מ י ם ש ל נ ו

דער גאון בעל „מאיר נתיבים", אַ תלמיד פון בעל שם טוב, איז געווען אַ צייט דער רב פון אוסטראה און פונעם קרייז. אין איינעם אַ פאַרנאַכט, אַ טאָג פאַר ערב־פּסח, איז ער געגאַנגען אַנשעפּן „מים שלנו" פאַר די מצות־מצוה וואָס מ'האָט געדאַרפט באַקן צומאָרגנס, ערב פּסח. גייענדיק אַזוי צופוס מיט דער כלי אין האַנט — און פונקט זיינען דעמאָלט די גאַסן געווען פול מיט בלאָטע — האָט ער באַגעגנט דעם צדיק רבי ייבי, וואָס איז געווען דער מגיד מישרים פון אוסטראה. אויך דער מגיד האָט געהאַלטן אין האַנט אַ כלי פאַר „מים שלנו", אָבער ער, דער מגיד איז געפאָרן צום וואַסער אויף אַ רייטוואָגן. האָט זיך דער מגיד אָנגערופן צום רב: „פאַרוואָס גייט עפּעס דער קרייז־רב צופוס אין אַזעלכע בלאָטעס און ער פאָרט ניט אויף אַ פור?". האָט אים דער רב געענטפערט: „אַזאַ גרויסע מצוה, וואָס איך קען זי מקיים זיין בלויז איין מאָל אין יאָר, איז מיר זייער־זייער טייער, און איך וויל זי ניט 'אַוועקגעבן' די וואָס פירן דעם וואָגן (די פערד) . . ." אַז רבי ייבי האָט דאָס דערהערט, איז ער גיך אַראָפּגעשפרונגען פון וואָגן און זיי זיינען ביידע געגאַנגען צוזאַמען.

„ א ח ד "...

דער צדיק ר' צבי אלימלך דינאָוער האָט זיך אין די נעכט פון פּסח נוהג געווען, אַז איידער ער האָט זיך געזעצט אָפּריכטן דעם „סדר" ביי זיך אין הויז, פלעגט ער גיין זען ווי אַזוי די אידן פון שטאָט פּראָוון דעם „סדר". פון אַלע אידישע הייזער האָבן זיך געטראָגן הילכיקע קולות פון אידן וואָס האָבן געזאָגט די הגדה מיט גרויס פייערלעכקייט. ביי איינעם פון די הייזער האָט זיך דער צדיק פאַרהאַלטן און זיך צוגעהערט ווי אַ איד זאָגט די הגדה. דער דאָזיקער איד האָט דעמאָלט פונקט געהאַלטן ביי די ווערטער פון דער הגדה: „כנגד ארבעה בנים דברה תורה, אחד חכם ואחד רשע וכו' " — און יעדעס מאָל ווען דער איד איז צוגעקומען צום וואָרט „אחד" (סיי ביי „אחד חכם", סיי ביי ו„אחד רשע" אַ"וו) האָט ער עס אויסגעשריען הויך און אויסגעצויגן — „א־ח־ד!" אָט ווי אידן טוען ביי קריאת־שמע זאָגנדיק „שמע ישראל . . . השם אחד". האָט דערנאָך דער צדיק ר' צבי אלימלך געזאָגט מיט התפּעלות, אַז אָט דער פשוט'ער איד האָט פון אַלע פיר בנים, אפילו פון דעם „בן רשע", געמאַכט אַ הייליקע תפילה, אַזויווי קריאת־שמע.

(פון „סיפורי חסידים")

די אידישע היים

פערטל יאָר שריפט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

ניסן ה'תשל"ד — באַנד 15 נומ. 4 (59)

אינהאַלט

מצה — די עבודה פון ביטול . . . . . א

לקוטי לוי יצחק — הרב י. כהן . . . . . ד

אַ גרוס פון וייטע יאָרן — דוב ראָזנסקי . . . ח

דער גרויסער מגיד זי"ע (פינפטער אַרטיקל)

— צבי מאיר שטיינמעץ . . . . . יב

וען ס'פאַדערט זיך אַ שטרענגע האַנט

— הרב שמואל אַרנשטיין . . . . . טו

די יסודות פון דער אידישער משפּחה

— א. א. גרשוני . . . . . יז

מיט 30 יאָר צוריק — ניסן פייגעס . . . . . כ

בזיונות — דוד זאַריצקי . . . . . כג

מצה־די עבודה פון ביטול

(באַזירט אויף אַ נקודה פון אַ שיחה ק׳ פון כ״ק אדמו״ר שליט״א)

עס איז פאַראַן אַן אונטערשייד צווישן דער מצוה פון אכילת מצה און אכילת מרור אין דער סדר־נאַכט פון פסח: „בלע מרור לא יצא; בלע מצה יצא״ — אַז מ׳דערשלינגט דעם כזית מרור, ניט פילנדיק דעם טעם פון מרור, איז ער ניט יוצא און דאָס הייסט ניט „אכילת מרור״; דאַקעגן אויב מען דערשלינגט דעם כזית מצה איז מען יאָ יוצא די מצוה פון אכילת מצה. און דאָס מיינט ניט, אַז דער חילוק באַשטייט אין דעם, וואָס ביי מרור איז די גאַנצע מצוה אינעם שפירן דעם ביטערניש־טעם פון די מרור־גרינסן; ביי מצה אָבער האָט עס ניט צו טאָן מיט שפירן דעם טעם פון מצה — אַז עס איז ניטאָ און ניט נויטיק עפעס אַזוינס וואָס קען באַצייכנט ווערן ווי אַ טעם פון מצה. קען מען אַזוי ניט זאָגן, וואָרום מ׳געפינט אַן אָפענעם דין אין גמרא, אַז מען איז ניט יוצא מיט „מצה מבושלת״, מיט געקאָכטע מצה — ווייל עס האָט אין זיך ניט דעם טעם פון מצה. הייסט עס דאָך אַז די מצה אַליין מוז האָבן אין זיך דעם מצה־טעם, עס איז ניט מער, וואָס דער איד וואָס עסט די מצה מוז ניט פילן אָט דעם טעם; ער איז יוצא אויך ווען ער דערשלינגט עס ניט־פילנדיק אָט דעם טעם. וואָס איז דער אינערלעכער באַדייט פון אָט דעם חילוק אין דער עבודה פון אידן?

* * *

סיי חמץ און סיי מצה באַשטייט פון מעל מיט וואַסער; דער אונטערשייד איז אָבער אין דעם וואָס אַ חמצ׳דיקע טויג הויבט זיך באַלד אָן צו בלאָזן, הויבן זיך און שפרייטן זיך — „עס מאַכט פון זיך אַ גאַנצן ווענזן״. און ס׳איז אַ „נאַטירלעכע״ זאַך, פון זיך אַליין הויבט עס אָן צו אויפבלאָזן זיך. דער געדאַנק דערפון איז, אַז ווען אַ מענטש טוט עפעס אַ גוטע זאַך (איז דאָך דער אויפטו פון פאַרשאַפן ברויט־שפייז פאַר זיך אַ ביישפיל פון אַ גוטער טאַט), ווירקט עס נאַטירלעך דאָס געפיל פון בלאָזן זיך, פון האַלטן זיך גרויס מיט דער גוטער פעולה וואָס ער טוט, ער דערשפירט אַז ער איז אַ יש, אַ חשובע מציאות.

מצה איז אַנדערש: באַלד ווי דאָס מעל מיט וואַסער ווערן פארוואַנדלט אין טויג נעמט מען אָן אַלע מיטלען עס זאָל זיך ניט בלאָזן, ניט הויבן זיך; מען דריקט עס און „מ׳קלאַפט״ עס, מ׳צעפּאַרקעט עס און מ׳מאַכט עס אַלץ דינער, נידעריקער. דער אינהאַלט פון מצה אין עבודה איז, אַז מ׳וועגדט אָן אַלע עצות און מיטלען ניט צו דערלאָזן אָט־דעם חמצ׳דיקן אויפבלאָז צו פאַרזייערן אָט די גוטע פעולה; עס זאָל זיך ניט דערוועקן און אויפ־שטייגן דאָס געפיל פון ישות, פון גאוה, פון זעלבסט־דערהויבונג. מצה שטעלט מיט זין פאָר דעם סאַמע קעגנזאַץ פון ישות, מצה איז — ביטול.

ווען עס קומט אָבער צום טעם פון מצה, צו באַנעמען און ווי געהעריק דערשפירן דעם טעם און מאָטיוו פאַרוואָס דער מענטש דאַרף זיין בטל און ענווה׳דיק — דאָס איז נישט פאַר יעדערן אַזוי צוגענגלעך און לייכט צו דערגרייכן. עס קענען זיך דערין אַריינמישן אויך אַזעלכע השבונות וואָס דערלאָזן ניט צו דערפילן דעם וועזנטלעכן טעם פון מצה־ביטול.

אמת, אויך דער לאָגיש־שכל׳דיקער אַריינטראַכט און אויספיר גיבן לכאורה ניט קיין אָרט, אַז דער מענטש זאָל זיך בלאָזן און גרויסן מיט דעם וואָס ער פאַרמאָגט — איז עס דען זיינס אַן אויפטו, זיינס אַ דערגרייכונג? אַלץ וואָס ער האָט איז אים געגעבן געוואָרן פון דעם אויבערשטן! אויב אַ מענטש איז מצליח אין גשמיות׳דיקע מאַטעריעלע זאַכן, קען ער מיט אַ ניכטערן חשבון זיך קלאָר איבערצייגן, אַז פאַראַן אין וועלט נאָך אַזעלכע קלוגע און פעאיקע ווי ער — און אפילו קליגער און פעאיקער פון אים — און דאָך זיינען זיי

ניט אַזוי דערפֿאַלגרייך ווי ער. האָט דאָך דער „חכם מכל אדם" געזאָגט דעם כלל, אַז „לא לחכמים לחם" — ניט די חכמה פון מענטשן פֿאַרשאַפֿט אים דאָס שטיקל ברויט; און דאָס וואָס ער איז געבענטשט מיט געוויסע פֿאַרמעגנס איז עס נאָר ווייל די השגחה עליונה האָט עס אים צוגעטיילט.

אויך די רוחניות׳דיקע, גייסטיקע רייכקייטן פון שכל און חושים זיינען אַ געשאַנק פון דעם אויבערשטן, און אפילו דאָס וואָס ער דערגרייכט און דערהויבט זיך אין זיין אייגענער רוחניות׳דיקער וועלט, דאַרף ער דאָך זיך ניט נאָרן און מיינען אַז דאָס איז אַ דאַנק זיינע אייגענע כוחות און חכמה: „אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו" — מיט זיין גאַנצער באַמיאונג און חכמה וואָלט ער ניט בייקומען אָט דעם „קלוגינקן" (דעם יצר־הרע) וואָס געפינט זיך אין אים; ער, דער יצר־הרע, איז אַ „קינסטלער" אין פֿאַרפירן דעם מענטשן. דאָס וואָס אַ איד „ספֿראַווט" זיך מיט אים איז עס צוליב דעם „עזר", די הילף וואָס דער אויבערשטער גיט אים. אָט דער חשבון קען דאָך שוין דינען ווי אַ לאָגישער טעם פֿאַרוואָס ער דאַרף ניט מאַכן קיין וועזן פון זיך, פֿאַרוואָס ער דאַרף זיין באַשיידן — אַ טעם אויף ביטול.

* * *

דער איד קען אָבער מאַכן אויך אַן אַנדער חשבון: סוף־כל־סוף איז דאָך באַוואוסט דער כלל, אַז „הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" — אַז דאָס וואָס האָט צו טאָן מיט יראת שמים, מיט דער גייסטיקער עבודה פון אַ אידישער נשמה, איז עס די אייגציקע זאַך וואָס דער אויבערשטער האָט אַוועקגעגעבן אין דער האַנט פון איידן; דערויף איז דאָך די „בחירה חפשית", די פרייהייט פון אויסוואָל, וואָס אַ איד פֿאַרמאָגט. איז עס דאָך פֿאַרט זיין פֿאַרדינסט, וואָס ער האָט מיט זיין חכמה געוואוסט וואָס צו אויסוויילן — דאָס וואָס איז אמת׳דיק לעבן און אמת׳דיק גוט. טאָ אויב אַזוי, פֿאַרוואָס זאָל ער טאָקע זיך ניט גרויסן דערמיט? דאָס איז דאָך דער אויסשליסלעכער און איין־אייניציקער אָרט וואָס דער אויבערשטער האָט איבער־געלאָזט אינעם רשות פון אַ איידן אַרויסצוואוויזן זיין אויפטערישקייט, זיין „בעל־הבתישקייט" אין דער וועלט! און אַז אַ איד קלייבט אויס דעם וועג פון תורה ומצות, און לערנט תורה און איז מקיים מצוות, צעשטורעמט ער דאָך אַלע העכסטע וועלטן מיטן ליכט פון קדושה און ג־טלעכקייט, ביז דאָס פֿאַרשאַפט אַ „נחת־רוח" כביכול דעם אויבערשטן אַליין: „נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני".

און וויבאַלד אַזאַ גרויסער הייליקער און מעכטיקער אויפטו פון אַ איידן — פֿאַרוואָס זאָל עס ניט באַרעכטיקן צו האָבן דערפון אַ גרויסקייט־געפיל? און אויב ניט גאוה, איז זאָל זיין: ישות (ער האָט דאָך באַוויזן אַז ער איז אַ וועזנדיקע זאַך מיט זיין אויפטו); און אויב ניט ישות — איז אַמוויניקסטנס אַ פולע מאָס פון זעלבסט־אַנערקענונג, דערלויבן זיך אַפֿ־צושאַצן די אייגענע מעלות, די אייגענע ווערט! (און ריכטיק אַפשאַצן די אייגענע כוחות איז דאָך אויך אַ גוטוועזדיקייט אין לעבן פון תורה און מצות). און בפרט אַז די חז"ל האָבן געזאָגט אַז „אחד משמונה־בשמינית" גאוה (אַן אַכטל פון אַן אַכטל מאָס גאוה) דאַרף אַ תלמיד־חכם האָבן אין זיך. היינט פֿאַרוואָס ווערט געמאַנט פולשטענדיקער ביטול? פֿאַרוואָס „צעשטופלען", צעקוועטשן און אויסהיטן מיט דער פולסטער זהירות פון יעדן שמץ פון חמץ, פון אַ האָר ישות און זעלבסט־אַנערקענונג?

* * *

דער אמת איז, אַז ס׳איז ניט קיין סתירה: אָט דער חשבון האָט אַן אָרט; נאָכמער, ווי דערמאָנט, איז עס אויך אַ גוטיקער חשבון, נאָר בשעת דער „קלוגינקער" קומט און פֿראַווט איינטענה׳ן מיטן איידן — וואָס ווערט עס שוין געבן, אַז דו ווערסט שוין מקיים זיין אַ מצוה? ווערמען איז עס נוגע צי דו ווערסט לערנען אַ וואָרט תורה אָדער ניט? דער אויבערשטער איז דאָך אויף אַזויפיל העכער פון דעם אַלעם, אַז „אם צדקת מה תתן לו ורבו פשעיך מה תעשה לו" — וואָס פֿאַר אַ באַטרעף האָט שוין ביי „אים" דיין צדקות צי, פֿאַרקערט, דיינע עבירות! איז בעת דער יצר־הרע פֿראַווט אים אַנקלייידן מיט אַזאַ גרויסן „ביטול", מוז ער זיך ווערן קעגן אים און „צוריקשלאָגן" מיטן חשבון, אַז ס׳איז ניט אַזוי: טאָקע זיין מצוה

דערלאַנגט און רירט אָן גאָר שטאַרק און גאָר הויך; און זיין עבירה איז זייער נוגע. דאָס איז אַבער אַ חשבון פאַר דעם גערעכנט מיטן יצה"ר; ס'איז אַ מיטל צו באַקעמפן אים. דאָקעגן ווען עס האַנדלט זיך אין אַן אייגענעם חשבון מיט זיך אַליין, וואָס פאַר אַ ווערט ער זאָל האָבן אין זיין אייגענעם גייסטיקן זעלבסט־בליק — דאָ טאָר ניט זיין קיין אָרט פאַר קיין שום חמצ'דיקער ישות! דאָ טאָרן ניט באַאיינפלוסן קיין שום חשבונות און באַווייזן פון זיין מעלה און חשיבות — עס דאַרף הערשן בלויז ביטול. (און אויב יאָ אַ חשבון — דאַרף עס זיין אין פאַרקערטן זינען: אַז אויב אַן אַנדער איד וואָלט געהאַט זיינע כוחות און זיינע מעגלעכקייטן, וואָלט יענער זיכער געווען דערהויבענער פון אים. ווי עס דערציילט די תורה וועגן משה רבינו: „והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה". משה רבינו דער רבן של כל הנביאים, דער וואָס האָט מקבל געווען די תורה פון סיני און זי איבערגעגעבן צום כלל ישראל — איז עפעס שייך צו האָבן אַ באַגריף פון זיין גדלות און מעלה! — האָט ער זיך געהאַלטן קלענער פון יעדן „אדם" אויף דער ערד; און ניט בלויז פון די וואָס האָבן געלעבט אין זיין דור, נאָר אויך פון די וואָס לעבן אין די הייַנטיקע נידעריקע דורות פון עקבתא־דמשיחא. מיט אַלע זיינע העכסטע מדריגות האָט ער ניט געפונען קיין ברעקל פּלאַץ פאַר אַ געפיל וואָס איז בהיפוך פון ביטול און ענווה, אָננעמענדיק, אַז יעדער אַנדערער מיט זיינע גרויסע כוחות וואָלט געווען נאָך העכער פון אים.)

דאָס מיינט, אַז פון אידן פאָדערט זיך פולשטענדיקער ביטול, טראָץ דעם וואָס ער ווייס פון חשבונות וואָס ווייזן אַז ער איז יאָ עפעס ווערט, אַז ער איז אַ מענטש מיט מעלות. וועט ער אַוודאי פאַרטרייבן און דערדריקן די חשבונות און געפילן פון ישות — מיט קבלת־עול, און מיט דעם זעלבן כח פון קבלת־עול אַרויסרופן ביי זיך ענווה און ביטול; ער וועט אָבער דערביי טענה'ן: ס'איז דאָך ניט מער ווי אַן „אַרויפגעצוואונגענער" ביטול, אַ ביטול אָן אַ טעם, אָן דעם שכל'דיקן און געפילפולן טעם און געשמאַק. דערויף קומט דער אָנווייז פון דער הלכה: „בלע מצה יצא" — עס מאַכט ניט אויס וואָס ער „שלינגט" די מצה־ביטול — און פילט דערביי ניט זיין טעם; וויל אויך אָט דער ביטול זיינער איז עכט און באַגרינדעט אויף אַ טעם. דער אמת איז דאָך, אַז ער איז געווויס ניט ווי ער וואָלט געדאַרפט זיין, ניט ווי עס פאָדערט זיך פון אים — און דאָס אַליין איז שוין אַ ענוגנדיקער טעם אויף ביטול. (וואָרום אָט זאָגן די חז"ל: „דער וואָס דער בית־המקדש איז ניט אויפגעבויט געווארן אין זיינע טעג, איז עס גלייך ווי ער וואָלט חרוב געווארן אין זיינע טעג", טאָ אויב ער וואָלט געווען דער אמת'ער צדיק, וואָלט דער בית המקדש אויפגעבויט געווארן בימיו. וואָס אויף דעם איז באַזירט דער פסק פון רמב"ם אַז די גאַנצע וועלט איז גלייכגעטיילט ווי אויף אַ וואָגשאָל וואָס קיין זייט וועגט ניט איבער — און יעדער איד קען מיט זיין הנהגה אַריבערווענדן די וואָגשאָל לכף זכות). ס'איז מערניט וואָס ער צעקייט ניט און דערשפירט ניט דעם טעם.

אין גשמיות זעען מיר, אַז דאָס „שלינגען מצה" קומט צוליב אַ פשוט־פאַרשטענדלעכער סיבה: די ציין זיינען ניט קיין געזונטע, קאַליע־געווארענע, קענען זיי ניט צעקייען און פונאַנדערקלייבן די מצה ווי געהעריק — דערפאַר שלינגט מען די מצה און מ'פילט ניט איר טעם.

אַזוי אויך אין מצה־רוחניות, אין ביטול: ער פילט ניט קיין טעם אין דעם ביטול וויל זיינע גייסטיקע „ציין" זיינען שוואַך און קראַנק צו צעקייען און פונאַנדערקלייבן וואו עס דאַרף זיין אָט די „שמינית שבשמינית" פון גאוה, ווי אַזוי עס דאַרף זיין די אָפשאַצונג פון די אייגענע מעלות (אין דער מלחמה מיטן יצר־הרע, ווי געזאָגט) און ווי אַזוי עס דאַרף זיין חשבון און טעם פון עכטן ביטול; עס פעלט ביי אים דער חוש־ההבחנה. דעריבער „שלינגט" ער דעם ביטול אָן טעם. פסקנט אָבער די תורה אַ הלכה אין עבודת ה', אַז ער איז יוצא אויך מיט אַזאַ מצה־ביטול, זאָל ער עס אַריינענעמען אין זיך, זאָל ער שטיין אין אַ תנועה פון ביטול — און אַזוי ווי מצה איז דאָך „מיכלא דאסותא", אַ היילונגס־שפייז, וועט זי ברענגען היילונג און געזונט מאַכן די „ציינער". דער ביטול אַליין וועט שוין ווירקן און אויסאיידלען זיינע כוחות צו דערשפירן אויך דעם טעם פון ביטול.

לקוטי לוי יצחק

• הרב י. כהן

אין צוזאַמענהאַנג מיטן אַרטיקל (געדרוקט אין „די אידישע היים", פון כסלו־טבת תשל"א, נום. 3) וועגן דער אייגנאַרטיקער גאונות בכלל, און באַזונדערס די זעלטענע גאונות אין קבלה און חסידות, וואָס אַנטפלעקט זיך אין די ספרים „לקוטי לוי יצחק" — פון הגה"צ והרה"ח מוהר"ר לוי יצחק זצ"ל שניאורסאָן (פאַטער פון יבלח"ט כ"ק אדמו"ר שליט"א), האַלטן מיר פאַר נויטיק „אָפּצוצאָלן אַ שטיקל חוב":

אין יענעם אַרטיקל איז געזאָגט געוואָרן, אַז מיר וועלן פֿרואַווען אַראָפּברענגען פאַר די לייענער עפּעס אַן ענין פון דאָזיקן ספר וואָס זאָל עטוואָס אָפּמוסטערן דעם וואונדער־לעכן דרך פונעם גאון אין קבלה און חסידות. אַוודאי זיינען דאָרט אַלע ענינים צו טיף און דערהויבן אפילו פאַר דורכשניטלעכע בני־תורה; און אַ פשיטא אַז די צייטשריפט איז נאָך ניט די פאַסיקע אכסניי פאַר דעם. אָבער פונדעסטוועגן וועלן מיר פֿרואַווען אויס־קלייבן לייכטערע ענינים, צו דרוקן פון צייט צו צייט אין „די אידישע היים".

דעם ערשטן ענין, וועלכן מיר גיבן דאָ, איז אַן אויסטייטשונג פון ר' לוי יצחק אין דער ערשטע משנה פון מסכת ברכות, וואָס איז די ערשטע משנה פון ש"ס.

זעלבסטפֿאַרשטענדלעך אַז מיר גיבן דאָ איבער בלויז דעם לייכטערן טייל פון דעם דאָזיקן ענין, און פֿרואַווען מאַכן אים וואָס מער צוגענגלעך. אָבער פריער עטלעכע וועדטער וויי אַן אַריינפיר:

חסידות לערנט אונז, אַז די פאַרשידענע דיעות (מיינונגען) פון תנאים און אמוראים אין הלכה, ווען איינער זאָגט דעם דין לחומרא (האַרב) און דער צווייטער זאָגט לקולא (פאַרלייכטערט), זיינען די דיעות אין אייג־קלאַנג מיט דער פאַרשידנאַרטיקייט פון די הויכע נשמות וואָס דריקן אויס די דיעות. ביידע דיעות זיינען ג־טלעך אמת („אלו ואלו דברי אלקים חיים"), אָבער שעפֿנדיק פון דעם אומענדלעכן תורה־קוואַל, וואו אַלע נשמות האָבן זייער חלק און צובונד, שפּיגלען זיך אָפּ אין זייער תורה־וואָרט די פאַרשיידענע נויגונגען פון זייערע נשמות; און אָט די אַנדערשקייט צווישן נשמות נעמט זיך דערפון וואָס זייערע וואָרצלען אין ג־טלעכן מקור ציען זיך פון אוז דורך די דריי אַלגעמיין צעטיילטע מידות: חסד, גבורה, תפארת. די נשמות, וואָס וואָרצלען אין מידת החסד און האָבן אַ נשמה־נויגונג צו חסד, ברענגען זיי צום אויסדרוק די סברא און הלכה פון תורה וואָס נויגט צו חסד, צום גרינגערן זייט (פטור, מותר אא"וו); די נשמות וואָס זייער שורש איז די מידה פון גבורה (שטאַרקייט — שטרענגקייט), זיינען זיי אין הלכה געניגט צו חומרא, צו האַרבקייט. דער באַוואוסטער ביישפיל דערויף איז די מחלוקת (מיינונגס־פאַרשידנקייט) צווישן די בית־שמאי און בית־הלל; וואָס כמעט איבעראַל זיינען די בית־שמאי מחמיר און די בית־הלל מקיל — און דאָס דערפאַר וואָס די נשמה פון הלל הזקן (ווי אויך פון זיינע תלמידים, בית־הלל) וואָרצלט אין מידת החסד, און (בית) שמאי הזקן — פון מידת הגבורה. די מידה פון תפארת איז די מיטל־מידה צווישן חסד און גבורה און זי פאַראייניקט זיי ביידע אינאיינעם — מיט אָט דער מידה זיינען געבונדן די נשמות פון חכמים וואָס זייער דעה איז און דער מיט, צווישן דער וואָס איז מחמיר און דער וואָס איז מקיל.

אין דער ערשטער משנה פון ברכות זיינען פאַראַן דריי דיעות אין דעם דין, ביז ווען מען מעג לייענען קריאת־שמע של ערבית, די קריאת־שמע פון ביינאַכט: ר' אליעזר זאָגט: די באַשטימטע צייט איז ביזן סוף פון דער ערשטער „אשמורה", ביזן סוף פון ערשטן נאַכט־טייל, ד. ה. ביז צו אַ דריטל אָדער אַ פערטל נאַכט (ס'איז אָפּהענגיק פון צוויי דיעות פון תנאים אין בריימא: איינער האָלט אַז די נאַכט וועלט געטיילט אויף דריי „אשמורות", אויף דריי טיילן, און דער צווייטער זאָגט, אַז די נאַכט טיילט זיך אויף פיר טיילן); די חכמים זאָגן אַז די צייט פון קריאת־שמע לייענען איז ביז האַלבע נאַכט; און רבן גמליאל זאָגט, אַז מ'מעג לייענען ביזן אויפגאַנג פון „עמוד השחר", ביזן שפּראָץ פון פרימאָרגן־ליכט — ס'הייסט, אַ גאַנצע נאַכט.

קומט אויס, אַז די דעה פון ר' אליעזר איז מחמיר אַמשטאַרקסטן, און רבן גמליאל'ס דיעה איז די וואָס איז מקיל אַממערסטן. און דאָס איז טאַקע דערפאַר וואָס ר' אליעזר אַליין, אין זיין נשמה־וועזן, איז געניגט צו מדת הגבורה: ער איז דאָך געווען, ווי באַ־וואוסט, פון די תלמידי בית שמאי וואָס ציען זייער וואָרצל פון מדת הגבורה, איז ער

מחמיר ביי קריאת־שמע. דאַקעגן רבן גמליאל האָט אָפּגעשטאָמט פון הלל הזקן, און דערפאַר איז ער אויך נשמה׳דיק פאַרוואָרצלט בעיקר אין חסד און איז דעריבער מקיל אין דעם דין.

* * *

ר׳ לוי יצחק טייטשט עס אין נאָכמער אין די ווערטער פון דער משנה: אָט־די צוויי נשמה־מדות פון ר׳ אליעזר און רבן גמליאל, וואָס דריקן זיך אויס אין זייערע מיינונגען, זיינען אָנגעדייט אויך אין די לשונות וואָס די משנה נוצט פאַר זייערע רייד: ביי ר׳ אליעזר׳ס רייד שטייט „דברי ר׳ אליעזר״ און ביי רבן גמליאל — „רבן גמליאל אומר״. סיי דיבור און סיי אמירה מיינען דעם זעלבן באַגריף פון ריידן, זאָגן, און דאָך איז באַ־ וואוסט דער אונטערשייד צווישן די צוויי אויסשפראַכן: „דיבור״ איז אַ „לשון קשה״, אַ לשון פון האַרבקייט; „אמירה״ באַדייט, פאַרקערט, אַ „לשון רכה״, וויכּטע רייד. און דאָס אונטערשטרייכט טאַקע די משנה: ר׳ אליעזר׳ס חומרא ביי קריאת־שמע נעמט זיך דערפון וואָס „דברי [1] ר׳ אליעזר״, פון דער האַרבקייט און שטרענגקייט וואָס איז אייגנ־ טלעך פאַר ר׳ אליעזר׳ן בכלל; און רבן גמליאל איז דאָ מקיל ביי קריאת־שמע דערפאַר וויל „רבן גמליאל אומר״, וויל רבן גמליאל אַליין איז „אומר״, ער אין זיין נשמה־מהות איז נוטה צו חסד און צו מקיל זיין.

אָט דעם ענין וועגן אָט די צוויי קאָנטראַסט־ פולע דיעות גיט ר׳ לוי יצחק אַרויס אין עטלעכע ווערטער. בעיקר שטעלט ער זיך אָפּ (און אויך בתכלית הקיצור) אויף דער מיטלדיקער דיעה פון די חכמים, וואָס זאָגן אַז די צייט פון קריאת־שמע איז ביז האַלבער נאַכט. ווי באַוואוסט, האַלטן די חכמים, אַז לויטן דין פון דער תורה מעג מען לייענען קריאת־שמע אַ גאַנצע נאַכט, און דאָס וואָס מען זאָגט אַז מען מעג נאָר ביז האַלב־נאַכט איז דאָס אַ גזירה דרבנן: די רבנן האָבן דערמיט געוואָלט צוימען און באַוואָרענען ניט אָפּצוליגן דאָס לייענען קריאת־שמע אויף שפּעט אין דער נאַכט און דורכדעם אינגאַנצן פאַרגעסן און איינשלאָפן אָן קריאת־ שמע.

און דאָ זעט מען אַ מערקווירדיקע זאַך. אָט די דיעה פון די חכמים, וואָס איז די מיטל־שיטה צווישן ר׳ אליעזר׳ס און רבן גמליאל׳ס, איז פון איין זייט נעענטער צו דער דיעה פון ר׳ אליעזר און פון דער צווייטער זייט נעענטער צו רבן גמליאל׳ס דיעה: אין געדאַנקלעכן פאַרגלייך פון די דיעות קומט אויס, אַז די שיטה פון די חכמים איז גאָר ניט וויט פון רבן גמליאל׳ס שיטה, ווייבאַלד זיי גלייכן זיך אין עיקר פון דין, אַז לויט דער תורה מעג מען לייענען קריאת־ שמע אַ גאַנצע נאַכט; ס׳איז נאָר וואָס די חכמים האַלטן אַז מדרבנן איז דאָ אַ גזירה צו לייענען ביז האַלבע נאַכט (דאַקעגן מיט דער שיטה פון ר׳ אליעזר גייען זיך די חכמים אינגאַנצן פאַנאַנדער). פון דער צוויי־ טער זייט וועט מען מאַכט אַ פאַרגלייך צווישן די ריעות אין פאַקטישן זינען, אין צייט־חשבון זעט מען אַז די שיטה פון די חכמים געפינט זיך נעענטער צו דער שיטה פון ר׳ אליעזר און וויטער פון רבן גמליאל׳ס — פשוט: בעת דער באַשטימטער זמן פון די חכמים (האַלב־נאַכט) איז אָפּגערוקט פון רבן גמליאל׳ס צייט־גרענעץ מיט אַ פולער נאַכט־העלפט, איז ער גערוקט פון ר׳ אליעזר׳ס זמן בלויז מיט אַ פערטל אָדער זעקסטל נאַכט.

* * *

און אָט די צווייזייטיקייט אין דער דיעה פון די חכמים (אין איין פרט נעענטער צו ר׳ אליעזר׳ן און אין צווייטן — צו רבן גמליאל׳ן) קלערט אויף ר׳ לוי יצחק דערמיט, וואָס ענלעכע צוויי קעגנגעזעצטע קאָנטראַסטן געפינט מען אין דער מידה פון תפארת, וואָס איז די מיטל־מידה וואָס בינדט חסד און גבורה — פונקט ווי די שיטה פון די חכמים איז די מיטלדיקע צווישן ר׳ אליעזר און רבן גמליאל.

דעם אויסדרוק און ווירקונג פון די דריי מידות — חסד, גבורה תפארת — געפינט מען אין די דריי סאָרטן עבודה פון די דריי אבות: די עבודה פון אברהם אבינו איז געווען אין מידת החסד, וואָס איר געפיל־אויסדרוק איז אהבה (ליבשאַפט) צום אויבערשטן; דערפאַר ווערט ער אָנגערופן „אברהם אוהבי״ (פון דעם אויבערשטן). די עבודה פון יצחק אבינו איז באַשטאַנען אין דער מידה פון גבורה, און איר אויסדרוק איז דאָס געפיל פון יראה — מורא פאַרן אויבערשטן, און דערפאַר שטייט ביי יצחק׳ן „ופחד יצחק״ (די גרויסע מורא און פחד פאַרן אויבערשטן). די עבודה פון יעקב אבינו איז געווען אין דער מידה פון תפארת, אין וועלכער עס זיינען איינגעשלאָסן און פאַראייניקט חסד און גבורה אינאיינעם[2]. דערפאַר האָט יעקב געזאָגט: „אלקי אבי אברהם ופחד יצחק הי׳ לי״, ד. ה. אַז די עבודת השם פון „אבי

---

1) אויסער דעם וואָס „דברי״ איז אַ לשון פון גבורה, פון האַרבקייט, וויזט דאָס וואָרט אויף גבורה אויך לויט זיין צאָל־באַטרעף: „דברי״ באַטרעפט 216 — פונקט אַזויפיל באַטרעפט דאָס וואָרט „גבורה״ (לויט „לקוטי לוי יצחק״).

2) אַזוי ווי תפארת, שיינקייט אין גשמיות, באַקומט זיך פון צוזאַמענפאָרן פאַרשידענע און בפרט

אברהם" און די עבודה פון „פחד יצחק" — „הי' לי", זיינען צוזאַמענגעקומען אין זיין עבודה.

און אין דער מידה פון תפארת קומען צום אויסדרוק צוויי קעגנזעצלעכע ענינים: פון אײַן זײַט, ווי חסידות גיט צו פאַרשטיין, האָט די מידה פון תפארת אַן אינהאַלטלעכע שייכות'דיקייט צו חסד מער ווי צו גבורה; און פון דער צווייטער זײַט, האָט תפארת מער נאָענטקייט צו גבורה אין דעם אופן און סדר ווי אָט די מידות קייטלען זיך און ווירקן אין תפארת. און פונקט אַזוי שפּיגלט זיך דאָס אָפּ אין דער שייכות'דיקייט פון יעקב (תפארת) צו אברהם (חסד) און יצחק (גבורה): אין פאַקטיש זיינען, אינעם אָפּענעם סדר פון די אבות, איז יעקב נעענטער צו יצחק'ן זייענדיק זיין זון (בעת צו אברהם'ן איז ער געווען שוין אַן אייניקל); און דאָך איז יעקב געווען אין אינהאַלטלעכן זינען געניגט מער צו אברהם אבינו, און דערפאַר האָט דער אויבערשטער געזאָגט צו יעקב אבינו: „אני ה' אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק" — דווקא אברהם ווערט דאָ אָנגערופן „אביך" פון יעקב און ניט יצחק, און דאָס איז ווייל אין הינזיכט פון איכות'דיקער נאָענטקייט איז יעקב געווען געניגט מער צו אברהם (אַזוי ווי תפארת צו חסד).

און ענלעך דערצו איז אויך אין באַצוג צו די דריי דיעות אין אונזער משנה: ר' אליעזר, וואָס איז מחמיר, איז עס צוליב זיין שייכות צו גבורה — יצחק; רבן גמליאל איז מקיל ווייל זיין מידה איז חסד: אברהם[3]; די חכמים, וואָס זייער דיעה איז אינצווישן די דיעות פון ר' אליעזר און רבן גמליאל, זיינען פאַרבונדן מיט מידת תפארת — יעקב, און דעריבער געפינט מען אין דער דיעה פון חכמים די צוויי קעגנזעצלעכע נאָענטקייטן, אַזוי ווי ביי דער מידת תפארת (יעקב): אין פראַקטיש-חשבונ'דיקן זינען איז דער שיעור זייערער נעענטער צו ר' אליעזר'ס שיעור (ווי תפארת צו גבורה, און ווי יעקב צו יצחק); אָבער בנוגע דעם געדאַנק און אינהאַלט פון דעת חכמים זיינען זיי, ווי געזאָגט, נעענטער צו דער שיטה פון רבן גמליאל (ווי תפארת צו חסד, און ווי יעקב צו אברהם).

* * *

נאָכמער: אָט דער פאַרגלייך, וואָס פונקט ווי יעקב איז נעענטער (אין פועל ממש) צו יצחק אידער צו אברהם'ן, אַזוי איז אויך דער שיעור פון די חכמים נעענטער צו ר' אליעזר'ס ווי צו רבן גמליאל'ס שיעור — איז ניט בלויז אַ פאַרגלייך וואָס איז אויסגעהאַלטן אין אַלגעמיינעם באַגריף פון נעענטער און וויטער — נאָר ס'איז אַ גלייכקייט וואָס שטימט גענוי מיט אַלע אינצלהייטן (ווי אַלע ענינים פון תורה וואָס זיינען אויסגעהאַלטן בתכלית הדיוק); דאָס מיינט, אַז אויך די מאָס-פאַרהעלטענישן צווישן דער נאָענטקייט און דער וויטקייט איז אין בידע פאַלן גענוי די זעלביקע.

און דאָס איז ר' לוי יצחק מסביר (און ווידער אין בלויז אַ פאָר שורות) אויף אַ גאָר וואונדערלעכן אופן:

דאָס וואָס יעקב איז נעענטער צו יצחק'ן מער ווי צו אברהם'ן, שפּיגלט זיך אָפּ אויך אין דעם צאָל-באַטרעף („גימטריא") פון זייערע נעמען: „יעקב" באַטרעפט 182, „יצחק" 208, און „אברהם" — 248. דאַרף מען ניט זיין קיין גרויסער בעל-חשבון צו באַרעכענען אַז פון 182 (יעקב) ביז 248 (אברהם) איז אַ מערצאָליקערע וויטקייט אידער צו דער ציפער 208 (יצחק). אָבער אין וויפל באַשטייט טאַקע דער אונטערשייד? איז אויך דאָס אַ גאַנץ פשוטער חשבון: דער אונטערשייד צווישן יעקב (182) און יצחק (208) איז די צאָל 26, דאָס איז גענוי וויפל עס באַטרעפט דער שם הוי'; און דער אונטערשייד צווישן יעקב (182) און אברהם (248) איז — 66, און דאָס איז פאַרבונדן מיטן שם אדנ"י, וואָס באַטרעפט 65, און אַז מען רעכנט צו אויך דעם „כולל" (דעם וואָרט אין אַלגעמיין) באַטרעפט עס 66.

לויט דעם קומט אויס, אַז די וויטקייט פון יעקב צו אברהם, וואָס איז פאַרבונדן מיטן שם אד', און באַטרעפט 65, איז פונקט צוויי מיט אַ האַלב מאָל אַזויפיל ווי די וויטקייט פון יעקב צו יצחק, וואָס באַטרעפט 26 ($2\frac{1}{2} \times 26 = 65$).

און פונקט אַזוי געפינט מען בנוגע דער דיעה פון די חכמים „עד חצות" (וועלכע איז פאַרבונדן מיט די מידה פון יעקב), אַז איר וויטקייט פון דעם שיעור „עד שיעלה עמוד השחר" (אין אייגקלאַנג מיט מידת אברהם), איז צוויי און אַ האַלב מאָל אַזויפיל ווי איר וויטקייט פון דעם שיעור „עד סוף

קאַנטראַסטיקע קאַלירן — אַזוי איז עס אויך אין רוחניות: די שייגקייט פון מדת ה„תפארת" באַשטייט אין דעם וואָס אין איר זיינען איינגעפלאָכטן צוזאַמען די צוויי קעגנגעזעצטע מדות פון חסד און גבורה.

3) די שייכות פון רבן גמליאל צו אברהם אבינו דריקט זיך אויס אין פאַרשידענע פרטים, למשל: אויף אברהם אבינו שטייט „נשיא אלקים אתה בתוכנו" — אַזוי איז אויך רבן גמליאל געווען אַ נשיא; ביי רבן גמליאל איז, כידוע, געווען אַן עבד אַ תלמיד-חכם, ענלעך צו אליעזר עבד אברהם, וואָס האָט געלערנט תורה פון אברהם אבינו. אַזוי זיינען אויך דאָ ענלעכקייטן מיט וועלכע ר' אליעזר גלייכט זיך צו יצחק אבינו (לויט „לקוטי לוי יצחק").

האשמורה הראשונה" (וואָס איז פאַרבונדן מיט דער מידה פון יצחק).

וואָרום, ווי געזאָגט, זיינען דאָ צוויי דיעות וועגן ר' אליעזר'ס שיעור פון "סוף האשמורה הראשונה": לויט איין דיעה מיינט עס אַ דריטל נאַכט — און לויט דעם איז עס געוויקט פון האַלב נאַכט (די חכמים) מיט אַ זעקסטל נאַכט; לויט אַ צווייטער דיעה איז "אשמורה" אַ פערטל נאַכט — און לויט דעם איז עס געוויקט פון האַלבער נאַכט מיט אַ פערטל נאַכט. ווידער, די וווייטקייט פון האַלב־נאַכט ביז פאַרטאָג (עמוד השחר, רבן גמליאל'ס דיעה) באַשטייט פון אַ פולער נאַכט־העלפט. וועג מ'פאַרגלייכט די צוויי דיסטאַנצן (פון "אשמורה" ביז "חצות" און פון חצות ביז עמוד השחר) קומט אויס, אַז לויט דער ערשטער דיעה פון "אשמורה" איז די צווייטע דיסטאַנץ גרעסער דריי מאָל פאַר דער ערשטער — ווייל אַ העלפט נעמט אַריין דריי זעקסטלעך; און לויט דער אַנדער דיעה איז די צווייטע וווייטקייט צוויי מאָל אַזויפיל ווי די ערשטע וווייטקייט — אַ העלפט באַשטייט פון צוויי פערטלעך.

וויבאַלד אָבער אַז ביידע דיעות פון אשמורה זיינען אמת, ובפרט אַז אין גמרא איז ניטאָ קיין הכרעה (אַנטשיידונג) וועלכע פון די צוויי דיעות נעמט מען אָן, דאַרף מען מאַכן דעם פאַרגלייך קעגן ביידע אינאיינעם (הגם ר' אליעזר עזר אַליין קען האַלטן ווי איין דיעה), ס'הייסט: אַ העלפט קעגן אַ דריטל און אַ פערטל צוזאַמענגענומען: דריי מאָל מער און צוויי מאָל מער אין איין חשבון — און דעמאָלט איז דער סך־הכל צוויי־און־האַלב מאָל מער. אַזוי אַרום קומט אויס, רבן גמליאל'ס שיעור פון "עמוד השחר" איז וווייטגערוקט פון די חכמים'ס שיעור חצות לילה מיט צוויי און אַ האַלב מאָל מער ווי די וווייטקייט צווישן ר' אליעזר'ס שיעור פון "אשמורה ראשונה" און דעם שיעור חצות פון די חכמים — פונקט אַזויפיל אויף וויפל די צאָל־וווייטקייט צווישן יצחק און יעקב.

דער גרויסער מגיד / סוף פון זייט יד

שלי'סן די אויגן און זיי ניט צו עפענען ביז ער וועט זיי הייסן. דערנאָך האָט דער בעש"ט אַרויפגעלייגט זיין רעכטע האַנט אויף דער פלייצע פון דעם תלמיד וואָס איז געזעסן ביי זיין לינקער זייט.

פלוצלונג האָבן די תלמידים דערהערט אַ זיס, וואונדערלעך געזאַנג דורכגעמישט מיט שטימען פון געבעט און געוויין, וואָס האָט דערציטערט די נשמה. איין קול זינגט און זאָגט: "אוי, רבונו של עולם, אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתיים" . . . אַן אַנדערער זינגט: "אַי, רבונו של עולם, בחנני ה' ונסני, צרפה כליותי ולבי" . . . און אָט זאָגט איינער מיט געזאַנג: "טאַטע האַרציקער! חנני אלקים כי בך חסי' נפשי ובצל כנפיך אחסה עד יעבור הוות"; און אַן אַנדערער זאָגט און זינגט: "אוי געוואָלד, זיסער פאָטער אין הימל, יקום אלקים יפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו"; דער בעט מיט אַ ביטער־ווייענדיק קול: "טייערער טאַטע, גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרוחי' . . ." און אַן אַנדערער שרייט מיט אַ תחנונים־שטימע: "ליבער פאָטער, דערבאַרעמדיקער טאַטע, שובנו אלקי ישענו והפר כעסך עמנו" . . .

די תלמידים פון דער הייליקער חבריא הערן די געזאַנגען פון תהלים־זאָגן און זיי ציטערן, זיי טרייסלען זיך און פון זייערע געשלאָסענע אויגן רינען טרערן. זייער האַרץ איז צעבראָכן פון די שטימען פון געזאַנג און געבעט פון די תהלים־זאָגער (די אנשים פשוטים וועלכע האָבן דעמאָלט געזאָגט תהלים אין בית המדרש) און יעדערער פון זיי ווינטשט זיך אין זיין האַרץ, אַז השי"ת זאָל אים העלפן, אַז ער זאָל אים קענען דינען אויף אַזאַ אופן.

דער בעש"ט האָט אַראָפגענומען זיינע הענט פון די פלייצעס פון די צוויי תלמידים לעבן אים און דאָס תהלים־געזאַנג האָט זיך אָפּ־געטאָן פון זייערע אויערן. דער בעש"ט האָט זיי געהייסן עפענען זייערע אויגן און זינגען עטלעכע באַשטימטע נגונים.

"וועג איך האָב געהערט דעם געזאַנג פון דעם תהלים־זאָגן" — האָט דער מגיד יאָרן שפעטער דערציילט דעם אַלטן רבין — "האָב איך געפילט אַ שפיכת הנפש' (אויסגוס פון דער נשמה) און גרויסע געגועים (בענקענישן) מיט אַן אהבה בתענוגים (אַ פאַרגעניגנדיקע ליבשאַפט) וואָס צו אַזעלכע האָב איך ביז דעמאָלט ניט זוכה געווען, און מיינע פאָנ־טאָפל זיינען נאָס געווארן פון שווייס און טרערן פון אינווייניקסטער תשובה פון די טיפענישן פון האַרץ".

וועג דער בעש"ט האָט אויפגעהערט זינגען, זיינען אַלע שטיל געבליבן און דער בעש"ט איז נאָך געבליבן אין דביקות אַ שטיקל צייט. דערנאָך האָט ער געעפנט זיינע הייליקע אויגן און גזאָגט: דאָס געזאַנג וואָס איר האָט געהערט איז דאָס געזאַנג פון אנשים פשוטים וואָס זאָגן תהלים מיט תמימות פון טיפן האַרצן מיט אַ פשוטער אמונה.

(המשך קומט)

אַמעריקע פון וועמען לאַנדעט יאָרן

• דוב ראַווסקי

זיי זיינען שוין איצט מיטליאַריקע, מיט גרוי־באַזילבערטע בערד — שמעונ׳ס באַרד איז בריי־ט, צעשפּרייט און באַזעצט רחבות׳דיק זיין מאָגערן פּנים, וואָס זעט אויס דערביי אינזלדיק קליין. וועלוול׳ס באַרד איז געדיכט, קיילעכיק און זוימט אַרום זיין פּנים ווי מיט אַ האַרטן קוסטעס־געפּלעכט. ביידע האָבן זיך דאָ ערשט באַגעגנט נאָך יאָרן און יאָרן פון צעשיידונג — אַן אָקעאַן האָט זיי צעטיילט — און וועז זיי האָבן זיך דערזען האָט זיך באַרד מיט באַרד אַזוי אייגעפּלאָכטן, אָט אַזוי שווייגנדיק, אַזוי דויערנדיק, ווי די צווייגן פון יענעם גרויסן צווילינג־בוים, וואָס איז געשטאַנען לעבן דעם ווייטן רוסישן קאַטאַרגע־לאַגער.

און וועז די הענט ביידנס האָבן ווי פאַר־חלשטע זיך אויפגעוויקלט פון דעם פאַר־קראַמפטן האַלז־אַרומנעם, און באַרד פון באַרד האָט זיך אויסגעפּלאָנטערט, האָבן זיך אויגן אייגעזויגן אין אויגן — ווידער אין פאַרטאַיעטער שווייגעניש. פאַרהויבענע ברע־מען, פאַרנעפּלטע אויגן, און אַרום זיי טיפּע־טיפּע קנייטשן. בליקן האָבן געערדט, בליקן האָבן געברומט — און די ליפּן האָבן נאָר אַרויסגעפּליסטערט: „שמעון...״ „וועלוול...״

צוויי באַיאַרטע אידן מיט משפּחות, קינדערלעך, אַזויפיל דאָ צו דערציילן אייניער דעם צווייטן. ביי אייניעם אַ געשעפּטל אין דעם לאַנד, ביים צווייטן אַ מין געוועלב אין אַן אַנדער מדינה — און ס׳האָט ביידן גע־בונדן אַ טיפּע נאָענטשאפט, און פאַר די לאַנגע יאָרן אויסגעצויגן אַ צופּנדיקע בענק־שאפט. אָבער זייער ברויזנדיקער שמועס וועגן דעם גאַנצן אָפּלעב פון די דריי לעצטע יאַרצענדליקער האָט גאָר געיאָגט אויף צוריק. ס׳האָט דער געפּרעגט, יענער גע־ענטפערט און ביידע געשפּירט אַן איילעוודי־קייט. אָט ווי אַ שטורמיש־לויפּנדיק טייכל וואָלט זיי גיך שטראָמיק געשלעפּט אַרונטער דעם בארג פון יאָרן און יאָרן. אהינצו, צום טאָל פון ליידן און פיין, צום סאָוועטישן פאַרשיק־לאַגער.

איז עס טאַקע געווען דער פינסטערער טאָל? וועלוול קוקט צום העל־צעבלויטן הימל־לויטערניש, וואָס צעשפּרייט זיך אַרום דער גאָלדיקער שיין פון אַ פרילינג־זון — און ס׳זעט אים אויס: אַז אַמאָל־אַמאָל, אין דעם גרויען־חושך פון דעם לאַגערדיקן הימל־ערד, האָט אָפּט די זון א העל־געטאָן מיט גאָר אַן אַנדער גאָלד־צויבער; ס׳האָבן די הימל־בלויע בריי־טקייטן געצויגן דעם בליק, די נשמה אַזויפיל ווייטער־ווייטער!

„געדענקסט, שמעון? געדענקסט דעם אָנהויב־ פרילינג אין לאַגער, יענעם מאָמענט ווען איינער אַ וואָלאָדיע איז אַהין גע־קומען? . . .״

צי שמעון געדענקט? ער קוקט אַריבער וועלוול׳ס קאָפּ צום ווייטן האָריזאָנט, און דאָרט . . . שטייען זיי, די פּינצטערע באַראַקן מיט זייערע הויכע דראָט־צוימען אַרום זיי און מיט די בלייענע שווער־גרויע כמאַרעס איבער זיי; פונקט אַזוי פינסטער־בייז איז געווען וואָלאָדיעס געזיכט. געמיינט פריער אַז ס׳איז אַ שייגעץ, מיט גזלנישע קוקערס, מיט אַ פולן מויל זידלעריי. וואָלאָדיע האָט תיכף דערשפּירט אַז שמעון איז אַ איד. גאָר גיך האָט ער דערשנאַפּט מיט זיין פלינקן חוש־הריח, אַז יענער איז אויך אַ פרומער איד: אַז ער גייט שבת אין קאַרצער פאַר ניט אַרבעטן, אַז ער טוישט אַ טעלער פּאָכליאָפּקע־זופּ פאַר אַ מאָנץ ברויט. האָט אים וואָלאָדיע אויסגעמיטן ווי אַ קרעציקן; און האָט ער אים באַגעגנט, מיט אַ קללות־שטראָם אויס־געפייפט אַ שפּיי אויף זיין זייט און אָפּגע־קערט שנעל דעם קאָפּ. דערנאָך געוואָרן נאָכמער צערייצט. ער האָט אָפּט אונטער־גערוקט שמעונען אַ פלינקע פוס אין מיטן גאַנג און אפילו אומבאַמערקט אַריינגעדער־לאַנגט אַ האַרטן קולאַק אין זיינע דאָרע ביינער־רעברעס.

וואָלאָדיע האָט אפילו געפּרואווט אָנרייצן אַנדערע לאַגערניקעס אויף אָט דעם „כיטרען זשוליק״. הלמאי קומט ער דאָ אין דער פאַרשאָלטענער נאָרע פון פאַלשקייטן, אום־גליקן און מאַכט נאָך דעם אָנשטעל פון עפּעס אַן אור־אַלטן גייסטלעכן פון די „סקאַזקעס״ (לעגענדעס). און אַז שמעון פלעגט אין די פאַרטאָגן, בעת׳ן געכראָפּ פון אַלע אויסגעשעפּטע לאַגערניקעס, אַריינכאַפּן אַ שמונה־עשרה — האָט ער אין זיין געבעט געהאַט אַ ספּעציעלע תפילה: זאָל נאָר דער באַנדיט וואָלאָדיע אים ניט באַמערקן! שמעון האָט געדענקט יענעם מאָל וועז וואָלאָדיע האָט אים אין מיטן שמונה עשרה דערלאַנגט אַזאַ דריי, אַז ער האָט מיט אַ הילכיקן טראָסק

זיך אויסגעצויגן אויף דער אַרטער שמוּציקער פֿאַדלאַגע פון באַראַק.

האָט שמעון געמיינט, אַז ער איז אַ שייגעץ, ביז אַ שכנישער גוי פון באַראַק האָט שמעונען געזאָגט מיט חידוש און מיט התּפּעלות: „אָט אַ מאַדנע זאַך! נאָך קיינמאָל ניט געזען, אַז איין זשיד זאָל אַזוי פיין רודפֿן אַ צווייטן זשיד. וועלן צוויי זשידעס כּמאַליען זיך אין די מאַרדעס איז שוין גאָר אַ שיינע סצענע...“

וויבאַלד וואָלאָדיע איז אַ איד, האָט שמעון נאָך מער געליטן, אָבער אויך געדולדיקער געליטן — ביז...

„אי, אי, שמעונקע טייערער! אַ בּאָרד אַ ווייסע ביי דיר, דער שטערן צעקאַרבט, מיט אַ שליאָפּע אויפן קאָפּ — אָבער דיינע אויגן, אָט פֿונקט אַזעלכע בלישטשענדיקע, פּינקלדיקע, ווי יענעם פּסח אין לאַגער. יענער פּסח וועט מיר שטיין פּאַר די אויגן כל־זמן כ'לעב. אפשר אויך נאָכדעם!“

יענער פּסח האָט זיך אָנגערוקט אויף שמעונען מיט כוואַליעס שרעק און דערוואַרטונג. אין ברוסט־קאַסטן האָט דאָס הארץ געזעצט מיט אַ קלעמעניש. אין מוח האָבן געיאָגט שוועריע מחשבות, ווי די שוואַרצע וואָלקן־קנוילן וואָס שטויסן אייניער דער צווייטער און פלעכטן זיך אין געיעג. טאָג נאָך טאָג, צווישן מאָל אַ טאָג לויפט ער צום פענסטערל פון לאַגער־קאַנטאָר: אפשר איז דאָ עפּעס אַ פּאַקעט פון שטוב? דער רויטער סטעפּאַן גיט יעדעס מאָל אַ העכערן מרוקע: „טראָג אָפּ דיין פּרצוף פון דאָנען, שלאָקורדע! מאַכסט מיר דול. קיין שד־געדעכעניש ניטאָ פּאַר דיר!“

נו, ס'איז קלאָר: ער, שמעון, וועט בלייבן פּסח אַן מצות! פון דער היים האָט מען זיכער געשיקט. קיין ספק ניט! די לאַגער־אַדמיניסטראַציע גיט עס נישט איבער. ס'איז דריי טעג פאַר פּסח, ס'איז ערב־פּסח. ניטאָ קיין מצה! ניטאָ עפּעס אַנדערש צום פאַרבייטן און וועלן דער ערב־פּסח האָט זיך צוגערוקט צו דער נאָכט, האָט שמעון דערשפּירט אַז קיין כוחות זיינען ניטאָ. אַן אויסשעפונג פון וואַרטן — פאַרצוויפלונג און אַנטוישטקייט. די אַלע הונגער־טעג און חדשים אין לאַגער האָבן פלוצים אָנגעהויפּנט איינס אויף די אַנדערע און מיט צענדליקער הונגער־נאַדלען געשפּיזלט, געצויגן ס'חיות. וועט ער אויסהאַלטן אַכט טעג אָן דעם שטיקל חמץ? נייַן, ער וועט ניט עסן קיין חמץ! וועט ער איבער־לעבן די אַכט טעג? נו! דאָס דאָס ווייס נאָר דער וואָס אין הימל! האָט שמעון דעם גאַנצן וועג פון דער האָלץ־זעגערייַ אין וואַלד אַליין ניט באַמערקט ווי ער שאָקלט מיט דער האַנט מיט אַנטשלאָסנקייט און דויבעט זיך אין געדאַנק „ניט עסן קיין חמץ, ניט עסן, ניט־ניט־ניט, ניט! און זאָל זיין וואָס עס וועט זיין!“

עס האָט זיך עפּעס אַ משונה'דיק געפיל צעהוליעט אין האַרצן, ווי אַ פּרישער אָנפלוס פון קוואַליק וואָסער אין אַ האָלב־טרוקענעם ברונעם. עס איז אים אויפגעקומען אַ משונה־דיקער געדאַנק: וואָלאָדיע איז דער אייניקער איד אין זיין באַראַק — און ער איז אַ חברה־מאַן, ער קען באַווייזן וואָס אַ צווייטער קען ניט. וועט ער אים בעטן קריגן עפּעס עסן וואָס איז ניט חמצ'דיק...

אומר ועושה. נאָך אין וועג האָט ער אָנגעיאָגט וואָלאָדיען, אים אַריינגעשעפּטשעט מיט אַ הייסן אָטעם: „היינט ביינאַכט איז ביי אונז אידן פּסח. גאַנצע אַכט טעג פּסח פון מאָרגן. כ'וועל ניט עסן קיין ברויט, קיין שום געקאָכטס. הער, ברודערקע, דו ביזט דאָך אַ איד. קריג עפּעס פאַר מיר, אַזוי ווי צוקער, רויע בוריקעס, מערן און ענלעכס. כ'וועל דיר אַ לעבן דאָנקען, באַצאָלן; דער טאַטע אין הימל וועט דיר באַצאָלן...“

ווי אַ געטראָפענער פון אַ דונער, אַזוי האָסטיק האָט זיך וואָלאָדיע אַ שטעל געטאָן, אַ כאַפּ געטאָן שמעונען פאַר די אַקסל און די גאַנצע שערענגע שפּאַנעדיקע לאַגערניקעס האָבן זיך צעבוכצעט איינער אין צווייטן. „די צווייי זשידעס דאַרף מען צונאָגלען צו די בוימער אין וואַלד, אָט ווי אַמאָל...“ האָט אַן אַלטער כאָכאָל געברומט מיט כעס. שמעון האָט תיכף חרטה געקראָגן אויף זיין לייכט־זיניקן אויסברוך פון ידידות צו וואָלאָדיען.

„זאָג מיר, שמעון, יעדן פּסח טראָכט איך וועגן דעם, און כ'קען זיך ניט דערטראָכטן. איז דאָס געשען אין דרך־הטבע? מענטשן זיינען דאָרט געפאַלן ווי פליגן עסנדיק אַלע טאָג דאָס שטיקל ברויט און זופּ — טאָ ווי קען אַ מענטש אויסהאַלטן גאַנצע אַכט טעג אָן דעם...“

פון זיין גאַנצער לאַגער־באַקאַנטשאַפט האָט שמעון אויסגע'מסחר'ט דריי שטיקלעך צוקער. דריי ציגעלעך צוקער — ווי טיילט מען עס אויף אַכט? האָט ער זיי ניט געטיילט. בלויז פון מאָל צו מאָל אַ לעק געטאָן, אַ צופּ געטאָן. אַמאָל בייטאָג, אַמאָל אין מיטן נאַכט און אַמאָל וועלן שמעון האָט אַ צערוישטער ניט געמערקט קיין אונטערשייד צווישן טאָג און נאַכט. אין די ערשטע טעג האָט דער מוח געזעצט מיט וויץ, מיט אַ געקלאַפּ, ווי עפּעס אַ באַשעפּעניש וואָלט דאָרט געמאַכט איר נעסט. צווישן איין וויץ און צווייטן האָט אַ טויך געטאָן אַ מחשבה'לע:

ס׳איז סכנת־נפשות. מ׳מעג. על־פי דין מעג מען, נאָר אַז זיין דמיון האָט זיך נאָר צוגעג־שאַרט צו אַ שטיקל ברויט — האָבן בלויז צוויי ווערטער ווי אַ רויטער מויער זיך געשטעלט אַקעגן: „ח־מ־ץ ב־פס־ח!״

דער גאַנצער באַראַק האָט זיך צוביסלעך דערוואוסט. מ׳האָט זיך געטיילט, גערסן פאָר זיין פאַרציע ברויט, זופ און ס׳איז געגאַנגען כאַראַם מיט דער געשעעניש. ניט אַנדערש, אַז דעם זשיד האָט געפלאַצט עפעס אין מוח־קאַסטן; אויב ער וויל פּטור ווערן פון פאַרדאַמטן לעבן — זאָל ער זיך אָנטאָן אַ פּעטליע אויפן האַלז; שדים ווייסן, אפשר האָט טאַקע זיך פאַרקליבן אין אים אַ הייליקער רוח? עס האָבן לאַגערניקעס אפילו געוויזן רחמנות. אַ גוי האָט געפּראוואוט איינרייַדן שמעונען ער זאָל נעמען אַ שטיקל ברויט אין מויל: „ביסט נאָך יונג, וועסט קיינמאָל ניט פאַרשפּעטיקן צו לייגן זיך אונטער אַ בערגל״. צווי אוקריינער האָבן נאָר געוואָלט גענוי אויסרעכענען וויפל טעג ער וועט נאָך אָנשפּאַרן: „כ׳גיב דיר מיין האָנט, אַז אויפן פערטן טאָג וועט ער שוין זיין קאַלט און האַרט״.

עס האָבן זיך געצויגן די טעג ביי שמעונען מיט אַן אָנדער גאַנג. ער איז אויף אַרבעט ניט געגאַנגען. און מאָדנע. מ׳האָט אים ניט געטשעפּעט. איין טאָג געווען אין קאַרצער און שוין. אויפן צווייטן טאָג איז וואָלאָדיע אָנגעלאָפן מיט שטורעם, ווידער אים אָנגע־כאַפּט ביי די לאַצן און אים געטרייסלט, ווי אַ יונגן־פרוכט בוימל. „כ׳וועל דיינע קישקעס אויסטרייסלען! וועסט אויפהערן משוגע זיין, צו אַלדע רוחות?!״ וואָלאָדיעס פּנים רויט ווי פייער פון צאָרן; שמעון האָט טאַקע דערפילט ווי יענער יאָגט פון אים אַרויס ס׳ביסל חיות — און געשפּאַרט האָט גאָר פון אים אַ מין שמייכלעניש. אַ צופּרידנקייט.

אויפן דריטן טאָג איז וואָלאָדיע פלוצלונג צוגעלאָפן צו דער נאַרע, וואו שמעון איז געלעגן, אַ שליידער געטאָן עטלעכע ציגעלעך צוקער און באַלד אָנטלאָפן. פאַרנאַכט, נאָך דער אַרבעט, האָט וואָלאָדיע זיך ווידער געשטעלט לעבן שמעונ׳ס נאַרע. שטייענדיק זייטיקלעך, מיט אַראָפּגעלאָזענע אויגן, האָט ער פון בוזים אַרויסגעשלעפּט אַ שטיקל קעז און מיט אַ כריפּעניש אַרויסגעבורטשעט: „דאָס מעגסטו עסן?״. שמעון האָט האַרציק אָן ענטפער געטאָן: עס, עס דו אַליין, גע־זונטערהייט. ניין, אַ דאַנק. כ׳וויל עס ניט״.

אינדערפרי, פאַר דער אַרבעט, און אין אָוונט נאָך דער אַרבעט — איז וואָלאָדיע אָנגעלאָפן מיט עפעס אַ דאָביוועטן פּעקעלע — פון וואַנען? ווי אַזוי? ער איז געווען כמורנע, ווייניק געריידט. און ערשט איצט האָט שמעון אין זיין בליק אויפגעכאַפּט דעם אור־אַלטן אידישן צער־גלי. אָבער פון די אַלע אָנגעשלעפּטע זאַכן האָט שמעון געגעסן אייניקע רויע אייער, וואָס וואָלאָדיע האָט קונציק איינגעוויקלט אין זיין היטל. און וועט שמעון האָט באַלד, פאַר וואָלאָדיעס אויגן, אויסגעזופּט אַן איי — האָט וואָלאָדיע אַרויס־געאָטעמט אַ מין דערלייכטערונגס־זיפץ. אויף זיין געשטופּלטן פּאַרהאַרטעוועטן פּנים האָט אַ שוועב געטאָן אַ רויטלעכער אָפּגלאַנץ. און ער האָט תיכף אָפּגעקערט דעם קאָפּ.

„און נאָך עפעס, שמעונקע, עגבערט מיר אין קאָפּ נאָך צענדליקער יאָרן. עס עגבערט מיך און כ׳וואונדער זיך: פון וואָנען האָט דעמאָלט אַ יונג בחור׳ל געהאַט אַזאַ מסירת־נפש־קראַפט פאַר גאַנצע אַכט טעג? נו, מ׳האָלט זיך ביי דער אידישער חסידישער „קליאַמקע״, מ׳לערנט אַביסל, אַמאָל גיט זיך אַ דאַוון געשמאַקער; מ׳האָט שוין ב״ה קינדער אין דער ישיבה. און דאָך איז מיר נאָך אַלץ שווער זיך צו אָפּ׳חידוש׳ן. צו וואָס זאָג איך עס דיר? דו קענסט שוין מיר גוט. כ׳זאָג דיר ניט קיין שבחים, קיין לויבערייַען. כ׳וויל אַליין דערגיין צו אָט דעם שטאַרקן נשמה־סוד. איז מילא, ניט עסן קיין חמץ, נו! אָבער אַכט טעג ברענען פון דורשט און ניט טרינקען קיין וואַסער . . .״

די ערשטע טעג פּסח האָט שמעון געליטן הונגער־יסורים, וואָס האָבן געשרויפּט, געברויזט אין קערפּער און געעגבערט מיט אַ וויטיק וואָס לאָזט ניט געפּינען קיין אָרט. און וועט דער הונגער־פּיין איז נאָך די ערשטע טעג געווארן עפעס ווי פאַרטעמפּט און זיך איינגעוויקלט ווי אין אַ שטייניקן קנויל אונטערן האַרצן, האָט געמוען טריקענען אין מויל, אין האַלז, שרפענען דער גומען, אַזש הויט און בייגער האָבן געגאָגט מיט העלישן דורשט. און שמעון האָט מורא געהאַט צו שטעלן אַ טראָט, צו דערנעטערן זיך צום גרויסן וואַסער־פאַס, וואָס איז געשטאַנען אין הויף. די „זאַרגעווידיקע״ אָנפירער האָבן גע־וואָלט אויסמיידן עפידעמיעס אין לאַגער. האָבן זיי געהאַלטן אַ גרויסע פאַס מיט געזאָטענעם לעבלעכן וואַסער. אָבער די לאַגערניקעס קריכן אינעם וואַרעמען וואַסער מיט איינגעריכטע חמצ׳דיקע קעגדלעך, טונקען אין אינעם וואָסער קלעפּיקע פינגער פון מעליקן זופ. טאָ איז עס דאָך חמצ׳דיק! און דאָך האָט שמעון ניט געוואָלט איינשטעלן און זיין נאָענט ביים וואַסער. דער דאָרשט איז שווערער, מאָגענדיקער ווי דער הונגער.

אין די ווייטערדיקע עטלעכע טעג פון פסח איז שמעון געלעגן ווי אַ שווער שטיק בליי. אין קאָפּ האָט אַ נייער מין גליווערניש געדריקט דעם מוח. די מחשבות האָבן זיך געמומען קרישלען און געפּויזעט פֿאַמעלעך־פֿאַמעלעך ווי קליינע קריכערלעך אין אַ קלעפּיקן זומפּ. אַלץ אין אים איז געווען בלייאיק שווער. דאָס געקלאַפּ פון הארץ, דאָס געפּלייץ פון די בלוטן. אפילו דער הונגער־דורשט האָט פאַרפאַמעלעכט זיין נאָגעניש.

אָבער ביסלעכווייז האָט אין זיין אינגעווייד זיך אָנגערוקט אַ לידיקייט. ביי די לעצטע פסח־טעג האָט שמעון דערפילט אַ מאָדנע לייכטקייט אין גאַנצן ווען; אַ לייכטקייט פון הוילקייט, פון אויפלייזונג. ער האָט ניט געפילט די אומגעהויערע אויסשפּונג, די גרויסע שוואַכקייט וואָס האָט אַרומגענומען יעדן אבר. ניט געפילט ביז ער האָט געדאַרפט באַווגן אַ האָנט, אַ פוס, די ליפּן. וואָרום ליגנדיק באַווגלאָז האָט אים דווקא זיך געדוכט, אַז זיין גאַנצער קערפּער איז לופטיק, פלאַטערנדיק. אַלץ אַרום שוועבט ווי אין העל־דורכזיכטיקע וואָלקנס. די רעיונות — אַ פאַרהימלטער געשוועב. ס׳האָט דער פסח־יום־טוב ערשט געהעריק פאַרכאַפּט דעם מוח. אָט אַזוי דערפילט מען באַפרייאונג, אויסלייז פון גשמיות־גראָבקייט, פון חומר, גאולת מצרים. אַ דינינקער געזשום אין די אויערן, אין קאָפּ און העלער הימל־נעפּל אין די בליקן . . .

און דורך דעם העלן נעפּל האָט שמעון דעם לעצטן פסח־טאָג געזען וואָלאָדיען לעבן זיך. איז ער היינט ניט געגאַנגען ארבעטן? ווי אַזוי? שמעון האָט גערעדט צו וואָלאָדיען. אויך זיינע רייד — אַזעלבע לופטיקע, ווינטיקע. וואָלאָדיע האָט ניט גערעדט, קוים געזאָגט אַ וואָרט. נאָר געקוקט אויף שמעונען און אויפן שטיקל הימל דורכן באַראַק־פענסטערל. און דעמאָלט איז ביי שמעונען צום ערשטן מאָל אַרויסגעפלאָסן פון די אויסגעצערטע ליפּן דער נאָמען „וועלוול". וואָלאָדיע האָט אים געענטפערט מיט אַ האַסטיקן שאָקל פון קאָפּ: „יע, וועלוול, וועלוול". און וועלוול איז געבליבן זיין נאָמען אויף שטענדיק.

„איז וואָס שוויגסטו, שמעונקע? ביסט פאַרטראַכט. געדענקסטו יענעם פסח. טאָ זאָג מיר: מיט וועלכן כוח האָט דאָרט אייגער אַ שמעון אַזוי אויסגעהאַלטן דעם פסח? דו וואונדערסט זיך פאַרוואָס איך בין אַזוי פאַר־קאַכט אין אָט דער פראַגע? אָבער אויב דו געדענקסט, האָט וואָלאָדיע נאָך דאָן געוויסע זאַכן געוואָלט פאַרשטיין גרונטיק".

שמעון האָט פלוצים נאָכאָמאָל אַרומגעכאַפּט וועלוולען און אַזוי, מיטן קאָפּ אויף יענעמס האַלז, אַריינגערוימט וועלוולען אין אויער: „שמעון האָט דעם פסח אויסגעהאַלטן מיטן זעלבן כוח וואָס פון וואָלאָדיען איז יענעם פסח געוואָרן אַ וועלוול, מיטן זעלבן כוח וואָס וואָלאָדיע איז דעם צווייטן פסח געוואָרן אַ ישיבה־בחור — אין יענער געהיימער ישיבה וואָס שמעון האָט דאָרט געלערנט מיט אַ יאָר פריער . . ."

עס שטייען צווי מיטליאָריקע אידן מיט גרוילעכע בערד און פיאות און אַנטקעגן קומט זיי אַ שארפּע ליכט־שטראַל פון אַמאָליקן פינסטערן סיביר־לאַגער.

וועג ס׳פאָדערט זיך אַ שטרענגע האַנט / סוף פון זייט טז

אָבער אין אמת׳ן זיינען דאָרט די לוחות ניטאָ — אַזאַ ארון האָט קיין אָרט ניט אין בית המקדש; איידער אַזאַ ארון איז בעסער אַן אים. האָט מען דערפאַר אין מקדש שני, וועג עס זיינען קיין לוחות ניט געווען, אינ־גאַנצן קיין ארון ניט אַריינגעשטעלט.

ענלעך צו דעם קען ווערן פאַרשטאַנדיק בנוגע דעם רשע, וואָס אויסערלעך באַטיילט ער זיך אויך אין דעם סדר, נאָר דערביי וויל ער אויסרייסן די סאַמע אינווויניקסטע טיילן פון אידישע תורה: דער רשע זאָגט אויך, אַז ער זאָרגט פאַר די באַדערפענישן פון כלל ישראל, נאָר ער פרעגט אַ פראַגע „מה העבודה הזאת לכם" און וויל דערמיט אָפּפרעגן אָט די הייליקע עבודה פון אידן; אָט דער רשע וואָס שטעלט זיך פאָר אַ סך מאָל אין דער פאָרעם פון „ארון", אָבער אין תוך זעט ער אויס ווי אויסגעהוילט פון דעם — דאַרף מען דעריבער זאָגן און אונטערשטרייכן, אַז אַזאַ איינער ווי דו וואָלט אַמאָל ניט ווערט זיין צו זיין אַ טייל פון דער קדושה פון עם ישראל, און דו וואָלסט ניט זוכה געווען צו דער גאולה.

אָבער גלייכצייטיק באַטאָנט מען דערמיט גופא, אַז דווקא „דאָרטן", אין ישנעם זמן, וואָלט ער ניט אויסגעלייזט געוואָרן, אָבער איצט, נאָך דעם ווי אידן זיינען געוואָרן דעם אויבערשטנס פאָלק און יעדער איד, אפילו אַזאַ רשע ווי ער, האָט שוין בירושה דעם ג־טלעכן פונק, ער האָט שוין די ג־טלעכע „לוחות" אין דעם נשמה־„ארון" — קען אויך דער רשע געהאָלפן ווערן אין אָט דעם יום־טוב ווען אידן פאַרבינדן זיך אויפסניי אין דער שטאַרקער אמונה בהשם ותורתו.

דער גרויסער מגיד זי"ע

(צום צווייטן הונדערטסטן יאָר פון זיין פטירה, תקל"ג — תשל"ג)

• צבי מאיר שטיינמעץ

(פינפטער אַרטיקל)

די יאָרן מיט דעם בעש"ט זי"ע

צווישן דער גרויסער צאָל אויפטוען, וואָס דער בעש"ט האָט אַרײַנגעבראַכט אין די דרכים פון תורה, עבודה און גמילות חסדים, פאַרנעמט אַ גאָר חשובֿן אָרט די געענדערטע באַציאונג צום „איש פשוט" (דער איינפאַכער מענטש).

די לומדישע וועלט, ביז צום דור פון בעש"ט, האָט זיך בדרך־כלל באַצויגן צו דעם פשוטן, אומגעלערנטן, אידישן מענטש, מיט אַ היפשער מאָס פון ביטול. די אורזאַך איז געווען אַ קלאָרע. לויט דער אויפפאַסונג פון דעם דורכשניטלעכן למדן, איז דער אידישער פויער, בעל מלאכה, דאָרפסגייער אא"וו געווען פאַרראַכטנט פאַר דעם „אויטענטישן" יורש פונעם „עם הארץ" פון דער צייט פון תלמוד. ווי באַקאַנט איז די אָפשאַצונג פון דעם עם־הארץ דורך די תנאים און אמוראים נישט געווען קיין גאָר געהויבענע. דער „עם־הארץ" איז נישט געווען פאַרלאָסלעך אין די ענינים פון מעשרות; ער האָט געטראָגן אין זיין הארץ אַ שנאה צום תלמיד חכם. וועגן אַ תלמיד חכם, וואָס האָט זיך משדך געווען מיט אַן עם־הארץ, זאָגט די גמרא גאָר שאַרפע וועלטער. דער תהום צווישן תלמיד חכם און דעם עם־הארץ איז אין די תקופות פון דער פאַרפאַסונג פון משנה און תלמוד געווען אַ גאָר טיפער.

אין די הונדערטער יאָרן זינט דעם אָפשלוס פון תלמוד איז דאָס אידישע לעבן דורכגעגאַנגען אַ סך ראַדיקאַלע ענדערונגען. „דור הולך ודור בא — והארץ לעולם עומדת" דורות זיינען געקומען און פאַרגאַנגען, אָבער דער באַגריף „עם־הארץ" איז איבערגעגאַנגען בירושה פון דור צו דור, און איז געבליבן באַהעפט ווי אַ שאַנדפלעק צו אַלע פשוט'ע, תמימות'דיקע אידן, וועלכע האָבן נישט באַ־ווײַזן צו לערנען תורה אין זייער יוגנט.

אין אמת'ן אָבער איז דער גמרא'דיקער „עם־הארץ" דורכגעגאַנגען פיל גרינטלעכע טראַנספאָרמאַציעס דורך די צענדליקער דורות זינט דער צייט פון דעם תלמוד. דער דורכשניטלעכער „איש פשוט" אין דור פון בעש"ט איז געווען ווייט פון דער „עם־הארץ"־געשטאַלט פון דער גמרא, ווי מזרח פון מערב.

דער פויער און בעל מלאכה אין דור פון בעש"ט איז צום גרעסטן טייל געווען אָפּ־געהיט אין אַלע מצוות, לויט זיינע פאַלקס־טימלעכע ידיעות. נישט נאָר האָט ער נישט פיינט געהאַט דעם תלמיד־חכם — ווי זיין אַמאָליקער פאָרגענגער — נאָר ער, דער האָרעפאַשנער איד, האָט זיך באַצויגן צום תלמיד־חכם מיט יראת הכבוד און ליבשאַפט. דער איש פשוט האָט געדאַווענט מיט כוונה. כאָטש ער האָט ניט פאַרשטאַנען די באַדייטונג פון די לשון קודש'דיקע ווערטער פון דאַוונען, האָט ער אָבער אַרײַנגעלייגט אין זיי זייַנע אייגענע „כוונות". אַ תמימות'דיק געבעט פאַר רחמנות פון הימלישן פאָטער, פאַר געזונט, פאַר פרנסה, פאַר אידיש נחת פון קינדער און פאַר אַ שמירה פון דער גוי־אישער וועלט, אין וועלכער ער האָט געלעבט ווי אַ קליין שעפעלע צווישן אַ סטאַדע וועלף.

דער נאָמען פון רבש"ע האָט זיך קיינמאָל ניט אָפּגעטאָן פון די ליפן פונעם „איש פשוט". „גאָלויבט דער אויבערשטער", „אַ דאַנק דעם אויבערשטן", „מיטן אויבערשטנס הילף", „גאָלויבט איז זיין ליבער נאָמען" — מיט אָט די דאָזיקע און ענלעכע אויסדרוקן איז געווען דורכגעפלאָכטן די שפּראַך פון איינפאַכן דאָרפס־איד אין די צייטן פון בעש"ט.

אינמיטן אַ ים פון גראָבקייט און גוי־אישקייט האָט דער אַרענדאַר און ישובניק געשטרעבט צו פאַרוואַנדלען זיין הייזקע אין אַן אינזל פון רייַנקייט און קדושה. ער האָט זיך געלאָזט קאָסטן און אַראָפּגעבראַכט פון שטעטל מלמדים פאַר זייַנע קינדער, וועמען ס'איז געווען באַשערט צו אויפוואַקסן אין דער גוי'אישער סביבה. אַז ס'איז אים געלונגען

צו קריגן אַן אידעם אַ תלמיד־חכם, איז צו זיין גליק ניט געווען קיין גלייכן.

ס׳איז געווען אייגער פון די געוואָגסטע, רעוואָלוציענערע שריט פון חסידות, ווען דער בעש״ט איז צוגעטראָטן אַראָפצונעמען פון „פּראָסטן איד״ דעם „שאָנדפלעק״ פון „עם־הארץ״ און אים געקרוינט מיטן נאָמען „איש פשוט״.

די לומדישע וועלט איז דערפון געווען אויפגעבראַכט. אָט דער חידוש פון דער געענדערטער באַציאונג פון חסידות צום „פּראָסטאַק״ איז געווארן אייגע פון די ציל־פונקטן, וואו די מתנגדישע וועלט האָט אויסגעלאָזט די גיפטיקע פיילן פון זייערע בויגנס . . . דערפאַר האָט די לומדישע וועלט אין די ערשטע דורות — און אַ סך פאַרפירטע און פאַרפירערישע „חסידות־פאַרשער״ ביזן היינטיקן טאָג — געשטעמפלט די חסידישע באַוועגונג ווי אַ רעוואָלוציע פון דער אָרעמער, עם־הארצ׳ישער שיכט קעגן דעם רייכן און לומדישן קלאַס (ניט געקוקט אויפן פאַקט, וואָס צווישן די תלמידים פון בעש״ט און באַזונדערס פון מגיד, האָבן זיך געפונען די גרעסטע גאונים פון זייער דור).

אין אמת׳ן איז דאָך די יראת הכבוד און די ליבשאַפט פון בעש״ט און זיינע תלמידים צום למדן און בן תורה, געווען אַן אַ גרענעץ (דער בעל שם טוב איז געפאָרן מיילן ווייט כדי צו האָבן דעם זכות משמש צו זיין איינעם פון די חכמי בראָד).

דער בעש״ט האָט אָבער מיט זיין טיפן בליק דערזען די טייערע פערל, וואָס האָבן געשיינט און געבלישטשעט אין די פאַרבאָר־גענע טיפענישן פון דער פשטות׳דיקער נשמה פון פאַרהאַרעוועטן דאַרפס־איד, און מיט זיין פאָטערלעכער אהבת־ישראל האָט ער זיך אַראָפגעבויגן פון זיינע גייסטיקע הויכן און אויסגעשטרעקט זיין האַנט אויפצוקלייבן און אויפצוהויבן די פאַרוואָגלטע איידלשטיינער פון זייער שטויב, און זיי צוריקגעגעבן זייער עכטן און רייגעם גלאַנץ.

ווייל ניט נאָר האָט דער בעש״ט דורכ־געפירט אַן איבערקערעניש אין דער טעאָרע־טישער אָפשאַצונג פון איש פשוט — אַזוי צו זאָגן „להלכה״ — נאָר ער האָט די נייע באַציאונג אויך פאַרוואַנדלט אין מעשים. ער האָט מיטאַמאָל דורכגעבראָכן די מויער פון אָפשיידונג און איזאָלאַציע, וועלכע איז געשטאַנען ווי אַן אייזערנע וואַנט צווישן דעם תלמיד־חכם־קלאַס און דעם אַזוי־גערופענעם עם־הארץ־קלאַס.

דער בעש״ט און זיינע תלמידים זיינען אַרומגעפאָרן איבער דערפער און ישובים, זיי האָבן אויסגעזוכט די פאַרוואָרפענע ישוב־ניקעס, די פויערן, אַרענדאַרן, מאַרק־פאָרער און זייער־גלייכן, און אין זיי אַלע אַרייגגע־שיינט חיות און דערמוטיקונג דורך דעם צינור פון זייער טיפער אהבת ישראל. אין דער זעלבער צייט האָבן דער בעש״ט און זיינע תלמידים זיך געזאָרגט פאַר די גייסטיקע און מאַטעריעלע באַדערפענישן פון דעם פשוט׳ן המון און זיי מדריך געווען צו אַ העכערער מדריגה פון תורה און מצוות.

אויף ווי ווייט די דאָזיקע הנהגה פון בעש״ט איז אין אָנהויב פרעמד געווען אפילו פאַר זיינע תלמידים, די גאוני הדור, באַווייזט די וואונדערלעכע פאַסירונג, וועלכע איז גע־שילדערט אין אַ בריוו פון פריערדיקן ליובאַ־וויטשער רבין, דער רבי מהריי״ץ זי״ע, וועלכן מיר גיבן איבער אין אַ פאַרקירצטער, פרייער איבערזעצונג:

. . . די זאַך איז קלאָר, אַז די „אנשים פשוטים״, וועלכע צייכענען זיך אויס מיט זייער ריינער אמונה, מיט זייער תמימות׳דיקן תהלים־זאָגן, מיט זייער אָנטיילנעמען אין די שיעורים, וואָס וועלן געלערנט ברבים, מיט זייער פאַרברענגען אין התוועדות׳ן, און מיט זייער מקיים זיין די מצוה פון אהבת ישראל מיט פרייד און ליבשאַפט — אָט זיי זיינען די „שעשועים״ (פרייד און פאַרגעניגן) פון גן עדן, און מיט זיי באַרימען זיך די רביים.

דער בעש״ט פלעגט מקרב זיין די ג־טס־פאַרכטיקע אנשים פשוטים און האָט צו זיי אַרויסגעווויזן באַזונדערע ליבשאַפט. זיין דאָ־זיקע שיטה איז געווען ווייט באַקאַנט און דאָס איז געווען די סיבה, וואָס אין אַ קורצער צייט האָבן זיך פאַרמערט די אָנהענגער פון בעש״ט צווישן דעם בריטן המון.

אָבער פאַר זיינע גרעסטע תלמידים, די צדיקים און גאונים, איז ניט געווען לייכט אָנצונעמען די דאָזיקע שיטה. כאָטש דער בעש״ט האָט זיי אָפט אַרויסגעשיקט זיך צו לערנען פאַרשידענע מדות ביי די איינפאַכע מענטשן, ווי די מידה פון תמימות, בטחון, אמונה פשוטה, אמונת חכמים, אמונת צדיקים, אהבת ישראל אד״ג — איז זיי דאָך שווער געווען צו פאַרטראָגן אָט די הנהגה (פון מקרב זיין די אנשים פשוטים) און וואָדאי האָבן זיי אַליין זיך ניט געקענט פירן לויט דעם דרך.

ביים בעש״ט איז געווען אייגעפירט, אַז די אורחים וואָס פלעגן קומען אויף שבת, פלעגן עסן ביים בעש״טס טיש נאָר צווי־פון די דריי שבת׳דיקע סעודות, ווייל איין סעודה (שבת צו מיטאָג) איז געווען באַשטימט נאָר פאַר דעם בעש״טס תלמידים, די „חבריא קדישא״. צו דער דאָזיקער סעודה האָט מען קיין סתם אורחים ניט צוגעלאָזט, אפילו פון דערווייטנס.

איינמאָל, אין אַ זומערדיקן שבת, איז פֿאַרגעקומען אַ פֿאַסירונג, וואָס האָט געמאַכט אויפֿציטערן די תלמידים פון בעש״ט.

אויף יענעם שבת זיינען צום בעש״ט געקומען צו פֿאָרן אַ סך אורחים, צווישן זיי איינפֿאַכע מענטשן: אַרענדאַרן, ערד־אַרבעטער, בעלי מלאכה, שוסטערס, שנײַ־דערס, גערטנער, פֿאַרמערס פון בהמות־און עופות־צוכט, מאַרק־גייער אד״ג.

יענעם שבת, בײַ דער פֿרייטיק־צונאַכט־סעודה, האָט דער בעש״ט אַרויסגעוויזן גרויסע התקרבות צו די איינפֿאַכע אורחים. איינעם האָט ער אַריינגעגאָסן אין זײַן כוס אַביסל שיריים פון קדוש־וויין, וואָס ס׳איז פֿאַרבליבן אין כוס פון בעש״ט, אַ צווייטן האָט ער געגעבן זײַן אייגענעם כוס ער זאָל דערין מאַכן קידוש, אייניקע פון זיי האָט ער געגעבן שטיקלעך חלה פון זײַן המוציא־חלה, און פֿאַר אַנדערע האָט ער געגעבן פיש און פלייש שיריים פון זײַן טעלער, און נאָך ענלעכע קירובים, וואָס האָבן דערשטוינט די תלמידים פון דער חבריא קדישא.

שבת בייטאָג, ווען די אורחים האָבן געוואוסט אַז זיי קענען זיך ניט באַטיילן אין דער צווייטער סעודה, וואָס איז באַשטימט נאָר פֿאַר דער חבריא קדישא, האָבן זיי זיך נאָכמיטאָג פֿאַרזאַמלט אין בית המדרש פון בעש״ט נ״ע, און זייענדיק פֿשוט׳ע מענטשן, וואָס האָבן נאָר געקענט עברי, האָבן זיי אַלע אַנגעהויבן זאָגן תהלים.

די דאָזיקע פֿאַסירונג איז פֿאַרגעקומען אַרום די יאָרן תקי״ג — תקט״ו, ווען צווישן די תלמידים פון בעש״ט האָבן זיך שוין געפונען באַקאַנטע גאונים ווי דער מעזריטשער מגיד און דער גאון פון פולנאָה און אַנדערע.

ווען דער בעש״ט האָט זיך יענעם שבת אַוועקגעזעצט צו דער צווייטער סעודה, האָט ער מסדר געווען די תלמידים יעדן איינעם אויף זײַן באַשטימטן אָרט, אַזוי ווי ס׳איז געווען איינגעפירט ביים בעש״ט, אַז אַלץ איז געווען לויט אַ פּינקטלעכן סדר. נאָך אַ קורצער ווײַלע האָט דער בעש״ט נ״ע אָנגעהויבן זאָגן תורה און די תלמידים, די הייליקע חבריא, האָבן ווידער דערפילט דעם ג־טלעכן עונג פון דער תורה פון בעש״ט נ״ע.

דער סדר איז געווען, אַז צווישן די דברי תורה פון בעש״ט, פלעגט מען זינגען פֿאַרשידענע נגונים. אַז די חבריא האָט געזען אַז זייער רבי, דער בעש״ט נ״ע, איז אין אַ געהויבענעם מצב־רוח, איז זייער שמחה און פריילעכקייט נאָך גרעסער געוואָרן; אַ געפיל פון גליק און דאַנקבאַרקייט פֿאַר דעם חסד פון אויבערשטן, וואָס זיי האָבן דעם זכות צו זיין די תלמידים פון הייליקן בעש״ט נ״ע.

עטלעכע פון דער חבריא האָבן דערביי ביי זיך געטראַכט, אַז איצט ביי דער סעודה איז וואויל און גוט, אָבער ניט אַזוי איז ווען עס פֿאַרזאַמלען זיך די איינפֿאַכע מענטשן, וועלכע הויבן ניט אָן צו פֿאַרשטיין די ווערטער וואָס דער בעש״ט זאָגט. זיי האָבן אויך נאָכ־געטראַכט, פֿאַרוואָס דער בעש״ט איז מקרב די מענטשן מיט אַזעלכע הויכע התקרבות׳ן, ווי דאָס אַריינגיסן פון זיין וויין אין זייערע כוסות און איבערהויפּט דאָס געבן זיין בעכער אין דער האַנט פון איינעם פון די אנשים פשוטים.

זייענדיק נאָך פֿאַרנומען מיט זייערע געדאַנקען, האָבן פֿלוצלונג די תלמידים דערזען, אַז דאָס פנים פון בעש״ט איז געוואָרן ערנסט און ער האָט זיך שטאַרק פֿאַר׳דבק׳עט, און אינמיטן דביקות האָט ער אָנגעהויבן זאָגן: „שלום שלום לרחוק ולקרוב״ (פרידן, פרידן צום ווייטן און צום נאָענטן). אונזערע חכמים האָבן געזאָגט, אַז דאָרט וואו בעלי תשובה שטייען, קענען צדיקים גמורים ניט שטיין. ס׳זיינען דאָ צוויי דרכים אין עבודת השם: די עבודה פון צדיקים און די עבודה פון בעלי תשובה. די עבודה פון די אנשים פשוטים איז פונעם סאָרט פון בעלי תשובה, ווייל זיי זיינען תמיד אונטערטעניק און שפל׳דיק ביי זיך, מיט אַ געפיל פון חרטה אויף דער פֿאַרגאַנגענהייט, און אַ גוטן באַשלוס (קבלה טובה) אויף דער צוקונפט.

אַז דער בעש״ט האָט געענדיקט די תורה, האָט מען ווידער געזונגען פֿאַרשידענע נגונים און די תלמידים, וואָס האָבן פריער נאָכגעטראַכט וועגן דער התקרבות צו די אנשים פשוטים, האָבן פֿאַרשטאַנען, אַז דער בעש״ט נ״ע האָט דערפילט זייערע געדאַנקען און דערפֿאַר געזאָגט די תורה, דערקלערנדיק די הויכע מדריגה פון דער עבודה פון די אנשים פשוטים.

די גאַנצע צייט איז דער בעש״ט נאָך אַלץ געווען אין אַ טיפער דביקות, און ווען די תלמידים האָבן אויפגעהערט זינגען, האָט ער געעפנט זיינע אויגן און אָנגעקוקט די תלמידים מיט אַ דורכדרינגענדיקן בליק און האָט געהייסן אַז יעדער איינער פון דער חבריא קדישא זאָל אַרויפלייגן זיין רעכטע האַנט אויף דער פלייצע פון זיין חבר וואָס זיצט נעבן אים — אַזוי אַז אַלע תלמידים וועלכע זיצן פון בײַדע זײַטן פון הייליקן טיש פון בעש״ט זאָלן זיין פֿאַרבונדן איינער מיטן אַנדערן.

זיצנדיק אויבן אָן, האָט זיי דער בעש״ט געהייסן זינגען עטלעכע נגונים — אַזוי זיצנדיק אַרומגעאָרעמט — און דעם זיי האָבן געענדיקט די נגונים האָט ער זיי געהייסן

(סוף אויף זײַט ז)

ווען ס׳פאדערטזיך א שטרענגע האנט

• הרב שמואל אַרנשטיין

דער יום טוב פסח, וואָס האָט אַזויפיל מצוות, האָט אויך אַ מצוה פון סיפור יציאת מצרים: צו דערציילן די ניסים ונפלאות פון מצרים, ווי עס שטייט אין רמב״ם אַז עס איז אַ מצוה צו דערציילן די ניסים ונפלאות וואָס דער אויבערשטער האָט געטאָן צו אונזערע עלטערן אין מצרים אין דעם פופצנטן טאָג אין ניסן, ווי אין פסוק שטייט: „זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים״. הויפטזעכלעך איז די מצוה פון סיפור יציאת מצרים אָנגעזאָגט געוואָרן בשייכות צו די קינדער. געפינען מיר טאַקע אין דער הגדה פון פסח, אַז אַ איד דאַרף זיך פאַרנעמען מיט אידישע קינדער, זיי צו דערציילן, אויפקלערן און ענטפערן אויף זייערע שאלות. עס ווערן דאָ געוויזן פיר סאָרטן בנים: חכם, רשע, תם, שאינו יודע לשאול, וועמען מ׳ענטפערט און מ׳קלערט אויף יעדן לויט זיין פאַרשטאַנד און מדריגה. אָבער דערביי זעען מיר, אַז אויף דער שאלה פון רשע: „מה העבודה הזאת לכם״ קומט אַ באַזונדערס שארפער ענטפער: „הקהה את שיניו ואמור לו . . . אילו הי׳ שם לא הי׳ נגאל״ — מ׳דאַרף אויף זיין שאלה רעאַגירן מיט גרויס שטרענגקייט און אים געבן צו וויסן אַז אויב ער, דער רשע, וואָלט געוואָלן ביי יציאת מצרים וואָלט ער ניט אויסגעלייזט געוואָרן.

שטעלט זיך די שאלה: פאַרוואָס דאַרף זיין די באַציאונג צום רשע אויף אַזאַ האַרבן אופן פון „הקהה את שיניו״ און ניט דורך אַ וועג פון קירוב, פון דערנענטערן אים מיט גוטן? און נאָך עפעס: פאַרוואָס איז דאָ אַזוי נויטיק אָט די אונטערשטרייכונג, אַז אויב ער וואָלט זיך געפונען צווישן די אידן אין מצרים וואָלט ער ניט זוכה געוואָרן צו דער גאולה?

מיר געפינען אין דער תורה הק׳, אַז וועז יעקב אבינו איז צוריקגעגאַנגען פון לבן הארמי מיט די שבטי ה׳, אַיידער ער האָט זיך געטראָפן מיט עשו׳ן, זאָגט דאָרט דער פסוק: „ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילידיו, ויעבר את מעבר יבק״ — יעקב האָט געמומען זיינע צוויי פרויען און צוויי שפחות און עלף קינדער, און ער האָט זיי אַריבער־געפירט דעם טייך יבק. פרעגט דערויף רש״י הקדוש: „ודינה היכן היתה״? — פאַרוואָס ווערן דאָ דערמאָנט בלויז עלף קינדער — און וואו איז געווען דינה? איז זי דאָך אויך אַ קינד פון יעקב אבינו. ענטפערט רש״י: „נתנה בתיבה ונעל בפני׳ שלא יתן בה עשו עיניו, ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירהו למוטב ונפלה ביד שכם״ — יעקב האָט איר אַריינגעלייגט אין אַ קאַסטן און האָט זי דאָרט פאַרשלאָסן בכדי אַז עשו זאָל זי ניט באַמערקן און וועלן זי נעמען פאַר אַ פרוי. און דערפאַר האָט יעקב געהאַט אַן עונש, צוליב דעם וואָס ער האָט פאַרמיטן דינה׳ן פון זיין ברודער — ווייל, אפשר וואָלט זי עשו׳ן צוריקגעקערט צום גוטן — און דער עונש איז געווען וואָס זי איז אַריינ־געפאַלן אין האַנט פון שכם. זעט מען דאָך אין די רייד פון רש״י אַז יעקב איז נענש געוואָרן דערפאַר וואָס ער האָט ניט געלאָזט אַז זיין קינד זאָל אַריין אין עשו׳ס הויז און פריוון משפיע זיין און באַווירקן עשו׳ן, אַז ער זאָל תשובה טאָן.

אָבער אין אַ צווייטן אָרט אין דער תורה געפינען מיר, אַז עס דאַרף זיין אַן אַנדער צוגאַנג: וועז שרה האָט דערצויגן איר קינד יצחק און האָט געזען אַז ישמעאל דער זון פון הגר איז „מצחק״, וואָס דאָס מיינט ווי די חז״ל זאָגן אַז ישמעאל האָט זיך פאַרנומען מיט עבודה זרה, גילוי עריות און רציחה — האָט זי געזאָגט צו אברהם אבינו: „גרש האמה הזאת ואת בנה״ — טרייב אַרויס די דינסט מיט איר זון. שטייט באַלד דערויף אין פסוק: „וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו״ — אברהמ׳ן איז ניט געווען צום האַרצן דאָס דורכצופירן. אָבער אויף דעם איז געקומען דער אָנזאָג פון אויבערשטן צו אברהמ׳ן: „אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה״ — אַלץ וואָס שרה זאָגט צו דיר, זאָלסטו צוהערן זיך צו איר קול. ס׳הייסט דער אויבערשטער האָט מסכים געווען אַז ישמעאל דאַרף זיך ניט געפינען צוזאַמען מיט יצחק׳ן און ער האָט געהייסן דערווייטערן דעם רשע פון צדיק.

פאַרוואָס די אַנדערשטקייט פון דער הנהגה

וואס האָט זיך געפאָדערט פון יעקבֿ'ן אין באַצוג צו עשׂו'ן און דער הנהגה וואס האָט זיך געמאַנט פון אברהם לגבי ישמעאל? קען מען אפשר זאָגן, אַז וועג עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן דעם חינוך פון איינעם פון די אבות הקדושים, פון וועמען עס האָט זיך אָנגעפאַנגען די כנסת ישׂראל — זיין חינוך דאַרף זיין באַזירט און געבויט אויף אַ יסוד וואָס איז אינגאַנצן און פולשטענדיק אַ קודש'דיקער, דורכאויס אַ הייליקער — אַ חינוך פון כולו קודש. דעריבער האָט דער אויבערשטער געזאָגט: „כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה" — דערווייטער דעם רשע פון דעם צדיק. אָבער וועג יעקב האָט זיך געדאַרפט טרעפן מיט עשו'ן און דינה איז געווען אַ קינד פון יעקב'ס הויז — אויס־געוואַקסן מיט די שבטי ה', דערגרייכט און פאַרפולקאָמט מיט די אַלע גרויסקייטן פון יעקב אבינו'ס הויז — אין דעם פאַל זאָגן חז"ל, אַז יעקב האָט גיט געדאַרפט פאַרשליסן דינה'ן און דערמיט גיט דערלאָזן אַז זי זאָל משפּיע זיין אויף עשו'ן. פאַרקערט: יעקב אבינו האָט שוין דורך זיין קינד געהאַט אַן אויסזיכט צו באַווירקן עשו'ן צום גוטן.

מיט דעם געדאַנק קענען מיר אפשר אויך פאַרענטפערן די אויבן־געשטעלטע שאלה: אָט די מצוה פון סיפור יציאת מצרים, דער „והגדת לבנך" אין דער הייליקער ליכטיקער נאַכט פון פסח, פאַרמאָגט נאָך אַ טיפע באַדייטונג. עס ווערט געזאָגט אין די ספרים הקדושים, אַז די באַשטימטע צייטן, ווען עס האָבן פאַסירט גרויסע זאַכן פאַר דעם כלל־ישׂראל, זיינען אָט די צייטן געבענטשט מיט אַ באַזונדער קראַפט און סגולה אין שייכות צו די ענינים וואָס האָבן זיך אויפגעטאָן אין זיי. צום ביישפּיל: יום כיפור — דער טאָג ווען דער אויבערשטער האָט מוחל געווען אויף דעם חטא פון עגל, איז דאָס געבליבן אַ יום סליחה וכפרה (תדב"א). ראש השנה האָט דער אויבערשטער דן געווען וועגן באַשאַפן דעם מענטש, איז דאָס געבליבן דער יום הדין פאַר מענטשן. פסח איז דער זמן ווען דער כלל ישׂראל איז נתחנך און געשטאַרקט געוואָרן אין אמונה און בטחון אין דעם אויבערשטן און ער האָט אונז דעמאָלט אויסגעוויילט פאַר זיין פאָלק — איז דאָס די פאַסיקע צייט זיך נאָכאמאָל צו פעסטיקן און שטאַרקן אין אמונת השם.

דעריבער ווען אַ אידישער פאָטער קלייבט צונויף זיינע בני בית אין אַזאַ אויסדערווייל־טער צייט כדי זיי מחנך צו זיין און מחזק זיין אין די יסודות פון אמונה, און פונקט דאָן קומט דער רשע מיט זיין פראַגע וואָס טראָגט אין זיך די שפּורן פון כפירה אין עיקר — דעמאָלט איז גיט קיין צייט אים צו מקרב זיין מיט גוטן, נאָר מ'דאַרף דאָס טאָן דורך „הקהה את שיניו", דורך אויפווייזן די קלאָרע דיסטאַנץ, דעם שאַרפן אונטערשייד צווישן רשע און די אַנדערע אידישע קינדער; דעמאָלט איז נויטיק — ווי שרה האָט גע־האַנדלט מיט ישמעאל'ן — אַז יצחק זאָל זיין געהיט פון ישמעאל'ס השפּעה. דער אונטערשייד איז בלויז אין דעם: ישמעאל איז טאַקע פאַרטריבן געוואָרן, וויל ער איז פאָרט ניט געווען אַ טייל פון אידישן פאָלק מיט אַ אידישער נשמה. דער „בן רשע" אָבער זיצט ביים סדר און בלייבט ביים סדר; ס'איז ניט מער, וואָס גייסטיק דאַרף מען דאָ שאַרף אונטערשטרייכן און האַרב באַהאַנדלען זיין רשעות — בכדי צו פאַרהיטן די אַנדערע קינדער און טאַקע אויך בכדי דורך דעם צו צעברעכן און אויס־וואָרצלען פון אים די רשעות אין אָט דער מסוגל'דיקער נאַכט.

בנוגע דער צווייטער פראַגע וואָס מיר האָבן געפרעגט, פאַרוואָס מוז מען דעם רשע באַטאָנען אַז ער וואָלט דעמאָלט, ביי יציאת מצרים, ניט געווען אַרויס פון מצרים — קען מען אפשר מסביר זיין אויף דעם וועג: ביים אָנזאָג פון דער תורה, ווי אַזוי עס זאָל געמאַכט ווערן דער משכן מיט אַלע זייגע כלים, ווערט ביים ארון געזאָגט: „ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך" — אַז אין דעם ארון זאָלסטו אַרייגלייגן די לוחות וואָס איך וועל דיר געבן. עס איז באַוואוסט, אַז דער ארון איז געווען בלויז אין ערשטן בית המקדש; אין צווייטן בית המקדש האָט דער ארון געפעלט. זאָגט אויף דעם דער „משך חכמה", אַז דער טעם וואָס דער ארון איז ניט געווען אינעם צווייטן בית המקדש — וויל די תורה אונטערשטרייכט אַז די קדושה פון דעם ארון איז דוקא דעמאָלט ווען אין אים ליגן די לוחות — „ואל הארון תתן את העדות" — און וויל ביים צווייטן בית המקדש זיינען די „עדות" (די לוחות) ניט געווען, דעריבער האָט מען אויך קיין ארון ניט געמאַכט. עס האָט מיך אָבער שטענדיק געאַרט די פראַגע: אין קודש הקדשים אין מקדש שני האָט מען אַוועקגעלייגט דעם „אבן שתיה", און דער אבן שתיה האָט דאָך זיכער ניט געהאַט די קדושה פון דעם ארון — האָט מען דאָך געקענט אין קדשי־קדשים אַריינשטעלן אַן ארון, בכדי דער כהן גדול זאָל קענען אַרייגיין אין יום הכיפורים און מאַכן די הזאות און קטורת? זעט אָבער אויס, אַז אַזאַ „ארון" וואָס אויסערלעך זעט ער אויס ווי דער הייליקער ארון וואָס איז געשטאַנען אין קודש־הקדשים פון ערשטן בית המקדש מיט די לוחות אינעווייניק,

(סוף אויף זייט יא)

די יסודות פון דער אידישער משפחה

● א. א. גרשוני

דער ציל פון דאָזיקן אַרטיקל איז צו באַווייזן ווי אַזוי ס׳זעט אויס די אידישע משפחה לויטן גייסט פון דער תורה. איר פולקאָמע בילד האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט די אידישע משפחה אין דער פאַרגאַנגענהייט. אמת, אויך ביים היינטיקן טאָג איז נאָך דאָ אַ גאָר גרויסער אונטערשייד צווישן דער משפחה וואָס בויט איר לעבן אויף די יסודות פון תורה און יראת שמים, און דער משפחה וואָס איז ליידער אויסגעלייקט פון אָט די יסודות. אָבער, צוזאַמען דערמיט, מערקט זיך אויך אין די אידיש־טרייע הייזער די השפעה פון דער מאָדערנער וועלט. ס׳איז אַ פראָדוקט פון בלינדן נאָכמאַכן די אַרומיקע סביבה, ניט־וויסנדיק אַז דאָס איז פרעמד און שעדלעך פאַר אונזער גייסט. אַ גרויסער טייל פון היינטיקן אידנטום לעבט אין צוויי וועלטן, זיין נשמה איז אַ צעשפאָלטענע: פון אײַן זייט, אין זיין טיפן און יסודותדיקן באַוואוסט־זיין, איז ער אַ איד אַ מאמין אין דער קדושה פון דער תורה, און וויס אַז זיין וועג־וויזער אין לעבן איז דער שלחן ערוך; פון דער צווייטער זייט, אינעם אויבערפלעכלעכן שטח פון זיין באַוואוסטזיין און זיינע געפילן און אין דעם סטיל פון לעבן, לעבט ער צוזאַמען מיט דער אַרומיקער סביבה: איר מאָדע אין קליידונג, אין מעבלירן דאָס שטוב אאַ״וו „פאַרפליכטעט״ אים נאָכצומאַכן איר לעבנס־שטייגער אין אַ גרעסערער אָדער קלענערער מאָס, מיינעטדיק אַז דאָס איז אַ נייטראַלער געביט, וואָס האָט ניט צו טאָן מיט תורה און אידישקייט. ס׳איז דעריבער נויטיק קלאָר צו מאַכן אין באַוואוסטזיין אייניקע שטאַנד־פונקטן: ערשטנס, אַז ס׳איז ניט פאַראַן ביי אידן קיין נייטראַלער געביט, אין וועלכן אידישקייט האָט ניט צו זאָגן איר וואָרט. צווייטנס, באַווייזן דעם גליק וועלכן עס ברענגט מיט זיך דער אידישער לעבנס־שטייגער; און צוליב דעם איז נויטיק אויך אַנ־צוואוויזן אויף זיין אַנטיפאָדע — דעם לעבנס־שטייגער פון דער מאָדערנער וועלט, כדי מיר זאָלן פילן דעם „אשרינו מה טוב חלקנו״. אָט דאָס פרואוון מיר טאָן ביים באַהאַנדלען די טעמע פון משפחה, וויזנדיק די פאַרשידענע זייטן פון איר לעבן ביי אונז, אין פאַרגלייך מיט איר לעבנס־גאַנג אין דער פרעמדער מאָדערנער וועלט.

דער אויסוואָל

ביים ערשטן שריט, ווען מען הויבט אָן טראַכטן וועגן בויען אַ משפחה, שטעלט זיך אַוועק ביי יעדן די פראַגע: וואָס דאַרף מיט זיך פאָרשטעלן אָט די פערזאָן וועלכע דאַרף זיין מיין שותף און מיטגייער אין דעם לאַנגן לעבנס־וועג? וואָס דאַרפן זיין זיינע אייגנ־שאַפטן?

אַ איד, ביי וועמען די תורה איז אַ וועג־וויזער אין לעבן, געפינט אין דער תורה אָן ענטפער אויך אויף דער פראַגע.

צוליב מאַנגל אין פלאַץ, וועלן מיר אַנווייזן בלויז אויף אייניקע שטעלן אין דער תורה, פון וועלכע מיר קענען לערנען וועגן דעם, איבערהויפט בשייכות די אייגנשאַפטן פון אַ פרוי, וועלכע זיינען וויכטיק פאַר איר ראָלע וויי אַ אידישע פרוי און מוטער: אין חומש בראשית וועט דערציילט אַז ווען אליעזר דער קנעכט פון אברהם אבינו, איז געגאַנגען זוכן אַ פרוי פאַר יצחק אבינו, איז בכדי צו וויסן וועלכע פרוי איז טאָקע אַנ־געמאָסטן פאַר יצחק׳ן, האָט ער אָנגענומען וויי די הויפט־פראָבע דערצו די מדה פון חסד: אויב זי פאַרמאָגט אָט די מדה, איז זי די פאַסיקע. אויספירלעכער וועגן דעם רעדט אַ באַזונדער קאַפּיטל אין משלי, וואָס איז אָלעמען באַקאַנט — אַן „אשת חיל״ איז די וועלכע פאַרמאָגט די פאָלגנדיקע שטריכן: איבערגעגעבנקייט צום מאַן („בטח בה לב בעלה״, „גמלתהו טוב״), געטריישאַפט צו דער שטוב („צופיה הליכות ביתה״). אָבער דאָס אַליין איז ניט גענוג; זי האָט אויך די מדה פון חסד („כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון״) און זי האָט אויך יראת שמים — „שקר החן והבל היופי אשה יראת ה׳ היא תתהלל״. ד״ה דער אויסערלעכער אידעלער אויסזען אַליין איז פאַרפירעריש־פאָלש, ער נאַרט אָפּ, וויל באמת וויזט עס אָפט גאָרניט אויף אינערלעכער אידלקייט. נישטיק איז שיינקייט; זי זאָגט איבערהויפט גאָרניט. געלויבט איז די וועלכע האָט יראת שמים.

אין דער הינזיכט געפינט מען אַ גרויסן אונטערשייד, ביים אויסוואָל פון אַ פרוי, צווישן אַ תורה־איד און דעם מאָדערנעם מענטשן: ביי דעם לעצטן פאַרנעמט שיינקייט דעם גרעסטן אָרט. אָבער די שיינקייט איז

נאָר אַ צייטווייליקע זאַך, און נאָך ווייניקער איז איר קראַפט צו צעמענטירן דעם פּאָר־היראַטן פאַמיליע־לעבן. דער רעזולטאַט פון אַזאַ צוגאַנג ברענגט צעטרייסלונג אינעם באָדן אויף וועלכן מען האָט אויפגעשטעלט דעם בנין פון דער משפּחה, און גאָר אָפט אויך גאָר טראַגישע אַנטוויקלונגען.

דער צוועק פון היראַט

ביי זיי, ביי די וועלטלעך־מאָדערנע, איז די גאַנצע הייראַט־אינסטיטוציע אַ זאַך וואָס באַפרידיקט געוויסע אינסטינקטיווע געפילן: צו זען קינדער, און צו דערמעגלעכן פאָר זיך אַ נאָרמאַלן מענטשלעכן אָרט לעבן פון פאַרשידענע אַנדערע באַדערפענישן וואָס גיבן דעם מענטשן אַ היים פאַר זיך.

וווי זעט דאָס אויס ביי אונז? אויך אָט די אַלע אינסטינקטיווע און נאַטירלעכע באַדערפענישן פון אויפשטעלן אַ משפּחה־לעבן זיינען אינגאַנצן אייגעשלאָסן אין די ראַמען פון תורה — ס׳איז אַ מצוה פון דער תורה. דער גאַנצער צוועק, אינהאַלט און פראַקטישער אויסדרוק פון פאַרהייראַטן לעבן איז דורך און דורך אייגעוועבט אין די פעדים פון קדושה. די קאָנקרעטע באַדייטונג פון דער קדושה (וועלכע מיר ווילן דאָ אַרויסברענגען) פאָר די צוויי וועלכע האָבן זיך פאַרבונדן צוזאַמען, איז דאָס, וואָס פון דעם מאָמענט, וען זיי טרעטן אַריין אין פאַרהייראַטן לעבן, געהערן זיי אינגאַנצן אייגער צום צווייטן, און די געהעריקייט איז אַרומגעצוימט מיט אַ קדושה־צאָם, וועלכע דאַרף היטן זייערע מעשים, רייד און מחשבות. דער דאָזיקער פרינציפּ איז אַ יסוד פאָר פיל דינים וועלכע פאַרפליכטן זיי ביידע און וועלכע לייגן אַ באַזונדערס גרויסע אחריות אויף דער פרוי. זיי אַלע קענען וועלן באַצייכנט מיט אייַן וואָרט — „צניעות".

ס׳ליגט אין דער נאַטור פון דער פרוי די באַדערפענישן צו געפינען חן. די תורה־רעכטע זיך דערמיט אין אַ גרויסער מאָס, אָבער מיט אייַן באַדינג — נאָר אין די ראַמען פון איר פערזענלעכן פאַמיליע־לעבן: „שלא תתגנה על בעלה", ד״ה זי זאָל ניט פאַרלירן דעם חן ביי איר מאַן, זאָגט דער דין פון תורה; און צוליב דעם וועלן איר אפילו דערלויבט אַ סך זאַכן וועלכע זיינען פאַרבאָטן דעם מאַן. די הייליק־שטרענגע תורה־„רעגולאַציעס" אין די פאַרהעלטענישן צווישן מאַן און פרוי שאַפן אויך אַ גינסטיקן באָדן אַז זייער צוזאַמענלעבן זאָל אויפהיטן די נויטיקע פרישקייט אין דער קעגנזייטיקער טריישאַפט. דער רעזולטאַט פון דעם אַלעם איז: רואיקייט פון די געמיטן, איבערגעגעבנקייט און טרייַ־הייט אין דער גאַנצער הויז־אַטמאָספערע, ערלעכקייט און אייַדלקייט פון די קינדער

ווי זעט אויס די מאָדערנע משפּחה, וואו מאַן און פרוי זיינען ניט געבונדן דורך דעם בונד פון תורה? ווי ווייט זיינען די מעגלעכ־קייטן פאַר דעם אַזוי גערופענעם „ריינעם געוויסן" אויפצוהיטן די גאַנצקייט פון דער משפּחה? דער ענטפער אויף דעם לאָזט זיך ניט באַשריבן וועלן מיט אַ ריינער פּען . . . בלויז די מאָדעס פון פרויען־קליידער זיינען די בעסטע עדות־זאָגער וועגן דעם אומ־ווירדיקסטן אופן ווי אַזוי די מאָדערנע פרוי וויל זיך אַרויסשטעלן און וואָס זי זוכט צו „דערגרייכן". דער מוסר השכל פון דעם פאַר אַ אידישער פרוי איז קלאָר: זי, וועלכע האָט זיכער ניט די נידערטרעכטיקע גע־דאַנקען פון די פרויען אין גאַס, דאַרף אויך ניט האָבן קיין מינדסטע שייכות צו זייערע מאָדעס.

די אַטמאָספער אין שטוב

דאָס אידישע הויז איז פול מיט לעבן. די לעבעדיקייט ברענגען אַריין די קינדער, זיי פילן אָן די שטוב מיט ברויז, מיט פרייד. זיי זיינען דער אינהאַלט פון די געדאַנקען פון די עלטערן: צו זאָרגן און באַזאָרגן זייערע באַדערפענישן אין גשמיות און אין רוחניות.

אין דער מאָדערנער שטוב איז שטיל און רואיק. קינדער זיינען דאָ, געווייַנלעך, ניט מער וווי צוויי, ס׳איז ניט פאַראַן קיין סך צו טראַכטן און צו טאָן פאַר זיי, פאַר זייער רוחניות, אַוודאי ניט. פאַר זייער בילדונג זאָרגן די לערער אין שולע. טאָ מיט וואָס מאַכט מען פריילעכער דאָס לעבן? אויף דעם איז דאָ אַ קינאָ, אַ טעאַטער, באַזוכן די באַקאַנטע, איינלאַדן פריינט צו זיך אין הויז; צוליב זיי דאַרף די שטוב זיין מעבלירט, אַנגעפילט מיט שיינע סערוויזן. ס׳דאַרף פינקלען און גלאַנצן אין אַלעווינקעלעך. זאָלן די „גוטע פריינט" זען אַז ביי מיר איז שענער ווי ביי זיי . . . אָט דאָס איז דער סטימול וועלכער טרייבט צו שאַפן אין שטוב שיינקייט און פּרעכטיקייט.

וועלן אין אידיש־טרייַ הייזער באַמיט מען זיך שאַפן דעם זעלבן אויסזען פון דער שטוב, האָט דאָס אייגנטלעך ניט קיין ממשות׳דיקן צוועק. די שטוב דינט דאָך ניט פאַר אַזעלכע באַזוכער וואָס וועלן אַנטציקט פון פּוסט־אויסערלעכן גלאַנץ. דאָס זיינען דאָך אויך אַזעלכע געסט, תורה־טרייַ אידן, וואָס ניט מיט דעם געפינען מיר חן און כבוד ביי זיי. ס׳איז בלויז בלינד נאָכגעמאַכט די פרעמדע וועלט.

פאַרהעלטענישן צווישן עלטערן און קינדער

פון פריער געזאָגטן איז פאַרשטאַנדיק, אַז ביי די מאָדערנע עלטערן קען ניט די ליבע צו די קינדער קומען אַזוי לעבעדיק און שטאַרק צום אויסדרוק ווי ביי די אידישקייט־טרייַע עלטערן. ביי די וועלכע זוכן אויסצולעבן זיך אין פאַרווייַלונגען און פאַרגעניגנס, איז דאָס האַרץ היפש פאַרנומען, פאַרטעמפּט, און לאָזט ווייניק אָרט צו פילן אַז דער אינהאַלט פון לעבן זיינען די קינדער.

דער זעלבער אונטערשייד צווישן די צוויי משפחות, עקזיסטירט אויך אין די געפילן פון די קינדער צו זייערע עלטערן: אויף וויפל ס׳קומט צום אויסדרוק די ליבע פון די עלטערן צו די קינדער, אויף אַזויפיל רופן זיי אַרויס ליבשאַפט פון די קינדער צו זיי.

דאָס, און נאָך עפּעס: די מאָדערנע עלטערן שטעלן מיט זיך ניט פאָר קיין גייסטיקע אויטאָריטעט אין די אויגן פון זייערע קינדער. ניט בלויז זענען זיי ניט ביי זייערע עלטערן דאָס ליכט פון תורה, די פּראַכט פון מצוות; זיי זענען אויך ניט ביי זיי קיין מעשים טובים; גיכער דאָס פאַרקערטע דערפון.

די פרעמדקייט פון די קינדער צו די עלטערן, וועלכע ס׳פעלן די גייסטיקע עלעמענטאַרע שטאָפּן וועלכע צעמענטירן די מיטגלידער פון דער משפּחה אין איין פולער גאַנצקייט, ווערט קענטיק אַממערסטן וועלכע די קינדער ווערן עלטער און רייפער. דעמאָלט נעמען זיי זוכן זייערע אייגענע געזעלשאַפטן, וועלכע פאַרמאָגן זייערע אינטערעסן, זייערע פאַרווייַלונגען. די שטוב פון די עלטערן דינט פאַר זיי בלויז אַלס עס־צימער און שלאָף־צימער. די עלטערן און די קינדער לעבן אין צוויי באַזונדערע וועלטן. גאַנץ אַנדערש זעט דאָס אויס אין אַ שטוב פון תורה און יראת שמים: עלטערן און קינדער, גרויסע און קליינע, האָבן אַ בשותפות־דיקע וועלט. די שטוב דינט פאַר די קינדער ניט נאָר אויף עסן און שלאָפן, נאָר אויך ווי אַ לעבעדיקער קוואַל פון דערציאונג צו תורה, מצות און יראת שמים.

אַ פסוק אין תורה זאָגט: „למען תחיה אתה וזרעך אתך", ד״ה דו זאָלסט לעבן און דיינע קינדער מיט דיר. שטייט געשריבן אין ספרים אַז דער פסוק מיינט דאָ זאָגן, אַז אַ תורה־לעבן שאָפט אַ געמיינזאַמען באָדן פאַר דעם לעבן פון די קינדער אין דעם זעלבן גייסט פון זייערע עלטערן.

שבת דער טאָג פון דער משפּחה

די געבונדנקייט פון דער משפּחה, וועלכע ווערט געשאַפן דורך קדושה, קומט צום אויסדרוק אַמשטאַרקסטן אין דעם הייליקן טאָג שבת.

דער מדרש „תנא דבי אליהו" זאָגט: „אדם עושה מלאכה כל ששה ונח בשביעי — נתרצה עם בניו ועם בני ביתו". ד״ה אַ מענטש טוט מלאכה אַלע זעקס טעג; דעם זיבעטן טאָג, וועלן ער רוט, שאָפט זיך די גוטווויליקייט און נאָענטקייט צווישן אים און זיין הויזגעזינט. די ווערטער פון חז״ל ווערן אונז קלאָר וועלן מיר שטעלן זיך פאָר פאַר אונזערע אויגן דעם שבת׳דיקן טיש: קינדער און עלטערן זיצן אַלע צוזאַמען בייַ איין טיש, מיט שבת׳דיקער דערהויבענער געמיטלעכקייט. אַלץ אַרום איז פאַרצויגן מיט אַ נייַ פּנים און פרישן אויסזען. די שבת־ליכט לייכטן אַזוי אידישדיק־באַשיידן, זיי שאָפן אַן אַטמאָספערע פון ווייכקייט און אינטימקייט. עס הערשט דאָ אַ פּוילע האַרמאָניע צווישן גשמיות מיט רוחניות: פיש און פלייש ווערן באַגלייט מיט שבת׳דיקע זמירות. די אַטמאָספּער פער ברענגט אַריין ליכט און וואַרעמקייט אין די הערצער פון משפּחה־מיטגלידער. דאָ ווערט געשאַפן יראת הכבוד פון קינדער צו עלטערן, ליבע און ברודערשאַפט צווישן די קינדער.

ווי בלאָס ס׳איז קעגן דעם דאָס בילד פון אַ משפּחה וואָס דער שבת איז ביי זיי בלויז אַ סוף־וואָך רו־טאָג. נאָך מער איז קענטיק אין דעם טאָג די פרעמדקייט פון קינדער צו עלטערן, פון קינדער צווישן זיך, וועלן יעדערער פון זיי זוכט פאָר זיך אַן אָרט וואו צו פאַרברענגען דעם טאָג, וואוהין צו אַנטלויפן פון דער אומעטיקער שטוב.

„ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים", געבענטשט איז דער אויבערשטער וועלכער האָט אונז באַשאַפן צוליב זיין כבוד, און האָט אונז אַפּגעשיידט פון די בלאָנדזשענדיקע.

• ניסן פייגעס

די תקופה תרח"ץ — תש"ה [1938 — 1945] איז דער סאַמע טראַגישסטער און שוידער־ליכסטער פּעריאָד אין דער אידישער גע־שיכטע. אונזער פּאָלק האָט געליטן אין פּאַרשידענע גלות'ן, האָט פּאַרזוכט אַלע מיני גרויזאַמקייטן און ברוטאַליטעט, אָבער וואָס מיר האָבן דורכגעמאַכט אין דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט צו זיך קיין גלייכן ניט; „חורבן אוישוויץ" שטייגט אַריבער אַלע פּריערדיקע אומגליקן.

ביי דעם ברית בין הבתרים — זאָגן די חז"ל — האָט דער אויבערשטער באַוויזן אברהם אבינו אַלע גלות'ן וואָס זיינע קינדער וועלן דורכמאַכן. „ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא" — ניטאָ קיין זאַך וואָס איז ניט אָנגעוואונקען אין דער תורה, אַלץ איז אָנ־געדייטעט אין דער תורה. ביי ברית בין הבתרים שטייט: „ויהי השמש באה ועלטה היה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים — די זון איז אונטערגעגאַנגען, און ס'איז געווארן אַ נעפּל . . . און אַן אויוון מיט רויך און אַ פלאַם פייער איז דורכגע־גאַנגען צווישן די שטיקער". די אַלע זאַכן: דער נעפּל, דער אויוון מיט רויך און פלאַם־פייער זיינען, לויט פיל דעות, אַן אָנדייט אויף די ליידן פון גלות. מיליאָנען אידן האָבן אויסגעהויכט זייער נשמה אינעם דייטשן „תנור עשן ולפיד אש" — אין די גאַז־קאַמערן און אין די פלאַקערדיקע פלאַמען פון די קרעמאַטאָריאומס.

פון די אומבאַגרייפלעכע שוידערן פון יענער תקופה איז אויך געווען דאָס וואָס די רציחות פון די דייטשן האָבן ניט בלויז איבערגעשטיגן יעדע בלוט דורשטיקייט פון די פאַרצוקנדיקע חיות; עס איז אויך געווען עפּעס אַ זינלאָזע רציחה, וואָס האָט ניט אויפגעהערט אפילו ווען דאָס איז געווען קעגן זייערע אייגענע נוצן און אינטערעסן.

אין יאָר תש"ד — 1944 — האָבן אויך די דייטשן שוין אייגעזען, אַז זייער סוף איז ניט ווייט, זיי האָבן געליטן גרויסע מיליטעריש־שע נידערלאַגעס; זיי האָבן געמאַכט כסדרדיקע „רוקצוגן" אויף אַלע פראָנטן, און זיי האָבן שוין אויפגעגעבן זייער „טרוים" פון אַ „טויזנט־יאָריקן דייטשן רייך". אָבער דאָס אַלץ האָט ניט געהאָט קיין שום ווירקונג אויף זייער באַציאונג לגבי די אידן — ס'האָט ניט געבראַכט קיין פאַרבעסערונג; אדרבה, דער מצב איז געווארן נאָך פיל ערגער. היטלער ימ"ש האָט מיט נאָך מער צאָרן און האָס, מיט מער אַנטשלאָסנקייט און אימפּעט געגומען פאַרווירקלעכן זיין לעבנס־באַגער — צו פאַרניכטן ר"ל דאָס ביסל איבער־געבליבענע אידן. ביזן יאָר תש"ד זיינען אין אוישוויץ געווען „נאָר" צוויי קרעמאַטאָרי־אומס; אין יענעם יאָר האָבן זיי צוגעבויט נאָך פיר, און פילפאַכיק פאַרגרעסערט אַלע גאַז־קאַמערן!

אין יענעם יאָר — מיט דרייסיק יאָר צוריק — האָט מען מיך מיט מיין משפּחה געגומען קיין אוישוויץ.

דער מחבר פון די דאָזיקע זכרונות (אגב, אַ גאָר באַאַבטער און חסידישער יונגערמאַן, וואָס צייכנט זיך אויס אין ידיעת התורה און יר"ש) איז אַ זעלטענער „אוד מוצל מאש" אפילו צווישן די ווינציקע שארית־הפּליטה פון די דייטשע פאַרניכ־טונגס־לאַגערן: ער איז אייגנער פון די ממש אייגנ־ציק־געצייכנטע קינדער וואָס האָבן זיך גערעטעוועט פונעם שוידערלעכסטן מאָרד־לאַגער אוישוויץ! ער איז שוין געווען געשטאַנען אין גאַז־קאַמער און מ'האָט שוין אָפּגעדרייט דעם קראַן דורך וועלכן ס'פליסט דער טויטלעכער גאַז . . . און נאָר אַ נס האָט אים גערעטעוועט.

* * *

מיר געפינען זיך שוין צוויי טעג אין לאַגער סערעד. מ׳האָט אונז אויסגעשטעלט — אַן עולם פון אַרום 3000 מענטשן — אינעם לאַגער הויף. דער ס. ס.־געזעראַל — דער הויפּט־קאָמענדאַנט פון לאַגער — זאָגט אונז אַן די בשורה, אַז מאָרגן פירט מען אונז קיין אוישוויץ. אָבער ניט צוליב דער דאָזיקער מעלדונג האָט מען אונז צוזאַמענגערופן; אידישע „העפטלינגען" איז מען ניט מודיע פריער ווען און וואוהין מען פירט זיי. „גיבט הערויס אַלע אייערע וועדטפולע זאַכן: גאָלד, זילבער, דיאַמענטן — בעזאָנדערס אייערע באַהאַלטענע דאָלאַרן!" דונערט דער ענערגישער, „באַלד ווירד פאַרקאָמען אַ גרינדליכע אונטערזוכונג אונד ביי אירגענד מען ווירד די זאַכן געפינען ווירד מען אים אויפן אָרט שיסן!"

סערעד (סלאָוואַקיי) איז ניט געווען אַ פאַרניכטונג־לאַגער, ווי אוישוויץ; אויך ניט קיין אַרבעטס־לאַגער — ס׳איז געווען אַ טראַנזיט קאָנצענטראַציע־לאַגער, וואו מ׳האָט געהאַלטן די סלאָוואַקישע אידן ביז ס׳איז געווארן פאַר זיי אַן „אָרט" אין אוישוויץ. טאָג־טעגלעך שטראָמען קיין אוישוויץ עטלעכע באַן־טראַנספּאָרטן פון 50־60 וואַגאָנען, געפּאַקט מיט אידן, אָבער די גאַז־קאַמערן און קרעמאַטאָריאומס קענען „אויפנעמען" במשך פון 24 שעה ניט מער ווי 10.000 נפשות . . . וואַרטן מיר דאָ שוין דעם צווייטן טאָג.

אין סערעד זיינען מיר נאָך געגאַנגען אין אונזערע אייגענע קליידער; די געשטרייפטע בלוי־ווייסע „אוניפאָרמען", די רונדיקע היטלען און הילצערנע שיך הויבט מען אַן טראָגן ערשט אין אוישוויץ. דאָ האָבן מיר נאָך אונזערע פּעקלעך — אָפּיציעל קען מען דאָס אַלץ מיטנעמען קיין אוישוויץ. די ווערט־פולע זאַכן וואָס דער לאַגער־קאָמענדאַנט פאָדערט, דאָס גנב׳עט ער פאַר זיך אַליין. מ׳האָט אָבער ניט קיין ברירה, מ׳מוז אים אָפּגעבן. אידיש בלוט איז הפקר; זיי שיסן פאַר יעדער קלייניקייט. מ׳האָט אים אַוועק־געגעבן גאָלדענע, זילבערנע צירונג, זייגער־לער, און דאָס וואָס ער האָט געוואָלט אַמעריקאַנער דאָלאַרן.

דער קאָמענדאַנט האָט „געהאַלטן ווארט". אַ קורצע ווייל נאָך אונזער צוריקקומען אין באַראָק, שטורעמען אַריין עטלעכע ס. ס. לייט מיט מאַשין־ביקסן אין די הענט. זיי הייסן עפענען די פּעקלעך און אַלץ אויסלייגן אויף דער ערד. מיינע עלטערן זיינען געווארן טויט־בלאַס, די מאַמע זאָגט עפּעס צום טאַטן, זי כאַפּט איר מאַנטל, און גיט מיר אַ וואונק איך זאָל מיט איר מיטגיין. מיר לויפן אַריין אין טואַלעט און פאַרמאַכן די טיר הינטער זיך. זי טרענט געשווינט אויף דאָס אַרבל פון מאַנטל און נעמט אַרויס פון אַקסל אַ בינטל מיט דאָלאָרן. מיר צעריסן דאָס געלט אויף קליינע שטיקעלעך, מיר ווארפן זיי אַריין אין אָפּטריט און ציען אַראָפּ דאָס וואַסער. אָבער די ברעקלעך פאַפּיר שווימען צוריק אַרויף. זי שוענקט אַרונטער דאָס וואַסער נאָכאַמאָל, אָבער ווי אויף צו־להכעיס לאָזן זיי זיך ניט אַראָפּפליסן. די שרעק און פחד אין יענע מאָמענטן האָט געווארפן ווי אין קאָנוואולסיעס: עס קען יעדע סעקונדע אַריינקומען אַן ס. ס.־מאַן . . . ענדלעך איז דער מאָמען גענלונגען, אויף אַ געוויסן אופן, פטור צו ווערן פון די צעפּיצלטע דאָלאָרן. נאָך דער אונטערזוכונג פאַרפאַקן מיר צוריק די פּעקלעך און מ׳וואַרט אויף דער נסיעה . . .

* * *

אין דער פרי קלינגט דער אַלאַרם — אַלע דאַרפן זיך אויסשטעלן, יעדער מיט זיין באַגאַזש, אויפן לאַגער־הויף. איך האָב אויך געהאַט מיין אייגענעם פּעקל, אַ רוק־זאַק: אַ פּערענע, אַ קישן, אַ פּאָר קליידער, אונטער־וועש און אַ סידור׳ל. מ׳האָט אונז געציילט צי עס פעלט ניט קיינער און מיר מארשירן צו דער אייזנבאַן, וואו ס׳וואַרט שוין אויף אונז אַ צוג פון עטלעכע און פערציק וואַגאָנען (אין וועלכע מ׳פירט בהמות). אין יעדן וואַגאָן פּאַקט מען אַיין 80 מענטשן. די עלטערע מענטשן וועלכע האָבן זיך ניט געקענט אַרויפכאַפּן אין די הויכע וואַגאָנען (וואָס האָבן ניט געהאַט קיין טרעפּ) האָבן די ס. ס. דייטשן זיי אַרויפגעשליידערט ווי זעקלעך זאַמד. די גרעסטע מורא פון מיינע עלטערן אין יענעם מאָמענט איז געווען, אַז ביים איינשטייגן זאָל מען אונז ניט פאַנאַנדערטיילן. ווען אַ וואַגאָן איז אָנגעפילט געווארן מיט 80 מענטשן האָט מען אים פאַרמאַכט און פאַרשלאָסן. דער נעקסטער מענטש — אפילו אויב זיינע נאָענטסטע, מאַן, ווייב אָדער קינדער, האָבן זיך געפונען אין פריערדיקן וואַגאָן — האָט געדאַרפט גיין אין צווייטן וואַגאָן. קיין שום טענות און בקשות, קיין שום יאָמערלעכע, האַרץ־רייסנדיקע געווייגען פון ווייב אָדער קינד האָבן ניט ווייכער געמאַכט די סאַדיסטישע ס. ס. לייט. אונזער משפּחה איז נאָך דערווייל צוזאַמען.

די קרבנות זיינען איינגעפּאַקט; אַלע וואַגאָנען זיינען פאַרמאַכט און פאַרזיגלט. אויף יעדער וואַגאָן־פלאַטפאָרמע פון דרויסן שטייען צוויי ס. ס. שומרים, וועלכע באַגלייטן אונז ביז אוישוויץ. דער לאָקאָמאָטיוו גיט אַ פייף, די וואַגאָנען גיבן זיך אַ טרייסל און

מיר פאַנגען אָן צו פאַרן . . . וואָס פאַר אַ גורל וואַרט אויף אונז? וואָס וועט זיין אונזער שיקזאַל?

אין וואַגאָן איז געווען שרעקלעך ענג. אפילו אָן די פעקלעך וואָלט קוים געווען געגנוג אָרט פאַר 80 מענטשן. מ׳איז געווען צוזאַמענגעפּרעסט. מ׳איז געזעסן אויף פעק־לעך, אונטער די פעקלעך, אָדער גאָר אויף עמעצנס פיס. דאָס איז נאָך ניט געווען דאָס ערגסטע. ביז אוישוויץ — די רייזע האָט געדויערט איבער אַ טאָג — האָט מען ניט געעפנט די וואַגאָנען און ס׳איז ניט געווען וואו אַרויסצוגיין . . .

די נאַכט האָט זיך שנעל אונטערגערוקט, אָבער קיינער האָט ניט צוגעמאַכט אָן אויג. זומער תש״ד האָבן שוין אָלע געהאָט אָן אָנונג וואָס אַזוינס אוישוויץ שטעלט מיט זיך פאָר, וואָס ס׳טוט זיך אָפּ דאָרטן. פון דעם וואָס איך האָב געהערט נאָך אין דער היים, האָט אויך מיין קינדערשער פאַרשטאַנד באַגריפן וואָס ס׳מיינט פאָרן קיין אוישוויץ. וועט קען שלאָפן אין אַזאַ געמיט־צושטאַנד?

* * *

טיף אין דער נאַכט, וועט מ׳איז געווען, מער וויניקער, זיכער אַז די ס. ס. שומרים שלאָפן שוין, האָבן עטלעכע מענער גע־נומען אויפּברעכן די טיר פון וואַגאָן. זיי האָבן געהאַט מיטגעברַאכט מיט זיך פון לאַגער — וואו זיי האָבן עס איינגעקויפט ביי סלאָוואַקישע אַרבעטער — אַ זעג וואָס שניידט אייזן, אַ האַמער, און אַנדערע מיני ווערקצייג אויף אויפצובערעכן די טיר. דער רעש פון די איבער 160 רעדער פון צוג איז געווען גענוג צו פאַרהילכן דעם געוויש פונעם זעגן און ברעכן די טיר פון וואַגאָן. ביי אונז אין דער היים האָבן זיך באַהאַלטן עטלעכע אידן וואָס זיינען אַרויסגעשפּרונגען פון אַ פריערדיקן טראַנספּאָרט. מ׳האָט זיי מיט אונז צוזאַמען געכאַפּט און מיט אונז זיי ווידער געפירט קיין אוישוויץ. מ׳האָט געדאַרפט זיין זייער פאָרזיכטיק ביים שפּרינ־גען, ווייל דער שטאַרקער ווינט פון לויפּנ־דיקן צוג האָט געקענט אַרונטערשלייַדערן אַ מענטשן אונטער די רעדער. אַ סך מענטשן האָבן פאַרלוירן זייער לעבן אויך צוליב דעם וואָס זיי האָבן — אין דער פינסטערניש פון דער נאַכט — אַריינגעקראַכט אין ביימער אָדער אין עלעקטרישע סלופן. מ׳האָט אָבער ניט דורכגעלאָזן אפילו די צווייליהאַפטסטע שאַנסן, אַבי אַרויסצוכאַפּן זיך פון די טראַנס־פּאָרטן וואָס פירן קיין אוישוויץ. מ׳האָט אפילו קליינע קינדער געזוכט צו ראַטעווען אויף דעם אופן: מען האָט זיי איינגעוויקלט אין קישעלעך, אַריינגעלייגט אין רוק־זאַק און אַרויסגעוואַרפן פון לויפּנדיקן וואַגאָן.

* * *

מיד, אויסגעמאַטערט, צעטומלט — בין איך איינגעשלאָפן, כ׳בין ניט קיין סך גע־שלאָפן: עס האָט מיך אויפגעוועקט דעם טאַטנס געוויין — ער האָט געזאָגט וידוי . . . די מאַמע האָט געזאָגט תהלים און אַ שטראָם פון טרערן האָט געפלייצט איבער איר פנים.

אויף מאָרגן, אַרום מיטאָג־צייט, זיינען מיר אָנגעקומען אין אוישוויץ. די ס. ס.־לייט עפענען די וואַגאָנען און מ׳הייסט אונז אַראָפ־גיין. מען שטעלט אונז אויס צו פינף אין אַ שורה, און מיר וואַרטן אויף דער „סעלעקציע״, וואו דר. מענגעלע ימ״ש האָט מיט אַ פינגער־באַווועג באַשטימט „מי יחי׳ ומי ימות״, אויב ער וועט מיט זיין פינגער אויף דער לינקער זייט איז דאָס דער גזר דין פון „תנור עשן ולפיד אש״; אויב ער ווינקט אויף דער רעכטער זייט — גייט מען אין אַרבעטס־לאַגער, וואו מ׳לויפט יסורי מות.

שטייענדיק און וואַרטענדיק אויף דער „סעלעקציע״, קומט צו אונז צו אַ איד, אַ מיטגליד פון דער „זאָנדער קאָמאַנדע״ (וואָס האָבן זיך באַשעפטיקט מיט די אָנגעקומענע טראַנספּאָרטן — אַוועקגענומען די פעקלעך, אָדער געאַרבעט אין די קרעמאַטאָריעס) און זאָגט שטילערהייט דער מאַמען: „אויב איר ווילט בלייבן לעבן, גיט אַוועק דאָס קינד צו אַן עלטערער פרוי, גיט אַוועק דאָס קינד . . .״ און איילט זיך אַוועק . . . יונגע געזונטע פרויען האָט מענגעלע דערווייל געלאָזט לעבן, אָבער פרויען מיט קינדער האָט ער ביידע — דאָס קינד און מוטער — גלייך געשיקט אין גאַז־קאַמער.

די מאַמע האַלט מיך שטאַרק ביי איר האַנט . . . זי ציט מיך נאָך נענטער צו זיך . . . און מיר וואַרטן . . . פון ווייטן זעען מיר דעם שפּיץ פונעם זיבן־מעטערדיקן קוימען פון דער קרעמאַטאָריע, און אַ דיקער שוואַרצער רויך שפּאַרט פון אים.

(פאָרזעצונג קומט)

● דוד זאַריצקי

חייקל איז געקומען אַהיים שפּעט ביינאַכט, אַראָפּגענומען דעם לאַנגן ראָק, וואָס האָט אים דערגרייכט ביז די קנאַפּל פון די שיך, אַוועקגעלייגט דאָס היטל, ווי שטענדיק, אויפן טיש און זיך אויסגעקראַצט דעם פּלעכעוואַטן קאָפּ מיט דער גרויסער יאַרמולקע; ער האָט אַרויפגעשטעלט אַביסל וואַסער, כדי אָנצוואַרעמען די פאַרגלי־ווערטע גלידער און זיך אַוועקגעזעצט.

ער איז געווען צופרידן. ער איז געווען אַזוי צופרידן, אַז ער האָט געריבן אַ האַנט אין אַ האַנט פון צופרידנקייט. ניין, ניט דאָס געלט אין דעם ספּעציעלן בייטל, מיט אויסגענייטע גרויסע אותיות „צדקה", האָט אים געפּריידט — דאָס וועט פּרייען אַנדערע, וואָס וואַרטן אויף דעם מיט הונגעריקע, שוין אויסגעווייניגטע אויגן — נאָר די בזיונות! איר פאַרשטייט ניט? פּשוט, די בזיונות!

ער איז געווען פאַרמאַטערט, זייער פאַר־מאַטערט. ערשט איצט פילט ער ווי אַלע אברים טוען אים ווייַ; די פּיס זיינען ווי צוויי קלעצער, אַביסל דורכגענעצט, גראָד אַריינגעכאַפּט אַ רעגנדל, די אויגן טוען אים אַביסל ווייַ, אָבער דאָס איז שוין אַ פּאָר טעג און געווויס קומט עס ניט פון די בזיונות.

מיט די לעצטע כוחות האָט ער זיך אויפ־געהויבן און זיך אַליין געפרעגט: זאָג מיר, חייקל סערדצע, ווי ביזטו דערקראָכן ביז אַהיים, אַז דו קענסט ערשט ניט דערקריכן ביזן קיך, אַ מהלך פון אַ שפּיי?

דו ביזט אַ נאָר, ענטפערט זיך חייקל, און דיין שאלה איז אַ נאַרישע. וואָס הייסט אַ צושטעל פון אַ קאַץ צו אַ העלפאַנט: דאָרט בין איך געגאַנגען פאַר די אָרעמע. זיי אַלע צוזאַמען, אפשר פופציק און אפשר מער, זיי אַלע קלייבן זיך צוזאַמען און שטופן מיך. דו וואָלסט וויפל כוחות האָבן פופציק מענטשן און אפשר מער? אפילו זיי זיינען שוואַך, אפילו זיי האָבן היינט קיין אַנבייסן ניט געגעסן, אפילו ניט קיין וואַרמעס אויך, אָבער זיי מער ווי פופציק מענטשן; און דאָ דאַרף איך אייַנער אַליין גיין און מאַכן אַ גלאַז טיי — איז וואָס איז דער פאַרגלייך?

דערווייל האָט דאָס טשייניקל אויפגעקאָכט. ער האָט צוויי מאָל זיך אויפגעהויבן און זיך אַוועקגעזעצט צוריק. דער קערפּער איז געווען שוואַר, האָט ער זיך אַנגעשפּאַרט מיט ביידע הענט אויפן שטול, און זיך אויפגע־שטעלט, געגעבן זיך אַ שאָקל פון שוואַכקייט, אָבער סוף כל סוף געבליבן שטיין.

אַ טריט, נאָך אַ טריט און אַ דריטן טריט, האָט ער שוין אַ גלאַז, האָט ער שוין אַרייַנ־געגאָסן. רוט ער זיך אָפּ איידער ער גייט צוריק די דריי טריט. און ווען ער קומט ענדלעך צו זיין אָרט צוריק און גיט זיך אַ זעץ אַוועק מיט אַ הילכיקן קרעכץ (ניט ער, חייקל קרעכצט ניט, נאָר די שטול, איר פאַרשטייט? . . .), קלינגט דאָס גלאַז און בריט אים אָפּ עטלעכע פינגער. אָבער דאָס מאַכט ניט, אַבי עס איז הייס און אַ שטיקל צוקער ליגט אַנגעגרייט נאָך פון היינט פרימאָרגן.

אַ־אַ־אַך! רבונו של עולם, האָסטו אַ גוטע וועלט באַשאַפן! ביזטו אַ גוטער פאָטער! וואָס וואָלט איך, חייקל דער בטלן, געמאַכט ערשט אַן אַ ביסל הייסן טיי מיט אַ שטיקל צוקער?

גיט ער זיך אַ בויג, חייקל מיין איך, ווי ער בויגט זיך אין „מודים", און גיט אַ שלוק דאָס בריענדיקע טיי:

— אַ־ה־ה־ה, מחי' נפשות!

און ער גיט ווידער אַ בריטן שמייכל ווען ער דערמאָנט זיך אַן די בזיונות!

וואָס? איר ווייסט נאָך אַלץ ניט?

אַ פּלא אויף אייך, איר זענט דאָך ערלעכע אידן? פרעג איך אייך, פון וואָס פאַראַ בזיונות קען אַזאַ איד ווי חייקל הנאה האָבן, אויב ניט פון די בזיונות וואָס ער באַקומט ווען ער גייט קלייבן נדבות פאַר די אָרעמע לייט? האָט געלוינט, שעפּטשעט ער צו זיך אַליין, היינט האָט עס געלוינט.

וויייל פונקט ווי אַ מענטש שפּאָרט זיך אָפּ אַ פּאָר גראָשן אויף דער עלטער, ער זאָל ניט דאַרפן, חלילה, אָנקומען צו קיינעם אין די שוועריע צייטן, ווען ער וועט זיין קראַנק און שוואַך, אַזוי שפּאָרט אָפּ חייקל די בזיונות וואָס ער באַקומט ביים קלייבן די צדקה פאַר „זיינע" אָרעמעלייט.

איר פאַרשטייט? אַ מענטש וויייס דאָך ניט וואָס ער האָט, קומט ער אויף יענעם עולם און שטייט כעני בפתח. פרעגט מען אים, אַזאַ שטייגער איד ווי חייקל אונזערער: זאָגט, איר האָט עפּעס אָפּגעשפּאָרט פאַר יענער

וועלט? טאָ וואָס קען ער זאָגן, אַזאָ שטייגער איד ווי חייקל אונזערער?

וואָס האָט ער געקענט אָפּשפּאָרן, אַז סך־הכל איז ער אַ תהלים־זאָגער, אַ משנה לערנט ער דורך שווערער ווי אַ האָלץ־העקער שפּאַלט אַדורך אַ דעמביקן קלאָץ; ער דאַוונט ערלעך, דאָס קען מען ניט זאָגן, אָבער נאָכן דאַוונען וואָס קען ער טאָן, אַז פון קינדוויז אויף אַרבעט ער? אַ יתום געווען און ניט געקענט לערנען, ערשט אין די יאָרן בלייבט ער זיצן נאָכן דאַוונען און ווייגט פאַר זיך שטילערהייט:

אַ טאָג נאָך אַ טאָג גייט אַוועק און חייקל דערנעענטערט זיך צום בית־עלמין, נעענטער און נאָך נעענטער, אָט זעען זיך שוין די מצבות פון ווייטנס, אָט זיינען שוין די בוימער און דער פּאַרקאָן, און זיי אַלע הויבן שוין אָן צו ווינקען צו אים:

— חייקל, נו!

וואָס קען ער טאָן?

אָבער אַז ער גייט אַרום אַ גאַנצן טאָג, אַ לאַנגן און שנייאיקן טאָג צו קלייבן נדבות פאַר אַרעמעלייט, און פרייטיק ברענגט ער אין יעדן שטוב פיר חלות און צוויי פיש און אַ האַלבן עוף און נאָך אַ פּאָר גראָשן דערצו — גיט די פרוי אַ שמייכלדיקן טרער. זי זאָגט גאָרניט, ווייל זי באַווייזט ניט, חייקל דרייט זיך אַרויס ממש אין אַ סעקונדע און ער איז שוין ניטאָ. איז דעם דאָזיקן שמייכל נעמט ער מיט, די טרער און . . . די בזיונות.

ווייל ניט אין יעדער שטוב גיט מען אים די נדבה מיט אַ מאור פּנים.

אָט, נעכטן, למשל, איז ער אַריין אין אַ שטוב, דווקא אַ היימישע לויטן אויסזען. זיצט דער בעל־הבית ביי אַ גלאָז טיי מיט אייגעמאַכטס, וואַרפט אַ בליק אויף חייקלען און זאָגט:

— פון וואַנען לעבט איר אַליין, ר׳ חייקל?

— אַביסל גיבן מיר די קינדער, אַביסל האָב איך אָפּגעשפּאָרט און לעב, ווי מען זאָגט, פון „קניפּל״ — ענטפערט חייקל ערנסט.

— און דאָס איז אייך גענוג? שמייכלט דער בעל־הבית אוןווינקט צו מיט די אויגעלעך — איר אַליין מעגט אויך אַמאָל הנאה האָבן פון אייער אַרבעט. איר אַרבעט דאָך שווער, און וויר אַרבעט היינט אומזיסט?

חייקל ענטפערט ניט, ער שטייט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ און שמייכלט אין זיך:

— אָפּגעשפּאָרט, טראַכט ער, נאָך אַ בזיון אָפּגעשפּאָרט.

אָדער יענע פרוי וואָס האָט זיך צעשריגן:

— אַזוינע אידן ווי איר מאַכן קאַליע מענטשן! ווען איר שלעפּט ניט פאַר זיי פון טויטע און פון לעבעדיקע, וואַלטן זיי אַליין געאַרבעט און פאַרדינט. אונזער ברויט פאַלט אויך ניט פון הימל — און זיי גיט צו מיט אַ ביזן שמייכל:

— דאָס איז אַ גוטער געשעפט, האַ? ר׳ חייקל, מען פאַרלירט קיינמאָל ניט און מען דאַרף גאָרניט ריזיקירן. נאָר מילא, אַז איר זענט שוין דאָ, נאָט אייך און גייט געזונטער־הייט.

דאָס טרעפט אים ניט יעדן טאָג, אָבער עס טרעפט, אָט אַזוי ווי היינט צום ביישפּיל: דריי מאָל האָט מען אים מבזה געווען, און אין איין שטוב האָט מען אים אפילו ניט געוואָלט געבן:

— גייט, גייט ר׳ חייקל — האָט אים געזאָגט דער בעל־הבית — אַ שאָד אייערע אַלטע פיס, איר זענט דאָך שוין געווען היינטיקע וואָך, איז וואָס איז וויטער?

— איך בין נאָך ניט געווען ביי אייך היינטיקע וואָך, ענטפערט חייקל פשוט.

— אַזוי זאָגט א־י־ר!

וועג ער איז שוין געשטאַנען אין פאַרהויז האָט אים אַ קינד אַרויסגעטראָגן אַ פּאָר גראָשן. ער האָט געגומען די פּאָר גראָשן, אַ שמייכל געטאָן און אויפהויבנדיק די אַלטע אויגן צום הימל געזאָגט:

— אין דער אמת האָב איך געדאַרפט די פּאָר גראָשן באַהאַלטן, כדי צו וויזן אויבן. אָבער אויב איך טו עס קען עס שאָטן דעם אידן, אַ שאָד.

און קומענדיק אַהיים ציילט ער ניט די גראָשנס וואָס ער האָט צוזאַמענגעקליבן, נאָר די בזיונות וואָס ער האָט געהאַט דעם טאָג. ער ציילט און רעדט צום הימל, צום הימל וואָס וואַרט שוין אויף אים:

— דו האָסט דאָך געהערט און געזען. חלילה לך, רבונו של עולם, צוליב מיר עמעצן שטראָפן, אָבער איך בעט דיר די היינטיקע בזיונות אַריינלייגן אין מיין קאַסע. מיט וואָס קען איך דען קומען צו דיר אויב ניט מיט דעם?

ענדיקט ער דעם חשבון פון היינטיקן טאָג, איז שוין די גלאָז טיי קאַלט געוואָרן. האָט ער זיך שוין אָפּגערוט דערווייל און ער קען מאַכן זיך נאָך א גלאָז טיי, אויסטאָן די נאַסע שטיוול, אָנקי אָצן נאָכאַמאָל גוט דעם קאָפּ מיט דער גרויסער יאַרמולקע און פּאַרן שלאָפן גיין, איידער ער זאָגט „המפיל״, חזרט ער נאָך איבער:

— ברוך השם, דעם טאָג אויך עפעס פאַרדינט.

און ער שלאָפט איין דואיק ווי אַ קינד.

מוצ"ש ה'תשל"ד, באנד 16, נומער 1 (60)
קאונסיל נשי ובנות חב"ד
770 איסטערן פארקוויי ברוקלין

סיון־תמוז ה'תשל"ד, באנד 16, נומער 1 (60)
קאונסיל נשי ובנות חב"ד
770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ. י.

מגילת „איכה"

פאַרוואָס פירן זיך ניט אידן אויפצושרייבן „איכה" אויף אַ פאַרמעטענער מגילה ווי אַ באַזונדער ספר, אָט ווי מ׳פירט זיך ביי מגילת אסתר און ווי ס׳איז דער דין ביי אַלע ספרים וואָס מען לייענט זיי בציבור וואו אַלע דאַרפן יוצא זיין די קריאה . . . און „איכה" לייענט מען דאָך דורך אַ שליח־ציבור וואָס איז מוציא די צוהערער — טאָ פאַרוואָס לייענט מען עס פון חומשים (אָדער געדרוקטע קינות) און ניט פון פאַרמעטענע ספרים?

איז אפשר דער טעם דערפון: אידן האָבן זיך אַזוי געפירט ווייל ס׳איז ניט געווען צו געפינען קיין פאַרמעטענע „איכה"־מגילות — און דאָס דערפאַר ווייל די סופרים האָבן ניט געשריבן; און ניט געשריבן האָבן זיי צוליב דעם וואָס מיר אידן האָפן און וואַרטן נאָכאַנאַנד אַז אָט דער טאָג (תשעה באב) וועט פאַרוואַנדלט ווערן (דורך דער גאולה שלימה) אין אַ יום טוב, אין אַ טאָג פון ששון ושמחה. איז אויב מ׳וואָלט געשריבן מגילת איכה אויף פאַרמעט, וואָלט עס אויסגעזען ווי מ׳איז חס־ושלום מתייאש פון דער גאולה. אַנדערש איז אָבער מגילת אסתר וואָס מ׳לייענט פורים, ווייל פורים וועט ניט בטל ווערן אפילו נאָך דער גאולה. און וויבאַלד אַז קיין פאַרמעטענע מגילות „איכה" זיינען ניטאָ, האָט מען מתיר געווען „על ידי הדחק" צו לייענען „איכה" פון געדרוקטע חומשים.

(פון לבוש תקנט, א)

די אידישע היים

פערטל יאָר שריפט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

סיון־תמוז ה׳תשל״ד, באַנד 16, נומער 1 (60)

אינהאַלט

וואָס אידן מוזן היינט וויסן — י. יהודי . . . א
דער אויסגעלויטערטער צער — צבי יאיר . . . ה
גם את העולם נתן בלבם — ב. אידלזאָן . . . ו
אַ צעהאַלבטע נשמה — יחיאל גראַנאַטשטיין . . יוד
שלום בית — א. א. גרשוני . . . . . יג
אין אבלות די קערנער פון נחמה — הלל זיידמאַן . יז
אַ בילדל פון אַ חסידישן איד, אין סאַמאַרקאַנד — י. בן־אליעזר . . . . . יט
ר׳ ישראל פון דוברואָוונע — יהושע מונדשיין . כא

וואס איז מוזן הייַנט וויסן

• י. יהודי

אין פאַרבינדונג מיט דעם ערנסטן מצב אין ארץ־ישראל בכלל און בפרט אין צוזאַמענהאַנג מיט די גרויסע אומגליקן ר״ל וואָס האָבן דאָרט פאַסירט (אין קרית שמונה און און מעלות), האָט דער רבי שליט״א (צוימענדיק אין די שבת־פאַרבראַנגענישן דעם גרויסן צער פון אַ נשיא ישראל) זיך צום ערשטן אַפּגעשטעלט אויף דער הלכה פון רמב״ם וואָס זאָגט: וועַן ס׳געשעט ר״ל אַ ניט־גוטע פאַסירונג, טאָרן אידן ניט זאָגן אַז דאָס איז געקומען ווי אַ רעזולטאַט פון וועלטלעכן גאַנג פון אַנטוויקלונגען („מנהג העולם״) אָדער ס׳איז אַן אומגעווינלעכע צופאַל־פאַסירונג („נקרה נקרית״), נאָר זיי דאַרפן וויסן, אַז דאָס איז פאַר־בונדן מיט מעשים וואָס זיינען ניט געווען ווי ס׳דאַרף צו זיין; און דאָס געדענקען און אַריינטראַכטן זיך דערין, וואָס פירט צו פאַרדרוס, חרטה, דאָס גופא וויַרקט אַז דער ניט־געווואונטשענער מצב זאָל אויף וויַיטער אינגאַנצן באַזייטיקט ווערן און עס ברענגט אויך תיקון אין דער ניט־גוטער פאַרגאַנגענהייט.

אָט דער אַלגעמיינער צוגאַנג און רעאַגירונג פון תורה־אידן ביי אַזעלכע געשעענישן, השם ישמרנו, פאַדערט ניט קיין אויסטייטשונגען. דאָס איז שוין איינגעוועבט אין אידישן דרך החיים און איינגעוואָרצלט אין זייערע נשמות אין משך פון דורות. „נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה אל ה׳״ — דורכפאָרשן די אייגענע וועגן און מעשים, מאַכן אַ חשבון הנפש און תשובה טאָן — דאָס איז דער אינערלעכער אָפּרוף פון תורה־אידן אין שעה פון זייער טיפסטן צער און וויַיטיק אויף דעם אומגליק; און דווקא אַזעלכע אידן פילן דעם צער אַמשאַרפסטן:

דער רבי שליט״א האָט דערביי באַוואָרנט, אַז דאָס מיינט ניט ח״ו וועלכע ס׳איז מינערונג אין דער שרעקלעכער שולד פון די מערדער־מחבלים; פאַר זיי איז עס ניט קיין מינדסטע פאַרענטפערונג אויף זייער גרויזאַמער רשעות און זיי וועלן זיכער באַקומען זייער עונש — אידן דאַרפן אָבער וויסן, אַז די מחבלים און זייער רשעות זיינען אין באַצוג צו אידן ניט מער ווי אַ „גרזן ביד החוצב״, בלויז אַן אויספיר־מיטל! אַז אַ גוי האָט ניט בעצם קיין שום שליטה און בעל־הבתישקייט אויף אידן, נאָר סיידן אויב אידן אַליין גיבן אַ מעגלעכקייט דערצו — דורך זייערע ניט געהעריקע מעשים.

דער רבי שליט״א האָט אויך אונטערשטראָכן, אַז דער אינערלעך־נשמה אָפּרוף אין אַזאַ מצב שליסט ניט אויס אויסערלעכע רעאַקציע פון אידן דורך גרויסע דעמאַנסטראַציעס און דורך אויפשטורעמען די וועלט. אדרבה: אויך דאָס האָט אַ מקור אין תורה — און ס׳איז אַ וויַרקזאַם מיטל. מען טאָר אָבער ניט פאַרגעסן אויף דער הויפּט־זאַך און ניט פאַרבייטן דעם עיקר אויף אַ נעבן־זאַך. און דווקא וועַן מ׳האָט אין זינען, אַז אונדזער אייגענע הנהגה און מעשים זיינען דער דעציידירנדיקער הויפּט־פאַקטאָר אין אַלץ וואָס געשעט מיט אונז — דעמאָלט העלפט השי״ת און גיט הצלחה אין די פראַקטישע וועלט־מיטלען וואָס מיר נעמען אונטער.

(דער רבי שליט״א האָט דערויף געגעבן דעם משל, וואָס ווערט געבראַכט אין ספרי מוסר און חסידות: אַז אַ איד וויל קריגן רייכטום, דאַרף ער צום אַלעם ערשטן דאָס אויסבעטן ביי דעם אויבערשטן, וואָס איז דער אייגנטיקער בעל־הבית פון די אוצרות פון גאָלד און זילבער און פון דער גאַנצער וועלט — און דערנאָך זיך באַמיען צו שאַפן די פראַקטישע וועלט־כלים אויף עשירות. וואָס איז אָבער די פעולה, וועַן אויינער וועט זיך אַ גאַנץ לעבן

„נייען אַ בייטל" פֿאַרן געלט און מאַכן אַלערליי פּראַקטישע כלים, אויב ער פֿאַרפֿעלט דעם סאַמע עיקר — צו מתפלל זיין „למי שהעושר שלו"!)

* * *

דער רבי שליט"א האָט זיך איבערהויפּט אָפּגעשטעלט אויף קאָנקרעטע ענינים, וואָס זיינען זייער לעבנס־וויכטיק אינעם היינטיקן ערנסטן מצב אין הייליקן לאַנד און באַזונדערס אין צוזאַמענהאַנג מיט די דערמאָנטע גרויליקע פֿאַסירונגען. דאָס זיינען ענינים וואָס רירן אָן דעם סאַמע יסוד פון אידישער הייליקייט און גאַנצקייט — ווי דער תיקון פון ביטערן „מיהו יהודי" געזעץ — און פֿאַרשטאַרקן ביי אידן דאָס אָפּהיטן יהדות און מצוות בכלל און בפרט די מצוה פון תפילין, מזוזה, צדקה און לערנען תורה.

אייגנטלעך איז שוין אַ לענגערע צייט אַז דער רבי שליט"א הערט ניט אויף צו מאָנען און באַטאָנען צום צענטן און פופציקסטן מאָל — און מיט טיפסטן האַרץ־וויטיק און בכל מיני בקשה ותביעה־אויסדרוקן — אַז דאָס „מיהו יהודי" געזעץ (ווי אויך די אַנדערע ענינים) איז אין די איצטיקע טעג אַ פּראָגע וואָס רירט אָן די סאַמע זיכערקייט און לעבנס־שוץ פון עם ישראל און ארץ־ישראל. מיטן ווייט־פֿאַראויסזעענדיקן בליק האָט דער רועה ישראל ניט איינמאָל מער ווי אָנגעוואונקען און געוואָרנט וועגן דער ערנסטקייט פון איצטיקן מצב און איז ניט מיד געוואָרן צו פֿאַדערן און אָנווייזן אויף די רעטונגס־מיטלען וואָס אידן דאַרפֿן אָננעמען אין אָט די שטורמישע טעג.

און דער רבי שליט"א האָט קלאָר אויפגעקלערט: דאָס מיינט ניט צו זאָגן, אַז דער גרויסער פעלער פון „מיהו יהודי" געזעץ, למשל, איז די דירעקטע סיבה און גורם פון די שרעקלעכע אומגליקן (פון קרית שמונה און מעלות); דאָס מיינט אָבער בפירוש, אַז דער תיקון פון דעם ביטערן געזעץ — ווי אויך די פֿאַרשטאַרקונג פון „מבצע" תפילין, מזוזה א"א — איז דער נויטיקער שוצמיטל און פֿאַרהיטונגס־פֿאָנצער קעגן אַזעלכע אומגליקן. און דער רבי שליט"א האָט עס געגעבן צו פֿאַרשטיין מיט אַ ביישפּיל:

אין דער מיליטעריישער וועלט איז דאָ אַ שטרענגע רעגולאַציע, אַז ווען זעלנער גייען אין קאַמף אויפן שלאַכטפעלד, מוזן זיי טראָגן אויף זייערע קעפ שטאָלענע „העלמעטן", וועלכע באַשיצן זיי פון די פיינטלעכע קוילן. ווי איז אָבער, אַז עס פּאַסירט אַ פּאַל ווען אַ זעלנער געפינט זיך אויפן פראָנט און עס קומט עמעצער און נעמט אַוועק פון אים דעם שוץ־העלמעט (אָדער ער לאָזט אים עס איבערהויפּט ניט אָנטאָן), און אין אַ קורצער אָדער לענגערער צייט שפּעטער האָט אַ פיינטלעכער סאָלדאָט געצילעוועט און געשאָסן אין קאָפּ פון אָט דעם זעלנער. ניט האָבנדיק אויפן קאָפּ דעם העלמעט איז דער סאָלדאָט פאַרוואונדיקט געוואָרן אָדער ר"ל נאָך ערגער דערפון. איז עס דאָך קלאָר פאַר יעדן: דער אומגליקס־פאַל פונעם זעלנער איז דירעקט פֿאַראורזאַכט געוואָרן דורך דער קויל וואָס דער שונא האָט געשאָסן; ס'איז אָבער אויך זיכער, אַז אויב דער זעלנער וואָלט אויף זיין קאָפּ געהאַט דעם העלמעט, וואָלט עס אים באַשיצט פון דער קויל. אַזוי אַרום ליגט אויך אָן אומדירעקטע שולד אויף דעם וואָס האָט אַוועקגענומען די רעטונגס־שוץ פונעם זעלנער.

דאָס מיינט צו זאָגן, אַז דאָס אומגליקלעכע „מיהו יהודי" געזעץ (ווי אַנדערע פעלערן אין אידישקייט) טראָגט אָן אומדירעקטע פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט און שולדיקייט פאַר די ביטערע געשעענישן אין הייליקן לאַנד. און די שייכות־דיקייט איז אַ בולט'ע. די טעראָריסטן־מערדער האָבן באַוויזן צו טאָן וואָס זיי האָבן געטאָן וויייל ס'האָט געפּעלט די פולקאָמע אָפּהיטונג פון די גרענעצן אין פשוטן זינען; און דאָס שפּיגלט אָפּ די גייסטיקע פּירצות און שפּאַלטן אין די גרענעץ־„מויערן" צווישן אידן און אַנדערע פעלקער, וואָס זיינען צעטרייסלט געוואָרן דורכן „מיהו יהודי"־געזעץ. ס'איז דאָך אַ געזעץ וואָס ווערט געגערט פון אַ מינדערווערט־

קאַמפּלעקס לגבי די גויים און וואָס פאַראורזאַכט דעם געפערלעכסטן שאָדן אין דער קדושה פון כלל־ישראל; ס׳איז אַ געזעץ וואָס פירט אַריין דעם גוי און „פלאַנצט" אים אַריין ר״ל אין דעם כלל־ישראל קערפּער און צעלעכערט דערמיט די סאַמע קדושה־אייגהייטלעכקייט און גאַנצקייט פון אידישן שטאַם. (און די שעדלעכקייט פון געזעץ מוז דאָך אויפרודערן אפילו די פּשוטע לאָגיק — און טאַקע בשייכות דעם אומגליק פון די טעראָריסטישע רוצחים: דאָס דאָזיקע געזעץ גיט דאָך פּשוט אַ פּראַקטישע געלעגנהייט פאַר אַ טעראָריסט און רוצח אַריינצוקומען אין הייליקן לאַנד אויפן סמך פון אַ פאַבריצירטן „גירות"־דאָקומענט און פאַדערן צו ווערן פאַרשריבן געזעצלעך ווי אַ „יהודי" ר״ל . . .)

די דאָזיקע אָפּגעהיטע רוחניות׳דיקע גרענעץ בין ישראל לעמים — זי שטעלט מיט זיך פאַר אויך די זיכערקייט־ליניע און שוץ־וואַגט פון אידישן פאָלק און לאַנד אויך אין פּיזישן לעבן; און וואָלט דאָס „מיהוי יהודי" געזעץ געווען ווי תורה פאַדערט עס און דער רוחניות׳דיקער „פאַנצער" וואָלט געווען גאַנץ און שטאַרק קעגן גוי׳אישער אַרייַנ־דרינגונג — וואָלט עס אויך געפּעסטיקט, אין גשמיות׳דיקן זינען, די באַשיצונג און פאַרהיטונג קעגן זייערע מערדערלעכע אָנפאַלן.

און דאָס זעלבע אין באַצוג צו די אַנדערע פאַרשטאַרקונגען און קיום פון די מצוות — און בפרט אין די ווייטער־אויסגערעכנטע מצוות, וואָס זיינען ווי „העלמעטן" און ווי „פאַנצערס" פאַר אידישע נשמות און אויך אַ שוץ־קראַפט פאַר אידישע קערפּערס. אַוודאי דאַרף מען זיי מקיים זיין דערפאַר וואָס דער אויבערשטער האָט אַזוי אָנגעזאָגט; מען דאַרף אָבער האָבן אין זינען, אַז השי״ת האָט אין דער תורה אויך אַנטפּלעקט פאַר אונז די הייליקע סגולה און אייגנשאַפט וואָס אָט די מצוות אַנטהאַלטן אין זיך — צו באַשיצן און פאַרהיטן אַ אידן פון שונאים און פאַרפאָלגער. דאָס זיינען די „סטראַטעגישע שוץ מיטלען", וואָס זיינען אונז געגעבן געווארן פון דעם „שומר ישראל", וואָס מוזן באַוונדערס פאַרשטאַרקט ווערן אין ערנסטע און באַדראָענדיקע מאָמענטן.

דער רבי שליט״א האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף די פאָלגנדיקע „מבצעי מצוות" (אַקטיוע פאַרשטאַרקונג פון די מצוות צווישן מעגלעכסט־בריטסטע אידישע קרייזן):

מבצע תורה —

יעדער איד זאָל לערנען תורה, אַמוויניקסטן געציילטע מינוטן, יעדן טאָג — און תורה זאָגן די חכמים ז״ל איז „מגנא ומצלא": באַשיצט און ראַטעוועט. פאַרן אויבערשטן איז דאָך קיין „שכחה", קיין „פאַרגעסנקייט" אינגאַנצן ניט שייך („כי אין שכחה לפני כסא כבודך"), איז אויב אפילו דער לערנער האָט שפּעטער פאַרגעסן דאָס וואָס ער האָט געלערנט — בלייבט עס אָבער אומפאַרגעסלעך און גאַנץ אין דער העכערער גייסט־וועלט, און במילא אויך דויערנדיק־ווירקזאַם אין איר סגולה. (און זיכער וואָלט געווען גוט און נויטיק צו פּועל זיין, אַז יעדער איד זאָל זיך איינ׳חזר׳ן געוויסע תורה־ענינים, זיי זאָלן שטענדיק בלייבן אייגעקריצט אין זיין זכרון און אַזוי אַרום זאָל ער זיי נאָכאַנאַנד געדענקען און דערמאָנען).

מבצע תפילין —

די חז״ל זאָגן, אַז אויף דער מצוה פון תפילין (של־ראש) זאָגט עס די תורה: „וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך" — אַז די פעלקער פון דער ערד וועלן זען אַז דעם אויבערשטנס נאָמען איז אויף דיר אויסגערופן, וועלן זיי פאַר דיר מורא האָבן. דאָס מיינט דאָך גאָר פּשוט, אַז דאָס אָפּהיטן די מצוה פון תפילין רופט אַרויס ביי די ניט־אידן דאָס געפיל פון מורא און שרעק פאַרן אידישן מענטש. תפילין זיינען אַ גייסטיקע אָפּשרעק־פּעסטונג פאַרן אידן.

מבצע מזוזה —

אט די מצוה איז דאך א שמירה, א באוואכונגס־שוץ פאר דער אידישער הויז, און ווי דאס ווערט אנגעמערקט אין דעם הייליקן שם אויף דער מזוזה: ש־ד־י איז די ראשי תיבות שומר דלתות ישראל. דאס הייסט, אז דורך דער מצוה היט דער אויבערשטער דאס הויז, דאס גאנצע הויז־געזינד — און ניט בלויז אינעווייניק אין הויז, נאר אויך אויסער דער מזוזה־שוועל, פונעם ארויסגיין פון הויז ביזן צורקיקום. זאגט דאך דער זוהר הק', אז דאס וואס דער פסוק זאגט „ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם" — דער אויבערשטער וועט היטן דיין ארויס און אריין פון איצט און ביז אייביק, איז עס אין פארבונד מיט דער מצוה פון מזוזה.

(און ס'איז כדאי דא צו באמאנען: נאך מיט א צייט צוריק, א שטיק צייט פאר די אומגליקלעכע געשעענישן, האט דער רבי שליט"א שטארק געבעטן און געפאדערט מ'זאל אונטערנעמען א ברייטע טעטיקייט אין דער אפהיטונג פון דער מצות מזוזה, אין צוגאב צו די אנדערע מצוות. און ס'איז געווען א קלארע באמאנונג אויף דער באזונדערער שמירה־סגולה פון מזוזה. און אפילו אין אונזער פינסטערער צייט „בליצט" אפטמאל דורך א הימלדיקער השגחה־פרטית צייכן: עס האט זיך ליידער ארויסגעוויזן, אז אין דעם ארט וואו ס'זיינען געפאלן די קדושים־קרבנות (אין מעלות) האט געפעלט די „העלמעט"־שוץ און שמירה פון דער מצות מזוזה; און דאס דורך אן אנצייגנדיקער אונטערשטרייכונג אין דער געגויער גלייכענים צווישן דער צאל קרבנות און דער צאל פון פסול'ע מזוזות אויף די טירן פון יענער הויז).

מבצע צדקה —

דערוועקן אידן צו געבן וואס מער צדקה, און באזונדערס צו באמיען זיך אז אין יעדן אידישן הויז זאל זיך געפינען א צדקה־פושקע, וואו מ'זאל אריינווארפן צדקה טעגלעך און ביי יעדער געלעגנהייט. און דאס איז א שמירה. די חז"ל זאגן אין מדרש, אז „דער אויבערשטער זאגט: דער נפש פון ארעמאן האט זיך געצאפלט . . . פון הונגער, און דו האסט אים געגעבן פרנסה און אים אויפגעלעבט — (זאגט דער אויבערשטער צו:) וועל איך דיר דערפאר אומקערן א נפש אנשטאט א נפש: אויף מארגן וועט דיין זון אדער טאכטער קומען (אין א מצב פון לעבנס־געפאר) און איך וועל זיי דערמאנען די מצוה וואס דו האסט געטאן מיטן ארעמאן און איך וועל זיי ראטעווען פון טויט . . .

מבצע ספרים —

לייגן השתדלות אז אין יעדן אידישן הויז זאלן זיך געפינען הייליקע ספרים (לכל־הפחות א חומש, תהילים, סידור א"א), וואס אויך זיי גיבן פיל צו אין דער שמירה פון דער הויז און זיינע באוואוינער.

און דאס אלץ ווירקן אויף די שיצונג און באהיטונג ניט בלויז פארן אידן וואס איז מקיים אט די אלע מצוות, נאר דאס העלפט אויך אין דער אלגעמיינער שמירה פון אלע אידן, פון גאנץ כלל־ישראל (דאס מיינט ח"ו ניט, אז א איד קען זיך אויף א האר באפרייען פון די מצוות און יוצא זיין מיט דער מצוה פון צווייטן איד). זיינען דאך אלע אידן „ערבים זה בזה" — אידן זיינען צווישן זיך געבונדן אין קעגנזייטיקער פאראנטוואארטלעכקייט, פאר־פליכטונג, באלוינונג אא"וו, בפרט אז אלע אידן זיינען דאך טאקע ברידער און מיר האבן אלע איין פאטער.

דער אויסגעלויטערטער טעג

• צבי יאיר

צו די קדושים־קרבנות אין ארץ ישראל

„אַ שטימע וועלט אין רמה געהערט . . .
רחל אירע קינדער באַווינט . . .
פֿאַרמייד דיין קול פון געווין . . .
ס׳איז פֿאַראַן באַלוינונג פֿאַר דיינע מעשים . . .
און האָפֿענונג . . .״ (ירמי׳ לא)

וועָן דער יאָך
פון גאַנצן פֿאָלק
האָט אַראָפּגענידערט
אויף זיינע פֿלייצעס —
האָט אין אונזער האַרץ
געצימערט אַ געווין:
ווי קאָן איין מענטש
מראָגן אַזאַ לאַסט אַליין?

דאָך וועָן זיין רוקן
האָט אין יענעם טאָג
מיט ליבשאַפֿט זיך באַהעפֿט
צו דער שווערער וואָג —
האָט די היליקע לאַסט
ווי זילבער־באַפֿליגלטע טויבן
זיך און דעם, ווער איר מראָגט,
לייכט אין דער הויך
אויפגעהויבן . . .

וועָן טייכן פון ווי־געשריי
האָבן געזומען שטראָמען
צו זיין געצעלט —
אויפגעשוידערט האָט
אונזער זעל:
ווי פֿאַרנעמט איין האַרץ
דעם צער פון
אַ גאַנצער וועלט?
דאָך וויבאַלד
די שטראָמען פון טרויער
האָבן דערגרייכט
זיין טויער —
איז אין זיי
אַ פֿאַרוואַנדלונג געשען,
ווי אויסגעלויטערט
איז פֿלוצים
דער שמערץ געווען,

פון קערפֿערלעכער פֿסולת
געאיידלט געריינט
האָט דער צער פון מענטשלעכער
פינסטערניש אויפגעשיינט,
און זיך מיט דעם צער
פון כנסת ישראל מאַראיינט —
דעם שמערץ פון דער מוטער
וואָס פֿאַרבאָרגענערהייט אַליין
זי מרויערט און קלאָגט
אויף אירע קינדער׳ס פֿיין —
דאָך אין איר הימלישן פֿאַלאַץ
הילכט געזאַנג און פֿרייד
און פון הערלעכקייט און שטאַרקייט
געוועבט איז איר קלייד . . .

אויך אויף איר מנחם,
איר טרייסטער,
פון אירע זין
דער געמרייסטער
וואָס איר וויטאָג
וויסט עך —
וואָס שטרויכלענדיקע
ער אויפריכט
און פֿאַר בלאָנדזשענדיקע
איז ער אַ טורם פון ליכט —

פון דער פֿרייד און דער גבורה
פון אירע הימלישע זאַלן
זיין זעל מיט ליבשאַפֿט
זי טוט באַשטראַלן,
מיט הילף און געראַטיקייט
זי אים באַלוינט
און מיט אייביקער שמחה
זיין קאָפּ באַקרוינט.

לבין המצרים תשל״ד

גַּם אֶת הָעֹלָם נָתַן בִּלְבָבָם

● ה. אידלזאָן

עולם — העלם: וועלט פאַרשטעלט אויף אלקות

דער פאַרשטעל און פאַרהויל פון וועלט און נאַטור אויף ג־טלעכקייט איז ניט בלויז אַ „פּאַסיוועך", ניט בלויז ווי אַן אומבאַוועגלעכער „פּאַרהאַנג" וואָס דערביי איז געווג בלויז אָפּצושאַרן אים אין אַ זייט און ביי דעם בלייבט עס; ס׳איז אַן „אַקטיוועך" פאַרהוילעניש, אַזוי צו זאָגן, אַ שפּערישע. (דאָס גופא מיינט צו זאָגן, אַז אינעם גייסטיק אינעוויניקסטן טייל פון וועלט קומט פאַר אַן אינטענסיווער געראַנגל, וואו די כוחות פון טומאה האָבן דעם כוח אָנצוגרייפן די כוחות פון קדושה און פאַרשטעלן איר ליכט). די אַלע „געזעצן" און „פרינציפן" פון דער נאַטור זענען דאָ אויס האַרט און פאַרגליווערט — אָבער אין זייער אינהאַלט, אין זייער אינערלעכער ראָלע אין וועלט־באַשאַף, זיינען זיי „פּליסיק" און באַוועגלעך.

דער אויבערשטער — זאָגט מען אין נאָמען פון בעל שם טוב — האָט געקענט באַשאַפן אַ וועלט, וואָס יעדע זאַך, יעדער אויסדרוק, זאָל אויף יעדן טראָט „זאָגן" פאַרקערט פונעם אמת, אַז יעדער באַשאַף זאָל ח״ו פאַרלייקענען דעם באַשעפער. דאָס געהערט צו דער אומבאַגרענצטער אַלמעכטיקייט, כל־יכול׳דיקייט פונעם אויבערשטן. אָבער טייל־ווייז (און אַ היפּשער טייל!) איז עס אַזוי טאַקע אין אונזער ווירקלעכער וועלט: עס זיינען דאָ אין וועלט סברות, „באַווייזן", „געדאַנקען" און פאַרשיידענע חשבונות אין דעם גאַנצן פּלאַנטער פון וועלט און מענטש, וואָס דער „אַנדער", ניט־קדושה־זייט, נוצט אויס שעפּעריש צו פאַרפירן, פאַרבלענדן דעם גייסטיקן אמת.

אָט דער פּלאַנטער און פאַרבלענדנישן זיינען, ווי געזאָגט, פּליסיק און בייטן אַלערליי פּנימער — פאַראַלעל מיט דער אומגעהויערע פאַרשידנקייטן און פיל־פּנים׳דיקייט פון מענטשלעכע פאַרשטאַנדן, חושים און מדות. דער גראַנגל פונעם מענטש מיטן יצר־הרע — מיט אַלע פאַרהוילענע טומאה־כוחות פון וועלט — איז ביי אין מענמש אַנדערש ווי ביים צווייטן, און אין אין תקופה אַנדערש ווי אין דער צווייטער. אין די היינטיקע דורות קוקט אויס מאָדנע און אַבסורדאַל דער אמאָליקער דראַנג צו דינען עבודה־זרה; אָבער אויך ביי אין מענטשן איז אָפּט פרעמד און קאָמיש דער אינערלעכער שטרייט פון אַ צווייטן מענטש.

שכל און לאָגיק זעט אויס צו זיין געבויט אויף אין אייגהייטלעכן יסוד: פאַרשטאַנד פורעמט זיך אויף באַשטימטע אַל־אַנערקענטע פּרינציפּן — און דאָך, וועג עס קומט בפרט צו דער וועלט פון רוחניות און ג־טלעכקייט, פירט דער שכל פון אין דענקער אין אין ריכטונג, דער געדאַנק פון אַ צווייטן „חכם" — אין אַ פאַרקערטער ריכטונג און פון אַנדערע — אין אַלערליי פאַרשידענע זייטן. געווען פּילאָזאָפן שטאַרקע מאמינים, און געווען אַזעלכע וואָס זיינען געווען גאַנצע און האַלבע אפּיקורסים. אָט די אייגע וועלט מיט אירע זעלבע נאַטור־אייגנשאַפטן און דער־שיינונגען וועלט דורך דעם זעלבן שכל־באַנעם אויפגענומען און אויפגעפאַסט אַזוי פאַרשידנאַרטיק און קעגנזעצלעך! די וועלט איז טאַקע אינע, אָבער די מאַסקע, דער העלם־והסתר אירער אויפן אייניקן אמת דריקט זיך אויס אין אומצאָליקע רעלאַטיוועג געשטאַלטן.

העולם נתן בלבם — דער וועלט־פאַרשטעל איז געגעבן אין מענטשנס האַרץ

„הפך בה והפך בה דכולא בה" — גיב אַ זוך אין דער תורה וועסטו אין איר אַלץ געפינען. אַלע־אַלע חידושים פון מענטשלעכן געניוס, אויף וויפל זיי זיינען אמת, זיינען זיי אָנגעוואונקען אין תורה. דער אויפטו פון דער רעלאַטיוויטעט־טעאָריע איז אייגנט־לעך אָנגעוואונקען אין דעם פסוק „העולם נתן בלבו של אדם". דאָס וואָס וועלט פאַרשטעלט אויף ג־טלעכקייט איז בלויז אַ רעלאַטיוער פאַרשטעל פאַרן מענטשן. פאַר דעם אויבערשטן איז עס ניט קיין העלם ח״ו, ס׳איז בלויז וואָס דער מענטש מיט זיין באַנעם שפּירט אַזוי. און וויבאַלד אַז די וועלט איז אַ פאַרשטעל־פאַרשטעל בלויז פאַרן מענטש, במילא איז פאַרשטאַנדיק, אַז

זי איז ביי יעדן מענטש רעלאַטיוו־אַנדערש. למשל: אַז דער מענטשלעכער שכל הויבט זיך העכער, אַרויף־צו, דערבליקט ער דאָן ווי די וועלט מיט איר גאַנצער פיזישער פֿאַרבלענדעניש שווימט אַרונטער, ווי דער פֿאַרהאַנג גליטשט זיך אַראָפּ נידעריקער און נידעריקער, אוז ער דערבליקט סוף־כל־סוף דעם אמת, און טאַמער, פֿאַרקערט, זיין פֿאַרשטאַנד זיגקט און פֿאַלט אַראָפּ־צו, דע־מאָלט הויבט זיך דער וועלט־פֿאַרהאַנג אַלץ העכער אוז פֿאַרשטעלט אַלץ מער . . .

אַזוי אַרום איז קלאָר, אַז וועז איינער רייסט דורך אָט־דעם וועלט־פֿאַרשטעל אוז ער „דערבליקט" דעם שטראַל פוז אמת׳ער ליכט, איז עס אין תוך אינגאַנצן אינדיווידועל, עס מיינט ניט אַז אויך פֿאַר אַנדערע מענטשן האָט זיך עפּעס געענדערט; אוז אויך ביי דעם זעלבן מענטשן גופא בלייבט עס ניט אַזוי אויף שטענדיק, ווייל, ווי געזאָגט, האָט דער יצר־הרע די מאַכט צו לאַווירעווען מיט די „פּליסיקע" פֿאַרהאַנגען אַזוי, אַז דער שיין־שפֿאַלט קען ווידער פֿאַרגאָסן ווערן מיט העלם־והסתר. אפילו אַ געהויבענער איד, וואָס קען אין זיין געהויבענער דבקות צו אלקות אין דאַוונען זיך אויפהויבן צו איבער־וועלטיקייט — איז עלול אַז נאָכן דאַוונען זאָל ער ווערן ווידער „אַטאַקירט" פוז ניט־קדושה׳דיקע וועלט־כוחות. וואָרום די דאָזיקע כוחות זיינען ניט בלויז שעפּעריש אוז שטרע־בעריש, נאָר זיי האָבן אין זייער רשות אַלערליי „אויפלעבנדיקע" מיטלען אויף צאַל־רייכע שטחים.

דער אומגעהויער־קאָמפּליצירטער צוזאַמען־שטעל פוז מענטשלעכן גייסט־וועזן, פֿאַראַלעל מיט די אַן אַ שיעור אויסדרוקן אוז פֿאַרמעז וואָס דער וועלט־פֿאַרשטעל קען אָננעמען אין מענטשלעכן באָגעם — דאָס גיט דעם יצר־הרע אַ ריזיקן אויסוואָל צו „פֿראָדוצירן" נעצן אוז פֿאַסטקעס פֿאַר יעדן איינעם אוז פֿאַר יעדער צייט. תרי״ג (613) מצוות האָט דער אויבערשטער געגעבן די אידן, אוז די תורה אוז מצוות צעצווייגן זיך אין אַז אַ שיעור פֿרטים וואָס נעמען אַרום אוז דרינגען אַריין אין אַלע כוחות אוז ווינקלען פוז אידישן וועזן אוז לעבן. אָט זיי זיינען עס דער ג־טלעך אויסגע׳חשבונ׳טער כלי־זיין מיט וועלכן מ׳קען באַקעמפן אוז באַזייטיקן די אַלע אַן־צאַליקע פֿאַטענציעלע אַנגריף־מיטלען פוז די וועלט־כוחות. איז עס טאַקע אַ נשמה־ג־טלעך מיטל, ניט קיין ראַציאַנעל־שכל׳דיקער אַפּשלאָג־מיטל — וואָרום דער „ראַציאַנעלער שכל" אַליין איז אָפּט אויך ניט מער ווי אַ קנייטש פוז דעם גרויסן פֿאַרשטעל אויף ג־טלעכקייט.

יעדער מענטש מיט זיין העלם

דער מדרש דערציילט: דער אויבערשטער האָט זיך, כביכול, „געבעטן" ביי ירבעם בן נבט ער זאָל תשובה טאָן. דאָס מיינט, ווי חסידות גיט צו פֿאַרשטיין, אַז ירבעם בן נבט איז געווען ניט אַבי ווער! ניט עפּעס סתם אַ רשע ווי מ׳קען עס אויבן־אויף אַנ־נעמען. ער האָט געהאָט גאָר אַ הויכע נשמה אוז געווען באַשאַנקען מיט ריזיקע רוחניות׳־דיקע כוחות פוז פֿאַרשטיין ג־טלעכקייט. דער אויבערשטער האָט זיך געבעטן ביי אים — אַזאַ נאַענטקייט מיטן כביכול! אוז השי״ת האָט אים דערביי צוגעזאָגט דאָס גליקלעכסטע גליק: דער אויבערשטער אַליין וועט אין גן־עדן „שפּאַצירן" צוזאַמען מיט אים (ירבעם) אוז בן־ישי (דוד, פוז וועמען מלוכה ירבעם האָט אָפּגעריסן אַ גרויסן חלק) . . . האָט אָבער ירבעם אַ פרעג געטאָן: „מי בראש?" וועד, הייסט עס, פוז די צוויי „מיטשפּאַצירער" מיטן כביכול וועט זיין דער „פֿאַרגייער", וועד העכער? (אוז דער „משל" פוז „שפּאַצירן" מיטן כביכול אין גן־עדן מיינט: דאָס גרעסטע פֿאַרגעניגן פוז באַגרייפן ג־טלעכקייט פוז העכסטער מדרגה). אוז וועז השי״ת האָט ניט אים אויסגעקליבן פֿאַרן „ערשטן", איז ער געבליבן ירבעם בן נבט, דער „חוטא ומחטיא". ווי פֿאַרשטייט מען עס? ווי פֿאַרט זיך עס אַזאַ הויכקייט מיט אַזאַ געפֿאַלנקייט איגאיינעם? אַדער אַן אַנדערע אַזוי־באַקאַנטע דוגמא: ווי האָט אַ איד אין מדבר געקענט פֿאַרפירט ווערן פוז אַ „גאָלדן קאַלב" נאָכן צוזען מיט די אייגענע אויגן אַזויפיל נסים ונפלאות, נאָכן זען דעם כביכול ממש?

פוז אָט דעם ווייטסטן עקסרעם צו אַ ביישפּיל וואָס איז נעענטער פֿאַר אונזערע קליינלעכערע באַגריפן אוז פשוט׳ערע נשמות. ביי אַ סך שטעלט זיך אַ שאלה: אויך אין די לעצטע ניט גאָר וויטע דורות האָבן אידן זוכה געווען צו ביזיין אַן אָפּענעם דורכרייס פוז וועלט־פֿאַרשטעל אויף ג־טלעכקייט אוז מיט דער פולסטער קלאָרקייט דערפילן אז דער אויבערשטער איז דאָ ממש אַנטקעגן אים! א־דן האָבן דאָס געזען ביי צדיקים, ביי רביים, אוז אַמאָל אין די אייגענע ד׳אמות. אפילו לאָגיש געזומען מוז אַזאַ איבער־לעבונג איבערטראָגן דעם מענטש אין אַן אַנדער וועלט. בולטער וועט מען עס פֿאַר־שטיי לויט די וועדטער פוז איינעם אַ בלאָנדזשענדיקן איד, וואָס וואַקלט זיך ר״ל אין די יסודות׳דיקע ענינים: געוואָלד — האָט ער ג׳טענה׳ס — וועז ער, דער „זוכער", וואָלט זוכה געווען צו אזאַ לעבעדיקער איבערנאַטירלעכער דערשיינונג — ער וואָלט דאָך דעמאָלט פשוט אַ שפּיי געטאָן אויף

גאַנץ עולם הזה! ער וואָלט . . . . מי יודע וואָס! עפּעס אַ קלייניקייט אָן אָפּענער שיין פון אמת! טאָ ווי איז געמאָלט, האָט געפרעגט דער „זוכער", אַז אָט אַזעלכע אידן, וואָס „טאָפּן" יא אָן דעם ג־טלעכן פאַראָן מיט אַלע חושים, זאָלן זיי פונדעסטוועגן טאָג־טעגלעך זיין פאַרפלאָנטערט און אָפּט שטאַרק פאַרפלאָנטערט אין אַזויפיל נאַרישקייטן און שוואַכקייטן פון וועלט?! ווי שיקט זיך עס?!

די זאַך דערפון איז אָבער אַזוי: אויב אפילו זיין חשבון וואָלט געווען ריכטיק — איז עס נאָר ריכטיק לויט זיין וועלט — פון זיין וועלט־שטאַנדפונקט זעט אויס, אַז אַ ליכט־שטראָל פון אלקות וואָלט אים אינגאַנצן אויפגעהויבן. דער חשבון וואָלט געווען ריכטיק, ווען די וועלט מיט אַלע חשבונות וואָלטן טאָקע געווען פאַרגליווערט. אָבער די וועלט פון אַ צווייטן מענטש, פון אַן אַנדער דור, איז אַנדערש. דאָס איז אייגנטלעך דער יסוד פון דעם מאמר חז"ל: „זאָלסט ניט אורטיילן דיין חבר ביז דו גרייכסט זיין אָרט". די נשמה פון ירבעם בן נבט איז געווען אַ גאָר הויכע און האָט „געגומען" דאָס ג־טלעכע ליכט אויף אַ גאָר הויכן אופן — אָבער „געגומען" זייענדין אין די ראָמען פון וועלט, פון זיין וועלט, זיינע חושים און דורך זיין גשמיות'דיקן קערפּער. וועלט־און־נאַטור נערן און אַנטוויקלען, למשל, ביים מענטש די מדה פון גאוה. דאָס גאַנצע וועזן פון גאוה און ישות באַזירט זיך אויפן העלם והסתר פון וועלט, וואָס הויבט אויף און רופט אַרויס די ווערטיקייט פון אייגענעם „יש". אין אָנבליק פון ג־טלעכן אמת איז דאָך ניט פאַראַן קיין אָרט אויף מינדסטער גאוה. אָבער איז דען פאַראַן אַ מאָס וויפל גאוה עס קען זיך אַנטוויקלען ביים מענטש? ביז אַהער און ניט מער? איז פשוט: ביי אַזאַ גרויסן מענטש ווי ירבעם בן נבט, וויל ער האָט געהאָט אַ הויכע נשמה, האָט זיין וועלט, זיין יצר־הרע זיך פאַרמאָסטן אָט פונקט מיטן זעלבן גרויסן קעגנמיטל און פאַרשטעל־וואָפן פון גאוה. אין יענער תקופה, ביי יענע נשמות, האָט אויך עבודה־זרה געהאָט אַ „ראַציאָנעלע" קראָפט — ווייל דאָס איז געווען דער „עולם" וואָס איז געגעבן געוואָרן אין אייגקלאָנג מיט יענעם „לבם של אדם". דער שכל פרעגט: ווי קען אַ מענטש לאָזן פאַרלירן אַזויפיל צוליב גאוה? אָבער שכל אַליין איז ניט קיין אייגהייטלעכער אויסדרוק פון אמת; אויך שכל צעגייט און צעפליסט אונטער די פאַרשידענע פלאָקערן פון מענטשלעכע כוחות און מדות.

דער „פאָרהאַנג" פון וועלט און דער ג־טלעכער ליכט־דורכריים

ג־טלעכע נסים און וואונדער זיינען באַשטימט צו דורכברעכן אָט די פאַרשטעל־וואָנט פון וועלט — אָבער די „וואָנט" איז ניט קיין שטיינערנע, נאָר, ווי געזאָגט, אַ פליסנדיקע, אַ רירעוודיקע. דער נס־דורכברוך איז טאַקע אַן אייביקער, אָבער די וואָנט קען „פאַרצייען" און „פאַרדעקן" אָט דעם גייסט־שפּאָלט. די אידן וואָס האָבן געזען די ג־טלעכע מופתים פון יציאת מצרים און קריעת ים־סוף, האָבן שפּעטער געקענט אַרייננעצויגן ווערן אין זינד, וואָס האָבן ניט קיים שום לאָגישע באַרעכטיקונג, נאָכדעם ווי מ'האָט ג'עזען ג־טלעכקייט אַזוי אָפן. דער „אוצר" פון טומאה־פאַרשטעל איז דאָך אַ גייסטיקער קוואַל און זייער אַ טיפער! האָט מען דען ניט געהאָט קיין ביישפיל פון אַזאַ מין דערפאַרונג: געווען פאַרלייקענער וואָס האָבן געזוכט דעם גרעסטן נס איינטייטשן, מיט משונה'דיקע „לאָגישע" סברות, ווי אַ נאַטירלעכער קונץ. אויב די קליפּה פון וועלט פאַרשאָטנט שטאַרק דעם כוח פון אמונה, וועט שוין דער שכל פרובירן געפינען אַן „אויסוועג" — אַמאָל „פאַרלאָגישן" דאָס וואָס איז אַבסאָלוט אומלאָגיש.

(מ'דערציילט, אַ מתנגדיש־פרומער איד, וואָס האָט ניט געגלויבט אין די מופתים פון אַ רבי'ן, האָט געהאָט אַ פאַראַליזירטע טאָכטער ר"ל. זיין ווייב האָט גראָד יע געגלויבט אינעם כוח פון רבי'ן, האָט זי אים אַזויפיל דאקוטשעט צו פרוואון אויס־בעטן אַ רפואה ביים רבי'ן — ביז ער האָט איר צוליב געטאָן. ער איז געפאָרן מיטן ווייב און טאָכטער צום רבי'ן — און דער רבי האָט זיך אצ"ז „צוגעפאָסט" צו אים: ער האָט געבעטן אַ סך געלט מער וויפל די געקומענע משפחה האָט פאַרמאָגט, און ווען זיי האָבן אַוועקגעגעבן דעם רבי'ן זייער גאַנצן פאַרמעגן, איז דער רבי „ברוגז" גע־ווארן און אַרויסגעוואָרפן דאָס געלט דורכן פענסטער: „זאָל דאָס אייער טאָכטער נעמען פאַר זיך" — האָט ער געזאָגט. האָט זיך די טאָכטער אַ ריס געטאָן און אַרויסגעלאָפן אין הויף און צונויפגעקליבן דאָס געלט. דער פאָטער אירער האָט אויף גיך אַ זאָג געטאָן צום ווייב: „קום, שנעלער, לאָמיר הילוכ'ן! ער (דער רבי) וועט נאָך זאָגן, אַז ס'איז זיינס אָן אויפטו, זיינס אַ מופת!" . . .)

אַ נס, אַ וואונדער, אַ ג־טלעכע אַנטפּלע־

קונג, ווי אָפן זיי זאָלן ניט זיין, וועָן עס קומט צו די פאַרשידענע אויפנעמער וועָרט עס כמו רעלאַטיוו: די מענטשן האָבן אויף זייערע גייסט־אויגן „וועלט־ברילן" פון חו־שים, שכל און געדאַנק, וואָס זיינען באַפאַרבט אין פאַרשידנאַרטיקע פאַרבן, וואָס פאַר־קלענערן אָדער פאַרגרעסערן, דערוויטערן אָדער דערנענטערן; און פאַראַן אויך אַזעלכע וואָס פאַרקריפלען, שטעלן דאָס געזעענע מיטן קאָפּ אַראָפּ. פאַראַן רשעים, זאָגן חז"ל, וואָס אפילו ביים „טיר פון גיהנום טוען זיי ניט קיין תשובה".

בקיצור, די צוויי עקסטרעמען „טוב" און „רע", קדושה און להבדיל טומאה, וואָס שטעלן מיט זיך פאָר די צוויי קעגנגעזעצטע „מאַגנעטישע" באַווירקונגס־כוחות פון וועלט, זיי זיינען ביידע אין דער ספערע פון גייסט און פון דאָרט וויירקן זיי דורך און אין וועלט און מענטש. גייסט, רוחניות, איז סוף־כל־סוף אַבסאָלוט אויסער די ראַמען פון שכל און ראַציאָנעלן באַגעם; זיי וויירקן נאָר און אָפּע־רירן מיט שכל — און וויבאַלד שכל איז אַן אינסטרומענט, אַ מיטל, אין דער „האַנט" פון ניט־שכל, וועָרט אויך דער פאַרשטאַנד פיל־אופנים׳דיק, פיל־שכל׳דיק און אָפט... ניט־שכל׳דיק. די „לאָגיק" פון מאַרקסיס־טישן אַטעאיזם, איז כלומרשט מחייב אָפּ־צוזאָגן זיך פון דער „אומראַציאָנערער" אמונה אין ג־טלעכן באַשעפער און גלייכצייטיק איז ביי איר פולשטענדיק „ראַציאָנעל" דער פאַנאַטיש מאַניאַקשער און בלינדער גלויבן אין . . . אַ פשוטן בשר־ודם, מיט אַ מין „רעליגיעזער" אַבסאָלוטער און אומאָפּפרעג־באַרער גלויביקייט!

און וויבאַלד דער פאַרשטעל פון וועלט האָט אַזאַ שלל פון לאָגישע אומלאָגישקייטן און אום׳שכל׳דיקע שכל׳דיקייטן — איז דען אַ וואונדער וואָס איין מענטש, קען „דערבליקן" ג־טלעכקייט, און דאָך זאָלן זיך געפינען אַזעלכע וואָס זעען עס ניט, וואָס ווילן עס ניט זען.

דער „באַרשטעל" פון די מענטשלעכע חושים

דערצו קומט נאָך צו אַן אָביעקטיוועָר באַגריף פון דעם העלם־פאַרשטעל פון וועלט: דער אופן ווי דער מענטש אין אַל־געמיין איז באַשרענקט אין זיינע פינף חושים, וואָס שליסן אויס יעדן צוטריט צום וועזן פון גייסטיקייט, וואָס צאַמען פון צו האָבן אפילו דעם מינדסטן באַגעם אין דער אמת׳ער וועלט, וואָס אויף יענעם זייט פאַרהאַנג; ס׳הייסט, אפילו וועָן דעם פאַרשטעל פון וועלט וואָלט געווען אינגאַנצן „פאַסיוו", קען אָבער דער מענטש מיט זיינע חושים בשום אופן ניט „נעמען מענטשלעך" דאָס וואָס איז ג־טלעך־גייסטיק. יעדער מענטש האָט אין זיך אַ נשמה וואָס איז זיין סאַמע קוואַל פון לעבן — און דאָך איז ער אַבסאָלוט אום־באַהאָלפן צו באַגרייפן עטוואָס וואָס דער מהות פון נשמה שטעלט מיט זיך פאָר.

עס זעט אויס, אַז אויב די וועלט פון גייסטיקייט וואָלט ניט געווען אַזוי „וויים", וואָלט אפשר געווען פאַרן מענטשן שווער צו עקזיסטירן. וואָרום אויב אַ שפור פון יענער מאוימ׳דיקער אַנדערשקייט פון רוחניות וואָלט דערפילט ווערן פון מענטשן; אויב ער וואָלט דערטאַפּט דאָס וואָס איז אַבסאָלוט אויס־געהוילט פון מענטשלעכע חושים, פון יעדער מאָס פון אָרט און צייט און נאַטור — אַז „אָרט" און „צייט" זיינען אינגאַנצן ניט אין ראַמען פון אָרט און צייט; און זען, הערן און שפירן מיינט עפעס גאָר אַנדערש, וואָס קיין שום שכל־פאַרטיפונג קען עס ניט אָפשיל־דערן; אַז אַלץ איז „דאָרט" אַזוי, אַז ס׳מאַכט אויפצאַפלען דעם דמיון — איז וואָלט אַ מענטשן געגעבן געווארן די „מעגלעכקייט" אויפצוכאַפן אַ שפור פון יעדער שטוינענ־דיקער אַנדערשקייט, וואָלט ער פאַרלוירן דעם גלייכגעוויכט פון זיין לעבנס־גאַנג. למשל, זיין גאַנצער „בליק" אויף צייט: ער וואָלט געמוזט דערפילן די גאַנצע נעבעכדיקע מיזערנע קורצקייט פון זיינע 120 יאָר, אַז אַדער ער וואָלט געמוזט ווערן אַ צדיק, אַדער ס׳וואָלט שרעקלעך צעטרייסלט און פאַראַליזירט זיין אָנהאַלט אין לעבן, ביז צום וואָנזין ר"ל.

אַזוי אָרום, אַז דער „העלם" פון וועלט, וואָס דער אויבערשטער האָט אַריינגעגעבן אין האָרץ פון מענטשן, איז אויך די רעלא־טיווע באַזע פאַר זיין עקזיסטענץ, פאַר זיין שליחות־געראַנגל אין וועלט און פאַר אויס־פירן די כוונה פון זיין באַשאַף אין וועלט באַשאַף.

אַ צוהאַלבטע נשמה

• יחיאל גראַנאַטשטיין

דאָ אין לאַנד רופט מען מיך נאַטאַן — נתן אין ספרדישן אויסשפּראַך, מיט צוויי פּתחן — און אין דער היים, אַמאָל, האָבן טאַטע־מאַמע מיך גערופן מיט ליבשאַפט, נת׳עלע, נת׳ניו, אָדער גאָר פּשוט, אַזוי אידישלעך־היימיש — נתן. במשך די מלחמה־יאָרן האָב איך זייער אַ סך מיטגעמאַכט, און ווערנדיק מגולגל צווישן גויים, האָט מען מיך גערופן — אַנטאָן, אַנטעק, אָדער גאָר אַנטאַני.

וויפל איך זאָל היינט נישט אַלט זיין, בין איך אין יענע שרעקלעכע טעג געווען אַ קוים אונטערגעוואַקסן יינגל וואָס אין נאָר־מאַלע צייטן האָלט ער זיך נאָך אָן דער מאַמעס פאַרטוך, אָן טאַטנס האַנט, און וואָס נויטיקט זיך אין ביידנס שוץ.

אַז איך בין געבליבן אייגער אַליין — נאָך אין מיטן דער מלחמה — בין איך אַוועק אין דאָרף, געוואַנדערט פון הויז צו הויז, געבעטן מיך אַריינצולאָזן, כאָטש כדי אַביסל אָנצואוואַרעמען די ביינער, אַ געלעגער אויף איבער נאַכט, אפילו אין שטאַל, צי אין שייער, און אומעטום האָט מען פאַר מיר פאַרמאַכט די טיר, געהייסן מיך גיין, אַנטלויפן, אויב איך וויל נישט מען זאָל מיך צושטעלן צו די דייטשן. בלויז אייגער אַ פויער וועמעס כאָטע עס איז געשטאַנען אָפּגערוקט ווייט פון דאָרף, אין וועלכן כ׳בין אָנגעקומען — אַן אָרעמער פויער ביז גאָר, בלויז ער האָט פאַר מיר געעפנט די טיר פון זיין שטוב און איך בין שוין ביי אים פאַרבליבן. אַ פאַסטוך בין איך געוואָרן, כ׳האָב געפאַשעט דעם פויערס דאַרע שאָף. מיט אַנדערע דאָרפס־פאַסטוכער בין איך געגאַנגען אויף די לאָנקעס, געזעסן מיט זיי ביים פייער, אָנגעהערט זיך ווילדע, פאַנטאַסטישע מעשיות, און אַזעלכע נאָגנדיקע לידער פול מיט אַזויפיל בענקשאַפט און אומעט, וואָס האָבן מיך — ביז היינט געדענק איך עס נאָך — שטענדיק אַזוי פאַרקלעמט ביים האַרץ, אַזוי געביסן, אַז נישט וויסנדיק פאַרוואָס און צוליב וואָס פלעגן די אויגן מיינע פול ווערן מיט טרערן און זיי פלעגן רינען אַזוי איבער די באַקן און פון זיי אַראָפּ אויף די צעריסענע, צעלאַטעטע בגדים מיינע.

אין יענע טעג, אַז איך פלעג אַ בליק טאָן אין שפּיגל, האָט אין מיר דאָס בלוט געגלי־ווערט. איך האָב נאָך אַ סך נישט פאַרשטאַנען, אָבער דאָך אויסגעפונען, אַז עפּעס בין איך נישט מער דער זעלבער נתן פון דער היים. מגושם׳דיק איז געווען מיין פּנים, עפּעס אַזוי פרעמד, עפּעס אַזוי נישט איך, אַ שטייגער כ׳וואָלט קיינמאָל נישט געהאַט קיין אידישע טאַטע־מאַמע, אָדער, עלעהיי איך וואָלט דאָ געבוירן געוואָרן צווישן די פאַסטוכער, מיינע חברים . . .

היינט מעג איך זאָגן דעם אמת, אַז אויב איך האָב אין יענע טעג זיך געשראָקן פאַר עפּעס, איז עס נישט געווען קיין שרעק פאַרן טויט, פאַר דעם וואָס קען פאַסירן מיט מיר. סייווי האָב איך דאָך שוין דעמאָלט געהאַט פאַרלוירן די גאַנצע משפּחה — טאַטע־מאַמע, מיין ליב שוועסטערל, אַלץ און אַלעמען. איך בין אָבער אַרומגעגאַנגען אין איין שרעק

טאָמער חלילה וועל איך פאַרגעסן מיין שטאָם, מיין אידישן שטאָם.

איך האָב אין די נעכט — געשלאָפן בין איך טאַקע אין שטאַל — געזאָגט תפילות, געזופן טאַטע־מאַמע, געריידט צו זיי אין אידיש, געבעטן אויף די ליפּן מיינע געדעכטעניש ווי אַזוי עס האָט בייַ אונז אויסגעזען אַ שבת, אַ יום־טוב, ווי אַזוי דער טאַטע האָט מיך געפירט אין שול אַריין, און ווי אַזוי מיין מלמד האָט געהייסן און דעם עברי־טייטש וואָס כ׳האָב בייַ אים געלערנט. און אַזוי פלעג איך אייגנשלאָפן אין שרעק און אויפשטיין אין גרויסער מורא.

איך געדענק, איין מאָל, אין אַ חגא־טאָג, בין איך אַוועק פון דאָרף און זיך אַרייַנגעכאַפּט אין שטעטל וואו מיר האָבן געהאָט געוואוינט. דער זכרון האָט מיך געפירט איבער די חרוב׳ע געסעלעך, ביז איך בין געבליבן שטיין פאַר אונזער שטוב. איך האָב זי דערקענט, איך האָב זי אויסגעשפירט. איך האָב דאָרט קיינעם נישט געזען. קיין לעבעדיקער מענטש איז דאָרט נישט פאַרבייגעגאַנגען. די גויים, אַדער זיי זיינען דעמאָלט געווען אין קלויסטער, אַדער זיי האָבן געשיכור׳ט אין זייערע שטיבער. איך האָב געוואָלט ווייַנען, קלאָגן, און נישט געקאָנט. די גאַנצע שטוב איז געווען צענומען, צעטראָגן. אַנגעבערגלטע שטייַנער, באַוואַקסן מיט קראָפּעווע. הילצערנע ראַמען פון טירן און פענסטער זענען געווען באַדעקט מיט גרינעם גלאַנציקן מאָך, ווי זיי וואָלטן געווען צעבראָכענע מצבות אויף גאָר אַן אַלטן בית־הקברות.

אויף איינער אַ טיר־ראַם האָב איך פלוצלונג באַמערקט הענגען אַ מזוזה. דאָס האָרץ מיינס האָט אויפגעצאַפלט. איך בין געבליבן אָפּ־הענטיק. אָבער נאָך רגע׳ס בין איך צוגעלאָפן צו דער טיר־ראַם, באַדעקט די מזוזה מיט מיינע ליפּן, זי געקושט און געקושט, און זי מיט די נעגל אַראָפּגענומען, צעבלוטיקנדיק דערביי שטאַרק מיינע פינגער.

אין יענער מינוט האָב איך געפילט ווי איך וואָלט אויסגעריסן דעם טויט פון אונזער שטוב און דעם עדות פון מיין שטאָם מיט־געזומען מיט זיך. זינט דעמאָלט טאַקע טראָג איך זיך אַרום מיט דער מזוזה, און היט זי ווי דאָס אייניציקע פאַרמעגן מיינס, דאָס טייערסטע וואָס איז מיר געבליבן בירושה פון מיין אונטערגעגאַנגענער וועלט . . .

זינט דעמאָלט זיינען שוין פאַרביי אַ סך יאָרן. שוין אַ צייט ווי איך לעב אין ישראל, אין אונזער אייגן לאַנד. אָפּגעפונען אַביסל זין אין לעבן, קלויב אויף, ווי אַ בעטלער, דאָ אַביסל פרייד, דאָרט אַביסל לויב פאַר ג־ט־ברוך־הוא פאַר אויסגלייכן דעם רוקן פון זיינע קינדער וואָס זיינען אַזוי דער־נידעריקט אין די פאַרגאַנגענע טעג, און דאָך . . . יאָ, און דאָך, פאַסירט נישט איין מאָל, אַז זיצנדיק אַזוי פאַרן אָפּענעם פענסטער, אין מינוטן פון בראַנדיקער שקיעה, ווען טאָג גייט אויס אין אייגענע פלאַמען, טויכן אויף אין זכרון וויטע טעג, וואַלד, בונקער, טאַטע־מאַמע, שרה׳לע מיין שוועסטערל, און פלוצלונג, פלוצלונג הער איך אויף צו זיין נאָטאָן, צי נתן, און פאַר מיינע אויגן צעשפרייט זיך די גאַנצע דאָר־פישע לאַנדאַשפט, די קליינע פויערשע הייזקעס, די ברייטע, גרינע לאָנקעס, אַלע פאַסטוכער מיט זייערע פייפלעך, מיט זייער שאָף, און צווישן זיי, איך, אַנטאַני, אַנטאָן, צי אַנטעק, מיט די געלאַטעטע בגדים, מיט דעם ווייטיק אין האַרצן, מיט דעם פחד פון ווערן אָפּגעריסן ווי אַ דין צווייגעלע פון בוים וואָס פאַלט צו דער ערד כדי פאַרטריקנט צו ווערן אויף אייביק, אויף אייביק . . .

און אַזוי פאַנגען מיך ווי אין אַ נעץ אַריין בילדער און דערמאָנונגען פון יענע ווייטע, שוין אַזוי ווייטע טעג, בילדער פון איינער אַ סדר־נאַכט מיט מיינע עלטערן אין וואַלד־בונקער וואו מיר האָבן זיך געהאַט אויס־באַהאַלטן.

מיר זיינען דאָרט געווען עטלעכע אידישע משפחות. יעדע משפחה האָט געלעבט אין אַ באַזונדערן בונקער. ביינאַכט פלעג איך מיט מיין שרה׳לען אַרויסגיין אין אַ נאָענט דאָרף, אַנקלאָפן אין אַ פויערישער שטוב, בעטלען ברויט, זאַלץ, צי אַ פאָר קאַרטאָפל. איך בין נאָך גאָר יונג געווען און מיין שוועסטערל — נאָך אינגער פון מיר. איך האָב זי שטענדיק געהאַלטן פאַר דער האַנט, כדי זי זאָל חלילה נישט אָפּשיידן זיך פון מיר אין דער פינסטערניש. גייענדיק מיט מיר, פלעגט זי אַ סך מאָל מיך פרעגן צי ג־ט זעט אונז פון הימל און צי ער וועט אונז באַשיצן. איך פלעג נאָך מער דריקן איר הענטל אין מיין האַנט און זי פלעגט זיך אַזוי קלאַמערן אין מיר, טוליען זיך, ווייל זי האָט מורא געהאַט סיי פאַר דער פינסטערער נאַכט און סיי פאַר דעם וואַלד מיט די געדיכטע ביימער וואָס האָבן אויך אין מיינע אויגן אויסגעזען ווי פאַרקוילטע מענטשן וואָס שטייַען שטייף פאַרגראָבן ביז איבער די קני אין דער ערד. און אַז מיר פלעגן אָנקומען בשלום אין אַ

דאַרף האָבן מיר ביידע מורא געהאַט פאַר די הינט וואָס וועלן זיך צעבילן און אונז אויסגעבן און מיר וועלן דאַרפן אַנטלויפן און נישט האָבן קיין ברעקל ברויט אַהיים־צוברענגען פאַר טאַטע־מאַמע. אָה! נישט איין מאָל פלעגן מיר צוריקקומען אין בונקער אַריין מיט לייַדיקע הענט. דאָ האָט פאָליציי געלויערט, דאָ האָט אַ שיסעריי אונז פאַרטריבן, אַן אַנדערש מאָל האָבן פויערים געטשאַטעוועט כדי צוצושטעלן צווישן אידישע קינדער פאַר די דייטשן און אָפּנעמען באַצאָלט דערפאַר אַ פּאָר מאַרק . . .

פלעגן מיר אַ סך מאָל אָפּזיצן גאַנצע טעג אין בונקער און הונגערן. דער טאַטע האָט שטענדיק געזאָגט תהלים, געבעטן אַז עס זאָל אונז קיין שלעכטס נישט געשען. די מאַמע, אויף וויפל איך געדענק זי, אַ שוואַכע, האָט שטענדיק אונטערגעקרעכצט, געזיפצט, און שרהלע, זיצנדיק אויף איר שויס, פלעגט זיך אַזוי אײַנשרומפן און רײַדן צו דער מאַמען, בעטן זיך ביי איר: קרעכץ נישט, מאַמעשי, קרעכץ נישט. און דאָס קינד פלעגט אַזוי פירן איר וויַיך, בלייַך העגטל איבער דער מאַמעס אין טרערן צעווייקט פּנים, אַז עס פלעגט מיך אַוש פאַרקלעמען ביים האַרץ.

— — — עס איז געווען פּסח בייַנאַכט. מיר האָבן נישט געהאַט קיין מצות. בלויז קאַרטאָפל האָבן מיר געהאַט. דער טאַטע האָט שטיל געשעפּטשעט די הגדה. ער האָט מיך אויפגעמישט דעם סידור און איך האָב גע־פרעגט די פיר קשיות. דער טאַטע האָט שטיל אונטערגעזונגען, אָדער גאָר אַזוי אויס־געקלאָגט, מיך אָפּגעענטפערט:

— עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ד׳ אלקינו משם... און ער איז ווי פאַר־שטומט געוואָרן. ער האָט נישט געקאָנט מער. ווי עס וואָלטן אַלע ווערטער פון דער הגדה זיך צוזאַמענגעקנוילט אין מויל זיינעם און געשטיקט, געשטיקט . . .

און פלוצלונג, אַ ווילדער געליאַרעם האָט זיך דערטראָגן פון דרויסן, ווי עס וואָלטן די אַלטע ביימער אין וואַלד געקראַכט, עלעהיי עס וואָלטן בייזע ווינטן זיי אויס־געריסן מיט זייערע טיפע וואָרצלען. נאָר ניין, נישט קיין ווינטן און נישט קיין שטורעם האָבן איבערן וואַלד זיך געטראָגן. די וואָס האָבן פון לאַנג שוין געלויערט אויף אונזערע לעבנס זיינען באַפאַלן די עטלעכע אידישע בונקערס, האָבן זיי אָפּגעדעקט און אַרײַנ־געשאָסן.

אין יענע געציילטע סעקונדעס האָבן מיר זיך צונויפגעקנוילט אין איין קנויל. דער טאַטע האָט געזאָגט „שמע ישראל" און מיר האָבן אים נאָכגעזאָגט. שרהלע האָט זיך איינגעביסן אין דער מאַמען און זי געקושט, געקושט.

מער געדענק איך נישט. בלויז דעם העלישן בליץ אין אָפּגעדעקטן בונקער און דאָס צוזאַמענדיקע געשריי . . .

שפּעטער, שפּעטער, איך וויס נישט ווען דאָס איז געווען, האָב איך זיך איבערגעוועקט און געפילט, אַז איך אָטעם, און אַז איך ליג אויף קאַלטע, פאַרשטאַרטע גופים. איך, איינער אַליין . . .

אַ סך יאָרן זיינען שוין פאַרבי זינט דעמאָלט. ווינטערן און זומערן. נאָר אַז עס דערנענטערן זיך די פּסח־טעג, ווערט מיר נאָך הייַנט זייער קאַלעמוטנע אויפן האַרץ. זייער טרויעריק ווערט דאָס געמיט מיינס. ביז הייַנט פיל איך נאָך, אַז יענע סדר־נאַכט ליגט פאַר׳קבר׳ט אין מיין האַרץ און איך אַליין בין די מצבה וואָס דאַרף אויף דורות אַרויס דערציילן אַלע פּרטים, אַלע פּרטים...

יאָ, איך מוז זאָגן דעם אמת און אים נישט פאַרהוילן פון קיינעם: יענע שרעקלעכע סדר־נאַכט האָט מיר מיין לעבן געשפּאָלטן, צעהאַלבט מיין נשמה.

צוויי נתן׳ס לעבן אין מיר. אייַנער, וואָס קומט צווישן מענטשן, פירט אַ נאָרמאַל לעבן, קלויבט אויף, ווי שוין געזאָגט, דאָ און דאָרט אַ ברעקל פרייד וואָס געבערט אַמאָל אַ שמייכל אויפן פּנים כדי עס זאָל נישט אַזוי בולט זיין די אַנדערשקייט וואָס מענטשן ווילן נישט פאַרטראָגן; און נאָך אַ נתן — אַמאָל, מיט אַ סך יאָרן צוריק, ערגעץ וואו אין גוי׳אישע דערפער, געוויסן זיך אַנטאָן, אַנטעק, צי גאָר אַנטאָני — וואָס קבר׳ט אָרום אַ לעבעדיקער אויף ג־ט׳ס געבענטשטער ערד, און וויטיקט און וואונ־דיקט און זוכט נישט פון יסורים קיין דערלייַ.

שלום בית

● א. א. גרשוני

דער נאַמען פון דער טעמע וואָס מיר גייען דאָ באַהאַנדלען, איז באַקאַנט די לייענער. די צוויי ווערטער „שלום בית" הערט מען אָפט צווישן מענטשן. דאָס מיינט, אַז עס איז אַן אָפּטע דערשיינונג אין לעבן אַז עס פעלט דער שלום אין שטוב. ס׳איז דעריבער אַ געוויסלשאַפטלעכער פּראָבלעם פון גרעסטער וויכטיקייט.

מיט דורות צוריק, אין דער פּאַרגאַנגענ־הייט, איז דאָס ביי אידן ניט געווען קיין מאַסן־פּראָבלעם. דאָס לעבן פון דער אידישער משפּחה האָט זיך אויסגעצייכנט מיט רו־איקייט, שטאַנדהאַפטיקייט און גליק. אַ סך ניט־אידישע שרייבער, וועלכע האָבן באַ־שריבן דאָס לעבן ביי אידן, האָבן אונטער־שטראָכן די שיינקייט פון דעם אידישן משפּחה־לעבן. מיט אַ געפיל פון קנאה זאָגן זיי נאָך די ווערטער פון דעם נביא ביי די גויים — בלעם: „מה טובו אהליך יעקב" — ווי גוט זיינען דייגע געצעלטן יעקב!

אָבער די צייטן זיינען אַריבער, און, צום גרויס באַדויערן, איז „שלום־בית" אין אונזער צייט געוואָרן אַ פּראָבלעם אויך ביי אידן שומרי תורה ומצוות — כאָטש וויט ניט אַזוי שאַרף ווי ביי דער ניט־אידישער וועלט. די הויפּט־סיבה פון דעם איז, ווייל די היינטיקע פּרוי איז ניט ענלעך צו דער אַמאָליקער; ס׳איז דאָ אַ גרויסער אונטערשייד צווישן איר מיט איר באָבען און מוטער. די צייט האָט מיטגעבראַכט אַז די אידישע טאָכטער איצט לערנט לאָנגע יאָרן, זי קען פאַרשידענע געביטן, זי האָט איר געזעלשאַפט און פאַרשטייט אין לעבן ניט ווייניקער, און גאַנץ אָפט מער, פון איר מאַן. זי פאָדערט דעריבער מער רעספּעקט צו זיך. דאָס איז אַ פּאַקט מיט וועלכן דער מאַן מוז זיך רעכענען.

דער וועזן פון דעם פּראָבלעם

די אויבן־געשריבענע שורות האָבן דער־קלערט בלויז איינע פון די הויפּט־סיבות פאַרוואָס שלום־בית איז דווקא איצט גע־וואָרן אַ מאַסן־פּראָבלעם. ס׳איז אָבער ניט אויפגעקלערט געוואָרן דער וועזן פון דעם פּראָבלעם גופא: וועלכע זיינען די סיבות וואָס צעשטערן דעם גליק פון משפּחה־לעבן? מען מוז זיי וויסן, וייל וויסנדיק די סיבות פון דער מחלה קען מען געפינען די מיטלען ווי זי אויסצומיידן, און אויך זי צו היילן, אויב זי איז שוין געקומען.

ס׳דאַרף באַטאָנט ווערן מיט דער גאַנצער ערנסטקייט, אַז די קענטעניש צו פירן אַ גליקלעכן משפּחה־לעבן איז אַ גאַנצע „תורה": מען דאַרף דאָס לערנען, פאַרשטיין, געדענקען און מקיים זיין. ס׳איז אַ טרויעריקער פאַקט פון דער ווירקלעכקייט, אַז בחור און מיידל גייען חתונה האָבן ניט־וויסנדיק און ניט־טראַכטנדיק ווי ס׳דאַרף זיין זייער אויפ־פירונג אין משפּחה־לעבן; וואָס זיינען די פליכטן פון איינעם צום צווייטן, ווי אַזוי שאַפט מען אַז דער לאַנגער לעבנס־וועג צו־זאַמען זאָל ברענגען פרייד, און ניט, חלילה, דאָס פאַרקערטע.

מיר וועלן פּראָוון וווייטער אַרויסצו־ברענגען אייניקע געדאַנקען וועגן דעם. אפשר וועלן זיי העלפן די יונגע מענטשן וואָס קלייבן זיך חתונה האָבן — אָדער אין די ערשטע יאָרן נאָך דער חתונה, וואָס זיינען דעצידירנדיק אין וווייטערדיקן לעבן — צו פאַרשטיין אַז אַ משפּחה־לעבן לייגט אַרויף פליכטן אויף יעדן וווי צו באַגיין זיך מיט דעם צווייטן; מען דאַרף זיך לערנען וווי צוצופאַסן זיך צום צווייטן, מען דאַרף אַרבעטן אויף זיך כדי צו שאַפן זיך נייע געוואוינהייטן. דאָס פאָדערט געהעריקן פאַר־שטאַנד, אַרבעטן אויף מידות און אויך יראת שמים. דעם שכר פאַר דעם באַקומט מען אויף יענער־וועלט און די פּירות עסט מען אויף דער־וועלט. אַזוי זאָגן מיר אַלע איג־דערפרי נאָך די ברכות: „אלו דברים שאדם

אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא . . . והבאת שלום בין איש לאשתו".

דער שרייבער פון די שורות וויל זיין ערלעך און דערקלערט אפן, אז די געדאנקען וועלכע וועלן דא ארויסגעזאגט ווערן, זיינען ניט קיין פראדוקט פון זיין אייגענער חכמה. זיי זיינען גענומען געווארן פון פארשידענע קוועלן, פון די הייליקע חז"ל. בלויז די אינטערפרעטאציע פון זייערע ווערטער און דער צוזאמענשטעל זיינען זייגע, מיט דעם אויבערשטנס הילף. און איצט, צום ענין אליין:

צוערשט דארף מען קלאר מאכן: אויף וואס פאר א באזיס בויט זיך אויף די משפחה, וואס פאר א סארט שותפות איז דאס? אויף דעם געביט פון מסחר זעען מיר: וועו צוויי מענטשן מאכן צוזאמען א געשעפט וואס זאל ברענגען פרנסה — איז דער באזיס פון דער שותפות בלויז דער מאטערילער אינטערעס פון יעדן שותף פאר זיך. קיין געפילן זיינען דא ניט פארווויקלט. קיינער פון זיי דארף ניט שענקען דעם צווייטן פון זיין חלק, עס דארף זיין א ענויער חשבון: גלייך אויף גלייך ארייגליגן אין געשעפט געלט און ארבעט. אויב ביידע וועלן זיך פירן ערלעך, ניט פעלשן דעם חשבון וואס לאזט זיך ציילן און מעסטן גענוי, דאן קען זיך די שותפות האלטן יארן.

צי קען אט דער סארט שותפות דינען ווי א ביישפיל פאר דער שותפות פון משפחה־לעבן? זיכער ניין! ריכטיק איז, אז פריער זיינען די צוויי געווען פרעמד און ניט געהאט קיין געפיל אייגער צום צווייטן. זיי האבן זיך באגעגנט, למשל, בלויז געציילטע עטלעכע מאל און באשלאסן חתונה האבן יעדער צוליב זיין אייגענעם אינטערעס. אבער נאך דער חתונה קען קיין גליק ניט הערשן אין זייער שטוב אויב אויך דעמאלט וועט יעדער האבן אין זינען בלויז זיין אינטערעס. ס'טאר דא ניט זיין, און ס'קען דא ניט זיין קיין ענויער חשבון: די פליכטן זיינען זיינע, און יענע פליכטן געהערן צו איר — און יעדער דארף פינקלעך־ערלעך אויספירן זיין חלק פון די פליכטן; וואס די שותפות פון משפחה איז ניט קיין שותפות פון געשעפט און פרנסה, ס'איז א שותפות אויף לייב־און־לעבן, אויף זארג און פרייד, יעדער מינוט און א גאנצן לעבן.

אויף וואס־זשע קען זיך באזירן אט די שותפות? דעט ענטפער האבן זיי ביידע גערט אין די אנטשיידנדיקע פייערלעכע מינוטן, שטייענדיק אונטער דער חופה: אין די ברכות ביי דער חופה איז געזאגט געווארן: "ברוך אתה ה' . . . אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה . . . אהבה ואחוה שלום ורעות" — געלויבט איז דער אויבערשטער וועלכער האט באשאפן פרייד, חתן און כלה, ליבע און ברודערשאפט, שלום און חברשאפט. דאס איז אן אנזאג צו חתן־כלה, אז ביי זיי מוזן אומבאדינגט הערשן אט די נעפילן.

ווי אזוי וועלן זיי געשאפן? אין געוויסע פאלן, וועו דער אויבערשטער העלפט און די צוויי זיינען פון דער נאטור צוגעפאסט איינער צום צווייטן, איז דאס ניט קיין פראגע. די אויבנדערמאנטע געפילן קומען און אנטוויקלען זיך פון זיך אליין — וואס מער זיי געפינען זיך צוזאמען, אלץ מער וועלן זיי צוגעבונדן איינער צו דעם אנדערן. ביידע קריגן דאס געפיל: מיר זיינען איינס.

אבער וועו ס'איז חלילה ניט אזוי — וועו דאס פאר־פאלק אונטערשיידן זיך איינער פון אנדערן אין כאראקטער, טעמפעראמענט, דערציאונג, אינטעליגענץ אא"ו; פשוט'ער גערעט: איינער איז א גוטער און דער צווייטער א שלעכטער, איינער א רואיקער און דער צווייטער א היציקער, איינער איז דערצויגן געווארן צו טאקט און העפלעכקייט און דער צווייטער האט אזא דערציאונג ניט באקומען, א"נער איז געבוירן געווארן מיט אינערליכער אינטעלעגענץ און דער צווייטער ניט — דאן קען פארקומען פונקט דאס פארקערטע: וואס מער מען לעבט צוזאמען, אלץ מער דערקענט איינער דעם צווייטנס חסרונות און ס'ווערט אלץ שטארקער און בריטער דער אנטאגאניזם צווישן זיי.

אהבה

כדי עס זאל חלילה ניט קומען דערצו, דארפן ביידע, באלד ווי זיי קומען וואוינען אין איין הויז, נעמען מיטלען צו דעם. דער ערשטער מיטל איז: זיי אליין זאלן נעמען די איניציאטיוו צו שאפן און נערן אט דעם געפיל פון קעגנזייטיקער אהבה. "על כל פשעים תכסה אהבה" — אויף אלע זינד פארדעקט ליבשאפט. אזוי ווי דער מענטש אויף זיך אליין זעט ניט קיינע חסרונות, און אפילו וועו ער איז באוואוסטזיניק פון זיינע חסרונות, איז ער זיך לייכט מוחל; אזוי אויך ביי די צוויי: אנטוויקלענדיק אן אהבה־געפיל צווישן זיך, וועלן זיי ניט זען יענעמס חסרונות, אדער אפילו זעענדיק די חסרונות — מוחל זיין אויף זיי.

ווי אזוי אבער רופט מען אַרויס אַט דעם געפיל? דער ערשטער שריט איז, אז יעדער פון זיי זאל זיך באמיען אויפצוזוכן, דער־קענען און אפשאצן דעם צווייטנס מעלות. און יעדער מענטש האט זיך זיינע מעלות: גוטסקייט אדער קלוגשאפט, קענטענעש אדער איידלקייט, ערלעכקייט אד"ג. איבערהויפט ליגט די פליכט אויף דעם מאן, ווייל בדרך־כלל גיט ער דעם טאן אין שטוב. אזוי זאגן חז"ל: „כל האוהב את אשתו כגופו ומכבדה יותר מגופו . . . עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך" — דער וואס האט ליב זיין פרוי וויי זיין איינענעם גוף און איז זי מכבד מער פון זיין גוף, אויף אים זאגט דער פסוק: דו וועסט וויסן שלום אין דיין געצעלט. אט דער כבוד, וואס חז"ל פאדערן פון מאן פאר דער פרוי, מיינט אין פראקטישן זינען: איבערהויפט ניט צו באליידיקן איר אפילו מיט א וואָרט. אזוי זאגט די גמרא אין א צווייטן ארט: „לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה" — שטענדיק זאל דער מאן זיך היטן פון פארשאפן צער זיין פרוי, ווייל וויבאלד זי לאזט אפט אַרויס א טרער, איז איר צער נאענט צום הימל.

דאס איז געזאגט געוואָרן בנוגע די מעלות פון דעם צווייטן. וואס שייך די חסרונות, דארף זיין פונקט פארקערט: בעת די איינענע חסרונות דארפן באטראכט ווערן מיט דער פולער האַרבקייט, מוז מען דעם צווייטנ׳ס חסרונות וואס מער פארמילדערן און פאר־קלענערן זייער פארנעם. אונזערע הייליקע חכמים זאגן: „והוי דן את כל האדם לכף זכות" — יעדן אנדער מענטשן זאלסטו אורטיילן לויט דער וואגשאל וואס איז גע־נויגט צו גערעכט־זיין — אבער ניט זיך. די וועגן ווי צו געפינען א זכות אויף יענעם זיינען צאלרייך און פארשיידן. זיי ווערן ארומגערעדט אין גמרא, מוסר־ספרים און אויך אין „תניא". צוליב מאנגל אין פלאץ קענען מיר דא ברענגען בלויז עטלעכע ווערטער וועגן דעם: איין וועג איז צו האבן דעם באוואוסטזיין, אז דער טאט וואס זעט אפט אויס ווי א שלעכטער, איז באמת גאר־ניט אזא. די גמרא (שבת קכז) דערציילט אן אויסטערלישע מעשה וועגן איינעם וואס האט געארבעט ביי א בעל־הבית דריי יאר און האט ביי אים ערב יום כפור געבעטן זיין ארבעטס־לוין, און וואס ער האט ביי אים ניט געבעטן: געלט, בהמות, פירות, און נאר, האט דער בעל־הבית געענטפערט: איך האב ניט. צום סוף האט זיך אויסגעוויזן אז דאס איז אלץ אמת געווען.

א צווייטער וועג: ניט צו משפט׳ן לויט איין טאט אדער שטריך פון דעם מענטשן, אפילו אויב ער איז טאקע א שלעכטער, ווי א באוויז אז דער גאנצער מענטש איז א שלעכטער. אזוי טייטשט טאקע איינער א צדיק דעם אויבן־דערמאנטן מאמר חז"ל „והוי דן את כל האדם לכף זכות": אייגנט־לעך האט געדארפט שטיין „והוי דן את כל אדם" ניט האדם. נאר מען מיינט דא ניט בלויז יעדער מענטשן, נאר, ווי געזאגט, דעם גאנצן מענטשן זאלסטו זען ווי א גוטן, אויך ווען ער איז שלעכט אין איין פרט.

דאס מיינט אבער ניט, אז חז"ל הייסן סתם זיך אייגריידן אז דער צווייטער איז כלומרשט דער גערעכטער, און טיף אין הארץ ווייס ער דעם אמת אז ער איז דער גערעכטער און ניט יענער. נאר דאס איז דער ריכטיקער ווערג צו געפינען דעם אמת. וואָרום מיר אלע זיינען דאך פארבלענדטע מענטשן פון דער נאטור: שטענדיק מיינט יעדער אז ער איז דער גערעכטער, ער האט די מעלות און יענער די חסרונות. לערנען אונז חז"ל ווי א קעגנגעוויכט — צו דערבליקן דווקא דעם צווייטנס מעלות, און ערשט דאן קען קלאר ווערן דער אמת.

זען יענעמס מעלות און שעצן זיי פאדערט אויך אז דאס זאל קומען צום אויסדרוק, צום ביישפיל: ניט קארגן צו געבן דעם צווייטן א קאמפלימענט. איבערהויפט פאדערט זיך עס פון דעם מאן צו דער פרוי: „ומכבדה יותר מגופו" — ווי א קאמפענסאציע פאר איר ספעציפישער ראליע אין הויז. כבוד דעם צווייטן איז דער ערשטער באדינג צו שאפן אהבה צווישן זיי.

רעות־חברשאפט

דער צווייטער מיטל איז, ווי געזאגט אין „ברכות הנישואין": רעות — חברשאפט. חברשאפט צווישן מאן און פרוי ביי אונז איידן מאמינים, איז ניט די פון דער מאדער־נער וועלט, וועלכע באדייט, כלומרשט, גלייכהייט אין אלץ. ביי אונז האט דער מאן זיין בית מדרש, זיין קביעות עתים לתורה, זיין סביבה, וועלכע די פרוי האט זיי ניט. די תורה, אין אינקלאנג מיט דער נאטור וואס דער אויבערשטער האט באשאפן, אנער־קענט די עקזיסטענץ פון א דיסטאנץ צווישן די צווי מינים. פונדעסטוועגן מאנט זי אויך „חברשאפט" צווישן מאן און פרוי. דאס מיינט: שענקען אויפמערקזאמקייט איינער דעם צווייטן ניט בלויז מיט צופריידנשטעלן יענעמס קאנקרעטע באדערפענישן. וואָרום

ניט צוליב דעם דינט אַ חבר דעם מענטשן. די גאַטור פון מענטשן פאַדערט פון צייט צו צייט צו באַפרייַען זיך פון די געווויינלעכע טאָג־טעגלעכע אינטערעסן פון אַרבעט און זאָרג פאַר די באַדערפענישן פון שטוב, און אַפּפּרישן די געדאַנקען דורך דורכשמועסן זיך מיט אַ נאָענטן גוטן־פריינט וועגן פאַר־שידענע זאַכן: נייעס פון דער גרויסער וועלט, אַדער פון דער נאָענטער געזעלשאַפט. דאָס זעלבע דאַרף אויך זיין צווישן מאַן און פרוי: זיי דאַרפן געפינען צייט צו פירן אַ נייטראַלן שמועס וועגן ענינים וואָס יעדער פון זיי האָט געזען און געהערט. מען דאַרף וועלן דערציילן, און אויך האָבן געדולד אויסצוהערן יענעם.

אָט דער פרייַער געשפּרעך וועגן זאַכן וועלכע זענען אויס, אייגנטלעך, ווי קלייניקייטן פון לעבן, האָט דווקא אַ גרויס געוויכט צו שאַפן נאָענטקייט צווישן זיי. ס׳איז איבעריק צו דערמאָנען, אַז איינער דאַרף מיטפילן דעם צווייטנס צער און פאַרדרוס, לערנען זיך דערקענען אויף דעם צווייטנס פנים אין וואָס פאַר אַ שטימונג ער גיפינט זיך, און באַמיען זיך צו פאַרלייכטערן יענעמס געמיט.

אַ גינסטיקער באָדן פאַר דעם אַלעם איז: שמחה. פאַרטרייבן פון שטוב זאָרג, אומעט זען מרה שחורה, אפילו אין שווערע באַ־דינגונגען; נאָר בלויז שמחה, אמונה און בטחון, ווי חסידות לערנט, זאָלן שאַפן די אַטמאָספער פון דער שטוב. וועו דער מענטש איז ניט פאַרקווענטשט אין זיך, ניט אָנגע־צויגן, און האָט אַ מונטערע שטימונג, זיינען זיינע געפילן, זיין האַרץ ברייט און אָפן פאַר דעם צווייטן.

מיט דעם האָבן מיר דערקלערט, מער־ווייניקער, וואָס הייסט „רעות", און ווי אַזוי זי שאַפט אהבה. די צווייי זיינען די זיילן פון אַ גליקלעכן משפּחה־לעבן.

קען אפשר טרעפן אַז אַ געוויסער לייענער, אַדער לייענערין, וועט טאַקע נעמען די וועלטער גאַנץ ערנסט — און דאָך זאָל ביי אים דער רעזולטאַט דערפון זיין פונקט אַ פאַרקערטער: ס׳וועט דערפירן ניט צו אהבה, נאָר צו שנאה. און דאָס וועלן מען וועט טראַכטן: יע, די וועלטער זיינען זייער ריכטיק און אַנגעמאַסטן פאַר מיין מאַן (אַדער מיין פרוי); ער (אַדער זי) טוט גאָרניט אין אָט דער ריכטונג — איז פאַרוואָס זאָל איך האָבן גוטע געפילן צו אים? איבער־הויפט קען דאָס טרעפן ביי איינעם וואָס ליידט פון אַ „מינדערוועלטיקייט־קאָמפּלעקס", צי פון געבוירן אַדער אַלס רעזולטאַט פון דערציאונג (וועו אַ ברודער אַדער אַ שוועס־טער, אַ חבר צי אַ חברטע זיינען צוליב געוויסע סיבות געשוינט געוואָרן מער פון אים. און ס׳איז אים פון דאָן פאַרבליבן אַ קרענקלעכך געפיל: מען באַקריוודעט אים, מען באַליידיקט אים, ער איז נעבעך אַ „קרבן"). און נאָך דער חתונה דאָכט זיך אים (און אַממערסטן — איר), אַז דער צווייטער באַליידיקט אים אָן רחמנות. דער ענטפער און עצה צו דעם איז: ערשטנס, דאַרף מען זיך אַליין „אונטערזוכן" און פעסטשטעלן צי איז דאָס ניט אַן אייניריידענעש פון אַ קרענקלעך געפיל; צווייטנס, יעדער פון זיין זייט דאַרף זיך באַמיען צו שענקען דעם צווייטן פריינט־שאַפט און איבערגעבנקייט — זאָל זיין אפילו „אומזיסט", לויט זיין מיינונג — און דאָן וועט ער זיכער צוריק־באַקומען אויך פון צווייטן פריינטשאַפט און ליבע.

איינער אַ גדול האָט געזאָגט: חז״ל זאָגן, אַז דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרן צוליב שנאת חנם, דאַרף ער אויפגעבויט ווערן צוריק דורך „אהבת חנם". אַזוי איז עס אויך אין יעדער אידישער שטוב וואָס איז, ווי דער רבי שליט״א רופט דאָס אָן: אַ „מקדש מעט" — זי קען אויפגעבויט ווערן דורך „אהבת חנם", וואָס איינער וועט שענקען דעם צווייטן פריער, און ניט וואַרטן אַז יענער זאָל דאָס אים געבן און ערשט דאָן וועט ער אים באַצאָלן מיטן זעלבן. דעם שכר פאַר דעם וועט ער האָבן ניט נאָר אויף יענער וועלט, נאָר אויך אויף דער וועלט.

די טעמע איז ווייט ניט אויסגעשעפּט מיטן געזאָגטן. אפשר וועלן מיר נאָך פאַרזעצן וועגן דעם ביי אַ צווייטער געלעגנהייט, מיט דעם אויבערשטנס הילף.

ר׳ ישראל פון דוברָאוונע —

(סוף פון ע׳ 33)

רבי׳ן שטעלט מיט זיך פאַר דאָס גאַנצע לעבן פון חסיד. פון זייערע מאמרים אַבער ווערן מיר „באַקאַנט" מיט אַזעלכע חסידים וואָס זייער מדרגה איז אויף דער גרויסער הויך פון „האַלב־חסיד האַלב־רבי" און בכלל פון דער העכערער נשמה־ספערע פון אַ חב״ד־חסיד. אין „שארית ישראל" — אין פאַרגלייך — זענען מיר דאָס אַלגעמיינע „גאַנצע" געשטאַלט פון אַ חסיד, און ווי אַ לעבעדיק ווען וואָס שטייט ניט אויף אין אַרט, נאָר האָט יעדן טאָג אַ פרישע מלחמה ניט אַנצוואוועךן דאָס דערגרייכטע פון נעכטן און אויך צו שטיגן היינט נאָך העכער.

(פאַרזעצונג וועט אי״ה קומען)

אין אבלות
די קערנער פון נחמה

● הלל זיידמאן

לאמיר פרואוון אריינטראכטן זיך אין וועזן פון די דריי וואכן דורכן ליכט פון די סדרות און הפטרות, וואס מיר לייענען אין די דאזיקע שבתים.

די סדרה פנחס פאלט אויס נאך שבעה עשר בתמוז. דאס איז די סדרה פון פירער־שאפט („יפקוד ה׳" וגו׳) און פון ימים טובים. די שייכות פון די צוויי ענינים: א מנהיג ישראל, און אן אמת׳ער מנהיג איז דאך דער צדיק, דער גדול בתורה, איז בבחינת שבת. אין אנגענומענעם אויסדרוק: א תלמיד חכם איז בבחינת שבת.

מיר ווייסן עס אויך פון דערפארונג. ווער ס׳געפינט זיך אין דער מחיצה פון א צדיק, א גדול, מעג עס זיין אינדערוואכן, פילט ער א שבת־יום־טוב׳דיקע אויסשטראלונג.

„ושמחת בחגך" און „איכה"?

איז „פינחס" א יום־טוב׳דיקע סדרה סיי צוליבן ענין פון הנהגה, און סיי צוליב די פרשיות פון אלע ימים־טובים.

אבער דווקא די סדרה הויבט אן די דריי וואכן פון בין המצרים. פרעגט זיך: „די קריאה איז דאך מעורר דעם זמן", ווי ס׳שטייט אין ספרים, ווי־זשע פארט זיך עפעס שמחת יום־טוב מיט אבילות? ווי קענען „הויזן" צוזאמען „ושמחת בחגך" מיט „איכה"?

קען מען דערפון ארויסלערנען, אז ס׳איז פארן א שייכות צווישן די ביידע, און דאס איז די שייכות:

אין עצם פאקט פון טרויער ליגט פרייד פון נחמה. דאס גופא, וואס נאך צוויי טויזנט יאר טרויערן אידן אויף חורבן בית המקדש, און די אבלות איז אזוי פריש־וויטיקלעך גלייך ווי ס׳וואלט ערשט היינט געשען, און אזוי פערזענלעך ווי ס׳וואלט געשען דעם יחיד — איז א סיבה צו חיזוק, צו אמונה, צו בטחון און נחמה. דאס גופא איז נחמה.

פונקט ווי ס׳זיינען פארן פונקען פון ציטערניש, פון טרויער אפילו אין פרייד, לויט יהדות („וגילו ברעדה"), אזוי אויך איז פארן „גיל" אין „רעדה". פארן קערנער פון פרייד אין טרויער.

זאגן דאך די חז״ל, אז „כל המתאבל עם הצבור זוכה ורואה בנחמתו של הצבור". דא ליגט דער קשר צווישן אבילות און נחמה. איינס איז פארבונדן מיטן צווייטן אין א קשר פון סיבה, גורם מיט מסקנות און תוצאות.

אבלות איז געבאטן — יאוש פארכאטן

יהדות גיט חיזוק אין און דורך אבילות. שיצט פון פארצווייפלונג, באוואהרנט פון יאוש.

אבילות איז געבאטן — יאוש איז פאר־באטן. אבילות ברענגט נישט קיין יאוש, נאר פארקערט, אנטהאלט אין זיך דעם קערן פון טרייסט, ווי געזאגט.

דעריבער געפינען מיר ביי ר׳ עקיבא׳ן, אז צוקוקענדיק זיך צום חורבן, האט ער געלאכט און געווויינט, „שחק ובכה".

אויך אין די אנדערע צוויי פון די „דריי וואכן" אנטהאלטן די סדרות טרייסט־אנזאגן. אין מטות־מסעי וועגן חלוקת הארץ, וועגן כבוש הארץ. אין פרשת מסעי לייענען מיר די ג־טלעכע הבטחה: „והורשתם את הארץ וישבתם בה, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה" (און איר וועט אייגעמען דאס לאנד און איר וועט זיך אין אים באזעצן, ווארום צו אייך האב איך געגעבן דאס לאנד כדי איר זאלט עס ירש׳ענען — לג, נג); און דאן דער געבאט־צוזאג: „והתנחלתם את הארץ" (און איר וועט (זאלט) זיך באזעצן אין לאנד — לג, נד).

חורבן איז פארגאנגבאר — גאולה איז נצחיות

דעד לימוד: חורבן איז פארגאנגבאר — די הבטחה פון תקומת ישראל אין ארץ־ישראל איז נצחיות. טרויערן מיר אויף חורבן און געווינען חיזוק אין די ג־טלעכע הבטחות, וואס מיר לייענען אין די סדרות אין די זעלבע דריי וואכן.

אויך די הפטרות אין די דריי וואכן אנטהאלטן חיזוק, אבער פון אן אנדערן סארט. אנדערש פון אלע הפטרות א גאנץ יאר, איז זייער שייכות נישט מיט די בא־טרעפנדיקע סדרות, נאר מיט די געשעענישן וואס מיר טרויערן אין בין המצרים. די גמרא (מגילה לא, ב) לערנט יעדע הפטרה אויף יעדער פון די „דריי וואכן". תוספות

(ד"ה „ר"ח אב שחל להיות בשבת") אויפן זעלבן עמוד גיט אַן געגוי די באַטרעפנדיקע קאַפּיטלען אין נביאים.

דער צענטראַלער געדאַנק און די טרויער־הפטרות

וואָס איז דער הויפּט־מאָטיוו אין די דאָזיקע הפטרות? וואָס איז די צענטראַלע אידייע וואָס בינדט זיי אין איין המשכ־דיקער גאַנצקייט?

צו לערנען די סיבות פונעם חורבן; זיך אַריינטראַכטן פאַר וואָס און פאַר וועמען האָט עס פאַסירט, אין זין פונעם געבאָט „הרואה יסורין באין עליו יפשפש במעשיו" — וועמען אייגער זעט ווי יסורים קומען אויף אים דאַרף ער נאָכזוכן אין זיינע מעשים. א מענטש טאָר נישט אָנהענגען קיין יסורים אין צופאַל. מ׳דאַרף זיך פאַרטראַכטן אין די סיבות, פאַרוואָס איז עס מיר געקומען. און די סיבות דאַרף מען זוכן נישט אין דרויסנדיקע פאַקטאָרן, נישט אין אַנדערע, נאָר אין זיך — לערנט יהדות.

דאָס איז דער צענטראַלער געדאַנק פון די דריי הפטרות פון בין המצרים, וואָס די חז"ל רופן „תלתא דפורענותא" — די דריי פון שטראָפן. מערקט אייך, נישט פון אומגליק, נאָר פון שטראָפן.

נביאים קומען קיינמאָל נישט צו אַנאַליזירן און נישטערן די פאַליטישע און סטראַטעגישע סיבות פונעם חורבן. דער געדאַנק, אַז אידן האָבן געליטן א מפלה פשוט דערפאַר וויל דער שונא איז געווען שטאַרקער און די אידן שוואַכער — אָט די איינפאַכע אויפקלערונג — איז קיינמאָל נישט אויפגעקומען.

די סיבות פון חורבן — אינערליכע

די סיבות פון חורבן האָבן די נביאים־מקוננים געפונען, אינערלעך, אין דער יריד׳ה אין אמונה, אין מאַראַלישער געפאַלנקייט, אין זינד בין אדם למקום און בין אדם לחברו. די באַטרעפנדיקע קאַפּיטלעך פון ירמי׳ הנביא וואָס בילדן די הפטרות אויף פינחס, אויף מטות־מסעי, און דאָס ערשטע קאַפּיטל ישעי׳ אויף דברים, חזון ישעי׳, רעדן אַלע וועגן רעליגיעזער און מאָראַלישער יריד׳ה, וואָס איז איינס. דאָס, האָבן זיי געוואָרנט, וועט ברענגען חורבן, און דאָס, האָבן זיי שפּעטער אַרויסגעצויגן מסקנות, האָט געבראַכט חורבן.

אין דער דיאַגנאָזע ליגט האָפענונג און בטחון. פונקט ווי ביי וואָסער ס׳איז קראַנקהייט, איז וועג מ׳ווייסט די סיבה פון דער מחלה איז לייכטער צו ברענגען די רפואה, אַזוי אויך ביי אַן אומגליק, וואָס טרעפט דעם כלל. דאָס אויסגעפינען די אורזאַכן וועלכע האָבן געבראַכט די ליידן, איז א וועג צו רפואה, צו אויפריכטונג.

דאָס איז דער לימוד אויף יעדן אומגליק אין כלל, און פאַרשטייט זיך אויך אין היינטיקן כלל ישראל.

דעריבער ליגט אויך אין די הפטרות „דפורענותא" דער קערן פון נחמה, וועלכע שפּראָצט אויף אָפן אין איר גאַנצער פראַכט אין די וויטערדיקע זיבן הפטרות פון גרויסער טרייסט, אין די שבע דנחמתא, פון שבת נחמו אַנגעהויבן.

דאָס זוכן די סיבות פון אומגליק אין זיך גופא איז מחייב תשובה. דאָס אויסגעפינען די סיבות פאַרלאַנגט תשובה. דער אופן פון תשובה ווערט דאָך באַשטימט פונעם אופן פון חטא, ווי דער רמב"ם לערנט עס אויספירלעך און מיט ביישפילן פונעם לעבן, אין הלכות תשובה.

אם תשוב ישראל . . .

דערפאַר געפינט זיך דער רוף פון תשובה טאָקע אין איינער פון די דריי־וואָכן־הפטרות: „אם תשוב ישראל אלי תשוב" — וועג אומקערן וועסטו זיך, ישראל, צו מיר קער זיך אום (ירמי׳).

אייגנטלעך איז שווער צו פאַרשטיין דעם „אם תשוב", אויב וועסט צוריקקערן. השי"ת רופט דאָך צו תשובה — וואָס־זשע דער „אם"?

היינט איז עס ערשט פאַרשטענדלעך. אונזער צייט איז א צייט פון קערן און וועגדן זיך פון פאַרבלאַנדזשעטע אין פאַרשיידענע זייטן און ריכטונגען. אויסגעוואָרצלטע אידן האָבן פאַרלוירן דעם קאַמפּאַס פון זייער שיף, און וועלן געוואָרפן און פאַרוואָרפן פון שטורמישע כוואַליעס געמריבענע פון בייזע ווינטן.

בלאַנדזשען זיי אין גייסטיקע וויסטענישן אויף וועגן־אומוועגן. וויסן פונוואַנען זיי זיינען אַוועק (און אַמאָל דאָס אויך נישט), אַבער וויסן נישט דעם „וואוהין". אויך דאָס זענען סימנים פון חורבן.

זאָגט דער נביא: „אם תשוב ישראל", וויבאַלד דו קערסט דיך או וועגדסט זיך, „אלי תשוב", קער דיך שוין צום רבונו־של־עולם, געפין דעם ריכטיקן וועג.

און דעמאָלט וועט מקויים ווערן אויך די אַנדערע גבואה פון ירמי׳ הנביא, די טרייסט דווקא פונעם מקונן: „והפכתי אבלם לששון" — און איך וועל איבערקערן זייער טרויער צו פרייד (ירמי׳ לא, ג).

דער נביא זאָגט נישט, אַז ס׳וועט אויפהערן די אבילות טרויער און ס׳וועט זיך אַנהייבן די שמחה, נאָר די טרויער גופא וועט פאַרוואַנדלט ווערן, דורך די נחמה־פערמענטן אין אים, ווי געזאָגט, צו פרייד.

אמן, כן יהי רצון.

אז דוד זאל זיין אויף אים דער הונגער-טויט און סטומאכ-קרענק

● י. בן־אליעזר

אַ לאַנגע באַרד, ווייס ווי שניי. אַ פנים מילכיק־בלייך. אויגן — ווי סאַמעט ווייך און וויט־פאַרטראַכט און שטיל, ווי הימל. זיי האָבן אויף ערד און וועלט וויניק געקוקט. איז געווארן דער בליק — אין זיך אַריין. אַמאָל געקוקט עטוואָס דערשטוינט און אַמאָל סתם פרעמדלעך, זייטיקלעך — וועג באַ־געגנט שטיקלעך וועלט און זאַכן.

אָבער איבערהויפט געדענקט ער מיר זיך אַזוי: ער זיצט אויפן הילצערנעם בעט מיט פאַרמאַכטע אויגן, דער גרויסער של־ראש אויפן קאָפּ האָט אויסגעזען נאָך שווארצער, ווייל אונטער אים האָט געבלענדט מיט וויסטקייט פון געזיכט. דער אַלטער קאָזיראָק פון קאַרטוז איז געווען פאַרדרייט, צו דער פאַטיליצע. דער טלית? וואו טלית! דאָס האָט ער געלייענט ערשט קראת־שמע. און פאַר־אוינס — אַ הכנה צום דאָוונען. אַז מ׳קריכט שוין אַריין אין טלית, דאַרף מען שוין זיין „אויף אַ וועג". דאָס האָרץ מוז מען פריער אַביסל אַ טרייבער טאָן איידער עס „הודו׳ט" זיך און „ברוך׳ט" זיך. גיט ער אַזוי, אין די תפילין, אַ טראַכט אַ שעה דריי. ערשטנס, ביז עפּעס אַ וואָרט חסידות קלעפּט זיך צו. דערנאָך זאָל עס צעוואַרעמען כאָטש אַביסל דעם קאַלטן מוח. און ווער וויסט? אַמאָל דערוואַרט מען זיך: עפּעס אַ הימלדיקער עת רצון גיט אַ דערוועק אויף דאָס האָרץ. אמת, ס׳טרעפט ניט אָפט, אָבער, אַז ס׳קומט אַמאָל אזא שעה, איז ווערט דאָס לעבן.

וואָרום אַז דאָס האָרץ צערודערט זיך, צע־עפנט זיך אַביסל — קען מען שוין עפענען לייכטער דאָס מויל פאַרן אויבערשטן. ס׳איז דאָ דעמאָלט וואָס צו זאָגן און מיט וואָס צו זאָגן.

ער שאָקלט זיך פאַמעלעך, פאַמעלעך. אַזוי יעדן פרימאָרגן. די צוויי וויסינקע באָרד־שפּיצן צעטרייבן און צעשניידן דעם טונקעלן אומעט אין חדר׳ל. ער זיצט אויפן האָרטן גלעזגער און דערביי — אַ ליימענער טאָפּ. עס וויקן זיך בוריקעס אין טאָפּ — אָבער דאָס איז שוין עפּעס וואָס קומט נאָכן דאָוונען. ערשטנס, ווען ער פאַרטראַכט זיך אין אַ וואָרט חסידות פילט ער בכלל ניט דעם הונגער. צווייטנס, קען ער זיך שוין ניט ענדערן, ער׳ט קיינמאָל ניט געגעסן פאַרן דאָוונען. הגם, וויסן וויס ער זייער גוט: עפּעס נעמען אין מויל בכדי צו קענען דאָוונען וויו געהעריק איז אין דער בחינה פון הכנה צום דאָוונען. האָט ער אָפּט זיך פאַרענטפערט: „קוקט ניט אויף מיר איך בין אַן אַלטער, אַן אַלט־געבאַקענע סקאָרינקע. וואָס קען שוין פון מיר ווערן? איר, קינדערלעך, היט דעם געזונט! אין אַזאַ הונגער איז אַ מצוה צו עסן וועג נאָר מ׳קען!"

פון אַרומטאָפּטשען מיט געפלאָכטענע שיכ־לעך פון שטריק אויף זאַמדיקן דיל הערט זיך ניט קיין שאָרעך. מיט אַזעלכע שיכלעך האָב איך זיך געפילט פריי אַרומצודרייען איבערן צימער וועג ער האָט געטראַכט

חסידות. האָט אָבער מיין אינגלשע נייגע־ריקייט אים געוואָלט „אויספרואוון". כ׳האָב פריער אַ הוסט געטאָן, אַ שטילן, דערנאָך אַ שטאַרקערן. דערנאָך איבערגעקערט האָס־טיק דעם אייגציקן בענקל אין צימער. ער האָט זיך וויטער געשאָקלט ערגעץ אין וויט־קייטן. ערשט אַן אָנדערש מאָל האָב איך, ניט־ווילנדיק, געגעבן אַ שטאַרקן זיפץ — האָט מיר זיין קול דעריאָגט אין סעקונדע: „וואָס איז דיר, פילסט חלילה ניט־גוט?"

ער האָט זיך דעמאָלט געפילט גוט. אפילו די סאָמאַרקאָנדער געדיכטע היץ האָט אים ניט געטשעפעט. דורכן קליינעם פענסטערל האָט די זון געלייגט אַ העל־ראָזלעכן פלעק איבערן גאָנצן זייט פון זיין פנים. ער האָט דעם קאָפּ ניט געקערט. ער פלעגט בלויז אָמאָל אַ שאָר טאָן מיט דער האָנט, ווי צו פאָרטרייבן אַ זלידנע פליג. זיכער האָט ער געשפירט אַ גרעסערע ליכטיקייט — און אפשר אויך אַ שטאַרקערע וואָרעמקייט? אַ לויטערערע, אַן איידעלערע ווי די זון־ליכט.

די בוריקעס אין טאָפּ האָבן זיך אָפט אין דער שטילקייט געבלאָזלט. זיינען זיי געווען געקאָכטע, געזייערטע? כ׳האָב סייוווי קיינ־מאָל ניט געזען ווי ער עסט זיי. אויסגעקוקט האָט דער טאָפּ מיט בוריקעס ווי אַ קליין גשמיות׳דיקע אַנקערל, ווי אַ שטיקל פאָר־שעמט עולם־הזה אינצווישן אַ העכערן און איידעלן עולם — האָט עס זיך דערפאָר געבלאָזלט? איך, מיט מיין לעכץ נאָך אַ שטיקל ברויט, האָב איך אויך אין זיך געשעמט און געבלאָזלט. פלעג איך בלייבן מיט אים אַזוי לאַנג ווי זיינע אויגן זיינען געווען פאַרמאַכט. דערנאָך פלעג איך אַוועק־לויפן אין זאָמדיקן גשמיות׳דיקן דרויסן.

ס׳איז מיר אָבער איינמאָל אויסגעקומען אים זען אויך אין וועלטישן דרויסן. עפּעס אַ חסידישע מסיבה איז עס געווען. און ברויט איז דאָרט געווען. און נאָך עפּעס צום ברויט. אינעם שטיינערנעם הויפל איז געשטאַנען אַן עמער וואַסער אויף וואָשן זיך צום עסן. אַ בחור, חסידיש־פאָרפרומט ביז גאָר און פאָרהונגערט ביז גאָר, האָט געקראַצט די קוואָרט. דאָס ציעגדיקע האָרץ האָט געצויגן גאָר שטאַרק צו נעמען די כלי און וואָשן זיך. אָבער דער קאָפּ האָט אונטערגע׳טענה׳ט, אַז די כלי איז ניט כשר צום וואָשן זיך. דער דאָנד איז ניט געניג גלאָט. דער בחור האָט די קוואָרט פאָמעלעך אַוועקגעשטעלט. דער בחור האָט פאָרשלונגען עפּעס אין דאָרן האָלז און זיך אָפּגערוקט. אָבער „ער" האָט עס באָמערקט. און איך האָב עס געזען. נו, האָב איך דעם בחור באָוואָונדערט: הימל־הויך אין מיינע אויגן. כ׳האָב געוואָרט, וואָס וועט ער זאָגן. אָזאַ חסידישע התגברות אויפן יצר איז אים דאָך געוויס נאָענט.

ער אָבער האָט אָנגעשטעלט שאָרפע אויגן. דער בליק איז געוואָרן ממש אָזאַ ווי פון אַיעדער דאָאיקן בר־נש. ווי ער וואָלט פלוצים זיך אַראָפגעטשעפעט פון דער אָנהענגעניש אין דער וויטקייט. זיין פנים איז געוואָרן בייזלעך. „שוטה" — האָט ער אויסגעשריען. „שוטה! ניט חסיד שוטה, נאָר טאָקע ממש אַ שוטה און ניט אַ חסיד!" ער האָט געמומען די קוואָרט, באַטראַכט די קליינע קאָרבן אויפן ברעג. פאַרהויבן די אויגן און געזאָגט: „אין אָזעלכע פיצינקע גריבעלעך קען זיך אַמאָל אויך באָהאָלטן דער 'קלוגינקער' (דער יצר הרע)". האָט ער אָפּגעמאָסטן דערנאָך דעם דאָרן גופל פונעם בחור: „דיין גוף, דער גוף פון אַ אידן איז היינט אַזוי טייער! אוי, דאָרף מען אים היטן; מ׳דאָרף אים היטן ער זאָל זיין געזונט — נעם שוין און וואַש זיך עסן און עס! הערסט, טראָכט וויניקער און עס, עס!"

יענע מסיבה געדענקט זיך מיר. ער האָט געדעדט וועגן דער מעלה פון אַ אידישן גוף. געווען, האָט ער דערציילט, אין ליובאַוויטש אַ גרויסער חסיד. האָט ער אין זייער יונגע יאָרן זיך אָנגעזעצט אויף זיין גוף. אָט ווי אַ גרויסער חסיד און עובד האָט ביכולת. האָט דער עיבד צעמאָלן זיין קערפער אויף אש. אַ קליניקייט זיין האָרעווען ביים דאָוונען; זיין רייסן שטיקער פון זיך צו קריאת־שמע על המיטה! און בחורוויז איז ער געווען שטאַרק ווי אַ דוב! אָבער אין זיינע מיטעלע יאָרן איז ער שוין געווען אַ צעבראָכענער שאָרבן. דעמאָלט האָט ער וויידער ניט געגעבן קיין מנוחה זיין שוואָך האָרץ. ער האָט זיינע אויגן אויסגעווויינט הלמאי ער האָט ג׳פטר׳ט זיין געזונט און קען שוין ניט אַ דאָוון־טאָן ווי געהערט... אָט וועגן אָזעלכע ענינים האָט „ער" געערעדט ביי יענער מסיבה נאָך דער מעשה מיט דער קוואָרט.

און נאָך יענער מסיבה האָב איך אים מער ניט געזען, און מיין אַיינדרוקן פון אָט דעם חסיד זיינען עפּעס אויך ווי אויבער־געהאָקט געוואָרן אין יענע מוראדיקע פאָרשנייד־יאָרן אין אַמאָרקאַנד.

ר׳ ישראל פון דובראָווּנע

(ביאָגראַפישע און אַלגעמיינע פרטים ווענן איינעם פון דעם אלטן רבי׳נס חסידים
און ווענן זיין ספר „שארית ישראל״)

● יהושע מונדשיין

דער אָנהויב פון דעם וואָס ווערט ווייטער דערציילט, איז פאַרבונדן מיט די ערשטע יאָרן פון דעם אלטן רבי׳נס נשיאות אין ליאָזנע, אומגעפער אין די יאָרן תק״מ־תקמ״ג (1780־1783). דער אלטער רבי איז שוין דעמאָלט געווען איינער פון די גאָר באַוואוסטע תלמידים פון דעם גרויסן מעז־ריטשער מגיד, וואָס האָט מיט גרויס הצלחה פאַרשפרייט די נייע ליכטיקע שיטה און לערע פון „חסידות״, צוציענדיק אַלץ מער און מער אידישע נשמות צום אור החסידות. דערפאַר טאָקע איז לייכט צו פאַרשטיין פאַר־וואָס די שטאַרקע קעגנערשאַפט צו חסידות איז געווען הויפטזעכלעך געצילט קעגן דעם אלטן רבי׳ן.

ווען דער רבי האָט זיך באַזעצט אין ליאָזנע האָט מען באַלד אין אַלע אַרומיקע שטעטלעך זיך דערוואוסט, אַז דער באַ־וואוסטער חסידישער פירער איז צוריקגע־קומען אין זיין געבורטס־שטעטל און איז געווארן „דער ליאָזנער מגיד״.

אין דער שטאָט דובראָווּנע, ניט ווייט פון ליאָזנע, האָט געוואוינט אַ איד אַ גביר (ער האָט געהאַלטן אַ פאַסעסיע), ר׳ חיים, מיט זיינע דריי זין — אַלע גרויסע למדנים און יראי אלקים. וויסנדיק אַז דער „ליאָזנער מגיד״ איז אַ מיטגליד פון דער „כת״ ה־חסידים, וואָס ווערט באַקעמפט פון גרויסע רבנים, און הערנדיק אַז דער רבי געפינט זיך ניט ווייט פון זיי, האָט ר׳ חיים באַשלאָסן, און עס אויסגעדריקט פאַר זיינע זין, אַז איצט איז די פאַסיקע צייט צו באַקומען אַן ענטפער אויף אַ פראַגע וואָס רופט אַרויס גרויס חידוש שוין אַ לענגערע צייט: פון איין זייט שטייען גרויסע רבנים, באַוואוסטע גייסטיקע פערזענלעכקייטן און באַהויפטן מיט שארפ־קייט, אַז ס׳איז אַ גרויסע עבירה צו האָבן צו טאָן מיט חסידים און אַז ס׳איז גאָר אַ גרויסע מצוה זיי צו רודף זיין; און פון דער אַנדערער זייט, שליסן זיך אָן אין דער חברה חסידים אַלץ מער חשוב׳ע רבנים און גרויסע צדיקים; און צווישן זיי אויך אַזעלכע וואָס האָבן מיט אַ קורצער צייט צוריק גע׳טענה׳ט אַז חסידות איז אַ „געפאַר״ פאַר אידישקייט... איצט — האָט ר׳ חיים געזאָגט — איז פאַראַן אַ געלעגנהייט צו געפינען אַ קלאָרן באַשייד צו אָט דער רעטעניש און זיך דערוויסן „וואָס איז פאַרט דער אמת ווענן חסידות״.

די זין האָבן טאָקע מסכים געווען מיט זייער טאַטן ווענן דער נויטיקייט פון אַזאַ נסיעה קיין ליאָזנע צוליב אָט דעם ציל; זיי האָבן אָבער געהאַלטן, אַז „קריינא דאיגרתא איהו להוי פרוונקא״ (דער וואָס גיט די עצה זאָל אַליין זי דורכפירן), און האָבן אויס־געדריקט זייער מיינונג אַז ס׳איז מער פאַסיק דער טאַטע אַליין זאָל „אויספרובירן״ דעם רבי׳ן.

ני, האָט ר׳ חיים געזומען די שליחות אויף זיך אַליין. ער האָט ניט געמאַכט קיין שהיות, האָט איינגעשפאַנט פערד־און־וואָגן און איז אַוועקגעפאָרן קיין ליאָזנע. ס׳איז דאָך געווען אַ קורצער מהלך, האָט קיין סך צייט ניט געדויערט און ר׳ היים האָט שוין געשפאַנט הין־און־צוריק אין דעם רבינס פאָדערשטן צימער און געוואָרט אַז דער רבי זאָל ענדיקן דאַווענען שחרית. אַז דער רבי האָט געענדיקט דאַווענען און געהערט אַז עמעצער גייט אַרום אינעם פאָדער־צימער איז ער אַרויס און געפרעגט ר׳ חיימ׳ען: „וואָס ווילט איר?״

ר׳ חיים, וואָס האָט זיך געפירט „מעשה גביר״, האָט געענטפערט מיט ברייטקייט, אַז אַזוי ווי ער האָט געהערט אַז חסידים געהערן ר״ל צו דער „כת״ (פון ש״ץ), און זיי ווילן שאָפן אַ נייע „רעליגיע״, איז ער געקומען פירן אַ וויכוח מיטן רבי׳ן...

„איר האָט אָבער פאַרגעסן אַ בפירוש׳ע גמרא״, האָט דער רבי געזאָגט, „אַז מיט אַ אידישן אַפיקורס טאָר מען גאָר ניט פירן קיין וויכוחים...״

דער רבי איז צוריק אַריין אין זיין צימער, און ר׳ חיים, ניט־האָבנדיק וואָס צו ענטפערן אויף דעם רבי׳נס רייד, איז אַוועקגעפאָרן אַהיים. זיינע זין זיינען געווען שטאַרק נייגעריק צו הערן די רעזולטאַטן פון דעם וויכוח. זיי זיינען, פאַרשטייט זיך, געווען היפש אַנטוישט ביים דערוויסן זיך, אַז דעם טאַטנס רייזע צום רבי׳ן איז געווען אָן דערפאָלג און ניט אַריינגעבראַכט די דער־וואַרטעטע קלאָרקייט אין דער זאַך.

אָבער אַזוי ווי דער באַגער צום אמת איז ביי זיי געווען שטאַרק, און קיין אַנדער וועג האָבן זיי ניט געהאַט, איז נאָך אַ ישוב־הדעת באַשלאָסן געווארן, אַז ר׳ חיים זאָל צוליבן זעלביקן צוועק פאָרן נאָכאַמאָל קיין ליאָזנע, און דאָס מאָל צוזאַמען מיט זיין עלטסטן זון ר׳ ישראל.

ווידער האָבן זיי געדאַרפט וואַרטן ביז דער רבי וועט ענדיקן דאַוונען, און ווידער איז דער רבי נאָכן דאַוונען אַרויס אין טלית און תפילין אינעם פאַדערשטן צימער און האָט זיי געפרעגט וואָס זיי ווילן. דאָס מאָל האָט ר' חיים גאַרניט געזאָגט, נאָר ר' ישראל האָט זיך אָפּגערופן: „מיר בעטן אַז דער רבי זאָל פאָר אונז זאָגן א דבר־תורה".

זער רבי איז צוריק אַריין אין זיין צימער, אויסגעטאָן טלית און תפילין, ער איז צוריק אַרויס, זיך אַוועקגעזעצט און האָט אָנגעהויבן זאָגן: „א איד דאַרף זיך אַרומגאַרטלען בשעת'ן דאַוונען, און אויך אין רוחניות למעלה איז פאַראַן א ענין פון 'אוזר ישראל בגבורה'" — און במשך א לענגערער צייט האָט דער רבי זיי געגעבן צו פאַרשטיין וואָס עס מיינט א „גאַרטל" על־פי חסידות.

דעם רבי'נס מאמר האָט זיי שטאַרק דער־נומען און ביי זיי אַרויסגערופן גרויס התפּעלות. זיי האָבן באַלד באַשלאָסן אַז ר' ישראל וועט שוין איצט ניט צוריקפאָרן אַהיים, נאָר בלייבן א תלמיד ביים אלטן רבי'ן. ר' חיים אַליין האָט געזומען „ברכת הדרך" פון רבי'ן און איז צוריקגעפאָרן קיין דובראָווע, איבערצוגעבן דאָרט זיין טיפן אינדרוק און די נשמה'דיקע איבערלעבונג ביים רבי'ן. „דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב" — און די אידן פון שטאָט האָבן אויסגעקליבן א גרופּע אויסדערווויילטע תלמידי־חכמים זיי זאָלן קומען צום רבי'ן אויף א משך זמן און דאָרט לערנען פון אים תורת החסידות און דרכי החסידות, ביז זיי זאָלן זיין גענוג אָנגעזאָפּט און ביים צוריק־קומען קענען מאָכן פון דובראָווע א חסידיש שטעטל . . .

אַזוי איז טאַקע געווען. דער נאָמען „דוב־ראָווע" איז געבליבן טיף אייגעווען אין דער גאַלדענער געשיכטע־קייט פון חב"ד אין רוסלאַנד. גרויסע און גאָר־געהויבענע חסידים האָבן געטראָגן דעם צונאָמען „דובראָווער", וואָס האָט אָפּגעשפּיגלט א סך מער ווי די טרוקענע באַצייכענונג פון דער געבורט־שטאָט; ס'האָט סימבאָליזירט א שטיק חסי־דישן יחוס. דער ביינאָמען „דובראָווער" האָט געגעבן אָנצוהערן אַז ס'איז אַזא אייגער וואָס האָט זיך געוואָלגערט ביי גדולי החסידים און האָט אַרום זיי זיך אָנגעשעפּט פון די טיפע און לעבעדיקע קוואַלן פון תורת החסידות און דרכי החסידים.

אמת, ס'זיינען נאָך דעמאָלט געבליבן אין דובראָווע „מתנגדים", אָבער אין די שפּעטערדיקע דורות, וען א מתנגד האָט געוואָלט דאַוונען מיט א מנין, האָט ער גע־מוזט גיין אין א חסידישער שול . . .

ווי געזאָגט, איז ר' ישראל געוואָרן דעם אלטן רבי'נס א תלמיד (און בכדי ווערן א תלמיד אין דעם אלטן רבי'נס „חדרים" האָט מען געדאַרפט גוט קענען ש"ס, זהר, מדרש וספרי חקירה . . .) און אין א קורצער צייט האָט ער זוכה געווען צו זיין (דער אינגסטער) צווישן די אויסגעצייכנטע תלמידים וואָס דער רבי האָט מיט זיי געלערנט טאָג־טעגלעך.

* * *

אַן אינטערעסאַנטן עפּיזאָד פון יענער תקופה האָט דערציילט ר' שלמה (ר' ישראל'ס א זון, שפּעטער א שוחט אין טשאַסניק), וואָס איז אויך געווען א תלמיד און מחונך פון אלטן רבי'ן: אַמאָל זיינען די תלמידים אַריין צום אלטן רבי'ן אין דער באַשטימטער צייט צום לערנען און האָבן געזען אַז דעם רבי'נס געזיכט דריקט אויס א שאַרפע אומ־צופרידנקייט. זיינען זיי געבליבן שטיין פון דער ווייטנס און געשווויגן — ניט ווויסנדיק ווער אַדער וואָס עס האָט אַרויסגערופן ביים רבי'ן אָט די ניט־אויפגעלייגטקייט. עס האָט געדויערט עטלעכע מינוט און דער רבי האָט זיך געוונדט צו זיי מיט א שאַרפער טענה קענען אַזעלכע חסידים וואָס קומען צו אים פרעגן עצות וועגן גשמיות'דיקע זאַכן, ווי פרנסה אד"ג, אַזעלכע ענינים וואָס שטערן דעם רבי'נס לערנען און דאַוונען.

— און ס'איז קיינמאָל ניט געווען — האָט דער רבי געזאָגט — אַז מ'זאָל האָבן גע־פרעגט די חכמים און די רבנים אַזעלכע שאלות; און נאָר א נביא קען ווייסן וואָס צו ענטפערן וועגן אַזעלכע ענינים. נאָך מער — האָט דער רבי פאַרגעזעצט — אויך צום נביא איז ניט יעדער אייגער געקומען זוכן אַן עצה; און מען געפינט אַז שאול, „בחיר ה'", איז געקומען צו שמואל הנביא און אים געפרעגט וועגן א גשמיות'דיקן ענין (ווי דער אלטער רבי האָט דאָס זעלבע גע־שריבן צו חסידים אין א בריוו — געדרוקט אין „אגרת הקדש" (תניא) סי' כב).

די תלמידים האָבן געשווויגן, בלויז ר ישראל האָט זיך אָפּגערופן און האָט אָנ־געהויבן זוכן א לימוד־זכות אויף די חסידים. ער האָט געבראַכט פאַרשיידענע ראיות פון גמרא וואָס ווייזן, אַז אויך גרויסע חכמים האָבן זיך פאַרנומען מיט אַזעלכע כלל־ענינים. דער רבי האָט אָבער גלייך אָפּ־געפרעגט די אַלע ראיות. ביז ס'איז ר' ישראל'ן אייngעפאַלן א נייער געדאַנק און ער האָט געבראַכט א ראי' פונעם רמב"ם'ס אויפּפירונג: דער רמב"ם האָט דאָך אַוועק־געגעבן די מערסטע שעה'ן פון טאָג אויף צו העלפן מענטשן מיט מעדיציניש רפואות און מיט עצות, און דאָס איז צוגאָב צו דעם וואָס ער איז געווען דער פריוואַטער דאָקטער פונעם עגיפּטישן קעניג. היינט אויב דאָס

וואלט ניט געווען אזוי וויכטיק און נויטיק, איז א פשיטא אז דער רמב"ם וואלט זיין טייערע צייט ניט פארוועגדט צו פארנעמען זיך מיט גשמיות'דיקע ענינים. און דערבייזעען מיר — זאגט ר' ישראל וויטער — אז אויך צום לערנען האט דאס אים גארניט געשאדט; און ס'האט אים אויך ניט געשטערט צו שרייבן זייגע חשוב'ע ספרים.

דער אלטער רבי האט עס אויסגעהערט, זיך דערנאך אויפגעשטעלט פון זיין ארט און מיט א שמייכל צוגעגאנגען צו ר' ישראל'ן און געזאגט (ארויפלייגנדיק די האנט אויף זיין פלייצע): מיט מיין ישראל'ן וועל איך זיך ניט אויס'טענה'ן . . .

* * *

ר' ישראל און ר' שלמה זיינען ביידע געווען באשאנקען מיט א וואונדערלעכן חוש הגינה (זינגען, שפילן פידל און אויך שאפן אייגענע קאמפאזיציעס). א סך פון זייערע ניגונים וועלן געזונגען נאך ביז ה"יינט ביי חב"דישע מסיבות. בלויז מיט א דור צוריק האט מען נאך געוואוסט צו אנווייזן אויף "ר' שלמה'ס הארציקע ניגונים". זיי פלעגן טאקע זינגען און אויך שפילן אויפן פידל ביי די מסיבות אין דער אנווענדונג פון דעם אלטן רבי'ן.

אין שייכות דערמיט איז צו אונז דערגאנגען א שיינע מעשה. געווען איז דאס אין יאר תקס"ד (1803) אויף דער "גרויסער זשלאבינער חתונה". די צוויי הויפט־מחותנים — דער אלטער רבי און הצדיק ר' לוי יצחק בארדיטשעווער — האבן געטאנצט צוזאמען, און מיטאמאל האט דער בארדיטשעווער צדיק זיך א קער געטאן צו ר' שלמה'ן (וואס האט געשפילט א הארציק־דביקות'דיקן ניגון אויף זיין פידעלע) און האט צו אים געזאגט, אויפדעקנדיק זיין הארץ: "סערדצע! קוק אהער אויף מיין הארץ און דו וועסט מער ניט האבן קיין שום מחשבות־זרות אין מיטן דאוונען!"

פארשטייט איר — פלעגט אויספירן ר' שלמה דערציילנדיק די מעשה — וואס פאר א ריינע תפילות איך האב שוין געהאט פון דעמאלט אן . . .

שפעט ביינאכט איז דער אלטער רבי אריין אין זיין צימער, און די חסידים זיינען אוועק אויף זייערע אכסניות זיך אפצורוען, וויסנדיק אז מ'דארף נאך האבן א סך כחות צו פראווען די "שבעת ימי המשתה". ר' ישראל איז אבער געבליבן שטיין לעבן דעם רבי'נס טיר און האט וויטער געשפילט געשמאקע דביקות'דיקע ניגונים. ס'האט קיין סך ניט געדויערט און דער רבי האט אים אריינגערופן אין זיין צימער. ר' ישראל שפילט דארט וויטער און האלט שוין כמעט ביי "כלות הנפש" . . . און פלוצלונג דערגרייכט צו זיינע אויערן, ווי פון אן אנדער וועלט, דעם רבי'נס שטימע מיט זיין געשמאקן חסידות־ניגון: "והיה כגן המנגן ותהי עליו יד ה'. . ."

דער משרת, וואס איז אויך געשטאנען דערבייי, האט באלד פארשטאנען וואס מיינט, און געוואוסט וואס צו טאן אין אזא מין פאל. אין געציילטע מינוטן זיינען שוין דא געווען פארזאמלט אלע חסידים און האבן געהערט דעם מאמר־חסידות פון רבי'ן. אזוי זיינען זיי געשטאנען ביז זיבן אזייגער אינדערפרי, ביז דער רבי האט געענדיקט זאגן דעם מאמר, און האט דערנאך געזאגט אז מ'דארף זיך שוין צוגרייטן צום דאוונען . . .

* * *

ר' ישראל האט זיך שוין ניט אפגעשיידט פון אלטן רבי'ן. ביז דער הסתלקות פון אלטן רבי'ן איז ער דארט געזעסן על התורה ועל העבודה, און ערשט נאכדעם האט ער אנגעהויבן זיך צו פארנעמען אויך מיט "דרך־ארץ", מיט א לייוונט־געשעפט.

ס'איז קענטיק, אז זיין וואיונארט איז געווען די שטאט דובראוונע; אבער, ווייזט אויס, נאר פאר א באשטימטער צייט, ווייל פון זיינעם א בריוו איז צו זען אז ער האט געווואוינט אין סמיליאן.

(אין יענע יארן איז ער געווען שטארק פארבונדן מיט דעם אלטן רבי'נס גרויסן תלמיד און צדיק ר' אהרן סטראשעליער. און עס ווייזט זיך ארויס אז אזוי ווי ר' אהרן איז געווען פון די גאר ערשטע תלמידים ביים אלטן רבי'ן, איז ר' ישראל געווען זיינער א "מחונך", און איז געבליבן אויך וויטער א "מקבל" פון ר' אהרן. אין זיינע געשריבענע דרושי חסידות ברענגט ער טאקע עטלעכע מאל מיט גרויס פארערונג "תורות" וואס ער האט געהערט פון ר' אהרן. ר' ישראל "ליגט" אין סטראשעליע. ער האט וואַרשיינלעך געוואלט זיך געפינען אין זיינע לעצטע יארן ארום ר' אהרן סטראשעליער).

* * *

איינער פון דעם אלטן רבי'נס חסידים האט זיך אמאל אויסגעדריקט, אז דער וואס איז ניט געווען קלאר אין "עץ־חיים", האט ניט געקענט שטיין אין דעם אלטן רבי'נס ד' אמות. פונדעסטוועגן האט ר' ישראל מיט זיין געוואלטיקער באהאונטקייט אין אט דעם ספר זיך אויסגעצייכנט ווי אן אויסנאם אויך צווישן יענע גרויסע בקיאים. און א באוויז פון מעשה שהיה: דער רבי דער "צמח־צדק" איז אמאל פארבייגעפארן דאס שטעטל וואו ר' ישראל האט געלעבט און איז פארפארן צו אים אין הויז. צווי שעה זיינען

זיי געזעסן צוזאַמען אוּן געריידט טיפע השכלות אוּן רמזי־תורה. אַרויסגייענדיק האָט דער רבי דער צמח־צדק געזאָגט צו זיינע מקורבים: ר׳ ישראל איז קלאָר אין עץ־חיים אוּן פרי־עץ־חיים אַזוי ווי מיר זיינען קלאָר אין „אשרי״.

ר׳ ישראל׳ס אייניקל האָט אַמאָל איבערגעזאָגט אין נאָמען פון צמח־צדק (ער האָט דאָס געהערט פונעם צמח־צדק׳ס אייניקל), אַז יעדער איד וואָס איז געווען אַ קורצע צייט ביים רבי׳ן אין ליאָזנע איז אַרויס פון דאָרט אַ צדיק מיט אהבה ויראה. קען מען זיך פאָרשטעלן צו וואָס פאַר אַ מדריגה עס זיינען צוגעקומען ר׳ ישראל און ר׳ שלמה נאָך זייער אָפּזיין ביים אַלטן רבין צענדליקער יאָרן . . . און עס זיינען טאָקע פאַראַן וואונדערלעכע שילדערונגען וועגן זייער האַרציקדביקות׳דיקן דאָוונען מיט השתפכות הנפש פאַר לאַנגע־לאַנגע שעה׳ן.

* * *

דער מחבר פון „בית־רבי״ שרייבט, אַז נאָך ר׳ ישראל׳ס פטירה זיינען פון אים געבליבן „געשריבענע חסידות וואָס ער האָט פון זיך משכיל געווען״, ס׳הייסט טיפע ענינים צו וועלכע ער האָט זיך דערגרונטעווט מיטן אייגענעם שכל. די שריפטן זיינען געלעגן ביי פאַרשידענע מענטשן, ביז זיין אייניקל (ר׳ ישראל יפה פון בעליז — וועגן אים אי״ה שפּעטער) האָט זיי אָפּגעדרוקט אין יאָר תרפ״ד (1924) אין קלוזש (קלויזנבורג, טראַנסילוואַניע) אונטערן נאָמען „שארית ישראל״. דער דאָזיקער חסידישער ספר איז גאָר וויניק באַקאַנט צווישן חסידי חב״ד, טראָץ די טייערע דרושים און בריוו וואָס זיינען דאָ אין אים. די סיבה דערפון איז וואַרשיינלעך געווען דאָס, וואָס דער ספר איז געדרוקט און פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין אַ געגנט וואָס איז וויט פון די הויפּט־חב״ד׳ישע קאָנצענטראַציעס און ס׳האָבן מסתמא אויך געווירקט אַנדערע אָביעקטיווע סיבות, די אומגינסטיקע פּאָליטישע אומשטענדן, שווערע צייטן אַא״וו.

אָט דער ספר „שארית ישראל״ אַנטהאַלט אין זיך לענגערע דרושים און ביאורים אין פאַרשידענע ענינים פון חסידות. אויך איז ער דאָרט מבאר, מיט געשמאַקער חסידישער השכלה, טיפע קבלה־ענינים. גלייך אינעם ערשטן מאמר („מאמר הד׳ מלכים״) ציטירט ער פון כתבי האריז״ל, און זאָגט: „כל זה מבואר קצת בדרך רמז, אפס קצהו תראה שם וכלו לא תראה, כי פסקי רמזים נאמר שם בלתי הבנת אורך המושג כלל, ע״כ אציע לפניך מעט אורך הבנת הדברים עפ״י דברי החסידות הנשמעים בינינו, ומתובל בלשון קבלה מעץ־חיים בכדי להשכיל הדברים מעט לפי קוצר דעתנו״ — ס׳הייסט, אַז אין די כתבי האריז״ל זיינען די ענינים זייער קורץ־קאַנצענטרירט און בלויז אָנגעוואונקען און דער בריטערער און לענגערער באָגעם פון די זאָכן ווערט באַלויכטן דורך די רייד פון חסידות וואָס גיט עס צו פאַרשטיין לויט אונזער קורצן שכל — און ער גיט טאָקע דאָרט אַ טיפע און ליכטיקע אויפקלערונג, וואו ס׳זיינען איינגעפלאָכטן ענינים פון קבלה, חסידות און עבודה.

* * *

אָמאָל איז ר׳ ישראל געקומען אין אַ שטאָט, צוליב מסחר־זאָכן, און מ׳האָט אים געפרעגט דעם מיין פון אַ שוועך־באַגעמענדיקן פסוק אין תהילים. ר׳ ישראל האָט עס באַלד מסביר געווען און געוויזן אַז לויט השכלת חב״ד איז דער פסוק זייער פאַרשטאַנדיק און גלאַטיק. די צוהערער האָבן אָבער ניט געקענט באַגרייפן ווי אזוי „קלעפּט״ זיך אָזא פסוק־אויסטייטש אין צוזאַמענהאַנג מיט די אַנדערע פסוקים; האָט זיי ר׳ ישראל איינגעטייטשט אויף אָט דעם וועג דעם גאַנצן קאַפּיטל פון אָנהויב ביזן סוף.

אַ וואונדערלעכן ביישפיל דערויף גיט ער אין זיינס אַ בריוו, וואו ער ברענגט אַ פסוק וואָס איז זייער שווער צו פאַרשטיין, צוליב פופצן שאלות און קשיות וואָס מ׳קען דאָ פרעגן — און אַז נאָר דורך תורת החסידות ווערט רעכט־פאַרשטאַנדיק און באַלויכטן דער גאַנצער פסוק און ווי ער איז אינהאַלטלעך איינגעבויט און איינגעפאַסט אינעם גאַנצן קאַפּיטל.

ר׳ ישראל איז ניט דער איינציקער חסיד וואָס האָט געשריבן אייגענע דרושים. אָבער מיט איין זאַך צייכענען זיי אויס: אַ סך בולטער ווי אין די כתבי־חסידות פון אַנדערע חסידים, קומט אין זיינע דרושים צום אויסדרוק דאָס געשטאַלט פון אַ חסיד — די אַלזייטיקע שטריכן פון אַ חסיד׳ס אינערלעך ווען; ניט בלויז זיין קאָפּ און מוח, נאָר דעם חסיד׳ס נשמה מיט אירע געפילן און אירע אינווייניקסטע נפש׳דיקע געראַנגלען.

מיר ווערן טאָקע איבערראַשט פון גרויס באַוואונדערן די טיף־איידלסטע מוחנ׳דיקע השכלות אין ר׳ אייזל האָמלייער׳ס מאמרים; מיר ווערן דערהויבן לערנענדיק ר׳ הלל פאַריטשער׳ס אַ מאמר, פילנדיק און „טאָפּענדיק״ דעם געשמאַק און דעם פאַרגעניגן וואָס אַ חסיד דערשפירט אין אַ געדאַנק פון חסידות; ווי אַזוי אַ וואָרט חסידות פון

(סוף אויף ע׳ סז)

קאונסיל נשי ובנות חב"ד
770 איסטערן פארקווי ברוקלין, נ. י.

תשרי ה'תשל"ה, באַנד 16, נומער 2
קאונסיל נשי ובנות חב"ד
770 איסטערן פארקווי ברוקלין, נ. י.

פאַר וועמען די ישועה פון י"ט כסלו

דער גרויסער חסיד ר' אייזיק האָמליער האָט אַמאָל, ביי אַ י"ט־כסלו התוועדות, געזאָגט: — פאַר וועמען איז געווען די ישועה פון י"ט כסלו (די באַפרייאונג פון גאולה פון אַלטן רבי'ן)? פאַר דעם (אַלטן) רבי'ן? אים איז דאָך געווען אַלצאיינס וואו ער האָט זיך געפונען. אים האָט דאָרט קיין זאַך ניט געפעלט אויך אין „מאַיני סאָוועט". איר קענט דאָך זאָגן, אַז אפשר האָט ער דאָרט ניט געהאַט קיין שבת'דיקע בגדים אָנצוטאָן אויף שבת? איז אויך דאָס האָט אים ניט געפעלט: ער האָט דאָרט געהאַט אַ נאָזטיכל און יעדן ערב־שבת פלעגט ער אָפרייסן אַ שמאָלן פּאַס פונעם נאָזטיכל צו פאַרבינדן דערמיט זיינע זאָקן מיט אַ נייער זאַך — האָט ער מיט דעם יוצא געווען דאָס אָנטאָן שבת'דיקע בגדים. נאָר פאַר וועמען איז עס יאָ געווען אַ ישועה? — „להשם הישועה!" (כביכול אַ ישועה פאַר דעם אויבערשטן), וויל דורך דעם (זיין באַפרייאונג) האָט זיך.פאַרשפרייט גילוי אלקות (ג־טלעכע אַנטפלעקונג) דאָ למטה. היינט אויב אַזוי, איז לאָמיר גיין מאַנצן . . .

און מ'איז אַוועק אין אַ ריקוד מיט גרוים התלהבות.

די אידישע היים

פערטל יאָר שריפט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

תשרי ה'תשל"ה — באַנד 16, נומער 2 (61)

אינהאַלט

עכטע, אייגנאַרטיקע גדלות — י. יהודי . . א

הדליקו את הנר — ה. לייזעראָוויטש . . . . ו

בריוו פון אַ טאַטן (צום דערשיינען פון לקוטי לוי יצחק) — צבי יאיר . . . י

ר' ישראל פון דובראָוונע (פאָרזעצונג) — יהושע מונדשיין . . . . . יב

שלום בית (צווייטער אַרטיקל) — א. א. גרשוני . . . . . טו

קידוש השם — הרב ט. בלוי . . . . . יט

גדול השלום . . . — ח. אויזיקאָוו . . . . כא

עבטע, אייגנארטיקע גדלות

• י. יהודי

(צום דרייסיקסטן הילולא־טאָג פון הרה"ג הרה"ח והרה"ק וכו'
ר' לוי יצחק שניאורסאָן זצ"ל)

אויף דעם אויבערשטנס וועגן, כביכול, זוערט געזאָגט „כן גבהו דרכי מדרכיכם": דאָס זייגען „דרכים" וואָס זיינען פולשטענדיק און אַבסאָלוט העכער פון אַלע מענטשלעכע דרכים — ווי הויך מ'זאָל זיך אויף זיי ניט אַרויפהויבן. מיט עפעס פון דער אַבסאָלוטער גדלות און אומ־גרייכבאַרער הויכקייט זיינען באַשאַנקען געווּיסע אויסדערוויילטע פון אידישן פאָלק. עס זיינען געווען און פאַראַן גדולי ישראל וואָס זייער גרויסקייט איז ניט אויסער די ראַמען וועלכע לאָזן זיך מעסטן אוּן באַגרייפן. אַפילו גאונות, געניאַליטעט אוּן גרויסע גייסטיקע דערהויבונג אין צדקות אוּן חסידות — אויך אַזעלכע אומגעווויינלעכע סאָרטן גדלות זיינען איינגעטיילט אוּן איינגעשלאָסן אין געוויסע אַלגעמיינע גרענעצן, נאָר דאָס זיינען פון אַנדער פאַרנעם: פון אַ גאונישן אוּן צדיקישן פאַרנעם.

פאַראַן אָבער געציילטע „בני עלי'", וואָס זייער גדלות אין שכל, אין הנהגה איז שאַרף־אייגנאַרטיק; אַ הויכקייט וואָס לאָזט זיך ניט פאַרגלייכן מיט אַנדערע. עס קען, למשל, געמאַלט זיין אַז אַנדערע גאונים האָבן גרעסערע „גראָדוסן" פון גאונות ווי אָט די אויסנאַמען; אוּן דאָך איז די עצם גאונות פון אָזאַ קוואַליטעט אוּן ווירקט אויף אָזאַ שטח וואָס איז הימלדיק העכער. מען קען למשל מעסטן איין הויכן באַרג קעגן אַ צווייטן; מ'קען מעסטן די ריזיקע הויך פון בוים, פון אַ הויז — וואָס זיי אַלע הויבן זיך פון דער ערד אַרויפצו אין הויכקייטן. אָבער אַנדערש אוּן אומדערגרייכבאַר פאַר מענטשלעכע מאָס־פאַרגלייכן איז אָזאַ וועזן וואָס טראָגט זיך אינגאַנצן אין דער לופטן, וואָס איז איבערהויפט אַריבער ערדישן באַריר — אוּן צו אָט דער חלל־הויכקייט קען זיך קיינמאָל ניט אַרויפרייסן דער העכסטער בוים אָדער וועזן וואָס ציט זיך פון אונטערשטן באָדן.

מ'קען דעריבער ניט מאַכן קיין פאַראַלעל צווישן דער מענטשלעכער געניאַליטעט אויף אַלערליי ווייסנשאַפטלעכע געביטן אוּן, להבדיל, די אידישע גאונות אין תורה (אוּן מערקווירדיק: בלויז אין חכמת התורה גילט ביי אידן דער באַגריף פון גאונות — גרויסקייט). וואָרום אַלע וועלט־חכמות זיינען איינגעוועבט אין טבע אוּן איינגעשלאָסן אין די נאַטור־גרענעצן; זיי זיינען אַלע טבע־חכמות, אוּן ווי הויך מ'זאָל אין זיי ניט שטייגן מיט שכל'דיקן געניוס, בלייבט מען אַלץ געבונדן מיט וועלט. אָבער חכמת התורה איז אין תוך אַ ג־טלעכע חכמה, וואָס איז אינערלעך העכער פון מענטשלעכע געדאַנק־פרינציפן, אוּן טראָגט אין זיך אַ הימלשע דערהויבנקייט; אוּן דער אידישער פאַרשטאַנד אין תורה פאַרמאָגט טאַקע אַ מין נשמה־באָגעם וואָס איז געבונדן מיט איבער־שכל. דעריבער קען גאונות אין תורה ניט געלייגט ווערן אויף אין וואָגשאָל אַפילו מיט די געניאַלסטע חכמות הטבע.

אָבער פאַראַן „הימל" אויף „הימל" — אויך אין תורה גופא. וואָרעם פאַראַן פיר חלקים אין תורה: אַנהויבנדיק פון „נגלה" ביז דאָס העכסטע: „נסתר", די סודות התורה, קבלה אוּן תורת החסידות. אַוודאי איז תורה איין פולקאָמע גאַנצקייט אין אייניקייט, אָבער אין אונזער באָגעם איז פאָרט דאָ אַן אונטערשייד צווישן זיי. אין „נגלה" פון תורה איז דער הימלשער־ג־טלעכער פאַרשטאַנד „אָנגעקלויידט" געוואָרן אין מענטש אוּן וועלט באַגריפן; דאָקעגן „נסתר" אוּן „קבלה" זיינען דורכאויס אין דער ספערע פון גייסט אוּן ג־טלעכקייט. טאָ דאַרף מען פאַרשטיין, אַז די אויסדערוויילטע אידישע נשמות, וואָס זיינען באַגליקט מיט גאונות אין קבלה אוּן חסידות — זייער גדלות פון לויטערסטן נשמה־שכל איז אַוודאי אויסער יעדן פאַרגלייך מיט אַנדערע סאָרטן גדלות פון מענטשלעכן שכל.

און אפשר דערפאר טאקע, ווייל גאונות אין קבלה און חסידות איז אזוי הימלדיק הויך און אינערלעך־פארהוילן און אינציקארטיק — דערשיינט זי אפט ווי א הויך־הויך שוועבנדיקער שטערן־ריז וואס איז קוים מערקבאר פאר די אלגעמיינע מענטשלעכע בליקן. אזודאי האט מען „געוואוסט" אז ר' לוי יצחק שניאורסאן זצ"ל (פאטער פון, יבלח"ט, כ"ק אדמו"ר שליט"א) איז א גאון אין „נגלה" און איז זייער גרויס אין קבלה וחסידות. מען האט אבער געהאט א קנאפן באגריף אין אט דער גרויסקייט אין פנימיות התורה.

וען עס זיינען דא ניט־לאנג צוריק דערשינען די ספרים „לקוטי לוי יצחק" (פירושים און „באמערקונגען" אויף זוהר און תניא) האט מען ערשט געקענט האבן א נונג פון זיין זעלטן־אייגנארטיקער גאונות אין תורת הקבלה וחסידות. כ'זאג דא דאס ווארט „אנונג" צוליבן פשוט'ן טעם: ווייל פאר דורכשניטלעכע בני־תורה איז היפשלעך שווער צו דערגרונטעווען זיך אין די טיפע קבלה־ענינים, וואס זיינען קיצור'דיק און גאונישׂ־געדיכט פארצייכנט אין די דאזיקע ספרים. בלויז גרויסע ווייסער אין פנימיות התורה און אליין געבענטשטע מיט עילוי'שע מוחות דערשפירן ווי געהעריק די אומגעווייגלעכע קוועליקייט פון די לויטערע רעיונות, וואס שטראמען פון אט די „ליקוטים". און מיר זעען טאקע, אז אט די „ליקוטים" ווערן פארטייטשט און באלויכטן דורך איינעם, א אין־און־אייגציקן, ווען מיט היליקע גדלות און אונ'נזלעכע גאונות אין אלע שטחים און סודות התורה זיינען דורכאויס אריבער אייזערע באגריפן.

דערבי דארף געזאגט ווערן, אז אט די „לקוטי לוי יצחק" זיינען אין דער בחינה פון „שארית הפליטה", א היליקער „אוד מוצל מאש": דאס זיינען שריפטן וואס הרה"ק ר' לוי יצחק זצ"ל האט געשריבן בעת ער האט זיך געפונען אין פארשיקונג אין די גרויליק־פארשטויסענע מקומות אין רוסלאנד; בעת ער איז געווען איינגעטונקען אין א ים פון ליידן, יסורים, הונגער און רדיפות מצד די גרויזאמע פארפאלגער פון דער „רויטער" מאכט, און בעת (אין צוגאב דערצו) זיין אויסגעצערט־היליקער קערפער איז געווען אנגע־גריפן פון א ביטערער מחלה ר"ל. אבער דאס גופא איז דער קען־צייכן פון אמת'ער קדושה־גדלות פון א הויכער נשמה: זי הויבט זיך ארויס פון פערזענלעכן יסורים־קנויל און שוועבט אריבער דעם חושך, עלנט און אנגסטן פון יענער פינה הנדחת; ס'איז די גרויסקייט, ווי דערמאנט, וואס לאזט זיך איבערהויפט ניט פארוויקלען אין וועלטלעכע צוימען. און דערפאר האט „דארט" ר' לוי־יצחק'ס גאונות אזוי שטראליק געלויכטן בעיקר אויפן שטח פון קבלה און חסידות, וואס איז הימלדיק־איבערוועלטיק. ניט נאר איז ער מיט אלע גייסט־כוחות געווען ארויינבאהאפטן מיט דער חכמה־נסתרה; ניט בלויז האט ער „געפלייצט" מיט חסידות־ענינים — זייענדיק אפט אליין דער „קוואל" און אליין דער „פלייץ־געביט", אליין דאס „מויל" און אליין דער „אויער" — ער האט אויך זיינע פיזישע יסורים אויפגעהויבן, אריינ־געפלאכטן און אדורכגעגליט דורך די פייער־כלים פון קבלה וחסידות (סאיז דא א רשימה וואו ער טייטשט אויס זיינע ליידענישן לויט באגריפן פון חסידות . . .).

און דערפאר, וען די השגחה האט אים צוגעשיקט אין יענעם פינסטערן ווינקל די ספרי זוהר און דעם תניא, זיינען די שמאלע ראנדן פון היליקע ספרים געווארן די פאסיקע אויפנעם־כלים פארן אומגעהויערן גאונות־שטראם, וואס האט גלייכצייטיק געמוזט ווערן איינגעשרומפן און קאנצענטרירט אין געציילטע ווערטער. ס'האט געמוזט ווערן דער „מועט המחזיק את המרובה" (דאס פיזיש ווי־ניקע וואס נעמט ארויין די גרויסע גייסט־שפע).

אבער דא — א קליינער חשבון: אויב אין אזעלכע שרעקלעכע באדינגונגען פון גלות און הונגער און פיין; אויב דאס ביסעלע אליין־געמאכטע טינט איז געווען א שטיק גליקלעכע דערגרייכונג (און דער חלק וואס זיין רבנית צדקנית נ"ע האט געהאט אין דעם און אין דער גאנצער איבערמענטשליכער הילף, איבערגעבנקייט און השתתפות אין אלע פיזישע ליידענישן ווי אין די נשמה'דיקע דערהויבונגען — איז גאר א גרויסער און באזונדער קאפיטל); אויב אויסנוויניק, אן ספרים, אזא אומגעווינלעכע עילוי'שע בקיאות אין ספרי קבלה וחסידות און אזא שפרודלדיק־שפערישע גאונות אין די פארהוילענע ענינים

פון דער ג־טלעכער חכמה — טאָ קען מען האָבן אַ השערה וואָסער ריזן־אוצר עס איז געלעגן באַהאַלטן אין די אָנגעפילטע קאַסטנס מיט שריפטן, כתב־ידן, וואָס זיינען, ליידער, פאַרלאָרן געגאַנגען צוליבן אַרעסט אין זיין שטאָט יעקאַטעריגאָסלאָוו!

— און ס׳איז כדאי אַביסל צו דערגעענטערן צום איגענעם שכל אָט דעם געדאַנק: וואָס מיינט, אָט־די אומגעווײנלעכקייט, די ספּעציפישע גאונות אין קבלה, וואָס איז בעצם העכער פון סתם גאונות. לשם ביישפּיל קען מען אָנכאַפּן אַ „לייכטערן" געביט אין ר׳ לוי־יצחק׳ס דרך און דאָס איז דער אופן ווי ער באַלייכט נגלה־ענינים מיטן שיין פון קבלה און חסידות און פלעכט זיי צוזאַמען אין אַ וואונדערלעכער הימל־גאַנצקייט. אין דעם וועג איז דאָ פאַראַן אַ גאָר אייגנאַרטיקער גאונישער צוגאַנג צו אויפווייזן אָט־דעם טיפן קבלה־ענין דורך פאַר־שידענע חשבון־ציפערן פון די ווערטער, נעמען אדג״ל — גימטריאות, נוטריקון — וואָס קייטלען זיך אין אַן אַ שיעור וועגן פון וואָרט־רעכענונגען. די אַלע חשבונות זיינען ווי אינערלעכע „בלוט״־אָדערן, וואָס בינדן צונויף די טיפסטע ענינים אין חסידות און קבלה און אַגטדעקן, ברענגען אַרויס דעם אמת־ליכט פון ג־טלעכער חכמה וואָס ליגט פאַרבאָרגן אַפילו אין די „אויסערלעכע" באַשטאַנד־טיילן פון דער תורה — אין דעם געבוי פון ווערטער און אותיות.

טאָ לאָמיר זיך פאַרשטעלן: פלוני האָט סתם אַ געניאַלע קאָפּ אין מאַטעמאַטיק; ער וועט זיך אויך לאָזן באַקענען מיט די יסודות פון קבלה און חסידות; ער וועט לערנען די וועגן פון חשבונות און גימטריאות פון קבלה אאַ״וו — וועט ער קענען אויסטייטשן אַ פסוק אין חומש, אַ משנה אין משניות לויט אָט־דעם דרך פון קבלה און חסידות? און דאָ וועלט געמיינט אויך די „טעכנישע" זייט — אויסער דער סאָמע הויפּטזאַך און דאָס איז: צו פאַרשטיין און זאָגן אַ געדאַנק וואָס זאָל שטימען מיטן קדושה׳דיקן אמת. ניין, בשום אופן ניט! גאונות אין קבלה אַנטוויקלט זיך ניט פון מענטשלעכן פאַרשטאַנד, אַפילו פונעם ריזיקסטן; עס הויבט זיך ניט אָן פון אונטן־אַרויף, נאָר פאַרקערט: עס פאַנגט זיך אָן פון אַ גאָר־גרויסער נשמה־לויטערקייט און קדושת־הנפש וואָס לאָזט זיך אַרונטער און „טרינקט אָן" דעם שכל מיט אַ גאָר העכערער באַנעם־קראַפט. גאונות אין קבלה איז ניט קיין „אייגפאַל", המצאה, ווייל אָביעקטיוועך פאַרשטאַנד קען ניט עפענען דאָס „טירל" צו חכמת הקבלה. ס׳איז העכער — ווייל ס׳קומט פון העכער. (אָן איבערצייגנדיקער באַוויז קען מען האָבן פון די פאַרשידענע קבלה און חסידות פאָרשער, אַפילו פון די סאָמע דענקערישסטע, וואָס גייען אָבער צו צו אָט דער ג־טלעכער חכמה מיט געווײנלעכע שכל־פּרינציפּן — ווי ווייט, ווי פאַלש, ווי פאַרקריפּלט עס זיינען זייערע פאַרטייטשונגען! זיי גייען צו פון „אונטן אַרויף" — און בלייבן אין סאָמע אונטן) —

* * *

דערמיט ווערט, פאַרשטייט זיך, ניט געמיינט צו געבן אָן אָפּשאַצונג פון ר׳ לוי־יצחק׳ס זצ״ל גאונות בכלל און בפרט אין קבלה וחסידות. ס׳איז בלויז אַ פּראָוו צו אָנווייזן אויף אָן אַלגעמיין־בולט׳ער גדלות־אייגנשאַפט וואָס וואַרפט זיך אין די אויגן אָפילו פאַר מענטשן כערכנו. און פונקט אַזוי, האָבן מיר ניט אין זינען צו געבן אָן אָפּשאַץ פון זיין גדלות אין עבודה, אין צידקות. נאָר ווידער דאָס זעלבע: אַ פּאָר קענטיקע שטריכן פון זיין אייגנאַרטיקער גרויסקייט אין הנהגה, אין עבודת השם, אין מסירות־נפש׳דיקער טריישאַפט.

אמת׳ע, עכטע קדושה־הויכקייט קומט ניט צום אויסדרוק אין אויסערלעכן געוויש און געטומל; „לא ברעש" . . . אמת׳ע גדלות דערהויבט זיך צו הימל־מדרגות אָן צו מאַכן אַרום זיך שרייענדיקע איינדרוקן; אויך איבערנאַטירלעכע גייסט־דערשאַבערונגען ווערן דורכ־געפירט מיט אַ מין „נאַטירלעכער" שטילקייט און זאַכלעכקייט. אַפילו דאָס שאַרפסטע מסירת־נפש ווערט דורך אזאַ גדלות אָנגענומען מיט דער „דממה דקה" פון אַ נשמה־אויסגוס, וואָס צעפליסט זיך מיט אַ קוים־הערבאַרן פליסטער פון אַ באַרג־קוואַל אין די וויטע הויכקייטן — און ניט ווי דער געווײנלעכער שטורעם פון אָן אויפגעברויזטן ים־וואַסער.

ס׳איז איבעריק צו שילדערן די אומגעווינטלעכע און די מאַקסימאַלסטע מאַס פון מסירת־נפש פון אברהם אבינו ביים פירן זיין איינציקן בן־זקונים צו דער עקדה. אַוודאי האָט אברהם אבינו מיט דער גאַנצער פולהאַרציקייט אויסגעפירט דעם אויבערשטנס אַנזאָג. אָבער אַזאַ מסירת־נפש׳דיקער מסירת־נפש — מיט וואָס פאַראַ צעשטורעמטע, צעפלאַקערטע געפילן האָט זי אין פלוג „געדאַרפט" ווערן באַגלייט! אַן אויפרייסנדיקער נשמה־ציטער וואָס זאָל צעטרייסלען יעדן מענטשלעכן געפיל, יעדן נארמאַלן קאָנטאַקט מיט וועלט און טעגלעכקייט. די תורה הק׳ שילדערט אָבער מיט געציילטע און געטאָקטע ווערטער אַ גאָר אַנדערע הנהגה ביי אברהם אבינו: „ער איז אויפגעשטאַנען גאַנץ פרי, ער האָט איינגעשפאַנט זיין אייזל, מיטגענומען זיינע צווי באַדינער, ער האָט אָנגעהאַקט האָלץ . . . און איז אַוועק צום אָרט וואָס דער אויבערשטער האָט אים אָנגעזאָגט" — און עס איז דאָך פשוט צו שטוינען: מיט וואָס פאַראַ „זאָכלעכער" געווינטלעכקייט אברהם אבינו האָט דורכגעפירט אָלע „פשוטע" הכנות צו אַזאַ הימל־שפאַלטנדיקן און מלאכים־יאָמעריש אָקט! דוכט זיך, אַז דאָס איז איינער פון די צאָלרייכע צייכנס פון יענער אומפאַרגלייכלעכער גדלות פון אברהם אבינו, וואָס דאָס אומגעווינטלעכע איז ביי אים געווען אַזוי נאַענט און פאַראייגנט ביז צום ווערן ווי אַ „געווינלעכע" זאָך.

ווי באַוואוסט, איז דאָס פרום־אידישע לעבן אונטער דער „רויטער" ממשלה אין רוסלאַנד געווען פאַרבונדן מיט נאָכאַנאַנדיקן מסירת־נפש. אַזוי ביי יעדן פרומען אידן; נאָכמער ביי אַ פרום־חסידישן אידן און גאָר באַזונדערס ביי אַ חסידישן רב און מנהיג. איז טאָקע מסירת־נפש געווארן דאָס „טעגלעכע ברויט" אין יענעם לאַנד. און דאָך זיינען דערביי פאָרט געווען פאַרשיידענע מדרגות, פאַרשיידענע אויסדרוקן. וועט זיין דאָ געגוג איין „אילוסטראַציע" פון ר׳ לוי־יצחק׳ס נ"ע אַ הנהגה אין יענע צייטן. זאָל געדענקט ווערן: יעדער אויסדרוק פון אידישקייט איז דאָן געווען פאַרבונדן מיט סכנת נפשות אין פשוטן זינען. רבנים, חסידישע אידן זיינען געלאָפן פון זייערע שטעט אַ מינוט פאַר זייער ארעסט — צוליב היטן שבת, צוליב געבן קינדער פרומען חינוך; און פול פרומע אידן האָבן ליידער דאָס ניט באַווייזן אין זיינען „פאַרצוקט" געווארן דורך די גרויזאַמע נ.ק.ו.ד.־מחבלים. רבנים האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אין ווייטע מקומות — און אַנדערע רבנים, שוחטים און פרומע אידן זיינען שוין געווען פאַרפיניקט אין די „רויטע" קעלערן אָדער געפינסטערט פאַרשמאַכטע אין טויט־אַנגסטן אין ווייטן וויסן סיביר.

און רבי לוי יצחק? ער איז נאָך געווען רב אין יעקאַטעריגאַסלאַוו און האָט געוואוסט וועגן לאַנגן צעטל פון זיינע „שרעקלעכע חטאים" וואָס איז געלעגן אין די קאַמערן פון נ.ק.ו.ד. און וואָס אַ וואַכזאַמע האָנט זי כסדר פאַרלענגערט מיט נייע „זינדיקייטן". אָט אין יענע טעג האָט ר׳ לוי־יצחק אַרגאַניזירט אַ מצה־„פאַדריאַד" (מצה־באַקן אין אַ גרויסן אַרגאַניזירטן פאַרנעם). ער האָט באַוויזן צו קריגן אַ גרויסן קוואַנטום מעל — בעת די באַפעלקערונג האָט זיך געשפייזט אויף מאָגערע קאַרטן־ראַציעס; אַ דאָנק זיין גרויסער נשמה־תקיפות איז אים געלונגען אייגצוארדענען די אָפּגעהיטענע כשרות ביים באַקן אויף אַזאַ פאַרנעם וואָס מ׳האָט עס קוים געקענט באַווייזן אין די „אַמאַליקע" בעסערע צייטן. דער עיקר חידוש איז אָבער געווען, וואָס אָט־די גרויסע אונטערנעמונג, אומגעווינלעך דעמאָלט אין איר פאַרנעם, אומגעווינלעך אין די גרויסע סכנות וואָס האָבן דאָן געלויערט צו׳ליב דעם, אומגעווינלעך אין דער גייסטיקער אָנגעשטרענגטקייט און מסירת־נפש־עקשנות — אַזאַ גרויסער קאַמפּלעקס פון דורכאויס עפּעס אומגעווינלעך — און דאָך האָט עס ר׳ לוי־יצחק אַדורכגעפירט מיט יענער אויסגערעכנטקייט, זאָכלעכער „נאָטירלעכקייט", אָט פונקט ווי ער וואָלט עס איינגעאָרדנט אין נארמאַלע צייטן און ערטער.

* * *

געהערט אין נאָמען פון איינעם פון היינטיקע שענסטע עלטערע חסידים: געווען איז עס נאָך אין די בעסערע צייטן אין רוסלאַנד, איידער זי איז באַדריקט געוואָרן דורך דער רויטער מאַכט. דער דאָזיקער חסיד (דאָמאָלט נאָך אַ יונגערמאַן) איז געקומען צום

יעקאַטערינאָסלאַווער רב וועגן אַ וויכטיקער געלט־שטיצע פאַר אַ געזויסן מוסד. ר׳ לוי־יצחק זצ״ל האָט אויסגעהערט די ערנסטע רייד פון יונגערמאַן, זיך פאַרטראַכט אַביסל און האָט צוגעזאָגט „עפעס״ צו טאָן אין דעם. אוּן מיר דוכט, אַז זיין „עפעס טאָן״ האָט טאַקע אָפגעשפיגלט זיין „עפעס״ וואָס איז אַזוי אייגנאַרטיק גדלות׳דיק. געווען דאָן אין יעקאַטע־רינאָסלאַוו אַ גרעסערע באַנק, דורך וועלכער די געשעפטסלייט און אָנגעזעענע סוחרים האָבן דורכגעפירט זייערע געשעפטלעכע טראַנזאַקציעס. געווינלעך זיינען געווען באַקאַנט די באַשטימטע שטונדן אין טאָג, וועו די מערסטע אידישע סוחרים פלעגן קומען אין באַנק צו דערליידיקן דאָרט זייערע ענינים. ר׳ לוי־יצחק איז געווען גוט באַקאַנט און געאַכטעט אויך ביי די באַנק־פירער. האָט ער צו יענער באַשטימטער באַזוך־צייט זיך באַווייזן אין באַנק, פאַרנומען אַ קליין טישל ניט וויים פון טיר־איינגאַנג און זיך אַוועקגעזעצט וואַרטן. עס זיינען אַריינגעקומען די גרעסערע אידישע געשעפטסלייט, און ר׳ לוי־יצחק האָט זיי איינעם נאָכן צווייטן אינגעלאָדן צו „זיין״ טישל. דער גרויסער רב האָט יעדן פון זיי קלאָר געזאָגט וואָס ער וויל — און זיי האָבן באַלד ביים טישל אויסגעפירט זיין פאַרלאַנג. ביים סוף פון די פאַר שטונדן האָט דער רב צוזאַמענגעקליבן אַלע נתינות און זיי באַלד אינגעלייגט אין יענעם באַנק אויפן נאָמען פון דעם וויכטיקן מוסד. דאָס האָט געזומען לערך אַ קליינע וויילע — אָבער די סומע איז געווען גאָר ניט קיין קליינע . . . ר׳ לוי־יצחק האָט דעם קוויטיר־צעטל געגעבן דעם יונגערמאַן און צוגעזואונטשן הצלחה. איז עס ניט אַ מין „אינפאַל״, אַ המצאה אין געזעלשאַפטלעכער עסקנות; ס׳איז אַ מוסטער פון זיין אַריגענעל־ברייטערן צוגאַנג צו ענינים פון כלל, פון צדקה און עסקנות ציבורית, וואָס די ראַמען זיינען צו ענג זיי צו שילדערן אויספירלעך.

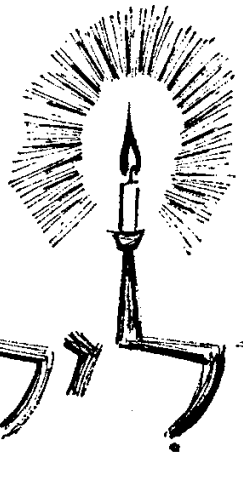
* * *

ס׳איז אָבער „שווער״ פאַרבייצוגיין אוּן ניט אָנמערקן עפעס אין שייכות צו זיין אייגנאַרטיקער גדלות אין קדושה און עבודה — אַמווייניקסטן דורך איין „קליינעם״ עפיזאָד־מוסטער.

עס האָט געטראָפן אין איינעם פון די פיינפולסטע מאַמענטן פון זיין פאַרשיקונג אין די פאַרוואַרפענע מקומות. ער האָט דעמאָלט געליטן פילפאַכיקע יסורים — אַלע גוט־באַקאַנטע סאָרטן עינויים פון „רויטער״ פאַרשיקונג און וואָגלענישׁ מיטן ערגסטן עינוי פון הונגער — און . . . נאָך עפעס ערגערס: עס זיינען פאַרביי אַ פאָר טעג און ר׳ לוי־יצחק האָט ניט געקראָגן קיין ביסל וואַסער צום טרינקען (קיין לעבעדיק וועזן זאָל דערמיט ניט געפרואווט ווערן, אָבער יעדערער קען זיך פאָרשטעלן די אַנגסטן פון אַ מענטש, וואָס זיין לייב־און־לעבן שרפ׳ט און צאַנקט פון דורשט־טריקענישׁ). נאָך אַ פאָר אַזוינע גרויליקע מעת־לעת׳ן האָט ר׳ לוי־יצחק באַקומען אַ „גלעזל״ וואַסער. וועו אַ איד וואָלט אין אַזאַ מצב מיט זהירות אַ „נעץ״־געטאָן די האַנט, דערנאָך געמאַכט אַ ברכה מיט גרויס כוונה און געטרונקען געלאָסן דאָס וואַסער — וואָלט אַזאַ הנהגה אויך אַרויסגערופן אָפשיי און דרך־ארץ. וואָרום איז עס דען די הנהגה פון אַ דורכשניטלעכן איידן? ס׳איז עפעס העכערס. פאַראַן אָבער אַן אומגעווינלעכער אייגנאַרטיקער צוגאַנג, פון אַזאַ וואָס שפירט גאָר אַנדערש זיינע פיזישע יסורים, פון אַזאַ וואָס הויבט זיך אַרויף העכער, הימלדיקער פון גשמיות׳דיקן געקנופ; ער — ר׳ לוי־יצחק זצ״ל, האָט דאָן געפילט איבערהויפט דעם נשמה־„דורשט״; עס האָט אים גאָר בעיקר געענגט דאָס וואָס ער האָט אַ פאָר טעג „קיין נעגל־וואַסער ניט אָפגעגאָסן״; וואָס אַ שפור פון „טומאה״ האָט געהאַט אַן אָנהאַלט אין זיינע פינגער־שפיצן — און ער האָט מיטן גאַנצן באַקומענעם ביסל וואַסער זיך אָפגעגאָסן נעגל־וואַסער...

און דאָס גייט האָנט אין האַנט מיטן אויבן־געזאָגטן: אַזאַ הנהגה וואָרצלט אין יענער גדלות פון נשמה, וואו אומגעווינלעכע מסירת־נפש און צדקות זיינען ניט אומגעווינלעך; זיי ווערן דורכגעפירט מיט יענער גרויס־הייליקער פשטות וואָס לאָזט זיך ניט מעסטן און פאַרגלייכן.

„הדליקו את הנר"

● ה. לייזעראָוויטש

„כי נר מצוה ותורה אור" — תורה און מצוות שטעלן מיט זיך פאַר דאָס העכסטע און עיקר׳דיקע אין לעבן; ס׳איז די אמת׳ע גוטסקייט און טייערקייט וואָס אין מענטש־לעכע לעבנס־מאָסן און מענטשלעכע טערמי־נען ווערט עס סימבאָליזירט מיטן באַגריף „ליכטיקייט". ס׳איז דאָך גוט באַוואוסט, אַז אינעם גאַנצן וועלט־באַשאַף איז ליכטיקייט דער פונדאַמענטאַלער עלעמענט וואָס דער בורא עולם האָט דערמיט פאַרבונדן סיי די עצם עקזיסטענץ פון די אַלערליי וועזנס און סיי די שיינקייט, וואַרעמקייט, פרעכטיקייט און געשמאַק פון אַלדאָס לעבעדיקע.

ליכטיקייט איז די איידלסטע בריאה פון די באַשאַפענע עלעמענטן — און דערפאַר איז „אור", ליכט, אַן אָפשפּיגלדיקער בייי־שפּיל, אַ דוגמא צו יענע גייסטיקע ג־טלעכע כוחות וואָס זיינען דער אמת׳ער ליכטיקער און אומענדלעכער קוואַל פון לעבן און עקזיסטענץ. די אומגעהויערע שטראַליקע אויסשפרייטונג פון ליכטיקייט, מחמת דעם אומאויסשעפלעכן סכום פון אַלערליי נוצלעכע און גוטע אייגנשאַפטן פון דער ליכטיקייט, וואָס מ׳געניסט דערפון אין עולם־הזה, דינט עס דערפאַר וויי אַ שליסל־מוסטער צו קענען דורכדעם עטוואָס באַגרייפן וויי אומענדלעך גוט און שטראַליק־ליכטיק ס׳איז דער אור החיים וואָס שיינט אין דער ספערע פון רוחניות׳דיקן לעבן.

אַזוי אַרום געפינט מען טאַקע, אַז „אור", ליכט, איז דער אָנגענומענער אויסדרוק מיט וועלכן די הייליקע ספרים באַנוצן זיך ווען זיי רעידן ווענן ג־טלעכן קוואַל פון לעבן: „אור אלקי", „אור אין סוף ב״ה" אַ״וו. דערפון איז געדרונגען, אַז אויך דאָס פשוט־וועלטלעכע ליכט פאַרמאָגט אַ מין אידל־הימלדיקע קוואַליטעט, וואָס איר געבונדנקייט מיט די הויכע גייסט־וואַרצלען איז אַ סך מער בולט ווי ביי אַלע אַנדערע באַשאַפענע וועזנס.

ניט אומזיסט זיינען אַזויפיל מצוות און ענינים אין דינען דעם אויבערשטן דירעקט און אומדירעקט פאַרבונדן מיט ליכט, מיט צינדן ליכט — אָנהויבנדיק מיט צינדן ליכט אין דער הייליקער מנורה פון בית־המקדש, ביז די מצוה פון נר־חנוכה; סיי די מצוה פון צינדן שבת־ליכט און סיי די מצוה פון אָנצינדן וואָס מער ליכט ביי גרויסע דער־הויבענע יום־טוב׳דיקע מאָמענטן — ווי אויך דאָס צינדן נשמה־ליכט, יאָרצייט־ליכט א״א. ביז צום בריט־באַוואוסטן פאַקט אַפילו, להבדיל, אין טעגלעכן וועלטלעכן לעבן, וואָס איז אַנערקענט וויסנשאַפלעך און פסי־כאָלאָגיש, אַז ליכטיקייט איז אַ פאַקטאָר אין מינערן פאַרברעכנס, ס׳איז אַ היפשער שטער צום פריילאָזן פאַרשיידענע „פינסטערע" כוחות אין אַ דרויסן־קרייז ווי אויך אינערלעך ביי אַ מענטשן אינדיווידועל. שוין אָפגערעדט, אַז ליכטיקייט וועקט ביים מענטשן שעפעריש־קייט, אַ מונטערונג פון זיינע חושים און כשרונות — און וואָס גאָר פשוט און עלעמענטאַר: ליכט פאַרהיט די שריט פון אַ מענטשן, ער זאָל ניט „אַריינפאַלן אין אַ גרוב", ניט געשטרויכלט ווערן אַא״וו. דאָס מיינט אויך פשוט, אַז ווען אין הויז איז ליכטיק העלפט עס צו פאַרמיידן די סיבות צו קריגעריען, פאַרמינערט מחלוקת און היט־אויף די פרידלעכקייט אין אַ הויז, אין אַ משפּחה.

דאָס גיט צו פאַרשטיין, אין געציילטע ווערטער, פאַרוואָס תורה ומצוות אין אַלגעמיין ווערן פאַרגליכן צו ליכט, צו „נרות" צו „אור". וואָרום תורה און מצוות ווי אַ כלל זיינען דאָס ליכט־לעבן פון אידן: „כי הם חיינו"; ס׳איז „תורת חיים", ס׳איז „תורה אור" און „תורת שלום".

פֿאַראַן אָבער אַ מצוה פון ליכט־צינדן, וואו אָט די „פּשוטע" פֿאַרהיט־אייגנשאַפֿט פון ליכט קומט צום אָפּנסטן אויסדרוק; אַז די הייליקייט פון דער מצוה שליסט אין זיך אויך שפּרייט זיך אויס אין די סאַמע ליכט־שטראַלן, ווייל די עצם מצוה צילט צו אויפהיטן אונ פֿאַרשטאַרקן דעם שלום־בית אין אַ אידיש הויז — אונ דאָס איז, ווי באַוואוסט, די מצוה פון צינדן אונ בענטשן ליכט ערב־שבת.

מיט אָט דער מצוה פון הדלקת נר שבת אונ יום־טוב האָט דער אויבערשטער מזכה געווען בעיקר די אידישע פרויען. זיי דאַרפן אַריינברענגען אין הויז די הייליקע ליכטיקייט, די שבת־קדושה. צוזאַמען מיט די אַנדערע צוויי ספּעציעלע מצוות פון אַ אידישער טאַכטער איז דאָס שבת־ליכט דאָס דריטע ריגל, ריכטיקער: דער דריטער זייל, אויף וועלכע אַ אידישע פרוי בויט אונ גרונט־פעסטיקט די קדושה אונ יהדות פון אַ אידיש הויז.

ס׳איז גוט באַוואוסט, אַז טהרת־המשפּחה, די תורה׳דיק־הייליקע זויבערקייט, די פונ־דאָמענטאַלע ירושה־ריינקייט אונ גאַנצקייט פון אידישע דורות, איז בעיקר אָפּהענגיק פון דער פרוי אונ מוטער. אין איר האַנט ליגט הויפּטזעכלעך די באַשטימונג פאַר דעם לויטערן המשך פון דער קדושה־קייט וואָס ציט זיך פון די הייליקע אבות אין דער ווייטערדיקער אייביקייט פון אידישן שטאַם. די מצוה פון „חלה" שטעלט מיט זיך פאַר די אחריות אונ פליכטן וואָס אַ אידישע פרוי טראָגט אויף זיך אין תורה׳דיק־הייליקן אופן פון באַשפּייזן איר הויזגעזינד. אַז אַיידער דאָס שטיקל ברויט איז נאָך גרייט צו נעמען אין מויל, דאַרף מען צום אַלעם ערשטן געדענקען ווער ס׳איז דער אמת׳ער שפּייזער אונ ברויט־גענער — מוז זי וויסן, אַז פריער פון אַלץ דאַרף אַ טייל פונעם טויג זיין אָפּגעשיידט אונ געהייליקט מיט דער קדושה פון חלה. דאָס זיינען די א״ג פונדאַמענטאַלע געביטן פון „בני" אונ „מזונא", וואו די עקרת־הבית האַלט די וויכטיקסטע שליסל פונקטן.

אונ דאָ קומט צו די דריטע מצוה פון דער פרוי אויפן געביט פון „חיי" — פון אידישן לעבן, פון אידישער לעבנס־ליכטיקייט: די מצוה פון אָנצינדן די שבת׳דיקע ליכט אין דער אידישער שטוב. אויף איר ליגט דער גרויסער זכות (אונ זי איז בכן באַשאַנקען פון הימל מיט די געהעריקע כוחות) צו העלפן אַרויסהויבן די שטוב אונ די הויז־געזינד פון וואָכעדיקייט, פון וועלטלעכן טונקעלן נעפּל אונ עס באַשיינען מיט דער ליכטיקייט פון שבת. דער קדושה׳דיק־אינער־לעכער באַדייט פון שבת איז דאָך ניט באַגרענעצט צו בלויז אין טאָג אין וואָך; ער דאַרף זיך אויסשפרייטן און אַריינדרינגען אין אַלע וואָכן־טעג. ביי אידן ציען זיך די וואָכן טעג פון שבת און ציען זיך צו שבת. פון שבת ווערן געבענטשט און געהייליקט אַלע טעג („דמיני׳ מתברכין וכו׳"). און ביים סאַמע צונויפקום פון וואָכטאָג און שבת, ביים פרייטיק־פאַרנאַכט־טויער וואָס פירט די וואָכן־טעג אין שבת אַריין — אָט דאָרט דאַרף שטיין די אידישע פרוי און אָנצינדן און אויפלויכטן די הויז מיטן שבת׳דיקן ליכט פון קדושה, פון „מנוחה לחיי העולמים", פון אמת׳ן שלום.

* * *

אין ליכט פון אָט־די הייליקע שבת ליכט־לעך וועט קלאָרער ווערן נאָך עפּעס: דאָס וואָס דער רבי שליט״א האָט לעצטנס אָנ־געהויבן פאַדערן בכל מיני בקשה און תביעה, כדרכו בק׳, אַז אידישע טעכטער זאָלן אָנ־פאַנגען בענטשן שבת־ליכט פון זייערע פריסטע יאָרן — ניט ווי מ׳פירט זיך אין פיל קרייזן אָנצוהויבן בענטשן־ליכט ערשט נאָך דער חתונה, נאָר מען זאָל אָנהויבן בענטשן ליכט און טאָקע מיט אַ ברכה (אָפילו נאָך איידער זי ווערט בת־מצוה) באַלד וען אַ קליינע אידישע טאָכטער באַקומט אַ באַגריף אין טאָן אַ מצוה וואָס דער אויבערשטער האָט אָנגעזאָגט.

צוזאַמען דערמיט האָט דער רבי שליט״א אויפגעפאָדערט אידישע טעכטער צו „אָר־בעטן" ווי וויט מעגלעך אַז וואָס מער אידישע טעכטער און מאַמעס פון די דערוויטערטע קרייזן זאָלן באַלייכטן זייערע הייזער מיט בענטשן־ליכט.

דער אויסגאַנג־פונקט איז קלאָר: און די אַל־אַרומנעמעדיקע שליחות און אַלזייטיקע וויכטיקייט דערפון קען יעדער באַגעמען:

ערשטנס, וויבאַלד דאָס מיינט אַריינברענגען די הייליקע שבת׳דיקע ליכטיקייט אין אַ אידישער שטוב, וויבאַלד אַזאַ יסוד־מצוה אין אידישן לעבן — טאָ איז געוויס לעבנס־נויטיק אַז אָט דער באַוואוסטזיין, אָט די אחריות זאָל די אידישע טאָכטער דערשפּירן וואָס פריער; ס׳איז וויכטיק אַז זי זאָל וואָס פריער זיך אינערלעך איינלעבן און אין זיך איינוואַרצלען אָט די מצוה־פליכט. און נאָכ־מער: זי דאַרף וויסן, אַז אויך אין אירע פריסטע יאָרן (ניט בלויז וויַ אַ הכנה צו דער צוקונפט) קען זי שוין העלפן באַלייכטן מיטן יהדות־ליכט דאָס הויז וואו זי געפינט זיך.

צווייטנס, די גרויסקייט און די וויכטיקייט

פון חינוך, פון איינהאַדעוועזן אַ קינד צו טאָן אַ מצוה אַן־אונ־פאַר־זיך — שוין ניט ריידנדיק וועגן באַוואוסטן כלל אַז „איין מצוה ציט נאָך זיך אַ צווייטע מצוה". טאָ פאַרוואָס זאָל אַזאַ פונדאַמענטאַלע מצוה פאַר פרויען זיך ניט אָנהויבן מיטן גרויס־אידישן חינוך פון די פריסטע יאָרן?!

דריטנס, דער אָנטייל פון בנות־ישראל אין דער גרויסער פאַרשטאַרקונג אין מצוות, וואָס פאָדערט זיך אַלע מאָל און גאָר באַזונדערס אין דער היינטיקער ערנסט־אומרואיקער צייט פון עקבתא־דמשיחא. וויבאַלד אויף אַ בן־ישראל ליגט היינט דער באַזונדערער צו־השעה אַריינצוציען וואָס מער אידן אין די כולל־דיקע מצוות פון הנחת תפילין, פון לערנען תורה, מקיים זיין די מצות מזוזה א"א (די „פינף מבצעים") — טאָ דאַרף אויך זיין דערביי די מיטהילף פונעם „עזר כנגדו", פון דער אידישער פרוי אין אירע הויפט־מצוות. און במילא דאַרף די פאַרשטאַרקונג זיך אויסדריקן סיי אין אויסברייטערן דעם קיום פון דער מצוה צווישן זיך אַליין — פון די פריסטע יאָרן, און סיי אין אַריינציען די יעניקע וואָס האָבן ביז אַהער די מצוה אינגאַנצן ניט מקיים געווען.

פערטנס — און דאָ קומט צו די באַזונדערע סגולה פון דער מצוה פון ליכט־בענטשן (אין אינקלאַנג מיט די ספעציעלע סגולות פון די מבצעים ביי בני ישראל): די סגולה פון שלום! ווי דערמאָנט, ליגט אין דער מצוה פון נר שבת דער צווועק פון אויפהיטן און פאַרשטאַרקן דעם שלום אין אַ אידיש הויז און במילא מיינט עס שלום אין וועלט בכלל. וואָרום וועלט־צושטאַנד איז אָפהענגיק פון אידּ־צושטאַנד. און דאָס פאָדערט זיך באַזונדערס אין היינטיקן ערנסטן מצב אין וועלט בכלל, און פון אידן אין הייליקן לאַנד בפרט.

אַוודאי זיינען דאָ נאָך טעמים, וואָס זיינען אונז געגעבן צו פאַרשטיין און אויך אַזעלכע וואָס זיינען העכער פון אונזער השגה. און דאָך האָט זיך דער רבי שליט"א ניט אָפּגעהאַלטן פון צו באַווארענען באַשטימטע שאלות (אויך פון הלכה־שטאַנדפונקט בנוגע דער ברכה) וואָס קענען ביי עמעצן אויפקומען אין שייכות מיט איינפירן דאָס ליכט־ציגדן צווישן בנות ישראל פון זייער אינגסטן עלטער.

למשל: אין באַשטימטע אידישע קרייזן און קהילות איז דאָ דער דורות'דיקער מנהג, אַז אידישע פרויען הויבן אָן בענטשן שבת־און יום־טוב ליכט ערשט נאָך דער חתונה — און וויבאַלד זיי וועלן אָנהויבן ליכט־בענטשן פון בת־מצוה עלטער (און בפרט נאָך פון די פריסטע חינוך־יאָרן), צי באַדייט עס ניט אַ מין ענדערונג אין אויפהיטן איינגעשטעלטע אידישע מנהגים? צי האָט עס ניט דעם כאַראַקטער פון אַ „נייעס", אַ חידוש אינעם מסורה'דיקן לעבן פון בית ישראל? און פאַר חידושים האָט דאָך כלל־ישראל אַלע מאָל געציטערט!

האָט עס דער רבי שליט"א באַוואָרנט מיט אַ פולשטענדיקן איבערצייגנדיקן ענטפער, וואָס לאָזט ניט איבער אַפילו אַ שאָטן פון דעם דאָזיקן חשש — און דאָס דורך אָן אָפּן־באַלערנדיקן פאַקט צו וועלכן מיר אַלע זיינען לעבעדיקע עדות. ס'איז אַלעמען באַקאַנט, אַז די באַוועגונג איינצוארדענען ספּעציעלע פרומע שולעס פאַר אידישע טעכטער, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן צווישן פרומען מזרח־אייראָפּעאישן אידנטום מיט אַ צאָל יאָרצענדליקער צוריק, האָט זיך אָנגעשטויסן אויף הארבע טענות און שאלות — איבערהויפט דערפאַר וואָס דאָס האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ גאָר נייע וועגונג, אַ שאַרפן חידוש אין סדר החינוך פון אידישע טעכטער (און ניט בלויז אין געציילטע קרייזן, נאָר אין אַלגעמיינעם פאַרנעם!).

און דאָ דאַרף מען געדענקען: אָט דער נייער דרך אין חינוך הבנות האָט דאָך טאַקע פאַקטיש „געמוזט" אָנרירן אַ געוויסן פונדאַמענטאַלן פרינציפּ אין אייביקן אידישן דרך החיים. פשוט: דאָס גאַנצע פרום־אידיש לעבן האָט זיך שטענדיק געקלאַמערט אינעם כלל פון „כל כבודה בת מלך פנימה"; ס'הייסט, אַז די גרויסע ראָלע פון דער אידישער פרוי אין אידישן לעבן האָט זיך איבערהויפט קאַנצענטרירט אין אינעווייניקסטן געביט פון איר שטוב און הויז־געזינט; די כבודיקע פראַכט און מאַכט פון אַ אידישער בת־מלכה — און יעדע אידישע טאָכטער איז אַ „פרינצעסין"־טאָכטער פון שרה רבקה רחל ולאה! — דאַרף קומען צום אויסדרוק אין די אינטימערע ד' אמות פון איר היים־קענגרייך. און ווי יעדער אייגער פאַרשטייט, איז דאָס אינגאַנצן באַזירט אויף דער מידה פון צניעות וואָס איז זייער לעבנס־וויכטיק אין קדושת החיים פון אידישן פאָלק.

האָט מען, צווישן אַנדערע וואָגיקע פראַגעס, געפרעגט מיט האַרבער ערנסטקייט: אַזאַ אַרגאַניזירטע אינסטיטוציע פון געזעלשאַפט־לעכע שולעס און חינוך מוסדות פאַר אידישע טעכטער — איז עס דען ניט אַזאַ סאַרט חידוש וואָס ברענגט אַרויס די אידישע יונגע טאָכטער פון איר „כבודה . . . פנימה", פון אירע דורות'דיק־צניעות'דיקע היימיש־אינערלעכע „פיר־איילן"?

וואָס האָט אָבער דער פאַקט געלערנט און געוויזן? ס׳איז ממש ניט אָפּצושאַצן דעם ריזיק־גרויסן זכות וואָס עס האָט זיך פאַר־דינט די הויפּט־„פּיאָנערין״ און אינציאַטאָרין (שרה שענירער ז״ל) פון דער באַוועגונג צו גרינדן פרומע שולעס פאַר מיידלעך! מיט אַ געזונטער נשמה־אינטואיציע האָט זי דער־שפּירט, אַז אין דער צייט ווען די שטורמישע הפקר־ווינטן פון דער צעלאָזענער גאַס האָבן געמומען אַרײַנדרינגען ר״ל אין אַזויפיל אידישע הייזער און באַדראָען אויך פרומע שטיבער, איז פאַר דער אידישער טאָכטער ווייט ניט געווג די תורה און יהדות דער־ציאונג וואָס זי באַקומט פון איר מוטער — ווי דאָס איז געווען איינגעפירט מדור־דורות; אַז אויך פאַר אידישע מיידלעך פאָדערט זיך אַן אינטענסיווער אָרגאַניזירטער תורה־חינוך, וואָס איז די שטאַרקע קדושה־באַריערע קעגן די גיפטיקע פאַרפלייצונגען פון דער וועלט־גאַס.

און הגם אָט דער „נייער״ צוגאַנג פון חינוך הבנות איז טאַקע ניט געווען אין פולן גייסט פון „כבודה בת מלך פנימה״, איז ער אָבער פולשטענדיק געווארן אָנערקענט, אָפּ־געשאַצט, געשטיצט און געבענטשט פון די גדולי ישראל; און אין גאַנג פון די יאָרן האָבן די וואונדערלעך־טייערע פרוכטן פון דער באַוועגונג געמוזט איבערצייגן יעדן אייגעם וואָס האָט אַ מוח אין קאָפּ און אַ יהדות־פונק אין האַרצן. ס׳איז אַן אומ־באַשטרייטבאַרער פאַקט: די אַלע פרומע שולעס פאַר מיידלעך האָבן אָפּגעראַטעוועט טויזנטער און טויזנטער אידישע הייזער פאַר תורה־טרייער אידישקייט.

איז דער פאָזיטיווער פאַראַלעל זייער קלאָר: אַזוי ווי ס׳איז היינט פאַר אידישער טאָכטער ניט געגנוגדיק די תורה־דערציאונג און תורה־לערע וואָס זי באַקומט פון איר מוטער, פון אירע עלטערן — נאָר זי מוז אַליין אַרײַנטרעטן אין אַן אינטענסיוון אופן פון טאָג־טעגלעכן לערנען תורה און יהדות אין אַ בריט־אָרגאַניזירטן פאַרנעם — פונקט אַזוי קען זי היינט ניט „יוצא״ זיין מיט דעם וואָס איר מוטער דערפילט די מצוה און געבאָט צו באַלייכטן די שטוב מיטן ליכט פון קדושת־שבת און יום־טוב, נאָר זי אַליין, דאָס יונגע קלייניקע טעכטערל, מוז אויך אָנטייל נעמען אין אָט דער קדושה־באַלייכטונג פון דער הויז; פון איר סאָמע קינדהייט דאַרף זי וויסן אַז זי איז שוין באַשטימט און האָט שוין דעם זכות און די קראַפט צו באַשיינען אַ אידיש הויז מיט ג־טלעכער ליכטקייט.

און דערבי פאַרשטייט דאָך יעדער אייגער, אַז ביים איינפירן דאָס ליכט־בענטשן פאַר אַלע אידישע מיידלעך, אויך פון די פאַר בת־מצוה יאָרן, זיינען דאָך בפירוש ניטאָ יענע חששים און איבערקלערעניש וואָס האָבן געקענט האָבן אַן אָרט ביי די ערשטע שריט פון דער בית־ספר באַוועגונג פאַר בנות ישראל. איז דאָך אַוודאי און אַוודאי ניט אָפּצושאַצן די געוואַלדיקע וויכטיקייט ביים היינטיקן מאָמענט וואָס פריער אַרייַ־צוציען די אידישע טאָכטער אין איר פונ־דאָמענטאַלער קדושה־ראַלע אין דער אידישער היים: אָנצוצינדן דאָרט דעם „נר מצוה״ — דאָס ליכט פון שבת און יום־טוב, דאָס ליכט פון קדושה און שלום.

און אָט די אויפפאָדערונג צו דער אידישער פרוי אָנצוצינדן און בענטשן די שבת־ליכט, איז באַזונדערס שניידיק־קלאָר ווען מ׳באַ־גרייפט דעם גרויסן באַדייט פון דער איצטיקער צייט אין די ראָמען פון גאַנצן זעקס־טויזנט־יאָריקן וועלט־שפּאַן. ס׳איז באַ־וואוסט, אַז די זעקס יאָרטויזנטער פון וועלט־עקזיסטענץ זיינען אויסגעשטעלט לויטן זעקס־טאָגיקן וואָך־קרייז. די איצטיקע דורות „האַלטן״ הייסט עס ביים סאָמע פרייטיק־פאָרנאַכט, ס׳איז באַלד דער זמן פון סוף ערב שבת — ערב דעם גרויסן און גליק־לעכסטן שבת פון אלף השביעי, פון טויזנט־יאָריקן „יום שכולו שבת״!

און דעריבער איז איצט דער העכסטער זמן פאַר יעדער אידישער טאָכטער צו דער־הערן דעם רוף וואָס די אידישע עקרת הבית דאַרף הערן ערב שבת קודש: „הדליקו את הנר!״

* * *

דער דאָזיקער אַרטיקל איז געשריבן אייגער דער רבי שליט״א האָט, אין משך פון די וויטערדיקע „פאַרבראַנגענס״, פיל בריוועכער באַלויכטן דעם באַ־האַנדלטן ענין מיט צוגעגעבענע באַגרינדונגען און אויפקלערונגען. — רעד.

קידוש השם / סוף פון זייט כ

זייגע מעשים — איז ער דער וואָס איז מקדש השם, און אויף אים זאָגט דער פסוק: ׳ויאמר עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר׳״ (אַן איבערזעצונג פון לשון הרמב״ם, הלכות יסודי התורה — ה, יא).

אָט אַזאַ תורה׳דיק־פיינע הנהגה פון די דאָ־לעבנדיקע גיט צו ליכט־שיינקייט צום הייליקן שיין פון די געפאַלענע, און פאַר־ענדיקט דעם פולן אומפאַנג־קרייז פון קידוש־השם, אין אַלע זיינע שאַטירונגען.

בריוו פון אַ טאַטן

• צבי יאיר

צו דעם דערשיינען פון
לקוטי לוי יצחק (אגרות)

האָט געשריבן אַ טאַטע
בריוו צו אַ זון —
פון וויטקייטן,
פון פינסטערנישן,
פון אַ ווייסטן
תפיסה־לאַנד.

שרייבט אַ טאַטע
צו אַ צעשוידטן קינד:
די פּען —
אַ לעכצנדיקע פלאַם,
דאָס פּאַפּיר —
אַ מאָוול האַרץ,
און די טינט, דאַכט זיך,
פון טרערן.

צווישן צווויי
פּאַרקניפּטע נשמות
דער ים פון וויטקייט
ווי טיף איז ער
און בריט —
די כוואַליע
פון אַ טאַטעס האַרץ
שפּאַלט דעם
גרויסן ים.

קומען און גייען
איבער שטורמדיקע
תהומות
בריוועלעך־שיפּעלעך,
פון בענקעניש־פייער
געטריבן,
מיט תפלות און וואונטשן
און רזי דרזין באַלאָדן.

לייענט מען די בריוו
(בלענדיקע בליצן
פון אַן אינזל פון ליכט
באַלאַגערט פון אַ ריזיקן
טאָל פון טרויער)
און מ׳לייגט צו אַן אויער —
פּאַרנעמט מען אַ
געדעמפּטן שטורם,
דעם באַהאַלטענעם
ציטער
פון בענקעניש
פון וויטיק צעאַקערט.

לייענט מען די בריוו
און מ׳קוקט זיך אַריין
צווישן די ציילן —
זעט מען אַ האַנט
אויסגעשטרעקט
איבער טויזנטער
מיילן.

אַ האַנט וואָס האָט געריזט
אַ וועג אַ וויטן,
געקעמפּט מיט שטורם
און וינט,
צו דערגרייכן און
געפינען
דאָס אויסגעבענקטע
קינד;

אַ פּאַטערלעכע האַנט
וואָס גלעטנדיק —
זי ווייזט און פירט,
און צערטלענדיק —
זי לערנט און דערקלערט — —

דעם מאַטעם האַנט —
אַ פליגל פון רחמים
וואָם בענטשנדיק שוועבט
איבערן קאָפּ פון
פאַרוואָגלטן זון,
באַשענקענדיק אים
מיט ברכות, די רייכסטע,
פון וועלטן, די העכסטע.

אַן אומגעזעענע האַנט
וואָם מיט ליבשאַפט
אָן אַ ברעג
טוט אָן דעם זון
פאַר דער חופּה
דעם קיטל —
אַ האַנט פול מיט ציטער,
וואָם מיט יחודים
און טרערן
וויקלט דעם
חתן אַרום
דעם היליקן זיידעם
וויסן גאַרטל . . .

אַ שכל'דיקע האַנט,
אַ קוואַל פון חכמה —
אויסגעהאָרעוועט,
פאַרפיניקט,
אויסגעלויטערט —
אַ היליקע האַנט,
וואָם זייט זי האָט
זיך
אויס ליבשאַפט און
בענקשאַפט
אויסגעשטרעקט —
האָט זי זיך
שוין קיינמאָל,
נישט צוריקגעצויגן.

דעם טאַטעם רעכטע האַנט
וואָם באַגלייט דעם זון
אָן אויפהער
אויף דעם הויכן,
אויזאַמן וועג
פון מנהיג הדור —
אַ וועג אויסגעפלאַסטערט
מיט אחריות, מיט מסירת נפש,
מיט איבערמענטשלעכע יגיעות,
און איבערנאַטירלעכע כוחות,
מיט ג־טלעכע ברכות,
און וואונדערלעכע
הצלחות — —

די האַנט פון אַ טאַטע
וואָם געשיקט האָט ער
דאָם וואָרט, די הבטחה
איבער מרחקים און ימ'ען:
„אַז איך בין מיט דיר,
מיין זון,
ממש איינם מיט דיר,
תמיד מיט דיר
צוזאַמען".

ר׳ ישראל פון דובראָווניע

(ביאָגראָפישע און אַלגעמיינע פרטים וועגן איינעם פון דעם אלטן רבי׳נס חסידים
און וועגן זיין ספר „שארית ישראל״)

• יהושע מונדשיין

(פאָרזעצונג פון פאָריקן נומער)

דער „חסיד״ לאָזט זיך שטאַרק דערשפירן אין זיינע מאמרים — אָבער נאָך לייכטער קען מען זיין כאַראַקטער „אויפכאָפן״ פון ר׳ ישראל׳ס בריוו. מיר קענען פון זיי אַרויס־לייענען און אַרויסנעמען דאָס וואָס ס׳איז אָנגעמאָסטן פאַר אַ מענטש אין אונזער ערך, ווי אַזוי ער ראָנגלט זיך מיט טאָג־טעגלעכע שטרויכלונגען און ווי ניט־לייכט עס גיט זיך אים אין זיי צו באַהערשן און זיך אַרויס־הויבן פון זיי. דאָ שפיגלט זיך אָפּ די חכמה פונעם חסיד, וואָס לערנט און ציט די נויטיקע שלוסן פון די אַלע פאַרגאַנגענע נשמה־געראָנגלען און געפינט די טאַקטישע מיטלען פאַר דער צוקונפטיקער מלחמה.

מיר וועלן פֿרובירן געבן אַ קורצן אינ־האַלטלעכן איבערבליק פון ר׳ ישראל׳ס אייניקע כאַראַקטעריסטישע בריוו צו זיינע בני־בית, וואָס זיינען זייער באַלערנדיק און וואַרפן אַ ליכט אויף זיין גרויסער חסידישער נשמה און אויף זיין געדאַנקען־גאַנג.

זיינער אַ זון, וואָס האָט זיך געפונען אין אַ וויטער שטאָט און וויט פון דער משפחה, האָט געשריבן צום טאַטן ער זאָל אים שרייבן „פשט׳לעך״ בכדי צו פאַרלייכטערן דערמיט זיין עלנטקייט און אומעטיקייט. שרייבט אים ר׳ ישראל: מיר זיינען דאָך ניט מער ווי „שעפעלעך״ און פאַרשטייען ניט פאַרוואָס דער פאָסטער פירט זיי דוקא אין דעם פעלד אַדער אין אַנדערן; נאָר איין זאַך איז זיכער, אַז אַלץ איז צוליב אונזער טובה וועגן. און בפרט אַז מ׳נעמט אין באַטראַכט וויפל אויפ־גאָבן און פליכטן עס ליגן אויף אונז, און אַז מיר האָבן נאָך אינגאַנצן ניט אָנגעהויבן אויסצופירן אונזער שליחות (ווייל כל־זמן די עבודה איז ניט „ביגיעת נפש ויגיעת בשר״ איז זי קיין עבודה ניט) — אַזוי אַז עס בלייבט דאָך שוין ניט קיין צייט און קיין אָרט צו טראַכטן אַנדערע מחשבות און זאָרגן וועגן אַנדערע שווערקייטן אין לעבן.

און בכלל, מיט וואָס וועט ער, דער זון, קענען העלפן זיינע בני־בית דורך דעם וואָס ער וועט זיין מיט זיי צוזאַמען — צי דען וועט דעמאָלט דער אויבערשטער (ח״ו) „מורא האָבן״ אָדער „זיך שעמען״ פון אים (דעם זון) און דערפאַר זיי היטן שטאַרקער?! . . . איז שוין בעסער „איבערצולאָזן״ די גאַנצע זאַך אין דעם אויבערשטנ׳ס „הענט״. אָבער ח״ו צו זיין אומעטיק! אפילו אויב די אומעטיקייט נעמט זיך פון „מילי דשמיא״ (פון רוחניות׳דיקע זאַכן), אויב אָבער דאָס קומט ניט פון „דעת־פאַרטיפונג״ איז דאָס ניט עפעס אַנדערש ווי פיילן געשיקט פון יצר־הרע.

און ער פירט אויס אַז „פשט׳לעך״ זיינען טאַקע אַ גוטע זאַך, אָבער מ׳קען זיך ניט פאַרלאָזן אויף זיי אַליין, נאָר מ׳מוז אַליין האָרעווען אויף יעדער זאַך.

אין אַ בריוו צו זיינעם אַ ברודער וויל ער אים דווקא יאָ דערפרייען דאָס געמיט מיט „פשט׳לעך״ (יענער איז, ווייזט אויס, געווען אַ „יורד״ ר״ל), אָבער גלייכצייטיק באַוואָרנט ער זיך קעגן זיין דאָזיקן וועג, וויל „וער זאָגט אַז אויך זיין ברודער האָט אַזעלכע שוואָכע קאָפּ־און־האַרץ וואָס ווערן נתפעל פון ׳פשט׳לעך׳ . . .״ ובפרט אַז ער האָט ביי זיך מאמרים פון רבי׳ן און ער קען מיט זיי פאַרשטאַרקן זיין אמונה אין האַרצן און ראַטעווען זיין נפש פון „דאגות הזמן״.

נאָך לענגערע רייד וועגן יראת ה׳ (און אַז „יראת העונש״ — מורא פאַר באַשטראָפונג — איז גוט נאָר בשעת־הדחק, ווען ניטאָ די געהעריקע וויר־קונג פון קאָפּ און האַרץ, און דער יצר־הרע „כאַפּט זיך דעמאָלט אַריין״, אָבער ח״ו האַלטן ביי אַזאַ יראה, נאָר ביי די העכערע מדריגות פון יראה), באַוואָרנט ער אַז מ׳זאָל ניט אַ טעות האָבן און מיינען אַז ער אַליין האַלט טאַקע ביי די דערמאָנטע העכערע „מדריגות״ — בשעת ער רעדט דאָס בלויז מצד דעם געשמאַק פון די „פשט׳לעך״ און אַז ס׳קומט „למעשה״ וויל ער גאָרניט טאָן אין עבודת ה׳ . . . און אַמאָל בעט ער גאָר ביים אויבערשטן אַ „געשאַנק״ פון אהבה־ויראה, וויל די איינגענע התבוננות זיינען ניט מער ווי „שקר״ און

אויסדוכטעניש. אבער פונדעסטוועגן פאלט ער ניט אריין אין יאוש, ווייל סוף־סוף „לא ידח ממנו נדח" — קיינער וועט ניט פאר־שטויסן ווערן פון דעם אויבערשטן, און די ניט־גוטע צייט וועט זיין „אַ כפרה" . . .

אבער פריילעך מוז מען זיין. אויב עס „פריילעכט" זיך ניט, דארף מען דאס ביי זיך פועל זיין אויף אלע מעגלעכע וועגן: צי דורך „פשט'לעך" אדער דורך אַ חסידישן פארבערעגען. אבי ניט צו לאזן זיך פאנגען ח"ו פון דער אומעטיקייט. ס'איז בעסער צו פירן זיך ווי דער אויבערשטער, וואס ער כביכול איז דאך אלעמאל „פריילעך" (ווייל אים פעלט דאך גארניט ח"ו) איידער צו פועל זיין דורך אונזערע עצבות אז „אויך" דער אויבערשטער זאל כביכול זיין „או־מעטיק" מיט אונז צוזאמען. דאס אלץ דארף אבער זיין אן ענארטקייט, און מיט אַ האפן צום אויבערשטן ער וועט אונז ווייזן דעם אמת.

* * *

צו זיין איידעם שרייבט ר' ישראל, אז יעדן טאג קומט־צו „דעת" און באווייזט דעם „שקר" פון דעם נעכטיקן טאג. אבער דאס טאר ניט שטערן די שמחה וואס דארף שטענדיק זיין; און — באוואַרנט ר' ישראל — ניט שמחה פון זיך אליין, נאר שמחה פון דעם אויבערשטנ'ס הנהגה מיט אונז. אמת, דער קאפ איז פארשטאפט, דאס הארץ איז פארשטיינערט, די פינסטערניש איז טיף, אבער ח"ו זיך צו מייאש זיין! און מיר בלייבן אין דעם אויבערשטנ'ס „הענט" און מיר וועגדן צו אים אונזער אינערלעכן באגער: זאל ער רחמנות האבן און באלייכטן אונזערע אויגן מיטן אור־האמת.

אבער מיר זיינען ניט פטור פון עבודה, ווייל אפילו ווען דער אויבערשטער וועט ארונטערנעמען פון אונזער נשמה איר „זאק־לבוש", דארף מען דאך אנשטאט דעם צו־גרייטן הייליקע מחשבות־לבושים, כדי די נשמה זאל ח"ו ניט בלייבן נאקעט. דערפאר דארף מען זען, אז דער נפש זאל זיין „ארום־געקלעפט" מיט אַ סך הייליקע און איידעלע מחשבות, אפילו אויב מ'זעט ניט „אויפן ארט" דעם פארדינסט דערפון.

אין אן אנדער בריוו צו זיין איידעם גיט ר' ישראל אַ באשטימטן באגריף וואס ס'מיינט חסידות. ער זאגט אז „עיקר החסידות הוא להוסיף דעת במוח ומכאוב בלב" (די הויפט־זאך פון חסידות איז צוצוגעבן דעת אין מוח און אַ „דורכווייטיקונג" אין הארץ) און זיך שטארק אריינטראכטן, אריינבאהעפטן זיך אין „קדושה", וואס דאס איז דער גרונט־יסוד פון חסידות און אן דעם קען קיין זאך זיך ניט האלטן פעסט. „חכמי לב" הערן דעם נשמה־געווין וואס קלאגט אויף איר גרויסער ירידה „פון הויכן בארג אין טיפן גרוב אריין" — און אזא גרוב וואס איז פול מיט נחשים ועקרבים (מחשבות זרות און תאוות); און כל־זמן מען דערפילט ניט אט דעם צער פון דער נשמה, איז דאס גופא אַ באוויז אז מ'איז נאך גאנץ ווייט פון אמת, און מ'קען אזוי ניט זיין קיין „כלי" צום דעת.

ווייטער באוואַרנט ער ווידער, אז טראץ דעם דארף מען ניט זיין אראפגעפאלן ביי זיך, ווייל דער יצר־הרע איז דאך אַ „קצין ומושל", אַ „הערשער", און אויב מ'וועט זיך אים ניט אנטקעגנשטעלן מיט מוט און שטאלץ, קען ער ח"ו באקומען די אויבער־האנט אין אונזער קאמף מיט אים.

אויך גיט ער (ביי אן אנדער געלעגנהייט) זיין איידעם צו פארשטיין, ווי אזוי עס קומען צו אים די „פשט'לעך" (מיינענדיק אייגנטלעך די חסידישע געדאנקען און טייטשן) און אויף וואס ער נוצט זיי אויס: זיצנדיק ביים רבי'ן איז ביי אים געווארן איינגעקארבט טיף אין הארצן, אז עבודת התפילה (דאוונען) איז דער עיקר, דער גרונט־פונדאמענט, אויף וואס עס בויט זיך שפעטער דאס לערנען תורה, מקיים זיין מצוות אד"ג, אין משך פון גאנצן קומענדיקן טאג. אין קורצן: תפילה איז דער „סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"... אבער אויך דער יצר־הרע ווייסט פון דעם „סוד" און ער קומט צום דאוונען מיטן דאוונער צוזאמען און שטייט גרייט קעגן־צוואווירקן מיט זיינע באוואוסטע „קליגערישע שפיצלעך". אין ביים אנשטרענגען זיך צו באקעמפן דעם יצר־הרע קומען ביי אים אויף נייע מיטלען און „וואפנס" — נייע „פשט'־לעך" — וואס מיט זייער כח באזיגט ער דעם יצר־הרע און נעמט ארויס פון דאוונען פעסטע באשלוסן ווי אויפצופירן זיך במשך דעם טאג, ניט רעכענענדיק זיך מיט דעם יצר־הרע . . .

* * *

ס'איז איבעריק צו באטאנען, אז ר' ישראל איז געווען דער אמת'ער „נאה מקיים", און זיין שמחת הנפש שטראמט ארויס פון צווישן זיינע געשריבענע שורות, וואס זיינען אפט אויך דורכגעווען מיטן א"ג אידל־חסידישן „הומאר".

אין זיין בריוו צום ברודער שטעלט ער אים, למשל, אזא מין „שאלה": יעקב מיט עשו האבן צווישן זיך דורכגעפירט אַ צע־טיילונג, אַ חלוקה אין וועלט. זיי האבן צווישן זיך אפגעמאכט אז קיין איינער פון זיי זאל

ניט אריבערגיין די גרענעץ צום צווייטנס געביט. דער יצר־טוב פירט אויס געטריי זיין צחאָג און היט אים מיט דער פולער מאָס: ניט צו שטערן דעם מענטש אין עסן און טרינקען, און ניט אַריינצואוואַרפן אים דעמאָלט קיין „הרהורי תשובה" וואָס קענען צעמישן און צעשטערן זיין פאַרגעניגן. האָבן מיר געקענט דערוואַרטן אַז דער יצר־הרע זאָל אויך „האַלטן־וואַרט", אַז בשעת דעם דאָונען און לערנען זאָל ער זיך ניט אַריינ־מישן. אָבער וואָס איז די ווירקלעכקייט? (דאָ ציטירן מיר געוויס ווי ר' ישראל דריקט זיך אויס אין זיין געניעץ אויסשפראַך): „אך מה נעשה, יעקב בלייבט יעקב, אַן ערלעכער מאַן, און עשו — איז עשו: אַ צורר היהודים חומס וגוזל ועיפה נפשו להורגים להרוג נפשות אומלילים כמונו. ג־ט ווייסט וועז מיר וועלן זיך אויסקאַפּקען פון זיינע הענט..."

* * *

פון ר' ישראל'ס מאמרים איז אויך ניט שווער צו קריגן אַ באַגריף אויך פון זיין אַלגעמיין־געהויבענער פערזענלעכקייט. אָחוץ די טיפע חסידישע השכלה־געדאַנקען, גע־פינען מיר ביי אים אויך טיפזיניקע קלוג־שאַפט, חכמת הנפש'דיקע פראַקטישע עצות אין מלחמת היצר און עבודת־ה'. אמאָל ווערט אויך „אַריינגעשמוגלט" אַביסל „מוסר" צו אַזעלכע „אידישע מאַמעס" וואָס זאָרגן זיך אָפט וועגן דעם קינד'ס קערפּעריישן געזונט מער ווי וועגן זיין רוחניות'דיקער שלימות; און אמאָל דריקט ער זיך אויס זייער שאַרף וועגן „חכמות חיצוניות", וואָס זיינען ניט קיין „גאַנצע" וויסנשאַפטן, נאָר אַ צעריסענער פאַרפוילטער שטיק (פסולת) פון דער אמת'ער „ג־טלעכער חכמה".

ווי געזאָגט, איז ניט שווער צו זען ר' ישראל'ס געשטאַלט אין זיין ספר, ס'איז אָבער, פאַרשטייט זיך, שווער אַרויסצוברענגען אַ פול בילד אין אַ באַגרענעצטן אַרטיקל.

* * *

ס'איז דאָ אויך כדאי צו זאָגן אַ פאָר ווערטער וועגן ר' ישראל'ס אייניקל. געהייסן האָט ער (נאָך זיין זיידן) ר' ישראל יפה. געבאָרן איז יאָר תר"ח (1848) אין סענא (מאָהילאָווער גובערניע). ער האָט געלערנט נגלה און חסידות און זיך געהאָדעוועט ביים צמח־צדק'ס אייניקלעך. אין יאָר תרמ"ד (1884) האָבן חסידי חב"ד אין וועליז (בעסאַראַביע*) — ניט צו פאַרבייטן מיט דער באַ־וואוסטער בעלז אין גאַליציע) געבעטן דעם רבי'ן ער זאָל זיי שיקן אַ חסידישן רב. ר' ישראל איז געווען דער וואָס איז אַהין געשיקט געוואָרן. צווישן פערציג יאָר האָט ער דאָרט משמש געווען ברבנות, ביז זיין פטירה אין יאָר תרפז (1927).

ער האָט זיך אויסגעצייכנט אין נגלה און אין קבלה וחסידות, און פלעגט שרייבן אַ סך חידושי תורה. עטלעכע יאָר פאַר זיין פטירה האָט ער צוגעגרייט צום דרוק דעם אויבנדערמאַנטן ספר „שארית ישראל" פון זיין זיידן, און ער האָט דאָרטן צוגעגעבן פאַרשידענע הערות וואָס זאָגן עדות אויף זיין גרויסער בקיאות אין די געדרוקטע חסידות ביז זיינע יאָרן (אַריינגערעכנט אור־התורה פון צמח־צדק, און אויך פלח־הרמון פון ר' הלל פאַריטשער) און אויך געשריבענע חסידות („כתבים").

פינף בענדער פון זיינע אייגענע שריפטן זיינען שוין געווען צוגעגרייט צום דרוק, אָבער ער האָט דאָס ניט באַוויזן צו פאַר־ווירקלעכן, און אין די חורבן־יאָרן זיינען זיי פאַרניכטעט געוואָרן צוזאַמען מיט זיין גרויסער ביבליאָטעק (און אויך זיין ש"ס מיט זיינע הגהות וואָס זיינען געווען געגנוג אַנ־צופילן אַ גרויסן ספר).

אָבער אַרום אַ דרייסיק יאָר צוריק זיינען דערשינען (אין „הפוסק") עטלעכע תשובות פון אים אין וויכטיקע ענינים פון מקוואות און גיטין.

זיינער אַ זון — ר' יצחק אלימלך — האָט געבויט אין וועליז אַ גרויסע שול, וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען „יפה שול". אין די יאָרן פון די פאָגראָמען אין אוקראינע האָט ער גערעטעוועט צענדליקער אידן וואָס זיינען אַנטלאָפן איבער דעם דניעסטער און געקומען אין וועליז. אין יאָר תרפ"ד איז ער געפאָרן קיין ארץ־ישראל און דאָרט נפטר געוואָרן אין יאָר תש"ב.

אַ צווייטער זון — ר' ירחמיאל יבדלח"ט — לעבט נאָך היינט אין ארץ־ישראל.

---

*) שוין אינעם אַלטן רבי'נס צייט געפינען מיר חסידי חב"ד אין דער ווייטער שטאָט אין בעסאַראַביע, און ס'איז דאָ אַ מאמר חסידות פון אַלטן רבי'ן „להבין ענין שחיטה וסכין" וואָס אויף אים שטייט געשריבן: „דאָס האָט געשיקט אדמו"ר צום שוחט אין וועליז".

שלום בית

● א. א. גרשוני

(צווייטער אַרטיקל)

. . . דאָס בשותפותדיקע לעבן פון אַ פּאָר־פּאַלק איז זייער אַ קאָמפּליצירטע זאַך. פיל מאָל ווייסן בכלל ניט ווען און ווי אַזוי דער שלום אין שטוב איז צעשטערט געוואָרן, וואָס איז געווען די הויפּט־סיבה צו דעם, און וואָס איז בלויז אַן אומפּאַרמיידלעכער רעזולטאַט פון איר.

ס׳איז נויטיק דעריבער אַריינצוגיין אין קלאָרקייט און פּאַרשטאַנד אין דעם אַלגעמיינעם ענין פון שלום־בית, כדי מען זאָל קענען אַנגעמען די פּאָסיקע מיטלען צו דעם. די צוויי ווערטער „שלעכטער" און „גוטער" דערקלערן זייער וויניק די סיבה פון שלום אָדער מחלוקת אין שטוב. עס עקזיסטירן אַ סך סיבות צו דעם, און מען דאַרף זיי דערקענען און פּאַרשטיין. טיילווייז וועלן זיי דורך דעם שאָפן מלכתחילה אַ גינסטיקן באָדן אַז עס זאָל איבערהויפט ניט פּאַרקומען קיין קאָנפליקט צווישן זיי; אָדער אָפט וועלן זיי לערנען ווי צו באַגיין זיך ווען ס׳איז שוין פּאַרגעקומען אַ רייבעניש.

וואָס ברענגט קריג אין שטוב?

ווען מיר זעען ווי ס׳ברעכט אויס אַ קריגעריי צווישן צוויי שותפים אין אַ געשעפט, צווישן שכנים אין איין דירה, צווישן מיטגלידער פון איין אָרגאַניזאַציע, פּאַרשטייען מיר באָלד אַז דאָ האַנדלט זיך וועגן געלט אָדער בעל־הבתישקייט וואָס אייגער מאַנט פון צווייטן, אָדער כבוד פון איינעם וואָס האָט געבראַכט קנאה בייַם צווייטן — און פון קנאה קומט שנאה. אָט די שנאה רופט זיך אָן „שנאת חנם", ד. ה. די סיבה אירע איז ניט קיין רעאַלע נאָר אַ פּסיכאָלאָגישע: ווייל ער האָט ליב שטאַרק זיך, דאָכט זיך אים אַז דער צווייטער נעמט צו זיין כבוד.

דאָס אַלץ איז מיינסטנס ניט קיין פּראָבלעם צווישן מאַן אָדער פרוי: דאָס געלט און פּאַרמעגן געהערן דאָך צו זיי ביידן, און איינעמס כבוד איז דאָך אויך אַ כבוד פּאַרן צווייטן, ווייל אין נאָרמאַלן צוזאַמענלעב אידענטיפיצירט זיך אייגער מיטן צווייטן — קען דעריבער ניט זיין קיין קנאה צווישן זיי, סיידן נאָכדעם ווי ס׳איז פּריער אויפגעקומען אַ שנאה צווישן זיי צוליב אַנדערע סיבות.

וועלכע זיינען די רעאַלע פּאַקטאָרן פון מחלוקת אין שטוב? מיר מיינען, אַז די הויפּט־סיבות זיינען די פאָלגנדיקע: א) פּאַרשיידנקייט פון מיינונגען בנוגע דער פירונג פון בעל־הבתישקייט אין שטוב; ב) דאָס וואָס אייגער פילט ניט אויס זיין פליכט אין הויז־פירונג; ג) אייגער שענקט ניט דעם צווייטן די געהעריקע אויפמערקזאַמקייט, ס׳פעלט אים טאַקט און אידלקייט. אין דער מאָדערנער משפּחה קומען צו דערביי נאָך סיבות, אָבער מיר ריידן דאָ בלויז וועגן תורה־אידן.

וועגן דעם ערשטן פונקט. בכדי צו פּאַרמיידן צווישן זיי די רייבעניש צוליב דעם, איז די עצה דערצו: באַלד ביים אָנהויב פון בויען צוזאַמען דאָס הויז זאָלן זיי צווישן זיך אייגטיילן די פונקציעס און די פולמאַכטן איבער די פּאַרשיידענע געביטן פון שטוביקן לעבן. יעדער דאַרף האָבן זיין געביט און דער צווייטער דאַרף זיך צופיל ניט מישן אין זיינע קאָמפּעטענצן.

אָט דער געדאַנק באַזירט זיך אויף די וועלטער פון חז״ל (בבא מציעא נט, א). די גמרא פירט דאָרט אויס אַז אין אַ באַשטימטן געביט, וועלכער איז נעענטער צו דער פרוי, דאַרף דעצידירן איר מיינונג. און די גמרא דריקט דאָס אויס בילדעריש: „איתתך גוצא גחין ולחיש לה" (ווען דיין פרוי איז קורץ־געוויקסיק, בויג זיך איין און שעפּטשע זיך דורך מיט איר). אין אַן אַנדער געביט, וועלכער איז נעענטער צום מאַן, דעצידירט

דער מאַן. וועלכע זיינען די געביטן? די גמרא ברענגט דאָרט עטלעכע זאַכן און צוויי דעות, און די מפרשים דערקלערן ניט וואָס זיי באַדייטן; אויך וועלט דאָס ניט געבראַכט אין שולחן ערוך. מיינען מיר ניט דאָ פסק׳ע־נען אַ דין, נאָר פעסטשטעלן דעם הויפט־פרינציפ: פאַרנאַנדערטיילונג פון די געביטן צווישן מאַן און פרוי. מער אָדער ווייניקער איז דאָס פאַרשטאַנדיק לויט דעם מנהג העולם. צום ביישפיל: פרנסה־ענינים געהערן מער צום מאַן, דאָס איז זיין פליכט און זיין בעל־הבתישקייט. אָרדענונג אין שטוב און אין קיך געהערט צו דער פרוי. צו דעם דאַרף אויך קלאָר זיין ביידן, אַז כאָטש זיי גייען בויען אַ הויז בשותפות, בלייבט דאָך יעדער פון זיי אויך אַ מענטש פאַר זיך מיט זיינע באַזונדערע אינטערעסן און באַדערפענישן, מיט זיין באַזונדער פסיכאָלאָגיע, סיי די וואָס שטאַמען פון דער נאַטירלעכער פאַרשידנקייט פון די צוויי מינים, ווי דער אויבערשטער האָט זיי באַשאַפן, און סיי די וועלכע נעמען זיך פון יעדערנס אינדיווידואַליטעט וויי אַ מענטש בכלל. ווי חז״ל זאָגן: „כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה, כך אין דעותיהן שוות״ — גלייך ווי יעדער מענטש האָט זיינע באַזונדערע געזיכט־שטריכן, אַזוי האָט אויך יעדער זיין אייגענעם געדאַנקען גאַנג. דעריבער דאַרף יעדער לערנען צו פאַרשטיין דעם צווייטנס פסיכאָלאָגיע און זיינע באַדערפענישן, און ניט פאַרנאַכלעסיקן זיי, צוליב זיין אייגענער טובה.

געווים איז געוואונטשן, אַז זיי ביידע זאָלן זיין וואָס מער ענלעך איינער צום צווייטן, כדי זיי זאָלן האָבן מער בשותפות׳דיקע אינטערעסן, אָדער, אַמוויניקסטנס, קענען פאַרשטיין און שעצן איינער דעם צווייטן; דאָך, אויך דאָן וועט זיי זיינען ניט ענלעך צווישן זיך, דאַרף יעדער האָבן פאַרשטענדעניש פאַר דעם צווייטנס אינדיווידואַליטעט און אירע אינטערעסן.

וואָס ס׳איז שייך דעם פראַבלעם פון מחלוקת פאַר ניט אויספילן די פליכטן צו דער שטוב, דאַרף מען וויסן: ערשטנס, מען דאַרף ניט צופיל פאָדערן פון דעם צווייטן. ס׳איז כדאי צו ברענגען דאָ דאָס וואָס אַ געוויסע אַמעריקאַנער שרייבערין שרייבט: די מענער ווילן אַז די פרוי זאָל פירן גוט די ווירטשאַפט פון שטוב, זי זאָל דערציען די קינדער, און זי זאָל אויך ברענגען פרנסה אין שטוב, און צו דעם אַלעם — זי זאָל בלייבן שטענדיק יונג און שיין . . .

מען דאַרף אויך אָפט פאַרציכטן אויף קלייניקייטן און מאַכן זיך ניט זעענדיק. אַז איינער וויל קריטיקירן דעם צווייטן, דאַרף ער פריער זיך אַליין פרעגן: צי פיל איך אויס אַלע מיינע פליכטן? און דער עיקר: איידער ער קריטיקירט דאַרף ער פריער וויסן צי וועלן העלפן זיינע ווערטער, און אפשר איז דער צווייטער גאָר ניט שולדיק אין דעם.

מיר וועלן דאָ ברענגען עטלעכע שורות (פריי איבערגעזעצט) פון דעם וואונדערלעכן ספר „פלא יועץ״ פון הרב אליעזר פאפו זצ״ל (געלעבט אַן ערך מיט הונדערט און פופציק יאָר צוריק): „ס׳זיינען פאַראַן נאָרישע פרויען וועלכע פאַרפירן קריג מיט זייערע מענער צוליב דעם וואָס זיי ברענגען ניט קיין פרנסה אין שטוב. אָבער ס׳איז דאָך אַ גרויסע נאָרישקייט, וואָרום אויב דער מאַן קען דאָס ניט דערווייזן, איז דאָך פאָר אים ענגוג זיין בושה און צער; און אויב די פרוי האָט שכל, דאַרף זי אים ניט פאַרשאַפן נאָכמער צער, נאָר פאַרקערט, געבן אים מוט און דרייסטקייט: ס׳וועלן נאָך קומען גוטע טעג, דער אויבערשטער וועט אונז ניט פאַרלאָזן שטענדיק״. וועגן דעם דריטן פונקט — דאָס ניט שענקען אויפמערקזאַמקייט דעם צווייטן, האָבן מיר שוין טיילווייז געערעדט אין דעם פאָריקן אַרטיקל, און מיר וועלן זיך ניט איבערחזרן, און טיילווייז פאַסן אויך צו דעם די אויבן געשריבענע שורות.

וואָס הייסט מחלוקת?

אויסמיידן מחלוקת באַדייט ניט אַז מען טאָר ניט טוישן זיך מיט מיינונגען. ס׳איז שוין דערמאָנט געוואָרן די וועטער פון חז״ל: „אין דעותיהן שוות״. דער אויבערשטער האָט באַשאַפן יעדערן מיט זיין שכל, און אין די געביטן וועלכע ביידע האָבן צו זאָגן, מעג יעדער זאָגן זיין מיינונג; נאָכמער, דאָס קען דוקא ברענגען נוצן. די טובה פון דער שטוב פאָדערט עס זאָלן געזומען וועלן אין באַטראַכט פאַרשיידענע מיינונגען. דעריבער מוז יעדער זיך גרייט צו הערן אויך דאָס וואָס דער צווייטער זאָגט און דערביי אויך צולאָזן צום געדאַנק, אַז אפשר איז יענער דוקא געראָטן. איינער דאַרף ניט וועלן זיין דער איינציקער און פולשטענדיקער הערשער אין שטוב. זיי זיינען ביידע גלייכע שותפים מיט גלייכע רעכט. אויב איינער איז ניט מסכים מיט דעם צווייטנס מיינונג, דאַרף ער ברענגען לאָגישע אַרגומענטן און ניט עקשנ׳ען זיך סתם אין דער וועלט אַריין. יעדער קען האָבן אַ טעות — אַמאָל איז דאָס יענער און אַ צווייטן מאָל איז דאָס ער אליין. אַזוי פאַסט־אויף יעדער פאַרשטאַנדיקער מענטש.

מיט וואָס קען מען דערקענען דעם אונטערשייד צווישן מיינונגען־אויסטויש און מחלוקת? ערשטנס, ווי געזאָגט פריער, אַז איינער לאָזט ריידן און הערט אויס אויך

דעם צווייטן. צווייטנס, ביים אויסטויש פון מיינונגען רעדט מען נאָר וועגן דעם ענין אַליין; דאָקעגן ביי מחלוקת לאָזט מען שוין הערן וועריאַנטן וועגן דעם מענטשן פּערזענלעך: „דו ביזט אַזאַ . . .“ דריטנס, ביי אַ מיינונג־אויסטויש איז די שפּראַך ריין פון מיאוסע וועריאַנטן, וואָס מען הערט אין אַ קריגעריי. פערטנס, דער טאָן פון ריידן וווּיזט אָן אויפן כאַראַקטער פון די רייד: אַז מען רעדט רואיק, געלאָסן, איז דאָס ניט מחלוקת; אַז מען שרייט איז דאָס מחלוקת.

פון דעם איז אויך געדרונגען, אַז אויב ס׳מאַכט זיך אַמאָל אַז דער צווייטער איז באמת שולדיק, און מען מוז אים זאָגן וועגן דעם בכדי צו פאַרדיכטן די זאַך, דאַרף דאָס געזאָגט ווערן מיט איידעלע וועריאַנטן, מיט אַ רואיקן טאָן. אויף דעם זיינען דאָ פיל פּסוקים און מאמרים אין חז״ל. צו דערמאָנען לכל־הפּחות אייניקע פון זיי: „לשון רכה תשבר גרם“ (= אַ וויכע שפּראַך צעברעכט אַ ביין); „שלש הדברים צריך אדם לומר בתוך ביתו בערב שבת . . . וצריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלינהו מיניה“ (= דריי זאַכן דאַרף אַ מענטש זאָגן אין שטוב ווען ס׳קומט אַן דער שבת . . . און דאַרף דאָס זאָגן געלאָסן כדי דאָס זאָל ביי זיי אָנגענומען ווערן).

דער רבי שליט״א, ריידנדיק אין זיינע שיחות וועגן דער מצוה „הוכח תוכיח את עמיתך“ (= זאָלסט שטראָפן דיין חבר), מאַנט אַז דאָס זאָל געזאָגט ווערן „בדרכי נועם“, ווי ס׳וועט געזאָגט וועגן דער תורה: „דרכיו דרכי נועם וכל נתיבותיו שלום“.

מען קען פאָרמולירן דעם כלל מיט אַנדערע וועריאַנטן: אַ ריכטיקער אינהאַלט פאַדערט אויך אַ שיינע פאָרעם. אויב אָבער די פאָרעם איז אַ גראָבע, אפילו וועט דער אינהאַלט איז אַ גוטער, וועט דאָס אויפגענומען ווערן בלויז ווי גראָבשאַפט. דער צווייק הייליקט ניט די ניט־הייליקע מיטלען. די תורה לערנט אַז „מצוה הבאה בעבירה“ איז ניט קיין מצוה.

דער פּראָווושטיין פאַר דער איידלקייט פון די וועריאַנטן דאַרף זיין: אַט די וועריאַנטן און דער טאָן וואָס יעדער פון זיי וואָלט ניט באַנוצט וועט פּרעמדע מענטשן הערן עס, דאַרף ער ניט באַנוצן ביי זיך אין שטוב אין באַצוג צום לעבנס־שותף. דער מיטגייער אין זיין (אָדער איר) לעבנס־וועג, האָט צוליב דעם ניט פאַרלאָרן דעם כבוד און ווירדע פון מענטש. מען מעג זיך אַליין אויך האַלטן פאַר אַ מענטש און שעמען זיך פאַר זיך אַליין.

דער אומגליק פון מחלוקת אין שטוב

מיר געפינען אָן אַ צאָל מאמרי חז״ל וועגן דעם גרויסן חטא פון מחלוקת בכלל, און וועגן דער מענטש וואָס וועלט דאָ באַהאַנדלט וואָלט מורא געהאַט פאַר אַן עבירה מיט זיין אופן פון באַגיין זיך אין שטוב, וואָלטן מיר בכלל ניט געדאַרפט ריידן וועגן דעם. לייַדער זיינען פאַראַן אַזעלכע פאַלן, ביי וועלכע מען מוז קלאָר מאַכן, אַז די רעזולטאַטן פון דער מחלוקת־זינד דריקן זיך ניט בלויז אויס אין אַן עבירה־פּגם אין דער רוחניות׳דיקער וועלט, נאָר זיי לאָזן זיך שפּירן אין דעם גרויסן שאָדן אויך אויף דער וועלט און אָפט טאָקע באַלד אויפן אָרט.

ערשטנס, דאַרף מען זיך אייַנקריצן אין געדאַנק אַז מיט קריג און זידלעריי וועט מען ניט דערגרייכן דעם צוועק וואָס מ׳שטעלט זיך, און אויב אַפילו עמעצער האָט איין מאָל אויסגעפירט זיינס, האָט ער אין וויטערן סך־הכל פאַרלאָרן הונדערט מאָל מער פונעם געוואונענעם „נצחון“. דער צווייטער, אַפילו ווען ער וויַיס אפשר אַז ער איז אומגערעכט, פאַרגעסט אויף דעם וועג ער הערט אויף זיך אַ שאַרפן זידל־וואָרט, און דערפאַר הויבט ער אָן צו טראַכטן אַז ניט ער איז דער אומגערעכטער, און דאָס רופט אַרויס נאָכמער כעס און קריג.

מחלוקת איז געגליכן צו אַ קיילעכדיק־געשלאָסענער קייט: איין רינג איז אייַנגעשלאָסן אין דער צווייטער, און מען וויַיס ניט וואו איז דער אָנהויב און וואו איז דער סוף.

מחלוקת ברענגט שנאה, שנאה שאָפט עלנטקייט און אייַנזאָמקייט, און נאָך עפּעס וואָס איז ערגער דערפון: מען האָט קיינמאָל ניט קיין מנוחת הנפש. דער באַגריף „מנוחת הנפש“ אָנטהאַלט אין זיך אַזויפיל אַז מיר זיינען ניט אימשטאַנד דאָס אויספּירלעך אויסצוטייטשן, בפרט אין די ראָמען פון דער צייטשריפט. מיר וועלן זיך בלויז באַנוצן מיט איין אילוסטראַציע: אַ מענטש אַרבעט אין אַן אָפּיס אַן צופיל אָנשטרענגונג, אָבער ס׳פעלט אים אין זאַך — ער האָט ניט קיין מנוחת הנפש: זיין גייסטיק וועזן, זיין נפש איז פאַרשקלאַפט צו טאָן אַזוינס וואָס ס׳איז אים פרעמד. ווען ער קומט אָבער אַהיים, באַקומט ער מנוחת הנפש, וויַיל זיין נפש האָט זיך אומגעקערט צו זיך אַליין. ווען אין שטוב איז דאָ מחלוקת, איז די אָטמאָספער אַן אָנגעצויגענע, דעם מענטשנס גדאָנק און זיין האַרץ זיינען קיינמאָל ניט מיט זיך אַליין. ס׳איז אַ לעבן וואו מען האָט ניט קיינמאָל קיין מנוחה.

און איצט נאָך עטלעכע שורות צו דעם אומשולדיקן צד פון דעם שוין דערמאָנטן ספר „פלא יועץ“ וואָס איז פול מיט חכמה יראת שמים: „. . . דער צו וועמען די מחלוקת איז ניט דערגאָנגען, האָט ניט מיט וואָס צו באַרימען זיך; באַרימען זיך קען דער וועלכער האָט געוג סיבה צו רעאַגירן אויף

דער קריוודע וואָס ער האָט געהאַט, און פונדעסטוועגן באַהערשט ער זיך און בלייבט אַ פֿאַרשעמטער, ניט פֿאַרשעמענדיק זיין פֿאַרשעמער — איז ער ווי חז״ל זאָגן: מן הנעלבין ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבין עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, און ס׳איז דאָך באַוואוסט וואָס חז״ל זאָגן אַז די וועלט האַלט זיך אויף דעם וועלכער פֿאַרשליסט זיין מויל בעת אַ קריג . . . וואַרום קריג איז ווי אַ שטראָם וואָסער וועלכער האַלט זיך אין איר פֿאַרברייטערן . . . אַוודאי און אַוודאי איז עס אַזוי ביי קריג אין שטוב, אַז דער מענטש דאַרף ליידן און פֿאַרשווייגן, און דער שלום דאַרף קומען פון דעם וועלכער האָט מער שכל, וואַרום גרויס איז דער שאָדן פון מחלוקת אין שטוב פֿאַר זיך און פֿאַר די קינדער״. די חכמה פון שווייגן און פֿאַרשווייגן איז פיל גרעסער פון דער חכמה פון ריידן — ״סייג לחכמה שתיקה״. וען מען מוז אַמאָל דאָך ענטפערן, איז ווי דער פּסוק זאָגט: ״מענה רך ישיב חימה״ — אַ ווייכער ענטפער שטילט איין דעם צאָרן.

די מדות וועלכע שטערן דעם שלום בית

אין דעם שותפות׳דיקן לעבן קומען צום אויסדרוק כמעט אַלע מדות פון דעם מענטשן. דעריבער איז כדאי צו באַצייכענען, אַמ־ווי־ניקסטנס, די הויפּט מדות וועלכע ברענגען מחלוקת. אַ תורה־איד דאַרף דאָך אַרבעטן אויף זיך שטענדיק. דאָכט זיך אונז אַז זיי זיינען:

א) עקשנות: צוויי מענטשן טענה׳ן יעדער זיינס, וואָר פון זיי איז אַן עקשן? דער וועלכער טוט קיינמאָל ניט נאָכגעבן דעם צווייטן, ער איז אַלעמאָל דער גערעכטער ביי זיך. די מדה איז פֿאַרבונדן מיט אַ צווייטער שלעכטער מדה: וועלן הערשן איבער דעם צווייטן.

ב) ניט קיין ערלעכער כאַראַקטער: ער־לעכקייט, יושר, זיינען באַגריפן וועלכע ס׳איז שווער צו דעפּינירן קלאָר. ס׳איז אַ נשמה־זאָך; אַ נשמה וועלכע פילט שטענדיק די עקזיסטענץ פון דעם צווייטן מענטשן, זיין ווירדע און רעכט. אין די געווויינלעכע באַציאונגען צווישן פרעמדע מענטשן, קומען ניט ערלעכקייט און יושר אַזוי אָפט צום אָפענעם אויבערפלאַך, צום עכטן אויסדרוק. אַנדערש איז עס אין די באַציאונגען צווישן משפּחה־מיטגלידער וואו ערלעכקייט און יושר פֿאַדערן זיך דאָ אין אַ פיל גרעסערער מאָס: ניט פֿאַדערן פון דעם צווייטן מער ווי מען פֿאַדערט פון זיך, שעצן דעם צווייטנס אַרבעט און מי גלייך ווי זיינע, געבן דעם צווייטן וואָס אים פֿאַדערט זיך גלייך ווי זיך, פילן דעם צווייטנס צער אַ״וו. ביי אַ מענטש מיט אַן אַיידעלן כאַראַקטער קומט דאָס פון זיך אַליין; אַן אַנדערער דאַרף אַרבעטן אויף זיך צו שאַפֿן אין זיך אָט די מידות.

ג) כעס: די ערגסטע מדה וועלכע ברענגט מחלוקת איז כעס. ספר משלי און חז״ל ריידן זייער פיל וועגן כעס. בעת׳ן כעס פאַרלירט דער מענטש זיין שכל. ״כל הכועס, אם חכם הוא חכמתו מסתלקת הימנו״ — זאָגן חז״ל. און אין ספר משלי: ״כעס בחיק כסילים ינוח״. מיר וועלן דאָ ברענגען פון ספרים עטלעכע עצות קעגן כעס: דער מענטש זאָל פֿאַרשרייבן אַלע זיינע זידל־וווערטער, און דערנאָך ווען ער איז רואיק איבערלייענען דאָס, וועט ער זיך שעמען פֿאַר זיך אַליין. אין אונזער צייט קען מען פֿאַרפּיקסירן די וווערטער און דעם קול דורך אַ ״טייפּ״, און נאָכדעם רואיקערהייט הערן זיינע אייגענע געשרייען און וווערטער, וועט אים נעמען עקלען פון זיך אַליין. אַ צווייטע עצה, זייער אַ וויכטיקע: דאָס אַלגעמיינע לעבן אין שטוב זאָל זיך באַזירן אויף סדר און אָרדענונג. דאָס שאַפֿט רואיקייט אין שטוב, און עס גיט ניט קיין געלעגנהייט פֿאַרן אויפּברוזן פון געפילן, פון כעס. כעס וווערט גענערט פון ״פיזור הנפש״, פון טומל און כאַאָס וועלכע הערשן אין דער נשמה. אין שטוב דאַרף אויך הערשן אַן אַטמאָספערע פון שמחה; ניט קיין הוללות, נאָר אַ רואיקע צופֿרידנקייט. דאָס פֿאַרמיידט כעס.

קאָנטראָל איבער זיך

יעדער אייגער דאַרף קאָנטראָלירן זיינע מעשים און זיך אַליין צי איז ער אין אָרדענונג. אויב ער וויס ניט אַז ער האָט זיך וועג־ניט־איז געפֿרואווט בויגן, פאַר־שווייגן, טראַכטן ווי צו מאַכן דעם צווייטן פריילעכער; אויב ער האָט קיינמאָל ניט געפֿרואווט בייטן זיין פירונג — איז דאָס אַ זיכערער באַוויז אַז ער איז ניט ווי ס׳דאַרף צו זיין. אויב ער וויס אַז ער האָט געזינדיקט קעגן דעם צווייטן, דאַרף ער זיך ניט שעמען און טאָן ווי דער דין זאָגט: בעטן ביי יענעם מחילה. דאָס פֿאַרגלעט די אָפּענע וואונד.

דערמיט פֿאַרענדיקן מיר אונזער אָפּ־האַנדלונג וועגן דער זייער וויכטיקער טעמע. די געדאַנקען זיינען געבויט אויף די יסודות פון חז״ל און הייליקע ספרים. ס׳איז כדאי אַז דער פֿאַראינטערעסירטער לייענער זאָל זיי געדענקען, אָדער אַמוויניקסטנס אַרייי־נעמען זיך אין קאָפּ אַז מען דאַרף לערנען און גוט אַרייַנטראַכטן זיך ווי אַזוי מען זאָל בויען דעם לעבן אין שטוב, כדי מ׳זאָל קענען געניסן פון דעם גרויסן גליק וואָס קומט אין שטוב דורך שלום.

קידוש השם

• הרב ט. בלוי

„דער גאַנצער 'בית ישראל' (יעדער איד) איז אַנגעזאָגט געוואָרן אויף 'קידוש שם ה־גדול', ווי ס'ווערט געזאָגט: 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', און מ'איז געוואָרנט ניט צו פאַרשוועכן אים, ווי ס'ווערט געזאָגט: 'ולא תחללו את שם קדשי'" (רמב"ם הלכות יסודי התורה, ה, א).

תורת ישראל איז אויסדריקלעך אַ „תורת חיים", אַ תורה פון לעבן; די תורה הק' זאָגט דאָך קלאָר וועגן באַדייט פון מצוות: „אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (אַז דער מענטש זאָל זיי טאָן און לעבן אין זיי). דאָס הייסט, אַז די מצוות פון דער תורה זיינען באַשטימט צו באַלעבן דעם מענטשן, זייער ציל איז דאָך אַריינצוברענגען אין אים אמת'דיקע חיות און שאַפן אַן אינערלעכן בונד צווישן דעם לעבעדיקן מענטש און זיין באַשעפער און באַלעבער. אין אייניקלאַנג מיט דעם זאָגט טאַקע די הלכה אַז „פיקוח נפש דוחה שבת": מען מעג און מ'דאַרף מחלל שבת זיין אויף צו ראַטעוון אַ לעבן פון אַ אידן, און ס'איז דאָך באַוואוסט דער טעם דערפון אַז די תורה הייסט צו פאַר־שוועכן אין שבת כדי ער זאָל לעבן און אָפהיטן די ווייטערדיקע מערערע שבתים.

דאָס איז אָבער געראַדט געוואָרן אין שייכות צו אַלע יענע צאַלרייכע מצוות, וואָס זיינען ווי „צווייגן" פון דעם גרויסן קדושה'־דיקן „לעבנס־בוים". אַנדערש איז אָבער ווען עס האַנדלט זיך וועגן די מצוות וואָס זיינען יסודות'דיק־פונדאַמענטאַל און אַל־אַרומנעמענדיק, ווי צב"ש: די עיקרים פון אמונת השם, אָדער ביי די דריי האַרבסטע עבירות פון עבודה זרה, גילוי עריות און שפיכות דמים — ביי דעם גילט דער געבאָט פון „יהרג ואל יעבור": אויף זיי טאָר אַ איד ניט עובר זיין ח"ו אָפילו אויב ס'איז נויטיק דערפאַר אַוועקצוגעבן דאָס לעבן; דאָ ליגט אויף אים די הייליקע פאַרפליכטונג פון „קידוש השם", ד"ה צו באַוואָרן און הייליקן דעם אויבערשטנס נאָמען און כבוד דורך שיידן זיך מיטן קערפערלעכן לעבן.

דעריבער, וועגן אַ איד וועלכער געשטעלט פאַר אַ נסיון אין אַ יסוד־זאַך פון תורה און יהדות, וואָס רירט אָן די הייליקייט און כבוד פון א'יבערשטנס נאָמען — און אידן ווי אַ ג־טלזך פאָלק זיינען דאָך אויסגעצייכנט און איינגעצייכנט מיטן נאָמען פון אויבערשטן — איז דערמיט וואָס אַ איד איז גרייט דערפאַר צו מקריב זיין דאָס לעבן הייליקט ער דעם שם שמים וואָס ער טראָגט אויף זיך און אין זיך.

דער רמב"ם אין ספר המצוות טייטשט אויס די מצוה פון קידוש השם: „מיר זיינען אַנגעזאָגט געוואָרן צו מפרסם זיין אָט די אמת'ע אמונה אין דער וועלט און דערביי ניט מורא האָבן פאַר קיין שום שאָדן פון אַ מזיק . . . נאָר מיר זאָלן זיין גרייט אַוועק־צוגעבן דאָס לעבן פאַר דער אהבה צו הש"ת און פאַר דער אמונה אין זיין אחדות". און דער רמב"ם זאָגט, אַז דאָס ניט זיין גרייט ח"ו צו קידוש השם וועט באַצייכנט ווי אַ „חרפה", אַ שאַנד, און אַז דער אויבערשטער האָט דורך דעם נביא ישעי' פאַרגעזאָגט, אַז „ס'וועט אָפגעטאָן ווערן די 'חרפה' פון אידן . . . און ס'וועלן זיך באַוויזן 'בחורים' אין יענער שווערער צייט (וואָס) דער טויט וועט זיי ניט מאַכן ציטערן, און זיי וועלן פריי־בינדן זייער נפש, און (דורך דעם) מפרסם זיין די אמונה און מקדש זיין שם שמים ברבים. אַזוי ווי ער האָט אונז מבטיח געווען, זאָגנדיק: 'ס'וועט יעקב זיך איצט ניט שעמען, און ניט איצט וועט זיין פנים בלאַס ווערן, אַז ער וועט זען זיינע קינדער . . . הייליקן מיין נאָמען'" (ספר המצות, מצוה ט).

דאָס מיינט: דער כבוד און קדושה פון דעם אויבערשטן, כביכול, דריקט זיך אויס אינעם כבוד פון זיין עם ישראל, וויבאַלד דעם אויבערשטנס נאָמען איז פאַרצייכנט אויף אידן; און וען אַ איד איז זיך מוטר נפש פאַר דעם כבוד פון ג־טלעכן פאָלק; פאַר דער רעטונג פון זיין עקזיסטענץ און אויף צו ראַטעוון די עקזיסטענץ פון יעדן אידן — איז דאָס קידוש השם פון די העכסטע מדריגות; ס'איז ניטאָ קיין גרעסערער אופן פון „אָפטאָן־די־חרפה" פון אידישן געשטאַלט, און במילא אויך די פאַרשוועכונג פון ג־טלעכן כבוד, ווי דאָס קומט צום אויסדרוק אין אַ דערהויבן מאָמענט פון קרבנות־גרייטקייט. ס'זיינען פאַראַן פאַרשידענע וואַריאַציעס

פון „קידוש השם" — אויסער די דירעקטע פאַלן פון מסירת־נפש־גרייטקייט פאַרן אויפ־היטן די פונדאַמענטן פון יהדות און יסוד־מצות פון דער תורה.

די פאַרשידנאַרטיקע און פילפאַרביקע אויס־דרוקן פון „קידוש השם" — זיינען אַזוי צאָלרייך צעצווייגט, אַז זיי נעמען אַרום אויך יעדן אומקום ר"ל פון אַ אידישן נפש דורך אַ גוי נאָר מחמת דעם וואָס ער איז אַ איד; ס'הייסט, צוליב דעם עצם פאַקט, וואָס נאָך די טויזנטער יאָרן פון שרעקלעך־אומדער־טרעגלעכע ליידענישן און פיין, עקזיסטירט און לעבט דאָס אידישע פאָלק און טראָגט זיין הייליקן אייגנאַרט מיט אייביקן שטאָלץ. אָט די דערשיינונג גופא, די אידישע עקזיס־טענץ טראָץ אַלץ און אַלעם, דריקט אויס באַערונג און באַשיינונג פון דעם ג־טלעכן נאָמען און השגחה, און דער גוי וואָס פאַרשניידט אַ אידיש לעבן צילט ער — באַוואוסטזיניק אָדער אומבאַוואוסטזיניק — צו נעגירן, צו פאַרקריפלען אָט די בולטע דערשיינונג פון קיום ישראל און כבוד השם. אינעם עצם לעבן פון אַ איד שפירט דער גוי אַ צייכן פון עפּעס וואָס איז ג־טלעך — און מיט פאַרלעשן דעם איד'ס לעבן זוכט ער צו פאַרשוועכן און פאַרשאָטענען אָט די ג־טלעכע הייליקייט וואָס באַזעלט אַ אידיש וועזן.

אין אונזערע דורות זיינען געקומען צום בולטן און אָפענעם אויסדרוק צוויי זייער בריי־פאַרנעמיקע דערשיינונגען פון קידוש־השם. אויבנאויף זיינען זיי טאַקע גענוג קעגנזעצלעך אין זייער כאַראַקטער און אין זייער פאַרעם, אָבער אינערלעך האָבן זיי ביידע מיט זיך פאַרגעשטעלט דעם ענין פון קידוש השם.

דערמיט וועלט געמיינט דער גרויסער אידישער חורבן אין אייראָפּע, פון איין זייט, און די אידישע מלחמות אין הייליקן לאַנד, פון דער צווייטער זייט.

טראָץ דעם וואָס וועגן ערשטן פאַל זיינען דאָ שילדערונגען פון כלומרשטן „גייך ווי שאָף צו דער שחיטה" ר"ל, און אין צווייטן פאַל האָבן זיך אין די קאַמפן אָפּגעשפּיגלט פּרעכטיקע אידישע גבורה און זעלטענע העלדישקייט — אָבער סיי דאָ און סיי דאָרט האָט אידישער אומקום געבראַכט צום אויס־דרוק דעם הערראַישסטן און שענסטן מוסטער פון „קידוש שם שמים", וואָרום אין ביידע פאַלן האָט דער איד מיט זיין פאַרגאַנגן בלוט געהייליקט דעם כבוד און נאָמען פון השי"ת, דעם שם שמים וואָס די גויים זוכן צו מרעפן און פאַרשוועכן, און דערפאַר פאַרמעסטן זיי זיך קעגן אידישן פאָלק אין די גלות־לענדער ווי אין הייליקן לאַנד.

אַרײַנטראַכטנדיק זיך אין די הערלעכע מסירת־נפש־קאַפּיטלען פון אידן אין יעדן אָרט און צו יעדער צייט, אַנטפלעקט זיך פאַר אונז דער אומגעהויער מעכטיקער נשמה־כוח פון אידישן פאָלק, וואָס זיין עצם איבער־נאַטילעכע עקזיסטענץ (טראָץ אַלע פרואוון צו אונטערגראָבן זיין קיום) דינט ווי אַ לעבעדיקער עדות צו דער גדלות און קדושה פון אויבערשטן ב"ה.

און דערפאַר איז אַזוי געוואַלדיק גרויס דער זכות פון די אַלע וואָס זיינען אַוועק על קידוש־השם אויף יעדן וועג; און זייער חלק אין נצחיות'דיק־ליכטיקן לעבן איז אַזוי וואונדערלעך גרויס און הויך, אַז „קיין שום באַשאַפענער וועזן קען ניט שטיין אין זייער מחיצה" (אין גן־עדן), ווי עס זאָגן אונזערע חז"ל.

ניט אומזיסט האָבן אַזויפיל אידן — און אַזויפיל גדולי ישראל — געלעבט צו האָבן דעם זכות אומצוקומען אויף קידוש השם...

ס'איז אָבער נאָך פאַראַן אַן אַנדער אויסדרוק פון קידוש־השם — דער וואָס הייליקט ג־ט'ס נאָמען מיטן לעבן, מיט אַ לעבנס־פירונג וואָס רופט אַרויס פאַרערונג און באַשיינונג פאַר דעם כבוד פון השי"ת. אויך דאָס האָט דעם באַדייט פון קידוש השם. אמת, אַזאַ קידוש־השם „דורך לעבן" איז ניט באַהויכט מיט אַזאַ זעליש־הימלשער לויטער־פּראַכט וואָס איז דאָ אין קידוש־השם „דורך אויס־לעבן", אָבער די לעבן־געבליבענע קענען און דאַרפן לערנען פון די וואָס האָבן מקדש השם געווען מיט זייער אומקום — ווי אַזוי צו דערהויבן זיך צו קידוש־השם אויך ביים לעבן; און דערמיט צו מתייחד זיין זיך מיט די הייליקע נשמות פון די געפאַלענע און מיטווירקן צו דער פאַראייי־ביקייט פון זייער זכרון לעולם ועד. דאָס דאַרף זיין די „לעבנס־לעקציע" וואָס מ'דאַרף לערנען פון גרויס־אידישן „מות קדושים".

„וועז דער חכם איז גוט אויסגערעכנט ביי זיך, און זיין ריידן מיט מענטשן („בריות") איז אידל־געלאָסן, און ער איז אין נאָענט־צוגעלאָזענע פאַרהעלטענישן מיט זיי („ודעתו מעורבת עמהם"), און נעמט זיי אויף מיט 'סבר פנים יפות'; און אַז ער ווערט פון זיי באַליידיקט, טוט ער ניט באַליידיקן אויף צוריק; און ער איז זיי מכבד, אַפילו די וואָס גרינגשעצן אים; און ער האַנדלט ערלעך־אמת'דיק („באמונה") . . . און מ'זעט אים שטענדיק ווי ער איז זיך עוסק אין תורה, איינגעהילט אין ציצית, באַקרוינט מיט תפילין, און ער טוט אַלע זיינע מעשים לפנים משורת הדין . . . ביז צום דערפירן אַז אַלע לויבן אים, האָבן אים האַלט און באַגערן

(סוף אויף זייט ט)

גדול השלום...

• ח. אויזיקאַוו

איינע פון די גרעסטע גייסטיקע מחלות פון וועלכע דאָס אידישע פאָלק האָט פיל מאָל געליטן — און מ׳קען זאָגן, אַז דאָס האָט אָפטמאָל זיך אַרײַנגעריסן אָפילו אין די בעסערע און פרימערע טיילן פון פאָלק — איז די פלאָג פון מחלוקת, פון ניט קענען זיך צוזאַמענריידן און צוזאַמענלעבן. דערפון האָט געליטן דאָס פאָלק ווי אַ גאַנצער כלל, דאָס האָט פארשאָפט פיל צרות אין קהל׳שן לעבן, און דאָס האָט געבראַכט פיל ליידן און יסורים אויך אין משפחהדיקן צוזאַמענלעבן.

איבערהויפט קען מען זיך וואונדערן, וואָס די דערשיינונג פון מחלוקת האָט אַזוי אָפט געקענט קומען צום אויסדרוק צווישן די קרייזן פון ערלעכע אידן, צווישן בני־תורה; עס זיינען געווען רייבונגען, שטרייטן און רייסענישן צווישן אַזעלכע אידן וואָס וויסן וועגן די ביטערע פאָלגן פון מחלוקת, צווישן אַזעלכע וואָס אַרבעטן אויף אויסאיידלען די מידות און אָפילו צווישן אַזעלכע וואָס זיינען בפירוש אויסגעהיט פון אַנדערע ענלעכע זינד צווישן מענטש און מענטש. וואָס פאַר אַ כוח שטעקט אין דעם פונק פון מחלוקת, וואָס דרינגט אַריין אָפילו אין איידעלערע אידישע הערצער און צעפלאַקערט זיך מיט אַ בייזער קראָפט?

ס׳איז אַוודאי באַוואוסט וואָס אונזערע חכמים לערנען אונז, אַז די איניקייט, די אחדות פון אידישן פאָלק איז פון די סאַמע פונדאַמענטן פון אידישער עקזיסטענץ; אחדות און שלום איז די כלי צו ג־טלעכער בענטשונג, דער לעבנס־זאָפט וואָס קנעט אויס די אייגנאַרטיקע צורה פון כלל־ישראל. אחדות איז געווען אַ באַדינג צום אויפנעמען די תורה, און איז געבליבן לעולם ועד אַ ווינקלשטיין אינעם געבוי פון תורה ומצות לעבן. אחדות און שלום איז ווי דאָס בלוט וואָס פליסט און בינדט צוזאַמען אַלע גלידער, ווי דער צענטראַלער נערוון־קנופ וואָס שאַפט די איינהייטלעכע האַרמאָניע פון אַלע קערפער־טיילן. וואָרום די אידן טיילן זיך טאַקע אויס דערמיט וואָס זיי זיינען ווי איין גוף; אידן זיינען ניט בלויז אַן עטנישע גרופּע, זיינען ניט בלויז פאַרבונדן דורך אָפשטאַם און עס בינדט זיי ניט בלויז די אויסערלעכע אידענטיטעט, די איינהייט־לעכקייט פון פירונג און לעבנס־שטייגער. אַ סך מער און טיפער. ס׳איז דאָ אַן אינערלעכע גייסטיקע ג־טלעכע געבונדנקייט צווישן איד און איד. אויף אַזוי ווייט איז אָט דער קשר, אַז אויך דער סך־הכל׳דיקער חשבון פון יעדן אידנס לעבן און שליחות אויף דער וועלט איז איינגעוועבט אין דעם כלל־ישראל־דיקן „פלאַן". עס איז קלאָר, אַז אחדות און שלום אויפן גאַנצן שטח פון אידישן לעבן איז די פאַקטישע „בריק" צווישן אידן אין דער וועלט.

און פונקט ווי אין דער גשמיות׳דיקער וועלט, אַזוי אויך אין דער רוחניות׳דיקער וועלט, פאַרלייגט זיך דער קעגנערישער צד (די „סטרא אחרא") מיט אַלע כוחות צו צעשטערן אָט די לעבנס־„בריק", די אחדות און דעם שלום צווישן אידן. דעריבער איז דער יצר־הרע פון מחלוקת אַזוי אַנגריי־פעריש, ביז צום אַטאַקירן מיט אַלע קליגע־רישע פאַרפירעריש מיטלען.

וואָס זיינען די וועגן דורך וועלכע די מחלוקת־פלאָג באַפאַלט אויך די איידעלערע שיכטן פון אידן? און וואָס זיינען די פאַר־היטונגס־וועגן? „ניטא קיין זאַך וואָס איז ניט אָנגעוואונקען אין תורה". אַ טיפע באַ־לויכטונג אין דעם ענין איז פאַראַן אין דעם ערשטן מאמר פון הלל הנשיא אין פרקי אבות. זיינע געציילטע ווערטער זיינען טאָקע דער באַלערנדיקער אָנזאָג צו אַ אידן וויי וויט ער דאַרף זוכן שלום און גלייכצייטיק ווערן אָנגעוואונקען אויף די טיפערע און שטאַרקערע שטערונגען וועלכע מען דאַרף באַזייטיקן אויפן וועג צו מאַכן שלום אין אַ מחלוקת.

* * *

הלל הנשיא פלעגט זאָגן: „הוי מתלמידיו של אהרן: אוהב שלום ורודף שלום...". זאָלסט זיין פון די תלמידים פון אהרן הכהן — אַ ליבהאָבער פון שלום און אַ נאָכיאָגער פון שלום. דאָכט זיך, אַז דער געבאָט צו זיין אַן „אוהב שלום" און „רודף שלום" רעדט שוין קלאָר פאַר זיך. צו וואָס די הקדמה „זאָלסט זיין פון אהרנ׳ס תלמידים"? איז דען אַ תלמיד פון אהרן הכהן עפעס אַנדערש פון אַ תלמיד פון ערשטן רבין, משה רבינו? אהרן הכהן אַליין איז געווען אַ תלמיד פון משה רבינו! אָט דער מאמר פון הלל הנשיא איז דאָך אַ טייל פון תורה, פון „משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע" אַא״וו ביז הלל, ביז אַלץ וואָס „תלמיד ותיק עתיד לחדש". טאָ האָט דאָך הלל הנשיא

געקענט זאָגן קורץ און קלאָר (און די רייד פון חכמים זיינען דאָך וואונדערלעך קורץ און געמסאָסטן): „זאָלסט זיין אַן אוהב שלום און אַ רודף שלום".

מיט דעם אַריינפיר „הוי מתלמידיו של אהרן" האָט הלל הנשיא באַזייטיקט אַלערליי אויסערלעך־פעסטע „מאָטיוון" וואָס שטייען אין וועג צום שלום. אין אַ קריגעריי וואָס ברעכט אויס צווישן מענטשן, צוליב וועלכער סיבה ס'זאָל ניט זיין, איז דער ערשטער פאַרמיטל־שריט מחייב אַז די צדדים אָדער לכל־הפּחות איין צד זאָל ווייכער ווערן און אָפּטרעטן פון זיין עקשנות'דיקער מאָנונג און תביעה. וועלן ביידע קריגעריש זייטן באַשטיין יעדער אויף זיינס — זיינען ניטאָ קיין אויסזיכטן אויף פרידלעכער לייזונג. הייסט עס, אַז די אויסשליסלעכע תּרופה צו מחלוקת איז דאָס אויסווירקן אַ קעגנזייטיקע דערנענטערונג אין די הערצער פון די בעלי מחלוקת — דורך זיי אַליין אָדער דורך אַ דריטן פאַרמיטלער.

אָבער דאָ קענען קומען מכשולים, וואָגיקע, אמת'ע און אָפילו אין פלוג תורה'דיקע שטערונגען, באַזונדערס טאַקע אין מחלוקת'ן צווישן בני־תורה און אין קריגעריין וואָס האָבן צו טאָן, למשל, אין ענינים פון קהילה, רבנות, מוסדות־תורה אדג"ל. דער פאַר־מישטער אין דער מחלוקת, ווי אויך דער וואָס דאַרף לעשן די מחלוקת, קען טענה'ן: ווי קען מען, ווי מעג מען אָפּטרעטן פון דעם אָדער יענעם שטאַנדפונקט, וויבאַלד עס שטיצט זיך אויפן פּרינציפּ פון אמת? איך קען פאַרציכטן אויף געלט, אויף מאָטער־יעלע וועלטן — אָבער ניט אויף רוחניות'דיקע מאַראַלישע וועלטן, בפרט אויף פּרינציפּן וואָס פונדעווען אויף יסודות פון תורה! טאָ ווי איז שייך אָפּצואווייכן דערפון? ס'איז דאָך אַן אָפּקער פון אמת און במילא אַן אַראָפּפאַל צו שקר, צו אומרעכט! ווי וווייט מעג מען עס גיין צוליב שלום?!

דאָס איז געוועדט געוואָרן אָפילו אין פאַלן וועו אָט די פּרינציפּן פון „אמת" און תורה־מאַראַל קענען זיין באַפאַרבט מיט עגא־איסטישע טענדענצן; וועו דער שלום „זעט אויס" בלויז צו פאָדערן דעם אָפּנויג פון נקודת האמת. נאָך ערגער איז, וועו דער שלום מאָנט בפירוש אַ פאַקטישן אומבאַ־שטרייטבאַרן פרייז צו פאַרקוקן דעם פּרינציפּ פון אמת. דערויף האָבן מיר דאָך אַ קלאָרן אוצוויידייטיקן אָנזאָג: „מדבר שקר תרחק"; און וויפל מאמרי חז"ל זיינען פאַראַן, וואָס ברענגען אַרויס די אומווירדיקייט, די שעד־לעכקייט פון ליגנס און די שטרענגקייט צו האַלטן זיך תמיד ביים אמת!

עס זאָגן די חז"ל: „אויף דריי זאָכן שטייט די וועלט: אויף אמת, דין און שלום". מ'קען פרעגן: אַזעלכע צוויי זיילן פון „אמת" און „דין" — און דאָס זיינען דאָך „אמת" און „דין" וואָס תורה באַצייכנט זיי מיט אָט די באַגריפן! — טאָ פאַרוואָס זיינען זיי ניט גענוג צו זיכערן די עקזיסטענץ פון וועלט? זאָגט אָבער תורה: ס'איז מעגלעך אַז עס זאָלן הערשן, „אמת" און „דין" און דאָך זאָל קיין שלום ניט גילטן — און אַן שלום קען די וועלט ניט האָבן קיין קיום. דאָס מיינט אַז שלום פאָדערט אָפט עפּעס אַזוינס וואָס דער טרוקענער אמת און דער האַרבער דין זיינען ניט ביכולת צו געבן. וואָס מיינט עס?

דאָס לערנען מיר פון הלל הנשיא'ס ווערטער: „הוי מתלמידיו של אהרן" — זאָלסט זיין אַ תלמיד און גוט־גוט אַריינ־לערנען אין זיך דעם דרך פון אהרן הכהן. די חז"ל גיבן אונז אַ מוסטער פון אהרנ'ס הנהגה: וועו ער האָט אָנגעטראָפן צוויי צעקריגטע אידן, האָט ער געזוכט צו מאַכן שלום צווישן זיי. ווי אַזוי? ער פלעגט צוקומען צו איינעם פון זיי און אים זאָגן: זע, וואָס דו טוסט! דיין חבר (דער צעקריגטער) האָט שטאַרק חרטה און ערגערט זיך זייער שטאַרק צוליב דער עוולה וואָס ער איז באַגאַנגען קעגן דיר; אים פאַרדריסט עס זייער און ער באַגערט שטאַרק צו איבערבעטן זיך מיט דיר. פונקט אַזוי האָט ער געראַטן מיטן צווייטן הינטער די אויגן פון ערשטן. מיט זיין האַנדלונג אויף דעם אופן און מיט גוטע האַרציקע רייד האָט ער דערפירט אַז וועו די צוויי פיינטלעך־צעקריגטע מענטשן האָבן זיך באַגעגנט, האָבן זיי זיך אַרומ־געכאַפּט און זיך געקושט מיט ליבשאַפט איינער צום צווייטן.

אָבער דער אמת איז דאָך געווען, אַז ביידע בעלי־מחלוקת זיינען גאָר דעמאָלט געווען ביטערע שונאים צווישן זיך! טאָ וואָס האָט אהרן זיך באַנוצט מיט רייד וואָס האָבן ניט געשטימט מיטן פאַקט? די הייליקע תורה באַפעלט אָבער בפירוש צו לערנען זיך פון אהרן בכדי צו פאַרשטיין וואָס עס מיינט טאַקע דער תורה'דיקער וועג צו שלום: פאַראַן געוויסע באַגריפן פון „אמת" וואָס ס'איז אַ הייליקע פליכט און מצוה זיי צו מקריב זיין אויפן מזבח פון שלום. אָט דער וועג פון אהרן הכהן איז גאָר אין תוך דער ריכטיקער וועג און פירט צום אמת'ן אמת, צום געשמאַקן און זיס־תורה'דיקן אמת — דעם אמת פון שלום. חס־ושלום צו באַטראַכטן די ווערטער פון אהרן וויי ניט־אמת. זיינע רייד, וואָס האָבן דערפירט צום גרויסן שלום

פון די צעקריגטע, אַט די רייד זיינען אין אַנבליק פון תורה־דיקן אמת'ן בליק אויף אידישע הערצער — דער גרינטלעכער תמצית פון אמת. אין אידישע הערצער איז אייגעוואָרצלט דער באַגער צו איבערבעטן און אַרומנעמען אַפילו דעם בעל־מחלוקת; און דער שטער דערצו קומט פון די פאַר־פירערישע מענטשלעכע שוואַכקייטן און אומשטענדן — און זיי ענדערן זיך טאַקע דורך די „געענדערטע" רייד פון אַן אהרן הכהן.

אַזאַ „אָפנויג" פון אמת צוליב שלום ווערט טאַקע דורך חז"ל ניט באַצייכנט ח"ו ווי ניט־אמת. זיי רופן עס אָן מיטן לשון „ענדערן" — ס'הייסט אַן אמת וואָס איז בלויז אַנדערש־דיק געענדערט פון דעם פשוט־מענטשלעכן באַגריף פון אויסערלעכן אמת אויף אַ טיפערן יסוד פון אמת'דיקייט. און אונזערע חכמים גיבן געוויסע ביישפילן ווען מ'מעג און מ'דארף „ענדערן" פון דעם אמת. אייגנטלעך לערנט מען עס אַרויס פון דער תורה גופא: ביים אָנזאָגן אברהם און שרה, אַז זיי וועלן אויף דער עלטער געבוירן אַ זון, האָט שרה זיך געוואונדערט און „געזאָגט" אין געדאַנק: צי וועל איך טאַקע געבוירן און מיין האַר (אברהם) איז שוין אַלט; אָבער ווען דער פסוק גיט איבער אַט די ווערטער אירע אין די רייד פון אויבערשטן צו אברהם, באַציט זיך איר וואונדערן אויף דעם וואָס זי אַליין איז אַלט („ואני זקנתי"): „שינה הכתוב מפני דרכי שלום".

ענלעך דערצו קען מען זען און לערנען אין צווייטן „זיין": דין — דער תורה־דיקער דין און הלכה. אַן אָפקער פון דין־תורה, פון הלכה אַפילו אויף אַ האָר, איז אַן אָפקער און אָפרייס פון סאַמע אידישן הייליקן לעבנס־קוואַל. אָבער תורה גופא פאַדערט אויך — און אַט די פאַדערונג איז דאָך דין און הלכה! — אַז אין געוויסע אופנים מוז אַנ־געווענדט ווערן דער „לפנים משורת הדין". ס'איז דער דריטער „זיין" צוזאַמען מיט „אמת" און „דין".

און דאָס זאָגט אָן די תורה: זאָלסט זיין אַ תלמיד פון אהרן, בכדי צו וויסן געוויס וואו מ'טאָר ניט אַריבערשפאַנען די גרענעצן פון אמת אַפילו אויף אַ האָר, און וואו ס'איז דאָס העכסטע תורה־געבאָט און מצוה צו „ענדערן" געוויסע באַגריפן פון אמת צוליב שלום. אַ געטרייער אמת'ער תלמיד מוז זיך אינגאַנצן איבערגעגעבן, ביטול'דיק, אינגאַנצן ניט געאַרט און פאַרנאַרט פון „איך"־מאַטיוון — און דאָס טאַקע פאַדערט זיך צו קענען זיין אַ נאַכפאָלגער פון אהרן אין דער הנהגה פון „אוהב שלום ורודף שלום". אַ תלמיד פון אהרן מיינט: קענען ביי זיך אַרויסרופן די טיפע גייסטיקע כוחות וואָס זאָלן באַ־צווינגען אין אים אַפילו דאָס וואָס זעט אים אויס ווי דער מעכטיקער פריצים פון אמת, פון אַנהאַלטן זיך אין מאַראַלישע ווערטן; אַזאַ מין דורכברוך אין גייסטיקע איינשטעלונגען איז אָפטמאָל שווערער ווי דורכברעכן אַ פיזיש־שטיינערנע וואַנט. און אויב מען מאַנט דאָס ביי אַ „זייטיקן" צוליב מאַכן שלום צווישן צעקריגטע — וויפל מער פאַדערט זיך עס פון די בעלי־מחלוקת אַליין! ערשטנס: מוז ער זיך דאָך אַ טאַפּ טאָן ביים גייסטיקן דופק: איז זיין קריגערישע עקשנות טאַקע באַזירט אויף די פרינציפן פון אמת? פילט ער טאַקע אַז גערעכטיקייט און „דין" זיינען אויף זיין זייט? אפשר דאַרף ער פשוט אַ „טרייבער" טאָן זיינע „פרינציפן" פון זעלבס־פאַרבלענ־דערישע פניות, גאוה, נקמה אדג"ל? איז עס דאָך אַ צוגאַב־פאַרברעך צום גרויסן אומגליק־זינד פון מחלוקת! און אויב אַפילו יאָ אמת און יושר אויף זיין זייט — טאָ זאָל ער זיך לערנען פון אהרן הכהן מקריב צו זיין געוויסע סאָרטן „אמת" צוליב שלום.

וואָרום אויך דעם פרינציפ פון „דין" און „אמת" נעמט אפט אַ מענטש דורך זיינע „איך"־ברילן; און אפט קען געמאַלט זיין, אַז ביידע צעקריגטע צדדים אפערירן מיט צוויי פארשיידענע עלעמענטן פון „אמת", וואָס ביים צוזאַמענקומען שאַפן זיי גאָר אַ קאַנפליקט — און דווקא דורך „פאַרבויגן" עטוואָס די „שפיץ־שאַרפקייטן" פון ביידע סאָרטן „אמת", דורך דער שלום־פאַרמיטלונג, ווערן דאָן ביידע „אמת'ן" אויסגעגלעט און האַרמאָניש אויסגעגאָסן אין איין אמת'דיקן אמת, וואו עס שפיגלט זיך אָפ דער ג־טלעכער אמת („שמו של הקב"ה אמת") און דער הימלדיקער שלום („שלו' " איז שמו של הקב"ה).

* * *

און אַז דו וועסט זיין פון „תלמידיו של אהרן", וועסטו זיין דאָס וואָס עס פאַדערט זיך פון דיר: אַן „אוהב שלום". איינס איז געבונדן מיטן אַנדערן: ווען אַ איד לערנט זיך צו פאַרשטיין און פילן די לעבנס־נויטיקייט און קדושה־טייערקייט פון שלום — דאָס גופא איז שוין אַ באַוויזן און אויך אַן אַריינפיר צו אַ דערוועקטן געפיל פון באַגערן דעם שלום, ליב האָבן שלום; און אַן אוהב שלום איז דער וואָס איז גרייט אָפילו צו „פאַרבויגן" געוויסע דערלויבטע פרינציפן פון מאָראַל און אמת צוליב דער געליבטער זאַך. „על כל פשעים תכסה" — אהבה פאַרדעקט נאַטירלעכערהייט אויף „זינד" און „פעלערן". אויך אין אונזער ענין

האָט דער „אוהב שלום" דעם כוח צו „פאַר־דעקן" (אָוודאי אין דער דערלויבטער מאָס) געוויסע „פעלערן" וועלכע זיינען אַ נויט־וועגדיקייט צו דערגרייכן דעם באַגערטן שלום.

„הוי מתלמידיו של אהרן" פאַדערט נאָך עפּעס: צו זיין אַ „רודף שלום". אַ מענטש איז אַמאָל גרייט צו פאַרבויגן אויף געוויסע מאַראַלישע שטעלונגען; ער איז אָבער ניט מוכן ומזומן צו פאַרבויגן זיין פּערזענלעכע שטאָלץ, צו טאָן עפּעס וואָס קען אויסקומען ווי אומ׳כבוד, פאַרשוועכונג פון זיין ווירדע.

לאָמיר אַ לערן טאָן די פּרשה „שלום" פון אהרן הכהן. אהרן איז געווען דער ברודער פון משה רבינו, זיין מיטהעלפער אין דער גאולת ישראל, זיין שותף אין אַלע מוראדיקע נסים ונפלאות; דער מיטפירער און מיט־לערער פון משה רבינו אין איבערגיסן דעם תורה־קוואַל צו אַלע נשמות ישראל — און צו דעם אַלעם דער הייליקסטער און ערשטער כהן גדול פון אידישן פאָלק, וואָס האָט דורכגעפירט די הייליקסטע עבודה אין הייליקסטן אָרט: אין משכן און קדש־קדשים! האָט ער גאָר אַ סך באַראַכטיקטן גרונט אָפּ־צוהיטן זעלבסטווירדע און דעם כבוד פון העכסטער קדושה׳דיקער פאַרקערפערונג. און דאָך: אָט די אומגעהויער הייליקע און בכבודיקע פּערזענלעכקייט, ווי האָט ער זיך נוהג געווען? ווען אַ פאַר סתם־אידן האָבן זיך פאַרוויקלט אין אַ ביטערער מחלוקת — און ס׳איז קלאָר פון דעם סיפור חז״ל, אַז ביי אהרנ׳ען איז ניט געווען קיין חילוק ווער די בעלי־מחלוקת זיינען און וועגן וואָס די קריגעריי איז געווען; ס׳הייסט אָפילו גאָר געוויינלעכע (און אפשר נידעריקערע דער־פון!) אידן אין עס מעג זיין אַז דאָס רייסעניש איז געווען צוליב אַ מינדערוויכטיקער זאַך, אַ שטות — דאָך האָט אהרן אינגאַנצן „פאַרקוקט" זיין העכסט־גדלות׳דיקע חשיבות, האָט זיך אַרונטערגעלאָזט פון זיין הימל־הויכן „פּעדעסטאַל" און זיך באַשעפטיקט מיט די צעברוגזטע מענטשן בכדי צו מאַכן שלום צווישן זיי. ער האָט זיך ניט געריכט מיט זיין אומגעהויער־טייערער צייט (מ׳קען זיך קוים פאָרשטעלן וואָס אַ מינוט האָט געמיינט ביים ערשטן כהן גדול!); ער האָט מיט לייב־און־לעבן זיך אַריינגעוואָרפן — און דאָס מיינט: אָפּגעצויגן זיין הייליקסטן אויסגעאיידלטסטן גייסט־וועזן וואָס איז געווען פאַראייניקט מיט די העכסטע קדושה־וועלטן און עס אַריינגעטאָן — אין אַלערליי איינ־רייַדענישן וואָס זיינען נויטיק וויַיך צו מאַכן אַן עקשנות׳דיק־צעקריגטן בשר־ודם.

און דאָס איז דער וועג פון אַ „רודף שלום": ער פאַרלאָזט, ער גייט אַוועק פון זיין פאָזיציע און גייט־נאָך, ניין, ער יאָגט־נאָך דעם שלום! ער לויפט צו דערגרייכן אָט־דעם ציל מיט אימפעט, מיט אַן אינ־טענסיווער אָנווענדונג פון כוחות, פיזישע ווי גייסטיקע.

וואָרום ניט נאָר טאָר מען ניט וואַרטן, אַז די צעקריגטע זאָלן קומען צום „פאַר־מיטלער" בכדי צו פאַרהיטן זיין ערע און שטאָלץ, נאָר מ׳טאָר אַפילו ניט „פאַרזויערן" די מינדסטע שלום־געלעגנהייט אויף אַ שעה, אַ מינוט. מ׳מוז זיך צויאָגן און תיכף נאָכ־יאָגן דעם שלום. וואָרום . . . יאָ, דער שלום קען דערווייל „אַנטלויפן". מחלוקת האָט די נאַטור צו „פראָגרעסירן", צו צעפלאָקערן זיך, צו דערווייטערן די אויסזיכט פאַר שלום.

און ווידער איז דאָ כדאי צו באַמערקן: עפּעס הערשט אַ מאָדנע איינגעבירגערטע הנחה אין אַ סך הערצער, אַז אָט די אַלע שטרענגע אָנזאָגונגען צו טאָן וואָס מעגלעך פאַרן שלום־וועגן איז עס כאילו גילטיק בלויז פאַר אַ זייטיקן מענטשן; די בעלי־מחלוקת פילן זיך אַזוי ווי זיי וואָלטן געווען אין אַ „פּריווילעגירטער" לאָגע: וואָס שייך צו מאָנען ביי זיי אַ שלום־אָנשטרענגונג, אַז די מחלוקת האָט דאָך צו טאָן מיט זייערע אייגענע אינטערעסן! אָבער אויך די פשוט׳ע לאָגיק דיקטירט פונקט פאַרקערט: אויב אהרן הכהן דאַרף פאַר זייער שלום וועגן „אינוועסטירן" אַזוי פיל — טאָ איז געוויס אַז זיי אַליין דאַרפן וויסן אַז אַ סך מער פאָדערט זיך פון זיי אַליין.

און ווער זאָגט עס אַן צו זיין פון „תלמידיו של אהרן"? — הלל הזקן — און ער אַליין איז דאָך געווען דער הערלעכסטער און העכסטער מוסטער פון אַ תלמיד פון אהרן: פון אַן „אוהב שלום" אין דער גרעסטער מאָס!

* * *

ליידער זעט מען, אַז דווקא אין די היינטיקע טעג, ווען שקר און פאַלשקייט הערשן אין וועלט מיט אַזאַ פאַרנעם וואָס מ׳האָט אַמאָל קוים געאָנט דערפון — דווקא אין די טעג איז אויך פיל מער פאַרשפרייט די פלאָג פון מחלוקת צוליבן . . . אמת, צוליב כלומרשטע אויסגעהאַלטענע אידעאַלן און וועדטן. וויפל דאַרפן מיר זיך היינט לערנען צו זיין אַ תלמיד פון אהרן הכהן (און הלל הזקן)!

כסלו ה'תשל"ה, באַנד 16, נומער 3 (62)

קאונסיל נשי ובנות חב"ד
770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ. י.

צום פינף־און־צוואַנציקסטן נשיאות־יאָר פון כ"ק אדמו"ר שליט"א

מיט טיפע פרייד־געפילן דריקן מיר דאָ אויס אונזער דאַנקלויב צו הש"ת פאַר דעם וואָס מיר האָבן דעם זכות צוזאָגן בלב ובפה מלא: ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו צו דעם זמן וואָס צייכנט אָפּ פינף און צוואַנציק יאָר נשיאות פון כ"ק אדמו"ר שליט"א, ובצלו נחיי עד בגו"צ בב"א.

דער מענטשלעכער געדאַנק איז צו אָרעם און הילפלאָז צו גיבן אין קורצע ווערטער (ווי אין לאַנגע זאַצן) אַ תמציתידיקן אָפּשאַץ פון דעם וואָס אָט די גרויסע גלאָרר"כע נשיאות־תקופה — סיי אין איר השפעה פון גלאָבאַלן כמות־פאַרנעם און סיי אין איר יסוד־החיימידיקן איכות־באַדייט — האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט אינעם לעבן פון כלל ישראל אין אַלגעמיין, פון פרומען אידנטום בפרט און פון עדת החסידים במיוחד.

און דאָך וועלן זיך, האָפענטלעך, געפינען די פאַסיקע און קאָמפעטענטע פערזענלעכקייטן, וואָס וועלן אין די קומענדיקע טעג ברענגען צום עפנטלעכן אויסדרוק (לכל־הפחות) געוויסע קערנדיקע שטריכן און שייַן־מוסטערן פון דער אומגעהויערער פילזייטיקער און קאָליפולער השפעה־ווירקונג — און זאָל דאָס דינען ווי ליכט־פונקטן צו דערלייכטן די אויגן און דערוועקן די נשמה־חושים צו לייטערן זיך, צו דערהויבן זיך און זייַן ראוי צו דער געבענטשטער נשיאות־השפעה לאורך ימים טובים.

אויך „די אידישע היים" וועט בע"ה צוטראָגן איר „חלק" דערין אין קומענדיקן נומער, וואָס וועט זייַן געווידמעט גלייכצייטיק צום יום הבהיר פון י"א ניסן — יום־ההולדת פון כ"ק אדמו"ר שליט"א.

און דאָ בלויז אַ פאָר וועלטער:

„כה* יתן" — די פינף און צוואַנציק נשיאות־יאָרן, מיט וועלכע די השגחה עליונה האָט אונז באַגליקט ביז איצט (ועד בג"צ), זאָלן אונז נעבן כח און דעת און התעוררות צו וועלן נאָך טיפער און שטאַרקער צוגעבונדן מיט דער גאַנצער נשמה, מיט אַלע כוחות און חושים, צום אילנא דחיי; צו גיין מיט מער פעסטקייט און זיכערקייט און פולהאַרציקייט אין זייַנע הייליקע דרכים, און זייַן נאָכמער ראוי צו מקבל זייַן זיין ג־טלעכע ברכה והשפעה;

„וכה יוסיף" — און דער האַלבער יובל פון די נשיאות־יאָרן זאָלן אויף להבא אַרויסרופן נאָכמער ליכט־שפע, נאָכמער הימל־ברכה אין דער נשיאות־השפעה פון כ"ק אדמו"ר שליט"א ביז צום באַלייכטן אַלע אידישע הערצער מיט דעם אור פון תורה וחסידות, מקרב זייַן גאַנץ כלל ישראל לאביהם שבשמים און מקרב זייַן די גאולה שלימה ע"י משיח צדקנו בעגלא דידן.

*) כה — איז בגימטריא 25.

די אידישע היים

פערטל יאָר שריפט

טעמא גודארי — רעדאַקטאָר

כסלו ה'תשל"ה — באַנד 16, נומער 3 (62)

צום פינף און צוואַנציקסטן נשיאות־יאָר
פון כ"ק אדמו"ר שליט"א . . . . . הילע

אַ פאָר האַרבע וועלטער צו זיך אַליין
— י. לאַזאַראָוויסקי . . . . . א

אַן אויסצוג פון אַ בריוו פון אַ רויזה נאמן
— י. בן־אליעזר . . . . . ה

דער משל אין תב"ד חסידות (ערשטער אַרטיקל)
— הרב דר. נ. מינדעל . . . . . ח

תורה און כבוד התורה — הרב ש. עלטערג . . י

אַ שמועס (דערציילונג) — ד. זאַריצקי . . . יב

צוזישן תנוכה און פורים — ה. ליפזאַן . . . טז

דער מסור (דערציילונג)
— הרב אליעזר פלטיאל . . . . . יח

די לעקציע פון דער יו־ען — י. אידלזאָן . . כב

א פאָר האָרבע ווערטער צו זיך אַליין

• י. לאַזאַראָווסקי

איינער פון די גאָר גרויסע חסידים און גאונישע מוחות סיי אין תורת הנגלה און סיי אין תורת החסידות האָט אין אַ בריוו אויספירלעך אויפגעקלערט וואָס עס מיינט אמונת חכמים. וואָס מ׳קען דערפון אַרויסנעמען, בקיצור, דאָרף עס אויסקומען אַזוי: ס׳איז פאָראַן אַן אונטערשייד צווישן אמונת צדיקים און אמונת חכמים — און אמונת חכמים איז מער צוגענגלעך און לייכטער צו דערווערבן ווי אמונת צדיקים.

אמונת צדיקים איז אַן אמונה אין דער גייסטיקער העכערקייט פונעם צדיק, אין זיין איבערוועלטלעכער קראָפט, אין זיין האָבן עפּעס אַזוינס וואָס אונזער שכל קען ניט באַגרייפן און האָט דאָרט ניט קיין צוטריט — ס׳איז אַן אמונה׳דיקע אמונה, וואָס ציט זיך אויף אַן ענלעכער ליניע ווי אמונת השם: „ויאמינו בה׳ ובמשה עבדו". אמונת חכמים אָבער פאָרמאָגט אַ שכל׳דיקע, אַ לאָגישע באַזע. ס׳איז טאָקע אַ גלויבן אינעם גדול בישראל; מ׳פאָרשטייט טאָקע ניט פאָרוואָס ער זאָגט אַזוי, מ׳באַנעמט ניט ווי אַזוי זיין וואָרט, זיין אָנזאָג, זיין דרך קען אויפטאָן — אָבער דערין העלפט צו אויך די לאָגיק: ער דער צדיק און גאון און חכם פאָרשטייט דאָך אַן אַן ערך בעסער, טיפער און איז דאָך חכמה׳דיק ווייט־זעעוודיק (חכם עדיף מנביא)! דיקטירט דאָך אויך דער שכל צו האָבן צוטרוי צו זיינע רייד, צו האָבן אמונה אין זיין חכמה. וואָרום אויב דער פטוטער שכל פאָרשטייט ניט וואָס ער, דער חכם, פאָרשטייט; באַגרייפט אָבער דער שכל ווי ווייט אמת׳דיק גרויס ס׳איז זיין חכמה.

וועו אַ מנהיג ישראל האָט מיט אַן ערך אַ יאָרצענדליק צוריק געזאָגט, דורך טרערן, איינמאָל און אַ צווייטן און אַ פופצנטן מאָל, אַז די אידן אין גלות־רוסלאַנד, וואָס שטייען דאָרט אין שטענדיקן מסירת־נפש געראַנגל פאָר אידישקייט, וועלן זיכער פון דאָרט באַפרייט ווערן און אַרויסגיין מן המיצר אל המרחב — אין יענע יאָרן האָט אַ צוהערער דערין געקענט גלויבן נאָר מיט אמונת צדיקים. די וואָס האָבן אויף אייגענעם לייב און לעבן געהאַט די דערפאָרונג פון דאָרטיקן רעזשים (וואָס מוז בלייבן אין תוך אומגעענדערט), האָבן לאָגיש זיך ניט געקענט פאָרשטעלן, אַז די מלכות הרשעה וועט אַרויסלאָזן אידן, בפרט פרומע אידן. אַזוינס האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט אַ מין נס־דערשיינונג פון יציאת מצרים. וואָרום סאָוועטן־רוסלאַנד איז אַבסאָלוט ניט אַפּגעשטאַנען פון יענעם מצרים־רעזשים אויף וועלכן די חז״ל זאָגן, אַז „קיין איין שקלאַף האָט פון דאָרט (מצרים) ניט געקענט אַנטלויפן".

בין איך דאָ ניט אויסן צו באַטאָנען דעם מטושטשן „צייט־גייסט", וואָס יענע פאָראויס־זאָגונג פון מנהיג ישראל האָט אויך נאָך דער וואונדערלעכער פאָרווירקלעכונג ניט אַרויס־געראָפן דעם פולן אויסדרוק פון יענע געפילן און געריטקייט אַפילו ביי די וואָס די יציאת־רוסלאַנד האָט פאָרשאָפט דעם גרויסן גליק און פרייד מאָמענט אין לעבן. דאָ ווערט געמיינט צו געבן אַ מוסטער־דוגמא פון אמונת צדיקים. אָבער דער זעלבער מנהיג ישראל האָט אויך אַזויפיל געראַדט און געבעטן און געמאָנט אַזעלכע ענינים, וועלכע פאָדערן ניט מער ווי אמונת חכמים; דעם שכל׳דיקן גלויבן, אַז ער פאָרשטייט מיט זיין גאונישן שכל אַזויפיל טיפער, ווייטער און בעסער ווי די דורכשניטלעכע מוחות. און וויפל מאָל האָט די שפּעטערדיקע ווירקלעכקייט אַזוי אָפּן באַשטעטיקט זיין וויזיאָנערישע חכמה (אויב ניט דער איבער־

נאַטירלעכער גייסט־בליק) אין זאַכן וואָס האָבן צו טאָן מיט אַל־אידישע פּראָבלעמען, אין אומגעווײנלעך־וויכטיקע מאָמענטן פּאַר אידן בכלל און אידן אין היליקן לאַנד בפּרט.

* * *

אַביסל קלאָרער און צום פונקט (דאָ וועלט ניט געמיינט קיין מוסר, קיין פּראָפּאַגאַנדע; דאָ איז מען ניט אויסן צו מאַנען דווקא ביי יענעם; ס׳איז, לאָמיר זאָגן, אַ פּראוו זיך דורכ־שמועסן מיט זיך אַליין — בציבור):

נאָך איידער דער אידישער האַריזאָנט האָט זיך לעצטנס פאַרצויגן מיט פינסטערע כמאַרעס; נאָך איידער די לאַגע אין ארץ־ישראל איז צוגעקומען צו איר איצטיקן שרעקלעך־קריטישן פונקט — האָט דער רבי שליט״א ניט אויפגעהערט צו אַנדייטן און אַפילו ריידן מיט גאַנץ שאַרפּע רמזים וועגן ערנסטע און שווערע צייטן וואָס רוקן זיך אָן. אַ וואַכזאַמער אַבסערוואַטאָר האָט געקענט מערקן פּאַר די לעצטע יאָרן אַ נאָכאַנאַדיקע שטייגונג אין ערנסטקייט פון דעם רבינס שליט״א רייד. זיינע האַרצווייטיקדיקע טענות פּאַר ניט געהעריקער אויפּפירונג אין פּונדאַמענטאַלע יהדות־שטחים; זיינע תחנונים׳דיקע געבעטן און הפּצרות צו פּערזאָנען און קרייזן זיינען וואָס אַמאָל געווארן דרינגנדיקער, אָפּטער און שאַרפּער. די אַנ־געוואונקענע וואַרענונגען זיינען נאָכגעפּאָלגט געוואָרן מיט אַלץ טיפּערער פּאַרערגערונג פון אידישן מצב.

אָבער דער רבי שליט״א איז ניט אויסן געווען סתם צו פּאַרשאַפן זאָרגן אין אידישן האָרץ. ווער עס איז באַקאַנט מיט דעם רבי׳נס שליט״א שטייגער ריידן וויסט, ווי וויט דער רבי שליט״א איז געהיט צו באַשוועָרן ס׳אידישע געמיט אַפילו מיט אַ האַרבן אויסדרוק, דער גאַנצער ציל און שטרעב פון זיינע רייד איז געווען אָפן און קלאָר: צו שטאַרקן און באַשיצן דעם אידישן כלל דורך פּאַרגרעסערטער געבונדנקייט צו תורה און מצוות — און אין דער הייגטיקער צעטומלטער וועלט און צעפּלויגענע גדאַנקען האָט דער רבי שליט״א אַנגעצייגט אויף קאַנקרעטע וועגן, אויף דעפּיניטיוע אונטערגעמונגען אין חיזוק המצוות און אַפילו באַצייכנט עס מיט פּראַקטישע נעמען: מבצע־תפילין, מבצע־מזוזה, מבצע־ספּרים, מבצע הדלקת נרות, אא״וו.

און איצט, וען דער גרויליקער שדים־טאַנץ פון אַזויפיל שונאי־ישראל וואַרפט אַן אַן אימה אויף אידן, אין אַנבליק פונעם וועלטגעדיקן רשעות־שליף וואָס אַ מיליאַרדיקע וועלט פּאַרציט אַלץ שטייפער אַרום האַלז פון אחינו בני ישראל אין היליקן לאַנד; וען אין דעם פּאָליטישן וועלט־שפּיל דאָמינירן אַזויפיל ריזיקע כוחות פון „רויטן״ און שוואַרצן אַנטי־סעמיטיזם צוזאַמען מיט היטלעריש קינדער־מערדער, בעת נעכטיקע גרויסמאַכטן שטייען קעגן זיי מיט הינטישער הכנעה און לעקן מיט חניפה די גזלנישע שטיוול באַשמירט מיט רויטן בלוט און שוואַרצן נאַפט; וען אויף אַלע אידישע פּנימער פּאַרציט זיך אַלץ מער אַ שאַטן פון זאַרג און אין האַרצן נעמט אַלץ טוטוויאיקער נאָגן דער גרויסער פּחד — אין אַזעלכע מאָמענטן גיט זיך דער בליק פון זיך אַליין אַ וועגד צום גרויסן מנהיג, וואָס האָט תמיד אַריינגעבלאָזן מוט און בטחון אין אַזויפיל אידישע הערצער — אָבער . . . און דאָ גיט נאָך טיפער אַ שניט אין האַרצן:

דאָס הייליק־לויטערע געזיכט איז, ווי נאָך קיינמאָל ניט פריער, פּאַרצויגן מיט שאַרפּע סימנים פון צער און צעברעכנקייט. און ערשט איצט הויבט מען זיך אָן פּרעגן און פּאַרוואַרפן:

פּאַרוואָס האָבן מיר ניט פּאַרשטאַנען (און פּאַרשטייען נאָך אַלץ ניט ווי געהעריק), אַז אויך זיין, דער מנהיג ישראל׳ס, שכל־בליק און חכמה איז הימל־העכער און הימל־קלאָרער ווי דער געווינלעכער שכל? זאָל זיין אַז מ׳האָלט ניט ביים פלאַמיקן דרך פון איבערגעבנקייט פון אַן עכטן חב״ד־חסיד צו אַ רבין; זאָל זיין אַז די שיינענדיקע לויטערקייט פון אמונת צדיקים איז פּאַרשטויבט מיטן זאַמד וואָס הויבט זיך פון גשמיות׳דיקן געיעג — אָבער וואו איז די אמונת־חכמים וואָס דאַרף און מוז ווירקן אויך אויף אַ „מתנגדישן״ אידן, אויך אויף אידן פון אַנדערע שיטות און דרכים?!

פֿאַרוואָס זאָלן פֿרומע אידן ניט וועלן צוגעבן נאָכדעם ווי די שפּעטערדיקע פֿאַקטן אַליין באַשטעטיקן די רייד פון אַ מנהיג ישראל — לכל־הפּחות ווי געוויסע פֿרייע קריזן (און דאָס — באַהאַוונטע פֿאָליטיקער און זאַקענער אין הלכות פֿאָליטיק און סטראַטעגיק) וואָס האָבן דעם מוט צו מודה זיין, אַז אַפֿילו אין טאַקטישע און פֿאָליטישע ענינים מעג מען זיך פֿאַרלאָזן אויף דער חכמה־דיקער וויזיע פון דעם מנהיג ישראל?! פֿאַרוואָס זאָל זיין „שווער" צו פֿאַרשטיין — לכל־הפּחות דאָס וואָס לאָזט זיך גוט פֿאַרשטיין:

אידן מאמינים בני מאמינים ווייסן אויף קלאָר, אַז נאָר תורה און מצוות איז דער סוד און יסוד החיים פון אידן, אַז חיזוק אין תורה ומצוות מיינט חיזוק אויך אין פּיזישער עקזיסטענץ. איז עס דאָך פּשוט פֿאַר אַלע אידן — טאָ פֿאַרוואָס (און כ׳זאָג עס זיך אַליין און יעדער איד מעג עס זאָגן זיך און אַ צווייטן) זאָלן די ווערטער פון מנהיג, וואָס רופט צו חיזוק, דורכגיין אַזויפיל אומוואָנדלונגען ביז מען פּירט זיי אויס? די ניט־אויסגעהאַלטנקייט שטעכט די אויגן: שריפטן פון פרומע באַוועגונגען לאָזן היינט וויסן מיט שמחה (און ס׳איז אַ פרייד) וועגן דערפֿאָלגרייכע אַקציעס אין פֿאַרשטאַרקן מצוות, אין צוציען אידישע נשמות, אין מבצעים פון מצוות — אָבער די זעלבע באַוועגונגען האָבן סקעפּטיש־קיל אויפגענומען דעם פלאַמיקן רוף פון מנהיג ישראל בשעתו. אַזוי גאָנצע באַוועגונגען און אַזוי יחידים אַפֿילו נאָענטע.

דאָס וואָס ווערט שפּעטער באַגריפן נאָטירלעך, פֿאַרוואָס זאָל מען עס פּריער ניט „נעמען" מיט אָביסל אמונת חכמים? — עס פּרעגן פּרעגער: וואָס מיינט עפּעס אַ תפילין־אַקציע? אַ פּרום־אַמאָליקער שטעטל־איד גיט אַ קנייטש מיטן שטערן: דער באַגריף „אַקציע", ווי דער נאָמען אַליין — ווי שטימט עס און ווי קען עס אויסדריקן דעם גאַנצן גייסט און קדושה־תוך פון אַ מצוה, בפרט נאָך דעם פלאַמיק־חסידישן זין? עס פּרעגט אַ פּרעגער: דוכט זיך, אַז אַן ערנסטער זמן, אַ צייט פון סכנות פאָדערט אַ מין פֿאַרזאַמלונג פון אידן אין תפילות ותחנונים, און אויב גאָר ערנסט — אַ תענית־ציבור מיט תהלים־זאָגן וכדומה. וואָס איז דער אייגנטלעכער באַדייט פון אַ נר־חנוכה־אַקציע, אַ מבצע־שלח־מנות? אַוודאי איז עס וויכטיק און הייליק, אָבער אויב שעת סכנה (דענקען זיי) דאַרף מען וועקן הערצער צו תשובה אדג״ל.

און דאָ וואָלט מען געדאַרפט האָבן אָט די „אמונת חכמים" (מיט אמונת צדיקים צוזאַמען), און דעמאָלט וואָלטן מיר לכל־הפּחות שפּעטער זיך איבערצייגט אין אָט דעם הייליקן אמת. אַוודאי, ווען אידן געפינען זיך אין אַן עת צרה ר״ל איז אינערלעכע תשובה־התעוררות און תענית (וכדומה) דער פונדאַמענטאַלער דרך פון רעטונג. דאָ האָנדלט זיך אין גאָר עפּעס אַנדערש — אין סאָמע צוגאַנג צום היינטיקן גייסטיקן מצב פון אידן און פון וועלט בכלל.

דער הויפּט־שטריך פון היינטיקן זמן איז — פֿאַרטעמפּונג פון אינערלעכע הרגשים. יענע וואָכע מענטשלעכע געפילן, עמאָציעס, סענטימענטן פון דורות צוריק, זיינען איצט שטאַרק פֿאַרגליווערט און מ׳מוז האָבן גרויסע און הייסע אַנשטרענגונג צו צעלאָזן זיי. ביישפּילן פון פֿאַרשידענע שטחים: ניטאָ די ברויזיקע געפילן צווישן עלטערן און קינדער ווי אָמאָל, ניטאָ די סענטימענטאַלע משפּחה־פֿאַרבינדונגען; מענטשן קענען לעבן רואיק אין הייזער מיט שטענדיקע פענסטער צו אַ ריזיקן בית־עולם; מענטשן ווערן ניט מער אַזוי אויפגערודערט פון בילדער פון הריגות, רציחות; מענטשן ווערן ניט אויפגערעגט פון עוולות, פון אומדערטרעגלעכע סתירות און „פֿאַרוואָסן", וועלכע וואָלטן אָמאָל אַוועגערויבט דאָס שלאָף אין די נעכט.

איז אין דעם דאָ אויך אַ פֿאַזיטיווער פונקט: אמת, ס׳איז היינט שווער צו געפינען אידן וואָס זייער האָרץ זאָל ברענען מיט אהבה, מיט יראה; ס׳איז זעלטן אַ איד זאָל זיך גיסן מיט טרערן ביי קריאת־שמע שעל המטה פֿאַר ניט־געהעריקער אויפֿפֿירונג — דערפֿאַר איז היינט אויך ניט פֿאַראַן אַזעלכע פֿאַרביסענע, הייסע און אויפגערודערטע „איסטן" פון כל המינים, אַזעלכע פֿאַרברענטע כופרים אא״וו. ניט אין שכל און ניט אין מדות ברויזט היינט

אזוי און ניט עס ארט אזוי די אדער יענע אידייע, פראבלעם א"א. איז טאקע היינט ניט קיין חידוש אז ניט בלויז אן אפטייקער, נאר אויך א פיזיקער, מאטעמאטיקער, דאקטאר־פילאזאף קען זיין אן אמת־פרומער איד. און וואס נאכמער: דער וועג צו תשובה איז, אזוי צו זאגן, א סך לייכטער צוליב דעם. די אינערלעכע איבערוואנדלונג פון איין עקסטרעם צום צווייטן איז ניט געבונדן מיט אזעלכע נשמה־שטורעמס ווי אמאל. א היינטיקער בעל־תשובה, וואס פירט זיך באמת אויפן שענסטן אופן, ער וואלט אמאל געמוזט איבערכוואליען א ים מיט טרערן און סיגופים.

אין קורצן הייסט עס, אז היינט איז אפילו די אינערלעכע וועלט „פארפראקטישט" געווארן, אזוי צו זאגן. אנשטאט די אינערלעכע כוחות פון שכל און מדות ווירקט היינט מער א מין פראקטיש־דירעקטער (אמאל נאך שטארקערער) כוח, וואס לויט די אותיות פון חסידות רופט עס זיך „קבלת עול" — א קראפט צו נעמען אויף זיך דעם אדער יענעם יאך. א היינטיקער „קילער" אמעריקאנער יונגערמאן קען אפטמאל ביישטיין א נסיון, אויסהיטן א הידור מיט מער פעסטקייט און אפילו מסירת נפש ווי אן אמאליקער היימיש־פרומער איד.

אין אזא פראקטישקייט קען און מוז אויפטאן דער וועג פון אקציע, פון „מבצעים". ניט נאר איז איצט קיין סתירה ניט צווישן באגריף פון „פראגראם" און „אקציע" און באגריף פון נשמה'דיקן גייסט פון תורה און מצוות, נאר מ'קען היינט געפינען הונדערטער און הונדערטער אידישע קינדער וואס זיינען אדאנק די פראגראמען און „אקציעס" פארוואנדלט געווארן אין „פולבלוטיקע" תורה־און מצוות אידן, און אפילו עכט־חסידישע אידן מיט דער גאנצער פראכט און אייגנארטיקייט.

און „זה לעומת זה עשה אלקים" — מ'זעט און מ'דארף עס אמאל אפלערנען פון צווייטן צד — „מאויבי תחכמני". אין דער פאליטישער און געזעלשאפטלעכער אקטיוויטעט און איר דערפאלג ווירקט א סך מער די פראקטישע אקציע און פאקטן איידער דער אידעאישער תוך. עס הייסט: אויך די מארא'ל און די אידייע ווערט אנגענומען בעיקר דורך אנווענדונג פון ממשות'דיקע פאקטן. אין דעם סדר פון וועלט־גאנג זיינען געווען תקופות וואס קענען בא־צייכנט ווערן ווי געדאנק און מחשבה עפאכעס; דערנאך זיינען געווען צייטן פון דיבור־תקופות, ווערטער און רייד האבן געשפילט א דאמינירנדיקע ראלע אין לעבן. היינט איז א וועלט פון מעשה! און ס'איז, ניט קיין גוזמא צו זאגן, אז א גוטער מגיד, למשל, וועט ניט אויפטאן היינט מיט דער שענסטער און רירנדיקסטער מגידות דאס וואס א תמימות'דיק בחור'ל מיט צעשלענגלטע ציצית קען אויפטאן מיט אן „אקציע" פון „בענטשן אתרוג".

אוודאי איז דאס ניט מער ווי א קליינער פרואוו פון אן איינפאכן פארשטייער צו בא־נעמען אפס קצהו פון דעם דרך פון א מנהיג ישראל — וואס פאדערט אן אן ערך מער ווי עס פארמאגט דער שרייבער פון די שורות — אבער אויך דאס איז, דוכט זיך, געגנוג פאר יעדן איינעם וואס צוזאמען מיט דער „אמונת חכמים" וויל ער אויך אביסל פארשטיין דעם ענין פון „מבצעי מצוות". אט די פראקטישע פארשטארקונג פון דער כלל־מצוה פון תפילין, למשל, אט דער קדושה־פאקט האט היינט אן אויסדריקלעכן דעציזירנדיקן כוח אין אידישן לעבן — פון אונטן ארויף: די אקציע וועט זיך ביי אידן צונעמען א סך שנעלער ווי מ'קען זיך פארשטעלן, וועט דערנאך דורכלייכטן אויך די נשמה־קאמערלעך און וועט שליסלעך פאר־היטן מ'זאל חלילה ניט דארפן אויסרופן א תענית־ציבור מיטן גאנצן שטורעם וואס אין דעם.

יא, יעדער איד „מעג" זיך היינט דערלויבן צו גלויבן, אז א צדיק ומנהיג ישראל קען ממשיך זיין, „אראפלאזן" די העכסטע הויכקייטן פון תורה ומצוות אויך דורך דעם נידעריקסטן שטאפל פון דער היינטיקער נידעריקער צייט — דורך פראקטישער מעשה — און בינדן דערמיט די נשמות מיט זייער פאטער אין הימל.

וואלטן מיר דאס גוט פארשטאנען און געטאן אין דער ריכטונג ווי געהעריק — וואלטן מיר זוכה געווען צו זען דעם אידישן מצב אין גאר אן אנדער ליכט און במילא אויך דערפרייט ווערן מיטן „הארת פנים" פון מנהיג ישראל . . . און ס'איז געוויס איצט אויך ניט שפעט.

אן אויפטון פון אן הויז פון אן רועה נאמן

(יו"ד שבט — יום ההילולא פון כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע)

● **י. בן־אליעזר**

די נשיאות־תקופה פון כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ (ר' יוסף יצחק) זצוקללה"ה, האָט אַרומגענומען די ביטערסטע יאָרן פאַרן אידנטום אין גלות בכלל און אין דעם פיל־פאַכיקן גיהנום־גלות פון רוסלאַנד בפרט. אויף זיין גורל האָט די השגחה עליונה באַשטימט צו זיין דער נשיא פון אידן אין אַ ריזיק לאַנד, וואָס די אכזריות׳דיקע ממשלה האָט מיט אַלע גרויזאַמסטע מיטלען פון פיין און מאָרד ר"ל געזוכט אויסצוואָרצלען (היל"ת) דאָס גאַנצע אידישקייט פון די אידן וואָס האָבן געלעבט אין אירע גרעניצן. באַטראַכטנדיק די אידישע אמונה בכלל, און דרך החסידות בפרט, פאַרן העכסטן אויס־דרוק פון קאַנטר־רעוואָלוציע, האָבן די סאָוועטישע הערשער מיט בלוט־דורשטיקער רציחה און אויף אַ סיסטעמאַטישן אופן פאַרפאָלגט, נאָכגעשפירט און נאָכגעיאָגט דעם פרומן אידן, אים אַרעסטירט, פאַרשיקט, פאַרפייניקט און אָפטמאָל מיט אַ קויל פאַר־ענדיקט די גרויליק־אינקוויזיטאָרישע פיינ־קונגען אין די קעלערס פון נקוו"ד.

און אָט די יאָרן איז דער רבי נ"ע געווען דער מנהיג, וואָס איז ווי אַן „עמוד האש" געשטאַנען אין שפיץ פון די גרויסע מאַסן געדולדפטע און געשלאָגענע אידן; וואָס האָט מיט הימלדיק־איבערנאַטירלעכע כוחות זיך קעגנגעשטעלט ווי אַ שטאָלענע דאַמבע קעגן די צעשטורמטע פאַרשלינגענדיקע רויטע כוואַליעס; וואָס האָט אויף אַן אומבאַגרייפ־לעכן אופן געשפרייט אמונה און בטחון, מוט און שטאַרקונג פאַר אידן איבער דער גאַנצער ריזן־בריט פון דער רוסישער אימפעריע און געצונדן דעם פונק פון יהדות און חסידות אין אַלערליי פאַרשטויסענע ווינקלען.

ער איז אין יענע מהפיכה־צייטן געווען דער גרויסער חסידישער נשיא, וואָס האָט צעפלאַקערט דעם חסידישן פייער אין הערצער פון חסידים — טראָץ דער אויפגע־הויבענער תליון־האַק פון דער ממשלה איבער חסידים בפרט; ער איז דאַן געווען דער איינציקער אומדערשראָקענער אַל־אידישער מנהיג, וואָס האָט געזאָרגט פאַר יהדות־ענינים אין שטעט און שטעטלעך — באַ־זאָרגן זיי מיט שוחטים, רבנים, מלמדים, אדג"ל, בויען מקוואות, פאַרפעסטיקן שיעורים אאַ"וו; און ער איז דעמאָלט אויך געווען דער רועה נאמן, דער געטרייער פאַסטעך, וואָס האָט מיט אַלע פיבערן פון זיין גרויס־גרויסער נשמה איבערגעלעבט און געזוכט צו לינדערן אויך די פיזישע ליידן, די גשמיות׳דיקע נויטן און צרות פון אידישן כלל, וואָס זיינען דאַן געגאַנגען האַנט אין האַנט מיט די גייסטיקע חורבנות.

דער רבי נ"ע האָט זייענדיק דאָרט (און אויך שפעטער „אומדירעקט") אַריינגעזאַפט אין אידישע הערצער אַזויפיל הייליקן שטאָלץ, אַזויפיל חסידישע שטאַרקייט פון אמונה, אַזויפיל מסירת־נפש גרייטקייט פאַר יעדן פרט פון תורה ומצוות און חסידות; ער האָט דאָרט אין דעם ים פון יסורים־צעאַקערטן אידישן האַרץ־באָדן איינגעזייט אַזעלכע לעבנס־קרעפטיקע און נצחיות־אַנגעלאָדענע יהדות־קערנדלעך, אַז אויך דער פיליאָריקער

פאַרניכט־מבול איז ניט געווען בכוח צו פאַרניכטן זייער אויפשפּראַך און אויפוואוקס. די וועלט האָט געשטוינט פון דער וואונ־דערלעכער דערשיינונג אין לעצטן יציאת־רוסלאַנד: פון וואַנען אַזעלכע פרומע אידן נאָך צענדליקער יאָרן פון קאָמוניסטישן צוואַנג־שמד? צענדליקער, הונדערטער משפּ־חות פרומע — און וואָס נאָך וואונדערלעכער: איבעראַנייס דערוואַכטע אידן צו אידישקייט, ערשט־צוגעקלעפּטע יוגנטלעכע צום אידישן שטאַם! ווי אַזוי?

אָבער וויפל פון די אידן אין דער „פרייער" וועלט וויסן, אַז רובם־ככולם פון די פרומע יוצאי רוסלאַנד זיינען אָפּצווייגן — און אָפּט מאָל שוין אַ דריטער און פערטער ווידער־פלאַנץ — פון יענע „קערנדלעך" וואָס דער רבי נ"ע האָט דאָרטן געזייט אין סאַמע קאָשמאַר פון יענעם תוהו־ובהו פעריאָד! די וועלט וויסט וויניק פון אָט דעם אומגע־ווינלעכן קאַפּיטל פון רבינ'ס השפּעה אין יענעם פעריאָד (אַ קאַפּיטל וואָס וואָלט זיך אויסגעשפּרייט אויף פיל טויזנטער בלעטער און וואָס וואָלט דערשטוינט מיליאָנען הערצער). ווייל די צאָלרייכע פּרטים פון דעם קאַפּיטל זיינען געבליבן פאַרהוילן — פונקט ווי די מערסטע איבערלעבונגען און טראַגעדיעס פון יענעם לאַנד זיינען געבליבן פאַרהוילן; ווייל דאָס אַלץ איז אין ערגעץ ניט געבליבן פאַרצייכנט, אויסער אויף די „טאַוולען" פון יענע פילצאָליקע געלייטערטע אידישע הערצער, פאַרשריבן מיט בלוט, טרערן און פאַרחתמעט מיטן פייער פון אמונה און מסירת־נפש (איז אפשר טאָקע גאָר ניט מעגלעך אַלץ אַזוינס צו פאַר־צייכענען).

דאָ אָבער ווילט זיך אונטערשטרייכן דעם טייל נשיאות פון רבי'ן נ"ע וואָס האָט געהאַט צו טאָן מיט זיין גרויסער, אומדערמידלעכער גרענצלאָזער זאָרג אויך פאַר די גשמיות־דיקע באַדערפענישן פון אידן! די גרויסע יסורים און וויען וואָס האָבן דערשיטערט זיין גרויס האַרץ צוליב דער פיזישער אָרעמ־קייט, צעבראָכנקייט פון אידן. אַ „קליינער" מוסטער — ווי אַ טראָפּן וואַסער וואָס שפּיגלט אָפּ דעם ים — קענען דינען די וויטערדיקע אויסצוגן פון אַן אומבאַקאַנטן בריוו, וואָס דער רבי נ"ע האָט געשריבן (ג' תמוז, תרפ"ה) צו אַגודת חסידי חב"ד, זיי זאָלן אינטערוועניրן אויפן שטאַרקסטן אופן ביים „דזשאָינט" פאַר הילף צו רוסישע אידן (בעיקר די געטראָפענע צוליב פרומקייט, שמירת שבת וכדו'). און דאָס איז געווען, דאָרף מען געדענקען, ערשט ביים אָנהויב פון דער ביטערער תקופה. די איבערזעצונג, פון לשון־הקודש, כאָטש געמאַכט מיט פאַר־זיכט, גיט געווים ניט אַרויס יענעם נשמה געשריי פון שומו שמים וואָס הערט זיך אין אַרגינאַל.

* * *

. . . איך האָב צוגעגרייט אַן אויס־פירלעכן באַריכט צום דזשאָינט — צו דער וועקן זייער איידל־האַרציקייט וועגן הילף צו אונזערע ברידער, די איינוואוינער פון אונזער לאַנד . . . אַז זיי קענען, מיט דעם אויבער־שטנס הילף, מחי' זיין זייערע נפשות און די נפשות פון זייערע משפּחות, דורך איינ־אַרדענען זיי אין האַנט־אַרבעט, און אַז זיי וועלן דעמאָלט ניט זיין געצוויט צו מחלל שבת און יום־טוב זיין. דאָס און נאָך עפּעס, אַז אויך זייערע זין און טעכטער זאָלן זיך באַשעפטיקן מיט האַנט־ווערק־אַרבעט צו־זאַמען מיט זייערע עלטערן און וואָס דערמיט וועט מען זיי ראַטעוועז פון נידערן אין אָפּגרונט.

און דערמיט וועגד איך זיך צו אייך, חברים פון אגודת חסידי חב"ד אין די פאַר־אייניקטע שטאַטן און קאַנאַדע, אַז איר זאָלט אויף זיך נעמען, מיטן אויבערשטנס הילף, אָט די געהויבענע „שליחות" אָלס „פאַר־שטייער" פון אייערע דערדריקטע און צעבראָכענע ברידער . . . „פאַר די מענטשן פון דזשאָינט" . . . אין אונטערשטיצונג און אויפקלערונג פון דערמאָנטן באַריכט, לויטן מאַטעריאַל וואָס געפינט זיך ביי אייך, פאַר דער טובה פון אונזערע ברידער יחיו.

כ'זאָל ניט זינדיקן מיט מיינע רייד — כ'בין דערשעפּט לייענענדיק די ביטערדיקע בריוו געשריבן מיט בלוט, פון חשוב'ע מענטשן, שומרי תורה ומצוות. כ'ווער איינ־געשרייען פון קראַמפן הערנדיק די וויי־געשרייען פון די וואָס זינקען אין ים פון צרות און איבערלעבענישן, פאַרשמאַכטע פון הונגער, אַרעמקייט און נויט. מיינע אינגע־ווידן קאַרטשען זיך בראַנדיק פון הערן דאָס קרעכצענישׂ פון די צעשערבלטע, צעבראָכענע און פאַרשטויסענע. די שרייען מיט אַ ביטערן קול און בעטן הילף; און אַנדערע פאַרגייען זיך אין אַ געשריי פון תחנונים־רוף און ברומען מיט רחמנות־געבעט פאַר זייערע פּיצלעך קינדער וואָס גייען אויס ר"ל פון הונגער.

ס'איז מיר זייער שוער, אָבער כ'קען מיך ניט צוריקהאַלטן פון ציטירן אייניקע „ביטער־קערנדלעך" פון . . . (די בריוו) וואָס איך באַקום טאָג־טעגלעך. איינער שרייבט וועגן זיין מוראַדיקן מצב . . . און פירט אויס צום סוף: „אנא השם" העלף מיר, אַז ביז מיין לעצטן אָטעם זאָל איך ניט [פאַר־שוועכן] דעם „בונד" מיט דיר און מיך ניט ברענגען צו אַ נסיון אַז איך זאָל ח"ו וח"ו זיין געצוואונגען צו פאַרשוועכן דאָס היילי־קייט . . .

אַ צווייטער פאַרענדיקט: . . . [רבונו־של־עולם] האָב רחמנות, דערבאַרעם זיך אויף מיר און זיי מיך מפרנס ווי איינע פון די באַשעפענישן וואָס געפינט זיך אין פוסט־וויסטן באַדן — אַדער (ח"ו) נעם צו די נשמה . . . כל־זמן זי איז נאָך גאַנץ מיט דיין דת און תורה . . .

און דער דריטער שרייבט באריכות וועגן דעם מצב וואָס הערשט אין זיין קהילה . . . וועגן דער שול, בית־טבילה, וועגן לעבנס־מצב פון די קליינהענדלער, און זייער מסירת־נפש אין ענינים פון אידישקייט, ווי שמירת שבת אא"וו — און ער פאַרענדיקט: „א־ל מלא רחמים", שטאַרק זיי, קרעפטיק זיי, צו האַלטן זיך פעסט און אָפהיטן תורה און אידישקייט . . .

אָט דאָס איז דער אינהאַלט, אין פאַר־שידענע נוסחאות, פון די אַלערליי בריוו און ידיעות וואָס קומען אַן טאָג־טעגלעך.

„עיני עיני יורדה מים על שבר בת עמי אשר ככה הגיע אליהם, ובמר נפשי אבכה על הגורל המר הנמהר. אהה ה' אלקים! למי עוללת כה, העם אשר בחרת לך לעם ולנחלה"! זיי וואַרפן זיך אויף אַלע זייטן, זיי צאַפלען זיך צו געפינען שפּייז פאַר זיך, און נאָך דעם אַלעם קומען זיי צוריק אַהיים מיט ליידיקן; אַנטוישטע בלייבן די קליינע קינדערלעך אין זייער לעכצעניש נאָך אַ שטיקעלע ברויט; אַנשטאָט ברויט — טרערן און אומקום־אַנגסט ר"ל. דאָס בילד איז מורא'דיק גרויליק.

„אלקינו ואלקי אבותינו, השקיפה ממעון קדשך" און זע ווי דייגע קינדער גייען אויס פון הונגער; זע די קליינע בארוועסע אָפּגע־ריסענע אינגלעך און מיידלעך — זייער אויסזען ווי פאַרדויכערטע האַלוועשקעס, זייערע אייגעפאַלענע פנימער, הויט אויף בייגער — וואַרטן זיי לאַנגע שעות מיט אַ דערקוויק־לעכצעניש: טאַטע־מאַמע זיינען געגאַנגען ברענגען ברויט . . . וועגן דעם טראַכטן זיי אַ גאַנצן טאָג, און אייגער דעם צווייטן גיט האָפענדיקע טרייסט. אייגער זאָגט: דאָס ברויט וועט היינט זיין פריש און וויך; דער צווייטער ענטפערט: זאָל זיין וויך אַדער האַרט, פריש צי אַלט געבאַקן, אַבי זיי וועלן ברענגען ברויט, וועלן מיר עסן און זאָט ווערן. פון אָט דער וואַרטונג צעפינקלען זיך זייערע אייגעלעך. זיי קוקן זיך אויס די אויגן מיט פריידיקע האָפענונגען, און אָט זאָגט אַן אייגער דעם אַנדערן: פון וויטן זעט מען שוין ווי דער טאַטע קומט אַן. די דערוואַרטע מינוט ווערט נענטער.

טאַטע־מאַמע קומען אַריין אין הויז און מיט איין גרויסן זיפץ וואָס צעברעכט דעם גאַנצן קערפער קרעכצן זיי אַרויס: ניטאָ היינט קיין ברויט... אַן רייד, אַן ווערטער, ברעכן אויס די קינדערלעך אין אַ געוויין — דער הונגער פלאָגט אומדערטרעגלעך, און הערנדיק דעם געיאָמער און הונגער־געשריי פון די קינדער, בלייבן די עלטערן פאַרלאָרן און דער גענאַנק צעטרייסלט. און אָט — די עלטערן געפינען זיך שוין אין שפּיטאַל אַדער אויפן . . . ר"ל, און יתומים בלייבן די קינדערלעך ר"ל.

איך וויס, רבונו של עולם, כ'וויס אַז מיר מיט אונזערע זינד האָבן דאָס אַלץ פאַראורזאַכט, און אַז דו האָסט אונז נאָך פריער, און פון לאַנג, געוואַרנט דערויף דורך דיינע הייליקע קנעכט. אָבער ג־ט אונזער ג־ט, דערבאַרעם זיך . . . און איך טו תפילה צום אויבערשטן . . . אַז ער זאָל אַריינגעבן אַ „רוח טהרה" אין די הערצער פון די חברים פון „דזשאָינט" און אַנדערע הילפס־אינסטיטוציעס, זיי זאָלן זיך אָפרופן אויף מיינע געדאַנקען רייד־געבעט פאַר הונדערטער טויזנטער פון אונזערע אחינו בני ישראל, שומרי תורה ומצוה, וואָס לעבן אין אונזער מדינה „הוי' עליהם יחיו".

חברים פון אגודת חסידי חב"ד אין די פאַראייניקטע שטאַטן און קאַנאַדע יצ"ו: אחינו בני ישראל אין דעם לאַנד, וואָס זייער צאָל דערגרייכט אַרום דריי מיליאָן נפשות, כן ירבו, איז אַ גרויסער חלק פון זיי באַפולמעכטיקט אייך און פאַדערט פון אייך מיט דער גאַנצער קראַפט פון אהבת אחים, אין נאָמען פון אַלמעכטיקן, און אין נאָמען פון דת און אין נאָמען פון דער תורה — אַז איר זאָלט אויף זיך נעמען אָט די שליחות־פליכט צו שטעלן זיך פאַר אונזערע ברידער די נדיבים פון „דזשאָינט" און אַנדערע הילפס־מוסדות . . . צו בעטן מיט די גרעסטע תחנונים פאַר זייערע נפשות און די נפשות פון זייערע זין און טעכטער, צו ראַטעוון זיי פון פאַלן אין „פינסטערן גרוב" און צו געבן זיי, מיט דעם אויבערשטנס הילף, די מעגלעכקייט צו האָבן ברויט צו דער זאָט פון האַנט־מלאכה, אַז זיי זאָל חלילה ניט אויסקומען צו מחלל זיין דעם שבת און דעם יום־טוב, און דאָס אַלץ וואָס איז הייליק ביים פאָלק פון „אלקי אברהם", און אַז זיי זאָלן קענען דערציען די קינדער ווי זיי אַליין ווילן עס . . .

* * *

דאָס זיינען אויסצוגן פונעם בריוו, וואָס גיבן איבער (לכל־הפחות טיילווייז) דעם גרויס־נשמה געשריי פונעם מנהיג ישראל, וואָס שטורעמט אַרויס פון יעדן וואָרט, פון יעדן אות — און פירושים זיינען שוין ניט נויטיק.

דער משל אין חב"ד חסידות

(ערשטער אַרטיקל)

• הרב דר. נ. מינדעל

חב"ד חסידות, אַנהויבנדיק פון, איר באַגרינדער, דעם אַלטן רבי'ן, באַנוצט זיך זייער בריט מיט משלים פון פיזישע און וועלטלעכע דערשיינונגען און אייגנשאַפטן, בכדי צו דערמעגלעכן אַ בעסערן באַגריף אין די גייסטיקע און ג־טלעכע ענינים. אויפן יסוד פון דעם פסוק „מבשרי אחזה אלו׳" (פון מיין לייב זע איך ג־ט ב"ה) האָט דער אַלטער רבי באַוויזן אויפצוקלערן ווי די גאַנצע נאַטורעלע וועלט ווייזט אַן — און העלפט צו פאַרשטיין — ג־טלעכקייט.

דאָס איז באמת אַן עיקר־יסוד אין חסידות בכלל און חסידות חב"ד בפרט. דער בעש"ט האָט געלערנט אַז אַלע וועלט־דערפאַרונגען אין לעבן פון אַ אידן, דאַרפן אים דינען ווי אַ וועגווייזונג און אָפּלערנונג אין עבודת השם. דער אַלטער רבי, און חסידות חב"ד אין אַלגעמיין, האָט אָט די לערע אַרויסגעבראַכט אין אַ קלאָרן און פילזייטיקן אופן. אַלע וועלטלעכע זאַכן — לערנט חסידות — ווייזן־אַן און „שפּיגלען־אָפּ" געוויסע רוחניות׳דיקע און ג־טלעכע ענינים (וואָס זיינען, אייגנטלעך, די שאַפּעריש עקזיסטענץ־וואַרצלען פון אָט די וועלטלעכע וועזנס), אַזוי אַז ים און יבשה, זון און לבנה, קוואַלן און טייכן, בוימער און פרוכטן, וויין, אויל, וואַסער, מילך, האָניק, זאַלץ, אא"וו — זיי אַלע אַן אויסנאַם שטעלן מיט זיך פאָר באַלערנדיקע „מוסטערן" צו האָבן דורך זיי אַ קלערערן און גרינטלעכערן באַגריף אין די גייסטיק־ג־טלעכע ענינים. ווי אַ ביישפּיל לאָמיר זיך דאָ אָפּשטעלן אויף איינעם פון די משלים, מיט וועלכע דער אַלטער רבי באַנוצט זיך אין זיין ספר „תניא".

אַ פרוכט־קערנדל וועלכע איינגעזייט אין דער ערד און מיט דער צייט וואַקסט דערפון אַרויס אַ פיל־צעצווייגטער בוים מיט פּירות וואָס וועלן באַגייט פון יאָר צו יאָר. דער רעזולטאַט פון דעם איינגעזייטן קערנדל איז זייער חידוש׳דיק־וואונדערלעך און קען אין קיין זין נישט פאַרגליכן וועלן צום אָפּשטאַם־קערנדל — נישט קוואַנטיטאַטיוו: דער גאַנצער בוים־שטאַם מיט זיינע צווייגן, בלעטער און פרוכטן זיינען אומגעהויער גרעסער פונעם קערנדל; און זיכער נישט קוואַליטאַטיוו — אין דעם דאָזיקן קערנדל וואָס פאַרמאָגט נישט קיין טעם און נישט קיין ריח, איז דאָך ניטאָ די מינדסטע שפּור פון ענלעכקייט צו די זאַפטיק־געשמאַקע און דופטיקע פרוכטן וואָס שפּראָצן פון אים אַרויס.

פונאַנדערקלייבנדיק אָט די מיסטעריעז־וואונדערלעכע דערשיינונג, פרעגט דער אַלטער רבי: וואו „באַהאַלט" זיך אָט דער כח פונעם קערנדל צו „פאַרוואַנדלט" ווערן אין אַזאַ נייַ־געשאַפענעם וואונדער־וועזן?

און ער ענטפערט:

דער וואונדערלעכער כח געהערט ניט און ליגט נישט אינעם קערנדל גופא — דער קערנדל אַליין ווערט אינגאַנצן צעפוילט, נאָך אייַדער דער אויפשפּראָץ הויבט זיך אָן. די דאָזיקע שאַפּנדיקע קראַפט האָט דער באַשעפער אַריינגעטאָן אין דער ערד, וואו דאָס קערנדל ווערט איינגעזייט. בלויז דער אויבערשטער ב"ה, זייענדיק אַבסאָלוט אומ־באַגרעניצט און דער אומענדלעכער כל־יכול, האָט דעם כח צו באַשאַפן אַ „יש מאין" — אַ וועזן, אַ פאַראַנענקייט פון גאָרניט — און ענלעך צו דעם איז אָט דער אויפשפּראָץ־כח וואָס דער באַשעפער האָט אַריינגעגעבן אין דער ערד. דערפאַר קען פון דער ערד אַרויסוואַקסן אַזאַ פרוכט־געוואוקס, וואָס אין פאַרגלייך צו זיין וועזנדיקן אָנהייב, צום קערנדל (וואָס ווערט נאָך דערצו צעפוילט), קען עס אין אַ געוויסן זין באַצייכנט ווערן ווי אַ שאַפונג פון „יש מאין", אַ זאַך פון גאָרניט.

אָט דער משל, זאָגט דער אַלטער רבי, כאָטש ניט אין פולשטענדיקן פאַרגלייך, גיט אונז אָבער די מעגלעכקייט צו באַקומען אַ וועלכן ס׳איז באַגריף אין דעם ג־טלעכן כח פון באַשאַף און ברענגט דעם מענטשלעכן געדאַנק, וואָס איז לויט זיין מהות באַשרענקט און אינגאַנצן ווייט פון ג־טלעכער חכמה, צו אַ העכערער שטופע פון ידיעת השם.

די עצם וואונדער־דערשיינונג, וואָס פונעם קערנדל וואַקסט אויף אַ בוים, כאַראַקטעריזירט און העלפט צו פאַרשטיין נאָך אַ ג־טלעכן ענין — דעם ענין פון מצוות, ווי

מיר געפינען טאַקע אין גמרא, אַז מצוות ווערן באַצייכנט ווי „פּירות" — פּרוכט.

ווען אַ איד טוט אַפילו אַ קליינע פּעולה פון אַ מצוה וואָס דער אויבערשטער האָט אָנגענומען — ווי לייגן תפילין, טראָגן ציצית, מאַכן אַ ברכה, לערנען אַ וואָרט תורה, געבן צדקה צו אַן אָרעמאַן און אַפילו זאָגן אַ גוט וואָרט עמעצן וואָס נוטיקט זיך דערין — „וואָקסט" אַרויס פון אים דעם קליינעם טאַט אַזאַ גרויסער שכר, וואָס זיין פּאַרנעם איז אויסער יעדן פּאַרגלייך צו דעם פּעולה־„קערנדל"; ס'איז אַ באַלוינונג וואָס דער אויבערשטער האָט צוגעזאָגט, אַז מ'וועט דערפון געניסן אויף דער ווועלט און צוזאַמען דערמיט אַן אומפּאַרגלייכלעך גרעסערן געגנוס אויך אין דער אייביקער וועלט פון עולם הבא. אַזוי ריזיק גרויס איז דער באַלוין־אַרויסוואוקס פון אַ מצוה, אַז (ווי די חז"ל זאָגן: „שכר מצוה בהאי עלמא ליכא" —) אויף דער וועלט איז ניטאָ (קיין זאַך וואָס איז געגוג ווערט צו זיין) דער שכר פון אַ מצוה, און אַז דער אמת'ער „שכר פון אַ מצוה איז די מצוה" גופא.

אין חסידות ווערט ברייט אַרומגערעדט דער אינהאַלט און ציל פון תורה און מצוות. דורך דעם וואָס אַ איד אין דער וועלט איז מקיים אַ מצוה ברענגט ער אַראָפּ ג־טלעכע ליכט אין אַלע וועלטן, אויך אין דער גשמיות'דיקער וועלט. אָבער דורך דעם פּאַרשטאַנד פון דעם משל, וואו מען זעט באַשיינפּערלעך ווי פון אַ קערנדל וואָקסט אויס אַ בוים, ווערט דער אויפּטו פון מצוות אַ סך נעענטער צום מענטשלעכן געדאַנק.

רייַדנדיק ווייטער אין דער זעלבער ריכטונג גיט דער אַלטער רבי אַרויס נאָך אַ טיפערן און מער איינצלהאַפּטן אַריינבליק אין דעם ענין.

די פּרוכטן וועלכע וואָקסן פון אַ פּאַרזייטן קערנדל זיינען איינגעטיילט אין צוויי קאַטעגאָריעס: פּרוכט פון בוימער אויף וועלכע מען מאַכט די ברכה „בורא פּרי העץ" און ערד־פּרוכטן אויף וועלכע מען מאַכט די ברכה — „בורא פּרי האדמה". לויט די כללים פון הלכה ווערט דער אונטערשייד צווישן די צוויי סאָרטן פּירות דערקענט לויט דער נאַטור פון זייער וואוקס: פּירות וואָס דאַרפן אינגעזייט ווערן יאָר־אין, יאָר־אויס געהערן צו ערד־פּרוכט און מ'דאַרף אויף זיי מאַכן די ברכה בורא פּרי האדמה; דאָקעגן פּירות וואָס וואָקסן יאָר־יערלעך פון אַ בוים, גיט דאַרפּנדיק אינגעפלאַנצט ווערן יעדעס יאָר — זיינען זיי בוים־פּרוכטן וואָס זייער ברכה איז „בורא פּרי העץ".

איז דער אַלטער רבי מסביר: ווען מען זייט אין אין ערד אַ קערנדל פון קאָרן, למשל, וועלן דערפון ארויסוואַקסן צאַלרייכע קערנדלעך פון דעם זעלבן סאָרט — דאָס הייסט: דער באַלוין שטעלט מיט זיך פאָר דעם זעלביקן איכות־ווען וויי ס'איז די איינגעזייטע זאַך — נאָר אין אַ פיל גרעסערער צאָל און מאָס. ווען מען זייט אַבער איין אַ קערנדל פון עפּל, צום ביישפּיל, ווערט די מי באַצאָלט ניט מיט אַ גרויסער צאָל פון ענלעכע קערענדלעך, נאָר מיט אַן עפּל־בוים וואָס וועט מיט דער צייט אַרויסגעבן צאַלרייכע עפּל־פּירות. אין דעם פאַל איז דער באַלוין גאָר ניט אין זעלבן הינזיכט ווי דאָס וואָס ברענגט די באַלוינונג, ווייל די פּרוכט וואָס וואָקסט אויס איז דאָך אינגאַנצן ניט ענלעך צום פאַרזייטן קערנדל; עס וואָקסט אויס עפּעס אַזוינס וואָס איז אומגעהויער אַנדערש און בעסער ווי דאָס קערנדל. דאָס איז אויך דער טעם, זאָגט דער אַלטער רבי, וואָס די צייט פון זיגט מ'זייט איין אַ פּרוכט־קערנדל ביז צום אויסוואַקסן בוים־פּרוכטן געדויערט אַ סך לענגער ווי דער פּעריאָד צווישן דעם איינזייַ פון קאָרן־קערנדל און דעם אויפוואוקס פון ענלעכע קאָרן־תבואה.

אויך מצוות, וואָס ווערן אָנגעפּרופן „פּרוכטן" טיילן זיך איין אין די זעלביקע צוויי קאַטעגאָריעס: פּרוכט פון בוים און פּרוכט פון דער ערד.

עס זיינען פאָראַן מצוות פאָר ווועלכע דער אויבערשטער באַלוינט אין זעלבן ווועזנטלעכן זינען ווי די מצוה גופא, נאָר אין אַ פיל גרעסערער מאָס. אַזאַ מצוה איז, צום ביישפּיל, די מצוה פון צדקה, וואָס באַשטייט אין געבן פון אייגענעם פאַרמעג צו אַן אָרעמאַן אָדער צו אַ צדקה־אינסטיטוציע, ווי ישיבות, א. ד. ג.

אויבערפלעכלעך קען זיך דוכטן אַז מיט זיין נדבה און צדקה פאַרמינערט דער געבער די גרויס פון זיין אייגענעם פאַרמעגן, באמת באַדייט אָט די „פאַרמינערונג" ניט מער ווי דאָס וואָס אַ ווירטשאַפּטסמאַן נעמט אַראָפּ קערנדלעך פון זיין קאָרן־גערעטענש אויף פּרישער זריעה — ווייל דער צוגעזאָגטער שכר פאָר געבן צדקה איז די בענטשונג פון פילפאַכיקן רייכטום. און וואָס נאָך מער: דער פאַרדינטער שכר פאָר געבן צדקה (און אַנדערע מצוות מעשיות צווישן מענטש און מענטש) ווערט געגעבן „אויפן אָרט", ד. ה. מ'גענים פון דעם אויף דער וועלט. אַזוינע מצוות ווערן אָנגערופן „פּרוכט פון דער ערד".

דאָקעגן זיינען פאָראַן מצוות ווי תפילין, ציצית, כשרות, שבת און יו"ט (אַלע אַזוי גערופענע בין אדם למקום מצוות), פאָר ווועלכע דער באַלוין איז ניט (און קען ניט

תורה און כבוד התורה

• הרב שמחה עלבערג

תורה — אַלס לערע פֿאַרן יחיד ווי פֿאַרן כלל, און כבוד־התורה — כבוד פֿאַר די וועלכע סימבאליזירן מיט זייער גאַנץ וועזן דעם אידעאַלן, קדושה׳דיקן כוח פון תורה — זיינען צוויי פעסט־פֿאַראייניקטע יסודות, אויף וועלכע מסורת׳דיקע יהדות האָט אויפֿגעבויט איר שטאַרקן, גייסטיקן בנין. די דאָזיקע צוויי הויפּט־פונדאַמענטן האָט מען קיינמאָל ניט געקענט פונאַנדערטיילן. תורה און כבוד התורה האָבן זיך ענג געבונדן. עס איז ניט מעגלעך געווען קיין תורה־דאָמינירונג אָן כבוד־התורה; קיין תורה־סואוועריטעט אָן פולשטענדיקן דרך־ארץ פֿאַר תורה. תורה־איינפלוס, וואָס זאָל אַרייַנדרינגען אין אַלע ווינקעלעך פון אידישן לעבן, איז ניט מעגלעך געווען אָן אַבסאָלוטן רעספּעקט פֿאַר די וואָס רעפּרעזענטירן די אידייע פון תורה.

וועג דאָס אידישע פֿאָלק — אין פֿאַרשידענע פֿעריאָדן פון זיין געשיכטע — האָט געוואוסט אָפּצוהיטן דעם כבוד־התורה, האָט דאָס תורה, אין איר פולער באַדייטונג, דאָמינירט אינערהאַלב פון אידישן לעבן. כבוד־התורה האָט געדינט אַלס באַראָמעטער, וואָס האָט קלאָר געוויזן דעם מצב פון תורה, ווי ווייט דאָס אידיש פֿאָלק האַלט זיך אין אירע ראַמען. תורה־אויפֿשטייג אָדער תורה־דעגראַדאַציע איז געווען אָן אוממיטלבאַרע קאָנסעקווענץ פון דער באַציאונג וואָס מען האָט געהאַט צו די „עיני העדה". דאָרט וואו עס איז פֿאַרשוועכט געוואָרן דער כבוד־התורה, דאָרט האָט תורה אויפֿגעהערט צו זיין דער קנין פון גאַנצן פֿאָלק. דאָרט וואו עס האָט געפּעלט רעספּעקט פֿאַר תורה־פֿערזענלעכקייטן, דאָרט האָט זיך גלייכצייטיק אָנגעהויבן אָ ירידה פון תורה אַליין. און פֿאַרקערט — פֿרעסטיזש פֿאַר די נושאי־דגל־התורה, פּיעטעט צו אירע פֿאָן־טרעגער, צו די וועלכע זיינען זיך מוסר־נפש פֿאַר איר אינטעגראַליטעט און אומבאַרירלעכקייט — האָט געבויט תורה אין גרויסן מאָסשטאָב, וויל מען האָט דערמיט געוויזן, אַז ניטאָ העכער פון תורה, און ניטאָ קיין גרעסערער כבוד ווי כבוד־התורה, און מען דאַרף דעריבער זיך ניט לאָזן פאָנגען פון פרעמדע, פאַלשע כיבודים.

פונקט ווי כבוד־התורה דינט אַלס אימפּולס פֿאַר תורה׳דיקער דערוואָכונג, פֿאַר רעליגיעזן אויפֿשטייג, אַזוי, און אין אָ פּיל שטאַרקערער פֿראָפֿאָרץ, ברענגט „בזיון התורה" מיט זיך דעקאַדענץ און חורבן פון תורה׳דיקע וועלטן און טויט־אָפּ יעדע רעליגיעזע ענערגיע. ניטאָ נאָר אַזאַ שעדלעך מיטל, וואָס קען לייכט פֿאַרניכטן תורה, אַלס פֿאַקטאָר אין טאָג־טעגלעכן לעבן, ווי בזיון התורה; און ניטאָ נאָר אַזאַ לייכטער וועג, וואָס קען אַריינברענגען אָ בלבול־המוחות אין דער רעליגיעזער וועלט, ווי דער וועג פון אונטערגראָבן דעם פרעסטיזש פון די גרעסטע תורה־פֿערזענלעכקייטן, כדי זייער וואָרט זאָל מער ניט ווירקן מאַגנעטיש אויף גרויסע מאַסן.

און לאָמיר ניט מאַכן קיין טעות. עס גייט ניט בלויז וועגן אַן אינדיווידועלן פֿאַל, וועגן איינעם, וועמענס נאָמען לייכט מיט טויזנט אורות און באַלייכט דעם אידישן האָריזאָנט שוין אָ סך דורות; עס גייט ניט וועגן דעם וואָס מען האָט געוואָגט אָנצורירן דעם כבוד

זיין) אין וועזנטלעכן אינקלאַנג מיט דער מצוה. דאָס זיינען רוחניות׳דיקע מצוות וואָס האָבן צו טאָן הויפּטזעכלעך מיט די פליכטן פון מענטש צום אויבערשטן, וואָס קיין שום מאַטריעלע באַלוינען און געוסן קענען ניט זיין דער אָנטשפּרעכנדיקער באַלוין פֿאַר אַזאַ מצוה. דער שכר פֿאַר אַזוינע מצוות מוז באַשטיין בעיקר אין נשמה־פֿאַרגעניגן — און דעריבער מוז עס הויפּטזעכלעך אָפּגעהאַלטן ווערן פֿאַר דער קומענדיקער וועלט. עס דויערט טאַקע אַביסל לענגער, אַזוי ווי דאָס איז ביי די „פרוכט פון בוים" — אָבער דערפֿאַר איז עס אויך אָן אַ שיעור בעסער און וואונדערלעכער.

דער אַלטער רבי דערקלערט, אָבער, אַז אויך די מצוות וואָס ווערן באַלוינט אין וועלטלעך־גשמיות׳דיקן, קערפּערלעכן זין, איז דאָס נאָר אין צוגאָב צו דעם רוחניות׳דיקן נשמה באַלוין, און ער די משנה זאָגט וועגן זיי: „דאָס זייַנען די זאָכן וואָס דער מענטש עסט זייערע פרוכטן אין דער וועלט און דער קרן׳ איז באַשטימט פֿאַר דער קומענדער וועלט".

(אויבערזעצט פון הרב אבא פלטיאל)

פון אַ שכינה־איד — וואָס דאָס אַליין פאַר זיך איז געווג טראָגיש און וויטיקלעך; עס האַנדלט זיך ניט בלויז וועגן דער אַדער יענער תורה־אויטאָריטעט וואָס ווערט טיילמאָל באַשמוצט פון פאַרשידענע עלעמענטן. בזיון־התורה אין היינטיקן מצב — וועז עס הערשט אַ שרעקלעכער גייסטיקער כאַאָס — שטעלט מיט זיך פאָר אַ טיפע טראָגישע דערשיינונג. פאַרוואָס? ווייל דער באַשמוצער, דער מחרף, דער שימפער און גייסטיקער אַטענטאַט־מאַכער איז היינט־צו־טאָג אַ „שליח־ציבור". הינטער אים שטייט אַן אַרגאַניזירטע מאַסע, וואָס קוועלט פון נחת, הערנדיק זיינע „געוואָגטע רייד", באַוואונדערנדיק זיין „דרייסטקייט". בזיון־התורה שטרעבט צו אַ ציל . . . עפעס דערמיט צו דערגרייכן. מיט וואַרפן שמוץ און דער־נידעריקן דעם כבוד פון אַ תורה־פערזענלעכקייט ווייל מען דערמיט אָפשוואַכן די השפּעה פון דאָזיקן יחיד און ניט דערלאָזן אַז זיין וואָרט זאָל דאָמינירן און אויסאיבן איינפלוס.

און לאָמיר ניט מאַכן קיין טעות און מיינען, אַז עס איז נויטיק דעם אַדער יענעם גדול צו באַשיצן. אַוודאי נויטיקן זיי זיך ניט אין קיין פאַרטיידיקער, וואָס זאָלן זיי ריינוואַשן פון דעם געוואָרפענעם שמוץ אויף זייערע קעפּ. חס ושלום! די גלאָריע פון אַן אמת'ער אַנערקענטער תורה־פערזענלעכקייט קען מען מיט קיין צוואַנציק עמערס שמוץ ניט באַפלעקן. דער גרעסטער מבזה־מאַכער, פּעך־און־שוועבל־שיטער, וועז ער פּרואווט וואַרפן בזיונות אויפן צווייטן, איז ער, קודם־כל אַליין, דער ערשטער צו זיין דער קרבן פון זיינע אייגענע בייזוויליקע שקרים. זיינע געצילטע קוילן פאַלן צום ערשטן אויף זיין קאָפּ. די אמת'ע תורה־אויטאָריטעט איז „משכמו ומעלה" פון די וואָס פרובירן מינימיזירן זיין גרויסקייט.

די פראַגע פון בזיון־התורה איז ווייט ניט קיין אינדיווידועל־פערזענלעכע, וואָס צילט כלומרשט בלויז צו צעברעכן די אויטאָריטעט פון אַן אַנגענומענעם יחיד. נאַטירלעך, רעד איך ניט פון הלכה'דיקן שטאַנדפונקט, וואָס פאָדערט אַ שטרענגע שטראָף פאַר מבזה זיין אַ תלמיד־חכם (זע רמב"ם הל' ת"ת, פ"ו). די פראַגע איז אַ פיל טיפערע, ווייל די דאָזיקע טרויעריקע דערשיינונג פון מחלל זיין דעם כבוד התורה, טראָגט אין זיך אַ גרויסע סכנה פאַר דער צוקונפט פון עכטן תורה'דיקן אידנטום, און ברענגט מיט זיך אַ גייסטיקע וואַקאַנאַליע אין אידישן לעבן.

מיר דאַרפן פאַרשטיין קלאָר: מיט וועלן אַרונטערדרייסן די אויטאָריטעט פון אַן אַנער־קענטן תורה־ריז, איז מען דערמיט אויסן צו צעברעכן אידישקייט אין אַלע זיינע וואַריאַנטן. דאָס אונטערגראָבן דעם כבוד פון אַ גרויסער תורה־פערזענלעכקייט, דינט בעיקר אַלס ווירקזאַם מיטל, וואָס זאָל העלפן פאַרטושן די אמת'ע תורה־השקפה, וועלכע בויט זיך אויף דער אויטאָריטעט פון אַן אַנגענומענעם גאון און צדיק הדור. איז דעריבער פאַרשטענדלעך, פאַרוואָס עפעס די אַטאַקעס און אַנפאַלן זיינען תמיד געוואָנדן דווקא קעגן די גרעסטע, קעגן די אַנער־קענטסטע, קעגן די בעלי־השפּעה — ווייל וואָס גרעסער עס איז די אויטאָריטעט פון מנהיג, וואָס אייגפלוסרייכער עס איז זיין השפּעה, אַלץ מער שטעלט ער מיט זיך פאַר אַ סכנה פאַר דער מאַדערנער וועלט, מיט אירע פאַרבינדעטע, נאַציאָנאַלע, פאַלשע אהבת־ישראל־אידייען. און וויבאַלד אַזאַ איינער שטעלט מיט זיך פאַר ממש אַ געפאַר פאַר די „נייע קולטורן" און „נייע אידייען", מיט וועלכע זיי ווילן פאַרׂסמ'ען די אידישע מוחות, טאָ מוז מען אַזאַ איינעם מיט אַלע מיטלען באַקעמפן — און וואָס איז נאָך פאַראַן אַ מער ווירקזאַמער מיטל — אַזוי טראַכטן די תורה־שענדער — ווי צו טרעטן מיט די פיס דעם כבוד־התורה! און דאָס דאָזיקע מיטל איז ווייט ניט קיין נייע דער־פינדונג, מיט וועלכן אונזערע היימישע קאָ־ריעריסטן, פאַרטיי־דעמאַגאָגן באַנוצן זיך. זיי האָבן דאָס איבערגענומען בירושה פון די אַמאָליקע משכילים, וועמענס ערשטע, פּי־אָנעריש „גייסטיקע אַרבעט" איז געווען צו שענדן דעם כבוד־התורה און אַזוי אַרום מהרס זיין תורה אַליין. און עס זיינען גוט באַקאַנט זייערע שרעקלעכע אָנפאַלן אויף די גרעסטע ריזן, אויף די שרי האומה. זיי האָבן זיך פאַר גאָרניט אָפּגעשטעלט. אַלע מיטלען זיינען געווען כשר, אויב נאָר זיי האָבן געקענט דינען דעם „הייליקן צוועק" פון אַרייַנברענגען אַביסל ניי „ליכט" אין דער „אידישער פינסטערניש". ווער עס ווייסט אַביסל פון די „מעשים טובים" פון די פאַר־ביסענע משכילים, וואָס האָבן מיט גיפט און גאַל, כמעט מיט זאָאָלאָגישער שנאה, געפירט זייער קאַמף קעגן די גרעסטע גדולי ישראל אין פאַרשידענע צייטן, דער וועט ניט וועךן איבערראַשט, לייענענדיק ווי זייערע יורשים, אין רעליגיעזע מאַנטלען, גייען אין זייערע פוס־טריט און ווילן דערמיט, מיט חילול כבוד־התורה, שאַפן זיך אַ פאָזיציע, פאַר־נעמען דעם אויבנאָן און וועךן מנהיגי ישראל.

דער וועג פון ברעכן דעם כבוד־התורה דורך מאַכן ווילדע אַנגריפן איז אַ לייכטער.

(סוף אויף זייט יד)

א שמועס

• דוד זאַריצקי

— רבונו של עולם — הויבט יאַנקל־משה דער בעדער אויף אַ ריזיקע שוואַרצע, אויסגעאַרעוועטע האַנט, און ווייזט אויף דער טיר פון שוויץ־באַד:

זע, ליכטיקער טאַטע, אַפילו איך, אַן אמת'ער גראָבער יונג, וואָס זאָגט תהלים ווי יענער האַלץ־העקער, אַפילו איך האָב דיר וואָס צו זאָגן. אָט נעם, צום ביישפיל, מיין שוויץ־באַד. עס קומען צו גיין מענטשן, ווי אברהמ'קע דער שמיד, וואָס איז שטענדיק שוואַרץ ווי פּעך, שוואַרצער ווי זיין שמידע־רייַ; ס'קומט צו גיין חצקעלע דער פורמאַן, וואָס האָט אויף זיך מער שטויב ווי דער טראַקט אַליין; קומט צו גיין צו מיר משה'ל דער מילנער, וויס ווי ער וואָלט אַרומגע־גאַנגען אין אַ זעקל מעל — קומען זיי אַלע אַריין אַהער, צאָלן מיר אַכט גראָשן פאַרן שוויץ און פיר פאַרן בעזימל. גיב זשע, ליכטיקער טאַטע אין הימל, אַ קוק אויף זיי נאָכדעם ווי זיי בריען זיך אויס, שמייסן זיך אויס און וואַשן זיך אַפּ און טונקען זיך אַפּ אין מקוה, גיב אויף זיי אָקאָרשט אַ קוק, עס איז ווערט אַ בליק אַ וואַרף צו טאַן: פינקל־נייע מענטשן, לויכטן ווי די זון אינמיטן העלן טאָג.

און ביי דיר זאָל מען זיך ניט קענען אַרומוואַשן ווי געהעריק? דאָס גלויב איך ניט; אַפילו דו וועסט מיר שמייסן מיט אייזערנע ריטער, וועל איך עס ניט גלויבן. איך בין אַן עקשן, רבונו של עולם, דאָס ווייסטו אַזוי ווי איך, אַן עקשן ווי אַן אייזל, אַבער וואָס אַן אמת איז אַן אמת. מענטשן קומען צו דיר זיך וואַשן, בריען זיך אין טרערן, שמייסן זיך מיט קאָכיקע בעזימלעך, טונקען זיך אין מקוה — וועסטו זאָגן: נ־נ־יין?

דו הערסט ווי זיי קרעכצן, מיינסטו ס'איז מחמת דער גרויסער היץ? ניין. כ'האָב ניט געהאַט אַזויפיל האַלץ אייַנצוהייצן דעם אויוון. עס איז נאָר פאַרעדיק, אַבער זיי קרעכצן ניט אויף די היץ נאָר אויף דער בלאָטע, דער שמיד — אויף דער סאָושע, דער מילנער אויפן מעל און דער פורמאַן אויפן שטויב — אויף דעם קרעכצן זיי. פאַרוואָס, זאָגן זיי צו זיך אַליין, זיינען מיר שוואַרץ, אַדער וויס אַדער גראָ? מחמת אונזערע עבירות? חלילה, ווער ויל דען זינדיקן! קענסט דאָך, רבונו של עולם, אברהמ'קע דעם שמיד, אַ גבר אַ מענטש, אַבער אַ שטילע טויב, האָט מורא פאַר זיין וויב אימת מוות. וואָס קען ער שוין זינדיקן פאַר דיר, גרויסער ג־ט. נעם ניט פאַר אומגוט וואָס איך רייד אַזוי פריי, פאַר וועמען דען זאָל איך זיך אויסריידן? מיין וויב האָסטו צוגענומען, די קינדער זיינען זיך צעפלויגן, ה־ע־ט אין אַלע עקן וועלט. בין איך אַליין מיט דיר, רבש"ע, מיר צווייען אויף דער גאַנצער וועלט. נו, שמועסט מען זיך אויס.

איז וואו האָב איך געהאַלטן? יאָ, ביי די וואָס זיינען איצט אין שוויץ־באַד און קרעכצן.

מיינסט עס פעלט דעם בעל־עגלה אויף וואָס צו קרעכצן? ער האָט דען פּרנסה? קיינמאָל ניט געהאַט, די פערד פּגר'ן ביי אים אויס, ניט מחמת אַרבעט, נאָר מחמת הונגער. אָבער ער עסט ניט מער און ניט בעסער פון זיי, ער האָלט אויס און זיי ניט . . . אָ וואונדער. סט׳געזעגן זיין ווייב און קינדער — אָ רחמנות אויף זיי צו קוקן. קוים וואָס ער קלויבט צוזאַמען די אַכט גראָשן פאַר דער באָד. אָ בעזימל גיב איך אַן אויסגעוצטן פון עמעצן וואָס האָט זיך ניט אַזוי גוט אויס־געשמיסן, האָט נאָר איינמאָל אין וואָך דעם פאַרגעניגן זיך אָפּצוואָשן.

אָדער דער מילנער, דו ווייסט דאָך דעם אמת, אַז ער איז גאָרניט קיין מילנער, נאָר אַרבעט אין יענעמס מיל, כמעט אַכצן שעה אין טאָג. פרייטיק פאַרנאַכט האָט ער נאָר צייט זיך אַרייננאָפּן אויף אָ פּאָר מינוטן כדי זיך אַרומצוואָשן לכבוד שבת, לכבוד דיין שבת, טאָטע אין הימל. אַזוי איז ער פאַריאָגט. נאָר וואָס דען? ברויט האָט ער גענוג, פון דעם וואָס עס בלייבט אין די זעק איז אים גענוג ברויט פאַר דער גאַנצער משפּחה אָ גאַנצע וואָך, ער ליידט ניט קיין הונגער.

נו, דו ווייסט דאָך אַז ער האָט צרות: אָ קראַנקע ווייב און נאָר אַן איין און אייניציק קינד, איין אויג אין קאָפּ. וויסן ער ניט צו וואָס פריער זיך כאָפּן, צו דער קראַנקער וויב אָדער צום אייניציקן קינד.

דו הערסט דאָך וווי ער קומט אַריין אַמאָל און צעכליפּעט זיך פאַר מיר:

— איך פאַל פון די פיס, יאַנקל־משה — זאָגט ער — אַמאָל וועל איך אַזוי אַרייַנפאַלן צווישן די רעדער און איר וועט אַלע עסן פליישיקע ברויט. כי . . . כי . . . לאָכט ער מיט אָ ביטערן געלעכטערל.

און ערשט וואָשן זיי זיך, טאָטע אין הימל, פאַר וועמען? ניט פאַר דיר? ניט פאַר דיר גיבן זיי אויס גאַנצע צוועלף גראָשן? צוו־ע־לף גראָשן, טאָטע אין הימל! דו וויסט דאָך ווי שווער עס איז זיי אַרויס־צוקריגן די פּאָר גראָשן. אָבער פרייטיק מוז מען דאָך גיין אין באָד, לכבוד שבת, און דו וויסט דאָך, טאָטע אין הימל, וואָס הייסט ביי אידן: „לכבוד שבת". דאָס איז פּשוט געראַטן: לכבוד דיר. נאָר לכבוד וועמען, אויב ניט לכבוד דיר?

יאָ, איז וואָס וויל איך דיר זאָגן, אַז זיי קרעכצן ניט מחמת דער היץ, נאָר וויל זיי דערמאָנען זיך אַז עס קומען די הייליקע טעג, די גרויסע טעג, וען אָ פּיש אין וואָסער ציטערט. פאַרוואָס־זשע זאָלן זיי ניט ציטערן? איז וואָס, פרעג איך דיר, טאָטע אין הימל, זאָלן זיי טאָן? וואָס זאָל טאָן אַזאָ שטייגער איד ווי יאַנקל־משה? אָט זיץ איך ביים קעסל און וועך פאַרשוואַרצט, זאָג תהלים און העלף אידן זיך אָפּוואָשן פון זייער בלאָטע.

איז דאָס ניט קיין גרויסע אַרבעט פאַר דיר, טאָטע אין הימל?

גייען אַריין צו מיר אידן שמוציקע, בלאָטיקע, און גייען אַרויס זויבערע ווי ריינער גאָלד?

וויל איך פון דיר, טאָטע אין הימל, אַז דו זאָלסט אויך אַזוי טאָן ווי איך. זיי מיר מוחל פאַר דער חוצפּה, אָבער בעסער קען איך זיך ניט אויסריידן. דו פאַרשטייסט מיר גוט, הלואי וואָלטן מיר אַנדערע פאַרשטאַנען אַזוי גוט ווי דו. איך וויל, פּשוט געראַטן, אַז דו זאָלסט די אידן, אָ שטייגער ווי אברהמ׳קע דער שמיד, אָדער חצקעלע דער פורמאַן אָדער משה אָדער יאַנקל, אָדער אַפילו יאַנקל־משה אַליין, פאַרוואָס טאָר איך פאַר מיר ניט בעטן? אין עין־יעקב האָט אונז דער רבי געלערנט אַז אויב מען בעט פאַר אָ צווייטן וועט מען אַליין געהאָלפן. איז בעט איך, און דו וויסט דאָך אַז איך בין ניט קיין צווויי פּנימ׳דיקער, כ׳בעט מיטן האַרצן פאַר אָט די אידן.

זיי וואָשן זיך פאַר דיר, וואָשן זיך מיטן גאַנצן האַרצן. דו זעסט דאָך אַלץ און אַלעמען, זעסטו דאָך ווי זיי ליגן אויף די פּאָליצעס און רייבן זיך מיט אַלע כוחות זייערע פאַרבלאָטיקטע קערפּערס. דאָס רייבן זיי זיך אַזוי שטאַרק, ניט נאָר צוליב ריינקייט: אַז ניט, האָבן זיי דאָך געקענט זיך וואָשן אָ גאַנצע וואָך. אָבער אַזוי ווי זיי וויסן אַז מען דאַרף גיין פרייטיק צו־נאַכטס אין שול, מוז מען קומען וויּ אָ מענטש, ווי אָ אידישער מענטש.

וואָשן זיי זיך דאָך פאַר דיר, נאָר פאַר דיר. נו? איז עס אָ יושר לאַזן קרעכצן? וויניק קרעכצן זיי אויס אָ גאַנצן יאָר? יעדן טאָג האָבן זיי אַזויפיל קרעכצענעניש, אַז עס וואָלט געווען געגנוג פאַר אָ גאַנצן פּאָלק יוגים. אָט וועלן זיי קומען אין די הייליקע טעג אין בית מדרש. ניט זיי און ניט איך פאַרשטייען אַלץ וואָס עס שטייט אין די מחזורים, אַפילו מיטן עברי־טייטש קומען מיר אויס זייער שווער. וועלן זיי קומען, און איך צווישן זיי, זיך שטעלן הינטערן בימה, אַרומוויקלען זיך מיטן טלית און זיך צעווייגען.

טערן פון אָ בעדער זיינען תפלות — דאָס זאָג איך דיר אויס אָ סוד, רבונו של עולם. איך וויס דאָך פון מיר: וויפל קען זיך זאָגן אַז מען פאַרשטייט ניט אַלץ? אָ שעה, צווויי, דריי, און דאָן בלייבסטו אַזוי מיד, אַז דו וויסט ניט וואָס עס טוט זיך מיט דיר.

איז וואָס־זשע טוט מען? מען ווייגט.

סט׳גאהערט געוויס ווי אברהמ׳קע דער שמיד ווייגט. דער בית מדרש טרייסלט זיך. אַ סך מאָל זידלט מען אים אַפּ, ער שטערט דעם דאַוונען, אָבער דו, טאַטע אין הימל, וועסט דאָך אונז ניט אָפּזידלען פֿאַר ווייגען. וואָס נאָך קענען מיר דיר זאָגן אויסער מיט טרערן?

זיי וויסן ניט אַז איך בעט פֿאַר זיי. איך האָב פּשוט מער צייט פון זיי. אָבער איך וויס אַז זיי ווילן עס, זיי ווילן מיט דיר זיך דוכריידן ווי מיט אַ טאַטן. איז קען איך דיר זאָגן, אַז דאָס גרייטן זיי זיך איצט צו, און זיי רייבן זיך, זיי רייבן זיך מיט אַ גרויס כוונה פֿאַר דיין ליכטיקן נאָמען, האָר פון דער וועלט, כדי צו קענען קומען צו די היליקע טעג און שטיין פֿאַר דיר זויבער. און נאָך עפּעס, רבונו של עולם, אָט — —

אַ, אַ, נו? זיך אַרומגעוואַשן האָ? געשוויצט אַביסל, אַברהמעלע, איך וויס דאָך אַז וועז דו וואַשט זיך טרייסלט זיך די באָד, אָבער איצט שיינסטו ווי אַ נייער.

אַ גוטן אויף אייך אַלעמען, די בעזימלעך קענט איר איבערלאָזן דאָ. פֿאַראַן אַרעמע־לייט — —

אַ גוטן אויף אייך.

סט׳גאהערט, רבונו של עולם?
יאַנקל־משה רעדט ניט סתם אַזוי.

תורה און כבוד התורה / סוף פון זייט יא

קענען תורה אַליין איז אָמאָל ניט אַזוי „באַקוועם" אַרויסצוגיין אין אַן אָפּענעם קאָמף. מען וואָגט ניט אַזוי שנעל אָפּן אַרויסצוקומען מיט רעפֿאָרמען אין דת; דערצו נאָך וועז די דאָזיקע „מבזי התורה" קלאָמערן זיך נאָך אַליין אין „רעליגיעזן לאַגער". אַן אָפּענער קאָמף פֿאַר רעפֿאָרמען, פֿאַר פֿשרות אין דת, וואָלט זיך אָנגעשטויסן אויף אַ צו שטאַרקן ווידערשטאַנד. דעריבער וויל מען שטירצן די תורה־פּעסטונגען דורך הינטערוועגן, דורך אַראָפּרייסן דעם כבוד התורה. דאָס צעטרעטן דעם כבוד פון אַ גרויסער תורה־פּערזענלעכקייט, רופט צום באַדויערן ניט אַלעמאָל אַרויס קיין שטורעם אויף דער אידישער רעליגיעזער גאַס. ווייל אין וואַרפן שמוץ אויף אַ צווייטן ווירקן שוין, אינסטינקטיוו, פּערזענלעכע מאָמענטן פון קנאה און שנאה. דער כבוד־התורה־פֿאַרשוועכער וועלט טיילמאָל אויפגענומען ווי אַ העלד, באַגלייט מיט אַפּלאָדיסמענטן און אפשר באַקומט ער אויך דערפֿאַר ברכות פֿאַר זיין גייסטיקער גבורה . . . יאָ, אַזוי זיינען מיר. אין אַזאַ דור יתום לעבן מיר, אין אַ דור פון חורבן, אין פֿאַרשידענע געביטן.

פֿאַרשוועכן דעם כבוד פון תורה, ביליג מאַכן די גרויסקייט פון די גרעסטע מנהיגי ישראל, אין די אויגן פון די מאַסן, איז היינט־צו־טאָג געוואָרן אַ סיסטעם, אַן אויס־געפּלאַנטע שיטה, וואָס דאַרף דינען אַ באַשטימטן צוועק. דעריבער רופט די דאָזיקע דערשיינונג ביי אונז אַרויס טיפּע, ערנסטע זאָרג.

תיקון טעות

אין פֿאַריקן נומער („אידישע היים" פון תשרי תשל״ה) איז ליידער אַרײַנגעפֿאַלן אַ פֿאַרדריסלעכער טעות: אויף זייט יד ווערט דאָרט אייניקע מאָל דערמאָנט דער נאָמען „וועליז" — אַ שטאָט אין בעסאַראַביע — איז דער דאָזיקער נאָמען פֿאַרגרייזט און ס׳דאַרף זיין: בעלז.

צווישן חנוכה און פורים

● ה. ליפזאן

אפילו די סאמע אפטימיסטישע אפשאצער באהויפטן, אז דער מצב פון אידישן פאלק איז היינט זייער ערנסט. אידן האבן א „שוואכ־קייט" (אין דער אמת'ן: א שטארקייט) צו בינדן און פארגלייכן דעם היינט מיטן אמאל, צו מאכן א המשך, א פארלעל מיט גע־שיכטלעכע דערפארונגען. אזא פארגלייך וואלט אונטערגעזאגט, אז היינט פאדערט זיך אזא מין ישועה וואס זאל איינשליסן אי דעם נס און ישועה פון חנוכה און אי די נסים און הצלה פון פורים. אז אידן שטייען ד"ל אין א צרה מיינט עס תמיד א סכנה סיי אין פיזישן און סיי אין גייסטיקן זינען. ביי אידן איז עס איין זאך. אבער דאך איז באי־וואוסט, אז חנוכה האט געהאט צו טאן בעיקר מיט א גייסטיקער סכנה און פורים בעיקר מיט א פיזישער געפאר.

אוודאי איז היינט, האפנטלעך, די סכנה ניט אזוי גרויס ר"ל ווי דעמאלט ביים ערשטן ערב־חנוכה און ערב־פורים. אבער ליידער איז איצט דער מצב אזא וואס ס'איז שווער צו אנווייזן וואו עס שטעקט די הויפט סכנה אין פיזישן צי אין גייסטיקן געביט: ס'איז אן עת צרה בעיקר . . . סיי פיזיש און סיי גייסטיק; ס'איז צווישן חנוכה און פורים.

היינט איז אויך ביטערער דערמיט וואס עס פעלן יענע אידישע אוואנגארד־כוחות וואס האבן געפירט צו דער גייסטיקער און פיזישער ישועה. און ניט נאר כוחות וואס האבן געקענט שטורעמען הימלען, נאר אויך כוחות וואס האבן געקענט גענוי אפשאצן דעם בלוטיקן שונא און געוואוסט ווי אזוי צו האנדלען מיט אים.

מרדכי הצדיק איז געווען דער גרויסער חכם אויך אין וועלטישע חכמות און א געניוס אין וועלט־שפראך און געוויס געווען זייער בקי אין דער „שפראך" פון פאליטיק און דיפלאמאטיע. האבנדיק פארבינדונגען מיט די גרויסע הויף־מיניסטארן פון שושן הבירה, טא האט ער דאך געקענט אויס־ארבעטן א פרידלעכע פארמיטלונגס־פאליטיק מיט המן בן המדתא. לאמיר זאגן: ער וואלט זיך אוועקגעזעצט אויף אן „אחשתרן" און „אוועקגעפלויגן" גלייך אויף א סאמיט־קאנפערענץ מיט המנ'ען אין זיין „פאלאץ". געקענט האט ער אים זאגן אויף דעם פיפיקסטן דיפלאמאטישן לשון אזוי צו זאגן: ליבהארציקער טאווארישטש המן. לא־מיר זיך גוט פארשטיין און פרואון רעגולירן אונזערע אינטערעסן דורך פרידלעכער קא־עקזיסטענץ. לאמיר מאכן א „דעטאנט"! וואס ווילסטו פון די פארוואגלטע אידלעך — — מ'זאל צו דיר שמייכלען? אנערקענען דיין גרויסקייט? וועט מען הייסט עס ווי עס איז זענען דורכפירן עס אויף א קאמ־פראמיספולן אופן — און דערפאר וועסטו, הארציקער „חבר" המן, אפשטופן די גזירה לאמיר זאגן אויף עטלעכע יאר . . . אי, דיר האט עס געקאסט צען טויזנט „פוד" זילבער — טשופכא! כ'וועל שוין זען זאלסט דער־פאר קריגן א גאנצן מילאן!

ניטא דער מינדסטער ספק אז א היינטיקער אידישער מקורב־למלכות, א ד"ר קיסינ־דזשער, וואלט זיך אנגעכאפט מיט „אלע פיר" אין אזא דיפלאמאטישער פארמיטלונג. ער וואלט געטענה'ט, אט פונקט ווי ער טענה'ט היינט: א וועלט בוקט זיך צו די מעכטיקע און רייכע המנ'ס; דער בריטישער „לייב" שטייט אויף די קני אבי צו קריגן א לעק פונעם פליסיקן שווארצן גאלד־נאפט; די גאוה'דיקע פראנצויזן זיינען גרייט צו קושן די פיאטעס פון א פיצל אראבישן ויזתא'לע און זאל יענער ניט אריינפאלן אין גרימצארן און אפשטעלן חלילה די פעסלעך נאפט. מעכטיקע מלוכות בויגן דעם קאפ פאר די אלע גרויסע און קליינע ארא־בישע המנ'ס — און איר, גלויבנס־גענאסן,ווילט גאר ניט נאכגעבן? היתכן!

אוודאי האט מרדכי הצדיק נאך דעמאלט געוויס געקענט די מענטאליטעט פון א המן הרשע. ער האט געוואוסט, אז מיט קאמפרא־מיסן און אפיזמען קען מען זיין אפעטיט ניט זעטיקן. די טאקטיק פון מרדכי הצדיק איז געווען: אן אויסגעהאלטענע ליניע צו זוכן וועגן ווי צו שלאגן המנ'ען אויף דעם זעלבן אופן ווי המן פארמעסט זיך קעגן אידן. קיסינדזשער איז געווען מלא פחד, טאמער וועלן אידן אין דער יום־כיפור מלחמה ברעכן דעם רוקנביין פון מצרים און סיריע

און גרייכן ביז קאַאירא און דמשק. וואָס הייסט? וואָס וועלן זאָגן די „רויטע" רוסישע באַנדיטן, די שוואַרצע געגנסטער! וועלן אַזויפיל גויים דאָס צוזען און שווייגן?!

נו, זעען מיר ווי וויט מרדכי און אסתר האָבן בעסער פאַרשטאַנען אויך די מענטאַליטעט און געטריישאפט פון די גויאישע בריידער המג'ס. אַוודאי וואָלט קיסינדזשער ניט געווּאגט צו דערלאַזן אַזאַ מעגלעכקייט, אַז אידן זאָלן גאָר נאָכדעם נעמען אין אַ שיינעם פרימאַרגן און אָפראַמען א היפש ביסל שונאי ישראל אין מלכות פרס ומדי. הערסט אַן איינפאַל! אין א גויאישער וועלט, מיט אַ גויאישן מלך און מיט גויאישע סריסים — און דאָ זאָלן אידן מאַכן אַזאַ טאָלק מיט זייערע בריידער! אַוודאי זיינען מרדכי און אסתר געווען בעלי רוח הקודש (און ד"ר קיסינדזשער האָט אויף אַזוינס קיינמאָל ניט גראַדואירט . . .), אָבער ווי באַוואוסט איז די ישועה פון פורים געווען אַנגעטאָן אין לבושים פון טבע און לויט אַלע נאַטור־געזעצן. ס'הייסט במילא אויך, אַז דאָס וואָס זיי האָבן געטאָן איז אויך געווען געמיינ אויסגערעכנט לויט די גרינטלעכסטע וואָר־שיינלעכקייטן פון טבע פון וועלט און מענטשן.

אָבער ליידער מוז מען זאָגן, אַז קיסינדזשער און אַזוי אַלע פרייע אידישע שטאַטסלייט זיינען פון זייער שטאַנדפונקט „גערעכט". וואָלטן זיי געוואוסט און געהאַנדלט ווי מרדכי און אסתר, אַז די געניטסטע דיפלאָ־מאַטיע און פאָליטיק איז פאַר זיך גאָרניט ווערט, אויב מ'פאַרלאָזט זיך בלויז אויף דעם; וואָלט א קיסינדזשער פריער געפאָסט, אַנגעטאָן א זאַק מיט אַש אויף די אָקסלען און אַיינגעזאַמלט קינדערלעך אין די שולן; וואָלט א גאָלדע גערופן אידן צו תענית און תשובה איידער זי גייט דורכפירן א שליחות אין וואַשינגטאָן פאַרן כלל — דעמאָלט וואָלט זייער גאַנצער צוגאַנג און קאָנצעפציע פון פאַרמעסט מיט גויים, אַפילו אין דרך הטבע, געווען גאָר אַן אַנדערע. וועז זיי וואָלטן באַגומען זייער אידישע מענטאַליטעט אַנדערש, וואָלט אויך געווען אַנדערש זייער באַגריף פון גויאישער מענטאַליטעט.

און אין דעם זינען איז נאָך שאַרפע־ דער אונטערשייד צווישן היינטיקן מצב און דעם צושטאַנד פון דער צייט פון די חשמונאים. אויך אין יענער צייט פון קאַמף מיט די יוונים זיינען ליידער גרויסע אידישע שיכטן געווען פאַרזונקען אין העלעניזם. אָבער נאָכן גרויסן זיג פונעם הייפעלע אידישע העלדן קעגן די מעכטיקע גריכן, האָבן אידן באַלד געגומען זוכן דאָס ביסל הייליק־ריינע ליכטי־קייט. זיי האָבן זיך געריניקט און אָפ־געגעריניקט זייער הייליקסטן מקום קדוש פון יעדן פלעק פון אומריינקייט. אין די היינטיקע טעג איז ליידער געווען אַנדערש: נאָכדעם ווי השי"ת האָט געוויזן וואונדער פאַרן הייפעלע אידן אויפן שלאַכט־פעלד, האָט מען זיך אַפילו ניט געקענט „פאַרגינען" צו רייניקן אַפילו דאָס עלעמענטאַרסטע אין אידישן לעבנס־שטאַם — דאָס באַשטימען די אמת'ע יסודות פון איד־זיין . . . אַזאַ ווייטער מהלך!

דעמאָלט האָבן אידן דעם וואונדערלעכן נצחון, טראָץ דער אומגלויבלעכער העלדיש־קייט פון די חשמונאים, געפייערט דורך לויבן און דאַנקען השי"ת. ניט בלויז האָבן זיי דאָס ניט פאַרצייכנט אויף זייער קרעדיט פון „כוחי ועוצם ידי", נאָר מיט דער פולסטער מאָס אַנערקענט אַז „אתה (דער אויבערשטער) ברחמיך הרבים . . . רבת את ריבם . . ." — דו, רבונו של עולם, האָסט געקריגט זייער קריג . . . דו האָסט נוקם געווען זייער נקמה . . . דו האָסט איבער־געגעבן גבורים אין הענט פון שוואַכע, צאָל־רייכע אין די הענט פון ווייניקע אאַ"וו. דערפאַר איז אי דער נצחון געווען פול־שטענדיק, און אי די גלאָריע פון זייער העלדישקייט איז פאַרבליבן באַרימט אויף אייביקע דורות.

וויבאַלד אָבער, אז פונעם וואונדערלעכן נצחון פון „זעקס־טאָגיקן קריג" איז פאַר־בליבן בלויז די פאַרשיכורטע באַרימעניש פון „כוחי ועוצם ידי" — איז אי דער נצחון געווען צייטווייליק און אי די רומפולע אידישע העלדישקייט איז שפעטער פאַר־טונקלט געוואָרן און נאָך פאַרצויגן אידישע געמיטער מיט ביטערקייט און שרעק.

* * *

און דאָך — מיר אידן טאָרן אָבער ניט ווערן פאַרצווייפלט: „ריוח והצלה יעמוד ליהודים" — געוויס וועט קומען דעם אויבערשטנס ישועה צום אידישן פאָלק. אַוודאי מוזן מיר אידן דערשפירן מיטן גאַנצן באַוואוסטזיין, אַז „אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים — אַז ניטאָ אויף וועמען צו אָנלענען זיך, נאָר בלויז אויף אונזער פאָטער אין הימל; און דאָס מיינט אַז מיר מוזן זיך א קער טאָן צום אויבערשטן מיטן גאַנצן האַרצן, מיט אונזער גאַנצן לייב און לעבן. מיר דאַרפן אָבער דערזען די השגחה־האַנט פון שומר־ישראל און דערבליקן אין דעם היינטיקן מצב יענע סימנים און צייכנס וואָס ווינקען צו אונז מיט דערמוטיקונג און בטחון.

אין דער גאַנצער פאָליטישער וואַקאַנאַליע אַרום ארץ־ישראל (און דער גאַנצער וועלט־קריזיס דרייט זיך בפירוש אַרום ארץ־ישראל), אין דעם גאַנצן יובלדיקן געזעמל פון אַזויפיל המנ׳ס וואָס פאַרגיסן די וועלט מיט אַנטי־סעמיטישן פעך און מיט די שאַרפסטע דראָונגען קעגן פיצינקן עם ישראל; אין דער גאַנצער העלדישקייט פון די „רויטע״ המנ׳ס, אַראָבישע המנ׳ס און דער מחנה נאָכשלעפנדיקע ויזתא׳ס, שפּיר איך, אַני הקטן, בפירוש אַן אונטערטאָן פון באַהאַל־טענער מורא. עפּעס דוכט זיך, אַז די גרויסע שטיצע פון רוסישן בער פאַר די אַראָבישע וועלף ווערט באַגלייט מיט דער אינטואיציע און מיט אַ נאָכמורמלען די ווערטער וואָס המנ׳ס פריינט האָבן אים געזאָגט: „אם מזרע היהודים . . . כאשר החילות לנפול . . . נפול תפול״ (די דאָזיקע צינישע ווערטער אַן און פאַר זיך זיינען זייער כאַראַקטעריסטיש פאַרן רוסישן טיפּ און זיין געדאַנקען־גאַנג): עך, אַראָבישע בריידערלעך, ניט געזאָרגט! אויב איר האָט שוין געהאַט אַ פאַר מפלות פון די זשידעס, וועלן זיי יאָקאָש אויך ווייטער ברענגען אויף אייך אַ נאָך גרעסערע מפלה; און ס׳איז דווקא ניט קיין אונזערע אינטערעסן . . .

אַלע יאָכמערן, למשל, מיט ביטערקייט אויפן אַמעריקאַנער העכסטן מיליטערמאַן הלמאי ער האָט „געפלוידערט״ אַנטיסעמי־טישע דיבורים. און אַני הקטן זע אין דעם אַ דערפרייענדיקן צייכן פון דער האָנט פון דער השגחה: וויבאַלד נאָר איינער (אַדער אַ פאַר געציילטע) וואָגט צו זאָגן וועגן אידן וואָס גויים טראָכטן. לאָמיר זיך ניט נאָרן: אידן זיינען דאָך אַ פאַקטאָר (אַפילו אויב ניט דער שולדיקער פאַקטאָר) אין דעם שרעק־לעכן וועלט־קריזיס. איז עס דען ניט גענוג סיבה אויפצורייצן אַלע גויים מיט אַ שטראָם פון בלבולים און שנאה אויף אידן? גויים טשעפּען זיך צו צו אַ סך קלענערע זאַכן ווי אַן אויסרייד צו שפּייען מיט שנאת ישראל. די גאַנצע הילף און שטיצע פון דער אַמעריקאַנער מלוכה מיטן סענאָט פאַר ארץ־ישראל איז אַ קלאָרער אַנדייט אוף „לב מלכים ושרים ביד ה׳״, ווייל ס׳איז דאָ גענוג גוי׳אישע „לאָגיק״ אין די רייד פון אַ פולבריט, און זיינס גלייכן, אַז פאַר אַמעריקע קען זיך לוינען צו מאַכן יד־אחת מיט די אַראָבער. און וויבאַלד עס איז ניט אַזוי — איז עס אַ גוטער צייכן פון הימל.

אַלע פּרואוון אייניטייטשן כל המיני סברות פאַרוואָס מאַסקווע דערלויבט אידן אַרויס־פאָרן קיין ארץ־ישראל: די מורא פאַר דע־מאָנסטראַציעס, די שטילע אינטערוועניע פון מערב־מאַכטן, אַ רוסישע בייטש־פּאָליטיק קעגן די אַראָבער און נאָך פאַרשידענע ספּעקולאַציעס, און אַני הקטן דענק, אַז רוסלאַנד טוט עס מחמת . . . מיסטישער שרעק, מחמת זי שרעקט זיך פאַרן אידישן גייסט און שטיקט זיך מיטן אידישן פראָבלעם. עפּעס פון דער צאַרישער „יודאָפאָביע״ און סטאַלינ׳ס שרעק־מאַניע פאַר אידן שטעקט אין די מוחות פון אַלע רוסישע הערשער ביז היינט. זייערע משונה׳דיקע אַנטיסעמיטישע ביכער, זייערע גיפט־רעדעס קעגן אידן אין יו־עס־א, איז גיכער אַ מין בילעריי פון די וואָס פילן אַז טראָץ זייערע שאַרפע ציין קענען זיי בשום אופן ניט אייבייסן זייער קרבן . . . ווידער אַ גוטער סימן.

אַ סך זיינען אַנגעלאָדן מיט שרעק פון דער אַלגעמיינער וועלט־לאָגע: לויט נאַ־טירלעכע חשבונות גייט עפּעס די גאַנצע וועלט צו אַ מין אָפּגרונט — ניטאָ קיין רעסורסן פאַר שפּייז; ס׳שמעקט בכלל מיט אַן אָנקום פון תוהו ובוהו; די סאָוועטישע מאַכט זוכט מיט אַלע מיטלען צו דערשטיקן די וועלט וואָס גיכער, א״א שרעקלעכע פאַראויסזאָגונגען. און אַני הקטן פיל דערין דווקא גוט־אָנזאָגדיקע צייכנס. אויב וועלט נעמט פאַרלירן איר טבע־באָזע פון עקזיסטענץ וועט מוזן קומען אַ דורכשיין פון איבער־טבע.

און דאָס זיינען בלויז געציילטע סימנים וואָס אַני הקטן באַמערק — און עס זיינען פאַראַן נאָך און נאָך.

* * *

איז מילא, צי אַ וואונדער־ישועה אויפן שטייגער ווי פורים, אַדער אויפן דרך פּוּן גס חנוכה — אַבער אַ ישועה מוז און וועט קומען — און לאָמיר פון אונזער זייט זיך מכין זיין און צואיילן די ישועה!

דער מסור

● הרב אליעזר פלטיאל

1.

— זינט וועז באַלאַנגט איר צו גינזבורג׳ס אַרגאַניזאַציע? — די האַרטע, זיכערע שטימע פון אויספֿאַרשער האָט געקלונגען ווי פון אַן אַנדער וועלט. דעם אויספֿאַרשערס פּנים האָט קאַפּלאַן ניט געקענט זען. דאָס שאַרפּע ליכט פון דעם טיש־לאָמפּ האָט אים באַגאָסן מיט היץ און ליכטיקייט און פאַרבלענדט די אויגן. ער איז געזעסן אויף אַ בענקל אַן אַ רוקן און געפּילט אויף זיך דעם שטרענגן בליק פון אויספֿאַרשער.

— זינט וועז באַלאַנגט איר צו גינזבורג׳ס אַרגאַניזאַציע? פרעג איך אייך — אין דעם אויספֿאַרשערס שטימע האָט זיך באַוויזן אַ נאָטע פון אויפרעגונג.

קאַפּלאַן האָט פרובירט צונויפנעמען די געדאַנקען. דער קאָפּ איז געווען פול מיט שטיקלעך פליענדיקע מחשבות. איבער אַלץ, ווי אַ נערווירנדע פליג, האָט געזשוזשעט דעם פֿאַרשערס פראַגע: גינזבורג . . . אַרגאַניזאַציע . . . וואָס וויל פון אים דער פֿאַרשוין? פֿאַרוואָס פרעגט ער אים ווי לאַנג ער באַזוכט דעם אַלטן רב גינזבורג? און פֿאַרוואָס רופט ער גינזבורג׳ס פֿאָר אַלטע אידן „אַרגאַניזאַציע״? און וועז ער שוין צונעמען פון אים דעם דאָזיקן לאָמפּ? . . . דער לאָמפּ האָט אים דערטרונקען אין זיינע הייסע פיינלעכע שטראַלן. קאַפּלאַן האָט זיך איינגעבויגן און אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, פרובירט זיך צו באַהאַלטן פון די שטעכיקע שטראַלן פון לאָמפּ. וועז וועט דאָס שוין אויפהערן? פֿאַרוואָס מאַטערן זיי אים? ער האָט אַלע מאָל געטראַכט אַז מקריב זיין דאָס לעבן איז גרינג, אָבער צו ליידן פון אָט דעם לאָמפּ! „דער לאָמפּ, דער לאָמפּ . . .״ האָט געקלאָפּט איין מחשבה; „גינזבורג, גינזבורג . . .״ האָט געמוטשעט אַ צווייטע.

— איך וויס ניט פון קיין אַרגאַניזאַציע — זיין שטים האָט געציטערט. דורך די אומברחמנותדיקע שטראַלן פון ליכט האָט ער פרובירט אַריינקוקן אין דעם פֿאַרשערס פּנים. וויפל צייט זיצט ער שוין אונטער אָט דעם לאָמפּ?

— איך וויס ניט וואָס מען וויל פון מיר. איך קאָן ניט קיין שום אַרגאַניזאַציע.

פון הינטער דעם לאָמפּ האָט זיך דערטראָגן די שטימע פון פֿאַרשער.

לאָמיר ניט פֿאַרפלאָנטערן די פֿאַקטן. איך האָב שוין דאָ אַלע באַוויזן. איך וויס נאָר ניט ווי לאַנג זייט איר מיט אים פֿאַרבונדן. לאָמיר שוין ענדיקן! — איצט האָט ער געהערט אַזוי ווי אַ מידער אַרבעטער וועמען מען לאָזט ניט פֿאַרענדיקן זיין אַרבעט און גיין צו זיין רו. — איך האָב דאָ גינזבורג׳ס בריוו. ער שרייבט אַז איר אַרבעט מיט אים שוין אַ יאָר צייט אויף צו אויפשטעלן אין ליאַפינסק אַ קאָנטער־רעוואָלוציאָנערע רעליגיעזע שולע. איך רעכן אַז ער האָט אַביסל איבערגעטריבן, אָבער אויב איר וועט מיר ניט העלפן וועל איך מוזן זיך פֿאַרלאָזן אויף זיינע באַוויזן!

גינזבורג האָט זיי געשריבן אַ בריוו! ביי קאַפלאַ'ן האָט זיך אַנגעהויבן דרייען דער קאָפּ. ער האָט פאַרקנייטשט די אויגן, אַבער די שטראַלן האָבן אים נאָך אַלץ געשטאָכן. ער האָט געוואָלט זען וואָס פאַרא באַווייזן האָט מען קעגן אים.

— וואָס נאָך שרייבט אייך גינזבורג?

— וואָס גינזבורג שרייבט איז ניט אייער געשעפט . . . כאָטש אויב איר ווילט . . . אָט איז זיין בריוו.

אַ פאַפירל מיט געדרוקטע שורות האָט אויפגעשוואומען אונטער די שטראַלן. קאַפלאַן האָט אַנגעשטרענגט די אויגן. דורך די טרערן האָט ער פרובירט געפינען גינזבורג'ס אונטערשריפט און זיין, קאַפלאַנס, נאָמען. אים האָט זיך געדוכט אַז דער אויספאָרשער טרייבט אים. „גיכער, גיכער! ענדיק שוין; איך נעם באַלד צו דעם בריוו". ער האָט געפילט ווי זיין פנים באַדעקט זיך מיט קאַלטן שווייס. אַ קאַפווייטאָג, ווי אַ נאָדל, האָט געמוען שטעכן אין מוח.

— איך קאָן ניט לייענען.

— ער שרייבט אַז איר אַרבעט מיט אים שוין אַ גאַנצן יאָר.

„שוין אַ גאַנצן יאָר . . ." די ווערטער, אַן שום מיינונג, האָבן זיך פאַרזאַמלט מיט די אַנדערע מחשבות אין אַ ווילדן קאַראַהאַד. ער האָט פרובירט פאַרשטיין וואָס יענער זאָגט, און ניט געקענט.

— וואָס וועט איר טאָן מיט מיר?

— דאָס וועט איר זען שפעטער! — די שטימע פון אויספאָרשער האָט איצט געקלונגען אַנטשלאָסן — דער עיקר איז, אַז מיר האָבן פאַרענדיקט דעם פאַרהער. גייט צוריק אין אייער קאַמער.

דער לאָמפּ האָט זיך אויסגעלאָשן. אויטאָמאָטיש, איז קאַפלאַן אויפגעשטאַנען און, טאַפּנדיק דעם וועג, זיך אַרויסגעשאַרט פון צימער.

אין טורמע־קאַמער זיינען געווען אַרום פופצן מענטשן. מערסטנס פויערים פון די דערפער אַרום ליאַפינסק. קאַפלאַן האָט מיט קיינעם ניט געריידט. ער האָט אויף זיך געפילט די צופרידענע בליקן פון די פויערים. ס'איז געווען דער טריאומפירנדיקער בליק פון ליידנדיקע אויף די וואָס ליידן נאָך מער. קאַפלאַן האָט זיי מקנא געווען און פאַר זיי מורא געהאַט. ער האָט געוואָלט זיין שטיל ווי אַ שאָטן. און ווען די שטראַלן פון דער זון האָבן פאַרלאָזן דעם פּיצל פענצטער אין וואַנט, האָט ער שטיל געדאַוונט מעריב, זיך צונויפגעדרייט אויף זיין ברעט און אייניגעשלאָפן אַ הונגעריקער.

ער איז געווען נערוועז און די האַרטע ברעט האָט געקוועטשט און גערדיקט זייגע מידע ביינער. ער האָט געזען ווי די פויערים דרייען זיך אַרום אים ווי ביינען און לאָכן פון אים. אויף דער ערד אַרום אים האָט אייגער פון די פויערים אַנגעצייכנט אַ שטריק. די שטריק קומט אַמאָל נעענטער, אַמאָל ווייטער, און דרייט זיך ווי אַ שלאַנג. פאַרשערס מיט שמייכלענדיקע, זאָטע פּנימער האָבן אים גערופן: „קאַפלאַן, קאַפלאַן!" אָבער ער האָט ניט געקאָנט איבערטרעטן די שטריק. אייגער פון די פאַרשערס האָט אַוועקגעלייגט אויפן שטריק אַ פּאַפירל מיט געדרוקטע ווערטער פאַרגאַסענע מיט ליכט, און געהייסן אים איבערטרעטן דעם פּאַפּיר. ער האָט געגומען יאָגן זיך נאָך דעם פּאַפּיר, און די פויערים האָבן געגומען שרייען: „קאַפלאַן, קאַפלאַן!".

— קאַפלאַן! צום פאַרהער! וואו איז קאַפלאַן? — אַ ברוטאַלע האָנט האָט אים אַ טרייסל געטאָן. שטיי אויף! צו דער אויספאָרשונג!

קאַפלאַן איז אויפגעשפרונגען. אין קאָמער איז געווען פינצטער. דער וועג צום פאַרהער איז יעדער מאָל געווען אַן אַנדערער. און אויך דער אויספאָרשער איז געווען אַן אַנדערער.

— זעצט זיך.

קאַפלאַן האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ בענקל קעגנאיבער דעם אויספאָרשער. דער אויספאָרשער האָט אים דערלאַנגט אַ בויגן פאַפּיר.

— זייט איר יוסף קאַפלאַן?

— יאָ.

אים האָט זיך געדוכט אַז דעם אויספאָרשערס שטימע איז אַ פריינטלעכע.

— איך דאַרף איצט אַוועקגיין. פאַרשרייבט דאָ דערווייל די אַלע וואָס איר האָט אַמאָל געזען ביי גינזבורגן — און דער אויספאָרשער איז אַרויס פון צימער.

צום ערשטן מאָל זינט מ'האָט אים אַרעסטירט, מיט דריי וואָכן צוריק, איז ער געווען אייגער אַליין אין אַ צימער. ער איז געווען מיד, אָבער זייגע געדאַנקען האָבן זיך אַביסל באַרואיקט. ער האָט זיך אַנגעשפּאַרט אין טיש און די אויגן האָבן זיך צוגעמאַכט . . .

אַ פּאָר פּעטש אין ביידע באַקן האָבן אים אויפגעוועקט. — שלאָפן זייט איר אַהער געקומען?

ביי קאַפלאַנען האָט זיך פאַרדרייט דער קאָפּ. דער סליעדאַוואַטעל (אויספאָרשער) איז געשטאַנען אַן אויפגערעגטער. ער איז אויך געווען בלייך און מיד.

— איר זייט ניט ביי זיך אין בעט, טאַוואַרישטש! און דאָס איז וואָס? — ער האָט געטייטלט אויף דעם ליידיקן בויגן פאַפּיר. — פאַרוואָס האָט איר ניט פאַרענדיקט

אייער אַרבעט? וויסט איר מיט וואָס דאָס שמעקט? ווידערשטאַנד צו באַפעלן! — ער האָט אַ וואַרף געטאָן דעם פּאַפּיר אויפן טיש און איז אַרויס פון צימער.

מיט עטלעכע מינוט שפּעטער איז קאַפּלאַן געשטאַנען אין אַ פּאַרשלאָסענער קאַמער, גרויס געבוג בלויז פּאַר אירן מענטשן. ער האָט נאָר געקענט שטיין מיט אַ געבויגענעם קאָפּ כדי ניט צו אָנרירן דעם נאָסן, קאָלטן באַלקן. די וועגט זיינען געווען נאָס און שמוציק, טראָפּנס וואָסער האָבן ריטמיש געקלאַפּט איבער זיין קאָפּ. זיין היטל האָט מען צוגענומען, ער איז געווען האַלב נאַקעט און געציטערט פון קעלט. „טיק־טאַק", האָבן געקלאַפּט די טראָפּנס. דאָס קאָלטע וואָסער האָט זיך געקייקלט איבערן קערפּער. ער איז שוין געווען אין גאַנצן נאָס און אים האָט זיך געדוכט אַז ער ווערט פּאַרפּראָרן. „וואָס ווילן זיי פון מיר? וואָס האָב איך געטאָן? פּאַרוואָס?" אַ ביטער געפּיל פון רחמנות אויף זיך אַליין האָט אים אַרומגענומען. ער האָט שוין מער ניט געפּרואווט צו אויסמיידן די טראָפּנס; דאָס איז געווען אוממעגלעך. ער האָט אַנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער נאָסער וואָגט און האָט שטיל געווויינט.

— ווי איז דאָרטן, באַקוועם, טאָוואָרישטש קאַפּלאָן? גוט, געזונ, קריכט אַרויס.

אַ צעשמייכלטער, פריילעכער גוי האָט געעפּנט די קאַמער. נאָר קאַפּלאָן האָט אים ניט געזען. אַ האַלב־טויטער קערפּער איז אַרויסגעפּאַלן אויף דעם שטיינערנעם בריק. דער גוי האָט אים אָפּגעמינטערט און אַרויפּגעפּירט צוריק צום דער אויספּאָרשונג.

— מיט אייך איז אַזוי די זאַך, טאָוואָרישטש. אַזוינע קאָנטראַ־רעוואָלוציאָנערע לייז ווי איר קענען מיר לאָזן פוילן אין דער אינדיווידועלער קאַמער. נאָר מיר פּאָרלאָזן זיך, אַז איר וועט זיך נעמען פּאָר דער אַרבעט און וועט אונז העלפן צו אויסמעקן אייער גאַנצע באַנדע. איצט קלייבט אויס: אַרבעטן מיט אונז, צי גיין צוריק אין קעלער. אָט איז אייך אייער פּאַפּיר. איצט נעמט זיך פּאָר דער אַרבעט. ברענגט דעם חבר קאַפּלאָן אַ גלאָז קוואַס! ס׳איז אים קאַלט — האָט ער אויסגעשריען און איז אַרויס פון צימער.

מען האָט אַריינגעטראָגן אַ גלאָז הייסע קאַוואַ. קאַפּלאָן איז ווידער געווען מיט דעם עקשנות׳דיקן בויגן פּאַפּיר און אַ פּעדער אין דער האַנט.

הונגעריק, מיד, פּאַרפרוירן, האָט ער זיך צוגעכאַפּט צו דער קאַוואַ. ער איז געזעסן אָן אַ היטל, אָבער די ליפּן האָבן אויטאָמאָטיש געמורמלט אַ ברכה. די וואָרעמע פליסיקייט איז זיך אָנגענעם צעגאַנגען איבערן צעברראָכענעם קערפּער. די געדאַנקען האָבן אים איצט געטראָגן אויף צוריק. ער האָט זיך דערמאָנט אויף גינזבורגן און זיינע שמועסן מיט אים. גינזבורג פלעגט אָפט פּאַראַמאָלן ביי זיך פּאַרשידענע אידן. אין זיין קליינעם, אָרעמען צימער פלעגט ער ריידן וועגן אידישקייט. ער האָט געזוכט מאַכן אין שטעטל אַ מנין און גרינדן אַ חדר פּאַר קינדער. דאָרט, אונטער דעם איינפלוס פון גינזבורג׳ס שטילער וואָרעמער שטימע, האָט קאַפּלאָן געוואָרעמט זיין אידיש האַרץ. אים האָט זיך איצט פּאָרוואָלט הערן נאָך אַ מאָל די פריינטלעכע, דערמוטיקנדיקע שטימע. זען די אָלטע, פּאָרשטייענדיקע אויגן. אין דער מינוט איז ער געווען זיכער אַז גינזבורג האָט אויף אים גאָרניט געשריבן. דער אויספּאָרשער האָט געלייגט.

ס׳האָט זיך אים געדוכט אַז גינזבורג וועט באָלד אַריינקומען און וועט אים נעמען אַהיים. אַהיים, אונטערן שוץ פון זיין דאָך; אַהיים צו ווייב און קינדער. זיין וויב . . . צי וויס זי וואו ער געפינט זיך און וואָס מען טוט מיט אים? אַן אומגעהויערע בענקעניש האָט אים אַרומגעכאַפּט. דער זוניקער סקווער אַרום זיין הויז האָט זיך פּאָרגעשטעלט פּאָר זיינע אויגן. אין דעם גראָז האָט זיך געשפּילט זיין אינגערע טעכטערל. מיט אַ בלומען־קראַנץ פון אַלע בלומען פון סקווער. „מיין קינד — האָבן געציטערט זיינע ליפּן — ווען וועל איך דיך זען?"

הינטער דער וואַנט האָבן זיך דערהערט טריט. „דער אויספּאָרשער!" האָט זיך דורכגעטראָגן אין קאַפּלאָנס מוח. ניין, ניין! ער וועט ניט גיין צוריק אין שרעקלעכן קעלער! ער קען ניט! ער קען מער ניט ליידן! געזונ! רחמנות! גענוג! . . . מיט אַ קראַנקער היץ האָט ער געכאַפּט די פּען. נעמען פון מענטשן, אַלע וועמען ער האָט נאָר געקענט, האָבן זיך גענומען דרייען אין זיין קאָפּ. דער פּאַפּיר האָט זיך שנעל באַדעקט מיט קרומע, נערוועזע שורות.

2.

קאַפּלאָן האָט זיך געשמאַק אַ צי געטאָן און אויפגעשטאַנען פון בעט. ער האָט געוואָרפן אַ בליק אויפן זייגער. „אכט אַזייגער" האָט ער געזאָגט צו זיך אַליין. דורך די וויסע פאָרהאַנגען פון זיין צימער האָט אַריינגעשיינט די זון. אין צימער איז געווען ריין און וואָרעם; ער איז געווען גוט אויסגערוט און האָט ניט געדאַרפט איילן. ווי גוט עס איז צו לעבן אויף דער וועלט! ער איז שנעל אַראָפּגעשפּרונגען פון בעט און זיך געמומען אָנטאָן. פול מיט מוט איז ער אַרויס אויף די טרעפּ אוז אריינגעמומעז איז די לוגגיז

די פרישע ווינטערדיקע לופט. אין אַ האַלבער שעה אַרום וועט ער גיין צום סליעדאָוואָטעל וואָראַנצאָוו איבערצוגעבן זיין וועכנטלעכן רעפֿאָרט. קאַפּלאַן האָט בייז אַ שמייכל געטאָן. ער האָט זיך גוט נוקם געווען לעצטע וואָך פֿאַר דעם יונגן גינזבורג׳ס שפּאָט. ווי איז צו דעם וואָס וועט נאָך אַ מאָל וואָגן אים באָטראַכטן פֿאַר אַ מסור. איצט איז גינזבורג זיכער צוזאַמען מיט זיין פֿאָטער... די הייליקע צדיקים... זיי קענען נאָר שפּאָטן. וועט ער האָט זיך צוריקגעקערט פון אַרעסט און אַריין אין גינזבורג׳ס שטוב האָט ער גוט געפילט זייער פֿאַראַכטונג. ווי צוטרוי־לאָז האָט געקלונגען גינזבורג׳ס שטימע! ווי קאַלט האָט ער אים באַגריסט! דורך זיין גאַנצן שמועס האָט זיך קאַפּלאַן׳ען געדוכט אַז אָט באַלד וועט ער אויף אים ווייזן מיטן פינגער און זאָגן: „אַרויס, מסור!״ ווי בייז־ווליק האָט אויסגעזען גינזבורג׳ס שמייכל!

אָבער לאַנג האָט ער ניט געשמייכלט. ווען קאַפּלאַן האָט באַזוכט זיין הויז מיט אַ פֿאַר טעג שפּעטער, האָט ער שוין ניט געטראָפֿן דעם אַלטן רב. ער האָט געוואוסט אַז דער רב איז ניטאָ, און דאָך האָט אים דאָס קלייניע צימערל געשלעפּט צו זיך. זייַנע טריט האָבן אים אומבאַוואוסטזיניק געפֿירט צום פֿלאָץ וואו ער איז געווען געוואוינט צו געפינען וואַרעמקייט און פריינטשאפֿט. דוד גינזבורג, דעם רב׳ס זון, האָט אים באַגעגענט אַן אַ וואַרט. דער לוידיקער, נאַקעטער טיש, די אַלטע וויכע שטול ביים פענצטער — אַלץ האָט שטום עדות געזאָגט אַז ער וועט שוין מער קיינמאָל ניט זען די באַליבטע קנייטשן אויפן פנים פון אַלטן רב. דער צימער האָט אויסגעזען ווי אַ קבר. אַ טרער האָט זיך געהאַט באַווייזן אויף קאַפּלאַן׳ס פנים, נאָר דוד גינזבורג׳ס בליק האָט אים באַלד אויפ־געוועקט. ווי שטאַלץ האָט ער אויף אים געקוקט! קאַפּלאַן האָט געוואוסט וואָס דער טרוימער טראַכט וועגן אים. זיין יעדע תנועה, זיין יעדער וואונק האָט געזאָגט: „איך וויס וער ס׳האָט פֿאַרראַטן מיין פֿאָטער״.

— אָט אַזוי איז עס, ר׳ יוסף, אַ רואיקע עלטער האָט מיין פֿאָטער דערלעבט.

— יאָ, דערלעבט — האָט קאַפּלאַן אויטאָ־מאָטיש נאָכגעזאָגט. וויפל שפּאָט אין זיינע וועדטער! צי דען טראַכט דוד גינזבורג אַז ער קען פון אים שפּאָטן? און מיט וואָס שטאַלצירט ער עס אַזוי פיל?

— נעכטן ביינאַכט, צוויי אַזייגער, זיינען אַריינגעקומען צווייען. געקומען, באַווייזן אַ פֿאַוויעסטקע. איך האָב געגומען טענה׳ן: „אין מיטן דער נאַכט! איר קענט ניט צוואוואַרטן?״ „ניט אייער געשעפּט״, זאָגן זיי מיר... ער האָט פון לאַנג געוואוסט אַז מ׳וועט אים פֿאַר׳מסר׳ן. ער האָט שטענדיק געהאַט גרייט ביי דער טיר דעם זעקל מיטן טלית און תפילין, אַ קווערטל און נאָך עפּעס... יאָ, ער האָט פון לאַנג געוואוסט.

— וואָס האָט ער געוואוסט? — האָט זיך אַרויסגעריסן ביי קאַפּלאַנ׳ען. וואָס מאַטערט ער אים? פֿאַרוואָס זאָגט ער ניט אָפן „מסור, אַרויס״? ווי וואָגט ער שפּאָטן פון אים אַזוי?

— ער׳ט פֿאַרשטאַנען אַז סוף סוף וועט מען אים צונעמען. מ׳קען דען באַהאַלטן זיך?

— ער האָט אַנגעהויבן שעפּטשען — די וועגט האָבן דאָך אויערן! און פֿאַר גאָרניט פֿאַרשיקט מען ניט? אַלץ איינס. וועמען ס׳פֿאַלט איין קראַצט צונויף אַ מסירה און געענדיקט. גיי שריי, רייס די ערד. אַ פֿאַר־בלוטיקטע וועלט.

קאַפּלאַן האָט געזען ווי דעם יונגן גינזבורג׳ס אויגן האָבן זיך אָנגעגאָסן מיט בלוט. ער האָט געראַדט מיט האָס און זיין אונטערגעדריקטע שטימע האָט געקלונגען ווי דער שאַראָסט פון אַ שלאָנג, גיפטיק.

* * *

יאָ, ער האָט פיינט געהאַט מוסרים, דוד גינזבורג, דער טרוימער. קאַפּלאַן איז געווען זיכער אַז דוד האָט געוואוסט אַז ער, קאַפּלאַן, האָט געמסרט זיין פֿאָטער. ער האָט עס גע־וואוסט און אים פיינט געהאַט. אָבער איצט האָט ער שוין קיינעם ניט פיינט. ניין, איצט ליגט ער ערגעץ אויף אַ האַרטער ברעט אין אַ קאַמער און בעט מען זאָל אויף אים רחמנות האָבן. אין גיכן וועט מען אים פֿאַרשיקן צוזאַמען מיט זיין פֿאָטער ערגעץ אין דער סיבירער טייגע, אין דער צייט ווען ער, קאַפּלאַן, אָטעמט די פרישע לופט, און זיין ווייב גייט אין דעם פֿאַרמאַכטן געשעפּט וואו זי קריגט מיט זיין ספּעציעלן קאַרטל אַלע גוטע זאַכן.

וואָראַנצאָוו האָט אים אויפגענומען מיט דעם געווייגלעכן „חבר קאַפּלאַן! זדאָראָוו!״ ער האָט געוויזן אויפן ליידיקן בענקל ביים טיש. קאַפּלאַן האָט זיך אַוועקגעזעצט.

— איך האָב דאָ שוועריקייטן מיט דעם אינגערן גינזבורג. ער, דער סוואַלאָטש, איז זיך נאָך אַלץ ניט מודה, און גיט קיינעם ניט אַרויס. פון אַזאַ איינעם דאַרף מען אַרויס־שלעפּן צום ווייניקסטן פינף נעמען. איר וועט זיך היינט דאַרפן באַגעגענען מיט אים.

קאַפּלאַן איז געוואָרן בלייך. צו זען גינזבורג׳ן האָט זיך אים גאָר ניט געגלוסט. וואָראַנצאָוו האָט נאָר געשמייכלט. ער האָט זיך געמאַכט ווי ער באַמערקט ניט קאַפּלאַנ׳ס בלייכקייט.

די האַלבע שעה מיט גינזבורג׳ן אין צימער

(סוף אויף זייט כד)

די לעקציע פון דער יו־ען

• י. אידלזאָן

ענדלעך, ענדלעך האָט די „יו־ען" זיך דערשלאָגן צו אַ באַרעכטיקונג פון איר נאָמען: פֿאַראייניקטע פֿעלקער — און זאָלן די אַלע בייזע צינגער אויפהערן צו קריטיקירן, אַז זיי זיינען דאָרט ניט פֿאַראייניקט. נאָך קיינמאָל אין איר געשיכטע איז די „יו־ען" ניט געווען אַזוי האַרמאָניש־סאָלידאַר ווי איצט אין איר באַהאַנדלען דעם מיטל־מזרח פֿראָבלעם. מזרח און מערב האָבן זיך אויסגעשטרעקט „בריידערלעכע" הענט; אַראַבישע מלוכה־לייט, געשוואוירענע בלוט־שונאים, האָבן זיך געהאַלזט און געקושט פון דערוועקטער ברודער־ליבע. פאַרשוואונדן די רייסענישן, די מחלוקת'ן — אַן אידילישער שלום־בית האָט געהומען הערשן אין פעלקער־הויז.

איז עס ניט קיין וואונדער־שבוואונדערס? ס'איז אָבער אין דער אמת'ן ניט קיין גרויסער חידוש, ווייל שוין לאַנג־לאַנג האָבן חז"ל אונז געלערנט, אַז שנאת־ישראל איז דער בעסטער מיטל צו פאַרבריידערן אַלערליי בלוטיקע שונאים צווישן די גויאישע פעלקער. די יו־ען־דערשיינונג האָט אָבער יאָ באַוויזן וואונדער־חידושים; און ליידער באַנעמען עס ניט די יעניקע וואָס דאַרפן דערפון אַ סך לערנען — ניט די פאַר־אייניקטע פעלקער, נאָר דאָס ניט־פאַר־אייניקטע פעלקלעך.

דער חידוש פון דער יו־ען איז דאָס, וואָס מיט איר גאַנצן געבוי פון שקר אויף שקר, מיט איר גאַנצער עקלדיקער דעמאָנסטראַציע פון צביעות געפֿאָרט מיט חניפה, פֿאַרעטע־רישער רשעות און בלאָף — האָט זי דווקא אַנטפלעקט אַזעלכע פונקען פון אמת, וואָס מוזן דערשטוינען יעדן וואָס פאַרמאָגט אַ חוש פאַר תוכיקן אמת, פאַרן אמת'ן אמת פון תורת אמת.

צום אַלעם ערשטן האָט די יו־ען, אַזוי־צו־זאָגן, געהאָלפן אָפלערנען און „אויס־טייטשן" אין די פראַקטישסטער לעבנס־ווערטער דעם ערשטן פסוק פון חומש מיט רש"י. די ערשטע ווערטער פון דער תורה הקדושה, וואָס זאָגן אַן אַז דער רבונו של עולם האָט באַשפן די וועלט, פאַרבינדט רש"י (מ'וואָלט געקענט מיינען מיט עפעס דערהויבנסטע הימל־ענינים פון ג־טלעכע סודות הבריאה — ניין!) מיט אַ טענה וואָס אומות העולם וועלן אַרויסרוקן קעגן אידן זאָגנדיק: איר זייט לסטים, רויבער, באשר איר האָט אַוועקגענומען ארץ־ישראל פון אירע באַוואוינער . . .

אַ מענטש פון דער וועלט־ציוויליזאַציע וואָלט נאָך מיט צען, הונדערט און פינף הונדערט יאָר צוריק געקנייטשט מיט די אַקסלען: מאָדנע, אַ וועלט מיט פעלקער ווי די ערגסטע פאַרצוק־חיות, וואָס זינט זיי עקזיסטירן שלינגען זיי איינער דעם צווייטן; עס איז קיינמאָל ניט פאַרביי קיין דור אַז איין מדינה זאָל ניט באַהערשן, פאַרטיליקן די צווייטע מדינה; אַז ס'איז פשוט שווער אַנצואוווייזן אויף איין לאַנד אַז זי זאָל זיין באַזעצט פון אירע אַרגינעל־היסטאָרישע תושבים — און דאָס איז אַזוי ביי גרויסע ריזן־לענדער און אימפעריעס! — אין אַזעלכע וועלט־סטאַנדאַרטן, פון אַלעמאָל ביז היינט, וואָס פאַר אַן אָרט קען שוין זיין פאַר דער טענה אַז דאָס קלייניע אידישע פאָלק האָט כלומרשט גע'גזל'ט אַ פיצל לענדל?

וואס פאר אַ וויכטיקייט קען שטעקן אין דער טענה, אַז מ׳זאָל איר געבן אַן אָרט ביים סאַמע בראשית פון וועלט־באַשאַף, ביים בראשית פון דער תורה?

און אַט קומען צוגיין צענדליקער אומות, נאָך הונדערטער און טויזנטער יאָרן פון פעלקער־פאַרניכטונגען און מדינות־פאַר־כאָפונגען, און שליסן זיך אין רייען פון אייניקייט און מ׳שרייט אַלע פה־אחד פון דער יו־ען טריבונע: „אידן, איר זייט לסטים! איר האָט באַ׳גזל׳ט די וועלט!״ די תורה רעדט דאָ ניט פון אַ טענה מצד אַ גענויסן געטראָפענעם צד, נאָר סתם „אומות העולם״ — פעלקער פון דער וועלט, אַ רעפרעזענ־טאַציע פון פעלקער, אַ יו־ען.

און די יו־ען „פאַרטייטשט״ ווייטער: ניין, ס׳וועט ניט העלפן קיין שום מענטשלעכע און וועלטלעכע אַרגומענטן — אַז די הויפט־פירער פון דער יו־ען זיינען דאָך די סאַמע בלוטיקסטע מדינות־פאַרשקלאַפער און מאַסן־מערדער און באַדריקער; אַז היסטאָריש זיינען אידן באַראַכטיקט צו זייער ווינקל אין מיטל־מזרח; אַז די אומות אַליין האָבן דערצו מסכים געווען אאַ״וו. איין רעוועדיקער קול פון דער יו־ען דונערט אַן אויפהער מיט דער טענה פון „קאָזאַק הנגזל״: אידן, איר זייט גזלנים!

אמת טאַקע, לויט דער פאַליטישער מאָס פון אמת און יושר צווישן די „פאַראייניקטע פעלקער״ איז דאָס פאַרכאָפן יענעמס אַ לאַנד ניט קיין גזלנות — אויף זייער שפראַך קען דאָס אפט מיינען „באַפרייען״, „אויסלייזן״ וכדו׳, פונקט ווי „שלום״ קען מיינען די „שטילע פרידלעכקייט״ פון דערשטיקן אונ׳ „קאָ־עקזיסטענץ״ קען באַדייטן אַז דער צווייטער זאָל אויסהויכן די נשמה. אַבער דאָס איז די „שפראַך״ וואָס ריידן און פאַרשטייען די „זיבעציק וועלף״ צווישן זיך. וועלן עס האַנדלט זיך אַבער אין קליינעם אידישן „שעפעלע״ שלעפן זיי אַרויף די גערעכטיקייט־טאָגע און מאַנען יושר, צדק און אמת; ניט גויאישן „אמת״ און „יושר״, נאָר אידישן אמת!

לערנט דער ערשטער פסוק פון חומש מיט רש״י, אַז ס׳איז דאָ איין־אייניקער אמת׳ער ענטפער צו זייער טענה — דער אמת׳ער אידישער תורה־ענטפער: דער אויבערשטער האָט באַשאַפן די וועלט! דער אויבערשטער איז דער אייביקער בעל־הבית פון דער וועלט — און ער גיט וועמען ער ווייל! אַז ניט די פעלקער, מיטן יו־ען אין שפיץ, רעגולירן די פעלקערשאַפטן און גרענעץ־לענדער; אַז מיט זייערע אַלע פאַליטישע קונצן און דריידלעך, געמיינקייט און אַכזריות, זיינען גאָר קליינע בעלי־בתים אין דער וועלט. אָט דעם אמת דאַרפן אידן ענטפערן — ס׳הייסט, זיי אַליין מוזן האַלטן ביי דעם אמת, לעבן אַליין מיט דעם אמת — דאָן וועט ער געווינס אַנגענומען ווערן אויך ביי אומות.

נאָך אַן אמת, אַ תורה׳דיקן הייליקן אמת, האָט די יו־ען דעמאָנסטרירט מיט דער פולסטער איבערצייגונג: עס קען אַמאָל זיין „פאַראייניקונג״ צווישן ביטער־פיינטלעכע אומות; עס קען געמאַלט זיין לכל־הפחות אַן אויסערלעכע בלאָפערישע „אחדות״ צווישן „רויטע״ מערדער און שוואַרצע גאַרגל־שניידער; מ׳קען שטעלן אַ פאַליטישע יוען־„חופה״ און איינשליסן אין איין פעלקער משפחה דעם סאַמע מזרח מיטן מערב — אָבער די משפחה קען בשום אופן ניט איינשליסן דאָס אידישע פאָלק!

נאָכמער — און דאָס איז איין גרויסער וואונדער! — דער „המבדיל״ צווישן אידן און גויים איז אַזוי שטאַרק אַז ער איז בכוח צו פאַראייניקן די וויטסטע עקסטרעמען ביי גויים און אויסבאנען אַ בריק איבערן סאַמע שנאה־תהום צווישן גויאישע פעלקער.

ס׳איז אויסגעקומען צו הערן פון אידן, וואָס זיינען וויטלעך פון אידישקייט, ווי זיי האָבן מיט האַרץ־וויטיק אָפגעשילדערט דאָס בילד פון דער יו־ען אין טאָג וועז עס האָט דאָרט געבילט דער באַרימטסטער מערדער פון פרויען און קינדער — יאָסיר אַראַפאַט: מ׳האָט געזען אין לעבן דעם קלאָרסטן אויסדרוק פון די ווערטער וואָס דער גויישער נביא בלעם האָט געזאָגט מיט טויזנטער יאָרן צוריק: „הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב״.

נאָך אַ לעקציע האָט די יו־ען געלערנט אין הלכות באַציאונגען פון דער גויאישער וועלט צום אידישן מענטש. טייל בלאָנדזשענ־דיקע אידן האָבן זיך יאָרן־לאַנג געקלאַמערט אין אַ געדאַנק, וואָס זיי האָבן מאָטיווירט מיט „לאָגישע״ אַרגומענטן: דאָס וואָס די וועלט קוקט אויף אידן מיט ביטול און שנאה איז ענג פאַרבונדן מיטן גורל פון אידישער באַדנלאָזיקייט, פון זייער זיין אַ גלות־מענטש, אַן אַן אייגענעם נאַציאָנאַלן שטאָט און מלוכה־צענטער. ווי נאָר אידן וועלן באַקומען דעם סטאָטוס פון אַ פאָלק מיט אַן אייגן מלוכה־ווינקל — וועט תיכף זיך ענדערן זיין גאַנצער אימאָזש און עס וועט וואָקסן זיין חשיבות; מ׳וועט זיך צו אים באַציען אין אַלע לענדער ווי צו אַ מיטגליד פון אַ סאָלידער נאַציע מיט אַ באָזע אויף דער וועלט־מאַפע.

די פאַר צענדליק יאָר פון דער יו־ען געשיכטע האָבן געוויזן וואָס פאַר אַ פוסטע און גענאַרטע אילוזיע דאָס איז געווען. דער גאַנצער קאָמפלעקס פון אידן־האָס און

זלזולים און בלבולים אויף אידן, וואס האט באגלייט די אידן אלעמאל און אומעטום אין גלות איז אויף קיין האר ניט געמינערט געווארן נאכדעם ווי אידן האבן דאס הייליקע לאנד אין זייער רשות.

עס האט ניט געהאלפן צו ענדערן דעם אימאזש דער פאקט וואס אידן אין הייליקן לאנד האבן געוויזן וואונדער אויך אויפן שטאטלעכן געביט, אויפן געביט פון בויען און אנטוויקלען דאס לאנד (גארניט ווי „גלות׳דיקע ווינט־מענטשן"), עס האט אפילו ניט געהאלפן וואס אידן האבן זיך אזוי אויסגעצייכנט אויך אויפן ריין „עשו"־געביט — פון מיליטערישן ריזן־אויפשטייג און וואונדערלעכע נצחונות אויפן שלאכטפעלד. דער בליק פונעם גוי אויפן אידן איז געבליבן אנגעלאדן מיט אלע דורות׳דיקע פארורטיילן און בלוטיקער שנאה.

פארקערט: דער גאנצער היסטארישער באגאזש פון שנאת ישראל איז דורך די יו־ען ריזן־גלעזער פארגרעסערט געווארן, צוגעפוצט געווארן מיט נייע מאדערנע „ארנאמענטן" און איז איינגעפאסט געווארן אין כלומרשט ציוויליזירטע ראמען. מ׳האט דעם אנטיסעמיטיזם ראפינירט דורך אויס־דריקן אים מיט אנדערע נעמען און פאר־מולעס — און דערפאר מיט מער שארפקייט און קאנקרעטקייט. אנשטאט אור־אלטע עלילת־דם בלבולים האבן די גויים היינט „מאדערנע" און נאך ביטערערע בלוט־בלבולים. עס זעט אויס טאקע, אז דאס הייליקע לאנד איז אינגאנצן אידענטיש מיטן הייליקן אידישן פאלק.

די יו־ען, ווי די פלאטפארם פונעם גע־ראנגל צווישן אידן און אומות, ווינקט־אן מיט א מין מיסטעריעזן פינגער אויף נאך „עפעס" — און טאקע אויפן „עפעס" וואס איז מעטאפיזיש געבונדן מיטן „בראשית ברא אלקים" (לויט ווי חז"ל טייטשן אויס דאס ווארט „בראשית — צוליב תורה און אידן וואס ביידע רופן זיך „ראשית" איז באשאפן די גאנצע וועלט).

די אלע אנטוויקלונגען פון דער איצטיקער פאליטישער וועלט־לאגע איז אלעמען גוט באקאנט. דער אנטשטאנענער גלאבאלער וועלט־קריזיס האט זיינע נאטירלעכע וואורצלען און סיבות דורך א רייי געשעענישן און אנטוויקלונגען. און דאך, ווען מען גיט א קוק אויפן גאנצן בילד מיט אן אינטואיטיוון אינערלעכן אריינבליק, מוז ווערן מאדנע אומבאגרייפלעך: א פיצל לענדל מיט א קליין הייפעלע באוואוינער, און ארום דעם דרייט זיך א ריזיקער פלאנטער וואס צע־רודערט אלע מעכטיקע וועלט־מדינות? איז עס סוף־כל סוף נאטירלעך אפילו אין די נאטירלעכע אנטוויקלונגען? נאך קיינמאל אין דער וועלט־געשיכטע איז אזא מין קליין פאלק (און אפילו א סך גרעסערס) ניט געשטאנען אין צענטער פון גלאבאלע אינטערעסן, וואס ווינגן זיך צווישן וואגשאל פון אטאמישן קריג און וועלט־קאטאסטראפע.

עס דוכט זיך, אז אויב א גוי אין קאליפארניע, אין בעלגיע אדער אין יאפאן, גיט זיך א זאג אז דער גאנצער וועלט־קריזיס האבן אידן אנגעמאכט; אויב א גוי (זאל זיין אן אנטיסעמיט) מאכט א חשבון אז אידן וועלן נאך דערפירן צום אטאמישן געפעכט צווישן רוסלאנד און אמעריקע — אזעלכע דיבורים מוזן עפעס „זאגן" און א ריר טאן דעם אידישן נשמה־געהער. אידן ווייסן דאך געווים, אז ניטא אין וועלט קיין צופאלן, אז אלץ איז פלאנירט פון אויבן. טא איז עס דאך א קלארער „וואונק": וויבאלד א גאנצער וועלט־גערודער צוליב אידן, ווי־באלד וועלט אליין „ברומט" אויס אז איר וואוילזיין איז אפהענגיק פון אידן — טא איז עס זיכער א הימל־תביעה צו אידן צוצורוקן זיך צום „בראשית" פון וועלט־זיין און צום צווייטן שותף אינעם „צוליב" פון וועלט באשאף — צו דער תורה הקדושה.

דער מסור / סוף פון זייט כא

איז געווען א שווערע איבערלעבעניש. גינזבורג׳ס אויסזען האט זיך אין גאנצן געביטן. זיינע אויגן זיינען געווען ארום־גערינגלט מיט טיפע, שוואר־צע לעכער, די פיס האבן אויסגעזען ווי דינע שטעקלעך. אבער ערגער פון אלץ זיינען געווען זיינע האר. דוד גינזבורג איז געווען אין גאנצן ווייס. אויפן שטערן און אויף דער לינקער באק האט קאפלאן באמערקט ביילן מיט פארטריקנטע בלוט. די ווייסע ליפן זיינען געווען עקשנותדיק פארמאכט.

אבער דער מענטש האט ניט ארויסגערופן קיין רחמנות אין קאפלאנ׳ס הארץ. זיינע אויגן האבן געקוקט אויף קאפלאנ׳ען אן האס און אן אונטערטעניקייט. זיי האבן געקוקט מיט פארשטאנד. גיזנבורג האט פארשטאנען די נשמה פון זיינע רוצחים. ער האט זיי געזען דורך־און־דורך ווי א דערוואקסענער זעט די געדאנקען פון א קינד.

(פארזעצונג אין קומענדיקן נומער א״ה)

לעבך חדר

STUDIO KITOV · KRUSALK M

אדר־ניסן ה'תש"ה, באזל 16, [illegible] 4 (63)

קאונסיל נשי [illegible] בנות חב"ד

770 איסטערן פארקווייי בראנקלין, נ.י.

פון אונזער חסידישן קוואל

. . . אמאל, ראש השנה, נאכן 'יהי רצון' פון תקיעת שופר, וואו עס ווערן אויסגערעכנט די מלאכים . . . (וואס קומען ארויס פון שופר־בלאזן) און דערנאך שטייט א ראשי־תיבות „ומן קשר"ק" — האט דער חיליקער באדיטשעווער רב געזאגט:

זיסער טאטע, דערבארעמדיקער פאטער, טאמער זיינען די מלאכים, וועלכע זיינען ארויס פון דעם שופר, וואס לויי יצחק בן שרה האט געבלאזן, שוואכע מלאכים, זאלן קומען די מלאכים הקדושים והבריאים (די חיליקע און געזונטע) וועלכע זיינען באשאפן געווארן פון דער עבודה ויגיעה וואס עמך בני ישראל האבן פאר פסח, וואס זיי קראצן, שאבן, רייבן, קאשערן (כשר'ן) די כלים אויף פסח צוליב דעם הידור מצוה . . .

* * *

צווישן דעם אלטן רבינם (דעם בעל התניא והשו"ע) חסידים זיינען געווען דריי דאקטוירים. איינער פון זיי איז געווען ר' אברהם דאקטאר פון ריגע. מ'פלעגט אים צושיקן דאס איבערגעבליבענע פון דעם אלטן רבינם דריטער סדר־מצה און אויך די שיריים זיינע פון „כרפס" און „מרור" — און דער דאקטאר פלעגט דאס אלץ צעמאלן, מאכן דערפון „פארשקעם" און נוצן עם ווי א מעדיצין פאר קראנקע. האט אמאל געטראפן אז מ'האט אים גערופן צו א גרויסן חולה, וואס דאקטוירים האבן זיך שוין פון אים מייאש געווען. דער חסידישער דאקטאר האט געגעבן דעם חולה פון זיינע „פארשקעם" און ער איז געזונט געווארן. איינער א גרויסער דאקטאר האט געפרעגט ר' אברהם דעם דאקטאר, ווי אזוי האט ער עס אויסגעהיילט דעם חולה, ווען יענער האט שוין ניט פארמאגט ניט קיין הארץ און ניט קיין לונגען. דער גרויסער דאקטאר איז געווען אן ארענטלעך־פיינער מענטש — האט דער חסיד אים אנטפלעקט דעם סוד פון זיינע רפואות.

איבער א צייט ארום, ווען מ'האט ג'מסר'ט און ארעסטירט דעם אלטן רבי'ן, האט מען פון פעטערבורג געשיקט געווייסע גריכט־„פאפירן" צום צענזאר אין ריגע — איז אויסגעקומען אז אט־דער גרויסער דאקטאר איז געקומען אין באריר מיט דעם ענין און ער האט עדות־געזאגט אז דער אלטער רבי איז אן ערלעכער און געהויבענער מאן — און זיין עדות־זאגן האט געמאכט א גוטן רושם.

די אידישע היים

פערטל יאר שריפט

טעמא גוראדי — רעדאקטאר

ניסן ה'תשל"ה — באנד 16, נומער 4 (63)

פון אונזער חסידישן קוואל . . . . . הילע

בריוו (צו ר"ח ניסן) פון כ"ק אדמו"ר שליט"א . א

„כמה גדולים מעשי חייא" — י. יהודי . . . ד

הדליקו את הנר — הרב יוסף וויינבערג . . . י

דער פסח־שיין פון א מנהיג ישראל — ז. פ. . יג

דער משל אין חסידות חב"ד —

— הרב דר. נ. מינדעל . . . . . טז

די גליקלעכע „סדר־נאכט" — דוד זאריצקי . . יח

דער מסור — הרב אליעזר פלטיאל . . . . כא

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקווי
ברוקלין, נ. י.

ב"ה, ראש חודש ניסן, ה'תשל"ה
ברוקלין, נ. י.

אל בני ובנות ישראל בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

דער הויכפונקט פון דעם חודש ניסן — חודש הגאולה — איז דער יום־טוב פסח, וואס ווערט באצייכנט אין דעם נוסח התפילה אלס **זמן חרותנו** — „דער יום־טוב פון אונזער באפרייאונג".

אין פשטות מיינט **חרותנו** — „**אונזער** באפרייאונג" — די באפרייאונג פון רבים, פון אלע יחידים וואס באלאנגען צו אונזער פאלק.

מיר זעען אבער אז דעם אויסדרוק **זמן שמחתנו** — אונזער שמחה — וואס קומט אין דעם זעלבן נוסח טייטשט דער אלטער רבי דעם לשון רבים, אז דאס מיינט (אויך): די שמחה פון אידן און די שמחה פון דעם אויבערשטן.

דערפון לערנט מען אויך אפ בנוגע **זמן חרותנו** — לשון רבים — אז דאס מיינט (אויך): די באפרייאונג פון די אידן פון גלות מצרים, און די באפרייאונג, כביכול, אויך פון דער שכינה, ווי דאס איז אנגעדייטעט אין די ווערטער: כהושעת גוי ואלקים („האסט געהאלפען דעם פאלק און דעם אויבערשטן") כו' **והוצאתי אתכם** („איך וועל **אייך** ארויסנעמען" וואס איז) נקוב **והוצאתי אתכם** (ווערך אויך געלייענט אין דעם זין „איך וועל ארויסגענומען ווערן מיט אייך"). דאס מיינט אויך, אז די באפרייאונג פון אידן אלס פאלק און אויך אלס יחיד איז א דאפעלטע: די באפרייאונג פון דעם אידן און די באפרייאונג פון דער שכינה כביכול, פון דער ג־טלעכקייט וואס איז אין יעדן אידן — די נפש האלקית (ג־טלעכע נשמה) וואס זי איז חלק **אלוק' ממעל ממש,**

וואס דאס שפיגלט זיך אפ, און — נאכמער — דאס ווערט דערגרייכט דורכדעם וואס א איד פירט זיך אין אן אופן פון אמת'ן (וויל עס איז געבויט אויף תורת **אמת**) חרות און רחבות אין ביידע געביטן פון זיין לעבן,

---

דער הויכפונקט . . פסח: כשמו חודש הגאולה — שהייתה בפסח. וראה ר"ה (ד, א) דגם לר"ח ניסן שייכות מיוחדת לרגל דפסח. חדש הגאולה: שמו"ר פט"ו, יא. וראה אוה"ת להצ"צ עה"פ החודש הזה (ע' רסד ואילך). טייטשט דער אלטער רבי: לקו"ת דרושים לשמע"צ (פח, ד. פד, א). די ווערטער: בס' הושענות ד"ה כהושעת. וראה ירוש' סוכה פ"ד, ה"ג. מגלה כט, א. ד"ה מצה זו תר"ם בתחלתו. והוצאתי . . והוצאתי: ראה לקוטי לוי"צ לזח"ב ע' פב. דער שכינה: מלשון ושכנתי בתוכם (תניא פנ"ב וראה שם פי"ז). חלק . . ממש: תניא רפ"ב, וראה סד"ה גדולים מעשה צדיקים, תרפ"ה. דערגרייכט דורכדעם: ראה סוטה (ט, ב):

לויט דעם אויסדרוק בנוגע צום כללות פון מענשליכן לעבן: **טוב לשמים ומוב לבריות** —

חרות אוֹן רחבות אין די ענינים פון טוב **לשמים** (בין אדם למקום) אוֹן חרות אוֹן רחבות אין די ענינים פון **טוב לבריות** (בין אדם לחברו).

* * *

קלאָרער צו מאַכן דאָס אויבנגעזאָגטע:

דער ענין פון **יציאת מצרים** אוֹן זמן **חרותנו** האָט מערערע אַפּלערנונגען אוֹן אַנווייזונגען פאַר'ן כלל אידן אוֹן פאַר יעדן אידן בפרט, אין אַלע צייטן אוֹן אין אַלע ערטער, ווי דאָס איז אין אַלע ענינים פון תורה, וואָס זי איז אַ נצחיות'דיקע תורה־הוראה.

די הוראה פון יציאת מצרים — וואָס מען הייסט אונז דערמאָנען יעדן טאָג — איז, אַז יעדער איד דאַרף **כסדר** שטרעבן צו באַפרייען זיך פון גלות מצרים אוֹן בכלל — פון מצרים, פון אַלע **מצרים וגבולים** — באַגרענעצונגען — וואָס מצירים לישראל, זיי מאַכן איינג אַ אידן; ער קען זיין בעסער, איידעלער — אוֹן ער רירט זיך ניט פון אָרט, היינט ווי נעכטן אוֹן אייערנעכטן.

זעלבסטפאַרשטענדליך, אַז צום אַלעם ערשטן קומט דער אָרויסגיין פון גלות מצרים ערות הארץ, דער סור מרע (מצות לא תעשה) ועשה טוב (מצות עשה) בפועל אין טאָג־טעגלעכן לעבן,

אָבער צוזאַמען דערמיט — איז יעדע מצות עשה וואָס ער איז מקיים אוֹן יעדע מצות לא תעשה וואָס ער היט אָפּ איז דאָ אין דעם דער **על פּי דין** אוֹן דער **לפנים משורת הדין**, וואָס איז אויך אַן אָנזאָג פון תורתנו הנצחית. אוֹן וויבאַלד אַז אַלע ענינים פון תורה אוֹן מצות, טוב אוֹן קדושה שטאַמען אוֹן זיינען געגעבן געוואָרן פון דעם אויבערשטען וואָס ער איז **אין סוף**, זיינען זיי אויך אומבאַגרענעצט; ווי גוט זיין מצב אין אידישקייט תורה ומצות איז — קען זיין — אוֹן במילא **מוז** זיין — נאָך בעסער אוֹן נאָך העכער, ווי דער אָנזאָג: **מעלין בקודש**. אויב ער באַמיט זיך ניט, ער **האָרעווט** ניט צו שטייגען העכער, העכער פון זיין הרגל (געוואוינהייט — וואָס) נעשה טבע (פורם אוֹן באַשטימטע פעסט געשטעלטע ראָם) — פעלט בא אים אין דער שלימות פון חרות.

* * *

אוֹן דאָס איז אייניע פון די יסודי־הוראות פון יציאת מצרים — **זמן חרותנו**; די גאולה פון מצרים איז געווען אַ צווייענדיגע: די קערפערלעכע באַפרייאונג פון

וכן לענין הטובה ובתוד"ה מרים (שם יא, א). רש"י עה"ת ס"פ בהעלתך. דעם אויסדרוק: קדושין מ, א. וטוב לבריות: אף הרחוקים כו' (תניא פ' לב). תורה־הוראה: זח"ג נג, ב. דערמאָנען יעדן טאָג: ביום ובלילה (רמב"ם הל' ק"ש פ"א ה"ג. שו"ע אדה"ז ר"ס סז. ועוד). דערמאָנען . . שטרעבן: בל' התניא רפמ"ז: בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים, ועפ"ז מובן הרמב"ם (הל' מצה פ"ז, ה"ז): בכל דור ודור חייב אדם להראות א"ע כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים. ולהעיר שהרמב"ם מוסיף ג"כ להראות (אף שיש מביאין נ"א — לראות) — ראה פסחים קטז, ב. פון אַלע מצרים: ראה סידור ש' התפלין (ח, ד): פי' ענין יצי"מ. ובכ"מ. מצירים לישראל: ע"פ ב"ר פט"ז, ד. אַן אָנזאָג: ב"מ ל, ב. ובכ"מ. מעלין בקודש: ברכות כח, א. ובכ"מ. וראה ד"ה ויגש תרס"ז (ע' תצא

אידן פון שעבוד מצרים — צוזאמען מיט דער גייסטיגער באפרייאונג פון דער אידישער נשמה, ווי געזאגט: **משכו וקחו לכם, משכו ידיכם מעבודה זרה** — צוריקציען זיך און אפוואַרפן עבודה זרה,

און ביידע זאכן זיינען געווען אין אן אופן פון **ביד רמה** — חירות אין דער פולער מאס,

און ערשט דאמאלס — ארויסגייענדיג פון מצרים — האבן די אידן אנגעהויבן צו שטייגען פון טאג צו טאג אלץ העכער און העכער, ביז זיי האבן דערגרייכט די העכסטע מדריגה פון חרות ביי קבלת התורה, ווי חכמינו ז"ל זאגען: **חרות על הלוחות** — **חירות על הלוחות** (חירות איז געגעבען געווארען אין די לוחות און צוזאמען מיט די לוחות).

* * *

ויהי רצון, אז פונקט ווי דאן בא יציאת מצרים איז געווען **ובני ישראל יוצאים ביד רמה** — אידן גייען ארוים מיט שטאלץ, אזוי זאל דאס זיין אויך היינט בא יעדן אידן, אומעטום, איינשטעלן דעם טאג-טעגלעכן לעבן אין אן אופן פון פולשטענדיגער חרות, און טאן דאס **ביד רמה**, מיט שטאלץ און מיט שמחה,

און בקרוב ממש זאלן מיר אלע זוכה זיין צום מצב פון אך טוב לישראל, און — ארויסצוגיין פון איצטיגען גלות, **בנערינו ובזקנינו גו' בבניתו ובבנותינו גו' לא תשאר פרסה** (מיט אונזערע יונגע און אלטע . . מיט אונזערע זין און טעכטער . . מיט אלעם וואס מ'האט), און גיין ביד רמה מקבל זיין פני משיח צדקנו בגאולה האמתית והשלימה.

בכבוד ובברכת חג הפסח — זמן חרותנו — כשר ושמח

מ. שניאורסאהן

ואילך). משכו . . זרה: שמות יב, כא. ובמכילתא שם. תיב"ע, ועוד. חרות . . חירות: עירובין נד, א. אך טוב לישראל: תהלים עג, א. בנערינו . . פרסה: שמות יו"ד, ט. (ולהעיר מפע"ח שער חהמ"צ פ"ו סד"ה מה נשתנה). שם, כו. ובשמו"ר רפי"ח: אפילו . . טלף אחד. וראה צוואת הריב"ש, כתר ש"ט (סרי"ח) ואור תורה להה"מ ד"ה התורה חסה על ממונם של ישראל.

„כמה גדולים מעשי חייא"

• י. יהודי

— צום פינף־און־צוואַנציקסטן נשיאות־יאָר, עד ביאת גואל צדק, פון כ"ק אדוננו מורנו ורבנו שיחי' לימים טובים ארוכים —

אין גמרא ווערט דערציילט, אַז רבי חנינא האָט געזאָגט: „ח"ו אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה מפילפולי". האָט ר' חייא אים געענטפערט: „. . . דעבדי תורה דלא תשתכח מישראל. מאי עבידנא — אזלינא ושדינא כיתנא וגדילנא נישבי וציידנא טבי ומאכילנא בשרייהו ליתמי ואריכנא מגילתא וכתבנא חמשה חומשי וסליקנא למתא ומקרינא חמשה ינוקי בחמשה חומשי ומתנינא שיתא ינוקי שיתא סדרי ואמרנא להו עד דהדרנא ואתינא אקרו אהדדי ואתנו אהדדי ועבדי לה לתורה דלא תשתכח מישראל. היינו דאמר רבי: כמה גדולים מעשי חייא".

רבי חנינא האָט געזאָגט: „אויב תורה וואָלט חס־ושלום פאַרגעסן ווערן ביי אידן, וואָלט איך זי צוריקגעקערט, צוריקגעבראַכט מיט מיין פילפול אין תורה. ר' חייא האָט אים געענטפערט, אַז ער האָט דערצו גאָר אַן אַנדער צוגאַנג — זיין דרך איז געווען צו טאָן עפעס אַווינס, וואָס האָט מלכתחילה ניט דערלאָזט אַז תורה זאָל פאַרגעסן ווערן ביי אידן. וויאַזוי? ער נעמט און פאַרזייט פלאַקס־קערנדלעך און פון דעם אויפגעוואַקסענעם פלאַקס שפינט ער פעדים און פלעכט דערפון נעצן; מיט די נעצן פאַנגט ער הירשן, וואָס זייער פלייש גיט ער עסן פאַר יתומים און פון זייער פעל אַרבעט ער אויס פאַרמעטן און אויף די פאַרמעטן שרייבט ער די פינף חומשים פון דער תורה; דערנאָך קומט ער אַריין אין אַן אָרט (וואו עס איז ניטאָ קיין מלמדים פאַר קינדער) און פון די פינף חומשים לערנט ער מיט פינף קינדער און לערנט זיי (אויסנווייניק) די זעקס סדרים משניות; און ער זאָגט זיי, אַז ביז ער קומט צוריק זאָלן זיי דערווייל לערנען איינער דעם צווייטן חומש און משניות — און אַזוי אַרום ניט דערלאָזן אַז תורה זאָל פאַרגעסן ווערן ביי אידן. און דאָס האָט טאַקע געמיינט רבינו הקדוש דערמיט וואָס ער האָט געזאָגט „ווי גרויס עס זיינען די מעשים פון חייא!"

מ'דאַרף אַ סך לערנען און פאַרטיפן זיך אין די רייד פון חז"ל, בכדי עטוואָס צו באַגעמען זייער גייסטרייכן געדאַנק: די רייד פון ר' חנינא זיינען קורץ און שאַרף — און הגם מיט אונדזער קורצן שכל קענען מיר ניט באַגרייפן וויאַזוי ער וואָלט מיט זיין מוראַ'דיקן כח פון פילפול צוריקגעבראַכט די תורה צו אידן און זי אויפגעפרישט פון פאַרגעסנקייט; פאַרשטייען מיר אָבער לכל־הפחות דעם מיין פון אָט די רייד: ר' חנינא'ס גרויסקייט אין דער טיפקייט און פילפול־שאַרפקייט פון תורה איז געווען פון אַזאַ פאַרנעם, אַז דאָס אַליין האָט פאַרמאָגט גענוג שטראָמיקן כח און ליכט־קראָפט צוריק אויפצולעבן די תורה אין דער אידישער וועלט.

וועמ מיר קומען צו אָבער צו דער לאַנגער „קייט" פון פאַרשיידענע מעשים פון ר' חייא, וואָס דאַרפן פאַרהיטן אַז תורה זאָל איבערהויפט ניט פאַרגעסן ווערן, ווערט עפעס מאַדנע אומפאַרשטענדלעך: אויבנאויפיק דוכט זיך, אַז בכדי צו פאַרהיטן און איינהיטן תורה ביי אידן זיינען פאַראַן אַנגענומענע וועגן וואָס זיינען פאַרשטענדלעך און אַנערקענט פון גרויס און קליין. און אין קורצע און פשוטע ווערטער: בויען תורה־מוסדות; צוציען קינדער צו תורה אא"וו. וואָס מיינט אַזאַ אייגנאַרטיקער וויטער „צוג" פון הכנות און הכנות־צו־הכנות, ווי גיין איינזייען פלאַקס־קערנדלעך צו מאַכן נעצן? און נעצן צו פאַנגען הירשן? און

וואָס טויג ניט, למשל, די פֿאַרמעט פון אַ כשר קעלבל וואָס מ׳קען קויפן אין מאַרק, צי גאָר עס אַרויסנעמען פון שטאַל? פֿאַרוואָס דווקא פֿאַנגען הירשן? און וואָס מיינט למשל דער אַריינפלעכט פון געבן עסן דאָס פלייש צו יתומים? אַוודאי איז עס אַ גרויסע חסד־מצוה — אָבער וואָס האָט עס צו טאָן מיט תורה? און אַזוי וויטער דער גאַנצער פּראָצעס: שרייבן אויפן פֿאַרמעט דעם חומש; אַוועקזעצן זיך לערנען מיט פינף אידישע אינגעלעך און איבער־הויפּט דער (זעט אויס) זייער וויכטיקער באַדינג, אַז נאָכדעם, ביז וואָס־וועט, זאָלן זיי לערנען איינעם דעם צווייטן — וואָס איז דער טיפער באַדייט פון דעם אַלעם?

צום אַלעם ערשטן, איז קענטיק, אַז דער הויפּט־חידוש פון ר׳ חייא איז דער צוגאַנג פון „עובדא״, פון מעשים, פון טאָטן ווי אַ פונדאָמענט, אויפצוהיטן תורה, הגם דאָס עצם לערנען תורה האָט גאָר צו טאָן מיט שכל און פֿאַרשטאַנד. ר׳ חנינא האָט טאַקע אויס־געדריקט זיין דרך אויפצולעבן דאָס לערנען די תורה אין די וועזנטלעכע ראָמען פון תורה גופא — מיט דער גרויסער חכמה און פּילפּול פון תורה. דאָקעגן ר׳ חייא׳ס שיטה איז באַזירט אויף אַ גאַנצער ריי פון „פּראַקטישע אַקציעס״, פון מעשים, ווי אַ פֿאַרבאַדינג צום בויען אַ וועלט פון לימוד התורה. און אייגנטלעך וועלט עס אונטערשטראָכן אין דעם שטאַרקן לויב־אָפרוף פון רבינו הקדוש: „ווי גרויס עס זיינען די מעשים פון ר׳ חייא!״

* * *

ס׳איז גוט באַוואוסט די גרויסע הילפס־נוצן, וואָס מיר האָבן פון אַ משל, פון אַ באַשיינפֿערלעכער דוגמא, בכדי צו פאַרשטיין דורכדעם אַן אַבסטראַקטן און טיפן געדאַנק. טרעפט אַמאָל, אַז דער גאַנג פון לעבן, די רעאַלע ווירקלעכקייט גופא, שטעלט מיט זיך פאָר אַ קלאָרן ביישפיל צו אַ געוויסן אומפאַרשטענדלעכן ענין — און ער באַלייכט אים און מאַכט אים קלאָר און באַנעמלעך. נאָכמער: עס פאַסירט אַז דו זעסט ניט בלויז אַ „משל״ פון דעם וואָס דו לערנסט, נאָר דו זעסט אין לעבעדיקן פּועל־ממש די פֿאַרווירקלעכונג, די סאַמע פֿאַרקערפֿערונג פון געלערנטן ענין — און אין אונזער פאַל: די פולע ווידערהאָלונג פון ר׳ חייא׳ס דרך אויפן בולט׳סטן אופן.

און ס׳וועט זיין געגנוג, אַפילו וען מ׳וועט דאָ (צוליב די „קלייניע כלים״) באַרירן בלויז איין צווייג פון „גדולים מעשי חייא״ און אויך דאָס אין אַ צמצום׳דיקן אופן.

עס געדענקט זיך גוט, נאָך פון די ערשטע נשיאות־יאָרן פון כ״ק אדמו״ר שליט״א, דער פלאַמיקער וואָרט וואָס ער האָט ניט אויפגעהערט צו איבער׳חזר׳ן מיט גרויס מאָנונג און וואָס זיין אינהאַלט איז: אַ איד אַ למדן מופלג, מחדש און מפלפל טאָר זיך איצט ניט באַ־נוגענען מיט זייניע חידושים און פלפּולים, בעת ער וויס אַז ערגעץ־וואו איז דאָ אַ איד וואָס איז אָפּגעריסן פון תורה און יהדות; בעת ער וויס אַז ערגעץ־וואו איז דאָ אַ קינד וואָס וויסט ניט דעם אַלף־בית פון תורה, דעם אַלף־בית פון אידישקייט.

אָבער וואָס זאָל מען פֿאָרט טאָן? אַז אַזעלכע גרויסע טיילן פון אידן זיינען ר״ל אַזוי פֿאַרשטויסן, אַזוי וויט און אָפּגעריסן — אַ תהום פון אַסימילאַציע און עם־הארצות און פֿאַרגעסנקייט לויערט אַרום און אַרום!

לערנט ר׳ חייא פון אַמאָל און אונזער מנהיג היינט: מ׳טאָר ניט פאַרצווייפלען, נאָר מ׳דאַרף אַרויס אין פעלד — מ׳דאַרף אַרויס פון די אייגענע און וואַרעמע ד׳ אמות — און מ׳דאַרף זייען קערנדלעך; מ׳דאַרף זייען פלאַקס־קערנדלעך, אַ זאַך וואָס איז ערשט אַ הכנה־דהכנה צו לערנען תורה מיט אידן — אָבער דאָס איז דער „דרך ארוכה וקצרה״, ס׳איז דער אמת׳ער און זיכערער וועג. ס׳הייסט: מ׳טאָר ניט נתפעל ווערן דערפון, וואָס עס פעלן אַפילו די מיטלען, די קאָנטאַקטן, די שפּראַך־כלים און לערן־כלים פאָר יענע אידישע קינדער. אָט דער למדן און בן־תורה דאַרף גיין און צוגרייטן די מיטלען און אָנהויבן די הכנות פון זייער סאַמע בראשית.

עס האָבן די „מעשי חייא״ זיך אָנגעהויבן פון ריזיקע אונטערנעמונגען צוצוגרייטן „פֿאַרמעט״ פאָר דער תורה: הייליקע און רייניע תורה און חינוך מאַטעריאַלן פאָר קינדער און

דערוואַקסענע. אמת, ס׳האָט זיך געפאַדערט אַרויסצוגיין אין „וואַלד מיט נעצן" — איז דאָך אַמעריקע געווען דאָס גרויסע ווילדערניש פאַר יהדות; דאָ האָט געהערשט מיט דער גאַנצער קראַפט די אומווירדיק ווילדע הנחה אַז „אַמעריקע איז אַנדערש" — האָבן דעם רבינ׳ס שליחים זיך אַוועקגעלאָזט אין די אַמעריקאַנער ווילדערנישן אויסצושפרייטן „נעצן" צווישן ווילדע „חיות" — ווילדע אָבער כשר׳ע און ריינע; אַזעלכע וואָס קענען און וועלן שפּעטער זיין כלים צו דער ליכט פון תורה (ווי דער רבי נ״ע האָט זיך אויסגעדריקט, אַז די אַמעריקאַנער יוגנט איז אין תוך דווקא אַ גוטער „מאַטעריאַל"). און אין פשוטן זינען: ס׳איז פאַקטיש ניט מעגלעך אויסצורעכענען די אויסגעאַרבעטע „נעצן" און „פאַרמעטן", די אַלע ספרים, קונטרסים, ספרי־חינוך והוראה און אַלערליי בראָשורן און תורהדיקע לייען־מאַטעריאַלן וואָס זיינען דורך דעם רבינ׳ס שליט״א הנהלה צעשפרייט געוואָרן אין דער אַמעריקאַנער וואַלד־ווילדערניש! וואָרום מען האָט בפירוש זיך ניט געקענט באַנוצן מיטן לייכט־דערגרייכטן פאַרמעט דורך קויפן עס אין מאַרק אַדער נעמען פון גרייטן. פשוט: ריינער תורה־און־חינוך שטאַף על טהרת הקודש איז קוים געווען בנמצא; ספעציעל אַזאַ וואָס זאָל זיין צוגעפאַסט פאַר אָפּגעפרעמדטע המונים און קינדער. האָט „ר׳ חייא" זיך ניט אָפּגעשראָקן פון יענע וויטע צוריקשריט פון גיין ערשט זייען, שניידן, שפּינען, פאַנגען, אַרבעטן און . . . אַרבעטן, ביז צום אַרויסבאַקומען אַ חומש׳ל פאַר אַ קינד!

מען האָט טאַקע פון אַלע זייטן געפרעגט — די זעלבע קשיי׳ וואָס עס שטעלט זיך וועגן דעם דרך פון ר׳ חייא: געוואָלד, ס׳איז דאָך אַזאַ וויטער מהלך ביזן צוקומען צום אידישן קינד מיטן חומש׳ל, בעת עס געפינט זיך גאָר אין פאָבליק־סקול; בעת מ׳דאַרף ערשט שפּינען און וועבן די „פעדים" צו פאַרבינדן זיך מיט זיי — זיינען דאָ מינימאַלע שאַנסן? דעם רבינ׳ס שליחים, לומדישע יונגעלייט און בני־תורה זיינען אַוועק „זייען" און „פאַנגען"; עס האָט זיי ניט אָפּגעשראָקן די „פאָבליק־סקול", און מ׳האָט געזוכט און געפּונען שפּאָרונעס, שפּאַלטן, וואו צו ווארפן לכל־הפחות אַ פיצל קערנדל — איז דאָס געווען אין דער פאַרעם פון „מיטוואָך־שטונדן", זונטיק־שעות, צונויפזאַמלען קינדער צו אַ חנוכה־סעודה, אַ יום־טוב־פאַרזאַמלונג; איז דאָס געווען אַ זומער קעמפּ אַדער אַלערליי פאַר־שידענע אַנדערע געלעגנהייטן צוצוקומען צו יענע קינדער וואָס האָבן ניט געהאַט קיין „מלמד" צו לערנען אַלף־בית.

און דאָ איז שוין וויכטיק אַנצואווייזן, וואָס ר׳ חייא האָט געמיינט מיט געבן עסן פון דעם פלייש פון די הירשן צו „יתומים". ס׳איז ניט בלויז אַ טאַט פון סתם צדקה וחסד פאַר יתומישע קינדערלעך; דאָס איז באמת אַ חסד־מיטל אינעם צובערענגען אידישע קינדער צו תורה און ניט דערלאָזן צו שכחת התורה. וואָרום פונקט ווי דער ריין קדושה׳דיקער „פאַרמעט" איז אַ מיטל צו דערנענטערן די תורה צום קינד, אַזוי פאַרמאָגט דאָס כשר׳ע און ריינע שטיקל פלייש — אַ זאַך וואָס דינט ווי אַ מצוה און תורה־צווועק — די סגולה צו דערנענטערן דעם קינד צום וועג פון תורה. דאָס האָט מען באַשיינפערלעך געזען אין די מעשׂיות פון חייא פון אונזער דור: אויפן וועג צו מקרב זיין אַ אידיש קינד איז גאָרניט אָפּצושאַצן דעם ווערט פון געבן אים פאַרזוכן דעם אמת־אידישן טעם פון אַ קדושה־מסיבה, פון פאַר־ברענגען אַ שבת לויטן עכטן אידישן שטייגער, פון אַ פראַכטפול־ט׳יערלעכן יום־טוב־טיש; שוין אָפּגערעדט פון איינשליסן דאָס קינד אין אַ ציבור׳דיקער תפילה. אין מקיים זיין אַ מצוה מיט חיות און התלהבות. ר׳ חייא האָט אָנגעוויזן, אַז יענע קינדער, „יתומים" — און ליידער זיינען דאָך אַזויפיל „לעבעדיקע" יתומים פון אַ גייסטיק־אָפּגעדאַרטן שטאַם — ווען מ׳גיט אַבער אָפילו זיי צו פאַרזוכן דעם טעם פון אַן עכט־כשרן אידישן „ביסן", קרעפּטיקט עס זייער גייסטיקן געזונט צו קענען שטעלן זייערע ערשטע טריטעלעך אויפן וועג פון תורה; און נאָך מער: וויפל „לעבעדיקע" יתומים זיינען דורך דעם טאַקע אויפגעלעבט געוואָרן, און אָפילו געוואָרן אויס „יתומים" — זיי האָבן אָפילו אויפגעלעבט די הויז פון די עלטערן! (דאָס איז אַן איבעריקער באַווייז וויי לעבנס־וויכטיק ס׳איז יעדער פרואוו פון אַריינציען

אַ אידיש קינד אין אַ מצוה־טאַט, צי דאָס איז דאָס ליכט־צינדן פון אַ קליין אידיש מיידעלע אָדער לייגן תפילין מיט אַ זעכציק־יאָריקן „בר־מצוה־אינגל" . . .).

דער וועג פון ר׳ חייא האָט געפירט אין אַ שטאָט וואו קיין „חדר" איז שוין ניטאָ. מ׳דאַרף אויפזוכן פינף קליינע אינגעלעך און זיי אַוועקזעצן ביים חומש, אַנהויבן פון בראשית. אָזאַ וויסטעניש פון אַ שטאָט! וויפל שטאַרקייט און אמונה, וויפל אינערלעכע עקשנות ביז מסירת־נפש, וויפל קרבנות־גרייטקייט אין אַלע פּערזענלעכע לעבנס־געביטן עס האָט זיך געפאָדערט פון אָט־די צאָלרייכע ר׳ חייא־מענטשן וואָס האָבן זיך אַרויסגעלאָזט צו אָט דער שליחות אין פילאַדעלפיע צי אין לאָס־אַנדזשעלעס, אין יוסטאָן אָדער באָפאַלאָ און נאָך צענדליקער שטעט אין אַמעריקע, אייראָפּע, אַפריקע, אויסטראַליע, בראַזיל, אַרגענטינע און נאָך און נאָך! וויפל שוועריקייטן דרויסנדיקע און אינערלעכע, זיי האָבן געדאַרפט בייקומען און וויפל גלייכגילט, בייזווילליקער שפּאָט אָדער סתם אומגלויבן אינעם דערפאָלג פון זייער שליחות עס איז אָפּט געקומען צום אויסדרוק אַפילו צווישן היימיש־אידישע קרייזן; אַזעלכע קרייזן וואָס האָבן אַליין דערנאָך געזומען נאָכפאָלגן די „מעשי חייא", וען זיי האָבן דערזען ווי גרויס עס זיינען זייערע תוצאות.

און די תוצאות פונעם אַקערן און זייען, פונעם דערגרייכן דאָס הייפעלע קינדערלעך פינף אין די פאַרווויסטע שטעט, זיינען צענדליקער, הונדערטער פרומע יונגעלייט, פרומע משפּחות מיטן העכסטן און שענסטן אויסדרוק פון יראת־שמים און חסידישער הנהגה; די רעזולטאַטן זיינען דער אומגעווינלעכער מוסד „הדר התורה" פאַר אידיש־אויפגעוואַכטע סטודענטן און אַקאַדעמיקער, דער „מכון חנה" פאַר געוועזענע אין תהום־געזונקענע מיידלעך, וואָס גרייטן זיך צו בויען אידישע הייזער אין פולן יהדות׳דיקן גלאַנץ און פראַכט פון אונזערע מוטערס און באָבעס; דער רעזולטאַט איז אַ מוסד פאַר ניי־געקומענע האַלב־אַסימילירטע רוסישע אימיגראַנטן־קינדער — און נאָך און נאָך אומגעווינלעכע אינסטיטוציעס און אונטערנעמונגען, וואָס מוזן אַרויסרופן אין אַ וואַכזאַם און שפּירעוודיק אידיש האַרץ דעם גרויסן התלהבות׳דיקן אויסרוף „כמה גדולים מעשי חייא!"

אַ וויטערדיקער שטאַפּל פון די „מעשי חייא" אַנטפּלעקט זיך פאַר אונז אין זיין וואונדערלעכן חינוך־מעטאָד אין אַ קריטיש־ענגער צייט: נאָכן אויסלערנען די פינף קינדער־לעך דעם עלעמענטאַרן וויסן פון חומש און משניות, זאָלן זיי אַליין אַריין אינעם גרויסן פּראָצעס פון „טאָן מיט יענעם", זיי אַליין זאָלן ווערן „מלמדים" — אַז ביז מ׳וועט אָט די קינדערלעך נעמען פירן העכער אויפן לייטער פון תורה־וויסן, זאָלן זיי דערווייל איבער־גיסן זייער איינגעזאַפּטע תורה און יהדות־זאַפטן אין אַנדערע דורשטיק־פאַרשמאַכטע אידישע הערצער. אין דער ריזיקער נעץ פון מקרב זיין אידישע קינדער צום תורה־לעבן האָט אדמו״ר שליט״א איינגעוועבט ניט נאָר די כוחות פון לאַנג־דערפאַרענע בני־תורה, לומדים און מחנכים, נאָר עס זיינען אויך מאָבילייזירט געוואָרן די פריש־צוגעקומענע „זעלנערלעך", וואָס האָבן, אין גאַנג פון זייער שטייגן באַרג־אַרויף, מיטגעצויגן מיט דערשטוינענדיקן דערפאָלג אויך צאָלרייכע חברים, משפּחה־מענטשן און אַפילו עלטערע געלערנטע און וויסנשאַפטלער.

און דאָס איז דער וואונדער־סוד פון „גדולים מעשי חייא": אין דער פיזישער וועלט גילט אַ געזעץ, אַז בכדי אויפצוהויבן זייער אַ שווערע משא מוזן די „אויפהויב־קראַנען" און די שלעפּ־דראָטן זיין פונקט אַזוי מעכטיק־שטאַרק, גרויס און מאַסיוו. דער וואונדער פון „מעשי חייא" באַשטייט אין דעם, וואָס טראָץ דעם וואָס מען האָט דאָ ניט געזען די ריזיקע חינוך־אַפּאַראַטן, די גרויסע געלט־און־מענטשן מאַשינעריעס, די שטורמישע „קאַמפּיינען" — און אָט די אויבנאויפיק „איינזאַמע" שליחים מיט אַזעלכע „שוואַכע" אַקציע־מיטלען האָבן זיך אַרויסגעוויזן צו זיין אַזוי גרויס־אויפטעריש און ריזיק אין דערפאָלג! דאָס מיינט אמת׳ע גרויסקייט, גדלות, און דאָס קען באַווייזן נאָר דער דרך פון ר׳ חייא! עס איז דער הייליקער פּראָצעס, וואָס פירט פון אַ קערנדל אין דער ערד, דורך פלעכטן און נעצן, דורך צוציען געציילטע קינדערלעך — ביז צו פאַרהיטן תורה פון פאַרגעסנקייט.

ב.

אין דעם זאג פון רבינו הקדוש „כמה גדולים מעשי חייא" איז אויך אנגעוויזן ווי אזוי עס דארף זיין דער פרינציפיעלער צוגאנג אין אנבליק פון צוויי הויפט־ריכטונגען אינעם אויפהיטן תורה ביי אידן. ס׳איז דא דער וועג פון לייגן דעם דגש אויף דעם תורה־פלאם וואס איז אויפגעהיט אין די מוחות און הערצער פון די אויסדערווילטע ביי אידן; ס׳איז א פלאמפייער וואס קען אין די „הענט" פון א ר׳ חנינא פארברענען און פארצוקן אפילו א וועלט פון שכחה. דארף מען, הייסט עס, פלעגן און היטן אט דעם לויטערן אוצר פון תורה ליכט, וועט שוין ניט זיין קיין סכנה פון שכחת התורה. פארא־לעל דערמיט איז דא די שיטה פון חשוב׳ע אידישע קרייזן, וואס האבן (צוליב אייגנארטיקע היסטארישע אומ־שטענדן) זיך הויפטזעכלעך קאנצענטרירט אויף אויפהיטן די אייגענע ד׳ אמות, די פארא־נענע תורה־קוואלן און דורך באפעסטיקטע „מויערן" ניט דערלאזן די בייזע דרויסנדיקע שטורעמס צו פארשטויבן און פארשאטענען זייער זויבערקייט. אזוי ארום האט דאמינירט דער דראנג פון איינשליסן זיך אין די אייגענע ליכטיקע פאזיציעס מיט א בולטער טענדענץ אפצוזונדערן זיך פון יענע אידישע קרייזן, וואס פארמאגן שוין ניט אפילו קיין אלף־בית־מלמד.

אזא הנחה רופט ארויס די שאלה בנוגע דעם אזוי חידוש׳דיקן צוגאנג פון ר׳ חייא אמאל און היינט: אויב אפילו עס דראט ח״ו די סכנה פון שכחת התורה פאר אידישע מאסן — איז מה רעש? צו וואס זיך לאזן דורךווילדן פעלד און וויסטע שטעט צו גרייכן א פארשטויסן קינד? ס׳איז דאך ב״ה דא דער גרויסער ר׳ חייא ובניו, דער ריזן־זייל פון תורה אין זיין פרעכטיק תורה־וקדושה־„ווינקל", זיין ישיבה און זיינע תלמידים. טא זאל דא ברויזן און פלאקערן מיט חידושים און פלפולים פון רבי צו תלמיד, פון טאטע צו קינד און פון דור צו דור! צו וואס איבערריסן אזא הימלדיק תורה־שטראם, פארלאזן די תורה־איינגעזאפטע ישיבה־וועלט און גיין „פאנגען הירשן" — צוליב תורה?

איז אפשר לערנט אונז דא אויך דער נאמען „חייא" — לעבן, לעבעדיקייט. דער בונד פון תורה מיט אידן איז ניט ווי איינער בינדט זיך מיט א דרויסנדיקער זאך וואס לאזט זיך רעגולירן; תורה איז „חיינו", ס׳איז תורת חיים — זי איז אונזער לעבנס־עסענץ מיט אלע אייגנשאפטן פון לעבנס־קראפט — און לעבן לאזט זיך ניט פרעזערווירן, לאזט זיך ניט איינצוימען מיט דער מאס פון „עד כאן ותו לא". מ׳קען אפילו א „לעבעדיקן" פלאנץ ניט אפשטעלן זיין נאטירלעכן וואוקס פון וואלצלען אין דער טיף און צווייגן אין דער ברייט; און אודאי איז ניט שייך צו באשטימען אז דאס לעבעדיקייט פון א גאנצן קערפער זאל זיין באגרענעצט בלויז צו א טייל — און דאס גאנצע אידישע פאלק איז איין גרויסער גוף און תורה דרינגט עס דורך אויף פארשידענערליי אופנים, מער אדער ווייניקער. פון די צענטערן פון תורה־חיות, פון „קאפ" און „הארץ", מוז שטראמען כאטש א דינטשיק־בלוט־אדער אפילו ביז צום וויטסטן אונטער־נאגל פון „פוס־פינגער". חיות, לעבן, מוז זיך באווען („כל חי מתנענע") און באלעבן איר באשטימטן לעבנס־שטח.

און דער „חייא"־לעבן וואס בינדט אלע אידן איז געווען און איז דער שניידיק־פייערדיקער פאדעם וואס פלעכט דורך אלע רייד, אנווייזונגען און מעשים פון דעם רבי׳ן שליט״א. עס איז שווער צו דערמאנען זיך א „פארברענגען" א שיחה, וואו אט דער „חייא"־יסוד איז ניט דערמאנט געווארן. אפילו אין די ריזיק־צעפלייצנדיקע חידושים און פלפולים, וואס מ׳האט זוכה געווען צו הערן — און וואס דערמיט איז אויך „באוואהרנט" געווען דער וועג פון ר׳ חנינא (אויפרייסן שכחה־צוימען דורך פלפול) — איז אויך דערין געקומען צום אויסדרוק די הוראה וואס ציט זיך מיט טויזנטער פעדים צו אלע אידן.

און במילא לערנט עס אונז צו פארשטיין, אז דער אמת׳ער באגריף פון ניט דערלאזן צו תורה־פארגעסונג מיינט ניט בלויז דאס באגנוגענען זיך מיט איינמויערן א ישיבה, א פרומען תורה־קרייז מיט טויזנט פארהיט־שלעסער. און עס זעט אויס, אז אין תוך איז עס אפילו ניט קיין פולע זיכערונגס־גאראנטיע קעגן שכחת התורה. (איבעריקנס, זיינען דא דערויף אויך היסטארישע ראיות, פון די ישיבות אין בבל אא״ו). דעם לעבעדיקן קוואל פון תורה און מצוות מוז מען לאזן פליסן מיט חיות־שטראם דורך דער ברייטקייט פון אידישן

פֿאַלקס־באַדן — און פֿרואוון אָנטרינקען כאָטש אַ פּיצל דאָ און ברעקל דאָרטן. נאָר אויף דעם אופן קען מען זיין זיכער אַז דער קוואַל וועט חלילה ניט פֿאַרטריקנט ווערן און וועט סוף־כל־סוף דורכדרינגען אַפֿילו די ווייטסטע ווינקלעך.

און גרונטיק פֿאַרשטייט מען עס ערשט אין ליכט פון דער השפּעה פון תורת החסידות בכלל און חסידות חב״ד בפרט, וואָס דער „ר׳ חייא״ פון אונזער דור האָט אירע „מיינות״ געעפנט מיט אַזאַ ברייטקייט ביז צום לאָזן זיי פלייצן אין ווייטסטן „חוצה״. אָט די אינערלעכע ליכט פון תורה איז אייגנטלעך דער שליסל צו דער אינערלעכער ליכט פון אַ אידישער נשמה, וואָס איז גאַנץ און אויפגעהיט ביי יעדן אידן אויך ווען ער איז אין „חוצה״ — אין אַזאַ אידיש קינד וואָס ווייס ניט פון אַ צורת אַלף, וואָס איז נאָך אינגאַנצן „אין דרויסן״ פון אידישקייט. ער האָט אָבער בפנימיות אַ הייליקן ג־טלעכן פונק, ער האָט אַ ירושה־בונד מיטן אויבערשטן און מיט דער תורה — און זעלבסטפֿאַרשטענדלעך אַז די פנימיות פון דער נשמה ווערט אַ סך טיפֿער און שטאַרקער באַווירקט פון דער ליכט פון פנימיות התורה — חסידות. דאָרט איז דאָך דער בונד פרישער און לעבעדיקער.

און דאָן, ווען חסידות אַנטפּלעקט די ג־טלעכע־אומנאַטירלעכע כוחות פון אַ אידן און די אומנאַטירלעכע־הימלדיקע קראַפֿט פון תורה, פֿאַלן אַרונטער אַלע איבערטראַכטונגען, אַלע חקירות און וואַקלענישן וואָס טויכן אויף אַפֿילו אין די מוחות פון געוויסע בני־תורה בנוגע דעם דרך פון „מעשי חייא״: אַזאַ אַרויסגיין פון וואַרעמען תורה־ווינקל און אַזאַ פֿאַרצויגענער גאַנג דורך פעלד אין ווייטער גייסטיק־ווייסטער שטאָט און ביזן געווינען עטלעכע קינדער פֿאַרן אידישן פֿאָלק — איז עס ניט פֿאַרבונדן מיט אָפּענע סכנות פֿאַרן אייגענעם גייסט־לעבן? דאָס זיינען דאָך וועגן וואָס זיינען בחזקת סכנה! לערנט אָבער חסידות, אַז די כוחות פון אַ אידישער נשמה, וואָס גייט מיט תורה צוליב תורה, זיינען געגוג שטאַרק צו אויפֿרוועלטיקן אַלע סכנות. „ר׳ חייא״, די פֿאַרקערפֿערונג פון תורה־לעבעדיקייט, קען גיין און מיטגיין מיט יעדן איד — וואָס גייט מיט זיין כח און שליחות — און אויפלעבן די סאַמע גייסט־ווייסטע און זי פֿאַרוואַנדלען אין אַ ג־טלעכן תורה־גאָרטן.

* * *

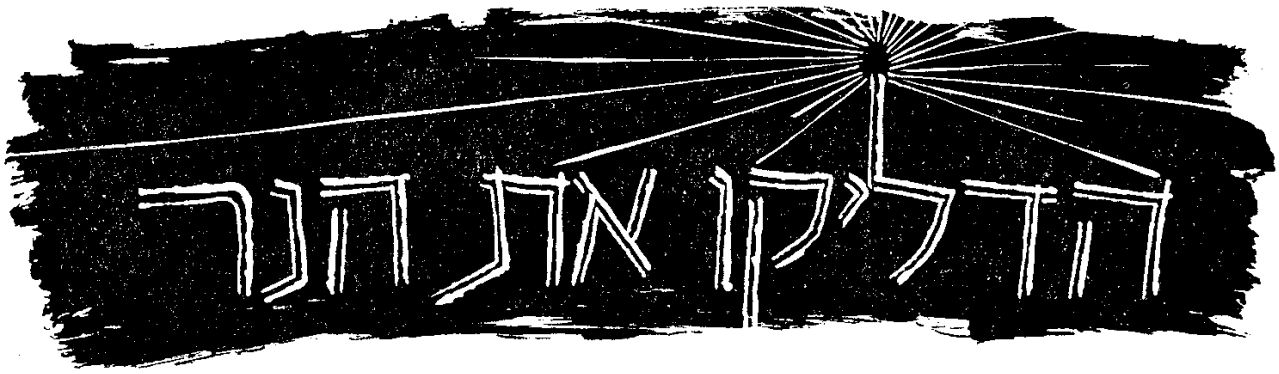
עס איז דאָ באַרירט געוואָרן, ווי דערמאָנט, נאָר אַ טיילווייזער געביט פון דער ריזיק־פֿרוכטבאַרער נשיאות־השפּעה פון כ״ק אדמו״ר שליט״א, און דאָס בלויז אין צימצום־דיקע שטריכן — דאָס זיינען אָבער, דוכט זיך, גענוג בולט׳ע און חיות׳דיקע שטריכן וועלכע קענען געבן אַ פונדאַמענטאַלן באַגריף אינעם תוך פון זיין השפּעה במשך די פינף און צוואַנציק נשיאות־יאָרן און וואָס קען בתכלית הצמצום אויסגעדריקט ווערן אין צוויי ווערטער: כ״ה לחי — פינף און צוואַנציק יאָר פון „חייא״־מעשים, פון קוואַליק־לעבעדיקסטע השפּעה־אויפטואונגען פֿאַרן תורה־און חסידות־לעבן פון כלל־ישראל; אַ השפּעה פון „מעשי חייא״ וואָס האָט געווירקט און אויפגעלעבט גאַנצע מחנות און משפּחות מיט אַ תורה וחסידות־לעבן, און וואָס האָט זיך דירעקט און אומדירעקט אויסגעווירקט (צי מ׳איז מודה אָדער ניט) אין אַלע שיכטן און ריכטונגען פון פרומען אידנטום און פֿאַרשטאַרקט די גאַראַנטיע „שלא תשתכח תורה מישראל״.

* * *

זאָל השי״ת אונז באַשערן צו האָבן דעם זכות און שכל אויף וועלן און שטרעבן צו האָבן אַ חלק אין אָט די „מעשי חייא״, אַנטייל־צונעמען אין אָט דער שליחות פון מנהיג ישראל פֿאַר דעם כלל ישראל — די שליחות פון תורה, פון דעם אויבערשטן.

דער אויבערשטער זאָל געבן אַז די „מעשי חייא״ פון רבין שליט״א זאָלן אויך ווייטער געפּירט ווערן ביד רמה — מתוך בריאות הנכונה, מנוחה ושלום — און וואָס ווייטער אַלץ ברייטער און ברייטער, ביז צום תכלית הכוונה פון „לבל ידח ממנו נדח״, אַז אַלע אידן זאָלן פֿאַרשטאַרקן דעם קשר מיט אורייתא וקוב״ה —

און ווי די גמרא זאָגט דאָרט, האָט ר׳ חייא (ובניו) אַ גאָר באַזונדער שייכות און כוח צו ממשיך זיין די גאולה דורך משיח צדקנו, און געוויס איז דאָס אויך געבונדן מיט זיינע מעשים, מיט „גדולים מעשי חייא״ — און לאָמיר דערצו זוכה זיין בקרוב ממש.

• הרב יוסף ווײַנבערג

„ווי גרויס זײַנען די רײַד פון אונזערע חכמים!" — איז אַן אויסדרוק אין גמרא צו באַצייכענען מיט באַוואונדערונג אַן ענין וואָס חכמים האָבן געזאָגט און וואָס מ׳געפינט אין דעם וואָס אַמאָל מער טיפקייט.

וועלן דער רבי שליט״א האָט מיט אײַניקע חדשים צוריק אָנגעהויבן מעורר זײַן וועגן (דעם איצט וועלט־באַוואוסטן און וועלט־פאַרצווײַגטן) „מבצע הדלקת הנרות", אַז אויך מיידלעך פאַר דער חתונה, און אַפילו קליינע מיידעלעך וואָס האָבן ערשט דערגרייכט די יאָרן וועלן מען דאַרף מחנך זײַן אין מצוות, זאָלן זיי אַליין ציגדן ליכט לכבוד שבת ויו״ט — האָט עס אויסגעזען ווי נאָך איין גוטע זאַך, מיט וועלכער דער רבי שליט״א וויל מזכה זײַן אידישע קינדער אין זײַן אומדערמידלעכער מסירת נפש׳דיקער באַמיאונג צו באַאײַנפלוסן אידישע נשמות און מקרב זײַן זיי לאביהם שבשמים.

עס זײַנען דאָך שוין געווען צווישן די פאַרשידענע „מבצעים" (מצוה־אַקציעס), וואָס דער רבי שליט״א האָט אונטערגענומען לטובת כלל ישראל סיי מצוות דאורייתא (מצה שמורה, תפלין, מזוזה א. א. וו.) און סיי מצוות דרבנן (משלוח מנות ומתנות לאביונים, נרות חנוכה א. אַ.) — איז איצט צוגעגעבן געווארן נאָך אַן ענין פון זיכוי הרבים מיט אַ „מצוה דרבנן" פון נרות שבת ויום טוב.

אָבער מיט יעדער צוגעקומענעם טאָג אין דער אַקציע פון ציגדן נר שבת ויום טוב, און מיט יעדער שיחה קדושה וואָס מיר האָבן זוכה געווען הערן וועגן דעם ענין, זײַנען צוגעקומען נייע „גילויים" וועגן דער גרויסקייט פון דעם ענין, וועגן זײַן דרינגענדיקער נויטוועניקייט אין איצטיקן מאָמענט, און וועגן דער פילפאַכיקער תועלת דערפון סיי פאַר כלל ישראל און סיי פאַר יעדער אידישער הויז.

אויב אין אָנהויב האָבן מיר נאָר זוכה געווען צו הערן, אַז דאָס איז אין איצטיקן מאָמענט נויטיק בכדי צוצוגעבן קדושה־דיקע ליכטיקייט אין יעדער אידיש הויז און אין דער וועלט בכלל — וואָס דאָס אַליין וועלט געטיילט אין צוויי באַגריפן פון „סור מרע" און „עשה טוב": ערשטנס, וויל אין וועלט איז לײַדער צוגעקומען פינסטערניש, פאַדערט זיך דעריבער צוגעבן ליכטיקייט דורך „נר מצוה ותורה אור" בכלל און בפרט דורך מצוות וואָס זײַנען פאַרבונדן מיט ליכטיקייט אויך אין גשמיות; און צווייטנס, ווײַלאַלד מיר דאַרפן זיך גרייטן צו דער גרויסער ליכטיקייט וועלן עס וועט בקרוב מקויים ווערן דער „והי׳ ה׳ לך לאור עולם", איז אַלס צוגרייטונג צו דעם דאַרף מען מוסיף זײַן אין דער ליכטיקייט וואָס אידישע טעכטער באַלייכטן און פירן אַריין דעם שבת קדש מיט זייער ציגדן ליכט.

איז אָבער באַלד צוגעקומען אַ צווייטער ענין פון „קירוב רחוקים" — דערנענטערן די וואָס זײַנען נאָך דערווײַל ווײַט. ווײַל אַזוי ווי עס געפינען זיך היינט־צו־טאָג אידישע פרויען, וואָס לײַדער ווײַסן זיי נעבעך ניט די טייערקייט פון קדושת השבת און פונעם גרויסן זכות וואָס ס׳איז געגעבן געווארן

דער אידישער פרוי, אַז זי זאָל אינלייטן די געהויבענע קדושה׳דיקע אַטמאָספערע מיט איר אָנצינדן די שבת־ליכט אָדער די יום טוב־ליכט; און אַזוי ווי עס איז דאָך איצט דער זמן פון „והשיב לב אבות על בנים — על ידי בנים", אַז דורך די קינדער קען מען צוריקקערן די הערצער פון זייערע עלטערן צו תורה און מצוות — איז ווען אַ מיידעלע וועט קומען פון שולע און דער־ציילן אַז איר לערער אָדער לערערין האָט איר געזאָגט אַז זי דאַרף צינדן ליכט לכבוד שבת און יום־טוב, וועט איר ליכט־צינדן דערפירן אַז אויך איר מוטער זאָל טאָן דאָס זעלבע.

זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, אַז מ׳קען ח״ו ניט מאַכן קיין אונטערשיידן און זאָגן, אַז נאָר קינדער פון ניט־פרומע עלטערן זאָלן צינדן ליכט לכבוד שבת און זייערע חברטעס, פון פרומע עלטערן, זאָלן דאָס ניט טאָן; ס׳איז דערייבער נויטיק אַז אַלע אידישע קינדער זאָלן דאָס טאָן.

אויב די אויבנדערמאָנטע טעמים זיינען גענוג אַן־און־פֿאַר־זיך, איז אָבער שפּעטער צוגעקומען דער מאָטיוו פון גוואַלדיק־גוטן חינוך־איינפלוס וואָס ליגט אין דעם, אַז אַ קליין מיידעלע זאָל שוין וויסן אַז זי האָט אַ „שליחות" פון דעם אויבערשטן אַליין צו באַלייכטן איר הויז און אַלע אַנדערע הייזער מיט דער ליכטיקייט פון שבת־קדש ליכט; ווייל מצד דעם וואָס אידן זיינען ווי איין קערפּער, קומט במילא אויס אַז אַ צוגאָב אין קדושה׳דיקער ליכטיקייט אין איין אידיש הויז גיט צו ליכטיקייט אין אַ צווייט אידיש הויז אַפילו ווען דאָס איז אין אַ צווייטן ווינקל פון די וועלט, און דאָס געפיל אַז איר טאָט פון אָנצינדן אַ ליכט איז אַזוי טייער ביים באַשעפער פון דער וועלט און קען האָבן אַזאַ קאַלאָסאַלן איינפלוס — אַזאַ געפיל, וואָס פילט אַן איר געמיט מיט הייליק־אידישן שטאָלץ, קריצט זיך איין אויף אייביק אין מוח׳ל און הערצעלע פון אַ יונג קינד.

אַביסל שפּעטער איז צוגעקומען אויך די בקשה און התעוררות, אַז אַזוי ווי ס׳איז דער מנהג פון אידישע פרויען צו געבן צדקה פאַר ליכט־בענטשן, זאָלן אויך די יונגע אידישע טעכטער געבן צדקה פאַר זייער ליכט־בענטשן; וואָס אויסער דעם זכות און דער גרויסקייט פון דער מצוה פון צדקה פאַר זיך, האָט דאָס אין זיך אויך אַן עלעמענט פון „חינוך" — ניט בלויז אין „מעשה", נאָר אויך אין האַרץ־געפיל: צו איינגעוואויינען זיך פון דער פריסטער יוגנט אַן מיטצופילן אַ צווייטן נויט־באַדערפטיקן איד, און ספּעציעל אין אַזאַ דערהויבענעם מאָמענט ווי פאַר ליכט־צינדן, פאַר דעם אויפנעמען די מלכה שבת.

אין צוגאָב צו דעם אַלעמען איז צוגעקומען דער באַוואוסטזיין, אַז דאָס האָט אין זיך אויך די סגולה פאַר די אידישע טעכטער אַז זיי זאָלן חתונה האָבן מיט בני תורה און תלמידי חכמים. ווי די גמרא זאָגט אין שבת (כג, ב) אַז דורך דעם שכר פון „נר מצוה" פון שבת־ליכט איז מען זוכה צו דעם „תורה אור", צו דער ליכטיקייט פון דער גאָנצער תורה — צו זין און איידעמס תלמידי־חכמים וואָס זיינען די פאַרקערפֿערונג פון תורה. און אויב אַמאָל, ווען אידישע טעכטער האָבן פאַרשטאַנען אַז אַ באַשלוס פון אַ שידוך דאַרף קומען פון פאָטער און מוטער וואָס זוכן דאָס בעסטע פאַר זייער קינד און וויסן פון לעבנס־דערפֿאַרונג וואָס ס׳איז דאָס בעסטע, האָט דעמאָלט דער זכות פון „נר מצוה" פון דער מוטער געקענט זיין געגוג אַז דורך דעם זאָל אויך איר טאָכטער זוכה זיין צו דעם „תורה אור" פון אַ מאַן אַ תלמיד חכם — איז אָבער היינט־צו־טאָג, ווען דעם באַשלוס אין אַ שידוך־פראַגע מאַכט די טאָכטער אַליין, פאָדערט זיך אַ צוגאָב־זכות ביי איר אַליין אַז איר באַשלוס זאָל וועלן באַווירקט פון דעם „נר מצוה" צו גיין אין דער ריכטונג פון „תורה אור" און חתונה האָבן מיט אַ תלמיד־חכם.

עס זיינען כסדר צוגעקומען „גילויים" ניט בלויז פון דער גרויסקייט און פיל־פאַכיקער תועלת פון מקיים זיין די דברי חכמים; עס זיינען געקומען אויך „אַנטפּלעקונגען" בנוגע די פאַקטן וואָס זיינען פאַרבונדן מיט מקיים זיין אָט די מצוה דורך מיידלעך פאַר דער

חתונה און קליינע מיידלעך פאַר בת־מצוה: אויב פריער האָבן מיר געמיינט אַז דאָס איז אַן ענין וואָס איז נאָר געווען איינגעפירט ביי די נשיאי חב״ד, אין די היימען פון די ליובאַוויטשער רביים און אויך ביי ליובאַוויטשער חסידים וואָס האָבן געוואוסט פון דעם, האָבן מיר זיך שפעטער דערוואוסט אַז פאַקטיש איז דאָס אַזוי געווען סיי אין מערערע חסידישע הויפן ווי אין גער, בעלז, באָבעוו, טשערנאָבעלער גזע א. אַ. וו. און סיי אין ליטווישע קרייזן, ווי אין די קרייזן פון „ערוך השולחן", „וואָלאָזשין", „בריסק", אויך אין דייטשע און אונגאַרישע קרייזן. און ווי עס וווּרט זיך אַרויס, איז עס געווען אַ גאָר־פאַרשפרייטער ענין דאָן וועט עס זיינען געווען „שנים כתיקונם". וועט ס׳זיינען אָבער אַנגעקומען — ניט איצט געדאַכט — די צייטן פון מלחמות און אַנדערע שווערקייטן, וואָס אַפילו דער מוטער׳ס ליכט־צינדן איז געווען פאַרבונדן מיט גרויס אַנשטרענגונג, איז ניט געווען די מעגלעכקייט אַז אויך די טעכטער זאָלן צינדן; און נאָכדעם וועט אָט דער אויסנאַמס־מצב איז אַוועק, איז עס אָבער צוליב געוויסע סיבות שוין ניט באַנייט געוואָרן ביי די ברייטערע מאַסן, און איז געבליבן ביי די יחידי סגולה וואָס האָבן דאָס אָפגעהיט ביז היינטיקן טאָג, ווי ביי די פריער־דערמאָנטע חסידישע הויפן אָדער רבנישע משפחות.

אַזוי אַז מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט אַן ענין פון „שכחום וחזר ויסדום", אַ זאַך וואָס חכמים האָבן עס צוריק באַנייט נאָכדעם ווי דאָס איז צוליב געוויסע אומשטענדן פאַרגעסן געוואָרן.

עס איז דעריבער צו דערוואַרטן, אַז אידן איבעראַל וועלן וואָס שנעלער איינפירן אין זייערע היימען אָט דעם ענין טוב ונחוץ, און ניט אָפּלייגן אויף קיין איין וואָך שפּעטער דאָס אַריינברענגען מער קדושה׳דיקע ליכטי־קייט אין זייער הויז און אין די הייזער פון אַלע אידן, און ניט צוריקהאַלטן די אַלע אומ־שאַצבאַרע אוצרות וואָס דער ענין אַנטהאַלט אין זיך פאַר זייערע קינדער און קינדס־קינדער. און בפרט נעמענדיק אין באַטראַכט די דערפאַרונג וואָס מיר האָבן שוין געהאַט פון פריער, אַז ווען דער רבי שליט״א איז אַרויסגעקומען אין געוויסע זמנים מיט געוויסע וועגדונגען פון התעוררות און בקשה, האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן אַז דאָס איז בוכשטעבלעך געוועזן נוגע דער ישועה והצלה פונעם כלל ישראל, וואָס דאָס אַליין פאָדערט אויף די גרעסטע און ערנסטע באַציאונג צו אַן ענין וואָס דער רבי שליט״א איז מעורר; און בפרט ווען דאָס איז מיט אַן אונטער־שטרייכונג אַז דאָס גיט צו ליכטיקייט און שלום אין אידישע הייזער און אין דער וועלט בכלל — וועלן אידן זיכער וויבטשן זיך צו זיין פון די וועלכע האָבן אָ שותפות און אַ חלק אין אַן ענין וואָס איז נוגע דער טובה פון כלל ישראל.

און דאָן וועלן מיר בקרוב זוכה זיין, אַז עס וועלן מקויים ווערן וואָס שנעלער דעם רבי׳נס ווערטער, אַז פון די אַלע ליכט וועט ווערן איין גרויסע „אבוקה", איין גרויסער פלאַקער וואָס וועט פאַרברענען די רעשטלעך פון די גלות־וועלט און וועט אַראָפּברענגען משיח צדקנו מיט דער גאולה שלמה פאַר דעם כלל ישראל, וואָס דאָן וועט מקויים ווערן וואָס ער זאָגט אין ילקוט שמעוני פרשת בהעלותך, אַז פון די נרות שבת וועט מען זוכה זיין צו נרות ציון: „אני מראה לכם נרות ציון".

דער פּסח־שיין פון א מענטש ישׂראל

• ח.פּ.

דווקא חב״ד־חסידים, וואָס האָבן אין עבודה געלייגט דעם דגש אויף חכמה־בינה־דעת, אויף דינען דעם אויבערשטן מיט די הויכע און אידעלע כוחות פון פּאַרשטאַנד; דווקא חב״ד־חסידים, וואָס האָבן לאַנגע יאָרן „געווייקט״ דעם מוח אין די ג־טלעכע השגות פון פּנימיות־התורה, וואָס האָבן געהאַרעוועט אויף ענינים וואָס זיינען אַזוי אידל־גייסטיק און אַזוי הויך אַריבער וועלט־השגות — דווקא זיי האָבן אַוועקגעלייגט דעם גאַנצן פּאַרשטאַנד־אוצר אין אַ זייט בעת ס׳האָט זיך געהאַנדלט וועגן האָבן אַ השגה אין דער גדלות פון אַ נשיא־חב״ד. וואָס מער אַ חסיד האָט זיך פאַרטיפט אין די הימלדיקע ענינים פון חסידות, אַלץ מער האָט אָט די חסידישע השגה גופא דיקטירט די הנחה, אַז די הויכקייט פון אַ נשיא־החסידות איז ניט קיין ענין צו שאַצן און אַנאַליזירן. ביי די גרויסע חסידים האָט די פלאַמיקע התקשרות צום רבי׳ן געוואָרצלט אין טיף־זאַפטיקע אמונה־וואָרצלען און זיך צעוואַקסן און צעצווייגט אין די פאַרשידענע אויסדרוקן פון הייס־האַרציקע געגועים און תשוקה־געפילן צום רועה ישׂראל — און דער שכל האָט נאָר געדינט ווי אַ וועג־ווייזער ווי אַזוי צו ברענגען אָט דעם הרגש און די התקשרות אין דער פּראַקטישער פאַרווירקלעכונג פון טראַכטן, ריידן און טאָן.

און געוויס איז עס אַזוי אויך ביי היינטיקע חב״ד־חסידים — אויב ניט נאָך מער און מיט נאָך אַ שאַרפערער אויסגעהאַלטנקייט. אויב ביי חסידים האָט תמיד דאָמינירט דאָס וואָרט פון חז״ל: „הנשיא הוא הכל״ (דער נשיא איז אַלץ און אינגאַנצן), קומט עס ביי די איצטיקע אינגערע חסידים נאָך אין אַ מער פולקאָמען און גרינטלעכערן אויסדרוק: ווער עס איז באַקאַנט מיט דער (בלי ע״ה) גרויסער גוואַרדיע פון די יונגע לומדיש־חסידישע בחורים און יונגעלייט קען עדות־זאָגן, אַז ס׳איז פשוט שווער אָפצושילדערן זייער אומבאַגרייפלעכע התקשרות צום נשיא שליט״א, דאָס אינערלעך־גליאיקע געפיל פון מסירה ונתינה צו אים, דעם גרענעצלאָזן חשק ותשוקה צו טאָן זיין רצון און פאַרשאַפן אים נחת־רוח. דערמיט, קען מען זאָגן, איז אויסגעפילט זייער וועזן און דאָס שפּירט זיך אין זייער יעדן אָטעם־הויך.

אַ חסידישער יונגעמאַן וועט טאַקע קיין־מאָל ניט „זאָט״ ווערן צו ריידן וועגן רבי׳ן; ער וועט פאַר קיין שוועריקייט אין דער וועלט זיך ניט אָפהאַלטן פון צו טאָן פאַר דעם רבי׳ן; קיין צייט איז ניט צו־פרי, ניט צו־שפּעט אויף דעם, און קיין שום אַנשטרענג פון כחות, פון לייב־און־לעבן, און קיין שום מסירת־נפש־גרייטקייט (אין אַלע וואַריאַציעס) שטייט דאָ ניט אין וועג — אַבי ניט צו פּוגם זיין חלילה אין די לויטערע התקשרות־פעדים. אָבער פונקט ווי דער דורות׳דיקער חסיד וועט אויך דער היינטיקער חסיד מיט דער גרעסטער שאַרפקייט, זיך אָפּטרייסלען פונעם געדאַנק צו פּרואָווּן שאַצן די גדלות פון רבי׳ן — ס׳איז אַ זאַך וואָס אינגאַנצן קיין אָרט ניט אין עכט־חסידישן סדר־החיים!

בקיצור: ס׳איז דאָ אַ שאַרפע גרענעץ ביי חסידים — ביז וואו אַ חסיד מעג און דאַרף זיך דערלויבן צו טראַכטן און ריידן וועגן נשיא־החסידות, און וואו עס הויבט זיך אָן דער קאַטעגאָרישער „עד כאן ותו לא״! און ווער קען עס גענוי פעסטעלן אָט די גרענעץ?

און דאָך האָף איך, אַז מיט מיינע וווייטער־

דיקע שורות וועל איך ניט איבערטרעטן אָט דעם דורכאויס־חסידישן גדר.

* * *

צדיקים בכלל, און נשיאי חסידות בפרט, שיינען־דורך און הייליקן־דורך אַלע צייטן פון יאָר, און גאָר באַזונדערס די אויסדערוויילטע זמנים פון שבתים און ימים־טובים וכדו'. דאָך, דוכט זיך, אַז ס'זיינען פאַראַן אונטער־שיידן: יעדער צדיק און נשיא האָט „זיין" זמן מיוחד („זיין" יום־טוב) און „זיין" ליכטיקער טאָג, וואָס האָט אַ באַזונדערע קניפונג מיט זיין דערהויבענער נשמה — אינעם זינען פון „אבוך במאי הוה זהיר טפי" („זהיר" קען מען אפשר זאָגן לויטן טייטש „זוהר" — שיינעוודיקייט): דאָס קדושה־שיין פון דעם צדיק לייכט דורך דער דערהויבנקייט פון דעם טאָג מיט אַ גאָר באַזונדער קראַפט.

איז אפשר אויך ניט אויסערן וועג צו זאָגן, אַז דער זמן מיוחד פון כ"ק אדמו"ר שליט"א איז דער יום־טוב פסח. פאַראַן אפשר אַ גאָר פשטות'דיקער טעם: אָט דער יום־טוב, וואָס איז געווען דער ערשטער יום־טוב ביים סאַמע געבורט פון אידישן פאָלק און איז פאַרבליבן דער ערשטער יום־טוב פון די דריי הויפט־ימים־טובים, איז אויך געווען דער ערשטער יום־טוב פון נשיא דורנו — באַלד נאָך זיין יום־הולדת און במילא באַלד נאָך זיין בר־מצוה. און „הכל הולך אחר הראש". זיינען דאָך די פיר טעג, צווישן יום־הולדת און ערשטן טאָג פסח, אינגאַנצן אייגעטונקט און דורכגעדרונגען מיט די גרויסע לייטערנדיקע הכנות צום הייליקן יום־טוב!

און די אַלע וואָס האָבן זוכה געווען בייצוזיין די „סדרים" אין היכל פון אדמו"ר שליט"א און די אַלע וואָס האָבן נאָך דעם צווייטן „סדר", אין די שפעטע שעות נאָך חצות, געהערט פון אים די הגדה־פירושים, האָבן געוויס באַמערקט און אַרויסגעשפירט דעם אויסנאַמלעכן „זהיר־זוהר"־שיין, וואָס איז דעמאָלט געקומען צום אויסדרוק (טראָץ דעם וואָס דרכו בקודש איז צו פאַרשטעלן דאָס מיט אַ „מסוה"). דורך יעדע תנועה ביים „סדר", דורך יעדעס וואָרט נאָכן „סדר" האָבן חסידים מיטן געזונטן נשמה־חוש „אַרויסגעהערט" אַזאַ הייליק־נשמה'דיקע קוואַליקייט (ווי למשל, אַן עכאָ פון אַ מעכטיקן קוואַל־פלייץ אין די ריזן־בערג), וואָס נאָר אַ מעכטיקער נשמה־כח האָט עס געקענט צוימען. אַזאַ קאַנצענטרירט־אָנגעלאָדענע אין־זיך־גליענדיקע התלהבות און פייערלעכקייט האָט מען ניט געקענט מערקן אין קיין שום אַנדערן זמן. (אויף צו שילדערן עפעס אַזויגס פאָדערט זיך אַנדערע כחות און אַנדערע ראַמען).

עס איז אַבער כדאי אַנצואוויזן אויף אַ גאַנצער ריי (זאָל זיין „אויסערלעכע") שטריכן און ליניעס אינעם דרך הקודש פון רבי'ן שליט"א, דורך וועלכע עס שפיגלט זיך זייער בולט אָט דער באַזונדערע ליכט־שיין פון יום־טוב פסח:

די חז"ל זאָגן, אַז „פסח" באַשטייט פון צוויי וועלטער: „פה סח" (רייד) — ס'הייסט, פסח, ביים קרבן פסח, איז אַ מצוה'דיקער הויפט באַדינג די זאָך פון „הגדה" — רייד־ן וועגן יציאת־מצרים, זאָגן הלל וכד'. ניטאָ נאָך אַזאַ יום־טוב, וועו רייד וועגן דעם יום־טוב, וועגן דעם אויבערשטנס חסדים און נסים אין דעם יום־טוב און וועגן דעם הייליקן געבורט פון עם־ישראל אין דעם יוב־טוב, זאָלן זיין אַזאַ וויכטיקער מצוה־באַשטאַנד פון דעם זמן. אָט דאָס איז דאָך דער באַדייט פון „הגדה" אין דער נאָכט פון „סדר"; דאָס איז די כוונה פון אַ סך זאָכן ביים „סדר"; דאָס איז דער זין פון די „פיר קשיות" — ניט בלויז ריידן און זאָגן אַליין, נאָר אויך פאַראינטערעסירן און אַרייניציען אַפילו די קליינינקע קינדערלעך, צו פרעגן, צו ריידן. און וואו און וועו האָט מען עס געזען אַזאַ „פה סח", אַזאַ שפע פון „רייד", פון „שיחות" קודש און מאמרים אין אַלע פיר תורה־טיילן (פון פרד"ס), ווי מען איז דאָס זוכה צו הערן אין די לאַנגע שעות פון די אָפטע התוועדות'ן! „רייד" וואָס זיינען געוועגדט צו גרויסע לומדים וחריפים און אויך צו פרויען און אַפילו קליינע קינדער; „רייד" יום־טוב'דיקע, „רייד" צוציענדיקע, וואָס האָבן בלויז אין ציל און כוונה: אַרייני־ציען וואָס מער אידן און וואָס טיפער אין סדר־החיים פון תורה ומצוות.

דער וואָרצלדיקער טייטש פון „פסח" איז

על שום שפּסח וגו׳ — ס׳הייסט איבערשפּרינגען, איבערהיפּן. לערנען אונז די מורי ומאורי החסידות, אַז דאָס דריקט אויס די אייגנאַרטיקע דערהויבנקייט און סגולה פון אָט־דער צייט אין עבודת השם: פּסח קען זיך אַ איד אויפהויבן צו אַזאַ הויכקייט, וואָס קען באַצייכנט ווערן ווי אַ „שפּרונג" — אַ ניט קיין שטופנווייזע דערהויבונג, איבערשפּרינגען אַ שטאַפּל אינעם לייטער אַרויפצו. (דערמיט איז אַנדערש די עבודה פון חודש ניסן פון דער עבודה אין חודש תשרי, ווען ס׳פאָדערט זיך אַז דער אַרויפשטייג זאָל זיין מיט אַ סדר און שטאַפּל נאָך שטאַפּל). און אין אַלע „רייד" און וועגדונגען פון כ״ק אדמו״ר שליט״א ווערט כסדר און נאָכאַנאַנד באַטאָנט און געמאַנט, אַז אידן קענען און מוזן היינט זיך אַרויפהויבן מיט אַ „פּסח"־שפּרונג; מ׳דאַרף גלייך „גיין אַריבער"! קיין שום איד טאָר זיך ניט שרעקן פאַרן „ווייטן" מהלך וואָס ער האָט צו קומען צו פולער אידישקייט און חסידישקייט, ווייל מ׳קען עס איצט דערגרייכן מיט אַ מין „קפיצת הדרך". וואַרשיינלעך, ווייל מ׳שטייט אויך איצט (פונקט ווי ערב יציאת מצרים) ערב דער גאולה העתידה, און די צייט איז קורץ!

„יציאת מצרים" (דער יסוד פון יום־טוב פסח) האָט דאָך דעם פנימיות׳דיקן באַדייט: אַרויסגיין פון אַלע ענגע צאַמען און גרענעצן (מצרים — מיצר וגבול) מיט וועלבע אַ איד ווערט באַדריקט פון וועלט־און־קערפּער־נאַטור — און ס׳איז שווער ניט צו באַמערקן, אַז אָט דער באַגריף פון יציאת מצרים איז דער בריח התיכון, דער שליסל־פונקט פון יעדער תנועה און באַווענג אין דער ריזיקער השפּעת הנשיאות פון כ״ק אדמו״ר שליט״א. ס׳איז אוממעגלעך צו אַרומבליקן דעם אומפאַנג פונעם ריזיקן „אַרויסגיין"־„פון־די־מצרים־גרענעצן, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט ברעכן אַלע איינגעשטעלטע נאַטור־געווינהייטן פון וועלט בכלל און אַמעריקע בפרט — כמעט אין יעדער אַספעקט פון טעגלעכן לעבן: פון ניט לערנען מיט תלמידים קיין לימודי־חול; ישיבה־בחורים זאָלן ניט וויסן פון קיין שום אַנדערן תכלית אויסער הפצת התורה והחסידות; ביז צו ברעכן אַפילו די וועלט־„רעגולאַציעס" פון עסן און שלאָפן דורך לאַנגע חסידישע התוועדות׳ן; פון באַזייטיקן יעדע צוים פון אוממעגלעכקייט און קעגנערשאַפט צו גרינדן תורה־מוסדות אין וויטע־גייסט־וויסטענישן, פון אַרויסרייסן פונעם נידעריקסטן מצרים־זומפּ טייערע אידישע נשמות, ביז צום דורכברעכן זיך דורך די סאַמע וועלטלעכסטע פיתום־ורעמסס־פּיראַמידן פון ניו־יאָרק מיט מצוה־„טאַנקען" — און אַזוי וויטער אא״וו. ס׳איז איין לאַנגער וועג פון „יציאת־מצרים" אין גרינטלעכסטן זין.

„פּסח", אין זיין מקור און המשך, איז דער לעבעדיקער קוואַל פון אידישער אמונה אין השי״ת. אין זכות פון דער אמונה זיינען אידן אויסגעלייזט געוואָרן פון מצרים, און ביי יציאת־מצרים, צוזעענדיק די וואונדערלעכע ג־טלעכע נסים ונפלאות, האָט זיך דער אמונה־פונק צעפלאַקערט מיט זיין גאַנצער קראַפט און פּראַכט. און די אמונה־סגולה איז געבליבן אייניגעוועבט אין דעם פּסח פון יעדן יאָר און דור. מצה ווערט דורך חכמי הסוד באַצייכנט ווי „מיכלא דמהימנותא" — דאָס שפּייז פון אמונה. אָט די אָפּגעהיט־פּסח׳דיקע מצה, טאַקע ממש די גשמיות׳דיקע מצה, פאַרמאָגט די הייליקע קראַפט צו קרעפטיקן און נערן די אמונה ביים אידן וואָס עסט זי פּסח. און אַזוי אַלץ וואָס איז געבונדן מיט פּסח האָט אַ באַזונדערן באַדייט אינעם פאַרטיפן די ריינע אמונה אין אידישן האַרץ, אַז דער אויבערשטער וואַכט איבער זיין פאָלק, אַז ער ב״ה האָט די אידן אויסגעלייזט פון מצרים מיט דער ערשטער גאולה און ער וועט זיי געווויס באַגליקן גאָר גיך מיט דער לעצטער און פולקאָמער גאולה.

און מיט אָט דער זויבערער אמונה־קראַפט, וואָס וועקט און צינדט דעם אייביקן „אני מאמין באמונה שלימה" אין אידישן געמיט, זיינען איבער־ברעגיק אָנגעפילט אַלע אומצאָליקע שיחות ק׳ פון נשיא הדור. אויסער דער דירעקטער השפּעה אין די רייד וואָס שטאַרקן די אמונה מיט זייער אינהאַלט; אויסער דעם וואָס יעדער רוף און אויפפאַדערונג צום אויבנדערמאַנטן וועג, צו

(סוף אויף עמוד כד)

דער משל אין חב"ד חסידות

• הרב דר. נ. מינדעל

(צווייטער אַרטיקל)

קיצור פון פריערדיקן נומער:

דער משל פאַרנעמט אַ גאָר וויכטיקן אָרט אין תורת החסידות — בכלל, און ספּעציעל אין חסידות חב"ד. דער אויפטו פון משל באַשטייט ניט נאָר אין מאַכן קלערער און פאַרשטאַנדיקער די טיפע ענינים פון חסידות, נאָר אויך אין העלפן ברענגען צום פאַרשטאַנד אַזעלכע ענינים וועלכע זיינען וווייט און העכער פון פאַרשטאַנד.

די פשוטע קערפערלעכע באַגריפן פון טעם און ריח — זאָגט חסידות — זיינען באַלערנדיקע ביישפילן וואָס גיבן צו פאַרשטיין די אונטערשיידן צווישן תורה און מצוות. די מערסטע פירות פאַרמאָגן אין זיך סיי טעם און סיי ריח, הגם אָז איין פרי איז ניט גלייך צו דער צווייטער אין דער כמות־דיקער מאָס פון די דאָזיקע צוויי אייגנשאַפטן.

טעם און ריח אונטערשיידן זיך איינער פון אַנדערן אין צוויי פונקטן: א) דער טעם פון דער פרוכט קומט צום אויסדרוק נאָר וען די פרי ווערט געגעסן; ס'הייסט דער טעם ווערט דערשפּירט נאָר דורך דעם וואָס די פרוכט ווערט צוקייט און אַראָפּ־געשלונגען, וואָס דאָס מיינט אָז די פרוכט פאַרלירט איר אגיינטלעכן וועזן. מען קען נישט גאָנץ האַלטן דעם לקח און גלייכצייטיק הנאה האָבן פון זיין טעם, ווי עס גייט אַ באַקאָנט ווערטל. אַנדערש איז אָבער אין פאַל פון ריח, וואו דער אַראָמאַט־געגנוס שאַפט נישט קיין מינערונג אין דער זאַך וואָס גיט אַרויס דעם ריח, און כל־זמן די פרי האָט אין זיך ריח קען מען דעם פאַר־געניגן באַקומען פיל מאָל און אָן אויסנוץ־ענדערונג.

ב) טעם איז פאַרבונדן מיט דערנערונג און קרעפטיקונג: דאָס געגעסענע פרוכט (צוליב איר געשמאַק) ווערט איבערגעקאָכט און פאַרוואַנדלט אין פלייש, ביין און בלוט פון דעם קערפער גופא. דאַקעגן ריח, טראָץ דעם וואָס אַ גוטער ריח פאַרשאַפט דעם מענטש פאַרגעניגן, דערפרישונג און אָפילו אויפמינטערונג — דערפילט ער אָבער ניט, אין קיין מאָס, די פונקציע פון באַשפייזן און דערנערן דעם קערפער (דאָס איז אויך דער הסבר, וואָס הגם יום־כיפור טאָר מען ניט עסן און טרינקען — און דאָך איז דאָס בשמים־שמעקן נישט פאַרבאָטן).

אין נמשל פון תורה און מצוות זיינען אויך פאַראַן די צוויי אונטערשיידן:

תורה ווערט פאַרגליכן צו „טעם". עס איז פאַרבונדן מיט פאַרשטאַנד און חכמה; מען דאַרף זי פאַרשטיין און אַריינגעמען אינע־וויניק אין זיך ביז זי ווערט פאַראינציקט מיט דעם לערנער און ווערט אַ חלק פון זיין מהות. אין דעם טיילט זיך תורה אויס אָפילו פון אַנדערע וויסנשאַפטן, וועלכע ווערן געלערנט נאָר אויסערלעך און באַווירקן ניט דעם לעבנס־שטייגער פון דעם וואָס לערנט די וויסנשאַפט. אַנדערש איז תורה, וואָס איז — ווי דער אינהאַלט פון איר נאָמען (תורה־הוראה: אָנווייזונג) — אַ וועגווייזער אין לעבן; מיט איר אינהאַלט און גייסט־קראַפט באַוועגט זי דעם לערנער צו נאָכ־פאָלגן אירע אָנווייזונגען. עס איז אַ לערע וואָס דרינגט דורך און ענדערט דעם אידס וועזן. תורה פאַרמאָגט דעם אמת־גוטן און הייליקן „טעם" — זי גיט אַן אינטעלעקטועלן פאַרגעניגן. תורה א[illegible] אַ „שפייז" [illegible]אַר דער נשמה, וועלכע מוז האָבן תורה פאַר איר גייסטיקער דערנערונג און קרעפטיקונג.

מצוות, לויט זייער באַדייט, קענען גיכער פאַרגליכן ווערן צו „ריח". דער דורכפיר פון אַ מצוה איז נישט אָפהענגיק אין דעם פאַרשטיין די מצוה. עס פאַדערט זיך

ניט קיין ספעציעלע אינטעליגענץ צו טאָן אַ מצוה. מען מוז ניט דווקא וויסן דעם טעם פון דער מצוה. דאָס מיינט ניט, אַז מצוות האָבן באמת ניט קיין טעם. פֿאַרקערט, די טעמים און די אינערלעכע באַדייטונגען פון די ג־טלעכע מצוות זיינען אומבאַגרענעצט — פונקט ווי זייער מקור — דער אויבערשטער וואָס האָט די מצוות געגעבן, איז אין־סוף, אומבאַגרענעצט, וואָס במילא זיינען זיי העכער פון מענטשלעכן פֿאַרשטאַנד וועלכע איז געצוימט און באַגרענעצט. אַפילו אַזוינע מצוות וועלכע געהערן צו דער קאַטעגאָריע פון „פֿאַרשטענדלעכע" אָדער „מאָראַליש־עטישע" געבאָטן, מוזן ווערן געטאָן מיט קב"ע, מיט געהרכזאַמקייט און אונטערטעניקייט צום ג־טלעכן ווילן און נישט ווייל אַזוי דיקטירט דער מענטשלעכער פֿאַרשטאַנד און מאָראַליש געווייסן.

פון דעם שטאַנדפונקט, איז לייכטער צו מקיים זיין ווי געהעריק די אַזוי גערופענע „נישט פֿאַרשטאַנדיקע" מצוות אַיידער די מצוות וועלכע לאָזן זיך באַגרייפן אויך מיטן מענטשלעכן פֿאַרשטאַנד; ווייל אָט דער שכל־מאָטיוו קען אַמאָל צוגעבן אַ מין אייגן־פֿערזענלעכן אינטערעס אויפן חשבון פון פולער אונטערטעניקייט צום ג־טלעכן ווילן — און דאָס מוז מינערן די פולשטענדיקע פֿאַראייניקונג מיט דעם אָנזאָגער פון דער מצוה, דער באַשעפער ב"ה.

אַזוי אַרום קומט אויס, אַז אין אַ געוויסן זין איז דאָ אין מצוות אַ העכערער און איידעלער אויסדרוק ווי אין תורה — פונקט ווי דער „חוש הריח" איז אין אַ געוויסער הינזיכט איידעלער ווי דער „חוש הטעם". ס'איז קלאָר אַז מצוות זיינען מער פֿאַרבאָרגן, זיי האָבן מער צו טאָן מיט די העכערע אויסווירקונגען פון דער נשמה ווי פונעם גאַנצן.

אויך אין צווייטן אונטערשייד צווישן טעם און ריח זיינען מצוות ענלעך צו „ריח", ווייל אויך זיי ווערן קיינמאָל נישט „פֿאַרעלטערט": די מצוות פֿאַרמאָגן דעם כח צו שאַפן דעם זעלבן חיות און פֿאַרגעניגן אַפילו ווען זיי ווערן ווידערהאָלט מערערע מאָל. פֿאַקטיש זיינען דאָך טאָקע פֿאַראַן מצוות וואָס מען איז זיי מקיים טאָג־טעגלעך און אַפילו עטלעכע מאָל אין זעלבן טאָג. דער מענטש ווערט ניט באַירט פון אַ פֿאַרלאַנג צו זוכן נייע מצוות. אַנדערש איז אין לימוד התורה: ווען אַן ענין ווערט ביים לערנער גוט פֿאַרשטאַנען און אַריינגעדרונגען אין געדאַנק, איז נאַטירלעך אַז ביי אים זאָל זיך דאָן דערוועקן אַ חשק צו לערנען עפּעס נייעס. דערביי מוז אָבער באַטאָנט ווערן אַז אויך תורה־לערנען איז אַ מצוה, אַזוי אַרום אַז תורה פֿאַרמאָגט אייגנטלעך ביידע מעלות, סיי פון „טעם" און סיי פון „ריח". דערפֿאַר האָבן טאַקע די חכמים אין משנה אויסגעפירט אַז „תלמוד תורה כנגד כולם" (תורה לערנען ווועגט אַריבער אַלע אַנדערע מצוות).

אין אויספיר: דער כח פון „משל" איז זייער גרויס און וויכטיק אויף צו פֿאַרשטיין די געדאַנקען וועלכע חסידות ברענגט אַרויס. דורך דעם „באַקלייד־מיטל" פון אַ פּאַסיקן משל קען אַ טיפער און איידעלער געדאַנק צוגעבראַכט ווערן נעענטער צום פֿאַרשטאַנד. וואָס טיפער ס'איז דער געדאַנק, אַלץ גרעסער איז די וויכטיקייט פון משל. דאָס גופא איז ערשט אַ באַוויז ווי ווייט דער משל איז איינגעוואָרצלט אין די טיפע שכל־קוואַלן, און נאָר אַזאַ איינער וואָס איז געבענטשט מיט אַ גאָר גרויסן און טיפֿל שכל קען זיך ריכטיק דערגרונטיקן צום תמצית פון געדאַנק, צו דער געהעריקער טיפקייט און בריייטקייט, ביז צום קענען אַרויסבאַקומען דעם פּאַסיקן משל וואָס זאָל אים ריכטיק און אַלזייטיק אויפקלערן און אָפשפיגלען. מען דאַרף אָבער אויך געדענקען, אַז אַפילו דער ריכטיק־פּאַסיקער משל איז ניט מער ווי אַ „לבוש", אַ „קליידונג" צום געדאַנק און האָט דאָך זיינע באַגרעניצונגען. וואָרום אַ קלייד ווי צוגעפּאַסט עס זאָל ניט זיין צום באַקליידטן קערפּער, באַצייכנט עס אָבער ניט מער ווי די אויסערלעכע קאָנטורן פון דעם גוף. אָט די אַרעמקייט פון משל קומט באַוונדערס צום אויסדרוק ווען עס ווערט באַנוצט אויף צו פֿאַרשטיין ג־טלעכקייט. ווייל ג־טלעכקייט איז באמת אינגאַנצן נישט אין גדר פון מענטש־לעכן געדאַנק. געדאַנקען קענען זיין טיפער און איידעלער ביז אַז ס'זאָל זיי שווער זיין צו פֿאַרשטיין. אָבער ג־ט ב"ה איז אין תוך געמען אינגאַנצן העכער פון ווערן באַנומען

(סוף אויף עמוד כד)

● דוד זאַריצקי

יחיאל איז געזעסן איינגעשרומפן אין זיך, געקוקט אויף זיינע געשוואָלענע פיס. ער האָט זיי געהאַלטן אויסגעשטרעקט אויף אַן אומגליקלעכן בענקל וואָס האָט זיך אַליין קוים געהאַלטן אויף צוויי פיסלעך.

ער איז געווען נידעריק, געזעצט, מיט גרויע, פון הונגער און היץ איינגעפאַלענע, אויגן. ס׳איז געווען ביינאַכט, אפשר פאַר און אפשר נאָך האַלבער נאַכט. קיין זייגער איז ניט געווען און קיין צייט איז אויך ניט געווען — און ער אַליין איז אויך ניט געווען, נאָר אַ בינטל צעפרעסענע קליידער און אין זיי האָט געשטעקט אַ שטיקל שאָטן פון אַ מענטש וואָס האָט אַמאָל געהייסן יחיאל.

זיין געשוואָלענער קערפער האָט זיך געשאָקלט אין קאָנוואולסיוון לאַכן:

— אברהמ׳ל — האָט ער געזאָגט — לאָמיר אָפריכטן אַ סדר מיט אַלע פיטשעווקעס.

אברהמ׳ל איז אויך געווען געשוואָלן פון הונגער, אָבער ער האָט איצט קיין היץ ניט געהאַט. ער האָט אָנגעקוקט יחיאל׳ס פנים, עטוואָס אין אים האָט אַ ציטער געטאָן: ער, ער, איז . . . און האָט מורא געהאַט אָפילו טראַכטן אַזאַ שוידערלעכן געדאַנק, אַז יחיאל איז שוין אויך, איז שוין אויך, איז שוין — —

— גוט — האָט ער געזאָגט — לאָמיר אָנהויבן . . .

יחיאל איז געווארן ערנסט: מיינסט איך רייד פון היץ? עס איז זמן חרותנו, און מיר אַלע פילן דאָ דעם חרות מער ווי שטענדיק, כי־כי . . .

און אברהמ׳ל האָט געשוידערט הערנדיק די רייד, און די ווערטער האָבן געעגבערט: יחיאל איז שוין אויך . . . וויפל זיינען מיר נאָך געבליבן . . .

— אָט זיץ איך „מסובין" — זאָגט יחיאל פאַרטראַכט — אַ גאַנצן יאָר שלאָף איך אויפן קולאַק, איז דאָך דער קולאַק מיין קישן. נו, לייג איך אונטער דעם קולאַק און איך שפּאַר זיך אָן ווי אַ מלך. און מצות האָבן מיר, גאַנצע דריי מצות אויף גאַנץ פּסח, זיינען מיר פריי מער ווי אַנדערע, ניין?

— פאַרוואָס? האָט אברהמ׳ל געפּרואווט פרעגן.

— אויך אַ שאלה! אַנדערע אַז זיי קריגן אַביסל מעל, פאַרשלינגען זיי עס. מיר האָבן געפאַסט עטלעכע טעג, כדי אָפּצושפּאָרן אַביסל מעל אויף מצות. זיינען מיר ניט פריי געוואָרן פון זיך אַליין? וואָס בינדט צו דעם היינטיקן מענטשן, אין אַזוינע טויט־יאָרן, אויב ניט דאָס שטיקל ברויט? און מיר זיינען פריי פון דעם שטיקל ברויט, פריי, דו הערסט! ממש פריי, מלאכים זיינען מיר, דאַרפן ניט עסן און ניט טרינקען גאַנצע

אַבט טעג. נאָר דריי מצות, דריי אייניציקע, שוואַרצע מצות פאַר יעדן איינעם.

— לאָמיר זאָגן — האָט זיך צעכליפּעט אברהמ׳ל — אויב אַזוי, לאָמיר טאַקע זאָגן מיט כוונה, עבדים היינ־־־

יחיאל האָט אַרונטערגעלאָזט זיינע קלאָצע־וואָטע פיס אויף דער ליימענער פאָדלאָגע, זיך אַ וואָקל געטאָן, ביז ער האָט זיך אַנגעכאַפּט אָן אַ שטיקל וואַנט און צו־געקראָכן צו אברהמ׳לען:

— דו פאַרשטייסט מיך ניט, אברהמ׳לע אַלשאַנער. ווען דו וואָלסט מיר פאַרשטאַנען, וואָלטסטו ניט געדעדט וועגן עבדים היינו. וכי תעלה על דעתך, אַז מיר זיינען עבדים? פון אַ קנעכט ביז אַ קייסער איז נאָך אַ וויטער וועג. איך טענה, אַז מיר זיינען קיסרים; ניט בני מלכים, נאָר מלכים ממש. גיב אַ קוק דורכן לאָך פון שליסל, וועסטו זען אַ שיכורע וועלט, וואָס שאָקלט זיך און פאַלט אַוועק אין אַ רינשטאָק; די גאַנצע וועלט פאַלט אַוועק אין אַ רינשטאָק און וואָלגערט זיך אין איר אייגענעם אָפּפאַל. און זע ווי מיר זיינען ריין; געשוואָלן ווי בערג, אָבער ריין. און די וואָס ליגן אויפן באַרגיקן בית עולם, פאַרברענט געוואָרן פון טיפוס און פון דיזענטעריע, אויסגעגאַנגען אין פייער אָדער צעפוילט געוואָרן — זיינען זיי ניט געגאַנגען שטאַרבן ווי מלכים? וואָס רייד איך! נאָך מער, נאָך ריינער! האָסט זיי געזען, אברהמ׳ל? — האָט ער אים געטרייסלט — האָסט זיי געזען? איך האָב זיי געזען און געקוקט אין די פאַרגלאָצטע אויגן, טויטע אויגן? ניין, ניין, נאָר פאַר־חלומט׳ע; זיך פאַרקוקט פשוט אויף יענעם עולם און שוין ניט געקענט צוריקקוקן אין היגן שמוץ. זיינען זיי אַזוי געבליבן אָפן, שטום פון פאַרוואונדערונג און בענקשאָפט, קוקנדיק אויף איין־און־אייניק פינטל גאַנץ אויבן . . . נו, זיינען זיי קנעכט?

הלל דאַרפן מיר זאָגן, נאָר הלל. ניט נאָר היינט ביינאַכט, ווען מיר ריכטן אָפּ דעם סדר, נאָר יעדן אָוונט, איידער מיר גייען שלאָפן, כדי, אפשר ניט אויפצושטיין מאָרגן; דאַרפן מיר הלל זאָגן, וואָס טויזנטער טאָנען שמוץ שיטן זיך אויף אונז און מיר בלייבן בלאַנק־ריין. און וואָס מער שמוץ מיר זען און וואָס מער בלאָטע מען שיט אויף אונז, אַלץ ריינער ווערן מיר. און אפשר מאָרגן, הערסט, אברהמ׳לע? אפשר מאָרגן וועלן מיר זיין אַזוי ריין, אַז די וועלט וועט אונז אויסשפייען, ווי יענע ווי אונזערע חברים אויפן באַרגיקן בית־עולם. אַ וואַרף טאָן און גלייך אין קבר אַריין כדי מער ניט אַנרירן דאָס שמוציקע וועלטל . . .

— זאָג אברהמ׳לע, זאָג נאָך מיר: „מקימי מעפר דל, מאשפות ירים אביון״ — — — אָט הויבט ער אונז אויף, אַזוי הויך, אברהמ׳לע האַרציקער, אַזוי הויך אַז מיר זענען כלל ניט די ערד. דוכט זיך מיר, אַז די ערד ליגט אונטער מיר ווי אַ קליין פילקע, גענוג אַ בריקע טאָן מיטן פוס און זי וועט זיך אַוועקקייקלען. לאָמיר טאַקע אַ בריקע טאָן: פאָשאָל וואָן, דו פאַרלייזיקטע וועלטל! פאָשאָל וואָן — — —

ער איז ווידער אַוועקגעפאַלן אויפן צע־טומלטן בענקל. די פיס האָבן ניט געוואָלט אים האַלטן.

—אָט אַזוי — האָט ער געקרעכצט — קענען מיר פראַווען אַ סדר אַ גאַנצן יאָר און זינגען לפיכך אנחנו חיי־־־

אברהמ׳ל איז צוגעלאָפן צו אים. ער איז געלעגן מיט פאַרמאַכטע אויגן. זיין געשוואָ־לענער פנים האָט געגלאַנצט פון געשווילענ־אַבער ער האָט געשמייכלט:

— דו ווייסט — האָט ער געשטאַמלט — עס איז אַזוי גוט צו זיין אַ גאַנץ פרייער מענטש צווישן גאַנץ קנעכטיקע קנעכט.

— לפי־־־לפיכ־ך — האָבן זיינע פיס געצאַפלט — אפשר וואָלטן מיר דאָך אַרויס אין אַ ריקוד, וואָס מיר האָבן זיך באַפרייט פון אַלץ; פון עסן, פון טרינקען, פון קליידער, וואָס מיר האָבן דעם לעבן אַוועקגעשטעלט אין אַ זייט און געזאָגט צו אים: העי, ברודער־לעבן, סערדצע, ווילסט זיך נאָכ־שלעפן, שלעפ זיך נאָך; ווילסט ניט, קענסטו בלייבן שטיין דאָ, אין דער כאַלופקע, אין דעם צוגעשלאָסענעם קאַמערל. מיר גייען ווייטער און דו בלייבסט הינטן. ווי אַ הינטל וועסטו אונז נאָכלויפן, ווייל מיר לעבן אָן לעבן. כי . . . כי . . . סט׳געהערט, אברהמ׳לע, אַ טייער ווערטל, מיר לעבן אָן לעבן, פונקט ווי מיר לעבן אָן ברויט, פונקט ווי איך זיץ „מסובין״ אָן אַ קישן. אַ קולאַק קען זיין אַ קישן — פאַרוואָס זאָל איך ניט קענען לעבן

אן לעבן?

פריי אינגאַנצן, אברהמ׳ל סערדצע; פריי ווי דער ווינט געיאָגט פון בורא עולם, ווי די בערג, די ריזיקע הימאַלאַיאַ־בערג, וואָס לאָזן ניט צו זיך קיינעם ניט; פריי ווי די כוואַליעס פון אָקעאַן, פריי, ניט פאַרבונדן מיט קיין זאַך ניט. וואָס קען נאָך אונז פאַר־בינדן מיט דער וועלט, אויסער דער פּסח׳־דיקער סדר, אויסער אַ הלל אַדער אַ לפיכך אַדער אַ הלל הגדול! וואָס נאָך?

אַז די ישיבה איז שוין ניטאָ, און די חברים זיינען שוין ניטאָ, און די היים איז שוין ניטאָ, און דאָס אייגענע לייב איז שוין אויך ניטאָ; טאָ וואָס, זאָג מיר, טאָ וואָס זשע — — —

און ווידער האָט זיך יחיאל אַרונטערגערוקט פון דער פּריטשע און זיך צוגעקייקלט צו אברהמ׳לען:

— זאָג מיר דעם אמת, דעם לעצטן אמת; זיינען מיר אין דער מינוט, ניט די פרייסטע מענטשן אין דער וועלט? ניטאָ נאָך וועמען צו בענקען, ניטאָ נאָך וועמען צו ווייַנען, ניטאָ פאַרוואָס צו בעטן. מיר האָבן נאָר איין וועג — איז ער געבליבן שטיין מיט ציטערנדיקע פיס און אויסגעשטרעקט אַ פאַרלאָטעטן אַרבל פאַר זיך:

— אַהי־־־ן! נאָר אַהין!

ווער האָט עס נאָר איין וועג, האַ? נעם יעדן אָפּגעריסענעם פויער, נעם דעם סאָלדאָט מיטן שפּיז אויפן ביקס, וואָס האָט מורא טאָמער וועלן מיר אַנטלויפן און מאַכן אַ נייע רעוואָלוציע, פרעג זיי וויפל וועגן האָבן זיי? הונדערטער. וואָס ווילן זיי? די גאַנצע וועלט! און מיר ווילן גאָרניט, ג־־־אָר ני־־־ט. אַזויפיל גאָרניט, אַז די גאַנצע וועלט איז ווערט אַ שפּיי פאַר אַזאַ גאָרניט ווי דער, פאַרשטייסט.

זיי זיינען ביידע געבליבן זיצן און אָנגע־הויבן זאָגן די הגדה. פריער שטיל, מיט אַ פאַר׳גנב׳עטן טרערעלע וואָס איז געקומען ניט־ווילנדיק; פריער מיט אַ קליין בילדל פון אַ היים, פון אַ ישיבה׳שן ניגונ׳דל; אַ סעקונדע לאַנג האָבן זיי אָפּילו אַ כליפּע געטאָן, אָבער זיי האָבן אויפגעציטערט: וואָס איז? איז עס דען ניט פּסח צום סדר? האָבן מיר ניט געזעדט וועגן פרייהייט? אַז מיר זיינען — — —

אברהמ׳ל האָט אַ קוק געטאָן אויף יחיאל׳ן, ער איז געזעסן אָנגעשפּאַרט, דעם קולאַק אונטערן קאָפּ און געמורמלט דאָס וואָס ער האָט געקענט אויף אויסנווייניק פון דער הגדה. אונטער די פאַרמאַכטע ברעמען האָבן זיך געצאָפּלט די אויגן.

ווי גוט עס איז איצט — האָט אברהמ׳ל געמורמלט — ווי גוט איז איצט אַז מען קען זיך דערמאָנען, אַז מען קען — — —

יחיאל האָט געעפּנט פאַרטערטע אויגן:

— נאָך ווי גוט! אַזאַ גוטסקייט האָבן מיר קיינמאָל ניט געקענט פילן. צופיל זיינען מיר געווען פאַרבונדן מיט דער וועלט און אירע קליניקייטן; צופיל האָבן מיר ליב געהאַט און מען האָט אונז ליב געהאַט; צופיל זאָכן האָבן אונז אינטערעסירט — האָט דען געקענט זיין גוט? היינט, אין דעם מאָמענט, אינטערעסירט אונז מער קיין זאַך ניט, נאָר דער אָוונט, דער סדר־אוונט אין לאַגער, נאָר דאָס און אַלץ אַרום איז מער ניטאָ — — —

אַ בראשית׳דיקע וועלט, נאָך פאַרן „ויהי״, און מיר ביידע יחיאל בן מלכה־לאה און אברהם בן . . . בן — אַלץ איינס ווי די מאָמע דיינע האָט געהייסן, זיי אַליין זיינען די אייניציקע אינעם וועלטל.

ס׳אַראַ גליק, רבונו של עולם, ס׳אַראַ גליק!

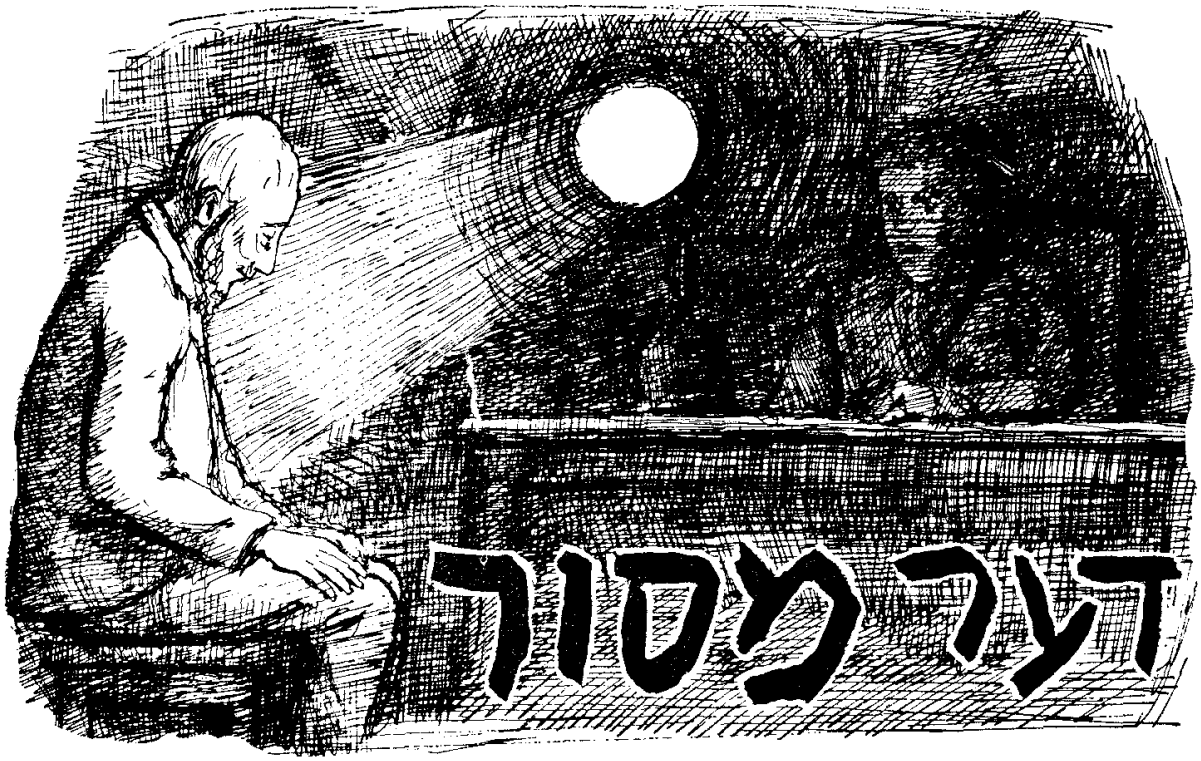
יחיאל איז ווידער געבליבן שטיין, אַ רוק געטאָן אַ געשוואָלענע פוס אַהער און אַהין. דאָס געשווילעכץ איז אויך געווען אין לאַגער און האָט ניט אַזוי ווי געטאָן. ס׳איז דאָך פּסח, האָט יחיאל גערעדט צו די געשוואָלענע פיס, ס׳איז דאָך די סדר־נאַכט און מיר זיינען אַזוי גליקלעך. טאָ לאָמיר אַ טענצל טאָן, וואָס זאָגט איר, געשוואָלענע פיס, מותר לך?

— הער אויף — האָט אברהמ׳ל זיך אויפגעקאָכט — וועסט אַוועקפאַלן — — —

— נו, איז וואָס? איז דען ניט בעסער אַוועקצופאַלן אין טאַנץ פאַרן בורא עולם, איידער אַוועקפאַלן ביי דער אַרבעט?

האָבן זיי זיך געגעבן די הענט און די ליימענע פאַדלאַגע האָט אַ ציטער געטאָן פון פאַרוואונדערונג, און די פיס האָבן אַנ־געהויבן זיך רוקן, אַ טריטעלע אַהער, און

(סוף אויף עמוד כד)

• הרב אליעזר פלטיאל

(המשך פון פאַריקן נומער)

אין ליאַפינסק איז געווען פרילינג. דער שניי איז צעגאַנגען אין די געסלעך און האָט געיאָגט אין פאַרפלייצנדיקע טייכן איבער די וועגן. די ערד איז געוואָרן נאַס און ליימיק. אַ ריח פון גראָז האָט זיך געשפירט אין דער לופטן. אינדערפרי פלעגט אַ פרעסטל באַדעקן די נאַקעטע ביימער, אָבער בייטאָג איז געווארן הייס. דער פרילינגס־ווינטל האָט געבראַכט דעם געזאַנג פון די ערשטע צוריקגעקומענע פייגעלעך. אויף די צווייגן האָבן זיך באַווינן גרינע, ווייכע פּעקלעך פון קלעפּעדיקע בלעטלעך: די צוקונפטיקע בלומען.

יוסף קאַפּלאַנען איז דער פרילינג ניט געווען צום האַרצן. דעם גאַנצן ווינטער האָט ער מיטגעאַרבעט מיט דער לאָקאַלער ענקאַוועדע. די אידן פון ליאַפינסק האָבן זיך שוין געהיט פון אים. זיין נוצן איז אויסגעגאַנגען. די ליידיקייט, נאָך די וואָכן פון אַרבעט מיט וואַראַנצאָוון און אַנדערע אַגענטן, האָט אים געפרעסן זיין האַרץ. די געוואויבהייט פון דאַונען יעדן טאָג האָט ער נאָך ניט אויפגעגעבן, אָבער דער דאַונען איז פאַר אים געוואָרן אַלץ שווערער און שווערער. בשעת'ן דאַונען פלעגט ער זיך אַלע מאָל דערמאָנען דעם באַהאַלטענעם וואָרט „מסור", וואָס ער האָט אָפט געהערט הינטער די פלייצעס. דאָס וואָרט האָט אים ניט געלאָזט רוען.

מיטן אָנקום פון פרילינג האָט קאַפּלאַן דערזען אַז די ען־קא־וועי־דע איז שוין מיט אים מער ניט פאַראינטערעסירט. דעם לעצטן מאָל ווען ער האָט באַגעגנט וואַראַנצאָוון אין דעם קליינעם סקווער, האָט אים יענער געגעבן אַן אָנצוהערעניש אַז אין געכן וועט ער דאַרפן פאָרן אַרבעטן אויף אַ נייעם אָרט.

— חבר קאַפּלאַן, אין ליאַפינסק איז שוין מער ניטאָ קיין נייס. קיין נייע קליענטן קומען שוין ניט. מען דאַרף, פאַרשטייט זיך, היטן די אַלטע, אָבער אַזאַ מענטשן ווי איר ווילן מיר פאַרנוצן אויף גרעסערע אַרבעטן. סיידן איר ווייסט עפּעס פון נייע־געקומענע וועלכע קענען אונז אינטערעסירן.

קאַפּלאַן האָט ניט געהאָט וואָס צו ענטפערן. וואַראַנצאָו האָט אים באַטראַכט פאַר אַ שטענדיקן אַרבעטער, ניט קיין געווינלעכן בירגער. וואָס היט אַנדערע בירגער לויטן אַלגעמיינעם שטייגער. פאַרן אַוועקגיין האָט

אים וואַנצאָוו דערמאָנט נאָך אַ מאָל:

— קוקט זיך צו, צי עס איז ניטאָ קיין ניי־געקומענע.

קאַפּלאַן איז אַוועק אַהיים מיט אַ שוועד האָרץ. די שמוץ אויף די ליאַפּינסקער גאַסן האָט זיך געקלעפּט צו די שיך, די זון האָט געשיינט און האָט אָן רחמנות באַוויזן פּאַר דער גאַנצער וועלט דעם פּראָפּעסיאָנאַלן מסור. עס איז געווען הייס, אָבער קאַפּלאַן האָט זיך געוויקלט אין זיין אַלטן פּוטער.

אַרײַנגייענדיק צו זיך אין הויז האָט ער דערהערט אַ יונגע, דערפּרייטע שטימע:

— אַהאַ, יוסף איז דאָ! שלום עליכם.

אַנטקעגן אים איז אַרויסגעלאָפן אַ שמייכל־דיקער, בלאָנדער יונגערמאַן און האָט אים וואַרעם אַרומגענומען.

— משה! פון וואַנען ביסטו דאָס אַראָפּ־געפאַלן מיט אַ מאָל?

זיין ברודערס פּלוצימדיקער אָנקומען האָט באָאומרואיקט קאַפּלאַנען. ער האָט מיט אים געריידט אין קורצע, ניט־קלאָרע פּראָזן, און האָט אויסגעמיטן משה׳ס פּריילעכע, היימישע אויגן. אין מיטן שמועס האָט ער זיך פּלוצים דערמאָנט אויף וואַנצאָוס וועלטער „קוקט זיך צו צי עס איז ניטאָ קיין ניי־געקומענע". וואָס וואָלט משה געטראַכט וועגן ער וויים עס?

משה קאַפּלאַן האָט פּאַרגעטערט זיין עלטערן ברודער פון קינדווייז אָן. יוסף האָט אים געלערנט עברי און חומש, און יוספ׳ס מיינונג איז פּאַר אים געווען אַ געזעץ. ביי יעדער שווערער פּראָבלעם אויף זיין וועג, איז משה געלאָפן זיך דורכשמועסן מיטן עלטערן ברודער. ער האָט געגלויבט אין יוספ׳ס קלוגע וועלטער, זיין קלאָר־זיכטיקייט און דערפאַרונג אין לעבן. משה האָט גע־וואוסט אַז יוסף, דער שטאַרקערער, עלטערער ברודער, האָט אים ליב אוּן ער קען זיך אָנשפּאַרן אויף יוספ׳ס פּלייצע. אָבער דאָס מאָל, האָט משה דערפילט אַז דעם ברודער עגבערט עפּעס. געקומען איז ער רעדן מיט יוספ׳ן ווי שווער עס קומט אים אָן צו היטן אידישקייט לערנענדיק אין מאָסקווער אוּ־ניווערזיטעט, נאָר יוספ׳ס זאָרג האָט אים איצט ניט געלאָזט רוען.

— וואָס מאַכט דיין רב, יוסף? איך האָף אַז אונזער באַרעמהאַרציקע „וולאַסט" (רעזשים), האָט אים נאָך ניט „צוגעדעקט".

— גינזבורג איז שוין לאַנג אַרעסטירט

— האָט קאַפּלאַן קורץ געענטפּערט.

— אַרעסטירט! מען האָט אים פּאַר׳מסר׳ט מסתמא? . . . ניין? . . . און דו האָסט ניט מורא צו בלייבן אין ליאַפּינסק נאָך זיין אַרעסט? — זיין שטימע האָט געקלונגען באַזאָרגט.

— דערווויילע ניט. סוף כל סוף וועל איך זיך מסתמא מוזן אַרויסקלייבן.

— אַ רחמנות אויפן רב׳ס משפּחה. קיין פּרנסה האָבן זיי אויך ניט. דו העלפּסט זיי אַרויס מיט עפּעס?

יוסף האָט ניט געענטפּערט. משה׳ס אַכטונג האָט אים נערווירט.

— נו, דערצייל וואָס הערט זיך ביי דיר.

— ס׳איז מיר געבליבן אין גאַנצן אַ פּאָר מאָנאַטן צו פּאַרענדיקן. איך האָב צרות פון דעם פּאָרזיצער פון קאָמסאָמאָל. ער פּאַר־דעכטיקט מיר אין דאָוונען. מען קוקט אויף מיר פון אַלע זייטן. פּריער פלעג איך פּאַר־לויפן שבת אין שול. איינמאָל האָב איך באַ־גענגט דעם קאָמסאָמאָל־פּאָרזיצער אויפן וועג. ער איז מיר נאָכגעגאַנגען ביז דער שול. איך בין ניט אַרײַנגעגאַנגען. זינט דעמאָלט האָב איך מורא צו גיין אין שול. וואָס זאָגסטו צו דעם?

יוספ׳ן איז געווען ענג. ער האָט מיט אַן אָנשטרענגונג אויסגעמיטן דעם ברודערס בליק.

— בעסער ניט גיין, פּאַרשטייט זיך. ס׳איז זיכערער. וואָס דאַרפסטו זיך מיט זיי פּאַר־פּירן?

— דו זאָרגסט פּאַר מיר צופּיל, יוסף. מיין זיכערקייט איז ניט ווערט מער פון דיינער. מיין ניט אַז איך וועל טאָקע ווערן אַ קאָמסאָמאָליעץ צוליב זיכערקייט. איך בין דאָך אַ איד! זאָלן זיי מיר טאָן וואָס זיי ווילן. איך בין גרייט.

„קוק זיך צו צי עס איז ניטאָ קיין ניי־געקומענע" האָט געקלאָפּט אין יוספ׳ס מוח. וואַנצאָוו רעדט ניט אומזיסט. צי וויים ער וועגן משה׳ן? משה׳ס היציקע, נאַרישע העלדישקייט האָט אים דערמאָנט אויף דוד גינזבורגן. דער גייט אויך אויף יענעמס

וועג . . . נאָר ער, יוסף, איז דער אינציקער מסור.

נו, און אַז ער איז אַ מסור, איז וואָס? וועט מסר׳ט דען ניט היינטיקע צייטן? אים אַליין האָט מען דאָך אויך מסתמא פאַר־מסר׳ט. זיי ווילן ניט מען זאָל אויף זיי מסר׳ן, טאָ זאָלן זיי זיך ניט פאַרפירן מיט דער מאַכט. פאַרוואָס מוז ער, יוסף קאַפלאַן, ליידן פאַר אַנדערע?

— איך בין געקומען מיט גאַרנישט — האָט משה איבערגעריסן זיינע געדאַנקען — ווילסט אפשר קומען מיט מיר אויף דער באַן־סטאַנציע ברענגען מיין וואַליזע?

זיי זיינען אַוועק צו דער סטאַנציע. אין וועג האָט משה ניט אויפגעהערט צו רעדן.

— מאַדנע, ליאַפינסק האָט אַלע מאָל דעם זעלבן אויסזען. די אַפטייק, דער פּאָסטאָמט, גאַרנישט בייט זיך ניט דאָ. און דאָס איז דאָך דעם רב׳ס שטוב. דאָרטן, ניין? מען דאַרף אַריינגיין באַזוכן דוידן . . .

— דוד איז אַרעסטירט — האָט זיך אַרויסגעריסן ביי יוספ׳ן — קיינער פון זיי וואוינט שוין ניט דאָ.

— דוד אויך? מען האָט זיי צוגענומען צוזאַמען?

משה׳ס פראַגעס האָבן אים געשטאָכן; ער האָט געענטפערט ניט ווילנדיק. אים האָט זיך געוואָלט פאַרזינקען צוריק אין זיינע אייגענע געדאַנקען. פאַרוואָס קאָן ער ניט שווייגן, זיין קינדערשער ברודער?

— ניין, מען האָט אים צוגענומען שפּעטער. דער שוטה איז געבליבן אין ליאַפינסק. ער האָט געזאָלט אַוועקפאָרן, וואָלט מען וועגן אים פאַרגעסן.

— דוד וויס קיין מאָל ניט וואָס צו טאָן. דו האָסט אים געדאַרפט אַוועקשיקן פון דאַנען. דיר וואָלט ער געפאָלגט.

— קיינעם האָט ער ניט געפאָלגט — האָט ער מיט כעס געענטפערט. און ער האָט זיך גלייך דערמאָנט אויף וואַראַנצאָוו׳ן, „קוק זיך צו צי עס איז ניטאָ קיין ניי־געקומענע". איצט מיינט אָט דער נאַרעלע אַז ער, יוסף, האָט געפּרואווט ראַטעווען גינזבורג׳ן. זיין צוטרוי איז אַזוי בלינד. מיט אַ באַהאַלטע־נעם קוק האָט יוסף באַטראַכט דעם ברודער. אַזוי יונג, אַזוי אומדערפאַרן . . . אַ קינד. ער האָט זיך דערמאָנט אויף די צייטן וועט ער פלעגט האַלטן משה׳ן אויף די הענט און הערן פון אים די מעשה פון אברהם אין קאַלכאויוון.

„און אברהם איז געגאַנגען אין פייער", פלעגט משה אויסשרייען און פלעגט פאַר־זשמורען די אויגן.

— אברהם איז געגאַנגען אין פייער — האָט יוסף אומגעריכט אויסגערעדט.

— אָבער זוכן דעם פייער דאַרף מען ניט — האָט געענטפערט משה. ער האָט גע־מיינט אַז יוסף רעדט וועגן גיזנבורג׳ן — דויד האָט געזוכט דעם פייער.

— אַמאָל דאַרף מען זוכן דעם פייער — האָט יוסף שאַרף געענטפערט — אַמאָל דאַרף מען זוכן דעם פייער בכדי אויסמיידן צו פאַרפירן אַנדערע . . .

— וואָס מיינסטו?

אָבער יוסף איז שוין ווידער געווען פאַר־זונקען אין מחשבות. אַ צעטומלענישׂ — אַזוי ווי אין דער צייט פון זיין אַרעסט — האָט באַהערשט זיין מוח. „גענוג, גענוג, גענוג", האָט ענדלאָז געשטאָכן אין קאָפּ. ווי ווערט מען פּטור פון דעם אַלעמען?

זיי זיינען צוגעגאַנגען צו דער סטאַנציע. מענטשן זיינען געווען אויסגעשטעלט לענג־אויס די באַן־רעלסן, וואַרטנדיק ביז די באַן וועט אָפּפאָרן. צווישן די וואַגאָנעס, ווי פון טונקעלע היילן, האָט געשיינט דער שוואַרצער שטאָל פון די שווערע רעדער. יוסף האָט זיך צוגעקוקט: פאַמעלעך האָבן זיך די רעדער געגומען דרייען; אַ שווערער צי האָט זיי אַוועקגעשלעפּט שנעלער. אַ פונק האָט זיך אַוועקגעטראָגן פון די בלישטשענדיקע רעלסן. שנעלער, שנעלער.

יוסף האָט זיך אַ ריס געטאָן צו די שיינעדיקע פאַסן פון די לויפנדיקע רעדער. פאַר אַ מינוט איז זיין גאַנץ לעבן מיט אומ־געהויערער קלאַרקייט, דורכגעלאָפן פאַר זיינע אויגן . . . ער, יוסף, האָט נאָך באַוויזן אַ געשריי צו טאָן „שמע ישראל . . ."

דער פסח שיין וכו׳ / סוף פון עמוד טו

ברעכן אַלע מצרים־צוימען פון וועלטשאַפט, באַוועלטיקט פשוט מיט אַ מעכטיקער אמונה־שפע (וואָס נאָר אַ דאַנק דעם איז דער יונגער חסיד גרייט צו זיין יציאת־מצרים שליחות מיט אַזאַ פייערדיקן בטחון וואָס דערשטוינט אַפילו פרומע אידן); חוץ דעם אַלעם טראָגן אין זיך די ריידּ פונעם נשיא אַ סגולה׳דיקע אמונה־קראַפט, וואָס ווירקט און באַווירקט אויך וועז מ׳באַנעמט ניט זייער תוכן, אויך וועז זייער תוכן האַנדלט ניט דירעקט אין ענינים פון אמונה. עס האָבן זיך בפירוש אַזוי אויסגעדריקט אידן אַזעלכע, וואָס דערווייל נויטיקן זיי זיך ליידער אין אַזאַ סגולה־כוח.

און איז דען מעגלעך ניט צו באַאיינדרוקט ווערן פון נאָך אַ שניידיק־בולטן פאַדעם וואָס ציט זיך דורך אַלע שיחות ק׳ און וואָס שטעלט מיט זיך פאָר דעם חותם, דעם ענדשלוס פון אַלע אומצאָליקע תורות, מאמרים, פלפולים אא״וו — און דאָס קען זיך איבער׳חזר׳ן ממש הונדערטער מאָל אין איין נאַכט־התוועדות! דערמיט ווערט געמיינט דעם שטראָם פון ברכות און אַלערליי לשונות־רייכע אויסדרוקן פון העכסטן בטחון אין דער באַלדיקער פאַרווירקלעכונג פון דער גאולה שלמה דורך משיח צדקנו. ס׳איז גאָרניט צו משער זיין וויפל אידישע הערצער גיבן אַ צאַפּל מיט בטחונדיקער דערוואַרטונג ביים הערן אַזויפיל און אַזוי אָפט, אַזוי שטאַרק און מיט אַזויפיל גוטע געשמאַקע ווערטער, וועגן דער גאולה העתידה!

ס׳איז די דירעקטע ליניע פון „בניסן נגאלו״ און „בניסן עתידין להגאל״ דורך אַ נשיא וואָס שטאַרקט ביי אידן די אמונה שלמה אין דער גאולה העתידה און דער־נענטערט זיי צו דער גאולה בב״א.

דער משל אין חסידות חב״ד / סוף פון עמוד יז

מיט שכל, מיט „געדאַנקען״. ווי דער אַלטער רבי ברענגט דאָס קלאָר אַרויס: וועז אייגער זאָגט אַז ג־טלעכקייט איז ניט פאַרשטאַנדיק, איז עס גלייך ווי אייגער זאָל זוכן אַרויס־ברענגען די טיפקייט פון אַ געדאַנק דורך זאָגן אַז עס קען נישט אָנגעטאָפּט ווערן מיט די פינגער, וואָס אַזאַ באַהויפטונג גרענצט זיך מיט אַבסורד. וואָרום פונקט ווי די פינגער קענען אָנטאָפּן נאָר זאָכן וועלכע קענען גענטאָפּט ווערן, אַזוי קען דער שכל פאַרשטיין נאָר זאָכן וועלכע קענען קומען אין גדר פון פאַרשטאַנד. ג־ט ב״ה איז אָבער אַבסאָלוט אומבאַגרייפלעך אוך אומבאַנעמלעך, אַזוי אַז דער שכל־פאַרשטאַנד איז דאָ פונקט אַזוי ניט־צוטריטלעך ווי דאָס טאָפּן מיט דער האַנט.

(איבערזעצט דורך הרב א. פלטיאל)

די גליקלעכע סדר נאַכט / סוף פון עמוד כ

אַ טריטעלע אַהין, אַ טריט פאָראויס און אַ טריט צוריק... לעבעדיקער, טויטע פיס! אַביסל פריילעכער, נאַרישע טרערן. נו, נו, אַביסל פריילעכער, נאַרישע טרערן...

האָט זיך אברהמ׳ל צוגעטוליעט צום וואַקלענדיקן יחיאל, און יחיאל האָט זיך אָנגעהאַלטן אָן צעברעקלטן אברהמ׳ל — און אַזוי האָבן זיי געטאַנצט, אַ מינוט, אַ צווייטע מינוט:

„לאבותינו ול־־־נו, שלא אחד, אחד בלב־־־ד, שלא אחד־־״

— דו הערסט, אברהמ׳ל אח־־־ד, נאָר אח־־ד־־

און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַלץ צו דרייען און שאָקלען. און יחיאל האָט זיך איינגע־דראַפעט אין אברהמ׳לען און אברהמ׳עלען איז געוואָרן פלוצלונג זייער שוואַר...

— יחיאל — האָסט אַר געשטאַמלט — מיר איז שוואַר, טאַנץ ניט אויף מיר...

אָבער יחיאל האָט ניט געטאַנצט. ער האָט זיך נאָר אַ קייקל געטאָן און איז צוגעפאַלן צום צעטומלטן בענקל, אָנגעכאַפּט אַ פיסל און געכליפּעט אַ כליפּעדיקן געלעכטער:

„אח־־ד, אח־־ד בלב־־ד, בלב־־ד״...

און דער סאָלדאַט מיטן אָנגעשפּיזטן ביקס האָט אַריינגעקוקט דורכן לאָך פון טיר און זיך געקייקלט פון געלעכטער:

— משוגעים, פון הונגער משוגע געוואָרן, היידא רעביאַטאַ, טאַנצט נאָך אַביסל... אָבער ביידע האָבן ניט געהערט, פון צופיל גליק האָבן זיי ניט געהערט...

סיון־תמוז ה׳תשל״ה, באַנד 17, נומער 1 (64)

פרייז 75 סענט

קאונסיל נשי ובנות חב״ד
770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ. י.

א רוף פון דעם רבי שליט"א צו די דריי וואכן

וועגן דער גאולה פון דעם איצטיקן גלות (וועלכער איז פאַרבונדן מיט די דריי וואָכן), זאָגט דער נביא ישעי', אַז „ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", ד. ה. אַז די גאולה איז אָפהענגיק פון דריי זאַכן:

א) משפט, וואָס דאָס מיינט „תורה"; ב) צדקה, די מצוה פון „צדקה"; ג) תשובה, אומקערן זיך צום אויבערשטן, וואָס דאָס איז פאַרבונדן מיט „תפלה".

וואָס דערפאַר איז זייער וויכטיק אַז יעדן טאָג, — פון די 21 טעג וואָס צווישן י"ז בתמוז און ט' באב — זאָל מען טאָן די דריי אויבן־דערמאָנטע מצוות — אין אַלע שולן, זומער־קעמפּס, און וואו נאָר עס געפינען זיך אידן — צוזאַמען מיט אַ מנין (ווי וויים מעגלעך), וואָס בשעת די מצוה ווערט געטאָן צוזאַמען מיט צען מענטשן איז דאָס דער העכסטער אופן אין קיום המצוה.

ד. ה. א) לערנען תורה אַלע טאָג צוזאַמען מיט אַ מנין; ב) געבן צדקה אַלע טאָג (אויסער שבת) צוזאַמען מיט אַ מנין; ג) דאַוונען אַלע טאָג תפלה בציבור צוזאַמען מיט אַ מנין (וואָס די דריי מצוות פון „תורה עבודה גמ"ח" זאָגט די משנה, אַז אויף זיי איז „העולם עומד").

און מען זאָל דאָס טאָן מיט לעבעדיקייט און פריילעכקייט, וועט דאָס ברענגען, אַז בקרוב וועלן די טעג איבערגעקערט ווערן לששון ולשמחה, און עס וועט מקויים ווערן דער פסק פון רמב"ם, אַז „ישראל עושין תשובה ומיד הן נגאלין".

וואָס בשעת אַ איד טוט אַ מצוה איז ער אַ שליח פון דעם אויבערשטן, וואָס אַזוי ווי דער אויבערשטער באַשאַפט די רפואה פאַר די מכה, און די רפואה קומט אין אָפן, אַז עס איז מלכתחילה נישטאָ קיין מכה, אַזוי אויך אידן — וואָס זיינען אַ „חלק אלוקה ממעל ממש" — האָבן באַקומען דעם כח פון דעם אויבערשטן אויף מקדים זיין די רפואה אין אָפן, אַז עס איז מלכתחילה נישטאָ קיין מכה. וואָס בנוגע צו די דריי וואָכן „בין המצרים", איז די הקדמת הרפואה — די מצוות פון תורה צדקה און תפלה.

די אידישע היים

פערטל יאָר שריפט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

סיון־תמוז ה'תשל"ה — באַנד 17, נומער 1 (64)

וואָס מיינט „שלומה של מלכות" — י. יהודי . א

אין ליכט פון הדלקת הנר
— הרב מ. ש. אשכנזי . . . . . ד

השקפה (ערשטער אַרטיקל)
— הרב ד"ר ניסן מינדעל . . . . . ח

הרה"ג והרה"ח ר"י דזשייקאָבסאָן
— צ. מ. שטיינמעץ . . . . . י

„דעם קאָפּ... ניט פאַרלירן" — י. מונדשיין . . יג

אַ „ווילדלעכער" בחור — דוב ראַווסקי . . . טו

פאַראייניקונג פון הפכים אין אידישן
לעבן — צבי יאיר . . . . . יט

די מתנה־געבערין — ד. זאַריצקי . . . . . כב

וואס מיינט „שלומה של מלכות"

• י. יהודי

(באַזירט אויף נקודות פון אַ „שיחה" פון כ"ק אדמו"ר שליט"א, וואָס איז פאַרצייכנט לויטן זכרון פון צוהערער)

רבי חנינא סגן הכהנים אומר: הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו (אבות ג, ב) — לויט דעם איינפאַכן אָפּטייטש פון אָט דער משנה קומט אויס, אַז רבי חנינא זאָגט דאָ אָן מען זאָל תפילה־טאָן און בעטן פאַרן „שלום", פאַרן פרידן און וואוילזיין פון דער הערשנדיקער מלכות, וואָרום ווען ניט די מורא פאַר איר (דאָס הייסט, ווען די מלוכה פאַרלירט איר מאַכט און שטאַנדהאַפטיקייט ביז מ'הערט אויף מורא צו האָבן פאַר איר, דאַן) קומט אַ צושטאַנד ווען איין מענטש שלינגט איין זיין פריינט לעבעדיקערהייט.

ס'איז באַוואוסט, אַז די „פּרקי אבות" אַנטהאַלטן „מילי דחסידותא" — דאָס זיינען אָנווייזונגען און לערעס ווי אַזוי אַ איד זאָל איינשטעלן זיינע הנהגות און זיין אַרט לעבן לויטן דרך פון חסידות, לויט דער אויסגעאיידלטער און דערהויבענער מאָס פון תורה־גוטסקייט און מדות טובות, וואָס די חכמים ז"ל באַצייכענען ווי מדת חסידות — און דאָס מיינט אַזאַ פיינע און קדושה'דיקע הנהגה וואָס איז נאָך מער און אין צוגאָב צו דעם וואָס עס פאַדערט זיך לויט דער מאָס פון הלכה.

טאָ אויב אַזוי — איז שווער צו באַגעמען וואָס די געבראַכטע משנה מיינט צו זאָגן און לערנען:

ערשטנס: אָט דער אָנזאָג, צו בעטן פאַרן וואוילזיין פון מלכות — און דאָס מיינט דאָך די ניט־אידישע מלוכה־הערשאַפט — וואָס האָט עס צו טאָן מיט מידת חסידות? דאָס זעט דאָך אויס ווי אַ „פּראַקטישע" עצה וואָס רירט אָן די פּשוטע טעגלעכע באַדינגונגען פון זיכערקייט און שוץ־באַזאָרגונג. איז דאָס דער אויפטו פון דעם וואָס די משנה לערנט אונז?

צווייטנס: ס'איז פאַרשטענדלעך, אַז ווען אַ מלוכה פאַרלירט איר הערשערישע מאַכט און אָרדענונג און דיסציפּלין אין לאַנד, שאַפט זיך דאָרט אַ כאַאָס, וואָס פירט צו גזילה און רציחה און אַ מענטש איז ניט זיכער מיטן לעבן. און אויב נאָר דאָס מיינט די משנה, האָט זי דאָך געדאַרפט באַנוצן אָן אויסדרוק וואָס זאָגט עס פּשוט און קלאָר (אַז א'ינער וואָלט דעם צווייטן געשלאָגן, גע'הרג'עט א"א) — וואָס מיינט אָבער אָט דער אויסדרוק פון „חיים בלעו", פון „דערשלינגען לעבעדיקערהייט"? (ס'איז דאָך שווער צו זאָגן אַז די חז"ל האָבן דאָ בלויז געוואָלט אַ לשון פון מליצה; זיי האָבן געוויס דערביי געהאַט אַ באַזונדער כוונה).

דריטנס: וויבאַלד דאָ רעדט זיך וועגן מענטשן וואָס קומען לערנען די מדות־חסידות פון פּרקי־אבות — טאָ ווי איז עס מעגלעך אַז אַזעלכע וואָס האַלטן ביי פּירן זיך לויט מדת־חסידות זאָל ביי זיי זיין דער אינציקער אָפּהאַלט פון „איינשלינגען" דעם צווייטן „לעבעדיקר־הייט" די מורא פון אַ וועלטלעכער „מלכות"? (וואָרום פון לשון „איש את רעהו חיים בלעו" איז קענטיק, אַז אין דער געפאַר פון „חיים בלעו" זיינען פאַרוויקלט טאַקע די וואָס קומען לערנען די משנה — דאָ האַנדלט זיך דאָך וועגן אַן „איש" און זיינס גלייכן — „רעהו").

אין אַנדערע וועגן: ווי איז עס בכלל מעגלעך אַז ר' חנינא זאָל אָפּשאַצן אידן אין אַזאַ אופן אַז דער אינציקער אָפּהאַלט פון איינשלינגען דעם צווייטן „לעבעדיקערהייט" זאָל זיין בלויז די „מורא" פון אַ וועלטלעכער „מלכות"?

פערטנס: אין דער זעלבער משנה, באַלד נאָכן געבראַכטן מאמר, קומט (לויטן סדר פון

פיל נוסחאות, ווי אויך לויטן אלטן רבי'ן אין זיין סידור) נאך א מאמר: „שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים וכו' " — אז אויב עס זיצן צווי אידן צוזאמען און זיינען ניט פארנומען מיט רייד פון תורה איז עס א „מושב לצים". דארף מען פארשטיין: אט דער מאמר, וואס רעדט וועגן דער וויכטיקייט פון לערנען תורה, וואס פארא צוזאמענהאנג האט ער מיטן פריערדיקן מאמר וועגן מורא פון מלכות, וואס צוליב דעם זיינען ביידע איינגעשלאסן אין איין משנה?

* * *

די חז"ל זאגן: „מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע" — די מלכות דא אויף דער ערד האט א געוויסע ענלעכקייט, אן אפשפיגלונג פון הימלדיקער, ג־טלעכער מלכות. פארוואס דאס איז אזוי, און אין וואס באשטייט טאקע אט די מלכות־קראפט און פראכט דא אונטן? — דאס איז דערפאר וואס די מלוכה דא האט איר באשטימטן הימלדיקן „שר" אויבן; און אזוי העכער און העכער, ביז עס איז איינגעוואלצלט אין דער אמתער און אבסאלוטער מלכות פון „מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא". און ווען די משנה זאגט: „הוי מתפלל בשלומה של מלכות" מיינט עס במילא ניט עפעס אנדערש, ווי צו תפילה־טאן און אויסבעטן מ'זאל דערהערן און דערפילן די בחינה פון מלכות פון דעם אויבערשטן, וואס קומט אויך אין געוויסער אפשפיגלונג — אין מלכות דא למטה.

און דאס דארף באוואלטיגן אויך אזא וואס לערנט תורה, איז מקיים מצוות און היט אפ די דיני התורה. ד. ה. אזא וואס דארף אבער נאך לערנען די „מילי דחסידותא" פון פרקי אבות. אוודאי איז ער ניט שייך צו באגיין אן איסור, א זינד; ער איז געוויס אפגעהיט ניט צו גנב'ענען, גזל'ענען; שוין אפגערעדט, אז ער וועט ח"ו ניט אוועקנעמען דאס לעבן פון א צווייטן. און דאך איז ער גרייט צו טאן אזוינס וואס רופט זיך „חיים בלעו" — „איינצושלינגען דאס לעבן" פון זיין חבר: ער ווייל אז דער חבר זאל לעבן און איז גרייט עס צו העלפן, באשיצן, ער ווייל אבער אז דאס לעבן יענעמס זאל זיין איינגעשלונגען אין זיין אייגענעם לעבן; אז דער צווייטער זאל זיך ניט אנזען ווי א גאנצע מציאות פאר זיך, יענער זאל ניט פארנעמען קיין אנגעזען ארט אין דער וועלט, אין זיין אייגענעם קרייז, און דערמיט מינערן פון זיין אייגענער חשיבות און מציאות. ניין, דאס קען ער ניט פארליידן. — וואס הייסט יענער זאל אים זאגן א דעה אד"ג? זוכט ער דעריבער אז זיין אייגענער וועזן זאל פארדעקן, פארשלינגען דעם וועזן פון זיין חבר.

אזא מידה און אזא הנהגה קען מען ניט אונטערדריקן און צוימען מיט שכל'דיקע טעמים און זעלבסט־אויפקלערונג, ווארום עס קען דאך אמאל געמאלט זיין אז לאגישערהייט איז ער גערעכט מיט זיין באהויפטונג: ער אליין איז א גרויסער למדן, ער האט שוין אפילו באוויזן דורכצולערנען גאנץ תורה און ער איז בכלל אן איש המעלה, מיט הויכע גייסטיקע מדריגות — בעת דער צווייטער, דער „רעהו" איז א פשוט'ער מענטש, מיט געווינלעכע כשרונות און ארעמער ידיעה אין תורה און חכמה, טא ווי קומט יענער צו אים! דארף יענער וויסן זיין ארט — „חיים בלעו"!

דעריבער איז די אייניקע עצה וואס די חכמים ז"ל לערנען אים צו טאן דערצו: צו דערהערן און דערשפירן די מורא פון מלכות פונעם מלך מלכי המלכים, וואס אט דער הרגש רופט ארויס ביטול און אראפגעפאלנקייט פון אייגענעם וועזן — ווארום לגבי מלכו של עולם האט דאך קיין שום וועזן קיין באטרעף ניט; און דער גרעסטער פון די גרעסטע איז לגבי אים ית' פונקט גלייך ווי דער קלענסטער פון די קלענסטע.

דער יצר־הרע איז אבער א קינסטלער אין זיין ארבעט: וועט א מענטש זיך ארייני־טראכטן און דערשפירן די מורא און ביטול צו דעם אויבערשטן — אבער דאס וועט אים באווירקן נאר אויף א קורצער וויילע. שפעטער מיט א שעה אדער צווי וועט שוין דער יצר־הרע

געפינען די מיטלען צו פאַרטומלען און מאַכן פאַרגעסן דעם פריערדיקן געפיל פון מוראה של מלכות. דעריבער זאָגן אונז אַן די חז"ל „והוי מתפלל"; ניט קענענדיק אויסווירקן מיט די אייגענע כוחות דאַרף מען דאָס אויסדאַוונען, אויסבעטן ווי אַ חסד חינם פון דעם אויבערשטן — ער זאָל אויפטאָן דעם „שלומה של מלכות", אַז מלכות זאָל וואָס מער דערשפירט ווערן און וואָס מער אַרויסרופן די געהעריקע מורא און ביטול.

און דערמיט ווערט אויך פאַרשטאַנדיק וואָס אין המשך פון אָט דעם מאמר קומט אין דער זעלבער משנה דער מאמר פון „שנים שיושבין" — ווייל ס'איז דאָ איין נקודה וואָס בינדט זיי ביידן צוזאַמען און דאָס איז דער הרגש פון ביטול: דער בעסטער באַווייז, אַז דער מענטש איז טאַקע אויף אַן אמת ביטול'דיק, איז דאָס וואָס ער לערנט תורה מיט ביטול (וואָרום ביי אַ בן־תורה איז דאָך זיין אייגענע חשיבות און מציאות טאַקע אינגאַנצן באַזירט אויף דעם) — און דער בעסטער „פרואוו" אַז זיין לערנען איז מיט ביטול זאָגט זיך אויס אין אַן אופן פון „שנים שיושבין", ווען ער זיצט און לערנט מיטן צווייטן ווי צווי גלייכע.

אויב ער זאָגט אַ פלפול און דער צווייטער הערט זיך צו; אויב ער איז דער ראש־ישיבה און לערנט־פאָר אַ שיעור פאָר צוהערער, ער פאַרענטפערט אַ רמב"ם, אַן „אורים ותומים" — אין אַזאַ לערנען דריקט זיך ניט אויס די מדה פון בטול און ענווה. אָבער וועז דער לערנען איז אין אַן אופן פון „שנים שיושבים", אַז ער האַלט זיך ביים לערנען ניט העכער פאָרן צווייטן (הגם ער מעג פאַקטיש זיין אַ פיל גרעסערער למדן און פאַרשטייער), דעמאָלט איז דאָ אַ קלאָרער באַוויז אַז זיין תורה־לערנען איז דורכגעדרונגען מיטן געהעריקן ביטול.

דערמיט ווערט אויך „געשמאַק" אויסגעטייטשט די ראי' וואָס די משנה ברענגט צום ענין „שנים שיושבין" פון פסוק „אָז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' " — אַז דאָס לערנען תורה איז אויף דעם ביטול־דיקן אופן פון „שנים שיושבין", דעמאָלט איז „נדברו יראי ה' ": קומט צום אויסדרוק זייער מורא פאָר דעם אויבערשטן — און דאָס שליסט זיך מיטן אַנהויב פון דער משנה, וואו עס רעדט זיך ווי אַ איד דאַרף מתפלל זיין צו דערשפירן די מורא פון מלכות, פון מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא*.

---

*) כדאַי צו באַמערקן, אַז וועז „שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה" — זאָגט די משנה — דעמאָלט איז „שכינה שרוי' ביניהם", און ס'איז באַוואוסט אַז „שכינה" איז עס די בחינה פון מלכות, וואָס וועגן איר רעדט זיך אין אַנהויב משנה.

הדלקת הנר / סוף פון עמוד ז

האָרב ס'איז דאָס פאַרנאַכלעסיקן זי (ביז חז"ל האָבן געפונען פאָר נויטיק דאָס צו אַנטפלעקן און באַטאָנען אויף אַ באַזונדערן אופן); בשעת מ'דערבליקט ווי אָט די מצוה רירט אַן ווארצלדיק אין די פונדאַמענטאַלע אמונה־און קדושה־פרינציפן — קען מען זיך ווי געהעריק איבערצייגן ווי גרויס און הימלדיק־הויך ס'איז אָט די ליכטיקייט פון די נרות שבת ויום־טוב, ווי לעבנס־נויטיק ס'איז צו באַמיען זיך מיט אַלע כוחות, אַז אין דער היינטיקער צייט — וועז מ'האַלט ביים סאַמע ענד־פונקט פון לאַנגן פינסטערן גלות, ביים סאַמע „פרייטיק־פאַרנאַכט" פון דעם „יום שכולו שבת" — זאָל יעדע אידישע טאָכטער אָנצינדן די נרות שבת און באַלייכטן דאָס אידישע הויז, די אידישע שטוב, און די אידישע נשמה מיט „נר מצוה ותורה אור", ווי עס מאַנט און רופט כסדר דער רבי שליט"א, און דורך דעם זוכה זיין בקרוב ממש צו „אני מראה לכם נרות של ציון".

אין ליכט פון דער מצוה פון הדלקת הנר

• הרב מ. ש. אשכנזי
כפר חב"ד

ווי באַוואוסט — און ווי שוין דערמאָנט אין די פריערדיקע מאמרים פון דער צייט־שריפט — איז די מצוה פון אָנצינדן ליכט ערב שבת און ערב יום־טוב אַ מצוה „מדברי סופרים"; ד. ה. ס'איז ניט אַן אָנזאָג וואָס איז געשריבן אין דער תורה און פאַררעכנט צווישן די תרי"ג (613) מצוות, נאָר אַ „דרבנן"־מצוה, וואָס די חכמים ז"ל האָבן מתקן געווען.

נאָכמער: די חכמים האָבן אָט די מצוה פון ליכט־צינדן אין ערב־שבת אויך באַגרינדעט אויף אַ טעם: עס זאָל אין שבת־נאַכט ניט הערשן קיין פינסטערניש אין שטוב און מ'זאָל ניט געשטרויכלט ווערן אין אַ שטיין, אָדער עפּעס אַנדערש; די בני־בית זאָלן ניט זיצן אין דער פינסטערניש — וואָס דאָס אַלץ קען חלילה פירן צו קריגעריי אַ"וו. אין קורצן: דאָס צינדן נר שבת, דאָס אַריין־ברענגען ליכט אין אידישן הויז איז געצילט צו פאַרהיטן, פאַרפעסטיקן דעם שלום בית.

דערביי געפינען מיר אַ מערקווירדיקע זאַך: טראָץ דעם וואָס דאָס צינדן שבת־ליכט איז „בלויז" אַ מצוה „מדרבנן", האָבן די חכמים זי געשטעלט אין איין ריי מיט די גרעסטע מצוות מן התורה — און דאָס סיי אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם שכר פאַר מקיים זיין די מצוה (וועלכער איינגעשלאָסן אינ־איינעם מיטן שכר פאַר די העכסטע כלל־מצוות) און סיי אין שייכות צום שטרענגן עונש פאַר ניט־מקיים זיין די מצוה, גלייך ווי די שטראָף פאַר באַגיין די האַרבסטע עבירות.

„אמר רב הונא (שבת כג, ב) הרגיל בנר הוויין לי' בנים תלמידי חכמים" — דער וואָס איז איינגעוואוינט, אויסגעהיט אין דער מצוה פון צינדן ליכט איז ער זוכה צו קינדער תלמידי־חכמים (באַזירט אויפן פסוק אין משלי — ו, כג — „נר מצוה ותורה אור", אַז דורך דער מצוה פון נר דערגרייכט מען צו דער תורה־ליכט, וואָס שיינט ביי תלמידי־חכמים); און רב הונא זאָגט וויי־טער: „הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה" — דער וואָס איז אָפּגעהיט אין דער מצוה פון מזוזה איז זוכה צו האָבן אַ פיינע וואוינונג; „הזהיר במצות ציצית זוכה לטלית נאה; הזהיר בקידוש זוכה וממלא גרבי יין" — דער וואָס איז געהיט אין דער מצוה פון ציצית איז זוכה צו פיינע קליידער, און דער וואָס איז אָפּגעהיט אין קידוש איז זוכה צו פאַרמאָגן פולע פעסער מיט וויין.

רב הונא האָט דאָ אויסגעטיילט פיר מצוות, וועלכע צייכענען זיך אויס מיט באַזונדערע ג־טלעכע ברכות און באַלוינונגען (דאָ אויף דער וועלט) וואָס זיינען אין איינקלאַנג מיטן וועזן פון די געטוענע מצוות.

זעט מען, אַז רב הונא האָט צווישן די אויסגעציילטע און אויסגעטיילטע מצוות איינ־געשלאָסן (און דערצו נאָך וויי די ערשטע פון זיי) די מצוה פון הדלקת נר — און דערמיט פאַרגליכן אָט די מצוה צו די מצוות פון מזוזה און ציצית, די צוויי יסודות'דיקע און גרויס־אַרומגעמענדיקע מצוות, וואָס זייער באַזונדערע קדושה־הויכקייט ווערט אַזוי קלאָר און אויספירלעך באַטאָנט אין דער תורה און אין מאמרי חז"ל. בלויז אַ פאָר קורצע ביישפילן:

די מצוה פון מזוזה אַנטהאַלט דאָך אינ־האַלטלעך דעם ענין פון אחדות הוי', פון

דעם אויבערשטנס איינציקייט, פון קבלת עול מלכות שמים און קבלת עול מצוות (די פרשיות פון קריאת־שמע); די סאַמע עיקרים און פונדאַמענטן פון אמונה ויהדות; עס זאָגט דאָך די תורה בפירוש, אַז די מצוה פון מזוזה ברענגט אריכות־ימים און ניט נאָר פאַר דעם מקיים המצוה אַליין, נאָר אויך פאַר די קינדער („למען ירבו ימיכם וימי בניכם"); און מזוזה איז דאָך, ווי די חז"ל זאָגן, אַ שמירה פון מזיקים. אַזוי אויך די מצוה פון ציצית, וואָס איר ספּעציעלע טייערקייט און גרויסקייט ווערט קלאָר אָנגעוויזן אין דעם מאמר פון חז"ל, אַז מצות ציצית איז „גלייכוואָגיק קעגן אַלע מצוות"! און אין איין שורה מיט אָט די צוויי מצוות, מיט זייערע ספּעציעלע זכות־באַלוינונגען האָט רב הונא אויך אַוועק־געשטעלט די מצוה פון הדלקת נרות מיט איר זכות און שכר.

נאָכמער: אייגנטלעך זעט אויס, אַז דער שכר פאַר הדלקת נרות שטייגט נאָך פיל איבער (בפרט לויטן אמת'דיק־אידישן בליק אויף ווערטן־פאַרגלייך) דעם שכר פאַר די מצוות מזוזה און ציצית, ווי דאָס ווערט געטייטשט אין איינפאַכן זין. ס'איז דאָך, דאַכט זיך, אינגאַנצן ניט איבערגעטריבן צו זאָגן, אַז ביי אַן ערנסטן תורה־איד איז דער שכר צו האָבן קינדער תלמידי־חכמים אַ סך טייערער ווי דער שכר צו פאַרמאָגן אַ שיינע הויז אָדער שיינע בגדים.

און פונקט אַזוי זעען מיר די אומגעהויערע גרויסקייט און פונדאַמענטאַלע וויכטיקייט פון דער מצוה פון ליכט־צינדן דורך אַ צווייטן פאַרגלייך — פון דער „נעגאָטיוועד" זייט: די משנה אין שבת (לא, ב) ציילט אויס דריי עברות, וואָס פרויען קומען־אום צוליב זיי אין דער צייט פון זייער גיין־צו־קינד; און די דריי עבירות זיינען: דאָס ניט אָפּהיטן טהרת המשפּחה, ניט אָפּשיידן קיין חלה, און ניט אָפּהיטן דאָס ליכט־צינדן ערב שבת וכו'. און ווידער דאָס זעלבע: דאָס ניט אָפּהיטן די מצוה פון טהרת המשפּחה איז פאַרבונדן מיט אַזאַ האַרבער הימל־שטראָף, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר דאָס קעגנזאַץ פון לעבן (כרת ר"ל); און אַזוי געפינען מיר איז אויך זייער האַרב דאָס ניט־אָפּשיידן חלה: ווען איינער עסט „טבל" (פון אַ געבעקס וואָס איז מחויב געווארן אין חלה און זי איז ניט אַראָפּגענומען געוואָרן) באַגייט ער אַ זינד וואָס אים קומט דערפאַר „מיתה בידי שמים". און דאָ זעען מיר, אַז צו אָט די צוויי גאָר האַרבע עבירות ווערט אויך צוגעגליכן די עבירה פון ניט צינדן ליכט, אַז צוליב זיי אַלע גלייך קומט ר"ל דער דערמאָנטער אומגליק אויף אידישע טעכטער ה"י.

דאָס וואָס דער אָפּהיט פון אָט די דריי מצוות איז אַזוי האַרב — ביז צום אָנרירן דאָס סאַמע לעבן — ווערט דאָרט אין גמרא באַלויכטן און אויפגעקלערט אַזוי: „אמר הקב"ה, רביעית דם נתתי בכם, על עסקי דם הזהרתי אתכם; ראשית קראתי לכם, על עסקי ראשית הזהרתי אתכם; נשמה שנתתי בכם קרוי' נר, על עסקי נר הזהרתי אתכם. אם אתם מקיימים אותם מוטב, ואם לאו הריני נוטל נשמתכם" — דער אויבערשטער זאָגט צו אידן: איך האָב אין אייך אַריינ־געגעבן אַ „רביעית" בלוט (ס'הייסט דאָס בלוט וואָס האַלט אויף דעם נפש, דאָס לעבן) — האָב איך אייך אָנגעזאָגט אָפּצוהיטן געבאָטן אין צוזאַמענהאַנג מיט בלוט (טהרת־המשפּחה); איך האָב אייך אָנגערופן „ראשית" (אידן וועלן גערופן „ראשית" — דאָס ערשטע) — האָב איך אייך אָנגעזאָגט צו טאָן, צו אָפּשיידן דאָס „ראשית" (חלה ווערט אָנגערופן „ראשית עריסותיכם"); די נשמה וואָס איך האָב אייך אַריינגעגעבן ווערט גערופן „נר" — האָב איך אייך אָנגעזאָגט צו פאַרנעמען זיך, צו צינדן דעם „נר" (שבת און יום־טוב ליכט). און דעריבער איז פאַר־שטאַנדיק פאַרוואָס זייער אָפּהיט איז נוגע ממש אין לעבן.

דער מהרש"א (דאָרט אויפן אָרט אין גמרא) גיט אַ טיפע אויסטייטשונג פון דעם מאמר חז"ל, אויפקלערנדיק, אַז אייגנטלעך זיינען אָט די דריי דערמאָנטע מצוות (טהרת המשפּחה, חלה, הדלקת נר) אינהאַלטלעך געבונדן מיטן חיות פון נפש, ד. ה. מיט די דריי טיילן אָדער מדריגות פון נפש: נפש הטבעית, נפש הרוחנית, און נפש השכלית. לויטן לשון פון קבלה און חסידות ווערן זיי געפּינען מיר איז אויך זייער האַרב דאָס

וועדטער: די חז"ל זאָגן, אַז עס זיינען דאָ דריי „שליטין", דריי „הערשער" אינעם מענטשן: דער מוח, ד. ה. דער שכל; דאָס האַרץ — די מדות; דער כבד (די לעבער, דאָס שאַפונגס־אָרט פונעם בלוט), געמיינט דאָס בלוט וואָס איז דער נאַטירלעכער קערפערלעכער באַלעב־קראַפט פונעם מענטשן. אין אָט די דריי הויפט־פונקטן אינעם מענטשן קומען צום אויסדרוק די דריי טיילן פון נפש — די העכסטע מדרגה, „נשמה", קומט צום אויסדרוק דורך שכל און מוח; די נידעריקערע דרגה, „רוח", דריקט זיך אויס אין האַרץ־מדות; און די נאָך נידעריקערע, „נפש", וואָס זי איז די פיזיש־נאַטירלעכע באַלעבונגס־חיות פון גוף וועלכע קומט דורכן בלוט־שטראָם, ווי עס וועדט געזאָגט: „כי הדם הוא הנפש".

און אין איינקלאַנג מיט די דריי מדרגות פון נפש, וואָס דער אויבערשטער האָט געגעבן דעם מענטשן צו באַלעבן אים, זיינען געגעבן געוואָרן די דריי מצוות — אַפּצוהיטן דורך זיי די דריי נשמה־טיילן: די מצוה פון טהרת המשפּחה איז די פאַרהיטונג פון „נפש" („רביעית דם נתתי . . על עסקי דם הזהרתי"). די מצוה פון „חלה" איז אַנטקעגן דער העכערער מדרגה פון „רוח", פון מדות, וואָס אין נפש, וואָס אין דער מדרגה הויבט זיך שוין אָן די אַנדערשקייט און העכערקייט פון מענטשן איבער אַלע אַנדערע בעלי־חיים און באַשעפענישן — ווי עס שטייט „רוח האדם היא העולה למעלה ורוח הבהמה היא היורדת למטה" (דעם מענטשנס „רוח" הויבט זיך, דאַרף זיך ציען און הויבן צו העכער); און פונקט ווי „חלה" איז דער „ראשית" וואָס ווערט אָפּגעשיידט פאַר קדושה און ג־טלעכקייט, אַזוי זיינען אידן די „ראשית", די „חלה" וואָס דאַרף אָפּגעשיידט ווערן און געהערן צו קדושה. ווי מיר געפינען אין מדרש, אַז אדם הראשון ווערט גערופן „חלתו של עולם" — מינו זיין באַשאַפן ווערן האָט זיך אָפּגעשיידט „חלה" פון גאַנצן באַשאַף. די מצוה פון הדלקת נר איז אין אינקלאַנג מיט דער העכסטער דרגא, „נשמה", וואָס ווערט אָנגערופן „נר", ווי עס שטייט: „נר ה' נשמת אדם" — און דאָס אָרט פון „נשמה" איז אין מוח, וואָרום אמת'ער שכל און פאַרשטאַנד שטעלט מיט זיך פאַר דעם באַדייט פון ליכט: שכל „באַלייכט" דעם מענטשנס וועזן און ווייזט אָן ווי צו פירן זיך אין לעבן. אַזוי אָרום, אַז די דריי מצוות זיינען אָנגעזאָגט מיטן ציל אָפּצוהיטן די דריי מדרגות פון נפש וואָס דער אויבערשטער האָט געגעבן דעם מענטשן, און דערפאַר זיינען זיי אַזוי „פאַראַנטוואָרטלעך" פאַרן מענטשלעכן לעבן, ווי געזאָגט אין דער משנה.

און מערקווירדיק ביז גאָר: פונקט ווי אין „פאַזיטיוון" פאַרגלייך מיט די מצוות פון מזוזה און ציצית, קומט אויס אַז די מצוה פון ליכט־צינדן האָט נאָך אַ געוויסן „פאַרצוג" — אין דער חשיבות פון דער באַלוינונג, ווי געזאָגט — אַזוי אויך אין „נעגאַטיוון" פאַרגלייך מיט טהרת־המשפּחה און חלה, ווערט אַרויסגעבראַכט אַ געוויסע העכערקייט ביי דער מצוה פון הדלקת־נר: בעת די אַנדערע צוויי מצוות האָבן זייער צוזאַמענהאַנג מיט „רוח" און „נפש", איז הדלקת־נר פאַרבונדן מיט דער העכסטער מדרגה „נשמה"! (ווי אויבן געזאָגט). און ס'איז אויך כדאי אָנצוואוייזן ווי עס שליסן זיך די ביידע פאַרגלייכן וועגן דער גרויסקייט פון הדלקת־נר און ווי זיי פירן ביידע אין איין ריכטונג: פונקט ווי הדלקת־נר איז די מצוה וואָס פאַרהיט די „נשמה" — וואָס איר אָרט איז אין מוח און שכל — אַזוי איז אויך דער שכר פאַר דער מצוה אויפן זעלבן געביט: קינדער תלמידי־חכמים, וואָס זייער דער־הויבנקייט און חשיבות איז אין שכל, די חכמה און שכל פון תורה.

* * *

אויסער דעם, איז הדלקת נר שבת (ויו"ט) אַזאַ עיקר'דיקע מצוה, וואָס באַלייכט און פאַרפעסטיקט אָן אייביק־הייליקן יסוד פון תורה און פון אונזער אמונה אין תורה־שבעל־פּה. אין זייער שטורעמדיק־רומפולער און געראַנגל־רייכער געשיכטע האָבן אידן געדאַרפט ביישטיין און איבערקומען פאַרשיידענע אַנשיקעניש מבית ומבחוץ, פון דרויסנדיקע באַדריקער און פאַרפאַלגער און אויך פון אינעוויניקסטע פלאָגן אין דער פאָרעם פון אַלערליי סעקטעס און באַוועגונגען, וואָס האָבן זיך אָפּטמאָל פאַרמאָסטן

קעגן די סאַמע עיקרים פון אמונה און יהדות.

אין דער תקופה פון די גאונים (מיט איבער טויזנט יאָר צוריק) איז אויפגעקומען אַ כת, אַ סעקטע מיטן נאָמען „קראים". אָט די סעקטע, אונטער דער אָנפירונג פון געוויסע א. ג. „חכמים" און געלערנטע, האָבן געשפאָלטן זייער אמונה אין דער תורה: זיי האָבן נאָר געגלויבט אין תורה־שבכתב — אַז זי איז געגעבן געוואָרן פון דעם אויבערשטן ביים באַרג סיני; זיי האָבן אָבער ניט אָקצעפטירט די אמונה אין תורה־שבעל־פה, אַז אויך די פירושים און אויסטייטשונגען פון דער תורה זיינען מינדלעך איבערגעגעבן געוואָרן פון דור צו דור פון משה רבינו, וואָס ער האָט עס באַקומען „מפי הגבורה". אַזוי אַרום האָבן די „קראים" מיט זייערע אייגענע „פירושים" געפעלשט און פאַרקריפלט די פונדאַמענטאַלע געדאַנקען און מצוות פון דער תורה.

איינע פון זייערע פאַלשע אָפּיקורסישע אויסטייטשן איז געווען אין שייכות צום פסוק „לא תבערו אש במושבותיכם ביום השבת" (שבת טאָר מען ניט צינדן קיין פייער). אין זייער פאַרקריפלונג זיינען זיי אָפּילו געוואָרן איבערגעטריבענע „מחמירים" און געלערנט דעם פסוק אַזוי אַז מ'טאָר שבת ניט האָבן קיין ברענעדיק פייער אָדער ליכט, אָפּילו ווען דאָס איז אָנגעצונדן געוואָרן ערב־שבת. זיינען זיי טאָקע אין זייערע שבתים געזעסן אין דער פינסטער (אין יעדן היגזיכט פון פינסטערניש!).

אונזערע חכמים ז"ל האָבן אָבער (לויט דער קבלה פון דור צו דור ביז משה רבינו) געלערנט און אויסגעדרונגען פון דעם פסוק גופא אַזוי: „ביום השבת אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר מערב שבת לשבת" — אין שבת טאָרסטו ניט אָנצינדן, אָבער דו מעגסט אָדער דאַרפסט (ווי וויטער געזאָגט) אָנצינדן פון ערב־שבת עס זאָל פון זיך ברענען אין שבת. נאָכמער: דאָ ווערט געמיינט ניט בלויז אַ דערלויבענעש, אַז ערב־שבת מעג מען אָנצינדן; דער אָנזאָג ניט צו אָנצינדן שבת קיין פייער מיינט אָנצודייטן אַז ערב שבת אָבער איז דאָ מער ווי אַ דערלויבענעש: ס'איז אַ פליכט, אַ מצוה אָנצוצינדן ערב־שבת־ליכט! (ווי עס שרייבט רבי סעדי' גאון, געבראַכט ברמז אין פירוש פון אבן־עזרא אויף דעם פסוק) — און דאָס טאָקע ווי אַ ליכטיקער תורה־אָנזאָג און באַווארענעש אין אָנבליק פון די פאַרלייקענער פון תורה און מצוות בכלל און די ליכטיקע קדושה פון שבת בפרט.

דאָס איז אַן אָנווייזונג און אַ מוסר־השכל: בשעת דער יצר־הרע זוכט צו פאַרפירן אַ אידן, „קליגלט" ער זיך (מיט אַ „פרומען" אָנשטעל) און פאַרלייגט זיך דווקא אויף א מצוה, וואָס איר ענין איז ליכטיק צו מאַכן אַ אידישע נשמה און גוף מיטן ליכט פון שבת, פון תורה ומצוות; נאָך דעם קען ער שוין פאַרפירן דעם מענטשן אַלץ ווייטער און נידעריקער ר"ל. מיר האָבן עס געזען ביי דער סעקטע גופא: זיי זיינען געגאַנגען אין זייער פאַרפעלשונג און כפירה אַלץ ווייטער, ביז צום פאַראורזאַכן אַ זאַך וואָס ברענגט צו „שפיכת דמים" — נישט צו ראָטעוועדיקן, למשל, אַ קימפעטאָרין אין אַ צושטאַנד פון פיקוח־נפש אין שבת, וועו דער אמת איז אַז צוליב פיקוח־נפש הייסט די תורה מחלל שבת זיין און ראָטעוועדיקן אַ אידישן נפש פון אומקום! און אַזוי האָט די סעקטע שוין אויך ניט מער אָפּגעהיט די יסודות'דיקע מצוות פון פאַמיליע־לעבן און געבראַכן אירע קדושה־צאַמען, וואָס דערפאַר האָבן די חכמים ז"ל אַרויפגעלייגט אַ פאַרבאָט צו שליסן שידוכים מיט די מיטגלידער פון דער סעקטע.

* * *

דאָס זיינען נאָר געציילטע (פון אַ סך) באַלויכט־פונקטן פון אָט דער מצוה, צו ליכטיק מאַכן אַ אידיש הויז בשעת דער שבת'דיקער סעודה, וואָס זעט אויס ווי אַן „איינפאַך־לאָגישע" זאַך — און בשעת מ'קוקט זיך איין דערין אַביסל גרינטלעכער, בעת מ'זעט ווי אויסנאַמלעך־גרויס ס'איז דער ספעציעלער שכר פאַר דער מצוה, און ווי

(סוף אויף עמוד ג)

השקפה

● הרב ד"ר ניסן מינדעל

(ערשטער אַרטיקל פון אַ סעריע)

אַ קינד קומט צו לויפן אַהיים און גיט אַ זאָג דער מאַמען: „אונזערע דערבייאיקע שכנים זייענען זייער אַרעם!" פרעגט די מאַמע: „פֿאַרוואָס מיינסטו אַזוי?" ענטפֿערט ס׳קינד: „דו האָסט געדאַרפט זען ס׳אַראַ טומל זיי האָבן דאָרט געמאַכט, ווען די בייבי האָט אַראָפּגעשלונגען אַ דיים!"

דאָס קינד האָט געמאַכט אַ לאָגישן (פֿאַר אים) אויספֿיר: וויבאַלד די בייבי האָט אַראָפּגעשלונגען סך־הכל אַ צען־סענטיקע מטבע, און דאָס האָט אַרויסגערופן אַזויפיל אויפֿרעגונג און פֿאַרדרוס, איז דאָך קלאָר, אַז זיי זיינען נעבעך גרויסע אָרעמעלייט, לאָגיש, אַ־יאָ? אָבער, פֿאַרשטייט זיך, אַז ס׳איז ניט דער ריכטיקער אויספֿיר. דאָס קינד האָט געמאַכט אַן אויספֿיר אויפֿן יסוד פון אויסערלעכע, אויבנאויפיקע אומשטענדן, ווי ער האָט זיי געזען מיט זיינע קינדישע אויגן. זיין שכל האָט נאָך ניט געקענט באַ־נעמען די זאַך טיפֿער און פֿאַרשטיין, אַז דער טומל איז געווען ניט צוליב דעם פֿאַרלוסט פון צען סענט, נאָר צוליב גאָר אַנדערע, פיל ערנסטערע, סיבות.

דאָ האָבן מיר אַ ביישפיל פון אַ קינדישער „השקפה". אָבער זי איז ניט באַשרענקט דוקא צו קינדער. יעדער אויספֿיר, אַדער אורטיילּ, וואָס ווערט געמאַכט אויפֿן יסוד פון אויבער־פלעכלעכע סימנים, ניט אַריינגייענדיק אין תוך פון דער זאַך — איז אַ קינדישע השקפה, ניט קוקנדיק ווי אַלט דער מענטש איז לויט זיין מעטריקע.

דאָס בעסטע וואָס קען געזאָגט ווערן וועגן אַזאַ „השקפה" איז, אַז דאָס איז אַ נאַיוווע, אַן אומשולדיקע. מ׳קען דעם קינד, אַדער דעם דערוואַקסענעם „קינד", אויפקלערן און אויפווייזן זיין טעות.

אַנדערש אָבער איז ווען די השקפה איז געבויט דורכאויס אויף פֿאַלשע יסודות, וואָס דער בעל־השקפה האַלט פֿאַר אמת׳ע. אין דעם פֿאַל איז שוין גאָר ניט אַזוי לייכט צו איבערצייגן דעם בעל־דבר ער זאָל ענדערן זיין השקפה.

לאָמיר דאָ באַלד פעסטשטעלן, אַז מיר רייַדן ניט וועגן פֿאַלשע מענטשן, מענטשן וועלכע הינקען אונטער אין די געביטן פון מאָראַל און עטיק, אַדער רעכענען זיך בכלל ניט מיט העכערע וועגן. און דאָך קען געמאַלט זיין, אַז אויך מענטשן, וועלכע זיינען העכסט מאָראַליש אַדער אַפֿילו רעליגיעז, זאָלן מאַכן פֿאַלשע הנחות און ציען פון זיי ריכטיקע׳(ד. ה. לאָגישע) מסקנות, און במילא מאַכן אַ ראַדיקאַלן טעות אין גאַנצן חשבון. אַ קורצע אויפקלערונג וועט דאָ זיין צו דער זאַך.

אונזערע חכמים ז"ל זאָגן אדם קרוב אצל עצמו — אַ מענטש קען ניט זיין אָביעקטיוו, ווען עס האַנדלט זיך וועגן אים גופא. דאָס מיינט, אַז אַ מענטש קען זיך אינגאַנצן ניט פֿאַרלאָזן אויף זיין אייגענעם שכל אין זאַכן וועלכע האָבן אַ שייכות צו אים. און דאָס נעמט דאָך אַרום זיין גאַנצן טאָג־טעגלעכן לעבן. דער איינציקער אויסנאַם קען זיין, ווען אַ ווילד־פרעמדער מענטש קומט צו דיר פרעגן אַן עצה אין אַן ענין וואָס האָט צו דיר גאָר קיין שייכות ניט און קען דיר אין קיין פֿאַל ניט אָנרירן — בלויז אין אַזאַ פֿאַל קענסטו זיין אָביעקטיוו און אורטיילן אַן קיינע פֿאַראורטיילן אָדער פערזענלעכע פֿגיות.

דער פשט פון „אדם קרוב אצל עצמו" איז, אַז אַ מענטש איז אַ משוחד צו זיך אַליין. שוחד (כאַבאַר), זאָגן חכמינו ז"ל, מיינט שהוא חד — ער מאַכט דעם נעמער און געבער פֿאַר איין מענטשן, און פונקט ווי אַ

מענטש קען ניט זען חסרונות אויף זיך און פאַראורטיילן זיך, אַזוי קען ער דאָס ניט טאָן לגבי דעם מענטשן פון וועמען ער האָט געזומען שוחד. די תורה זאָגט בפירוש, אוז די חכמים ז"ל האָבן דאָס אויפגעקלערט באריכות פון מענטשלעכער דערפאַרונג, אַז וועז אייַנער נעמט שוחד, קען ער שוין ניט זייַן גלייכגילטיק אוז אָביעקטיוו; ער מעג אַפילו זייַן דער גרעסטער מענטש. „שוחד מאַכט בליגד די אויגן פון חכמים, אוז פאַרדרייט די רייד פון צדיקים", זאָגט די תורה. אויב חכמים אוז צדיקים וועלן באַ־אייַנפלוסט פון שוחד, איז שוין אָפגערעדט וועגן פשוטע מענטשן. אוז, ווי געזאָגט, לגבי זיך, איז יעדער מענטש אַ משוחד.

עס איז ממש צו שטוינען, ווי אַזוי פייַנע ערלעכע מענטשן, מענטשן וועלכע האָבן בכלל אַ געזונטן שכל, טוען אָפּ אומגע־לומפּערטע זאַכן אונטער דעם אייַנפלוס פון שוחד־עצמי. אַמאָל הויבט זיך עס אָן מיט אַ קלייניקייט, אַ נאַרישקייט, אַן אומפּאָר־זיכטיקייט. אָבער עס פּאַסט דאָך ניט פּאָר אַזאַ מענטשן ווי ער, צו מודה זייַן זיך, אַז ער איז באַגאַנגען אַ פּעלער, שמועסט ער זיך איין, אַז לעולם איז דאָס גאָר קיין פּעלער ניט געווען, אוז ער האָט גאָר אַנדערש ניט געקענט אוז ניט געטאָרט האַנדלען, אוז ער לייגט זיך אין דער לענג אוז אין דער בריט אייַנצושמועסן די וועלט, אַז, אדרבה, דער דורכפּאַל איז גאָר געווען אַ געוואַלדיקע דערגרייכונג, אא"וו. אַזעלכע פּאַסירונגען אוז עפּיזאָדן זעט מען אויף יעדן טריט אוז שריט. מ'דאַרף ווייט ניט זוכן. געגוג צו דערמאָנען „וואָטערגייט". עס איז דאָך פשוט אומגלויבלעך, אַז אַ פּרעזידענט פון דער גרעסטער מלוכה אין דער וועלט זאָל זיך אַזוי באַנאַרישן, אַזוי אויך זייַנע יועצים, מיניסטאָרן. דאָס זייַנען דאָך געווען קאָפּ־מענטשן, יוריסטן, די אויבערשטע פון שטויסל פון דער אַמעריקאַנער אַקאַדעמיע.

אוז נעענטער צו זיך — צום עם חכם ונבון — האָבן מיר די פּרשה „מיהו יהודי", די „באַרד אָוו ראַבייס", אוז „סינאַגאָג קאונסיל". קען מען דען אָפשאַצן דעם חורבן וואָס די דאָזיקע צרות ברענגען אַריין אין אידישן לעבן? אוז, ווי באמערקט אויבן, האַנדלט זיך דאָ ניט וועגן מענטשן וועלכע קען ניט זען חסרונות אויף זיך, נאָר דווקא פרומע אידן, אידישע פירער אוז רבנים, וועלכע פירן זיך אין זייער פּערזענלעכן לעבן לויט דער הלכה. אוז דאָך, ווייל זיי זיינען משוחד פון זייערע אייגענע מאַטעריעלע אינטערעסן, האָבן זיי פּשוט „פאַרלאָרן דעם קאָפּ" (ווי חכז"ל זאָגן: אדם בהול על ממונו), אוז זיי שמועסן אייַן זיך אַליין אוז ווילן אייַנשמועסן די גאַנצע וועלט, אַז באשר בכן, טאָג איז ניט טאָג נאָר נאַכט, אוז נאַכט איז ניט נאַכט נאָר טאָג, אוז ווייס איז שוואַרץ אוז שוואַרץ איז ווייס; אדרבה, די נאַכט איז ליכטיקער ווי דער טאָג אוז שוואַרץ איז העלער ווי ווייס.

ליידער מוז מען צוגעבן, אַז בשעת דער „וואָטערגייט" סקאַנדאַל האָט בשעתו אַרויס־גערופן דעם גאַנצן אמעריקן טומל אוז דעת הקהל, אוז די מכה איז ראַדיקאַל אויסגעוואָרצלט געוואָרן, איז נאָך די פּרשה „מיהו יהודי" געבליבן ניט פאַרריכט; דאָס גלייכן די אַנדערע דערמאָנטע אַנגעוויטיקטע ענינים, מיט אַלע זייערע צעשטערנדיקע קאָנסעקווענצן.

אַנומלט האָב איך געהערט אַן אַמעריקאַנער רב אוז ראש־ישיבה, וועלכער האָט זיך באַרימט, אַז 90 פּראָצענט פון די גראַדו־אירטע תלמידים פון זיין ישיבה־הייסקול גייען אין קאַלעדזש, אוז ס'רוב פון זיי זיינען געבליבן ביי אידישקייט. איך בין נבהל ונשתומם געוואָרן. מרא דעלמא! איז דען דער צוועק פון אַ ישיבה צוצושטעלן וואָס מער סטודענטן אין קאַלעדזש, אוז צי מיט דעם דאַרף אַ ראש־ישיבה שטאַלצירן בפני עם ועדה? נניח אַז ער איז געווען געראַטן, אַז „ס'רוב פון זיי זיינען געבליבן ביי אידישקייט", כאָטש למען האמת דאַרף מען צוגעבן דעם אויסדרוק „מער אָדער ווייניקער" (מער קאַלעדזש אוז ווייניקער אידישקייט). שטעלט זיך אָבער די פּראַגע, אוז וואָס וועגן דעם „מיעוט" וואָס איז ניט געבליבן ביי אידישקייט? קען מען אַזוי לייכטזיניק אַוועקמאַכן מיט דער האַנט אוז געזאָגענען זיך אַפילו מיט אין פאַר־בלאָנדזשעטער אידישער נשמה? וואָלט ניט געווען מער רעכט, וועז די ראשי־ישיבות

(סוף אויף עמוד יא)

הרה״ג והרה״ח ר׳ ישראל דושיקאבסאן ע״ה

● צ. מ. שטיינמעץ

אפילו אַ פרעמדער, וואָס האָט צופעליק באַזוכט די געגנט פון קראון־הייטס און די סביבה פון 770 איסטערן פּאַרקווי, האָט געמוזט באַמערקן זיין אָריגינעלע געשטאַלט. מיט זיין אומאויסשעפּלעכער ענערגיע, זיין יוגנטלעכע רירעוודיקייט — וואָס האָט פּאַר־לייקנט זיין הויכן עלטער — מיט זיין פּקחות׳דיקן, דורכדרינגלעכן בליק, זיין שנעלן, ענייות׳דיקן שמייכל — האָט ער זיך אַרויסגעהויבן פון זיין סביבה.

אַז מ׳האָט פּאַר אַ שעה צייט נאָכגעפאָלגט זיין „סדר־היום״, האָט מען פּאַר זיך געזען אַ מערקווירדיק בילד: אָט האָט ער גע־ענדיקט דאָוונען און שוין איז ער אַרומגע־רינגלט פון אַ „רעדל״ מענטשן. איינער איז אַן עסקן אין זיין נייַער ישיבה, וואָס ער האָט נישט לאַנג אויפגעשטעלט פּאַר סטודענטן בעלי־תשובה; אַ צווייטער און אַ דריטער זיינען תלמידים אין דער ישיבה, פּאַר וועלכע ער איז דער טאַטע און מורה־דרך; אַ פּערטער וויל פּרעגן אַ שאלה אין איסור והיתר; אַ פינפטער דאַרף האָבן אַ טובה אין אַ משפּחה־ענין און אַ זעקסטער . . . אָבער אָט באַמערקט ער אין וויטן ווינקל פון ריזיקן בית המדרש אַ איד פון שיקאַגאָ און ער לאָזט זיך מיט זיין פלינקן פּאַריאַגטן גאַנג צו כאַפּן דעם אידן איידער ער פּאַרט אַוועק, אַרויסגייענדיק אויף דער גאַס, שטעלט מען אים אַפּ אויף יעדן טריט; אַנקומענדיק אַהיים צעקלינגען זיך אַלע דריי טעלעפאָנען אויף אַמאָל . . . דורך דער גאַנצער צייט, האָט ער פּאַר יעדן אַ גוטע עצה, אַ דערמוטיקנדיק וואָרט, אַן עפּיזאָד פון זיין אייגענער דער־פּאַרונג, אַ דירעקטן, פּשטות׳דיקן אַנאַליז, האָט ער צו עמעצן אַ בקשה, ווי, למשל, בעטן הילף פּאַר זיין ישיבה, טוט ער דאָס מיט אַזויפיל איידלקייט, באַשיידנקייט און פּיוס, גלייך ווי ער אַליין וואָלט געטראָגן די אחריות פּאַר דער רעטונג פון די הונ־דערטער פּאַרלאָזענע נשמות.

פון די אַלע מעלות און מדות טובות, וואָס אָט דער וועטעראַן פון חסידות־חב״ד האָט אין זיך פאַרקערפּערט, האָט מען צום־מייסטן געמוזט באַוואונדערן זיין אומאויס־שעפּלעכן קוואַל פון ענערגיע און זיין פּשטות׳־דיקע באַשיידנקייט. נאָך אַ האַלבן יאָר־הונדערט פון שווערער אַרבעט פּאַר אידישקייט און חסידות אין אַמעריקע, האָט ער יעדן טאָג געהאָט נייַע פּלענער, נייַע אידייען, ווי אַזוי אויסצושפּרייטן אידישקייט, ווי אַזוי צוריק צוברענגען תחת כנפי השכינה מער פּאַרבלאָנדזשעטע אידישע נשמות. ער איז געווען די אמת׳ע פּאַרווירקלעכונג פון פּסוק: „אין דער פּרי זיי דיין זאָמען און אין אַוונט לאָז נישט אָפּ דיין האַנט״. אָבער נאָך מער ווי פון זיינע גרויסע לייסטונגען, האָט מען געמוזט שטוינען פון דעם פּאַקט, אַז נאָך יעדער דערגרייכונג פון זיין לעבן, איז אָט דער חסיד ביי זיך געווארן נאָך מער באַשיידן, נאָך מער אַ „שפּל ברך״.

אין דער באַקאַנטער אגרת הקדש „קטונתי״ פון אַלטן רבין זי״ע רעדט זיך דערפון אַז וואָס מער חסדים השי״ת טוט מיט אַ מענטשן, דאַרף דער מענטש ביי זיך ווערן מער גע־פּאַלן און מער בהכנעה; „קטונתי מכל ה־חסדים״ — פון אַלע חסדים דאַרף מען ביי זיך ווערן קלענער. ר׳ ישראל ע״ה איז געווען די פּאַרווירקלעכונג פון אָט דעם יסוד אין חסידות.

גאָר וויניקע פון צווייטן און דריטן דור חסידים אין אַמעריקע וויסן פון די פּענאָ־מענאַלע דערגרייכונגען פון הרב דזיישקאָבסאָן ע״ה פּאַר אידישקייט און חסידות־חב״ד אין אַמעריקע. וועט קען זיך פּאַרשטעלן היינט־צו־טאָג, ווען „ליובאַוויטש״ איז ב״ה געווארן אַ „הויזהאַלט־וואָרט״ אין אַמעריקע, ווי שווער און ביטער ס׳איז געווען צו פּאַראַקערן און פּאַרזייען דעם „שטיינערנעם״ אַמעריקאַ־נישן באָדן מיט די ערשטע זאָמען פון חב״ד־חסידות. די ערשטע שעורים פון תניא פּאַר בעלי בתים און ישיבה לייט, די התוועדות׳ן, די מאמרי חסידות, דאָס אויפבויען פון „אגודת חסידי חב״ד״, דאָס איבערשיקן די ערשטע תלמידים פון אַמעריקע אין דער

ליובאוויטשער ישיבה אין פוילן, די נסיעות צום פריערדיקן ליובאוויטשער רבין זי״ע קיין אייראפע, די רעטונג פון רבי מהריי״ץ פון נאצישן גיהנום, זיין ארבעט ווי אַ משפיע אין ישיבת תומכי תמימים פאר צענדליקער יאָרן, די גרינדונג פון די „בית רבקה״־סקולס אין ניו־יאָרק, און פאר נעילת שערים — איידער די טויערן פון אט דעם רייכן לעבן האבן זיך געשלאסן — די גרינדונג און אנפירונג פון דער „בעלי־תשובה־ישיבה״ הדר התורה פאר קאלעדזש־סטודענטן — אט די אלע אויפטוען זיינען נאר אַ טייל אין דער לאנגער קייט פון דערגרייכונגען פון הרב ר׳ ישראל דזשייקאבסאן ע״ה.

אזא לאנגע רשימה פון היסטאריש אויפטוען, וואלט נאטירלעך געדארפט געבן דעם מענטש, וואס האט דאס אלץ געלייסטעט, אַ געפיל פון צופרידנקייט און שטאלץ. אבער אז מ׳איז געזעסן בייַ ר׳ ישראל ע״ה און זיך צוגעהערט צו דער אומענדלעכער דערציילונג פון אט די דערגרייכונגען, האט מען אומזיסט געזוכט און געמיינט צו הערן אביסל זעלבסטצופרידנקייט, אויפגעבלאזנקייט און שטאלץ. זיין גאנצער מהות איז געבליבן פשטות און התבטלות. נישט נאר קומט אים גארנישט פאר אט דער גאנצער הארעוואניע, נאר ס׳איז געווען אַ גרויסער חסד, אַ „מתנת חנם״, וואס ער האט געהאט דעם זכות דורכצופירן די אלע ענינים. און פאר אט דעם חסד פילט ער זיך שולדבאווואוסט און אינערלעך צעבראכן.

אויך די דעראינערונג פון די אויסנאמלעכע התקרבות׳ן און פון די הייליקע וועלט פון החזקת טובה (דאנקבארקייט) צו וועלכע ער האט זוכה געווען ביי מערערע געלעגנהייטן פון רבי מהריי״ץ זי״ע פאר זיינע רומרייכע פעולות, און אויך די דער־מוטיגנדיקע וערטער פון להבלח״ט דעם היינטיקן ליובאוויטשער רבי שליט״א, האבן נישט געענדערט דעם דאזיקן שטריך אין זיין כאראקטער, דעם מהות פון ענווה און ביטול.

דער דאזיקער מאנגל פון זעלבסטצופרידנקייט און דער אומגעשטילטער דורשט נאך מער און מער אויפצוטאן פאר אידישקייט און חסידות, פאר מקרב זיין מער אידן צו תורה און מצוות — האבן זיך ביי אים צוזאמענגעשמאלצן צו אַ סארט אומרואיקייט און פאריאגטקייט. מען האט אים קיינמאל נישט געפונען אין אַ מצב פון רו און מנוחה; קיינמאל זיך נישט פארגונען אביסל אנטשפאנונג נאך אַ שטיק אפגעגאנגענעם וועג; זיך תמיד געיאגט מיט אַ פרישן אימפעט אויף נייַע וועגן צום אייביקן ציל . . . ביז דאס שטורעמדיקע הארץ האט אויפגעהערט צו קלאפן.

מיט דער פטירה פון הרב ר׳ ישראל דזשייקאבסאן ע״ה איז אַוועק פון דער ארענע פון אמעריקאנער אידנטום בכלל און דער אלוועלטלעכער חב״ד־באווענונג בפרט, איינע פון די אריגינעלסטע און דינאמישסטע געשטאלטן. אַ „רב פעלים״ וועלכער האט נאך זיך איבערגעלאזט אַ גרויסן ליידיקן חלל, וואס ס׳איז נישטאָ ווער ס׳זאל אים אויספילן.

„צדק לפניו יהלך״ — די תורה ומעשים טובים, וועלכע האבן אויסגעפילט זיינע אכט צענדליקער יאָרן, און די צדיקים קדושי עליון, וועמענס תורה ער האט געלערנט און פארשפרייט, און פאר וועמענס שליחות ער האט אַוועקגעגעבן זיין גאנץ לעבן, זיינען אים זיכער אקעגנגעקומען אויף זיין לעצטן וועג בעלמא הדין. — תנצב״ה.

השקפה / סוף פון עמוד ט

און אזוי־גערופענע „פאקולטי״ שטעלן דעם טראפ אויף דער אמת׳ער תורה־השקפה און זיינען משפיע אויף די תלמידים, אז 90 פראצענט פון זיי זאלן, נאך זייער גראדואירן פון היי־סקול, וועלן ווידמען לכל הפחות צוויי יאר על התורה ועל העבודה, מיט רואיקע קעפ און ריינע מוחות, אן אריינ־מישונג און צומישונג פון לימודי־חול? אין דעם פאל וואלט מען דאך געקענט האפן, אז פיל מער פון זיי וואלטן געבליבן ניט נאר ביי אידישקייט, נאר אויך ביי חינוך, און די וועלכע גייען שפעטער יא אין קאלעדזש, וואלטן אויך זיין מער געזיכערט צו בלייבן ביי אידישקייט.

און דאס ברענגט אונז צוריק צו דעם ענין פון „השקפה״, פון צוגאנג, צו וועלכן מיר וועלן זיך נאך אומקערן אי״ה.

„דעם קאָפּ דאַרף מען ניט פאַלירן!"

● י. מוניושיין

לזכר נשמת המשפיע הישיש, בעל מדות ורבים השיב מעוון,
ר' **שלמה חיים קעסעלמאַן** ע"ה

(ערשטער אַרטיקל)

איינע פון זייגע פאַרברענגענישן האָט ר' שלמה חיים ע"ה אָנגעפאַנגען מיט אַ שאלה: עס פאָרט אַ גוי, אַ פּויער, אין וואַלד אַריין האָקן האָלץ. פאָרט ער צוויי שעה אַהין, אַרבעט אָפּ אין וואַלד אַ פּאָר שטונדן, און צוויי שעה דויערט אים דער וועג אויף צוריק — און אָט איז שוין אַדורך אַ האַלבער טאָג. שטעלט זיך אַ פראַגע: וואָס האָט דער גוי געטראַכט אין פאַרלויף פון אָט דער לענגערער צייט? מיט וואָס איז זיין מוח געווען פאַרנומען און באַשעפטיקט די גאַנצע צייט?

און אַ צווייטע שאלה — זאָגט רש"ח וויטער: דער פערד איז דאָך אויך מיט־געאַנגען דעם גאַנצן וועג, און אויך וועגן אים קען מען פרעגן דאָס זעלבע: וואָס זיינען געווען זיינע „געדאַנקען" אין פאַרלויף פון דער רייזע? אָבער דאָ איז שוין גרינגער זיך פאָרצושטעלן: וואָס קען שוין אינפאַלן אין זיין „קאָפּ"? — אַלץ וואָס ער זעט אויפן וועג, יעדער זאַך וואָס טויכט אויף פאַר זיינע אויגן, דאָס קריכט גלייך אין זיין „מוח" אַריין: אַ פויגל, אַ שטיין, אַ לויפנדיקער האָז, בוימער אא"וו — אַלע זעאונגען וואָס באַווייזן זיך נאָכאַנאַנד, אָן אַ אָפּשטעל.

און איצט איז שוין אפשר ניט אַזוי שווער צו פאָרשטעלן זיך וואָס עס זיינען דעם פויער'ס „געדאַנקען". וויל וואַרשיינלעך זיינען זיי ניט אינגאַנצן אַנדערש פון זיין פערד'ס . . .

און לאָמיר זיך פאָרשטעלן — איז רש"ח ממשיך וויטער — אַז אָט דער גוי וואָלט באַלד אַרויסגערעדט אַלץ וואָס עס פאַלט אים איין אין געדאַנק: אַ פויגל, אַ שטיין, גראָז . . . דער צוהערער וואָלט אָן צווייפל אויסגערופן: „אַ משוגענער". און ס'איז טאַקע אַזוי! אין זיין מוח קומען אויף נאָכאַנאַנד משונה'דיקע געדאַנקען, נאָר ווייל ער שווייגט וווייסט מען פון זיי ניט, און דער צוים פון דער צונג בלייבט דער אינציקער אונטערשייד צווישן אים און אַ פולקאָמענעם משוגענעם!

און איצטער צום פונקט — „בואו חשבון"! זאָל יעדער איינער ביי זיך מאַכן אַ חשבון־צדק, זיך אַליין אָפּגעבן אַ „באַריכט" פון זייגע אַלע מחשבות, גוט קריטיקירן זיי און זאָגן דעם אמת: וועט ער וואָלט זיי אַרויס־געוואָגט אין דער עפנטלעכקייט פאַר אַלעמען, וואָלט מען אים ניט האַלטן פאַר אַ „חסר דעה"? . . .

אויף יענעם „פאַרברענגען" איז צווישן די מסובים געזעסן אַן עולמ'שער רב, וואָס האָט זיך שטאַרק פאַר'חידוש'ט פון אַזאַ צוגאַנג, וואָס שליסט איין אין דער קאָטעגאָריע פון „בהמות" ניט נאָר אסור'דיקע מחשבות, נאָר אויך סתם פוסטע געדאַנקען. האָט ער דאָס געפרעגט ר' שלמה חיימען און געבעטן אַן אויפקלערונג. דערויף האָט ר' שלמה חיים באַלד אַן ענטפער געטאָן קורץ: „אָה, 'קאָפּ' איז אַ טייערע זאַך, מ'מוז וויסן ווי אים אָפּ־צוהיטן!" נאָכן פאַרטראַכטן זיך עטלעכע מינוט, האָט רש"ח אָנגעהויבן אַ לענגערע פאַרטיפטע אויפקלערונג וועגן „קאָפּ" — און דאָס וועלן מיר איצט פרובירן פאַרצייכענען (גאַנץ מעגלעך, אַז טייל פון די וויטערדיקע געדאַנקען האָב איך יעהערט פון ר' ש"ח ביי אַנדערע געלעגנהייטן, אָדער זיי שטאַמען גאָר פון ספרים; כ'מיין אָבער, אַז דאָס מינערט ניט דעם טיפן אייגנדרוק וואָס יענער פאַר־ברענגען האָט איבערגעלאָזט מיט זייגע טיף־באַלערנדיקע רעיונות).

יע — האָט רש"ח אָנגעהויבן פונאַנדער־

וויקלען זיינע געדאנקען — דער קאָפּ איז אַ טייערע זאַך, און מ׳טאָר אים ניט פאַרלירן! וואָרום אויף צו פאַרלירן אים זיינען דאָ אַ סך און פאַרשיידענע „געלעגנהייטן" — און אויף יעדער שריט און טריט איז דאָ אַ געפאָר פון „פאַרלירן דעם קאָפּ" אויף אַזאַ אָדער אַן אַנדער אופן.

אין „לקוטי תורה" (שלח נב, א) זאָגט דער אַלטער רבי, באַטאָנענדיק אַז דאָס איז נוגע צו יעדער איינעם, אַז מחשבות רעות זיינען „לבושים טמאין לנשמה", טמא׳דיקע לבושים צו דער נשמה; און ניט ווי דער טעות פון די „נאַראַנים" וואָס טראַכטן אומווירדיקע מחשבות מיט אַ רואיק האַרץ, מיינענדיק אַז ס׳איז קיין איסור ניט, וויבאַלד דאָס איז ניט קיין שלעכטע מעשה. ס׳איז ניט אמת! — זאָגט דער אַלטער רבי. אָט די מחשבות „באַקליידן" די נשמה מיט אַ לבוש טמא, וואָס לאָזט איר ניט פאַראייניקן זיך אין אחדות ה׳. מ׳מוז וויסן, אַז אומווירדיקע מחשבות זיינען פונקט אַזוי האַרב ווי עבודה זרה ר״ל, וויבאַלד זיי רייסן אָפּ ח״ו פון באַהעפטן זיך מיט אחדותו ית׳. און דערפאַר דאַרף מען יעדן טאָג מאַכן אַ חשבון צדק וועלכע מחשבות־לבושים האָט די נשמה געהאַט יענעם טאָג, און זען אַז די נשמה זאָל ניט בלייבן אין די לבושים־מחשבות פון תורה ומצוות.

ס׳איז טאַקע ריכטיק, אַז דער אָפּענער אַנזאָג צו היטן די „ריינקייט" פון קאָפּ רעדט בלויז וועגן אויסהיטן זיך פון פאַרשיידענע מחשבות אסורות; אָבער דער רמב״ם האָט שוין דערקלערט פאַרוואָס „הרהורי עבירה קשים מעבירה" (זינד־געדאַנקען זיינען שווער, האַרבער פון דער זינד גופא) — ווייל אין פראַקטישער מעשה פון דער עבירה פאַראומריניקט ער בלויז זיינע (פראַקטישע) נידעריקע כחות, דורך וועלכע ער איז באַגאַנגען די זינד; אַנדערש איז ביי אומווירדיקע מחשבות, וואָס ער פאַרפלעקט דורך זיי די אידעלערע העכערע כחות — קאָפּ און מוח — וואָס זיי האָט דער אויבערשטער געשענקט בלויז דעם מענטשן, דעם אויסגעוויילטן פון אַלע באַשעפענישן (און ווי דער „צמח צדק" (אוה״ת דברים ע׳ כא) פאַרגלייכט דאָס צום דין אין טריפות, אַז אַ קליינער פּגם אין אַן אינערלעכן אבר איז ערגער ווי אַ גרעסערער אין אַן אויסערלעכן).

און אין דעם זין, טאָ וואָס איז שוין די נפקא־מינה צי מ׳פאַרלירט דעם קאָפּ דורך פאַרבאָטענע מחשבות אָדער דורך אָנפילן אים מיט נאַרישע, פוסטע טראַכטענישן — אָט ווי יענער פערד? ס׳איז דאָך אַלצאייגנס, ווייל אויך דורכדעם פאַרלירט ער די אייגנארטיקע אַנדערשקייט און העכערקייט מיט וועלכע דער מענטש טיילט זיך אויס פון דער בהמה. און אין דער אמת׳ן, אַז אַ מענטש פירט זיך ווי אַ בהמה, איז ער דאָך אַ סך ערגער פון איר — מהאי טעמא גופא — ווייל דערמיט באַגייט ער נאָך אַן עוולה וואָס ער וואַרפט פון זיך אַראָפּ זיין „צלם אלקים"; אָדער ווי דער „צמח צדק" האָט זיך אויסגעדריקט (אוה״ת במדבר ע׳ מא), אַז ווען אַ בהמה שמוצט אַן, איז דאָס בלויז אַ שאָדן אין הויף, אין דרויסן; אָבער ווען דער מענטש מאַכט אומריין, איז דאָס אינעווייניק — אין שטוב!

אַז ס׳האַנדלט זיך וועגן מחשבה, דאַרף מען אין זינען האָבן נאָך עפּעס: ניט נאָר פאַרלירט דער מענטש דורך אומגעהעריקע מחשבות, דעם טייערן געשאַנק וואָס מ׳האָט אים געגעבן, נאָר ער וועלט פאַרפלאָנטערט אין נאָך אַ באַזונדערס שעדלעכער נעץ: מחשבה האָט אַ „מאַדנע" אייגנשאַפט — זי וועלט באַהאַפטן און צוגעקלעפּט צום נפש (איז דאָך מחשבה אַן אומשיידבאַרער לבוש פון נפש, מ׳קען ניט אויפהערן צו טראַכטן אַפילו אויף אַ קליינער וויילע) און אָט די „קלעפּיקייט" ווירקט אַז אָט די מחשבה דריקט־אַין אירע שטריכן טיף אינעם מענטשנס נפש (וואָס דאָס איז אויך אַזוי ווי אינע פון די דערקלערונגען וואָס דער „צמח צדק" ברענגט (אוה״ת שופטים עמ׳ תתלב) אויף דעם וואָס „הרהורי עבירה קשים מעבירה", ווייל דער פראַקטישער טאָט פון דער עבירה וועלט פאַרשוואונדן נאָכן אָפּטאָן די עבירה, אָבער מחשבה והרהור וואָרצלען זיך אין אין נפש און „פאַראייביקן" דאָרט די עבירה).

דער אַלטער רבי שרייבט אין „אגרת הקדש", אַז „יתרון המחשבה הוא בין לטוב ובין למוטב" — אָט די באַזונדערע אייגנשאַפטלעכע וועלטיקייט פון מחשבה דריקט

זיך אויס אין ביידע עקסטרעמען. אויב דער מענטש איז זוכה צו טראַכטן נאָר הייליקע מחשבות — ווערט זיין נפש אויסגעאיידלט און אויסגעלויטערט; און אויב ח״ו פאַרקערט, ער גיט ניט קיין אַכט אויף זיינע מחשבות און אין זיין מוח שוועבן אַרום ניט קיין געוואונטשענע הרהורים — ווערט ער אַלץ מער פאַרגרעבט, און במילא ווערן זיינע מחשבות נאָך נידעריקער און שלעפן דעם נפש אַלץ נידעריקער, „מדחי אל דחי״ — און עס בלייבט שוין אַ קורצער וועג פון סתם ווערטלאָזע מחשבות ביז צו מחשבות אסורות ח״ו.

ס׳איז פאַרשטאַנדיק, אַז דער הויפּט־פאַקטאָר וואָס פירט צו הרהורים בטלים און „קאָפּ־פאַרלוירענישׂ״ איז די גייסטיקע פוסטקייט פון אַ מענטשן; און ווי חסידות באַצייכנט אַזאַ איינעם מיטן נאָמען: „מדבר״ (וויסטענישׂ). אַזאַ „מדבר״ איז דאָס אָרט וואו עס פאַרפירן זיך די קליפּות — נחש שרף ועקרב.

און ווי דער רבי ריי״צ שרייבט („היום יום״ עמ׳ קה) וועגן דעם אויספירלעך, אַז בשעת די מחשבה דינט ניט דעם שכל אַדער די מדות פון דער אידישער נשמה, איז זי ניט בלויז אינהאַלטסלאָז און אומווערטיק, נאָר זי איז „פרועה לשמצה״ — ס׳הייסט, אַן אָפן־לאָקנדיקער פלאַץ פאַר אַלדאָס שעדלעכע און שענדלעכע. וואָרום די סיבה פון מחשבות רעות איז די פוסטקייט פון קאָפּ; און ווען דער שכל איז אַריינגעטאָן אין גוטע און הייליקע ענינים, דעמאָלט באַשעפטיקט ער דערמיט אויך די מחשבה און ס׳איז במילא ניטאָ קיין אָרט פאַר מחשבות פון שטות והבל. און ווי דער רמב״ם שרייבט בלשונו הזהב אין הלכה־חיבור (סוף הל׳ אסו״ב): „יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה״ (ער דאַרף זיך און זיין מחשבה ריכטן צו ענינים פון תורה, און אויסברייטערן זיין דעת אין חכמה, ווייל די אומווירדיקע מחשבה שטאַרקט זיך נאָר אין אַ האַרץ וואָס איז ליידיק פון חכמה).

און נאָר בשעת זיין קאָפּ איז פאַרנומען מיט טראַכטן אין תורה ויראה קען דער מענטש אַנגערופן ווערן „אדם״, „אַבער אַז ער גייט און איז ניט פאַרנומען אין דברי תורה, זאָגט אים דער שטיין אויף וועמען ער טרעט: בולאָך! וואָס טרעסטו אויף מיר? מיט וואָס ביזטו העכער פאַר מיר?!״ ווי דער רבי ריי״צ שרייבט („היום יום״ עמ׳ לה), אַדער ווי ער דריקט זיך אויס אין אַן אַנדער אָרט (שם עמ׳ כח): „זאָגט די ערד וואָס מ׳טרעט אויף איר: דו ביזט דאָך אויך ווי אַ בהמה״ . . .

דער אויספיר איז אַבסאָלוט קלאָר: מ׳מוז היטן דעם קאָפּ מיט דער גרעסטער זהירות, נאָכאָנאַנד באַשעפטיקן אים מיט הייליקע און ריינע מחשבות און ניט געבן די פוסטע הרהורים קיין געלעגנהייט אַריינצוכאַפן זיך, אויסנוצנדיק די „שוואַכע״ מאָמענטן. אָבער, זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז דאָס ריידן וועגן דעם איז אַ סך גרינגער אידער דאָס דורכצופירן . . . בכדי צו בייטן דעם „קורס״ פון מחשבות, דאַרף מען זיך אַליין פיל ענדערן און דעמאָלט וועלן שוין אויך די מחשבות זיך אַ קער טאָן אין דער געהעריקער ריכטונג. דערין העלפן טאַקע קאָנסעקווענטע איבונגען, אָבער נאָך אַלץ בלייבן התבוננות און העמקת הדעת — ווי דער אלטער רבי דעפינירט דאָס אין „תניא״ (פרק ל; מב) — אַ „מלחמה עצומה ויגיעת נפש״ (אַ מעכטיקער קאָמף און אַ געוואַלדיקע האַרוואַניע פון נפש). און באַוונדערס איז דאָס אַזוי וועזן ס׳רעדט זיך וועגן טיפן אַריינטראַכטן זיך אין חסידות — דעמאָלט שטעלט זיך קעגן דער יצר־הרע מיט זיינע שטאַרקסטע צעשטערישע כוחות ניט צו דערלאָזן דערצו.

אָבער וואָס אונז איז נוגע: קוקנדיק אויף דעם יצר־הרע׳ס „איבערגעבנקייט״, וויפל מי און ענערגיע ער וועגדט אַן צו דער־גרייכן זיין ציל — ניט צו דערלאָזן אַז דער מענטש זאָל באַהערשן זיינע מחשבות — ווערט פאַר אונז קלאָר ווי שטאַרק עס זיינען די כוחות וואָס ליגן פאַרבאָרגן אין דער בעל־הבתי׳שקייט אויפן אייגענעם קאָפּ . . .

* * *

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז ס׳איז מעגלעך און דעריבער זייער געוואונטשן אָנצוהויבן דאָס פון קינדווייז אָן: דערציען די קינדער אַריינצונעמען אין קאָפּ וואָס מער גוטן

(סוף אויף עמוד כא)

● דוב ראָוסקי

(געשטאַלטן פון די קינדערשע יאָרן אין סאָוועטישן שטעטל)

מיין געבורן־שטעטל, וואו כ׳האָב דורכ־געלעבט אַ סך ליכטיקע מאָמענטן צווישן די שוועכע יאָרן פון מיין קינדהייט, האָט אין מיר איבערגעלאָזט אַ שטיק בענקשאַפט און אַ געפיל פון שטאָלץ. כ׳האָב געהאַט אַ סך חשבונות און מאָטיוון פאַרוואָס איך מעג שטאָלצירן מיטן שטעטל. אָבער דער עיקר האָב איך זיך געגרויסט מיט דעם, וואָס צווישן צענדליקער און הונדערטער אוקראַ־אינער שטעט און שטעטלעך, איז „מיין" שטעטל געווען פון די אייניציקע וואו ס׳האָבן שטילערהייט געלערנט ישיבה־בחורים פון דער געהיימער ישיבה אין רוסלאַנד. דאָס איז געווען אין די גרויזאַמסטע „דרייסיקער" יאָרן, ווען די גע׳רודפ׳טע ישיבה האָט דורכ־געמאַכט די פּיינפולסטע צייטן פון פאַר־פאַלגונגען, טויט־שרעק און גייסטיקער העל־דישקייט און מסירת־נפש. האָב איך זיך געפילט באַרעכטיקט צו שטאָלצירן וואָס „אונזער" שטעטל איז געווען אַ דערפאַלג־רייכער מקום־מקלט כאָטש פאַר געציילטע ישיבה־בחורים.

צווישן זיי איז געווען אייגער אַ בחור — זייער אַ פרומער, זייער אַ חסידישער, זייער אַ ברויזיקער, און דערפאַר האָט זיין הנהגה אויסגעזען עטוואָס „ווילדלעך". מיט זיין פרום־חסידישן דרך האָט ער געזוכט צו צוימען יעדן גדלות־געפיל פון לומדות; און זיין פרומקייט און הידורים האָט ער געדאַרפט אויסהיטן פון חיצוניות, פון לאָזן באַמערקט ווערן — האָבן די פאַר געציילטע חסידישע יונגעלייט געערעדט וועגן אים מיט אַ נחת׳דיקן שמייכל: „אַה, אַ בחור אַ ציור . . מ׳קען מיינען אַ ׳ווילדלעכער׳ — אָבער גאָר אַ פיינער ציור!"

כ׳האָב געהאַט אַ מאָדנעם דרך־ארץ פאַרן בחור — כ׳האָב אויף מיין קינדישן אופן אים האָלט געהאַט, מורא געהאַט און מקנא געווען זיין חסידישע פרומקייט. אַ קורצע צייט שפּעטער איז ער געוואָרן פון די הויפּט־זיילן פון דער ישיבה — ער פלעגט אַרום־פאַרן „זאַמלען" די געציילטע פרומע אינגלעך פון די פאַרשיידענע מקומות און איינאַרדענען פאַר זיי אַן „אַרט" צום לערנען; און ער פלעגט אויך זאַמלען די געלט־מיטלען פאַר זייער אויפהאַלטונג — אַן אַרבעט וואָס אויב מ׳וואָלט עס היינט געשילדערט מיט אירע אַלע פּרטים, וואָלט עס אויסגעקוקט אויסטערליש ביז גאָר און אומגלויבלעך. מיט דער צייט איז דער בחור אַוועקגעשטעלט געוואָרן אין שפיץ פון דער ישיבה, וואָס האָט ענדלעך געפונען אַ מער־וויניקער סטאָבילן לערן־אָרט אין דרום־רוסלאַנד.

כ׳שרייב דאָ ניט קיין געשיכטע פון יענעם בחור — זאָל ער זיין געזונט און שטאַרק לאוי״ט — וועל איך אַריבערשפרינגען

עטלעכע יאָרצענדליקער. היינט איז דער „בחור" שוין אַ טאַטע פון ראשי־ישיבה און אַ זיידע פון קליינינקע (מסתמא) צוקונפטיקע ראשי־ישיבה. ער אַליין איז היינט אַ באמת גרויסער און זעלטן־גוטער ראש־ישיבה, וואָס צייכנט זיך אויס מיט גוטע תלמידים. איז אין תוך האָט ער זיך ניט געביטן, מער ניט: היינט ווערט זיין טיפע פרומקייט און חסידישקייט פאַרדעקט מיט זיין לומדות און ראש־ישיבה'שער שאַרפקייט און עמקות. און דעריבער, אַז „מ'וויל שטאַרק", קען מען אים אויך היינט באַצייכענען ווי „וויזלדלעך" — אָבער היינט ווי אַמאָל איז עס אַ געשמאַקע „וויזלדקייט", אַן אייגנאַרטיקע טיף־אידישע און חסידישע, מיט אַלע שיינקייטן פון דער אַמאָליקער עכטקייט, וואָס רופט אַרויס אי בענקשאַפט און אי שטאָלץ.

* * *

הכלל, כ'בין דאָ אויסן נאָר „עפעס" צו דערציילן וועגן דאָזיקן בחור — אַן עפּיזאָדל פון יענע דרייסיקער יאָרן.

ס'איז געווען זיינס אַ נסיעה פון איין שטאָט צו אַ צווייטן שטעטל. אַ לענגערע רייזע פון אַ שטיק נאָכט מיט אַ גאַנצן טאָג כמעט. די רוסישע באַנען פון יענער צייט זיינען ניט געפאָרן צו אָפט, אָבער דערפאָר זיינען זיי אויך ניט געגאַנגען „צו" שנעל; ס'איז גאַנץ אָפט געווען שווער צו קריגן אַ בילעט און אַמאָל האָט מען עס פאַר קיין שום געלט ניט געקענט קריגן — אָבער סיי ווי איז יעדער וואָגאָן געווען איבער־געפאָקט. געניט צוליב וואָס דער בחור איז געפאָרן — געדענק איך שוין ניט. אָדער ער איז אַנטלאָפן פון איין שטעטל, וויל די נ. ק. ו. ד. (געהיים־פאָליציי) האָט דערשמעקט אַז דאָ געפינען זיך אָט־די מורא'דיקע „פאַרברעכער" וואָס זוכן רק „אומוואַרפן" די באָלשעוויסטישע מאַכט; אָדער ער איז געלאָפן וואָרענען אַ צווייט הייפעלע ישיבה־בחורים, אַז זיי מוזן זיך באַצייטנס וואָס שנעלער אָפטראָגן אין אַ צווייטער באַהעל־טעניש; און אפשר האָט ער זיך געאיילט ברענגען הילף און ארגאניזאַציע צו אַ צאָל ישיבה־אינגלעך אין אַ נייעם לערן־אָרט.

ער איז געווען אַ לייכטער פאַסאָזשיר: געהאַט מיט זיך אַ קליין אָפּגעכוימעלט טשעמאָדאַנטשיק. דאָרט זיינען געלעגן די תפילין, אַ צעריסן סידור'ל און אַ שטיקל האָרט ברויט, וואָס ער האָט קוים באַווויזן צו פאַרכאַפן ווי צדה לדרך. איז אָבער דאָס שטיקל ברויט געבליבן ניט געזירט און דער הונגער ניט געשטילט — וויל ער האָט אין וואָגאָן ניט געפונען מיט וואָס צו וואָשן זיך צום עסן — ס'הייסט וואָסער וואָלט ער ווי ס'איז יאָ געקראָגן, אָבער קיין כשר'ע כלי איז ניט געווען בנמצא. דער בחור האָט אָבער געוואוסט, אַז דער צוג וועט אים ברענגען צום שטעטל גאַנץ שפּעט אין סוף־טאָג (אָדער אפשר טאַקע מיט אַ סמיטשיק אין דער נאַכט), האָט ער באַשלאָסן, אַז מ'מוז דאָוונען אויפן צוג.

אין יענע משונה'דיקע גרויל־יאָרן אין יענעם משונה'דיקן גרויל־לאַנד האָט אָפט אַ שפּור פון אידישקייט געקענט פירן דעם „געכאַפטן" קרבן אין סיביר אַריין, אָדער סתם אין טורמע און מי יודע וואו. און אַז אָט דער בחור (און אַזוי אַנדערע בחורים) האָט געמאַכט אַ רייזע בעת זיינע באַקן האָבן זיך גענומען באַדעקן מיט שפּראָץ־הערעלעך פון אַ בארד — האָט ער געמוזט אַרומווייקלען זיין פּנים מיט אַ טיכל. זאָל עס הייסן פאַר פרעמדע בליקן, אַז ער ליידט פון צאָן־ווייטיק, פון געשוואָלענע יאָסלעס . . . און אַז ער האָט ביי יענער רייזע זיך געדאַרפט שטעלן דאָוונען און אָנטאָן די תפילין, האָט ער זיך געכאַפּט אויף אַ המצאה: ער איז פון גע־פאַקטן וואָגאָן אַרויס אויף דעם קליינעם פלאַץ־דורכגאַנג צווישן די וואָגאָנעס. ער האָט דאָרט אָנגעטאָן די תפילין און זיך געשטעלט דאָוונען.

דער באָן איז געלאָפן, געקלאַפּט, גע־בריאָזגעט; ס'איז געווען סכנות'דיק דאָרט צו שטיין און זייער אומבאַקוועם. אָבער עס האָט זיך אים דווקא געשמאַק געדאָוונט. עס האָט זיך אַפילו געדוכט, אַז דאָס גאַנצע מאָנאָטאָנע טראַסקעריי פון די רעדער זיינען אַזעלכע מיני באָגלייט־טענער וואָס טראָגן אַווועק די שעפטשענדיקע תפילה־וועדטער אין חלל פון וועלט. זאָל נאָר דער צוג זיך ניט „מיישב זיין" און בלייבן שטיין . . . ער האָט שוין געהאַלטן גאַנץ וויט אין דאָוונען — און ס'איז אַלץ ווי געהער צו זיין. קיינער

שטערט ניט. נאָר וועָן ער האָט געהאַלטן שוין אין דער סאַמע „געדיכטעניש" פון דאָוונען — איז אַנגעקומען אַ קאָנטראָלער, אויף זיין גאַנג פון איין וואַגאָן צום צווייטן.

„אַהאַ, אַ ׳פויגל׳. אַנו, וואו איז דיין בילעט?" דער בחור האָט אים געוויזן דעם בילעט. אָבער דער קאָנטראָלער האָט אים ניט אָפּגעזאָגט: ערשטנס, טאָר מען ניט פאָרן אויפן „בופער"; צווייטנס, גלאָט אַ פאַרדעכטיקע בריאה, מיט אַזאַ שוואַרץ „קעסטעלע" אויפן שטערן און „רימענס" אויף דער האַנט, אויפן האָרצן . . . „וואָס־זשע טראָגסטו עס? און וואָס בורטשעסטו" — פרעגט דער קאָנטראָלער, בעת דער בחור ענטפערט אים כסדר „נו, אָ, נו, נו" און מורמלט מיט געיעג דעם דאָוונען, אַז ער זאָל שוין צוקומען דאָרט וואו מ׳מעג מפסיק זיין און ריידן. „הער, ברודערל, מאַך ניט קיין קונצן און קום מיט מיר אין וואַגאָן אַריין. דאָרט וועט מען שוין פונאַנדערקלייבן" — האָט דער קאָנטראָלער אַוועקגעפירט דעם בחור אין צווייטן וואַגאָן אַריין. ער האָט קוים באַווייזן אויסצוטאָן די תפילין און פאַרשטעקן אין טשעמאָדאַנטשיק.

ערשט איצט האָט דער בחור דערפילט אַ ציטער, אַ וואַקלעניש אין די קני, אַ שוואַכקייט אין האַרצן. געוועזן אַן אויסגעדאַרטער בחור; דאָס געזיכט אויסגעצערט און מאָגער און בלאַס. נאָר די אויגן זיינען געווען פול מיט אַ פינקלדיקן אייפער און דער מוח האָט האַסטיק געדרודערט מיט „עצות", מיט המצאות: ווי דרייט מען זיך אַרויס, אַז אַרום און אַרום אַזויפיל „קנעפלעך" און „רויטע היטלען"!

דער קאָנטראָלער האָט אַריינגעפירט דעם בחור אין דעם צווייטן וואַגאָן — אַ מיליטעריסער — פול מיט מיליטערלייט און אפשר אויך מיט מיליציאָנערן, ענקאַוועדיסטן . . . ער האָט נאָר עפעס אַ זאָג געטאָן צום בחור און איידער וואָס־וועָן האָבן זיך צוגעזרוקט אַ פאָר העכערע „קנעפלעך", און דער בחור האָט ניט געקענט אונטערשיידן צי דאָס זיינען מיליטערישע „שישקעס" אָדער טאַקע אמת׳ע ענקאַוועדע־לייט. זיי האָבן אים געזומען אין דער „אַרבעט".

„גיב דעם פאַספאָרט!" („דאָרט" מוז יעדער בירגער האָבן ביי זיך אַ פאַספאָרט מיט אַ פאָטאָגראַפיע). דעם בחור׳ס פאַספאָרט איז דווקא געווען אין אָרדענונג. זיי האָבן באַטראַכט דאָס בילד: „און וואָס האָסטו דאָרט אויף דיין מאָרדע אַ ציגן־בערדל, וואָס?" און איידער דער בחור האָט אַרויס־געבראַכט זיין אויסגע׳פלפול׳טן ענטפער, האָט אַ צווייטער „קנעפל" אַ ברום געטאָן: „איר וווייסט ניט: איך וויס יאָ: ס׳איז אַ געפערלעכער טיפּ גלויביקער — אַן איבער־בלייבעניש פון די שוואַרצע פאַנאַטיקער, טפו זאָל ער ווערן!"

בקיצור, ס׳איז אַווענק אַ פרעגעניש וואוהין ער פאָרט, פון וואַנען ער פאָרט, און וואָסערע „טונקעלע פאַרברעכנס" ער פירט דורך קעגן דער מאַכט. מ׳האָט געעפנט דעם טשעמאָדאַנטשיק — און דער בחור האָט קוים באַווייזן צו ראַטעווען די תפילין פון די פיל העכט, וואָס האָבן זיי רק געוואָלט פונאַנדערריסן. ער האָט געפיבערט מיט ענטפערס, אויפקלערונגען, וועלכע די „קנעפלעך" האָבן אי יאָ געהערט און אי ניט־געהערט. זיי האָבן געזשמורעט בייזע בליקן, געצויגן האַרבע ווערטער פון צווישן פאַרשטעמעטע ציין: „מיר וווייסן, אַז דו פאַרנעמסט זיך מיט פינסטערע קאָנטרעוואָלוציאָנערע קאָנספי־ראַציעס . . מיר וווייסן!" „דיין אָרט איז הינטער אייזערנע גראַטעס, דו הערסט!" „דו גראָבסט אונטער דעם קאָמוניסטישן רעזשים — אַזעלכע ווי דו דאַרף מען שטעלן צום וועגנטל!" . . .

איינער פון זיי, זעט אויס אַ מיליטערמאַן, האָט געהייסן דעם בחור וווייזן זיין מיליטער־קאָרטל. דער בחור האָט געוויזן דאָס קאָרטל, וואו ס׳איז געווען פאַרצייכנט, אַז ער דאַרף אין אַ וואָך אַרום זיך שטעלן פאָר אַ מיליטעריסער מעדיצין־קאָמיסיע. דער מיליטער־מאַן האָט אים אָפּגעמאָסטן מיט אַ קרומען שמייכל: „קלאָר! דיין אויסגעדייוועטער אויסזען איז אַ טריפה׳נע כיטרע שטוקע — דו מוטשעסט זיך, דו עסט ניט, מיטן ציל מ׳זאָל דיך באַפרייען פון מיליטער־דינסט! האַ! אפשר וועסטו עס לייקענען?! . . .

און דער צוג איז געגאַנגען, די רעדער האָבן געהאַקט, דער וואָגאָן האָט זיך געוואָרפן — און אויך דעם בחור׳ס האַרץ האָט געזעצט, זיך געצאַפלט. ער האָט שוין ווייניק

געהערט די געלעכטערס, די זידלעריין און דראָונגען פון די מונדירטע לייט. בעת זיין חסידישער מוט האָט אים נאָך געגעבן געוויסע האָפענונגען און בטחון אין אויבערשטן, אַז עס וועט געשען אַ נס און ער וועט זיך אַרויסראַטעווען פון „זיי", האָט זיין פרומקייט אים שוין געגרייט צו אַלעם וואָס קען חלילה געשען; און דער עיקר: צו האַלטן זיך פעסט, אַזוי אַז וויפל מ׳זאָל אים ניט פיניקן, זאָל ער חלילה ניט אַרויסכאַפן זיך מיט אַ וואָרט, וואָס קען גאָבן אַ שפּור צו די אַנדערע ישיבה־עסקנים און ישיבה־בחורים.

די זון האָט זיך אַראָפּגעשאָרט פון די הימל־הויכענישן און האָט מיט איר פולער קיילעכדיקייט „אַריינגעבליקט" אין די וואַגאָן־פענסטערלעך. ס׳איז פאַרביי אַ שעה־צווי, אָדער דריי, אָדער ווער וויס וויפל, זינט דער בחור איז געשטאַנען אַרומגערינגלט פון די „קנעפּלעך". ביסלעכווייז האָבן די בייזע זידלעריין אויפגעהערט; איינער האָט אַ מאָל געטאָן ביטול׳דיק מיט דער האַנט און זיך אַוועקגעדרוקט צו זיין זיץ־פּלאַץ; אַנדערע האָבן זיך אָפּגעזידלט און באַשלאָסן אַז אַזאַ „פּאַראַזיט" דאַרף די מאַכט סתם צעקוועטשן ווי אַ שפּין — אָבער דערווייל וועלן זיי זיך אַריינכאָפּן אין וואַגאָן־רעסטאָראַן און דערכאָפּן דאָס האַרץ... נאָר אַ פּאָר פון די העכערע „קנעפּלעך" האָבן „באַוואַכט" דעם בחור. ער, דער בחור, איז געשטאַנען און האָט גאָר מיט אַ פּאַרטאַכטן בליק זייטיקלעך געקוקט אויף אַ ליכט־סנאָפּ וואָס האָט זיך געצויגן צום דיל; זיינע ברעמען פאַרהויבן, מיט אַ מין חידוש, ווי ביים „דורכאַרבעטן" אַ שווערן תוספות; און אויך זיי, די „כאַפּער" זיינע, האָבן געקוקט אויף זיין בלאָס פּאָר־חידושט׳ט געזיכט מיט טעמפּער פאַרוואונ־דערונג, ווי אויף אַ ווילדער באַשעפענים, וואָס זיי וויסן ניט וואָס צו טאָן מיט איר.

און אַז דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָט איינער פון זיי ווי אַ צעטשוכעטער אַרויסגעכריפּעט: „שוין זאָלסטו זיך אַוועק־פּעקלען פון דאָנען. פּאַשאָל־וואָן! דיין גע־דעכעניש זאָל מען אין ערגעץ ניט זען! קריך אַריין אין דיין נאָרע! פאַרשטייסט?"

דער בחור האָט שוין איינמאָל פּאָר־שטאָנען... ער האָט ניט מיט זיינע כוחות אַראָפּגעיאָגט פון וואַגאָן און באַמערקט: ס׳איז די סטאַנציע וואוהין ער איז געפאָרן.

וועי ס׳האָט געקענט דעם בחור, האָט זיך גרינג געקענט פאַרשטעלן, אַז אַפילו נאָך אַזאַ וואונדערלעכער הצלה האָט ער זיך ניט צעיאָכמערט, ניט צעלאָזט זיך אין האַרצן מיט צעפּלאָסענע געפילן וועגן זיין אָקאָרשטיקער סכנה, וועגן זיין איבערלעבונג. דער בחור האָט געשפּירט די אָפּענע האַנט פון דער ג־טלעכער השגחה, וואָס האָט אים געראַ־טעוועט צוליב תכלית — און איצט, גייענדיק אין שטעטל, האָט ער שוין געטראַכט וועגן דער „אַרבעט" וואָס ער האָט באַלד צו טאָן.

* * *

אַזעלכע אומגעווינלעכע פאַסירונגען אין יענער צייט זיינען אפשר געווען כמעט ווי „געווינלעך". וואָס איך וויל דאָ בעיקר דערציילן, איז שוין אָבער ניט אַזוי גע־ווינלעך, און ס׳איז, וועט איר זאָגן, אויך „וווילדלעך": ער איז אַריינגעקומען אין שטוב פון אַ חסידישן ידיד אין דאָזיקן שטעטל. עס איז שוין געווען פאַרנאַכט. דער אויס־געמוטשעטער, פאַרשמאַכטער און שטאַרק אויסגעהונגערטער, בחור האָט אַ קוק געטאָן אויף דער אַראָפּגעניידערטער זון — און ס׳איז אים איינגעפאַלן אַ „מאַדנער" געדאַנק: וויבאַלד ער האָט שוין פון נעכטן (און נאָך העט פריער) אין מויל גאָרניט געהאַט, טאָ וועט ער אַזוי דערציען ביז נאַכט און ס׳וועט אים פאַררעכנט ווערן ווי אַ גאַנצער תענית. אינם פרום־בחור׳שן סדר העבודה איז דאָך אַ תענית ניט צו מבטל זיין! נאָר באַלד האָט דער בחור ווידער אַ קוק געטאָן אויף דער זייט פון דער זון און איז שנעל צוגעלאָפן צו דער וואַסער־כלי, געמאַכט אַ „שהכל" און אַ זופ געטאָן אַביסל וואַסער — ניט אַזויפיל וואָס זאָל זיין געזונ צו לעשן דעם דאָרשט, אָבער גענוג צו... „צעברעכן" דעם תענית!

— וואָס שייך זאָגן — האָט זיך דער בחור פאָר מיר כאילו פאַרענטפערט פאָר זיין מאַדנער הנהגה — ס׳איז מיר גופא פשוט געווען פריקרע פון מיין אייגענעם געדאַנק: לאחר דעם וואָס האָט מיט מיר פאַסירט אויף דער רייזע זאָל איך נאָך דערצו זיין דער פיינער איד, מיט אַ תענית אויף מיין חשבון! אַ וואַזשנע מעשה: האָסט ניט געגעסן אמאָל — און שוין ביזטו גרייט צו מאַכן פון דעם אַ פאַסטענייש! וויס איך וואָס...

די פאַראייניקונג פון הפכים אין אידישן נשמה-לעבן

• צבי יאיר

„עקביא בן מהללאל אומר: הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. מאין באת: מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך: למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון: לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא" (אבות פרק ג, משנה א).

וועו מען טראַכט זיך אַריין אין די מדות טובות, וואָס תורה פאַרלאַנגט פון אַ איד, קען מען האָבן דעם אייגדרוק, אַז די תורה פאַרלאַנגט פון אונז „שני הפכים בנושא אחד", ד. ה. אַ צוזאַמענפאַר פון צוויי קאָנטראַסטן, וואָס שליסן אויס אייגער דעם אַנדערן.

פון איין זייט, למשל, פאַרלאַנגט די תורה פון אונז: שמחה. „עבדו את ה' בשמחה": דינט דעם באַשעפער מיט פרייד. פאַר ניט דינען דעם אויבערשטן מיט שמחה, ווערט אַנגעזאָגט ר"ל אַ גרויסער עונש: „...תחת אשר לא עבדת את ד' אלקיך בשמחה". די וויכטיקייט פון שמחה ווערט גאָר באַזונדער באַטאָנט אין תורת החסידות.

אָבער די תורה פאַרלאַנגט פון אונז אויך: טרויער. „לשמחה מה זה עושה" — וואָס טויג שמחה? פרעגט קהלת. „בכל עצב יהי' מותר" — אין יעדער טרויעריקייט איז דאָ אַ פּאָרטייל. „אל תשמח ישראל אל גיל בעמים" — פריי דיך ניט, ישראל, מיט דער פרייד פון די פעלקער. אָפילו אין חסידות ווערט אונטערגעשטראָכן די טייערקייט פון אַ „לב נשבר", פון אַ צעבראָכן האַרץ און פון „מרירות", פאַרביטערונג.

שטעלט זיך די פראַגע: ווי אַזוי קענען די דאָזיקע צוויי קעגנגעזעצטע מדות וואוי־נען צוזאַמען בשלום?

די זעלבע סתירה געפינען מיר ביי גאוה און ענוה, אָדער עזות און בושה. צווישן אַלע שלעכטע מדות איז ניטאָ קיין ערגערע מדה ווי שטאָלצקייט. די טאַכטער פון גאוה: „עזות" (דרייסטקייט), ווערט אויך שאַרף פאַראורטיילט. דאָקעגן שטייט ענוה (באַ־שיידנקייט) אין שפּיץ פון די גוטע מדות, און אַזוי איר טאַכטער: שעמעוודיקייט.

און טראַץ דעם געפינען מיר טיילמאָל די נויטוועניקייט פון שטאָלץ און דרייסטקייט; דעם ענין פון „ויגבה לבו בדרכי ד'" — זיין האַרץ איז געווען דערהויבן אין די וועגן פון השם. וען אַ מענטש גייט אין שליחות פון זיין באַשעפער, ווערט ער גע־וואָרנט קעגן שעמעוודיקייט. „אל תאמר נער אנכי" — זאָג ניט איך בין אַ אינגל — איז די ערשטע נבואה צו ירמי' הנביא, „דען איבער יעדן, צו וועמען איך וועל דיך שיקן, זאָלסטו גיין . . . ברעך נישט צוזאַמען פאַר זיי, כדי איך זאָל דיך נישט צעברעכן פאַר זיי". ישעי' הנביא זאָגט: „. . . און ג־ט וועט מיר העלפן, דערפאַר שעם איך זיך נישט, דעריבער מאַך איך מיין געזיכט ווי אַ פעלז, און איך וויס, אַז איך וועל זיך נישט שעמען". אין ערשטן סעיף פון שולחן ערוך ווערט אַנגעזאָגט: „און ער זאָל זיך נישט שעמען פאַר די וואָס שפּאָטן פון אים איבער עבודת הבורא".

מוז מען וויסן פרעגן: ווי אַזוי קען אַ מענטש פאַראייניקן אין זיך פרייד און טרויער, שטאָלץ און באַשיידנקייט, דרייסט־קייט און שעמעוודיקייט?

דעם ענטפער אויף דער דאָזיקער שווערער פראַגע געפינען מיר אין די ספרי החסידות און באַזונדערס אין תניא. אַ איד ווערט געבוירן מיט צוויי נשמות: די „נפש ה־אלקית", די ג־טלעכע נשמה, וועלכע איז „אַ טייל פון ג־טלעכקייט ממש" און שטרעבט תמיד צו די הויכן, פונוואַנען זי שטאַמט; און די נפש הבהמית, די מאַטעריאַליסטישע זעל, וואָס ציט דעם מענטש אַרונטער צו די ערדישע תאוות.

מצד דעם נפש האלקית דאַרף אַ איד תמיד זיין בשמחה, וויל „עוז וחדוה במקומו" — שטאַרקייט און פרייד זיינען אין זיין אָרט. „ישמח ישראל בעושיו" — ישראל פרייט זיך מיט זיין באַשעפער. אָבער מצד דער נפש הבהמית מיט אירע פאַרפירעריש

גלוסטענישן — קומט צום מענטש עצבות, מרירות און צעבראָכנקייט; באַזונדערס ווען ער האָט אַמאָל זיך געלאָזט פאַרפירן פון אירע „זיסע רייד".

אָבער וועלכן אַ איד אונטערטעניקט אַלע זיינע מדות צום אייניקן צוועק פון עבודת השם, זיינען די קעגנגעוצטע מדות גאָרניט קיין סתירה, נאָר אדרבה: זיי ווערן צוזאַמענגעגאָסן צו אַ פולקאָמענער האַרמאָניע.

ביים בורא עולם שטייט: „עושה שלום במרומיו" — ער מאַכט פרידן אין זיינע הימלען. וואָסער און פייער, חסד און גבורה ווערן פאַראייניקט צו אַ סינטעזע פון הימלישער האַרמאָניע, דורך דעם העכערן כח פון זייער באַשעפער.

„צדיקים דומים לבוראם" — צדיקים זיינען ענלעך צו זייער בורא. אויך זיי זיינען בכח צו ברענגען צו אַ האַרמאָנישן צוזאַמענשלוס פון די הפכים — פון שמחה און עצבות, ענוה און גאוה, עזות און בושה.

העוז והענוה לחי עולמים: דרייסטקייט און באַשיידנקייט לאָזן זיך איינוועבן צוזאַמען, ווען ביידע זיינען געווידמעט און געהייליקט צום אייביקן באַשעפער.

מיט דעם אויבן געזאָגטן קען מען דערקלערן דאָס דאָפלטע לשון פון תנא עקביא בן מהללאל: צוויי מאָל „מאין באת" און צוויי מאָל „לאן אתה הולך".

מיטן* ערשטן „מאין באת" (פונוואַנען קומסטו)? איז געמיינט די ג־טלעכע נשמה, וועלכע קומט פון אַ גאָר הויכן אָרט, וואָס ווערט אָנגערופן „אין". אַזוי ווי דער פסוק זאָגט „והחכמה מאין תמצא". די ספירת החכמה, די ערשטע פון די צען ספירות, שטאַמט פון „אין". און דער ערשטער „ולאן אתה הולך", איז אַן אָנווייז אויף די עולמות העליונים, וואוהין די ג־טלעכע נשמה קערט זיך צוריק נאָכן אָפשלוס פון ערדישן לעבן.

מיט די דאָזיקע ערשטע צוויי פראַגן וויל דער תנא אונטערשטרייכן די ג־טלעכקייט, די דערהויבנקייט פון דער מענטשלעכער נשמה. ווי אַזוי קען מען דעם טייערן דימענט פאַראומריניקן אין דער בלאָטע פון אַן עבירה?! דעריבער: ואין אתה בא לידי עבירה! דו וועסט ניט קענען טאָן אַן עבירה.

*) לויט דעם קאָזניצער מגיד ז״ע.

דאַקעגן מיט די צווייטע „מאין" און „ולאן" צילט דער תנא צו דער „נפש הבהמית" און דעם גוף, וועלכע קומען פון אַ „טיפה סרוחה" און גייען צו אַ פלאַץ פון „שטויב און ווערים".

די באַשיידנקייט און צעבראָכנקייט, וואָס די באַטראַכטונג פון די לעצטע „מאין" און „ולאן" וועט מיט זיך ברענגען, וועלן העלפן צעברעכן די שטאַרקייט פון דעם נפש הבהמית.

דער תנא עקביא בן מהללאל לערנט אונז אַזוי אַרום, אַז אַ איד מוז תמיד האַלטן פאַר זיינע אויגן: די הויכקייט פון דער ג־טלעכער נשמה און די נידעריקייט פון גוף.

די פון ג־ט באַשאַפענע קאָמבינאַציע פון אָט די צוויי עקסטרעמע קאָנטראַסטן פון נשמה און גוף, דער שטענדיקער געראַנגל צווישן די צוויי פיינטלעכע עלעמענטן און די האַרמאָניע וואָס דער אידישער מענטש קען אַרייַנברייַנגען צווישן זיי דורך זיין בחירה (פרייַען אויסוואָל) — איז דאָך דער צוועק פון דעם גאַנצן באַשאַף.

די העכסטע דערקענטעניש פון באַשעפער דורך תורה

„רבי יעקב אומר: המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר: מה נאה אילן זה, מה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו" (אבות פרק ג, משנה ז).

ס׳זיינען פאַראַן צוויי וועגן צו דער דערקענטעניש פון באַשעפער (ידיעת ד׳) און דער ליבשאַפט צו אים (אהבת ד׳).

איין דרך איז: די באַטראַכטונג פון דער חכמה און דעם סדר פון דער וועלט, וועלכע איז באַשאַפן געוואָרן מיט די „עשרה מאמרות" און אויף וועלכע ס׳שטייט: „מה רבו מעשיך" — ווי פיל זיינען דיינע ווערק?!

דער צווייטער דרך איז די פאַרטיפונג אין דער חכמה פון דער תורה, וועלכע איז געגעבן געוואָרן מיט „עשרת הדברות" (צען געבאָטן), אויף וועלכער ס׳איז געזאָגט געוואָרן „מה עמקו מחשבותיך" — ווי טיף זיינען דיינע געדאַנקען?!

דעם ערשטן דרך באַשרייבט דער רמב״ם מיטן לשון: „. . . און וועלכער איז דער וועג צו זיין (דעם באַשעפער׳ס) אהבה און יראה? וען אַ מענטש טראַכט זיך אַריין אין זיינע ווערק און אין זיינע גרויסע, וואונדער-

לעכע באַשעפענישן, און ער זעט פון זיי זיין חכמה, וועלכע האָט ניט קיין אָפשאַצונג און האָט ניט קיין ענד — תיכף האָט ער ליב און לויבט און באַרימט און גלוסט אַ גרויסע גלוסטונג צו דערקענען דעם גרויסן ג־ט . . . אַזוי ווי דוד האָט געזאָגט: „מיין זעל דורשטיקט צו ג־ט, צום לעבעדיקן באַשעפער".

„די הימלען דערציילן דעם כבוד פון ג־ט"; „הייבט אויף אייערע אויגן צום הימל: ווער האָט די דאָזיקע באַשאַפן?" און ענלעכע פילע פסוקים, ווייזן אָן דעם וועג צו דער דערקענטעניש פון ג־ט דורך דער התבוננות אין דער האַרמאָנישער חכמה אין דער נאַטור.

דער דאָזיקער וועג וואָס מיינט: דערקענען דעם „אור הממלא כל עלמין", דאָס ליכט וואָס פילט אויס די וועלטן פון אינעווייניק, איז אויך צוגענגלעך פאַר די חסידי אומות העולם. אָבער דער צווייטער וועג, די פאַרטיפונג אין די סודות התורה — אויף דעם איז געזאָגט געוואָרן: „לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום"; אויף דעם דרך קען נאָר אַ איד צוקומען צו ידיעת הבורא. אויף תורה שטייט: „אנא נפשי כתבית יהבית" (ראשי תיבות פון אנכי) — איך האָב זיך אַליין (כביכול) אַרײַנגעשריבן און אַרײַנגעגעבן אין תורה.

דאָס ליכט פון דער תורה שטאַמט פון דעם אור ה„סובב כל עלמין", אַ ליכט וואָס „רינגלט" אַרום אַלע וועלטן, ווייל די וועלטן וואָלטן דאָס שטאַרקע ליכט ניט געקענט פאַרטראָגן.

כאָטש די „עשרה מאמרות" זיינען אַ פאַראַלעל צו די „עשרת הדברות" — ווערן אָבער די עשרה מאמרות באַצייכנט ווי „פראָסטע ווערטער" אין פאַרגלייך צו די פיל־פיל העכערע עשרת הדברות.

דאָס איז אפשר די כוונה פון תנא: „המהלך בדרך", אַז אַ מענטש האָט זיך אַוועקגעלאָזט אויף דעם הויכן דרך פון תורה, ער לערנט תורה כדי צו דערקענען דעם נותן התורה — און ער איז מפסיק פון זיין לערנען און הויבט אָן באַטראַכטן די וואונדער פון דער נאַטור: ווי שיין איז דער בוים, ווי שיין איז דער אַקערפעלד! — ער לאָזט איבער די „טיפע געדאַנקען" פון דער תורה כדי צו באַטראַכטן די „פילע מעשים" פון דער נאַטור — הגם זיין כוונה איז אַ גוטע און דער צוועק איז דער זעלבער: די דער־קענטעניש פון בורא עולם — אָבער דער פסוק אורטיילט אים „גלייך ווי ער האָט זיך פאַרשולדיקט פאַר זיין נשמה", ווייל זיין ג־טלעכע נשמה, זיין „חלק אלוקה ממעל", האָט שוין געהאַלטן אויף אַ העכערן דרך, דעם דרך פון ליכט, וואָס איז פיל העכער פון וועלט; און דאָ לאָזט ער זיך אַראָפּ אין וועלט אַריין, אַ דרך וואָס אַפילו די אומות העולם, וועלכע האָבן ניט זיין נפש האלקית, קענען צו אים צוקומען. ווייל אַז מ׳האָט שוין זוכה געווען צו „מה עמקו מחשבותיך", איז דער „מה רבו מעשיך" אַ ירידה, לויט דעם תנא ר׳ יעקב.

דעם קאָפּ ניט פאַרלירן / סוף פון עמוד יד

„מאַטעריאַל" צום טראַכטן, זיי איינגעוואויגען צו „האַלטן קאָפּ" און טראַכטן תוכנ׳דיקע מחשבות (חומש, משניות, מעשיות פון צדיקים אד״ג).

דער רבי ריי״צ דערציילט (התמים חו׳ ז׳ עמ׳ סז) ווי זיין טאַטע, דער רבי רש״ב, האָט ביי אים געמאַנט ער זאָל לערנען און חזר׳ן משניות אויף אויסווייניק. צו צען יאָר האָט ער שוין געקענט אויסווייניק עטלעכע סדרים משניות און ער פלעגט זיי איבער־חזר׳ן אין יעדן פרייען מינוט. אויך זיצנדיק אין דער פינסטערער טורמע בעת זיין ערשטער אַרעסט (צו עלף יאָר!) האָט ער געזאָגט משניות אויף אויסווייניק. און דערציילנדיק שפעטער דעם טאַטן וועגן זיינע איבערלעבונגען אין תפיסה האָט אים דער רבי רש״ב געזאָגט: איצט האָסטו זיך איבער־געצייגט ווי גוט עס איז צו קענען משניות אויף אויסווייניק; ווען ניט דאָס וואָס וואָלט געווען דיין „יתרון" (פאַרצוג, מעלה) אויף מאיר דער קצב׳ס קאַלב וואָס איז געלעגן מיט דיר אין צימער — וואָס דאָס איז דאָך די אמת׳ע הויכקייט פונעם מענטש — האָט דער רבי אויסגעפירט.

(המשך וועט אי״ה קומען)

די מתנה פֿון געבערין

● ד. זאַריצקי

אט זע אין איר, ווי זי שטייט נעבן איר „פּאַלאַץ", אַ צימערל אין „כנסת" — אַ קוואַרטאַל אַן אַרעמער פון אַלטן ירושלים; איר קליין קעפּל, אַרומגעהילט מיט אַ באַרג פון אַ פּאַרזוק, אָנגעשפּאַרט אינעם געזימס, און קוקט מיט אירע קליינע, מיט עלטערקייט־אַרומגעהילטע אויגן, אַזוי פּלינק, אַזוי לעבעדיק, ווי מיט זעכציק יאָר צוריק.

אין איר שטוב האָט זי אַ הינקעדיק בעטל, אַ צעשרויפּטן שראַנק, וואָס גלאַנצט נאָך מיט זיינע שניצעריין ווי מיט זעכציק יאָר צוריק, יענעם טאָג ווען צוויי אַראַבער האָבן אַריינגעשלעפּט „דאָס שטיק צירונג" אין דעם זעלבן צימערל, ס׳הייסט: אינעם חתונה טאָג.

— מעבל, זאָגט זי, מאַכן נאָר ענג; אָבער יענעמס אַ שמייכל מאַכט ברייט. איר פאַרשטייט?

און אָט זע איך איר ווידער. זי שלעפּט אירע אַלטע פיס, האַלב־געשוואָלן און אַרומגעוויקלט מיט אַ באַנדאָש פון גומי, איבער די שטיינערנע „חצרות" פון אַלט ירושלים. די שטיינער קענען שוין אירע טריט, שמייכלען צו איר אונטערטעניק, און גלאַנצן מיט די „אויגן" איינס צום אַנדערן:

— וואו שלעפּט זי זיך שוין ווידער?

— אַ קשיא, וואו? דאָרט וואו אַנדערע פאַלט גאָרניט אײַן, דאָרט וואו מען מיינט אַז מיט ברויט און שירעס קומט מען שוין דורך, אַז נאָפּט צום הייצן און אַ בגד אָנצוטאָן איז געזונ.

דאָרט גייט זי!

איר פאַרשטייט ניט?

קיינער האָט איר ניט פאַרשטאַנען; לאַנגע יאָרן האָט מען איר ניט פאַרשטאַנען. אירע טעכטער און שניר פלעגן איר מוסר זאָגן: מאַמע, דאָרט גיסטו אומזיסט, שלאָגסט זיך אַפּ די פּיס, גיסט אַווק די כוחות אומזיסט. דער טאַטע האָט שוין „געמאַכט" פאַר דער אלמנה; איר פעלט ניט צום עסן. מינדל האָט אויך שוין אַריינגעוואָרפן אַ פּאָר פּיאַסטער. וואָס דאַרפסטו נאָך צוגעבן מער ווי זי דאַרף?

שמייכלט זי, רבקה, די מאַמע און די שוויגער, שמייכלט צו אַלעמען. צו אַ שנור מוז מען דאָך שמייכלען, און פאַרוואָס קומט ניט אַ טאַכטער אויך אַ שמייכל, בפרט אַז זי איז מטופל מיט קינדערלעך, זאָלן געזונט זיין; און די קינדערלעך גייען אין איר שליחות, ניט בעטנדיק אַפילו קיין צוקערל.

— גיי — זאָגט זי צו איר אייניקל, אַ מיידעלע פון צען יאָר, מיט צאַפּלדיקע צעפּעלעך און ירושלימ׳דיקע גרויסע, שטילע אויגן — גיי און קלאַפּ אָן אין טיר כּון חי־לאה, אין נחלת שבעה, נעבן דאָס קליינע שולכל. קלאַפּ אָן און וועז זי עפענט, זאָג גאָרניט, נאָר שטעק ארײַן דעם קאָנווערט. הערסט? קיין וואָרט ניט! שטעק אַריין און אַנטלויף.

— און טאַמער וועט זי דרפט זי מיר נאָך דעם קאָנווערט? איך בין שוין נעכטן פאַרן זיידן געגאַנגען צו דער זעלבער חי־לאה, באַבעשי, נעכטן פאַרנאַכט, צווישן מנחה און מעריב.

— און אַז דער זיידע גיט דיר אַ צוקערל

און נאָכדעם איך — נעמסטו ניט?

אָבער ניט שטענדיק זיינען די איניקלעך דאָ. טריטלט זי אַליין איבער די געסלעך, וויל אירע „קונדן" וואוינען ניט אין די הויפט־גאַסן, נאָר אין צעקנייטשטע געסלעך, מיט פאַרשעמטע פענסטער און מרה־שחורה־דיקע הייזער. אַלטע, מיט אינגעשרומפענע געזיכטער, גיבן איך די הייזער אַ הייזעריקן שלום־עליכם, און זיי דאַרפן איך גאָרניט דערציילן. איר ווייסט שוין אַליין וואָס מען דאַרף טאָן.

ניין, זי מישט זיך ניט אין איר מאַנס „געשעפטן". ער גיט ברויט, בוימל, נאָפט, שיכלעך פאַר די קינדער; ער שיקט אַריין אויף יום־טוב. אים קען מען גוט און יעדער איינער שטעקט אים אויס די האַנט — אָדער אין דער האַנט איז עפּעס דאָ פאַר אָנדערע, אָדער די האַנט בעט. סתם קיין האַנט שטעקט מען ניט צו אים.

אָבער איר „געשעפט" איז עפּעס אָנדערש. און איך בין איר נאָכגעגאַנגען און נאָכגעפּרעגט, נאָכגעפאָרשט.

איז זי אַרויס פון שטוב, ניט צוגעמאַכט די טיר, אַ קוק געטאָן אויף דער מזוזה, און נאָכדעם אַ קוש געטאָן (כדי צו קושן, דאַרף מען פריער ליב האָבן, און אַז איך גיב אַ קוק אויף מיין שומר־טע, הויב איך אָן איר ליב האָבן און גיב אַ קוש . . .). איר קליין קעפּל מיט גרויסן פּאָרוק, רוקט זיך אָביסל פּאָראויס. דוכט זיך, אַז זי קוקט אויף קיינעם ניט, אָבער צענדליקער זאָגן איר „גוט מאָרגן, רבקה", אָדער סתם „אַ גוטינקן אייך, רבקה". און זי שאָקלט מיטן קאָפּ, אירע קליינע אויגן דערקענען שוין לויט די שיך וועמענס פיס טראָגן זיי. זי קען גאָנץ ירושלים שוין זיבן דורות, געטראָגן האָלב ירושלים אויף די הענט; און היינט לעבט זי אַליין, אַרומגערינגלט מיט שטילקייט אין איר אייניקן צימערל, און אין איר שטילקייט האָט זי אויסגעקליגלט איר צדקה־פילאָזאָפיע.

האָב איך זיך פאַרשמועסט און פאַרגעסן אַז איך גיי איר נאָך.

גייט זי אַרויס פון איר חצר, און דער הויכער טויער „בליקט" אויף איר אַרונטער מיט אַ „בורטשע" אונטער דער שטיינערנער נאָז:

שלעפּט זיך אַרום בייטאָג און ביינאַכט; נאָכדעם קלאָגט זי אַז די פּיס זיינען איר געשוואָלן.

— שוין ווידער געגאַנגען? — פרעגט איר אַ נייגעריקע שכנ׳טע.

— כל זמן מ׳קען, טייערינקע!

דרייט זי זיך אַריין תחילת אויפן מאַרק, קוקט אַדורך עטלעכע געשעפטן פון גרינס, פון פרוכטן, פון גאָלאַנטעריע. פיש דאַרף זי ניט . . . און אַז איך זאָג „זי", מיין איך ניט רבקה, ווייל זי מיינט אויך ניט זיך אַליין; דאָס מיינט זי יענער פרוי, וואָס וואוינט דאָרטן און דאָרטן; אַן עלטערע פרוי, אין די זיבעציקער, האָט זי, אַן עין־הרע אַ פּאָר צענדליק אייניקלעך; און ווען איך האָב ניט אַזוי מורא פאַר אַ עין־הרע, וואָלט איך אייך דערציילט אַז זי האָט ב״ה, זאָלן זיי געזונט זיין, עטלעכע און פערציק אייניקלעך, אַ ברכה אויף זייערע קעפּלעך.

גייט זי אַריין צו דער פרוי אין שטוב, אויך אַ ירושלימ׳ער חצר און אַ ירושלימ׳דיקע לאַנגע וועראַנדע, וואָס דינט אַלעמען און איז גורם צו מחלוקת — און גייענדיק אַזוי צו דער פרוי, רעכנט זי אויס, כ׳מיין רבקה רעכנט אויס, וועט דאָס לעצטע אייניקל איז געבאָרן געווארן, און וועט אינער פון די אייניקלעך האָט געהאַט אָדער וועט ערשט האָבן אַ בר־מצוה . . גייט זי אַריין צו אַזאַ פרוי און גיט אַ קוק אויף דער מזוזה, גיט איר אַ קוש. ווערן דער פרוי׳ס אויגן ליכטיקער.

— אַי, אַי, רבקה, וואָס מאַכט איר? ווי גייט עס אייך? וואָס שלעפּט איר זיך אַרום אין אַזאַ היץ איבער די גאַסן, פרנסה מאַכן? אפשר אַ קאָלטן טרונק? ערשט פון אייז אַראָפגענומען.

— נ־נ־יין, פייגעלע, צוליב אַ קאָלטן טרונק וואָלט איך ניט געקומען, אָבער איך האָב דיר עפּעס פאַרלייגן. מיר האָט זיך געמאַכט אַ מציאה, אַז עס איז פּשוט ניט צו גלויבן: פון אַמעריקע אַ פּעקל מיט שפּאָגל־נייע זאַכן! איך ווייס ניט ווי מען האָט עס גאָר דורכגעלאָזן. איז דאָרטן פאַראַן אַ פּאָר קליי־דעלעך, ממש ווי געמאָסטן פאַר דיין פּיצעלע. האָב איך געבראָכט, געטראָכט ממה־נפשך:

איז עס גוט, איז דאָך אַוודאי גוט; טאָמער ניט, וועט עס אפשר זיין פּאַר אַן אַנדער קינד.

נעמט זי אַרויס, רבקה, אַ פּאָר קליידעלעך, און דערבי שלעפּן זיך נאָך עטלעכע פּאָר הייזלעך, אַ שפּיל־צייג, עטלעכע ספּרימ׳לעך. אוי וויי, כאָפּט זיך רבקה, איך האָב אינגאַנצן פאַרגעסן אַז דאָס ליגט ביי מיר אין קאָשיק. מילא, אפשר איז עס גוט צו געבן אַ מתנה עמעצן, וואָס קען איך מיט דעם מאַכן?

די פרוי האָלט זיי, די אַלע זאַכן אין די הענט, און אירע אויגן לויכטן אויף:

— אַ מלאך מן השמים האָט אייך גע־ברַאכט. איך זיץ און ברעך דעם קאָפּ: מאָרגן האָב איך אַ בר־מצוה ביי מיין שוועסטער, און ביי מיינער אַ טאָכטער איז געבאָרן געוואָרן אַ קינד. איך וואָלט זיך פּשוט געשעמט צו ווייזן מיין פּנים אַן אַ מתנה. און די לאַגע, איר ווייסט אפשר ניט, האָבּ׳, איר ווייסט, ב״ה צום עסן איז דאָ, אָבער קויפן אַ מתנה, אַ קליידל, אַ ספּר׳ל, אַ פּאָר הויזלעך, איז שוין שווער. נו, האָט מען אייך געשיקט, זאָל אייך הקב״ה . . .

אָבער רבקה טריטלט שוין צו אַן אַנדער פּרוי אָדער מאַן . . .

און דאָרטן איז דאָס זעלבע. און אַנדערש וואו איז דאָס זעלבע שוין יאָרן.

— ווי לאַנג, רבקה?

— אַביסל צייט — שאָקלט זי מיטן קאָפּ — אַביסל צייט איז שוין דאָ, מיין טייערינקער. אָבער וואָס אַרט עס וועמען אַז איך גיי, כל זמן איך קען.

— וואָס עפּעס האָט איר עס גענומען אויף זיך מתנות צו שענקען? מילא עסן, אָנטאָן, דירה־געלט, הכנסת כלה — פאַרשטיי איך; אָבער העלפן מתנות געבן?

— אי, אי, יונגערמאַן, איר ווייסט דען וואָס עס טוט זיך ביי יענעם אין האָרצן; טיף טיף, דאָרטן וואו קיינער וויים ניט, נאָר דו און דאָס האָרץ אַליין.

— און איר ווייסט?

— פון מיר אַליין, וויים איך דאָס. ניט מיט מיין חכמה, נאָר מיט די יאָרן. וויפל מענטשן, טאָטעס, מאַמעס און דער עיקר — באָבעס און זיידעס, ווילן קויפן זייערע קינדער אָדער אייניקלעך אַמאָל אַ געשענק — און זיי האָבן ניט; אָדער אַמאָל אַריינ־שטעקן אַן אייניקל אַ פּאָר גראָשן צו קויפן אַן „אייז־קרים״, אָדער דערפרייען אַ בר־מצוה־אייניקל מיט אַ גוטן ספּר. דאָס אַלץ קאָסט געלט. דאַרפן זיי נעבעך אָפשפּאָרן וואָכן־לאַנג פון זייער מויל, כדי אָפּצושפּאָרן אַ פּאָר גילדן פאַר דער מתנה. דאָס וויים איך פון פּראַקטיק, פון זען.

וויפל מאָל האָב איך געזען אַזוינע טאַטעס אָדער מאַמעס אָדער זיידעס אָדער באָבעס וואָס זיצן אייניגעוורעט אין זיך און שעמען זיך צו קומען צו די קינדער מיט ליידיקע הענט; און דאָס קליינוואַרג וויסן דאָ ניט קיין קונצן: סבתא, שרייען זיי, וואָס האָסטו געבראַכט?

נו, איז דאָס ניט קיין אמת׳ע שפּיכת דמים? מיר דוכט זיך, אַז צייטנווייז איז אַזאַ זאַך וויכטיקער פאַר דעם מענטשן וווי דאָס עסן אַליין.

— ריכטיק — פינקלט זי מיט אירע קליינע, פון אַלטקייט־גערונצלטע אויגן — ריכטיק?

און וועו איך האָב זיך נאָכגעפרעגט ביי אירע קינדער, האָבן זיי געשאָקלט מיט די קעפּ:

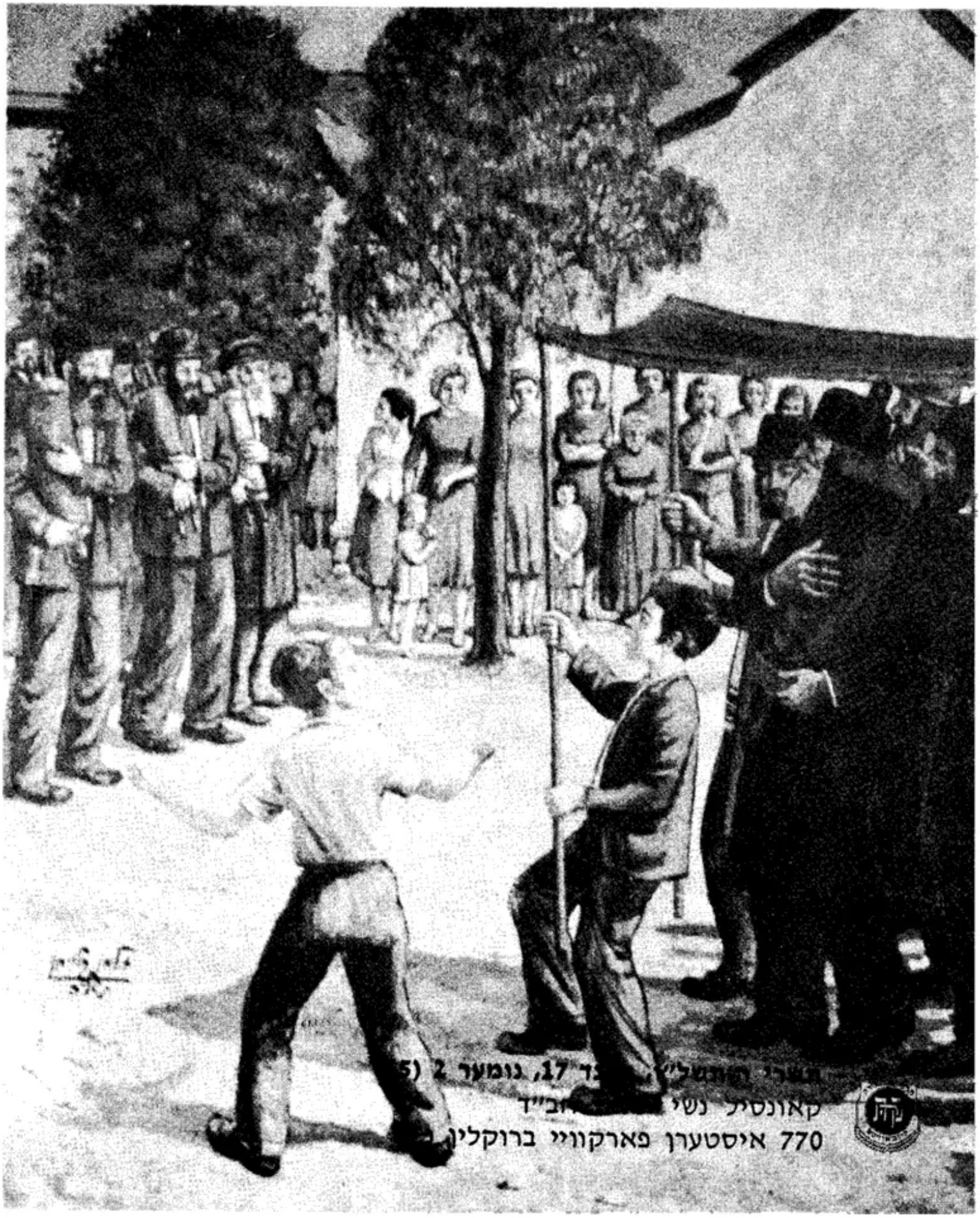
פון וואַנען זי נעמט דאָס געלט אויף דעם, וויסן מיר ניט. קלייבן, קלייבט זי ניט; פון אונז נעמט זי, חלילה, ניט קיין גראָשן. זי לעבט פון אַ קליינינקער פענסיע. מיר שטעלן איר אַמאָל אַריין אין „אייז־קאַסטן״ אַ שטיקל פלייש, וועו זי באַמערקט עס ניט, אָדער מיר לייגן צו אַביסל פרוכטן אָדער גרינס. וואָלט זי זיך דערוואוסט, וואָלט זי מיט אונז געווען ברוגז וועו וויים וויי לאַנג.

מסתמא שפּאָרט זי פון איר אייגענעם עסן.

— און אירע אייניקלעך ברענגט זי עפּעס?

— אירע אייניקלעך? — וואונדערט זיך איר טאָכטער — זי זאָגט שטענדיק אַז מען דאַרף ניט איינגעוואוינען קינדער, אַז אַ באָבע אָדער אַ זיידע אָדער עלטערן דאַרפן שטענדיק געבן.

וואָס עפּעס? גבירים זיינען מיר?

משרי חודשלי[illegible] נד' 17, נומער 2 (5
קאונסיל נשי[illegible]ב"ד
770 איסטערן פארקוויי ברוקלין

פון „היום יום . . .“

אידן זיינען געגליכן צו „כוכבים“, צו שטערן וואָס שיינען אין הימל, וואָס צוליב זייער ליכט־שיין וועט ניט פאַרבלאָנדזשען אויך דער וואָס גייט אין דער נאַכט־פינסטערניש. יעדער איד, סיי מאַן און סיי פרוי, פאַרמאָגט געוואָג גייסטיקן און מוסר׳דיקן (מאָראַלישן) כח, צו באַאיינפלוסן און אַוועקשטעלן אויך זיינע באַקאַנטע אין אַ „קרן אורה“.

* * *

וועז „אאמו״ר“ (מהורש״ב נ״ע) איז געווען אַלט אַ יאָר פיר־פינף, איז ער אַריין צו זיין זיידן דעם צמח־צדק אין שבת ק׳ פ׳ וירא און האָט אָנגעהויבן וויינען, זאָגנדיק: פאַרוואָס האָט זיך זיך דער אויבערשטער באַוויזן צו אברהם אבינו און צו אונז באַווייזט ער זיך ניט. האָט אים דער צמח־צדק געענטפערט: אַז אַ איד אַ צדיק, צו ניין וועז ניינציק יאָר איז מחליט אַז ער דאַרף זיך מל זיין, איז ער וועלט אַז דער אויבערשטער זאָל זיך באַווייזן צו אים.

* * *

אין די גשמיות׳דיקע ענינים דאַרף אַ איד זיך צוקוקן צו דעם וואָס איז נידעריקער פון אים (אין אַן ערגערן מצב) — און דאָנקען דעם אויבערשטן פאַר זיין חסד צו אים; אין די רוחניות׳דיקע ענינים דאַרף ער זיך איינקוקן אין דעם וואָס איז העכער, דערהויבענער פון אים — און בעטן מיט תחנונים ביים אויבערשטן, אַז ער זאָל אים געבן אַ גוטן געדאַנק אָפצולערנען זיך פון יענעם, און אים געבן כח און שטאַרקייט צו קענען זיך אויפהויבן העכער.

די אידישע הײם

פערטל יאָר שריפט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

תשרי, ה׳תשל״ו — באַנד 17, נומער 2 (65)

די „ילדים“ וואָס ציגדן די גרויסע מנורה — י. יהודי . . . . . א

השקפה — הרב ד״ר ניסן מינדעל . . . . . ד

רוחניות׳דיקע ליכט אין באַלויכטן דאָס גשמיות — לאה כהן . . . . . ז

ר׳ חייקל — דוד זאַריצקי . . . . . יא

דריי גרויסע חסידים זיינען „אַוועק“ . . . — ע. מאניעווסקי . . . . . יד

חודש פון תשובה און רחמים — ה. אידלזאָן . כא

די וואונדערלעכע גאַסט הויז „אשל“ — י. בן־אליעזר . . . . . כג

פון דער רעדאַקציע:

מיר מוזן דאָ אויסדריקן אונזער טיפן באַדויערן און אַנטשולדיקונג פאַר די „סובסקרייבער“ און לייענער פון אונזער צייטשריפט, צוליב דעם וואָס דער היינטיקער נומער איז דערשינען (צוליב געוויסע אומפאַרמיידלעכע סיבות) מיט אַזאַ פאַרשפעטיקונג. מיר האָפן, אַז די קומענדיקע נומערן וועלן בע״ה דערשיינען מיט דער געהעריקער רעגולערקייט.

די „ילדים" וואס צינדן די גרויסע מנורה

(באזירט אויף אַ שיחה ק' פון כ"ק אדמו"ר שליט"א, פון ליל ג' חוהמ"ס תשי"ד)

● י. יהודי

וועגן דער „שמחת בית השואבה", וואס איז פאַרגעקומען אין בית־המקדש, זאָגן די חז"ל, אַז ווער עס האָט ניט געזען אָט די שמחה קיינמאָל אין זיינע טעג קיין שמחה ניט געזען. אָט־די גרויסע און אומגעווײנלעך דערהויבענע שמחה האָט זיך אויסגעדריקט (ווי עס שילדערט דער רמב"ם, דער אײנציקער פוסק וואָס רעדט דערפון אין זיינע הלכות) דורך שפילן אויף אַלערליי כלי־זמר — אויף פאַרשידענע מיני פידלען, חליל אאַ"וו; דורך מויל־געזאַנג, דורך פייערלעכע טענץ און ריקודים, צופלעסקען מיט די הענט און אויך דורך זאָגן און זינגען שירות און תשבחות צום בורא עולם.

אין דעם דאָזיקן אויסדרוק פון דער שטאַרקער שמחה האָבן זיך דירעקט באַטיליקט די אויסדערווײלטע, די דערהויבענע פון אידישן פאָלק — און ניט יעדער אײנער וואָס האָט עס באַגערט. געזונגען, געטאַנצט און משמח־געווען האָבן די גדולי חכמי ישראל, די ראשי־ישיבות, די סנהדרין, די חסידים און אנשי־מעשה. די איבעריקע פאַרזאַמלטע אידן, מענער און פרויען, האָבן געשעפט פרייד דורך זען און הערן.

יעדער זאָל, יעדע דערשיינונג האָט אַ גרונט און אַ סיבה. די אַלגעמיינע סיבה פאַר דער גרויסער שמחה פון שמחת בית השואבה איז געווען דאָס, וואָס די צייט פון דער מצוה פון שאיבת המים קומט באַלד נאָך די הייליקע טעג פון ראש־השנה און יום־כיפור. דאָס זיינען דאָך טעג וואָס זיינען אָנגעפילט מיט טאָן מצוות, מיט הייליקן זיך און רייניקן זיך און טעג דורכגעווייקט מיט דער עבודה פון תפלה און תשובה. בפרט באַלד נאָכן יום־קדוש, וועָן אידן זיינען דורך תשובה און קדושת היום זוכה צו דערנענטערן זיך נאָכמער צום אויבערשטן און צו זיין סליחה ומחילה — און באַלד נאָכדעם די שפע פון מצוות אין יום־טוב סוכות — איז דאָס גופא די סיבה וואָס דערוועקט אין אָט דער צייט די געוואַלדיקע שמחה.

דעריבער זעט מען, אַז אין די שירות ותשבחות ביי דער שמחה האָט מען אַרויסגעזאָגט און אַרויסגעהויבן די גרויסקייט און מעלה פון תשובה. ס'איז טאַקע געווען אַן אונטערשייד צווישן דעם געזאַנג־נוסח פון חסידים וכו' און די בעלי תשובה (די וואָס האָבן קיינמאָל ניט געזינדיקט האָבן אויסגעדריקט דעם גליק, וואָס די יוגנט־יאָרן האָבן ניט פאַרשעמט די זקנה־יאָרן, און די בעלי תשובה — וואָס די עלטערע יאָרן האָבן מכפר געווען אויף דער יוגנט), דאָס איז אָבער נאָר אײן טייל פון זייערע באַזונדערע לויב געזאַנגען; זיי אַלע אינאײנעם האָבן געזאָגט: „אשרי מי שלא חטא, ומי שחטא ישוב וימחול לו"; וואויל איז צו דעם וואָס האָט ניט געזינדיקט; און דער וואָס איז באַגאַנגען אַ חטא, זאָל ער תשובה טאָן און דער אויבערשטער וועט אים מוחל זיין. דערמיט האָבן די גדולי ישראל אָנגעוויזן: זעענדיק

באַלד נאָך יום־כיפור די אומגעהויערע גרויסקייט פון תשובה, וואָס האָט דעם כח צו פאַר־ריכטן און אָפּווישן אויך די גרעסטע און האַרבסטע עבירה — און צוזאַמען דערמיט איז דאָך אָט דער גליקלעך־טייערער אוצר פון תשובה אָפן און צוטריטלעך פאַר יעדן איינעם! „ומי שחטא" — וועט נאָר ס׳זאָל האָבן געזינדיקט, „ישוב וימחול" — זאָל ער תשובה טאָן און מ׳וועט אים עס פאַרגעבן (וואָס די זינד זאָל ניט זיין), איז במילא פאַרשטאַנדיק, אַז אַזעלכע קדושה־טעג פון פיל מצוות, מעשים טובים און תשובה, זיינען אַ קוואַל פון שמחה, פון דער פילפאַכיקער שמחה, וואָס איר הויכפונקט איז אין דער שמחת בית השואבה.

* * *

דאָס איז די אַלגעמיינע סיבה. געווען אָבער אַ מער נאָענטע און דירעקטע סיבה צו דער שמחה פון בית השואבה: די גרויסע צעהעלטע ליכטיקייט וואָס האָט זיך געשפרייט אַרום און אַרום, און בעיקר ווי אַזוי די ליכטיקייט איז געשאַפן געוואָרן — דאָס האָט אַרויסגערופן און דערוועקט די שמחה עצומה.

שמחת בית השואבה איז, כידוע געווען ביינאַכט — ס׳איז אָבער געווען אַ ליכטיק צעלויכטענע נאַכט אין גאַנץ ירושלים: ניט בלויז אינעווייניק, אין די בתי־ירושלים; די פייערדיקע ליכטיקייט האָט אויך אַרומגענומען דעם „חוץ", דעם דרויסן! ווי די משנה זאָגט, אַז ס׳איז ניט געווען קיין הויף אין ירושלים וואָס האָט ניט געליכטיקט פונעם אור פון בית השואבה. און דאָס ליכט איז געווען אַזוי גרויס, אַז מען האָט געקענט ביים דאָזיקן ליכט־שיין איבערקלייבן וויין־קערנדלעך.

ווי אַזוי און דורך וועמען איז געשאַפן געוואָרן אַזאַ גרויסע ליכטיקייט אין דער נאַכט? — דערציילן די חז״ל, אַז דאָס איז געקומען דורך די „ילדים של פרחי כהונה", דורך יוגנטלעכע, דורך בחורים. עס זיינען דאָרט (אין עזרת נשים) געווען גרויסע גאָלדענע מנורות, פופציק איילן הויך, און דערביי זיינען געשטאַנען לאַנגע לייטערס וועלכע האָבן געגרייכט ביז צום שפיץ פון די מנורות. אויף אָט די שמאָלע הויכע לייטערס האָבן די דאָזיקע „ילדים" געקלעטערט, האַלטנדיק אין די הענט גרויסע קריגלען אויל (30 „לוג"!), זיי האָבן עס אַרײַנגעגאָסן אין די מנורה־רערן; אַרײַנגעטאָן דאָרט קנויטן און זיי אָנגעצונדן — און אָט די גרויסע און הויכע פלאַמען האָבן געמאַכט ליכטיק אין דער גאַנצער שטאָט ירושלים!

און וועג די ראשי־ישיבות, די זקנים, די חסידים און אנשי מעשה, האָבן געזען די געוואַגטע שטאַרקייט און מוטיקייט, די מסירה ונתינה פון די יוגנטלעכע; אַז זיי שרעקן זיך ניט צו קלעטערן אַזוי הויך אויף די שמאָלע פילצאָליקע לייטער־שטיגן, מיטנעמענדיק מיט זיך אַ שוועכע משא — און זיי טוען עס מיט יוגנטלעכן ברען און פלינקייט בכדי צו ליכטיק מאַכן אַ אידישע שטאָט — דאָס האָט אַרויסגעבראַכט אַן אומגעהויערע שמחה ביי די חסידים און ראשי־ישיבות.

* * *

ס׳איז דאָך באַוואוסט, אַז די גויים האָבן בלויז חרב געמאַכט דעם גשמיות׳דיקן בית־המקדש; פאַראַן אָבער אַ גייסטיק־אינערלעכער „בית־המקדש" ביי אַלע אידן, ביי יעדער אידן, און דער „בית־המקדש" ווערט ניט חרב און בלייבט גאַנץ — כל־זמן אַ איד וויל ער זאָל בלייבן גאַנץ.

און יעדער איד, ווען און וואו ער לעבט, האָט שטענדיק די קראַפט צו אַנטפלעקן אין זיך דעם דאָזיקן „בית־המקדש"; און קיינער, אויסער אים אַליין, האָט דערויף ניט קיין שום בעל־הבתי'שקייט. ווי דער רבי (כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע) האָט געזאָגט אין נאָמען פון זיין פאָטער (כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע), אַז נאָר אונזערע קערפערס זיינען פאַרטריבן אין גלות; אונזערע נשמות אָבער זיינען דעם גלות ניט אונטערוואָרפן. די נשמות זיינען גאַנץ, זיינען פריי און קיינער האָט ניט אויף זיי קיין שום באַהערש־קראַפט.

אַזוי אַרום איז פאַרשטאַנדיק, אַז דער גאַנצער ענין פון שמחת בית השואבה, וואָס איז געווען אַמאָל אין בית־המקדש אין פשוט־גשמיות'דיקן באַגריף, איז אויך דאָ איצט, אין רוחניות'דיקן זינען, אינעם פנימיות'דיקן בית־המקדש ביי יעדער אידן.

* * *

בשעת מ'זעט אַז עס געפינען זיך יונגע, צו תורה וחסידות איבערגעגעבענע אידן, וואָס האָבן קיין מורא ניט אַרויפצושטייגן אויף גאָר הויכע לייטער־שפּיצן; זיי שרעקט ניט איבער די שווער געוויכטיקע משא, די גרויסע פליכטן און אחריות־יאָך וואָס זיי נעמען אויף זיך און מיט זיך; זיי קלעטערן אַלץ העכער און העכער, מיט נשמה־התלהבות און מיט גרויס מסירת־נפש טראָגן זיי מיט זיך דעם ריינעם אויפגעהיטן „שמן" — די זויבערע, אומפאַרענדערטע און לויטערע זאַפט פון אמונה און תורה ומצוות; און אַז זיי, די דאָזיקע „ילדים", דערקלעטערן און דערגרייכן דעם הויכן שפּיץ־פונקט: אָנצוצינדן מיט זייער „בוימל" און מיט זייערע „קנויטן" די גרויסע „גאָלדענע" אידישקייט־„מנורה" און אויפלייכטן דערמיט אַ גאַנצע אידישע שטאָט, אַ קרייז, אַ שכונה — דאָס דערוועקט די גרעסטע שמחה ביי די גדולי ישראל, ביי די ראשי ישיבות, חסידים ואנשי מעשה. זיי לויבן און דאַנקען דעם אויבערשטן פאַר דעם וואָס זיי, די פירער און מחנכים פון די „ילדים", זענען אַזעלכע גוטע פירות פון זייער אָנגעשטרענגטער האָרעוואַניע; וואָס עס פאַלגט זיי נאָך אַ יונגער דור וועלכער צעשיינט אויך די פינסטערע גלות־נאַכט מיטן ליכט פון תורה ומצוות, דורך גרויס מסירת נפש און תורה־טריישאַפט אָן אַ ברעג.

דאָס מעגן און דאַרפן אויך וויסן די יונגע „קלעטערער": הגם די פועל־ממש'דיקע שמחה קומט צום אויסדרוק ביי די „גדולים" און „זקנים", ביי די וואָס האָבן שוין אויפגעטאָן אַ גרויסן טייל פון זייער עבודה און לעבנס־תפקיד; די יוגנטלעכע אָבער האַלטן נאָך אין סאַמע מיטן פון זייער אַרבעט, אין מיטן שאַרפן געראַנגל און מלחמה־טעטיקייט פאַר תורה ויהדות — אַזוי אַז די האָבן קוים צייט צו זינגען און טאַנצן ביי דער גרויסער שמחה — דאַרפן זיי אָבער וויסן און געדענקען אַז אין זיי איז אָפהענגיק די גרויסע שמחה פון די זקני און מנהיגי ישראל. דאָס וועט נאָכמער פאַרשנעלערן און פאַרשטאַרקן זייערע שריט אויפן לייטער וואָס הויבט זיי אַלץ העכער און נענטער צום הייליקן ענדציל — צו ליכטיק מאָכן בכל גבולות ישראל.

השקפה

● הרב ד"ר ניסן מינדעל

(צווייטער אַרטיקל)

די פראַגע: איז אַ מענטש בכלל פייאיק צו האָבן אַן אָביעקטיוע השקפה, אָדער ער איז „פאַראורטיילט" צו האָבן בלויז אַ סובּיעקטיוע השקפה? איז פיל דעבאַטירט געוואָרן צווישן דענקער און פילאָזאָפן. אָבער קודם דאַרף מען געוי פעסטשטעלן, וואָס די דאָזיקע טערמינען „אָביעקטיוו" און „סובּיעקטיוו" באַדייטן.

וועלן מיר דאָס פּרואווּן קלאָר מאַכן דורך דעם פאָלגנדיקן ביישפּיל:

וועלן דער וועטער־מאַן באַריכטעט: „היינט איז אין ניו־יאָרק געווען אַ הייסער טאָג. די טעמפּעראַטור אין צענטראַל־פּאַרק האָט דערגרייכט 81 גראַד" — איז דאָס אַן „אָביעקטיוע" אָדער „סובּיעקטיווע" דערקלערונג? לכאורה, דאַרף דאָס הייסן, אַז עס איז אַן „אָביעקטיוע" דערקלערונג, וואָרום דער וועטער־מאַן האָט דאָך דאָ ניט קיין פּערזענלעכע פּני', אָדער אייגענע אינטערעסן. אין דער אמת'ן אָבער, און אין דעם זין אין וועלכן מיר וועלן זיך דאָ באַנוצן מיט די דערמאָנטע טערמינען, איז נאָר די צווייטע טייל פון דער דערקלערונג אַן אָביעקטיווע, דאָס הייסט, אַז „די טעמפּעראַטור האָט דערגרייכט 81 גראַד אין צענטראַל־פּאַרק". אָבער אַז עס איז געווען אַ הייסער טאָג אין ניו־יאָרק — דאָס איז לאו דוקא, און עס וועגדט זיך פאַר וועמען. לאָמיר זיך פאַרשטעלן, אַז צווייי פריינט האָבן זיך היינט באַגעגנט אין צענטראַל־פּאַרק, איינער פון צפון אַלאַסקע, דער צווייטער פון דרום פלאָרידע. פאַר דעם אורח פון צפון אַלאַסקע, וואו די טעמפּעראַטור דערגרייכט קיינמאָל ניט צו די אַכציקער — איז דאָס באמת אַ הייסער טאָג; פאַר דעם פלאָרידיאַנער, וועלכער האָט אָפט געשוויצט אין אַ טעמפּעראַטור פון איבער הונדערט, איז דאָס גאָר אַ קילער, אָנגענעמער טאָג. במילא, מיט וואָס פאַראַ רעכט האָט דער וועטער־מאַן אָפּגעפסק'נט, אַז „היינט איז אין ניו־יאָרק געווען אַ הייסער טאָג"? וואָלט ער לכל הפּחות געזאָגט: „פאַר מיר און פאַר פיל ניו־יאָרקער איינוואוינער איז היינט געווען אַ הייסער טאָג" — וואָלט מען צו אים קיין טענות ניט געקענט האָבן. אָבער סתם אויסדריקן אַ מיינונג — וועט אָפילו פיל אַנדערע מענטשן וועלן מיט אים מסכים זיין — דאָס איז אַ פערזענלעכע, סובּיעקטיווע השקפה.

לויט דער דערמאָנטער דעפיניציע איז אַן אמת־אָביעקטיווע מיינונג ניט נאָר אַזאַ, וואָס דער וואָס דריקט אויס די מיינונג האָט דערבּיי ניט קיין פערזענלעכע נגיעה, נאָר עס דאַרף אויך זיין אַן אומשטרייטבאַרער פאַקט, אַ שטייגער וווּ „צוויי מאָל צוויי איז פיר", וואו עס איז ניט שייך צוצוגעבן: „איך מיין, אַז . . ." אָדער: „באַ מיר קומט אויס, אַז צוויי מאָל צוויי איז פיר".

פאַרשטייט זיך, אַז דאָ איז ניט וויכטיק ווי קאַטעגאָריש־פעסט אַ מענטש דריקט אויס אַ מיינונג, אָדער ווי איבערצייגט ער איז,

אַז זיין מיינונג איז אַ ריכטיקע, אָדער וויפל אַנדערע מענטשן זיינען אויך מיט דער זעלבער מיינונג. דער אמת׳ער סימן („קריטעריע") פון אָביעקטיוויטעט איז צי מ׳קען אויף דעם זאָגן, אַז דאָס איז אַזוי זיכער ווי צווויי מאָל צווויי איז פיר.

מענטשן מאַכן אָפט קאַטעגאָרישע דערקלערונגען, אָדער דריקן אויס פעסטע מיינונגען, וועלכע זיינען ניט מער ווי השערות, אומבאַגרינדעטע אייניידיגעניסן, אָדער סתם פוסטע געדאַנקען. ניט זעלטן טרעפט איר אויך ערנסטע מענטשן, וועלכע דריקן אויס געדאַנקען אָדער מיינונגען כאילו לית מאן דפליג, אַז זיי זיינען ניט אָפּפֿרעגלעך, אין דער צייט ווען זיי וואָלטן געדאַרפט צוגעבן די הקדמה: „לויט מיין מיינונג . . .", אָדער „איך גלויב . . ." אד״ג. אונזערע גדולים האָבן זיך ניט געשעמט צו זאָגן לפי ענית דעתי — „לויט מיין באַשיידענער מיינונג". אָבער אין דער היינטיקער צייט איז אַזאַ אויסדרוק מיט ליכט צו זוכן. מענטשן דריקן אויס — און וואָס ס׳איז נאָך ערגער, מענטשן נעמען אָפט אָן — „קאַטעגאָרישע" מיינונגען, וועלכע שטיצן זיך אויף „באַווייזן", וואָס ווען דו נעמסט זיי אַביסל פאַנאַנדערנעמען, זיינען דאָס פון יענעם סאָרט ראיות, ווי צווויי מאָל צווויי איז פּעטרישקע.

די דאָזיקע שוואַכקייט באַגעגנט מען אָפט ניט נאָר ביים ריידן, נאָר אויך אין געדרוקטע אַרטיקלען, אָפּהאַנדלונגען, אד״ג. בכלל איז שוין אָנגענומען אין דער וועלט, אַז אויב אַ זאַך איז געדרוקט — צי אין אַ צייטונג, צי אין אַ זשורנאַל, צי אין אַ בוך — באַקומט עס אַ ספּעציעלן שטעמפל פון וויכטיקייט און וואָגיקייט. וואָרום וועט עס דרוקן נאָרישקייטן? מילא, אַז מ׳רעדט, קען מען זיך אַרויסריידן אַ נאָרישקייט. אָבער אַ זאַך וואָס איז געדרוקט איז דאָך מסתם פריער גוט דורכגעטראַכט געוואָרן! ווי זאָגט דער רוסישער פויער: שטאָ נאַפּיסאַנאָ פּעראָם, ניע ווירובישׂ טאָפּאָראָם — וואָס ס׳איז געשריבן מיט אַ פּען, איז ניט אויסצוהאַקן מיט אַ האַק", על אחת כמה וכמה וואָס ס׳איז געדרוקט געוואָרן. די צרה דערמיט איז אָבער, וואָס דאָס איז לאו דוקא; עס האָט טאָקע געדאַרפט זיין אַזוי, אָבער פאַקטיש איז דאָס ניט אַזוי. די וועלט ווערט פאַרפלייצט מיט אַ מבול געדרוקטע זאַכן, ס׳רוב פון זיי ווייט פון צו זיין פולשטענדיק באַגרינדעטע, און ניט זעלטן זיינען זיי פוסטע אָדער וועדטלאָזע „אידייען" און מיינונגען, אפילו ווען זיי קומען פון אַזוי גערופענע „עקספּערטן". דאָס זיינען מערסטנטייל סובייקטיוע מיינונגען, און ניט מער ווי דאָס. פאַר דעם וואָס נעמט זיי אָן פאַר גוט געלט, פאַר פעסטגעשטעלטע „פאַקטן" — זיינען אַזעלכע מיינונגען און טעאָריעס אָפט זייער שעדלעך, וואָרום עס איז נאַטירלעך אַז דער דורכשניטלעכער מענטש זאָל באַאיינפלוסט ווערן פון אַ מיינונג פון אָן עקספּערט, אָדער אַ פראָפעסאָר, אד״ג.

אונזערע טאַטעס און זיידעס, מיט זייער געזונטן אידישן חוש פאַר אמת׳דיקייט, זיינען ניט נתפּעל געוואָרן פון די מיינונגען פון דעם אָדער יענעם פּראָפעסאָר, ווי קלינגנדיק זיין נאָמען איז ניט געווען. פון קינדווייז אויף האָט זיך באַ מיר אינגעקריצט אין זכרון דער אויסדרוק „פּראָפעסאָר דובר־שקרים האָט געזאָגט . . ." אָבער אין דער היינטיקער צעטומעלטער צייט קען מען זיין זיכער נאָר מיט דעם אמת וואָס מ׳געפינט אין סידור.

נעמען מיר, למשל, די טעקסט־ביכער וועלכע ווערן באַנוצט אין די פאַבליק סקולס. מ׳האָט געמעגט דערוואַרטן, אַז דאָ, לכל הפחות, וועט מען געפינען אַ צופרידנשטעלנדן מצב בנוגע ערלעכקייט, און אַז מ׳וועט ניט אָנשטאָפּן יונגע מוחות מיט פאַלשע אָדער פאַרפירערישע באַגריפן, און מאַכן פון זיי גייסטיקע קאַליקעס. צום באַדויערן איז אָבער ווייט ניט אַזוי. מ׳רעדט שוין ניט וועגן געוויסע היסטאָרישע פאַקטן און געשענישן, וועלכע ווערן בכיוונדיק פאַרקרימט. אַזוי, למשל, קומט אויס לויט די טעקסט־ביכער, אַז די קרייצטרעגער פון מיטלאָלטער זיינען גאָר געווען הערואישע קולטור־טרעגער; וועגן די גרויזאַמע שחיטות און פאָגראָמען וואָס זיי האָבן דורכגעפירט איבער שוצלאָזע אידן, פרויען און קינדער, וועגן די אומצייליקע בליענדע אידישע קהילות און

ישיבות וואָס זיי האָבן חרוב געמאַכט — וועגן דעם ניט אַ וואָרט. דרך אגב, אַזוי וועלט־געשיכטע געשריבן און געלערנט ניט נאָר אין טעקסט־ביכער נאָר אויך אין ענציקלאָפּעדיעס. דאָס גלייכן, למשל, ווערן די ערשטע אַמעריקאַנער קאָלאָניסטן אין פּיאָנערן געשילדערט אַלס גרויסע נאַציאָנאַלע העלדן, וועלכע האָבן אויפגעבויט אַ מעכטיק לאַנד, אַמעריקע, אָבער עס ווערט כמעט פאַרשוויגן, אַז דערביי, זיינען די אמת׳ע אַמעריקאַנער, די אינדיאַנער, ברוטאַל אויסגעמאָרדעט און פאַרניכטעט געוואָרן. די רשימה פון היסטאָרישע פעלשונגען איז אַ לאַנגע, אָבער ס׳איז קיין וואונדער ניט אַז די פעלקער פון דער וועלט האָבן זייער אייגענעם, סובייקטיוון, צוגאַנג צו זייער געשיכטע. פון גאָר אוראַלטע צייטן, האָבן קעניגן און טיראַנען געזוכט צו פאַראייביקן און איבערטרייבן זייערע נצחונות און טריומפן, און פאַרשווייגן זייערע מפלות. פעלקער עד היום פייערן בלויז היסטאָרישע „ימים־טובים" און ווילן פאַרגעסן היסטאָרישע דורכפאַלן. בלויז אין תנ״ך געפינט מען אַן ערלעכן „באַריכט" סיי פון נצחונות און סיי פון דורכפאַלן, און בלויז אונזער אידיש פאָלק היט אָפּ טרויער טעג, כדי ניט צו פאַרגעסן וואָס מ׳דאַרף פון זיי לערנען.

ווען עס האַנדלט זיך וועגן דער געשיכטע פון פעלקער, ספּעציעל ווי דער דאָזיקער געביט וועלט גערלערנט אין די סקולס, קען מען זיין מער ווי זיכער, אַז דאָ הערשט אַ גרויסער מאַנגל אין אָביעקטיוויטעט. אָביעקטיוויטעט געשיכטע (לויט ווי מיר באַנוצן זיך דאָ מיט דעם טערמין) האָט געדאַרפט הייסן אַ ספּר־הזכרון, אַ פאַרצייכעניש פון טרוקענע היסטאָרישע פאַסירונגען און געשעענישן, אָן אויסטייטשונגען און קאָמענטאַרן און אָן קיינע קאָסמעטישע באַפּוצונגען, כלה כמו שהיא. אַזאַ באַשעפּעניש איז ניטאָ צווישן טעקסט־ביכער אויפן געביט פון היסטאָריע אין קיין אומה ולשון. ערשטנס, וואָס פאַראַ טעם וואָלט אַזאַ טעקסט־בוך — אַ רשימה פון טרוקענע היסטאָרישע פאַקטן און דאַטן — געהאַט פאַר קינדער פון די סקולס? צווייטנס, ווי קען מען דערציילן קינדער אַזעלכע געשעענישן, וועלכע שטעלן דעם „נאַציאָנאַלן כבוד" אין אַ טונקעלער ליכט? ווער רעדט נאָך, אַז מ׳קען דעם ענין אייגווילקלען אין אַ פאַטשיילע פון „נאַציאָנאַלע אינטערעסן", דאַן איז מען דאָך זיכער באַרעכטיקט צו פאַרבויגן און אַפילו פאַרלייקענען דעם אמת. יעדנפאַלס, דאָס איז דאָך שוין אַן אָנגענומענער פרינציפּ באַ די פעלקער פון דער וועלט, אַז „דער ציל כשר׳ט די מיטלען", ווי דאָס האָט זיך אַזוי בולט אַרויסגעשטעלט אין דער פרשה „וואָטערגייט". און זאָל איך ניט געשטראָפט ווערן פאַר מיינע רייד: עס קען גריילעך זיין, אַז ווען עס מישן זיך דאָ ניט אַריין פאָליטישע חשבונות און מאָטיוון, וואָלט זיכער ניט געווען אַזאַ „הכצעקתה" און אַזאַ „ירגזון", וואָרום אַזוי איז דאָך דער מינהג־העולם, פון עולם־השקר. און ווי אַזוי ווערט אַזאַ מינהג־העולם? טאַקע פון די טעקסט־ביכער מיט וועלכע מ׳שפּייזט די קינדערשע מוחות. מיר וועלן זיך נאָך, אי״ה, אומקערן צו דעם דאָזיקן ענין.

רוחניות'דיקע ליכט

אין באלויכטן פֿאס נשמיות

● הרבנית לאה כהן

ס'איז ניט נויטיק קיין אריכות'דיקע אויפ־קלערונג, וואָס פון צווישן אַלע תרי"ג מצוות האָט דער רבי שליט"א זיך אָפּגעשטעלט דווקא אויף די מצוות פון לימוד התורה, תפילין, מזוזה אא"וו און זיי "פֿראָקלאַמירט" אַלס "מבצעים" — אויפפאַדערנדיק מען זאָל לייגן די גרעסטע השתדלות אַז די מצוות זאָלן דערגרייכן צו אַלע אידן — וואָרום עס לאָזט זיך לייכט צו באַנעמען אַז די דאָזיקע מצוות דריקן מיט זיך אויס דעם אַלגעמיינעם פֿאַרבונד פון אידן מיטן אויבערשטן.

אין אַנדערע ווערטער: די דאָזיקע מצוות זיינען דער "פונדאַמענט" און די "זיילן" אויף וועלכע עס איז געבויט און עס האַלט זיך דער גאַנצער בנין פון אידישקייט. און טאַקע דערפאַר לייגט דער רבי שליט"א אַזויפיל כוחות אַז די דאָזיקע מצוות זאָלן דערגרייכן צו אַלע אידן, ווייל זיי זיינען פונדאַמענטאַל פאַר אַלע תרי"ג מצוות. (ענלעך צו דעם וואָס די גמרא זאָגט: "בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר וצדיק באמונתו יחי' " — אַז חבקוק הנביא האָט אַלע תרי"ג מצות "אַוועקגעשטעלט" אויף דער מצוה פון אמונה, ווייל אמונה איז דער יסוד וואָס האַלט־אויף און ברענגט אַריין לעבעדיקייט אין אַלע תרי"ג מצוות).

מיר נעמען, למשל, דעם "מבצע תורה": פאַרשטייט יעדער אייגער, אַז תורה איז דער יסוד און וועגווייזער צו אַלע מצוות, ווי די חז"ל זאָגן "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה". אַזוי פאַרשטייט מען אויך בנוגע צו "מבצע תפילין" און "מבצע מזוזה", וועלכע אַנט־האַלטן אין זיך (אין זייערע פֿרשיות) דעם יסוד פון אידישער אמונה אין אחדות ה' — "שמע ישראל ה' אלקינו ד' אחד". אויך "מבצע צדקה" איז אַן אַל־אַרומנעמענדיקע מצוה — דער אינהאַלט פון צדקה איז דער גרונט־וועזן פון אַלע מצוות שבין אדם לחבירו. און ענלעך דערצו איז ביים "מבצע בית מלא ספרים": בשעת אַ איד באַמיט זיך אַז אין זיין הויז זאָלן זיך געפינען וואָס מער ספרי קודש, וועלט דאָס גאַנצע הויז באַווירקט, באַאיינפלוסט, און אַנגעפילט מיט דער קדושה פון די ספרים ("בית מלא ספרים").

אָבער בנוגע די דריי מבצעים וועלכע זיינען איבערגעגעבן געוואָרן (בעיקר) צו אידישע פרויען — טהרת המשפחה, כשרות, און נרות שבת קודש — איז וואָס שייך די ערשטע צוויי מצוות (טהרת המשפחה און כשרות) קען מען פאַרשטיין, ווי זיי זיינען דער פונדאַמענט פון אידישן לעבן: אין טהרת המשפחה איז אָפּהענגיק די רייניקייט און קדושה פון אידישן פאַמיליע־לעבן און דער גייסטיקער צושטאַנד פון קומענדיקן דור; אויך כשרות איז גאָר אַ גרויסער עיקר און גרונט־זאַך אין יהדות־לעבן, ווייל די מאכלים וואָס אַ מענטש עסט ווערן אין אים פאַרוואַנדלט אין בלוט און פלייש, ובמילא ווירקן זיי גאָר שטאַרק אויף די זיטן און מדות פון מענטשן; אַז אַ איד איז אָפּגעהיט אין כשרות, איז בא אים כשר'ע בלוט און פלייש און במילא — כשר'ע זיטן און מדות.

ווען עס קומט אָבער צו דער דריטער מצוה, וואָס איז איבערגעגעבן צו אידישע פרויען — די מצוה פון נרות שבת קודש — זעט מען ניט אויבנאויף אַז זי זאָל זיין אַן אַלגעמיינער יסוד אין אידישקייט. וועגן דער דאָזיקער מצוה זאָגט דער אַלטער רבי אין שולחן ערוך: "תיקנו חכמים שיהי' לכל אדם נר דולק בשבת . . . משום שלום בית, שלא

יכשל בעץ או באבן" — בשעת ס'איז פינסטער אין הויז, איז עלול מען זאָל זיך פאַרטשעפען אין שטוביקע זאָכן פון האָלץ אָדער שטיינער, וואָס דאָס קען אַרויסרופן מחלוקת; האָבן דעריבער די חכמים מתקן געווען אַז מען זאָל צינדן ליכט ערב שבת, בכדי צו פאַרמיידן אָט די ניט־געוואונטשענע תוצאות און עס זאָל אַזוי אַרום הערשן שלום בית אין הויז.

און וויבאַלד אַז די דאָזיקע מצוה איז באַזירט אויפן אינפאַכן טעם פון אויפהיטן שלום בית — קומט דאָך אויס, אַז ניט בלויז איז זי אַ פרטית'דיקע מצוה און ניט קיין מצוה כללית, נאָר אַז אויך דער טעם און צוועק פון דער מצוה פרטית (שלום בית) איז אַן איינפאַכער גשמיות'דיקער ענין, אין וועלכן ס'איז ניט אַזוי בולט אָפענע קדושה.

שטעלט זיך במילא די פראַגע: אין וואָס באַשטייט די גרויסע וויכטיקייט פון דער דאָזיקער מצוה, וואָס צוליב דעם האָט זי דער רבי שליט"א באַשטימט אַלס אַ ספעציעלן מבצע? און נאָך מער: אין עטלעכע שיחות קודש, ריידנדיק וועגן די פאַרשידענע מבצעים, האָט דער רבי שליט"א זיך אויסגעדריקט וועגן דעם מבצע נרות שבת קודש אַז "היא העולה על כולנה"!

ובחרת בחיים

דער טעם פאַרוואָס דער אויבערשטער האָט "אַראָפגעלאָזן" די נשמה דאָ למטה אין דער גשמיות'דיקער וועלט, איז בכדי אַז אַ איד זאָל דערגרייכן צו די העכסטע מדריגות פון קדושה דורך זיין אייגענער בחירה: כל זמן די נשמה געפינט זיך למעלה, איידער זי קומט אַראָפּ דאָ למטה, איז ניט שייך זי זאָל אויסקלייבן דעם וועג פון קדושה — וואָרום זייענדיק למעלה האָט זי מלכתחילה ניט מער ווי אירן וועג, דער וועג פון קדושה; דווקא וועז די נשמה קומט אַראָפּ למטה און טוט זיך אַן אַ גשמיות'דיקן קערפער — דאָ האָט זי שוין פאַר זיך צוויי וועגן: "ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע" — דעם וועג פון חיים און טוב און דעם וועג פון מות און רע; און דעמאָלט איז שייך דער "ובחרת בחיים", אַז די אויפ־פירונג פון דעם אידן אין וועג פון טוב און חיים קומט דורך זיין אויסוואָל, דורך זיין אייגענער בחירה.

און דאָס איז דער צוועק צוליב וועלכן אַ נשמה קומט אַראָפּ דאָ למטה אין דער גשמיות'דיקער וועלט, וואו ס'זיינען פאַראַן פיל שטערונגען און נסיונות פון קדושה און אידישקייט — וואָרום דורכדעם וואָס זי שטאַרקט זיך און באַהערשט אַלע שטערונגען און קלייבט זיך דאָך אויס דעם וועג פון טוב און חיים, קומט צום אויסדרוק די גרויסקייט און טייערקייט פון אַ אידישער נשמה.

„נר מצוה ותורה אור"

אָבער בכדי אַז דער איד זאָל האָבן די מעגלעכקייט צו דורכפירן דעם "ובחרת בחיים", מוז ער זען וואָס עס קומט פאָר אַרום אים — און דאָס קען ער באַווייזן נאָר דאַן וועז ס'איז ליכטיק אין אים און אַרום אים.

בשעת' אַ מענטש געפינט זיך אין אַ אָרט, וואו פון איין זייט ליגט אַ טייערער אוצר מיט כל טוב און פון דער צווייטער זייט איז דאָ אַ טיפער גרוב — איז וועז דאָרט הערשט אַ פינסטערניש, קען זייער געמאָלט זיין, אַז אָנשטאָט גיין צום אוצר זאָל ער זיך לאָזן גיין צום בור שחת, ר"ל. בכדי דער מענטש זאָל גיין אין דער געהעריקער ריכטונג, מוז דאָס אָרט זיין באַלויכטן.

דאָס זעלבע איז אויך בנוגע די צוויי קעגנ־זאַצן פון גוט און שלעכטס אין גייסטיקן זין: בכדי עס זאָל זיין דער "ובחרת בחיים", מוז צומערשט זיין דער "ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע", אַז דער איד זאָל זען דעם צווישנשייד פון דעם וועג פון חיים וטוב און דעם וועג פון מות ורע; און דאָס צו דערבליקן קען ער נאָר וועז ס'איז אים ליכטיק פאַר די אויגן.

די דאָזיקע "ליכטיקייט" באַקומט אַ איד דורך "נר מצוה ותורה אור": דורך אַ וואָרט תורה וואָס אַ איד לערנט און אַ מצוה וואָס ער איז מקיים, ווערט געשאַפן אַ רוחניות'דיקע ליכטיקייט, וואָס דערמעגלעכט אים צו זען און אָפשאַצן ריכטיק די אַלע זאַכן מיט

וועלכע ער האָט צו טאָן — און דאָס ברענגט צו „ובחרת בחיים".

רוחניות׳דיקע ליכט אָנגעטאָן אין גשמיות׳דיקע ליכט

אָבער דאָס דאָזיקע ליכט פון „נר מצוה", וואָס באַלייכט און באַאיינפלוסט אויך דאָס גשמיות׳דיקע לעבן פון אַ אידן, איז אַ סך מער ווירקזאַם ווען דאָס רוחניות׳דיקע ליכט פון דער מצוה קומט צום אויסדרוק אויך אין גשמיות׳דיקער ליכטיקייט — און אין דעם באַשטייט די מעלה פונעם נר־מצוה פון נרות שבת קודש לגבי דעם נר מצוה פון אַנדערע מצוות:

אַ איד, זייענדיק דאָ למטה, איז אים גשמיות נענטער ווי רוחניות. און דעריבער, כל זמן די ליכטיקייט פון דעם „נר מצוה" פאַרבלייבט מער אין דער רוחניות׳דיקער ספערע — האָט עס ניט אויפן מענטשן אַזאַ שטאַרקע השפעה, ווי אין פאַל ווען דער רוחניות׳דיקער אור שפיגלט זיך אָפּ אויך אין פשוט־גשמיות׳דיקער ליכטיקייט. דעריבער, ווען אויך דאָס גשמיות׳דיקע אידישע הויז איז באַלויכטן פון די נרות שבת קודש — אַ ליכטיקייט וואָס מ׳זעט מיט די פלייישיקע אויגן — האָט דאַן אויך דאָס אינערלעך־רוחניות׳דיקע ליכט אַ שטאַרקערע און די־רעקטערע השפעה אויף די השקפות אין באַצוג צום גשמיות׳דיקן לעבן, און דאָס ברענגט צום „ובחרת בחיים" אין טאָג־טעגלעכע ענינים.

און אָט די מעלה איז אין דער מצוה פון נרות שבת קודש נאָכמער שפּירעוודיק און ווייטגייענדיק ווי אין אַנדערע מצוות וועלכע זיינען פאַרבונדן מיט גשמיות׳דיקע ליכט, ווי נרות חנוכה אד״ג:

דער „נר מצוה" פון נרות חנוכה, למשל, כאָטש די גייסטיקע ליכטיקייט פון דעם „נר מצוה" קומט צום אויסדרוק אויך אין גשמיות׳דיקן אור, איז אָבער דער אינהאַלט־לעכער באַדייט פון דעם נר־חנוכה־ליכט אַ ריין רוחניות׳דיקער: צו דערמאָנען און מפרסם זיין דעם נס פון פּך השמן וואָס דער אויבערשטער האָט באַוויזן אין בית המקדש; און ווייבאַלד אַז די דאָזיקע מצוה איז פאַרבונדן מיט אַן אויבערנאַטירלעכן נס און דערצו נאָך מיט אַ נס וואָס איז געשען אין בית המקדש — דאָס אַליין דערווייטערט (אין אַ געוויסן זין) די דאָזיקע ליכטיקייט פונעם אייגפאַכן גשמיות׳דיקן לעבן.

דאָקעגן דער „נר מצוה" פון נרות שבת קודש, וואָס אויסער דעם וואָס די מצוה זאָגט זיך אַרויס אין גשמיות׳דיקן ליכט, איז זי אויך געבונדן מיט אַן אייגפאַך־גשמיות׳דיקן טעם און צוועק (מ׳זאָל ניט געשטרויכלט ווערן אין האָלץ און שטיינער און אַזוי אַרום אויפהיטן שלום־בית, ווי אויבנגעזאָגט) —

במילא קומט דאָ צום אויסדרוק, אַז אויך אָט די גשמיות׳דיקע און אייגפאַכע זאַכן פון אַ אידן זיינען פאַרבונדן און אָפּהענגיק פונעם רוחניות׳דיקן מצב, פונעם ליכט פון „נר מצוה". און דעריבער האָט עס אַ גאָר גרויסע השפּעה אין באַלייכטן דעם וועג צו „ובחרת בחיים" אין אייגפאַכן טאָג־טעגלעכן לעבן.

ראשי תיבות „נשק"

די ראשי תיבות פון נרות שבת קודש איז: „נשק" (געוועהר"). וואָס איז, אייגנטלעך, דער צוזאַמענהאַנג צווישן די נרות ש״ק מיט געווער, מיט וואָפן? (לכאורה איז דאָך „נשק" דאָס קעגנזאַץ פון שלום (בית) וואָס נרות שבת טראָגן אין זיך). נאָר לויט דאָס אויבנ־געזאָגטע קען מען עס אפשר דערקלערן:

דער ציל און תכלית פון געווער איז צו באַזיגן דערמיט דעם שונא. אָבער דאָס באַזיגן דעם שונא קען זיין אויף צוויי אופנים: איין אופן איז, אַז אויך נאָכן געוויגען די מלחמה בלייבט דער באַזיגטער — אַ שונא; ס׳איז ניט מער וואָס אינעם איצטיקן מאָמענט איז ער ניט ביכולת צו טאָן עפּעס, אָבער מיט דער צייט קען ער זיך שטאַרקן און ווידער אַרויסקומען מיט אַ מלחמה. אַ צווייטער אופן איז, אַז דורכן נצחון ווערט דער שונא פאַרוואַנדלט אין אַ פריינט, וואָס דאָן איז שוין ניטאָ מער קיין מורא ער זאָל ווידער פאַרפירן אַ מלחמה.

און דאָס זעלבע איז אויך בנוגע דעם גייסטיקן געראַנגל צווישן רוחניות מיט גשמיות: כל זמן גשמיות און רוחניות זיינען צוויי באַזונדערע קעגנערישע וועזנס, איז אַפילו ווען די רוחניות שטאַרקט זיך איבער די גשמיות, איז עס נאָך ניט קיין אמת׳ער

זיג, וואָרום עס קען זיך וויידער אַנטוויקלען אַ קאַמף צווישן זיי. בשעת אָבער מען פּועל׳ט אַז די גשמיות׳דיקע און רוחניות׳דיקע וועלטן זענען אין אַ שטענדיקן קאַמף מיט איינאַנדער, דאַרף מען אויפּמערקזאם זיין, אַז מען זאָל נישט פּאַרגעסן, אַז אויך די גשמיות׳דיקע וועלט איז פון גאָט באַשאַפן, אַז אויך אין איר איז פאַראַן אַ שפּור פון גאָטס כּבוד, אַז אויך איר איז אַ שליחות צו דערפּילן, אַז אויך איר איז אַ מקום צו ווירקן אויף איר אין גאָטס נאָמען.

אַזוי איז עס אויך מיט דער שבת. שבת איז אַ מתּנה פון גאָט, אַ מתּנה פון אַ פּאָטער צו זיינע קינדער, אַ מתּנה פון אַ מלך צו זיינע אונטערטעניקע. אַ מתּנה פון אַ מלך איז אַ מתּנה וואָס איז ווערט אַלע מעלות, אַ מתּנה וואָס איז ווערט אַלע אָפּפֿערן, אַ מתּנה וואָס איז ווערט אַלע מסירות־נפשׁ. אַ מתּנה וואָס איז ווערט אַלע אָפּזאָגן.

אַזוי איז עס

ר׳ חייקל

● ד. זאַריצקי

אַ מענטשל, אַ קלייניער. אַלץ איז ביי אים קליין, דאָס בערדל האָט קליינע, דינינקע הערעלעך, וואָס ציטערן טאָמער וועט מען זיי אויסרייסן; די צופּנדיקע קליינע, דאַרע פּינגערלעך; די פּיסלעך, קליינע, לויפּנדיקע, זיינען שטענדיק אין גאַנג. פון דער מינוט ווען ער שפּרינגט אויף פון בעט לויפּט ער, ר׳ חייקל. עס דוכט זיך אַז די פּיס לויפן אַליין און דער קערפּער לויפט אים נאָך.

וואו לויפּט ער?

אָבער גיי וויס! וואָרום ר׳ חייקל איז אַזוי פאַרנומען, אַז ער האָט ניט קיין צייט צו ענטפערן, און געוויס ניט צו טראַכטן וועגן זיינע לויפּנדיקע פּיס.

פּיס לויפן, זאָגט איר? וועמענס, מיינע? אויך פאַראַן מיט וועמען צו ריידן, זיי טוען זייערס און איך טו מיינס. זאָלן זיי לויפן — לויפּנדיק, זיי דאַרפן טאָן זייער טועכץ, און איך — מיינס.

איר קוקט אויף אים און איר ווייסט ניט צי איר רעדט מיט אַ בשר־ודם אָדער מיט אַ מחשבה.

איר הערט? מיט אַ מחשבה! אַ געדאַנק וואָס לויפט אַרום אויף מענטשלעכע פּלינקע פּיסלעך, לויפט אַרום און נישטערט אומעטום, כדי צו געפינען אַ פּיצעלע געדאַנק, אין לערנען, פאַרשטייט זיך. וואָרום ר׳ חייקל וויים אויסערן לערנען קיין זאַך ניט, אַפילו זיך אַליין וויים ער ניט, שוין ניט רייַדנדיק וועגן וויב און די קינדער.

חייקל, האָט אים אַמאָל זיין פּרוי געבאַפּט לויפּנדיק, דו וועסט קראַנק מאַכן דאָס האַרץ מיט דיין לויפּעניש.

קוקט ער אויף איר מיט זיינע גרויסע אויגן, אין זיי לויפן אַרום פּלינקע שוואַרצע־אַפּלען און אין זיי שפּיגלט זיך אַפּ אַ לויפּנדיקע גלאַנציקע נשמה. קוקט ער אַזוי אויף איר, דוכט זיך אַז דאָס איז זיין פּרוי. זי הייסט, וואַרט, וואַרט, ווי הייסט זי, טיפּש אייניער, חייקעלע, דיין אייגענע וויב, אָבער — — —

אָבער ר׳ חייקל איז שוין פאַרנומען מיט אַ מחשבה.

לויפן די אויגעלעך פּלינק און קלוג איבער טויזנטער ערטער אומעטום, לויפן זיי אַזוי שנעל אַז אַפילו זיין פּרוי קען זיי ניט נאָכלויפן, לויפן זיי און שמייכלען צו זיין פּרוי — — —

אה־אה — דו, דו, איך וויים שוין, מיכלה, גוט, גוט, איך וועל שוין ניט לויפן — — —

און שוין איז ער אויסגעדרייט און לויפט אַוועק, כאַפט זיך אַן אַ שטעקן פון אַ פאַרקאַן אָדער אַן אַ שטענגל פון אַ צווייגל, אָדער שטעלט זיך אָפּ אינמיטן געלאָף, כאַפט אַ

דין הערעלע, צופט עס פלינק, גיט אַ קוק אויף דעם נאַך צאַפלנדיקן הערל און הויבט אָן ציילן:

צוויי הונדערט און — — — דריי און פערציק, ניין — פיר, ניין — אַכט און פערציק מאָל — — —

און די הלכות?

און ש״ס לויפט דורך אין זיינע פלינקע געהירן, לויפן שורות, בלעטער, סוגיות, לויפן ראשונים און אחרונים. און זיי זאַמלען זיך אָן גאַנצע בערג און שטעלן זיך פאָר אים און לאָזן אים ווייטער ניט גיין. חייקל, זאָגן זיי, אָט זיינען מיר, האָסט אונז צוזאַמענגעקליבן, נאָך וואָס? ווילסט עפעס זאָגן, אָדער דאָס האָט דיר נאָר דיין מיכלה דערמאָנט?

פאַרשעמט זיך ר׳ חייקל, בויגט ער אין דעם קאָפּ ווי אַ פאַרשעמטער, קוקט אַריין אין זיך אַ וויילע און צופט אויס נאָך אַ הערעלע:

ניין, וואָס עפעס מיכלה? ער הויבט אויף די גרויסע קלוגע, פלינקע אויגן און קוקט, דוכט זיך, עמעצער האָט געריידט צו אים. זיין מחשבה? ניין, עמעצער? אפשר סתם אַ קול מן השמים? כי, כי . . . לאַכט ער צו זיך, און מענטשן גייען פאַרביי, גיבן אַ דערשראָקענעם קוק און צעשמייכלען זיך:

דאָס איז דאָך ר׳ חייקל, מיסתמא האָט ער געפונען אַ נייע אסמכתא פאָר אַ דרענגל אין חז״ל.

איר הערט? פאָר אַ דרענגל אין חז״ל, שש־שש! דרך ארץ! וואָרום דער וואָס האָט דאָס געזאָגט האָט עס אויך געזאָגט מיט דרך־ארץ.

וואָרום ר׳ חייקל לערנט פון אַ דרענגל אין אַ פאַרקאַן אָדער פון מיכלה׳ן זיין פרוי, פון אַ סתם־פלי פון אַ פויגל אָדער פון אַ קוואָקע . . .

אַלץ לערנט ער פון חז״ל. וואָרום עס קען דאָך ניט אַ דרענגל שטעקן אין אַ פאַרקאַן סתם אַזוי, עס מוז דאָך מסתמא זיין אַ הלכה אויף דעם. אַוודאי איז דאָ, לויכטן אויף ר׳ חייקל׳ס אויגן:

שטייט דער דרענגל שטייענדיק אָדער ליגנדיק; האָט אַ טפח אַליין, זיינען דריי שטענגלעך — דריי טפחים. ווי וויייט איז ער אָפגערוקט פון אַנדערע דרענגלעך, וויפל טפחים; וואָס איז מיט אַן עירוב, וואָס איז מיט אַ מחיצה, וואָס איז מיט אַ טפח׳דיקן דופן לסוכה. געוואַלד אידן! ווי קענט איר פאַרבייגיין אַ אידישן דרענגל און גאָרניט זאָגן, עפעס אָן אויפטו? איר הערט, איר ווילט הערן וויפל הלכות זיינען דאָ אויף אַ הילצערנעם דרענגל, אָזאַ אויף וועלכן איר לייגט בכלל קיין אַכט ניט, וועמען איר כאַפּט אַמאָל אַרויס און צעברעכט אים. אָבער אָפילו מען צעברעכט אים איז ער אויך גוט אויף אַ לחי פון אַ עירוב, איר פאַרשטייט.

אָז עס איז גאָר ניטאָ קיין שום ברעקל זאָמד אויף דער וועלט, קיין שום פלי פון אַ פויגל, קיין שום קראַ פון אַ קראָ, קיין שום קוואָקע פון אַ הון, אָן אַ הלכה.

אָבער איר לויפט פאַרביי, ניין, אָפילו איר גייט פאָמעלעך, אָבער עס ליגט אייך ניט אין זינען צו וויסן אָז איר זענט אַ איד, און אַלץ אַרום אייך, איז אידיש. און אידיש איז ניטאָ אָן הלכה, אַלץ איז דאָרטן דאָ . . .

אַ חרפה — שרייט ער אַרויס. און מענטשן דרייען אויס די קעפּ:

וואָס פאַראַ חרפה, ר׳ חייקל? — זאָגן זיי מיט אַ דרך־ארץ׳דיקן שמייכל — אַ חרפה פאָר אונז?

אַ חרפה האָב איך געזאָגט? טאָקע? וויפל מאָל חרפה איז פאַראַן אין דער תורה. פאָר־וואָס זאָל איך אייך זאָגן, נעמט אַ תנ״ך און קוקט. און וויפל מאָל דאַרף מען צאָלן פאָר בושת, איז דאָך בושת און חרפה די זעלבע זאַך; וויפל, וועלכע סוגיות רייַדן וועגן בושת, וועגן ארבעה דברים?

און מענטשן קלייבן זיך צוזאַמען אַרום ר׳ חייקל׳ען, כאָטש ער זעט זיי ניט. וואָרום דאָס וואָרט, דער מושג „בושת״, שטייט שוין פאָר אים, צונויפגעקליבן אין אַ בערגל און לאָזט אים ניט קוקן ניט רעכטס און ניט לינקס. און ניט הויבנדיק די אויגן און ניט הערנדיק מיט די אויערן עפעס אַנדערש, רעדט ער אומעטום, און פאָכעט מיט די הענט אַז די מענטשן טרעטן אָפּ אַ ווייַלע, און ווייזט אויף זיך אַליין, אַז מען קען קיין טעות ניט האָבן, ניין, מען טאָר קיין טעות ניט האָבן, וויל ווער וויס עס ניט — — —

עס איז ניטאָ קיין וואָרט — זאָגן וועגן

אים מענטשן — וואָס מען זאָל דערמאָנען פאַר אים און ער זאָל גלייך ניט אַ כאַפּ טאָן אַז אַזאַ וואָרט איז ניט סתם קיין וואָרט, נאָר אַ שטיק תורה. כאַפּט ער אָן יענעם, אָדער צעגן „יענעמ׳ס", פאַרן לאָזן און טרייסלט אים:

איר ווייסט וואָס איר האָט געזאָגט? גאַנצע שטיקער סוגיא האָט איר איצט אַרויסגע־רעדט און גאַנצע פרקים אין רמב״ם און שטיקער שולחן ערוך, און תשובות, אוי וויי, וויפל צענדיקער. וואָרום, טייערינקע מיינע, עס איז ניטאָ קיין אינציק וואָרט אין דער אידישער און העברעאישער שפראַך, כ׳מיין אַ אידיש וואָרט וואָס לאָזט זיך גוט איבער־זעצן אין לשון קודש, וואָס זאָל ניט האָבן קיין הלכה׳שן באַזיס; אַלץ איז דאָ, נאָר מען דאַרף עס ווישן ווי צונויפקלייבן, צונויפ־טשעפּען, צוצופאַסן געניו וואו יעדער געהערט.

אָן איי פון אַ קוואָקעדיקער הון — איז אַ האַלבע מסכתא, און אַ דרענגל פון אַ פּאַרקאַן איז שטיקער סוגיות, און אַ שטיין אין גאָס קען אייך לערנען גאַנצע הלכות פון שבת, פון טומאה. איר ווייסט וואָס הייסט אבן מסמא? טייערינקע מיינע, סערדצעלעך מיינע! אבן מסמא איז אַ שטיין, אַ פּשוט׳ער שטיין ווי אַלע שטיינער, אַ גרעסערער, אָבער אַ גרויסער שטיין איז אויך נאָר אַ שטיין. נו, וויפל תורה איז געזאָגט געוואָרן אויף אָן אבן? אָבער איר ווייסט דאָך בעסער פון מיר — שמייכלט ער אַ לויפנדיקן שמייכל און די לויפנדיקע אויגעלעך זוכן שוין ווייטער, זיינען שוין איבערגעפלויגן די מענטשנס קעפּ וואָס האָבן זיך צוזאַמענ־געקליבן אַרום אים און ער זעט שוין אַ פליענדיקע קראָ: דאָס איז אַ קינדס־קינדס־קינד פון יענעם קראָ וואָס איז געווען אין תיבה און איז פאַרשאָלטן געוואָרן; נאָכדעם געבראַכט אליהו הנביא עסן, פון אחאב׳ס קיך, איר געדענקט דאָך, און, אָבער דאָס איז נאָר אגדה; אין הלכה איז פאַראַן גאַנצע אריכות דברים וועגן די סימני טומאה פון אַ קראָ פון — — — אָבער די אויגן לויפן שוין ווייטער, אַדער העכער, אַדער — — —

און מענטשן האָבן מורא צו ריידן צו ר׳ חייקל׳ען, מחמת זיי ווייסן אַז וועז זיי וועלן אים דערמאָנען אַ וואָרט, און ווער רעדט — אַ גענדאַנק, וועט ער אַ צאַפּל טאָן און די לויפנדיקע אויגן וועלן זיך צעלויפן איבער הונדערטער בלאַט, טויזנטער ענינים, צוזאַמענבינדן און זיי וועלן שטיין און שטיין, מאַנכע מיט געגלאָצטע אויגן, מאַנכע מיט אויפגעריסענע מיילער, מאַנכע סתם מיט שטומען בליק ניט פאַרשטייענדיק קיין וואָרט און ער וועט זאָגן און זאָגן, ביז ער וועט זיך אַ כאַפּ טאָן:

— סערדצעלעך מיינע, וואָס רייד איך צו אייך, איר ווייסט דאָך בעסער פון מיר, איז זייט זשע מיר — — —

דערווייל וואָלגערט זיך אונטער די פיס אַ שטיקל אָנגעשריבן פאַפּיר, אויף וועלכן עס זיינען אויפגעשריבן חשבונות, סתם קינדער־שע שריפטן, אָדער אַ לכבוד אהובי וידידי בריוול פון אַ סוחר פון שטריק צו אַ סוחר פון הענטשקעס — — —

— הענטשקעס, רבותי, לגבי וואָשן זיך וועז מען האָט אַ וואונד אויפן האַנט; שטריק, אוי וויי, ווער ווייס עס ניט פונעם שטריקל וואָס איז אָנגעבונדן אינעם פיסל פון האָן, און דער האָן פליט און דאָס שטריקל רייסט זיך אָפּ, איר געדענקט די גמרא אין בבא־קמא, און — — —

מענטשן שמייכלען פאַרלעגן, אָנדערע כאַפּן ריידן אין לערנען, אָבער ער לויפט שוין וויי־טער, לויפט וויטער, לויפט וויטער — — —

און אַזוי וואָלגערן זיך שטענדיק, אין גאָס, אין הויז, אין געשעפט אויפן בוידעם, אויף די פּאָליצעס אונטער די פיס, רירט עס ניט אָן, וואָרום דאָס איז דאָך אַ מפורש׳ער פסוק, אַ הלכה, אַ משנה, אַ ברייתא, אַ תוספתא, אַ — — —

— אָבער איך דאַרף אייך זאָגן, איר ווייסט דאָך בעסער פון מיר — — —

דריי גרויסע חסידים זיינען „אַוועק"...

● ע. מאניעווסקי

ביי חסידים „זעגנט מען זיך ניט"; ביי חסידים דאַרף זיין און איז פאַראַן אַזאַ מין אינטימער קשר און אַזאַ וואַרצלדיקע צו־נויפגעוואָקסנקייט וואָס באַזייטיקט אַ שטיק ביטערקייט וואָס איז געבונדן מיטן צעשיידן זיך, מיט געזעגענען זיך. אַזוי איז עס ביים צעשיידן זיך אין וועלטלכען שטח, און אַזוי איז עס, אין אַ געוויסן זינען, אויך ביים צעשיידן זיך אויף דער שוועל וואָס טיילט פונאַנדער די עולם־הזה וועלט פון דער אמת'ער וועלט.

דער ווייטיק ביי חסידים איז אַוודאי גרויס, אפשר גרעסער ווי ביי אַלגעמיין־געווויינטלעכע געפילן־אויסדרוקן; ס'איז אָבער אַ ווייטיק, וואָס איז ניט פאַראַליזרנדיק מיט פאַרגלי־ווערטע געפילן, מיט דער טאָטאַלקייט וואָס פאַרשיט די וואונד מיט אַש, מיט דער אבילות פון פאַרפרוירענער פאַרפאַלנקייט; פאַרקערט: ס'איז אַ ווייטיק וואָס ווירירט מיט עכאָס פון אַ שפירנדיקער לעבעדיקייט וואָס פאַרווויקלט מיט לויטער הימל־לבושים די נשמה פון די „אַוועקגעגאַנגענע" צוזאַמען מיט די נשמות פון די אין וועלט־פאַר־בליבענע.

חסידים זיינען לעבעדיקע צווייגן פונעם „אילנא דחיי" — פון „בוים וואָס לעבט". און אַן „אילנא דחיי" איז גאָר אַנדערש ווי אַ וועלטלעכער בוים פון „צומח" (פון גע־וויקסן): אַן „אילנא דחיי" ווערט ניט איינגע־דאַרט, זיינע „צווייגן" און „פרוכטן" שטאַרבן ניט אָפּ און ווערן ניט פאַרפוילט. וויבאַלד זיי ציען זייער לעבנס־זאַפט פון „אילנא דחיי" איז גאָר ניט שייך אַז ווינט־שטורעמס זאָלן זיי אָפּרייסן פון אים און ווערן פאַרלוירן ח"ו. „אילנא דחיי" לעבט אייביק! וואָס מער דער צדיק, דער „אילנא דחיי" „שטאַרבט" אין משך פון זיין קערפערלעכן לעבן — אַלץ מער לעבעדיק איז ער — אויך אויף דער וועלט; אַז דער גאַנצער תכלית און צוועק פון וועלט־באַשאַף זיינען דאָך ניט מער ווי לאַנג צעצויגענע פעדעם וואָס ציען זיך און העגנען און ווען זיך אַרום דעם „אילנא דחיי" — איז דאָך דאָס גאַנצע לעבן־און שטאַרבן פון דער פיזישער וועלט ניט מער ווי אַ מין געשטאַלטן־אומבייט אין הינטער־גרונט פון דעם אייביק־לעבעדיקן „אילנא דחיי".

און ערגעץ אין די טיפענישן פון זייערע נשמות שפירן חסידים, אַז זיי זיינען דאָך אָפּצווייגן — זאָל זיין אפילו אַ דין־דינטשיק צווייגעלע, אַ פיצל „בלימל" אַדער „בלע־טעלע" — פון דעם „אילנא דחיי", און דאָס גיט אַ טיף־אינערלעכע נחמה־פאַרזיסונג אינעם שטאַרקן וויייטיק און צער, ווען אַ גרויסער, זאָפטיקער לעבנספולער „צווייג" ווערט פון אונז פאַרהוילן הינטער אַ הימלדיקן יענער־וועלטיקן „וואָלקן־פאָר־האַנג"...

מוז עס אונז טרייסטן: די אידישע און חסידישע נחמה איז ממש די צווייטע זייט פון אידישער חסידישער אבילות און הספד. נאָכמער: אידישער ובפרט חסידישער הספד און אבלות איז ניט שוואַרצקייט (ווי וועלט נעמט אָן), ניט סתם ציללאָזער „נאָכגעבן זיך" מיט יאָמער און אויפלייזן זיך אין יאוש־צווייפל; ס'איז איינגעהילט אין הימל־און־טלית־וויסקייט, אין דער לויטערקייט פון נשמה־און־תורה לעבן, וואו עס שפיגלט זיך אָפּ דער הייליקער ביישטייער פון „אַוועק־גייענדיקן" מיט אַלע זיינע נצחיות'דיקע אויסשטראַלונגען פאַר די נאָכקומענדיקע.

און דאָס איז די גרויסע נחמה אינעם גרויסן וווייטיק אויף אונזער גרויסן דרייענדיקן פאַרלוסט אין די לעצטע צייטן — די גרויסע חסידים און מעכטיקע „צווייגן" פון „אילנא דחיי" (אָן באַזונדערע טיטלן — איז עס דער גרעסטער טיטל) ר' שמואל לעווי־טין ז"ל, ר' ישראל דושייקאָבּ אָן ז"ל און ר' בן־ציון שם־טוב ז"ל.

און דאָס — אָן אַ האָר מליצה: מיט זייערע אַלע רייכע, פילפאַרביקע און גייסט־רייכע אַנדערשקייטן, איז דער שטאַרקסטער

צד־השוה זייערער געווען דאָס וואָס זיי זיינען אַלע געווען פול־זאַפטיקע חיות־אַנגעלאַדענע פריש־צעבליטע און גרויס פאַרנעמיקע „צווייגן" פון אונזער „אילנא דחיי"־שטאַם, פון אונזער „בית חיינו".

אַוודאי האָבן די „צווייגן" זיך געשפּרייט אין פאַרשידענע ריכטונגען — ס׳איז אָבער די שלימות׳דיקייט און פראַקטיקייט פון „אילנא דחיי", ווען זיינע לעבנס־שטראָמען באַלעבן אַלע זייטן און געביטן פון אידישער בריייטקייט. אָבער זיי אַלע האָבן זיך וואונ־דערלעך אויסגעצייכנט מיט שטאַרקן אויפהיט פון קוואַליק־חסידישער מקור׳דיקייט און אָריגינעלקייט.

שוין אַווענ אַ קיילעכדיק יאָר זינט הרה״ג והרה״ח ר׳ שמואל לעוויטין האָט „צוגע־קלאַפט די טיר" פון דער וועלט. מ׳האָט שוין געשריבן וועגן ר׳ שמואל׳ס לאַנגן אייגנ־אַרטיקן, גלאַרריכן און פילפאַרביקן לעבנס־וועג, ווי אינער פון די סאַמע וויכטיקסטע פערזענלעכקייטן, פון די הויפט־זיילן אין דער חסידיש־חב״ד־עדה אין משך פון כמעט אַ יובל יאָרן. עס איז באַטאַנט געווארן זיין ריזיקע אויפטוערישקייט פאַר אויפלעבן און אויפהאַלטן אידישקייט אין אַ גאַנצער געגנט אין רוסלאַנד און אַריינברענגען מחנות אידן תחת כנפי חב״ד; ס׳איז שוין געשילדערט געווארן זיין געוואַלדיקע השפּעה אין דער ישיבה־וועלט אויף תלמידי הישיבה, וואו ער איז יאָרן־לאַנג געווען דער העכסטער משפּיע פון תורת החסידות און וועג־וויזער פאַר עבודת החסידות. ס׳איז דאָ און דאָרט דער־מאָנט געווארן וועגן זיין גרויסן פאַרנעם אין עסקנות־חב״ד סיי אין רוסלאַנד און סיי אין אַמעריקע — זיין פרוכטבאַרע אַרבעט לטובת הכלל, אַוועקגעבנדיק אויף דעם אויך זיין פריוואַטן משפּחה־לעבן.

זיין רייכקייט און טיפקייט אין די חסידות־קוואַלן און זיין אַנגעלאַדנקייט מיט אומ־שאַצבאַרע חסידות־אוצרות — ווי זיין יראת־שמים און אַלע אַנדערע מעלות — אויך וועגן דעם איז שוין פאַרצייכנט געווארן. אָבער איין גאַלדענער פאָדעם, וואָס האָט דורכגעפלאָכטן אַלע זיינע שיינקייטן און מעלות און זיי צוגעגעבן די פולבלוטיקע פראַכט און שימערירנדיקע תפארת־גלאַנץ

— דערפון האָב איך ניט באַמערקט אין די אַלע פאַרצייכענונגען.

אין ר׳ שמואל׳ס גייסטרייכע רייד ווי אין פינקל פון זיין אַן אייגציקן בליק; אין זיינע הנהגות, תנועות ווי אין זיין שמייכל; אין זיינע התלהבות׳דיקן מסביר זיין אַ טיפן ענין אין חסידות ווי אין זיין אייגנאַרטיקן „צו־שוויגן" און געבן בלויז אַ וואונק — אין דעם אַלעם האָט געשפּרודלט, געאירט מיט אומגעווייניגלעכער שאַרפקייט פון חכמה — טאַקע דאָס גוט־באַוואוסטע (און זעלטן צו־געטיילטע צו מענטשן) פקחות, וואָס איז נאָך געווען באַוויירצט מיט דער אייגנאַרטיקער חסידות־פאַרטיפטער קלוגשאַפט. עכטע „זקנה" איז שטייגונג אין חכמה. ר׳ שמואל׳ס אַ שמועס, אפילו אַ „שיחת־חולין" האָט געַ־נומען, פאַרכאַפט און באַצויבערט מיט אַ קראַפט פון אַלטן ווין.

דוכט זיך מיר, אַז די גרויסע און שטאַרקע נאָענטשאַפט וואָס ר׳ שמואל האָט געהאַט פון „בית חיינו" במשך אַזאַ לאַנגער תקופה און אין אַזאַ אינטים־פנימות׳דיקן אופן — איז טאַקע געווען אַ דאַנק זיינע ריזיקע אויפ־טוערישע פאַרדינסטן פאַר מלכות חב״ד, אָבער ערגעץ אינערלעך האָט זיך דערביי אויך אויסגעווירקט און „צוגעהאַלפן" אָט די זעלטענע חסידישע און מענטשלעכע פקחות, וואָס איז אייגנטלעך אַ ג־טלעך געשאַנק ניט בלויז אין אַלגעמיינעם לעבן, נאָר אויך, און גאָר אַ סך, אין אינערלעך תורה וחסידות־לעבן.

וויסן דאָך חסידים מדורי־דורות, אַז תורת החסידות מאַכט קלוג, מוז מאַכן קליגער דעם

וואָס לערנט זי און פֿאַרטיפט זיך אין איר: עס מאַכט קלוג צו פֿאַרשטיין אַלע שפּיצלען, שוואָכקייטן, פֿאַלשקייטן, כיטרע שטיק און פֿאַרפּירערישן פון מענטש און וועלט. באַזונדערס חסידות חב"ד, וואָס איר גאַנצער יסוד איז חכמה, בינה, דעת — מוז זי אויס־שאַרפן ניט נאָר די וועזנטלעכע חכמה און בינה און דעת, נאָר אויך די באַגלייט־כוחות פון חכמה בינה ודעת, וואָס רופן זיך פּקחות און קלוגשאַפט — פֿאַרשטיין אויפן וואונק, איבערקליגן דעם וועמען מ'דאַרף איבער־קליגן, פּלינקע אַריענטאַציע פון זאַכן און אומשטענדן, און פּשוט באַהערשן, געווינען שטחים דורך קלוג־שאַרפזיניקן וואָרט.

א קלוגער דערבליקט און ברענגט אַרויס דאָס קוים־געזעענע, דאָס אַמאָל פֿאַרהוילענע, דעם רמז. טאָ איז קלוגשאַפט א וויכטיקער אינסטרומענט אין דעם אויפטו־כּח פון חסידות, וואָס איז כולה אַנטפּלעקונג און אויסטייטשונג פון דער אומענדלעכער נסתר־וועלט פון דער תורה און פון דער אידישער נשמה.

און ר' שמואל האָט טאַקע מיט דער פולער מאָס „עקספּלואָטירט" אָט די פּקחות־חכמה סיי אין זיין עסקנות־ארבעט מיטן כלל און סיי אין זיין חסידות־איינפלוס אויף א פּרט, אויף א רב, א בעל־הבית און אפילו אויף א ישיבה־בחור, וואָס איז אַליין א פּיקח. וואָרום אָט־דאָס איז דאָך די „אויפגאַבע" פון חכמה — אויפצוכאַפן ווי אַזוי מ'קען „נעמען" די מענטאַליטעט פון גרויזינישע אידן; ווי אַזוי איבערצוקליגן די צעשטערערישע טאַק־טיק פון די אַמאַליקע משכילישע פֿאַרדאַרבער פון כרם ישראל; ווי אַזוי צו דערטאַפן א „שוואַכקייט" ביי א כפירה'דיקן שרייבער און אים צערודערן ביזן איד־פינטל; אַדער, אין צווייטן עקסטרעם, אַרײַנדרינגען פּקחיות'דיק אין די נשמה־טיפענישן פון א חסידיש־אויסגעווייקטן ישיבה־בחור און אים ריכטן צו הויכקייטן פון חב"ד.

עס האָט ביי ר' שמואל'ן אויף א זעלטענעם אופן האַרמאָנירט די שאַרפקייט פון שכל און חכמה מיט דער אַזוי־ריין־זויבערער אמונת צדיקים, וואָס ווערט געווינלעך אידענטיפיצירט מיט תמימות און פּשטות. דאָס איז דער בעסטער באַוויז, אַז סיי דער כּח האמונה איז קוואַליק־לויטער און פעלזיק־פעסט און סיי די חכמה און פּקחות איז אַן עכטע, א רײַנע און געזונטע; א באַווײַז, אַז די גלאַררייכע חסידות־ירושה צוזאַמען מיט יאַרנלאַנגער אויסאיידלונג דורך עבודת החסידות האָבן אים אַרויפגעהויבן אויף די גאַר הויכע שטאַפלען פון אינערלעך־נשמה'דיקן לייטער.

די פּקחות זיינע האָט זיך אויך באַזונדערס אַנטפּלעקט אין די גייסטרייכע שילדערונגען זיינע פון די פֿאַרשידענע חסידישע גדולים אין דער חב"ד געשיכטע, וואו ער איז געווען מלא וגדוש. עס איז געווען אַן עונג רוחני צו הערן די אינהאַלטרייכע און באַלערנדיקע סיפורים וועגן חסידים, און ס'איז געווען א דאָפּלטער פֿאַרגעניגן, א באַצויבערנדיקער, צו הערן דערביי זיינע קלוגע און שאַרפזיניק־חסידישע אויסטייטשונגען און באַמערקונגען צו די סיפורים.

און דורכגעדרונגען מיט פּקחות זיינען אויך געווען די אומגעהויער־אינטערעסאַנטע שילדערונגען פון זיין אייגענעם ריזיג־אַנגעלאַדענעם ספר החיים, פון זיינע איבער־לעבונגען אין די פֿאַרשיק־יאָרן אין סיביר (צוליב זיין אַרבעט פאַר הרבצת התורה, פֿאַרשטייט זיך), וואו ס'איז ווידער געקומען צום אויסדרוק א וואונדערלעכער מיזוג פון טיפסטער חכמה געפּאָרט מיט אומגעהויערער פרומקייט און מסירת־נפש ממש פאַרן מינדסטן דרך פון חסידות — צי דאָס איז זיין ניט דערלאַזן דאָרט אָפּצושערן די באָרד, טראָץ די מכות אכזריות, זיין וואונדערלעכער אופן פון קריגן דאָרט א שופר אויף ראש־השנה, זיין האַלטן פּסח אא"וו.

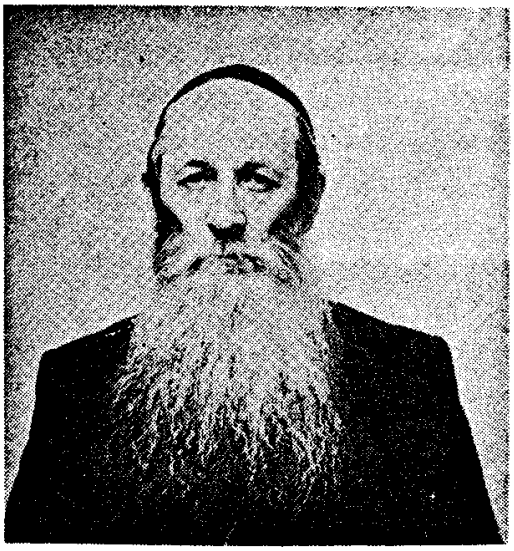
איז כדאי לכל־הפּחות פאַרצייכענען א וואָרט פון ר' שמואל'ן — טאַקע אין שייכות צו קלוגשאַפט: עס זיינען פאַראַן פֿאַרשיידענע אופנים און שטופּעס ווען מ'קען דערקענען א מענטשן. עס טרעפט אַז עס עפּנט זיך די טיר, דער מענטש קומט אַריין און תיכף לאַזט ער זיך דערקענען: ער שטעלט זיך אַריין דורכן טיר ווי א שוטה. פאַראַן אַזעלכע וואָס באַלד אויפן אָרט באַמערקט מען עס ניט, אַבער נאָך א קורצער ווייל, נאָך זיין עפענען דאָס מויל, ווערט קלאָר: נישקשה פון א טיפש. ס'איז דאָ א קליגערער, וואָס ערשט נאָך א לענגער ווייל פון שמועסן, פאַר־

ברענגען, באַמערקט מען אַז ער איז ניט קיין „פּאַרשפּיצטער". אָבער פּאַראַן אַזאַ וואָס האַלט אויס די גאַנצע צייט — אַריין ווי אַ קלוגער, גערעדט ווי אַ קלוגער, זיך פּאַר־האַלטן ביזן סוף ווי אַ קלוגער — אָבער ווען ער איז אַוועק, האָט ער פּאַרקלאַפּט די טיר ווי אַ נאַר . . .

ווער עס האָט געקענט אָט די זעלטענע חב"ד־געשטאַלט, אָט־דעם מוסטערהאַפּטן „זקן שקנה חכמה" ביז אין די לעצטע טעג זיינע בעלמא דין, וועט אים שווער זיין צו פּאַרגעסן די אַריגינעל־דורות'דיקע טיפּע חסידישקייט, די שאַרף־עסענציעלע חב"ד־זאַפּטיקייט, וואָס האָט געשפּרודלט פון דעם זקן־החסידים אין אונזער דור און וואָס איז געווען באַזעלט מיט אַלע פּראַכטן פון עכטער חסידישער חכמה און פּיקחות, ביז צום סאַמע „פּאַרקלאַפּן די לעצטע טיר" . . .

* * *

דעם „ספר החיים" פון מהר"י דזשייקאָבסאָן וואָלט איך זיך ניט אונטערגענומען צו פּאַר־צייכענען, אפילו ניט זיינע ראשי־פּרקים. ס'איז שווער, אפשר אוממעגלעך, אין סטאַ־טיסטישע טרוקענע ווערטער איינצופּאַסן ריזיקע שטיקער לעבן פון כלל־פּאַרנעם און פון אומציילויקע פּרטיות'דיקע מענטשן, אין וועמען ער האָט אַריינגעבלאָזן אַ רוח התורה, רוח היהדות און רוח החסידות. די פּעלד פון זיין צענדליקער יאָרן עבודה לטובת הכלל והפּרט איז שוין אַזוי באַפּרוכפּערט און צע־גרינט, אַזוי געדיכט באַוואַקסן מיט כל המיני פּרעכטיקע געוויקסן און ווידערוואוקסן, מיט דורות'דיקע פּירות און פּירי־פּירות, אַז ס'איז שוין גאָר ניט לייכט צו האַלטן וועלכן ס'איז חשבון. אין זיין שטענדיקן „אומרו"־באַוועג — דער שטאַרקסטער קען־צייכן פון חיות — האָט ער דורכגעאַקערט ריזיקע שטחים אין אידישער צעשפּרייטקייט, געצויגן און צוגע־צויגן פּאַרוואַרפענע נשמות, געגלעט אידישע וואונדן און באַלעבט פּאַרשמאַכטע אידישע הערצער אין אַלערליי ווינקלען. ער האָט פּאַרמאַגט יענעם שטורעמדיקן ברויז, יענעם קרעפּטיקן כוואַליעס־געיעג, וואָס נאָר דאָס האָט געקענט דינען ווי דער געהעריקער קעגן־מיטל צום אומגעווינטלעכן שטורעם־

דיקסטן הו־האַ־געפּילדער, וואָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף אונזערע דורות.

ער איז אָבער אויך געווען אָנגעלאָדן מיט איידעלער דינאַמישקייט און טיפער חסידישער קוואַליקייט, מיט וואָס ער האָט צוגעצויגן אויך לומדישע אידן און בחורים צום אור החסידות. די ג־טלעכע רייכקייט פון חסידות, די שיינקייט און חכמה פון חסידות האָט פון אים אַרויסגעשטראָמט אויף אַ מאָדנע בולט'ן אופן — פון זיינע אויגן וואָס האָבן כסדר אַזוי לעבעדיק אויפגעגלאַנצט, פון זיינע צענומענע דאַרע קנאַכיקע פינגער, וואָס האָבן זיך געהויבן און אים אינגאַנצן פון אָרט געהויבן אַרויף־צו; און פון זיינע טיף־חסידישע רעיונות און האַרציקע סיפורים וואָס ער האָט אַזוי וואַרעם אַרויסגעפּליסטערט אין די מסיבות פון שפּעט־נאַכטיקע שעות. האָט ער דערפּאַר געצויגן פון ווייטן און געהויבן פון דער נאָענט!

און דאָס אַלץ — זיינע געבענטשטע אויס־נאַמע כשרונות, זיינע חסידישע איידעלע חושים, זיין בריייטע זודיקע האַרץ — האָט געבראַכט אַזאַ וואונדערלעכע השפּעה נאָר דערפּאַר וואָס זיין גאַנץ וועזן האָט מיט זיך פּאַרגעשטעלט ניט עפּעס אַנדערש ווי אַן אויסשליסלעכער אָפּצווייג פונעם דורות'דיקן חב"ד־שטאַם פון „אילנא דחיי".

און דערפּאַר האָט מען אים קוים געקענט באַטראַכטן ווי אַ פּערזענלעכקייט מיט פּרי־וואַט־אינדיווידועלע אינטערעסן; זיין נאַמען איז געווען תמיד פּאַרבונדן מיט „עפּעס" און מיט „עמעצן" — אויסער מיט זיינע פּריוואַטע אָנגעלעגנהייטן: אַ מוסד, אַ כלל,

אַן ענין פון תורה, אַ זאַך פון תורה־און־חסידות־לעבן. ער האָט דעריבער אין איין מינוט געמוזט רײדן אין דריי טעלעפאָנען; אין איין האָסטיקן גאַנג (און וויבאַלד אַזוי פיל צו טאָן, איז ניטאָ קיין צייט צו גיין; דאַרף מען לויפן) געמוזט אַדורכוואַרעמען איינעם מיט אַ חסידיש וואָרט און אַ צווייטן מיט אַ מוטיקער עצה און אַ דריטן און אַ פערטן לכל־הפחות מיט געשמאַקן שמייכל און פאָטערלעכן האַנט־גלעט.

און דערפאַר איז ער געווען אַזוי געענגט אין צייט — און דאָך געהאַט צייט דורכצופירן אַזויפיל אונטערנעמונגען און עסקנות: פון דער אַרבעט טאָג־און־נאַכט פאַר דער רעטונג פון „בית חינו" (אין די אומגליק־לעכסטע חורבן־יאָרן) ביז צום לויפן שפּעט ביינאַכט אין אַ פאַרוואָרפן גענסל, בכדי צו לערנען מיט אַ פּאָר פאַראיינזאַמטע אידן; פון דעם אויפבויען און אָנפירן מיט מוסדות חינוך, ביז צום משפּיע זיין אויף צענדליקער, הונדערטער אינדיווידועלע תלמידים און מקורבים. ער האָט געקענט לערנען חסידות מיט לומדישע בחורים אינדערפרי און פאַר־נאַכט יאָגן זיך מיט אימפּעט אייגצואַרדענען תורה־קלאַסן פאַר קליניגקע מיידעלעך; ער האָט קוים געהאַט ענוג שטונדן אין טאָג־און־נאַכט פאַר צענדליקער רבנות־און עסקנות־ענינים — און דאָך באַוויזן אַזוי געשמאַק, דבקות׳דיק געלאַסן „אַריינדאַוונען" אינדער־פרי און אַריינלערנען ביינאַכט ביז אין די וויטע שטונדן נאָך חצות.

און דערפאַר — וויל אַזאַ פריש־לעבעדיקער צווייג פון „אילנא דחיי" — האָט ער זיך אויסגעצייכנט אַזוי בולט אויך פון אַנדערע גאָר־גרויסע חסידישע פערזענלעכקייטן דאָ אין אַמעריקע. מהר"י דזשייקאָבסאָן, צוליב זיין ריזיקן השפּעה־פאַרנעם, איז געווען גאָר שטאַרק און בריט אויסגעבונדן מיט דער אַמעריקאַנער רעאַליטעט, מיט דער סאַמע ממשות׳דיקער ווירקלעכקייט פון אַמעריקאַנעם איבערקאָך־קעסל; געקומען איז ער אין אַמעריקע נאָך אין די יאָרן וועו די אַמעריקאַנער אידישע גאַס איז געווען אַ שטיק „ווילדעניש" אין זין פון תורה וחסידות, מיט צענדליקער יאָרן פאַר דעם צושטראָם פון היינטיקן פרומען אידנטום — און דאָך: טראָץ דעם וואָס ער האָט אין זיין אַרבעט אַקצעפטירט און איינגעשפּאַנט אַ סך טיפיש אַמעריקאַנישע מעטאָדן, האָט ער גלייכצייטיק אין דער גרעסטער מאָס אויפגעהיט אין זיך און אַרום זיך דעם פולן און עכטן אוצר פון חסידישע הנחות, געפילן, פרינציפּן און גע־דאַנקען, אַזוי אַז ס׳איז קוים צו געפינען זיין גלייכן דערין. זיין חסידישע האַרץ האָט געקלאַפּט מיט דעם פולבלוטיקן ריטעם פון דעם אור־אַלטן חסיד פון ליובאַוויטש; זיינע רייד און פירונגען האָבן געהאַט דעם פולן זיסן „אַראָמאַט", דעם ריח גן־עדן וואָס האָט זיך געשפּירט אין די אַמאָליק־זוניקע ד׳ אמות פון די גרויסע חב"ד־אידן. מ׳האָט עס געקענט זען און הערן פון זיינע רייד; און נאָכמער — פון די ניט־דערזאָגטע רייד, פון יענע פּנים־צעלויכטענע מאָמענטן, וועו וועלטער זיינען ביי אים געבליבן פאַרהאַקט אין האַרץ־אָטעם, וועו ער האָט ניט געקענט אַרויסזאָגן זיין געפילן־פלייץ.

און דערפאַר — וויפל ער האָט עס צע־אַרבעט אין זיין געוואַלדיק רייכן לעבן, האָט ער ביזן סוף געשפּירט אַז ער האָט ניט דערזאָגט, ניט דערטאָן; אַז ער איז נאָך ביים סאַמע שוואונג פון זיינע ריזן־אויפגאַבעס. האָט ער קיין „געדולד" ניט געהאַט אויך פאַר די לעצטע קרענקענישן. די מעכטיקע ענערגיע אין באַגייסטערונג פאַר דער אַרבעט פון תורה וחסידות האָבן זיך ביי אים ניט אויס־געלאָשן אַפילו דעמאָלט וועו זיינע פיזישע כוחות האָבן שוין אים געהאַט פאַרלאָזן . . .

אַוודאי קען מען ניט וויסן די הימל־חשבונות. וועו קען וויסן וועו גרויס ס׳איז די שליחות פון אַזאַ גרויסן אידן! מיר דוכט זיך אָבער, אַז אויב זיינע ריזן־גרויסע מעשים זיינען „געבליבן אין דער מיט", מיינט עס אין פאָזיטיוווסטן זינען פון דעם באַגריף — דהיינו: ער האָט ביז זיין לעצטן אָטעם־צוג ניט אָפּגעטראָטן אויף אירן סעקונדע פון זיין הייליקער אויפגאָבע, ער האָט זיין גאַנץ לעבן אַוועקגעגעבן און אויסגעהויכט זיין גרויסע נשמה שטייענדיק מיט גרעסטער וואַכזאַמקייט און מיט פולער „באַוואָפענונגס־גרייטקייט" אויפן הייליקן פאָסטן. און וואָס קען זיין העכער דערפון?!

* * *

און אין סאַמע מיטן פון „אַקטיוון קאַמף־דינסט" איז פון אונז אויך אַוועקגענומען געוואָרן הרב"צ שם־טוב ז"ל. געווען איז ער דער חסידישער פייער־זייל, דער „להט החרב המתהפכת", וואָס איז מיט קיין האָר און מיט קיין אויגן־בליק ניט אָפּגעטראָטן פון זיין לעבנס־„פּאָסטן" ביים שער בית חיינו — אויך וועָן ער איז געווען טויזנטער מייל ווייט. ווי קען עס געמאָלט זיין? וועט עס האָט אים געקענט, וועט אַזאַ שאלה ניט פרעגן. ער האָט עס יאָ געקענט!

אויב מ'זאָל ריידן אין מיליטעריש טער־מינען — און רב"צ ז"ל איז כל ימיו געווען אין שטיק אויסדרוק פון העכסטער מיליטע־רישער טרייהייט און מסירת־נפש'דיקייט — איז ער געווען די באַוועגלעכע „שטאָל־פעלזיקע פעסטונג" אין דער חב"ד־וועלט, דער אומדערשראָקענער פאָן־טרעגער פון דער חסידישער מחנה, דער „נחשון"־גייער וואָס רופט: פאָראויס!

אַן אמת'דיק־עכט חסידיש לעבן שפּיגלט אַפּ נאָכאַנאַנד דעם ירושה'דיקן „ויאמינו בה' ובמשה עבדו" וואָס רופט באַלד אַרויס דעם גרויסן „אז ישיר"! די לויטערע־זויבערע אמונה און דבקות צום „אילנא דחיי" האָט געמאַכט אויפשפּילן ביים חסיד די סטרונעס פון נשמה און האַרץ, און דאָס האָט אַרויס־געזונגען פון זיין גאַנץ וועזן. און דער וואָס זיין אויער האָט געקענט אויפכאַפּן אָט די שירת החסידים, האָט געווויס „געהערט" ווי פון צווישן דער גרויסער חסידים־שירה „הילכט" שטאַרקער און מעכטיקער דער טרייסטער גליענדיקער דבקות־„מאַרש" פון רב"צ ע"ה.

אויך זיין לעבנס־געשיכטע איז אַ ריזיקער אוצר פון גלאַררייכע קאַפּיטלען וואָס זיינען אָנגעגאָסן מיטן העכסטן אויסדרוק פון גלי־ענדיקער אמונה, מיט אינטימסטע נשמה־איבערלעבונגען פון חסידישן טאָג־טעגלעכן מסירת־נפש אין בוכשטעבלעכן זינען; פון אַן אַ שיעור דערגרייכונגען אויפן געביט פון חב"ד עסקנות. בפרט אין די גרויזאַמסטע סכנות־טעג פאַר אידן און אידישקייט און חסידישקייט הינטערן „אייזערנעם פאָרהאַנג" — וועט זיך עס דען לאָזן לייכט פאַר־צייכענען? אָבער אויך ביי אים איז עס סיי

ווי אין אַ געוויסער מאָס שוין „פאַרצייכנט" אויף צאָלרייכע לעבעדיקע „בלעטער", וואו זיין אייגנאַרטיק־חסידישער חותם איז אויך געקריצט לעולם ועד.

ער האָט ניט געטראָגן און ניט פאַרטראָגן קיין טיטולן — אפילו נישט די פּנימיות'דיק־חסידישע טיטולן און „עפּאָלעטן". עס איז, למשל, גאָר שווער געווען צו געפינען עמעצן וואָס זאָל זיין אַזאַ שטאַרקער יראַ־שמים ווי ער איז געווען — עס איז אָבער פונקט אַזוי שווער געווען אפילו צווישן חסידים צו גע־פינען אַזאַ איינעם וואָס זאָל דעם גרויסן אוצר פון יראת־השם אַזוי ניט לאָזן וואַרפן זיך אין די אויגן; וואָס איז אַזוי קונציק אינגאַנצן פאַרוועבט געוואָרן מיט חסידיש־פּנימיות'דיקן „גאָלד־פּעדים". אַז ער האָט דאָך כאילו זיין יראת־שמים גופא, זיין פייערדיק האַרץ — צוזאַמען מיט זייגע גרויסע נשמה־כוחות, צוזאַמען מיטן גאַנצן מהות אַוועקגעלייגט אויפן „מזבח" פון פלאַ־מיקער התקשרות בה' ובמשה עבדו.

רב"צ ע"ה האָט מיט זיין גאַנצער מציאות געשאַפן דעם אייגדרוק ווי ער וואָלט גע־שטאַנען כסדר אין מיטן פייערלעכן מאַמענט פון חסידישן „כריתת־ברית". דערפון זיין פלאַקערדיקע קנאות פאַר „השם ומשה עבדו" וואָס האָט אַזש געבריט אין זיינע בליקן; דערפון דער אומגעווויינטלעכער כח פון זיין איינפלוס אויף חסידים, בפרט יונגע תמימים. און משפּיע געווען האָט ער ניט אַזוי מיט צעצויגענע אויפקלערונגען, נאָר טאַקע בעיקר מיט אויסדריקן אַ מין „שבועה"־קראַפט פון

חסידישער טרייהייט, מיט עפעס אַזוינס וואָס שטעלט מיט זיך פאָר די עסענץ־שאַרפקייט פון התקשרות פון חסיד צום רבין; און דערפון אויך זיין גוואַלדיקער כח המושך צו מקרב זיין אידן צו „בית חיינו".

פאַראַן געווּיסע קורצע תורה־אויסדרוקן וואָס זייער געדיכטע אַנגעלאַדנקייט האָט נאָך די מענטשלעכע שפראַך ניט פאַרוואַסערט. משה רבינו ווערט דורך תורה באַצייכנט ווי „נאמן", „עבד נאמן" — „פאַרטרויפולער קנעכט" פון דעם אויבערשטן. אונזער גרעסטער שכל איז געווּיס וויט פון באַנעמען אפילו עטוואָס פון דעם וואָס „עבד נאמן" מיינט צו זאָגן וועגן משה רבינו. אָבער אויך דער פשוטער טייטש פון „עבד נאמן" זאָגט אַן אַ שיעור. דאָס מיינט אויך אין קורצע ווערטער: די העכסטע איבערגעבנהייט און מאַקסימאַלסטע געטרייפולקייט וואָס „פאַרקנעכט" יעדן כח און חוש פון מענטשן צום „אדון", וואָס זיין גאַנצער געשמאַק און חיות אין לעבן איז צו טאָן דעם ווילן פון „אדון".

דוכט זיך, אַז בולטע שטריכן פון אַזאַ „עבד־נאמנ'דיקער" טרייקייט האָט מען געזען ביי יעדן קער און וועג פון רב"צ (איז דאָך דאָ אַ ניצוץ פון משה רעיא מהימנא פאַראַן ביי יעדן איד, בפרט וען ער איז טאַקע אַזוי שטאַרק פאַרבונדן מיטן משה רבינו פון זיין דור). עס איז אוממעגלעך צו געפינען אַ בלויז אין זיין לעבן, וואָס איז ניט געווען אויסגעפולט מיט דער טרייהייט פון אַן „עבד נאמן"; און וען מ'וואָלט געקענט איזאָלירן אָט־די „עבד־נאמן"־מאָמענטן, וואָלט מען דערזען אַז אַן דעם, האָט ער פאַקטיש קיין היים ניט געהאַט, קיין שטוב ניט פאַרמאָגט, קיין שום אינהאַלט און אַנהאַלט אין לעבן ניט געהאַט. אין דעם איז באַשטאַנען זיין גאַנצער „איך", זיין תוך אין לעבן, זיין האַדעווען קינדער, זיין האַדעווען חסידים.

ס'איז דאָ אַ סך צו טראַכטן און פאַרטיפן זיך אינעם וואָרט פון חז"ל: „הנשיא הוא הכל וכו'". וואָס מיינט עס אין טיפערן ווי אויך אין פשוטן זין? רב"צ האָט דעם מאמר חז"ל פולשטענדיק „דורכגעלערנט" אין פראַקטישן לעבן: „הנשיא הוא הכל" איז ביי אים געווען דאָס סאַמע ווירקלעכע אין בוכשטעבלעכן זינען און האָט זיך אַנגעהויבן פון טיפסטן נשמה־־אויסדרוק אין דאַוונען און לערנען און זיך געצויגן ביז צו דער קלענסטער קלייניקייט אין דער טאָג־טעג־לעכקייט — אַלץ האָט מיט זיך אויסגעדריקט איינס און דאָס זעלבע: „הנשיא הוא הכל".

אין דער חסידישער שפראַך וואָלט מען אים געקענט קורץ כאַראַקטעריזירן מיטן אויסדרוק: ער איז געווען אַ גאון אין התקשרות צום רבין! ס'איז די עצם התקשרות זיינע געווען אַ גאונות'דיקע — ריזיק אין פאַרנעם און אין טיפקייט און תמיד מיט אַ חידוש־פרישקייט וואָס האָט ממש דערשטוינט; און ס'איז אויך געווען אַ גאוניש'קייט אין זיינע געדאַנקען און המצאות בנוגע אַלץ וואָס האָט צו טאָן מיט התקשרות צום נשיא.

דערפאַר אַזאַ אומגעווייגלעכע און אומקאָמפראָמיסלעכע חסידישע אויסגעהאַלטנקייט וואָס אפילו „אויסגעוויקטע" חסידישע אידן האָבן קוים געקענט נאָכפאָלגן. דערפאַר איז זיין גאַנץ לעבן געווען איין לאַנגער יום־טוב'דיק־פייערלעכער געזאַנג־מאַרש פון דביקות און התקשרות.

* * *

מהר"ש לעוויטין ע"ה, מהר"י דזשייקאָבסאָן ע"ה און רב"צ ע"ה האָבן בפירוש זוכה געווען, אַז זייער לעבנס־וועג איז ניט איבערגעריסן געוואָרן אין פשוטן זינען ווי אין אייביק גייסטיקן זינען: זייערע פרוכטן בליען וווייטער סיי דורך זייערע אייגענע ריזיקע אויפטוואונגען און סיי דורך זייערע דורות־שטאַמען, און זייער לעבנס־שירה הילכט וווייטער און וועט הילכן ביז צום גרויסן אויפשאַל פון דער שירה וואָס אידן וועלן זינגען ביי דער גאולה שלמה בב"א וען עס וועט מקוים ווערן „הקיצו ורננו שוכני עפר".

חודש אלול — חודש פון תשובה און רחמים

● ה. אידלזאַן

פיר אַנהויב־וועדטער (ראשי תיבות) דייטן אַן אויפן חודש אלול: „אני לדודי ודודי לי" — דאָס זאָגט די כנסת־ישראל, דאָס אידישע פֿאָלק, וואָס דריקט אויס איר געבונדנקייט צו „דודי", צום אויבערשטן און דעם אויבערשטנס געבונדנקייט צו זיין פֿאָלק.

און ווי וואונדערלעך אָט די געבונדנקייט וועדט אויסגעדריקט אין אָט די געציילטע וועדטער! — וואונדערלעך מיט דער קורצ־קייט וואָס זאָגט אַזוי פיל; מיט דער עכטסטער פשטות־דיקייט וואָס איז דאָך אַזוי הויך און טיף; דאָס זיינען פיר וועדטער, וואו עס איז ניטאָ קיין וואָרט, קיין צומיש, קיין אַריינמיש צווישן „אני" און „דודי". עס זיינען דאָ אַזש צוויי מאָל „אני" און צוויי מאָל „דודי" — און עס טיילט זיי ניט פונאַנדער אַפילו אַן אויס־דרוק וואָס באַצייכנט די נאָענטקייט, דעם צובונד צווישן די אידן און דעם אויבערשטן. עס הויבט פון די וועדטער אַן עכאָ פון יענעם פנימיות־דיק־אידישן נשמה־קול, אין וועלכן זי גיסט אויס איר בענקשאָפט־לעכץ, איר גאַנצן וועזן, איר גאַנצן „אני" אין איין וואָרט: „לדודי"! ס׳איז יענע התקשרות וואָס לאָזט זיך ניט שילדערן און אויסטייטשן אין וועדטער — און דאָס קומט צום אויסדרוק אין חודש אלול.

ניט אומזיסט איז דער מנהג ישראל צו בלאָזן שופר אינעם גאַנצן חודש אלול. עס רעדט זיך אין חסידות, אַז דער שופר־קול, שטעלט מיט זיך פאָר יענעם טיף־נשמה־דיקן געשרייַ, וואָס איז העכער פון וועדטער — ס׳איז גלייך ווי דער געשרייַ פון אַן אויס־געבענקטן קינד וואָס דריקט אויס זיין גאַנצע ציענישׂ און בענקענישׂ צום טאַטן מיט אין האַרץ־געברום: „טאַטע!" און אויסטייטשן זיינען איבעריק, ווייל אַלץ וואָס מען קען אויסטייטשן, און אויך וואָס לאָזט זיך ניט אויסטייטשן, איז אָנגעלאָדן אין דעם שופר־שאָל־געשרייַ: „טאַטע"! פונקט ווי אין דעם נשמה־פליסטער „אני לדודי ודודי לי".

אַן די אויפקלערונגען פון תורת החסידות וואָלט באמת שווער געווען צו פאַרשטיין אין וואָס עס באַשטייט אָט די דערהויבנקייט, די אויסנאַמלעכקייט פון חודש אלול. דאָס זיינען דאָך סוף־כל־סוף טעג פון אַ געווינלעך־וואָכעדיקן חודש! טאָ אין וואָס דריקט זיך אָט דער „אני לדודי"־מאָמענט, די אַנט־פלעקונג פון ג־טלעכן בונד מיט אידן?

אין חודש אלול — לערנט אונז חסידות, וואָס אַנטפלעקט דאָס פנימיות־פאַרהוילענע אין וועלט — לייכט דאָס העכסטע ג־טלעכע רחמים צום אידישן פֿאָלק, און דווקא אין דעם „געווינלעכן" גאַנג פון וואָכעדיקע טעג. (דאָס וועדט ניט געמיינט אין דעם פשוט׳ן זינען, ווייל מיט אונזערע פליישיקע אויגן זעען מיר אויך ניט די קדושה־ליכט וואָס לייכט אין אַ שבת, אין אַ יום־טוב; דאָס מיינט, ווי ג־טלעכקייט און קדושה־ליכט וויקט זיך אויס אין דער אינערלעכער גייסטיקייט פון וועלט). ס׳הייסט, אַז אין זמן פון חודש אלול, וואָס זייענדיק דער אָפשלוס פון יאָר, און די צוגרייטונגס־טעג צום נייעם יאָר, איז עס דערפאָר די פאַסיקסטע צייט פאַר חשבון הנפש און תשובה — און טאָקע צוליב דעם גיט דער פאָטער אין הימל אַ באַזונדער געלעגנהייט און לייכטערט מעג־לעכקייט, אַ ספעציעלע אַנטפלעקונג פון רחמים רבים, בכדי עס זאָל זיין לייכטער דער וועג פון אומקערן זיך צום אויבערשטן: דער „אני־לדודי".

ווי אַזוי פאַרשטייט מען אָט די אייגן־אַרטיקע סגולה פון חודש אלול, ווען דער אויבערשטער עפנט רחמים־טויערן אויך אין וואָכיקע טעג? דער אַלטער רבי (בעל התניא והשלחן־ערוך) גיט עס צו פאַרשטיין מיט אַ משל פון אַ קעניג, וואָס אַיידער ער קומט אַריין אין שטאָט — אין זיין מעטראָפּאָליע און אין זיין קעניגלעכן פאַלאַץ — גייען אַרויס די שטאָט־מענטשן אים מקבל־פנים זיין אין פעלד, אויסערן שטאָט; און דאָן וועדט דערלויבט יעדן אייגעם וואָס וויל אַרויסצוגיין און אים מקבל־פנים זיין. און ער, דער קעניג, נעמט דאָן אויף יעדן בסבר פנים יפות און וויזט אַלעמען אַ פנים־שוחקות (אַ

פריינטלעך־שמייכלענדיק פנים) — און אין זיין גאַנג צו דער שטאָט גייען זיי אים נאָך און באַגלייטן אים וכו'. און אַזוי איז אויך אין חודש אלול, אַז עס קומט דאַן צום אויסדרוק דער „יאר ה' פניו אליך" — עס לייכט דאַן דאָס פּנימיות'דיקע ג־טלעכע ליכט אין אַן אופן פון „פּנים בפּנים" און דאָס זיינען די י"ג מדות הרחמים וכו'.

אין פּשוט'ע ווערטער מיינט עס, אַז דער אויבערשטער כביכול „לאָזט זיך אַראָפּ" אין חודש אלול מיט זיין אומבאַגרענעצטער מדת הרחמים צו יעדן איד און ניט געקוקט אויף זיין צושטאַנד איז השי"ת גרייט אים אויפּ־צונעמען — אויב נאָר דער איד גיט זיך אַ ריר פון זיין אַריינגעטונקייט אין וועלט. אין אַנדערע צייטן איז דער צוטריט צום קעניג ניט אַזוי לייכט, ס'איז פאַרבונדן מיט אַל־ערליי פּראָצעדורן, געזעצן, סדרים, מיט פאַר־שלאָסענע טויערן און באַוואַכטע מויערן. אַזוי איז עס ווען דער קייסער געפינט זיך אין זיין קעניגלעכן רעזידענץ־פּאַלאַץ, ווען ער זיצט אויף זיין מלכות־טראָן, אַרומגערינגלט מיט האָרן, וועכטער און פאַרכטיקע מלכות־מחיצות, וואָס טיילן אַפּ דעם מלך פון פּאָלק.

דעריבער איז שוין דאָס אַליין, וואָס דער קעניג, דער מלך מלכי המלכים, לאָזט זיך אַראָפּ בכבודו ובעצמו אין „פּעלד" און קומט פּנים בפּנים מיט זיינע אונטערטאַנען — דאָס גופא איז שוין אַן אויסדרוק פון רחמים רבים; און גרויס רחמים ווערט אַנטקעגן־געטראָגן צו יעדן וואָס ווייל זיך דערנענטערן צום אויבערשטן. עס פאַדערט זיך אָבער די דערוואַכונג פון פינטעלע איד; עס פאַדערט זיך אַז מען זאָל אין זיך דערשפּירן דעם „אני לדודי" און דאָן ווען זיין דער „דודי לי". דער „קעניג איז אין פעלד" — טאָ מוז מען זיך לכל־הפּחות אַ טרייסל טאָן; זיך אויסטשוכען פון וועלטישן שלאָף, פון פּעלדישן־ערדישן שטויב. מען מוז אין זיך דערוועקן דעם באַגער צו גיין מקבל־פּנים זיין דעם מלך.

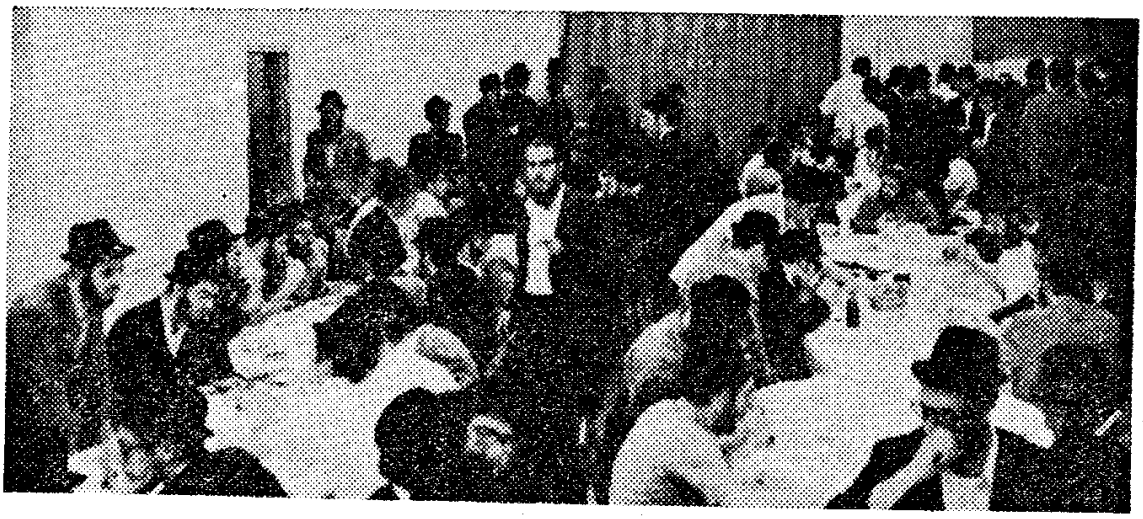
און דאָס איז טאַקע אויך אַנגעדייט ווי אַ טעם אין דער מצוה פון תקיעת שופר — ווי דער רמב"ם שרייבט וועגן דעם רמז אין תקיעת שופר, אַז דער קול שופר מאָנט און וועקט: דערוואַכט איר שלאָפעדיקע פון אייער שלאָף . . . פאַרשט דורך אייערע מעשים און קערט זיך אום מיט תשובה . . . דערפאַר הויבט מען אָן בלאָזן שופר באַלד ביים אָנקום פון חודש אלול, אויפצוואוועקן, אויפצורודערן די אידישע נשמה צו מאַכן אַ חשבון הנפש, צו פאַרבעסערן די מעשים און זיך אַ קער טאָן און ווערן נעענטער צום אויבערשטן. וואָרום מען טאָר ניט פאַרזייערן דעם גליק־לעכן מאָמענט פון רחמים אינעם חודש אלול!

און אַז מען איז אין אלול מקבל־פּנים דעם מלך אויפן „פּעלד" ווי געהעריק, דאָן איז שוין אויך גאָר אַנדערש די צייט פון ימים־נוראים ווען דער מלך „זעצט" זיך כביכול אויף זיין פאַרכטיקן „כסא רם ונשא" און שטעלט צום משפט אַלדאָס באַשאַפענע. דע־מאָלט, ווי אין משל, באַגלייטן די מענטשן דעם קעניג פון פעלד ביז צום פּאַלאַץ, ווערנדיק פאַרזיכערט אַז דער קעניג וועט דערפילן זייער וואונטש און דעם קעניג'ס „פּנים שוחקות" איז אַ גאַראַנטיע אַז זיין געגאָד וועט זיי ביישטיין אויך ווען ער וועט זיך זעצן אויפן שטרענגען טראָן פון דין ומשפט.

וואַרשיינלעך איז דאָס אויך אָנגעוואונקען אין דעם אינערלעכן מאַטיוו פאַרוואָס אידן זאָגן גאַנץ חודש אלול דעם קאַפּיטל תהלים „לדוד אורי" צווישן מאָל אין טאָג. דער פאַדעם וואָס בינדט דעם קאַפּיטל תהלים מיט חודש אלול ליגט אין די ווערטער „אורי וישעי", אויף וואָס די חז"ל זאָגן, אַז „אורי" איז אין ראש־השנה און „ישעי" איז אין יום־כפּור. דאָס מיינט מסתמא, אַז די הכנה פון חודש אלול גיט די געלעגנהייט און מעגלעכקייט אַז אין דעם פאַרכטיקן טאָג פון ראש־השנה זאָל אַ איד דערפילן אַז דער אויבערשטער איז „מיין ליכט" („אורי") און אין יום־כיפּור — „מיין הילף" („ישעי") און דעריבער — „ממי אירא": עס איז שוין ממילא ניטאָ וואָס מורא צו האָבן. אַז עס ווערט ביי אידן דערהערט און דערפילט דער „אני לדודי ודודי לי", דעמאָלט איז שוין קיין חידוש ניט וואָס דווקא אין ראש־השנה און יום־כיפּור ווערט דערשפּירט אַז ער ב"ה איז מיין ליכט, מיין הילף!

די וואונדערלעכע גאסט־הויז „אשל"

● י. בן־אליעזר

אייגע פון די טייערסטע אידישסטע טראדיציאָנעלע מדות טובות איז די מדה פון הכנסת־אורחים. שוין דער ערשטער פאָטער פון אידישן פאָלק, אברהם אבינו, ווערט גאָר באַוונדערט געלויבט דורך זיין אויסגעצייכנט מיט אָט דער מדה טובה. אין זיין גרויסן דראַנג צו טאָן חסד און גוטס מיט מענטשן, האָט ער ספעציעל אויפגעשטעלט אַ הכנסת־אורחים הויז, וואו ער האָט אויפגענומען אורחים, פאַר־בייגייער און זיי באַזאָרגט מיט אש"ל (אכילה, שתי', לינה), פשוט, מיט אַלעם נויטיקן צום עסן, טרינקען, שלאָפן אא"ו. דאָס אַליין איז דער בעסטער באַווייז, וויי טייער און גוט ס'איז די מדה פון הכנסת אורחים.

אינה דומה שמיעה לראי'. ס'איז בפירוש אַ טיף־רירנדיקע איבערלעבונג צו זען די שיינקייט און פרעכטיקייט פון דער מדה פון הכנסת־אורחים אין איר פולסטן אויסדרוק, אין איר הערלעכסטער פאַר־ווירקלעכונג. אין „נאָרמאַלע" צייטן, וואָלט אַזאַ הכנסת־אורחים אַרויסגערופן אַ שטורעם פון נייגער און אינטערעס; מ'וואָלט געלאָפן אָנקוקן אַזאַ וואונדער־דערשיינונג, וואָס וואָלט דערוואַרעמט ס'האַרץ, דערקוויקט דאָס אידישע געמיט. וואָרום הגם הכנסת־אורחים „ליגט אין אידישן בלוט" און עס פעלן ניט עד־היום קיין גאָר־גאָר דערהויבענע מוסטערן פון הכנסת־אורחים — דאָך, דוכט זיך מיר, איז שווער צו פאַרשטעלן זיך אַז ס'איז ערגעץ דאָ נאָך אַזאַ אייגנאַרטיקער און פולקאָמער און וואונדערלעכער אופן פון הכנסת־אורחים, וויי דער וואָס געפינט זיך אין האַרץ פון ברוקלין — אויף 305 קינגסטאָן עוו. און וואָס טראָגט דעם נאָמען: הכנסת־אורחים „אשל".

ס'איז קיין נייס ניט, אַז אויף די ימים־טובים, בעיקר אויף חודש תשרי, שטראָמען קיין ברוקלין הונדערטער, טויזנטער אורחים פון אַלע עקן ווועלט, וועלכע זוכן זיך צו דערוואַרעמען די אידישע נשמה, צו אָנשפּאָן הייליקע אויפמונטערונג און גייסטיקע דערגעזונג אין די „פיר איילן" פון רבי'ן שליט"א. דאָס זיינען ס'רוב אידן, חסידים, וואָס זיינען וויט פון זיין פאַרמעגלעך; זיי רייסן זיך אָבער אַרויס פון זייער וואָכעדיקער האַוועניש און ציען זיך מאַסנווייז צו געניסן פון עפעס העכערס; וויי אויך צו קריגן אַ ברכה, אַ ישועה, אַן עצה — אין אַלעם וואָס מ'נויטיקט זיך. שפּאָרט מען פון טאָג־חיונה, מען פאַרבאָרגט זיך (און אָפט טאָקע „איבערן קאָפּ") און „מ'פאָרט צום רבי'ן זג"ו". אַוודאי האָבן די ברוקלינער תושבים אַ גאָר פיינע רעפוטאַציע וויי מכניסי־אורחים, אָבער די כסדר וואַקסנדיקע צאָל (בלי עין־הרע) פון אורחים האָט פאָרט איבערגע־שטיגן אַפילו די בריט־צעעפנטע אָרעמס און טירן פון די אינדיווידועלע מכניסי־אורחים.

איז דעריבער אַנטשטאַנען דער „הכנסת אורחים אש"ל" און געעפנט די רחבות'דיקע טירן פאַר געסט פון גאָר דער וועלט — אָט וויי דאָס גאַסט־הויז פון אברהם אבינו, וואָס האָט געהאַט פיר אָפענע טירן צו אַלע פיר זייטן פון דער וועלט. ס'איז אַ גרויסער עס־זאַל, מיט געגרייטע טישן, פאַר אַ סך הונדערטער און הונדערטער אורחים און אורחות! און עס שטעקט דאָרט וואונדער איבער וואונדער, איבער־נאַטירלכעס: ערשטנס, „אקאָמאָדירט" דער אורחים־זאַל עפעס פיל מער וויי דער זאַל קען אויפנעמען — און דאָס מיט פולער באַקוועמלעכקייט; צווייטנס, איז די שפּע, די כמות און קוואַליטעט פונעם שפּייז ממש „כיד המלך" (בלי עין־הרע) — און געוויס געניסן דאָ פיל אורחים פון אַ „בעסרן ביסן" וי' זיי זיינען געוואוינט אין די אייגענע היימען. און דריטנס, פינפטנס... עס הערשט דאָרט דערפאַר אַ שטענדיקע פייערלעכקייט, אַ יום־טוב'דיקייט און אַ פלאים'דיקע פאַרבריידערונג פון אידן אָנגעפאָרענע פון פאַרשידענע עדות און מדינות. ס'איז אַ מין אידישער אינטערנאַציאָנאַל! אַ קיבוץ־גליות בזעיר־אנפין: פון ארץ־ישראל, פון ענגלאַנד, דרום־אפריקע, דרום־אַמעריקאַנער לענדער, פאַרשידענע אייראָפּעאישע לענדער וכו'. דאָס זיינען דאָך אידן מיט פאַרשיידענע

מנהגים, זיטן, הינטערגרונטן און מענטאַליטעטן — ספרדישע, אשכנזישע (געוען אויך גרויסע, בוכאַרער אאַ"ו) פליטים פון רוסלאַנד, אַלטע אויסגעוויקטע חסידים, יונגע בעלי־תשובה, געוועזענע „היפּיס", היינטיקע ראשי־ישיבה, נעכטיקע אַסימילי־אַטנן און מי יודע וואָסערע קאָנטראַסטפולע טיפּן! — און אָט האָט דער „אשל" זיי אַלעמען אייגנגעוועבט אין אַזאַ היימיש־אינטימער געמיטלעכקייט ביי די טישן, אַז די אויג קען זיך קוים וועטיקן מיטן זעלטענעם בילד. אַ געמיש פון פאַרשיידענע אויסטערליש־קליינגעזעלשאַפטלעכע לשונות — און דאָך הילכט פון אַלעם אַרויס אַ געמיינזאַמע פריידיקייט מיט דער טייערער אכסניה.

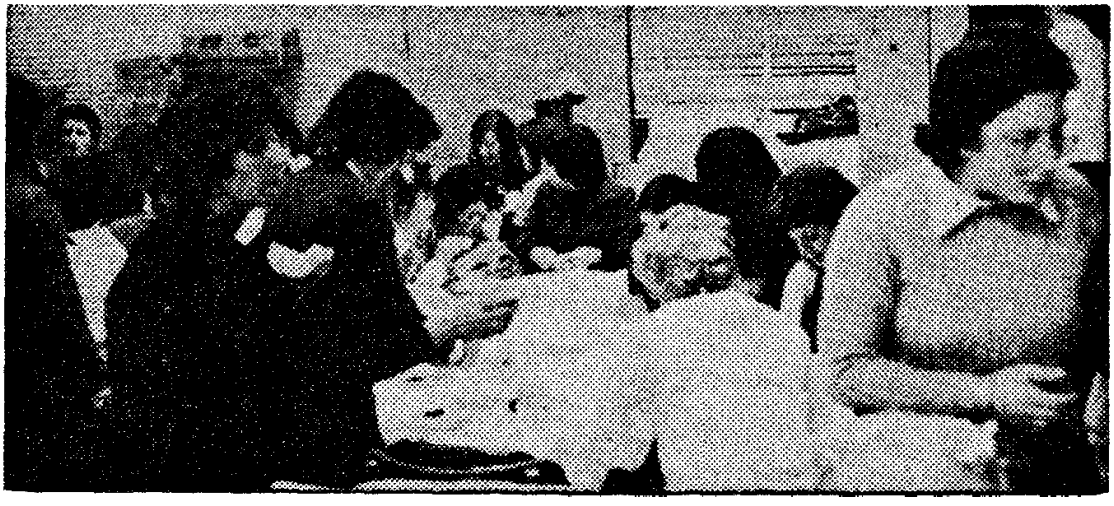
* * *

אָט זיצט, למשל, אַ גרופּע פון אַ זיבן צענדליק געסט פון פאַריז — פלוס עטלעכע צענדליק פראַנצויזישע פרויען־געסט (זיי עסן באַזונדער אין דער פרויען־אָפּטיילונג), אַלע יונגינקע; בחורים, מיידלעך און אויך פאַרהייראַטע פּאָרלעך און אַפילו מיט פּיצלעך קינדער. אָט די גרופּע, איז פאַר זיך איין שטיק ג־טלעך וואונדער־ליכט אין דער סאַמע פינסטערניש פון פאַריז; זיי זיינען די גייסטיקע „פּירות" פון אַ שליח פון דעם, צו וועמען זיי זיינען געקומען אויף יום־טוב. פרומע, עכט־אָפּגעהיטע חסידישע יוגנטלעכע מיט בערד, פּיאות און לאַנגע חסידישע מלבושים — און מיט וואָסערע עטלעכע יאָר פריער זיינען זיי אַלע געווען קינדער פון די „צעהוליעטע פאַריזער גאַסן", אָן אַ טראָפן אידישקייט. די דאָזיקע יוגנטלעכע, וויי אַלע אורחים, האָט דער „אשל" באַזאָרגט מיט זאַטע, געשמאַקע מאָל־צייטן דריי מאָל אַ טאָג אויף משך פון 6־7־8 וואָכן; זיי באַזאָרגט מיט באַקוועמע נאַכטלעגערס און אַלעם נויטיקן אין פּיזשן זין; און מיט זיין פריינטלעכער אַטמאָספערע און ברידערלעכער טרייקייט, האָט דער „אשל" זיי אויך געגעבן מאַראַלישע הילף און דערמוטיקונג, וואָס איז אַזוי וויכטיק פאַר זייערע ערשטע שריט אויפן וועג פון תורה וחסידות.

בלויז אַ פּאָר בילדער פון אָט דער פראַנצויזישער „גרופּע": ס׳איז אין מיטן דער געשמאַק־נאַרהאַפטיקער נאַכט־סעודה (וואָס ציט זיך ביז 12 אין דער נאַכט), צוזישן די צאָלרייכע אויפגעלייגטע געזיכטער פינקלען מיט אַ באַזונדער גענוס־שאַרפקייט די שוואַרצע אויגן פון אַ סאַרבאָנע־סטודענט; אַ ברילאָנטענער תלמיד — מיט אַ געדיכט שוואַרץ בערדל. כ׳וויים ניט וויפל ס׳האָט אים געדויערט די סעודה, אָבער ברכת־המזון האָט ביי אים געדויערט אפשר אַ 15 מינוט. איז ער נאָך ניט געאיבט אין עברי? איז עס אַ מין דביקות׳דיקער חסידישער בענטשן? וואַרשיינלעך ביידע צוזאַמען... צוויי בחורים טראָגן פולע טעלער אין די הענט און בעת מעשה פירן זיי אַ הייסן שמועס אין וויכן פראַנצויז, מיט אַ ניגון פון לערנען, און וואַרפן דערביי אַריין אַזעלכע חסידישע טערמינען וויּ „אלקות", „נפש האלקית", אד״ג. אַ יונגינקע מוטער פון דער „גרופּע" האָלט איר צעשפּילטן פּיצל קינד ביי דער טיר און לערנט אים קושן די מזוזה. איינער אַ פאַריזער ספרדי האָט געפּרואוט מיט גאַנצע דריי לשונות געבן מיר צו פאַרשטיין, אַז דאָ אין „אשל" פילט ער אין די מאכלים אַזאַ געשמאַקן טעם, וואָס איז „משהו מיוחד!"

דער „הכנסת־אורחים אשל", וואָס פונקציאָנירט שוין דאָס פינפטע יאָר, אין די ימים־טובים צייטן, האָלט זיך אייזן־פעסט ביים פּרינציפּ אַז דער בעסטער אופן פון עקאָנאָמיע איז... ניט צו קאַרגן! און דאָס מיינט אין בוכשטעבלעכן זינען: עס שטייען דאָרט, למשל, צענדליקער קאַסטנס מיט פּירות און מער וויּ 500 (ניט קיין רעקלאַמע־ציפער!) אורחים קענען פון זיי נעמען טאָג־טעגלעך וויפל זיי וויזן! דער זעלבער „געזעץ" איז גילטיק וועגן געוויכערטע פיש, אייער, אאַ״ו. און טראָץ דער ריזיקער שפּע פון שפּייזן (בלי עין־הרע), וואָס האָט אַ „טבע" אין אַזאַ פאַרנעם איבערצולאָזן נאָך זיך היפּשע קוואַנטומס אָפּפאַל, איז דער „אשל"־זאַל — די טישן, די קיך, די כלים — ריין און ציכטיק!

אין „אשל"־הויז שטייען אויך ריזיקע קאַסטנס מיט קאַלדרעס, קישנס, ליילעכער. ויבאַלד דער „אשל" באַזאָרגט די אורחים אויך מיט צימערן צום שלאָפן (געדונגענע אין פאַרשידענע אָפּאַרטמענטן, דירות אאַ״ו) מוז מען זיי אויך געבן נייע, ריינע בעט־געוואַנט. די הכנסת־אורחים פון „אשל" הויבט זיך ניט אָן ביי דער שוועל פון עס־זאַל; דער „אשל" וואַרט ניט ביז מ׳קומט צו אים. זיין הכנסת־אורחים הויבט זיך אָן פריער (ער זוכט די אורחים) — דערפאַר דינגט „אשל" גרויסע „אויטאָבוסן" צו באַגעגענען

גרויסע גרופּעס אורחים; און דערפאַר פעדערט זיך דער „אשל" נאָך פריער און צעשיקט בריוו אין די וייטע מדינות: באשר ובכן, זאָלן דאָרט אידן זיך ניט אָפּהאַלטן פון קומען צום רבין זג"ז אויף יום־טוב מחמת אַזעלכע קלייגלעכע פּראָבלעמען וי געפינען וואו צו עסן און שלאָפן, וייל עס וואַרטן אויף זיי די גרייטע טישן און אכסניות פון „אשל".

* * *

און דער אמת איז אַן עדות פאַר זיך אַליין: ס'איז דאָ גאָר אַ סך נאָכגיט דערציילט געוואָרן פון דעם וואונדערלעכער הכנסת־אורחים. אָבער דער גרעסטער וואונדער איז דאָס, וואָס דער גאַנצער „אשל" איז געבויט און צוזאַמענגעשטעלט פון . . . איין מענטשן! זיין נאָמען איז ר' משה יאַראָסלאַווסקי. ס'הייסט ער צוזאַמען מיט זיין פרוי, וואָס איז דער „עזר כנגדו" אין פולסטן זין פון וואָרט. אָן ריזיקע אַפּאַראַטן, וואָס אַזאַ גרויסע אונטערנעמונג פאָדערט; אָן אינציאַטאָרן, אָן „קאָמיטעס", אָן אסיפות, אָן רעקלאַמעס אין צייטונגען, אָן פינאַנסן־שאָפער — בלויז איין ר' משה! דוכט זיך, אַז קיין קאָלעקטיוו פון טראַדיציאָנעלע און פּראָפעסיאָנעלע מכניסי־אורחים וואָלטן סייוואי קיינמאָל ניט באַוויזן צו שאַפן אַזאַ אומגעוויינלעכע שפע אי פון בריסק־האַנטיקייט אי פון בריסטהאַרציקייט. איך שטעל מיך ניט פאָר וויפל גוטע הערצער ס'וואָלט געדאַרפט פאַר־איניקן בכדי צו שאַפן דאָס אייניציקע גרויסע האַרץ פון ר' משה; און וויפל ענערגיע, און וויפל געדולד, און טריישאַפט און וואַכזאַמקייט. און בסך־הכל איז דער ר' משה דאָ אַליין אַן אורח (פון ארץ־ישראל) — אָבער מיט אַ סך וויניקער „פריוווילעגיעס" וי די וואָס זיינע אורחים קריגן בייַ אים: קיין איינער פון די אורחים וואָלט זיך ניט געביטן מיט זיין ענגער חושך־דיקער נאַכט־דירה־לע ערגעץ וויַיט פון צענטער; און אַוודאי בלייבט אים ניט געגנוג צייט צו עסן און שלאָפן אַזעלכע שעה אַ נאַכט. אַזוי ער, אַזוי זיין בעל־הבית־טע.

אויב ר' משה איז אין אַמעריקע אַ וואונדער־דערשיינונג, איז ער אָבער אין ארץ־ישראל אַ באַקאַנטע אינסטיטוציע פון גמילת־חסדים און הכנסת־אורחים; ער איז אויך דאָרט ניט עפעס אַ מכניס־אורח, נאָר אַ מין בית־היוצר, אַ שאַפונגס־פונקט, פון הכנסת־אורחים, אָן גרענעצן אין צייט, אָן באַשרענקענישן פון שפייז, פון פלאַץ. און וואָס שענער פון אַלץ: אָן קיין שום איבערקלייב פון אורחים, קיין שום אָפּשטויסנדיקער, אָפּגעריסענער ארחי־פרחי, פילט זיך ניט וי אַ זייטיקער בייַ ר' משה'ס טיש.

איז ניט קיין חידוש, וואָס טראָץ זיין האַרעוון אַזויפיל, ניט דערעסן און ניט דערשלאָפן, טראָגט ר' משה שטענדיק אַ געמיטלעכן שמייכל אויף זיין געזיכט, אָן אינערלעכע באַפרידיקונג. געווען אַמאָל אַ הייליקער איד, אויף וועמען ס'וועט געזאָגט, אַז ער איז „געווען פעט פון אמן, אמן יהא שמי' רבא"; ר' משה'ן קומט געוויס צו אַ שטיק געזונט פון דער מצוה פון הכנסת־אורחים; דאָס איז זיין חיות, זיין געשמאַק אין לעבן.

און אַזוי פירט זיך ר' משה: אַ חודש פאַר די ימים־טובים קומט ער אַהער קיין ברוקלין מיט זיין בעל־הבית'טע, פאַרקאַטשעט די אַרבל און נעמט זיך תיכף צו דער אַרבעט. און אַרבעט איז דאָ אַזויפיל, אַז ס'וואָלט געווען גענוג, וי דערמאָנט, פאַר אַ גרויסן אַפּאַראַט מיט מענטשן. אמת, ר' משה פאַרלאָזט זיך ניט אויף נסים — האָט ער דאָס מאָל מיט־געבראַכט עטלעכע (געדונגענע און בחינם'דיקע) מיט־העלפער אין דער טעכנישער ארבעט.

ר' משה האָט אין זיין „אשל" איינגעשטעלט „פּרינציפּן" — כאַראַקטעריסטיש טאַקע נאָר פאַר אַזאַ ווי ר' משה: פונקט ווי מ'טאָר ניט קאַרגן קיין שפּייז פאַר די אורחים, אַזוי טאָר מען ניט אָפּזאָגן אַ פלאַץ בייַם „אשל"־טיש אַנדערע אידן, אָפילו היגע „אמעריקאַנצעס", אויב זיי דאַרפן עס אין דעם מאָמענט. דער „כל־דכפין" איז בייַ ר' משה'ן אין „אשל" די סאַמע פּראַקטישע ווירקלעכקייט. ר' משה האַלט זיך פעסט בייַ נאָך אַ פּרינציפּ: ניט צו נעמען פון די אורחים קיין געצאָלט פאַר דעם „אשל", און נאָך כדומה אַזעלכע איינשטעלונגען.

וואָס איז אָבער מכח פינאַנסן? אַזאַ „אשל" פאַר־שלינגט דאָך אין איין חודש אַ סך צענדליקער טויזנטער דאָלאַר! וי אַזוי קערט ער זיך איין? אַוודאי זיינען פאַראַן אַ צאָל נדבנים; און נאָר דער אויבערשטער אַליין וייס וויפל עס שטעקט דערין ר' משה'ס אייגן געלט. און דאָך איז עס פאַר מיר אַ שטיקל רעטענישׂ, וייל וויַיסן איך יע פון אַ דעפּיציט נאָך פון די פריערדיקע ימים־טובים . . . נאָר אויף ר' משה'ן פרעגט מען ניט קיין שאלות. — און צו דער אַרבעט, זאָגט ער, האָט עס ניט צו טאָן! חשבון? סך־הכל — ניטאָ איצט קיין צופיל צייט דערויף.

דערווייל זיצן אין „אשל" אַ סך הונדערטער געסט און ר' משה, וי אַ געטרייער פּאַסטעך, זאָרגט און באַזאָרגט זייער גאַנצע אויסקומענישׂ; און פון דעם גרויסן „אשל"־זאַל טראָגט זיך יענע פיבערדיק־וואַרעמער, אידיש־היימישער פריידיקער־געראָדער, וואָס קען קומען נאָר בייַ אַזאַ שפע פון שפייזן (בלי עין־הרע), האַרציקייט און גאַסט־פריינטלעכקייט. און צווישן יום־טוב'דיקן געטומל שמייעט אַרום ר' משה אַ צעקוואַלענער און הונדערטער־הונדערטער אויגן באַגלייטן אים מיט יענער נאַטירלעכער צוגעלאָזנקייט און מיט יענער ניט־אַרויסגעזאָגטער אינטימער דאַנקבאַרקייט, וואָס דערמאָנט אינעם בליק פון צעפּיעשטשעטע קינדער אויף זייער נאָכגעבּיקן טאַטן. כ'לעבן, ס'איז כדאי אַז וואָס מער אידן זאָלן עס אָנקוקן. דער „אשל" קען „זעטיקן" דאָס אידישע געמיט פון יעדן באַזוכער!

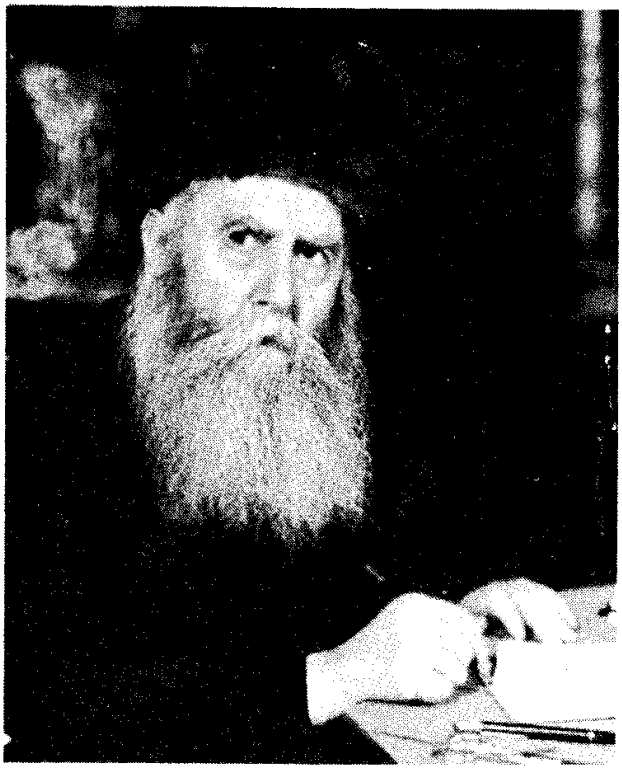
כ'האָף אַז כ'באַגיי ניט קיין עוולה ווען כ'באַנוץ דאָ אַן אויסשפּראַך פון חז"ל: „מי שלא ראה הכנסת־אורחים אשל, לא ראה הכנסת־אורחים מימיו" — וועט עס באַקענט זיך ניט מיט ר' משה'ס אומ־געווייניטלעכן הכנסת־אורחים אשל, האָט קיין אַנונג ניט וואָס עס מיינט אמת־אידישע הכנסת־אורחים.

קאונסיל נשי ובנות חב״ד
770 איסטערן פארקווייי
ברוקלין, נ. י.

כסלו ה׳תשל״ו, באנד 17, נומער 3 (66)
קאונסיל נשי ובנות חב״ד
770 איסטערן פארקווייי ברוקלין נ.י.

עובדים. זלמו הליימו

די 30־יאָריקע תקופת הנשיאות פון כ״ק אדמו״ר מהוריי״צ נ״ע — וואָס זיין יום ההילולא איז יו״ד שבט — איז אומפאַרגלייכלעך און אײנציקאַרטיק אין דער געשיכטע פון רועי ישראל. די נשיאות און מנהיגות האָט געפונען אירן אויסדרוק סיי אין אַזאַ צייט־אָפשניט, וואָס האָט צו זיך קיין דוגמא ניט געהאַט אין אידישן פיינפולן גלות־וועג; און סיי אין אַזאַ גרוילעכן גלות־געביט, וואָס האָט אויך קוים געהאַט זיין ענלעכקייט אין אַלע אידישע דורכגעגאַנגענע וואַנדער־שטחים. אָט די שטורמישע דריי יאָרצענדליקער פון זיין העכסט־געטריסטער הרבצת התורה והיהדות, פון מסירה ונתינה סיי פאַר די רוחניות׳דיקע סיי אויך פאַר די גשמיות׳דיקע גויטן פון כלל־ישראל, האָבן זיך אויך אויס־געצייכנט מיט דער פאַרשידנאַרטיקייט פון דער עבודת־הכלל, מיט די אומצאָליקע וואַריאַנטן פון עסקנות אין אַלערליי לענדער און זייערע באַזינגונגען — אָנהויבנדיק פון גרויזאַמען סאָוועטן־לאַנד, דורך פוילן־ליטע, ביז צו דער „פרייער״ אַמעריקע. אָבער אין זיי אַלע האָט דער רועה־נאמן ניט געענדערט און ניט געמינערט אויף אַ האָר פון די ריזן־שריט, פון דער מאַקסימאַלסטער מאָס פון הפצת התורה והחסידות, וואָס האָט ממש ניט געוואוסט קיין גרענעצן. אַזוי אַרום, אַז די אומצאָליקע פאַרשיידנקייטן אין זיין נשיאות־עבודה פאַר כל־ישראל האָט פאַראײניקט איין הייליקער „בריח התיכון״ — אום־באַגרענצטע מסירות נפש! „צדיק יסוד עולם׳דיקער״ עצמותדיקער מסירת נפש, וואָס איז וויט־וויט און הויך־הויך פון אונזער השגה. אין דער געגענווערטיקער צייט פון דער „שיחה״ וועלן מיר אונז באַלויכטן סיי די אַנדערשקייטן פון די דרייאָרצענדליק־תקופות און סיי די אומבאַגרייפלעכע מס״נ.

די אידישע היים

פערטל יאָר שריפט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

טבת, ה׳תשל״ו — באַנד 17, נומער 3 (66)

די דריי תקופות פון אַ נשיא ישראל . . . . א

די הסתקלות פון צדיק — צבי יאירי . . . . ד

השקפה — הרב דר. ניסן מינדעל . . . . . ה

די אידישע לאַנגע קאַפאַטע
— הרב שמחה עלבערג . . . . . ז

וואו איז אידישער אויפשטורעם
— ס. יודנקינד . . . . . י

דער ניגון אין מדבר (דערציילונג)
— ד. ראָזנסקי . . . . . יג

פנים אל פנים מיטן אמת — נפתלי קראוס . . יז

יענקלס שיחות חולין — א. בר־אמש . . . . כב

(פון די שיחות ק׳ פון כ״ק אדמו״ר שליט״א, לויט דער פאַרצייכענונג פון הערער)

די נשיאות־יאָרן פון כ״ק מו״ח אדמו״ר (מהוריי״צ נ״ע) האָבן אַרומגענומען אַ תקופה פון דרייסיק יאָר — פון תר״פ ביז תש״י. ס׳איז ידוע וואָס די משנה לערנט אונז ביים אייניטיילן פון יאָרן אין תקופות פון יאַרצענדליקער: „בן ארבעים . . . בן חמישים . . . בן ששים . . . בן שבעים . . .״ אין יאָר תר״פ (ביים אָנהויב פון זיינע נשיאות־יאָרן) איז דער בעל ההילולא געווען בן ארבעים, אין יאָר תר״צ האָט זיך ביי אים אָנגעהויבן די תקופה פון בן חמישים, און אין יאָר ת״ש האָט זיך אָנגעפאַנגען די תקופה פון בן ששים, וואָס האָט זיך געשלאָסן אין יאָר תש״י — אַרייַנקומענדיק אין דער תקופה פון בן שבעים. אַזוי אַרום, אַז אין משך פון די דרייסיק נשיאות־יאָרן זיינען געקומען צום אויסדרוק די באַשטימטע איינטיילונגען פון אָט די דריי יאַרצענדליקער.

די ערשטע תקופה — פון תר״פ ביז תר״צ, איז די נשיאות געווען, ווי באַוואוסט, אין יענער מדינה וואו די עבודה פון פאַרשפרייטן תורה און יהדות איז געווען פאַרבונדן מיט סכנת נפשות בפועל ממש, מיט דער העכסטער מסירת נפש. וואַרום באַלד ביי דער קבלת הנשיאות (אין תר״פ) האָט שוין דאָרט געהערשט דער „חושך כפול ומכופל״ צוליב די שרעקלעכע גזירות און רדיפות אויף אידישקייט מצד דער סאָוועטישער ממשלה. אויך די לעצטע פאָר יאָר פונעם יאַרצענדליק — נאָך זיין אַרויסקומען פון יענער מדינה, זיינען — אין אַ געוויסן זין — געווען אַ המשך פון דער ערשטער תקופה.

נאָכדעם איז געקומען די צווייטע תקופה — פון יאָר תר״צ ביז ת״ש, וואו דער באַשטימטער וואוינאָרט איז געווען בעיקר אין פוילן (זייענדיק פריער צייטווייליק אין ריגע, ליטע, כדי צו דערלייַדיקן די נויטיקע הכנות צו באַזעצן זיך אין פוילן), וואו ס׳האָט געלעבט אַ גרויסע צאָל פון אחינו בני ישראל און עס זיינען דאָרט געווען גרויסע מעגלעכקייטן צו פאַרשפרייטן תורה, יהדות און חסידות אויף אַ גרויסן פאַרנעם.

די דריטע תקופה — ביז תש״י, איז שוין געווען אין „חצי כדור התחתון״ אין אַמעריקע, וואָס אויך דאָרט איז געווען די קביעות מקום פאַר דער עבודת הנשיאות פון בעל ההילולא — אויף וויפל ס׳איז מעגלעך אַ קביעות מקום אין גלות.

עס זיינען פאַראַן אַ סך אונטערשיידן וואָס טיילן פאַנאַנדער אָט די דריי תקופות אין די גרענעצן פון די דריי באַשטימטע מקומות און זייערע תנאים און באַדינגונגען, אָבער דער אַלגעמיינער חילוק צווישן זיי (בדרך אפשר) איז:

די ערשטע תקופה האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט דעם זמן פון מסירות נפש בפועל ממש פאַר יעדן פרט פון תורה און יהדות — אויף אַ קלענערן פרט, ווי אויף אַ גרעסערן. ס׳איז אין יענער מדינה ניט געווען קיין שום ענין וואָס מ׳האָט אים געקענט דורכפירן גרינגער אַדער שווערער. יעדער זאַך וואָס איז געווען פאַרבונדן מיטן אויבערשטן און זיין תורה, האָט געפאַדערט מסירות נפש אין פולסטן זין.

און די גרעסטע און שאַרפסטע תנועה פון מסירות־נפש איז די, וואָס בעת מ׳קלייבט אויס אַ אידן און מ׳שיקט אים אויף אַ שליחות וואָס איז פאַרבונדן מיט סכנת נפשות — וואָס דער מסירת־נפש איז אַ טיפערער, גרעסערער און שוועריקייט־פולער וויי דאָס, וואָס מ׳שטעלט איין זיך אַליין אין סכנת נפשות. און אויך דעם אופן מסירת־נפש איז דער בעל־ההילולא נאָכאַנאַנד דורכגעגאַנגען אין זיין עבודת הנשיאות פון יענער תקופה. נאָך מער: געוועזן פאַלן ווען אַזעלכע שלוחים זיינען אויפגעדעקט געוואָרן דורך דער ממשלה און זיינען פאַראורטיילט געוואָרן צו פאַרשיקונג; און פאַרשיקונג אין יענער מדינה האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט די ערגסטע פיניקונג, און אָפט, שרעקלעכער אַפילו פון היפך־החיים — און דאָך האָט מען אויף מאָרגן געדאַרפט ווידער אויסקלייבן אַ צווייטן אידן און ווידער שיקן אים אַלס ממלא־מקום פון דעם פאַרשיקטן שליח. קען מען זיך פאָרשטעלן מיט וואָס פאַרא תנועה פון מסירת־נפש אַזאַ זאָך איז פאַרבונדן!

נאָכדעם האָט זיך אָנגעהויבן די עבודה פון דער צווייטער תקופה, פון מיטלסטן יאָר־צענדליק, וואָס איז געווען אין דער דוגמא פון „ואביו שמר את הדבר" און „ויקנאו בו אחיו" (וואָס ניט דאָ איז דער אָרט צו מאריך זיין אין דעם). אויך אָט די עבודה — הגם אין אַנדער אופן — איז געווען פאַרבונדן מיט גרויסער איבערלעבונג און באַזונדערע שוועריקייטן, וואו ס׳האָט זיך געפאָדערט אַן עבודה פון מס״נ, וויסנדיק אַז „אביו שמר את הדבר", אַז דער אויבערשטער האָט אויך דאָרט, אין צווייטן מקום קבוע, אַרויפגעלייגט אויף אים די שליחות פון הפצת התורה והחסידות — האָט דער בעל ההילולא זיך ניט געריכט דערמיט וואָס ויקנאו בו אחיו און האָט דאָרט געטאָ עבודתו מיט דעם גרעסטן כח ועוז.

און כשם ווי אין דער ערשטער תקופה האָט ער זיך ניט באַנוגנט מיט שטיין אַליין אין פולער מסירת נפש, נאָר האָט ביי זיך אַרויסגערופן נאָך אַ טיפערן כח פון מסירת נפש — צו שיקן אַ צווייטן אידן אין פייער־סכנה; אויפן ענלעכן אופן האָט ער אויך אין דער צווייטער תקופה אין זיך דערוועקט (אין אַ גרעסערן מאָס) אַ טיפערן כח צו טאָן אין הפצת המעיינות, טראָץ דער באַזונדערער שוועריקייט און אינערלעכער טיפערער שטערונג מצד „ויקנאו בו אחיו" — מצד אַזעלכע אידן וואָס זיינען אין סוג פון אחיו!

און דערנאָך איז דאָ די דריטע תקופה, אין דער „אונטערשטער" העלפט פון ערד־קוגל — פון ת״ש ביז תש״י — וואו מ׳האָט געדאַרפט אָנהויבן די עבודה פון דאָסגיי. ווי דער באַוואוסטער אויסדרוק פון דעם בעל ההילולא, אַז ער איז געקומען אַהער אין לאַנד צו „אַנטדעקן", און איבערצייגן אַז „אַמעריקע איז ניט אַנדערש". אַ גרויסע און מעכטיקע מדינה, וואו עס הערשט שוין פאַר צענדליקער יאָרן דער צוגאַנג אַז אַמעריקע איז אַן אַנדער וועלט־טייל, וואָס האָט אייגענע אייגפירונגען, אייגענע „דרכים" אין עבודה; און אין אַזאַ אָרט קומט אַ איד אַ פּליט, וועלכער נויטיקט זיך, לכאורה, צו געפינען חן וחסד אין נייעם לאַנד, מ׳זאָל אים דאָ גוט באַהאַנדלען און אויפנעמען בסבר פּנים יפות — און דאָ ביים ערשטן איבערטרעטן די שוועל פון נייעם לאַנד לאָזט ער גאָר הערן הויך און קלאָר זיין ערשטן אויסרוף, און מיט דער שטאַרקער באַטאָנונג אַז דער גאָנצער תפקיד און תכלית פון זיין באַזעצן זיך אין אַמעריקע איז — צו מאַכן דאָ די גרויסע איבערקערעניש (צו „איבערקערן" אַמעריקע), צו איבערצייגן אַז אַמעריקע איז ניט אַנדערש.

און דאָס איז דער דריטער אופן אין עבודת השם, צו שטאַרקן זיך איבער די שווערי־קייטן, ברעכן און ענדערן די טיף־איינגעווואָרצלטע געוואוינהייטן פון „הרגל נעשה טבע". און מ׳דאַרף עס ענדערן אַזוי אַז עס זאָל אַפילו ניט בלייבן קיין שום שפור פון דער פריערדיקער מיינונג וועגן אַמעריקעס אַנדערשקייט — טראָץ דעם וואָס אַמעריקע ווערט אָנגערופן „די נייע וועלט", און אויך חסידות באַצייכנט זי, ווי „חצי כדור התחתון" און קלערט אויף דעם באַדיים דערפון (ווי אַרומגערעדט אין כתב־מאמר פון כ״ק אדמו״ר ה״צמח צדק", אַ ביאור אויפן מאמר פון אַלטן רבי׳ן להבין קושית התוכנים).

מיט די אַלע אונטערשיידן צווישן די דריי תקופות איז דאָ אין זיי דער צד־השוה: דער ניט געווינלעכער אויסדרוק פון מסירת־נפש. כשם ווי אין דער ערשטער תקופה —

אין דעם מצב פון מלחמה קעגן די גזירות ורדיפות פון דער ממשלה, האָט זיך געפֿאָדערט די שטאַרקסטע מסירת־נפש ניט בלויז אין שייכות צו זיך, נאָר אויך דער טיפֿערער אויסדרוק פון מסירת־נפש דורך אַוועקשטעלן אויך אַ צווייטן אידן אין דער תנועה פון גרייט זיין אויף מסירת־נפש בכדי אויסצופירן דעם רצון השם יתברך — אַזוי איז עס אויך ווען מ׳געפינט זיך אין אַ צושטאַנד (ווי אין דער צווייטער תקופה) ווען אַ צווייטער איד קומט מיט טענות „היתכן? פֿאַרוואָס אַזוי און פֿאַרוואָס עפּעס ניט אַנדערש?״ — וואָס דאָס איז אייגנטלעך דער הויפּט־פונקט פון „ויקנאו בו אחיו״ — און וויסנדיק אַז זיי זיינען דאָך „אחיו״, רעכנט ער זיך אָבער פֿאַרט ניט דערמיט און פירט אויס די שליחות פון דער השגחה — דאָס קען געטאָן ווערן נאָר מיט אַ טיפֿערן כוח פון מסירת־נפש.

און אַזוי אויך די דריטע תקופה — מיטן דריטן סוג פון מסירת־נפש.

מ׳קען דאָך קומען אין אַ נייער מדינה, אין פרעמדער אומגעבונג און דאָרט זיך שאַפֿן אַן אייגן ווינקל, אייגענע „ד׳ אמות״ און אַרומצאַמען די אייגענע „פיר איילן״ מיט „פעסטע מויערן״, וואָס זאָלן שיצן פון דעם ניט־געווואונטשענעם דרויסן. מ׳קען זיך אויפבויען אַן אָפּגעשלאָסן הויז און זאָגן „כי שם ביתו — וכל מקום שהולך ביתו עמו״ — און דאָס וואָס טוט זיך אין דער גאַנצער מדינה אַרום, האָט מיט אים און מיט זיין שליחות גאָרניט צו טאָן. אָבער אַנשטאָט דעם לאָזט דער בעל ההילולא וויסן באַלד ביים אָנקומען אין לאַנד, אַז ער וויל זיך כלל ניט באַפֿרידיקן מיט אָפּגעהיטע ד׳ אמות בלויז פאַר זיך אַליין; נאָר ער איז גרייט בייצוקומען די ריזיקע, אומגעווויינלעכע שוועריקייטן און פאַרוואַנדלען דאָס גאַנצע לאַנד, גאַנץ אַמעריקע, אין אָט אַזעלכע ד׳ אמות. און דאָס איז די העכסטע עבודה פון מוסר נפש זיין זיך אינגאַנצן פאַרן זולת.

איין סוג פון מסירת־נפש איז טאַקע, ווי געזאָגט, ניט געבונדן מיט די אַנדערע סוגים, זיי זיינען אָבער אַ באַוויזן אַז אויב דאָס גאַנצע וועזן, דער גאַנצער עצם פון אַ אידן איז מסירת־נפש, איז שוין במילא ניטאָ קיין שום אונטערשייד אין וואָס פאַר אַ תקופה ער געפינט זיך און אין וועלכן מצב ער שטייט. וויבאַלד דאָס איז זיין מציאות, איז ער אין יעדן צושטאַנד און ביי יעדער ענדערונג גרייט צו איין און דער זעלבער תנועה — מסירת נפש.

לכאורה קען מען פרעגן: אמת, מ׳דאַרף זיך אָפּלערנען פון עבודת הנשיא, אויך אַ הוראה אין דער עבודה פון יעדן אייגענעם, אָבער וועט קען עס פאַרט וואָגן צו פּראָוון אָנמעסטן אויף זיך אָט אַזאַ אוממענדלעך הויכע עבודה און מסירת נפש?

איז דער ענטפער: אויפן יסוד פון דעם באַוואוסטן טייטש פון לשון „פּתח״ (ר׳ שמעון וכדו׳) — ער האָט „אויפגעעפנט די טיר״ — און דערמיט גופא דערמעגלעכט און אויסגעטראָטן אַ וועג אויך פאַר אַזעלכע, וואָס אַליין זיינען זיי גאָר וויט פון צו זיין מוכשר פאַר אַזעלכע הויכע דרכים. און אַזוי איז עס אויך אין דעם ענין: נאָכדעם ווי דער בעל ההילולא האָט שוין געעפנט דעם טויער — אויסגעטראָטן דעם וועג און האָט שוין אָנ־געצונדן די גרויסע ליכט־לאָמטערנע צו באַלייכטן דעם וועג פאַר די אַלע וואָס ווילן אים נאָכפאָלגן, און ביז אַפילו צו אַזאַ איינעם (ווי דער לשון אין באַוואוסטן בריוו צו י״ב תמוז) וואָס איז נאָר „בשם ישראל יכונה״ — איז שוין אָט דער וועג אָפן און צוגענגלעך פאַר יעדן איינעם צו גיין אויף אים מיט זיכערקייט.

און פון דער ג־טלעכער הצלחה פון בעל ההילולא — אויספירנדיק זיין עבודה בשלימות אין אַלע דריי תקופות, טראָץ דעם וואָס זיי זיינען אַזוי אַנדערשדיק איינע פון דער צווייטער — ווערט נמשך די הצלחה צו יעדן אידן וואָס וועט זיך אונטערנעמן צו טאָן מיט מסירת־נפש אין איינעם פון אָט די סוגי עבודה, אין צוויי אָדער מער און מער, אַז זיי זאָלן דאָס דורכפירן מיט גרויס הצלחה און שטייגן העכער און העכער — מחיל אל חיל — ביז מ׳וועט זוכה זיין בקרוב ממש צו מקבל זיין פּני משיח צדקנו מיט אַלע ניצוצות און בירורים וואָס מ׳וועט אויפטאָן, מברר און מזכך זיין און אויפהויבן למעלה מעלה, און דער בעל ההילולא וועט קענען זאָגן „ראו גידולים שגידלנו״ און ס׳איז שוין געקומען דער זמן פון ונגלה כבוד ה׳ וראו כל בשר יחדיו ובקרוב ממש.

● צבי יאיר

(דער צדיק ליגט אין קראַנקן־בעט, די וויעס פאַרמאַכט, ווי אין געדאַנקען פאַרזונקען. פֿלוצים רייסט ער אויף די אויגן ווייט אָפן און קוקט אַנגעשטרענגט צום באַלקן. דער אייניקל שטייט ווי פאַרגליווערט ביים בעט און נעמט נישט אַראָפּ זיין בליק פון זיין זיידנס פּנים)

דער אייניקל:
„וואָס זעסטו, זיידע?"

דער צדיק:
„איך זע ווי די 'שאָל'
פאַלט פון דער 'פרוכט',
דאָס געזיכט פון באַשאַף
וואַרפט די מאַסקע אַראָפּ,
איך זע דאָס וואָרט
פון באַשעפער
שיילט זיך אויס
פון זיין קלייד . . ."

דער אייניקל:
„צי זעסטו דעם באַלקן
און די זאַכן אין צימער?"

דער צדיק:
„איך זע נישט קיין טיש,
קיין בענקל, קיין לאָמפּ — —
בלויז אותיות זע איך,
די ווערטער פון 'בראשית',
די באַפעלן: 'עם זאָל זיין',
וואָס אין אַלע באַשעפענישן
זיי הויזן
און האַלטן דעם באַשאַף
מיט געוואַלט
ער זאָל זיך נישט אומקערן
צום 'אין'
צו וועלכן ער טוט גלוסטן . . ."

דער אייניקל (שטוינענדיק):
„זעסטו אותיות און ווערטער?"

דער צדיק:
„ווי דער זאַפט, וואָס פליסט
אין די צווייגן פון בוים,
ווי דאָס בלוט וואָס צירקולירט
אין די אָדערן פון גוף —
זע איך די טייכן פון עקזיסטענץ
שטראָמען אָן אויפהער
אין די טאָלן פון דער נאַטור . . .
שוין זע איך נאָר
די נשמה פון דעם באַשאַף
אָבער די חומר־געשטאַלט
פון דער טבע,
איר קערפּערלעכע הילע
זעען מיינע אויגן נישט מער".

דער אייניקל (דערציטערט):
„וואָס נאָך זעסטו, זיידעשי?"

דער צדיק:
„מיר ווערן צעשיידט
מיין קינד, מיין קרוין —
ס'זיינען געקומען
מיך באַגלייטן
צוויי זיילן
פון ליכט . . ."

כ"ד טבת, תשל"ו

• הרב ד"ר ניסן מינדעל

(דריטער אַרטיקל)

אין פֿאַריקן אַרטיקל האָבן מיר באַרירט די פראַגע פון טעקסט־ביכער און זייער השפּעה אויף די יונגע מוחות פון דער וואַקסנדיקער יוגנט. די פראַגע איז אַ העכסט וויכטיקע, וואָרום עס איז דאָך קלאָר, אַז טעקסט־ביכער שטעלן מיט זיך פאָר אַ קאַרדינאַלן, יסודות׳דיקן עלעמענט אין שאַפן און אויספֿורעמען השקפה אויף אַלע שטאַפֿלען פון פון דעם בילדונגס־לייטער, פון קינדער־גאָרטן ביז די העכסטע אַקאַדעמישע לערנאַנשטאַלטן. מיר האָבן געזען אַלס ביישפּיל דעם לימוד פון געשיכטע (היסטאָריע) — וועלט־געשיכטע און נאַציאָנאַלע געשיכטע — און האָבן אָנגעוויזן פֿאַרוואָס עס איז בכלל כּמעט ניט צו דערוואַרטן, אַז טעקסט־ביכער אויף דעם געביט זאָלן זיין פול־שטענדיק אָביעקטיוו, ד. ה. אמת׳דיק.

עס איז כּדאי זיך אָפּצושטעלן אויף דעם ענין, ווי אַזוי טעקסט־ביכער אין געשיכטע ווערן געשריבן, וואָרום דאָס קען דינען אַלס „בנין־אב", אַלס מוסטער, פֿאַר טעקסט־ביכער אין אַנדערע געביטן.

עס איז דאָ אַ וואָרט: „וועלט־געשיכטע ווערט געשאַפֿן יעדע מינוט". אָבער וויער זיינען דאָס די וועלכע „שאַפֿן געשיכטע"? דאָס זיינען, לכאורה, די פירער פון די פֿאַרשידענע לענדער: רעגירונגס־מענטשן, שטאַטסלייט, פּאָליטיקער, געזעראַלן, אד"ג. באַטראַכט מען אָבער דעם ענין אָביסל טיפער, מוז מען קומען צום אויספֿיר, אַז — אין לעצטן סך־הכל — ניט זיי שאַפֿן „געשיכטע", נאָר די וואָס רעקאָרדירן די געשעניש, און ספּעציעל די וואָס טייטשן זיי אויס — דאָס הייסט, די היסטאָריקער. לאָמיר דאָס אָביסל אויפקלערן.

דער דורכשניטלעכער מענטש וואָס וויל זיך באַקענען, למשל, מיט דער געשיכטע פון דער ערשטער וועלט־מלחמה, קען דאָך ניט גיין נישטערן אין די אַרכיוון פון פאַר־שידענע לענדער, וועלכע זיינען געווען פאַר־מישט אין דער מלחמה. ער מוז זיך פאַרלאָזן אויף טעקסט־ביכער וועגן דער מלחמה, וועלכע זיינען צוזאַמענגעשטעלט געוואָרן פון היסטאָריקער. די היסטאָריקער גופא קענען אויך ניט אַראָפּברענגען אַלע היסטאָרישע דאָקומענטן. זיי באַשטימען וועלכע געשעענישן צו פאַרצייכענען און וועלכע דורכצולאָזן, וועלכע צו אונטערשטרייכן און וועלכע צו פאַרגלעטן, און זיי טייטשן אויך אויס די פאַסירונגען ווי באַ זיי קומט אויס. אַפילו די אַזוי־גערופענע „היסטאָרישע דאָקומענטן" זיינען ניט אַלעמאָל אָביעקטיוו, אָן פניות און אָן פאַראורטיילן. במילא איז אין דעם געביט פאַראַן אַ בריטע פעלד, וואו מ׳קען זיך לייכט טועה זיין, אָדער לכתחילה שאַפֿן אַ „קאָלירטע" בילד, לויט די קאָלירן וועלכע עס געפעלן דעם אָדער יענעם שרייבער און מחבר.

דאָס אויבנדערמאָנטע באַציט זיך ניט נאָר אויף פאַסירונגען פון אַמאָל, נאָר איז אויך גילטיק אין טאָג־טעגלעכע פאַסירונגען, פרישע געשעענישן וועלכע וועלן טעגלעך באַריכטעט אין די צייטונגען, ראַדיאָ און טעלעוויזיע. ניט יעדער איינער קען זיך פאָנאַנדערקלייבן אין דער באַדייטונג פון אַ וויכטיקער געשעעניש, און ס׳רוב פאַרלאָזט מען זיך אויף דעם „נייעס־קאָמענטאַטאָר". און דאָ איז באַלד בולט די סובייקטיוויטעט און פערזענלעכע השקפה פון דעם קאָמענטאַטאָר, אָדער פון דער צייטונג, אָדער פון דער פאָליטישער „ליניע" וואָס זיי רעפּרעזענטירן. דער אונטערשייד צווישן אייַן באַריכט און אַ צווייטן — וועגן אייַן־און־

דערזעלבער געשעניש — קען זיין מן הקצה אל הקצה.

מ׳דאַרף וויסן ניט זוכן אַ „למשל". די אָנגעוויטיקטע פראַגע פון „מיהו יהודי" איז אַלעמען מער־וויניק באַקאַנט. דער „אומ־גליקלעכער געזעץ" וואָס איז אָנגענומען געוואָרן אין דער כנסת מיט דער הילף, און אַפילו אינציאַטיוו, פון דער רעליגיעזער פּאַרטיי אין דער רעגירונג פון ישראל, איז נאָך עד־היום ניט פאַרריכט געוואָרן. אַזוי ווי צוליב פּאָליטישע און פּערזענלעכע חשבונות האָבן די פירער פון דער פּאַרטיי מסכים געווען אויסצולאָזן די ווערטער „לויט דער הלכה" אָלס תנאי פון „גיור", וואָס דאָס מיינט, אַז מ׳מעג אָנערקענען גיור אַפילו ניט לויט דער הלכה, האָבן זיי דאָך געדאַרפט פאַרטיידיקן זייער שטעלונג. איז וואָס קען זיין אַ בעסערע פאַרטיידיקונג ווי צו דערקלערן עפּנטלעך, אַז דער דער־מאָנטער געזעץ איז אַ „הישג דתי" — אַ דערגרייכונג און געווינס פאַרן רעליגיעזן אידנטום? דאָס איז דאָך ממש צום לאַכן אין די הויפּנס, ווען דאָס וואָלט ניט געווען אַזוי טרויעריק.

והוא הדין בנוגע צו „היסטאָריקער". מ׳קען זאָגן מיט דער פולסטער זיכערקייט, אַז עס איז כמעט ניטאָ אַזאַ מין זאָך ווי אַן אָב־יעקטיוער היסטאָריקער און אַן אָביעקטיווער היסטאָריישער טעקסט־בוך. אין דעם זיינען אידישע היסטאָריקער ניט קיין אויסנאַם. כידוע זיינען די באַרימטע אידישע היסטא־ריקער פון דער מאָדערנער צייט אַרויס־געקומען פון די רייען פון די ערשטע „משכילים", וועמענס באַציאונג צו אידישע טראַדיציעס, צום תלמוד, צו קבלה און צו חסידות איז געווען דורכאויס אַ נעגאַטיווע, ווי דאָס שפּיגלט זיך טאָקע אָפּ אין זייערע היסטאָרישע ווערק.

דאָ האָנדלט זיך ניט בלויז ווענן אַ פער־זענלעכן צוגאַנג, אָדער אַ סוביעקטיווע באַ־ציאונג צו געוויסע ענינים, נאָר ווענן פונדאַמענטאַלע ענינים און ווערטן, וועלכע זיינען פון דער גרעסטער וויכטיקייט פאַר דעם אידישן פאָלק אָלס פאָלק. אויסערדעם איז דער צוגאַנג פון יענע אידישע היסטא־ריקער אַזאַ וואָס צעדריייט פשוט די מציאות, און דאָס איז דאָך פשוט אומפאַרגעבלעך פאַר אַ היסטאָריקער, וועלכער מוז, קודם כל, זיין געטרייי צו די פאַקטן. מיר ווילן דאָ ברענגען אַ פאָר אילוסטראַציעס.

פאָקט נומער איינס: דער וואָס האָט עפּעס אַ ידיעה אין דער געשיכטע פון אידישן פאָלק, ממצרים ועד הנה, ווייס אַז אידישע געשיכטע איז גאַנץ אַנדערש פון דער אַלגעמיינער וועלט־געשיכטע, אָדער פון דער געשיכטע פון אַנדערע פעלקער. וואָס ס׳איז שייך וועלט־געשיכטע, מעג מען האָבן פאַר־שידענע השקפות בנוגע דער אַנטוויקלונג, אויפבליאונג און אונטערגאַנג פון פעלקער און אימפעריעס, אָדער בנוגע דעם אָלגעמיינעם גאַנג פון געשיכטע. מ׳קען האָבן פאַרשידענע מיינונגען בנוגע די הויפּט־פאַקטאָרן וועלכע האָבן באַווירקט דעם גורל פון דעם אָדער יענעם פאָלק. איינער וואָס קאָכט זיך אין פּאָליטישער עקאָנאָמיע וועט באַטראַכטן דעם דאָזיקן געביט אָלס דעם דעציזירנדן פאַקטאָר אין דעם גורל פון פעלקער. אַ צווייטער קען באַהאַנדלען געשיכטע פון שטאַנדפונקט פון סאָציאָלע באַדינגונגען; אַ דריטער קען לייגן דעם טראָפ אויף קולטורעלע אָדער אידייאישע אַנטוויקלונגען. איינער קען האָלטן, אַז די געשיכטע פון אַ פאָלק איז אייגנטלעך די געשיכטע פון יחידים (ביאָגראַפיעס), זייענדיק איבערצייגט, אַז די יחידים — מלכים, געניראַלן, אד״ג — שאַפן די געשיכטע פונעם פאָלק; אַ צווייטער קען האָלטן פונקט פאַרקערט, אַז ניט יחידים שאַפן אומשטענדן, נאָר אַז די אומשטענדן שאַפן די יחידים. און אַזוי ווייטער און ווייטער. אין לעצטן סך־הכל זיינען די אָלע צוגאַנגען ניט אָפּגעפרעגט, און ס׳איז ניט ווייט פון אמת אָנצונעמען, אַז די אָלע פאַקטאָרן שפּילן זייער ראָל, מער אָדער ווייניקער.

ווען עס קומט אָבער צו אידישער גע־שיכטע, די געשיכטע פון אידישן פאָלק, איז דער וואָס האָט ניט קיינע פערזענלעכע פאַראורטיילן און וויל זיך ניט פאַרהוילן פון דער מציאות, מוז אָנערקענען, אַז די הויפּט־ראָלע שפּילט דאָ, פשוט, די דירעקטע אינטערוועניץ פון דער ג־טלעכער השגחה־

(סוף אויף זייט יב)

● הרב שמחה עלבערג

צווישן אַלע פאַרהייליקטע, אידישע טראַדיציעס פאַרנעמט די לאַנגע קאַפאָטע אַ חשוב אָרט. טראַדיציע, אַ מנהג, איז אַן אינטעגראַלער טייל פון אויטענטישער אידישקייט. טראַדיציע דריקט אויס דעם אַריגינעלן מהות פון אידישן פאָלק, וואָס בויט זיין השקפה אויף די פילאַרן פון טראַדיציע. כ׳ווייס ניט געניו וויפל הייליקייט עס ליגט אין אַ לאַנגער קאַפאָטע און מיט וויפל קדושה ס׳איז איינגעהילט אַ שבת׳דיקע, זיידענע בעקעשע. אויב אָבער, אַז דורות נאָך דורות האָבן אידן געטראָגן לאַנגע קאַפאָטעס, טוכענע ווי זיידענע, און אויב מיליאָנען אידן האָבן אין פאַרלויף פון הונדערטער יאָרן געטראָגן דעם דאָזיקן, ספעציפישן לאַנגן מלבוש, איז אַ קאַפאָטע געוואָרן אַ מנהג־ישראל, אַן איינגעבירגערטע טראַדיציע, און דורכדעם איז זי, די קאַפאָטע, געוואָרן באַהויכט מיט קדושה׳דיקע עלעמענטן, וואָס האָבן אומדירעקט געווירקט אויף דער אויסגעשטאַלטונג פון דער אידישער גייסטיקער פיזיאָנאָמיע. אויב מיליאָנען פרומע אידן, און צווישן זיי קדושים וטהורים, צדיקים און גאונים, מלאכים־אידן, חצות־אידן, כעלות־השחר־אידן — זיינען זיך מתלבש אין לאַנגער קאַפאָטע, ווערט זי, די קאַפאָטע, אַ סימבאָל ניט בלויז פון חסידישער אייגנאַרטיקייט אָדער פאַטריאַרכאַלישער טראַכט און איצטלא־דרבנן׳קייט, נאָר דער אויטענטישער אויסדרוק פון עכטער, אָריגינעלער אידישקייט, אין אירע פאַרשיידענע פאָרמען און נוסחאות.

אין די לעצטע הונדערטער יאָרן איז ניט געווען קיין גאון, קיין צדיק, אַ פוילישער, אַ ליטווישער, אַן אונגאַרישער, וואָס זאָל ניט טראָגן אַ לאַנגע קאַפאָטע. פונקט ווי עס איז געווען אַ ספעציפישער, אידישער נאָמען, אַזוי איז אויך געווען אַ באַוונדערער, אידישער מלבוש — די קאַפאָטע, וואָס האָט אויסגעדריקט אידישע אייגנאַרטיקייט, אידישע אַנדערשקייט און האָט גלייכצייטיק אויסגעדריקט דעם גייסטיקן „המבדיל בין ישראל לעמים". מ׳האָט דעם איד דערקענט יעדע מינוט פון זיין עקזיסטענץ, אין זיין אינערלעכקייט ווי אין זיין אויסערלעכקייט, אינדערוואָכן און נאָכמער אין שבת.

אַ לאַנגע קאַפאָטע איז געוואָרן אַ טייל פונעם איד, פון זיין וועזענטלעכקייט, פון זיין גייסטיקער עקזיסטענץ. ניט איין איד, וועלכער איז אַנטלאָפן, אין בהלה און פחד, פון היטלער׳ן — מיט וואָס איז ער אַנטלאָפן? וועלכן אוצר האָט ער געפרואווט ראַטעווען און וואָס האָט ער מיט זיך מיטגענומען אין זיין האַנט־פּעקל, מיט וועלכן ער האָט זיך אַרומגעשלעפּט אויף סכנה׳דיקע וועגן? ער האָט ניט מיטגענומען די טייערסטע זילבערנע חפצים, נאָר בלויז די תפלין מיט דער שבת׳דיקער, זיידענער קאַפאָטע. פאַרוואָס? — וויייל נעמענדיק זיך אַליין, זיינע פיס און הענט, האָט ער ממילא, כמעט אינסטינקטיוו, אויך מיטגענומען די זיידענע בעקעשע, וואָס איז געוואָרן אַן אינטעגראַלער טייל פון זיין לעבן. אָן אַ זיידענער קאַפאָטע האָבן אידן ניט אַזוי טיף־נשמה׳דיק געפילט דעם טעם שבת. עס איז בייַ זיי געווען אַ שטיק חילול פון כבוד שבת, ניט צו טראָגן שבת אַ בעקעשע. זי, די קאַפאָטע, איז געוואָרן די קרוין פון זיין גייסטיקער הויכקייט און ער

האָט זיך מיט איר ניט געוואָלט שיידן אַפילו אין די ביטערסטע מאָמענטן פון זיין לעבן. אַ איד האָט ניט געהאַט ענוג פיש, פלייש אויף שבת, ער האָט זיך ניט געקענט פאַרגינען צו קויפן אַביסל האָלץ צו באַהייצן זיין קאַלטע שטוב — אָבער אַ זיידענע שבת־קאַפאָטע האָט ער געהאַט. און ניט איין איד, ווען ער איז געגאַנגען אין די גאַז־קאַמערן פון טרעבלינקע און אוישוויץ, האָט ער דעמאָלט, אין די לעצטע מינוטן פון זיין יסורים׳דיק לעבן אָנגעטאָן די שבת׳דיקע קאַפאָטע, כדי אַן אָנגעטוענער שבת׳דיק, צו קומען פאַרן כסא הכבוד.

אַ מלבוש ביי אידן דינט ניט בלויז ווי אַ צודעק צו דערוואַרעמען דערמיט דעם קאַלטן קערפער, צו פאַרשענערן דעם פיזישן אויסזען פון קערפער. אַ מלבוש איז ניט בלויז אַן אויסערלעכער לבוש אויסגעפורעמט לויט דער מאָדע פון דער צייט. אַ לבוש פון אַ מענטש זאָגט עדות אויף זיין גייסטיקן ניוואָ, אויף זיין אינערלעכער גרויסקייט. אַ מלבוש פון אַ מענטש, דערצו פון אַ „תלמיד חכם" — זיין מאָס, זיין לענג דאַרף געמאַכט ווערן שטרענג לויט די הלכה׳ישע פאַרשריפטן. „טלית של ת״ח כיצד, כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח" (ב״ב נז, א). „מימינו אש דת — מה אש כל המשמש בו עושה בגופו רושם . . . כך תלמידי חכמים ניכרים בהילוכם ובדיבורם ועטיפתם בשוק" (ספרי, ברכה) — פונקט ווי פייער מאַכט אַ טיפן צייכן אויף דעם מענטש, ווען דאָס פייער נעמט אים אַרום, אַזוי מאַכט אַ מלבוש אַ צייכן, אַ גייסטיקן צייכן אויפן מענטש. דאָס וועזן פון מענטש דריקט זיך אויס אין דעם קלייד וואָס ער טראָגט, אין וועלכן ער וויקלט זיך איין. אַנדערש דאַרף זיין דאָס קלייד פון אַ ת״ח ווי פון אַ דורכשניטלעכן איד און אַנדערש, דיפערענצירנדיק, דאַרף זיין דער מלבוש פון אַ איד ווי פון אַ גוי, להבדיל. און עס איז ניטאָ קיין גרעסערע מחיצה, וואָס זאָל פאַרהיטן איבערצוגענעמען די גוי׳אישע כלומרשטע ציוויליזאַציע, ווי טאַקע אַ לאַנגע קאַפאָטע. אַ קאַפאָטע ווערט אַמאָל אַ מוסר־ספר, אַ בלעטל פון „ראשית חכמה", אַ קאָצקער בריענדיקער זאָג, וואָס וואָרנט און היט ניט איבערצושפריצן די גרענעץ, ווייל עס שמעקט מיט געפאַר . . .

און פונקט ווי קליידער דערהויבן דעם כבוד פון מענטש — ווי עס זאָגן אונזערע חכמים: „מאני מכבדותי" (שבת קיג), אַזוי ווירקט דער מענטש אויף זיינע געטראָגענע קליידער ביז צו פאַרוואַנדלען זיי אין תשמישי־קדושה. אַ איד — לערנט דער מהר״ל — איז אַ לעבעדיקע ספר־תורה. נאָטירלעך, אויב זיינע מעשים זיינען הייליקע, זיינע מחשבות ריינע. אויב אַ איד ווערט דורך לשם־שמים׳דיקייט, דורך זיין אידעאַל לעבן — אַ הייליקייט און אָטעמט מיט קדושת ספר־תורה, טאָ זיינען זיינע קליידער תשמישי קדושה. און פונקט ווי יעדער איד קען דערגרייכן די הויכע מדרגה פון אַ כהן־גדול — ווי עס זאָגן די ספרי קבלה — אַזוי קענען זיינע בגדים ווערן אידענטיש מיט בגדי כהונה. און אויב אַ איד קען, אין זיין מהות, אויסדריקן מלכות און ווערן אַ קינד פון „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים"־פאָלק, טאָ קענען זיינע קליידער ווערן בגדי מלכות. און טאַקע די לאַנגע קאַפאָטעס זיינען געווען די בגדי־מלכות פון אַ איד, אין זיין לאַנגן גלות־וועג. אַ מדינה האָבן אידן ניט געהאַט, אָבער בגדי מלכות האָבן זיי געטראָגן, וואָס האָבן, אין אַ גרויסער מאָס, געהאָלפן אייניקווארצלען אינעם איד מלכות׳דיקייט.

ווי טיף הומאַניטאַר זיינען די תורה־געזעצן און ווי טיף ס׳איז איר עטיק, קען מען זען פון דער פיעטעט, מיט וועלכער די תורה באַציט זיך צו קליידער, אַזש צו פאַדערן אַפצוגעבן רעספעקט צו זיי און ניט מזלזל זיין אין זייער כבוד. מ׳טאָר ניט פאַרשעמען קיין מענטש, דעם בחיר היצירה, און מ׳טאָר אויך ניט פאַרשוועכן דעם כבוד פון פשוט׳ע מענטשלעכע קליידער. און פאַר מיסברויכן מיטן דאָזיקן עטישן געזעץ וועט מען באַשטראָפט אויף אַן עפעקטיוון אופן. „והמלך דוד זקן בא בימים, ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו" (מלכים א). פאַרוואָס האָבן אים די קליידער ניט געוואַרעמט? זאָגן אונזערע חכמים, ווייל „אמרו רבותינו, כל המבזה בגדים אינו נהנה מהם לסוף, לפי שקרע את כנף המעיל לשאול". אַז מען שניידט אַפ אַ שטיקל פאָלע פון צווייטנס קלייד, רינט ניט

קיין בלוט פון קלייד. אַ קלייד איז אַ דומם — הערט ניט, זעט ניט. טאָ פֿאַרוואָס איז אַזוי גרויס דער חטא פון ניט היטן זיין כבוד, אַזש ניט צו קענען דערנאָך פֿראָפּיטירן פון זיין נוצלעכקייט? איז דעריבער קלאָר, אַז אויב מ׳איז מבזה דאָס קלייד איז מען דערמיט דירעקט מבזה דעם מענטש, ווייל יעדער מלבוש איז אַ טייל פון מענטש, וואָס ווייזט די גייסטיקע צורה פון מענטש.

אַ לאַנגע קאַפּאָטע, אויב זי איז אַליין ניט קיין שטיק הייליקייט, איז זי געווארן דער סימבאָל פון הייליקייט, פון הייליקע אידן, פון אידן וואָס שטרעבן על כל פנים צו לעבן אַ הייליק לעבן און אָטעמען מיט הייליקער לופט. אַ לאַנגע קאַפּאָטע איז געוואָרן אַ שרייענדיקער עדות, אַז אין איר איז איינגעוויקלט אַ היסטאָרישער סיני־איד. יסורים, ליידן, מאַכן אַ מענטש גייסטיק העכער. זיי לייטערן זיינע מחשבות און רופן אַרויס אין מענטש נייע, באַהאַלטענע כוחות. אַ לאַנגע קאַפּאָטע האָט ניט איינמאָל געבראַכט אויפן איד ליידן און פיין, פֿאַגראָמען און כוליגאַנישע אָנפאַלן — איז זי, די קאַפּאָטע, באַהויכט געוואָרן מיט קדושה׳דיקע ליידן. אינעם לאַנד וואו עס האָט געבוי־שעוועט אַנטיסעמיטיזם, האָט מען אַמערשטן געצילט די גיפטיקע שפיזן קעגן דעם איד מיט דער קאַפּאָטע. דער איד מיט דער קאַפּאָטע איז געווען דער ערשטער קרבן צו קריגן אַ קלאַפּ איבערן קאָפּ, נאָר צוליב דעם ווייל ער איז אַ איד. די קאַפּאָטע איז געוואָרן די אידענטיפיקאַציע פון איד, פאַר וועלכער ער האָט אָפט טייער באַצאָלט. און דאָך האָט דער איד מיט דער קאַפּאָטע ניט קאַפּיטולירט. מיט עקשנות און דויערהאַפטיקער פעסטקייט האָט ער געטראָגן דעם צייכן אויף זיין גאַנצן קערפער, אַרויסגעוויזן מסירת־נפש אין העכסטן גראַד און ניט דערלאָזט, אַז פרעמדע גוי׳אישע אַנטיסעמיטן אָדער אייגענע „משכילים״ זאָלן ברעכן דעם דאָזיקן פאַרהייליקטן מנהג ישראל פון לאַנגע דורות. די גרעסטע קאַפּ־מענטשן, חסידים ווי מתנגדים, גאונים ווי צדיקים, האָבן דעם מנהג געשאַפן, און גרויסע קאַפּ־מענטשן היטן ביז היינט מיט אַ הייליקן ציטער דעם דאָזיקן מנהג. מיט איבער הונדערט יאָר צוריק האָט דאָס אַנטיסעמיטישע פוילן גע־פֿרואווט פאַרבאָטן צו טראָגן לאַנגע קאַ־פּאָטעס. האָט דעמאָלט דער חידושי הרי״ם זצ״ל געפסק׳נט אַז טראָגן אַ קאַפּאָטע איז שוין אַ הייליקער מנהג ביי אידן און אַ מנהג איז תורה (זע מנחות כ), פאַר וועלכן מ׳איז מחויב זיך מוסר נפש צו זיין (סנהדרין עד, רש״י דאָרט).

אונזערע חכמים זאָגן: אידן זיינען אויס־געלייזט געוואָרן פון מצרים אין זכות . . . „שלא אמרו לשון הרע, לא נמצא אחד מהן פרוץ בעריות ולא חלפו שמלותם״ — זיי האָבן ניט גערעדט קיין לשון־הרע, זיי האָבן זיך אויסגעהיט פון עריות און ניט געטוישט זייערע קליידער אויף אַנדערע. מיט צושטעלן די מעלה פון ניט ענדערן די קליידער פאַראַלעל צו דער מעלה פון זיין אָפּגעהיט אין עריות און פון רעדן לשון־הרע, וועט דערמיט אַקצענטירט די נעגאַטיווע ווירקונג פון טוישן די קליידער. און פונקט ווי דאָס אָפּהיטן זיך פון עריות און זיין נזהר אין לשון־הרע זיינען עיקר׳דיקע יסודות פאַר דער גאַנצקייט פון אידישן פאָלק, אַזוי איז אויך דאָס אָפּהיטן דעם אידישן טראַכט א יסודות׳דיקע נויטוועניקייט, אַ פאָזיטיווע דערשיינונג וואָס פירט צו אמתער גאולה.

וואָס פאַראַ וועלט ליגט אין אַ טראַדי־ציאָנעלן קלייד, אויב עס איז געווען אַ ווירקזאַמער פאַקטאָר אין גרויסן נס פון יציאת מצרים? ווי שטעלט מען אַוועק די מעלה פון „שלא החליפו שמלותם״ אויף איין ליניע מיט די אַנדערע קאַרדינאַלסטע יסודות׳דיקע עלעמענטן, מיט זיין געהיט אין רכילות, אין עריות — וואָס אַלע צו־זאַמען האָבן געפירט צו גאולה? עריות איז דאָך פּוגם אין דעם שורש הנשמה פון אַ איד און גראָבט אונטער די פונדאַמענטן פון קדושת ישראל. לשון־הרע איז דאָך אויטענ־טיש מיט רציחה, זי ברענגט חורבן און צינדט אָן פייערן פון מחלוקתן. אָבער וואָסערע סכנה ליגט אין ענדערן דעם טראַדיציאָנעלן אידישן טראַכט? ווייזט אויס, אַז ס׳איז געווען איין קליינע, קוים אָנזעבאַרע ענדערונג, אַפילו בלויז פון אַ אָנגענומענעם מנהג, אַז אָט די ענדערונג זאָל מיט זיך

(סוף אויף זייט כא)

וואָס איז אידישער אויפֿשטאָנד?

● סל. יודקינד

אין אָנבליק פון דער ביטערער לאַגע פון אידן אין הייליקן לאַנד, וואָס לויט וועלט־לעכע־„לאָגישע" חשבונות וועלן זי אַלץ ערגער און ערגער, ביז אַז געוויסע „זאַך־קענער" זענען אַפילו ניט קיין אויסזיכטן פאַר אַן אויסוועג — איז אַביסל שווער צו באַגרייפן פאַרוואָס מ׳זעט ניט ביי אידן די גרויסע אויפרודערונג, די שטורעמדיקע רע־אַקציע וואָס אַזאַ מצב האָט געדאַרפט אַרויסרופן.

דאָס אידישע היסטאָרישע לעבן צייכנט זיך אויס מיט טיפער אינטואיטיווער שפּירונג און וואַכזאַמער אָפּשאַצונג פון כלערליי געפאַרן וואָס לויערן פון אַלע זייטן; און גלייכצייטיק איז דערביי תמיד געקומען צום אויסדרוק די אַקטיווע און ברויזנדיקע ווירקונג פון דער גליענדיקער אמונה אַז „אַפילו חרב חדה וכו׳", אַז אויך אין די סאַמע סכנות׳דיקע מאָמענטן איז מען ניט אַריינגעפאַלן אין אָפּאַטישן יאוש, אין אָפּ־הענטיקייט. עס איז אַלעמאָל, ביי אַלע געפערלעכסטע אומשטענדן, געבליבן אַ טליענדיקע האָפענונג אַז השי״ת וועט פאָרט העלפן; און דעריבער האָבן אידן שטענדיק געפילט אַז ס׳איז קיינמאָל ניט צו שפּעט צו טאָן, צו זוכן עצות, מיטלען — נשמה׳דיק־גייסטיקע (תשובה, תפילה) און אויך „גאַ־טירלעכע".

אין סאַמע ברען פון דער גרויזאַמער גזירה פון המן הרשע, בעת ס׳האָט אויסגעזען אַז „מי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות" — אַז אָפילו אסתר המלכה איז ניט געווען זיכער אין מעכטיקן קעניגלעכן פּאַלאַץ און מרדכי האָט אָפן געוואָרנט אַז די געפאָר גרייכט ביז צום באַדראָען „את ובית אביך" אויפן ערגסטן אופן ר״ל — האָט מרדכי תוך־כדי־דיבור אונטערשטראָכן מיט פולער זיכערקייט אַז „ריוח והצלה יעמוד ליהודים". דער הויפּט־פונקט אין דער שטעלונג פון מרדכי הצדיק איז געווען: ניט צו בלייבן אָנמעכטיק־פּאַסיוו אויך דאָן וועלן די שווערד פון המן הרשע איז שוין געלעגן אויפן אידישן האַלז; אַז ס׳איז נויטיק די מאַק־סימאַלסטע מאָס פון אַקציע — פון אויפ־שטורעמען די אידישע נשמות ביז צו די קליניקע און ריינינקע אידישע קינדער־לעך אין אַ גרויסן אויפרייס פון תשובה און תפילה, און צוזאַמען דערמיט אויסשעפן אַלע פאָליטיש־מעגלעכע השתדלות־קאָנאַלן, ביז צום אינטערוועניר צום מלך אַליין אָפילו וועלן דאָס איז ריזיקאַליש און קעגן די קעניגלעכע הויף־רעגולאַציעס.

מרדכי און אסתר האָבן געגעבן אַ דורות׳־דיקע לעקציע צום אידישן פאָלק, וואָס האָט אויפן שאַרפסטן אופן אָפּגעפרעגט יענע שטימונגען פון פאַרצווייפלונג און יאוש וואָס ברענגען צו אָפּהענטיקייט און וואָס פאַר־גליווערן דעם אידישן געפיל פון אמונה און בטחון אין אַ מין אויסדרוק: „פאַר־פאַלן! זאָל זיין וואָס ס׳וועט זיין!..."

עס דוכט זיך, אַז דאָס איז אייגער פון די קען־שטריכן וואָס טיילן אויס דעם אידישן מענטשן פון דעם ניט־אידישן. און דאָס איז געווען קענטיק אָפילו אין אינדווידועלע פאַלן ר״ל פון אַ חולה מסוכן אד״ג. אידישע פאָטער און מוטער האָבן אין די סאַמע לעצטע פאָטאָלע מינוטן פון זייערס אַ קינד געפּרואווט רייסן דעם ארון־קודש, אויך דעמאָלט וועלן דאָס מעדיצינישע און אָפילו פּשוט־מענטשלעכע אויג האָט שוין געזען, אַז ס׳איז „שוין נאָך אַלעמען"... אַ גוי׳אישער באָאַכטער האָט ניט געקענט באַגעמען אַזאַ מין אומראַציאָנעלע „עקשנות"; זיי האָבן עס באָטראַכט פאַר אַ „וויילדן" אויסברוך פון אידישער משונה׳דיקער אַנדערשקייט.

ביי גויים זעט אויס צו זיין אַ „נאַרמאַלערע" גרענעץ וועלן מ׳דאַרף שוין „שלום מאַכן מיטן געדאַנק". וויבאַלד דער „ניכטערער" בליק וויזט אַז ניטאָ קיין האָפענונג, האָט ניט קיין זין צו „קערן אַ וועלט". אַ כאַראַק־טעריסטישער (עקסטרעמער) ביישפּיל: א ווי

איז געגאַנגען אויפן ברעג פון דער בריטער נעוואַ־טייך אין פעטערבורג. געווען איז עס דווקא אַ מענטשלעכער גוי, וואָס וואָלט אַפילו גרייט געווען צו שפרינגען אין טייך בכדי צו ראַטעווען אַ טרינקענדיקן מענטש. ער האָט אָבער באַמערקט אַז עס טרינקט זיך אַ מענטש, וואָס געפינט זיך וויט פון ברעג. איז ער אַ מינוט געבליבן שטיין, געקוקט ווי יענער וואַרפט נעבעך פאַר־צווייפלטע הענט איבערן וואַסער, ווי ער רוקט אַרויס אויף אַ סעקונדע דעם קאָפּ אויפן אויבערפלאַך און ווערט באַלד צוריק פאַרזונקען — נאָר נאָכן אָפּשאַצן דעם מרחק ביז צום טרינקענדיקן, האָט ער זיך אַ קראַץ געטאָן די פאַטיליצע און מיט אַ קרומען־ביטערן פנים אַ זאָג געטאָן: „עך, ברודערקע, ניטאָ וואָס צו מאַכן! לאָז זיך אַרונטער... זעסט דאָך וואָס איז די פעולה? טאָ לאָז זיך אַרונטער...“

ליידער זעט אַזוי אויס אויך היינט, ווען דאָס אידישע פאָלק בכלל און באַזונדערס די אידן אין הייליקן לאַנד, ראַנגלען זיך צווישן די האַס־כוואַליעס פון רויטן אַנטי־סעמיטיזם און אַראַבישן באַרבאַריזם — נעמט אויך דער „גוטער גוי“ זיך קראַצן און מורמלען: „עך, ברודערקע איד, גיב זיך אונטער, גיב נאָך, זעסט דאָך דעם מצב! וואָס קען מען טאָן...“

וואָס נאָך ערגער: לויט די שווערצע פאַרבן וואָס די פאָליטישע וועלט מאָלט אונז פון דער אידישער לאַגע איז, דוכט זיך, צופיל בולט אויך אין דער אידישער מחנה אַ מין ניט־אידישע אַפּאַטיע און גלייכגילטיקייט. איז דאָס אַן אויסדרוק פון בטחון? הלוואי וואָלט עס אַזוי געווען. אויב יאָ בטחון, איז עס אַ „בטחון“ אויף דער „לינקער זייט“. עכטער און אמת'ער בטחון איז אָנגעלאָדן מיט לעבעדיקייט, מיט טעטיקייט. בטחון איז ניט אַן אָפּגעשלאָסן געפיל; עס אַקטיוויזירט דעם גייסט, די חושים און שטויסט צו טאַטן. מי יתן אַז כ'זאָל זיך האָבן געוואָרט אין דעם, אָבער ס'דוכט זיך מיר, אַז אין אַל־אידישן געמיט שטעקט איצט אַ קערנל פון פאַטאַליזם, פון אויסשעפּנדיקער מידקייט, פון „לאָמיך ניט טראַכטן — און שוין“.

מ'הערט, מ'לייענט זאָרגעוודיקע רייד; אידישע מנהיגים מורמלען מיט ביטערע ווערטער וועגן שאַרפע סכנות — אָבער ס'איז אַלץ עפּעס ווי פון יוצא־וועגן. פרומע קריזן לאָזן הערן „שטאַרקע ווערטער“ מיט שוואַכע קולות, מיט באַדויערנדיקע טענער וואָס ברענגען בלויז אַ געדריקטע שטימונג. עס זיינען אַפילו דאָ אַזעלכע עקסטרעמע „פרומע“ קריזן וואָס האָבן נאָך מיט אַ צייט צוריק געערעדט וועגן „אַרויסראַטעווען“ אַ „טייל“ אידן פון באַדראָטן ארץ־ישראל... אָבער געוואָלד־געשריען, אויב אידן, און מיליאָנען אידן, אין אַ סכנה — טאָ איז אַזאָ מין „געריידע“ דער געהעריקער אָפּרוף צו דעם? איז אין אידישן גייסט־רעזערוואָאַר ניטאָ מער קיין כוחות צו טאָן עפּעס אויסער דאָס לאָזן הערן פאַרשידענע סטעיטמענטס, בלאַסע אָפּרופן, באַדויערנדיקע אָפּשאַצונגען און פאָליטישע „שטעכלקעס“ קעגן דער און יענער ריכטונג?

די אַלגעמיינע וועלט און די מענטשן יעדער באַזונדער ליידן היינט, מער ווי אַלע־מאָל, פון אַ פלאָג וואָס קען באַצייכנט ווערן ווי אינפלאַציע, עלנטקייט. דווקא אין דעם היינטיקן אומגלויבלעכן לעבנס־סיסטעם, וואו מענטשן, געזעלשאַפטן און גאַנצע מדינות זיינען מאָדנע געבונדן צווישן זיך עקאָנאָמיש און פאָליטיש, וואו איין מדינה איז גאָר שטאַרק אָפּהענגיק פון אַנדערע — דווקא איצט הערשט אַ מאוימ'דיקע עגאָאיסטישע פּחדנות, אַ שטרעבונג אָפּצושליסן זיך מיטן בידנעם היינטיקן ביסן אין אַ ווינקל — ווי אַ חי' מיט אַן אָפּגעריסענעם ביין צווישן די ציין — און מען אַלץ און אַלע פאַרפאַלן ווערן. עס איז אַזוי אין דער באַציאונג פון מענטשן אין די סאַמע גרעסטע מאַסן־קאָנצענטראַציעס. ניט ערגעץ אין פעלד, אין ווילדן וואַלד — נאָר אין אַ געפּאַקטן אַפּאַרטמענט קען באַמערקן ווערן דער מורא'דיקסטער מאָרד־פאַרברעכן בעת מענטשן צוויי טריט דערבי וועלן זיך אָפּזאָגן פון צו רעאַגירן מיטן מינימאַלסטן מענטשלעכן אויפשוידער־געשריי און פון יעדן פּרואוו צו ראַטעווען דעם קרבן.

אַלע פאַרענטפערונגען און חשבונות וועלן ניט אָפּווישן דעם טרויעריקן שטריך פון פאַרטעמפּטע געפילן, פון אַפּאַטישער גלייכ־

גילטיקייט צו סכנות וואָס באַדראָען ניט בלויז יענעם, וואָרום די פרייגעלאָזענע פינסטערע כוחות באַדראָען היינט אַלעמען, אוניווערסאַל און לאָקאַל. און אויך דאָס לערנט אונז אַ וואַרנונג פון מרדכי הצדיק צו אסתר המלכה: „אל תדמי בנפשך"... זאָלסט ניט מיינען, אַז ביים אויסברוך פון דעם פינסטערן גזירה־אומגליק קענסטו זיך ראַטעווען צווישן די מעכטיקע מויערן אַפילו פון מלכות׳דיקער אָפּגעזונדערטקייט . . .

צי זיינען מיר אידן, און אַפילו פרומע אידן, ניט „אָנגעשטעקט" אַביסל מיט אָט דער בידנער אייגרעדעניש פון „אני את נפשי הצלתי"? איך בין דאָך אין אַמעריקע! און אויב איך בין יאָ אין ארץ־ישראל — וועל איך אַנטלויפן פון דאָרט — און שוין! און זאָל מען זיך ניט איינרייַדן, און פאַר־ענטפערן זיך מיט כלערליי תירוצים פון לייגן אידן אויף דער וואָגשאָל פון ווערט־זיין די הצלה און אַנדערע וואָס זיינען עס ר"ל ניט־ווערט! ס׳איז אַ פאַלשער חשבון — ווייל קיין שום אידישע נשמה קען אָזוי ניט שפירן. ס׳איז זיכער, אַז טיף אין זייערע הערצער „ברומט" ביי זיי גאָר אַן אַנדער צאַפּלענגיש פאַרן גאַנצן כלל־ישראל. ס׳איז ניט מער ווי גע׳מלאכה׳טע, אויסגעדראָשענע און אויבנאויפיק־איינגעשמועסטע דיבורים, וואָס באַזירן ליידער אויף דער אַלגעמיינער גלייכגילטיקייט און עגאָאיסטישן־אָפּאַטישן אויסדרוק פון „אני את נפשי הצלתי".

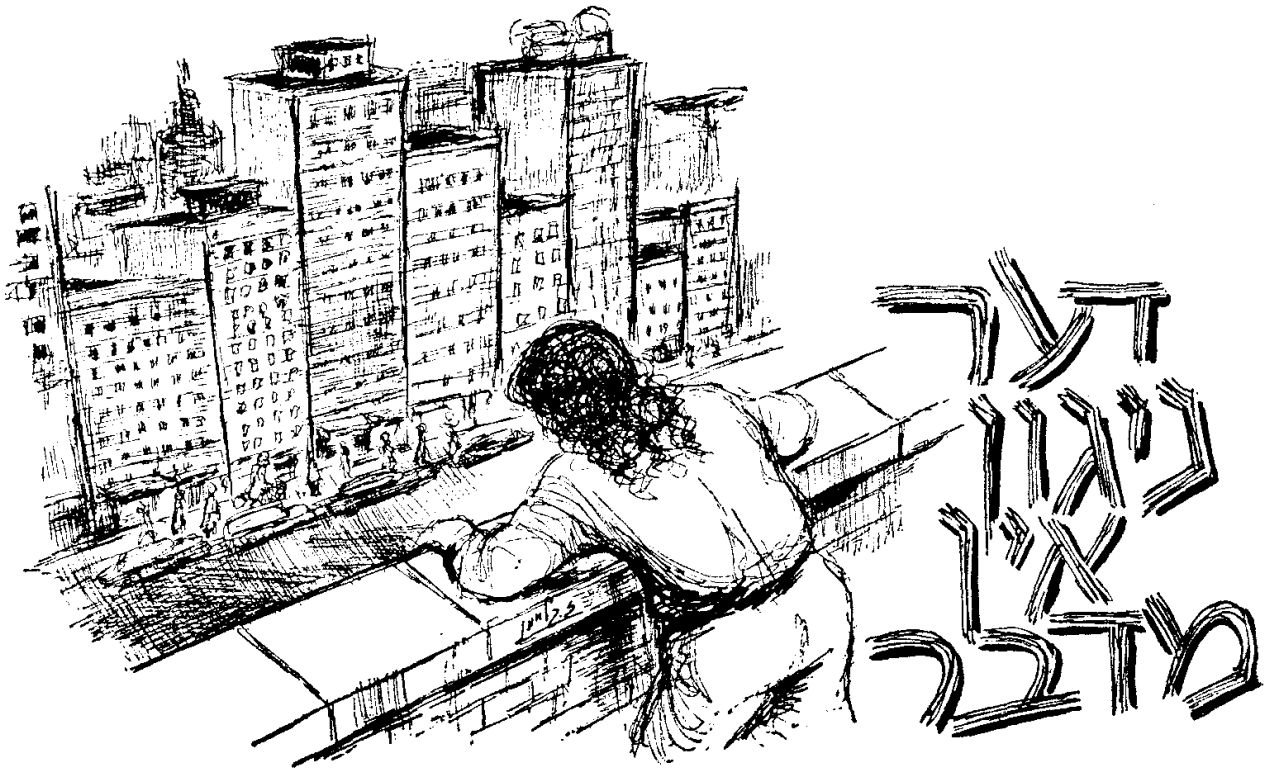
מי אני צו מאָנען — אָבער איז דען אויסער וועג צו זאָגן, אַז ס׳איז עפּעס צו־שטיל אין אידישן אינערלעכן פּראָנט ביים אויסבליק פון די לויערנדיקע סכנות? דאַרפן אידן מאמינים בני מאמינים ניט אויפהויבן אַ שטורמישן „קול יעקב" פאַר באַפעסטיקן די לעבנס־וויכטיקע פאַזיציעס פון תורה און מצוות? צו פאַרשטאַרקן דעם כלל־ישראל מיט גרעסערע אַרמייען פון שומרי תורה ומצוות? צי דאַרפן מיר ניט מאָביליזירן צענדליקער און הונדערטער „שליחים" וואָס זאָלן רעקרוטירן טויזנטער קינדערלעך וואָס וואַרטן אויף אַן אויסגעשטרעקטער האַנט צו ווייזן זיי דעם וועג צו ישראל סבא? אין בעיקר איז דאָ וויכטיק דער אופן, דער וויי אַזוי צו טאָן: דער גרויסער אידישער שטורעם, דאָס רייסן דעם ארון־קודש, דער הילכיקער, אויפגעוואַכטער, זיכערער טראָט, דער פלאַמיקער אויסרוף: אידן, מ׳קען עפּעס טאָן און אויפטאָן, ווייל ס׳איז קיינמאָל ניט־שפּעט!

און דער זעלביקער שטורעם און ברויזן־דיקער טאָט דאַרף אויך קומען צום אויסדרוק אין דעם זוכן פאָליטיש־טבע׳דיקע וועגן. מען מוז איגנאָרירן און באַקעמפן אָט די אידישע מנהיגים מיטן „בטחון אויף דער לינקער זייט", וואָס צוליב ענגע עגאָאיסטישע מאָטיוון שפּילן זיי זיך מיטן גורל פון אַ אידישן כלל; (שוין לאַנג צייט אַז דער אידישער ציבור זאָל געבן דעם גרויסן „שנעל אין דער נאָז" פון אַזעלכע פאַררעטע־רישע „מנהיגים", וואָס זייערע פאָליטישע דעקלאַראַציעס זענען אויס (אָנטשולדיקט פאַרן אויסדרוק) ווי אַ גרעבצענישּ פון איינעם וואָס האָט זיך איבערגעגעסן און וואָס שפּילן אַריין אין די הענט פון אונזערע גרעסטע שונאים.) די אַל־אידישע זאָרג מוז שטורעמען די וועלט פון „ווייסן הויז" פון אַמעריקע, פון ענגלאַנד, פון פראַנקרייך אאַ"וו. און דער וואָס אין זיין „האַנט" ליגט דער „לב מלכים ושרים" וועט געוויס ברענגען דעם געגאַרטן „ריוח והצלה" צום אידישן פאָלק.

השקפה / סוף פון זייט 1

פּרטית אויף אַ אומנאַטירלעכן אופן, למעלה מדרך הטבע. אַלע אָזוי גערופענע „נאַטיר־לעכע" פאַקטאָרן — אויב מ׳קען בכלל פעסטשטעלן אַזעלכע פאַקטאָרן אין דער אידישער געשיכטע — זיינען ניט מער ווי די וועלקצייג פון דער השגחה עליונה. דאָס וועלט אונטערשטראָכן אויף יעדן שריט און טריט פון אונזער איבער־פיר־טויזנט־יאָריקער געשיכטע, פון אברהם אבינו ביז היינט.

(פאָרזעצונג פאָלגט)

● ד. ראַווסקי

דזשאַני קוקט אַראָפּ פון דאַך — אונטן
אין גאַס זשומעט, גרילצט. אַ זלידנע היץ,
אַ פייכטע, אַ גרוי־געלע — זי ליגט אַ
פאַרגליווערטע אין דער לופט, אויפן דאַך,
אויף די פאַרדעמפּטע הייזער, אויף די פייכטע
שטערנס. ביי דזשאַנין קריכן די מחשבות
זייער פּאַמעלעך, ווי אָפּגערוקטע, שווער זיי
אָנצוכאַפּן. איז טאַקע שוין געקומען דער
„מאָמענט" פון באַרג־אַראָפּ? דער אָנהויב
פון סוף? אַוודאי מוז דאָך וועמ עס איז
קומען — אַלע האָבן וועגן דעם אַזויפיל גע־
רעדט, געוואַרנט.

דזשאַני האָט מיט פאַרנעפּלטע אויגן גע־
מאָסטן די הויך פון דאַך ביזן טראָטואַר —
זעקס שטאָק . . . אַכט, נייַן, פינף. מאָדנע,
ער קען זיך ניט דערמאָנען וויפל שטאָק
האָט דאָס הויז. ס׳איז דאָך דאָס שמאָלע,
אַלטע הויז אויף פערטער סטריט. פערטער?
יאָ, ס׳איז „זייער" דאָך מיט די פיר שטולן,
מיט די גרויסע טעפּ בלומען, ביימלעך . . .
דזשאַני קוקט זיך אַרום מיט פאַרדראָסיקן
שמייכל: אפשר בעסער לייגן זיך דאָ אויף
דער אַלטער קאָלדרע, פאַרמאָכן די אויגן
— און זאָל שוין בעסער די זון אָפּבאַקן,
אויסדעמפּן דעם מוח. אַז אַלץ איז געוואָרן
ווייט, ניט צו דערלאַנגען. די פריינט האָבן
צוגענומען ביי אים די לעצטע גענלט. נייַן,
ער׳ט זיי אַליין געגעבן. וואו וועט ער נעמען
צו קויפן „דעם סיגאַרעט וואָס באַרואיקט"?

ווי לאַנג האָט ער שוין ניט געגעסן?
אַבער עפּעס קראַמפּט אין די געדערים;
עס איבלט. אַך, אַ גוטער טרונק וואָלט געווען
אַ גליק! אַ קאַלט גלאַז סאָדע! אָבער ניטאָ
קיין סאָדע דאָ. אפשר ערגעץ אונטן, אין
מאַנהעטן. נאָר פאַרוואָס מאָנט אים ניט צו
רויכערן „דעם סיגאַרעט"? שוין לאַנג גע־
רויכערט — אפשר אַ מעת־לעת, אפשר, נייַן:
נעכטן ביינאַכט. יע, ביינאַכט. וועו? דזשאַני
האָט פויל געגראָבלט אין די מאָדנע פאַר־
טריקנטע, צעקאַריוועטע קעשענעס. טפו!
נאַרישע שמאָטעס . . . אַ שטיק פאַרדאַרטע
וואורשט, עפּעס אַ קעמל מיט לאַנגע גאָפּל־
צייַנער צו קעמען שוואַרצע „אפרא"־פריזורן,
אַ האַלבער דאָלער־ביל, נייַן, אַ צען־דאָלאָר . . .
ניטאָ קיין פּיצל „סיגאַרעט", ניטאָ קיין
שוועבעלע, ניטאָ, ניטאָ.

דזשאַני פילט, אַז ער מוז אַראָפּגיין אין
זייער „דירה". ער קען אָבער די געדאַנקען
ניט צוגויפּהאַלטן: זיי קריכן שאָטנדיק אין
אַלע זייטן, שיטן זיך פּאַמעלעך ווי הויפנס
זאַמד אַראָפּ־באַרג. אַז ער שפּירט, ווי זיי
פאַרשיטן די פיס. אָט האָלט עס שוין ביי די
קנעכל, ביי די קני, און עס הויבט זיך אַלץ
העכער. ביזן ברעג דאָך כאָטש זאָל ער

קענען זיך דערקלייבן. גוט, וועט ער קענען אַראָפשפרינגען. נאָר איין פוס אַריבערהויבן איבערן וועגטל — און היידאַ! ער וועט שוועבן, פליען, אָט אַזוי ווי, ווי יענער קליינער וואָלקנדל צום האָריזאָנט; אַזוי שטיל, לייכט. וויל דעם משונה׳דיק־שווערן קערפער וועט ער לאָזן אויף דער באָווערי אונטן . . .

זאָלן זיי קומען און זען! דער טאַטע, די מאַמע. אים אַרט שוין אינגאַנצן ניט זייער וויינען, זייער רייסן די האָר. וועז ער איז דאָ־וועז געקומען אין הויז, האָט די מאַמע גע׳חלש׳ט: פון שרעק פון זיין אויסזען? פון פרייד וואָס ער לעבט נאָך? ווער וויס. אים, דזשאַנין, האָט זיך געוואָלט אי וויינען אי לאַכן. די מאַמע איז אַ מאַמע, אָבער פונקט אַזאַ מענטש, אַ באַשעפעניש ווי אַלע וואָס דרייען זיך אויף דער משוגענער וועלט. יעדער שרעקט זיך, צאַפלט פאַר זיין פּיצל וועלט, פאַר זיין ברויט, פאַר זיין פריזור, זיין גאָזטיכל, זיין בויך, זיין קינד — יעדער פאַר זיינס! ס׳האָט אָבער ניט קיין שום זין! וואָס איז דען דער חילוק? מאַכט עס דען אַן אונטערשייד צי דאָס איז די פליג צי יענע פליג? ביי דעם איז די נאָז געדרייט אַזוי, דאָס האַרץ וויל דאָס און ביי דעם וויל דאָס האַרץ אַביסעלע אַנדערש און זיינע פיס זיינען דיקער, לענגער — וואָס איז דער חילוק? האַ?

דזשאַני האָט זיך מיט ביידע הענט אַנגעהאַלטן אין דאַך־וועגטל. זיינע לאַנגע, צעפלאָשענע האָר זיינען געהאנגען אין בינטלעך אַרום אַ סקעלעטיש פּנים מיט האַלב־פאַרמאַכטע אויגן, פייכטע־ציטערדיקע ליפּן און אַ געדיכט אָנגעשאָטן בערדל. צוויי דינע האָר־בינטלעך האָבן זיך איינגעקלעפּט אין צעשוויצטן שטערן — און ער האָט זיך געקליבן זיי אָפּטרייסלען מיט אַ קאָפּ־שאָקל. אָבער אויך דער פאַרדאַמטער בגד האָט זיך איינגעקלעפּט אויף זיין פלייצע — זאָל ער אַראָפּשליידערן די שמאַטע פון זיך?

אַוודאי קען ער זיך לייכט אַריבערדראָפּען דעם דאַך־וועגטל! אַמאָל איז ער געווען אַ גוטער אָטלעט. יאָ, אַמאָל! דער טאַטע האָט געקוואָלן פון זיינע אַקראָבאַטישע קונצן. דער טאַטע האָט תמיד געקוואָלן פון זיין דזשאַנין — פון זיינע גוטע „מאַרקס" אין סקול; פון די האָנאָר־צייכנס; פון די סקאָלערשיפּס אין קאָלעדזש. דזשאַני וועט זיין אַ גרויסער לאָיער — זייער גוט! אַ דאָקטאָר — גוט! אַ פוטבאָל־שפּילער — גוט! אָנו, וואָס וועט ער זאָגן ווען דזשאַני וועט ליגן טויט אין אַ ווילעדזש־געסל: אַ „גוטער שטאַרבער", האַ?

אַ בין האָט זיך געגומען קרייזלען אַרום קאָפּ מיט אַ שאַרפן זשום — זששש . . . זאָל ער פליען, זאָל ער זשומען. ער זינגט, ער זוכט האָניק. עפּעס האָט אַ צופּ געטאָן אינעווייניק: דער בין האָט וואָס צו זוכן. ער זוכט עפּעס, דערוואַרט עפּעס — זינגט ער. ערגעץ האָט דזשאַני געהערט, אַז אַלע לעבעדיקע זאַכן אין וועלט זינגען. מ׳הערט ניט, וויל דאָס זינגט זייער נשמה. אַז אַ מענטש זינגט הערט מען — אָבער דאָס זינגט זיין מויל, ניט די נשמה. וועז ער, דזשאַני, איז געווען ביים אינדישן מאַהאַד־זשאַראַ, האָט יענער אים געפּרואווט אויס־לערנען הערן דעם נשמה־פליסטער, די שירה פון דער נשמה. אָבער געדאַרפט האָט ער גאָר טיף שווייגן, פאַרטראַכטן זיך, פאַרדבקען זיך — און ס׳איז אים געוואָרן נודנע צום חלש׳ן . . .

די זון האָט זיך געזעצט אין מערב — אויך דזשאַני האָט זיך אַראָפּגעזעצט אויפן שוואַרצן דאַך־דיל. די בין איז ערגעץ פאַרפלויגן און איבערגעלאָזט אין דזשאַניס אויער אַ צעצויגן דינינקן געזשום. און אפשר איז עס ניט די בין, נאָר די מחשבות, וועלכע האָבן זיך געגומען אַרויסהויבן פון פריער־דיקן גליווער־זומף און זיי ציען זיך איצט מיט פרישע, דינע פליסטער־טענער, ווי אַן אויפגעטאָיעט וואַסער־שטראָמל אין פרילינג? דזשאַני האָט אין זיך געגומען לאַכן: שוין ניט דעם ערשטן מאָל, אַז ער האָט געוואָלט איבערוואַרפן די פיס אויף יענער זייט דאַך־וועגטל; נאָר אַפּנים דער שרעקעווודיקער „איד" אין אים דערלאָזט עס ניט. האָט טאַקע אַ איד מער מורא פאַרן טויט ווי אַ גוי? צי אפשר ליבט ער ס׳לעבן מיט מער זשעדנעקייט — פונקט ווי ער׳ט ליב געלט מער ווי אַלע אַנדערע? אָבער אידן זיינען געגאַנגען אין קאָלכאויון מיט געזאַנג אין יוראָפּ? און אַמאָל אין שפּאַניע אויפן שייטער

פון אינקוויזיציע? וואלטן זיין טאטע־מאמע אויך אזוי געטאן?

א הונגער, א דאַרשט, א גאנצער שטורעם מיט וועלעניש האט אים אנגעכאפט. דאס האַרץ האט זיך צערודערט — און מער ווי אלץ האט דזשאנין געגומען בראטן דער באקאנטער באגער צו „דעם סיגארעט". ער האט זיך אויפגעהויבן פון דיל, וועז ס׳איז געווארן שוין גאנץ טונקל. געגומען גיין צום לייטער אראפ־צו.

ניין ס׳איז ניט די בין! ס׳איז ניט קיין זשום פון א בין! דזשאני האט זיך א טאפ געטאן דעם קאפ: הערט ער עס איצט מיט זיינע אויערן — אדער ווידער עפעס אן אויסדוכטעניש, אן אויפטויכנדיקע האלוצינאציע פון אמאליקן אמאל? אן עכא פון יענעם ניגון, וואס האט אים אמאל אזוי פארכאפט, דערנומען, א שטיק צייט געוויבירט אין געדעכטניש, ביז ס׳איז פארשטילט געווארן, ווי דער אוועקגייענדיקער עכא צווישן הויכע בערג . . .

דזשאני איז גיך אראפגעגאנגען אלע שטאקן, זיך א פאר מאל אויסגעגליטשט, געפאלן, ווידער געגאנגען — און איז ארויס אין דרויסן. די נאכט האט געשאטנט אין גאס, די אויטאס האבן זיך מאסנווייז געגליטשט מיט זייער נודנעם גערויש איבערן אספאלט. נאר אויפן ראג פון געסל, ביי א געזאלין־סטאנציע, איז געשטאנען א צעוואקסענער גרויסער אויטא און פון אים האט זיך געטראגן דאס געזאנג. א העלער, ליכטיקער אויטא — און יאגט פון זיך העלע, לויטערע טענער. ניין, ניט סתם העלע טענער — ס׳איז יענער ניגון, פונקט יענער אמאליקער ניגון! און יע, יענע, די זעלבע היציקע „באיעס" מיט פרומע בערד און געשארענע קעפ.

ווי לאנג דאס איז געווען? מיט 12, 14 יאר צוריק? אפשר מער, וויניקער. ער האט נאך דעמאלט געוואוינט אין ברוקלין. גענגען אין פאבליק־סקול. ס׳האט אים זייער א חבר פארשלעפט אין א גרויסער שול — פול געפאקט מיט אזעלכע רעליגיעזע מענטשן. עלטערע, אינגערע — און א סך, א סך באיעס מיט קליינע בערדלעך. מ׳איז געזעסן, און מערסטע געשטאנען, צוגוים־געדריקט, ניין, אזוי ווי צוגעטוליעט, אזוי ווי ארומגענומען איינע מיט די אנדערע. אויך אים, דזשאנין, האט מען ארייגעצוויגן, ארומ־גענומען. ער דערמאנט זיך, ס׳איז אים געווען לכתחילה אביסל מאדנע, פרעמד. אבער דער ניגון . . . אלע צוזאמען, ווי צוגוים־געפלאכטענע בוימעלער, האבן זיך געוויגט, געוויגט — און געזונגען. וואס פארא ניגון? פארוואס אזויפיל מענטשן צוזאמען? ער האט ניט געוואוסט, ניט געפרעגט. עס האט אים באַרוישט אן אומבאקאנט געפיל, עפעס אי פרייד, אי טרויער; ניין, ניט טרויער, נאר עפעס אזוי ווי אויך דאס האַרץ וואלט זיין געוויגט, געבענקט, זיך געצויגן ערגעץ . . . און אלץ צוליב דעם ניגון!

דזשאני האט געהערט אן א שיעור גע־זאנגען, קלאסישע מוזיק, שטורמישע „דזשעז", די נייע ברויזיקע ריטעם־געזאנגען. ס׳איז עפעס אינגאנצן ניט אזוי! יענער ניגון האט געצופט און געגלעט אינעווייניק טיף־טיף; יא, יא, פונקט אט־די טענער „א, נא, נא!" אוי, ווי דאס נעמט! גאר אנדערש ווי דער „מאריוואנא־סיגארעט"!

די ישיבה־בחורים האבן זיך עפעס גע־פארעט ביי דעם קאליע־געווארעם „טאנק", וואס איז געפארן פון א „מבצעים"־פארעניש — מזוזות, תפילין . . . און דזשאני מיט די צעשמאדערטע הויזן, צעקאלטנטע האר ארויסגעשטארצטע צעצונדענע אויגן, איז געשטאנען פארציבערט אין די כוואליעס פונעם באוואוסטן הארציק־חסידישן ניגון, וואס האט ארויסגעהילכט פונעם „רעקארד" אין „טאנק".

ביז דער ניגון האט אין דינער ציענש זיך אויסגעלאזט. ערשט דעמאלט האט דזשאני זיך צוגערוקט מיט שלאבעריקע טריט צו א „באי" מיט א העל שפיציק בערדל: „זאג מיר, מיין פריינד, וואס איז עס פאר א ניגון? כ׳מיין, ווער, וואס ויל ער דער זינגער, דער ניגון?"

די צעשפילט־לעבעדיקע לויטערע אויגן דעם בחור׳ס האבן דזשאני׳ן אפגעמאסטן און אפגעגאסן מיט א מין העלקייט אין דעם אוונט־טונקל: „א גוטן אוונט דיר! א, ביסט א איד! זיכער!"

„יא, א איד. דזשאני הייס איך".

„דזשאַני? מסתמא יונה, יונתן? גוט! אָט דער ניגון? אָ! ס׳איז אַ סך צו ריידן. נאָר, אין קורצן, דער ניגון האָט דיך געזומען, האָ? ווייסט פאַרוואָס, ווייל דאָס איז אַ נשמה־ניגון; דאָס זינגט די הייליקע אידישע נשמה . . .״

„די נשמה, נשמה״ האָט דזשאַני נאָכגעמורמלט מיט אַ פאַרשנעלערטן אָטעם, מיט אויגן אָנגעצילט אויף אַן עלנטן שטערנדל אין גרויען ניו־יאָרקער הימל. אַוודאי איז עס אַ נשמה־ניגון! ווי אַזוי האָט ער זיך באַלד ניט געכאַפט, דזשאַני? געוויס זינגט אַזוי אָרויס די נשמה!

„אָקעי״ — זאָגט דאָס בחורל מיט אַן אָנקום פון פייערלעכקייט אין זיין טאָן — „אָקעי, דזשאַני־יוחנן, דו האָסט זיכער אַ טייערע אידישע נשמה, ווי אַלע אידן. וועל איך דיר זאָגן אָט וואָס: דער ניגון זאָגט עפּעס, ער האָט וועלטער . . .״

„פאַראַן וועלטער? האָט דער נשמה־ניגון מענטשישע וועלטער?״ — האָט דזשאַני געפרעגט מיט וואונדער און מיט אַ ברעקל אָנטוישונג.

„יאָ, וועלטער, נשמה־וועלטער, ניט פשוט־מענטשישע, נאָר פון אַ גרויס־ס־ער נשמה! פון דוד המלך — ווייסט ווער דאָס איז? פון תהלים. אָט הער די וועלטער — מיין נשמה, מיין זעל דורשטיקט צו דיר; מיין גאַנץ וועזן, אַפילו מיין פלייש לעכצט און גאַרט צו דיר! דאָס מיינט צו ג־ט, צום באַשעפער! די נשמה בענקט און דורשטיקט צו ג־ט — זאָגט דער ניגון — ווייל זי געפינט זיך אין אַ וויסטער, פוסטער טרי־קענישן אָן וואַסער! די נשמה בענקט און גייט אויס פון בענקשאַפט צו דער לייכטענישן פון ג־ט בעת זי געפינט זיך אין דער מדבר־טריקענישן און פינסטערניש פון דער וועלט!״ און בעת־מעשה האָט דאָס בחורל צעשפרייט ביידע הענט, ווי ער וואָלט מיט זיי אַרום־געמומען אַלע טונקעלע ריזן־סילועטן פון די ניו־יאָרקער „וואָלקן־קראַצערס״. און פונקט אַזוי האָט עס טאַקע דזשאַני „געזען״:

„דו מיינסט, מיין פריינד, אַז דאָס אַלץ מיט אַן אַנדער מאַכט ענג די נשמה, דאָס אַלץ איז אַ מדבר — דער וואָל־סטריט, די בענק, די קאַלעדזשעס, דער גאַנצער לוקסוס־געיעג פון לאָיערס, פאָליטישענס, צערעמאָ־ניעס, דער גאַנצער עסטאַבלישמענט — אַלץ איז פינסטערניש, בלאָף!״ און דערפאַר נעמט אַזוי דער ניגון?! דזשאַני האָט זיך צערעדט מיט אַ געהילך, שיער ניט מיט אַ געשריי.

„יענקל־בער! יענקל־בער!״ האָבן די חברים פון „טאַנק״ גערופן דעם בחור — „קום, מ׳קען שוין פאָרן!״

אָבער דזשאַני האָט מיט אַ ציטערדיקער האַנט אָנגעכאַפּט דעם בחור: „ביטע, ביטע, נאָך אַ פּאָר מינוט . . . אפשר קען מען נאָכאַמאָל אָנשטעלן דעם ניגון? אָט דעם נשמה־ניגון!״

„זיכער קען מען! — מיר מוזן אָבער שוין פאָרן. מיר האָבן זיך שוין אַזוי פאַר־שפעטיקט! אָבער . . .״

דזשאַני איז נאָכגעגאַנגען דעם בחור ביז צום אויטאָ. געבליבן שטיין אַ פאַרלוירענער. דער בחור האָט אויף דער שנעל אַ שמועס געטאָן מיט זיינע חברים. ער האָט זיך אַ קער געטאָן צו דזשאַנין:

„הער, דזשאַני־יונה, אפשר ווילסטו מיט־פאָרן מיט אונז קיין ברוקלין — וועסטו הערן דעם ניגון״.

„ע־ע־ע . . . יאָ, כ׳וועל מיטפאָרן״.

„וואו וואוינסטו? וואו איז דיין משפחה״?״

„מיין משפחה? וואו איז מיין דירה? מיין פאַמיליע איז . . . ערגעץ ווייט. מיין הויז איז ערגעץ דאָ; ווי אַמאָל, אָט דאָ ערגעץ אין . . . מדבר״.

„טאָ, קום, דזשאַני־יונתן, מיט אונז. ביסט דאָך אַ איד; ווילסט דאָך הערן דעם נשמה־ניגון — וועסטו שוין צווישן אידן ניט פאַרפאַלן ווערן״ . . .

* * *

אַ סך ניגונים, חסידישע טיף־האַרציקע, דביקות׳דיקע, האָט יונה (אַזוי האָט דזשאַני געוואָלט האָבן זיין נאָמען) געהערט זינגט דעמאָלט; און אין זיי אַלע האָט געברומט, געזונגען זיין נשמה — אַמאָל ביים דאַוונען געשמאַק, אַמאָל ביים לערנען מיט חיות, אַמאָל אין אַ צעווארעמטער זינגענישן ביי אַ חסידישן פאַרברענגען; און דאָך — אָט יענער אַמאַליקער ניגון איז ביי אים פאַר־בליבן דער נשמה ניגון, מסתמא אויף שטענדיק.

פנים אל פנים מיטן אמת

● נפתלי קראום

„ועיני ראו ולא זר . . .“ (איוב יט, כז)

(דער מחבר איז פון די אַנגעזעענע שריפטשטעלער און רעדאַקציע־מיטגליד פון דער ארץ־ישראל־דיקער טאָג־צייטונג „מעריב“. דאָס זיינען אייניקע (איבערגעזעצטע) אײַנדרוק־פאַרצייכענונגען פון זיין פאַרווײַלן דעם יום טוב סוכות אינעם צענטער פון ליובאַוויטש — „770“ — אין ברוקלין, נ. י.).

פלוצלונג ווערט דיר קלאָר, אַז דער גאַנצער אוצר פון ווערטער, מיט וועלכן דו שטאָלצירסט, איז אינגאַנצן ניט מסוגל צו געבן געהעריקן אויסדרוק. דו פרואווסט פאַרמולירן זאַכן, אויספורעמען געדאַנקלעכע באַגריפן און געשטאַלטיקונגען — און עס גייט ניט. האָסט געמיינט, אַז ביי דיר קען גאָר פשוט ניט געמאָלט זיין דו זאָלסט ניט קענען וועלכע ס׳איז זאַך אָפשילדערן, אויפ־קלערן און עס איבערטראָגן צו אַלע אַנדערע אַרום דיר. און אָט — ביסט געווען, האָסט געזען, האָסט געשפירט די זאַכן און ביסט אַפילו היפש פאַרבלענדט געוואָרן פונעם שטאַרקן ליכט־שטראָל — און דאָך ביסטו ניט אימשטאַנד איבערצוגעבן אַפילו דאָס מינדסטע פון דיינע איבערלעבונגען.

דאָס וואָס אַ פרעמדער וועט עס ניט פאַרשטיין — איז נו, מילא. כ׳האָב נאָך מיין צוריקקומען אַנגעטראָפן, ביי פריינט, איינעם אַ בן־נח, אַ גאָר פיינער מענטש, ממש פון די חסידי אומות העולם, וואָס אינ־טערעסירט זיך און איז אַפילו אויך היפש באַהאַוונט אין אוגזערע אידישע אַנגעלעגן־הייטן. צו מיין אומגליק האָבן די פריינט מיך שטאַרק געבעטן צו דערציילן, שילדערן, באַלויכטן — און אַלע מיינע באַמיאונגען צו טאָן דאָס, אויף גאַנצע צוויי ניט־אידישע לשונות, האָבן זיך ניט איינגעגעבן. ער האָט גאָרניט באַנומען, און איך בין געבליבן ווי אַ פאַרשטומטער אָן אַ וואָרט אין מויל.

נו, דאָס רעדט זיך וועגן אַזעלכע וואָס „משפטים בל ידעום“, וואָס פאַר זיי איז אומבאַקאַנט די וועלט פון תורה, וואָר רעדט נאָך פנימיות התורה און בפרט די גאַנצע וואונדער־דערשיינונג פון אַ צדיק יסוד עולם! אָבער אַפילו גוטע און געטרייע אידן, נאָענטע ווי ווייטע, וואָס אינטערעסירן זיך און פרעגן און ווילן וויסן — וואָס קען איך זיי געבן? אויסערלעכע איינדרוקן, קלישעס אָפגעריבענע פון צופיל באַנוץ, שילדערונגען וואָס ביי די הערער וועלן זיי אפשר אַרויס־רופן התפעלות און מיר זאָגן זיי גאָרניט. זעט אויס, אַז ס׳איז שוין אַ גזירה אַזאַ, אַז דער נפש דערשפירט זאַכן וועלכע „ריידן“ בלויז אויף איר זעלישער שפראַך, אין דער צייט ווען דער געדאַנקען־פאָרשטעל — דער לייטער וואָס פירט זיי אין דער נידער — באַקליידט אָט די זאַכן מיט שאַלעכצער פון ערדישן שטאָף, וואָס אָן דעם קען מען ניט נעמען דאָס גייסטיקע.

וואָס איז געווען דער סאָמע גרעסטער מאָמענט? — פרעגן נייגעריקע. איז עס געווען אַ געדאַנק־אָדער געפיל־איבערלעבונג וואָס האָט דיך „געגומען“? — פרואווט מיך דערטאָפן איינער וואָס האַלט זיך פאַר אַ חכם, וואָס מאַכט דעם איינדרוק כאילו ער האָט שוין דורכשפּאַצירט אַלע טיפע און פאַרבאָרגענע שטעגן פונעם אַלהעכסטן „פרדס“; און אין דער אמת׳ן . . .

ס׳איז ניט וויכטיק. כ׳וועל זיך ניט אַנ־שטרענגען מיט שילדערונגען וואָס זיינען באַשטימט פאַר אַנדערע. כ׳וועל נאָך פרואוון לויטער מאַכן די זאַכן פאַר זיך אַליין. דער־מאָנען און אויפפרישן זאַכן, אינצלהייטן וואָס

זעען אויס צו זיין וויכטיק, און פּרטים וואָס אפשר זעען זיי אויס ניט אַזוי חשוב און דאָס דערפאַר ווייל די אויפנעם־כלים זיינען פּגומ׳דיק; פּרטים וואָס פון אַלע צוזאַמען שאַפּט זיך דער גרויסער סך־הכל׳דיקער כלל: כ׳האָב אַנגעטראָפן דעם אמת, וואָס אין זיין אַנבליק טרעטן־אַפּ און צעגייען אַלע קלייניע און גרויסע שקרים, דעם אמת וואָס ס׳איז ניטאָ קיין צווייטער צו אים.

(אַ סך לייענער פון אָט די שורות, אַזעלכע וואָס זיינען זוכה צו זיין ווי „דער הויפּט־שטאָט־מענטש וואָס זעט דעם קעניג", וועלן געווים מיינע דאָזיקע רייד ביי זיי אויסזען — אָדער ווי געשמאַקלאָזע פלאַפערייַ פון אַ נייַ־געקומענעם ערשט־צוגענענטן; אָדער ווי עפּעס אַ געצוואונגענער לויב־געריידט, אַן עלעמענטאַרער עכטקייט; און אפשר גאָר ווי אַן אינטעלקטועלער פאַרמעסט „אייַנצואיבן" זיך צו שילדערן זאָכן וואָס קענען אייַגנטלעך ניט געשילדערט ווערן. איז והוא רחום יכפּר עון — און איך שרייב דעם אמת׳ן אמת, ווי כ׳האָב עס געזען).

* * *

נאָך פופצן יאָר, וואָס כ׳בין ניט געווען אין „770", זעט דאָ אַלץ אויס בריייטער און טיפער, מער מסודר און מער אַרגאַניזירט. ס׳איז ניט בלויז דער זאַל, וואָס איז געוואָרן פילפאַכיק גרעסער און איז ערשט צו־קליין אַריינצונעמען די געקומענע — און פונ־דעסטוועגן זאָגט קיינער ניט „צר לי המקום", קיינער קלאָגט זיך ניט אויף ענגשאַפט; ס׳איז אויך ניט די פילצאָליקע זילבער־פּעדים וואָס זיינען צוגעקומען אין אַזויפיל בערד; און ס׳איז אויך ניט, די מוראַ׳דיק־פאַר־גרעסערטע, פול־אַנגעלאָדענע „פּעק", וואָס דער רבי שליט״א טראָגט מיט זיך ביים גיין אויפן „אוהל", בכדי דאָרט אויסצולאָדן, אויסצוגיסן אַזויפיל תפילות און געבעטן פון אידן. דאָס איז הויפּטזעכלעך די פיל־צאָליקע יוגנטלעכע — אפשר טאָקע די איבערוועגנ־דיקע מערהייט, וואָס פילן דאָ אויס יעדן קוואַדראַט־סענטימעטער — דאָס זיינען כמעט אַלע אַמעריקאַנער־געבוירענע, וואָס ביי זיי הויבט זיך אָן „ליובאַוויטש" אין קראָנהייטס (ניט איינער פון זיי האָט ביים פאַרברענגען מיך געבעטן צו פאַרטייטשן דעם רבי׳נס שליט״א רייד פון אידיש . . .); און דאָס איז דער סדר וואָס הערשט איצט, דאָרט וואו ס׳האָט אַמאָל געהערשט דער חנוודיק־היימישער געזודער.

כ׳האָב זיך ניט געקענט אָפּוואונדערן, ווי אַזוי דערקענט עס יעדער בחור זיין פּלאַץ ביים פאַרברענגען, ווי אַזוי אייַנער טרעט ניט אויפן צווייטנס פוס — און קיין אייַנער שטופּט ניט אַרויס דעם צווייטן. און אייַנער מיטן אַנדערן באַוועגן זיך אויפן זעלבן אָרט, מיטן זעלבן טאָקט, אין דער זעלבער ריכטונג. די וואָס ווערן יאָ אַביסל געדריקט און געדרוקט — זיינען עס גאָר די אורחים, וואָס פאַר זיי זיינען דאָ רעזעווירט־„געהיטע" פלעצער — ניט צופיל־געהיטע, ווי למשל ביי אַ יעקישער חתונה, אָבער דאָך געהיטע...

* * *

וועז דער רבי שליט״א רעדט ביים פאַר־ברענגען, קאָנצענטרירט זיך דאָס גאַנצע געהער אויף זייַנע רייד; עס ווערן אייַנ־געהאַלטן די באַווגלעכע געדאַנק־„רעדער", וואָס זיינען עלול אָפּצוקערן די אויפמערק־זאַמקייט אין אַ זייט, צו זאָכן וואָס זיינען ניט דער קערן, נאָר בלויז ווי אַרומיקע בלימעלעך און בלעטעלעך. דו פאַרשטייסט? — פרעג איך זיך אַליין; און וויבאַלד אַ מענטש לייגט ניט זיך אַליין, אַדער נאָר אין זעלטענע פאַלן, בין איך זיך אַליין מודה, אַז וואָס שייך דעם „מאמר" איז מיין פאַרשטיין ניט אַזוי אַי־אַי. ס׳איז, למשל, ווי איך וואָלט נאָכגעיאָגט מיט מיין בליק די בייטנדיקע לאַנדשאַפטן וואָס לויפן פאַרבי מיין אויג, אַרויסקוקנדיק פון אַ יאָגנדיקן שנעל־צוג. אָבער די „שיחות" — טרייסט איך זיך אַליין — זיינען יאָ פאַרשטאַנדיק; נאָר דער אמת איז — דער אמת! — אַז ניט אַלץ איז נאָך קלאָר, ניט אַלץ לאָזט זיך נאָך בינדן, כאָטש ס׳איז אַלץ אַזוי פעסט און זיכער.

אין אַ וואָכעדיקן פאַרברענגען זיינען ניט אַלע הערנישן גלייך: די יעניקע וואָס אין זייער שוים זשומעט אַ פאַרבאַהאַלטן־מאַסקירטער „טעיפּ־רעקאָרדער", פאַרלאָזן זיך גאַנץ היפש אויף די וואונדער דער טעכניק און זיי שטרענגען צופיל ניט אַן זייער גענדאַנק־„אויער" אויפצוכאַפן יעדן

וואַרט. ס׳איז שוין אַ „חזקה" אַז דער „טעיפּ" וועט שוין זיינס אָפּטאָן ווי געהעריק. שבת און יום־טוב איז אַנדערש. דעמאָלט שטרענגט זיך אָן דער רבי שליט״א צו ריידן וואָס העכער, און די חסידים, ווידער, באַמיען זיך צו הערן בעסער, צוגעטראָגענער.

צווישן די „שיחות" זינגט מען, מ׳זאָגט „לחיים" — איז דאָך גוט. אָבער פֿאַרוואָס זאָלן חסידים „באַלאָדן" דעם רבי׳ן מיט אַזויפיל אַרבעט און האַרעוואַניע? ס׳איז גלוי וידוע, אַז ער וויל אַזאַ חסידיש געזאַנג וואָס „זאָל שפּאַלטן הימלען", אַ שירה אין דער בחינה פון „כל עצמותי" — טאָ פֿאַרוואָס־זשע וואַרטן אַלע אויף אַ צייכן? פֿאַרוואָס מוז דער רבי שליט״א צייגן „אַ פּערזענלעכן מוסטער" בכדי אויפצושטורעמען דעם אַנ־וועזנדיקן ציבור? וווייסן דאָך אַלע וואָס דער רבי שליט״א וויל . . .

(זאָל זיין, אַז דער אינדרוק איז טאַקע אַן „אויסערלעכער", אָבער פֿאַרט אַ בולטער אינדרוק, אַז די חסידים „גיבן זיך נאָך", באַפּרייען זיך פון יעדער אחריות און „וואַרפן אַרויף" אַלץ אויפן רבי׳ן שליט״א, אויף זיינע „בריייטע פּלייצעס". אויף מיין נסיעה קיין וואַשינגטאָן בין איך געווען איבערראַשט צו הערן, אַז דער רבי שליט״א האָט פֿאַראַיאַרן געגעבן אַן אָנווייזונג, אַז די וואָס פֿאָרן מיט אויטאָס אויף לענגערע שטרעקעס, זאָלן זיי אין די נאַכט־שעות זיך אָפּשטעלן יעדע שעה־אָנדערהאַלבן, בכדי זיך אָפּצורוען און זיך אָננעמען מיט פרישן כוח; און דאָס, צוליב די אומגליקן ר״ל וואָס האָבן פּאַסירט מחמת מידקייט און פֿאַרשלאָפנקייט. נו, איז עס דען אַ זאַך וואָס דער רבי שליט״א דאַרף זיך דערמיט באַשעפטיקן? דאַרף דער רבי שליט״א זאָגן די חסידים, זיי זאָלן גיין עסן וועלן זיי זיינען הונגעריק?)

* * *

אַ רעגנדיקער יום־טוב סוכות איז געוויס אַ דערשיינונג וואָס „דורשי רשומות" האָבן דערין וואָס צו איינטייטשן אין דרשענען. פֿאַר די ארץ־ישראל׳דיקע איז עס געשען ניט בלויז ווי דער באַוואוסטער „שפּיי אין פּנים" פונעם „קנעכט, וואָס האָט צוגעגרייט אַ סעודה פֿאַר זיין האַר", נאָר טאַקע ממש ווי א „מכה שלא בתורה רחורה" מילא „פֿאַרברענגענישן" — איז דערויף דאָ אַ היתר זיי צו אינאָרדענען אויסער דער סוכה, צוליב פֿאַרשטענדלעכע טעמים. אָבער עסן? ס׳איז טאַקע דערויף דאָ אַ דין, אַ הלכה — אָבער חסידים קענען זיך פֿאָרט ניט דער־לויבן דעם היתר. בין איך טאַקע ניט איינמאָל געווען דורכגעווייקט ביזן מאָרך פון די ביינער. אין אַן אַנדער אָרט, ביי אַן אַנדער אומגעבונג וואָלט עס געמיינט — אַ זיכערע לונגען־אַנטצינדונג; אָבער דאָ קען עס ניט געמאָלט זיין. און ווירקלעך: עס האָט גאָרניט פּאַסירט!

דער „לעקאָח" פון הושענא רבה, וואָס דער רבי שליט״א האָט געטיילט, איז צעגאַנגען אויפן וועג צו דער סוכה. און דאָס דאַרף דיך לערנען, אַז „זריזים" קומען צום רבי׳ן נאָך פֿאַר יום־כיפור . . . דאָס איז שוין אַ „לעקאָח" („לקח" אין לשון־קודש מיינט אויך: אַ לערנונג, אַ לעקציע) וואָס צעגייט ניט אין קיין שום קלימאַטישער ענדערונג.

נאָך אַ „לקח"־לעקציע בין איך אַ בעלן איבערצולאָזן ווי אַ מין „צוואה" אויף דורות: פֿאַראַן אַ חשבון, וואָס ס׳לוינט זיך יאָ און וואָס ניט, אין יעדן אָרט, אין יעדער אומ־געבונג. אויף צו בענטשן אויפן אתרוג פון רבין שליט״א איז „כדאי" צו שטיין אין אַ לאַנגער ריי — און אַפילו דער רעגן רעכנט זיך דערמיט און טראָפּלט אונטער מיט רחמים. צו טרינקען אַ גלאָז „קאַוואע" אין דער רעגנדיקער סוכה פון „הכנסת־אורחים" — דערויף איז אַ שאַד יעדער מינוט; ווער רעדט נאָך ווען די קאַווע ווערט היפּש צו־געמישט מיט רעגן־טראָפּנס, יענע טראָפּנס ווערן ס׳איז ניט „געלונגען" אריינצודרינגען הינטערן קאָלנער פון דיין העמדל . . .

* * *

ווען דו יאָגסט זיך נאָכן זייגער — אַדער דער זייגער יאָגט זיך נאָך דיר — טויכן אויף פֿאַר דיר אור־אַלטע שילדערונגען, וואָס דו האָסט גאָרניט געטראַכט אַז זיי האָבן נאָך אַן אָנהאַלט אין דער עולם־הזה ווירק־לעכקייט. ווי האָט רבי יהושע בן חנני׳ געזאָגט וועגן דער שמחת־בית־השואבה אין בית־המקדש? „לא ראינו שינה לעינינו" (ביי שמחת בית השואבה „האָבן מיר קיין שלאָף [illegible]

אריכתא", אין דעם צוויי מעת־לעתן־טאָג פון שמיני עצרת און שמחת־תורה, האָב איך געזען מיט די אייגענע אויגן און געשפירט אין זיך אַליין אַז מ'קען „ניט אָנזען קיין שלאָף" כמעט צוויי מאָל פיר־און־צוואַנציק שעה און בלייבן לעבן — און נאָך וואָס פאַר אַ לעבן!

דער רבי שליט"א האָט טאַקע אין אייגער פון די שיחות זיך אויסגעדריקט, אַז ער איז פאַר „טעאָקראַטיע" און ניט „דעמאָקראַטיע" (און די ווערטער זיינען געווויס אומצווייִדייטיק־קלאָר אין צוזאַמענהאַנג מיטן דאָזן געריידטן ענין), נאָר אין אַ געוויסן זין הערשט אין „770" גופא אמת'ע דעמאָקראַטיע, ס'הייסט, פולשטענדיקע גלייכהייט וואָס האָט צו זיך קיין גלייכן ניט אין קיין שום אַנדער אָרט. דאָ גילט באמת דער כלל פון „כל הקודם זכה", און יעדער איד, אַפילו אַ פרעמדער, האָט דאָס זעלבע רעכט, אויב ער איז נאָר גרייט איינצושטעלן זיינע ריפֿן־ביינער, וועלכע וועלן וואַרשיינלעך כאַפן אַ גוטן דריק, אָבער ער וועט דערפאָר באַלוינט ווערן און זען אַ גרויסע שיינליכט. וואויל איז טאַקע דעם וואָס קומט אַהער מיט גרייטע עלנבויגנס „אין די הענט"; נאָך מער מזל'דיק איז דער וואָס איז ביכולת אַרויפצודראַפּען זיך אויף איינעם פון די בריט־מאָסיווע פירקאַנטיק־גלאַטע זיילן — ער וועט זען וואָס אַלע לעכצן צו זען, ווי דער רבי שליט"א טאַנצט צו הקפות מיט דער ספר־תורה אין האַנט. איך — האָב עס ניט געזען. ניט עמעצער האָט מיך אַרויפגעשלעפּט אויף די טורעמדיקע הויכעניש וואו מ'קען זען, און ניט איך אַליין בין מסוגל דערצו — כ'בין ליידער אין אַזעלכע ענינים אַ גרויסער בטלן, אויב ניט נאָך ערגער דערפון. אַזאַ בטלנות איז דאָ בפירוש ניט קיין מעלה און ניט קיין מידת־חסידות. אין אַ אָרט וואו „קוואַנטיטעט" ווערט פאַרוואַנדלט אין „קוואַליטעט", דאַרף מען וויסן ווי אַזוי ניט צו ווערן צעקוועטשט און ניט ווערן בטל בששים (ריבוא). דער אמת איז, אַז בכדי דאָס „גומל"־בענטשן זאָל ניט זיין לבטלה, האָב איך מיך דאָך איינגעשטעלט — און בין שיער ניט אומגעקומען על „קידוש השם". געשען איז עס בעת מ'האָט מכבד געווען די ארץ־ישראל־אורחים מיט אַ הקפה, ווען אני הקטן האָב געמאַכט אַ פאַרצווייפלטן פּרואוו צו פאַרווירקלעכן אָט דעם „כיבוד" און צוקומען צום אָרט פון די הקפות. „גו, וועסטו מוזן קומען דאָ איבער־אַיאָר" — האָט מיר עמעצער אַ זאָג געטאָן, זעענדיק ווי איך שטיי אינגאַנצן מאַכטלאָז, אַ באַגאָסענער מיט טייכן שוויים, ממש צו־געוואָגלט צום פּלאָץ פון וועלכן איך קען מיך ניט אַ ריר טאָן, בעת די הקפה איז שוין אַריבער צו די פראַנצויזישע בעלי־תשובה, צי צו די אורחים פון אויסטראַליע, קאַנאַדע, בעלגיע. בין איך מיט אים מסכים מיטן פולן האַרצן, הגם כ'האָב אַ שטאַרקן חשד, אַז אויך איבעראַיאָר וועל איך ניט באַווייזן אַרויפּ־צוקלעטערן אויפן מעכטיקן זייל . . . און אַז אויך אין די „ברויזיקע" רייען צום „כוס של ברכה" איבעראַיאָר וועל איך מיך סוף־כל־סוף ווידער געפינען אַ „געלאַנדעטן" אויפן דיל, אַ צעשוויצטן, וועגנדיק מיט־געשלעפּט און מיטגעדריקט דורך מיינע נאָענטע מיטזיצער ביים זיבן־שטונדיקן פאַר־ברענגען, וואָס עפּעס אַ מין פייער גליט אין זייערע ביינער, אין זייערע פעסטע עלנבויגנס. ניט זיי איילן זיך, חלילה, כדי נאָכדעם גיין אַהיים שלאָפן. די מערסטע, און אפשר כמעט אַלע, בלייבן סייווי ביזן סוף, ביז דער רבי שליט"א ענדיקט טיילן דעם כוס של ברכה ביים סאַמע פאַרטאָג. נאָר וואָס דען? זיי ווילן זיין פון די ראשונים צום כוס של ברכה — און זייער ווילן, אָדער פון מיין כוח צו רע־אַליזירן מיין ווילן . . .

(דאָס זיינען, פאַרשטייט זיך, סתם פלאַפל־ווערטער פון אַ „חיצון", וואָס קוקט אויף אַלץ דורך זיינע פערזענלעכע באַקוועם־לעכקייט־„ברילן", און קיין שום זאַך איז פאַר אים ניט ענוג גוט: איז „מען" אים „מקרב" — פילט ער זיך ווי אַ „פרעמדער", ווי אַ דערוויטערטער, ווייל די אמת־נאָענטע איז ניט נויטיק צו „מקרב" זיין; און אויב מ'איז אים ניט „מקרב", דעמאָלט קוקט ער אויף זיך מיט נאָגנדיקן באַדויערן און פילט אַ מאַזאָכיסטישע הנאה פון „וואויל איז מיר, כ'בין אַ יתום" . . .)

* * *

פאַראַן מאָמענטן פון דערהויבונג און

פֿאַראַן מאַמענטן פון חולשת הדעת, פון וועלכן אינערלעך אַראָפּגעפֿאַלן. מאַמענטן פון דער־הויבונג זיינען די מינוטן פון „יחידות", וואָס מצד איר עצם „כאַראַקטער" איז מען ניט מפרסם וואָס ס׳רעדט זיך אין איר, אין דער „יחידות"; און וואָר רעדט נאָך וועלן דער „עגאָ" גייט ניט אַרויס דערפון מיט יענעם נחת׳דיקן „קלאַפּן אין פּלייצע". ס׳איז גלייך, אַזוי ווי דאָס פֿאַרמעסטערישע הויך־שפּרינגעניש, אַז וואָס העכער דו גיסט אַ שפּרונג, אַלץ העכער הויבט מען אויף די שפּרינג־שטריק — און דער נעכטיקער רעקאָרד איז דער הויך־צייכן פֿאַרן היינטיקן דורכפֿאַל. און מאַרגן? מאַרגן וועסטו דאַרפֿן שפּרינגען נאָך העכער, אַניט, פֿאַלסטו אַרויס פונעם „טשעמפּיאָנען"־פֿאַרמעסט. נו, איז וואו נעמט מען טאַקע יענע מעכטיקע פּליגלען, „מי יתן לי אבר כיונה"? . . .

אַ מאַמענט פון חולשת הדעת איז, אַז מ׳נעמט דיך אין דער „בית רבקה" און מ׳שטעלט דיך פּאָר פּאָר אַ געפּאַקטן זאָל ווי אַ „ידיד פון ליובאַוויטש" — אָט סתם אַזוי, אָן צופּיל אַכט־לייגן, ווי אַ תמימות׳דיקער אַרויסזאָג. איז עס אויסגעהאַלטן? ווילסטו זאָגן אָט דעם ליבן פֿאַרשטעלער: „זאָל נאָר וואויל באַקומען די ידידות"! ער באַגרייפט ניט אַליין אויף וואָס פֿאַראַ „געשוויר" ער האָט אָנגעטראָטן, אָבער דו זאָגסט גאָרניט.

אַ ידיד פון ליובאַוויטש! נו, און וואָס מיינט אַ חסיד? אויף „איזהו חסיד" איז פֿאַראַן אַן ענטפֿער אין דער גמרא, און פֿאַראַן אַ שטעכיקער ענטפֿער פון די אָפּשפּאָטער, וואָס, ווי באַוואוסט, איז ניטאָ וואָס צו נתפּעל ווערן פון זיי. פֿאַראַן אַ חסיד וואָס אויך זיינע זיידעס האָבן זיך „אויסגעקאָכט" אין „ליובאַוויטש" שב׳ליובאַוויטש; פֿאַראַן אַ חסיד מצד זיין חסידישער השכלה, פֿאַראַן אַ חסיד מצד זיין חסידישער אויסערלעכקייט און פֿאַראַן . . .

נו, זאָל זיין אַזוי, אַ ידיד? זאָל זיין ידיד.

. . . זעט אויס, אַז מ׳דאַרף זיין אויך אַ חסיד פון חסידים, בכדי אַרויסצוגיין פונעם גדר פון „ידידות" — און אויף דעם שטח זיינען נאָך פֿאַראַן געוויסע אומגעזעענע אָפּהאַלטונגען. וואָר ווייסט?)

כ׳האָב אין ליובאַוויטש ד׳ברוקלין אַנגעטראָפֿן דעם אמת, דער אמת אָן פֿאַרב און אָן באַפּוצונג. אָבער אמת איז ווי אור, ווי ליכט, און אַזוי ווי ס׳איז שוואָר צו קוקן אויף אַ גרויסבלענדיק ליכט, אַזוי איז שוואָר צו בליקן אויפן אמת און דערביי ניט צו פֿאַרשטעלן אויגן האָבן עס געזען, מיט מיין וועזן האָב איך עס געשפּירט. ואשרי עין ראתה את אלה.

די אידישע לאַנגע קאַפּאָטע / סוף פון זייט ט

ברענגען פּאַטאָלע פּאָלגן. יעדער מינדסטער אָפּנויג שטעלט אַוועק יהדות פֿאַר אַ סכנה. יעדער ענדערונג איז אַ סימפּטאָם פון עפּעס אָן אינערלעכער גייסטיקער איבערקערעניש. אָן אויסערלעכער לבוש קען דינען ווי אַ בולט׳ער אויסדרוק פון אַ אינערלעכער גייסטיקער רעוואָלוציע. דערפֿאַר שרעקט יעדע ענדערונג מיט טויזנט אויגן. ניט אַזוי די עצם ענדערונג רופט אַרויס אַ ציטער, ווי די סיבה פון דער ענדערונג.

אונזערע חכמים וואָס האָבן אַוועקגעשטעלט צוויי פּאָזיטיווע דערשיינונגען אין איין שורה, האָבן זיי דערמיט אונטערשטראָכן די נאָענטע פֿאַרבינדונג, די געמיינזאַמקייט צווישן אָט די ביידע עלעמענטן, וואָס האָבן דערמעגלעכט די באַפרייאונג פון גלות מצרים. איין מעלה איז אַרויסגעוואַקסן פון דער צווייטער. די גייסטיקע הויך פון אַ גאַנץ פּאָלק, אין וועלכן עס האָט זיך ניט געפּונען אַפילו איין מענטש וואָס זאָל זיין זיטלעך פֿאַרדאַרבן, וואָס זאָל זיך לאָזן באַהערשן פון רייצענדיקע, נידעריקע אינסטינקטן — „ולא נמצא אחד מהן פרוץ בעריות" — איז אַן אוממיטלבאַרער פּראָדוקט, אַ דירעקטע קאָנסעקווענץ פון זייער עטישער הויכקייט, וואָס האָט זיך אויסגעדריקט אין היטן זייער טיפּישן אידישן טראָכט. די קאַפּאָטע האָט זיי געהיט, געוואָרנט, געשראָקן און דערמאָנט וועט זיי זיינען — קינדער וואָס דאַרפן וועלן אַ גוי־קדוש. אַ קאַפּאָטע, מער ווי זי וואַרעמט דעם גוף, היט זי די נשמה.

יענקלס שיחות חולין

● א. בר־אמ"ש

געווען איז עס אַ „חסידישער פאַרברענגען" אין די שפעטע שעה'ן פון דער נאַכט. אַ צונויפגעפרעסטער עולם פון יונג און אַלט האָבן זיך צוגערוקט נענטער, בכדי אויפצוכאַפן אַ וואָרט פון דעם „משפיע". פון צייט צו צייט האָט מען „געזאָגט" אַ ניגון — און בכלל האָבן זיך געמערקט די אַלע אייגנארטיקע שטריכן וואָס זיינען כאַראַקטעריסטיש פאַר אַ חסידישן פאַרברענגען.

אָבער עפּעס איז דאָ פאַרט געווען אַנדערש; דער פאַרברענגען איז געווען אַן אַנגעצויגענער. דער משפיע האָט געזעדט האַרציק, שטיל, זיין קול האָט זיך פון צייט צו צייט געבראָכן. ער האָט ניט נאָר דערציילט, נאָר „איבערגעלעבט" פונדאָסניי די גרויליקע יאָרן אין „יענער" מדינה. דער גרייז־גראָער משפיע האָט געשילדערט מסירת־נפש־אידן, און זיינע אַלטע קנאַכיקע הענט זיינען אים צוהילף געקומען. ער האָט מיט זיינע אייגנאַרטיקע האַנט־באַוועגונגען קונציק אויסגעדריקט יענע געפילן, וואָס ווערטער זיינען עס ניט מסוגל אַרויסצוברענגען.

נאָך אַ הפסקה פון אַ לענגערן געגוועים־ניגון, איז דער עולם אַ ווייַלע געבליבן פאַרשטילט. דער עלטערער משפיע האָט אַ לייכטן הוסט געטאָן און אָנגעהויבן: איז לאָמיר אייך דערציילן אַביסל וועגן יענקלען. מען האָט אים געוופן יענקל מ. אָט דער יענקל, אַ דאַרער, פון נידעריקן וואוקס, מיט טיפע קלוגע אויגן און שטענדיק מיט אַ ליבן שמייכל, איז געווען אַ שם־דבר. אומעטום איז ער אויסגעוואַקסן און שטענדיק מיט אַ גוט וואָרט; מיט יעדן איינעם האָט ער געהאַט וועגן וואָס צו רייַדן, אַלעמאָל צוגענאַנגען מיטן „וואָס מאַכט איר?" תמיד גרייט אויסצוהערן און געבן עצות.

מיט וואָס אייגנטלעך באַשעפטיקט זיך אַזאַ איד, וואָס האָט אַזויפיל ציים צו שמועסן מיט יעדערן? צו זיין אומעטום? דאָס איז באמת אַ רעטעניש. אָבער קיינעם גייט דאָס ניט אָן. יעדער איז צופרידן אַראָפצוריידן זיך פאַר אים פון האַרצן, טיילן זיך מיט אים די אָנגעווייטיקטע קלעמענישן. ווייל אין אָט דעם יענקלען האָט מען געפונען אַן אָפענע מיטפילנדיקע האַרץ, און גלייכצייטיק האָט מען געוואוסט אַז אַלץ בלייבט דאָרט טיף פאַרשלאָסן.

„אַי, איז דאָס אַ יענקל!" האָט דער אַלטער משפיע אַרויסגעזאָגט מיט אַ טיפן זיפץ און אויף אַ ווייַלע פאַרמאַכט די אויגן, אונטערגעשפאַרט דעם קאָפּ און זיך פאַרטראַכט.

נו, אָבער יחידי סגולה, האָבן יע געוואוסט מיט וואָס יענקל פאַרנעמט זיך — האָט ער וויייטער פאַרגעזעצט — דאָס האָט געמוזט זיין אַ סוד. וואָס נאָר געציילטע האָבן געמעגט וויסן; און אויך די פאָר יחידים האָבן זיך באַמיט ניט צו „וויסן" צופיל. איך פאַרשטייט, אין אַזוינע ענינים אי'ז גילטיק דער כלל „וואָס וויניקער מען וויס איז אַלץ געזינטער".

געווען איז דאָס אין יענע יאָרן וועָן די יעווסעקציע האָט צוגעשלאָסן חדרים, ישיבות, חרוב געמאַכט שולן, בתי־מדרשים און אַלץ וואָס ס׳איז הייליק און טייער ביי אידן.

פלעגט יענקל צו אונז אַזוי זאָגן: אַז עס איז ניטאָ קיין שול, דאָוונט מען ביחידות; לערנען קען מען אין דער היים. מחנך זיין קינדער? — גיט מען זיך אַ עצה. אָבער וואָס וועט זיין מיט מקוואות? מען האָט זיי אַלע פאַרמאַכט און צעשטערט!

און יענקל איז ניט געבליבן ביי דער שאלה. עס איז כדאי צו דערציילן נאָר איין פאַל פון די הונדערטער מעשים טובים פון אָט דעם זעלטענעם יענקלען.

אונזער שטאָט מ. — האָט דער חסידישער זקן אָנגעהויבן די געשיכטע — איז ניט געווען קיין גרעסערע „מיוחסטע" ווי אַנדערע שטעט. זיי, די ימ״ש, האָבן אויך אין אונזער שטאָט חרוב געמאַכט אַלע שולן, חדרים, די ישיבה און אויך די מקוה.

אין אַ שיינעם פרימאָרגן, ערשט יענקל איז דאָ אין שטאָט! ווי זיין שטייגער איז, רעדט ער דאָ מיט דעם און דאָ מיט יענעם. אַבי אַ איד — און ער רעדט שוין מיט אים. מ׳קען זיך חידוש׳ן: וואָס קען שוין יענקל ריידן, אַשטייגער, מיט פייווקע דעם קברות־מאַן? אָדער וואָס פאָרא געשעפטן האָט ער, לאָמיר זאָגן, מיט מאָיסעי איזראַילאָוויטש, דעם אינזשינער? און וואָס איז עס פאַר אַ דרך אָפצושטיין אַ גאָנצע שעה און ריידן מיט בתי׳ די הינער־פליקערן? אָבער מאָדנע: צי עמעצען האָט עס געאָרט? ניין, בפירוש ניט! ער האָט עס עפעס געטאָן אויף אַזאַ אופן, אַז מען האָט דאָס גאָר אָנגענומען ווי אַ נאַטירלעכע זאַך.

יע, עס האָט אויסגעזען גאָנץ טשיקאָוע: איר ווייסט דאָך, אַז אין יענער מדינה איז אויף אַלץ געווען „אָטשערעדן": נאָך ברויט איז אַן אָטשערעד לאָנג ווי דער אידישער גלות — מענער, פרויען און קינדער. מ׳שטייט לאָנגע שעות נאָכאָנאַנד אין איין אָטשערעד און מען גייט דערנאָך צו אַ צווייטער, וואו מען „גיט" עפעס אָנדערש. איז במשך פון טאָג פלעגט זיך יענקל דרייען אַרום די אָטשערעדן. אייגנטלעך, וואָס ער אַליין האָט שוין דאָרט געדאַרפט! אַז מען האָט אים בכלל זעלטן געזען עפעס נעמען אין מויל אַריין. נאָר ווייזט אויס, האָט מען געקענט מיינען, אַז דאָ איז אַ גאַנץ גוטער פלאַץ צו שטיין און רעדן; דאָ האָבן דאָך מענטשן צייט. און געווען איז ער אַ „מאָדים", וואָס האָט באַוויזן צו זיין כמעט ביי אַלע אָטשערעדן: ביי דער בעקערייַ, ביי דעם גרינס־געוועלב, ביים אייניציקן געשעפט וואָס פאַרקויפט געפעס און אָנדערע שטוב־זאָכן; אַפילו דעם קליידער־געשעפט אויף „גראַזש־דאָנסקע" האָט ער אויך ניט דורכגעלאָזן.

ווילט איר דאָך געוויס וויסן, וואָס אַזוינס האָט יענקל אָזויפיל צע׳דבר׳ט? — זאָגט דער אַלטער משפּיע — טאָ הערט:

פייווקע האָט, ווי אַלע קברות־לייט, ליב געהאַט דעם ביטערן טראָפן. און אַז ס׳קומט צום טרינקען, איז שוין ניט אַזאַ גרויסער חילוק מיט וועמען. „בשעת הדחק" מוז מען זיך באָנוגענען אויך מיט די גוי׳אישע שכנים. נו, אַז מען טרינקט מיט זיי, ווערט מען אָביסל „באָפריינדעט"; און דער עיקר: מען קען אַמאָל פון זיי „וויסן" וואָס מען דאַרף. און אָט אַזוי האָט יענקל דורך פייווקען „דאָקאָזשעט" צעמענט. עס זאָגט זיך אַזוי גרינג: „דאָקאָזשעט"! ס׳איז אים אָנגעקומען מיט „בלוט": ער האָט עס נעבעך אַליין געדאַרפט שלעפּן אויף זיינע שוואַכע פלייצעס, שפּעט ביינאַכט, פון הינטער דער מיל. דאָרט האָט עס דער גוי איבערגעלאָזן פאַר אים, צי פאַר עמעצן אַנדערש — ווייל דער גוי האָט ניט געוואוסט, ניט געטאָרט וויסן, ווער וועט דאָס קומען אָפּנעמען. מיט דעם שוועָרן זאַק האָט ער זיך געדאַרפט צושלעפּן ביז „פלעוואַנסקאַיאַ" — אַ געסל אין „דר׳ערד אויפן דעק". דאָרט האָט נח דער אייבינדער מסכים געווען אָפּצוגעבן זיין „סטאָלאָווע", און אַליין מיט זיין אַלטשינקער זיך באַנוגנט נאָר מיט זייער קיך און שלאָפצימער. מער ווי די דריי קליינע צימערלעך האָט נח ניט געהאַט אין זיין האַלב־חרובער הייזקע, וואָס מען האָט קוים באַמערקט צווישן די אַנדערע אינעם געסל.

גאָנצע נעכט האָט יענקל צוזאַמען מיט זאַליע דעם קצב געגראָבן דעם דיל פון דער ענגער „סטאָלאָווע". אַז זיי האָבן במשך אַ נאַכט באַוויזן אויסצוגראָבן אַ פערטל מעטער

די טיף, איז דאָס מעוועז אַ שטיק גליק. פאַרשטייט זיך, אַז יעדער קלאָפּ אין דער ערד איז געווען אַ קלאָפּ אין האַרצן: טאָמער דערהערט עמעצער, אַ שכן אָדער סתם אַ פאַרבייגייער. דערצו האָט מען געדאַרפט פאַרהענגען די פענסטער אַזוי, אַז פון דרויסן זאָל מען ניט קענען אַריינבליקן; און אויך דאָס אינציקע ליכטל, וואָס מ׳האָט זיך דערלויבט, האָט מען צוליב פאַרזיכטיקייט אַזוי פאַרדעקט, אַז דאָס בלאַסע שיין זאָל נאָר זיין געניג מען זאָל זיך ניט צעקאַליעטשען די הענט . . .

און געווען איז נאָך אַ צרה: ווי ווערט מען פּטור פונעם אויסגעגראָבענעם זאָמד? פלעגט די אַלטינקע נח׳טע גיין וואָסערע צען מאָל אַ טאָג מיט איר גרויסן קאָשיק, און אַזוי אַרום צוביסלעך אַרויסגעטראָגן דאָס זאָמד וויט הינטערן שטאָט. גלויבט מיר, עס איז ניט געווען פאַר אירע כוחות — גיט צו דער משפּיע מיט אַ שמייכל — איך וואָלט דאָס היינט, אַן ערך אין איר עלטער (אַ בן שבעים בלי ע״ה), ניט געקענט באַווייזן. נו, דאָס זיינען געווען מסירת־נפש־כוחות. און דאָס איז שוין גאָר עפּעס אַנדערש!

בקיצור — אייגנטלעך איז עס בקיצור שבקיצור, און אפשר אַפילו דאָס אויך ניט . . . נו, ווען עס זיינען אַריבער די שלאָפלאָזע אַרבעט־נעכט איבער די כוחות, און די מקוה מיטן „בור״ פאַר מי־גשמים זיינען שוין געווען פאַרטיק, האָט זיך ערשט אַנגעהויבן אַ גאַנצע „פּרשה״: גיסן דעם צעמענט, צוציען רערן, אייניכטן דעם דאַך אויפצונעמען רעגן־וואַסער, ווי עס דאַרף זיין על פּי דין. אָבער דאָס איז נאָך ניט אַלץ: מען דאַרף קריגן אַ גרויסן „סאַמאָווער״ צו וואַרעמען די מקוה! וואו קריגט מען דאָס? ווי אַזוי באַווייזט מען דאָס, אַז ס׳איז אַלץ פאַרבונדן מיט סכנות נפשות ממש!

און שטעלט אייך פאָר, אַז אָט דער דאַרער יענקעלע האָט אַלץ געקראָגן. געקראָגן — האָט דער זקן אַ זאָג געטאָן מיט אַן אויפגערעגטער שטימע — דאָס הייסט ניט געקראָגן, נאָר פשוט „באַשאַפן״; גלויבט מיר, אַז דאָס איז געווען „יש מאין״.

וויבאַלד דאָס איז געווען אַ געפערלעכע שטיקל אַרבעט, און מען האָט „דאָרט״ קיינעם ניט געקענט געקענט געטרויען, איז יענקל אַליין געוואָרן אַן אינזשינער, אַ סטאַליער, אַ מעכאַניק, אַ פלאַסטערער און אַ „פלאַמבער״. ער אַליין מיט זיינע אייגענע הענט! בלויז פון מאָל צו מאָל האָט ער געהאַט עפּעס הילף פון נאָך עמעצן אַן „אייגענעם״.

נו, איצט פאַרשטייט איר שוין זיינע כוונות און זיינע פיל „רייד־עכצן״ מיט אַלע מיני מענטשן? אָט אַזוי האָט ער זיך דערערעדט און אומבאַמערקט זיך אויסגעלערנט פון אַ „פלאַמבער״ ווי אַזוי צו ציען אַ רער פון איין אָרט צו אַ צווייטן אָרט; פון אַן אינזשינער האָט ער דרך־אגב׳דיק אויסגעפונען נאָך אַ געוויסע אינפאָרמאַציע, און פון אַנדערע בעלי־מלאכות האָט ער זיך דערוואוסט ווי אַזוי אַמבעסטן צו מאַכן אַ דאַך צו „מקבל זיין מי גשמים״.

דאָס, פאַרשטייט איר שוין, זיינען געווען יענקל׳ס „שיחות חולין״! די אמת׳ע שיחות חולין של תלמידי חכמים שצריכים לימוד. וויל מען האָט געדאַרפט רעכענען אין אַזאַ וועג, אַז עס זאָל ניט פאַלן דער מינדסטער פאַרדאַכט אַז מען איז דאָ עפּעס אויסן.

און אָט אַזוי „צופעליק״, נאָך לאַנג־שעות־דיקע שמועסן, אויסהערנדיק מיט מאַטערניש אַלע מינים רייד־עריי־ען, האָט ער אויך אויסגעפונען, צום ביישפּיל, אַז ביי פלונית ופלונית, אויב עס וואָלט נאָר געווען אַ מקווה, וואָלט מען אפשר גע׳פּועל׳ט . . . נו, האָט מען דאָך זיי געדאַרפט אויף אַ געוויסן אופן לאָזן וויסן, אַז בעז״ה ס׳איז דאָ, און וואו און ווי אַזוי . . .

האָבן אים זיינע אומענדלעכע רייד־ענישן געהאָלפן צו דערגיין, אַז בתי׳ די פליקערן איז אַ אידענע וואָס אויף איר קען מען זיך פאַרלאָזן. מיט גרויס פאַרזיכטיקייט האָט ער מיט אָט דער בתי׳ פאַרצויגן אַ לאַנגן שמועס — און זי האָט מסכים געווען איבער־צוגעמען די אויפזיכט איבער דער מקווה. דער עיקר האָט זי געדאַרפט וויזן גרויס ברי׳שאַפט ביים אַריינוואַרפן אין „געוויסע קאָשיקעס״ די „צעטלעך״ מיט אינפאָרמאַציע וועגן דעם ענין.

דער „געשעפט״ איז שוין כמעט געווען געשלאָסן. יענקל האָט געוואוסט, אַז אויף איר האָט מען זיך געקענט פאַרלאָזן. און אויף פשוט׳ן מאַמע־לשון מיינט עס: אַפילו

מען זאָל איר ח״ו ברענען מיט געגליטע אייזנס וועט זי דעם „סוד״ ניט דערציילן.

און אָט, אַ קורצע צייט נאָכן „שליסן דעם געשעפט״, רופט זי זיך אָפּ צו יענקלען און זאָגט צו אים בזה הלשון: ר׳ יעקב, איר וווייסט דאָך אַז איך האָב שוין מיין לעבן דאָ אָפּגעלעבט. מיין מאַן איז שוין לאַנג אין גן־עדן; און איך האָב איינגעלייגט וועלטן אַז מיין מאיר׳קע זאָל זיין אַ „איד״. איר פּאָר־שטייט, ניט קיין תלמיד־חכם (אויף אַזאַ פּאַרגעניגן ריכט זיך ניט בתי׳ די פּליקערן), אָבער אַ איד — דאָס קומט דאָך מיר, אַזוי ווי אַלע אידן. נו, מסתמא האָב איך זיך פּאַרזינדיקט, ניט מסתמא נאָר אַוודאי, און פון מיין חסי׳ען האָב איך ניט קיין גרויס נחת. אלא וואָס דען, פון מיינע צוויי וועלכע זיינען דאָרטן מעבר לים — איז ווער וווייס וואָס ס׳טוט זיך מיט זיי. און דער עיקר, אַז זיי פון מיר קענען אויך קיין סך ניט וויסן. איז דעריבער, ר׳ יעקב, איר פּאַרשטייט דאָך, אַז אַ ליאַדע טאָג אַדער שעה קען מען מיך אַ נעם טאָן „אַהין״, ווייל די „צעטעלעך״ גייען דאָך אין די „קאָשיקעס״. וואָס איז? איז דען משה׳קע דעם פּאַריקמאַכער׳ס טאָכטער ניט קיין אידיש קינד? וועט קען דאָס אַריינקריכן יענעם אין האַרצן? וועט וווייס, אפשר. נו, וועל איך פּרואוון אויך מיט יענער. נאָר טאָמער טרעפט מען אַן אַזאַ וואָס איר מאַן איז גאָר פון די „דריי אותיות״, און זי גראָדע באַמערקט מיר? אַדער, וואָס דאַרף איך חושד זיין פּונקט אַ אידישע טאָכטער; אדרבא, אַ אידישע טאָכטער אוודאי ניט. הלואי טאָקע, רבש״ע. אָבער מאָלע וואָס אַ גוי, אַ שייגעץ, קען זיך פּונקט אַ דריי טאָן — און איך בין אַ פּאַרפּאָלענע. איז זייט אַזוי גוט און פּאַרגעדענקט מיין נאָמען: בתי׳ בת ר׳ ארי׳ ליב. איינמאָל אַ טאָג אַ קדיש איז אויך גוט; און פּאַר אַ פּרק משניות איז דאָך אַוודאי ניט אָפּצודאָנקען אייך . . .

גייענדיק אין גאָס האָט זיך ר׳ יענקל אַוודאי געטראָכט: יע, רבש״ע, האָסט פּאַרט אַ טייער פּאָלק; גוטע געשעפטן געמאַכט: אַכטונג געבן אויף אַ מקווה פּאַרן געצאָלט פון . . . אַ קדיש.

* * *

אין 38טן יאָר איז געווען אַ ספּעציעל קאַלטערווינטער. מיין טאָטע ע״ה, שוין דאָן אַ טיפער זקן, האָט געהאַט זיין הייזקע אויף דער זעלבער גאָס וואו ס׳איז אַמאָל געווען די שול. האָט ער אין טאָג דערהערט אַ קלאָפּ אין טיר — און פּאַר אים איז געשטאַנען אַ יונגער שייגעץ אין אַ מונדיר פון „ג.פּ.או.״: „זייט איר דאָוויד מאַיסעיעוויטש ק.?״ האָט דער מונדירטער שייגעץ געפרעגט. וועט מיין טאָטע האָט אים געענטפערט: „יאָ״, האָט ער אים דערלאַנגט אַ צעטעלע, און אַ וואָרף געטאָן הינטער זיך די וועדטער: „וועט איך האָב איר געפרעגט, וואָס איז דיין לעצטער וואונטש? האָט זי מיר געבעטן אַ פּען מיט אַ שטיקל פּאַפּיר. אָנגעשריבן, און געבעטן דאָס אייך איבערגעבן ווי אַמשנעלסטן״. די לעצטע פּאָר וועדטער פון גוי האָט דער טאָטע קוים אויפּגעכאַפּט, ווייל יענער איז שוין געווען מיט דער פּלייצע צו אים.

אין צעטעלע איז געשטאַנען: „בתי׳ בת ארי׳ ליב, קדיש, ווי צוגעזאָגט״. מיין טאָטע האָט גוט פּאַרשטאַנען וועד עס האָט „צו־געזאָגט״. האָט ער גלייך געפּרואווט זיך פּאַרבינדן מיט יענקלען און האָט אים, ענדלעך, אָפּגעזוכט. יענער איז שוין לאַנג געווען אַוועק פון אונזער שטאָט, און פּאַר דער צייט שוין „באַזוכט״ מער ווי עטלעכע שטעט . . .

עס האָט מיר דערציילט דער וואָס האָט דאָס צעטעלע איבערגעגעבן יענקלען, אַז בשעת׳ן לייענען ס׳צעטל האָבן זיך ברויסע טרערן־טראָפּנס געקייקלט איבער זיינע דאָרע באַקן. און תוך כדי דיבור האָט ער מיט אַ צעבראָכענער שטימע אַ פּרעג געטאָן: נו? און ווער האָט דאָס איבערגענומען? ווער פּאַרנעמט זיך דערמיט איצטער? ניט באַ־קומענדיק קיין ענטפער, האָט ער נאָר גע־זאָגט, אַז מען דאַרף עפּעס טאָן.

מיט אַ פּאָר חדשים שפּעטער, האָט מיין טאָטע אָנגעהויבן זאָגן צוויי קדישים — איינעם פּאַר בתי׳ בת ארי׳ ליב, און דעם צווייטן פּאַר יעקב בן משה ברוך.

איצט וווייסט איר שוין ווער דער יענקל איז געווען? — האָט דער עלטערער חסיד און משפּיע אויסגעפּירט, מיט אַ פּאַרבענקטן גלי אין זיינע וואַרעמע אויגן.

אונסיל נשי ובנות חב"ד
77 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ. י.

אדר־ניסן ה'תשל"ו,
באַנד 17, נומער 4 (67)

פריין 75 סענט

דער חינוך

איגגל לייגט תפילין — פון הענדל ליבערמאן ע"ה

* * *

דער שער־בלאַט פון היינטיקן נומער „אידישע היים" איז באַצירט מיט אַ בילד געמאָלן פון דעם גרויסן חסידישן קינסטלער ר׳ הענדל ליבערמאַן ע״ה, וואָס איז נפטר געוואָרן דעם הייַ־יאָריקן תענית־אסתר. זיינע פרעכטיקע קונסט־בילדער, באַזירט אויף טיף־אידישע און האַרציק־חסידישע מאָטיוון, האָבן שוין מערערע מאָל באַשיינט און באַשיינט אונזער צייט־שריפט — און דער געאַכטעטער קינסטלער האָט זיכער פאַרדינט מ׳זאָל אים ווידמען די שער־זייטן פון דעם נומער, וואָס דערשיינט באַלד נאָך זיין פטירה. דאָס בילד, ווי יעדער זעט, שטעלט פאָר די געשטאַלט פון אַ יונגינקן בר־מצוה־בחור׳ל אינעם הויכפונקט פון זיין אַריינטריט אין דער וועלט פון תורה ומצוות — ביים מקיים זיין די מצוה פון הנחת תפילין. און דער אינהאַלט פון בילד גיט אין אַ געוויסן זין אַ סימבאָלישן אָנדייט אויף אַ כאַראַקטעריסטישן הויפט־שטריך אינעם וועזן פון גרויסן חסיד־קינסטלער: טראָץ זיין טראַגיש־איינזאַמען לעבן דורך לאַנגע יאָרצענדליקער (פאַרלוירן זיין ווייב און קינדער אין די מלחמה־יאָרן), האָט ער אָבער אויך אויף זיינע עלטערע יאָרן געשפּרודלט מיט יונגשאַפט, מיט יוגנטלעכער ענערגיע און מיט אידיש־חסידישער האָפענדיקייט; און מיטן זעלבן יוגנטלעכן ברויז האָט ער אין זיינע קינסטלעריש ווערק וואונדערלעך־בילדעריש אויפגעפרישט די אינציקאַרטיקע שיינקייט פון דער אידישקייט־וועלט, די קוועליקע ליכטיקייט אין אַ לעבן פון תורה ומצוות, די נשמה־רייכקייט פון אַ חסידישן דרך החיים. אַן אָפּשטאַמיקער פון דורות באַרימטע חסידישע משפּחות, איז אין ר׳ הענדל׳ס פערזענלעכקייט ווי אין זיינע שאַפונגס־ווערק, געקומען צום אויסדרוק די קאָליר־פול־חסידישע ירושה־אייגנשאַפטן — די חסידישע וואַרעמקייט, די געפיל־פולע ידידות, די צוגעלאָזנקייט צו יעדן אייגעם, די ניט־פאַרריסנקייט און די חסידישע לעבעדיקייט און פריידיקייט ביי אַ מצוה, ביי אַ וואָרט תורה ותפלה (און ווידער טראָץ דעם פערזענלעך־ביטערן גורל־החיים). און כמים הפּנים לפּנים: ר׳ הענדל האָט געגאָסן פון גרויס פאַרערונג און ליבלעכער פריינטשאַפט מצד דעם גאַנצן חסידישן ציבור, גרויס ווי קליין; און ער האָט איבערהויפט זוכה געוועזן צו גרויסע קירובים — פון „בית חיינו".

די רעדאַקציע

די אידישע היים

פֿערטל יאָר שריפט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

ניסן, ה׳תשל״ו — באַנד 17, נומער 4 (67)

די הכנה צו גאולה — ר׳ יהודי . . . . . א

השקפה — הרב ד״ר נ. מינדעל . . . . . ה

דאָס ליכט וואָס הערשט אויך אין דער פינסטער — הרב א. פלטיאל . . . . . ז

„פרייהייט" און „חירות" — ה. יודקינד . . . י

די אייביקע „באַנייאונג" פון די ימים טובים — צ. יאיר . . . . . יג

אַ געשפּרעך מיט אליהו הנביא — ד. זאַריצקי . טו

דעם קאַפּ דאַרף מען ניט פאַרלירן — ר׳ מונדשיין . . . . . יח

כאַסקל האָט געוואונען (דערציילונג) — ד. ראָזנסקי . . . . . כ

די הכנה צו גאולה

● י. יהודי

דער רבי שליט"א האָט אין אַ שיחה קדושה זיך אָפּגעשטעלט און מבאר געווען דאָס וואָס די תורה זאָגט וועגן דער גאולה העתידה: „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" — אַז ביים אַרויסגיין פון לעצטן לאַנגן גלות און אַריינקום אין זמן הגאולה וועט דער אויבערשטער ווייזן די „נפלאות", די וואונדערלעכע נסים און חסדים, אָט ווי ער האָט עס אונז געוויזן ביי גאולת מצרים. יציאת מצרים איז ענלעך, איז ווי אַ משל, אויף דער גאולה שלימה פון לעתיד לבא.

ביים סאַמע סוף פון גלות מצרים, איידער דער אויבערשטער האָט אויסגעלייזט די אידן ביד רמה, האָט ער אָנגעזאָגט די אידן „משכו וקחו וגו' " — מ'זאָל נעמען און צוגרייטן אַ שעפּס פאַר דעם „קרבן פּסח" — „שה לבית אבות". דעם קרבן פּסח האָבן די אידן געדאַרפט שעכטן ערשט ביים סוף פערצנטן טאָג פון ניסן, אָבער דער אָנזאָג פון אויבערשטן איז געווען, אַז דאָס נעמען, קויפן און באַשטימען דעם שעפּס פאַר אַ קרבן האָט געדאַרפט זיין דעם צענטן טאָג אין ניסן (דער דאָזיקער טאָג איז געווען שבת — און דערפאַר וועלט דער שבת פאַר פּסח גערופן „שבת הגדול" — דער גרויסער שבת וואָס אין אים איז געווען אַ גרויסער נס). פאַרוואָס האָבן אידן געדאַרפט צוגרייטן דעם שעפּס צוליבן קרבן פּסח מיט גאַנצע פיר טעג פריער און אים האַלטן ביי זיך אַזויפיל טעג?

דער טעם דערפון איז: בכדי אַרויסרופן ביי אידן דעם כח פון שטאַרקער אמונה ובטחון ביז צו מסירת נפש אין פּועל ממש — און דאָס האָט זיך אויפגעטאָן ביים נעמען און האַלטן דעם שעפּס אין משך פון פיר טעג. וואָרום, ווי באַוואוסט, איז דער שעפּס געווען די עבודה־זרה פון מצרים, ס'איז געווען זייער געץ צו וועלכן זיי האָבן געדינט. און פאַרשטייט זיך, אַז אַזאַ אַקט, ווי שעכטן אַ שעפּס, האָט ביי די מצרים געמוזט אַרויסרופן דעם שטאַרקסטן ווידער־ווילן, דעם שארפסטן צארן און רציחה; דאָס מיינט דאָך די גרעסטע דערנידערונג און פאַרניכטונג פון זייער „פאַרהייליקטן" אָפּגאָט! און וויבאַלד אַזויפיל אידן האָבן זיך איינגעשאַפן און געהאַלטן די שעפּסן גאַנצע פיר טעג אין זייערע הייזער, האָט עס ניט געקענט אַדורך אומבאַמערקט פון די אויגן פון די שכנישע מצרים און געוויס אַרויסגערופן פרעגענישן און פאַרשענישן מצד די מצרים.

און טאַקע דערפאַר האָט דער אויבערשטער געהייסן די אידן צוגרייטן דעם קרבן פּסח־שעפּס מיט פיל טעג פריער — זאָלן די מצרים זען און פרעגן, און זאָלן די אידן ענטפערן און זאָגן דעם אמת אַן מורא: מיר נעמען דעם שעפּס בכדי צו שעכטן אים ווי אַ קרבן צום אויבערשטן, טאַקע אייער עבודה־זרה וועלן מיר שעכטן, וויל אַזוי האָט דער אויבערשטער אונז אָנגעזאָגט!

איז אין דעם געקומען צום אויסדרוק די גרעסטע אידישע שטאַרקייט פון בטחון און אמונה בהשם, די גרייטקייט אויף מסירת נפש ממש פאַר השי"ת; און אָט דער שטיין אין אַ תנועה פון מסירת־נפש, ניט מורא האָבן און ניט נתפעל ווערן פון דעם רציחה־צאָרן וואָס דאָס קען אַרויסרופן ביי די מצרים — אָט דאָס איז געווען די הכנה און אַריינפיר צו דער גאולה פון יציאת מצרים.

און „כימי צאתך מארץ מצרים", אַזוי ווי דאָס איז געווען די הכנה ביי יציאת מצרים,

אזוי ווי ביי יציאת מצרים האט זיך געפאדערט די תנועה פון מסירת נפש אויף צו ברענגען דעם קרבן פסח, צו שעכטן די עבודה־זרה פון מצרים, ניט רעכענענדיק זיך מיט די תוצאות וואס דאס קען ארויסרופן ביי די מצרים — און דאס איז געווען דער פארבאדינג צו דער גאולה; וואהרום קיין מצוות האבן דאך די אידן נאך ניט פארמאגט, ווי דער פסוק זאגט: „ואת ערום וערי" — אידן זיינען נאך דעמאלט געווען „נאקעט" פון מצוות; און וואס נאך מער: ס'איז דאך דאן געווען די טענה אויף אידן אז „הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה", אז אויך אידן זיינען אין מצרים געווען ניט ריין פון דער טומאה פון עבודה־זרה — און דערפאר האט זייער גאולה געקענט קומען דווקא דורך זייער מסירת־נפש גרייטקייט אויף מקיים זיין דעם אויבערשטנס אנזאג צו שעכטן די שעפס־עבודה־זרה פון מצרים — ארויסציען פון דער טומאה און איבערטראגן אינגאנצן אין וועלט פון קדושה, פון ג־טלעכקייט. אזוי וועט אויך די גאולה העתידה קומען דווקא דורך דער תנועה פון זיין גרייט אויף מסירת נפש פאר דעם אויבערשטנס אן אנזאג.

דער רבי שליט"א האט אין יענער שיחה ק' ניט אויסגעטייטשט אין וואס באשטייט דאס מסירת־נפש'דיקע „שעכטן די עבודה־זרה" אין אט די איצטיקע טעג פון פאר דער גאולה העתידה, וואס אין דעם גלייכן זיך די טעג פון פאר יציאת מצרים מיט די טעג פון ערב דער גאולה שלימה. וואהרום, ווי דער רבי שליט"א איז דארט מדגיש, וויבאלד די תורה פארגלייכט זיי, מוז מען דאך געפינען אן ענלעכקייט צווישן זיי אין אלע פרטים, אויך אין דעם אז דער איצטיקער מסירת נפש דארף קומען בשייכות צו „שעכטן" און פארניכטן אן ענין פון עבודה־זרה. וועלן מיר פרואוון פארטייטשן אביסל לפי עניות דעתנו נאר בשייכות צו איין פרט — ווייל „הפך בה והפך בה דכלא בה", און אפשר וועלן מיר בע"ה מכוון זיין אביסל צום אמת.

* * *

ס'איז כדאי אפצושטעלן זיך אויף א מערקווירדיקן ענין. מיט דער ערשטער מכה, וואס דער אויבערשטער האט געבראכט אין מצרים, איז געשלאגן געווארן דער טייך נילוס — די עבודה־זרה פון מצרים; און אויך ביי סאמע סוף פון די צען מכות האט מען ווידער געדארפט צעברעכן אן עבודה־זרה פון מצרים, אן אנדער עבודה־זרה — שעכטן א שעפס, צו וועלכער די מצרים האבן געדינט.

„ובכל אל־הי מצרים אעשה שפטים" — איז קיין חידוש ניט וואס די מצרים האבן געדינט מערערע עבודה־זרה'ס. מ'קען אבער זאגן, אז דער אונטערשייד צווישן די צוויי מצרישע עבודה־זרה'ס באשטייט דערין: ווי באזואוסט, האט דער טייך נילוס מיט זיך פארגעשטעלט אין דרך הטבע דעם הויפט־קוואל פון באשפייזונג און דערנערונג פארן גאנצן לאנד; דער טייך האט אנגעטרונקען און באפרוכפערט דעם באדן און אזוי ארום איז פון אים געווען אפהענגיק דער וואוקס און גערעטעניש פון אלע סארטן שפייז פאר אלדאס לעבעדיקע אין מצרים. דערפאר האבן די מצרים „פארהייליקט" און פארגעטשקעט דעם טייך, אים געמאכט פאר אן אפגאט.

מיינט עס, אז די עבודה־זרה פון נילוס האט געהאט אן אלגעמיינעם כארקטער; א געצנדינערישע פארפירעניש וואס האט ארומגעכאפט און באאיינפלוסט דעם גאנצן המון און אפילו פארמאגט א שטיקל אנהאלט אין „שכל" — הגם אין פארקריפלטן אויבנאויפיקן „פארשטאנד": „מ'זעט" דאך וויי דער טייך „באזארגט" זיי מיט דאס נויטיקסטע!

דאקעגן דאס באטראכטן די „שעפס" ווי א געץ איז געווען מער פון אן אינדיווידועלן כארקטער; און ס'איז געווען אזוי צו זאגן דורכאויס א געצנדינערישע אומלאגישע איינגע־

גלויבטקייט אין אַן עבודה־זרה, אַן דעם כלומר׳שטן „שכל׳דיקן" אונטערשלאָק, ווי ביי דער נילוס־עבודה זרה.

וועג השי״ת האָט געדאַרפט אַרויסהויבן די אידן פון דער טומאה פון מצרים, אין וועלכער זיי זיינען געווען פאַרזונקען, האָט דער אויבערשטער געבראָכן די אַלגעמיינע עבודה־זרה, יענע טומאה און קליפה פון מצרים וואָס איז געווען די הויפט־אידייע און די כלומר׳שטע „אידעאָלאָגישע באַזע" פון דער עבודה־זרה, וואָס האָט אַרומגענומען דאָס גאַנצע לאַנד. דאָס איז די עבודה־זרה וואָס באַזירט זיך אויפן פאַרבלענדערישן אייגנדרוק, אַז די כחות פון טבע, די טייך־וואַסערן וואָס באַפרוכפערן די ערד, זיינען ח״ו די „הערשער" און באַשפייזער פון וועלט. פון אַזאַ עבודה־זרה־פאַרפירערניש, וואָס אָפּעריִרט מיט כלומר׳שטע „באַווייזן" פון וועלטלעכער „לאָגיק", האָבן זיך די אידן געקענט באַפרייען ערשט דאַן וועז דער אויבערשטער האָט נסים׳דיק געשלאָגן אָט דעם עבודה־זרה־„אידעאַל" און געוויזן אַז דער סאָמע וועזן פון טייך איז „כחומר ביד היוצר" אין דעם אויבערשטנס „האַנט".

אָבער נאָכדעם ווי די נסים ונפלאות האָבן געבראַכט צו דער דערוואַכונג פון דער אידישער אמונה, האָט זיך געפאָדערט, בכדי אינגאַנצן צו אַרויסהויבן זיך פון טומאת מצרים, אַז די אידן זאָלן באַזייטיקן און פאַרניכטן יעדן אויסדרוק פון עבודה־זרה, וואָס קען אָננעמען דעם אויסזען אַפילו פון אַן אומשולדיקן שעפּס.

און אין אַ געוויסן זינען איז די שעפּס־עבודה־זרה נאָך ערגער און שעדלעכער ווי די נילוס־עבודה־זרה, זי איז אַ טיפערער כח פון טומאה וואָס קען זיך קעגנשטעלן דער אמונה בהשם אויך נאָכדעם ווי די כלומרשט „שכל׳דיקע" עבודה־זרה ווערט צעבראָכן. ס׳איז דער כח פון טומאה צו ווירקן מיט ניט־שכל, אַפילו מיט היפך פון שכל און זוכט צו פאַר־וואַנדלען אַ נעבעכדיקן שוואָכן שעפּס אין אַ סאָמע אָפּגאָט. קעגן אַזאַ טומאה האָט זיך געדאַרפט קעגנשטעלן די גאַנצע קראַפט פון ריינער אידישער אמונה מיט דער גרעסטער שטאַרקייט פון מסירת־נפש — אין דעם אופן פון „זה לעומת זה". אָט די ווירקונג פון פלאַמיקסטער אמונה און מעכטיקן כח פון מסירת־נפש, אָט דער אויפוואַך פון נקודת הנשמה ביי אידן — דאָס גופא איז שוין דער אויסדרוק פון גייסטיקער גאולה און דאָס ברענגט שוין במילא אויך די פשוט־גשמיות׳דיקע גאולה. (ווי מיר געפינען דאָס אויך ביי קריעת ים־סוף: כל זמן ביי אידן האָט ניט אויפגעוואַכט דער פונק פון מסירת־נפש, האָט זיך דער ים ניט געשפּאָלטן, איז נאָכניט געקומען זייער אויסלייז פונעם ביטערן קלעם ביים ים־ברעג; אָבער ווי נאָר נחשון בן עמינדב איז מסירת־נפש׳דיק אַריינגעשפרונגען אין ים, איז באַלד געקומען די פּלאי־פּלאָאימ׳דיקע שפּאַלטעניש פונעם ים).

* * *

די חז״ל זאָגן, אַז אין אַ געוויסער פאַרגאַנגענער תקופה איז געבראָכן געוואָרן די קראַפט פון דעם יצר־הרע צו עבודה־זרה. דאָס איז געזאָגט געוואָרן בנוגע דער תאווה צום פשוטן דינען עבודה־זרה ר״ל. אָבער דער אינהאַלטלעכער באַגריף עבודה־זרה איז געבליבן אויך נאָכדעם, און אפשר אין אַ גרעסערער מאָס. דער באַגריף עבודה־זרה — אַן „עבודה" וואָס איז פרעמד צו קדושה — נעמט אַרום יעדער טואונג, רייד און געדאַנק וואָס איז ניט פאַרן אויבערשטן, וואָס מען מאַכט דערפון אַ ווען פאַר זיך — ווייל דורך דעם ווערט מען אָפּגעריסן פון אויבערשטן, גלייך ווי מ׳וואָלט געדינט עבודה־זרה.

עס זיינען אָבער פאַראַן אַזעלכע וועלטלעכע פאַרפירערנישן, אידייעס און שיטות, וואָס פאַרמאָגן טאַקע דעם פולן „טעם" און „ריח" פון עבודה־זרה; אָט די וועלט־כוחות פון טומאה וואָס פאַרסמען די מענטשן מיט געצנדינגערישער פאַרקאַכקייט, פאַרגלויבקייט, צו קניען זיך און בוקן זיך צו יעדער אומווירדיקייט.

אויף דעם געביט האָבן אידן אין משך פון לאַנגן גלות געפירט אַ שטענדיקן קאַמף

און געראַנגל מיט כל המיני אויסדרוקן און אַנטוויקלונגען פון וועלטלעכע עבודה־זרה׳ס. אין די לעצטע דורות, אידער די טומאה דאַרף געצלעך פאַרשווינדן פון דער וועלט, האָט דער צד הטומאה אויסגעלאָדן איר פינסטערן קוואַל און פאַרפלייצט די וועלט מיט אַלערליי שטראָמען פון עבודה־זרה׳דיקע אידייעס און אידעלאָגיעס. זייער אומגליקלעכע קראַפט איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס אי זיי האָבן כלומרשט פאַרמאָגט מאַראַלישע און לאָגישע „יסודות" און אי מ׳האָט דערביי געפאָדערט אַ געצנדינערישע פאַרהערלעכונג און אומבאַגרענעצטע איבערגעבנקייט. דאָס זיינען די אַלע סאָרטן רעוואָלוציאָנערע און ראַדיקאַלע שיטות און „איזמען", סאָציאַלע באַוועגונגען און אידייאישע ריכטונגען וואָס האָבן פאַרפלייצט און פאַר־כישופ׳ט מענטשן און מדינות, און בעוונותינו הרבים אויך גרויסע טיילן פון אידנטום. צום גרויסן אומגליק האָבן אָט־די עבודה־זרה׳דיקע ריכטונגען אַנגעמאַכט ריזיקע חורבנות אין אידישן פאָלקס־לעבן.

מ׳קען זאָגן, אַז איינע פון די הימל־צייכנס, אַז דער לאַנגער פינסטערער גלות דער־נענטערט זיך צום סוף, איז דער פאַקט וואָס מיר זעען איצט אַ דערשיינונג וואָס גייט פאַראַלעל מיט דעם וואָס איז געשען ביים סוף פון גלות מצרים — הגם אַז איצט איז עס דערווייל נאָך ניט אין אַן אָפן־נסימ׳דיקן אופן. ענלעך צו דער מכת „דם" וואָס האָט געשלאָגן די אַלגעמיינע פאַרפירעניש פון דער נילוס עבודה־זרה — האָט אויך איצט דער אויבערשטער צעבראָכן דעם גאַנצן רוקן־ביין פון די אַלע פאַרפירערישע אידייעס, וואָס האָבן כלומר׳שט געהאַט אַלע באַווייזן, אַז זיי וועלן „פירן" די וועלט צו גליק און וואוילזיין. פון יעדןווינקל הערט מען אַלץ אָפטער אויפריכטיקע שטימען וועגן דעם פולשטענדיקן באַנקראָט פון גאַנצן וועלטישן פראָגרעס און די אַלע אַזוי פאַרהערלעכטע אויפטוען און דערגרייכונגען אויפן געביט פון פילאָזאָפיע, סאָציאָלאָגיע, פעדאַגאָגיע, הומאַניזם אא״וו. און מערקווירדיק: די פרוכטן פון די אַלע „איזמען" ליגן צעשלאָגענע און צעממית׳טע אינעם אייגענעם „בלוט".

(און אַז מ׳וויל זיך גריבלען קען מען, דוכט זיך, געפינען, סימבאָליש, די צייכנס פון נאָך געוויסע „מכות מצרים", מיט וועלכע די מאָדערנע וועלט מיט אירע עבודה־זרה׳ס וועלן איצט געשלאָגן. און וואָס נאָכמער: מענטשן מיט אַביסל אַ ניכטערן בליק וועלן, אין די משונה׳דיקע דערשיינונגען און „מכות" פון דער צייט, מוזן דערקענען אַז דאָס איז „אצבע אלקים"! מען דאַרף נאָר זוכה זיין, אַז דער „אצבע אלקים" זאָל דורכברעכן דעם חושך פון וועלט און טאַקע מיט די פולע אותות ונפלאות ווי ס׳זיינען געווען ביי „ימי צאתך מארץ מצרים".)

אָבער נאָכדעם ווי אָט־די אַלגעמיינע וועלט־פאַרכאָפנדיקע עבודה־זרה׳ס ווערן נאָכאָנאַנד צעבראָכן פאַר אונזערע אויגן, מאָנט זיך ערשט פון אונז אידן צו צעברעכן און שעכטן מיט דער גרעסטער מסירת נפש יענע באַזונדערע עבודה־זרה׳ס, וואָס דרינגען אַריין אין אונזערע הייזער, וואָס זיינען „פאַרבונדן" מיט אונזערע אינטימסטע וויקלען אין לעבן. דאָס הייסט פאַראַן אַזעלכע געביטן פון לעבן, וואָס אָן דעם קען מען ניט עקזיסטירן; מ׳מוז זיך דערמית באַנוצן פאַר חיונה, פרנסה, געזונט אא״וו — זיי קען מען ניט און מען דאַרף ניט איגנאָרירן. אדרבה, די תורה זאָגט „קחו" — מ׳דאַרף נעמען, אָבער נאָך פאַרן נעמען מוז זיין „משכו", מ׳מוז זיי אַוועקציען, אַוועקרייסן פון זייער עבודה־זרה׳דיקער שייכות. אַ יד דאַרף ווייסן, אַז די סאָמע „אומשולדיקע" טעגלעכע געברויכן, אַפילו די כלומרש׳ט אייגעלע און שטיל־שוואָכינקע ווי שעפסעלעך, קען זיין אַ שטיק עבודה־זרה!

פאַראַן, למשל, אַ ברייטע דערשיינונג אין לעבן, פון וועלכן ס׳שפירט זיך אָט דער ספעציפישער געוועך פון דער שעפס־עבודה־זרה, וואָס האָט אַפילו ניט די „דעקונג" פון אַ פיצל לאָגיק און אידייע, דהיינו: דאָס נאָכטאַן די גאַס, דאָס נאָכלויפן די אומווירדיקע

(סוף אויף זייט יד)

● הרב ד"ר ניסן מינדעל

(פערטער אַרטיקל)

בהמשך צום ענין פון טעקסט־ביכער בכלל, און אין דעם געביט פון געשיכטע (היסטאָר־יע) בפרט, איז שוין באַמערקט געוואָרן, ווי אַלגעמיינע, וועלט־געשיכטע ווערט גע־שריבן; ווי לייכט עס איז צו פעלשן, ביוד־עים אָדער בלא יודעים, דעם גאַנג פון געשיכטע, און אַז אויף דעם געביט איז ריינע אָביעקטיוויטעט און אמת׳דיקייט כמעט ניט בנמצא. מיר האָבן אויך באַרירט דעם ענין בנוגע אידישער געשיכטע, און האָבן אָנגעוויזן, אַז די אידישע היסטאָריקער פון משכילים־חדר זיינען בכלל נאָכגעגאַנגען אין די פוסטריט פון אַלגעמיינע היסטאָריקער און האָבן באַהאַנדלט אידישע געשיכטע לויט זייער מוסטער. זיי האָבן זיך ניט־וויסנדיק געמאַכט, אָדער האָבן ניט־געוואָלט אַנער־קענען, אַז אידישע געשיכטע איז אייגנאַרטיק און איז אַנדערש פון דער געשיכטע פון אַנ־דערע פעלקער. זיי האָבן פשוט איגנאָרירט פונדאַמענטאַלע פאַקטן, וועלכע שטעלן די געשיכטע פון אידישן פאָלק אין אַ קאַטע־גאָריע פאַר זיך. דערביי האָבן מיר דערמאָנט פאַקט נומער איינס — דאָס וואָס זיי האָבן פאַרלייקנט דעם ענין פון דער ג־טלעכער השגחה פרטית וואָס פירט אָן מיט דעם גורל פון אידישן פאָלק. און איצט וועלן מיר פאָרזעצן מיט פאַקט נומער צוויי:

ווען מ׳באַטראַכט די אידישע געשיכטע נאָכן חורבן בית־שני, ד. ה. די געשיכטע פון אידן אין גלות צווישן די פעלקער, ביזן היינטיקן טאָג, אַ קיימא־לן פון איבער 1900 יאָר, און דאָס איז דאָך — אין דער הינזיכט פון צייט — די גרעסטע טייל פון אונזער געשיכטע אלס אַ פאָלק, וואָרום פון יציאת־מצרים און מתן־תורה (אין יאָר ב׳תמ״ח), וועלן אידן זיינען געוואָרן אַ פאָלק, ביז היינטיקן יאָר ה׳תשל״ו, זיינען דורך 3288, במילא איז דאָך 1900 פיל מער ווי העלפט — זעט מען ערשט ווי אייגנאַרטיק און אַנ־דערש עס איז די געשיכטע פון אונזער פאָלק, וואָס האָט ניט קיין גלייכן אין קיין אומה ולשון. אונזער געשיכטע איז אין גרעסטן טייל אַ גלות־געשיכטע! עטלעכע דאָטעז וועלן דאָס נאָך קלאָרער מאַכן: פון דער צייט וועלן יהושע בן נון האָט אַריינגעפירט די אידן אין ארץ־ישראל ביז דעם חורבן בית־ראשון זיינען דורך 850 יאָר. די תקופה פון בית־שני האָט געדויערט 420 יאָר; סך־הכל 1270 יאָר. און אויך אין פאַרלויף פון דער דאָזיקער צייט זיינען די אידן ניט שטענדיק געווען אינגאַנצן „פאָליטיש״ אונאָפהענגיק. אַנטקעגן דעם האָבן מיר געהאַט 70 יאָר גלות בבל און די 1900 יאָר פון איצטיקן גלות. שטעלט זיך דאָך אַ קאָרדינאַלע פראַגע: ווי האָט אַ קליין פאָלק, וואָס איז צעזייט און צעשפרייט צווישן אַלע פעלקער אין דער וועלט, און דערצו גאָר פיינטלעכע פעלקער, באַווייזן צו עקזיסטירן און אָנהאַלטן אַן אייגענע אידענטיטעט און זעלבסטשטענ־דיקייט? וואָס האָט אידן פאַראייניקט און פאַראייניצקט אלס אַ פאָלק אין זיין לאַנגער גלות געשיכטע? וואו האָבן אידן געשעפט דעם כוח צו ביישטיין די פאַרפאָלגונגען פון אַזאַ פיינטלעכער וועלט און סביבה?

פון דער אַלגעמיינער געשיכטע ווייסן מיר, אַז דאָס עקזיסטענץ פון אַ פאָלק איז ענג פאַרבונדן מיט אַן אייגענעם לאַנד און מלוכה. וועגן גרויסע און מעכטיקע פעלקער זיינען באַזיגט געוואָרן, אפילו וועגן זיי זיינען ניט פאַרטריבן געוואָרן פון זייערע לענדער, האָבן זיי אויפגעהערט צו עקזיסטירן. זיי האָבן זיך פולשטענדיק אַסימילירט מיט זייערע זיגער. אַזוי זיינען אַראָפ פון דער וועלט אַרעמע די מעכטיקע פעלקער פון אַשור און בבל מצרים און פרס ומדי וכו׳ וכו׳; זיי זיינען פאַרשוואונדן געוואָרן צוזאַמען מיט זייערע ציווייליזאַציעס. אויף זייערע חורבות זיינען אויפגעקומען נייע פעלקער מיט נייע ציווילי־זאַציעס. ווער רעדט נאָך וועגן באַזיגטע פעל־קער זיינען פאַרטריבן געוואָרן אָדער איבער־

געזידלט געוואָרן אין אַנדערע לענדער, און דאָס האָט אויך פאַסירט אין פיל פאַלן — פון זיי איז גאָרניט איבערגעבליבן קיין שריד ופּליט. אויב דאָס אידיש פאַלק איז כּכל הגויים — ווי קומט עס וואָס מיר אידן זיינען געבליבן אַ פאַלק אויך נאָכדעם ווי מיר האָבן פאַרלאָרן אונזער לאַנד און זיינען פאַרטריבן געוואָרן אין גלות צווישן די פעלקער?

אויב בא אַנדערע פעלקער איז די שפּראַך אַ וויכטיקער פאַקטאָר וואָס פאַראייניקט זיי, און אַ פראַנצויז איז דער וואָס רעדט פראַנצויזיש, אַ רוס דער וואָס רעדט רוסיש און אַ פּאָלאַק דער וואָס רעדט פּויליש, אא"וו — קען מען דאָך ניט אָנוועגדן די זעלבע קריטעריע לגבי דעם אידישן פאַלק, וואָרום אידן האָבן זיך באָנוצט מיט פאַרשידענע שפּראַכן אין טאָג־טעגלעכן לעבן, שפּראַכן וועלכע האָבן זיך געביטן פון צייט צו צייט און פון אָרט צו אָרט. אַפילו זייענדיק אין ארץ־ישראל אין די צייטן פון בית־ראשון האָבן אידן זיך פיל באָנוצט מיט אַראַמייאיש, און אין די צייטן פון בית־שני האָבן אי[illegible]ך פיל באָנוצט מיט גריכיש.

אויב מ'וויל אָביעקטיוו אָנאַליזירן די פאַקטאָרן וואָס האָבן געקענט באַשטימען אידישע אייניקייט און עקזיסטענץ־פיאיקייט, מוז מען זוכן אָזאַ מין פאַקטאָר אָדער פאַקטאָרן, וועלכע האָבן זיך ניט געביטן אין פאַרלויף פון דער גאַנצער אידישער געשיכטע. דאָס אייניקע זאָך וואָס האָט זיך ניט געביטן בא אידן אין אַלע צייטן און אין אַלע לענדער, איז די תורה און מצוות. די זעלבע תורה און די זעלבע מצוות האָבן אידן אָפּגעהיט אין אַלע צייטן און אין אַלע ערטער וואו אידן האָבן געלעבט. מוז מען דאָך קומען צום לאָגישן אויספיר, אַז די אייניקע זאָך וואָס פאַראייניקט אידן און פאַרזיכערט זייער עקזיסטענץ אַלס אַ פאָלק איז זייער פאַרבונד מיט תורה און מצוות. און ויבאַלד אַז דאָס איז די מציאות און אַן אומשטרייטבאַרער פאַקט, איז דאָך ניט שייך צו האָבן אַ פּערזענלעכע מיינונג וועגן דעם; און צי מ'פאַרשטייט דאָס מיטן שכל צי ניט, ענדערט דאָס ניט די מציאות. דעריבער, אויב אַ היסטאָריקער פון אידישער געשיכטע שאָצט דאָס ניט אָפּ, אָדער אונטערשטרייכט דאָס ניט, ווי געהעריק, איז דאָס פשוט אַ פעלשונג פון אידישער געשיכטע, אָדער זיי הויבן ניט אָן צו פאַרשטיין, וואָס אידישע געשיכטע איז.

פאַקט נומער דריי: מ'שמועסט איין דעם עולם, אַז עס זיינען פאַראַן פאַרשידענע "ריכטונגען" אין אידישקייט — אָרטאָדאָקסישע אידן, קאָנסערוואַטיוו, רעפאָרמירטע. דרך אגב זיינען די אַלע דריי צונעמען, ריכטיקער — צוטשעפּענישן, ניט קיין אידישע באַגריפן. ספּעציעל קאָמיש איז דער אויסדרוק "רעפאָרמירטע" אידן, אָן אויסדרוק וואָס ווערט געווינלעך באַנוצט וועגן אַ פאַרבראָכענער וואָס איז "רעפאָרמירט" גאָר וואָרן, אָדער וועגן אַנשטאָלטן צו "רעפאָרמירן" יונגע פאַרבראָכענערס. איז דאָך אַ "רעפאָרמירטער" איד פונקט דער היפּך דערפון... יעדנפאַלס, מ'האָט זיך אינגעראָדט, אַז אין די לעצטע פאָר הונדערט יאָר האָט זיך אידישקייט "צעטיילט" אויף די דערמאָנטע דריי ריכטונגען, כאילו אַז אַלע האָבן די זעלבע עקזיסטענץ־באַראָכטיגונג פון יורידישן שטאַנדפונקט. אויף דעם סמך שאַפּט זיך אַ רבֿישע אָרגאַניזאַציע מיט פאַרשטייער פון אַלע דריי ריכטונגען, אויף אַ ריין־דעמאָקראַטישן אופן, וואו אַ פאַרשטייער פון יעדער ריכטונג האָט זיין ריי, צו זיין פּרעזידענט און ריידן אין נאָמען פון דעם "רעליגיעזן אידנטום"; און עס איז עלול אַז עס זאָל זיך שאַפן אַ פאַרבאַנד פון שולן, ווידער פון אַלע דריי ריכטונגען, וכו' וכו'. איז דאָס אויך אַ באשיינפּערלעכע פעלשונג פון אידישער געשיכטע, שוין אָפּגערעדט פון דעם חורבן וואָס דאָס ברענגט אין אידישן לעבן.

דער אמת איז, אַז עס זיינען מקדמת־דנא געווען באַוועגונגען, וועלכע האָבן אָפּגענויגט פון תורה מסיני. שוין טאָקע באַלד ביים באַרג־סיני נאָך מתן־תורה — די וועלכע האָבן געדינט דעם עגל הזהב. שפּעטער זיינען געווען די וועלכע האָבן געדינט דעם בעל; נאָך שפּעטער זיינען געווען די צדוקים; נאָך שפּעטער זיינען געווען די קראים; נאָך שפּעטער זיינען געווען די שבתי־צבי'ניקעס און פראַנקיסטן, אא"וו. טייל פון די דערמאָנטע באַוועגונגען האָבן געדויערט אַ קורצע צייט, אַנדערע האָבן געדויערט לענגער, אָדער אַפילו הונדערטער יאָרן. אָבער עס איז קיינעם ניט איינגעפאַלן (אויסער זיי אַליין), אַז דאָס זיינען באַרעכטיקטע "שטראָמען" אין אידישקייט. דאָס זיינען געווען יוצא־דופן'דיקע באַוועגונגען, וועלכע זיינען פריער אָדער שפּעטער נעלם געוואָרן, איינס פון די ביידע: אָדער דורכדעם וואָס זיי האָבן זיך צוריקגעקערט צו ישראל סבא, צו עכטע תורה־מסיני אידישקייט; אָדער זיי האָבן זיך אויסגעמישט צווישן די גויים און זיינען פאַרלאָרן געגאַנגען פאַר דעם אידישן פאַלק. דאָס האָט אונזער אידישע געשיכטע באַשטעטיקט איינמאָל און ווידער אמאָל. דער לאָגישער אויספיר דערפון איז אומפאַר־

(סוף אויף זייט יב)

דאָס ליכט וואָס העלשט אויך אין דער פינסטער

● הרב אבא פלטיאל

(אוהב את הבריות ומקרבן לתורה — אֲפילו אלו שאין בהם שום מעלה אלא שהם בריות של הקב"ה).

די פליישיקע אויגן קענען אויסטיילן ליכטיקייט פון פינסטערניש, שיינקייט פון מיאוס׳קייט, שוואַרץ פון ווייס א. ד. ג. — וויל די עקסטרעמען זעען זיך אֲן אָפן און באַשיינפערלעך. וועו די פאַרשידנקייטן זיינען אָבער פאַרבאָרגן און באַהאַלטן אונטער אַ צודעק, האָבן די אויגן צו זיי קיין צוטריט ניט. דאָס איז די באַגרענעצונג פון גשמיות.

העכער פון דעם זיינען די רוחניות׳דיקע אויגן פון מענטש — דער שכל. דורך ריכטיקן פאַרשטאַנד קען מען דערגרייכן צו האָבן אַ באַגריף און אַ דערקענטעניש אָפילו אין דעם וואָס קומט ניט צום אויסערלעך־אָפענעם אויסדרוק. דער שכל איז מחייב, למשל, אַז עס איז דאָ אַ נשמה אין גוף, כאָטש זי איז פאַרהוילן און ניט־אָנזעעוודיק פאַרן מענטשלעכן בליק.

אָבער אויך דער שכל איז באַגרענעצט אין זיינע מעגלעכקייטן צו אַנטדעקן דאָס פאַרבאָרגענע. דאָס מיינט: ער, דער שכל, קען נאָר אויסטייטשן די סיבה פון אַ סימפּטאָם. אָבער אַן ענין וואָס באַווייזט זיך אינגאַנצן ניט, וואָס גיט ניט קיין שכל׳דיקן שפור און אַנדייט, קען דער שכל צו דעם נישט צוקומען אויף צו דערקענען דעם אמת וויי ער איז. אויף דעם דאַרף מען אָנקומען צו ג־טלעכן שכל, באַלויכטן מיט ג־טלעכער תורה.

עס איז לייכט צו אָננעמען מיט געזונטן שכל, אַז אין אַלגעמיין האָט יעדער איד אין זיך עפעס אַ מעלה. כמעט ביי יעדער אידן איז פאַראַן אַמאָל אַ מאָמענט וועו ער פאַרלירט זיין הגשמה־פאַרגרעבטקייט — און ער דערשפירט פון דער נאָענט די רוחניות׳דיקע שוועל וועלכע ער קען ניט אַריבערטרעטן. מיט וואָס אָבער טיילט זיך אויס אַ איד פון אַן אַנדער מענטשלעכער באַשעפענים אין דער הינזיכט וואָס ער איז אַ ברי׳, אַ ג־טלעכע באַשעפענים? אַלץ וואָס עקזיסטירט איז דאָך דאָס ג־טלעכע באַשאַפן. דאָ זיינען לכאורה נישטאָ קיין שום סימפּטאָמען וואָס זאָלן אָנצייגן אויף אַ באַזונדער מענטשלעכער מעלה אין אידישן וועזן.

זאָגט אָבער די משנה, אַז די אידישע „בריות" קענען צוקומען צו תורה — און ווי אהרן הכהן האָט דאָס באַוויזן. דאָס גיט אונז אַ גאָר אַנדערן אַריינבליק אין דער סאַמע סטרוקטור פון דעם אידישן גייסט־וועזן, פון זיין נפש.

אין דעם אידן קלינגט עפעס אָפּ דער אמת פון זיין מציאות גאָר אויף אַן אַנדער אופן.

ס׳איז באַוואוסט דער כלל אַז „כל דבר רוצה בקיומו" (יעדע זאַך האָט אַ נאַטירלעכן דראַנג און באַגער צו עקזיסטירן). זיינען טאַקע אַלע באַשעפענישן כסדר פאַרנומען מיט שטאַרקן און נערן זייער מציאות, זיי זיינען אַריינגעטאָן אין דעם אַלעם וואָס ליגט אין די ראַמען פון זייער מציאות; און אָט דער אויסשליסלעכער קלאַמערן זיך אין זייער אייגענער מציאות גיט זיי אַ פולשטענדיקע באַפרידיקונג.

אַנדערש איז אָבער דער איד. אים קען נישט צופרידנשטעלן בלויז די אייגענע מציאות; אַפילו נישט די מציאות פון דער גאַנצער וועלט. אַ איד דערשפירט אַ נישטיקייט, אַן אומוועזנטלעכקייט אין וועלטלעכן אויסדרוק פון מציאות. אין קלערערע ווערטער: „ביי אים דערהערט זיך אַז וועלטלעכער וועזן איז אַ ברי׳ — אַ באַשעפענישׂ", אַז ס׳איז ניט קיין „אמת׳ע" מציאות. אָט אין דעם דערהער אונטערשיידן זיך טאַקע די אידישע „בריות" פון אַלע אַנדערע.

די אַנערקענונג אַז וועלטלעכע מציאות איז בלויז אַ באַשעפענישׂ און איז ניט קיין עכטער וועזן, באַשטייט פון צוויי ענינים:

א) דאָס דערשפירן די באַגרענעצטקייט, די ניט־וועזנטלעכקייט וואָס איז דאָ אין וועלט, ברענגט די איבערצייגונג, אַז כאָטש דאָס איז אַלץ וואָס ער זעט — דאָך קען ער עס נישט אַנגענעמען בלויז אַלס אַזאַ ווי זי זעט אויס. ער איז מיט דעם נישט באַפרידיקט אינעם טיפערן באַוואוסטזיין. דער וועלט־לעכער צוגאַנג, אַז וויבאַלד עס לאָזט זיך ניט דערבליקן מער ווי דאָס וואָס מ׳זעט, מוז מען אַנגענעמען בלויז דאָס געזעענע — אָט דער צוגאַנג באַפרידיקט נישט אַ איד; ער קען בשום אופן נישט שלום־מאַכן מיט דעם וועלטלעכן שקר, הגם אַז ער ווייס נאָך נישט פון ג־טלעכן אמת.

און במילא פירט שוין דאָס גופא צו אַ העכערן שטאַפּל — צום דערהערן דערין דעם צווייטן דערהויבענעם ענין:

ב) אַז טראָץ דעם וואָס ער באַגרייפט עס ניט מיט זיינע באַשיינפערלעכע חושים, איז ער אָבער איבערצייגט אַז ס׳איז דאָך פאַראַן דער אמת — אָט דאָס וואָס באַהאַלט זיך אין וועלט; אָט דאָס וואָס שאַפט און באַלעבט די וועלט.

אין דעם אַליין איז שוין געגוג בולט די גוואַלדיקע מעלה פון אידישע „בריות", וואָס דורך דעם אַליין איז מען שוין פאַרבונדן מיט דעם אמת — מיט דעם בורא.

די סיבה פון אָט דער דערקענטעניש אינעם אמת, ליגט אין דער אַנדערשקייט פון דער מציאות פון אַ איד, אין דער הויכקייט פון זיין נשמה.

די נשמה פון אַ איד קען זיך ניט צופרידנשטעלן מיט קיין שום זאַך וואָס איר „אמת׳דיקייט" אונטערשטיצט זיך בלויז אויפן יסוד פון וועלטלעכע מאַסן און באַגרענעצונגען — די באַגרענעצונגען פון זמן און מקום (צייט און אָרט). אויב אַפילו די גאַנצע וועלט זאָל „שרייען" און פּרואוון איבערצייגן, אַז ס׳איז אַזוי ווי ס׳זעט זיך אָן, וועט ער אָבער דערקענען אַז דאָס איז ניט דער אויסדרוק פונעם אַבסאָלוטן אמת; אַן אמת וואָס זאָגט אַז אונטער אַלע אומשטענדן איז דאָס אַזוי און עס קען זיך נישט בייטן — אַן דעם איז דאָס נישט דער אמת וואָס די נשמה זוכט. און דאָס איז דער וואַרצל פון וואַנען עס שטאַמען אָט די ביידע אויבנדערמאַנטע ענינים:

א) אַלע וועלטלעכע זאַכן, אַפילו די עצם פאַראַנענקייט פון וועלט, זיינען באַזירט אויף אומשטענדלעכע פאַקטן: זייער באַשטאַנד איז נאָר דאָס וואָס אַזוי „זאָגט" דער פאַקט. אַזוי איז „אויסגעפאַלן" צו זיין — און אַזוי איז עס. עס האָט טאַקע געקענט זיין אַנדערש, אָבער „איצט" איז עס אַזוי. איז דאָס אינגאַנצן נישט דער אמת וואָס די נשמה דערהערט. און במילא אַנערקענט דער איד דעם ביטול, די נישט מציאות פון וועלט, וואָס אין דעם ליגט שוין אויך די אַנערקונג, אַז —

ב) עס איז פאַראַן דער אמת ווי ער איז פאַר זיך, נישט נאָר אַלס רעזולטאַט פון אומשטענדן.

דאָס אויבנגעזאָגטע גיט אונז אַ טיפערן אַריינבליק אין די אינערלעכע איבערלעבונגען און גייסטיקע געראַנגלען פון די צאַלרייכע „בעלי־תשובה" — אַ מערקווירדיק־דער־פרייענדיקע דערשיינונג אין די היינטיקע טעג. עס קומט אַ יונגערמאַן אַדער פרוי, אַן קיין שום באַוואוסטזיין פון תורה, אידיש־קייט און ג־טלעכקייט, און ער אַדער זי גלידערט זיך איין פולשטענדיק אין אַן עכט־אידישן לעבנס־שטייגער. עס זיינען פאַראַן

אַזוינע וואָס זאָגן, אַז דערביי האָבן זיך ביי זיי אויסגעווירקט גאָר אַנדערע פאַקטאָרן, אַז ס׳איז נישט מער ווי אַ רעזולטאַט פון אַן אומגעלומפּערטן מצב, פון לא־יוצלח׳דיקייט, פון נישט קענען זיך צוצופּאַסן צום לעבן אד״ג. אָבער אַפילו אין די פאַלן, וואו די אויבערפלעכלעכע אָפּשאַצונג פונעם בחור אַדער מיידל באַרעכטיקט, אין אַ געוויסער מאָס, אָט דעם איינדרוק, דאַרף מען זיך אָבער אַ סך גרינטלעכער אַרייַנטראַכטן בכדי צו אַרויסצובאַקומען די אמת׳ע סיבות וואָס האָבן אים אַדער איר געבראַכט דערצו; וואָס האָט זיי פריער געפעלט, וואָס האָבן זיי גע־זוכט, און וואָס האָבן זיי ענדלעך געפונען.

ווען מען קומט צו דער פולער איבער־צייגונג און דערקענטעניש אין דער נישטיקייט פון וועלט, און בעת מ׳קען זיך בשום אופן נישט איינשליסן מיט אַ רואיקן געמיט אין די וועלטלעכע לעבנס־נאָרמען — די נשמה לאָזט עס נישט — בלייבן דאַן צוויי ברירות:

א) אַדער מען פאַרבלענדט זיך די אויגן דורך איגנאָרירן און אָפּוואַרפן די אַלע פאַקטישע נאָרמען און סטאַנדאַרטן פון סדר העולם; מען זינקט אַראָפּ נידעריקער פון דער רעאַל־פּראַקטישער וועלט. און טאָמער איז עס שווער דורכצופירן, פאַרלייכטערט מען עס מיט דער הילף פון דראָגס ר״ל;

ב) אַדער מען בלייבט ביי דער צווייטער פּאָסיווער „ברירה״: מען איז צעטומלט, פאַר־צווייפלט און צעמישט, דערפאַר אָבער איז מען וואַך צום אמת, ווען מען הערט פון אים.

און דאָס ברענגט אונז צום שלוס פונעם געדאַנק וואָס מיר ווילן דאָ אַרויסברענגען.

אין דער פינסטערניש פון דעם פאַר־לאָרענעם אידן געפינט זיך אַ פאַרבאָרגענע ליכטיקייט. מצד דער ליכטיקייט וויס ער דעם גאַנצן אמת ניט נאָר פון „ביטול העולם״ (נישטיקייט פון וועלט) נאָר אויך פון „אמת הוי׳״ (דעם אמת פון דעם באַשעפער), וואָס אָט די ליכטיקייט גיט אים נישט קיין רו און דערלאָזט אים ניט איינצולעבן זיך אין וועלטלעכן גאַנג; און אָט די זעלבע ליכטיקייט גיט אים די מעגלעכקייט צו דערקענען דעם אמת, ווען עס באַוויזט זיך, און עס שלעפּט אים אַרויס פון דער וועלטלעכער פינסטערניש.

דעם קאָפּ דאַרף מען ניט פאַרלירן / סוף פון זייט יט

מהות האָט זיך אינגאַנצן געביטן — דער פריערדיקער פאַרגרעבעטער מענטש איז פאַר־וואַנדלט געוואָרן אין אַן „איש רוחני״, אַן „איש אלקים״, אַזאַ וואָס זיינס אַ ברכה איז געוואָרן אַנגענומען אין הימל.

אויב די געבענטשטע אייגנשאַפט פון העמ־קת הדעת האָט געקענט אַרויסהויבן דעם מוח אויך פון אומוועזנטליקע ציורים צו די העכסטע שטאַפלען פון איידלקייט און קדושה — היינט קען מען זיך שוין פאַרשטעלן, ווי ריזיק גרויס ס׳איז די ווירקונגס־קראַפט פון דער געדאַנקליכער פאַרטיפונג בעת ס׳איז מלכתחילה געבונדן צו עניני קדושה, וואָרום, ווי דערמאָנט, ס׳איז דאָך „מרובה מדה טו־בה״. ס׳איז גאָרניט אָפּצושאַצן די גוטע פרוכטן פון דער באַמיאונג אייניצוגעווואוינען דעם מוח, אים אייניבן צו העמקת הדעת אין אַן ענין פון תורה און בפרט אין אַן ענין פון תורת החסידות; די גוטע תוצאות קומען צום אויסדרוק ניט בלויז אין דער רייניקייט פון מחשבה ביים דאַוונען און לערנען, נאָר אויך דער גאַנצער טאָג — אפילו ווען ער איז פאַרנומען מיט וואָכעדיקע עסקים — טראָגט אויף זיך אַן אינערליכן חותם פון טהרה און קדושה. דאָס העלפט אַ אידן צו דערהויבן זיך צו שטיין אין אַ מצב פון שטענדיקער מחשבה־דבקות צום אויבערשטן.

און ווי שווער ס׳זאָל ניט אויסזען דער וועג צו קונה זיין אָט די אייגנשאַפט פון העמ־קת הדעת אין עניני תורה וחסידות, דאַרף מען געדינקען דעם כלל אַז „הבא לטהר מסייעין לו״ — זוכט אַ איד צו רייניקן זיך, צו מטהר זיין מוח, העלפט מען אים דערין פון הימל.

* * *

און אייגנטליך איז דאָ אַן אָרט צו זאָגן, אַז דאָס איינשאַפן זיך דעם חוש פון געדאַנק־ליכן פאַרטיפן זיך, איז אין אַ געוויסער מאָס אַ פונדאַמענטאַלע־באַדינג אין עבודת החסי־דות. אָבער אויספירלעכער וועגן דעם וועט מען זיך אי״ה אָפּשטעלן ביי אַ צווייטער גע־לעגנהייט, וואו מיר וועלן פּרואוון וווייטער ציען די חסידישע געדאַנק־„פעדים״ וואָס ר׳ שלמה חיים פלעגט אַזוי פּרעכטיק „אויס־שפּינען״ אין זיינע געבענטשטע השפּעה־יאָרן.

„פרייהייט" און „חרות"

ה. יודקינד

מיר לעבן היינט אין אַ צייט, וואָס מיר האָבן פאַר די אויגן אַלערליי סאָרטן „פרייהייטן" — פון עקסטרעמן לינקס ביז עקסטרעם רעכטס. לענדער, רעזשימען און באַוועגונגען ריידן און פּראָוון איינפירן כל מיני פרייהייטן. מיט „הייליקע געבאָטן" פון מענטשלעכער פרייהייט זיינען פול די פאַרשיידענע מלוכה־געזעצן און קאָנסטיטוציעס. אָפטמאָל זעט אויס, אַז די פרייהייט־באַוועגונגען נעמען אָן אַן עפּידעמישן פאָרנעם, וואָס הויבט זיך אָן מיט באַפרייאונג פון לענדער פון קאָלאָניאַלער אונטערטעניקייט, ביז צו אַלערליי „ווינקלדיקע" באַפרייאונגס־שטראָמען: פרייהייט־באַוועגונג פון פרויען, פון אַלערליי סטודענטישע גרופּעס, פון שול־קינדער און מי יודע וואָס און ווער.

כ׳האָב דערמאָנט די „פרייהייט" פון לינקע קאָמוניסטישע רעזשימען אין איין אָטעם מיט דער פרייהייט פון דעמאָקראַטישע לענדער. אוודאי איז פאָראַן אַ ריזיקער „להבדיל" צווישן דעם ערגסטן פאַרשקלאָפונגס־סיסטעם פון אַ סאָוועטישן רעזשים און דעם סופּער־פרייהייטלעכן לעבן־שטייגער פון אַן אַמעריקע, למשל; ס׳איז אָבער אויסגעהאַלטן דער כלל, אַז פאָראַן אַ פונקט וואו צוויי עקסטרעמען באַגעגענען זיך.

מיט דער גאַנצער פאַרפעלשונג פון פרייהייט אויף אַלע מענטשלעכע, געזעלשאַפט־לעכע און עקאָנאָמישע געביטן אין סאָוועט־רוסלאַנד, איז אָבער פאָרט פאָראַן דאָרט אַ ספּעציפישער אויסדרוק פון „פרייהייט"; און אָט די „פרייהייט", צוזאַמען מיטן שרעקלעכן „קאַ־גע־בע"־טעראָר, גיט די מעגלעכקייט צו האַלטן איינגעשפאַנט הונדערטער מיליאָנען מענטשן אין סאָוועטישן־וואָגן.

דער כפירה׳דיק־באָלשעוויסטישער סיסטעם „באַזאָרגט" זיינע אונטערטאנען מיט אַ גאַנצער ריי אייגנאַרטיקע „באַפרייאונגען": באַפרייאונג פון אמונה, פון רעליגיע, פון העכערן הימלשן יאָך; באַפרייאונג פון אינסטינקטיוו־מענטשלעכער מינדסטער פאַר־פליכטונג צו אמת — ס׳איז נאָך קיינמאָל און ערגעץ ניט געווען אַזאַ סיסטעמאַטישע פאַרקריפלונג און פאַרטוישונג פון אַלע גרע־נעצן צווישן אמת און שקר ווי אין סאָוועט־רוסלאַנד; באַפרייאונג פון מאָראַלישע און עטישע פּרינציפּן אין שייכות צו גניבה, מסי־רה אא״ו — אַן דעם קען מען אין רוסלאַנד אַ טאָג ניט איבערלעבן; באַפרייאונג און באַזייטיקונג פון געוויסן־געפילן און אחריותן כלפי געזעלשאַפט, כלפי מיט־מענטשן, כלפי דער אייגענער פאָמיליע — אין אַזעלכע שטחים וואו אַ מענטש פילט נאָטירלעך אַ פּיצל אחריות צו עפּעס אַ העכערן זין און תוך אין לעבן — און דער קאָמוניזם פאַר־לייקנט דאָך אַלדאָס העכערע; און די אידייע פון קאָמוניזם אַליין קען אפשר פאַרכאַפּן נאָר די וואָס האָבן עס ניט פאַרזוכט... בקיצור, מיט אַזעלכע מיני „פרייהייטן", אַנ־שטאָט ברויט מיט פוטער, פיטערט דער רויטער באָלשעוויזם זיינע שעפעלעך מיט אַ בריטער האַנט.

דוכט זיך, אַז דאָס קען אויפקלערן אַ מאָדנע דערשיינונג אין די לעצטע צייטן. אַ היפּשע צאָל פון די נייַ־געקומענע פון רוס־לאַנד אין אַמעריקע און אַנדערע לענדער, דריקן אויס בענקשאַפט צום פריערדיקן לעבן אין סאָוועטן־לאַנד. אין פיל פאַלן איז עס אַפילו נאָכדעם ווי זיי האָבן זיך דאָ גוט אייַ־געאָרדנט; צוגעקראָגן פריינט און אפילו זיך פאַראייניקט מיט משפּחה. געווען אַ סך פאַלן וועו מ׳איז טאָקע ממש צוריקגעפאָרן. מ׳האָט פון אַזעלכע געקענט הערן פאַרשיידענע מא־טיוון, באַרעכטיקונגען פאַר זייער ווילן צוריק־פאָרן; אָבער פון צווישן זייערע וועריטער האָט זיך דורכגעריסן אַזאַ מאָטיוו, וואָס מ׳קען עס ניט זאָגן אָפענערהייט: דאָס לעבן אין די דעמאָקראַטישע לענדער, מיט אַלע זייערע חסרונות און אוממאָראַלישקייטן, איז נאָך אָבער אויבנאויף פאָרט געבויט אויף אַ רייַ מאָראַלישע סטאַנדאַרטן, פליכטן, אחריותן, אַנגענעריקייט צו אַזאַ גרופּע, פאַראיין, צי וועריעדט, להבדיל, צו אַ שול, צו אַ חברה אדג״ל, וואָס פון די אַלע הת־חייבות־צאַמען און ראַמען איז מען אין רוס־לאַנד געווען באָפרייט. אָט וויילע מ׳איז דאָרט פון אין זייט פולקאָם פאַרשקלאַפּט, איז מען פון דער צווייטער זייט שטאַרק פריי אין געוויסע זאַכן.

ס׳איז די „פרייהייט" פון מאַראַלישן יאָך פון אַ פאַרשקלאַפטן; די פרייהייט וואָס גרעַנעצט זיך מיט הפקרות; ווי טיף האָבן די חז״ל אָפּגעשאַצט די נאַטירלעכע נייגונג פון אַ קנעכט: „עבדא בהפקרא ניחא לי׳"... אַ כראָנישער עבד וויל זיך ניט שיידן מיט זיין קנעכטשאַפט, טאַקע צוליב דער הפקרות וואָס די קנעכטשאַפט גיט אים.

* * *

צו אָט דעם פונקט פון „פרייהייט"־הפקרות אין דער קאָמוניסטישער פאַרשקלאַפונג, פירט ליידער אויך דער צווייטער עקסטרעם פון פרייהייט אין אַזאַ מדינה ווי אַמעריקע, למשל. ס׳איז באמת איבעריק צו מאַריך זיין וועגן די דאָזיקע זאַכן, וויבאַלד ס׳איז אַלעמען גוט באַקאַנט. ס׳ווילט זיך נאָר באַמערקן, אַז בעת אין רוסלאַנד פירט די טאָטאַלע פאַרשקלאַפונג צו אַ ספּעציפישער „פרייהייט" און הפקרות — פירט די משונה׳דיקע אויפגעבלאָזענע פרייהייט־הפקרות אין אַמעריקע צו אַ ספּעציפישן אופן פון באַדריקונג און צום היפך פון פרייהייט. אַ מענטש אין גאָס איז מלא פחד פאַר דער פרייהייט און רעכט פונעם פאַרברעכער; אַ לערער אין שול פילט זיך ווי אַן אַרעסטאַנט, ווי אַן אונטערטעניקער שקלאַף צו זיינע שילער; אַ טאַטע אין הויז מוז זיך צוימען קעגן די ווילדע אויסברוכן פון זיינע קינדער; די „פרייהייט"־סיסטעם באַשיצט אַ כאָפּטע בלוט־דורשטיקע יעגער אַדער גאַלט־גייציקע וואָפן־פאַבריקאַנטן פון אַ געגנזעץ צו צוימען דעם וואָפן־האַנדל — און מיליאָנען מענטשן פאַרלירן די פרייהייט פון באַוועג און רו. די פרייהייט־הפקרות פון פאַרשפּרייטן שמוציקע בילדער, פון ניבול־פּה; די פרייהייט־היסטעריע אַראָפּצואוואַרפן אַלע צוימען פון צניעות אינעם חינוך פון קליינע קינדער און נאָך ענלעכע פרייהייט־מגיפות, שליידערן אַריין שטיקער פון דער מענטשהייט אין קלעפּיקן זומפּ פון דער ערגסטער פאַרשקלאַפונג צו אַלערליי אומווירדיקע נויגנגען, בעסטיאַלישע זיטן, דראָגס און מי יודע וואָס. די באַוועגונג פון פרויען־באַפרייאונג האָט שוין אַפילו אַרויסגערוקט אַזעלכע אומראַציאָנעלע געדאַנקען און שטרעבונגען — וואָס זיינען אין פולער סתירה צו יעדער לאָגיק, צו דער נאַטור, צום סאָמע מענטש־וועזן, אַווי אַז עס נעמט אַן אַ שוידער צו וואָס דאָס קען דער־פירן — אַבער געוויס צום היפך פון נאָר־מאַלער פרייהייט. ס׳איז משונה׳דיקע פסי־כישע פאַרשקלאַפונג צום פאַרקריפּלטן מאָדערניזם.

וואָס איז אמת׳ע פרייהייט: פאַראַן אַן אַנגענומענער אויסדרוק „ער האָט אויסגעקליבן די פרייהייט". ס׳איז דאָ אַ זייטיק פּיגטל אמת אין דעם זאָג. פרייהייט מיינט ניט סתם אומווארפן יעדן צאָם, יעדע גרענעץ. דאָס איז הפקרות. קיינער וועט ניט מסכים זיין, אַז פרייהייט וועט מיינען דאָס עפענען די טירן פון אַ תפיסה, פון אַ משוגעים־הויז, אַדער פון אַ לייבן־שטייג אד״גל.

די פרייהייט מוז מען אויסקלייבן! מ׳מוז עס גענוי אָפּשאַצן און אָפּמעסטן. ניטאָ אַזאַ זאַך ווי אַבסאָלוטע פרייהייט, פונקט ווי ניטאָ קיין אַבסאָלוטע גלייכקייט. וואָרום אין אַ וועלט וואָס באַשטייט פון גוטס און שלעכטס, מוז אויך די פרייהייט באַשטיין פון גוטער פרייהייט און שלעכטער; אַ פרייהייט צום גוטן און אַ פרייהייט צום שלעכטן. אָבער דער מענטש אַליין מיט זיין שכל און מיט זיינע נטיות איז ניט בכוח צו באַשטימען די ראַמען פון ריכטיקער פרייהייט. דעריבער וואָקלט זיך אַ וועלט אין איר שטרעבונג צו פרייהייט צווישן דער פרייהייט וואָס פירט צו פאַרשקלאַפונג און צווישן דעם פאַרשקלאַפן די עצם פרייהייט.

דאָס זיינען באַוועגונגען פון פרייהייט; ריכטיקער אפשר — פרייהייטן וואָס „באַוועגן" זיך, וואָס וואָקלען זיך, וואָס פליסן אין אַלע זייטן און פאַרלירן זייער האָפּט און קראַפט.

* * *

תורה איז אמת און אַלץ וואָס תורה באַשטימט איז אמת. דער תורה׳דיקער באַגריף פון חירות, אָט דאָס איז דער פעסטער, עכטער אויסדרוק פון פרייהייט; ס׳איז פרייהייט פון עפּעס — צוליב עפּעס. פרייהייט מיינט: עפענען די טיר, בכדי צו גיין אין אַ געוויסער ריכטונג.

ווען דאָס אידישע פאָלק איז געבוירן געוואָרן, בייַ יציאת מצרים — דאָן איז אויך געקומען איר חירות פון עבדות, „זמן חרותנו". וואָס וואָלט אָבער געווארן פון אידישן פאָלק, ווען עס וואָלט געבליבן בלויז בייַ אָט דער געגעבענער פרייהייט אַליין; ווען זיי וואָלטן אויפגעהערט זיין „עבדים לפרעה" און וואָלטן חלילה ניט געווארן די עבדי ה׳, דער עם השם? דאָס וואָס זיי זיינען אַן „עם חכם ונבון" וואָלט זיי ניט אָפּגעהאַלטן פון פאַרוואַנדלען זייער פרייהייט אין די ערגסטע פאַרמען פון בריידער־קריג, און אַנארכישן „געווירבל" פון שבטים־רייסעניש, פון „איש את רעהו חיים בלעו" און וואָלט לסוף געפירט צו אַלערליי הערשערישע קליקעס און פאַרשקלאַפונג־רעזשימען — ווי אַלע לאַנג אונטערגעגאַנגענע ווילדע פעלקער.

דער עלעמענט פון חירות, פון באַזייטיקן די אונטעריאָכונג, מוז זיין אַ מיטל צו אַ ציל און תכלית: פרייהייט צו טאָן עפּעס, צו פירן זיך אַזוי און אַזוי. אָט דער „עפּעס" איז

איבער דער פרייהייט — באַפרייאונג פון מצרים צוליב דינען דעם אויבערשטן; באַפרייאונג פון די נידעריקע פאַרשקלאַפונגס־כחות בכדי צו נעמען אויף זיך די העכערע יאָכן פון מלכות שמים. אָן דעם העכערן עול מלכות שמים מוזן סוף־כל־סוף געווינען די נידעריקסטע באַהערשונגסג־כחות. און דווקא דער פולסטער געפיל פון זיין אונטער־טעניק צום עול מלכות שמים איז דער עכטסטער מוסטער פון חירות.

אַז מען נעמט אויף זיך דעם יאָך פון תורה פאַלן אַרונטער אַלע וועלטישע פאַרשקלאַפונגס־קרעפטן („כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול וכו׳"). דאָס איז ניט קיין מליצה ח״ו; דאָס איז די בוכשטעבלעכע ווירקלעכקייט. דער גרעסטער קעמפער פאַר פרייהייט, דער אידעאַליסטישער דענקער און פאַרמולירער פון די שענסטע פרייהייט־טעאָריעס, קען קוים האָבן דעם מינדסטן באַגריף פונעם וואונדערלעכן געפיל פון פרייהייט וואָס די הייליקע תורה גיט אירע טרייַע לערנער און היטער. ס׳איז אַזאַ אינערלעכער חירות־געשמאַק, וואָס הויבט אַרויף דעם געמיט אַריבער דעם גאַנצן שטח וואו עס גילט פאַרשקלאַפונג און באַהערשונג. אַ תורה־טרייער איד דאַרף ניט אויסקעמפן אין זיך דעם געפיל פון באַפרייאונג; ער פילט זיך פריי, טראָץ וואָס עס זעט אויס אַז פאַרשידענע וועלט־כחות הערשן איבער אים. אָט דאָס איז דער סוד פון אמת׳ער חירות: באַפרייאונג אינערהאַלב דער פאַרשקלאַפונג.

אין יעדער אונטערוואַרפנקייט און אונטער־טעניקייט צווישן מענטש און מענטש, ליגט אַ גרויסע, און אפשר דאָס גרעסטע, ליידעניש ניט אַזוי איז דער פיזישער פאַריאָכונג, ווי אין דעם גייסטיקן וווייטיק וואָס דאָס פאַר־שאַפט. ווי קען מען עס איבערטראָגן (טענה׳ט אַ פאַרשקלאַפטער), אַז יענער נבזה, יענער גאַרנישט זאָל זיין מיין באַלעבאָס? ער זאָל הערשן איבער מיר? אַ תורה־טרייער איד האָט אין פּראַקטישן טעגלעכן לעבן דערפון קיין סך ניט געליטן. דורך די אַלע הונדער־טער און טויזנטער יאָרן פון ביטערן גלות און פאַרשקלאַפונג צו די נידעריגסטע און אומווירדיקסטע שיכטן פון אַלערליי פעלקער האָט דעם תורה־איד ניט געפיניקט אָט דער קאָמפּלעקס; די פשוטע פיזישע ליידן האָבן געענגט, אָבער די באַדריקער גופא — זיי האָבן ביים תורה־איד קיין אָרט ניט פאַר־נומען; זיי האָבן ביי אים ניט געהאַט קיין אָנזען, קיין שום ווערט, אַז ער זאָל זיך מעסטן מיט זיי. אין פשוטע ווערטער: ס׳איז געווען אַ ליידן, אָבער אָן צו שפּירן די בושה פון פאַרשקלאַפונג — ס׳איז ניט שייך קיין פאַרשקלאַפונג צו אַ כלב, צו אַ שטעקן...

אַ תורה־טרייער איד און בעיקר דער וואָס „תורתו אומנתו", וואָס גיט אַוועק זיין לייב און לעבן אויף תורה, וואָס לעבט זיך אויס און לעבט זיך אַריין אין אַנדער וועלט, אין אַ העכערער נחת׳דיקער וועלט, וואָס איז ווי אַ מקום־מקלט פון דעם גאַנצן וועלטישן האַרמידער — ער איז עס דער וואָס איז זוכה צו עלמא דחירות.

און נאָר אַזוי קען מען פאַרשטיין ווי אַזוי דער תורה־איד האָט אין די אַלע גלות און רדיפות און גזירות יאָרן געקנט זיך זעצן פּסח צום סדר מיט אַזאַ פייערלעכן צעשטראַלטן געמיט און געזיכט, מיט אַזאַ פרייַדיקער יום־טוב׳דיקייט, מיט אַזאַ פליי־צעניש פון וואַרעמע געפילן — וואָס איז אוממעגלעך אָן דעם עכטסטן אמת׳ן געפיל פון אינערלעכער חירות!

השקפה / סוף פון זייט ו

מיידלעך, נעמלעך, אַז דער זעלבער גורל דערוואַרטעט אויך די היינטיקע יוצא־דופן־דיקע באַוועגונגען.

דערביי מוז דאָ גלייך באַוואָרנט ווערן, אַז דאָ רעדט זיך וועגן די באַוועגונגען, אָדער אַזוי־גערופענע „שיטות" — ניט וועגן יחי־דים. וואָרום די וועלכע לויפן נאָך די פאַלשע באַוועגונגען בלינדערהייט, אָדער פון פּשוטע עם־הארצות, זיינען דאָך אידן, און ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא. און זיכער דאַרף מען טאָן אַלץ וואָס עס איז נאָר מעגלעך צו העלפן און ראַטעווען די דאָזיקע פאַרבלאָנדזשעטע נשמות. דאָס מיינט אָבער ניט, חלילה, צו אַנערקענען די פאַלשע באַ־וועגונגען גופא.

מוז מען ווידער אַמאָל זאָגן, אַז די וועלכע שרייבן אידישע געשיכטע פון דער „מאָדער־נער צייט", און מאַכן זיך ניט וויסנדיק וועגן היסטאָרישן גאַנג פון אונזער געשיכטע בנוגע אַזעלכע באַוועגונגען אין אַלע דורות, פעלשן אידישע געשיכטע און שאַפן פאַלשע באַגריפן און שעדלעכע השקפות.

עס איז אָבער שווער צו האָבן טענות צו די דאָזיקע היסטאָריקער, בשעת עס געפינען זיך אַזוי־גערופענע „אַרטאָדאָקסישע" רבנים און אַרגאַניזאַציעס, וועמענס תורה־השקפה הינקט ליידער שטאַרק אונטער, און דאָס איז — אין געוויסע היגזיכטן — נאָך שעדלעכער פון די וועלכע פרעטענדירן ניט צו זיין אַרטאָדאָקסישע אידן, שומרי־תורה ומצוות.

די אייביקע „באנייאונג" פון די ימים טובים

● צבי יאיר

אַ מלך, אַ וועלט־הערשער איז אַמאָל געפֿאָרן אין דער באַגלייטונג פון זיין סוויטע און זיין אייגציקן זון דורך אַ וויסטן, וווּסטן מדבר. ווי באַקאַנט זיינען אין די מדבריות נישטאָ קיין וואַסער־קוואַלן, און אַז ס׳האָט דעם מלך׳ס בן יחיד אָנגעהויבן פֿלאָגן דער דורשט, זיינען צוויי הויכע שרים געקומען פֿאַר דעם מלך און פֿאַרגעלייגט זייערע פֿלעכער, ווי אַזוי צו שטילן דעם דורשט פון פֿרינץ. דער ערשטער שר, וועלכער איז געווען באַרימט אַלס דער שנעלסטער רייטער פון קעניגרייך, האָט פֿאַרגעשלאָגן, אַז ער וועט אָנזאָטלען זיין שנעלסטען פערד און „ווי אַ פייל פון בויגן" וועט ער דורכרייטן די מדבר־זאַמדן צו דעם נאָענטסטען ברונעם, און ברענגען פֿריש וואַסער צו דערקוויקן דאָס האַרץ פון בן מלך. דער אַנדערער שר, וועלכער איז געווען געוועצט איבער די גאָלדגרובען פון מלך, האָט דאָגעגן פֿאַרגעשלאָגן, אַז ער וועט מיט זיינע פֿאַך־אַרבייטער און בויער־מאַשינען אויסגראָבען אַ ברונעם, דאָרט ממש אויף דעם פלאַץ, וואו דער מלך און זיין סוויטע האָבן זיך געפונען.

דער מלך האָט נאָך אַ ווייל אַריינטראַכטן, אָנגענומען די עצה פון צווייטן שר. דער שר האָט זיך תיכף געמומען צו דער אַרבייט און נאָך לאַנגער, שווערער מי, האָט ער טאַקע געפונען וואַסער. דאָ אָבער האָבן די יועצים פון מלך אים געפרעגט: היתכן? עס וואָלט דאָך געווען פיל לייכטער, ביליגער און שנעלער צו ברענגען וואַסער פון נאָענטסטען ישוב, איידער בויערן אין די טיפענישן פון מדבר־זאַמד?

האָט זיי דער מלך געענטפערט: איר טראַכט נאָר פון יעצטיקן מאָמענט. איך אָבער זע פֿאַראויס אין דער צוקונפט, אַז מיין בן יחיד וועט נאָך פילע יאָרן ווידער פֿאָרן אין זעלבן מדבר מיט דעם זעלבן וועג און וועט ווידער ליידן פון דורשט, און וועט ווייסט? אפשר וועט ער א שנעלען רייטער נישט האָבן מיט זיך? וועל איך דערפֿאַר אויפשטעלן אַ צייכן אָנצואווייזן וואו דער אויסגעגראָבענער ברונעם געפינט זיך, און ווען דער פֿרינץ וועט זיך נויטיקן אין וואַסער, וועט ער נאָר דאַרפן אויפעפענען דעם פֿאַרשאָטענעם ברונעם און ער וועט האָבן פריש וואַסער.

און אַזוי האָט זיך טאַקע דער מלך געפירט אויף זיין וווּסטערער רייזע דורך דעם לאַנגען מדבר. אויף יעדער סטאַנציע האָט ער געלאָזט גראָבן ברונעמס און אויפגעשטעלט צייכענס, כדי אַז ווען די מדבר־ווינטן וועלן האָבן פֿאַרבלאָזן און פֿאַרשטאָפּן די קוואַלן, זאָל דער פֿרינץ זיי לייכט געפינען און פון דאָסניי אויפגראָבן.

* * *

דער „נמשל" פון „משל" איז: דער „מלך" איז השי״ת, דער „מדבר" איז דער שוועלט, לאַנגער געשיכטע־וועג פון אידישן פאָלק; די „ברונעמס אינמיטן דער וויסטעניש", זיינען די אידישע ימים טובים.

וויל אונזערע ימים טובים זיינען נישט בלויז „טעג פון געדענקען", וואָס דערמאָנען אונז פֿאַסירונגן פון דער וווּסטער פֿאַרגאַנגענהייט. די אידישע ימים טובים זיינען נישט בלויז „נזכרים" (זיי ווערן דערמאָנט) נאָר אויך „ונעשים" (זיי ווערן געטאָן), זייערע פֿאַסירונגען געשעען יעדעס יאָר פונדאָסניי.

אַז יעדן ראש השנה קומט אַראָפּ אַ נייער אור אויף אַלע וועלטן ווי ביי „מעשה בראשית", און אַז יעדן יום כפור שאַלט דורך אַלע עולמות דער אויסרוף פון „סלחתי" — איז גאָר קיין חדוש נישט. זיינען דאָך די דאָזיקע ימים נוראים הויפּטזעכליך אַקטועלע, יערליכע דאָטען, נישט היסטאָרישע דערמאָנונג־טעג. אָבער אויך די אַנדערע ימים

טובים, וואָס אויבערפלעכלעך שיינען זיי צו זיין בלויז געדענק־טעג פאַר אוראַלטע פאַסירונגען, שפּילן זיך אָבער אָפּ, אין אמת׳ן, יעדעס יאָר אין זיי, די זעלבע געשעענישן. וואָס זיי דערמאָנען.

יעדן שבועות עפענען זיך די הימלן און ,וועט ס׳האָט אויערן׳ הערט ווידער דעם „קול גדול ולא יסף" (דעם גרויסן קול וואָס הערט קיינמאָל נישט אויף). יעדן סוכות זיינען מיר ווידער אַרומגערינגעלט פון די ענני כבוד (וואָלקן פון פּראַכט), וועלכע האָבן באַשיצט אונזערע אור־עלטערן אין דער מדבר. יעדער חנוכה שטראַלט אַרויס דער אייביקער נצחון פון דער תורה איבער אירע שונאים פון אַלע צייטן. יעדער פורים ברענגט „ריווח והצלה" (דערלייזונג און רעטונג) פאַר׳ן קיום פון אידישן פאָלק, כאָטש מיר זענען נישט דעם באַהאַלטענעם נס מיט אונזערע אויגן, ווייל ער איז איינגעוויקלט — ווי דער נס פון ערשטען פורים — אין די לבושים און פאַר־באָרגענהייטן פון „דרך הטבע" (געזעצן פון דער נאַטור).

און יעדן פסח עפענען זיך די פאַרשלאָסענע און פאַרריגעלטע טויערן פון דער אייביקער „מצרים־קנעכטשאַפט", און דאָס אידישע פאָלק פון דער אידישער מענטש גייען אַרויס פון פאַרשקלאַפונג צו פרייהייט.

די דיקע מויערן פון „מצרים" („מצר" מיינט ענגשאַפט), פון דער שמאָלקייט און ענגשאַפט פון אונזער האָריזאָנט, ווערן צעבראָכן. דער וועג צו דערלייזונג, צו „חרות" איז פריי. און ווער עס האָט דעם רצון, קאָן זיך באַפרייען פון זיין אייגענער פאַרשקלאַפונג, וואָס גאַנץ יאָר זיפצט ער אונטער זייער יאָך.

* * *

ביי שבת, דעם הייליגסטען טאָג, שטייט „זכור ושמור". נישט נאָר געדענק דעם ערשטן שבת בראשית, נאָר היט אָפּ די אייביק־פרישע אַקטואַליטעט פון יעדן שבת. ווייל יעדן שבת טוען זיך אָפּ די אַלע עניניים, וואָס האָבן פאַסירט דעם ערשטען שבת אויף דער וועלט. יעדן שבת שטייגן אויף די עול־מות און יעדן שבת גייט דער „חתן" אַקעגן דער „כלה".

ביי פסח, דעם מלך פון אַלע ימים טובים, שטייט אויך זכור און שמור („זכור את היום הזה" (שמות יג, ג) און „שמור את חדש האָביב ועשית פסח" (דברים טז, א).

נישט נאָר הייסט מען אונז געדענקען די געוואַלטיקע, איינמאָליקע פאַסירונג פון „פסח־מצרים", נאָר מיר מוזן באַהיטן און באַשירמען דעם ערלעכן יום טוב פון פסח אַז ער זאָל אויף אַ האָר נישט פאַרלירן זיין צאַפּעלדיקע פרישקייט און אַקטואַליטעט. ווייל יעדן פסח „מוז יעדער איד זיך באַטראַכטן" גלייך ווי ער גייט אַרויס פונדאָסניי נישט נאָר פון אַלטן מצרים, נייערט אויך פון זיין אייגענעם טאָג־טעגלעכן מצרים — צו אייביקער פרייהייט.

די הכנה צו גאולה / סוף פון זייט ד

מאָדע פון וועלט, דאָס בלינדע פאַרהערלעכן יעדע נאַרשיקייט פון דרויסן. ס׳איז „עבודה־זרה"! דאָס עצם פילן זיך געשמייכלט פון נאָכגיין די מאָדע, דאָס עצם געפיל פון אונטער־טעניקייט צום וועלט־גייסט טראָגט אין זיך שפורן פון דער בלינדער הכנעה ביים „דינען" עבודה־זרה ר״ל.

עס מאָנט זיך פון אידן, אַז זיין גאַנצן לעבנס־גאַנג, זיין יעדע באַדערפענישׂ, אַפילו אַ זאַך וואָס זעט אויס אומשולדיק און ס׳האָט ניט די שטעכיקע צייכנס פון וועלטלעכער טומאה — זאָל ער דערביי דערשפירן אַז אויך דאָס קען זיין אַ שטיק־עבודה־זרה; און ער דאַרף דאָס מיט דער גרעסטער מסירת נפש אָפּרייסן פון וועלט און עס אינגאַנצן מקריב זיין פאַר אַ קרבן בלויז צום אויבערשטן! דאָס מיינט: אַוועקציען פון איין עקסטרעם אין צווייטן; און דורך דעם זוכה זיין אַז אויך זיין אייגענער מצב זאָל איבערגעשטעלט ווערן מן הקצה אל הקצה — פון פינסטערן גלות צו דער ליכטיקער באַפרייאונג צוזאַמען מיטן כלל ישראל בביאת גוא״צ בב״א.

אַ געשפּר מיט אליהו הנביא

(אַ דעראינערונג)

● דוד זאַריצקי

וועגן וואָס עס רעדט זיך, זעט איר שוין! פּשוטו כמשמעו, עס עפּנט זיך די טיר און ווער גייט אַריין? . . . אָבער בעסער דער־ציילן לאַנגזאַם.

וואָס איז שטשאַוו, ווייסט איר?

איר, גבירים, וואָס עסן יעדן טאָג אַ בייגל מיט פּוטער מיט אַ גלאָז קאָפּע אויף ריינע מילך, קענט גאָרניט פאַרשטיין וואָס הייסט שטשאַוו. אָבער מיר, וואָס האָבן זיך געמאַטערט און געהאַט איין מאָל אין דריי טעג אַ שטיקל קאַרטאָפל־ברויט, איז עס געווען אַ גליק וואָס איך האָב באַקומען, איך געדענק שוין ניט ווי אַזוי, דוקא ערב פּסח, פּאַר גאַנצע צוויי רובל גריגעס, שמעקעוודיקן, זויערלעכן, מחיה׳דיקן שטשאוו; אַזוינע גריגע, לענגלעכע בלעטלעך. ביי אונז אין שטוב פלעגט מען מאַכן פון דעם אַ געשמאַקן שטשאַוו־בּאָרשטש, מיט אַביסעלע עסיק, מיט אַנגעריבענע האָרטע אייער, מיט אַביסל סמעטענע אַריינגעשלאָגן — האָט עס געהאַט אַ מלכות׳דיקן טעם.

אָבער אין יענעם ערב פּסח, וועלן קיין מעל איז ניט געווען ת״ק פּרסה על ת״ק פּרסה, און וועגן מצה איז ניט געווען אַפילו צו חלומ׳ען, איז דאָס אייגציקע זאַך וואָס אַזוינע בּרואימ׳לעך ווי איך האָבן געקענט טאָן, איז — ניט עסן חמץ. ס׳הייסט די צעטלעך אויף די דריי פּאָרציעס ברויט וואָס מיר האָבן געדאַרפט באַקומען אין די אַכט טעג פּסח, האָבן מיר באַהאַלטן אויף נאָך פּסח, און אויפן גאַנצן פּסח האָב איך געקויפט פאַר צווי רובל דעם גרינעם גראָז.

אין גוטע, אַדער אַפילו ווייניק גוטע צייטן, וועלן מען איז שטאַרק אויסגעהונגערט, קען מען דאָס היפּשע ביינטל שטשאַוו אויפעסן מיט איינמאָל, אַזוי זיך, בדרך־אגב, און ערשט נאָכדעם בלייבן מיט אַ הוילן מאָגן. אָבער אַני הקטן האָב זיך אַנדערש געפּירט, צונויפ־געזאַמלט אַביסל העלצלעך און געקאָכט אַביסל שטשאַוו. איז דאָס וואַסער געווען גרין און געשמעקט אַביסל מיט פּעלד און וואַלד, און אַפילו דער ריח האָט מיר פאַרשווינדלט דעם קאָפּ מחמת תאוה.

אָבער אַ סדר דאַרף מען מאַכן, צי מיט צי אָן מצה; און וויפל איך געדענק אויף אויסנווייניק דאַרף מען זאָגן.

זיץ איך אַזוי ביי מיר אין „קיביטקע", אַזאַ מין שטעלכעל צונויפגעליאָפעט פון ליים מיט אַביסל שטרוי, ממש ווי אין מצרים; אַ „קיביטקע" וואָס פלעגט ביי יעדן רעגן פונאַנדערפאַלן, און מען האָט עס געמוזט צוריק צונויפלעפּען ווי־עס־איז ביזן זומער. זיץ איך, הייסט עס, אַזוי אין מיין שטעלכל, פלומרשט צום סדר. פינסטער איז, נאָר אַ קליינינקער קורניקל פּינטלט מיט האַלב־טויטע אויגעלעך אויף מיר, קוים וואָס ער זעט זיך אַליין. אָבער פאַר מיין „חרות"־

געמיט איז עס געווען געגנוג, דער עיקר וואס איך האָב געדאַרפט זען, האָב איך געזען.

און געזען האָב איך, מיינע טייערינקע, פיל זאַכן. צוויי קליינינקע, אַרעמע בערגלעך מיט גרינע, לענגלעכע בלעטלעך, שוין אַביסל פֿאַרוועלקט, זיך צונויפגעקאַרטשעט די בלעטלעך; און די צוויי הויפלעך האָבן מיר פיל זאַכן דערמאָנט און דערציילט. מיט בלאָסע, גרינלעכע אויגעלעך האָבן זיי אַרויפגעקוקט צו מיר: אַן אויסגעדאַרט, אַנעמיש מענטשעלע, מיט הונגעריקע אויגן, הונגעריקע הענט און פיס. הכלל מיט הונגעריקע רמ"ח אברים, וואס קוקט אויף זיי און דערמאָנט זיך.

אַז דעמאָלט . . .

אָבער צו וואס דאַרף איך אייך מאַטערן מיט הונגעריקע זכרונות. מיט אַ קליינער אָדער אַ גרויסער טרער, מיט אַ שמייכל, אַ געמאַכטן אָדער אַן אמת'ן, אויפן אויסגעדאַרטן געזיכט, בין איך אַזוי געזעסן און געזאָגט וואס איך געדענק אויף אויסנוויניק פון דער הגדה. און, איך ווייס ניט פֿאַרוואָס, פונאַנדערגעטיילט צווישן הויפלעך שטשאָוו, ניט צום עסן, ווייל צום „עסן" האָב איך געהאַט אַ שיסעלע מיט געקאָכטן שטשאָוו, נאָר כדי צו זאָגן אויף דעם די הגדה.

אָזאַ מין וועלעניש איז דאָס געווען — עפעס וואס דאַרף דאָך ליגן אויפן טיש . . .

איך זאָג „אויפן טיש", דאָס איז נאָר אַ וועלטער־שפיל, עס איז געווען אויף דער ליימענער פאָדלאָגע. וואו טיש, ווען טיש — וואס בין איך אַ ראָטשילד? . . .

אפשר איז מען יוצא מיט דעם מרור, אָדער כרפס. „האדמה" איז עס געווים. מילא, לכל הפחות איין מצוה מקיים זיין. כאָטש אַפילו מרור איז דאָך היינט דרבנן, ווי איר ווייסט, אָבער מיין מרור איז געווען ממש אַ דאורייתא, אויב איר דערלויבט מיר אָזוי צו זאָגן.

האָב איך געענדיקט זאָגן וויפל איך האָב געקענט און שוין געוואָלט צורוקן דאָס ליימענע טעפעלע כדי צו דערכאַפן דאָס האָרץ מיטן דערקוויקענדיקן שטשאָוו־בארשטש.

ערשט, עס עפנט זיך די טיר . . . וואס זאָג איך, ווי קומט אין מיין שטעלכל אַ טיר? ניין, ערשט, אַ גוף בלייבט שטיין אין דער עפענונג, איינגעבויגן מחמת זיין געוויקס. אין דער האַלב־פינסטערניש האָט ער אויסגעזען נאָך האַמעטנער, און זיין גרויסער קאָפּ שטעקט פון פּאָרגט כמעט איבער מיר.

מען גייט שוין מיר ווידער אַרעסטירן — האָט מיר דורכגעבליצט אַ געדאַנק — פֿאַר־וואס? אָבער אין יענע צייטן איז ניט געווען קיין צייט צו טראַכטן פֿאַרוואָס. נעמען מיט זיך האָב איך ניט געהאַט וואס. האָב איך זיך אויפגעהויבן און שוין געוואָלט גיין.

— דו — האָט אַרויסגעברומט פון דער גרויסער קאָפּ — דו, זיצסט אַליין און פרעסט, האַ?

איך האָב זיך צוריקגעזעצט, די פיס זיינען מיר שוואַך געוואָרן און אַ הונגער־איבל איז אַרויפגעשוואומען אינעם מאָגן.

— ניין, איך וויל איצט עסן אַ בארשטש. פון שטשאָוו. דאָס איז מיין גאַנצער עסן. מער האָב איך ניט און דאָס האָט מיר געקאָסט צווי רובל.

ערשט איצט האָב איך אים געזען אינגאַנצן. ער איז אַריינגעקראָכן אין מיין שטעלכל און געבליבן שטיין מיט ריזיקע פיס, אַריינגעשטעקט אין די בריטסטע שאַראָוואַרן וואס איך האָב וועג־עס־איז געזען. זיינע שטיוועלעך, ווי צונויפגעדרייטע האַטשיקעס, האָבן געגלאַנצט אין דער פינסטערניש. אַ ריזיקע טשופּרינע איז אַריינגעקראָכן אין דעם לונגען־קראַנקן סופיט. ער האָט געהאַלטן אין האַנט אַ היפשן זעקעלע און אין דער צווייטער האַנט — אַ היטל, געפּאַכעט מיט איר, איך ווייס ניט פֿאַרוואָס, אויף זיין געזיכט, און לאַנג געקוקט אויף מיר.

— פֿאַרוואָס זיצסטו אַליין — האָט ער געפרעגט זייער שטיל, אינגאַנצן ניט פּאַסיק פֿאַר זיין פיגור.

— איך האָב קיינעם ניט — האָב איך געענטפערט ערלעך.

— פֿאַרוואָס גייסטו ניט שלאָפן? ביזט דאָך מיד. ציטערטסט אינגאַנצן. האָסט מורא פֿאַר מיר? איך בין ניט פון „ענע" — האָט ער געשמייכלט אַ ריזיקן שמייכל אונטער די וואָנצן, אויפגעפרעסענע פון טאַבאַק.

— ביי מיר איז היינט יום־טוב — האָט זיך ביי מיר אַרויסגעריסן, קעגן מיין ווילן.

— יום טוב? — האָט ער געפרעגט — ס'אַרא יום־טוב איז דאָס, ביזט דאָך אַ איד?

— יאָ, היינט אין אָוונט איז פסח — האָב איך אים געזאָגט — און אַלע אידן זיצן היינט ביי אַ פיין־געדעקטן טיש און מען דערציילט אייגער דעם צווייטן וווי אַזוי מיר זיינען געוואָרן אַ פאָלק.

— כי־כי־כי . . . — האָט ער געלאַכט פלוצלונג זייער אַן אידעלן געלעכטער — ס'אַרא שיינע זאַך דאָס איז צו דערציילן וווי אַזוי מען ווערט אַ פאָלק. וווי אַזוי ווערט מען רוסן אָדער אוקראַאינער אָדער טשערקעסן אָדער טאַטאַרן, ווייסן זיי? ער, דאָס איז אַ פיינע זאַך. נו, האָסטו שוין דערציילט עמעצן היינט? און דערבי מוז מען עסן שטשאָוו?

— ניין, איך האָב דערציילט מיר אַליין, כדי איך זאָל ניט פֿאַרגעסן, דאָ אין מיין קבר'ל, אַז איך בין אַ איד און אַז... אָבער דאָס איז איבעריק. האָסט עפעס געוואָלט?

— ניין, נאָר איך בין פֿאַרבייגעגאַנגען פון פֿאַבריק אַהיים, איך בין דער פֿאַרוואַלטער פון מאַגאַזין אין דער שטאָל־גיסערייַ, זע איך זיצט אַ קליין מענטשעלע ביי אַ קורניקל און שאָקלט זיך. וועט קען דאָס זיין? האָב איך געטראַכט, אָדער אַ משוגענער אָדער אַ קראַנקער . . .

ער איז אַ ווייַלע געבליבן שטיין, איינגע־הויקערט צוליב דער נידעריקייט פון סופיט, און פלוצלונג אַ זאָג געטאָן:

— קענסט מיר געבן אַביסל בארשטש?

ער האָט געזען מיין פֿאַרוואונדערונג, אַ מאַגאַזין־פֿאַרוואַלטער פון אַ שטאָל־גיסעריי דאַרף ניט אָנקומען צו אַביסל אויסגע־הונגערטע, גרינע בארשטש פֿאַר עטלעכע קאָפּיקעס. אָבער איך בין געווען מיד, דער־שראָקן, האָב איך אים צוגערוקט דאָס שיסעלע און געזאָגט:

— קענסט עסן וויפל דו ווילסט, איך וועל סיי־ווי בלייבן טויט־הונגעריק ווי פריער.

— שוין לאַנג ניט געגעסן?

— באַלד צוויי יאָר.

— לאָך ניט. כ׳מיין עפּעס וואָס.

— דריי טעג כמעט. מיט דריי טעג צוריק, אַ זייגער זעקס פֿאַרנאַכט, האָב איך ג׳ענב׳עט אַ צוקער־בוריק פונעם פאַבריק וואו איך אַרבעט און עס גלייך פֿאַרשלונגען.

— און ברויט?

— מיר טאָרן ניט עסן אַכט טעג ברויט אין דעם יום־טוב — האָב איך דערציילט, טראַכטנדיק אַז סיי־ווי קען שוין מיר גאָרניט געשען.

— איז וואָס וועסטו עסן?

— פֿאַר צוויי רובל שטשאַוו — האָב איך געענטפֿערט רואיק.

— וועסטו שטאַרבן.

— אפשר יאָ און אפשר ניט. אויב לויטן שכל, האָב איך שוין געדאַרפט פון לאַנג שטאַרבן. זעסט דאָך, איך לעב און וויל נאָך היינט אין אָוונט עסן פון דעם שטשאַוו־באָרשטש צוזאַמען מיט דיר, אויב דו וועסט אַזוי גוט זיין.

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבן מיר אויף דער ערד, אַז דאָס גאַנצע שטעלכל איז ג׳ע־וואָרן פול מיט אים. פון אים האָט זיך געטראָגן אַ ריח פון גוטן טאַבאַק. טראָפּנס שוויים האָבן וויי געפּינקלט אויף זיין שטערן. ער האָט געמומען דאָס שיסעלע מיט זיינע ריזיקע הענט, צוגערוקט צום מויל און מיט איין אָטעם עס אַרונטערגעגאָסן. אָפּגערוקט דאָס שיסעלע און אַ לאַנגן קוק געטאָן אויף מיר.

— ערשט וועסטו געווינען שטאַרבן פון הונגער.

— שטאַרבן וועל איך געווינס — האָב איך ווידער געענטפֿערט רואיק — אָבער צי פון הונגער צי ניט, דאָס ווייס ג־ט אַליין.

— ג־ט, זאָגסטו? דער וואָס האָט אייך געמאַכט פאַר אַ פאַלק, אַזוי זאָגט איר דאָך.

— י־י־א! — האָב איך געזאָגט און נאָכ־אַמאָל — י־י־א! וואָס קען שוין זיין מיט מיר? האָב איך געטראַכט.

ער האָט זיך אויפגעשטעלט, און געכאַפּט אַ קלאַפּ מיטן קאָפּ אין סופיט, זיך אַ רייב געטאָן דעם אָרט און שטייענדיק אַזוי אייג־געבויגן, האָט ער געזומען דאָס זעקעלע וואָס ער האָט געהאַלטן די גאַנצע צייט ביי זיך, אַוועקגעלייגט נעבן מיר און געזאָגט:

— דאָס איז מיין פֿאַרציע אויף צוויי וואָכן, איך וועל זיך אַ עצה געבן. פֿאַרשטייסט, אַ מענטש וואָס וויל שטאַרבן פאַר זיינער אַן אידייע איז וועדט אַביסל שפּייז, אויף אַ שטיקל צייט וועט עס דיר סטייען.

ער איז אַזוי שנעל פֿאַרשוואונדן, אַז איך האָב ניט געהאַט קיין צייט צו זען וואו ער איז געגאַנגען, צו שנעל פאַר אַזאַ ריזיקע פיגור. ווען איך בין אַרויסגעלאָפן, האָט די לבנה זיך אויסגעלאַכט פון מיר.

ניין, ניין, זי האָט זיך ניט אויסגעלאַכט. זי האָט הנאה׳דיק געשמייכלט און נייגעריק ווי איך האָט זי צוזאַמען מיט מיר אַריינגע־קוקט אינעם זעקעלע.

דאָרט איז געווען, הערט און גלויבט ניט אייערע אויגן, דאָרט איז געווען . . . איך האָב מורא אַז איר וועט מיר ניט גלויבן; דאָרט איז געווען . . . האַלט איין דעם אָטעם; אַ גן־עדן איז דאָרט געווען, אַן אוצר, א . . . א . . . א . . .

אפשר דריי קילא רייז (ניט צו קריגן בכלל אויפן מאַרק. אויפן שוואַרצן מאַרק, טויזנט רובל אַ קילאָ), אַ פּאָר קילא קוקורוזע־מעל, אַ זעקעלע מיט ווייסן צוקער (אפשר אַ האַלבע קילאָ און אפשר מער), אַ זעקעלע מיט „אוריוק" (געטריקענטע אַבריקאָסן) און . . . הערט און שאָקלט מיט די קעפּ: קיין איין טראָפּן חמץ, ג־א־רניט!

וואָס האָב איך אייך געזאָגט, איך האָב געזען אליהו הנביא, יאָ? ס׳האָט זיך געעפּנט די טיר, ניין, ניין, וואו האָב איך געהאַט אַ טיר? אַ לאָך איז עס געווען, און אינעם לאָך איז פלוצלונג דערשינען . . .

נו, זאָגט אַליין, איז עס ניט געווען אליהו הנביא?

זכור לטוב! עד היום געדענק איך אים.

„דעם קאָפּ דאַרף מען ניט פאַרלירן!"

• י. מונדשיין

לזכרון נשמת הרה"ח, המשפיע הישיש
ר' שלמה חיים קעסעלמאן ע"ה

אין פריערדיקן מאמר האָבן מיר געבראַכט די געדאַנקען פון דעם גרויסן חסידישן מש־פּיע, דעם חסידישן מחנך, הרה"ח ר' שלמה חיים ע"ה, וועגן דער געוואַלדיקער וויכטי־קייט צו היטן דעם מוח פון פּוסטע מחשבות, און אודאי פון אומווירדיקע געדאַנקען; אַז ס'איז אַן ערשט־ראַנגיקער באַדינג אין עבודת השם פון יעדן אידן. ער האָט דערביי אַרומ־גערעדט די עצות און מיטלען, ווי אַזוי מען דאַרף שטיין אויף דער וואַך צו באַשיצן דעם קאָפּ פון אָט די הרהורים. און רייַדנדיק אויך בשייכות צו איידעלע תלמידים בני תורה:

אויך אַזאַ אייגער וואָס איז אַ מתמיד אין לערנען און פאַרנעמט זיין מוח מיט ענינים פון תורה, אויך ער איז ניט באַוואָרנט פון מחשבות זרות און אויך ער איז ניט באַפרייט צו „שטיין אויף דער וואַך" מיט אָפענע אויגן; ווייל אויך ביי אים קענען זיין פאַר־שידענע מאַמענטן וואָס גיבן אַ מעגליכקייט פאַר די נאַרישע מחשבות אַריינצודרינגען דורך אַלערליי צייט־בלויזן. דאָס מיינט פשוט, אַז אויך אין די קורצע אָדער ליינגערע הפס־קות, וואָס ער מוז מאַכן אין מיטן לערנען, קען זיך אַריינשמוגלען אַ פּוסטע מחשבה — מוז מען אויך אין די דאָזיקע מאַמענטן זיין שטריינג געוואָרנט ניט צו לאָזן דעם מוח אויף הפקר אפילו אויף קורצע מינוטן.

נאָך מער: מען מוז זיין געהיט ניט נאָר בשייכות צו די איבעררייסן אין לערנען, נאָר אויך ביים לערנען גופא — די איכות פונעם לערנען זאָל זיין אַזוי פולקאָם, אַז עס זאָל ניט בלייבן אין מוח קיין שום חלל־פּוסטקייט. דער אַלטער רבי (אין לקוטי תורה) רעדט אַרום, אַז אויך אין מיטן לערנען און דאַוונען, איז דער מענטש ניט באַפרייט פון אָט דער סכנה, ווייל אויב ער איז ניט פאַרטיפט און אַריינגעטאָן אין דעם ענין מיט דער מאַקסי־מאַלער מאָס פון שכל־פאַרטיפטקייט, בלייבט דאָך איבער אַ געוויסע טייל פון זיין שכל וואָס איז ניט דורכגענומען, ניט אויסגעפילט און במילא אומגעצוימט לגבי פאַרשידענע הרהורים, וואָס קענען זיך דאָרט אַריינקריגן „וויַ אַ רעגן אין אַ ניט־געדעקטן הויף". דעריבער מוז ער זיך אַלץ מער פאַרטיפן אין דעם געלערנטן אָדער געטראַכטן ענין, ניט באַנוגענען זיך מיט פאַרשטיין גוט דעם פּשט, נאָר זיך אָנשטרייַנגען צו דערגרונטע־ווען זיך און אַנטדעקן אויך דעם באַהאַלטע־נעם „רמז" און „סוד" וואָס ליגט אין יעדן ענין. נאָר אויף אַזאַ אופן וועט זיין מוח זיין „פול" און באַוואָרנט פון דרויסנדיקע שעד־לעכע איינפלוסן...

און די שעדלעכקייט פון ניט־געהעריקע הרהורים קען זיך אפילו אויסווירקן בשייכות צו אַ צווייטן — זיינע מחשבות זרות קענען האָבן אַ ווירקנדיקע ניט־גוטע השפּעה אפילו אויף אַ צדיק! וויַ דער רבי שליט"א ברענגט אין נאָמען פון בעש"ט, אַז ביים דערנענטערן זיך צום לאָגד מצרים האָט אברהם אבינו געהאַט אַ געוויסע יריידה פון זיינע הויכע מדריגות — און דאָס וויַ אַ תוצאה פון דער גרעסטער וואָס האָט געהערשט אין מצרים, זעלבסטפאַרשטענדליך, אַז אין פאַרקערטן פאַל, אין פאַל פון גוטע הייליקע מחשבות, איז „מרובה מדה טובה" (די גוטע מאָס איז גרעסער פון דער ניט־גוטער). מיר געפינען (ווי ס'שרייבט דער רבי ריי"ץ נ"ע), אַז אפילו ווען מ'גייט פאַרבי אַ אידן וואָס טראַכט קדושה'דיקע מחשבות, רופט דאָס אַרויס אַן אָפּשטראַל פון די הייליקע מחשבות אויך אין מוח פונעם צווייטן; און נאָך פיל־פיל מער איז עס אַזוי בעת אַ איד געפינט זיך אין די ד' אמות פון אַ צדיק — דאָס שאַפט אַ רוח טהרה אין זיין מוח און מחשבה.

* * *

און אודאי דאַרף מען „האַלטן קאָפּ" אין דאַוונען, אַז די עבודת התפלה זאָל זיין גאַנץ און ריין פון פּוסטע הרהורים. אין חסידות ווערט דערקלערט, אַז תפלה איז „מעין עולם הבא" — די רייכקייט און טייערקייט פון דאַוונען טראָגט אין זיך אַן אָפּשיין פון עולם הבא. עס איז דאָך באַוואוסט, אַז צו עולם־הבא קען מען ניט צוקומען כל־זמן עס בלייבט נאָך איינגעקאַרבט אין נפש אַ גע־דעכענגיש פון די עולם־הזה־ענינים. ענלעך

דערצו דאַרף אויך זיין ביי עבודת התפלה: איידער מ'שטעלט זיך דאַוונען דאַרף מען אויסרייניקן און אויסמעקן פון געדאַנק אַלע וועלטלעכע ענינים; און דאָס ווי ידוע קען מען דערגרייכן דורך דריי סגולה־ענינים פאַרן דאַוונען: זיך טובל זיין אין מקוה, לערנען זוהר, חסידות, און געבן צדקה.

עס מוזן אָבער אויך אָנגעוועדט ווערן „נאַטירלעכע" מיטלען אויף צוצוגרייטן דעם קאָפּ צום דאַוונען. עס איז, למשל, באַוואוסט אַז דאָס רייַדן „דברים בטלים" פאַרן דאַוונען איז אַ שטאַרקע סיבה וואָס דערלאַזט ניט צו „האַלטן קאָפּ" אין דאַוונען און שאַפט דעם צושטאַנד פון „פיזור הנפש" (אַ צעשאַטקייט" און „צעפלאַסנקייט" פון די גייסטיקע כוחות, וואָס דערויף בעטן מיר אין דאַוונען ביים אויבערשטן: „והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ", וואָס דאָס מיינט אין פּנימיות'דיקן באַדייט, אַז דער אויבערשטער זאָל אונז העלפן צוזאַמענבריינגען אַלע אונזערע כוחות הנפש וואָס זיינען צעוואַרפן אין אַלע וועלט־עקן דורך די פּוסטע מחשבות און דברים בטלים). דאָס איז די נויטיקע הכנה פון „ניט" (הרהורים ודברים בטלים) פאַרן דאַוונען. און פונקט אַזוי איז באַוואוסט ביי חסידים, אַז דאָס טראַכטן, דורכטראַכטן אַ מאמר חסידות פאַרן דאַוונען איז אַ זייערווירקזאַמע הכנה צו פאַרהיטן זיך פון זייטיקע הרהורים ביים דאַוונען (אויסער די אָבט תועלת'ן, גוטע אויפטוואונגען, וואָס דאָס טראַכטן חסידות גיט דעם מענטשן און דער וועלט, ווי דער רבי רש"ב נ"ע רעכנט זיי אויס). ר' הילל פאַריטשער שרייבט, אַז דער „צמח צדק" האָט אים געזאָגט: ס'איז דאָ אַ דרך וואָס איז באַזונדערס נויטיק פאַר די „נשמות נמוכות" (נידעריקע נשמות) און דאָס איז דאָס דורך טראַכטן פאַרן דאַוונען אַ וועלכן ס'איז מאמר חסידות, און ביים דאַוונען טראַכטן און הערן דעם טייטש און מיין פון די ווערטער — אָבער נאָכן פריערדיקן טראַכטן חסידות וועט דאָס זיין אַ דאַוונען מיט חיות און אָן מחשבות זרות.

(און געווען איז ר' שלמה חיים אַ ענינטער חסידישער מחנך, מדריך און „פעדאַגאָג" — ער האָט עס גוט געוואוסט ווי צו דערציען אויף אָט דעם דרך יונגע תלמידים און מושפּעים. ס'איז צו אים אַמאָל צוגעקומען אַ יונג בחור'ל, וואָס האָט נאָך ניט פאַרזוכט דעם טעם פון לערנען אַן ענין פון חסידות ווי ס'דאַרף צו זיין, און דאָך האָט זיך אים פאַרוואָלט צו האָבן די חסידישע הכנה פון „התבוננות", פאַר'ן דאַוונען. ס'האָט זיך ביי אים דערוועקט אַ „רוח טהרה". דאָס בחור'ל האָט אָבער נעבעך ניט געוואוסט וואָס צו טראַכטן... ר' שלמה חיים האָט אים ניט מבטל געווען זיין חשק, אים ניט אָפּגעשטופּט, — פאַרקערט, ער האָט אים געלערנט און געוויזן ווי אַזוי ער זאָל אויסנוצן די קורצע פּריַיע צייט פאַרן דאַוונען — ניט בלויז אָפּהיטן די מינוטן פון פּוסטקייטן, נאָר נוצן זיי אויף איבערצוטראַכטן אַ געלערנטן ענין, אַ סוגיא אין גמרא, רש"י און תוספות. ר' שלמה חיים איז געווען זיכער, אַז אין אָט די וויכטיקע הכנה־מינוטן צום דאַוונען, איז דאָס עצם פאַרנעמען דעם מוח און צונויפּנעמען און קאָנצענטרירן די מחשבות אין אַיין ענין פון תורה — וועלכער ס'זאָל ניט זיין — דאָס גופא שטעלט מיט זיך פאָר אַ גוט מיטל צו האָבן אין דאַוונען אַ „ריינע מחשבה", צו פאַרמיידן און אָפּהאַלטן דעם געיעג פון אַלערליי זייטיקע מחשבות אין מוח. דאָס וועט אים פירן וויַיטער אויפן דרך, און מיט דער צייט וועט דאָס בחור'ל פאַרן דאַוונען פאַרטיפן זיין מחשבה אין אַ מאמר חסידות — און דאָס וועט אים שוין אָנקומען פיל לייכטער, נאָכדעם ווי ער האָט זיך פריער „איינגעצוימט" און איינגעוואוינט זיין מחשבה צום פאַרטיפן זיך אין אַן ענין).

* * *

און ווי גרויס ס'איז די קראַפט פון קענען פאַרטיפן דעם שכל, דעם געדאַנק — און דאָס מיינט אפילו די עצם פּעאיקייט צו קאָנצענטרירן די מחשבה און איר „צובינדן" אויף אַ לענגערער צייט צו אַ געוויסן ענין — קען מען זען פון אַ סיפּור וואָס וועט געבראַכט אין „ראשית חכמה" (און דער „צמח צדק" איז אויף דעם מרמז אין הגהה אין לקוטי תורה): אייגער אַ מענטש האָט ביי אַ געוויסער ניט־גוטער געלעגנהייט זיך געלאָזט פאַרטיפן אין געדאַנקען וואָס האָבן געהאַט צו טאָן מיט האַרץ־געפילן און באַגערן; און איז אַזוי געווען אַריינגעטאָן אין דעם מיט אַ צוגעבונדענעם געדאַנק אין משך פון אַ לענגערן זמן. ביסלעכווייז אָבער האָט זיך אָנגעהויבן בייטן דער אינהאַלט און ריכטונג פון זיינע מחשבות: פון „געפיל"־געדאַנקען איז ער אַלץ מער אַריבער צום פאַרטיפן זיך אין „מושכלות", אין שכל־געדאַנקען; און די „העמקת הדעת" האָט געפירט נאָך וויַיטער און נאָך העכער: פון די שכל־ענינים האָט זיין מוח זיך אַלץ מער צוגעטראָגן צו ג־טלעכע „השכלות", צו היליקע געדאַנקען, וואָס איידלען אויס דעם מוח און דערהויבן דעם מענטשן. און שליסלעך האָט עס דערפירט צו דעם, אַז ניט בלויז דער ציור און אינהאַלט פון זיינע מחשבות האָבן זיך געענדערט מן הקצה אל הקצה, נאָר אויך זיין גאַנצער גייסטיקער

(סוף אויף זייט ט)

כאסקל דאס געוואונען

(געהערט פון אַן ענגלטן בחור, אַ פּליט פון אַ קליין פּוילישׁ־אוקראיניש שטעטל — „דער פּריילעכער חאַצקעלע", וואָס האָט געמוטיקט און דערפרייט אַ סך צעבראָכענע הערצער אין די ביטערע הונגער און מלחמה־יאָרן אין סאַמאַרקאַנד; פון אים געהערט, פאַרצייכנט אין זכרון דאַן, און כ׳פאַרשרייב עס איצט לזכר פון אָט דעם אייגנאַרטיקן בחור׳ל, וואָס איז ביים סוף פון דער מלחמה פאַרפאַלן געוואָרן שפּורלאָז).

● ד. ראַווסקי

ווי די מערסטע אחינו בני ישראל, אין יענע ווינטער־חדשים אין סאַמאַרקאַנד, האָב איך מיך דעמאָלט אָפּגעהונגערט גאַנץ „באַלעבאָטיש", ווי די וועלט זאָגט: געפּוכ־ניעט פון הונגער „אויף ביידע באַקן". אַזוי האָב איך מיך נוהג געוועזן אין די מערסטע ווינטער טעג אין סאַמאַרקאַנד, וואָס זיינען ספק ווינטער, ספק האַרבסט און מי יודע וואָס. פאַרביסן די טעג מיט „בייסיקע" נעכט; געשלאָפן, יוען מיר האָט אָפּגעגליקט, אין געשמאַקער אחדות מיט נאָך עטלעכע פּליטים ישיבה־בחורים אויף אַ זאַמדיקן דיל, וואָס אַ טייערע משפּחה האָט פּאַר אונז אָפּגעשפּאַרט אין אַן ענגן „קיביטקע"־צימער. עס רעדט זיך אַזוי „געשלאָפן"! גיי שלאָף, אַז ס׳לאָזט ניט! מילא בייטאָג, פאַרטומלסטו דעם עקשנות׳דיקן הונגער. און אַז דער אויבערשטער העלפט און „פּאַקסט" עפּעס אַ שטיקל אכילה אויפן טאַשקענטער מאַרק, וואַרפסטו צו אַ פּאָר ביסנס דעם צעיאַכמערטן הונגער, וואָס קיצלט אונטערן האַרצן. אָבער אין דער נאַכטיקער שטילקייט און פּינסטער־ניש צעברומט ער זיך אויף אַלע כלים, אַז ס׳איז פּשוט אַ בושה פּאָר אַ אידישן איד. ער, דער הונגער יצר־הרע, פלעגט זיך ניט לאָזן איינשטילן אַפילו נאָכן אָפּזאָגן „המפיל". מעגסט טענה׳ן פון היינט ביז מאָרגן: „בלייב שטיל און נודיע ניט! לאָז מיך כאָטש כאַפּן אַ פּעסטן דרעמל — און דיך זאָל כאַפּן דער וואַטע־מאַכער!" און „ער" טראָגט דיר גאָר אונטער אַ דמיונ׳דל פון אַ גאַנצער קיילעכ־דיקער „לעפּיאָשקע"...

און טאָמער איז געוועזן ווייניק די נאָגעניש פון אינעווייניק, האָט עס געשטאָכן, געביסן פון דרויסן. דער זאַמדיקער נאַכט־געלעגער איז געוועזן שווער באַלאָדן, געשלאָגן מיט דער דריטער מכה פון מצרים. און ס׳איז געווען קלאָר, אַז אויך יענע קליינע באַ־שעפענישן זיינען געוועזן מורא׳דיק הונגעריק; האָבן אויך זיי געביסן, געשטאָכן אַן רחמנות.

נאָר גיי טענה זיך מיט זשעדנע־הונגעריקע ברואים, אַז וואָס מ׳שטייגס געזאָגט קענען זיי שוין אַרויסבייסן פון אויסגעטריקנטע הויט און ביינער!

כ׳האָב שוין אַפילו דאָרט בחברותא אַרייַנגעכאַפט אַ טיפוס, אַ הונגער־מחלה, און על פי אַלע נאָרמאַלע חשבונות פון זאַך־קענער, האָב איך געהאַט אַלע „שאַנסן" צו באַגעגענען זיך פּנים־אל־פּנים מיט דעם „פיל־אויגיקן" — אָבער די השגחה האָט „געזאָגט": „חאַסקל, האָסט נאָך צייט!" האָב איך מעשה־נסים זיך אַרויסגעקאַראַפקעט. אמת, מיט גע־שוואָלענע פיס און מיט פרישע הונגער־קראַמפן; אָבער געבליבן לעבן.

(עס האָבן חברה, מיינע פריינט און מיט־הונגעריקע מיך געפּרואוט איינרייַדן, אַז מיין אייגעבוירענע מרה־לבנה, די פריילעכע נאַטור מיינע האָט מיך פיל מיטגעהאָלפן צום אַרויסקריכן אַ לעבעדיקער. זיי האָבן עס אָנגערופן חסידישע שמחה, בטחון און נאָך אַזעלכע מיוחס׳דיקע ווערטער. גיי דערצייל אַז איך אַליין האָב דערפון שטאַרק געליטן, זיך געשעמט מיט מיין פריילעכקייט. מענטשן ליידן ביטערסטע צרות, גייען אויס פון הונגער, פון קרענק; ס׳אייגענע גאַנצע משפּחה איז געבליבן אין שטעטל ביים דייטש און מי יודע . . . און איך קען זיך אַפילו ניט אויסביטערן ווי געהעריק, כ׳קען ניט אויס־ווייַנען כדבעי. איז וויבאַלד כ׳בין אַ קליינער ברי׳ צו שאַפן פאַר מיינע ידידים אַביסל עסעניש, טאָ לאָמיך זיי לכל־הפחות דער־מוטיקן מיט אַ פריידיקן געמיט, אויפהייטערן מיט אַ פריילעכער מעשה, אַ ווארט. אָבער מיך אַליין האָט מיין צעלאָזענע פריילעכקייט געדריקט און געוואָרן פאַרמיאוסט.)

ב.

און אַז מ׳בלייבט לעבן, קען מען שוין ווידער ניט אויסקומען אָן צו אַכל׳ען פון מאָל צו מאָל. אַז כ׳האָב זיך שוין ווידער געשטעלט אויף די פיס, האָבן אַ פאָר פריינט מיינע מיך ענגומען לערנען שטעלן די ערשטע טריט אויפן טאַשקענטער מאַרק: „אויב דו, כאַסקל, ווילסט זשיפּען דווקא אויף דער בידנער וועלט, מוזטו ווערן אַ סוחר!" די פריינט האָבן מיך אַפילו באַזאָרגט מיט אַלערליי „סחורה". מלכתחילה איז מיין מסחר גע־גאַנגען מיטן „פּוטער אַראָפּ" (כאָטש כ׳האָב קיין פּוטער לאַנג ניט פאַרזוכט). צום אַלעם ערשטן האָב איך זיך געשטעלט אויפן מאַרק מיט אַ פאָר צענדליק פיר־קאַנטיקע שטיקער און איך האָב עס געדאַרפט פאַרקויפן פאַר זייף. די צרה איז געווען, וואָס פיל קויפער האָבן באַלד אויפן אָרט אויסגעפּרואווט די סחורה — און כ׳האָב גאָרניט געוואוסט, אַז דאָס היימיש־געמאַכטע זייף האָט פון דער נאַטור מורא פאַר וואַסער ווי אַ שד פאַר ווייַרוך; און אין איין מינוט איז פונעם שטיקל זייף געבליבן קוים אַ כזית׳ל. איין צע׳כעס׳טער קונה האָט מיך אַ שליידער געטאָן דאָס נעבעכדיקע איבערבלייבענע אין פּנים אַריין. געווען נאָך אַ צרה מיטן זייף: עס האָט פון טאָג צו טאָג אויסגעשרומפן, אויסגעטריקנט . . .

אַ צווייט מאָל האָב איך גע׳מסחר׳ט מיט אַ מין אוזבעקיש „כאַלוואַ". ס׳איז געווען פריקרע זיס, קלעפיק, און וואונדערלעך גוט פאַר אַ הונגעריקן גומען. וואָלט מען אפשר געקענט דערפון פאַרדינען. כ׳האָב אָבער נאָך ניט גע׳יכול׳ט די פאַך פון האַלטן דעם פּרייז. גיי זיי אַן אכזר׳דיקער עקשן וועט ס׳קומט־צו אַ הונגעריק קינד און דערלאַנגט דיר מיט צען קאָפּיקעס ווייניקער! אָדער ס׳קומט צו אַן עלטערע באָבעשי און בעט ביי דיר נאָר אַ ברעקעלע צו פאַרזוכן, און אויב ס׳איז גוט, וועט זי קויפן אַ גאַנצן שטיקל...

כ׳האָב אויך געהאַנדלט מיט געקאָכטע בוריקעס, מיט נאָדלען און קנעפּלעך, מיט אַזעלכע לענגלעכע ווייסע טריקא־זעקלעך, וואָס האָבן לכל־הדעות געקענט נוצן סיי ווי היטלעך פאַר קליינע מיידעלעך, ווי זאָקן פאַר פיס וואָס שוויצן, ווי אָפּזייער פאַרן וויכן אוזבעקישן קעז און נאָך ענלעכס. און אַז יאָ עפּעס פאַרדינט, זיינען פון דער העלער הויט אָנגעקומען די שטענדיקע „שותפים", די מאַרק־מיליציאָנערן און געמאָנט זייער חלק, אַניט, וועלן זיי דעם פאַרברעכערישן ספּע־קולאַנט אַריינפירן אין מיליציע און די „סחורה" וועט ווערן קאָנפיסקירט לטובת דער סאָוועטישער ממשלה.

אָבער מיט דער צייט האָב איך זיך אויס־געלערנט און אָנגעהויבן זען אַ פאַרדינטן

רובל. צום אומגליק האָב איך פֿאַרלאָרן די מערסטע פון מיין חברותא. וועד פון הונגער, וועד פון טיפוס. די איבערגעבליבענע האָבן זיך צעשפּרייט אין אַנדערע ווינקלען פון די סאַמאַרקאַנדער געסלעך. בין איך געבליבן אַליין אינעם אויבערשטיבל פון דער „קיביטקע". און אויפן האַרצן איז געוואָרן זויער: אין דער אַלייַנקייט איז דאָס שטיקל פֿלעצל ניט געקראָכן אין האַלז. מאָדנע, נאָר אונטערהונגערן צוזאַמען מיט ידידים האָט מיר אויסגעזען לייכטער אייַדער זיצן און שפּייַזן זיך אַליין! אַמערגסטן איז מיר געווען דער געדאַנק, אַז אָט קומט דער יום־טוב פּסח און כאָסקל וועט „פּראַוועַן" אַליין דעם יום־טובֿ, דעם סדר . . . כ׳וועל ניט קענען פֿאַרטראָגן.

ג.

קיין למדן בין איך קיינמאָל ניט געווען. „ביי כאָסקלען, האָט מיין מלמד אין שטעטל געזאָגט, אַרבעט ס׳האַרץ בעסער ווי דער קאָפּ". פון מיין האַנדל האָט מיין מוח זיך אויסגעלערנט צו מסחרעווען, מאַכן קאָמבינאַציעס, המצאות. אָבער קיין סך קליגער ניט געוואָרן. אַן ערך: אַזאַ טייערער עלטערער חסידישער איד ווי ר׳ אשר־נח — נאָך אַזאַ אפשר אין ערגעץ ניטאָ! — און ער מיט זיין ווייב האָבן ניט געגנוג צו עסן! האָב איך צען מאָל באַשלאָסן צו טיילן זיך מיט אים מיט מיינע פּרנסות, האָט מיין גאַנצע „חכמה" ניט געקלעקט געפּינען אַן עצה ער זאָל דערצו מסכים זיין. און בכלל, אַז וועט נאָר כ׳פֿלעג אַרייַנקומען, פלעגט ער רק דאָוונען, אַזוי לאַנג דאָוונען און אַזוי געשמאַק! פלעג איך זיצן און הערן און ס׳האַרץ איז מיר פאַרגאַנגען פון זיסקייט, און נאָך אַזאַ דאָוונען האָט מיך אָנגעכאַפּט אַ גרויסע בושה, דער לשון האָט ניט געדינט און זיך געשעמט צו דבר׳ן וועגן געלט, ברויט. האָב איך געגומען בגנבה איבערלאָזן ס׳געלט אונטער זיין ספּר, אונטערן טלית־זעקל. איז דאָך גוט? האָב איך שפּעטער דערשנאַפּט, אַז ר׳ אשר־נח האָט גאָר געגומען אויף זיך צו געבן געלט דעם און יענעם . . . פּשוט. טאַקע אָט די געלט וואָס כ׳פלעג אים איבערלאָזן. ביז, הייסט עס, מיין סוחר׳ישער מוח האָט זיך דערקלאַפּט צו עפּעס. געזאָגט ר׳ אשר־נח׳ן קלאָרע רייד: „כ׳ווייל איר זאָלט מיט מיר אַלע טאָג לערנען צוויי שעה. כ׳וועל אָבער בשום־אופן ניט מסכים זיין בחינם. נאָר פאַר כך־וכך. וועט איר מסכים זיין איז דאָך גוט. טאָמער ניט, וועט פון אַ אידישן בחור חלילה אויסוואַקסן אַ גראָבער מאַרק־יונג".

האָט ר׳ אשר־נח זיך צעשמייכלט מיט זיינע פּיקחות׳דיקע־וואַרעמע אויגן, מיך דורכגעדרונגען דורך־און־דורך: „אי, כאָסקל, וואָס גייט דיר אַזוי אין לעבן כ׳זאָל קריגן די פאָר רובל?! פאַראַן דאָ אַזויפיל גרעסערע נצרכים פון מיר! נאָר . . . אויב דו ווילסט טאַקע באמת לערנען און וועסט לערנען — נו, איז דאָך ניט שייך אָפּצוזאָגן! ווילסטו באמת לערנען?" „געוויס" האָב איך מיך אָנגעכאַפּט און אויסגעשריען שוין אַן חכמה: „און איר וועט ביי מיר נעמען? טאַקע . . . נעמען?" ער האָט זיך נאָכמער צעשמייכלט: „שא, אַן התפּעלות . . . גוט, מ׳וועט נעמען, איז גוט!" . . .

ד.

ס׳איז געווען מלא טעם צו לערנען מיט ר׳ אשר־נח׳ן; ער האָט מיר ניט געדויבעט דעם לערנען אין מוח, נאָר עפּעס אַרייַנגעצויגן מיין מוח אינעם לערנען. און ניט נאָר דעם מוח; כ׳האָב עפּעס געפּילט אַ נייַעם שטייגער לערנען — לערנען מיט האַרץ . . . עפּעס האָט ער מיר כסדר געמאַכט פּילן, אַז אָט די קליינע ווערטערלעך אין גמרא זיינען ממש דעם אויבערשטנס ווערטערלעך, דעם אויבערשטנס! ס׳זאָגט די גמרא „אמר רחמנא" און ר׳ אשר־נח פאַרטייטשט עס געשמאַק אויף אידיש „זאָגט דער דער־באַרעמדיקער אין זיין הייליקער תורה" . . . האָט עס מיך נאָכמער צוגעצויגן צו ר׳ אשר־נח׳ן, ביז ס׳איז מיר אייַנגעפאַלן אַ נייַע המצאה: איך וועל פּראַווען די „סדרים" ביי ר׳ אשר־נח׳ן אין הויז, מיט אים צוזאַמען, און אפשר טאַקע זיין מיט אים גאַנץ פּסח!

האָב איך זיך צעיאָגט אין מיינע דמיונות — און זיך מיט מער אימפּעט צע׳מסחר׳ט. געגומען שפּאַרן אויף לינקס און אויף רעכטס, אַבי אַנצוזאַמלען גענוג אויף מצות, ווייַן, קאַרטאָפֿל פאַר ר׳ אשר־נח און זיין פרוי, נו,

ס׳הייסט מיט מיר צוזאַמען. אלא וואָס דען, דאָס מאָל מוז איך האַנדלען קליגער, ניט מאַכן קיין שאלות, ניט לאָפּעטשען מיט דער צונג. אַ טאָג פאַר ערב־פּסח וועל איך מיך אַראָפּלאָזן צו זיי אין שטיבל מיט הכל־בכל. וועט ר׳ אשר־נח מוזן מסכים זיין אי אויף מיין ניט־געבעטענעם קומען און אויף אַלץ מיט אַנאַנדער. „אָבער ביז דאַן וועסטו, כאַסקל, מוזן האַלטן די צונג אײַנגעלייגט״.

אָבער מיינע אויגן האָב איך געהאַלטן אָפן. איז מיר געווען מאַדנע: כ׳האָב אין ר׳ אשר־נח׳ס הויז ניט געזען קיין שום גרייטענישן צו פּסח. קיין שפּור פון אַלדאָס נויטיקסטע — מצות, קאַרטאָפל, ווײַן און עפּעס כלים, אַפילו אויפן בידנעם שטייגער פון יענער הונגער־צייט. מ׳טאָר עס ניט זאָגן, אָבער אַ פּיצל פּרייד־געפיל האָב איך געהאַט: אויב אַזוי וועלן דאָך מיינע גרייטענישן געווויס צו נוץ קומען!

און מיין מזל האָט זיך צעשפּילט: כ׳האָב אָנגעקראָגן עטלעכע קילאָ מהודר׳דיקסטע מצות, אַ פּאָר צענדליק אייער; כ׳האָב ביים פרומסטן „חכם״ געקויפט אַ גרויסן קריגל ווײַן, אמת׳ן יין ענבים! אָנגעשלעפּט אין מיין שטיבל פודן קאַרטאָפל, בוריקעס און גרינסן; אַפילו געפּאַקט אַ פּאָר גרויסע העכטן און נאָך און נאָך. כ׳האָב געקויפט אַ פּאָר נייע ליימענע טעפּ און נייע בלעכענע כלים. עס האָט אין מיר געפּיבערט און כ׳האָב אין די נעכט אַלץ גענישטערט אין געדאַנק וואָס מען דאַרף אויף פּסח. אַפילו אין די חלומות האָב איך געשוויצט אין מצות־בעקעריין, געכאַפּט פיש פון ים, געטאָסקעט פּעק מיט כוסות, חרוסת און געפּליקט אַ גרויסן ווייסן האָן . . .

ה.

אינעם פאַרנאַכט פון ערב־בדיקת־חמץ האָב איך אָנגעפּאַקט דעם אָנגעזאַמלטן פּסח אין אַ וועגעלע אויף דריי צעבראָכענע רעדלעך, זיך איינגעשפּאַנט אינעם וועגעלע און אַוועקגעשפּאַנט מיט אַ טראַסקעריי צו ר׳ אשר־נח׳ן. כ׳האָב מיט מיין געפּעק און געשפּאַן זיך קוים דורכגעקראָכן דורכן שמאָלן האַלב־געזונקענעם טיר־איינגאַנג אין דעם הויפל פון ר׳ אשר־נח׳ס דירה׳לע, און פריי אָפּגעאָטעמט ביים טיר פון דער „קיביטקע״.

נאָך אײַדער כ׳האָב באַוויזן אָנצוקלאָפּן, האָט זיך די טיר האַסטיק געעפנט מיט אַ פּראַל און פונקט מיר אין פּנים אַריין, אַזש אַ משונה׳דיק־זויערער וווייטיק איז מיר פּאַר־גאַנגען אין מוח. ס׳אַ פיינער קבלת־פּנים! געקענט אַזוי ניט־מיר, ניט־דיר בלייבן אָן אַ נאָז . . . אָבער כ׳בין „געבליבן ניט אַ נאָז!״ — ווייל פון אָפּענעם טיר האָט זיך אַרויסגעשאַרט ר׳ דוד לוריע מיט אַ צעהיצטער צורה און מיט הילכיקן לשון: „אַ גוטן אייך, ר׳ אשר־נח; איז אָפּגערעדט, כ׳וואַרט אויף אייך מיט אייער באַלעבאָסטע, מאָרגן אי״ה״ . . . ער האָט מיך זייטיק אָפּ־געמאָסטן מיט אַ ביסטרן קוק: „הא, כאַסקל — וואָס טאָסקעסטו דאָרט? נו, איז אַ גוטן״. האָב איך פון זיינע דיבורים „געכאַפּט״ שוין אַ צווייטן זעץ — אין מוח: עס געפעלט מיר ניט און שוין; ר׳ דוד לוריע, האָט מען געזאָגט, איז פון די אינציקע אידן אין סאַמאַרקאַנד וואָס ליידן ניט קיין הונגער. ער׳ט מיטגעבראַכט פון דער גרויסער שטאָט אַ סך „צענערלעך״ און זיי געביטן, געקויפט שפּייז פאַר זיך, געהאָלפן אויך פיל אַנדערע. איז מעגלעך, אַז ער האָט ביי מיר „אויס־געכאַפּט״ ר׳ אשר־נח׳ן צו זיך אויף פּסח? ניין, ס׳קען ניט זיין! אָבער . . .

ר׳ אשר־נח איז שוין דאָ ביים טיר, גע־וואָרפן אַ בליק אויף מיר, אויפן געפּעק און זיין צעשמייכלט פּנים איז געוואָרן ערנסט און אַפילו עטוואָס דערשראָקן: „וואָס איז, כאַסקל, האָסט געבראַכט אונז צרכי פּסח? האָ, אמת?״. כ׳האָב אַרויסגעברומט: „יאָ, ניין . . . יאָ, געבראַכט — אָבער . . . כ׳בין אַליין אויך געקומען צו אייך אויף די סדרים״. נאָך איידער ר׳ אשר־נח האָט עפּעס גע־ענטפערט, האָט זיך ר׳ דוד לוריע ווידער באַוויזן אין הויפל, אָנגענומען זיין רויט בערדל אין האַנט און מיט אַ פאַרקנייטשט־חקירה׳דיקן שטערן אַ זאָג געטאָן: „ס׳איז ביי מיר גייענדיק געוואָרן אַ חשד, אַז דער כאַסקל קען דאָ עפּעס אָנדרייען. טאָ הער מיך אויס, כאַסקעלע, ר׳ אשר־נח׳ס באַלעבאָסטע איז צו שוואַך צו מאַכן פּסח. און סיי ווי, די צייט איז קורץ; זיי פּראַוועט דעם פּסח מיט מיר, ס׳איז שוין נמנו וגמרו!״

עס האָט אין מיר זיך צעבושעוועט אַ שטורעם: „ר׳ דוד, זאָרגט זיך ניט פאַר דער אַרבעט פון צוגרייטן דעם פּסח — איך אַליין קען ב״ה אַלץ דערלוידיקן . . . ר׳ דוד, ס׳איז אַן עוולה! כ׳גרייט שוין דעם פּסח איבער אַ חודש . . . ר׳ אשר־נח, גלויבט מיר . . .״ עס זייגען אין געדאַנק אַנגעלאָפן אַזויפיל טענות, אַז כ׳האָב זיך אין זיי פאַר־פֿלאָנטערט.

„כאַסקל, איי, כאַסקל, נעכאַי וואָלסטו מיר דערציילט פריער, באַצייטנס!״ האָט ר׳ אשר־נח געזאָגט מיט באַהאַרצטקייט. ער האָט אויף מיר אָנגעשטעלט אַ פּאָר ליכטיקע אויפ־געריסענע אויגן; איך האָב אַ קער געטאָן מיינע אויגן צו ר׳ דוד לוריע׳ן און ר׳ דוד — אויף ר׳ אשר־נח׳ן. אַ ווייליע איז געווען אַ מאָדנע קוקעניש און שווייגעניש. „כאַסקעלע, טייערער, אויך דו קום צו מיר, אויף די סדרים, אויף גאַנץ פּסח! אַיי, אַ גוטער פֿלאָן! דיינע פּסח׳דיקע ענינים וועלן סיי ווי צונוץ קומען — אַזויפיל נצרכים! אָפּ־געריידט, כאַסקל?״ כ׳האָב קיין וואָרט ניט געענטפערט, אָבער מיטן קאָפּ האָב איך גע־שאָקלט אין דער גאַנצער ברייט, שטאַרק געשאָקלט אויף „ניין״.

ר׳ אשר־נח׳ס געזיכט האָט זיך פאַרוויטלט: „כ׳זאָג אייך דעם אמת, אַז ס׳פלאָמט אין מיר אַ בושה — ס׳טייטש, פון וועמען טייערע אידן מאַכן אַ וועזן, אַ פּודעלע! ס׳איז פשוט אַ חוזק! און ס׳זיינען דאָ אידן וואָס נויטיקן זיך מער פון מיר און וואָס געוויס לוינט זיך צו האָבן זיי ביים סדר־טיש מער פון מיר! טאָ איז וואָס איז סוף־כל־סוף דער חילוק? נאָר, וואָלט איך געוואוסט פריער . . .״

מיר האָבן אַלע כמעט ווי ניט באַמערקט ווי ר׳ אשר נח׳ס פרוי האָט זיך מיט שוואַכע טריט צוגעשלעפּט צום וועגעלע, זיך אַ פּאָרע געטאָן ביי די אָנגעהויפּטע פּעק און דערנאָך געזאָגט מיט אַ מאָדנער אויפגעהייטערטער, אויפגעלעבטער שטימע: „זע נאָר וואָס כאַסקעלע האָט דאָ אָנגעבראַכט! פיש, אייער, און וואָס ניט? כיד המלך! אַפילו נייע כלים! פון וואַנען ווייס ער עס אַלץ וואָס מ׳דאַרף? אַך איז עס אַ כאַסקעלע!״ זי האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ מיט אַ דערפרישטן אויסדרוק: „דו ווייסט, אשר, מיר דוכט, אַז דו טראַכסט איבער וועגן מיין געזונט מער ווי די מעשה איז . . . כ׳וואָלט . . .״

זי האָט ניט פאַרענדיקט, נאָר ר׳ דוד האָט מיט אימפּעט אַ זאָג געטאָן צו מיר: „כאַסקל, דו האָסט געוואונען! ניין, דו ביסט מעיקרא דדינא געראַטן; דיין דרך איז דער ריכ־טיקערער, דער אמת׳ער. אלא וואָס דען, אויב איר׳ט ניט זיין קעגן, וואָלט איך געווען אַ בעלן צו קומען מיט מיין פלונית׳טע צו אייך אויף איין סדר . . .״

ו.

מ׳האָט קוים געקענט איינבעטן ר׳ אשר־נח׳ס פרוי צוצולייגן זיך יענעם ערב־פּסח ביינאַכט. זי האָט אַליין אויפגעלעבט און גאַנצע דריי שטייגער־אויוועלעך האָבן לוסטיק געברענט, געקנאַקט אונטער די פּסח׳דיקע טעפּ. כ׳האָב נאָך אַ גאַנצן ערב־פּסח אַרום־געיאָגט איבערן טאַשקענטער מאַרק און איינגעהאַנדלט וואָס ס׳האָט זיך נאָר געלאָזט — און ס׳האָבן ניט געהאָלפן אַלע געשרייען און געבעטן פון ר׳ אשר־נח און זיין פרוי. אַזאַ טבע האָב איך, כאַסקל; און ר׳ דוד לוריע האָט דאָך אויך געזאָגט אַז איך בין געראַטן!

מאָדנע: אָט דער ערשטער סדר צוזאַמען מיט ר׳ אשר־נח׳ן — כ׳קלייב זיך אים ניט שילדערן. איך האָב געפילט אַזאַ צעשטורעמטע דערהויבענע יום־טוב׳דיקייט, וואָס איך האָב אפשר ניט געפילט אַפילו אין יענע קינדישע אומבאַשרייבלעך גליקלעכע פריידיקע, און געשמאַקע סדרים אין דער היים, מיט טאַטע־מאַמע און מיט דער גאַנצער משפּחה. און דאָך, כ׳וויס אַליין ניט ענעוי פאַרוואָס, און אפשר פאַרשטיי איך יע אַביסל, אָבער אַזוי איז געשען: אין מיינע אַלע ביטערע ליידע־נישן פון די מלחמה־אומגליקן האָב איך קיין איינמאָל ניט געקענט זיך אויסווייגען, אַפילו קיין טרער ניט געקענט אַרויסברענגען — און בעת כ׳האָב ביים סדר געפרעגט די פיר קשיות ביי ר׳ אשר־נח׳ן, האָב איך ניט געקענט צוריקהאַלטן דעם ים פון טרערן, מיט וועלכן כ׳האָב פאַרפלייצט יעדן וואָרט פון די פיר קשיות.

די אידישע היים

קאונסיל נשי ובנות חב"ד
770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

סיון־תמוז ה'תשל"ו, באנד 18, נומער 1 (68)
קאונסיל נשי ובנות חב"ד
770 איסטערן פארקוויי ברוקלין נ.י.

פון „היום יום . . .“

[כ״ק אדמו״ר מהורש״ב נ״ע האָט געזאָגט:] אַ חסידישער וואָרט מאַכט קלאָר די קאָפֿ און ריין די האַרץ; אַ חסידישע הנהגה טובה מאַכט ליכטיק אין שטוב; אַ חסידישער ניגון שטאַרקט די תקווה (האָפֿענונג) ובטחון, ברענגט שמחה און שטעלט אַוועק די הויז מיט דער הויז־געזינד אין קרן אורה.

(„היום יום״, כ״ב תמוז)

אין חסידות זיינען פאַראַן צוויי זייער כאַראַקטעריסטישע אויסשפראַכן: א) אַ איד דערקענט ג־טלעכקייט און פילט די איבערנאַטירלעכקייט און באַדאַרף אויף דעם קיין באַווייזן ניט האָבן; ב) אַ איד ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אָפֿגעריסן פון ג־טלעכקייט.

דער אמת איז, אַז די צוויי אויסשפראַכן זיינען איין זאַך: אַ איד דערקענט ג־טלעכקייט און פילט דעם למעלה מן הטבע. דערפאַר איז ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אָפֿגעריסן פון ג־טלעכקייט.

(„היום יום״, כ״ה תמוז)

מיט דער גרעסטער האָרוואַניע קען מען ניט פאַרדינען קיין איין סענט מער וויפֿל השי״ת האָט אָפֿגעשטעלט, אַז דער און דער מענטש זאָל פאַרדינען. מען באַדאַרף טאָן וויפֿל עס איז נויטיק, אָבער מען מוז געדענקען, אַז די גאַנצע אַרבעט איז מער ניט ווי אַ טפל; דער עיקר איז די ברכה פון השי״ת, און די ברכה פאַרדינט מען וועט מען איז אַן ערלעכער איד: תפילה בציבור, שמירת שבת בהידור, כשרות בהשגחה גדולה, חינוך הבנים ביי מלמדים ערלעכע אידן.

(„היום יום״, ד׳ מנחם אב)

די אידישע היים

פֿערטל יאָר שריפֿט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

סיון־תמוז, ה׳תשל״ו — באַנד 18, נומער 1 (68)

דער טראָפֿן וואָס קען ראַטעווען דעם בן־המלך . . . . . א

דער וועג פון „עת לעשות״ — הרב מ. אשכנזי ה

פון אַ גרויסן רב׳ס טאָגבוך — א. יודסאָן . . ח

חינוך — דאָס געבאָט פון טאָג — ל. יהודי . יא

דער שלחן ערוך פון אַלטן רבי׳ן — הרב ש. ד. לעווין . . . . . יד

וויבאַלד ס׳איז פונקט פאַרקערט — י. בן־אליעזר יט

די גוי׳אישע וועלט וועקט אידישן באַוואוסטזיין — ה. מאַניעווסקי . . . . . כב

דער „מראפן" וואס קען ראטעווען דעם בן-פלן

י״ב תמוז איז, וי באַוואוסט, דער יום ההולדת און יום הגאולה פון כ״ק אדמו״ר מהוריי״צ נ״ע — וואָס דער יום הגאולה פון דעם יאָר שליסט אָפּ די צאָל פון „זיבן", און איז ערב דעם יובל החמישים — גיבן מיר דאָ אַ טיילוויזיע איבערזעצונג פון אַ בריוו וואָס כ״ק אדמו״ר נ״ע האָט געשריבן (ב׳ אייר תרצ״ה פון וואַרשע) צו איינעם אַ חסיד. דער חסיד האָט אין זיין בריוו צום רבין נ״ע געשריבן, אַז „אין דעם מנין וואו ער דאַוונט זיינען פאַראַן אַזעלכע וואָס זיינען ניט צוגעפאַסט צום רוח החסידות, און דערפאַר האָט ער דאָרט אויפגעהערט צו חזרן חסידות . . . וואָרום, צי דען זאָל ער צוליב אַזעלכע ׳גיסן׳ חסידות אָן קיין תועלת". אין זיין ענטפער צו אים שרייבט דער רבי נ״ע, און קלערט אים אויף באריכות, אַז ער האַנדלט ניט וי ס׳באַדאַרף צו זיין; אַז ערשטנס, וי אַזוי קען ער זיך דערלויבן צו פאַרמיידן די „נשמה־שפייז" פון די הערער וואָס זיינען יע צוגעפאַסט צום רוח החסידות, באשר עס זיינען דאָ אַזעלכע וואָס זיינען ניט צוגעפאַסט ? ! און צווייטנס, וער קען עס אָפּ׳פסק׳ענען מיט אַזאַ שארפקייט וועגן אידן וואָס הערן חסידות, אַז זי זיינען ניט שייך דערצו ? ! וער קען עס אַרייַנדרינגען אין די נשמה־געהיימנישן און פראוון עמעצען דערוויסערן פון דעם אויבערשטנס „נחלה" ? ! אין דעם בריוו ברענגט דער רבי נ״ע דעם וואַרט פון בעל־שם־טוב, אַז „צוליב אַ אידן טאָן אַ טובה אין גשמיות און בפרט אין רוחניות, דאַרף מען האָבן מסירת נפש; אַ נשמה קומט אויף דער־וועלט און לעבט אָפּ זיבעציק און מער יאָרן, צוליב טאָן אַ אידן אַ טובה". אָט דאָס הייליקע וואָרט פון בעל־שם־טוב האָט אויפגעהויבן טויזנטער, מיליאָנען אידן און זיי געשטעלט אין „ליכטיקן ווינקל פון תורה און עבודה" און דאָס איז געווען דער „רוח החי" אין וועג פון חסידות. דער וויטערדיקער איבערגעזעצטער טייל פון בריוו איז אַן ענין וואָס איז אַזוי אומבאַדינגלעך נויטיק צו האָבן אין זינען טאַקע באַזונדערס אין די איצטיקע טעג, וייל עס גיט אַן איבערצייגנדיקן ענטפער פאַר געוויסע חששים און טענות וואָס מ׳האָט דאָ און דאָרט אין דער אידישער גאָס בנוגע דער פאַרשפרייטונג פון תורת החסידות.

. . . און דאָס וואָס ער שרייבט, אַז צי דען צוליב אַזעלכע (וואָס זיינען ניט צוגעפאַסט צום גייסט פון חסידות) זאָל ער „גיסן" תורת החסידות אָן תועלת (אָן קיין נוצן) — האָט ער אַ טעות אין צוויי זאַכן: א) אין דעם וואָס ער מיינט אַז חסידות איז נאָר צוליב חסידים; ס׳איז ניט אַזוי: חסידות איז צוליב די נשמות, און אַ נשמה איז פאַראַן ביי יעדן אידן; ב) דאָס וואָס ער זאָגט, אַז ס׳איז אָן אַ תועלת, נאָרט ער זיך דערין, וויל דברי חסידות ברענגען תועלת צו יעדער צייט און אין יעדן אָרט. און אויב אין יענעם מאָמענט זעט זיך ניט די תועלת, וועט עס זיך לאָזן זען אין משך פון דער צייט.

ס׳איז באַוואוסט, אַז הרה״צ ר׳ פינחס קאָריצער זצ״ל, וואָס איז געווען פון די חשוב׳ע תלמידים פון מורנו הבעל־שם־טוב נ״ע און אַ חבר מובהק פון מעזריטשער מגיד נ״ע, איז געווען פון די וואָס האָבן געהאַלטן, אַז תורת החסידות דאַרף מען טייער־האַלטן און ניט מפרסם זיין ברבים, נאָר פאַר „יחידי סגולה"; באַזונדערס איז ער געווען קעגן דעם, אַז מ׳זאָל פאַרשרייבן די תורות וואָס דער מעזריטשער מגיד האָט געזאָגט און דערנאָך קאָפּירן דאָס (און פאַרשפרייטן אין מערערע קאָפּיעס).

האָט איינמאָל פּאַסירט, אַז הרה"צ ר' פּנחס זצ"ל איז געקומען אין מעזריטש, און אין איינעם פון די טעג האָט הרה"צ ר' פּנחס זצ"ל געפונען אַ "כתב" (אַ פּאַרשריבענע תורה) וואָס האָט זיך פּאַרוואָלגערט אינעם מיסט, און ער האָט דערפון געהאַט גרויס צער.

הוד כ"ק רבנו הזקן (דער אַלטער רבי) איז דעמאָלט געווען אָנוועזנדיק דערביי, און ער האָט געוואוסט אַז הרה"צ ר' פּנחס איז קענען דעם פּירסום פון תורת החסידות און אַז ער איז זייער מקפּיד אין דער זאַך. דער אַלטער רבי האָט געוואָלט באַרואיקן ר' פּנחס'ס הייליק געמיט און ער האָט אָנגעהויבן זיינע רייד מיט אַ משל:

. . . ס'איז געווען אַ מלך אדיר, וואָס האָט געהאַט אַן בן־יחיד. וועָן דער מלך האָט געוואָלט אַז זיין זון זאָל הויך אויפשטייגן אין דער מעלה פון חכמה און אין דער מעלה פון גבורה, האָט ער אים געשיקט אין וועלט לענדער, אין ים־אינזלען, צו לערנען זיך דאָרט די נאַטור־וויסנשאַפט פון פאַרשידענע געוויקסן און פאַרשידענע בעלי־חיים, ווי אויך גיין דאָרט אויף יאָגד אין די געפערלעכע ערטער און פאַנגען חיות און עופות.

אין איינעם פון די טעג איז צום מלך דערגאַנגען אַ שמועה, אַז זיין זון וואָס געפינט זיך אין איינעם פון די וועלט ים־אינזלען, איז קראַנק געוואָרן אויף אַ געפערלעכער מחלה, וואָס די דאָקטוירים זיינען הילפלאָז צו געפינען פאַר איר אַ רפואה. דער מלך האָט באַלד געהייסן אויסרופן אין זיין גאַנץ קעניגרייך, אַז אויב ס'איז דאָ אַ מאַן וואָס איז באַהאַוונט אין מעדיצין אָדער איינער וואָס וויים אַ סגולה צו דער שווערער מחלה פון דעם בן־המלך — זאָל ער קומען אין היכל המלך.

אַלע גרויסע דאָקטוירים, באַוואוסטע חכמים מיט באַרימטע נעמען, זיינען געבליבן שטיל ווי פאַרשטומטע — ווייל זיי האָבן ניט געוואוסט פון קיין תרופה און רפואה צו דער קראַנקייט פון בן־המלך.

ויהי היום, און איינער אַ מאַן איז געקומען צום מלך און האָט אים געזאָגט, אַז ער וויים פון אַן אויסגעפּרוווטער סגולה צו דער מחלה פון בן־המלך; נאָר אָט די סגולה געפינט זיך בלויז אין אַ געוויסן טייערן איידלשטיין וואָס איז אַ יקר־המציאות. זאָל מען געפינען אָט דעם טייערן שטיין, אים צעריבן און צעמאָלן, ביז עס זאָל ווערן דין ווי דאָס דינסטע זאָמד; און דעם זאָמד־מעל פונעם שטיין זאָל מען אַריינטאָן אין גוטן ווין, דער בן־המלך זאָל דערפון טרינקען און וועט אַזוי אַרום אויסגעהיילט ווערן.

האָט דער מלך אַרויסגעגעבן אַ באַפעל, אַז ס'זאָלן זיך צוזאַמענקלייבן אַלע חכמים, וואָס זיינען געניט אין די אייגנשאַפטן פון די איידלשטיינער; זיי זאָלן שטאַרק זוכן און נאָכ־פאָרשן צווישן די אַלע טייערע שטיינער וואָס געפינען זיך אין קעניגלעכן אוצר און שאַץ־קאַמערן, און זיי זאָלן דאָרט אויפזוכן אָט יענעם איידלשטיין מיט דער סגולה — לויט די באַשטימטע סימנים וואָס עס האָט זיי געגעבן דער מאַן (וואָס האָט אַנטדעקט די סגולה).

די פאַרזאַמלטע חכמים האָבן בודק געווען און געפאָרשט אַלע איידלשטיינער און צו זייער גרויסער פרייד האָבן זיי געפונען אָט דעם איידלשטיין מיט דער היילונגס־סגולה, לויט די צייכנס וואָס דער מאַן האָט אָנגעגעבן — נאָר וואָס דען, אָט דער איידלשטיין איז געווען איינגעפאַסט ווי די הויפּט־באַצירונג אינעם פּרעכטיקן כתר מלכות, אין דער קעניגלעכער קרוין.

איז וועָן זיי האָבן דערזען דעם איידלשטיין, זיינען זיי אין אָנהויב געווען אין גרויס שמחה, אָבער אַז זיי האָבן זיך געכאַפּט, אַז וועָן מ'וועט אַרויסנעמען דעם שטיין פון דער קעניגלעכער קרוין, וואָס מיט איר איז דער מלך געקרוינט געוואָרן, וועט פון דער קרוין זיך אָפּטאָן איר גאַנצע פּראַכט — האָט זיי באַהערשט אַ געפיל פון אומעט. זיי האָבן אָבער געמוזט דערציילן דעם מלך אַז דער שטיין האָט זיך אָפּגעזוכט.

דערהערנדיק אַז מ׳האָט געפונען דעם איידלשטיין, וואָס זיין סגולה קען ברענגען אַ רפואה צו זיין בן־יחיד, האָט ער זיך דערפרייט מיט גרויס שמחה און ער האָט באַפוילן מ׳זאָל נעמען דעם שטיין, אים צעשטויסן אויף דין־דין און וואָס גיכער צוריכטן די רפואה פאַר זיין קראַנקן זון.

אין יענעם מאָמענט האָבן צום מלך דערגרייכט שלעכטע נייעס: דער מצב פון זיין קראַנקן זון האָט זיך פאַרערגערט, אַזוי וויט, אַז זיינע ליפן זיינען ווי צוזאַמענגעקלעפט, און ער איז מער ניט אימשטאַנד אויפצונעמען אַפילו אַ שיטערע זאַך. די חכמים־פאַכלייט וואָס האָבן זיך פאַרנומען מיטן איידלשטיין האָבן געדענקט, אַז אין אַזאַ צושטאַנד וועט שוין דער מלך הייסן מ׳זאָל דעם שטיין ניט צעמאָלן, כדי ניט צו שעדיקן די שיין־פראַכט פון דער קרוין.

זיי זיינען אָבער זייער איבעררַשט געוואָרן, הערנדיק די אויפפאָדערונג פון מלך מ׳זאָל זיך וי וויט מעגלעך צואיילן מיטן צעשטויסן דעם שטיין און צוגרייטן די רפואה און זי אַריינצוגעבן אין מויל פון זיין קראַנקן בן־יחיד — זאָגנדיק, אַז ס׳איז כדאַי אַז דער גאַנצער שטיין זאָל צעמאָלן ווערן און פאַרלוירן גיין (ביים אַריינגיסן אין מויל פון חולה), בכדי טאָמער וועט געלונגען און איין טראָפן וועט אַריין אין מויל פון זיין קראַנקן בן־יחיד און אפשר וועט ער דורכדעם געהיילט ווערן.

די העכסטע קעניגלעכע האַרן און מיניסטאָרן האָבן זיך דערויף געוואונדערט און געזאָגט צום קעניג: אין אָנהויב, ווען די ליפן פון בן־המלך זיינען נאָך געווען אָפן און ער האָט געקענט אַריינגעמען אין זיך שפייז און געטראַנק, דאָן האָט געלוינט צו פאַרניכטן דעם איידלשטיין צוליב זיין רפואה; אָבער איצט, אַז דער מצב איז אַזוי געפערלעך און ס׳איז אַ ספק צי ער וועט עפּעס קענען אַריינגעמען — איז דען כדאַי ס׳זאָל צוליב דעם פאַרלאָרן־גיין די פּראַכט־קרוין פון מלך, וואָס מיט איר איז ער געקרויינט געוואָרן אין טאָג פון זיין אויפ־שטייגן אויפן קעניגלעכן טראָן?

האָט דער מלך געענטפערט די האַרן און געזאָגט: אויב זיין זון וועט חס־ושלום ניט לעבן־בלייבן — איז צוליב וואָס דאָן די קרוין? און אויב זיין זון וועט יע אויסגעהיילט ווערן, וועט דאָס זיין דעם קעניג׳ס שיין־פראַכט, וואָס זיין בן־יחיד, בכדי צו דערפילן דעם אָנזאָג פון מלך צו שטייגן אין די מעלות פון חכמה און גבורה, האָט ער זיך איינגעשטעלט אין סכנות נפשות צו דערפילן דעם רצון פון מלך מיט גרויס מי און אָנשטרענג — ביז ער איז קראַנק געוואָרן מיט אַזאַ גרויסער מחלה — און ער איז אויסגעהיילט געוואָרן . . .

ווען הרה״צ ר׳ פנחס זצ״ל האָט אויסגעהערט דעם משל, האָט זיך באַרואיקט זיין געמיט („נח דעתו״); און ס׳איז באַוואוסט, אַז דער מעזריטשער מגיד איז געווען דערפאַר דאָנקבאַר („החזיק טובה״) צו הוד כ״ק רבינו הזקן — און ס׳איז פאַראַן אַ לענגערער סיפור מסודר וועגן דעם.

אָט דער הייליקער סיפור אונטערשטרייכט דעם טעות (פון דעם וואָס האָט געשריבן וועגן דער אומפאַסיקייט פון געוויסע אידן צו הערן חסידות) אין די צוויי געזאָגטע זאַכן; און אַז אין דער אמת׳ן איז תורת החסידות פאַר אַלעמען, און ברענגט אַלעמען אַ תועלת. וואָרעם אויך דער וואָס איז ר״ל אַ חולה מסוכן ל״ע, אַזאַ איינער וואָס זיינע ליפן זיינען צונויפ־באַהעפט ביז ניט אַריינצונעמען גאָרניט אין זיך, מוז מען זיך אָבער באַמיען, אַז ס׳זאָל אַריין אין קראַנקנס מויל כאָטש איין טראָפן — און דאָן איז דאָ אַ האָפענונג אַז ער וועט מיט דעם אויבערשטנס הילף אויסגעהיילט ווערן.

מיט דער בקשה, אַז ער זאָל ווידער לערנען און חזר׳ן דברי חסידות ווי ס׳איז געווען פריער, און דער אויבערשטער זאָל דערוועקן אונזערע הערצער און זייערע הערצער צו דינען אים מיטן גאַנצן האַרצן.

* * *

עד כאן דער איבערגעזעצטער אויסצוג פון דעם בריוו פון כ"ק אדמו"ר נ"ע (וואס איז האָפנטלעך מער־ווייניקער טריי צום לשון־קודש'דיקן אָריגינאַל). אַוודאי אַנטהאַלט דער משל פון אַלטן רבי'ן גאָר־גאָר טיף־איידעלע אַנדייטונגען אין שייכות צום נמשל — דער מצב פון אידישן פאָלק, וואָס איז דער „בן־יחיד" — פון אונזער פאָטער אין הימל: „כי אתה אבינו", און די סגולה'דיקע רפואה וואָס ליגט אין תורת החסידות, וואָס זי איז דאָס טייערסטע „איידלשטיין" אין סאַמע „קרוין" פון אבינו מלכנו! וואָרום יעדער פאַרשטייט, אַז אויב דעם אַלטן רבי'נס משל האָט געקענט איינשטילן דעם גרויסן צער־פאַרדרוס פון אַזאַ גרויסן צדיק און גאון ווי ר' פנחס קאָריצער, איז עס אַ משל וואָס מ'דאַרף זיך אין אים שטאַרק פאַרטיפן און אַ סך לערנען. מיר דוכט זיך אָבער אַז מ'קען דעם משל (ווי ס'איז אַן אמת'ער משל פון גאָר אַ גרויסן חכם און משל־געבער) גוט און קלאָר פאַרשטיין אויך לויט אונזערע קליינע מוחין און פאַרשטאַנדן — אויב נאָר מ'לאָזט זיך ניט אָפטרעטן פון אמת און אויב נאָר מ'לאָזט ניט אָפקילן אין זיך דעם פונק פון אמונת צדיקים און אמונת חכמים.

איין זאַך איז זיכער קלאָר, אַז אויב אין צייט פון אַלטן רבי'ן איז שוין דער מצב פון אידן געווען אַזאַ, וואָס האָט געפאָדערט זיך אָנצוכאַפן אין דער איינציקער אויסזיכט פון רפואה וואָס ליגט באַהאַלטן אינעם טראָפן „סם חיים" פון תורת החסידות; און אויב דאָס איז געווען אַזוי שטאַרק נויטיק אינעם מצב פון אידן מיט צענדליקער יאָרן צוריק, איידער דער גרויסער מלחמה־אומגליק האָט אַוועקגעריסן אַזויפיל טייערע און הייליקע אידן, ווען דער בריוו פון רבי'ן נ"ע איז געשריבן געוואָרן — היינט קען מען זיך שוין פאַרשטעלן ווי ווייט ס'האָלט איצט מיטן קראַנקן „בן־מלך" מיט זיינע „פאַרשטייפטע ליפן" ר"ל! ווי גרויס ס'איז די נחיצות פון דעם „טראָפן" חסידות פאַר אונז אין די איצטיקע טעג!

דאָס איז אויך דער איבערצייגנדיקסטער ענטפער פאַר די אַלע, וואָס קלאָמערן זיך נאָך אין די טענות — צי שריפטלעך, צי בעל־פה אָדער נאָר אין געדאַנק: פאַרוואָס מ'פאָדערט איצט די פאַרשפרייטונג פון חסידות אויף די מאַקסימאַלסטע מאָסשטאָבן, ביז צום אַריינדרינגען אין אַלע „זייטיקלעכע" קאָמוניקאַציע־מיטלען, ביז צו פאַרשיטן אידישע הייזער מיט חסידישע קונטרסים, וואָס ברענגט דערצו אַז מ'קען געפינען אַ חסידות־שריפט אין מיסט־קאַסטן ח"ו. ווען עס האַנדלט זיך אין פיקוח־נפשות פון אידישן פאָלק, ווען ס'האַנדלט זיך אין פרוואון דעם לעצטן סגולה־מיטל אַריינצוטראָפן אַ רפואה אינעם בן־יחיד פון מלך — וואָס איז שייך דעמאָלט צו טראַכטן און איבערטראַכטן אַפילו ווען גרויסע טיילן פון הייליקן תורה און־ חסידות־„דימענט" „גייען פאַרלוירן" אין די כוואַליעס פון דער ראַדיאָ צי אין די אָפפאַל־ווינקלעך פון די שטיבער!

און „אַביסל" גיט עס אונז צו פאַרשטיין דעם פאַקט (מעג עס אויסזען מאָדנע פאַר עמעצן), וואָס כ"ק אדמו"ר שליט"א „רייסט" אַוועק אַזויפיל פון זיין טייערער צייט און „גיסט" ממש אין משך פון לאַנגע שעות מיט שטראָמען פון תורה בכלל און תורת החסידות בפרט; וואָס ער באַגנוגנט זיך ניט מיטן פלייץ בעל־פה, נאָר ער פאָדערט, דערמוטיקט און פירט דורך אַזאַ קאָלאָסאַלע פאַרשפרייטונג פון נייע־געדרוקטע און איבערגעדרוקטע ספרי החסידות; וואָס ער צעשיקט זיינע געטרייע שליחים מיטן דאָזיקן „צעמאָלענעם" חסידות־ „דימענט" טאַקע אין יענע פאַרוואָרפענע „ים אינזלען" — אַלץ מיט דעם איינציקן ציל: טאָמער וועט אַ „טראָפן" זיך לאָזן דורכזיפן צווישן אידישע „ליפן" און אים ברענגען די גייסטיקע תרופה און רפואה.

דער זוהר פון „עת לעשות" דורך מסירת נפש

● הרב מ. אשכנזי

דאָס אידישע פאָלק ווערט, ווי באַוואוסט, באַצייכנט ווי אַן „עם קשה עורף" — אַ „האַרטנעקיק פאָלק". די דאָזיקע „אייגנשאַפט" שטעלט מיט זיך פאָר אַ גרויסע פאַזיטיוועַ קראַפט אין גייסטיק־היסטאָרישן לעבן פון אידן: ס׳איז דער „עם קשה עורף" למעליותא, וואָס אַ דאַנק דעם אויסדויער־כוח האָבן אידן געקענט ביישטיין די כל־המיני שוועריע נסיונות און שטרויכלונגען, גזירות און צרות אין אַלע צייטן און ערטער. ס׳איז די אידישע עקשנות צו גיין אויף מסירת־נפש בכדי אָפּ־צוהיטן דעם וועג פון תורה ומצוות, און פאַרזיכערט די עקזיסטענץ פון אידן אין משך פון לאַנגן פינסטערן גלות.

פון דער אַנדערער זייט, ניט אויסנוצנדיק אָט די נאַטירלעכע עקשנות אויף אַ געהעריקן אופן, קומט זי אָפט צום אויסדרוק אין אַן נעגאַטיוון אופן, און די אידן אַליין ליידן פון דעם גאָר אָפט. פון דעם שטאַנדפונקט זיינען טאַקע אידן „ניט קיין גרינג פאָלק"; איבערהויפט ווען אָט די עקשנות ווירקט זיך אויס אין די אַלערליי צעשפאַלטנקייטן פון ריכטונגען, מיינונגען, שיטות און פאַרטייען. דאָס ברענגט אָפטמאָל אַרויס פאַרשידענע אומצוטרויען, פאַרדאַכטן, סיי אומבאַוואוסט־זיניקע און אַמאָל אָפילו מיט בייזוויליקע כוונות.

דאָס איז אויך די סיבה פון אַזאַ פאַר־דראָסיקער דערשיינונג, וואָס בעת אַ מנהיג ישראל קומט אַרויס מיט אַ גרויסן אויפטו אין אידישן לעבן, שאַפן זיך גלייך פאַר־שידענע געדאַנקען, סברות און אָפילו פאַר־דאַכטן: פאַרוואָס וויל ער דאָס? וואָס פאַראַ „זייטיקע", געהיימע כוונות און אויסרע־כענונגען האָט ער דערין אַריינגעלייגט? אָט דער פאַרפירערישער געטומל פאַרבלענדט טאַקע די אויגן פון געוויסע קרייזלעך, זיי פאַרלירן דעם גראַדן שכל און זען ניט און באַגעמען ניט די גרויסקייט און וויכטיקייט פונעם אויפטו, הגם אַז עס איז אַ זאַך וואָס „וואַרפט זיך פשוט אין די אויגן", אויב מ׳וויל נאָר קוקן מיט אַן אומגענאַרטן בליק.

און ס׳איז קיין נייעס ניט. מיר געפינען עס, ליידער, אין פאַרשידענע אופנים אינעם גאַנג פון דער לאַנגער אידישער געשיכטע. און כדאַי צו ברענגען אַ ביישפיל טאַקע פון די „בראשית"־צייטן פון אידישן פאָלק: די פאַסירונג מיט פינחס בן אלעזר הכהן, וואָס ווערט דערציילט אין די ערשט־געלייענטע און געלערנטע פרשיות.

די פ׳ פינחס הויבט זיך אָן מיט די ווערטער: „פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל" — פינחס, דורך זיין טאַט, האָט אייגעשטילט דעם הימלשן צאָרן אויפן אידישן פאָלק.

די עצם געשעעניש ווערט דערציילט אין סוף פ׳ בלק: נאָכדעם ווי בלק האָט געדונגען בלעם הרשע צו פאַרניכטן ר״ל דאָס אידישע פאָלק מיטן כוח פון זיין צונג — און דער אויבערשטער האָט זיינע קללות פאַרוואַנדלט אין ברכות — האָט בלעם געזעהן דעם מלך מואב ער זאָל די אידן מכשיל זיין, לאָזן זיי פאַרפירן דורך בנות מואב. די דאָזיקע עצה האָט ליידער געבראַכט אַ גרויסן אומגליק: אידן זיינען אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער נעץ און זיינען ר״ל דורכגעפאַלן; אַזוי ווייט אַז אָפילו אַ נשיא פון אַ בית־אב, זמרי בן סלוא, האָט זיין זינד (מיט כזבי בת צור) טראָציק־חוצפה׳דיק אַרויסגעבראַכט אין עפנטלעכקייט חילול השם פאַר די אויגן פון משה רבינו און די אידן — בעת די מגיפה ר״ל אויף אידן האָט שוין געהאַט אויסגעבראָכן!

דערזעענדיק דעם געפערלעכן מצב, וואָס

האָט דערגרייכט דעם שרעקלעכסטן פונקט אין דער מעשה זמרי, האָט זיך פינחס אָנ־געטומען מיט הייליקסטער קנאות, ער האָט געטומען אַ שפּיז און דערשטאָכן זיי ביידע, זמרי און כזבי, און אַ דאַנק דעם האָט זיך איינגעשטילט די מגיפה: „והמגפה נעצרה". און מען דאַרף וויסן, אַז פינחס האָט דערבייַ איינגעשטעלט זיין לעבן, ער איז געגאַנגען אויף מסירת־נפש ממש.

וואָלט מען געקענט מיינען, אַז נאָך אַזאַ געוואַלדיקן אויפטו פאַר דער הצלה פון אידישע לעבנס, האָבן זיך מאַסן אידן געאיילט צו קומען און אויסדריקן פאַר פינחס בן אלעזר זייער דאַנק און צופרידנקייט.

איז אָבער די מעשה געווען ניט אַזוי — און אפשר גאָר פונקט פאַרקערט. די גמרא זאָגט אין סנהדרין, און רש"י ברענגט דאָס אין זיין פירוש אויף חומש: „התחילו שבטים מבזים אותו — ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה והרג נפש מישראל". אידן האָבן גאָר געטומען טענה'ן און צווייפלען: ווער זאָגט עס, אַז פינחס האָט דאָס געמיינט לשם־שמים און עס געטאָן מיט אַ גייסט פון קדושה? פינחס האָט דאָך געהאַט צוויי זיידעס — איינער (דעם פאָטער'ס פאָטער) איז טאַקע אהרן הכהן; אָבער דער צווייטער זיידע (פון דער מוטער'ס זייט) איז דאָך געווען יתרו כהן מדין . . . טאָ איז גאָר וואַרשיינלעך אַז פינחס האָט אַריינ־געראָטן ניט אין זיידן אהרן (דעם „אוהב שלום ורודף שלום"), נאָר דווקא אין צווייטן זיידן . . . איבעריקנס, איז עס דאָך טאַקע אַזוי על־פי נאַטור, אַז די טאַכטער איז מער ענלעך צום טאַטן און אַ זון צו דער מוטער, אַזוי אַרום, אַז פינחס האָט נאַטירלעכערהייט געמוזט זיין מער איינגעגעבן אין זיידן פון מוטער'ס צד. איז שוין במילא קיין חידוש ניט, האָבן אידן געזאָגט, וואָס פינחס האָט געכאפט אַ שפּיז און געהרג'עט: דאָס איז ביי אים אַ ירושה'דיקע נויגונג, און ניט קיין אויסדרוק פון הייליקער קנאות פאַר דעם אויבערשטן און זיין פאָלק.

נאָכמער: מ'קען מיינען, אַז די דאָזיקע „קריטיק" האָט בלויז געשטאָמט פון די ניט־העכערע און פראָסטערע שיכטן פון אידישן פאָלק; דאָקעגן די ערנסטערע און תורה'דיקע אידן האָבן אַלע געוויס אויפן העכסטן אופן אָפּגעשאַצט און אַנערקענט דאָס וואָס פינחס האָט געטאָן. זאָגט אָבער די גמרא אין ירושלמי, אַז ס'איז ניט אַזוי געווען: „אמר רבי יהודא בן פזי בקשו לנדותו" — אַז אויך חכמים פון יענעם דור זיינען ניט געווען צופרידן פון זיין טאַט און מ'האָט אים אָפילו געוואָלט דערפאַר אָפּזונדערן פון כלל ישראל, ווען ניט דאָס וואָס דער רוח־הקודש האָט געלאָזט וויסן אַז ער איז שוין דווקא יאָ געראַטן, אַז ער האָט געטאָן אַ געוואָלדיק גרויסע זאַך („אלמלא קפצה רוה"ק ואמרה: והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם").

עס זיינען פאַראַן אַ סך אויטייטשונגען פאַרוואָס די חכמים זיינען דאָן ניט געווען איינשטימיק מיט דעם צוגאַנג פון פינחס'ן; און אייניע פון זיי איז טאַקע דער טעם, וויל פינחס האָט על־פי דין ניט געטאָרט גיין אויף מסירת־נפש אויף דעם; און נאָך פאַר־שידענע דיעות און פירושים, לויט וועלכע די חכמים האָבן ניט איינגעשטימט מיט פינחס'ן אויפן גרונט פון דיני התורה.

פאַרשטייט זיך, אַז פינחס האָט געהאַט וואָס צו ענטפערן על־פי תורה אויף אַלע טענות פון די חכמים, אָבער אין יענעם מאָמענט האָט ער קיין צייט ניט געהאַט אויף פירן וויכוחים: ס'איז געווען „עת לעשות", ס'האָט געהערשט אַ מגיפה ר"ל און מ'האָט זי גע־מוזט אָפּשטעלן! און ס'איז ניט שייך מ'זאָל זיך צוליב די קשיות און שאלות זיך אָפּ־האַלטן, ווען דאָס לעבן פון אַזויפיל אידן שטייט אין סכנת נפשות ר"ל. ביי זיך האָט ער דאָך געוואוסט דעם אמת, אַז זיין כוונה איז געווען אינגאַנצן לשם־שמים, בפרט אַז ער האָט דערויף געהאַט די הסכמה פון משה רבינו. און אָט דער אמת פון פינחס'עס האַנדלונג איז דערנאָך געקומען צום אָפּענעם אויסדרוק בפני כל עם ועדה, ווען ער האָט זוכה געווען אַז דער אויבערשטער אַליין האָט געענטפערט די אַלע פרעגער און אָפּפרעגער און דער אויבערשטער אַליין האָט אַזוי הויך אָפּגעשאַצט זיין אויפטו און אים באַלוינט דערפאַר, זאָגנדיק: „לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, והיתה לו ולזרעו אחריו

ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל".

* * *

און פון „ווייטן" אַמאָל — צו אַ ביישפיל פון די גאָר לעצטע דורות:

מיט איבער פופציק יאָר צוריק, אין דער צייט וועו די סאָוועטן־מאַכט האָט אָנגעהויבן אירע גרויזאַמע רדיפות אויף אידן שומרי תורה ומצוות; וועו זי האָט געוומען סיסטעמאַטיש פאַרמאַכן חדרים, ישיבות און מקוואות און פאַרשיקן אין דערדריקן די כלי־קודש און טוער פאַר יהדות און חסידות — דעמאָלט האָט דער פריערדיקער ליובאַוויטשער רבי (כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע), ווי אַ מעכטיקער אומבויגזאַמער זייל, זיך געשטעלט איינער אַליין אין קאַמף קעגן אַזעלכע ריזיקע בעסטיאַלישע כוחות. אין זיין געראַנגל פאַר אויפהאַלטן ביי אידן דעם דרך התורה והמצוות, האָט ער זיך ניט גערעכנט מיט אַלע גרויסע סכנות און אונטערגענומען אַ ריזיקע אַקציע אויף אַלע געביטן פון אידישקייט — סיי דורך באַהאַלטענע און סיי (וואו נויטיק אויך) דורך אָפענע וועגן, וואָס זיינען געווען פאַרבונדן מיט מסירת נפש ממש. ביז די גרויזאַמע מאַכט האָט אים טאַקע אַרעסטירט, אַזוי נידערטרעכטיק זיך איזדיעקעווען איבער אים אין זייערע פינסטערע קאַמערן און נאָר בחסדי ה' האָט ער בדרך נס אויסגעמיטן דעם טויט־אורטייל ר"ל, וואָס איז שוין געווען „כתוב וחתום".

אויך דעמאָלט האָבן זיך געפונען אַזעלכע — צווישן זיי אַפילו תורה־פערזענלעכקייטן און אידישע מנהיגים — וואָס האָבן געטענה'ט, אַז דער רבי נ"ע שטעלט איין זיין לעבן אין די גרעסטע סכנות פאַר אַזעלכע ענינים, וואָס על־פי דין טאָר מען זיך דערויף ניט מוסר־נפש זיין; אַז צום אַלעם ערשטן איז אַ איד מחוייב צו היטן דאָס אייגענע לעבן — טאַקע צוליב קענען מקיים זיין תורה ומצוות, ווי די תורה אַליין זאָגט „וחי בהם".

דער רבי נ"ע איז אָבער ניט נתפעל געווארן פון די אַלע „קריטישע" מיינונגען און — ווי פינחס בשעתו — האָט ער מיט זיין ליכטיקן נשמה־בליק געזען דעם אמת, אַז ס'איז „עת לעשות להי"; ס'איז אַ צייט וואָס מאָנט צו טאָן מיטן גרעסטן מסירת־נפש פאַר דעם אויבערשטן, בכדי איינצוהאַלטן ביי אידן דעם געטלעכן פונק, דעם בונד מיטן אויבערשטן און זיינע תורה ומצוות. און אויב די אידישע וועלט איז היינט איבערראַשט ביים זען, ווי ס'קומען איצט אַרויס פון יענער מדינה אידן מיט אמונה און תורה ומצוות — נאָך אַזויפיל צענדליקער יאָרן פון טאָטאַלער השמדה־קאַמף קעגן אמונה און יהדות — איז עס אַ דירעקטער און אומדירעקטער רעזולטאַט פון יענער מסירת־נפש אַרבעט פון רבין נ"ע, וואָס האָט דאָרט געשלאָגן טיפע וואָרצלען אין אידישע נשמות. ס'איז דער „ברית כהונת עולם" וואָס קומט צום אויסדרוק אין די פרומע „שארית הפליטה" אידן אין יענעם לאַנד.

* * *

נאָך עפעס איז דאָ אָפצולערנען פון פינחס'ן. דער פסוק זאָגט „ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו", פאַרטייטשט דער תרגום: „וקם מגו כנישתא וכו' " — פינחס האָט דאָן געהאַלטן אין מיטן לערנען אין „כנישתא", אין שול, וויבאַלד אָבער ער האָט פאַרשטאַנען אַז ס'איז אַן „עת לעשות", ס'איז אַ צייט וואָס מ'מוז עפעס טאָן, ווייל עס הערשט אַ מגיפה ר"ל, האָט ער באַלד איבערגעריסן זיין לערנען און — „ויקח רומח בידו".

ס'איז איבעריק צו זאָגן, אַז ס'איז איצט אַ צייט, וועו דער גייסטיקער מצב פון אידן פאַדערט צו טאָן, צו טאָן מיט אַ שטורעם, מיט אַלע כוחות ביז „מסירת־נפש" (אין דעם זין ווי חסידות פאַרטייטשט: מסירת הרצון) — ניט רעכענען זיך מיט אייגענע אינערלעכע גייסטיקע און פיזישע שטערונגען און אויך מיט די דרויסנדיקע שטערונגען — און ראַטעווען אידישע קינדער פון די גייסטיקע מגיפות וואָס רייסן אַוועק אַזויפיל פון אידישן פאָלק; און אַז ס'קומט אויף דער „עת לעשות" מוז מען אַמאָל אויך אויפהויבן זיך פון שול, פון מיטן לערנען און זיך באַוואָפענען מיט די נויטיקע גייסטיקע „וואָפן" אין האַנט (אַדער אַפילו אַ „טאַנק", ווי מ'איז שוין געוואוינט צו רופן די באַוועגלעכע שלוחי תורה ומצות) און זובן אַריינציען וואָס מער אידן תחת כנפי השכינה.

(סוף אויף זייט יו"ד)

די וואונדערלעכע גישטאלטן פון בעלי-תשובה און גרים אין די היינטיקע טעג

פון אַ גרויסן רבֿס „טאָג בוך"

● א. יודסאָן

אַ פיין־געקלײדטער מאַן, אין די אָנהויב־מיטעלע יאָרן, איז געגאַנגען פֿאַמעלעך אויף אַ בריייטער ברוקלינער גאַס און געקוקט גלייכגילטיק אויף די פֿאַרבייגייער. וועג ער האָט אָבער באַמערקט אַ אידישן יונגערמאַן, מיט אַ פרומען פּנים, מיט באָרד און פּיאות. האָבן זייגע אויגן אויפגעלעבט. מיט שנעלע טריט האָט ער זיך דערנענטערט צום פרומען יונגערמאַן און אַ זאָג געטאָן:

— אַנטשולדיקט, כ׳האָב צו אייך אַ בקשה: אפשר קענט איר מיר אָנווייזן וואו ס׳וואוינט דאָ אַ אידישער ראַביי, כ׳מיין אַן אמת׳ער אָרטאָדאָקסישער ראַביי?

דער פרומער יונגערמאַן האָט זיך אָביסל פֿאַר׳חידוש׳ט, ווייל דער גאַנצער אויסזען פון דעם פרעמדן מאַן איז ניט געווען פון איינעם וואָס זאָל זיך נויטיקן דווקא אין אַ פרומען רב. אָבער יענער האָט געהאַט פולע אויגן מיט געבעט און האָט ווידער אַמאָל געזאָגט, אַז ער מוז נויטיק זען אַן אָרטאָדאָקסישן רב. האָט ער דעם מאַן אָנגעווייזן דעם אָדרעס פון אַ באַקאַנטן רב אין יענער געגנט. און דער מאַן איז אַ צופרידענער אַוועק צום רב.

דער דאָזיקער רב האָט שוין געהאַט אַ סך דערפֿאָרונג מיט פֿאַרשיידענע פֿראָבלעמען פון פֿאַרבלאָנדשעטע אידישע יוגנטלעכע, וואָס האָבן געזוכט דעם וועג צוריק צו אידישקייט. און אַפילו „גויים" וואָס האָבן געוואָלט ווערן אידן. פונדעסטוועגן איז ער געווען אָביסל פֿאַר׳חידוש׳ט, ווען דער פרעמדער מאַן האָט אים אַן הכנות געזאָגט מיט אַן אָנטשלאָסענעם טאָן, אַזוי פּשוט און פֿראָסט, אַז ער וויל דער רב זאָל אים מגייר זיין, אים מאַכן פֿאַר אַ איד.

ווער איז ער? וואָס איז געשען? וווי קומט ער אַהער צום רב? פֿאַרוואָס מיטאַמאָל דער וויל צו ווערן אַ איד?

דער פרעמדער מאַן האָט דערציילט, אַז ס׳איז שוין אַ לענגערע צייט ווי ער שפּירט אַ שטאַרקן דראַנג צו ווערן אַ איד. האָט ער זיך פֿאַרבונדן מיט אַ רעפֿאָרם־ראַביי און יענער האָט אים געזאָגט אַז ער איז דערווייל פון אַזאַ קאַטעגאָריע ראַביים, וואָס האָבן נאָך ניט די פולמאַכט צו מגייר זיין. האָט ער אָפּגעשיקט דעם מאַן צו אַ גרויסן רעפֿאָרם־ראַביי מיט סטאַזש און אויטאָריטעט אין גירות. דער „גרויסער" ראַביי האָט אים טאָקע העפלעך אויפגענומען און גלייך באַ־ווילליקט דורכצופירן די גאַנצע פּראָצעדור. די רעפֿאָרם־פּראָצעדור פון גירות איז געווען (ווי דאָס איז גוט באַקאַנט) אויף אַזאַ שטייגער, אַז דער מאַן איז געבליבן אָנטוישט: ער האָט דערפילט אַז ס׳איז עפּעס אַ פּוסטע, וואולגאַרע צערעמאָניע, אָן אינהאַלט און אָן טעם; אַזאַ וואָס פאָדערט גאָרניט און פֿאַר־פּליכטעט צו גאָרניט.

נו, האָט דער מאַן פֿאַרשטאַנען, אַז אַ רעפֿאָרם־גירות איז בלויז אַ שפּיל — און ער וויל דאָך ווערן אַ איד מיט אָן אמת! דעריבער מוז ער געפינען אַן אמת׳ן רב, אָן אָרטאָדאָקסישן רב: קיינער פון זיינע פריינט און באַקאַנטע האָט ניט געהאַט קיין פֿאַרבונד, קיין אינפֿאָרמאַציע, קיין אַדרעס פון אַזאַ רב. דער מאַן האָט נאָר געוואוסט, אַז אין

ברוקלינער אידישע געגנטן וואוינען אַזעלכע רבנים. האָט ער באַשלאָסן זיך אַוועקצולאָזן שפּאַצירן אין אַ אידיש־ברוקלינער גאַס און נאָכפרעגן, נאָכפאָרשן. האָט אים דער מזל צוגעשפּילט און ער האָט גאָר גיך געטראָפן אַן אַרטאַדאָקסישן איד און יענער האָט אים אַנגעוויזן דאָס הויז פון דעם רב . . .

ווער איז ער? דער מאַן איז אַן אינ־טעלקטואַל, אַ געלערנטער, אַ מיטאַרבעטער אין אַ באַוואוסטער ניו־יאָרקער טאָג־צייטונג. און ער איז אַ גוי. די מוטער זיינע איז אַ קריסטין, און דער פאָטער איז עפּעס יע געווען אַ „שטיקל" איד — אָבער ער אַליין איז דאָך שוין געוויס אַ גוי — ניט אַזוי? אין ער וויל ווערן אַן אמת'ער איד.

דער רב האָט אים ווידער אויסגעפרעגט און געווארנט (ווי דער דין תורה פאָדערט, ניט צו איילן זיך מיט מגייר זיין), אַז ער דאַרף זיך גוט איבערטראַכטן וועגן דעם שריט פון גירות, וועגן דער אַחריות און אַלע פליכטן וואָס ער וועט האָבן אויף זיך ווי אַ איד. אָבער יענער האָט זיך ניט געלאָזט „אָפּריידן": ער איז גרייט אויף אַלץ. פון זיינטוועגן איז ניטאָ גאָרניט וואָס זאָל אים אָפּהאַלטן, נאָר . . . יאָ, ס'איז דאָ אַ שטיקל שווערקייט מצד זיין וויב. קיין קינדער האָבן זיי ניט.

וואָס איז דער פּראָבלעם מיטן וויב?

דער מאַן האָט אַ שמייכל געטאָן מיט אַ פאַרלעגנהייט: דער פּראָבלעם מיט זיין וויב איז, וואָס זי איז אַ . . . אידישקע. פאַרוואָס איז זי קעגן דעם ער זאָל אויך ווערן אַ איד? דאָס וויב איז טאַקע וויט פון אידן און אידישקייט, זי איז אַזוי ווי אַ געבוירענע גויע; אָבער זי באַקעמפט מיט אַלע אירע כוחות זיין ווילן צו ווערן אַן אַרטאַדאָקסישער איד — און דאָס דערפאַר, ווייל זי געדענקט אַביסל דעם טאַטן אירן פון דער פריסטער קינדהייט (ער איז געשטאָרבן ווען זי איז געווען אַ פּיצל קינד) און אַלץ וואָס ס'איז איר געבליבן אין געדעכטניש פון טאַטן איז אָט וואָס: אַ איד מיט אַ גרויסער באָרד, מיט פּיאות, מיט אַ דערשלאָגנקייט און זי געדענקט נאָר אַז ער האָט געטאָן איין זאַך: כסדר געזאָגט מיט אַן אומעטיק קול פון אַ קליין „ביכעלע" (געזאָגט תהלים). האָט זי מורא, אַז אויב איר מאַן וועט ווערן אַ פרומער איד וועט ער ווערן פונקט ווי איר אַמאָליקער טאַטע . . .

דער רב האָט אים באַלד געגעבן צו פאָרשטיין, אַז זיין אומבאַדינגבאָרער סדר החיים ווי אַ גר וועט זיין גאָר פיל אָפּהענגיק אין דעם ווילן פון זיין וויב און איר גרייטקייט צו פירן אַ אידיש הויז מיט כשרות, טהרת־המשפּחה אאַ"וו. וויבאַלד ער האָט ניט די קאָאָפּעראַציע פון זיין פרוי, פעלט אים דאָך די מעגלעכקייט צו אָפּהיטן די גירות ווי געהעריק — און אויב ניט אָפּהיטן די גירות, האָט דאָך קיין אַרט ניט זיך צו מגייר זיין.

דער מאַן האָט פאַרלאָרן זיין פריערדיקע אָפּערדיקייט. אמת, ער האָט אַ זאָג געטאָן, אַז ס'איז דאָ אַן עצה: שיידן זיך מיט זיין פרוי — אַזוי שטאַרק האָט ער געוואָלט ווערן אַ איד. און דאָך, אין יענעם מאָמענט האָט ער זיך פאַרט ניט געקענט אַנטשליסן אויף אַזאַ שריט. קיין קינדער האָבן זיי ניט, אָבער ער האָט פאָרט מיט אויר אַ גוט לעבן . . .

ס'איז ביי יענעם שמועס באַשלאָסן געוואָרן אָפּצולייגן די זאַך אויף אייניקע וואָכן. אין דער צייט וועט ער נאָך פרואוון פאָרט איבערצייגן זיין אידישע פרוי, זי זאָל אויך אים לאָזן ווערן אַ איד.

ס'זיינען פאַרביי די באַשטימטע פאָר וואָכן און דער מאַן איז צוריקגעקומען. אָבער דאָס מאָל איז זיין שטימונג, זיין גאַנצער באַנעם געווען אַנדערש: ער האָט מיט איר גאָרניט געקענט מאַכן! נו, לויט די אומשטענדן זעט אויס — האָט דער מאַן געזאָגט — אַז עס בלייבט ביים אַלטן . . . ער קען ניט איבער־קומען אַלע שווערקייטן. נו, איז זאָל זיין אַזוי.

ווידער זיינען פאַרגאַנגען וואָכן, חדשים. דער רב האָט שוין פאַרגעסן דעם עפּיזאָד — און עס זיינען פאָר דער צייט פאָר אים אויפ־געקומען אַנדערע אַזעלכע מיני פּראָבלעמען און געשעענישן. ביז אין אַ שיינעם פרי־מאָרגן, צי נאָכמיטאָג, האָט דער רב געעפנט די טיר און ס'איז פאָר אים געשטאַנען דער זעלבער מאַן מיט אַ פריילעכן געמיט און

מיץ אַ מונטער געזיכט. יאָ, ער איז געקומען זיך מגייר זיין! ניטאָ קיין שטערונגען, ער איז גרייט אויף אַלע הונדערט פּראָצענט.

ניין, ער האָט זיך מיט זיין ווייב ניט געשיידט. נאָר די זאַך איז אַזוי געווען: נאָכן באַשלוס, אַז ס׳בלייבט ווי געווען, האָט דאָס ווייב געמומע זען, אַז למעשה איז עס גאָר־גאָר ניט ווי געווען. דער מאַן האָט אַנגעהויבן קומען אַהיים אַ פּאָר־זאָרגטער, אַן אומעטיקער; פּאַרלאָרן דעם אינטערעס אין אַ סך טעגלעכע זאַכן, אַנגעהויבן אַרומגיין אַ דערשלאָגענער, פּאָרשוואונדן די לוסטיקייט; וואָס אַ טאָג — אַלץ ערגער, אַלץ ווייניקער גערעדט, געשמועסט מיט איר און אַנגעהויבן אַנווערן דעם אַפּעטיט צום עסן. דאָס אידישע ווייב האָט דערשפּירט, אַז דאָס איז שוין גאַנץ ערנסט, עס קען אים דערפּירן צו דעפּרעסיע, און אַפּילו צו משוגעת ר״ל! אויב אַזוי, האָט זי באַשלאָסן, איז שוין בעסער ער זאָל אויספּירן זיינס. אַ סוף: זאָל ער זיך מגייר זיין און זי וועט זיך שוין מוזן צופּאַסן — אַבי ער זאָל צוריקקריגן זיין גלייכגעוויכט.

קיין בעסערן באַוויז פון עכטער גרייטקייט און פּולער אינערלעכער ווילקייט צו ווערן אַ איד האָט דער רב ניט געדאַרפט. אַזאַ איינעם מעג מען, מען מוז מגייר זיין! וואָרעם דער מאַן האָט שוין באַשטעלט כשר׳ע טלית און תפילין; זיין ווייב איז שוין געווען גרייט צו קויפן נייע כלים און טאָקע צוויי סאָרטן געשיר, און זי איז שוין געווען גרייט אַרויסצואַרפן דאָס געוצטע שטוביקע געשיר און זי איז שוין גרייט און גרייט אויף נאָך און נאָך זאַכן . . . (זעט אויס, אַז איר טאַטנס אַמאָליקער תהלים־זאָגן האָט עפּעס „ערגער״ יאָ אויפגעטאָן . . .)

מיט אַן אינערלעכער אידישער פּריידיקייט האָט שוין דער רב באַזאָרגט אַלדאָס נויטיקע צו מאַכן אידיש און כשר דאָס גאַנצע הויז; געשיקט צוויי ישיבה־בחורים דורכצופירן דאָס כשר׳ן אַלץ וואָס מ׳דאַרף. און פּאַרשטייט זיך אַז ער האָט „אויך״ מיט צופּרידנקייט דורכגעפירט די גירות פון מאַן און דערנאָך די חתונה פון געאידישטן מאַן מיט דער אידישער פּרוי — טאַקע ביים רב אין הויז. דער מאַן האָט דערנאָך פּאַרלאָזט דעם פּאָסטן אין דער צייטונג און איז אַוועקגעפּאָרן אין אַ אַנדער שטאָט, וואו ער איז געוואָרן אַ פּראָפּעסאָר אין אַ קאַלעדזש — נאָך איינער פון די היינטיקע וואונדערלעכע פּרומע פּראָפּעסאָרן.

. . . אין דער גרויסער ליובאַוויטשער שול האָט זעלטן ווער געווואוסט, אַז דער אומ־באַקאַנטער איד, וואָס שטייט שבת איינגעהילט אין טלית מיט אַזאַ שטילער פּרומקייט, מיט אַזאַ פּאַרכאָפּטער צוגעקאָכקייט צום מקום־קדוש — איז אָט ערשט איינגעגילדערט געוואָרן אין כלל ישׂראל מיטן כח פון עכטער אידישער עקשנות!

(געווידמעט לזכרון הרבנית הצ׳ מרת צבי׳ דוואָרקין ע״ה)

דער וועג פון עת לעשות / סוף פון זייט ז

ס׳איז אַן „עת לעשות״ — און כ״ק אדמו״ר שליט״א האָט אַנגעוויזן דעם וועג, ווי אַזוי עס זאָל זיין דער „לעשות לה׳״, וואָס דאָס זיינען די פּראַקטישע מבצעי תורה ומצוות — דאַרף מען אינגאַנצן זיך ניט רעכענען און חושש זיין, טאָמער עס זיינען דאָ אַזעלכע וואָס פרעגן פּאַרשידענע שאלות און דריקן אויס קריטיק, מעגן זיי זיין „חכמים״ מיט כלומר׳שטע טענות פון הלכה וכד׳. וויבאַלד ס׳איז אַ זאַך וואָס משה רבינו ויל אוך מאַנט, איז ניטאָ וואָס צו נתפעל ווערן פון אַלע שטערונגען פון אינעווייניק און פון דרויסן. און אַז מ׳וועט טאָן אויף דעם אופן ווי מ׳פּאַדערט, וועט דער אויבערשטער געווינס העלפן, אַז די אַרבעט וועט ברענגען גע־בענטשטע תוצאות צו מקרב זיין די אידישע הערצער צום אויבערשטן און זייַנע תורה ומצוות — און דאָס וועט זיין דעם אויבערשטנס ענטפער צו אַלע פרעגער אוך די באַלוינונג פאַר די טוער.

חינוך-דאָס געבאָט פון טאָג!

„בנינו ערבים בעדינו"

● ל. יהודי

ניטאָ קיין שיעור צו די פּראָבלעמען וואָס מאַטערן די אידן אַלס כלל און יעדן אַלס פּרט. אויך אין די אַלגעמיינע פּראָבלעמען זיינען דאָך איינגעשלאָסן צאָלרייכע יחידישע פּראָבלעמען, ווייל סוף־כל־סוף באַשטייט אַ כלל פון אַ סך אינצלנע יחידים.

וועג מ׳רעדט וועגן גייסטיקן מצב פון אידן שוועבן אויף אַן אַ ברעג וויטיקלעכע פּראָבלעמען וואָס באַירן אַ סך געביטן פון אידישקייט, פון תורה און מצוות־לעבן. דער מצב פון אחינו בני ישראל איז אַזאַ, וואָס באַזאָרגט און צעווייטיקט דאָס האַרץ פון אידן מיט אַן אחריות פאַר אַ צווייטן אידן, און לאָזט ניט רוען די נשמה פון אַן אמתן מנהיג ישראל. שוין ניט ריידנדיק וועגן דעם וואָס אַזעלכע גרויסע טיילן פון אידישן פּאָלק זיינען נאָך דערווייל ר״ל אָפּגעריסן פון אידישן וואָרצל; ס׳איז אָבער אויך, ליידער, ניט אַזוי געשמאַק אויך צווישן די פרומע קרייזן פון אידישן פּאָלק: די מחלוקת׳ן, און וואָס נאָך ערגער: די קאָלטע־אָפּאָטישע מחיצות צווישן די פרומע עדה׳ס און ריכטונגען; און וואו איז דאָס אַמאָליקע חיות אין תורה, דער קאָך אין לערנען? וואו זיינען היינט די פלאַמיקע עובדי ה׳? וואו זיינען די וואָס האָבן זיך באַגאָסן מיט טרערן פאַר אַ מינדסטן דורכפאַל? די וואָס האָבן געזודיקט מיט פלאַקער פאַר אַ הידור מצוה? וואו איז היינט אָפּילו צווישן בני־ישיבות די התלהבות אין אַ פּלפול? וואו איז היינט דער איד וואָס האָט זיך פאַרגאַנגען פון תענוג ביים הערן אַ תורה׳דיק גוט וואָרט? וואו? וואו? . . .

ס׳איז אָבער היינט אַ צייט, אָפּילו אין דער תורה־וועלט, ווען מ׳קען זיך ניט פאַרגינען סתם צו גריבלען זיך אין די ניט־גוטסקייטן; ניטאָ קיין שיעור צו די פּראָבלעמען וואָס מאַטערן די אידן אַלס כלל און יעדן אַלס פּרט. אויך אין די אַלגעמיינע פּראָבלעמען זיינען דאָך איינגעשלאָסן צאָלרייכע יחידישע פּראָבלעמען, ווייל סוף־כל־סוף באַשטייט אַ כלל פון אַ סך אינצלנע יחידים.

וועג מ׳רעדט וועגן גייסטיקן מצב פון אידן שוועבן אויף אַן אַ ברעג וויטיקלעכע פּראָבלעמען וואָס באַירן אַ סך געביטן פון אידישקייט, פון תורה און מצוות־לעבן. דער מצב פון אחינו בני ישראל איז אַזאַ, וואָס באַזאָרגט און צעווייטיקט דאָס האַרץ פון אידן מיט אַן אחריות פאַר אַ צווייטן אידן, און לאָזט ניט רוען די נשמה פון אַן אמתן מנהיג ישראל. שוין ניט ריידנדיק וועגן דעם וואָס אַזעלכע גרויסע טיילן פון אידישן פּאָלק זיינען נאָך דערווייל ר״ל אָפּגעריסן פון אידישן וואָרצל; ס׳איז אָבער אויך, ליידער, ניט אַזוי געשמאַק אויך צווישן די פרומע קרייזן פון אידישן פּאָלק: די מחלוקת׳ן, און וואָס נאָך ערגער: די קאָלטע־אָפּאָטישע מחיצות צווישן די פרומע עדה׳ס און ריכטונגען; און וואו איז דאָס אַמאָליקע חיות אין תורה, דער קאָך אין לערנען? וואו זיינען היינט די פלאַמיקע עובדי ה׳? וואו זיינען די וואָס האָבן זיך באַגאָסן מיט טרערן פאַר אַ מינדסטן דורכפאַל? די וואָס האָבן געזודיקט מיט פלאַקער פאַר אַ הידור מצוה? וואו איז היינט אָפּילו צווישן בני־ישיבות די התלהבות אין אַ פּלפול? וואו איז היינט דער איד וואָס האָט זיך פאַרגאַנגען פון תענוג ביים הערן אַ תורה׳דיק גוט וואָרט? וואו? וואו? . . .

ס׳איז אָבער היינט אַ צייט, אָפּילו אין דער תורה־וועלט, ווען מ׳קען זיך ניט פאַרגינען סתם צו גריבלען זיך אין די ניט־גוטסקייטן; ניטאָ קיין צייט פאַר פאַרשענישן און חקירות! ס׳איז היינט אַ וועלט וואָס יאָגט מיט אַלע שנעלסטע כלים פון פּראָקטישע מעשים און אַקציעס.

ניט אומזיסט זיינען מיר עדות ווי דער ליובאָוויטשער רבי שליט״א הערט ניט אויף צו מאָנען מיט די גרעסטע תביעות פאַר באַלדיקע ממשות׳דיקע „מבצעים" פון תורה ומצוות. וועג אַ שטורעם רייסט שטיקער פונעם בנין, טאָר מען ניט פאַרזאָמען קיין מינוט פון פּראָקטישער טעטיקייט צו פאַר־פעסטיקן און אויספּרישן יעדן באַלקן, יעדן שטיין, יעדן ווינקל — און צום אַלעם ערשטן די פונדאָמענטן.

און דאָ קומען מיר צו אַ פונקט וואָס גיט צו פאַרשטיין (הגם אַז אייגנטלעך פאָדערן זיך ניט דערויף קיין אויפקלערונגען) פאַר־וואָס דער רבי שליט״א איז איצט אַרויס מיט אַזאַ שאַרפער אויפפאָדערונג און אומאויפ־הערלעכן רוף צו קאָנצעטרירן אַלע כוחות אויף חינוך; חינוך איז אַלגעמיינעם באַדייט פון וואָרט, ווי אויך אין אַלע זיינע אויס־דרוקן אין וואַריאַציעס.

חינוך פון קינדער, ס׳הייסט תורה־חינוך און אידישקייט־חינוך, איז דער יסוד פון אידישן פּאָלק, די גאַראַנטיע פון אידישער אייביקייט, דער שטענדיקער אָנשפּאָר, אויס־זיכט און האָפענונג פון אידישע דורות אין אַלע ערגסטע צייטן, אין אַלע קריטישע מאָמענטן. שוין ביים סאָמע אָנהויב פון אידישן אַריינטריט אין וועלט פון תורה ומצוות, האָט מען באַלד געמוזט אָנקומען צום „מבצע" חינוך: מ׳קען זאָגן, אַז אין אַ געוויסן זין זיינען שוין דאָן די אידן געשטאַ־נען פאַר אַ „דילעמע", וויל דער אויבערשטער האָט געוואָלט געבן די תורה צו אידן נאָר

מיט אַ גאַראַנטיע אַז אידן וועלן זי אָפהיטן — און קיין שום „פּאַרשלאָג" מצד די אידן האָט זיך ניט אָנגענומען ביז זיי האָבן אַרויס־געשטעלט די גאַראַנטיע פון „בנינו ערבים בעדינו" — דער באַדינג פון חינוך התורה והמצוות פון די קינדער.

די געוואַלדיקע ראָלע און באַדייט פון חינוך איז ניט בלויז, וואָס דערמיט ווערט געזיכערט דער מאָרגן פון אידן, דער המשך, דער דור נאָך דור. דער עלעמענט פון חינוך איז רייך מיט אוצרות וואָס זיינען לעבנס־וויכטיק אויך פאַרן מחנך; נאָך מער: חינוך פון קינדער, חינוך פון אַ צווייטן אידן שטעלט מיט זיך פאָר אָפט אויך אַ פראַק־טישער אויסוועג, אַ הצלה, אַ שריט וואָס מ׳קען זיך באַנוצן אויך ווען מ׳איז אַליין הילפלאָז. און דאָס איז אַ בריטע דערשיינונג אין היינטיקן דור:

כ׳קען אַ סך טאַטעס, וואָס האָבן אין די לעצטע חורבן־יאָרן זיך געלאָזט פאַר־שוועכען פון די פינסטערע כוואָליעס און האָבן פאַרלאָרן דעם כח זיך אַרויסצוהויבן אין אידישקייט צו דער געהעריקער הויך, און נאָך וויניקער דערפון; און אפילו אַזעלכע וואָס זיינען אַריבער די שוועל פון פאַר־צווייפלונג. אָבער דאָס וואָס זיי האָבן ניט געקענט פועל זיין ביי זיך, האָבן זיי מיט זייער גאַנצער באַמיאונג אָנגעוועדט אויף די קינדער זייערע. זיי האָבן געגעבן די קינדער אַ גוטן און פרומען תורה־חינוך. די קינדערלעך זיינען דאָך אַ פרישער ריינער „שטאָף" פאַר אידישקייט — און די טאַטעס האָבן עס אויסגענוצט; און גאַנץ אָפט זיינען זיי אַליין דערנאָך „געהאָלפן" געוואָרן דורך דעם חינוך פון די קינדער.

אַפילו טאַטעס וואָס האָבן זיך אַליין אונטערגעפוילט צו לערנען אין זייערע ישיבה־יאָרן, וועגן אָן אַלע אָנשטרענגונגען און מיטלען אַז זייערע זין זאָלן זיין מתמידים. און דער גייסטיקער געווינס איז דאָ אַ דאָפלטער: דער דערפאָלג פון חינוך ביי די קינדער ברענגט אַ מאָראַלישע צוריק־ווירקונג אויף די עלטערן, אַפילו אויף די מחנכים אַליין.

די אומגעהויערע ווערט פון חינוך, פון פסיכאָלאָגישן צוגאַנג צו חינוך, קען מען זען פון דער נעגאַטיווער זייט. ס׳איז קיין סוד ניט, אַז איינע פון די גרעסטע סיבות צום אַלגעמיינעם גייסטיקן חורבן מיט אַ פאָר דורות צוריק, אין דער אַלטער היים, האָט געשטעקט אין דעם צוגאַנג צו חינוך — געווען אַ סך פרומע און ג־טספּאָרכטיקע אידן, וואָס אַליין זיינען זיי געווען אָפגעהיט בקלות כבחמורות, נאָר וואָס שייך דעם חינוך פון זייערע קינדער האָבן זיי „עטוואָס" נאָכגעגעבן. זאָלן די קינדער עפּעס דער־גרייכן „אין וועלט"; זאָלן זיי זיין, „אי צו ג־ט, אי צו לייטן". וועגן די פאַטאָלע רעזולטאַטן פון אַזאַ צוגאַנג איז ניט נויטיק צו מאָריך זיין. אויך דאָן האָט עס „אפּ־געקלאַפּט" אויף צוריק — ניט וויניק פרומע עלטערן זיינען שפּעטער באַאיינפלוסט גע־ווארן פון זייערע דרויסנדיקע קינדער. עס ליגט אפשר אויך אַן אַנדייט דערויף אין דעם לשון „בנינו ערבים בעדינו": די קינדער זיינען ניט בלויז אַ גאַראַנטיע אויף ווייטער; זייער חינוך איז נויטיק „בעדינו" — פאַר אונז, זייערע עלטערן און מחנכים.

* * *

דער אינהאַלט, די אייגנשאַפט פון חינוך איז וויכטיק אין לעבן פון תורה און מצוות פאַר אַלע אידן, פון קליין ביז גרויס. אַ איד דאַרף זיך שטענדיק מחנך זיין. תורה איז ניט ח״ו ווי (להבדיל) אַ וועלטלעכע וויסנשאַפט, וואָס מ׳לערנט און מ׳פאַרענדיקט מיט אַ דיפלאָם. אַ איד דאַרף שטענדיק לערנען תורה און די תורה דאַרף תמיד דעם אידן לערנען און דערציען זיין גאַנץ לעבן. חינוך מיינט: דיסציפלינירן און צוימען, אויפקלערונג און וועג־וויזונג — און דאָס דאַרפן זיין און זיינען די שטענדיקע פליכטן פון תורה־איד.

אידישקייט, אָפהיטונג פון תורה און מצוות, איז ניט קיין סתם לעבנס־שטייגער, אַ סטאַנדאַרט, וואָס אַ מענטש אַקצעפּטירט דורך געוואוינהייט און וויטער גייט עס ווי פון זיך אַליין. ביי יעדן שריט אין אידישקייט,

אין מקיים זיין טעגלעכע מצוות פאַדערט זיך די זעלבסט־דיסציפלין און זעלבסט־דערציאונג. ניט אומזיסט טראָגט אין זיך דאָס וואָרט חינוך אויך דעם באַדייט פון באַניאונג (ווי חנוכה אד"ג): אידיש־תורה־דיקער חינוך באַגלייט דאָס גאַנצע אידישע טאָג־טעגלעכקייט מיט נאָכאַנאַנדיקער באַניאונג און דערפרישונג פון די הייליקע ווערטן און במילא מיט שטענדיקן חינוך. ווייל תורה־חינוך איז ניט בלויז די אויסער־לעכע פאָרעם, די כלי איבערצוגיסן די תורה־זאַפטן, נאָר דער חינוך גופא איז אַ לעבעדיקע תורה־שטראָם, וואָס זיין קוועליקייט לאָזט זיך ניט צוימען אין די אַלע „געזעצן" פון וועלטלעכן חינוך.

* * *

נאָכמער איז בולט די נויטוועדיקייט פון מבצע חינוך ווי אַ הייליקער צו השעה, ווי דער אויסדריקלעכער געבאָט פון דער צייט וואָס מיר לעבן אין איר: ס'איז קוים צו פאָרצושטעלן זיך אין היסטאָרישן דמיון אַזאַ משונה'דיקע שטרעבונג צו צעטרייסלען אַלע יסודות פון מענטשלעכן חינוך כמעט אין אַלע זיינע אַספעקטן ווי מ'זעט עס אין די היינטיקע טעג. פון אַלע זייטן פלייצן כל־המיני נייע ריכטונגען אין פּעדאַגאָגיק און סאָציאָלאָגיע און פּסיכאָלאָגיע, וואָס זוכן נאָר צו באַפרייען דאָס קינד פון די אַלע כלומר'שטע „שוועדע באַלאַסטונגען", וועלכע אָפילו די וועלטלעכע מענטשהייט האָט גע־האַלטן פאַר אַ מוז־זאַך. מ'רעדט שוין ניט פון דער שטענדיקער טענדענץ פון דער היינטיקער א"ג מאָדערנער טאַקטיק צו נאָכגעבן דאָס קינד אַלע זיינע נאַטירלעך־ווילדע נויגונגען; אַז מ'טאָר נישט באַ־שטראָפן און אָפילו שטראָפן, ניט צו באַנוצן שטרענגע דיסציפלין און אָפילו ניט שטרענגע ווערטער סיי מצד די עלטערן און סיי מצד די לערער.

און ניט נאַרנדיק זיך, מוז מען צוגעבן אַז אַט־די אַנטי־חינוך דערשיינונג האָט אין געוויסע הינזיכטן אָנגעשטעקט די סאַמע לופט מיט וועלכע עס אָטעמען ליידער אויך די פרומע קרייזן. למשל: תורה־חינוך הויבט זיך אָן מיט דרך־ארץ פאַר עלטערן און תורה־לערער, ווי אויך פאַר עלטערע בכלל. „דרך ארץ קדמה לתורה" — דער חינוך צו רעספּעקטירן און שעצן און טרויען דעם עלטערן דור איז אַ פאָרבאַדינג צום אויפ־נעמען און לערנען תורה. אָט־דער אַלף־בית פון חינוך איז היינט היפש פאַרנאַכלעסיקט, דער חוצפה'דיקער בליק פון כמעט יעדן קינד אין פנים פון אַן עלטערן איז דער בעסטער ביישפיל פון היינטיקן ניוואָ פון חינוך. אַזוי אַרום איז דער גאַנצער באַגריף פון חינוך געוואָרן אַ מין אַבסטראַקטע טעמע פאַר טעאָרעטישע פאָרשונגען און טעזיסן — און אין פאַקטישן לעבן הערשט אַ פאַרקריפּלטער שאָטן פון נאָרמאַלן און עכטן און פשוט'ן חינוך באַגריף.

מוז מען איינמאָל פאַר אַלעמאָל זיך אויס־ניכטערן פון דעם הו־האַ און אָנרופן „דאָס קינד ביים נאָמען": דעם אידישן קינד, ווי דעם טאַטן פון קינד, פעלט היינט חינוך! און דאָס מיינט: דעם אָמאָליקן עכטן אור־אַלטן תורה־חינוך אינעם זין פון „חנוך לנער על פּי דרכו"; דער אידישער חינוך־שטייגער פון „שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך". מען מוז געדענקען, אַז אויב מ'וויל מצליח זיין אין תורה ומצוות חינוך פון קינדער, פון אייגענע ווי פון אַנדערע, מוז מען אויך זיך היפש מחנך זיין, און אָפּט דורכגיין אַ שטרענגע זעלבסט־דערציערישע דיסציפלין — און דאַן וועלן מיר ווי געהעריק אויפנעמען דעם כלל־ישראל'דיקן רעטונגס־רוף פון דעם מנהיג הדור, וואָס דריקט זיך אויס אין איין וואָרט: חינוך — און וואָס מיינט אַזוי פיל פאַר אונזער קיום ווי אידן און פאַר אונזער גיין אַנטקעגן דעם נאָענטן טאָג פון דער גאולה שלמה בב"א.

דער שולחן ערוך פון אלטן רבי'ן

● הרב שלום דובער לעווין

אין דער הקדמה צום אַלטן רבי'נס שולחן־ערוך — וואָס עס האָבן געשריבן די זין פון הגאון המחבר — ווערט געזאָגט, צווישן אַנדערן, אַז ווען דער מעזריטשער מגיד האָט געזען ווי שטאַרק דאָס אידישע פֿאָלק נויטיקט זיך (צוליב דעם שווערן מצב אין די דאָזיקע דורות) אין אַ שולחן־ערוך וואָס זאָל אַנטהאַלטן אַלע פּסקי דינים וואָס זיינען דאָ אין די הלכה־ספֿרים און אין די אחרונים און זיי זאָלן זיין אויסגעשטעלט אין אַ קלאָרער שפּראַך און „מילתא בטעמא" (דער דין מיט זיין טעם), האָט ער, דער מעזריטשער מגיד „אויסגעקליבן דעם אַלטן רבין" . . . און ער האָט אים זייער שטאַרק געבעטן און אים געזאָגט, אַז ס'איז „ניטאָ נאָך אַזאַ נבון און חכם ווי דו צו דער־גרונטעווען זיך צו דער טיפּעניש פון הלכה . . ." אַרויסצוברענגען דעם „תמצית און די פּנימיות פון די טעמי הלכות וואָס ווערן דערמאָנט אין די רייד פון אַלע ראשונים און אחרונים, אויסגעלייטערט זיבן־פּאַכיק" . . . ווי דער פּסק הלכה ווערט קלאָר אַרויסגענומען פון די רייד פון „אַלע פּוסקים ביז צו אונזער צייט".

עס איז דאָך באַוואוסט, אַז ביז צו דער צייט ווען דער אַלטער רבי האָט פאַרפאַסט זיין „שולחן־ערוך", זיינען שוין געווען פאַר־שפּרייט צווישן אידן אַ גאַנצע רייַ הלכה־ספֿרים, וואָס זיינען דערשינען אין פאַר־שידענע צייטן (בלויז צו אויסרעכענען פון די געציילטע אַממערסטן באַוואוסטע): מיט אַריבער צוויי הונדערט יאָר פריער איז דערשינען אין דרוק דער שולחן־ערוך פון ר' יוסף קארו; נאָך פריער מיט נאָענט צו פינף הונדערט פאַר דעם אַלטן רבין, האָט ר' יעקב בן הרא"ש מחבר געווען דעם הלכה־ספֿר „ארבעה טורים"; און מיט אַרום זעקס הונדערט יאָר פריער האָט דער רמב"ם מחבר געווען און פאַרעפנטלעכט דעם גרויסן הלכה־ספֿר „יד־החזקה" — און נאָך אַ סך ספֿרים אין הלכה פון פאַרשידענע צייטן.

פונדעסטוועגן איז דער מעזריטשער מגיד געווען איבערצייגט און אַנטשלאָסן, אַז די אידישע וועלט נויטיקט זיך זייער שטאַרק אין אַ שולחן־ערוך, ווי דער וואָס דער אַלטער רבי האָט מחבר געווען — אַ שולחן־ערוך וואָס זאָל מזכה זיין די אידן מיט דער מעגלעכקייט „צו ווייסן די הלכה אין איר קלאָרקייט און מיט איר טעם".

אין וואָס אייגנטלעך איז באַשטאַנען דער גוואַלדיקער אויפטו פון דעם אַלטן רבין אין זיין שולחן־ערוך? וואָס מיינט איבערהויפּט די אונטערשטרייכונג פון דער מעלה פון „מילתא בטעמא" (אַ הלכה צוזאַמען מיטן טעם) — נאָך דעם ווי דאָס אידישע פאָלק האָט שוין געהאַט זוכה געווען צו אַ סך ספֿרים פון הלכה, פון קלאָרע פּסקי דינים און אויך פון ספֿרים וואָס דערקלערן די טעמים פון די הלכות?

* * *

איינער פון די ערשטע הלכה־ספֿרים נאָך דעם חתימה־אָפּשלוס פון דער גמרא (און באַלד נאָך דער תקופה פון די גאונים) איז געווען דער ספֿר פון דעם ריי"ף — ר' יצחק אלפסי. דער ריי"ף האָט זיין חיבור אויס־געשטעלט לויטן סדר פון דער גמרא. פון די טיפע פאַרשידענע גמרא־סוגיות האָט ער אַרויסגענומען און איינגעשלאָסן אין זיין ספֿר בלויז יענע ענינים און חלקים וואָס זיינען וויכטיק צום אויפקלערן דעם טעם און מקור פון דער הלכה — און דאָס אויף צוויי אופנים: אָדער ער ברענגט אין קורצן די שקלא־וטריא צווישן צוויי דיעות אין משנה אָדער גמרא און נאָכדעם פּירט ער אויס ווי אַזוי עס ווערט באַשטימט די הלכה; אָדער ער ברענגט מלכתחילה בלויז די דיעה, וואָס זי ווערט אָנגענומען להלכה.

אַרום הונדערט יאָר שפּעטער (לערך 800 יאָר צוריק) דערשיינט דער חיבור פון רמב"ם (רבינו משה בן מימון). אין דער הקדמה צום ספֿר שרייבט דער רמב"ם, אַז צוליב די פיל צרות וואָס מיר האָבן געליטן, איז פאַר־

לאָרן געגאַנגען אונזער חכמה און פאַרשטאַנד, און דעריבער זיינען פאַראַן ניט מער ווי געציילטע, וועלכע קענען פאַרשטיין יענע חיבורים, וואָס זיינען געשריבן געווארן אין דעם אויבנדערמאַנטן וועג (וואָרום זיי זיינען געבויט אויף דער גמרא. און כדי אַרויס־צוקריגן פון זיי אַ פסק־דין פאַדערט זיך פריער דורכצולערנען די סוגיא אין דער גמרא). און ווער רעדט נאָך צו קענען אַרויסנעמען דעם ריכטיקן פסק הלכה פון דער גמרא אַליין — אַ זאַך וועלכע פאַדערט אַ בריטן פאַרשטאַנד, גרויס חכמה און אַ סך צייט.

דער רמב״ם האָט זיין חיבור „יד החזקה״ אויך אַ נאָמען געגעבן „משנה תורה״, אַנ־דייטנדיק דערמיט, אַז דאָס איז אַ ספר וואָס האָט זיין אָרט באַלד נאָך תורה שבכתב. דער רמב״ם האָט געהאַלטן, אַז נאָכן לערנען תורה שבכתב, קען אַ איד גלייך לערנען זיין חיבור, ניט דאַרפנדיק פריער נאָכקוקן אין דער גמרא מיט אירע מפרשים. דער „יד החזקה״ איז אייגנעטיילט לויטן סדר פון די באַזונ־דערע הלכות און דינים: הלכות קריאת שמע, תפלה א. אַ. וו. (ד. ה. אַז ביי יעדער באַהאַנדלטער הלכה זיינען אויפגעקליבן אַלע אירע פרטי דינים צוזאַמען; ניט ווי דער „אלפס״ וואָס איז אויסגעשטעלט לויטן סדר פון גמרא), און איז געשריבן אין אַ קורצער און קלאָרער שפראַך; אָן קושיות, מחלוקת'ן — מערניט ווי די קלאָרע פסקי הלכה.

דער רא״ש (רבינו אשר), אַ שפעטערדיקער פוסק, איז אָבער געווען מיט דער מיינונג אַז מ'קען זיך ניט באַנוגענען מיט אַזאַ חיבור ווי דער „יד״ פון רמב״ם. ער שרייבט אין איינער פון זיינע תשובות, אַז דער וואָס פסק'נט דירעקט פון רמב״ם קען לייכט אַ טעות האָבן. ער קען מיינען אַז ער פאַרשטייט ווי אַזוי ס'דאַרף זיין דער אויספיר להלכה, און אין דער אמת'ן כאָפט ער ניט אויף קלאָר דעם דין. ס'קען אָפט פאַסירן — שרייבט ווייטער דער רא״ש — אַז די פראַגע וואָס דער לערנער וויל אַרויסלערנען פון אַ געוויסער הלכה, איז ניט פונקט די זעלבע ווי די וואָס ברענגט זיך אין רמב״ם. און אויב דער וואָס לערנט דעם טרוקענעם דין אין רמב״ם פאַרשטייט ניט דעם טעם פון דער הלכה, וועט ער ניט קענען צוגלייכן אַ זאַך צו אַ זאַך. ס'איז גאָנץ מעגלעך אַז ער זאָל ניט באַמערקן אַ געוויסן חילוק צווישן צוויי ענלעכע פאַלן, און דאָס וועט אים אַרייננפירן אין אַ ביטערן טעות.

האָט טאַקע דערפאַר דער רא״ש אַליין געשריבן זיין אייגענעם הלכה־חיבור אויף אַן ענלעכן אופן ווי דער רי״ף. ער האָט אָבער צוגעגעבן אין זיין חיבור אויך אַנדערע דיעות, וועלכע ברענגען זיך ניט אין רי״ף, און אויך זיין אייגענע מיינונג, ווי ער אַליין פירט אויס להלכה.

ס'איז זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז אויך אין באַצוג צום ספר פון רא״ש בלייבט ווידער גילטיק (אין אַ גרויסער מאָס) די אויבנ־דערמאַנטע טענה פון רמב״ם: דער המון עם, וועמען ס'איז שווער זיך פונאַנדערצוקלייבן און אַרויסנעמען אַ הלכה פון די טיפע סוגיות פון דער גמרא, וועט זיך אויך ניט קענען באַגנוגענען מיט דעם חיבור פון רא״ש. וואָרום, אויך ער איז געבויט אויף דער גמרא — אַזוי ווי דער רי״ף, און אויך דאָרטן וועט דער לערנער געפינען טיפע און פאַר־וויקלטע חילוקי דיעות און שיטות צווישן די פוסקים, און עס וועט אים זיין שווער צו אַריענטירן זיך ווי געהעריק און באַשטימען אַ קלאָרן פסק דין.

באַלד נאָכן רא״ש איז געקומען זיין אייגענער זון, רבינו יעקב („בעל הטורים״) און האָט מחבר געווען דעם חיבור „ארבעה טורים״. דער דאָזיקער ספר איז אויסגעשטעלט לויטן סדר פון איינגעטיילטע הלכות, אויפן שטייגער ווי דער רמב״ם (הגם אין אַן אַנדער סדר פון די הלכות), נאָר מיט אין הויפט־אונטערשייד: דער רמב״ם ברענגט איבערהויפט ניט קיין מחלוקת'ן פון פוסקים; דאָקעגן דער טור ברענגט אויך די קעגנגעזעצטע דיעות פון אַ סך גדולי הפוסקים. אָבער אויך דער טור שטלעט זיך כמעט ניט אַפּ אויף די טעמים און מקורות פון יעדער הלכה (אַזוי ווי דער רמב״ם) און ער באַגנוגנט זיך בדרך כלל מיט די פסקי הלכה.

אַזוי האָבן זיך געצויגן די צוויי אויבנ־דערמאַנטע דרכים (מיט געוויסע ענדערונגען און צוגאָבן), אין דעם אופן פון פאַרפאַסן הלכה ספרים, אין משך פון פיל דורות. עס

זיינען געווען אזעלכע פוסקים וואס פלעגן זיך אין זייערע חיבורים אריינלאזן אין די סוגיות פון ש"ס און פוסקים, און פון זיי ארויסשעפן די טעמים פון דער הלכה און אירע מקורות; און עס זיינען ווידער געווען אזעלכע פוסקים, וועלכע פלעגן צוזאמענקלייבן און אויסשטעלן די הלכות אין א קלארער און גרינגער שפראך, כדי יעדער איינער, קליין ווי גרויס, זאל קענען געפינען דעם וועג אין וועלכן א איד דארף גיין און ווי אזוי ער דארף זיך פירן. דערביי אבער זיינען ניט אנגעגעבן געווארן די טעמים און נימוקים פון די פסקים.

* * *

וען רבי יוסף קארו האט זיך געגרייט ארויסצוגעבן דעם „שולחן־ערוך" — וועלכער איז שפעטער אנגענומען געווארן אין דער גאנצער אידישער וועלט ווי דער פוסק אחרון, אויף וועמען עס זיינען געבויט אלע קומענדיקע הלכה־ספרים — האט ער צום אלעם ערשטן צוזאמענגעקליבן אלע הלכות און דיעות, וואס געפינען זיך אין צענדליקער ספרי הפוסקים, וועלכע ער רעכנט אויס אין זיין הקדמה. דאס אלץ האט ער אויסגעשטעלט ווי א פירוש אויף דעם אויבנדערמאנטן חיבור „ארבעה טורים" און ער האט דעם פירוש א נאמען גענעבן „בית יוסף". אין דעם חיבור האט ער אויך אריינגעשטלעט די טעמים און מקורות צו די אלע הלכות וועלכע ווערן געבראכט אין טור, געמומען פון ש"ס און ראשונים; און נאך דעם אלעם פירט ער אויס ווי אזוי עס בלייבט די הלכה, וואס ער פסק'נט לויט די כללים וואס ער שרייבט אין זיין הקדמה.

דער „בית יוסף" האט אבער געהאלטן אז אט דער חיבור איז נאך ניט גענוג — טאקע צוליבן דערמאנטן מאטיוו: ניט יעדער איינער האט די מעגלעכקייטן צו פארטיפן זיך אין אט דעם לאנגן און גרויסן חיבור מיט אלע סוגיות, שיטות און בירורים וואס ווערן דארט געבראכט. דעריבער האט דער „בית יוסף" באלד נאכן אפדרוקן דעם דאזיקן ספר געשיקט א בריוו צו די דרוקערס אין איטאליע (ער אליין האט געלעבט אין צפת), אז ער גרייט זיך ארויסצוגעבן א נייעם ספר — א קיצור פון זיין לאנגן חיבור — וועלכן ער טראכט שיקן דרוקן אין איטאליע. אט דער „קיצור" איז עס טאקע דער הלכה־ספר, וואס איז שפעטער באקאנט געווארן מיטן נאמען „שולחן־ערוך". דער „שולחן־ערוך" אנטהאלט אין זיך קורצע הלכה־פסקים (לויטן סדר פון די ארבעה טורים) אין איינקלאנג מיט דער מסקנא צו וועלכער ער איז צוגעקומען אין זיין לאנגן חיבור „בית יוסף".

* * *

רבי מרדכי יפה, דער בעל „הלבושים", וואס האט געלעבט אין דער זעלבער תקופה (ארום 400 יאר צוריק), שרייבט אין דער הקדמה צו זיין חיבור „לבוש מלכות", אז וען דער ספר „בית יוסף" האט דערגרייכט זיין לאנד (ער האט געוואוינט אין פראג), האט מען זיך דארט שטארק דערפרייט. דער ספר האט פארשפארט נאכצוקוקן יעדן דין אין פילע פארוואלטונגען ספרים. דורך לערנען אין דעם איינציקן ספר, האט מען ווי גע־לערנט צענדליקער ספרים. דער „לבוש" האט אבער שפעטער דערזען, אז ס'איז נאך אלץ ניט גענוג. וואלם אויך צו לערנען דעם „בית יוסף" אליין איז אויך א היפש לאנגער וועג צו דערגרייכן דעם אויספיר להלכה; און עס איז ניט גרינג צו געפינען אין אים א קלארן פסק הלכה. דערפאר — שרייבט ער ווייטער — האט ער אויך אליין געוואלט ארויסגעבן א חיבור, וואס זאל מיט זיך פארשטעלן בלויז ווי א קיצור פון די דינים מיט זייערע טעמים. וען ער האט אבער דערהערט אז דער „בית יוסף" אליין גרייט זיך צו טאן דאס זעלבע, האט ער — דער בעל הלבושים — באשלאסן צו פארלאזן זיך אויפן „בית יוסף" און האט זיך צוריקגעצויגן פון שרייבן זיין חיבור.

אבער וען ס'איז מיט א צייט שפעטער דערשינען דער „שולחן־ערוך" און דער בעל „הלבושים" האט אים געזען, האט דער ספר אים (שרייבט ער ווייטער) נאך אלץ ניט אינגאנצן צופריידנגעשטעלט, צוליב צוויי טעמים: ערשטנס, וויל דער „בית יוסף" פסק'נט אלע מאל ווי דאס איז אנגענומען בייַ די ספרדים (אין ארץ־ישראל, מצרים און אומגעגנט) און ער ברענגט ניט די פסקים

און מנהגים וואָס זיינען אָנגענומען ביי די אשכנזים; און צווייטנס, וויל דער שולחן־ערוך איז וויידער געשריבן געווָארן ענלעך צום רמב"ם, ד. ה. בלויז די פסקי הלכות, ניט צוגעבנדיק זייערע טעמים און מקורות. האָט דערפאַר דער בעל „הלבושים" וויידער גענומען טראַכטן וועגן מחבר זיין אַ ספר פון די דאָזיקע פסקי הלכות, מיטן צוגאָב פון די אַלע מנהגי האשכנזים און אויך דעם טעם צו יעדער הלכה בקיצור. ער האָט אָבער באַלד דערנאָך דערהערט, אַז זיין אייגענער רבי, דער רמ"א (רבי משה איסרליש), גרייט זיך אַרויסצוגעבן אַ חיבור, אַ דערגאַנצונג צום שולחן־ערוך, וואו ער וויל צוזאַמענ־קלייבן אַלע פסקים און מנהגים וואָס זיינען אָנגענומען אין אשכנז, פוילן, רוסלאַנד און אומגעגנט. האָט זיך דעריבער דער בעל הלבושים" וויידער אָפגעהאַלטן פון אַרויס־געבן אַן אייגענעם חיבור.

ס'איז אַדורך אַ לענגערע צייט, און עס איז דערשינען אין דרוק דער שולחן־ערוך פון דעם „בית יוסף" צוזאַמען מיט די „הגהות" פון דעם רמ"א. און נאָכן באַקענען דעם דאָזיקן חיבור איז ר' מרדכי יפה וויידער געקומען צום באַשלוס, אַז ס'איז נאָך אַלץ ניט גענוג; און ווי ער דריקט זיך אויס אין דער הקדמה: דער שולחן־ערוך איז טאַקע אַ גרייטער טיש מיט אַלע בעסטע שפייזן, עס פעלט אָבער אין זיי דאָס זאַלץ. וואָרום לערנען טרוקענע הלכות, ניט וויסנדיק זייער טעם, איז געגליכן צו עסן אַ געשמאַקן מאכל — אָן זאַלץ. דאָס מאָל האָט זיך ר' מרדכי יפה אַנטשלאָסן און האָט ענדלעך אַרויס־געגעבן דעם ספר „לבוש מלכות", אין וועלכן ער גיט איבער בדרך כלל, די הלכות און פסקים פון שולחן־ערוך פונעם „בית יוסף" און פון די הגהות פון רמ"א, אָבער נאָך יעדער הלכה גיט ער אויך צו דעם טעם פון דער הלכה — בקיצור, פאַרשטייט זיך.

דאָס איז געווען דער ערשטער ספר פון הלכות אין וועלכן עס איז צוזאַמענגעפאָרט געווָארן דער דרך פון רמב"ם — אַרויסצו־ברענגען די ריינע הלכות אָן קיינע סוגיות און פלפולים, צוזאַמען מיטן דרך פון רא"ש, אַז ביים פסק'ענען אַ הלכה זאָל מען אויך וויסן איר טעם און מקור. אויף אַן ענלעכן וועג זיינען געמאַכט דער „טורי זהב" (ט"ז), „שפתי כהן" (ש"ך), „מגן אברהם" און אַנדערע. זיי האָבן געשריבן זייערע חיבורים ווי אַ פירוש אויפן שולחן־ערוך, ד. ה. ביי יעדן דין האָבן זיי אויפגעקלערט זיין טעם און אָנגעגעבן דעם מקור אא"וו. דערביי ברענגען זיי אָפטמאָל אויך די דיעות און פסקים פון אַנדערע פוסקים, מיט וועמען זיי „דינגען" זיך. אָבער עס זיינען אויך דאָ פאַלן, וועו די מפרשי השולחן־ערוך נעמען אַן די הלכה ניט ווי דער פסק אין שולחן־ערוך און רמ"א, ווי אויך מיינונגס־פאַר־שידנהייטן להלכה צווישן די מפרשי השולחן־ערוך גופא. אַזוי אַרום קומט אויס, אַז לערנענדיק דעם שולחן־ערוך קען יעדער איינער געפינען דעם טעם צו יעדער הלכה; אָבער פון דער אַנדער זייט, איז דערביי וויידער אויפגעקומען די שווערקייט צו קענען זיך פונאַנדערקלייבן אין די פאַרוויקלטע פירושים און מסקנות אַרום די הלכות. אין רוב פלעצער זיינען פאַראַן פאַרשידענע מיינונגען, און דער לערנער בלייבט ווידער שטיין פאַרן פראָבלעם צו קענען זיך דער־גרונטעווען אין די הלכות און אַרויסקריגן אַ קלאָרן פסק הלכה למעשה.

* * *

דער מעזריטשער מגיד איז געווען ניט נאָר אַ רבי צו זיינע גרויסע תלמידים, אַ מנהיג פון כלל ישראל, נאָר אויך אַ גאון אדיר. און ער האָט באַשלאָסן, אַז עס פאָדערט זיך אַ נייע פאַרפאַסונג פון אַ שולחן־ערוך, וואָס זאָל אָנטהאַלטן אין זיך די הלכות און פסקי דינים צוזאַמען מיטן קורצן טעם און מקור צו יעדן דין. האָט ער זיך געמומען אַרומקוקן צווישן זיינע תלמידים, צו געפינען וועמען פון זיי האָט דער אויבערשטער באַ־שאָנקען מיט די פאַסיקע כשרונות און כוחות צו קענען זיך פאַנאַנדערקלייבן אין די ספרי הפוסקים און אַרויסציען פון זיי אַ קלאָרן פסק הלכה, און אַרויסברענגען די הלכות צוזאַמען מיט זייערע טעמים און מקורות — בקיצור, דער מגיד האָט פאַר דער דאָזיקער הייליקער אַרבעט אויסדערוויילט דעם אַלטן רבין, וועלכער איז שוין דעמאָלט געווען „מלא וגדוש" מיט ש"ס און פוסקים.

צום אָנהויב האָט דער אַלטער רבי

מורא געהאַט אויף זיך צו נעמען אַזאַ ריזיקע אויפגאַבע, אָבער דער מגיד האָט זיך ביי אים איינגעבעטן. און נאָך זיצנדיק ביים מגיד, האָט דער אַלטער רבי אָנגעהויבן שרייבן זיין ספר אויפן אויבנדערמאָנטן וועג; און מיט אַרום צוויי יאָר שפעטער האָט ער שוין געהאַט גרייט אַ חלק פון זיין שולחן־ערוך.

די קלאַרקייט, לויטערקייט און צוגעגלעכקייט פון אַלטן רבי'נס לשון אין שולחן־ערוך איז שטאַרק ענלעך צום רמב"ם. און הגם דעם אַלטן רבי'נס שולחן־ערוך איז אויסגעשטעלט לויטן סדר פון ערשטן שולחן־ערוך, מערקט מען אָבער אין פיל פרטים דעם דרך און סגנון פון רמב"ם. ער גייט אָבער אין וועג פון „לבוש" אין דעם, וואָס נאָך יעדער הלכה שרייבט ער אויך דעם קיצור פון איר טעם און מקור, אַזוי אַז יעדער איינער וואָס לערנט אין אים קען וויסן סיי די הלכות און סיי די טעמים.

טראָץ דעם וואָס זיין שפראַך אין שולחן־ערוך, איז ווי געזאָגט, אַ קלאָרע און אַ לייכטע, איז אָבער ביי אים דאָך יעדעס וואָרט געוואָגן און געמאָסטן. אַזוי אַז אין דעם דיוק פון זיין לשון זיינען פאַרבאָרגן טיפע און גרויסע באַוואָרענישן פון פאַר־שידענע ענינים און הלכות. און ווי עס שרייבט דער „דרכי חיים" אין זיין הקדמה: כדי קלאָר צו פאַרשטיין די כוונה פון דעם אַלטן רבי'נס שולחן־ערוך, דאַרף מען פריער זיין אַ בקי אין ש"ס און פוסקים. ערשט דעמאָלט וועט מען פאַרשטיין אַ קליין טראָפן פון דאָס פאַרבאָרגענע — נישט דאָס גאַנצע. און ער פירט דאָרט אויס, אַז זיינע געדאַנקען זיינען גאָר טיפע, זיין וועג איז זייער באַ־האַלטן, און זיין גאָלדענע שפראַך, איז ממש ווי די שפראַך פון דעם רי"ף און פון דעם רמב"ם.

* * *

כדאי נאָך איין זאַך צו באַמערקן: דער ערשטער ספר פון דעם אַלטן רבין וואָס איז דערשינען אין דרוק, איז געווען זיין שולחן־ערוך אויף הלכות תלמוד תורה. דאָרטן, אין אָנהויב פון צווייטן פרק, ברענגט ער די אויבנדערמאָנטע מחלוקת צווישן דעם רמב"ם מיטן ראַ"ש. דער רמב"ם פסקנ'ט אַז מ'קען פסק'נען אַ הלכה אַפילו אויב מ'וויים ניט איר טעם. דאַקעגן דער ראַ"ש האַלט, אַז מ'טאָר ניט פסק'נען קיין הלכה סיידן מ'וויים אויך איר טעם און מקור. דער אַלטער רבי אַליין פסק'נט דאָרט ווי דער ראַ"ש, אַז מ'טאָר ניט פסק'נען סיידן מ'וויים אויך דעם טעם און מקור פון דער הלכה. אָבער ער פירט דאָרט אויס, אַז דאָס מיינט ניט אַז מ'מוז טאַקע וויסן דעם גאַנצן פלפול און די גאַנצע סוגיא, ס'איז גענוג אַז מ'וויים דעם קורצן טעם און מקור פון יעדער הלכה. און אויף אַזאַ אופן האָט ער טאַקע געשריבן זיין אייגענעם שולחן־ערוך.

דער אַלטער רבי שרייבט דאָרטן אויך, אַז ווייבאַלד מ'טאָר ניט פסק'נען קיין הלכה סיידן מ'וויים איר טעם, דעריבער טאָר ניט אַ מענטש אָנהויבן לערנען טרוקענע הלכות, זאָגנדיק, אַז נאָך דעם ווי ער וועט אָפּלערנען אַלע הלכות, וועט ער זיך דעמאָלט נעמען לערנען אויך די טעמים; נאָר גלייך ווען ער הויבט אָן לערנען, זאָל ער לערנען די הלכות מיט דעם קיצור פון זייערע טעמים. און ערשט נאָך דעם ווען ער וועט אָפּלערנען אַלע הלכות, וועט ער זיך אָנהויבן אַריינטיפן אין די טיפענישן וואָס זיינען פאַרבאָרגן אין די הלכות מיט זייערע טעמים, צו פאַרגלייכן אַ זאַך צו אַ זאַך, פרעגן און ענטפערן, ביז ער וועט זיך דערגרונטעוועט צו די טיפענישן פון די הלכות.

האָט טאַקע דער אַלטער רבי אַליין אויף אָט דעם אופן אויסגעשטעלט זיין אייגענעם שולחן־ערוך. צוזאַמען מיט דעם פּנים פון שולחן־ערוך, האָט ער אויך צוגעשטעלט דעם „קונטרס אחרון", אין וועלכן ער שטעלט זיך אָפּ אין געוויסע פלעצער וואו עס פאַדערט זיך אַ בירור, און ער איז זיך מפלפל, און ברענגט שטאַרקע ראיות און הוכחות פון דקדוק לשון הגמרא ופוסקים אויף דעם וואָס ער פסק'נט אין פּנים פון שולחן־ערוך. כדי אַז אויך דער וואָס ווייל זיך אַריינלאָזן אין די טיפקייטן פון די הלכות, אויסצוגעפינען די הוכחות צו דעם אַלטן רבי'נס פסקים, זאָל דאָס קענען נאָכקוקן און אויסגעפינען אין דעם „קונטרס אחרון".

(אן עפיזאדל פון די ישיבה־טעג אין די דרייסיקער יאָרן אין סאָוועט־רוסלאַנד)

● י. בן־אליעזר

דער יונגינקער מיכעלע האָט זיך צו־געקלעפט צו גבריאלן, באַלד ווי יענער מיט נאָך אייניקע בחורים, זיינען שטילערהייט אַנטלאָפן פון איין שטאָט און געקומען שטילערהייט לערנען אין דער שטאָט ו. וואו מיכעלעס משפחה האָט געוואוינט.

ער האָט גבריאל'ן פאַרערט, געקוקט אויף אים מיט הייסע בליקן אין די פינקלדיק־לויפנדיקע אויגעלעך. דערפאַר האָט אים פאַרדראָסן — היתכן? מיכעלעס טאַטע איז אַ גרויסער ירא־שמים; זייער הויז איז געווען פון די פרימסטע שטיבער אין שטאָט; די קיך האָט מיט אַזאַ אָפּגעהיטנקייט געפירט מיכעלעס באָבע — און גבריאל וועט ביי זיי אין שטוב ניט עסן קיין געקעכטס!

אָבער אַזוי האָט גבריאל געהאַט ביי זיך באַשלאָסן: אויף דעם וואַנדער־וועג פון דער ישיבה, ווער קען עס וויסן געוויס וויי אַזוי ס'זעט אויס די קיך אין אידישע שטיבער, אַפילו פרומע? און חסידישע איידלקייט האָט גבריאל פאַרמאָגט אָן אַ שיעור, טאָ צו וואָס מאַכן אומבאַקוועם די היימישע טייערע אידן? ס'איז אים שווער צו בעטן, למשל, נייע באַזונדערע כלים; בעטן מ'זאָל אים געבן נאָר אַזאַ עסעניש, אויף וואָס ער האָט ניט קיין שאלה דערויף אא"ו? וועט ער בעסער שוין עסן עפעס פאַר זיך — און שוין! אַ שטיקל ברויט האָט מסתמא ניט קיין שאלות אויף זיך, און נאָך עפעס צום ברויט, נו, עפעס, כ'ווייס — מ'עט שוין געפינען . . .

דאָך האָט מיכעלע אַ „קנעל" געטאָן מיטן טאַטן, ער זאָל רופן גבריאל'ן, אים שטאַרק רופן. דער טאַטע קען דאָך גבריאל'ן געבן צו פאַרשטיין, אַז ביי זיי אין הויז איז מען זייער אָפּגעהיט, און זאָל דער טאַטע אים זאָגן, אַז ער וועט קענען ביי זיי אין הויז אַלץ אויספירן — אַלע הידורים. האָט דער טאַטע אים געענטפערט מיט אַ קלוגן שמייכל, אַז ערשטנס האָט ער שוין געוועדט מיט גבריאל'ן, אים געבעטן; און צווייטנס, „פאַרשט־יסטו, מיין זון, אַז צו יראת־שמים און הידורים איז ניטאָ קיין שיעור — און וואָס ביי איינעם מיינט אָפּגעהיט בהידור, איז עס נאָך ניט אינגאַנצן מהודר'דיק ביי אַ צווייטן אַ העכערן אידן . . . און — האָט ער צוגעגעבן מיט אַ קרעכץ אַ שטילן — ווער קען עס זאָגן אויף זיך אַז מ'איז געהיט ווי ס'דאַרף צו זיין?"

נו, אַוודאי, אָט דאָס איז עס — דאָס זיינען דיבורים וואָס פאַסן זיך פאַר זיין טאַטן — האָט מיכעלע געטראַכט און באַ־שלאָסן ניט נאָכצולאָזן. ס'איז אים געגאַנגען אין לעבן צו האָבן גבריאל'ן ביי זיך אין

הויז, אמווייניקסטן צום עסן, לכל־הפחות צו די סעודות שבת. זאל דאס הויז, די משפחה זען וואס אזוינס גבריאל איז. זיי וועלן אין שטוב טאקע ניט זען ווי ער דאוונט אזוי דביקות'דיק־זיס, אזוי חיות'דיק געשמאק פאר לאנגע־לאנגע שעה'ן (אז בכלל פאר־שטעקט ער זיך אין א זייטיק ווינקעלע צו דאוונען, קיינער זאל ניט זען און ניט הערן); און געוויס וועלן זיינע בני־בית ניט זען און אפילו זיך ניט קענען פארשטעלן ווי אזוי אט דער גבריאל לייענט קריאת־שמע ביז אין די טיפקייט פון נעכט; ווי ער גיסט זיך מיט טרערן, מיט ציענדיקן געגוים־געזאנג, ווי, ווי . . . אז ס'איז גאר שווער אפצושילדערן. אבער אויך גבריאל'ס מאכן א ברכה, א בענטשן, אפילו זיין חסידישער שמייכל, זיינע סתם־רייד — איז מי יודע וויפל ווערט צו הערן עס אין שטוב, טאקע אין זיין, מיכעלע'ס, שטוב.

האט מיכעלע „אנגעגורט די לענדן" און האט אליין געזומען ארבעטן, דורך די אנדערע ישיבה־בחורים און ביז ער האט געוואגט אליין מיט גבריאל'ן כאפן א שמועס וועגן דעם. „אז וואס ווילט זיך דיר אזוי, מיכל? — האט גבריאל גע'טענה'ט — וואו שטייט עס, אז מ'מוז טאקע עסן מאכלים מיט געקעכטסן? עס פעלט מיר דען עפעס אין גשמיות? אט, זעסט דאך, קוק אויף מיר — פעלט מיר פלייש, גשמיות אין מיין גוף, הא? הע־הע. איי, גיי שוין! ניט דאס פעלט מיר. ווייסעך וואס? וואס מיר פעלט, וואס מיר פעלט! איי, איי, פארשטייטס, מיר פעלט פונקט דער היפך . . . קום, קום, אנשטאט ריידן וועגן אכילה, לאמיר בעסער נעמען א חסידישן ווארט אין מויל אריין!"

איז אבער מיכעלע געוואגן אן עקשן, און בטבע אזא וואס ווי נאר ער הויבט אן ריידן איז אים שווער צו געפינען אן אפשטעל — האט ער גבריאל'ן איינגעקלעמט מיט רייד און טענות און הצעות. און סוף־כל־סוף ארויסגעשאסן מיט היץ, אז ער, מיכעלע, נעמט זיך אונטער צו פועל זיין ביי דער באבען צו באוואנען אלע הידורים, וואס גבריאל וויל אויספירן.

„ביסט א קינד, מיכל. וואס הייסט דו וועסט אזוינס זאגן דער באבע'ן? דו ווייסט דאך, אז דיין באבע איז א גאר־פרומע, ג־טספארכטיקע און היט אפ אלץ אויפן כשר'סטן שטייגער! טאר מען דאך ניט אזוי זאגן צו איר, וויל דאס וועט מיינען פאר איר אן אמת'ע באליידיקונג. ס'הייסט, מ'פארלאזט זיך ניט אויף איר, חס־ושלום! אלא וואס, מיינע משוגעת'ן — איז גלויב מיר, אז איך האלט זיך ניט העכער, פרימער פון דיין טאטן, פון דיין באבען. פונקט פארקערט — און טאקע דערפאר דארף איך מיר, לכל־הפחות, אביסל א ברעך טאן, ניט נאכגעבן זיך מיט מאכלים און מי יודע וואס! דו הערסט, טארסט ניט ווי טאן דיין באבע, טארסט עס אפילו פאר איר ניט דערמאנען".

האט מיכעלע געטראכט און איבערגעטראכט גבריאל'ס ווערטער. זיי האבן אים געמאכט פילן ווי ער וואלט געווען בטל־ומבוטל: אך־אך, ווי ווייט ער איז פון אזא חסידישער הנהגה! ער איז אבער אויך געווען ווייט פון נאכגעבן. ער האט זיך אביסל געוואקלט און האט גבריאל'ן ניט געפאלגט.

ער האט זיך אין א פרימארגן ארייגעכאפט אין קיך און געריידט מיט דער באבען. געפרוווט האט ער דאך באנוצן אביסל דיפלאמאטישע שטיק: לכתחילה האט ער געזומען אביסל פארשטעלן ווער אזוינס דער גבריאל איז. נו, האט ער זיך אין זיינע אייגענע היציקע רייד פארכליניעט, פאר־פלאנטערט, און די באבע האט גוטמוטיק צוגעשאקלט מיטן קאפ, הגם זי האט פון זיין גערייד־עכץ ניט געקענט באנעמען א קלארע זאך, א קלאר בילד. זי האט אזוי זיך א זאג געטאן: „אנטקעגן וואס דערציילסטו מיר דאס אלץ? כ'מיין, וואס ווילסטו דערמיט ארויסברענגען?"

מיכעלע האט שוין אליין פארלארן דעם געדולד און געזאגט, אז ס'וואלט געווען זייער גוט ווען גבריאל זאל ביי זיי עסן געקעכטסן ער עסט כסדר טרוקנס און, און . . .

„איז וואס איז דא צו ריידן! — האט שוין די באבע געזאגט מיט אן אויפגערעקטן טאן — דו רעדסט און רעדסט, גיי בעסער באלד און רוף אים, שוין! וואס הייסט?

עפּעס אַ קלעפּר, אַז ער קען דאָ זיין און עסן ווי אין דער היים!״

״גיין, באָבע — האָט מיכעלע געענטפערט — ער וויל ניט גיין, ווייל ער איז אַ גרויסער מהדר; ער עסט ניט סתם ביי לייטן . . . און, און ער וויל דיר ניט מאַכן פּילן ניט גוט, ווייל ער עסט ניט אַלץ און ער וויל נייע כלים, באָזונדערע טעלער, און . . . ער וויל דיר ניט מאַכן שווער, און . . .״

די באָבע האָט אַוועקגעלייגט די טעלער און דעם האַנטעך, וואָס זי האָט געהאַלטן אין די הענט, און זיך אַ קער געטאָן צו מיכעלען מיט אַן אויפגעהייטערט פּנים: ״וואָס בעבעסטו, וואָס? וואָס שווער, ווען שווער? עס מוז זיין אי אַן איידעלער בחור און אי אַן אמת׳ער פרומער בחור, אַך, אַך! אַ ברכה, אַ געזונט אויף אים, אויף זיין טייערער נשמה! אויב ער איז אַזוי אַפּגעהיט, איז אַ לעבן אויף אים! וואָס הייסט? אָט אַזוי דאַרף זיך דאָך פירן אַ פרומער איד מיט אַן אמת! וואָס שייך, מיר וועט זיין שווער אים צו געבן וואָס ער וויל מהדר זיין און ווי ער וויל מהדר זיין? פּאַר אַזאַ האַלסטו מיך? וואָס איז דאָ צו באַלעמוטשען. אוי, וויי, ער קען דאָך, חלילה, פּאַרשוואַכט ווערן פון אַזאַ עסן, אַ געזונט אין זיין האַרץ אַריין. עפּעס אַ קליניקייט! גיי זאָג אים שוין, אַז כ׳וויל האָבן דעם זכות, אַז כ׳וועל זיך פילן גליקלעך צו טאָן ווי ער וויל — און, יע, מעגסט אים זאָגן, אַז דיין באָבע מיינט עס מיט אַן אמת, זי איז ניט קיין ליגנערקע, גיי, גיי!״

דער באָבען האָט מיכעלע יע געפּאַלגט. ער איז באַלד אַוועקגעלאָפן צו גבריאל׳ז, אָבער ער האָט געמוזט וואַרטן אַ שיינע פּאָר שעה ביז גבריאל האָט אָפּגעדאַוונט. ער האָט אין מוח איינגע׳חזר׳ט דער באָבעס רייד, אַז זיי זאָלן איבערצייגן גבריאל׳ן, אויף וויפל די באָבע וועט זיין צופריידן אויסצופירן אַלע הידורים וואָס גבריאל וועט נאָר וועלן.

און באַלד נאָכדעם ווי גבריאל איז אויס־געשטאַנען פון דער לאַנגער שמונה־עשרה, נאָך איידער ער האָט פּאַרענדיקט דאָס דאַוונען, האָט מיכעלע מיט געפּלאַצטן אום־געדולד אין אים אָטעם ״אַרויסגעשאָסן״ אַלץ וואָס די באָבע האָט געזאָגט און געהייסן איבערגעבן.

גבריאל האָט געהאַט פייכטע אויגן פון דאַוונען, זיי האָבן מאָדנע געפּינקלט, ער האָט שטאַרק פּאַרקנייטשט דעם שטערן און אַ זאָג געטאָן: ״האָט טאַקע דיין באָבע זיך ניט געפּילט געטראָפן דערפון? כ׳מיין, וואָס הייסט, עפּעס כ׳וויים ווער אַ בחור׳ל, און ס׳איז אים ניט געגנוג איר אָפּגעהיטקייט — אַזוינס קען דאָך ווי טאָן אַן עלטערע פרומע בעל־הבית׳טע״.

מיכעלע איז געבליבן פּאַר׳חידוש׳ט, פּאַר־לוירן אַ ווילע ס׳לשון: ״וואָס הייסט, די באָבע האָט זיך געפּילט געטראָפן — בעת זי האָט דאָך פונקט, פּאַרקערט, אַרויסגעוויזן אַזאַ אָפּענע צופרידנקייט!״

אויך גבריאל איז אַ ווילע געבליבן פּאַר־טראַכט. האָט מיט דער רצועה אַ טאַפּ געטאָן דעם של־ראש, אַ קוש געטאָן און זיך דערנאָך שטאַרק צעשמייכלט: ״נו, פּאַרפּאַלן, האָסט ניט געפּאַלגט. אויב אַזוי, וויבאַלד דיין באָבע האָט אַזוי געזאָגט און אַזוי געמיינט, איז, נו, יע, קען איך דיין באָבע ניט אָפּזאָגן. איך וועל אי״ה קומען צו אייך, אָבער אויף דעם תנאי, אַז זי זאָל מיר געבן אָט פונקט אַזוי און דאָס זעלבע וואָס זי דערלאַנגט אַלעמען. פּאַרשטייסט? ס׳איז פונקט פּאַר־קערט: אַנדערע, ניט ווי דיין באָבע, אויב זיי פּאַרדריסט — איז עפּעס אַנדערש. דווקא דעמאָלט קען מען איבערטראַכטן. אָבער אַז ביי דיין באָבען איז עס געווען פונקט פּאַרקערט, איז שוין באמת ניטאָ וואָס איבער־צוקלערן. או־וואַ, וויפל דאַרפן מיר לערנען חסידות און האַרעווען אויף זיך צו האָבן אַזאַ חסידישן חוש אין יראת־שמים, אָט אַזוי ווי דאָס האָט דיין באָבע אין זיך?!״

די וויאישע וועלט וועקט אידישן באוואוסטזיין

● ה. מאניעווסקי

די פאליטישע לאגע פון ארץ־ישראל איז ליידער גוט באקאנט: ס׳איז גאנץ טרויעריק — און ווערט אלץ מער פארערגערט, אז נאר דער שומר ישראל זאל רחמנות האבן. דערצו איז לעצטנס דער אינערלעכער מצב אין ארץ־ישראל גאר ניט פויגלדיק. און דאס ניט בלויז אויפן עקאנאמישן שטח, נאר איבערהויפט אויפן גייסטיק־מאראלישן באדן.

אייגער נאכן צווייטן קומען אַרויס שרייבער און פובליציסטן אין די גרעסטע ארץ־ישראל־דיקע צייטונגען מיט ממש אלאר־מירנדיקע ארטיקלען וועגן דער טיף־געזונקענער מאראל פון דער יוגנט. זיי שילדערן די כוואליע פון געפאלנקייט מיט אזעלכע פינסטערע פארבן, וואס דארף אויפ־ציטערן דאס הארץ פון יעדן איד; און ווי אייניקע האבן זיך טאקע אויסגעדריקט, אז אזוינס „האט מען זיך ניט פארגעשטעלט אין די שוואַרצסטע חלומות".

און דאס באציט זיך ניט בלויז צו די כל־מיני אינדיווידועלע פארברעכנס, ווי גזילה, גנבה, מערדערייען וכד׳, וואס זיינען געווארן ר״ל אזוי „פאפולער" אין הייליקן לאנד. די צרה וואס זיי באקלאגן, איז דאס וואס מאסן יוגנטלעכע (און ניט נאר יוגנט) האט ווי פארלארן יעדן מאראלישן באדן, יעדן געפיל פון שטאלץ, ווירדע און זיכערקייט; דאס וואס אלע ערשט־פארהערלעכטע אידייעס און אידעאלן און צילן, זיינען געווארן אינהאלט־לאז; דאס וואס מ׳ווערט אנגעשטעקט מיט אלע געפערלעכע ניהיליסטישע געדאנקען פון לינקיסטישע און אראביש־קאמוניסטישע פארקריפלטע טענדענצן פון ביטול און שנאה צום אידישן פאלק און הייליקן לאנד אא״וו אא״וו.

וויפל מ׳זאל עס ניט פרואווּן אויפקלערן מיט פאליטישע און עקאנאמישע מאטיוון, איז נאך אלץ ניט גענוג צו פארענטפערן אזא דערשיינונג. און אפילו די אלגעמיין־אנגענומענע סיבה, אז די א. ג. אידישע „מפלה" פון דער יום־כיפור מלחמה האט עס גורם געווען די געוואלדיקע אנטוישונג און נידערשלאגנקייט און דערפירט צום מאראלישן כאאס — איז נאך אויך ווייט פון גענטפער דערויף. סוף־כל־סוף איז עס, אין אמת׳ן געזונמען, געווען גאר ווייט פון א מיליטערישער מפלה; און דאס אידישע פאלק, ווידער, איז היסטאריש געווג פארהארטעווען און איז ניט אזוי סענסיטיוו צו אן איינמאליקער נידערלאגע. מיר זיינען אפט געווען עדות פון א פארקערטן ביישפיל: דווקא אין ענגע און געפערלעכע מאמענטן האט זיך ביי אידן דערוועקט א שטראם מיט פרישע כוחות, שטאלצן דראנג צו בייקומען שטרויכלונגען און נייע התלהבות און אונטער־נעמערישקייט.

עפעס שטעקט דערין א טיפערער פאקטאר, א גייסטיק־נשמה׳דיקער קריזיס. והא ראי׳: ס׳איז א פאקט, אז דווקא די וועלטלעכע, עכטע געבוירענע סאברעס, מיט א כלומרשטן ריזיקן באגאזש פון פאטריאטיזם, ציוניזם, נאציאליזם — דווקא ביי זיי איז איצט עפעס לויז געוואָרן די גאנצע צוגעבונדנקייט צו ארץ־ישראל; זיי פרואוון אפילו שטעלן אין ספק די גאנצע רעכט פון אידן אויפן הייליקן לאנד — בעת אין די פרומע קרייזן, סיי אין לאנד און סיי אין חוץ־לארץ, איז אין די איצטיקע שוועכע טעג ניט בלויז ניט גע־מינערט געווארן פון דעם טיפן זארג, איבער־

געבנקייט און שטאַרקע צוגעבונדנקייט צו ארץ הקודש, נאָר פאַרקערט.

פון צאָלרייכע מאמרי חז״ל לערנען מיר, אַז דאָס הייליקע לאַנד פאַרטראָגט ניט בעצם קיין זינדיקייט; אָבער אַפילו האַרבע זינד קען דאָס לאַנד מער „דולדן״ איידער אַזאַ גייסטיקע געפאַלנקייט וואָס רירט אָן אין דער גאַנצקייט און אייגנהייטלעכקייט פון אידן. דער לעצטער גרויסער, לאַנגער און ביטערער גלות און חורבן האָט געוואָרצלט אין שנאת־חנם, למשל, די דערשיינונג וואָס האָט גע־בראַכט אַ שפאַלט אין סאַמע אינערלעכן בונד פון אידן.

„ישראל אע״פ שחטא ישראל הוא״ — אַ איד בלייבט אַן אומטיילבאַרער חלק פון עם ישראל אויך ווען ער זינדיקט. „וואָס מיר זיינען, זיינען מיר — אָבער אידן זיינען מיר!״ — דאָס איז אַ טיף־נשמהדיקער ארויסגעזאַנג, וואָס שפאַרט אַרויס פון אַל־אידישן פינטל איד, אויך ווען מ׳איז ניט אַזוי ווי מ׳דאַרף זיין. אַפילו גאַנץ פרייַ, און אַפילו אַזעלכע וואָס האָבן זיך געהאַלטן פאַר ניט־מאמינים ר״ל, האָבן זיך ניט געקענט דערלויבן איבערצורייסן מיט דער אידישער אידענטיטעט. און האָבן זיי אַליין געמעגט דאָס אויסטייטשן ווי אַ רעזולטאַט פון נאַצי־אַנאַלע געפילן, ווי סתם טרייהייט צו דער „קולטור״־ירושה פון אייגענעם פאָלק אדג״ל — איז אָבער דער אמת, אַז אויך ביי אָט די פולקאָם־פרייַע האָט נאָך אין דער טיפענישׂ פון זייער נשמה געטליעט אַ פיצל פונק פון הייליקן „פינטל איד״. די א״ג סעקולערע אידענטיטעט מיט אידישן פאָלק האָט אין דער טיף און אומבאַוואוסטזיניק געהאַט אַן אָנהאַלט אין עכטן באַגריף פון איד־זיין. שוין דער באַוואוסטזיין אַז מ׳איז אַ איד איז אַן אומדירעקטע אָפשפיגלונג פון דעם וואָס אַ איד איז מיט אַן אמת און וואָס ער דאַרף זיין.

אָט די (זאָל אָפילו זיין) אידישע אידענ־טיפיצירונג איז מסתמא נאָך געווען אַ שטיקל באַזע פון כלל־ישראל בנין, ווי צעשפאָלטן ער זאָל ניט האָבן געווען, און ווי ווייט פון אידישקייט עס זיינען ניט געווען געוויסע טיילן פון פאָלק.

וואָס אונז אידן, פרומע אידן, מוז גאָר שטאַרק באַאומרואיקן, איז די איצטיקע נייע ענדערונגען אין אָט דעם אידישן באַוואוסט־זיין. עס זיינען דאָ געפערלעכע סימפּטאָמען פון אַן אָפשוואָכונג אין סאַמע אָפּפילן אַז מ׳איז אַ איד. עס זיינען אַוודאי ביי אידן געווען אָפּטריניקע, אַסימילאַטאָרן און אַפילו פאָלן פון שמד ר״ל. האָבן זיי זיך ר״ל אָפּ־געריסן פון אידישן שטאַם, אַרויס פון כלל — און שוין. ס׳איז געווען אָבער אַ שאַרפע תהום צווישן זיי און צווישן די וואָס זיינען געבליבן אידן, אַפילו די גאָר דערווייטערטע.

היינט אָבער זיינען דאָ שפורן פון אַ גייסטיקן טשטוש אין סאַמע באַוואוסטזיין פון איד; דער עצם באַגריף פון איד האָט זיך אַנגעהויבן וואַקלען צווישן פיל אידן — מעג עס זיין אין אופן וואָס זי שפירן ניט קלאָר. ניט אומזיסט זיינען דאָ היינט אַזוי „פאָפולער״ די ווערטער „מיהו יהודי״ אין אַ שאלה׳דיקן נוסח. עפּעס קלינגט ניט אין דער אידישער לופט דער „וואָס מיר זיינען . . . אָבער אידן זיינען מיר״.

דאָ איז ניט אַזוי די צרה פון פאַרלירן אידישן שטאָלץ, פון מינדערווערטיקייטס־קאָמפּלעקס פאַר גויים וכדי — וואָרום דערביי קען פאָרט אינעוויניק פולסירן דאָס אידישע בלוט. ערגער איז דער שטילער אַפּאַטישער בליק וואָס הערט אויף זען אַזוי נאַטירלעך־אידישלעך די וואָנט צווישן איד און להבדיל ניט־איד.

די גאַנצע אומגליקלעכע דערשיינונג פון דעם חורבנ׳דיקן „מיהו יהודי״ געזעץ — זיינע וואָרצלען און אויסווירקונגען — איז אי אַ סימפּטאָם און אי אַן אָנשטעקנדיקער פאַקטאָר פון דעם אומגליק. אין פראַקטישן זינען איז עס ווי אַ גיפטיקער האָק וואָס שפאַלט זיך אַריין אין כלל־ישראל קערפער און שעדיקט די אינטימסטע און לעבנס־וויכטיקסטע יסודות פון אידישער קדושה וטהרה, פון סאַמע וועזן פון אידן און אידישקייט.

אָבער דערביי ווירקט עס אויך מיט דער אומזעבאַרער קראַפט פון פאַראַליזירנדיקע מיקראָבן, וואָס פאַרטעמפּן און פאַרשטיינערן טאַקע אָט דעם לעבעדיקן נערוו פון אידישן

באַוואוסטזיין. געגוג סימנים צייגן, אַז אין ברייטע קרייזן נעמט מען קוקן אויפן גאַנצן ענין פון גירות, פון „יאָ אַ איד, צי ניט אַ איד", מיט אַלץ מער איראַנישן אונטערשמייכלען. און פאַרוואָס ניט זאָגן דעם אמת? געווען געגוג ביישפילן, ווען אַפילו א"ג פרומנאַציאָנאַלע אידן און זייערע מנהיגים אַפילו, האָבן זיך שוין באַצויגן צום גאַנצן ענין פון גירות מיט אַזאַ געפערלעכן לייכטזין, וואָס די זעלבע אידן וואָלטן זיך דערויף קיינמאָל ניט דערלויבט מיט אַ דור־צוויי פריער.

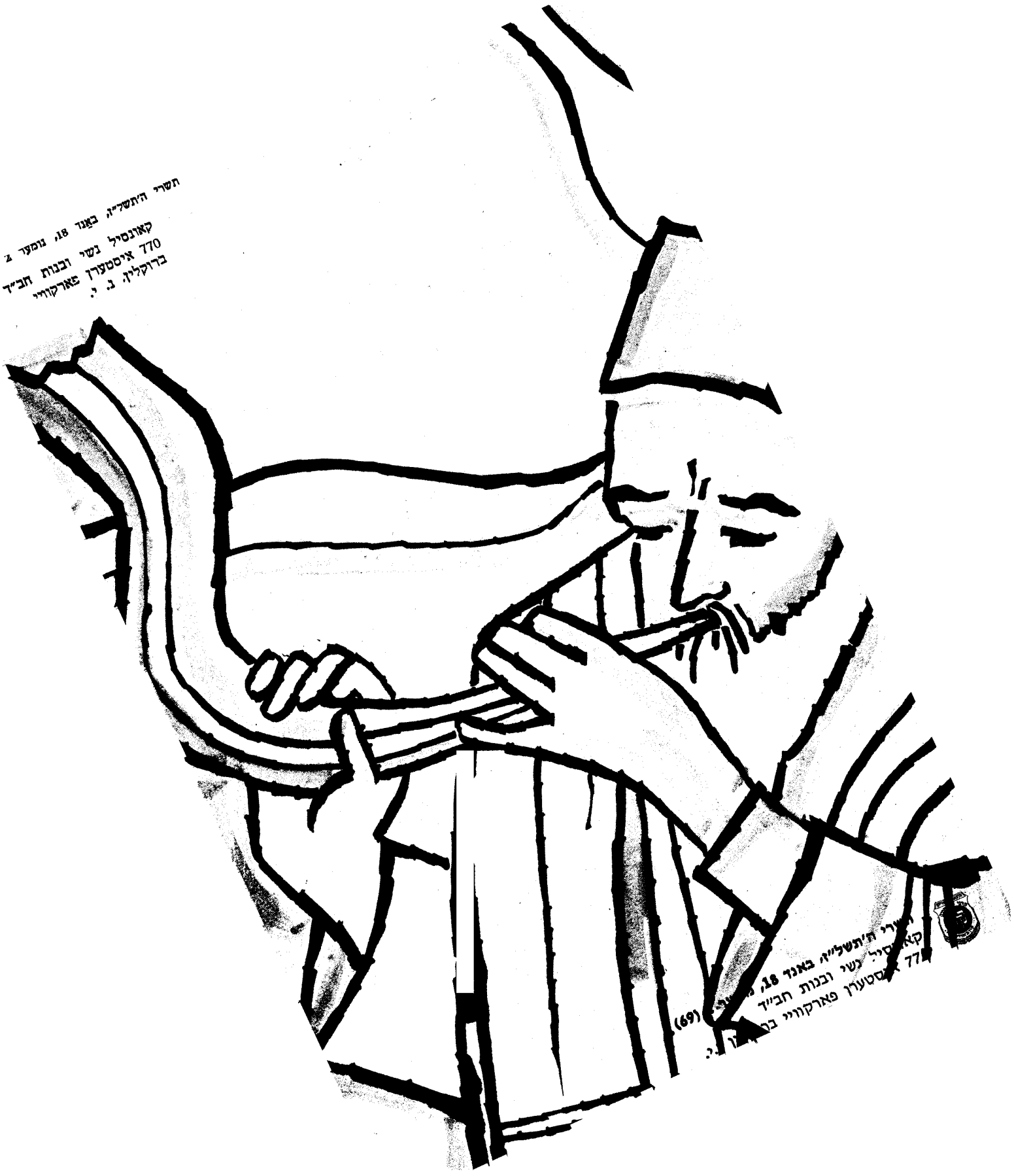
אָט די שטילע פסיכישע טראַנספאָרמאַציע אין באַצוג צו דער קדושה והבדלה פון אַ אידן, ווירקט זיך געוויס אויס נעגאַטיוו אויף דער גאַנצער אידּ־מענטאַליטעט און אידּ־אידענטיטעט פון אַ סך וועלטלעכע אידן, מעג עס זיין אומבאַוואוסטזיניק. אַ „פּירצה", אַ דורכברוך אין אַ וואַנט „לאָקט און ציט דעם גנב" — דאָס איז אַ כלל. וועג אַפילו אַ איד גייט ניט אַדורך דעם צעברעכענעם מויער־המבדיל צווישן אידן און גויים, פילט ער אָבער אַ פּאָטענציעלע שייכות׳דיקע „פרייהייט" צו דער צווייטער זייט און בלייבט וויניקער איינגעוואָרצלט אין זיין אייגענער זייט.

זיינען מיר דאָך עדות אַז נאָך קיינמאָל האָבן די דרויסנדיקע שעדלעכע השפּעות ניט געהאַט אַזאַ איינפלוס אויף אידן און ארץ־ישראל ווי אין די איצטיקע טעג. רוחניות׳דיקע דערשיינונגען מיט פּיזיש־וועלטלעכע גייען האַנט־אין־האַנט. אַ געשפּאָלטענע וואַנט אין רוחניות ברענגט ברוכן אין די גרענעץ מויערן אין פּשוטן זינען. אָפּשוואַכונג פון סאַמע אידּ־אידענטיטעט ברענגט ממילא אָפּשוואַכונג פון אידישן שטאָלץ, פון אידישער געבונדנקייט מיטן הייליקן לאַנד. אַז וויבאַלד דער סאַמע אידישע זעלבסט־דערקענטעניש הינקט אונטער, מוזן דאָך ממילא אויפקומען ספקות וועגן דעם גאַנצן רעכט אויף ארץ־ישראל.

זעט מען דאָך ווי די השגחה „האַנט" צייגט אַן אַזוי שאַרף אויף דער דאָזיקער מכה — און וואַרשיינלעך איז עס ווי אַ רפואה וואָס וועט סוף־סוף אויסהיילן די מכה — און דווקא דורך דער גוי׳אישער וועלט. יאָ, דורך אַ גאַנצער ריזיקער גוי׳אישער וועלט. וואָרום נאָך קיינמאָל האָט אַ המון פון מדינות ניט געשטורעמט דורך אַלע טרומייטן וועגן אידישן פאָלק און הייליקן לאַנד. כאילו די וועלט וואָלט מיט אַלע כוחות שרייען און רופן צום פאַר׳חלשט׳ן איד־באַוואוסטזיין און עס מינטערן (ווי מען מינטערט אַ גע׳חלשטן) דורך דערמאָנען הויך זיין נאָמען: איד! איד! דו ביסט אַ איד! ביסט געווען אַ איד! וועסט אייביק בלייבן אַ איד!

פון דער צווייטער זייט, זיינען מיר לעצטנס געווען עדות פון אַ וואונדערלעך־נסימ׳דיקער דערשיינונג, וואָס דינט און מוז דינען ווי אַן „איינשפּריץ" פון גייסטיקער דערמוטיקונג און קרעפטיקונג פונעם אידישן באַוואוסטזיין און שטאָלץ. דערמיט ווערט געמיינט דעם אויבערשטנ׳ס חסד־אַנטפלעקונג פון דער ג־טלעכער וואַכזאַמער השגחה־האַנט, וואָס האָט געפירט די גרופּע מסירת־נפש׳דיקע אידישע שליחים צום ראַטעווען די צענדליקער אידישע „משכנות" פון גרויליק־רוצחישע הענט. סיי דער אַלגעמיין־אידישער אויס־דרוק פון טיפער זאָרג און צער ביז צו דער רעטונג און סיי די וואונדערלעכע רעטונג גופא האָט געוויס היפש אויפגעפרישט און אויפגעוועקט דעם „פּינטל איד".

און מיר זיינען מובטח, אַז דאָס פּינטעלע וועט זיך נאָכמער אויפמינטערן; לאָמיר האָפן און טאָן וואָס מעגלעך, אַז דאָס זאָל זיין וואָס גיכער!

תשרי ה'תשל"ו, באנד 18, נומער 2 (69)
קאונסיל נשי ובנות חב"ד
770 איסטערן פארקווייי
ברוקלין, נ. י.

אייניקע אויסצוגן פון „קונטרס אהבת ישראל"

דער רבי הרב המגיד, האָט געזאָגט: מרגלא בפומי' פון רבי'ן — הבעל־שם־טוב (דער בעל שם טוב פלעגט זאָגן) — אהבת ישראל איז אהבת המקום, „בנים אתם להוי' אלקיכם" (דברים יד, א), אַז מען האָט האַלט דעם פאָטער האָט מען האַלט די קינדער (היום יום).

אין דער הערה אויף דעם וועלט געבראַכט וואָס הרה"ק ר' אלימלך פון ליזענסק האָט דערציילט אין נאָמען פון זיין רבי'ן הרב המגיד: העלפט, מלך, וואָס מען זאָגט אין מתיבתא דרקיע, אַז אהבת ישראל איז ליב האָבן אַ רשע גמור ווי אַ צדיק גמור (ספר השיחות).

אויך וועלט דאָרט געבראַכט פון ספר „תומר דבורה" פון רמ"ק (דער גרויסער צדיק און מקובל ר' משה קורדאוועירי): ער זאָל זיך איינגעוואויגן אַרויסצוברענגען אין זיין האַרץ „אהבת בני אדם" (ליב האָבן בני־אדם), אַפילו די רשעים, גלייך ווי זיי וואָלטן געווען זיינע ברידער און נאָך מער, ביז אין זיין האַרץ וועט זיין איינגעקאָרבט די אהבה צו אַלע בני־אדם, און אַפילו רשעים וועט ער ליב האָבן אין האַרצן, זאָגנדיק: „מי יתן" און זיי וועלן זיין צדיקים טוענדיק תשובה, און זיי וועלן אַלע זיין גדולים און באַווילקט ביים אויבערשטן. און ווי ס'האָט געזאָגט דער „אוהב נאמן לכל ישראל" (משה רבינו): „ומי יתן כל עם ה' נביאים וגו'".

* * *

עס איז דאָ אַ קורצע תורה פון הוד כ"ק אדמו"ר הזקן (דער אַלטער רבי) פון די ערשטע יאָרן פון זיין נשיאות, וועלכע ער האָט געזאָגט אין נאָמען פון זיין רבי'ן, דער מעזריטשער מגיד, וואָס האָט עס געזאָגט אין נאָמען פון מורנו הבעל־שם־טוב: אהבת ישראל מיינט האַלט האָבן אַ אידן אָן קיין שום חילוק, צי אַ למדן צי אַ פשוט'ער איד, און דער אופן האהבה אין אהבת ישראל באַדאַרף זיין אַ בריידערלעכע (אָן איבערריים און אָן ענדערונגען), וואָס די התגלות האהבה איז אין נשיקה (וואָס קומט מחמת דער אינערלעכער אהבה אין האַרץ), אָט ווי אהבת התורה איז, אַז מען איז מחבב און מיקר די מענטעלע פון אַ ספר תורה (ספר המאמרים).

וואָס אַ וואָקס חסידות לערנט אונז

דער חסידישער „בראשית" פון „ברא אלקים"

● י. יהודי

די תורה הויבט זיך אָן מיט „בראשית ברא אלקים" — די ערשטע זאַך וואָס תורה לערנט אַ אידן איז צו וויסן און געדענקען שטענדיק אַז דער אויבערשטער האָט באַשאַפן די וועלט; אַז אַלץ וואָס ער זעט אַרום זיך איז תמיד געבונדן מיטן „בראשית ברא אלקים" — אַלץ הויבט זיך אָן מיט דעם אויבערשטן!

אין ספר התניא (דער „תורה־שבכתב" פון חסידות) הויבט אָן דער אַלטער רבי זיין ביאור מיט דעם, אַז ביי אַ אידן זיינען פאַראַן צוויי נשמות — נפש הבהמית און נפש האלקית, אַז דער גאַנצער וועזן, די גאַנצע אידישקייט פון אַ איד איז דער נפש האלקית. תורת החסידות אַנטפלעקט דאָך די אינערלעכקייט און ליכטיקייט פון תורה (און שוין דערמיט אַליין וועלט אַנטדעקט דער אינערלעכער מהות פון אַ אידן: אין נגלה פון תורה וועלט דער אידישער גייסטיקער כח באַצייכנט מיטן נאָמען „יצר טוב" — דער גייסט און כח פון טוב; חסידות לערנט און טייטשט אַז דאָס מיינט ממש אַ ג־טלעכע ליכט, אַ „חלק אלקה ממעל ממש").

קומט דער אָנהויב, דער „בראשית" פון חסידות און לערנט און אַנטפלעקט, אַז ניט בלויז בנוגע דעם אַלגעמיינעם באַשאַף דאַרף מען כסדר זען דעם ג־טלעכן אָנהויב, נאָר אויך די אינערלעכע וועלט, וואָס אַ איד דאַרף שאַפן און בויען דורך זיין עבודה, דורך זיין כח הבחירה, דורך קאַמף און געראַנגל — אויך דאָ הויבט זיך אַלץ אָן מיטן כח פון נפש האלקית — מיטן אויבערשטן. און דאָס מאַכט ליכטיקער די אמונה, דערמוטיקט און מאַכט גרינגער די עבודה, מאַכט וואַרעמער־פלאַמיקער די נשמה־געפילן, מאַכט קלאָרער דעם וועג פון תורה ומצוות.

[אייגנטלעך הויבן זיך אָן דערמיט די ערשטע וועלטער פון תניא: „משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע" — נאָר איידער די נשמה פון אַ איד קומט אַראָפּ אין גוף באַשוועלט מען איר — און דאָס מיינט אַז מען זעטיקט זי אָן („משביעין" פון לשון „שובע" — זאַטקייט) מיט ג־טלעכע כוחות אַז ער זאָל קענען זיין אַ צדיק און ניט זיין קיין רשע].

חסידות דערווייזט, אַז אַ איד בלייבט קיינמאָל ניט עלנט־אַליין, ווייל אַלעמאָל און אומעטום שטראָמט פאַרויס די ג־טלעכע ליכט־הילף: אין יעדן צושטאַנד, אויף יעדן שריט און טריט דאַרף אַ איד האָבן און האָט דעם אויבערשטן צוהילף, ווייל „ממך הכל" — אַלץ־אַלץ הויבט זיך אָן מיטן אויבערשטן; ווייל אויך דאָס וואָס אַ איד דאַרף דערגרייכן מיט זיינע אייגענע כחות, הויבט זיך „ערגעצוואו" אָן מיטן כח פון אלקות וואָס מען גיט אַ אידן.

וואָס מיינט עס? אין וואָס באַשטייט דער אויפטו? אייניקע ביישפילן.

למשל: דאָס אידישע יאָר הויבט זיך אָן מיט ימים נוראים, מיט חשבון הנפש, מיט תשובה. תורת החסידות לערנט אונז, אַז אין ניסן איז די עבודה פון אידן מיטן סדר פון „דודי לי" און דורכדעם קומט מען דערנאָך צו „אני לדודי": פריער קומט די דערוועקונג און אַנטפלעקונג פון הימל („דודי לי") און דאָס רופט אַרויס די דערנענטערונג און דער־הויבונג פון אידן צום אויבערשטן („אני לדודי") — ווי ס׳איז געווען ביי יציאת מצרים.

אין תשרי און אין די אלול־דיקע צוגרייטונגס־טעג, איז דער סדר העבודה לויט ווי דער וואַרט אלול איז אויסגעשטעלט: פריער „אני לדודי", צומערשטן דאַרף זיך אַ איד דערוועקן, עס דאַרף זיך אָנהויבן מיט דער ווירקונג און אויפטו פון דעם אידנס כחות פון

„אונטן־אַרויף" (ווי דערמאָנט אויבן), און ערשט דערנאָך באַקומט מען די גילויים פון ג־טלעכן ליכט, פון „דודי לי". דאָ וועגדט זיך אַלץ אין דער אינציאַטיוו און אָנשטרענג פון „אונטן". מיר מוזן פריער „געבן" און דערנאָך „נעמען". ווערן טאָקע די טעג אָנגערופן „ימים נוראים", פאָרכטיקע טעג. עס ציטערט, עס דאַרף ציטערן, דאָס אידישע האַרץ אין אָנבליק פון אַזוינע טעג.

לערנט אונז ווייטער תורת החסידות, אַז אַ איד זאָל ניט מיינען אַז אין די צייטן איז ער טאָקע אינגאַנצן אויסגעשטעלט אויף זיינע אייגענע אָרעם־מענטשלעכע כוחות, מיטן גאַנצן געראָנגל מיט זיינע אייגענע ביטערע און ווילדע מידות און תאוות און מיט דער פינסטערער וועלט אַרום אים. ניין, אויך זיין אייגענע עבודה פון אלול הויבט זיך אָן מיטן אויבערשטן! אויך דאָ „באַקומט" אַ איד פון אויבן אויידער ער „גיט" פון זיין אייגנס. חסידות אַנטפלעקט, אונ דערפון דאַרפן אויפלייכטן די אידישע אויגן און כוחות, אַז טאָקע אין חודש אלול וועט אַ איד דאַרף זיך אַרויסרייסן מיט חשבון־הנפש און תשובה, טאָקע דעמאָלט שיינט אַריין „שטילערהייט" אין דער אידישער וועלט אַ געוואַלדיקע ליכט פון ג־טלעכע רחמים, וואָס דאַרף ציען און צוציען דעם אידישן נשמה־פונק. ס׳איז דער „משכני" פון אונזער פאָטער אין הימל, וואָס פאַרלייכטערט אַזוי דעם אָנשטרענג, דעם צוריקציען פון אידן ביז צו „נרוצה" — „נאָכלויפן" דעם פאָטער מיט חיות און פלאַם.

און ס׳איז באַוואוסט דער משל, וואָס חסידות גיט אויף דעם: דער אויבערשטער כביכול „לאָזט זיך אַראָפ" און „לאָזט זיך צו" צו אידן אין חודש אלול אויפן שטייגער ווי אַ קעניג, וואָס פאַרלאָזט אין אַ באַשטימטן זמן זיין פאַלאַץ און טראָן, גייט אַרויס אין פעלד און דער־לויבט יעדן איינעם צו דערנעטערן זיך צו אים אָט ווי ער שטייט און גייט . . .

* * *

און אין חסידות בינדט זיך אַלץ אַזוי וואונדערלעך האַרמאָניש אין איין גאַנצקייט און אייניקייט. אייגנטלעך איז עס אַזוי, אין אַ געוויסער מאָס, אויך אין דער גאַנץ־יאָריקער עבודה און לעבן פון אידן. ס׳איז דאָ די קעניגלעכע צוגעלאָזנקייט פון „אלול" אין ברייטן באַגריף פון צייט פון וועלט, און ס׳איז אויך דאָ אַזוי אין טיפן באַגריף פון נשמה־לעבן צו יעדער צייט (אָדער אין לשון פון חסידות: פאַראַן אין „זמן" און פאַראַן אין „נפש" . . .). און דערמיט ווערט אַזוי געשמאַק־פאַרשטאַנדיק דער מאמר חז״ל „אלמלא הקב״ה עוזרו אין יכול לו" — וועלן דער אויבערשטער העלפט ניט דעם איד אין זיין קאַמף מיטן יצר־הרע, וואָלט ער אים ניט בייגעקומען. וואָס מיינט אָט די ג־טלעכע הילף? ווי אַזוי דריקט זי זיך אויס?

פאַרטייטשט חסידות: דאָס איז ניט עפעס אַ זייטיקע, מיסטעריעזע, אומפאַרשטענדלעכע דערשיינונג; דאָס איז דער „בראשית" פון אידישן נשמה־שאַפערישקייט; דאָס איז דאָס ג־טלעכע ליכט וואָס לייכט אין אַ אידישער נשמה און גיט איר דעם כח צו שטאַרקן זיך אויפן יצר־הרע — דאָס איז טאָקע דער נפש האלקית! — און אָט דער באַוואוסטזיין גופא, דאָס וויסן און שפירן אַז אין אים געפינט זיך אָט דער כח אלקי, דאָס אַליין קרעפטיקט און מונטערט. דאָס איז דער חסידישער אָנווייז, אַז אויך דער „בראשית" אין זיין אויפטוערישקייט, הויבט זיך אָן מיט „ברא אלקים", מיטן אויבערשטן. (וואָרום חסידות גיט צו פאַרשטיין, אַז אויך די בחירה, דער פרייער אויסוואַל פון אַ מענטשן, וואָרצלט דווקא אין דעם ג־טלעכן הויכפונקט אין זיין נשמה; און נאַטירלעך איז ניט דאָ דער אָרט צו פרואווּן אויפקלערן אָט דעם געוואַלדיק טיפן געדאַנק).

* * *

נאָך טיפער און ווייטער און אַנטפלעקערישער גיט חסידות צו פאַרשטיין אָט דעם „בראשית" פון „ברא אלקים", אַז אַלץ הויבט זיך אָן מיטן אויבערשטן — און נאָך ליכטיקער, פאַרשטענדלעכער און גרינגער דאַרף ווערן דעם אידנ׳ס עבודה און לעבן אין עולם הזה: דער גאַנצער חושך פון וועלט, די עצם פאַרבאָרגעניש פון ג־טלעכן ליכט אין וועלט; דער אויסוואַל

און מעגלעכקייט וואָס מענטש האָט אין וועלט אויף אַלדאָס שלעכטס; די ביטערקייט און שוועריקייט פון אידישן גלות און גרויסע נסיונות אין לעבן פון תורה־ומצוות — דאָס אַלץ איז ניט חלילה סתם אַ „צוגעטשעפּעטע אַנשיקעניש"; אויך דאָס הויבט זיך דאָך אָן פון אויבערשטן! דער אויבערשטער האָט ניט בלויז געגעבן אָרט פאַר דעם אין דער באַשאַפענער וועלט, נאָר אין דעם אַלעם ליגט דאָך די ג־טלעכע כוונה און תכלית. נאָכמער לערנט אונז חסידות: אָט דער ג־טלעכער איבערנאַטירלעכער וואונדער־כח צו באַשאַפן אַ וועלט, וואו קיין איין זעמדעלע קען ניט עקזיסטירן קיין איין סעקונדע אָן דעם שטענדיקן פּראָצעס פון ג־טלעכן באַשאַפן, און גלייכצייטיק זאָל מען אין וועלט אַזוי ניט אָנזען דעם ג־טלעכן קוואַל, ביז דאָ „הערשט" אַזאַ חושך וואָס דערמעגלעכט ר"ל צו פאַרלייקענען דעם באַשעפער — דווקא אין דעם קומט צום אויסדרוק דער אומבאַגרייפלעך־איבערנאַטירלעכסטער אומענדלעך־אומבאַגרענעצטער כח פון דעם אויבערשטן!

און דער באַוואוסטזיין, אַז יעדער דערשיינונג אין וועלט, אויך יעדער שטער צו תורה ומצוות, יעדער נסיון זיינען ניט מער ווי רינגעלעך פון אַ קייט וואָס איר גאַנצער וועזן און געפלעכט הויבט זיך אָן דירעקט פון אויבערשטן — דאָס גופא קען דינען ווי אַ שטראַלן־וואַרפער וואָס שפּאַלט דעם נאַכט־חושך.

* * *

ניט אומזיסט איז חסידות די הייליקע תורה־שפּייז וואָס „פיטערט" און שטאַרקט אַזוי די אמונה ביי אידן; און דערפאַר האָט די השגחה עליונה געלאָזט אויפשיינען דעם אור החסידות אין יענע מאָמענטן פון פאַרשטאַרקטן חושך, ווען די סאַמע נקודה פון אידישער אמונה איז געווארן אָנגעגריפן פון גרויסע כפירה־כוואַליעס און פרייַע שיטות און אידייעס. וואָרעם חסידות האָט אין אידישן געדאַנק צוגעפירט יעדן אויסדרוק און ווירקונג פון אידישן גייסט און אידישע כוחות צו זייער ג־טלעכן אָנהויב און נשמה־פינטל, וואָס דאָרט נעסטיקט טאַקע די אידישע אמונה.

דאָס איז, למשל, ווי חסידות וואָלט אָנגענומען דעם אידן ביי די הענט, אים צוגעפירט צום ג־טלעכן ליכט־זייל און אים געוויזן ווי אַזוי אָנצוהאַלטן זיך אין אים. פאַרשטייט זיך, אַז דערצו פאָדערט זיך אַז דער איד זאָל לערנען תורה און דאַוונען און מקיים זיין מצוות ווי געהעריק, וואָס דעמאָלט באַלייכט חסידות אָט דעם וועג און פאַרגרינגערט דעם גאַנג.

אָבער חסידות, מיט איר וויזן דעם ג־טלעכן „בראשית", מאַכט אויך גרינגער דעם צוריקגאַנג פון אַ אידן צו תורה ומצוות, ד. ה. אויך פאַר אַזאַ וואָס דאַרף ערשט אַרויפגיין אויפן שליאַך פון תורה ומצוות. און ס׳איז כדאי אַראָפצוברענגען אַ ביישפיל ווי חסידות „באַהאַנדלט" אַן עקסטרעמען פאַל פון א נשמה־קראַנקייט, אַזאַ וואָס רירט אָן אין סאַמע יסוד פון אידישקייט: אמונת השם.

פון מענטשלעכן־לאָגישן שטאַנדפונקט, און אויך פונעם קוק־ווינקל פון ניט־חסידישע תורה־פערזענלעקייטן, דאַרף אויסקומען, אַז אַזאַ איד וואָס אים פאַלן אַריין ר"ל ספקות אין אמונה, געפינט ער זיך כמעט ווי אויפן שוועל פון תהום; אַז ער איז שיער ניט ווי אַ פאַר׳משפט׳ער, אַ הילפסלאָזער — וויבאַלד אַז דער סאַמע פונדאַמענט פון זיין איד־לעבן איז צעוואַקלט, צעטרייסלט. ווי אַזוי זאָל ער זיך שטעלן אויף די גייסטיקע פיס, אויב זיי ברעכן זיך אונטער?

אָבער אויך דאָ לערנט חסידות און דערווייזט, ווי אַזוי אַזאַ געפערלעכער „חולה" ברוחניות קען זיך העלפן — אויך אים ווייזט חסידות ווי ער איז געבונדן מיט זיין ג־טלעכן אָנהויב.

דער אַלטער רבי לערנט אונז אין תניא אַז יעדער איד איז זיכער אַ מאמין, אַז ס׳איז אַ ירושה־זאַך, אַז אַנדערש קען עס ניט זיין, ווייל דאָס איז דער ג־טלעכער „פאַקט" פון אַ

(סוף אויף זייט ח)

דער „קונטרס אהבת ישראל"

(אַרויסגעגעבן דורך מערכת „אוצר החסידים", ט״ו אלול, ה׳תשל״ו, ברוקלין, נ. י׳.)

● דוב רַאוופקי

די דערשיינונג פון „קונטרס אהבת ישראל" אינעם חודש אלול, וואָס איז דער זמן פון חשבון הנפש און צוגרייטונג צום נייעם יאָר הבע״ל, איז מער ווי אַ דערמאָנונג אויף וויפל עס פאַדערט זיך איצט (מער ווי פריער!) חיזוק אין אהבת ישראל. שוין אין דער הקדמה צום „קונטרס" ווערט עס אונטערשטראָכן ביים אַראָפּבערענגען וואָס די חז״ל זאָגן (אין תנחומא) אויפן פסוק „אתם נצבים היום כולכם", אַז דער אויבערשטער וועט די אידן ליכטיק מאַכן, באַלייכטן מיט אַן „אור עולם", אַז דער אויבערשטער אַליין וועט זיין כביכול דאָס „ליכט" פון אידן („והי׳ ה׳ לך לאור עולם"). אָבער ווען וועט עס זיין? — ווען אַלע אידן וועלן זיין „אגודה אחת", ווען אַלע אידן וועלן זיין צוזאַמענגעבונדן, געאייניקט. און אַזוי געפינט מען, אַז אידן וועלן אויסגעלייזט ווערן פון גלות נאָר דאַן ווען זיי וועלן זיין אַן „אגודה אחת", און נאָר דאַן זיינען זיי „מקבלין פני שכינה" (תנחומא פ׳ נצבים). און דער יסוד, דער טויער, דער וועג צו אַזאַ פאַראייניקונג און אחדות פון כלל ישראל איז — אהבת ישראל!

מ׳דאַרף זיך ניט צופיל פאַרטיפן בכדי צו פאַרשטיין פאַרוואָס די נשיאי החסידות האָבן געלייגט אַזויפיל געוויכט אויף דער מצוה פון אהבת ישראל, אויפווייזנדיק די אומשאַצבאַרע טייערקייט, הייליקייט און דערהויבנקייט פון ליב האָבן אַ אידן: ווען דער לאַנגער, ביטערער גלות, וואָס זיין סיבה איז געווען „שנאת חנם", איז אַריין אין זיינע פינסטערסטע תקופות, האָט דער בעל־שם־טוב און זיינע תלמידים אָנגעהויבן „ברעכן" דעם חושך מיטן ליכט פון חסידות — און איינער פון די פונדאַמענטאַלע אויפטוען פון חסידות איז געווען צו היילן די וואָרצלדיקע „קראַנקייט" פון גלות: דאָס פעלן פון אהבת ישראל; און דורך דעם, דורך איינוואָרצלען און פאַרטיפן די מדה פון אהבת ישראל ביי אידן, צו דערנענטערן די גאולה שלימה בב״א.

* * *

איידער מיר פרואוון אַרויסברענגען לכל־הפחות אייניקע נקודות פון דעם קונטרס, איז כדאי זיך אָפּצושטעלן אויף אַ פאָר ענינים אין צוזאַמענהאַנג מיט אַ פשוטער שאלה וואָס לאָזט זיך פרעגן: פאַרוואָס הערשט טאַקע, ליידער, אַזאַ פאַרנאַכלעסיקונג אויפן שטח פון אהבת ישראל — אין אַ געוויסן זינען — אַ סך מער ווי ביי אַנדערע מצוות?

דעם פולן און קלאָרן ענטפער קען מען האָבן טאַקע נאָכדעם ווי מ׳וועט דורכלערנען דעם „קונטרס אהבת ישראל" — אַז מ׳וועט „דורכטאָן די סוגיא" פון אהבת ישראל און מ׳וועט באַנעמען ווי הויך, הייליק און פונדאַמענטאַל ס׳איז די מצוה אין תורה־לעבן פון כלל ישראל, וועט מען גלייכצייטיק פאַרשטיין, אַז וויבאַלד דער יצר־הרע און דער „אַנדער זייט" זוכט צו אָנגרייפן די סאַמע לעבנס־וויכטיקסטע פעסטונגען פון אידישער הייליקייט און געבונדנקייט מיטן אויבערשטן — האָט ער קיין „בעסערן" ציל־פונקט ווי אהבת ישראל ניט געקענט געפינען.

ס׳ווילט זיך אָבער דערמאָנען (לפענ״ד) עפעס פון די א״ג וועלט־און־מענטש שוואַכקייטן, וואָס „דער יצר־הרע" נעמט זיך צו הילף ביי דער מצוה מער ווי ביי אַנדערע. אויסער דעם „פשוט׳ן" מאָטיוו: ליב האָבן יעדן אַנדער אידן בכלל, און ספעציעל נאָך מיט דער זעלבער ליבשאַפט ווי מ׳האָט ליב

זיך אַליין — פֿאַרשטייט יעדער, ווי ווייט מ׳דאַרף דערבייַ אַ קנעל־טאָן מיטן אייגענעם „איך". אָט די מצוה פֿאַרפֿליכטעט ניט נאָר צו האָבן אַ האַרץ־געפֿיל, נאָר טאָקע אויך צו פֿראַקטישע ענינים. ווי דער „קונטרס" ברענגט אַן אָפּגע׳פּסק׳נטע הלכה פון רמב״ם: „אַ מצוה אויף יעדן מענטש ליב צו האָבן יעדן אידן („את כל אחד ואחד מישראל") ווי זיך אַליין . . . דעריבער דאַרף ער ריידן וועגן יענעמ׳ס מעלה („לספר בשבחו") און זשאַלעווען יענעמ׳ס אייגנטום אָט אַזוי ווי ער זשאַלעווען זיין אייגן געלט און אַזוי ווי ער וויל דעם אייגענעם כבוד".

ס׳איז אָבער דאָ נאָך עפּעס, וואָס גיט דעם „צר־הרע בעסערע שאַנסן אין זיין באַקעמפן אָט־די מצוה פון אהבת־ישראל; און דאָס אַפילו צווישן אידן שומרי תורה ומצוות (ווי ס׳איז משמע פון חז״ל: די זינד פון „שנאת חנם" האָט געבראַכט דעם לעצטן גלות־אימגליק טראָץ דעם וואָס מ׳האָט דאָן עוסק געווען אין תורה, מצוות און גמילות חסדים). ערשטנס: די אייניריידעניש, אַז די מצוות צווישן מענטש און מענטש — „בין אדם לחבירו" — זיינען ניט אַזוי האַרב ווי די מצוות „שבין אדם למקום". אַ מענטש לאָזט זיך אייניריידן, אַז וויבאַלד ער איז אָפּגעהיט אין לערנען תורה, אין דאַוונען און אַנדערע ענלעכע מצוות, „מעג" ער (ח״ו) אויף דעם חשבון פֿאַרציכטן אויף די מצוות וואָס זיינען אין שייכות צו אַ צווייטן אידן. נאָכמער: דער יצר־הרע קען זיך דאָ אַפילו פֿאַרשטעלן מיט אַ „תורה" מאַסקע, ער קען זיך באַנוצן מיט אַ „הלכה" און אַן „אגדה" בכדי צו באַפרייען זיך פון די מצוות און תורה־פֿליכטן לגבי אַ צווייטן איד. דעם אידן זאָל מען האָלט האָבן? ס׳איז דאָך גאָר אַ מצוה אים צו פיינט האָבן און דערווייטערן! העלפֿן יענעם אידן? אים מקרב זיין בגשמיות ורוחניות? חס־ושלום! מ׳טאָר מיט אים קיין מגע־ומשא ניט האָבן! אַ״וו. ביישפילן זיינען איבעריק.

און וואָס נאָך וויטער און פֿאַרדריסלעכער: געווען און פֿאַראַן ליידער אַ היפש ביסל פרומע אידן, חסידישע קרייזן, צווישן וועלכע עס הערשט אַ מין תהום פון וויטקייט, אָפּ־זונדערונג; אויב ניט דאָס היפּך פון אהבת־ישראל, איז עס אָבער אויך גאָר וויט פון אהבת־ישראל. און דאָ האָנדלט זיך וועגן אַ באַציאונג, וואָס אויך דער יצר־הרע קען עס ניט באַרעכטיקן אויפן גרונט פון כלומרשטער פרומקייט — אָבער ליידער מאַכט מען אויך דאָ די תורה וחסידות ווי אַ „קרדום לחפור וכו׳", ווי אַ „האַק" צו צעשפּאַלטן און אונטערצוגראָבן די אחדות פון אידן — וויבאַלד דער דרך אין תורה וחסידות פון איינעם איז ניט גלייך צום אַנדערנס . . .

איז דען אַ חידוש, וואָס טוף־כל־סוף מוז קומען דער גרויסער און שניידיקער מאָנונגס־רוף צו אהבת ישראל? אַ רוף וואָס זאָל ווייזן קלאָר, אַז תורה גיט ניט קיין שום אָרט אויף אַלע אייניריידענישן; אַז דאָס איז נוגע אין סאַמע יסוד פון אונזער תורה־לעבן; אַז דאָס איז נוגע צו אונזער גאולה פון גלות!

* * *

ס׳איז פֿאַר מיר ניט מעגלעך אין די ראַמען צו געבן אַן איבערזיכט פון גאַנצן „קונטרס אהבת ישראל", ס׳איז אַ גרויסע פרשה און „זיל גמור" — מ׳דאַרף עס לערנען. דערפֿאַר, ווי געזאָגט, בלויז אייניקע נקודות.

דער קונטרס הויבט זיך אָן מיט דעם פסוק וואָס זאָגט־אָן די מצוה: „ואהבת לרעך כמוך", און אויף דעם האָט געזאָגט רבי עקיבא: „זה כלל גדול בתורה". דאָס איז די מצות עשה. אין דעם איז דאָ אויך אַ מצות לא תעשה: „לא תשנא את אחיך בלבבך" — מ׳טאָר ניט פיינט האָבן אַ אידישן ברודער. און וועגן דער מצוה האָט אויך הלל הזקן געזאָגט צום גר „דעלך סני לחברך לא תעביד, זהו כל התורה כולה ואידך פירושא הוא וכו׳" — וואָס דו האָסט פיינט זאָלסטו ניט טאָן צו דיין חבר — דאָס איז די גאַנצע תורה, און דאָס איבעריקע איז אַ פירוש (אויף דעם) וכו׳.

און שוין זעט מען קלאָר: דאָס וואָס חסידות חב״ד שטורעמט אַזוי וועגן אהבת ישראל איז ניט עפּעס אַ חידוש, אַ נייער דרך אין תורה; אדרבה: ווי אַלע ענינים אין חסידות קומט דאָס צו באַלויכטן און אַנטפּלעקן דעם אינערלעכן טעם און געשמאַק פון תורה, פון אַ מצוה. די געוואַלדיקע טייערקייט פון אהבת ישראל איז שוין שאַרף און שטורעמדיק באַטאָנט געוואָרן אין דער תורה דורך די

רייד פון הלל הזקן און רבי עקיבא. נאָר אָן תורת החסידות אויז קוים צו באַגרייפן: מיט וואָס איז אָט די מצוה אַזוי ריזיק און פונדאַמענטאַל פאַר גאַנץ תורה? מיט וואָס איז עס „כלל גדול בתורה" און אויך אַ „יסוד גדול בעבודת ה'" (וואָס דערפאַר איז נהוג צו זאָגן פאַרן דאַוונען „הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך")? און ווי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק פרעגט (אין „דרך מצותיך"): אהבת ישראל איז דאָך אַ מצוה שבין אדם לחבירו, טאָ ווי איז דאָס אַ יסוד און כלל אויך צו די מצוות שבין אדם למקום?

וועלן מיר דאָ פרואוון אָפטייטשן (ווי ווייט מעגלעך) בלויז אַ פאָר ענינים פון די געבראַכטע אויסצוגן אין קונטרס — געבראַכט פון תניא פון אַלטן רבין און פון „צמח צדק".

די נשמות פון אַלע אידן זיינען אין זייער ג־טלעכן מקור פאַראייניקט, „מיר האָבן אַלע איין פאָטער" און דערפאַר ווערן אַלע אידן אָנגערופן ברידער ממש, טאַקע צוליב זייער נשמה־וואָרצל אין ה' אחד; ס'איז נאָר וואָס זייערע קערפּערס דאָ זיינען געטיילט איינס פונעם אַנדערן. דעריבער, ווען אַ איד מאַכט זיין נשמה פאַר דער הויפּטזאַך אין לעבן; דער עיקר איז דער נפש און ניט דער גוף, דאָן איז עס אַ לייכטער און דירעקטער וועג צו מקיים זיין די מצוה פון אהבת ישראל (ווען ס'איז פאַרקערט, ווען דער גוף איז דער עיקר, קען ניט זיין קיין אמת'ע אהבה צו אַ צווייטן איד). און דאָס האָט הלל הזקן געמיינט מיט זיין זאָגן וועגן קיום פון דער מצוה (אהבת ישראל), אַז זי איז „כל התורה כולה" וכו'. וואָרום דער אינהאַלטלעכער יסוד פון תורה איז — צו אַרויסהויבן און אויפהויבן דעם נפש פון גוף אַלץ העכער און העכער ביז צום ג־טלעכן וואָרצל ווי אויך „אַראָפּצוטראָגן" דאָס ג־טלעכע ליכט אין מקור פון נשמות ישראל, אַז דער אויבערשטער זאָל זיך פאַראייניקן מיט נשמות ישראל — — און דאָס קען ניט געמאַלט זיין ווען ס'איז דאָ ח"ו אַ פירוד צווישן די נשמות. ווי דער פסוק זאָגט „ברכנו אבינו כולנו כאחד" — די ברכה פון אויבערשטן קען רוען נאָר ווען „כולנו כאחד", דעמאָלט ווערט „אחד באחד": ה' אחד מיטן עם אחד.

און דער „צמח צדק" איז דאָס מבאר: אַלע נשמות זיינען אין „קומה שלמה" — אין גאַנצער „קערפּער"־באַשטאַנד; ווי למשל אין קערפּער וואָס באַשטייט פון צאָלרייכע אברים, וואָס זיינען אינערלעך צונויפגעוועבט איינער מיטן אַנדערן. וואָרום ניט געקוקט וואָס די אברים זיינען אַנדערשדיק איינער פון צווייטן אין אויסזען און אין אייגנשאַפט, זיינען זיי צוזאַמענגעשלאָסן דורך דעם אַלגעמיינעם חיות, דורך די בלוט־אַדערן מיט אַזאַ אייניהייטלעכקייט, אַז אָפטמאָל ווערט אין אבר געהיילט דווקא דורך אַ צווייטן אבר. דאָס מיינט, אַז לויט זייער אינערלעכן לעבן איז אין אבר אייגנעפלאָכטן אין צווייטן און דער אַלגעמיינער חיות געפינט זיך אין קאָפּ, וואָס דאָרט פילט זיך דער וויטיק פון יעדן אבר, פון אַלע אברים.

אַזוי (און נאָך מער) איז די פאַראייניקונג פון אַלע נשמות ישראל; אַפילו נאָכדעם ווי זיי נידערן אַראָפּ פון זייער שורש, און צעצווייגן זיך ווי באַזונדערע נשמות אין באַזונדערע גופים. איז דורך דעם קערפּער קען מען עס ניט פילן, אָבער אין דער רוחניות'דיקער וועלט, אין די אומגעזעענע גייסטיקע „אַדערן" וואָס בינדן די נשמות — דאָרט פילט יעדע נשמה (אבר) דעם וויטיק פון אַ צווייטער נשמה. און אַוודאי פילט עס די „קאָפּ" פון אַלע נשמות, וואָס דאָרט זיינען זיי געבונדן אין אַן אומטיילבאַרער אייניקייט.

און דערפאַר זיינען מיר אָנגעזאָגט געוואָרן, אַז אַ איד זאָל ליב האָבן יעדער אַנדער איד ווי זיך אַליין — ווייל אין תוך זיינען אַלע נשמות אינגעאייניקט אין זיין נשמה; און דערפאַר דאַרף די אהבה זיין (און זי קען זיין) „כמוך" — ווי די אהבה צו זיך אַליין — ווייל ס'איז טאַקע ווי זיך אַליין. און וויבאַלד אַז דער תכלית פון תורה ומצוות איז צו אויפהויבן און פאַראייניקן זיך מיט דעם אויבערשטן — קען דאָס זיין נאָר דורך „אהבת ישראל".

און דערפאַר דאַרף מען אָנגעמען אויף זיך אָט די מצוה פון אהבת ישראל פאַרן דאַוונען, ווייל אין תפילה קומט מען צו דער עבודה פון קריאת שמע, וואָס דאָס איז מסירת נפש אין „אחד" — און מ'קען ניט איבערגעבן און אויפהויבן דעם נפש צום ג־טלעכן שורש,

צו ה׳ אחד, סיידן דער נפש איז „געזונט" און גאַנץ, און דאָס מיינט פאַראייניקטע גאַנצקייט מיט אַלע אידישע נשמות. וואָרום אויב ער האָט ח״ו פיינט אַ צווייטן אידן, איז עס אַ ריס אין דער נשמה־גאַנצקייט, איז עס אַ חסרון, אַ מום: עס פעלט אין זיין נשמה דער טייל וואָס ביגדט אים מיט דער נשמה פון דעם אידן וואָס ער האָט פיינט. און אַ מום איז פסול פאַר אַ קרבן (און תפילה איז דאָך „אַנשטאָט" דער עבודה פון קרבנות).

* * *

וויטער איז דער צמח־צדק ממשיך צו געבן אַ וואונדערלעכע אויפקלערונג אין דער מצוה פון אהבת ישראל און הויפטזעכלעך אין דער צווייטער (נעגאַטיוער) זייט, וואָס הלל הזקן האָט אויסגעטייטשט: וואָס דו האָסט פיינט זאָלסטו ניט טאָן דיין חבר. דאָס וואָס עס ווערט געזאָגט, אַז אַ מענטש זעט ניט קיין שולד אויף זיך („אין אדם רואה חוב לעצמו"), מיינט עס ניט אַז ער וויס ניט און שפירט ניט זיין שולד; אדרבה, בייַ זיך אַליין קען מען דאָך וויסן (און מ׳וויס) אויך די טיפע שולדיקייט וואָס איז פאַר־הוילן פון אַ צווייטן; נאָר דאָס מיינט, אַז די שולד זיינע פאַרנעמט ביי אים קיין אָרט ניט, ער מאַכט ניט קיין וועזן דערפון און ס׳איז גלייך ווי ער וואָלט עס ניט געזען. פאַרוואָס? וויל „על כל פשעים תכסה אהבה" — אהבה פאַרדעקט אויף זיך זינד און שולד. די גרויסע זעלבסט־ליבע דעקט־אַרום דעם שולד־באַוואוסטזיין און דערלאָזט אים ניט צום האַרץ־געפיל. ער נעמט זיך ניט צום האַרצן דערפון, וויל די שולדיקייט איז „איינ־געזונקען" און פאַרשטעלט מיטן שייד פון אהבת־עצמו.

אָבער וועַן אַ צווייטער זעט און וויזט אָן אויף זיין שולד, דאָן וועלט ער זייער אויפ־געריגט, הגם אַז ער אַליין וויס אַז ס׳איז אמת. פאַרוואָס? אויך דאָס זעלבע: זיין הויפט־פאַרדרוס איז ניט צוליב זיין שולדיקייט און נידעריקייט פאַר זיך; ניט דערפאַר וואָס דער צווייטער האָט עס אויף אים אויס־געטראַכט (וויל ער אַליין וויס אַז ס׳איז אמת). זיין רוגזה איז דערויף וואָס דעם צווייטנס וויסן פאַרוואַנדלט אָט די שולד אין אַ וועזן, אין אַ יש. דער צווייטער וויס און פילט די גאַנצע שולדיקייט זיינע אין איר ריכטיקן ליכט — און זיין כעס אויף יענעם איז דערפאַר, וואָס יענער האָט עס אַנטפלעקט און אַרויסגעצויגן פון זיין זעלבסט־ליבע באַהעלטעניש.

און דאָס איז דער טיפערער אינהאַלט פון דער מצוה פון אהבת ישראל אין דעם נעגאַטיוון אויסדרוק פון „מאי דסני לך לחברך לא תעביד": דיין אהבה צום צווייטן אידן זאָל זיין אַזוי גרויס און טיף, אַז פונקט ווי דו האָסט פיינט וועַן מ׳אַנטהילט דיינע זינד פון זייער „באַהעלטעניש" אין דיין ליבשאַפט צו זיך, אַזוי זאָלסטו אויך פיינט האָבן צו אויפדעקן און מאַכן אַ וועזן פון דיין חבר׳ס זינד, וויל אויך זיינע זינד זיינען באַדעקט מיט דיין אהבה! און דאָס איז גערעדט געווארן סיי וועגן זינד און אַלגעמיינע זאַכן און סיי אין ענינים פון „מילי דשמיא" — זאָל דיין אהבה פאַרדעקן אויף זיי, און אַז דיין וויסן דערפון זאָל ניט פאַרשאַרפט ווערן אין התפעלות פון מדות.

און ווי מ׳זעט אַמאָל אין אַ גרויסער אהבה וואָס אַ מענטש האָט צו אַ צווייטן, וואָס אין דער גוואַלדיקער תשוקה און חיבה צו זיין חבר פאַרנעמען ניט קיין אָרט די עוולות פון זיין חבר קעגן אים; זיי ווערן פאַרזונקען און פאַרטרונקען אין דער אהבה. און אַזאַ אהבת ישראל איז דער כלל פון כל התורה, וויל זי פאַראייניקט די נשמות ישראל אין איין פולער גאַנצקייט צווישן זיך און במילא אויך מיטן פאָטער אין הימל — און דאָס איז דער יסוד און הויפטזאַך פון תורה ומצוות.

און וועַן אידן זיינען דורך אהבה געבונדן אין איין גרויסער אחדות, וועט דאָן זיין, ווי דערמאָנט, „אחד באחד", אַז מ׳דערוועקט דאָן דעם „ואהבת לרעך כמוך" פון דעם אויבערשטן צו אידן, דעם אויבערשטנס אהבה רבה צו אידן וואָס פאַרדעקט אויף אַלע חטאים פון אידן, ביז דער אויבערשטער כביכול זעט ניט קיין זינד אויף אידן. און דאָס מיינט דער פסוק „לא הביט און ביעקב" — דער אויבערשטער כביכול דערבליקט ניט קיין זינדיקייט אין יעקב — וויל „ה׳ אלקיו

עמו", וויל דער אויבערשטער איז מיט אים ממש, פאראייניקט ממש מיטן אויבערשטן.

* * *

דער אלטער רבי (אין פרק לב פון תניא) איז ממשיך: און דאס וואס די גמרא זאגט, אז דער וואס זעט אז זיין חבר האט געזינדיקט איז א מצוה אים פיינט צו האבן, איז דאס געראדט געווארן וועגן "חברו" — זיין חבר, זיין גלייכן אין אפהיטן תורה ומצוות; און דאס נאכדעם ווי ער האט דערביי מקיים געווען די מצוה פון "הוכח תוכיח את עמיתך" (און דאס מיינט, ווי באוואוסט: שטראפן דעם חבר און אים דערוועקן צו תשובה איינמאל און נאכאמאל, ביז 100 מאל וכו') און פונדעסטוועגן האט יענער ניט תשובה געטאן. אבער דער וואס איז ניט זיין חבר, און ער איז ניט קיין נאענטער צו אים, אויף דעם האט הלל הזקן געזאגט: זאלסט זיין פון די תלמידים פון אהרן "אוהב שלום וכו' אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" — האלט האבן אפילו אזעלכע וואס ווערן געפופן "בריות" (זייער אייניציקע מעלה איז וואס זיי זיינען דעם אויבערשטנס א בא־שעפעניש) און זיי דערנענטערן צו תורה. דאס מיינט, אז אפילו די וואס זיינען וויט פון דעם אויבערשטנס תורה און עבודת ה', וואס דערפאר ווערן זיי באצייכנט ווי סתם "בריות" (ווי דערמאנט), דארף מען זיי ציען און צוציען מיט שטארקע אויסדרוקן פון אהבה ("חבלי עבותות האהבה" — א שטארקע אהבה וואס בינדט ווי גאר דיקע שטריק), און אפשר וועט ער דורכדעם זיי דערנענטערן צו תורה און עבודת ה'. און אויב ניט, האט ער אויך ניט אנגעווארן דער שכר פון דער מצוה פון "אהבת ריעים". און אויך די וואס זיינען זיינע מקורבים, וואס ער האט זיי געשטראפט ווי, און וויפל, מ'דארף און זיי האבן ניט תשובה געטאן, וואס דאן איז דאך א מצוה זיי פיינט צו האבן — איז אבער גלייכצייטיק אויך פארא א מצוה זיי ליב צו האבן — און זיי זיינען ביידע אמת.

דאס זיינען, ווי געזאגט, בלויז א פאר "טראפנס פון ים" פון "אהבת ישראל, וואס מ'קען שעפן און שעפן פון דעם "קונטרס" — און אי"ה ביי א קומענדיקער געלעגנהייט וועט מען פרואוון פארזעצן.

וואס א וואָרט חסידות לערנט אונז / סוף פון זייט ג

אידישער נשמה. במילא איז קלאר, אז די קשיות, סתירות און ספיקות זיינען ניט מער ווי אנגעלאפענע וואלקנס פון דרויסן, וואס פארשטעלן בלויז די ליכט פון אמונה (נאר זיי קענען ר"ל פארשטעלן אלץ מער און געדיכטער ביז צו פינסטערניש ממש). נאכמער, אויך די גייסטיקע טומאה־כוחות, וואס שיקן אן די ספקות־וואלקנס, גלויבן אין השם יתברך. הייסט עס, אז אין דער אמתן, זיינען די ספקות ביי א אידן ניט קיין צעטרייסלונג פון זיין אמונה גופא; ס'איז ניט מער ווי, למשל, א "פסיכישע" יצר־הרע "איינרייד־ענישע" (ווי, למשל, געוויסע פסיכאסאמאטישע קרענק, וואס די מאדערנע מעדיצין האט אנטדעקט). איז אוודאי אויך אזא איינרייד־ענישע גופא אן ערנסטע מחלה, אבער איר היילונג ליגט אויסשליסלעך אין איגנארירן, אפשטויסן און צעברעכן די איינרייד־ענישע.

און דער אלטער רבי קלערט אויף, אז די טומאה־כוחות (דער יצר הרע) וואס זיינען דא ביים מענטשן האבן אפטמאל די דערלויבעניש אויפצוהויבן זיך מיט חוצפה און פרואוון פארשאטענען דעם ליכט פון אמונה ביי אידן. די רעזולטאטן פון דעם זיינען די ספקות אין אמונה ר"ל וואס פאלן אריין אין מוח. וואס איז בכן די עצה? (ניט צו פרואוון פארהערן זיך און אריינלאזן זיך אין חקירות, נאר) צו האנדלען מיט די אנגריף־כוחות אט פונקט ווי ער באהאנדלט יעדע אנדערע "אטאקע" פון יצר־הרע אויפן געביט פון תאוות אדג"ל: "אנשרייען", שטורעמען און צוריקשליידערן מיט דער גאנצער קראפט — טאקע מיט דער קראפט וואס איר אנהויב איז דער ג־טלעכער נשמה־פונק פון דער אידישער אמונה.

השקפה

• הרב ד"ר ניסן מינדעל

(פינפטער אַרטיקל)

קומענדיק צום אָפשלוס פון דער דאָזיקער סעריע אַרטיקלען איבער „השקפה", קומען מיר צו דער עיקרדיקער נקודה: אין וואָס באַשטייט אייגנטלעך דער גרונט־אונטערשייד צווישן תורה־השקפה און וועלטלעכער השקפה? און לאָמיר באַלד באַווײַזן, אַז מיר רײַדן דאָ ניט סתם וועגן צוגאַנג אָדער שטאַנדפונקט; וואָרום דער אונטערשייד איז אַן אינערלעכער, איכותדיקער און אַבסאָלוטער, אַ שטייגער ווי — אין פשוטע וועלטער — דער אונטערשייד צווישן אמת און שקר, וואָס אין דעם איז בכלל ניט שייך צו מאַכן אַ פאַרגלייך. אויף אָט דער נקודה וועלן מיר זיך דאָ אָפשטעלן, יעדנפאַלס בקיצור. צוערשט, די „וועלטלעכע" השקפה.

בכלל, אַז מ'רעדט וועגן השקפה — אַ וועלט־אנשויאונג — מייַנט מען צווי הויפט ענינים: ערשטנס, ווי אַזוי אַ מענטש קוקט און באַנעמט די וועלט אַרום זיך, און צווייטנס, ווי דאָס רופט זיך אָפּ אויף זיין פערזענלעכן, טאָג־טעגלעכן לעבן.

געווייגלעך באַנעמט דער מענטש די וועלט אַרום זיך דורך זיינע, אַזוי־גערופענע, פינף חושים. אַלץ וואָס אַ מענטש זעט, הערט, פילט, אא"וו מאַכט אַן איינדרוק אויף דעם מענטשן און רופט בא אים אַרויס געוויסע געפילן, לויט וועלכע ער מאַכט פאַרשידענע אויספירונגען, ווי ער דאַרף רעאַגירן — אין מחשבה דיבור ומעשה — אויף אַלץ וואָס עס פאַסירט אַרום אים.

שטעלט זיך תיכף די פראַגע, ווי פאַרלאָזלעך זיינען די דאָזיקע חושים?

נעמען מיר דעם שטאַרקסטן פון אַלע חושים, דעם חוש הראי'; וואָס קען זיין מער אייבערצייגנדיק ווי דאָס וואָס מ'זעט מיט די אייגענע אויגן? קען אַ מענטש ניט גלויבן, אַדער אָפּפרעגן און פאַרלייקענען דאָס וואָס ער האָט אַליין געזען? און דאָך, אַז מ'טראַכט זיך אַריין אַביסל טיפער, קען מען אָפט גאָר ניט זיין זיכער, אַז דאָס וואָס מ'זעט איז טאַקע אַזוי. געגנוג צו דערמאָנען אַן אינפאַכן ביישפיל: ווען אייגער שטייט צווישן צווויי רעלסן פון אַן אייזנבאַן, זעט ער אַז זיי זיינען פאַראַלעל אויף דעם אָרט וואו ער שטייט. כאָפּט ער אָבער אַ וויטערן בליק, זעט ער ווי די צוויי רעלסן ווערן אַלץ שמעלער, ביז זיי קומען זיך אינגאַנצן צוזאַמען אויף אַ געוויסן פונקט אינדערווייטנס. אַזוי אויך, למשל, ווען אייגער פאָרט אויף אַ שיף אין מיטן ים, זעט ער קלאָר מיט זיינע אייגענע אויגן, אַז הימל און ערד קומען זיך צוזאַמען און רירן זיך ממש אַן אויף דעם „האָריזאָנט", בשעת אויף דעם אָרט וואו ער שטייט, איז דער הימל הויך, איבערן קאָפּ. און פאָרט ער אַריין אין ניו־יאָרקער האָפן, למשל, און דערזעט די וואָלקנקראַצער, קען ער בשום אופן ניט וויסן וועלכע פון זיי זיינען העכערע און וועלכע נידעריקערע. איז דאָך אַ סימן, אַז אַ מענטש קען זיך ניט אַלעמאָל פאַרלאָזן אויף זיינע אויגן, און דעריבער קען ער דאָך קיינמאָל ניט זיין זיכער, אַז זיין חוש הראי' נאַרט אים ניט אָפּ! און אַזוי אויך די אַנדערע חושים.

אויסערדעם, ווי מיר האָבן שוין געשמועסט וועגן דעם אין אַ פריערדיקן אַרטיקל, איז דער מענטש בכלל העכסט סובייקטיוו, און באַנעמט און פאַסט אויף אַלץ אַרום זיך אויף זיין אייגענעם אופן. צוויי מענטשן קענען זען אָדער הערן די זעלבע זאַך און קומען צו פאַרשידענע אויספירונגען.

עס איז אויך אפהענגיק דערפון ווי א מענטש באנעמט א זאך, אויבערפלעכלעך אדער טיפער, און דאס וועגדט זיך אין דעם מהות פונעם מענטשן, זייגע כשרונות, זיין בילדונג, אא"וו. דער וואס איז ניט קיין מבין אויף איידלשטיינער, קען אנגענעמען א דימענט פאר א שטיקל גלאז, אדער פאר־קערט. פאר א פשוטן מענטשן איז א טראפן וואסער — א טראפן וואסער; א כעמיקער דערזעט אין דעם טראפן וואסער א כעמישן צוזאמענשטעל פון צוויי גאזן, צוויי אטאמען וואטערשטאף. און אטאמישער וויסנשאפטלער קוקט נאך טיפער און דערזעט די אטאמען און סוב־אטאמען, ביז אז יעדע מאטעריעלע זאך פארלירט איר גאנצן חומריות'דיקן מאטערי־אל און עס בלייבט בלויז א גאנץ אנדערע זאך, וואס ווערט היינט אנערקענט אלס „ענערגיע". דער חומר איז קיין חומר ניט. נאר „ענערגיע" אנגעטאן אין א חומריות'־דיקן לבוש!

היוצא מדברינו: אויב דער יסוד פון וויסן און וויסנשאפט זיינען די מענטשלעכע חו־שים, און אויב די חושים זיינען ניט צו־פארלעסלעך, איז אלץ וואס דער מענטש האט אנגעזאמלט אויפן געביט פון וויסן און חכמה, און פילאזאפיע אא"וו, מיט זיין אייגע־נעם שכל און מיט זיינע אייגענע חושים, איז, אין בעסטן פאל, אן ענין פון „אפשר" און דער מענטש קען בשום אופן ניט זיין זיכער, אז דאס איז טאקע אזוי ווי ער נעמט אן.

ניט אומזיסט האבן אונזערע חכמים אנגע־רופן די דאזיקע מאטעריעלע וועלט אלס „עולם הדמיון" און „עולם השקר" — ס'איז א וועלט פון פאנטאזיעס, אילוזיעס און שקר, וואו די אמת'דיקייט און וועזן פון יעדער זאך איז פארהוילן אונטער מאטעריעלע שא־לעכצן, „קליפות".

און אויב דאס איז אזוי אין דער מאטע־ריעלער וועלט, בנוגע זאכן וואס א מענטש קען, אזוי צו זאגן, אנטאפן מיט די הענט, און דאך קען ער ניט זיין זיכער מיט זייגע חושים מיט זייגע אורטיילן, על אחת כמה וכמה אין דער וועלט פון אבסטראקטע געדאנקען און אידייען, וואס מ'קען לכתחילה ניט אנטאפן, און ניט וועגן און מעסטן ווי מאטעריעלע זאכן. ווי קען א מענטש זיין זיכער, אז דאס וואס ער נעמט אן פאר גוט און ערלעך, מאראליש און עטיש, איז באמת גוט און ערלעך אפילו פון זיין שטאנדפונקט, און ניט עפעס אן איינרייד־ענישן; שוין ניט צו ריידן וועגן דעם שטאנדפונקט פון א צווייטן און א דריטן, וועלכע האלטן אפשר פונקט פארקערט. מיט וואס פאר אן ארשין, יארדשטיק, מעטער אדער אנדער מעסט־אינ־טרומענט קען מען מעסטן אן אידייע, אזוי אז זי זאל האבן די זעלבע מאס פאר אלעמען? עס זיינען טאקע געווען אין אלע דורות פילאזאפן און דענקער, וועלכע האבן גע־פרואווט שאפן א „מאס" צו מעסטן די אמת'־דיקייט פון אן אידייע, לויט אזא פרינציפ אדער אן אנדער פרינציפ, אבער קיינער איז נאך ניט געקומען מיט א צופרידנשטעלנדיקן ענטפער, פשוט דערפאר ווייל יעדער מענטש האט זיך זיין אייגענעם שכל. און דעריבער האבן די פילאזאפן געקענט אפפרעגן איינער דעם צווייטן, אבער ניט שאפן א לייזונג פון דער פראגע, וואס זאל זיין אומבאשטרייטבאר און אנגענומבאר פון אלעמען.

זינט דער אנטוויקלונג פון דער מאדערנער וויסנשאפט, און בפרט אין די גאר לעצטע יארן, ווען מ'האט באוויזן צו שיקן מענטשן שפאצירן אויף דער לבנה, און שיקן פלי־מאשינען צום פלאנעט מארס, האט זיך געשאפן דער איינדרוק אין דער וועלט, אז דער מענטשלעכער שכל איז אומבאגרענעצט. אבער אויסערדעם וואס קיין וויסנשאפטלער מיט א קלארן שכל וועט זיך ניט איינרייד־ן אזא נארעשקייט, שטייט היינט די וויסנשאפט מיט אין שריט ניט נעענטער ווי מיט 5000 יאר צוריק צו ענטפערן אויף די אור־אלטע פראגן, וואס איז דער תכלית פון דער וועלט, וואס איז דער תכלית פון דעם מענטשלעכן לעבן, אד"ג. די וויסנשאפט פארנעמט זיך בכלל ניט מיט אזעלכע פראגן.

נאך אלעמען איז דער מענטש א באשעפ־ניש, ווי אנדערע באשעפענישן, כאטש א העכערע און קליגערע; אבער ער איז א טייל פון דער נאטור ארום זיך. ער קען שפאצירן אויף דער לבנה — אבער די לבנה איז דאך אויך א טייל פון דער זעלבער וועלט; ער קען דערגרייכן מארס — אבער

אויך מאַרס איז אַ טייל פון דער זעלבער וועלט. ער מעג אַפילו געפינען לעבעדיקע ברואים אויף די וויייסטע פלאַנעטן, אָבער זיי וועלן אים ניט העלפן לייזן פראַגן וועל־כע זיינען, אין תוך געגומען, העכער פון וועלט.

ס׳איז באַוואוסט אַן אַלט ווארט: „אַ מענטש קען זיך ניט אויפהויבן פון דער ערד דורך ציען זיינע האָר". מיט זיינע אייגענע כוחות קען דער מענטש בשום אופן ניט אַרויסרייסן זיך פון דער נאַטור און וועלט, אין וועלכע ער ווערט געבאָרן און לעבט אויס זיינע יאָרן.

דעריבער קען דער וועלטלעכער מענטש קיינמאָל ניט זיין זיכער מיט זיין וועלט־השקפה; ער קען ניט אויסמיידן דעם פאַקט, אַז זיין השקפה מוז שטענדיק זיין אַ סובי־עק־טיוו, און במילא מוז אים פעלן די פול־שטענדיקע איבערצייגונג, אַז זיין השקפה איז אַן אמתדיקע, ניט קיין פאַרטושטע, ניט קיין געמאַרטע, אַן אמת־לאמיתו׳דיקע.

דערמיט דערקלערט זיך אויך, וואָס אַ מענטש קען אַזוי לייכט אָפנויגן פון זיין השקפה און ניט זען די סתירה צווישן זיין השקפה און זיין הנהגה. די וועלט־געשיכטע איז פול מיט גרויסע און געניאַלע דענקער, וועלכע האָבן געשאַפן הויכע מאָראַלישע און עטישע און אַפילו רעליגיעזע סיסטעמען, און אין זייער טאָג־טעגלעכן לעבן זיינען זיי געווען אויסוואורפן.

עד כאן מענטשלעכער שכל און וועלטלעכע השקפה.

די תורה־השקפה איז אָבער ניט קיין מענטשלעכע השקפה און איז ניט געבונדן צום מענטשלעכן שכל. דאָס איז אַ השקפה וואָס דער אויבערשטער האָט געגעבן דעם מענטשן דורך זיין ג־טלעכער תורה. דער באַ־שעפער וואָס האָט באַשאַפן די גאַנצע וועלט, אַריינרעכנדיק דעם מענטשן, וויייס דאָך די גרענעצן פון דעם מענטשלעכן שכל. דער באַשעפער וויייס, אַז אַ מענטש קען ניט מיט זיין אייגענעם שכל אַרייַנדרינגען אין ענינים וועלכע שטייַען, מצד זייער מהות, העכער פון דער נאַטור, און אפילו אויך ניט שאַפן אַן אמתדיקע השקפה וואָס זאָל באַשטימען זיין לעבנסוועג. האָט דער אויבערשטער גע־געבן דעם מענטשן אַ תורה מן השמים. די תורה גיט דעם מענטשן — אידן און, להב־דיל, אויך ניט אידן — אַן אמתדיקע השק־פה. צוליב געוויסע טעמים איז די השקפה פון אַ אידן פאַרבונדן מיט לערנען תורה און מקיים זיין 613 מצוות, און ניט־אידן האָבן אַ פאַרטיקע השקפה דורך די זיבן מצוות בני־נח, מיט זייערע אָפצווייגונגען, וועלכע זיינען דער יסוד פון יעדער מענטשלעכער געזעלשאַפט, אַז עס זאָל זיין אַ מענטשלעכע געזעלשאַפט און ניט קיין דזשאַנגל.

קען מען דאָך פרעגן: וויבאַלד אַז תורה און מצוות האָבן צו טאָן מיט לעבעדיקע מענטשן, מענטשן מיט שכל און געפילן און חושים, און וויבאַלד מיר האָבן פעסטגע־שטעלט, אַז אַ מענטש קען זיך ניט פאַרלאָזן אויף זיין שכל, געפילן און חושים, קערן מיר זיך דאָך אום צו דער אַלטער קשי׳ — מיט וואָס קען אַ מענטש זיין זיכער, אַז ער האָט ריכטיק אויפגענומען די תורה־השקפה?

איז דער ענטפער אויף דעם: אין הכי נמי — דער דורכשניטלעכער מענטש, אַפילו אַ גרויסער תלמיד־חכם, קען טאַקע ניט זיין זיכער, אַז ער האָט די אמתדיקע תורה־השק־פה אַזוי גרינטלעך איינגעוואַרצלט אין זיין מוח און האַרצן, אַז יעדע מיינונג וואָס ער דריקט אויס איז דעת־תורה. איז אין גע־ווייַנלעכע ענינים פון טאָג־טעגלעכן לעבן, אַז עס מאַכט זיך אַ שאַלה אין אַ דין און הלכה, אָדער מ׳דאַרף וויסן ווי צו האַנדלען אין געוויסע אומשטענדן — פרעגט מען אַ רב, אַ מורה־הוראה. עס זיינען אָבער פאַראַן ענינים אין השקפה, וואָס אויך אַ מורה־הוראה דאַרף אָנקומען צו אַ העכערער תורה־אויטאָריטעט. זיינען באַ אידן אין אַלע דורות געווען גדולי־תורה, ביז אַ גדול־הדור, צו וועמען מ׳האָט זיך געוועדעט און באַקו־מען אָנווייזונגען אין אויסערגעווייַנלעכע עני־נים. מ׳האָט ניט געדאַרפט איינאַרדענען וואַלן, אָדער אַרויסשיקן פראַגעבויגנס אד״ג, כדי צו באַשטימען ווער עס איז דער גדול־הדור. אידן האָבן שטענדיק געהאַט אַ ספעציעלן חוש צו וויסן, ווער עס זיינען די אמתע גדולי־תורה און ווער איז דער גדול־הדור.

מ׳קען אויך פרעגן: דער גדול־הדור איז דאָך אויך אַ ילוד־אשה, איז ווי קען מען זיין

(סוף אויף זייט יח)

די נשמה פון שבת

● א. א. גרשוני

דער געדאַנק פון שבת

די תורה זאָגט: „זכור את יום השבת לקדשו . . . כי ששת ימים עשה ד׳ את השמים ואת הארץ את הים וכל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ד׳ את יום השבת ויקדשהו" (— געדענק דעם טאָג שבת צו הייליקן אים . . . ווייל זעקס טעג האָט דער אויבערשטער געמאַכט דעם הימל און די ערד, דעם ים און אַלץ וואָס ס׳געפינט זיך אין זיי. דערפאַר האָט דער אויבערשטער געבענטשט דעם טאָג שבת און אים גע־הייליקט). דאָס באַדייט, אַז דורך היטן שבת, ניט טוענדיק קיין שום אַרבעט, ווייזן מיר אונזער אמונה אַז דער אויבערשטער האָט באַשאַפן די וועלט און זי געהערט צו אים. אין די זעקס טעג פון וואָך האָבן מיר רעכט צו שאַפן אין דער נאַטור, איינגעמען זי („רדו בארץ וכבשוה"), אָבער שבת קערן מיר אום די נאַטור צו איר באַשעפער. דעריבער טאָרן מיר ניט טאָן שבת קיין אַרבעט, וועלכע שאַפט עפעס נייעס (אין דער שפראַך פון גמרא רופט זיך אַזאַ אַרבעט „מלאכת מחשבת" — אַ מלאכה מיט אַ גדאַנק); אויך אַזאַ וועלכע פאַדערט ניט קיין שום מי, ווייל שבת איז געגעבן געוואָרן ניט בלויז פאַרן קערפער, אַפּצופרישן אים, נאָר אויך, און איבערהויפט, פאַר דער נשמה — אייניקריצן אין איר די אמונה, אַז די וועלט געהערט צו דעם אויבערשטן.

די ווירקונג פון שבת אויף דעם מענטש

די אויבן־געשריבענע ווערטער זאָגן, אַז שבת קומט סימבאָליזירן די אמונה אין באַ־שעפער פון דער וועלט. אָבער זי איז ניט בלויז אַ סימבאָל, נאָר אַ סך מער פון דעם: שבת איז אויך אַ רעאָליטעט און אַ ווירק־לעכקייט. לויט דער לערע פון קבלה און חסידות קומט פאַר אין דעם טאָג אַ גייסטיקע ענדערונג אין וועלט. מיר זייגן ניט אימ־

שטאַנד צו מאריך זיין דאָ וועגן דעם. אָבער מיר וועלן באַהאַנדלען בריית די פסיכאָ־לאָגישע ווירקונג פון שבת אויף דעם וועלכער היט איר; אַ זאַך וואָס אויך מיר, געווויינלעכע מענטשן, פילן דאָס אין אַ געוויסער מאָס. די פסיכאָלאָגישע ווירקונג פון שבת איז פילזייטיק. מיר וועלן זיך אָפּשטעלן אויף אייניקע פון זיי. דער טאָג שבת ווערט אָנ־גערופן: „יום מנוחה וקדושה"; „מנוחת אהבה ונדבה"; „מנוחת שלום השקט ובטח". די וועלט קומען באַצייכענען די אייגנאַרטיקע שטריכן פון שבת׳דיקער מנוחה, ווי ס׳וועט דערקלערט ווערן וויטער.

יום מנוחה וקדושה

אַ טאָג פון רו און הייליקייט. ניט קיין רו פון קערפער אַליין, ער זאָל האָבן כח וויידער צו אַרבעטן מאָרגן, נאָר אַ רו אויך פון דער נשמה, וועלכע האָט אַ גייסטיקן אינהאַלט. דער מענטש רייסט זיך אָפּ פון דעם וואָכעדיקן לעבן אין אַלע זיינע פאָרמען: ניט טאָן, ניט ריידן און אויך ניט טראַכטן וועגן זיינע מאַטעריעלע ענינים, כדי צו קאָנצענטרירן זיינע געדאַנקען אויף גייסטיקע ענינים, אויף קדושה.

וועגן מיר פאַרגעסן אויף די מאַטעריעלע ענינים, ניט טראַכטנדיק וועגן אונזערע זאָרגן וועגן מאָרגן, אַנטפלעקט זיך פאַר אונז דער פאַרבאָרגענער גייסט פון אונזער נשמה. די זאָרג פאַר אונזער ענגן קערפער מיט זיינע באַדערפענישן אין די וואָכעדיקע טעג, פאַרקוועטשט אונזער געדאַנק, אונזערע געפילן. וועגן מיד באַפרייען זיך פון איר, גייען מיר אַרויס פון אונזער באַגרענעצטן „איך"; אונזער נשמה מיט אירע געפילן וועלן בריייטער. מיר הויבן אָן פילן, אַז מיר געפינען זיך אין אַן אַנדער לעבנס־רוים. אויך די וועלט אַרום אונז זעט אויס דייקער

און שענער ווי פריער. אַ געפיל פון גליק און אייביקייט באַהערשט אונזער נשמה, און זי זאָגט מיט געשמאַק די ווערטער פון תהלים ביים דאַוונען: „מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לד׳ . . . להגיד בבוקר חסדך" (— אַ לויב־געזאַנג דעם טאָג פון שבת . . . גוט איז צו דאַנקען דעם אויבערשטן, צו זאָגן פרימאָרגן זיין חסד). פון די געפילן געניסן ניט אַלע אין דער זעלבער מאָס. וואָס מער און שטאַרקער ביי איינעם איז די אמונה אין הייליקייט פון שבת, אַלץ מער פילט ער ביי זיך אין האַרצן איר קדושה.

מנוחת אהבה ונרבה

די אויבן־דערמאָנטע שטימונג און געפילן וועלכע באַהערשן אונז שבת, ברענגען אויך אַן ענדערונג אין אונזער באַציאונג צו אַ צווייטן מענטשן, זי זאָל זיין מיט מער ליבשאַפט און געפיל. אין די וואָכעדיקע טעג, זייענדיק אַרײַנגעטאָן אין אַרבעט און פֿרנסה, בלייבט ניט קיין פּלאַץ אין אונזער האַרץ פאַר אַ צווייטן מענטש; מיר האָבן ניט קיין געדולד צו אים. אַנדערש זיינען מיר אין דעם טאָג שבת: די אַנשטרענגונג פון אונזערע נערוון, די האַרטקייט פון האַרץ וועלן פאַר־ביטן מיט רואיקייט און ווייכקייט. זיי דער־מעגלעכן אונז צו באַציען זיך צום צווייטן מיט מער געדולד און ווייכקייט. די פרייד צו וועלכער מיר האָבן זוכה געווען אין דעם טאָג, די ברייטקייט פון געפיל, ברענגען מיט זיך אויך נאָענטקייט און פריינטשאַפט צו יעדן מענטש, ניט וועלן נעמען פון אים, נאָר צו שענקען אים. דאָס איז דער טייטש פון די ווערטער „מנוחת אהבה ונדבה" — מנוחה פון ליבשאַפט און געשאַנק.

מנוחת שלום והשקט ובטח

שבת ברענגט אַ מנוחה פון שלום, שטיל־קייט און זיכערקייט, אויך פאַר דעם ליידנדיקן מענטש. אויך דער וועלכער ווערט אַ גאַנצע וואָך באַדריקט פון דעם שווערן לאָסט פון לעבן, און צייטנווייז דאָכט זיך אים אַז ער איז דערגאַנגען ביזן ברעג . . . מער קען ער שוין ניט טראָגן און ליידן — קומט שבת אוּן ווייזט אים אַ ליכטיקן פּנים, אַן אַנדער ספערע פון לעבן, אַ העכערע, אַ שענערע. דאָס לעבן האָט בכּן אַ זין און אַ באַרעכ־טיקונג. דאָס דאָזיקע געפיל פון מוט מיט וועלכן דער מענטש לעבט שבת, גיט אים כוח צו טראָגן די לאָסט פון לעבן אויך אין די קומענדיקע טעג.

* * *

פון דעם אַלעם, וואָס איז געזאָגט געווארן אויבן, קען מען זען אין שבת אַ פּסיכאָ־היגיענישן מיטל. פון מאָל צו מאָל באַפרייט ער דעם מענטשנס נשמה פון אירע אָפענע און פאַרבאַרגענע ליידן און דערלאָזט אים ניט אונטערדריקט צו ווערן. אַנדערש איז דער רו־טאָג ביי דעם ניט־גלויביקן מענטשן, וואָס גיט רו נאָר דעם קערפער, ניט קיין אינערלעכע מנוחה פאַר דער נשמה. דאָרט בלייבט אַלץ ווי פריער. די טאָג־טעגלעכע זאָרגן פאַרבלייבן אויף זייער פּלאַץ; און גאַנץ אָפט שווימען זיי אַרויף אויפן אויבער־פלאַך דווקא אין דעם טאָג, ווען ער איז פריי פון אַרבעט.

די ווערט פון שבת אין אונזער צייט

וואָס מער מיר פאַרטיפן זיך אין דעם אינטימן געפיל וועלכן עס ברענגט דער שבת, אַלץ מער זען מיר אַז שבת איז באמת די פאָעזיע פון לעבן; זיין געשמאַק און תכלית. ווי אַרעם און בלאַס זעט אויס דאָס לעבן אָן שבת, איבערהויפט אין אונזער צייט. ס׳איז שוין איצט אַן אַלגעמיין אַנערקענטער פאַקט, אַז די מאָדערנע ציוויליזאַציע, ניט געקוקט אויף איר טעכנישן וואונדערלעכן פאָרשריט, האָט געבראַכט גרויס שאָדן דעם מענטשנס נשמה, פאַרקריפלענדיק איר אמת׳ע נאַטור. ס׳איז שוין דאָ אַ רייכע ליטעראַטור, וועלכע באַווייזט קלאָר די גרויסע זינד פון דער מאָדערנער ציוויליזאַציע קעגן דעם מענטשן אַליין. מיר וועלן זיך אָפּשטעלן אויף אייניקע פון זיי: ערשטנס, ביי דעם מענטשן פון אונזער צייט איז פאַרלוירן געגאַנגען די רואיקייט. זיין גאַנץ לעבן באַשטייט אין געיעג נאָך גלעלט. גלעלט איז געוואָרן אַ צוועק פאַר זיך אַליין, אַנשטאָט צו זיין בלויז אַ מיטל צו באַפרידיקן זיינע ריכטיקע באַדערפענישן. כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם איז דער שפּריכ־וואָרט „צייט איז גלעלט". „צייט" איז אַ טייל

(סוף אויף זייט טז)

ווי א בוים אין פעלד

● דוד זאַריצקי

(אַ באַטראַכטונג)

„כי האדם עץ השדה" —

ווייל דער מענטש איז אַ בוים אין פעלד!

קום און הער: דער מענטש איז ניט ווי אַ בוים אין וואַלד, נאָר ווי אַ בוים אין פעלד — אייגזאָם, צווישן קליניגקע גרעזלעך און קוסטעס, קוקט ער מיט הונגעריקע אויגן אוּן זוכט עמעצן וואָס זאָל אים פאַרשטיין, אים האַרכן.

און ער איז אין פעלד — אייגזאָם.

אַ בראשית׳דיקע אייגזאָמקייט, אין אַ פעלד אָן אַ האָריזאָנט. און וויפל מענטשישע אויגן דערגרייכן — איז קיינער ניטאָ וואָס זאָל אַ טרייסל טאָן די צווייגן אַז די בלעטער זאָלן צעציטערן.

וואָס בלייבט אָזאַ מענטש־בוים?

— פאַרטריקענען!

שטעקט ער אויס זיינע האַלב־פאַרטריקנטע צווייגן און בעט:

— באַשעפער! פאַרוואָס האָסטו מיך אייגעפלאַנצט אין אייגזאָמקייט? פאַרוואָס בין איך אַנדערש ווי אַנדערע אין די וועלדער און איך בין אייגזאָם אין אַ פעלד?

יעדער בוים איז אייגזאָם אין זיין הויך. נאָר די וואָרצלען, אין דער ערד, זיינען געפלאָכטן אייגס אינעם צווייטן, און נאָר די וואָרצלען חברׂן זיך אוּן דערציילן ווי אַ בוים לעבט אוּן ווי אַ בוים שטאַרבט. אויבן, אין די גאוה׳דיקע שפיצן, רירן זיי זיך אָן אוּן לויפן פונאַנדער. יעדער צווייגל שטעקט אין איר סוק, אוּן יעדער בלעטל האָט איר מקור . . .

נאָר אינעווייניק, אין בלוט אוּן האָרץ, ציען זיי דעם זעלבן חיות, פון זעלבן מקור. אוּן דער מקור ציט זיך פון ששת ימי בראשית אוּן פון ערשטן וואָרט „ויהי", ביז היינט אַריין. אוּן דער מקור ציט זיין חיות דורך דער גאַנצער וועלט, דורך אונטערערדישע קאַנאַלן וואָס זיינען באַוואוסט נאָר דעם באַשעפער אַליין; אוּן אַלע קאַנאַלן טרעפן זיך אין איין פונקט, וואו דער מרכז פון דעם חיות שפּראָצט אוּן שפריצט אוּן קוואָלט אָן אויפהער, ווי די בריאה אַליין קוואָלט אָן אויפהער פונעם זעלבן קוואָל. אוּן די וואָרצלען פון איין פעלד־בוים ווייסן ניט, אַז זיי זיינען פאַרבונדן אַרגאַניש מיט די וואָרצלען פון אַ צווייטן פעלד־בוים אין דעם צווייטן עק וועלט; אוּן די בוימער קענען זיך ניט אוּן וועלן זיך קיינמאָל ניט קענען. אוּן אַפילו די ברעטער פון די בוימער, וואָס מען וועט פון זיי אויפשניידן, וועלן זיך קיינמאָל ניט טרעפן אין אַ קאַסטן אַדער אַ דאַך . . .

אָבער דער מקור איז דער זעלבער — דאָס צענטראַלע חיות פאַר אַלע בוימער.

— באַשעפער — בעטן די וואָרצלען פון אַלע פעלד־אוּן־וואַלד־בוימער — כי עמך מקור חיים!

אוּן אַפילו אין בוים בעט אויף בוימיש

און איין בוים בעט אויף בלעטער־לשון און איין בוים בעט אויף צווייגן־לשון און איין בוים אויף וואַרצל־לשון — טרעפן זיך אַלע לשונות אין די אונטערערדישע וועגן און לויפן זיך צוזאַמען צום מקור.

וועלט עס איין געבעט, וואָס שפריצט אויף פון די ערד־טיפענישן, וואו עס שטעקן די האַרטסטע און טיפסטע בוים־וואַרצלען און די קוים־מערקבאַרע פאַדעם־דינע וואַרצלעך פון אַ גרעזל —

נאָר צום הימל, נאָר צום הימל . . .

און דער מענטש איז ווי אַ בוים אין פעלד.

איינזאַם אין זיין תפלה פונעם מויל, דורשטיק אין זיין פאַרטריקנטן נפש, הונגעריק אין זיין אויסגעדאַרטער מחשבה. זעט מען אים אַ גאַנץ יאָר שטיין אַליין, מיט אויס־געשטרעקטע, אויסגעדאַרטע הענט צו די הויכקייטן און בעט:

— נעם צו פון מיר די איינזאַמקייט. שטעק מיר אַריין אינעם וואַלד, וואו אַלע בקשות בעטן זיך, וואו אַלע טרערן טרערן זיך, וואו אַלע קרעכצן קרעכצן זיך, וואו אַלע הערצער צאַפלען זיך — און מיין טרער און קרעכץ און צאַפל וועט זיך אַריינשלענגלען בגניבה צווישן אַלע און קומען פאַר דיר.

באַשעפער!

און דער מענטש פילט ניט, ווי די בוימער אינעם וואַלד זיינען אויבן, אַזוי איינזאַם אַזוי ווי ער, און נאָך ערגער, נאָך איינזאַמער, ווייל זיי מיינען אַז זיי האָבן שותפים, און די בוימער אין וואַלד בעטן שטענדיק:

— באַשעפער, מיין תפלה וועלט פאַר־שלונגען פון מיליאָנען אַנדערע, מיין טרער זעט מען גאָרניט און מיין קרעכץ הערט מען גאָר ניט.

נעם צו מיין טרער און מיין קרעכץ און מיין בקשה, ווי איך אַליין וואַלט געוועלט אַליין אין דער וועלט און איך אַליין וואַלט אויס־געשטרעקט נאָר צוויי אייניקע הענט אין דער וועלט — צו דיר, אייניקער באַשעפער, און דו, כביכול, וואָלסט געדאַרפט הערן נאָר מיך אַליין, ווי איך וואָלט געוועלט אַליין, אַליין, אַליין . . .

אַזוי בעט יעדער בוים אין וואַלד.

און זיי וויסן ניט, די בוימער אין וואַלד, אַז דער באַשעפער הערט ניט נאָר דעם אויבן פונעם בוים, נאָר דאָס געבעט פון די וואַרצלען, וואָס זיינען געפלאָכטן אייגער אינעם צוויטן וויי צווילינגען, וואָס מען קען זיי גאָרניט אָפרייסן אייגער פונעם צווייטן. און טאָמער פּרואווט מען פונאַנדערטיילן די וואַרצלען, שטאַרבן עטלעכע בוימער, וויל קיינער קען ניט וויסן געוי וועלכער וואַרצל געהערט צו דעם אַדער צום אַנדערן בוים . . .

און דער מענטש איז ווי אַ בוים אין פעלד און זיין איינזאַמקייט איז נאָר אין דעם בהמה׳דיקן טייל. אָבער די וואַרצלען זיינע זיינען פאַרקניפט און פאַרבונדן און צוזאַמען־געפלאָכטן אין די טיפענישן פון דער נשמה מיט מיליאָנען־מיליאָנען אַנדערע מענטשן; מיט אַזעלכע וועלכע ער האָט קיינמאָל ניט געזען און וועט זיי, מן הסתם, קיינמאָל ניט זען, וואָס וועלן זיך אפשר טרעפן, שטיקלעך ביינער, אין גלגול־מחילות ביי תחית המתים.

אָבער אינעם חיות׳דיקן מקור זיינען זיי איינס, ממש איין בוים. צי אין פעלד צי אין וואַלד, צי אייגער, וואָס מיינט אַז ער איז איינזאַם, צי צווישן מיליאָנען וואָס בעטן אויף איינזאַמקייט.

און דער קוואַל קוואָלט אַן אויפהער, צי מען טרינקט פון אים אָדער ניט. וויל זיין קוואַליקייט איז ניט זיינס, נאָר פון אַן אין־סופ׳דיקן מקור. טאָ ווי קען ער אויפהערן, אַז דער נצח הערט ניט אויף קיינמאָל צו זיין אייביק . . .

קום זשע און הער:

נאָר דו ביזט אַליין אויף דער וועלט, דו, דער קוואַל פון דער וועלט; דו, דאָס קוואַ־ליקייט אַליין. און פון זינט ששת ימי בראשית קוואָלסטו אַן אויפהער. צי דו ביזט געווען געצאָל צי משה צי יאָנקל, האָסטו שטענדיק געקוואָלט. צי דו לעבסט, האָסט געלעבט, אָדער וועסט נאָך לעבן — דיין קוואַליקייט קוואָלט אַן אויפהער.

— באַשעפער: העלף מיר אַז מיין קוואַ־ליקייט זאָל אָנטרינקען טויזנטער וואַרצלען וואָס פלעכטן זיך אַרום מיר, דעם מענטשן וואָס פילט זיך איינזאַם אין זיין הויכקייט און בעט אויף איינזאַמקייט אין זיין שורש, מיינענדיק אַז מען דערהערט אים ניט.

גיב דעם מענטשן צו פאַרשטיין, אַז אַ מקור קען מען ניט פאַרשטאָפּן, אַז אַ אידישן מקור קען מען אַפילו ניט אויסמיידן, אַז דער מקור וועט נאָכלויפן נאָכן מענטשן וואו ער וועט זיין, אַז ער וועט אים ניט לאָזן צורו . . .

און אין די טעג וועלן אַלדאָס שורש׳דיקע טרעפן זיך ביי די טויערן, און אַלע וואַרצלען פון אַלע מענטשן אין דער גאַנצער וועלט, וואַרצלען ניט־געזעענע און ניט־שפּירבאַרע — פלעכטן זיך צוזאַמען און דערשיינען פאַר די טויערן ווי אַ ריזיקער געפלעכט פון איין ריזיקער מאַסע, און עס איז ניטאָ קיין אויג וואָס זאָל קענען פונאַנדערשיידן צווישן די וואַרצלען פון פלוני אַדער אַלמוני — —

זעט אויס דאָס גאַנצע פאַלק וואָס שטייט ביי די טויערן ווי איין איד; איין־און־אייניקער, ווי אַ בחינה פון אברהם אבינו — ער פון איין זייט און די גאַנצע וועלט אין צווייטן זייט.

און אַלץ, אַלע צרות און שמחות, אַלע צורה׳ס און וואַריאַציעס, אַלע תורה׳ס און חידושים, אַלע תפלות און טרערן און תחינות און בקשות און קרעכצן, אַלע טויטן און לעבן — פלעכטן זיך צוזאַמען ווי די וואַרצלען פון אַלע וועלט־בוימער און עס שטייט פאַרן כסא הכבוד איין ריזיקע טרער, איין ריזיקע בקשה, איין ריזיקע תחינה, איין שטיק תורה, איין גוואַלדיקער חידוש —

נאָר אַן איין־און־איינציקער.

ווי קען ער ניט געהערט ווערן?

רבונו של עולם: ווי קען ער ניט געהערט ווערן?

כי האדם עץ השדה.

ווייל דער מענטש איז ווי אַ בוים אין פעלד!

קום און זע, ווי דער מענטש איז אַ בוים אין פעלד און אין וואַלד.

ווי ער ווייל, ודו״ק.

די נשמה פון שבת / סוף פון זייט יג

פון דעם מענטשנס לעבן, אַבער זי ווערט געשעצט נאָר דערמיט וואָס דורך איר קען מען איינשאַפן געלט. וויבאַלד אַז געלט דינט ניט נאָר צו באַפרידיקן דעם מענטשנס באַדערפענישן און איז אַ צווענק פאַר זיך אַליין, איז ניטאָ קיין מאָס וויפל געלט אַ מענטש דאַרף האָבן.

אַבער דאָס איז נאָר אַ האַלבער אמת. אַ צווייטער האַלבער אמת איז, אַז אויך די „באַדערפענישן״ זיינען אויסגעוואַקסן אַן אַ מאָס; באַדערפענישן, ניט וועלכע דער קער־פער נויטיקט זיך אין זיי צוליב זיין עקזיס־טענץ, נאָר וועלכע די געזעלשאַפט האָט זיי געמאַכט פאַר באַדערפענישן. די מאָדערנע טעכניק האָט געשאַפן אַן אַ מאָס מיטלען פון באַקוועמלעכקייט, פאַרוויילונגען, פּוץ און לוקסוס. די רעקלאַמע דרינגט זיי אַריין אין באַוואוסטזיין פון דער מאַסע. אַזוי זיינען אויסגעוואַקסן די באַדערפענישן: ביי אַ טייל פון דער געזעלשאַפט — צו שטרעבן אויס־צייכענען זיך מער ווי אַנדערע; ביי אַ טייל — צו וועלן „ניט אַפשטיין פון לייטן״ . . .

אַבער דער מענטש באַצאָלט טייער פאַר די פאַרגעניגנס. ער פאַרלירט די רואיקייט, די פרייהייט פון גייסט, דעם טעם פון אמת׳ן גליק.

מיט וואָס קענען מיר זיך באַשיצן ניט אייניצוזינקען אינגאַנצן אין דעם אָפגרונט? מיט דעם אידישן שבת. דער שבת נעמט אונז אַרויס פון דעם טומל פון גאַס, פון דער אָנגעצויגנקייט. שטילקייט און רואיקייט באַ־הערשן אונזער נשמה. שבת ברענגט אונז אַריין אין אַן אַנדערער ספערע פון לעבן, אין וועלכער עס הערשן אַנדערע באַגריפן, אַנדערע געפילן.

ס׳איז קיין ספק ניט, אַז די איינדרוקן פון שבת ווערן ניט אויסגעוועפט אויך נאָך שבת. אַ דאַנק זיי פאַרהיטן מיר דעם „צלם אלקים״ אין זיך — אַמוויניקסטנס, אין אַ גאַנצן מאָס — ניט פאַרכאַפּט צו ווערן פון דעם מאַטעריאַליזם און גראָבקייט פון דער גאַס.

איצט, נאָך מער ווי אין דער פאַר־גאַנגענהייט, איז אונז נויטיק דער שבת [illegible] לופט צו אָטעמען.

דאָס פּאָלק פון „חינוך"

● צבי מאיר שטיינמעץ

מען האָט דעם אידישן פּאָלק געגעבן אַ צונאָמען: „עם הספר", דאָס „פּאָלק פון בוך". אפשר וואָלט געווען נאָך מער צוגעפּאַסט און כּארַאַקטעריסטיש דער נאָמען: „עם החינוך" — „דאָס פּאָלק פון חינוך".

ביי קיין שום פּאָלק אין דער גאָרער וועלט פּאַרנעמט נישט די דערציאונג פון קינדער, די גייסטיקע געשטאַלטונג פון אונטער־וואַקסנדיקן דור, אַזאַ צענטראַלן אָרט אין נאַציאָנאַלן לעבן, ווי ביים אידישן פּאָלק.

די צענטראַלקייט פון חינוך געפינען מיר סיי אין הלכה סיי אין מעשה. דאָס הייסט: די דערציאונג פון יונגן דור פּאַרנעמט דעם אויבן־אָן נישט נאָר אין תורה־שבכתב און אין תורה־שבעל־פּה, נאָר איז אויך געווען דער „עמוד אש", דער ליכט־זייל וואָס האָט באַגלייט דאָס אידישע פּאָלק אויף זיין לאַנגן געשיכטלעכן וועג, אָן אויפהער, דורך לייד און פּרייד.

דאָס ערשטע מאָל, וואָס די תורה גיט אָן אָנדייטונג פּאַר דער סיבה פון דער אויס־דערווילטקייט פון דעם ערשטן איד, פון אברהם אבינו, איז עס זיין איבערגעגעבנקייט צו דער דערציאונג פון זיינע קינדער (בראשית יח, יט).

אין די קאָפּיטלעך פון קריאת שמע, וואָס מיר זאָגן צוויי מאָל טעגלעך, ווערט צוויי מאָל דערמאָנט דאָס געבאָט פון לערנען מיט די קינדער.

אין די פּיר פּרשיות פון תפלין ווערט פּיר מאָל דערמאָנט דאָס לערנען מיט די קינדער און די ענטפערס, וואָס דער אידישער טאַטע זאָל געבן אויף זייערע פראַגעס.

אויף דער אָנטפּלעקונג פון באָרג סיני ווערט געבאָטן: „און דו זאָלסט זיי (די ווערטער וואָס דו האָסט געזען) געבן צו וויסן דיינע קינדער און קינדס־קינדער".

ס'איז פּאַראַן אַ דין אין תלמוד: „מען טאָר נישט מבטל מאָכן דאָס לערנען פון קינדער אָפילו צוליב דעם אויפבוי פון בית המקדש; און אַז מ'געפינט אַ שטאָט וואָס האָט נישט קיין מלמד צו לערנען מיט די קינדער, לייגט מען אַריין אַלע איינוואוינער פון דער שטאָט אין חרם, וויל די וועלט האָט נישט קיין קיום נאָר דורך דעם אָטעם פון קליינע חדר־אינגעלעך, אָן אָטעם אָן זינד".

בדרך־כלל הערשט אין דער תורה דער פּרינציפּ, אַז „אָן אייגענע מצוה איז חשוב'ער פון אַן אַנדערנס מצוה". ס'איז אויך אָן אָנגענומענער כלל, אַז ווען עס האַנדלט זיך וועגן אַ מצוה טאָר מען נישט מקריב זיין דעם „היינט" פּאַר דעם „מאָרגן".

ביי חינוך פון קינדער געפינען מיר אָבער אַ מערקווירדיקן אויסנאַם. דער דין איז נעמלעך, אַז ווען אַ פּאָטער איז געשטעלט פּאַר אַ דילעמע, פּאַר אַ ברירה: אָדער ער זאָל גיין אַליין לערנען תורה אָדער ער זאָל געבן זיין זון די מאַטעריעלע מעגלעכקייט צו קענען לערנען תורה (ווייל פּאַר ביידע צוזאַמען באַשטייט נישט די מעגלעכקייט), איז דער פּאָטער מחויב צו פּאַרבויגן די נויטוועندיקייט פון זיין אייגן לערנען כדי מעגלעך צו מאַכן פּאַר זיין זון, זיך משלים צו זיין אין לימוד התורה, ווען דער זון וווייזט אַרויס גרעסערע פּעאיקייטן צום לערנען ווי דער פּאָטער.

דער דאָזיקער אויסנאַמיקער דין איז אין פלוג אַ ווידערשפּרוך צו דעם גילטיקן כלל, אַז „מען זאָגט נישט צו אַ מענטש: זינדיק, כדי דיין חבר זאָל האָבן אַ זכות".

אין תוך געמומען, איז גראָד דאָס די נשמה פון אידישן חינוך: אַז אַ איד איז מקריב זיינע אייגענע גייסטיקע אינטערעסן, זיין אייגענע גייסטיקע השתלמות צוליב דעם חינוך פון די קומענדיקע דורות. די גרעסטע גאונים און צדיקים פון אַלע דורות האָבן

געהאַט אַ גרונט צו טראַכטן, אַז וועַן זיי שליסן זיך אָפּ פון דער וועלט און ווידמען זייערע כחות און צייט פאַר זייער אייגענער פאַרפולקאָמונג, וואָלטן זיי געשטיגן העכער און העכער אין זייער גאונות. אָבער זיי האָבן נישט אַזוי געהאַנדלט. זיי זיינען אַראָפּ־געשטיגן פון זייערע הויכן, אָנגעפירט מיט ישיבות, מרביץ תורה געווען. (און סוף כל סוף האָט זייער גאונות אין לערנען דורך דעם נישט פאַרלוירן, נאָר פאַרקערט, גאָר אַ סך געוואונען — דאָס איז אָבער געקומען שפּעטער אַלס אַן איבערנאַטירלעכע באַלוינונג פאַר זייער מסירת־נפש פאַר הרבצת התורה. ס׳איז באַקאַנט דאָס וואָרט פון רבין מהר״ש זי״ע, וואָס ער האָט געזאָגט צו זיין פאָטער דעם צמח צדק זי״ע, אַז דווקא דער זכות פון זיין אַ מנהיג ישראל פון וועלט־פאַרנעם איז אים בייגעשטאַנען אָנצושרייבן די צענדליקער טויזנטער בויגנס פון חדושי תורה, אין נגלה און נסתר).

און אַז מ׳שטעלט זיך די פראַגע: פאַר־וואָס? פאַרוואָס האָט חינוך איינגעבומען אַזאַ דאָמינירנדיקע פאָזיציע אין אידישן לעבן, אַזוי אין די גליקלעכסטע ווי אין די אומגליקלעכסטע תקופות פון דער לאַנגער געשיכטע פון אידישן פאָלק? די צייטן פון חזקיהו המלך ווערן באַצייכנט ווי „משיח׳ס צייטן״. דערציילט די גמרא, אַז מען האָט געמאַכט אַן אונטערזוכונג אין גאַנץ ארץ ישראל פון איין עק ביז צום צווייטן, און מען האָט נישט געפונען קיין איין אידיש קינד וואָס איז נישט געווען קלאָר אַפילו אין די שוועריקאַמפליצירטע הלכות פון טומאה און טהרה.

און אויך אין די פינסטערסטע צייטן פון רדיפות און פאַרשקלאַפונג, אין די חושכ׳דיקע הייזקעס פון די געטאָס, אין די קעלערן פון די אַנוסים אין שפּאַניען, אין די באַהעלטע־נישן פון אידן אין קאָמוניסטישן רוסלאַנד, און אַפילו אין די טויט־לאַגערן פון די נאַציס ימ״ש — האָט געבליט און געלעבט דער אידישער חינוך.

ווי אַזוי און פאַרוואָס?

איז דער ענטפער: ווייל חינוך איז די נשמה פון דער אידישער אייביקייט. חינוך איז די קייט פון דורות. די תורה איז געגעבן געוואָרן צום אידישן פאָלק, ווייל „אונזערע קינדער זיינען אונזערע גאַראַנטאָרן״; נאָר די קינדער, דאָס אונטערוואָקסנדיקער דור, וואָס איז די בריק צווישן עבר און עתיד, גאַראַנטירן דעם אייביקן המשך פון דעם זיווג פון תורה מיט אידן.

דאָס אידישע פאָלק איז „דאָס פאָלק פון חינוך״ ווייל חינוך איז נצח ישראל.

השקפה / סוף פון זייט יא

זיכער, אַז ער האָט די ריינע, אמתדיקע תורה־השקפה?

איז דער ענטפער אויף דעם קלאָר און דייטלעך אויסגעדריקט געוואָרן אין דער באַקאַנטער ברייתא, רבי מאיר אומר: כל הלומד תורה לשמה כו׳, ביז ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים. לערנען תורה לשמה מיינט דאָך לערנען תורה אַן קיינע פּערזענלעכע פּניות, וועלכע שטאַמען פון אייגענעם שכל און פון אייגענע געפילן, צוליב דער חכמה און דעם געשמאַק פון תורה, און פאַרשטייט זיך אַז אודאי ניט כדי צו ווערן אַ תלמיד־חכם אד״ג, נאָר כדי צו פאַרבינדן זיך מיט דעם אויבערשטן דעם נותן־התורה, מיט ריינע יראת־השם און אהבת־השם פון זיין ג־טלעכער נשמה. אַזאַ לערנען תורה מיינט דאָך ניט נאָר צו זיין אויסגעטאָן פון וועלט און וועלטלעכע ענינים, נאָר אויך אַפלייגן אינגאַנצן אויף אַ זייט זיין אייגענעם שכל און אייגענע געפילן. במילא מאַכט דאָס אים פאַר אַ פאַסנדיקער כלי צו קענען אויפנעמען דעם דעת־תורה און די תורה־השקפה אין דער פולסטער ריינקייט און אמת׳דיקייט, און דאָס דערהייבט אים איבער אַלע מעשים — איבער גאַנץ מעשה־בראשית, הימל און ערד וכל צבאם, און קיין זאַך אין וועלט און אין דער נאַטור קען ניט אַנרירן זיין אמתע תורה־השקפה.

צוגעס ישראלס פרוטעלע שטארן

● ה. מאַניעוויטש

אין גרויסן אַלטן ספרים־אַלמער, אונטן אין אַ ווינקל, זיינען זיי געשטאַנען צוגעטוליעט אייַנע צו די אַנדערע. געווען זיינען דאָס ספרימ׳לעך פון זיידע ישראל — אַן אַלטינקער סידור׳ל, אַ „סליחה", אַ הגדה, אַ תהלימ׳ל, אַ „קינה". זיי האָבן שוין אַלע געהאַט פאַרגעלטע בלעטלעך, אָפּגעריבענע און צעבויגענע רוקנס און ראַנדן, און טאָוועלעך שוואַכינקע, צעפליקטע. אַלט־אַלטינקע זיינען זיי געווען, זאַטע אין יאָרן. אָבער די שוואַרצע אותיות זייערע זיינען נאָך געווען לויטער, פריש און זיי האָבן נאָך געפינקלט פון די גרויע בלעטער, אָט פונקט ווי ס׳האָבן געפינקלט דעם זיידע ישראל׳ס לויטערע אויגן פון זיין בלאָסן אויסגעלטערטן פּנים.

יעדער זאַך האָט אין זיך אַ ג־טלעך חיות, וואָס באַלעבט די זאַך. און אַוודאי געווויס האָבן הייליקע בלעטלעך אַ לעבן אין זיך. הייליקייט איז דאָך דאָס אמת׳ע לעבן! עס האָבן אָט די ספרימ׳לעך געהאַט זייער אייגענעם סאָרט לעבן, זייערע אייגענע ספרימ׳דיקע „נשמה׳לעך". האָבן זיי אויף זייער שטייגער געפילט, געטראַכט און אַפילו גערעדט — אַזוי ספרימ׳דיק שטיל, אַז אַ מענטשלעך אויער האָט דאָס ניט געקענט הערן, נאָר מער ניט ווי אַ פאַפירענעם שאָרך.

איז ניט קיין וואונדער וואָס אָט די ספרימ׳לעך האָבן אַזוי גוט געדענקט יעדעס וואָרט, וואָס דער זיידע ישראל האָט אין זיי געזאָגט, יעדן זיפץ און יעדן טרער, וואָס ער האָט אַזוי האַרציק זיי פאַרטרויט; זיי האָבן גוט געדענקט יעדן געשמאַקן קוש וואָס דער זיידע ישראל האָט זיי געשענקט ביים נעמען זיי אין האַנט און ביים שיידן זיך מיט זיי. זיי האָבן געדענקט דעם זיידע ישראל פון זיינע גאָר יונגע יאָרן, ווען זיינע הענט האָבן זיי געהאַלטן אַזוי ווארעם און פעסט, ווען זיין קול האָט געקלונגען הילכיק־שיין; און אַזוי יאָר נאָך יאָר, ביז זיינע לעצטע יאָרן, ווען זיי האָבן געמומען ציטערן אין זיינע טרייסלענדיקע הענט, ווען דעם זיידע ישראל׳ס שטימע האָט געזונגען טיפהאַרציק שטיל און זיס.

* * *

שטייען זיי אין אַלמער־ווינקל, פאַרטיפט אין זייער בענקען. און נאָר זיי, אין דער שטילקייט פון „ספרים־וועלטעלע", קענען הערן אייגער דעם צווייטנס זכרונות. עס „שעפטשען" אַרויס וועריטער די דינע „ליפן"־בלעטעלעך פון איין ספר, און עס „הערן" ביים זייט פאַרקנייטשטע „אויערן"־שפּעלטלעך פון אַ צווייטן ספר. נאָר מאָדנע: זיי געדענקען דאָך אַלע דעם זיידע ישראל אַזוי גוט — און פאָרט, יעדער פון זיי געדענקט אים אַזוי אַנדערש! און אַלע שכנישע ספרים וואונדערן זיך, חידוש׳ן זיך און קענען ניט באַנעמען.

די אַלטינקע הגדה מיט די פילצאַליקע פּירושים — אירע וועריטער און אותיות ברויזן מיט מונטערער שמחה פון די אייגענעזאָפּטע וויין־טראָפּנס אין אירע וויכטיקע בלעטלעך:

„. . . ווי קען מען געדענקען דעם זיידע ישראל אַן אומעטיקן, אַ צעבראָכענעם? אַז יאָר נאָך יאָר האָט ער אין מיר אַריינגעזונגען אַזויפיל פרייד, אַזויפיל בטחון־געפילן, אַזוי־פיל יום־טוב׳דיקע פייערלעכקייט. אין זיינע

לויטערע בליקן האָט אַרויסגעשיינט זיין גאַנצע נשמה — און ניט געווען דאָרט קיין אָרט פאַר ביטערקייט און אומעט. יאָ, אויף מיינע בלעטער זיינען אַמאָל געפאַלן אויך טראָפנס פון זיינע אויגן; דאָס זיינען אָבער געווען טערען פון איבערגעפולטער פרייד. ניין, ביים זיידע ישראל איז גאולת מצרים געווען אַ שטענדיקע זאַך; ער האָט עס געוויס געשפירט יעדן יאָר, יעדן חודש, יעדן טאָג. כ׳גיידענק אַ פּסח, ווען ביים זיידע ישראל זיינען ניט געווען קיין דריי גאַנצע מצות צום „סדר", אַ „סדר" ווען אַנשטאָט ווײַן אין די שיינע ארבע כוסות, האָט ער געטרונקען אַ זויערע משקה פון אַ קליין־ליימענער כלי; ווען ער האָט דעם „סדר" געפראָווען אַ פאַריאָגטער אין ווייטע וויסטע באַהעלטענישן... אָבער דעם זיידע ישראל׳ס אמונה־געזאַנג האָט אַלעמאָל געזעטיקט מיינע בלע זער מיט פרייד און שטאָלץ . . ."

די כמורנע טונקעלע בלעטער פון די „קינות" האָבן פאַמעלעך אויסגעזיפצט זייערע זכרונות:

„ . . . יעדעס וואָרט אין מיר, יעדער אות אין מיר איז אָנגעפולט מיט אידישע צרות, מיט דורות׳דיקע פיניקונגען . . . דער זיידע ישראל האָט זיי אַלע דורכגעפילט, דורכגעלעבט . . . און דורכגעוויקט מיט זיינע טרערן. דעם זיידע ישראל׳ס אויגן זיינען געווען לויטערע, יאָ . . . אָבער אידישער צער פון טויזנטער יאָרן האָבן פאַרצויגן זיינע אויגן מיט טרויעריקע נעפלען. און פון זיי האָבן טרערן יאָמערדיק גערונען אויף יעדער קינה . . . געשמאַקע, פאַטערלעכע, האַרציקע פלעקן האָט דער זיידע ישראל געלאָזט אויף מיינע בלעטער . . . און דאָך, אַזעלכע שאַרפע, זאַלציקע . . . אָט זיצט דער זיידע ישראל, יאָר נאָך יאָר, איינגעהויקערט, אויף אַ גידעריק צעבראָכן קעסטל, מיט אַ צעבראָכן האַרץ . . . אַ האַרץ, וואו ניטאָ קיין ווינקל, וואָס איז ניט פאַרוואונדיקט, צעבלוטיקט... ווי קען אַזאַ האַרץ זיך אָנפילן מיט שמחה, ווי אַזוי? . . ."

די פאַרפרומטע ווערטער פון די „סליחות" האָבן זיך ערנסט געקנייטשט, די בלעטער האָבן געשאַרכט מיט אַ ווייכן געבעט:

„ . . . אַ פרום האַרץ האָט פאַרמאָגט דער זיידע ישראל, פול מיט פאַרכט פאַרן באַשעפער. ווי נאָר ער פלעגט עפענען מיינע בלעטער — און שוין האָט זיין האַרץ געציטערט. אָבער ניט מיט וויסטן טרויער, נאָר מיט זודיקע תחנונים. אויך מיינע בלעטלעך זיינען געווען פייכט פון זיין געווײַן. אָבער געווײַנט האָט דער זיידע ניט פון פרייד און ניט פון צרות און ליידן. ס׳ איז געווען אַ געווײַן פון זיין נשמה, וואָס וויל ווערן ריינער, ליכטיקער, נעענטער צום ג־טלעכן קוואַל. איז דאָס געווען אַ ציטער מיט חיות, מיט לעבעדיקן באַגער.

ניין, אַזאַ פרום האַרץ — ווי קען עס זיין פול מיט פרייד, ווען עס איז פול מיט פאַרכט פאַרן באַשעפער? און ווי קען עס זיין פול מיט יאָמער, ווען עס איז געווען פול מיט טיפן נשמה־געווײַן? . . ."

און פון זייט האָט זיך דעם זיידע ישראל׳ס אַלטינקער סידור ספרים׳דיק „צעשמייכלט". געהאָט האָט ער דאָך אַ סך מער ווערטער, בלעטער און זכרונות. אָהאָ! אין אים האָט דאָך דער זיידע ישראל געדאַווענט אַלע טאָג דריי מאָל! אמת, ער איז דערפאַר געווען אַ סך מער פאַרעלטערט, צעשוויבערט און צעקראָכן. אָבער אַזוי אָנגעלאָדן מיט געדענקענישן.

צוליב זיין זיקנה׳דיקער צעשאָטנקייט איז אים אַפילו שווער געווען צו ריידן אין דער „ספרים־שפראַך". קוים וואָס ער איז געשטאַנען אויף זיינע צעריסענע ראַנדן, וואו עס האָבן שוין געפעלט ווערטער און אותיות. און קוים האָבן זיינע ראַנד־„ליפן" „געשעפטשעט" — אָט ווי דעם זיידע ישראל׳ס לעצטער דאַוונען אין דעם סידור:

„ . . . לאַנגע שטונדן, אַלע טאָג, האָט דער זיידע מתפלל געווען . . . געעפנט אַלע ווינקלען פון זיין האַרץ, אַ גרויסע אידישע האַרץ! . . . אַ קוואַל פון גרויסער שמחה, פון טיפער צעבראָכנקייט און . . . שטאַרקער גאַנצקייט — אין איין האַרץ! דאָס איז דער סוד פון אידישן קיום, דער וואונדער פון אידישן אויסדויער . . . קוקט אויף מיינע אַלטע בלעטלעך, אויף די תפילות . . . איר וועט דאָרט געפינען אַלע דרייערליי טערען . . ."

די וואונדערלעכע גישטאלטן פון בעלי-תשובה און גרים אין די היינטיקע טעג

פון א. גרויסן רב"ס „טאג בוך"

זיי ביידע, דער בחור און דאס מיידל, זיינען געווען זייער ווייט פון אידישקייט — אזא ווייטקייט, וואס האט אנגעשלאגן אזש ביז אינדיע . . . ווי עס גייט היינט ליידער דער באקאנטער „פזמון" וועגן א סך יוגנטלעכע: ער האט פארלאזט די היים און סביבה, ווייל ס'איז דארט געווען פוסט, ס'האט אים ניט באפרידיקט; ער האט געזוכט, געגישטערט אן אידייע, א תכלית אין לעבן און נאך מער געבלאנדזשעט, ביז ער איז אריינגעכאפט געוואָרן אין א משונה'דיקער טומאה-סעקטע אין אינדיע, מיט אויסטערליש-פארקריפלענדיקע געדאנקען און פירעכצן און משונה'דיקע נעמען; א סעקטע וואס פארזיכערט כלומרשט צו געפינען דעם וועג צו דער „נשמה", צו מנוחת הנפש . . .

אבער דער אידישער בחור האט דארט נישט געפונען זיין וועג צו דער אידישער נשמה און אויך ניט קיין געהעריקע מנוחה. האט ער ווידער געוואנדערט, געוואנדלט ביז די השגחה האט אים צוזאמענגעפירט מיט די חסידישע יונגעלייט פון א באריטן מוסד וואס פארנעמט זיך צו מקרב זיין די פאר-וואגלטע נשמות — און איז ענדלעך אנגעקומען לערנען אידישקייט און תורה אין דעם מוסד „הדר התורה".

„מיין נאמען איז . . . איך בין א געבוירענער איד, אבער איך ווייס ניט וואס איז א איד און כ'ווייס ניט וואס כ'בין. יא, כ'בין געווען א מיטגליד פון א מין קריסטלעכער-מוסולמענישער רעליגיע, דערנאך פון א בודיסטישער סעקטע דערנאך . . . און אט בין איך געקומען אהער, צו אייך" — אזוי אן ערך האט דער בחור זיך פארגעשטעלט ביים ערשטן אריינקום אין דעם מוסד.

די ערשטע באקאנטשאפט פונעם בחור מיטן רב איז געווען א צייט שפעטער, ווען ער איז געקומען פרעגן א שאלה ביים רב: ער האט שוין געוואוסט מער-ווייניקער וואס עס מיינט א איד און איז ביסלעכווייז (אדער ריכטיקער פונקט פארקערט: גאנץ שנעל!) געוואָרן א פרומער איד. אבער ער האט שוין א געוואוינהייט פון די פארגאנגענע גלגולים צו באראיקן זיך מיט אזעלכע מיני אינדישע „מעדיטאציעס" — מען שלעפט זיך אריין אין א צושטאנד פון האלב-פארגליווערט, האלב-מטושטש, מיט א פארגלאצטן פנים און פאר'חלשט'ן טראנס פון א גולם . . . איז די שאלה, צי ער מעג עס על פי דין פראקטיצירן.

דער רב האט אים געגעבן צו פארשטיין, ווי שעדלעך און ווי ניט-אידיש דאס איז; אז ביי א איד דארף עס גאר ניט קומען אין באטראכט — און די אמת'ע און זיכערע און גוטע באראיקונג וועט ער געפינען אין פאר-טראכטן זיך אין א תורה-געדאנק. דער בחור האט געפאלגט דעם רב'ס פסק. א, ער האט שטארק אויסגעהיט יעדע ביסל צוגעקומענע אידישקייט און פרומקייט.

* * *

אויך דאס מיידל איז אדורך אן ענלעכן וואגל-קרייז פון איר ביז גאר פרייער אידישער משפחה, דורך אלערליי פרעמדע זומפן, אלטע-און-נייע עבודה-זרה-געמויזעכצן אין מאדערנע אויפלאגעס, ביז זי האט אין

איר צוריקבלאַנדזשעניש זיך פלוצים געפונען אויף אַ „פּגישה" — באַגעגעניש צווישן פרומע יוגנטלעכע מיט דערווייטערטע. דאַרט האָט איר עפּעס אַ צופּ געטאָן אין האַרצן, עפּעס האָט איר דאַרט אַ פּאַנג געטאָן און ווי איבערגעוואַלד ניט געלאָזט אַוועקלויפן ערגעץ אַנדערש אין איר ווילדן געיעג נאָך עפּעס . . .

דאָס מיידל האָט זיך שטאַרק געוואַקלט, ס׳האָט איר געריסן פון דער נייער „היים" אין „מכון חנה" — אָבער נאָך אַ גרעסערע קראַפט האָט איר געצויגן צום מוסד, צו אידישקייט און זי איז ענדלעך דאַרט געבליבן לערנען.

דאָס מיידל האָט געהאָט אַ זייער רייכע היים. דער פאַרשטאַרבענער פאָטער האָט פאַר די קינדער איבערגעלאָזט אַ הון־רב אין „טראָסט־פאַנד", אויך די מוטער האָט געהאָט איר אייגנס גרויס עשירות. זי, די „מאַדערנע" מוטער, איז ניט שטאַרק נתפּעל געוואָרן פון איר טאָכטער׳ס בראָדזשען דורך די היפּי־בלאָטעס און פאַרפּירערישע טעמפּלען — נו, ס׳איז דאָך היינט אַזאַ וועלט און אַזאַ יוגנט. אָבער די מוטער איז געוואָרן אויסער זיך ווען זי האָט זיך דערוואוסט, אַז איר טאָכטער האָט סוף־סוף געלאַנדעט צווישן עכט־פרומע „אַרטאָדאָקסישע" אידן: איר טאָכטער, אַ פרום מיידל? דאָס איז עפּעס אַזוי אויסטערליש, אומנאַרמאַל, אָט ווי די זון און די לבנה זאָלן נעמען ראַפּטום גיין אויף צוריקוועגס . . .

נאָכמער איז די מוטער געוואָרן דערשטוינט און אָפּילו אויפגעשטורעמט, ווען זי האָט זיך דערוואוסט, אַז נאָך אַ פּאָר יאָר לערנען אין „מכון חנה" גרייט זיך די טאָכטער חתונה האָבן מיט אַ פרום געוואָרענעם בחור און זיי ווילן צוזאַמען פירן אַ פרום הויז. די מוטער איז אָנגעקומען (פון אַ ווייטער שטאָט) אין ניו־יאָרק מיט אימפּעט און געמומען אַרייַנגוואָלדעווען אין איר טאָכטער:

— ביסטו משוגע געוואָרן אויף אַן אמת?! כ׳האָב געמיינט אַז אויך דיין איצטיקער צונויפשמעקן זיך מיט די מאָדנע מענטשן איז איינע פון דיינע פאַרבייגייענדיקע משוגעתן. ערשט ביזט אויף אַן אמת אַראָפּ פון זינען! וועסטו דען קענען פירן אַ פרומען פאַמיליע־לעבן? ביזטו דען גרייט צו האָבן קינדער?

ביסטו צוגעפאַסט זיך צו פאַרבינדן נאָר מיט איין מאַן, און נאָך מיט אַזאַ מאַן? דו ווייסט וואָס דו טוסט? כ׳קען דיך דאָך אַזוי גוט . . .

דער מאַמעס ווערטער האָבן טאַקע געזעצט אין מוח פון מיידל ווי מיט דובינעס. אויך זי אַליין האָט זיך גוט געדענקט פון פריער — און אַביסעלע אויך פון איצט . . . אַזויפיל האָט זי אין זיך געבראַכן, געריסן, געפליקט; אָבער נאָך אַזויפיל פאַראַן צו דורכברעכן.

* * *

דער בחור מיטן מיידל האָבן מיט מזל חתונה געהאַט — און טאַקע אויפן פרומסטן חסידישסטן דרך און מנהגים, און טאַקע אויפן זעלבן שטייגער אויפגעשטעלט אַ פרומע חסידישע הויז. אָבער איניקע חדשים נאָך דער חתונה זיינען זיי ביידע געקומען צום רב — צערודערטע, צעווייטיקטע; עס האָט זיי אַזש געפעלט ווערטער ווי אָנצוהויבן רעדן. דער רב האָט דערשפּירט, אַז עפּעס איז ניט אין אָרדענונג. איז עס פרנסה? ניין, האָבן זיי געענטפערט. ער איז אַ באַגאַבטער מאָלער און קען פאַרדינען גוט. אויך זי קען פאַרדינען. ניט דאָס. איז עס די פראָבלעם פון שלום־בית? אויך דאָס איז ניט דער עיקר — האָבן זיי געזאָגט — ביז די פרוי האָט מיט געשטיקטע טערען זיך אַרויסגערעדט: ס׳איז ביי איר דער פראָבלעם פון גאַנצן צוזאַמענלעבן, פון פּונקט אַ פרומען פאַמיליע־לעבן, אַ אידיש הויז. זי האָט מורא, אַז איר מוטער איז געווען ניט־וויניק געערבט. איר פאַרגאַנגענהייט דריקט אויף איר לעבן ווי אַ באַרג; מאָכט איר ווילד

משוגע. זי שפּירט, אַז זי איז טאַקע ניט פֿאַסיק צו פּירן אַ פרומען לעבן. ווײל זי גיט נאָרן, פֿאַרפּירן איר מאַן. זי ווײל זיך שיידן מיט אים . . .

דער מאַן האָט געפֿרואווט רײדן, פֿאַרגלעטן איינרײדן: „פֿאַרגעס, מײן ווײב, אויף יענע פֿאַרגאַנגענע יאָרן אונזערע. זיי זײנען ניטאָ, פֿאַרשוואונדן! יענע יאָרן רעכענען זיך ניט; מיר בײדע זײנען איצט אַלט דריי יאָר . . . ווי דריי־יאָריקע קינדער הויבן מיר אָן אַ נײ לעבן . . .“

די פּרוי האָט אָבער ווײטער געזעדט אירס, אַז זי ווײל זיך גט'ן און נאָך עפּעס האָט זי געוואָלט זאָגן און דערביי האָט זי אויסגעבראָכן אין אַ היסטעריש געווײן: זי איז ניט צוגעפֿאַסט צו זײן אַ געטרײ, פֿרום ווײב און ניט אַ געטרײע מוטער . . . די צרה איז וואָס זי דאַרף שוין אין עטלעכע חדשים אַרום ווערן אַ מוטער — ווײל זי שוין איצט אָפּטאָן אַזוינס וואָס זאָל איר באַפֿרײַען פון מוטערשאַפט . . . די געוועזענע צעלאָזענע היפּיכע און די צוקונפטיקע אידישע מאַמע האָבן אין איר געקעמפט ביז צו היסטעריש אויסברוכן און צום רב איז זי געקומען מיטן באַשלוס, אַז דער מאַן זאָל זי באַפֿרײַען און זי וועט דערנאָך ווידער „באַפֿרײַען“ איר קינד פון געבוירן ווערן . . .

* * *

פון וואַנען ס'האָבן זיך געזומען ביים רב די כּחות פון איינפלוס, פון איבערצייגן? ווועלכע ווערטער און געדאַנקען האָט ער ענווצט, ביז צו באַווירקן דאָס ווייבל, זי זאָל ענדערן איר באַשלוס? — ס'איז אַ פּלא'דיקע זאַך. מ'מוז זאָגן, אַז אויסער דער גויטיקער מאָס פון מענטשלעכן שכל און פֿאַרשטאַנד און איינפלוס־קראַפֿט, פֿאַרמאָגט אַ רב אַ העכערן כּח, אַ תּורה־כּח. סייווי איז דאָ ניט שייך איבערצודערציילן אַלע רייד פונעם רב. אָבער איין משל, וואָס ער האָט איר געזאָגט, איז אפשר כדאי צו דערמאָנען — און דאָס שטאַמט דווקא פון ניט־אידישן קוואָל — און ער האָט עס ענווצט ווי אַ קעגנגעוויכט צו אירע ניט־אידישע מאָטיוון פון איר פֿאַרגאַנגענהייט. ווען נאַפֿאַלעאָן, דער גרויסער קעניג און דערָאבערער — זאָגט איר דער רב — האָט ענדלעך פֿאַרשפּילט די גרויסע מלחמה קעגן אַ וועלט אַ גאַנצער, נאָך אַזעלכע ריזיקע נצחונות — האָבן אים געוויסע מענטשן געגעבן אָנצוהערן, אַז פֿאַר אַזאַ גרויסן מענטש ווי ער, וואָס ליידט אַזאַ גרויסע מפּלה, וואָלט געפּאַסט צו פֿאַרענדיקן מיט זיך (צו באַגיין זעלבסטמאָרד). דערויף האָט נאַפֿאַלעאָן געענטפֿערט: אין זיין גאַנץ לעבן האָט ער ניט געטאָן אַ זאַך, אַ שריט, פון וועלכער ער זאָל דערנאָך ניט קענען זיך צוריקציען . . . און זי האָט דעם משל גוט פֿאַרשטאַנען.

פון זייער שטורמישן באַזוך ביים רב זײנען זיי אַוועק באַרואיקטע, מיטן באַשלוס אָנגיין ווייטער מיטן פרומען אידישן צוזאַמענלעבן. דער רב האָט זיך נאָכדעם אָפט נאָכגעפֿרעגט, ווי עס גייט ביים פֿאַרפֿאַלק, און הערנדיק, אַז אַלץ זעט אויס ווי נאָרמאַל, האָט ער ביסלעכווײַז אויפגעהערט צו שענקען זיי ספּעציעלע אויפמערקזאַמקייט, און „פֿאַררוקט“ די געשעענישׂ אין אַ ווינקל פון זכרון.

* * *

ס'איז געווען אַ זומערדיקער טאָג. דער רב האָט זיך געפּונען אויסערן שטאָט, וואו ער האָט זיך אַביסל אָפּגערוט פון שטאָטישן געראָדער און געקענט מנוחה'דיק אַרײַנקוקן אין אַ ספֿר. האָט מען אים דאָרט אין אַ געוויסן נאָכמיטאָג אָנגעזאָגט, אַז אַ פֿאַרפֿאַלק איז אים דאָ געקומען באַזוכן; אַז זיי מוזן אים נויטיק זען.

איר האָט געטראָפן: ס'איז געווען דאָס זעלבע פֿאַרפֿאַלק, דער רב האָט זיי באַלד דערקענט. אָבער נאָר אויף אײן סעקונדע איז געקומען דער פֿאַרדאַכט: עפּעס ווידער אַ פּראָבלעם? . . . ווייל זיי האָבן באַגעגנט דעם רב מיט שיינעדיקע, פּריידיקע בליקן און ווייל זיי האָבן אויך מיטגעבראַכט אַ קליין קינד.

זיי האָבן אויפגעזוכט דעם רב „צווישן די בערג“ בכדי אים אויסדריקן זייער דאַנק־באַרשאַפּט. פֿאַרוואָס דאַנקען? — האָט דער רב אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט. אפשר איז אַ דאַנק נאָכגיט דאָס פֿאַסיקע וואָרט אויף דעם — האָט די פּרוי געזאָגט — אָבער זאָל דער רב זען ווי ער האָט געהאָלפֿן

ראַטעווען זייער צוזאַמענלעבן, זייער אידישע הויז, זייער גאַנצע צוקונפט; און דער עיקר — דאָס גליק צו האָבן דאָס טייערסטע פון לעבן, דאָס שוואַרצאַפל פון איר אויג: דעם קינד וואָס דער רב זעט איצט.

„ווי האָב איך גאָר געקענט טראַכטן וועגן טאָן אַזאַ שרעקלעכע זאַך צו מיין קינד? כ'קען עס ניט פאַרשטיין און זיך מוחל זיין. אָבער דאָס איז איצט מיין גרעסטער גליק אין לעבן! אָט זאָל דער רב זען דאָס קינד". ערשט איצט האָט דער רב באַמערקט אַז דעם קינד'ס פנימ'ל איז געווען פאַרדעקט. פאַרוואָס? די מאַמע האָט דעם רב דערקלערט, אַז זי האָט מורא פאַר אַן „אַיען האָרע" (עין־הרע). זי האָט אָפגעדעקט דאָס קינד און דער רב האָט געזען אַז דאָס איז ווירקלעך אַ זעלטן פראַכטפול קינד, גרויס און גאָר גוט אָנטוויקלט פאַר זיין דריי־חדשים'דיקן עלטער. „און דאָס האָב איך שיער ניט . . ." האָט זי געהאַלטן אין איין חזר'ן.

„וואָס הערט זיך וועגן דיין מוטער? ווי האַלט עס איצט מיט איר?" האָט דער רב געפרעגט ביי דער פרוי. — די מאַמע? אָ, אויך זי איז איצט אינגאַנצן אַנדערש! ס'איז איר ניט צו דערקענען. זי איז פשוט „משוגע" פאַר דעם קינד, איר אייניקל. זי האָט זיך אַזוי געביטן! — איז געווען איר ענטפער.

* * *

יאָ, נאָך אַ „קלייניקייט", וואָס וואַרפט אַביסל ליכט אויף די וויטערדיקע אָנטוויקלונגען. דער יונגערמאַן, דער טאַטע פונעם קינד, איז ווידעראַמאָל געקומען צום רב, דאָס מאָל מיט אַ שאלה אין דיני ממונות. זיין שוויגער איז באַשטאַנען מיט דער גאָנצער עקשנות צו קויפן פאַר זיי אַן אייגן הויז מיט איר געלט. זיי האָבן איר געמוזט נאָכגעבן. האָט זי פאַר זיי געקויפט אַ הויז פאַר פופציק טויזנט דאָלאָר (זעט אויס פאַר מזומן געלט). איז ער געקומען איצט פרעגן דעם רב, צי זיי מוזן אויך פון אָט די 50 אלפים אָפשיידן מעשר אויף צדקה . . .

די אידישע היים

פערטל יאָר שריפט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

תשרי, ה'תשל"ז — באַנד 18, נומער 2 (69)

וואָס אַ וואָרט חסידות לערנט אונז — י. יהודי א
דער קונטרס „אהבת ישראל" — דוב ראַווסקי ד
השקפה (פינפטער אַרטיקל) — הרב דר. נ. מינדעל ט
די נשמה פון שבת — א. א. גרשוני . . . . יב
ווי אַ בוים אין פעלד (דערציילונג) — ד. זאַריצקי יד
דאָס פאַלק פון חינוך — צ. מ. שטיינמעץ . . יז
דעם זיידע ישראל'ס דרייערליי טרערן
— ה. מאַניעוויטש . . . . . יט
די וואונדערלעכע געשטאַלטן פון בעלי תשובה
(פון אַ גרויסן רב'ס טאָג בוך) . . . . . כא

פון „היום יום"

ביים „צמח צדק" איז געווען איינגעפירט, אַז אין איין איינער פון די חנוכה־נעכט פלעגט מען מאַכן („בעין") אַ פאַרבריינגען מיט די בני־בית, און עס פלעגן קומען אויך די שניר (פון „צמח צדק"), און עס האָט געהייסן אַ „לאַטקעס־אָוונט". און אַזוי איז אויך געווען (איינגעפירט) ביים אַלטן רבי'ן און ביים מיטעלן רבי'ן. צווישן די סיפורים וואָס די רביים פלעגן דערציילן ביי דער סעודה, זיינען געווען אַזעלכע סיפורים וואָס זיי פלעגן ריידן וועגן זיי יעדן חנוכה . . .

אאמו"ר (דער רבי מהורש"ב נ"ע) פלעגט געבן „חנוכה־געלט" אין דער נאַכט פון פערטן אָדער פינפטן ליכטל. (כ"ח כסלו, ד' חנוכה)

* * *

די מלחמה פון די יוונים איז געווען „להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" (צו מאַכן זיי פאַרגעסן דיין תורה, צו מאַכן זיי עובר זיין אויף די חוקים פון דיין רצון), ווי ס'ווערט געזאָגט (אין בראשית רבה פ' טז, אַז די יוונים האָבן געזאָגט:) „כתבו כו' שאין לכם חלק באלקי ישראל". די גאַנצע מלחמה איז געווען קעגן ג־טלעכקייט: זאָל מען לערנען תורה, זאָל מען מקיים זיין מצוות המשפטים והעדות, נאָר מ'זאָל ניט דערמאָנען אַז דאָס איז תורת השם און אַז די מצוות זיינען דעם אויבערשטנס חוקי רצונו ית'; ניט דערמאָנען אין תורה ומצוות דעם ענין פון ג־טלעכקייט. (ב' טבת, ז' חנוכה)

* * *

דער „צמח צדק" האָט אָנגעזאָגט אַלע מלמדים וואָס האָבן געלערנט מיט זיינע אייניקלעך ווען זיי זיינען געווען קליינע קינדער, אַז אויסער די געווויינלעכע לימודים זאָלן זיי מיט זיי לערנען „פירוש המלות" (די פשוטע טייטשן פון די ווערטער) פון סדר התפלה. און איינמאָל אין אַ חודש פלעגן זיי קומען צום „צמח צדק" צו פאַרהערן זיך אין דעם. (ח' טבת)

* * *

דער „שפאָלער זיידע" איז געווען אַן „איש נלהב מאד" — פול מיט גאָר גרויסער התלהבות — נאָכמער ווי זיינע איבעריקע חברים, די תלמידים פון דעם מעזריטשער מגיד. בעת זיין באַזוך אין ליאַדי ביים אַלטן רבי'ן — אין יאָר תקס"ט אָדער תק"ע — האָט ער דערציילט, אַז אַלט זייענדיק דריי יאָר האָט ער געזען דעם בעל־שם־טוב „און ער האָט מיר אַרויפגעלייגט די הייליקע האַנט אויפן האַרצן און פון יעמאָלט אָן איז מיר וואַרעם".

אַ תנועה פון אַ צדיק, און אַוודאי דאָס זען אָדער הערן זיין קול, דאַרף אַזוי באַווירקן אַז דאָס זאָל אייביק ניט פאַרגעסן ווערן. (י"ד טבת)

די אידישע היים

פערטל יאָר שריפט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

כסלו־טבת, ה'תשל"ז — באַנד 18, נומער 3 (70)

קורצע רייד וואָס זאָגן אַ סך — י. יהודי . . א
באַגעגעניש פון „אבות" מיט בנים — הרב ט. בלוי . . . . . ד
די חב"ד שטאָט חברון — הרב ח. גליצנשטיין ח
חברון — ב. נחשון . . . . . יא
נס אוגאנדא — הרב ש. עלבערג . . . . . יג
אהבת ישראל — הרב אבא פלטיאל . . . . טו
פאַרצייכנט נאָך אַ באַזוך — צ. גאַנזבורג . . . יז
ר' חיים קעסן גיט נאַרן — ה. מאַנישעוויטש . . . כ

קורצע „רייד" וועלט כּלומר שלום

● י. יהודי

חסידים ווייסן, אַז אייגער פון די גייסטרייכסטע מאַמענטן אין אידישן תורה־לעבן במשך פון יאָר, איז די צייט וועז מ׳פראַוועט הקפות. ס׳איז דער דערהויבנסטער און אינטימסטער זמן פון העכסטער שמחה־פאַראייניקונג פון אידן מיט תורה און מיטן אויבערשטן. פאַרשטייט זיך, אַז נאָך פיל טייערער און באַווירקנדיקער זיינען די מאַמענטן וועז מ׳געפינט זיך צו הקפות אין די „פיר איילן" פון אַ רבין אַ מנהיג ישראל. און אַוודאי ווייסן חסידים דערפון!

קען מען זיך פאַרשטעלן: וועז אַ רבי אַ מנהיג ישראל איז מפסיק אין מיטן די הקפות און זאָגט עפעס בפני כל עם ועדה — זיינען דאָס געווייס ווערטער פון אומגעווייגלעכן באַדייט, בפרט פון איינעם וואָס זיין יעדן וואָרט איז קודש־קדשים.

ביי די שמחת־תורה נאַכט־הקפות פון לעצטן יאָר האָט דער רבי שליט״א אַ פאָר מאָל מפסיק געווען די הקפות מיט קורצע „רייד". איין „רייד" איז געווען אין צוזאַמענהאַנג דערמיט, וואָס דער רבי שליט״א האָט מכבד געווען מיט אַ הקפה די אַלע וואָס האָבן געהאַט צו טאָן מיט היטן און באַשיצן אידישע לעבנס פון סכנות — סיי אין ארץ־ישראל סיי אין חוץ־לארץ (מיליטעריש, ציווייל וכד׳).

אָבער דער אינהאַלט פון די קורצע ווערטער האָט וואונדערלעך שאַרף און קלאָר באַלויכטן די פונדאַמענטאַל־אמתע ריכט־ליניעס אין דער שיטה פונעם מנהיג־ישראל.

(ריכטיקער געזאָגט — ניט „שיטה" אין דעם ענגן באַגריף פונעם וואָרט, נאָר דער דרך פון אמתן אמת, פון תורת אמת ווי דאָס איז באַלויכטן דורכן ליכט פון חסידות חב״ד. אָבער גלייכצייטיק מוז איך בעטן טויזנט מאָל אַנטשולדיקן פאַר מיין נעמען זיך דאָס רעכט צו שרייבן די ווייטערדיקע שורות — געווייס פּרעטענדיר איך ניט צו זיין דער וויסער און אויסטייטשער פון דעם, וואָס איז הימל־העכער פון מיינע השגות און כוחות. איך דערלויב זיך דאָס בלויז אויפן גרונט, וואָס אין אַזאַ צעטומלט־פינסטערער וועלט איז וויכטיק יעדער פּיצל אויפקלערונג, יעדע ברעקל באַלויכטונג — ווי נעבעכדיק דאָס זאָל ניט זיין. און כ׳שרייב לויטן באַנעם פון מיין אָרעמען שכל).

* * *

ריידנדיק וועגן די אידן וואָס האָבן אין הייליקן לאַנד פאַרטיידיקט און באַוואַכט דעם אידישן ישוב (אין מלחמות, ביי די גרענעצן, אין די רעטונגס־אַקציעס וכד׳), האָט דער רבי שליט״א באַטאָנט (כ׳גיב דאָ איבער, האָפנטלעך, דעם ריכטיקן אינהאַלט):

חס־ושלום צו זאָגן אַז מ׳געפינט זיך איצט אין אַ מצב פון „אתחלתא דגאולה"! ליידער, איז איצט דער גלות־חושך נאָך געדיכטער ווי פריער . . . אָבער דווקא דערפאַר, וויל די „אתחלתא דגאולה" איז נאָך ניט געקומען, מוז מען טאָן וואָס נאָר מעגלעך אויף די נאַטירלעכע וועגן צו באַשיצן און ראַטעווען אידן פון געפאָר! וועז די גאולה וועט קומען גאָר במהרה בימינו וועט מען זוכה זיין צו וואונדערלעכע איבערנאַטירלעכע נסים. דעמאָלט וועט אויך די פליישיקע טבע־וועלט זען ווי דער אויבערשטער אַליין „שטייט" און באַשיצט „פייערדיק"־וואונדערלעך די אידן — „ואני אהי׳ לה נאום ה׳ חומת אש סביב". אָבער איצט, דווקא דערפאַר וואָס מיר געפינען זיך אין פינסטערן גלות אויך אין ארץ־ישראל, וויל דער אויבערשטער און

ער זאָגט דאָס אַן אין דער תורה, אַז מ׳מוז זיך באַנוצן מיט טבע־מיטלען אויף צו דאַטעוועזן און שיצן די אידן און זייער וואוילזיין.

די דאָזיקע הייליקע ווערטער אין די מאַמענטן פון העכסטער שמחה מיט דער תורה, שטעלן מיט זיך אַ שאַרפע און קלאָרע הוראה פון תורת אמת, ווי דאָס איז באַלויכטן מיטן אור פון חב״ד־חסידות. דאָס איז דער „שביל הזהב״, דער אויסגעהאַלטנסטער תורה־און־אמונה־וועג, דער אמת׳ער מיטל־וועג (ווי דער רמב״ם רופט עס אַן), וואָס לאָזט ניט אָפּקערן — ניט אויף רעכטס און ניט אויף לינקס און וואָס נאָר אַן אמת׳ער רועה ומנהיג ישראל קען עס אָנצייכענען אַזוי שאַרף.

דאָס אונטערשטרייכן אויף דעם אופן, און מיט דעם טאָן, ווי כ״ק אדמו״ר שליט״א האָט עס געטאָן, אַז ס׳איז „חס ושלום״ אָנצורופן די היינטיקע טעג ווי אַ זמן פון אתחלתא דגאולה, נאָר אדרבה — שליסט אויס אויפן קאָנקרעטסטן אופן יעדן פּיצל אָרט פאַרן געדאַנק צו באַטראַכטן עס ווי אַן אתחלתא דגאולה; דאָס לאָזט אַפילו ניט איבער קיין נויטיקייט צו פירן וויכוחים וועגן דעם, צו שרייַען וועגן דעם — ווי דאָס טוען געוויסע אידישע קרייזן. וואָרום ווען דער אמת איז אָפּגעלייגט מיט דער פולסטער אָפּנקייט און זיכערקייט, איז ניט נויטיק צו באַנוצן זיך מיט טומלדיקע באַווייזן (וואָס צייגט אַמאָל, ליידער, אויף אייגענער שוואַכקייט...). וועו די אויגן זעען בחוש אַז עס הערשט נאָך די שטאַרק־פּינסטערע נאַכט — איז ניט נויטיק צו „אַרומאַרבעטן״ מיט ראיות אַז עס טאָגט נאָך ניט.

אָבער דער אמת׳ער דרך הישר פון תורה לאָזט ניט פאַרקרימען און איבערכאַפן די מאָס מיט אייגענע אויספירן, וואָס קענען אַראָפּפירן פון די תורה־יסודות. ווי פינסטער ס׳זאָל ניט זיין דער איצטיקער גלות, ווי שטאַרק מ׳זאָל ניט אָפּפרעגן די אַלע ניט־תורה׳דיקע און (היפך התורה׳דיקע) שיטות און געדאַנקען און טאַטן פון די אידן, וואָס האָבן מיטגעווירקט צו פאַרקריפּלען ר״ל דעם ענין פון גאולה און אתחלתא דגאולה — טאָר דאָס ניט רירן אויף אַ האָר די קלאָרע אָנווייזונגען און הוראות פון תורה ווי זיך צו באַציען צו זיי אַלס אידן! דאָס טאָר ניט פאַרקרימען און מינערן אויף אַ כלשהו פון דער הייליקייט און טייערקייט פון אַ תורה׳דיקער הלכה, פון דער פאַרפליכטונג פון די מצוות שבין אדם לחבירו, סיי די גשמיות׳דיקע און סיי די רוחניות׳דיקע. אדרבא, זאָגט תורת אמת, וויל ס׳איז נאָך אַלץ אַ מצב פון חושך ואפילה אין אידישן גלות־לעבן, וויל מ׳איז נאָך אַלץ אין דער פינסטערניש פון חוקי הטבע, איז נאָך שאַרפער דער אָנזאָג און געבאָט פון דעם אויבערשטן צו טאָן אַלץ וואָס מעגלעך אין די ראַמען פון טבע צו באַשיצן און העלפן אידן אין מאַמענטן פון געפאָר. די אומענדלעכע טייערקייט (למשל) פון „כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא״ ווערט ח״ו ניט אָפּגעשוואַכט אויף אַ חוט־השערה אין אָנבליק פון היינטיקן ביטערן און צערודערטן מצב, נאָר פונקט פאַרקערט: אין אַזאַ קריטישער צייט פון „הרת עולם״, מוז מען נאָך ערנסטער דערשפּירן וויַ יעדער איד איז אַן „עולם מלא״, ווי שטאַרק מען מוז זיך אָנשטרענגען צו „מקיים״ זיין יעדן אידישן נפש אין גשמיות׳דיקן זין און גלייכצייטיק אים אויפלעבן אין רוחניות׳דיקן זין.

אין קורצן מיינט עס — די פולקאָמע אָפּהיטונג פון דעם וואָס חז״ל האָבן אָנגעוויזן אין די ווערטער „יתמו חטאים, ולא חוטאים״: אויף וויפל מען מוז זיין פולשטענדיק געוואָרנט און אָפּגעהיט פון די „חטאים״ — אויף אַזויפיל טאָר עס ניט אָנרירן דעם פּערזענלעכן קיום פון די (דערווייליקע) „חוטאים״, די הייליקייט פון זייער נפש און זייערע הבטחה־שאַנסן פון „בל ידח ממנו נדח״. אין אַזאַ צייט ליגט נאָך שאַרפער דער חיוב צו אויסדריקן די אומשאַצבאַרע טייערקייט פון יעדער זאָך וואָס אידן האָבן געטאָן און טוען צו שיצן און ראַטעוועזן אידישע לעבנס סיי דאָ און אין ארץ־ישראל און סיי אין אַנדערע ערטער.

און דאָס האָט דער מנהיג ישראל געבראַכט צום העכסטן אויסדרוק אין די דערמאָנטע רייד ביי די דערהויבנסטע מאַמענטן פון די הקפות, וואָס האָט דערגרייכט דעם הויכפונקט

אין דעם וואָס ער האָט מכבד געווען מיט אַ הקפה אָט די אַלע אידן (תושבים און געסט) וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין דער באַוואַכונג, באַשיצונג און רעטונג פון אידן.

* * *

ביי די זעלבע הקפות האָט כ"ק אדמו"ר שליט"א אויך געזאָגט וועגן דער שטאָט חברון און איר אייביקע אָנגעהעריקייט צום אידישן פאָלק. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט באַזונדערס אויף דעם פאַקט, וואָס חברון (ווי אַ שטאָט פון די ערי מקלט) איז אַוועקגעגעבן געוואָרן אַלס אייביקע נחלה צו די לויים. עס איז ניט מעגלעך דאָ איבערצוגעבן דעם גאַנצן פאַרנעם פון די רייד פון רבין שליט"א בנוגע חברון און מערת המכפלה, וואָס זייער קולמונאַציע־פונקט איז געווען ביי די הקפות (ס'איז אַ טיפע פרשה פאַר זיך, און אַ פרשה וואָס בלייבט נאָך היפש אַריבער אונזערע באַגעם־כלים). בעת־מעשה אָבער האָט מען געשפירט ווי ס'פאַר־שווינדן די ווייטע שטחים אין אָרט און אין צייט. וואָס שיידן אונז אָפּ פון אונזערע הייליקע אבות; ווי עס ציען זיך דורך הונדערטער תקופות ליכטיקע פעדעם וואָס בינדן אַזוי אָנטאַפּעוודיק די בנים מיט די אבות פון מערת המכפלה, די לויים פון היינט מיט זייערע זיידעס פון חברון. די ווערטער פון דער תורה, האָבן געגעבן אַ שיין מיט זייער איבערצייטיקן ליכט און האָבן ווי אומגעוואָרפן די לאַנגע און שווערע באַריערן פון טויזנטער יאָרן.

דער רבי שליט"א האָט מכבד געווען (אין ביידע הקפות־נעכט) אַלע אָנוועזנדיקע לויים מיט אַ הקפה, און האָט אָנגעזאָגט אַז די לויים פון ארץ־ישראל (צוזאַמען מיט נאָך געסט) זאָלן צוריקקומענדיק אין ארץ־ישראל „פאַרזעצן" די הקפה אין חברון ביי דער מערת המכפלה, ביים

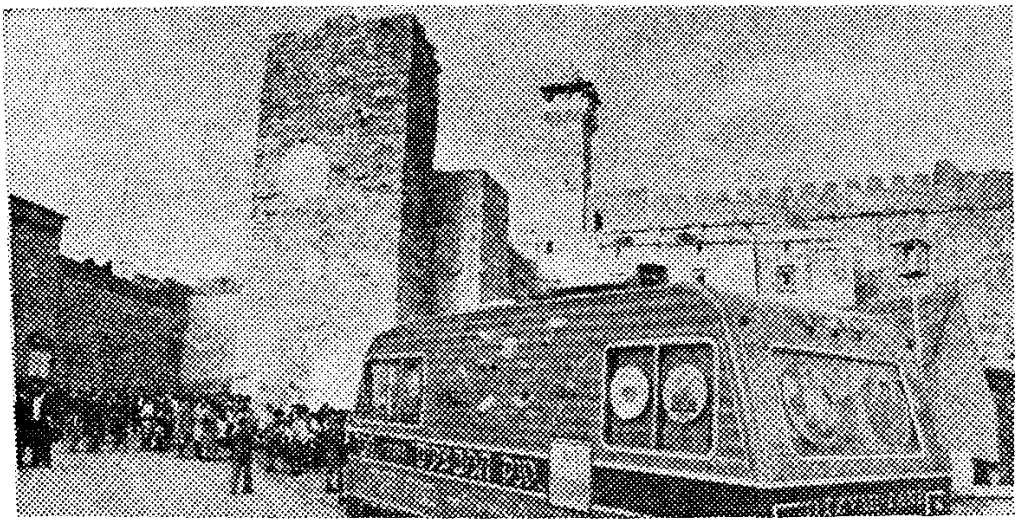

אַ טייל פון די (לויים, אורחים וכו'), וואָס האָבן „ממשיך" געווען די פינפטע הקפה מיט ריקודים און התלהבות ביי דער מערת ה־מכפלה („יעקב אבינו").

כותל המערבי (צוויי מאָל) און אין „צמח צדק" שול אין אַלט ירושלים. די „פאַרגעזעצטע" הקפות זאָלן זיין מיט „ספרי־תורה" און מיט שמחה וריקודים און דערביי אויך „באַגלייט" מיט אַ סדר העבודה, וואָס אין סך הכל האָט עס מיט זיך פאַרגעשטעלט די דריי יסודות פון תורה, תפילה און צדקה (אין לשון פון דער משנה: תורה, עבודה און גמילות חסדים). אַ קורצן אָבער אינהאַלטסרייכן באַריכט וועגן אָט דער דורכגעפירטער „הקפה"־שליחות פון די לויים אין די דערמאָנטע הייליקע מקומות — וועט דער לייענער געפינען אין דער שילדערונג פון הרב ט. בלוי אין אָט דעם געגעבענעם נומער.

באַגעגעניש פון „אָבות" מיט בנים

● הרב ט. בלוי

דער גוט־באַוואוסטער מבצעים־„טאַנק" ביים אַנקום אין חברון. אין הינטערגרונד, פון רעכטס, איז דער בנין פון מערת המכפלה.

יעדע נסיעה קיין חברון רופט אַרויס אַן אויפרודער פון געפילן. ס׳איז בסך־הכל אַ מרחק פון אַ שעה רייזע פון ירושלים ביז חברון, אָבער עס איז גלייך ווי מ׳וואָלט אַריין אין אַן אַנדער וועלט. ס׳דוכט זיך, אַז פון יעדן געסל, פון יעדן הויז אין דער אַלטער חברון „שרייט אַ שטיין פון וואַנט": „די הייזער, דער באָדן, די לופט — אַלץ געהערט דאָ צו אייך, איר קינדער פון אברהם יצחק און יעקב!" שוין ביים ערשטן בליק אויף אָט די הייזער, שוין ביים ערשטן אַריינאָטעמען דאָס לויטערע לופט פון דער באַרגיקער חברון, הויבט אַן צאַפלען ס׳האַרץ מיט ציעניש צו דעם אַלעם וואָס חברון שטעלט מיט זיך פאָר; גלייך ווי די נשמה וואָלט דאָ געלעכצט צו געפינען לכל־הפחות אַ גייסטיקע באַהעפטונג מיט דער קדושה וואָס הויבט דאָ צווישן די בערג פון חברון.

אַ גייסט־לעבן, אַ נשמות־לעבן — דאָס איז די לופט פון חברון! ס׳הערשט אַ קדושה, וואָס לאָזט זיך דערשפירן מיט די חושים. די הייליקע אבות אונזערע, די ג־טלעכע „מרכבה" — זייער הימלדיקער קדושה־גייסט פילט־אַן דעם חלל פון דער שטאָט חברון.

יעדער באַזוך אין חברון, וואָס זיין הויכפונקט איז, פאַרשטייט זיך, דאָס תפילה־טאָן און די „השתטחות" אין מערת המכפלה, שטעלט מיט זיך פאָר ווי אַ מין באַגעגעניש — נאָך אַ לאַנגער צעשײַדונג — צווישן טאַטעס און קינדער.

און אויב אַז יעדער באַזוך איז אַזוי, איז אַודאי און אַודאי ווען דאָס איז אַ „באַזוך" פון אַ גרויסן ציבור מיט אַ יום־טוב׳דיקער פייערלעכקייט, און וואָס קומט נאָך אַהין אין שליחות פון כ״ק אדמו״ר שליט״א, און דערצו נאָך מיט זיין „מיטבאַטייליקונג" אין אָט דער „באַגעגעניש"! וואָרום, ווי כ״ק אדמו״ר שליט״א האָט דערביי אָנגעזאָגט, אַז „אינעם אָרט וואו ס׳איז דער ווילן פון מענטש, דאָרט געפינט זיך דער מענטש", און דעם רבינ׳ס שליט״א הייליקער רצון איז — חברון!

* * *

אַ גרויסע התרגשות האָט געהערשט אין ארץ־ישראל ווען מ׳האָט ביי דער ערשטער מעגלעכקייט, נאָך שמחת־תורה, זיך דערוואוסט וועגן די „שיחות" קודש (וועגן חברון), וואָס כ״ק אדמו״ר שליט״א האָט געזאָגט ביי די נאָכט־הקפות פון שמיני־עצרת און שמחת־תורה. אין אָנהויב האָט מען איבערדערציילט בלויז קורצע ידיעות, דערנאָך זיינען אָנגעקומען מער

אײנצלהײטן, ביז מ׳האָט באַקומען פולע „הנחות" פון די „שיחות" ק׳, וועלכע מ׳האָט „געזוכט" אין אַלע חב״ד־שולן און קאָנצענטראַציע־פונקטן פון חב״ד און אַנדערע איבער דער בריט פון הייליקן לאַנד. דאָס טאָג־געשפּרעך איז געווען: דער רבי שליט״א „געפינט זיך" דאָ ניט־וויט פון אונז — אין חברון. דאָס האָט אויך געהאָט אַ שטאַרקן אָפּקלאַנג אין דער היגער פּרעסע.

נאָך שבת־בראשית, וען ס׳האָט דערגרייכט די ידיעה וועגן דער שליחות וואָס איז צוגעטיילט געוואָרן די לויים און די אַלע צוריקפאָרנדיקע אורחים — אַז ביים צוריקקומען אין ארץ־ישראל זאָלן זיי „פאָרזעצן" די פינפטע הקפה אין חברון און אין אַלט־ירושלים — איז דאָ נאָכמער געשטיגן דער אויפּבריוז, די התרגשות, ס׳האָט זיך אָנגעהויבן אַן אומגעדולדיקע וואַרטעניש אויף דעם מאָמענט, וען ס׳וועט פאָרקומען די צונויפזאַמלונג אין חברון און אין אַלט־ירושלים — אין שליחות פון רבין שליט״א.

ס׳איז וועגן דעם ניט דערשינען פריער קיין שום עפּנטלעכע מעלדונג, ניט אין די צייטונגען און ניט דורך אַנדערע קאָמוניקאַציע־וועגן. נאָר „פון מויל צום אויער" איז איבער־געגאַנגען די ידיעה, אַז די דערוואַרטעטע אויפזאַמלונג וועט פאָרקומען דאָנערשטיק, דעם פערטן טאָג אין חשון. גאָר אַ סך פון אנ״ש, ווי אויך פון אַנדערע קרייזן, וועלכע האָבן זיך דערוואוסט וועגן דעם ערשט לאחר מעשה, האָבן אויסגעדריקט זייער פאַרדרוס, וואָס צוליב זייער ניט

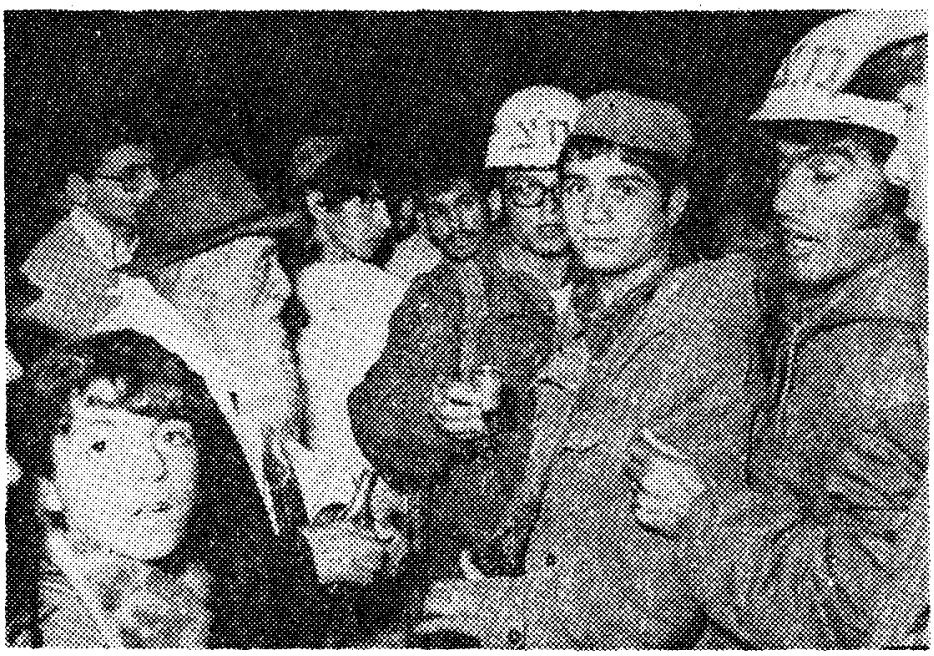

ביים גרופירן זיך אויפן פלאַץ ביי דער מערת ה־מכפּלה.

וויסן די געניוע דאָטע האָבן זיי פאַרפעלט אַנטיילצונעמען אין דער דאָזיקער צונויפזאַמלונג. אָבער סייווי איז די צאָל באַטיליקטע געווען אַ גאַנץ היפּשע.

אויף אַ ספּאַנטאַנעם אופן האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן טויזנטער פון אנ״ש, וועלכע זיינען אַרויס אָרגאַניזירטערהייט פון זייערע וואוינערטער (ירושלים, כפר־חב״ד, נחלת הר־חב״ד, צפת, לוד, בני־ברק, עפולה א. א.) און זיך אַוועקגעלאָזט קיין חברון. ספּעציעלע אויטאָס האָבן אַהינ־געפירט די תלמידים פון די ישיבות חב״ד, ווי אויך די תלמידות פון „בית רבקה"־סעמינאַר אין כפר־חב״ד און פון דער מיטלשולע „בית חנה" אין ירושלים. אויפן גרויסן צענטער־פלאַץ פון חברון האָבן יענעם אָוונט סטאַנציאָנירט צענדליקער אויטאָבוסן און נאָך אַ סך צענדליקער קליינע אויטאָס — צום גרויסן בייז־וואונדער פון די צייטווייליקע „איינוואוינער" פון דער שטאָט.

לויט דער דערלויבעניש פון מיליטעריש קאָמענדאַנט פון חברון, האָט מען אין דער מערת המכפּלה געמעגט אַריינקומען נאָר אין איינגעטיילטע גרופּעס — יעדע גרופּע האָט געציילט אַרום צוויי הונדערט מענטשן (כ״י). דער פּאַקט, וואָס אין דרויסן וואַרטן נאָך מערערע

אין „המשך" פון די ה־קפות ביי דער מערת המכפּלה (צווישן „אברהם אבינו" און „יעקב אבינו") זאָגן אידן לחיים.

גרופּעס אויף זייער רייַ אַריינצוקומען אינעווייניק, האָט טאַקע באַוואויגן די וואָס האָבן זיך געפונען אין דער מערה, אַז זיי זאָלן טאָן זייער „אַרבעט" מיט זריזות — דאָס האָט אָבער ניט געמינערט די גרויסע פייערלעכע התרגשות און ניט אָפּגעשוואַכט די שטורעמדיקע איבער־לעבונג פון דער גרויסער געשעעניש. יעדע קבוצה — מיט די לויים און צוריקגעקומענע אורחים אין איר שפּיץ — האָט באַוויזן דורכצופירן ווי געהעריק די גאַנצע קייט פון ענינים אין איינקלאַנג מיט דער אַרויפגעלייגטער שליחות: געבן צדקה פאַר דער „פּעולה", אינמיטן, און נאָכדעם: לערנען תורה בציבור (פאַרשטייט זיך — אַ מאמר פון כ"ק אדמו"ר שליט"א פון הייַ־יאָריקן חודש תשרי); אַ תפלה בציבור (כמובן — „דעם רבינ'ס קאַפּיטל תהילים"), און דאָס פאַרזעצן די פינפטע הקפה („מלך עולמים") מיט ספרי־תורה און מיט אַ שטורעמדיקן ריקוד אין דער מערה. און זיכער האָט מען ניט פאַרגעסן צו זאָגן „לחיים" און „לחיים ולברכה" אויף די „קעלישקעס משקה" פונעם בוטל וואָס דער רבי שליט"א האָט, ביים שבת בראשית'דיקן פאַרברענגען, געגעבן צום רב פון כפר־חב"ד צוליב דעם צוועק.

* * *

צעשוויצטע און צעפלאַמטע, מיט פאַרברוינטע פנימער, זיינען די פאַרזאַמלטע אויף־געגאַנגען קיין ירושלים עיה"ק צום כותל המערבי. דאָרט האָט מען געוואָרט ביז ס'וועלן זיך צונויפקלייבן אַלע באַטייליקטע גרופּעס, וואָס זיינען אַהער געקומען פון חברון איינע נאָך די אַנדערע, נאָכן פאַרענדיקן דאָרט זייער „אַרבעט". אינצווישן האָט מען געדאַוונט מעריב, געזאָגט תהלים און געהערט פון די צוריקגעקומענע אורחים וועגן זייערע איבערלעבונגען אין חודש תשרי אינעם „בית חיינו", ווי אויך, פאַרשטייט זיך, פון די „שיחות" ק' וואָס זיי האָבן דאָרט זוכה געווען צו הערן פון רבין שליט"א.

דאָ, אויפן ברייטן שטח ביים כותל המערבי, זיינען שוין ניט געווען די באַגרענעצונגען, וואָס מ'האָט געהאַט ביי דער מערת המכפּלה (צוליבן דאָרטיקן ענגן פלאַץ). דער פלאַץ ביים כותל המערבי איז שוין מסוגל — און איז טאַקע „איינגעוואויגט" — אַריינצונעמען מיט „האָרץ" און מיט פרייד גאַנצענע מאַסן פון אידן, וואָס קומען דאָ דאַוונען, לייגן תפילין און אויך זינגען און טאַנצן ביי פאַסיקע געלעגנהייטן.

פונדעסטוועגן, האָט אָט די צונויפזאַמלונג מיט זיך פאַרגעשטעלט אַזאַ פאַרכאַפּנדיק בילד,

וואָס איז געווען אַ זעלטנהייט אויך אין דער „געשיכטע" פון דאָזיקן פלאַץ; אין יענעם אָוונט פון ד׳ חשוון איז ביים כותל המערבי פאָרגעקומען אַ געשעענישׂ, וואָס איז געווען אַ חידוש, אַן אומגעווײנטלעכע דערשיינונג אויך אויפ׳ן דאָזיקן אָרט. און ווער ס׳האָט בייגעווואוינט יענעם צונויפזאַמל, האָט איבערגעלעבט דערהויבן־רירנדיקע מאָמענטן, שפירנדיק דערביי אַז ער נעמט אָנטייל אין אַ היסטאָרישער געשעענישׂ.

דאָ האָט שוין „געאַרבעט" אַ הילכער, אַ מיקראָפאָן, און די „פעולה" איז דאָ געפירט געווארן אין אַ מאַסן־פאַרנעם, אָבער גוט אָרגאַניזירט, און געוויס מיט אַלע אייגצלהייטן ווי געשילדערט אויבן ביי דער מערת המכפלה. די דאָזיקע רירנדיקע איבערלעבונג האָט דער־גרייכט איר קולמינאַציע־פונקט אינעם מאָמענט, ווען דער ריזיקער קהל פון טויזנטער אידן האָט זיך אַוועקגעלאָזט אין אַ פלאַמיקן ריקוד, און טאַנצנדיק מיט די אַרומגענומענע ספרי־תורה אין פאָרויס, האָבן די צונויפגעפלאָכטענע אין קרייז־טענץ, אַ קרייז אין אַ קרייז, אָנגעפילט דעם גאַנצן שטח ביים כותל המערבי.

נאָכן אָפשלוס פון דעם צונויפזאַמל ביים כותל המערבי — דער צווייטער שטאַפּל אין דער ריי פון די שליחות־אויפגאַבעס, לויט ווי זיי זיינען אָנגעצייכנט געווארן אין דער „שיחה" ק׳ פון שבת־בראשית — האָט דער גאַנצער קהל אַוועקגעשפאַנט צו דער אַלטער חב״ד־שול, וואָס איז געגרינדעט געווארן דורך דעם רבין דער „צמח צדק" און וועלכע געפינט זיך אויף „רחוב חב״ד" אין אַלט־ירושלים. אויך דאָרט איז דורכגעפירט געווארן דער גאַנצער סדר פון די פעולות ווי אין די פריערדיקע ערטער; און נאָכן פאַרענדיקן זיי אין דער חב״ד־שול, האָט מען זיך ווידער אומגעקערט צום כותל המערבי — לויט די דערמאָנטע אָנווייזונגען פון רבין שליט״א — בכדי דאָרט נאָכאַמאָל דורכפירן די זעלביקע רוחניות׳דיקע פעולות. אַזוי אַרום זיינען די דאָזיקע „פעולות" איבערגע׳חזר׳ט געווארן פיר מאָל, אין אייניקלאָנג מיטן פאַראויסבאַשטימטן „פלאַן" אין דער דערמאָנטער „שיחה" ק׳, וואָס איז באַשטאָנען, ווי געזאָגט, פון די פאָלגנדיקע ענינים: געבן דריי מאָל צדקה ביי יעדער „פעולה" (אין סך־הכל 12 מאָל, אַמווייניקסטנס — צוליב די צאָלרייכע קופות צדקה אין די ערטער), לערנען תורה בציבור, תפלה־טאָן בציבור, „פארזעצן" די פינפטע „הקפה" מיט ריקודים און זאָגן „לחיים". אַזוי אין מערת המכפלה, ביים כותל־המערבי, אין „צמח־צדק׳ס" שול, און ווידער ביים כותל המערבי.

אָט די אַלע פעולות האָבן מיט זיך פאַרגעשטעלט, אויף אַ באַשיינפערלעכן אופן, די שארפסטע און קלאָרסטע „דעקלאַראַציע" וועגן דער אַבסאָלוטער אָנגעהעריקייט פון חברון און ירושלים, ווי אַן אייביקע ירושה, צום אייביקן אידישן פאָלק.

אין מאָמענט ווען מ׳האָט געהאַלטן ביים פאַרענדיקן די „שליחות" אַרום כותל־המערבי, האָט זיך ווי אַן עלעקטרישער שטראָם בליץ־שנעל צעטראָגן צווישן דעם המון די איבער־ראַשנדיקע נייעס, וואָס איז ערשט אָנגעקומען פון „זיבן־הונדערט־און־זיבעציק": אין אייניקע שעה אַרום וועט דער רבי שליט״א, אויף אַן אומדערוואַרטן אופן, „אַרויסגיין פאַרברענגען"! (די „פאַרברענגעניש" איז געווען באַשטימט אויף אַ צייט, וואָס לויטן ארץ־ישראל׳דיקן זייגער איז עס 2 שעה נאָך האַלבער נאַכט).

און יע, 2 אַזייגער נאָך מיטנאַכט זיינען מיר ווידער געווען — צום דריטן מאָל אין יענעם אָוונט! — ביים כותל־המערבי, בכדי צו הערן דאָרט דעם „פאַרברענגעניש" וואָס איז דירעקט טראַנסמיסירט געווארן (צווישן אַנדערע) אויך צום פלאַץ ביים כותל־המערבי. און ווען מיר זיינען פון דאָרט אַוועק, אַרום פינף אַזייגער פאַרטאָג, האָט יעדער איינער פון אונז געשפירט אַז גאָר אַ גרויסער ענין האָט זיך דאָ היינט אויפגעטאָן!

די חב"ד־שטאָט חברון־עיר האבות

● הרב חנוך גליצנשטיין

דאָס באַזצען זיך פון חב"ד־חסידים אין ארץ־ישראל בכלל, האָט זיך אַנגעהויבן נאָך מיט צוויי הונדערט יאָר צוריק, אין יאָר תקל"ז, מיט דער ערשטער עליה קיין ארץ־ישראל וואָס איז פאַרגעקומען אין יענעם יאָר. אַרום דריי הונדערט חסידים, בראש מיט רבי מענדעלע וויטעבסקער, רבי אברהם קאַליסקער און רבי ישראל פּאָלאָצקער — אַלע דריי פון די חשובסטע תלמידים פון מעזריטשער מגיד — זיינען דעמאָלט אַנגעקומען קיין ארץ־ישראל.

ווי באַוואוסט, האָט אויך דער אַלטער רבי דעמאָלט זייער געוואָלט עולה זיין צוזאַמען מיט די דערמאָנטע צדיקים און חסידים. אָבער נאָך די גרויסע געבעטן פון די מאַסן חסידים אין רוסלאַנד, מ'זאָל זיי ניט איבערלאָזן כצאן בלי רועה, האָבן ר' מענדעלע וויטעבסקער און זיינע חברים, די תלמידים פון מעזריטשער מגיד, אַרויפגעלייגט אויפן אַלטן רבי'ן צוויי צענטראַלע אויפגאָבעס: א) מ'האָט דעם אַלטן רבי'ן געקרוינט מיט דער „קרוין" פון חסידישער נשיאות אין ליטע און רייסין, מיטן ציל צו פאַרשפרייטן חסידות און קונה זיין חסידים אין די דאָזיקע געביטן (וואו דער אור החסידות האָט נאָך ניט געהאַט אַריינגעדרונגען). ב) זיין דער הויפּט־שטיצער און באַאַרגער פון די עולים וואָס פאָרן קיין ארץ־ישראל, צו אַרגאַניזירן „מעמדות" (סטאַבילע הילפס־פאָנדן) און געלט זאַמלונגען (צדקה־פושקעס א"א) פאַר די צדיקים און חסידים וואָס האָבן זיך באַזעצט אין ארץ־ישראל. אַזוי אַרום איז דער אַלטער רבי געבליבן אין חוץ־לארץ און מיט דער גרעסטער התלהבות און מסירת־נפש געאַרבעט פאַר דער אונטערשטיצונג פון די חסידישע עולים, צו העלפן זיי אין זייער באַזעצן זיך און באַאַרגן זיי מיט די נויטיקע הצטרכותן, בכדי זיי זאָלן קענען רואיקערהייט זיך אָפּגעבן מיט תורה און עבודה אין ארצנו הקדושה.

דער אַלטער רבי האָט מסדר געוואָלן די „מעמדות" פאַר ארצנו הקדושה אין אַלע חסידישע שטעט און שטעטלעך. אין יאָר תקמ"ט האָט ער געגרינדעט דעם באַוואוסטן „כולל חב"ד" פאַר צדקת ארץ־ישראל. דער אַלטער רבי האָט דאָס געהאַלטן אַלס אַזאַ גרויסן זכות פאַר זיך, ביז צום באַטאַנען אַז בזכות זיין צדקה־אַרבעט פאַר ארצנו הקדושה איז ער אַרויס פריי פון זיין באַוואוסטן אַרעסט אין יאָר תקנ"ט.

צווישן די דריי הונדערט דערמאָנטע חסידים, זיינען געווען אַ סך חב"ד־חסידים, וואָס האָבן זיך אייגנעשלאָסן אין אָט דער עלי' לויט דער אָנווייזונג פון אַלטן רבי'ן.

פון זינט יענער עליה האָבן פון צייט צו צייט עולה געווען קיין ארץ־ישראל אַ סך יחידים און קבוצות פון חב"ד־חסידים, וועלכע האָבן זיך באַזעצט בעיקר אין צפת און טבריה און אויך אין אַנדערע שטעט. אַזוי אַרום איז געשאַפן געוואָרן אין ארץ־ישראל אַ חב"ד־געזעלשאַפט.

* * *

אין די צייטן פון מיטעלן רבי'ן און לויט זיינע הוראות, האָבן עולה געווען קיין ארץ־ישראל נאָך גרופּעס פון חב"ד־חסידים; און אין יאָר תקפ"ג האָט ער אויפגעפאָדערט די ארץ־ישראל'דיקע חסידים זיך צוזאַמענקלייבן און באַזעצן זיך אין חברון עיר האבות, וואו דער אידיש־אשכנזישער ישוב איז דעמאָלט געווען זייער קליין און אין אַ חרובן צושטאַנד. אין קורצן — דער מיטעלער רבי האָט געלייגט דעם גרונט־שטיין פאַר דעם באַנייטן אידיש־אשכנזישן ישוב אין חברון עיר האבות.

אין יענעם יאָר — תקפ"ג — האָט דער מיטעלער רבי זיך געוועגדט מיט אַן אַלגעמיינעם בריוו צו אנ"ש, וועגן דער פאַרשטאַרקונג פון דעם ישוב אין חברון און וועגן דער באַזונדערער חשיבות פון דער שטאָט — און פאַרענדיקט זיין בריוו מיט די פאָלגנדיקע שורות:

„על כן מי לה' לא יחוס על כל ויחבב מקום אבותינו הקדושים בלב ונפש ויתאמץ לחזק ישיבת אנ"ש במקום אבותינו הקדושים זי"ע, ובזכות זה נזכה להתקשר בכל יום

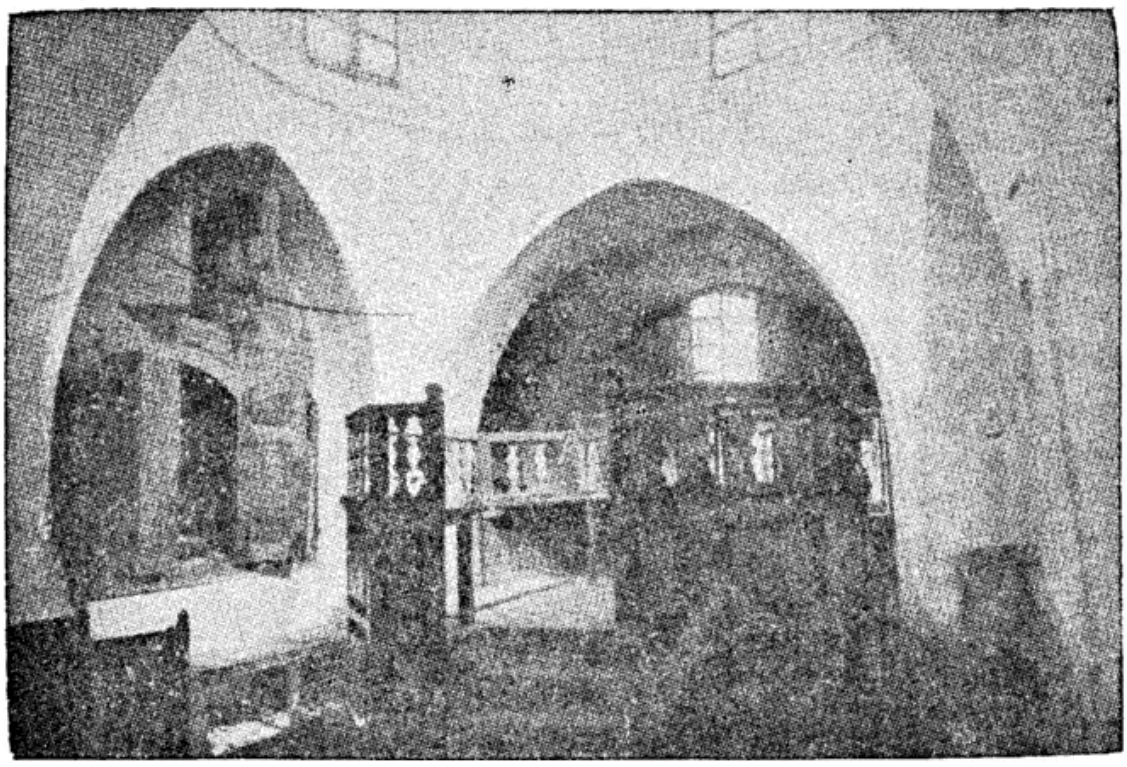
במדותיהם הק׳ ויעלה תפלתם מעלה עד רום המעלות דרך מערת המכפלה מקום שנתחברו בה אבותינו הק׳ זי״ע ויושפע לו שפע ברכה וחיים ארוכים ממקור הברכות אמן סלה״.
(און דעריבער איז „מי לה׳ ״, זאל ער גאר ניט זשאלעווען און זאל מחבב זיין דאס ארט פון אונזערע הייליקע אבות מיט האַרץ און נפש און זיך אנשטרענגען צו מחזק זיין דאס באזעצן זיך פון אנ״ש אינעם ארט פון אונזערע הייליקע אבות זי״ע; און אין דעם זכות וועלן מיר זוכה זיין אלע טאג צו פאר־בינדן זיך מיט זייערע הייליקע מידות און זייערע תפילות וועלן אויפגיין הויך־הויך ביז רום המעלות דורכן וועג פון מערת המכפלה, דאס ארט אין וועלכן ס׳האבן זיך באהעפט אונזערע הייליקע אבות זי״ע און ס׳וועט אים נשפע ווערן א שפע פון ברכה און לאנג לעבן פונעם מקור הברכות אמן סלה).

דער מיטעלער רבי האט שטארק מחבב געווען די שטאט חברון, און אין איינע פון זיינע בריוו, שרייבט ער:

„מצאתי כתוב בשם הרדב״ז ז״ל שכל מי שיש לו אחוזת נחלה בעיר הקודש חברון ת״ו יהי׳ ניצול מחיבוט הקבר״. (כ׳האב געפונען פארשריבן אין נאמען פון רדב״ז ז״ל אז יעדער וואס האט א נחלה אין דער שטאט חברון ת״ו וועט ער גערעטעוועט ווערן פון חיבוט הקבר).

אויך דער מיטעלער רבי האט געקויפט א נחלה אין חברון. דאס איז געווען די אור־אלטע היסטארישע שול, וואס איז באוואוסט ביז היינטיקן טאג מיטן נאמען „אברהם אבינו׳ס שול״ צוליב א וואונדערלעכער פא־סירונג וואס איז געשען אין דער שול מיט א סך יארן צוריק, ווי עס ווערט דערציילט אין דעם באוואוסטן קבלה־ספר „עמק המלך״ (לרבי נפתלי ב״ר יעקב כ״ץ), וואס מיר גיבן דא אין פרייער איבערזעצונג:

כ׳וועל אייך צו ווייסן געבן . . . וואס פארא וואונדערלעכע זאך ס׳האט זיך אפגעטאן אין חברון אין יום־הכיפורים: אלע תושבים פון חברון זיינען פון די דערהויבענע חסידים. און ס׳איז געשען אין ערב יום־הכיפורים, אז אין חברון זיינען געווען בלויז ניין אידן. מ׳האט געווארט אז די דארפס־אידן זאלן קומען, ס׳איז אבער קיין איינער פון זיי ניט געקומען, ווייל זיי זיינען אלע אוועק קיין ירושלים עיה״ק. זיינען די ניין מענטשן געווען אין גרויס צער וואס מ׳וועט יום־כיפור דאוונען „ביחידות״ (אן א מנין) און זיי האבן געווויינט א גרויס געוויין. און דא האט שוין די זון אראפגענידערט, דער טאג האלט ביים פארגיין. (און פלוצלונג) הויבן זיי אויף די אויגן — און אן עלטערער מאן קומט זיי אנטקעגן. זיי האבן זיך שטארק דערפרייט, און ווען ער איז צוגעקומען צו זיי, האבן זיי אים דערלאנגט די סעודה־המפסקת. ער האט זיי געבענטשט (געדאנקט) און געזאגט, אז ער האט שוין געגעסן אין וועג. און אזוי ארום האבן זיי אינעם יום הקדוש געדאווענט מיט א מנין, און זיי האבן דעם אורח אפ־געגעבן גרויס כבוד. מוצאי יום־כיפור האבן די אידן זיך גענומען אמפערן צווישן זיך, ווייל יעדער האט געוואלט נעמען דעם אורח צו זיך אין הויז, ביז זיי האבן געמאכט א

פֿשרה צו באַשטימען דורך וואַרפן גורל. דער גורל איז אויסגעפאַלן אויפן חזן, וואָס איז געווען אַן איש חסיד וכו'. וועז דער חזן מיטן אורח זיינען צוגעקומען צום הויז, האָט זיך דער חזן אַ קער געטאָן אָפּצוגעבן כבוד דעם אורח און לאָזן אים אַריינגיין דער ערשטער אין הויז, האָט ער דערזען אַז דער אורח איז ניט געווארן, פֿאַרשוואונדן. מ'האָט אים געזוכט אינעם גאַנצן הויף זייערן, אוי־מעטום, אָבער מ'האָט אים אין ערגעץ ניט געפונען. זיינען אַלע געווען אין גרויס צער. זיי האָבן געטראַכט, אַז דער אורח איז אַוועק פון זיי, ווייל ער האָט ניט געוואָלט הנאה האָבן פון זיי. אין יענער נאַכט האָט זיך אָט דער אַלטער „אורח" באַוויזן אין חלום צום חזן און אים געזאָגט, אַז ער איז אברהם אבינו ע"ה און ער איז צו זיי געקומען בכדי דערגאַנצן דעם מנין, זעענדיק אַז זיי זיינען אין גרויס צער דערפון וואָס זיי וועלן מוזן דאַוונען ביחידות. האָבן זיך די אידן געפרייט מיט אַ גרויסער שמחה און געדאַנקט דעם אויבערשטן . . .

* * *

פון זינט דעמאָלסט, וועז דער מיטעלער רבי האָט אויפגעפאָדערט אַלע חב"ד־חסידים אין ארץ־ישראל צו מאַכן זייער וואוינאָרט אין חברון און נאָכן קויפן די אויבנדערמאָנטע נחלה, „אברהם־אבינו'ס שול", האָט זיך שטאַרק פונאַנדערגעוואקסן דער ישוב אין חברון, וואו ס'האָבן אויפגעבליט קהילה'שע מוסדות, ווי שולן, תלמודי־תורה, הכנסת אורחים א. א. וו.; און אייניער פון די גאָר עלטערע חסידים, באַוואוסט מיט'ן נאָמען רבי שמעון מנשה (נפטר געווארן, אין זייער אַ טיפער עלטער, אין יאָר תרנ"ג), איז געקרוינט געווארן ווי דער רב פון דער חב"ד'ישער קהילה אין חברון. רבי שמעון מנשה איז געווען רב אין חברון אַ תקופה פון כמעט זיבעציק יאָר.

אין זיין בריוו פון יאָר תרכ"ז, שרייבט ר' שמעון מנשה (חייקין) וועגן זיין באַזעצן זיך אין חברון (אין פרייער איבערזעצונג): אין יענע טעג איז אויף זיי „נגזר" געווארן, און איך בתוכם, אַז מיר זאָלן זיך איבערקלייבן . . . צו גרינדן די הייליקע שטאָט חברון אַלס מושב פון חסידי חב"ד — און מיר האָבן בעז"ה מקיים געווען די רייד פון אדמו"ר. און הגם מיר האָבן דאָן געהאַט אַ סך צרות פון די „שטאַרקע לייט" („אילי הארץ") אין חברון, פונדעסטוועגן האָבן מיר אויסגעהיט זיין געבאָט צו דערפילן דעם רצון פון צדיק, וואָס האָט זיך שטאַרק אָנגעשטרענגט צו גרינדן דעם ישוב דווקא אין חברון, ווי מיינע אויגן האָבן געזען אַ סך פון זיינע הייליקע שריפטן (בריוו) מיט פילפאָכיקע בקשות און הבטחות אין רוחניות און גשמיות, צו שטאַרקן זיך איבער באַדריקער און זיך באַזעצן אין חברון. און כ'געדענק אַז אין איין בריוו שטייט געשריבן מיט דעם לשון, אַז דווקא חברון האָט ער „געגלוסט" אַלס מושב פון אנ"ש („איוה למושב אנ"ש"). און נאָך אים דער אדמו"ר בעל ה„צמח צדק" . . . פלעגט אָנזאָגן זיינע חסידים וועגן ישוב פון חברון דווקא (זע „בית רבי" חלק ב').

אַזוי אַרום האָבן אין חברון זיך באַזעצט אַ צאָל פון די גדולי חסידים, ווי רבי משה מייזליש און דער באַוואוסטער גאון רבי אליהו יוסף ריבלין (דריבינער) א. א.

דער ישוב אין חברון איז נאָך מער געוואָרן פאַרפעסטיקט און אַנטוויקלט, וועז ס'האָבן זיך דאָרט באַזעצט דעם מיטעלן רבי'נס טאָכטער הרבנית מנוחה־רחל און איר מאַן רבי יעקב כולי־סלאָנים. די רביצין מנוחה־רחל האָט מאריך ימים געווען אין במשך פון דער צייט איז זי געוואָרן די „באָבע" פון די מערסטע תושבים פון חברון, וואָס זיינען געווען אירע אייניקלעך און אור־אייניקלעך. גדולי ירושלים, גוטע־אידן און רבנים, וועז זיי פלעגן קומען קיין חברון, זיינען זיי געגאַנגען איר באַזוכן און בעטן איר ברכה.

עס ווערט דערציילט, אַז נאָך בחיי פון איר פאָטער דער מיטעלער רבי האָט די רביצין מנוחה־רחל זייער געוואָלט פאָרן קיין ארץ־ישראל, נאָר זי האָט עס ניט געקענט פאַרווירקלעכן — עס איז נאָך ניט געקומען די צייט אויף דעם. איינמאָל איז זי שטאַרק קראַנק געוואָרן און די דאָקטוירים האָבן זיך מייאש געווען פון איר לעבן, האָט דער מיטעלער רבי געהייסן מ'זאָל איר אין אויער אַרייגזאָגן, אין זיין נאָמען, אַז זי וועט געזונט ווערן און וועט נאָך זוכה זיין אויפגיין קיין ארץ־ישראל — און זי איז באַלד געזונט געווארן.

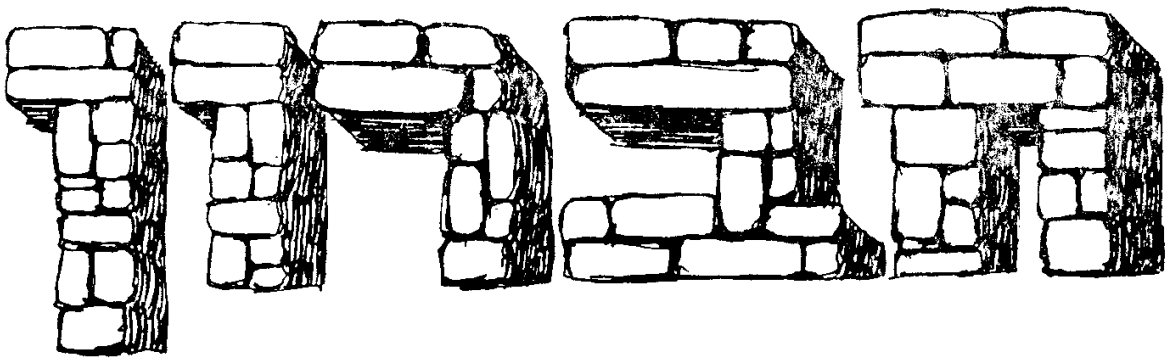
* * *

אין גאַנג פון דער צייט האָט זיך אויס־געבריייטערט דער ישוב אין חברון, אַז פון דאָרט זיינען אַרויס די ערשטע „מתיישבים" פון חב"ד־חסידים אין יפו און אין ירושלים, וועלכע האָבן פאַרנומען זייער אַ חשובן פּלאַץ אין דעם אידישן ישוב פון די צוויי שטעט.

אין יאָר תרס"ז האָט דער רבי מוהרש"ב נ"ע אָפּגעדרוקט אַ קונטרס מיטן נאָמען „קונטרס בעניני כולל חב"ד". דאָרט ברענגט ער אַרויס די ספּעציעלע מעלות פון חברון אויפקלערנדיק עס על פּי תורה הנגלה און על פּי תורת הנסתר.

אין יאָר תרע"ב האָט דער רבי מוהרש"ב

(סוף אויף זייט 24)

● ב. נחשון

די ווייטערדיקע פאַרצייכענונגען זיינען פון אַ באַקאַנטן פרומען מאַלער, וואָס האָט זיך באַזעצט אין חברון (קרית־ארבע) רעד.

ס׳איז דאָס יאָר תשכ״ז, אַ קורצע צייט נאָך דער זעקס־טאָגיקער מלחמה. דעם ערשטן מאָל בין איך אַרויס פון די ירושלימער גרענעצן צו די ברייטקייטן, וואָס ביז איצט איז דער וועג צו זיי געווען געשלאָסן פאַר אונז. דאָ ניט־וויט, צווישן די דעמב־ביימער — אַזוי האָבן מענטשן אָנגעווויזן — געפינט זיך דער קבר־רחל. ביז היינט איז מיר שווער צו אידענטיפיצירן דעם אָרט מיטן בילד וואָס איז געבליבן פון „אַמאָל״, פון די יוגנט־יאָרן: אַ לענגלעך הויז מיט אַ פיינעם קופּאָל, און אין הינטערגרונט אַן אַלטיטשקער איילבירט־בוים . . .

פון דאַנען ביז חברון שלענגלט זיך דער וועג צווישן געלבע און פלאָנצן. אַ סך ווייניגער, איילבירטן און קליינע שטיבלעך איינגעפלאַנצט אין די בערג־זייטן. וואָס וויטער דער וועג שלענגלט זיך, אַנטפלעקן זיך אַלץ מער וואונדערבילדער פונעם אָרום. אַ שיין, פרוכטבאַר באָדן. און דאָס האָרץ רופט אויס מיט אַ שטיל, אינערלעך־טיפן קול: „ארץ יהודה!״ — און אָט, אַ פרעמד פּאָלק באַזיצט ס׳ערד, געניסט פון איר געלעטענישׂ און שיקט אירע פרוכטן אין די וויטע מדבריות פון אַראַבישן לאַנד . . .

חברון: אַ שיינע צעוואָרפענע שטאָט איבער צעגרינטע בערגלעך — און אַראַבער, אַראַבער . . .

מערת־המכפלה: קיין מערה זעט זיך אינ־גאַנצן ניט. ס׳איז אַ מאַסיווע מעכטיקע געבויידע פון דער צייט פון הורדוס המלך. ביי די צוויי ווינקלעך הויבן זיך אַרויס טורעמס ווי אין אַן אַריענטאַלישער שלאָס־פעסטונג. אין הינטערגרונט ציען זיך אַרויף־צו גרויע, אַלטע און צונויפגעדריקטע געביידעס — אַן אור־אַלטע שטאָט.

די ערשטע תפילה אין מערת־המכפלה: „מיר האָבן זיך אומגעקערט צו דיר, דו ערשטער טאָטע אונזער. הלוואי זאָלן מיר גיין אין דיינע וועגן. אין אייער זכות, אונזערע הייליקע אבות, וועט דער אויבערשטער מקרב זיין דעם קץ הגאולה און מיר וועלן זיך אומקערן אין די שטעט פון יהודה״.

„מתנחלים״ (באַזעצטע) אין חברון

מיר זיינען דאָ מיט דער משפחה, מיט די קינדער — ממש אין אַ הויז . . .

אמת, מיר וואוינען אין אַ פעסטונג פון דער מיליטער־מאַכט; אונזער הויף איז טאַקע אַ בשותפות׳דיקער — פאַר אונזערע קינדער־לעך און . . . פאַר די אַרעסטאַנטן פון „אַל־פאַטאַך״; אונזערע שכנים זיינען טאַקע סאָלדאַטן פון דער גרענעץ־וואַך און פון דער פאַראַשוטיסטן־אָפּטיילונג — אָבער דאָס איז אונזער שטוב. אַזוי איז געווען פיר און אַ האַלב יאָר, ביז מיר האָבן זיך איבערגעקליבן קיין קרית־ארבע. ראש־השנה: באַגלייט דורך סאָלדאַטן פון גרענעץ־וואַך, גייען מיר צו דער מערת־המכפלה אין וויסע בגדים, איינגעהילטע אין טליתים און וויסע קיטלען ווי מלאכים.

אַ „שפּאַציר״ אין חברון

די לאַנדשאַפט ציט, פאַרכאַפט ס׳אויג. ס׳צויבערט די נאַטור־פראַכט אין פריילינג. ס׳איז אַן אָרט וואו וואַסער־שטראָמען פליסן אין באַרג און אין טאָל. ממש ווי געשריבן אין דער תורה! מ׳זעט דאָ דעם „נחל־אשכול״, ס׳איז דער „נחל״ פון וואַנען די מרגלים האָבן געבראַכט די לאַנד־פרוכטן; סעדער אָנגעלאָדענע מיט פּירות און דער „ניס־גאָרטן״ פון שיר־השירים. און אָט איז

„אלוני ממרא", דאָס אָרט וואו ס׳איז געשטאַנען דאָס הויז פון אברהם אבינו; די הייל פון עתניאל בן קנז, דער קבר פון ישי — דער פאָטער פון דוד המלך, און פון רות המואבי׳. אָט זעט מען דאָ וויין־קעלערס און וואַסער־אייניריכטונגען פון דער תקופה פון בית־שני. און אויף דער „שוועל" פון מדבר אַנטפלעקן זיך דאָ שולן פון דער צייט פון צווייטן בית־המקדש, דער בית־מדרש פון רבי ישמעאל . . . פון מזרח זייט, אַרײַבער דעם מדבר יהודה, מיניעט פון וויטער טיפענגיש דער ים־המלח, און פון מערב־זייט — דעם ים־הגדול און דער נידער פון ים־ברעג . . . מ׳טרעט דאָ אין די פוסטריט פון די אבות.

אַ קונסט־גאַלעריע אין חברון

און דאָ, גאָר נאָענט צו מערת־המכפלה, איז מיר געגעבן געוואָרן דער זכות צו עפענען, לויט דער אַנווייזונג פון רבי׳ן שליט״א, אייגנאַרטיקע „פיר איילן פון קדושה" — אַ קונסט־גאַלעריע „על טהרת הקודש": אויסדריקן מאָלעריש אויפן לייוונט פסוקים פון תהילים, מאמרי חז״ל, אויך די לאַנדשאַפֿן פון ארץ־ישראל.

אין אַ געוויסן טאָג איז דאָ פאַרבייגעגאַנגען אַ חסידישער איד, און גיט מיר אַ זאָג: אויב וועסט זוכה זיין און וועסט 40 טעג נאָכאַנאַנד זאָגן תהלים נאָך חצות, וועלן זיך פאָר דיר עפענען די טויערן פון קדושה. און ס׳איז טאַקע אַזוי געווען — די שעפע־רישקייט פליסט . . .

בית־לעולמים

אונזער זון אברהם — אויפן נאָמען פון אברהם אבינו ע״ה — איז געבוירן געוואָרן אין חברון (זיין ברית איז געווען אין מערת־המכפלה), און ער האָט צוריקגעקערט זיין נשמה צום באַשעפער אויך אין חברון. זיין פטירה איז געווען פלוצלונג. איינגעשלאָפן ביינאַכט און איז אין דערפרי ניט אויפגעשטאַנען. מיר האָבן זיך דערמאָנט די סיפורים פון בעל־שם־טוב וועגן געוויסע נשמות וואָס קומען אויף דער וועלט אויף אַ קורצער צייט בכדי עפעס צו מתקן זיין. מיר האָבן געטראַכט, אַז די גלייכסטע און נאַטירלעכסטע זאַך איז צו „באַהאַלטן" אים אויפן אוראַלטן בית־החיים פון חברון, דאָרט וואו עס ליגן דער „ראשית חכמה", דער „שדי חמד" און . . . די קדושים פון פאָגראָם אין יאָר תרפ״ט. די מיליטער־מאַכט האָט זיך אונז קעגנגעשטעלט מיט דער טענה: אינגיכן וועט מען די „שטחים" אומקערן צום קעניג פון עבר־הירדן, און מיר וועלן ניט האָבן קיין צוטריט צום בית־עלמין . . .

בעת מ׳האָט דאָרט „באַהאַלטן" אונזער קינד האָט מיין פרוי געזאָגט: דאָס קינד וואָס מ׳האָט געמ׳לט אין מערת־המכפלה קענען הערשנדיקן געזונט, וועט איצט „וואוינען" לעולמים אינעם אָרט וואו אַ איד טאָר דאָרט ניט בלייבן מער ווי 48 שעה . . . דער גאַנצער קהל האָט געווינט, אויך די אָפיצערן און סאָלדאַטן וואָס זיינען ביז איצט געווען קענען און „אויסגעפירט אַ באָפעל" . . . איצט איז אונז קלאָר געוואָרן וואָס דער תיקון פון אונזער קינד באַדייט — דער ערשטער אידישער „בית־לעולמים" איז אויפגעשטעלט געוואָרן אין חברון.

(סוף אויף זייט טז)

גייענדיק צו דער מערת המכפלה.

● הרב שמחה עלבערג

אין צוזאמענהאנג מיט דעם גרויסן נס וואס איז געשען אין אוגאנדא, ליגן אויף אונז גרויסע, פאראנטוואָרטלעכע אויפגאבן. קודם־כל דארפן מיר וואס מער באטאנען די חסדי־השם, אקצענטירנדיק אייגמאל און נאכ־אמאל דעם גרויסן נס, וואס האט אפגעראטעוועט אזויפיל אידישע לעבנס. און ניט בלויז די אידן וואס זיינען געווען דירעקט אין געפאר זיינען ניצול געוואָרן פון א זיכערן טויט, נאר אויך א גרויסער כלל ישראל איז דערמיט, אין א געוויסן זין, געראטעוועט געוואָרן. אין פיזישן זין איז נאר דאס לעבן פון איבער הונדערט אידן געראטעוועט געוואָרן, אבער צוזאמען מיט זייער רעטונג זיינען אויך אינגעשטילט געוואָרן די ליידן, יסורים, שמערצן און וויטיקן פון מיליאנען אידן.

„אבינו מלכנו הרם קרן ישראל עמך" — צוזאמען מיט אונזערע אנדערע תפילות, בעטן מיר: דערהויב דעם פרעסטיזש פון אידישן פאלק. טראגיש איז דער מצב פון א פאלק אויב זיין כבוד ווערט געטראטן. א יחיד טאר ניט זוכן קיין כבוד. אים קען אמאל די תאווה צו כבוד גייסטיק אומברענגען. ביי א פאלק אבער איז פארקערט: ווערט זיין כבוד פארשוועכט, וואקלט זיך זיין עקזיסטענץ און עס ווערט באדראט פון פארשידענע געפארן. דעריבער האט צה"ל געראטעוועט ניט בלויז איר אייגענעם כבוד, נאר מיט איר מסירת־נפש־אקציע איז, אין א גרויסער מאס, דערהויבן געוואָרן דער כבוד פון אידישן פאלק. ווייל צום באדויערן וויסט ניט די גרויסע וועלט אפצושאצן קיין אנדערע פארדינסטן, ווי א זיג פון מיליטערישן כאראקטער.

עס גרילצט אין די אויערן די „כוחי־ועוצם־ידי"־שפראך מיט וועלכער מען באשרייבט געניי די פרטים, אלע איינצלהייטן, די געוואלדיקע העלדישקייט פון די מיליטער־לייט, זייערע געניאלע איינפאלן און חכמה, זייער געוואגטקייט און מארטירערטום — און דערביי פארגעסט מען געוויסע צו דער־מאנען, אז דער אמתער געגנער וואס האט דערפירט צום גרויסן נצחון איז געווען דער „ה' איש מלחמה". מען דארף ניט מינמיזירן די געוואלטיקע כוחות פון דער ארמיי, וואס האט, מיט דער גרעסטער מאס פרעציזקייט, געקענט דורכפירן אזא ריזיקאלישע אקציע. אבער עס איז דאָ א גרענעץ און מען דארף זיך ניט פארגאלאפירן אזש צו קאנאניזירן דעם טאט אויפן שטארקסטן, סופערלאטיוסטן אופן און דערביי ניט דערמאנען דעם גרויסן חסד פון השי"ת, וואס האט זיך דעמאלט באוויזן אין געשטאלט פון גיבור מלחמה. מיר דארפן אין גאנצן נצחון נאר דערזען די חסדי־השם אויף טריט און שריט, באטאנען דעם גרויסן נס וואס האט מעגלעך געמאכט די רעטונג. מ'טאר ניט ארויפאלן אין פאלשער התלהבות און מיינען, אז חכמה, דיפלאמאטיע און סטראטעגיע אליין האבן געהאלפן. עס נעמט אן א ציטער טראכטדיק: אויב ניט די חסדי־השם, ווי שרעקלעך האט געקענט זיין דער אומגליק, באצאלנדיק מיט נאכמער קרבנות, אויסער די וואס זיינען דארט געווען אין שאטן פון טויט; ווי ביטער וואלט אונז געווען ווען מיר וואלטן געדארפט קלאגן אויף „גלה כבוד מישראל".

הערן מיר פארשידענע קולות, שטימען וואס ריידן מיט א „כוחי־ועוצם־ידי־שפראך", צושרייבנדיק דעם גאנצן קרעדיט צו דער פיזישער קראפט פון דער ארמיי. און דאס מאכט אויפברויזן אונזערע בלוטן. אוי, געוואלד, ווי קען מען ניט זען בחוש, אז נאר א ג־טלעכע האנט האט געפירט צום דער־פאלג. אויב ניט היינט, וען טויט איז געווען אויסגעשפרייט אויף די פינסטערע וועגן פון אוגאנדא, דאס שארפע מעסער איז שוין כמעט גרייט געווען צו דער שחיטה, און דאך זיינען ניט אונזערע נאציאנאליסטן דעם גרויסן נס מן השמים; אויב ניט היינט, טא וען

וועט שוין קומען די גליקלעכע מינוט פון „ומלאה הארץ דעה"! און מיר הערן אויך טענער פון שפּאָט, קולות וואָס זאָגן: „אַלץ איז געווען נאָרמאַל", ווייל צה"ל — די רשעים — האָט צוגעלייגט אַ רעטונגס־האַנט, קען זיך דעמאָלט קיין נס ניט באַווייזן. נאָטירלעכע אַנטוויקלונגען און צופאַלן האָבן געברענגט די ישועה. די מאָדערנע וועלט שרייט: „כוחי־ועוצם־ידי"; אַ טייל פון דער פרומער וועלט שרייט: ניין, עס איז ניט געווען אַ נס — טאָ פונוואַנען איז געקומען די הילף? אפשר טאָקע חס־ושלום דער פאַלשער „כחי־ועוצם־ידי" . . . דער כלל ישראל אַבער האָט דעמאָלט דערפילט, אַז עפּעס אַ נס איז געשען. און מיר האָבן זוכה געווען צו אַ טייל־ווייזער הצלחה; אַ נס וואָס האָט יעדער רגע געהיט, אַז עס זאָל חס־ושלום ניט קומען צו אַ קאַטאַסטראָפע. איך נוץ דאָס וואָרט „טייל־ווייזער" הצלחה, ווייל אויב נאָר אַפילו איין איד קומט אום, איז שוין דאָס פאַר אונז אַ גרויס אומגליק. אונזערע חכמים זאָגן אונז: „פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב (יתרו) — כל מה שיפול מהם ואפילו הוא יחידי חשוב לפני רב" (רש"י דאָרט, פון מכילתא).

מ'קען זען אַ נס אין פאַרשידענע ליכטן. אויב ער ווערט ניט ריכטיק, תורה'דיק אָפּ־געטייטשט, נאָר מען פאַסט אים צו לויט ווי די אומשטענדן פאָדערן, אַזאַ אויסטייטשונג איז פראָפאַנאַציע, חילול פון נס. וואָס מיינען אַזעלכע ווערטער, געשריבן פון אונזערע רעליגיעזע נאַציאָנאַליסטן: „די צה"ל האָט באַגייט די געשעענישן פון נסים. די צה"ל האָט געגעבן אַ מעגלעכקייט, אַז נסים זאָלן ווערן אַ נאָרמאַלע דערשיינונג". אַ ריח פון אפּיקורסות שמעקט פון די דאָזיקע ווערטער. „די צה"ל האָט דערמעגלעכט, אַז נסים זאָלן ווערן אַ נאָרמאַלע דערשיינונג"? און וואָס? אין 1967 האָט זיך קיין נס ניט באַווויזן. האָט דעמאָלט די צה"ל געקענט אַרויסרופן אַ נס, וואָס איז אַזוי נויטיק געווען כדי צו ראַטעווען די מדינה פון איר צייטווייליקן חורבן? אַ נס איז אָפּהענגיק אין זכותים פון כלל ישראל. איין רגע איז אַן עת רצון און עס עפענען זיך די טירן פון רחמים און אין אַ צווייטער מינוט איז שולט דער שרעקלעכער חרון־אף, וואָס ברענגט פאַרניכטונג. אַמאָל העלפן אידישע טערן און אַמאָל איז גובר דער שטן. „הנסתרות לה'", און מיר קענען ניט מעסטן אונזערע זכותים אָדער אונזערע חטאים וואָס פאַרשטעלן דעם ווג.

אַ נס דאַרף מען פאַרשטיין און וויסן ווי אַזוי אים אָפּצולערנען. עס שטייט אין דער תורה: „וישמע יתרו" — פרעגט רש"י „מה שמועה שמע ובא". ענטפערט רש"י: „קריעת ים־סוף ומלחמת עמלק". נאָכדעם שטייט אין דער זעלבער סדרה: „ויספּר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל, את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצילם ה'". פרעגט זיך אַ פראָגע: יתרו האָט דאָך שוין געוואוסט וואָס ס'איז געשען, עס שטייט דאָך „וישמע יתרו" און געהערט האָט ער פון אַלע נסים, קריעת ים־סוף און פון דער געוואונענער מלחמה מיט עמלק'ן — טאָ צוליב וואָס דאַרף משה נאָכ־אַמאָל דערציילן יתרו'ן פון די גרויסע נסים, אויב אַלץ איז אים שוין באַקאַנט? איז דער ענטפער קלאָר: אַנדערש איז ווען יתרו הערט וועגן נסים וואָס מענטשן דערציילן אים און אַנדערש, גאָר אַנדערש, ווערט פאַרשטאַנען אַ נס אויב משה גיט אים איבער, פאַרטייטשט אים. דעריבער האָט משה נאָכאַמאָל איבער־געחזר'ט און דערציילט יתרו'ן וועגן די פאַר־געקומענע נסים. וועגן משה דערציילט וועגן נסים באַקומען זיי אַ חלות פון תורה און ווערן דורכגענומען מיט איר הייליקייט.

און טאָקע דערפאַר, וואָס מענטשן קענען ווערן מיטגעריסן מיטן שטראָם פון התלהבות און ווערן דורכדעם פאַרטויבט פון די הילכ־געשרייען „כל הכבוד לצה"ל", פאַרגעסנדיק דערביי דעם אמת'ן רעטער, דעם אמת'ן שומר ישראל, מוזן מיר דעריבער, ביי יעדער געלעגנהייט, אונטערשטרייכן, אַז נאָר אַ נס האָט גערעטעוועט, און נאָר אַ נס פון הימל האָט געהאָלפן באַפרייען די געפאַנגענע און ניט קיין חכמת הסטראַטעגיע, ווי וויכטיק און נויטיק עס זיינען, אין אַזאַ טראַגישן מאָמענט, סטראַטעגישע פלענער.

מיר דאַרפן נאָטירלעך ניט גיין אויף קיין סכנה'דיקע וועגן, באַנוצן זיך מיט געפערלעכע מיטלען און מוזן אָנקומען צו נסים, ווייל ניט שטענדיק באַווייזט זיך דער נויטיקער נס. זאָגן דאָך אונזערע חכמים: „אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס וכו' ואם עושים לו נס מנכין לו מזכויותיו". דער נס איז אויף זיין „קאָנטע". ער דאַרף באַצאָלן מיט זיינע דערווארבענע זכותים. אַ נס מאָנט פון אונז עפּעס אַ חוב. און ניט אַזוי לייכט איז צו באַצאָלן דעם דאָזיקן חוב, ווייל ווער איז עס אומשטאַנד צו באַצאָלן דעם גאַנצן חוב? אַ נס איז אַ רמז מן השמים, אַז עפּעס פאַרלאַנגט מען פון אונז. און ניט אַלע פאַר־שטייען דעם נס און נאָכמער זיין רמז.

אַ נס דאַרף פירן צו שירה, צו „אז ישיר" — און וואָס איז איר העכסטע אָקטאָווע? „ה' ימלוך לעולם ועד" — די פראָקלאַמירונג פונ־דאָסניי ג־ט'ס קעניגרייך, די אידייע פון מלכות־שמים. ערשט דעמאָלט האָט דער נס

(סוף אויף זייט כד)

אהבת ישראל

● הרב אבא פלטיאל

אין דער מצוה פון אהבת ישראל זיינען פאַראַן דריי מדרגות: א) ווי די גמרא דריקט דאָס אויס: „מאי דעלך סני לחברך לא תעביד" — אַז מען זאָל זיך צוריקהאַלטן פון צו טאָן צום אַנדערן דאָס וואָס ס׳איז אומ־געוואונטשן פאַר זיך. דאָס איז דער חלק פון דער מצוה וואָס האָט צו טאָן מיט מעשה. איז במילא פאַרשטענדלעך, אַז פונקט ווי מען קען מקיים זיין אַלע מצוות מעשיות, כאָטש אַז אָפט קומט דאָס אַן מיט מלחמה קעגן דעם יצר הרע, אַזוי קען מען אויך מקיים זיין אָט די מצוה דורך פירן דעם ריכטיקן קאַמף מיט זיך און צווינגען זיך אויסצופירן דאָס בשלמות.

ב) ווי מפרשים טייטשן דעם פסוק — „ואהבת לרעך כמוך" — זאָלסט ליב האָבן פאַר דיין חבר ווי פאַר זיך זעלבסט — אַז מען זאָל וועלן אַז דער חבר זאָל האָבן אַלדאָס גוטס פונקט ווי מען וויל דאָס פאַר זיך. די מדרגה איז אַ סך טיפער ווי די פריערדיקע, ווייל דאָ איז נישט גענוג די מעשה אליין; דאָ מאָנט זיך שוין אַ זאַך וואָס איז פאַרבונדן מיט געפיל: מ׳זאָל ווינטשן דעם צווייטן אַלץ וואָס, און ווי, מען ווינטשט זיך אַליין. פונ־דעסטוועגן, וויבאַלד אַז עס האַנדלט זיך וועגן דעם אַז דער חבר זאָל באַקומען זיינע אייגענע זאַכן, נישט אויפן חשבון פון מיינע זאַכן און באַדערפענישן; ער נעמט ביי מיר גאָרנישט צו, נישט בגשמיות און נישט ברוחניות, באַשטייט דאָ די שוועריקייט נאָר אין דעם וואָס מצד די מענטשלעכע מדות איז דער געפיל פאַר די אייגענע באַדערפענישן און נויטווענדיקייטן שטאַרקער און גרינטלעכער ווי פאַר דעם צווייטנס. פאַר זיך האָט אַ מענטש אַ גאַנץ קלאָרע און אויך אַ היפשע אָפשאַץ־מאָס בנוגע די זאַכן וואָס וואָלטן פאַר אים גוט געווען צו האָבן; אָבער פאַר דעם אַנדערן באַנומען ער זיך מיט אַ קלענערער מאָס: ווער זאָגט דאָס, אַז יענער מוז האָבן אַזויפיל גוטע זאַכן, אַזויפיל פיינע מעלות אא״וו? ווי געזאָגט, איז דאָס נאָר אַ זאַך וואָס רירט אָן די מדות פונעם מענטשן, אָבער עס ווערט דערביי ניט געמינערט עפעס ממשות־דיק פון זיין וועזן, פון זיין אייגענעם האָב־און־גוטס. דעריבער איז מעגלעך דאָס צו דער־גרייכן דורך דעם וואָס מען „ארבעט" אויף די מדות, מ׳איידלט זיי אויס, ביז מען ווערט אייגעוואוינט צו טראַכטן און זאָרגן וועגן דעם צווייטנס מצב און אינטערעסן אַזוי ווי וועגן די אייגענע.

ג) די דריטע און העכסטע מדרגה אין דער מצוה איז גאָר פון אַן אַנדער סוג. דאָ איז שוין דער געפיל פאַרבונדן מיט אַ ריזיקער „איבערקערעניש" אין דעם אייגענעם וועזן. וואָרום אין דעם פאַל קען מען נישט תולה זיין די אהבה אין קיין שום אַנדערע זאַכן; נאָר די זעלבע ליבשאַפט, דעם זעלבן געפיל וואָס מען האָט פאַר זיך זאָל מען האָבן פאַרן אַנדערן — „ואהבת לרעך כמוך" אין דעם פולן און גאָר פשוטן זין פון פסוק. ווי „אומנאַטירלעך" דאָס זאָל נישט אויסקומען, איז אָבער דאָך מבואר אין חסידות, אַז אַפילו אָט די מדרגה איז דערגרייכבאַר און אַז אין אמתן מיינט דאָס טאַקע דער פסוק.

די שאלה איז: ווי איז דאָס מעגלעך, אַז אַ מענטש זאָל פאַרן צווייטן האָבן אַזאַ טיף אָרט אין האַרץ ווי פאַר זיך אַליין? זיך אַליין קען ער דאָך דירעקט, אָן קיין שום פאַרמיט־לונגען. ס׳איז ניט שייך צו זאָגן, אַז מען האָט זיך ליב צוליב וועלכע ס׳איז אייגנשאַפטן. די אהבה צו זיך זעלבסט איז נישט מחמת דעם וואָס ער אַנערקענט די אייגענע מעלות, נאָר ס׳איז אַ זאַך וואָס איז פולשטענדיק נאַטיר־לעך; דאָס איז אַן אהבה וואָס פאַדערט נישט קיין שום באַרעכטיקונגען; ס׳איז אַ באַשטאַנד־טייל פון דעם גאַנצן אייגענעם וועזן — איז ווי קען געמאָלט זיין אַז דער צווייטער, וועלכער איז אים באַקאַנט נאָר דורך דער־פאַרונג און וועלכער איז נישט קיין טייל פון זיין אייגענער „איך"־וועלט, זאָל ביי אים אַרויסרופן פונקט די זעלביקע נאַטירלעכע אהבה געפילן ווי צו זיך אַליין?

נאָר דער ענטפער אויף דעם ליגט אין די אינטימסטע בינד־פעדעם פון אידישע נשמות: טאַקע דערפאַר וואָס מצד זייערע נשמות זיינען אַלע אידן אייַן וועזן און דעם צווייטנס נשמה איז אינגעקריצט און אינגאַייניקט אין זיין אייגענער נשמה — דעריבער האָט אַ איד אַ נאַטירלעכע נשמה־שייכות און גע־בונדנקייט צו אַ צווייטן אידן און במילא קען ער אים נשמה׳דיק ליב האָבן פונקט ווי זיך אַליין. עס בלייבט אָבער צו פאַרשטיין: אַפילו ווען דאָס איז אַזוי מצד דעם אמת פון דער נשמה, ווי קומט דאָס אָבער אַראָפּ אין מענטשלעכן געדאַנק? ווי קען דאָס אויפ־געוואויזן ווערן אין די ראַמען פון פליישיקן

מוח און האַרץ? די מענטשלעכע כלים פון שכל און געפיל זיינען דאָך מסוגל אויפצונעמען נאָר אַ זאַך וואָס האָט אַן אָרט אין דערפאָרונג — און וויבאַלד אַז לויט דער דערפאָרונג איז איין מענטש אָפּגעטיילט פון צווייטן, טאָ ווי קען זיך דער מענטשלעכער געדאַנק איבערצייגן, דערשפירן, אַז זיי זיינען באמת איין זאַך?

די אויפקלערונג דערפון ליגט טאַקע אויך אין דעם ענין גופא; און ווי דער אַלטער רבי זאָגט אין תניא אַז דאָס איז תלוי אין דעם „עושים נשמתם עיקר וגופם טפל", אַז וועגן „מוז" אַ איד פילן די צעשיידונג צווישן זיך מיטן צווייטן איידן — נאָר דעמאָלט וועגן ביי אים איז דער גוף דער עיקר, וויל נאָר מצד דעם גוף איז קענטיק אָט דער פונאַנדערטייל; אָבער וועגן די נשמה ווערט אָנערקענט און דערשפירט אַלס עיקר, דאָן זעט זיך נישט אָן די פליישיקע גרענעץ צווישן איין איד און אַ צווייטן, און ער קען מקיים זיין די מצוה פון „ואהבת לרעך כמוך".

קען מען פון דער מצוה פון אהבת ישראל אַרויסלערנען ווי טיף איז דער אמתער פאַרבונד פון איין איידן מיטן אַנדערן און ווי הויך אַ איד קען צוקומען אין זיין עבודה פון אויסאיידלען זיך.

חברון / סוף פון זייט יב

„טובה פעולה אחת מאלף אנחות"
(בעסער איין מאָל ווי טויזנט קרעכצן)

ס׳איז דעמאָלט געקומען אַ פּראָפעסער פון רוסלאַנד וואָס האָט ניט געקענט געפינען קיין באַשעפטיקונג. ער האָט געוואָלט עפענען אַן אינסטיטוט פאַר פיסיק־פאַרשונג אין קרית־ארבע, האָט מען אים „פאַרגעלייגט", צוליב „זיין טובה־וועגן", אַז ער זאָל זיינע פּלענער אַריבערפירן אין ירושלים אַדער רחובות. נו, איז ער געוואָרן אַ „בית־הקברות־ווערטער". בכדי ניט צו פּטר׳ן די צייט אויף גאָרניט, האָט ער זיך פאַרנומען מיט מעסטונגען און גראָבונגען אַרום דעם שטח, האָט ער אַנטדעקט די קברים פון תרפ״ט קדושים — זיי זיינען געווען טיף פאַרשאָטן מיט ערד־שיכטן אויף וועלכע עס זיינען געווען פאַרפלאַנצט וויינגערטנער און גרינסן. ער האָט אויפגעדעקט די גרונט־שטיינער פון אַ שולע־געביידע וואָס מ׳האָט אָנגעהויבן בויען — לויטן באַפעל פון דעם מדבר־קעניג — אויף די מצבות. דאָס האָט געדאַרפט הייסן: אויף די קברים פון אידן וועלן מוסולמענישע קינדער לערנען זייער . . . דער פּראָפעסאָר האָט אַנטפלעקט צעבראָכענע מצבות־שטיקער און אויפגעשטעלט אויפדאָסניי די מצבה פון דעם „ראשית חכמה". נאָך די וואַך־שטונדן, אויף זיין צוריקגאַנג קיין קרית־ארבע, האָט ער פון מאָל צו מאָל אַ גראָב געטאָן אין דער באַרג־קופע, וואָס אירע היל־לעכער זיינען געווען „באַזעצט" פון ציגן. אַזוי האָט ער גראָבנדיק אַנטדעקט די שול „אברהם אבינו". יאָ! „ס׳איז בעסער איין טאָט ווי טויזנט קרעכצן".

חב״ד אין חברון

דער בנין פון דער געוועזענער חב״ד־ישיבה איז היינט אַ שולע פאַר אַראַבישע יוגנטלעכע. פון דער צענטראַלער אויטאָבוסן־סטאַנציע — אַ בנין וואָס איז דאָס אייגנטום פון כ״ק אדמו״ר שליט״א — פאָרן יערלעך אַרויס שערענגעס מיט מוסולמענער קיין... מעקאַ. די „קרקע" פון חב״ד אויפן בית־עלמין איז נאָך ניט אַנטדעקט געוואָרן. דיקע ערד־שיכטן פאַרדעקן נאָך דעם קבר פון דער רבנית (באָבע) מנוחה רחל ע״ה, די טאָכטער פון מיטעלן רבי׳ן. די שול „אברהם אבינו", וואו ס׳האָבן געדאַווענט דורות חב״ד חסידים, שטייט נאָך דערווייל אין איר פאַרווויסטונג. אָבער . . . אין קרית־ארבע, ביי חברון, לערנען אידן תניא, לקוטי תורה און די שיחות ק׳ פון פּרשת השבוע.

חברון און קרית ארבע

אַ שיינער טאָל און שטחים אָנגעלאָדענע מיט פרוכט־ביימער טיילן־פאַנאַנדער צווישן חברון און קרית־ארבע. מיר האָבן נאָך דאָ ניט קיין רעכט צו בויען פריוואָטע געביידעס. ס׳איז פראָקלאַמירט געוואָרן אַז קרית־ארבע איז ניט חברון. די אַראָבער אָבער טראַכטן אַנדערש: זיי האָבן שוין ביים גרענעץ־צוים אויפגעבויט אַ גאַנצע שכונה מיט אַ „מעטשעט". זיי האָבן חברון „צוגערוקט" צו קרית־ארבע. ס׳זיינען אָבער נאָך פאַראַן אַ סך ליידיקע שטחים, וואָס וואַרטן מען זאָל אויף זיי בויען. ס׳איז ווירקלעך אַ טייער לאַנד — „טובה הארץ מאד מאד!" — רחבות׳דיק שיין, פרעכטיק!

און אַז דער אויבערשטער וועט בריט מאַכן אונזערע גרענעצן, ווען ס׳וועט קומען דער גרויסער טאָג פון שיבת־ציון און ס׳וועלן קומען אַהער אונזערע טויזנטער בריידער — „אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה" . . .

פארצייכנט נאך א באזוך

● צ. נאַזבורג

דער מיסטעריעזער „חטאת"*

ווען הרב ל. האָט אים געטראָפן צום ערשטן מאָל, איז ער געווען זיכער אַז דער מענטש איז אַן אמת׳ער גוי.

געווען איז עס אַזוי צו זאָגן צופעליק. הרב ל. האָט עפּעס געדאַרפט האָבן פאַר זיין אויטאָ און ווען ער איז אַריינגעגאַנגען אין קראָם האָט ער באַלד דערפילט אַז דער „גוי" ביים „קאונטער" איז באַווירקט געוואָרן פון זיין, דעם רב׳ס, אויסזען.

אין דרום־אַפריקע, בפרט אין קייפּ־טאון, איז אַ איד מיט באָרד און פּיאות אַ גרויסע זעלטנהייט, און דעם יונגן רב׳ס אויסזען האָט באַלד געצויגן זיין אויפמערזאַמקייט.

ער האָט זיך אויפגעשטעלט, צוגעגאַנגען צום רב מיט דרך ארץ און געפרעגט: „זיינט איר אַ ראַביי, אַן אמת׳ער ראַביי? אפשר קענט איר מיר געבן אַ ביסל פון אייער צייט? איך האָב מיט אייך אַ וויכטיקע זאַך צו איבערשמועסן".

הרב ל. האָט אים פאַרבעטן קומען צו אים אין שטוב אַריין, וואו ער וועט קענען מיט אים רעדן אומגעשטערט.

געקומען איז ער אין הויז אַריין אין דער באַגלייטונג פון אַ פרוי. מיר האָבן פאַר זיך דערזען אַ הויכן, שיינעם מאַן מיט בלאָנדע האָר און בלויע אויגן — אַן אמת׳ער „חטאת".

הרב ל. האָט זיי אַריינגעפירט אין אַ באַזונדער צימער און ערשט מיט עטלעכע שעה שפּעטער האָבן מיר אויסגעפונען ווער אָט דער מיסטעריעזער מענטש איז.

אַריינגייענדיק אין צימער האָט ער זיך דערפילט זייער הייס און האָט געבעטן דער־לויבעניש אויסצוטאָן דעם רעקל. ער האָט אויך פון זיך אַראָפגענומען אַ שוועריע לעדער־נעם רימען מיט אַ היפשן רעוואָלווער.

„שרעקט זיך ניט, ראַביי. דאָס ביקסל וועט ניט אויסשיסן פון זיך אַליין. איך נוץ אים בלויז ביי דער ריכטיקער געלעגנהייט".

ער האָט אויף זיך ניט געלאָזן לאַנג וואַרטן און איז באַלד אַרויסגעקומען מיט זיין „סטאָרי".

* * *

געבוירן בין איך אין אַ קליין שטעטל אין טראַנסוואַאַל. מיין מוטער איז געווען אַ אידישע טאָכטער, אָבער מיין פאָטער איז ניט געווען קיין איד, און זי האָט מיט אים אַפילו ניט געהיראַט. מיין פריע יוגנט איז געווען אַ פינצטערע. אויך מיין מוטער האָט קיין האָניק ניט געלעקט. דער טאַטע איז געווען אַ ווילדער שיכור און האָט מיין מוטער אַוועקגעוואָרפן פונקט דאַן וועו זי האָט גע־מיינט אַז זי דאַרף אים האָבן.

מיין זיידע האָט זיך געזומען צו מיין דער־ציאונג. ער איז פאָרט געווען אַ איד מיט אַביסל ג־ט אין האַרצן און געוואָלט זיין גוט צו מיר. אָבער זייענדיק אַליין אַ פראָסטער מענטש און דערצו אַ שוועער־פאַרהאָרעוועטער קבצן, האָט ער פאַר מיר קיין סך ניט געקענט אויפטאָן.

און ס׳האָט זיך אָנגעהויבן פאַר מיר אַ לעבן פון וואַנדערונגען. וואו כ׳האָב געטאָגט האָב איך ניט געענטפערט, און דאָרט וואו כ׳האָב געגעסן בין איך ניט געשלאָפן.

אונזער לאַנד איז זייער רייך, אָבער דערצו מוז מען האָבן אַביסל מזל. און דאָס האָט מיר ליידער געפעלט.

איך האָב געאַרבעט אויף אַ פאַרם, געווען אַ שטיקל אויפזעער אויף שוואַרצע, אַרויס־געהאָלפן ביי מאַשינען, אָבער אַלץ אָן גרויס הצלחה.

אָבער מער פון אַלץ האָט מיר געפעלט אַביסל וואַרעמקייט. גאָר ווינציק מענטשן

*) אַזוי רופן די אידן אין דרום אַפריקע די וויסע גויים פון האָלענדישן אָפשטאַם.

האָבן זיך אויף מיר אומגעקוקט. וועמען אינטערעסירט עס אַ אינגל אָן אַ היים, אָן אַ לייב און לעבן? ראַביי, איר קוקט מיר אויס צו זיין אַ קלוגער מענטש מיט געפיל, און איר פֿאַרשטייט מיין געוועזענע לאָגע.

פון צייט צו צייט האָב איך אָנגעטראָפן אויף מענטשן מיט אַ רחמנות־געפיל, אידישע מענטשן. אָבער אַזעלכע זיינען קיין סך ניט געווען.

אויף מיין וואַנדער־וועג איז מיר אויס־געקומען צו זיין אין אידישע סינאַגאָגעס, אָבער ערשט דאָרטן האָב איך דערפילט מיין גרויסן בראָך.

זאָגט, ראַביי, איז עס דען מיין שולד וואָס איך בין געבוירן געוואָרן „אָאוט־אָוו־וועדלאָק"? גלויבט מיר, אויך מיין אָרעמע מאַמע איז דערין ניט געווען שולדיק. אָבער די ראַבייס פון די טעמפּלען האָבן פֿאַר מיר קיין אַנדער נאָמען ווי „בעס . . ." ניט געהאַט.

זיי האָבן מיר געזאָגט, און מער ווי אייך מאָל, אַז דאָס וואָס מיין טאַטע איז געווען אַ גוי קימערט זיי אינגאַנצן ניט. מיין אומגליק איז וואָס איך בין ניט קיין לעגאַל קינד.

ווען איך בין אונטערגעוואַקסן האָב איך זיך אַליין אָן עצה געגעבן. אַ שטאַרקער יונג בין איך געווען און אויך ניט קיין פוילער, האָב איך זיך דערשלאָגן צו אַ שטיקל מערכה. כ׳האָב זיך באַקענט מיט „חברה" און צוזאַמען געגומען הנאה האָבן פון לעבן.

די חברים מיינע זיינען אַלע געווען גויים און פון אידן האָב איך זיך דערווייטערט. אָבער קיין מנוחה צווישן די גויים האָב איך ניט געפונען. אַ געפיל טיף אין האַרצן האָט מיך שטענדיק קיין רו ניט געגעבן.

איך בין שוין ניט קיין יונגערמאַן. אין מיינע פופציק יאָר האָב איך שוין אָנגעקוקט אַ וועלט. שוין געהאַט אַ סך געלט און אויך אַ סך פֿאַרלוירן. געווען פֿאַרהייראַט פֿיר מאָל, אויך מיט אַ אידיש מיידל, ס׳איז אָבער דערפון גאָרנישט געוואָרן.

ניט איין מאָל כאַפּט מיר אָן אַזאַ בענקעניש, וואָס איך קען עס ניט אויסטייטשן. און דעמאָלט ווערט מיר אַזוי ביטער, אַז איך בין גרייט אָפּצוטאָן עפּעס אַזוינס וואָס קען מיר שפּעטער פֿאַרדריסן.

ווען ס׳איז אויסגעבראָכן די מלחמה אין קאַנאַדע האָב איך זיך פֿאַרדונגען פֿאַר אַ „מערסענערי" און איך האָב געקעמפט קעגן די שוואַרצע און קעגן די בלוטיקע רויטע. פיל מאָל געשטאַנען אין סכנה, און עפּעס אַ העכערע קראַפֿט האָט מיך אויסגעהיט צו בלייבן גאַנץ. גאָר אַ פּוסטקייט אין האַרצן איז מיר געבליבן.

מיין זיידע האָט מיר געזאָגט אַז דער אידישער ג־ט פֿאַרטרייבט ניט קיינעם און ער נעמט אויף אַפֿילו די זינדיקע מיט אָפענע אַרעמס און איך האָב באַשלאָסן צו ווערן נענטער צו אידישע מענטשן.

כ׳האָב זיך באַקענט מיט אָט דער פרוי. זי איז אַ פיינע פרוי, אַ אידישע. איר פֿאָטער וויל מיר זאָלן הייראַטן אין זיין סינאַגאָגע, אָבער זיין ראַביי מאַכט מיר פילן אַז איך בין גאָרנישט. ער קוקט אויף מיר פון אויבן אַראָפּ. פון אַזאַ ראַביי וועט קיין גליקלעך לעבן ניט אַרויסקומען.

ווען איך האָב אייך דערזען, ראַביי, ביי מיר אין „סטאָר", האָט מיין האַרץ אַ צאַפּל געטאָן. איך בעט אייך, טוט מיר די געפעליקייט און ווייזט אונז דעם וועג צו אַ אידישער הייראַט, צו אַ אידיש לעבן. אפשר וועל איך דורך אייך קענען געהאָלפן ווערן.

אני לא דתי

ס׳איז געווען פרייטיק צו נאַכט אין קייפטאון און מיר האָבן זיך געזעצט צו דער שבת׳דיקער סעודה אין הויז פון הרב פ. און זיין חשוב׳ע פרוי.

ווי דער סדר איז, זיינען אַריינגעקומען אַ גרופּע סטודענטן וואָס זוכן די נאָענטשאַפט פון אַ פריינטלעכער און היימישער סביבה. דאָס געשפּרעך ביים טיש איז, פאַרשטייט זיך, געווען אין ענגליש, אָבער איינער פון די יונגע מענטשן האָט אויך געריידט אַ גוטן העברעאיש.

מ׳האָט געשמועסט וועגן פאַרשידענע זאַכן, בעיקר וועגן אידישן לעבן. די חברה האָבן זיך געפילט גוט און אייניקע האָבן געשטעלט פראַגן וואָס האָבן געוויזן זייער אינטערעס אין עכטער אידישקייט.

אַן אויסנאַם איז געווען דער העברעאיש־ריידנדיקער. ער האָט מודיע געווען מיט אַן אומצווייפלטיקן טאָן: „אני לא דתי" (איך בין ניט רעליגיעז).

דער יונגערמאַן האָט מיך שטאַרק פאַרינטערעסירט. מיר האָבן שוין אַ כלל: ווען עמעצער שלאָגט זיך אָן מיט אַ „סטעיטמענט" אַז ער איז ניט־פרום, זאָלסטו וויסן, אַז עפּעס מאַטערט אים.

זיין אידישער נאָמען איז אהרן. זיין פאָטער איז געווען דער הויפּט פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין אַ געוויסער מדינה אין אַפריקע. מיט אַן אַכט יאָר צוריק האָט די משפּחה עולה געווען קיין ארץ־ישראל, וואו אהרן האָט שטודירט און איז מיט דער צייט געוואָרן אַן עסקן צווישן סטודענטן. איצט

איז ער געקומען קיין דרום־אַפריקע צו רעקרוטירן יונגע עולים אין הייליקן לאַנד.

די סעודה האָט זיך פאַרצויגן שפּעט אין דער נאַכט. די סטודענטן האָבן ניט געהאַט קיין חשק צו פאַרלאָזן די אָנגענעמע סביבה.

אויף צו־מאָרגנס איז געווען אַ קידוש אין דער ליובאַוויטשער שול, און די יונגע חברה־לייט זיינען ווידער געקומען. אַביסל משקה האָט לייכטער געמאַכט די געמיטער און ס׳האָט זיך אַנטוויקלט אַ לעבעדיקער שמועס.

אָבער אהרן האָט נאָכאַמאָל קלאָר געזאָגט: „אני לא דתי". און דאָס האָט ווידער אַמאָל פאַר מיר באַשטעטיקט, אַז אים ציט צו עכטער אידישקייט.

אויך דער קידוש האָט זיך לאַנג פאַרצויגן און מען איז זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען אין אַ געהויבענער שטימונג.

מיט עטלעכע טעג שפּעטער זיינען די יונגע רבנים ל. און פ. געפאָרן אין זייערע אויטאָס צו אַ באַגעגעניש מיט אידישע סטודענטן אויפן שטאָטישן אוניווערסיטעט, און אויפן וועג האָבן זיי אַרויפגענומען אַ אידישן סטודענט און אַ אידישע סטודענטין.

דאָס מיידל האָט דערציילט הרב פ., אַז דער סטודענט וואָס פאָרט אין דער מאַשין מיט הרב ל. איז אַ אידישער בחור וואָס האָט זיך ניט לאַנג צוריק, ר״ל, גע׳שמד׳ט. דערצו איז ער געוואָרן אַ פרעדיקער פאַר קריסטנטום.

זי האָט אויך דערציילט אַ מערקווירדיקע זאַך. דעם פאַרגאַנגענעם אָוונט האָט דער משומד צוזאַמענגענומען אַ גרופּע סטודענטן מיטן צוועק זיי צו באַקערן צום קריסטנטום, רחמנא ליצלן. אָבער אין מיטן דערינען איז אַריינגעקומען אהרן (דער „לא דתי") און האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויפן משומד מיט מורא׳דיקע גוואַלדן, אַז ער וועט בשום אופן ניט דערלאָזן אַז אַ אידישער בחור זאָל פרעדיקן אַ פרעמדן גלויבן.

וויפל דער מומר האָט זיך געבעטן, אַז אהרן זאָל אים לאָזן צו רו, האָט ניט גע־האָלפן. דער פאַרפירטער יונג האָט געמוזט צוזאָגן אַז ער וועט זיך באַגעגענען מיט די ליובאַוויטשער שליחים און הערן וואָס זיי האָבן צו זאָגן.

אין דער צווייטער אויטאָ האָט דער סטודענט (דער משומד) דערציילט הרב ל., אַז ער האָט באמת כלל ניט געהאַט אין זינען צו טרעפן זיך מיט די ליובאַוויטשער, אָבער ער זעט איצט אין דער באַגעגעניש אַ סימן פון השגחה פרטית. ער האָט די צוויי ווערטער „השגחה פרטית" אַרויסגערעדט אין העברעאיש. ער האָט צוגעגעבן אַז ער האָט אַמאָל געלערנט אין אַ ישיבה אין ענגלאַנד.

ער האָט געבעטן הרב ל. זאָל אים אויפ־נעמען אין זיין אָפּיס אין אוניווערסיטעט. ער וויל הערן זיין מיינונג וועגן ענינים וואָס רירן אים שטאַרק אָן.

די באַגעגעניש איז טאַקע אַראַנזשירט געוואָרן, אָבער מיטן תנאי, אַז דער פאַר־פירטער בחור זאָל אויסהערן וואָס די ליובאַ־וויטשער האָבן צו זאָגן, ניט פּרובירנדיק צו באַווייזן, אַז זיין שוידערלעכער וועג איז דער ריכטיקער. די באַגעגעניש האָט געפירט צו אַ צווייטער, און דער חברה־מאַן פּראָווט זיך שוין אָפּטרייסלען פון דער פּאַסקודנער בלאָטע.

מיט געציילטע טעג שפּעטער זיינען מיר געוואָרן אויף אונזער וועג קיין יאַהאַניסבורג, און אהרן, וואָס איז געפאָרן מיט אונז, האָט געבעטן אַן אַדרעס אין כפר חב״ד: ער ווייל, זאָגט ער, ברענגען אַ גרופּע פון פערציק סטודענטן אויף אַ שבת אין כפר חב״ד. ער מיינט אַז ס׳וועט זיין זייער אינטערעסאַנט.

צו דער סעודה פון שבת אָוונט זיינען מיר געוואָרן ביי הרב והרבנית ג. וואו ס׳האָט זיך פאַרזאַמלט אַ שיינער עולם און אויך אהרן איז דאָרט געוואָרן.

פאַר קידוש האָט ער געבעטן מ׳זאָל אים לאָזן מאַכן אַליין קידוש. ער האָט זיך אויך געוואַשן צום עסן און געבענטשט ברכת המזון.

אין דער פרי נאָכן דאָוונען איז געוואָרן אַ גרויסער קידוש אין דער פרעכטיקער ליובאַ־וויטשער שול פון יאָהאַניסבורג. ס׳איז געוואָרן אַ גרויסער עולם און הרב ל., דער מרא דאתרא, האָט געזאָגט דברי תורה און ס׳איז געוואָרן אַן אמת׳ע חסידישע מסיבה.

און ווער, מיינט איר, איז געקומען אין מיטן קידוש? אהרן דער העברעאיש־רייזנדיקער. און געבראַכט האָט ער מיט זיך אַ צאָל סטודענטן. ער וויל זיי באַקענען מיט די חסידים, האָט ער געזאָגט.

ערשט איצט האָט מען געמומען אַ רעכטע ביסל משקה און אויך אהרן האָט געוואָרעט. און געוואָרעט האָט ער מיט אַ קאָך. מיר האָבן פון זיינע רייד קלאָר געהערט וואָס מיינט „אני לא דתי".

ר׳ חיים קען ניט נאַרן

(אַ שילדערונג פון אַ חסידישן איד פון אַמאָל)

● ה. מאניעווסקי

ר׳ חיים איז געזעסן ביים קרומלעכן טיש און געשלונגען מיט הייסע אויגן די פערלדיק־געשריבענע אותיות׳לעך פונעם „ביכל״ חסידות. ער האָט ניט געזען דעם חושך וואָס איז דאָ געהאַנגען אויף די וועגנט פון אַרעמען חדר, ניט געמערקט אַפילו דעם שמאָלן ליכט־פּאַס, וואָס האָט זיך דאָ קוים „דורכ־געריסן״ דורכן קליינעם פענסטערל פונעם זומערדיקן דרויסן. פאַר זיינע אויגן האָבן זיך די קליינינקע שוואַרצינקע אותיות צע־גאָסן אין גרויסע ליכטיקע וועלטן, אין אַ ליכט פון „אצילות״ . . . אין אַן אומענדלעך, אין־סוף ליכט . . . זיין גרויסער ווייסער שטערן האָט זיך געקנייטשט אין דביקות־דיקער פאַרטראָגנקייט, אונטערשאָקלענדיק זיך פאַמעלעך־פאַמעלעך, ווי דורך אַן אינערלעכן געזאַנג־ריטעם, און אַ נחת׳דיק „וואָלקנדל״ האָט זיך געצויגן פון אונטער די געדיכטע ברעמען ביז צו די שפּיצן פון דער געדיכטער ברוינער באַרד.

אין פאַרטיפטקייט האָט ר׳ חיים אַלעמאָל געלערנט בלויז מיט די אינעוויניקסטע חושים, בלויז מיט מוח און האַרץ, און זייערע ברויזיקע „קולות״ האָט ער געהערט דווקא אין דער אַרומיקער שטילקייט. געשטערט האָט אים נאָר דאָס קריצעניש פון אַ הונגעריקער „מיאוסקייט״ (אַ מויז), וואָס האָט אין אַ פינסטערן ווינקל־לאָך געגומען עפּעס גריזשען מיט זלידנער עקשנות — און איז אַפילו ניט „נתפּעל״ געוואָרן דערפון, וואָס ר׳ חיים האָט אין זיין פאַרטראָגנקייט עטלעכע מאָל אַ מאָך געטאָן מיט דער האַנט מיט אַ רוגזה׳דיקן שמייכל און געמורמלט: „נו, נו, זיי ניט מבלבל, זיי ניט מבלבל...״

ר׳ חיים האָט זיך „צעטשוכעט״ ערשט דעמאָלט, וועז עמעצער האָט האַסטיק אַנגעקלאַפּט אין טיר; און אייִדער ר׳ חיים האָט באַוויזן צו ענטפערן האָט זיך אין חדר׳ל אַריינגעזעמט שכנא „דער זייגער״. מען האָט אים אַזוי געזוכט דערפאַר וויל ער פלעגט יעדע ווייל אַרויסשלעפּן דעם גרויסן „ציבעלע״־זייגער פון בוזעם־קעשענע, זיך איינקוקן אין אים און אויסרופן: „או־וואַ, אַזוי שפּעט!״ — כאָטש נייגעריקע לייט האָבן פאַרזיכערט, אַז די וויזערס פונעם זייגער שטייען סייוויי תמיד אויף איין אַרט.

שכנא האָט אַ בלאָז געטאָן דורך זיינע געדיכטע וואָנצעס, גלייך ווי ער וואָלט דורכדעם געפּרואווט צעבלאָזן די געדיכטע אַרעמקייט, די פינסטערע טונקלקייט אַרום — און באַלד איז דאָס חדר׳ל פול געוואָרן

מיט שכנא׳ס רייד, ווי ער וואלט געהאלטן אין מיטן אַ געדיכטן שמועס:

— זייער אַ נויטיקער ענין, בין איך טאקע געלאפן אהער אַ פארסאפעטער. אַז מ׳מוז, מוז מען. און איר, ר׳ חיים, אַ לעבן אויף אייך, זיצט ווי אלעמאל ביי די קליינינקע אותיות, זיצט איר. אר־וואַ־וואַ . . . נו, ס׳איז שוין טאקע שפעט. כ׳אייל זייער — איז, ר׳ חיים, צום ענין! די מעשה איז פשוט. אייער בן־יקיר, כ׳מיין טאקע יעקעלען, אייער בן־יחיד, מיין איך. ער איז דאך קיין עין־הרע אַ צאצקע־שבצאצקעס. עפעס שייך זאגן: יעקעלע ר׳ חיימ׳ס! ער איז ווערט אַ גאלדענעם שידוך — און דאס מיין איך טאקע . . .

— איר האט אַ שידוך פאר יעקעלען?

— שוין איינמאל אַ שידוך! שייך זאגן. ס׳איז תורה וגדולה און עשירות אלץ צו־דערזאמען, וואס וואלט געקלעקט, אויסער זיין שאדן, פאר מיר מיט נאך עטלעכע מנינים אידן. היינט די מדוברת אליין — מיין פלוגית׳טע זאגט, אַז איר חכמה, גוטסקייט און איר אויסזען, איז ניט שייך זאגן. איר ווייסט שוין וועמען כ׳מיין? ר׳ שמעלקע לוריע בכבודו ובעצמו!

ר׳ חיים האט אַ שמייכל געטאן, ארויפ־געלייגט דאס נאזטיכל אויפן ספר און עס פארמאכט געלאסן. ער האט אַ הוסטל געטאן:

— איז ווי איז עס אייך, ר׳ שכנא, איינ־געפאלן אזאַ געדאנק? כ׳מיין, ווי קומען מיר צו אזאַ גדלות? ר׳ שמעלקע איז ב״ה אַן עושר, אַ למדן, אַ מיוחס . . .

שכנא האט זיך אַ כאַפּ געטאן און זיך פונאנדערגעבלאזן דורך די וואנצעס מיט אימפעט: — פפו־פפו, וואס הייסט, ווי איז מיר איינגעפאלן דער געדאנק? אזוי האלט איר מיך — כ׳פארשטיי ניט וואר־איין, וואר־אויס? — ער האט האסטיק אַ שלעפּ געטאן דעם זייגער פון קעשענע: — או־וואַ, אַ מין שפעטקייט! . . . נאר אַז מ׳מוז, מוז מען. דער געדאנק איז גאר פשוט. ר׳ לוריע מיט זיין כל מיני גדלות מעג זיך פילן גליקלעך צו נעמען אַ חתן ווי יעקעלע ר׳ חיימ׳ס, שייך זאגן . . .

ר׳ חיים האט אנגעכמורעט זיין שטערן און צונויפגערוקט די ברעמען מיט אַ שארפן קנייטש צווישן זיי:

— נו, ס׳איז סתם געדעדט, אין דער וועלט אריין! און איר מעגט געדענקען, ר׳ שכנא, אַז ר׳ שמעלקע איז אויך ווייט, גאר ווייט פון אַ נאר — איז ווי פאלט אייך איין?

— אַי, ר׳ חיים, כ׳טאר אייך טאקע ניט זאגן, ס׳איז ניט מעשה שדכן, אבער אַז איר צווינגט מיך, איז דאך ניט שייך! דאס איז ניט גאר אינגאנצן מיין אייגענע המצאה; און אַז מ׳רעדט שוין, איז לאמיך אייך מגלה זיין אַ סוד: ס׳איז אינגאנצן ניט מיין גע־דאנק! און אַז איר׳ט מיר מוחל זיין און זיך מאכן כלא־ידע, וועל איך אייך גאר זאגן, אַז ר׳ לוריע אליין האט מיך געבעטן ריידן דעם ענין, שטארק געבעטן, הייסט עס. ער חלש׳ט האבן יעקעלען פאר אַן איידעם און דעם חסיד ר׳ חיים פאר אַ מחותן, חלש׳ט ער!

אַן אויפגעהיצטער האט זיך שכנא „דער זייגער״ אַ הויב געטאן פון ארט אזוי, אַז די שטול איז געפאלן מיט אַ הילכיקן טראך אין ווינקל אריין — און פון אונטער דער־בייאיקן ספרים־שאנק האט די צעשראקענע „מיאוסקייט״ פלינק אַ לויף געטאן און איז פארשוואונדן אונטער דער „כארטשאווקע״ אין צווייטן ווינקל. שכנא האט געשפאנט אין אַ קרייז אַרום קרומן טישל און געריידט:

— און ער איז גרייט צו געבן נדן, איז ער גרייט · און קעסט אויף, אויף . . . לעולם ועד! און ער וואלט געווען מוכן צו פאר־בעסערן אייער מערכה . . .

צום ערשטן מאל האט זיך געהערט אַ רוגזה־טאן אין ר׳ חיימ׳ס רייד:

— פע, וואס פארא דיבורים, ר׳ שכנא! אויב עמעצן געפעלט ניט מיין מערכה — איז דאס זיין ענין. מיר ב״ה געפעלט מיין גשמיות׳דיקע מערכה . . . אזוי פארגרעבט בין איך, אַז מיר זאל פעלן אַ שטיקל בולקע מיט פוטער, צי מי יודע וואס? כ׳בעט אייך, ר׳ שכנא, מאכט ניט קיין גערייד דערפון!

— אוודאי, אוודאי, ר׳ חיים — בלא־נדר, בלא־שבועה, מער קיין וואָרט ניט! . . . שייך זאגן, אַ מערכה, מילא, נו. שוין אזוי שפעט! אבער וועגן עצם ענין, קומט דאך אויס, זייט איר געוויס מסכים?

ר׳ חיים האט ווידער פארקנייטשט זיין גרויסן, לויטערן שטערן, זיך פארטראכט און געדעדט שטיל:

— עפעס איז דער ענין ניט פארשטאנדיק . . . מ׳דארף נאך דאַ מברר זיין, מ׳דארף קלאר מאכן אייניקע ענינים.

— וואס, ר׳ חיים, ביי אייך איז אַ ספק, צי איך זאג דעם פולן אמת? איז ווילט איר דאס הערן פון ר׳ לוריען אליין? אדרבא ואדרבא, אט גיי איך שוין זאגן ר׳ לוריען און איר׳ט הערן וואס ער אליין זאגט. פפו־פפו . . . — שכנא האט זיך צעפיכטיעט, זיך אוועקגעלאזט צו דער טיר מיט דעם „ציבעלע״־זייגער אין האנט. ער האט שוין

ניט געהערט ר׳ חיימ׳ס שטילע און סייווי אומפאַרשטענדלעכע ווערטער. וועלכע האָבן זיך איינגעזאַפט אין דער ראַפּטומדיקער שטילקייט, וואָס האָט זיך ווידער פאַראיניקט מיטן חושך־נעפּל אין חדר׳ל.

ב.

די גאַנצע צייט פון שכנא׳ס שמועס מיט ר׳ חיימ׳ן, איז לאה־רבקה, יעקעלעס מאַמע, געשטאַנען הינטערן טיר און זיך צוגעהערט מיט גרויס האַרץ־קלאַפּעניש. אַן אויסגע־האַרעוועטע, מיט אַן אויסגעלייטערט געזיכט — אי פון העלפן איר מאַן אין דער בידנער פרנסה, אי פונעם ניט־פאַרגינען זיך דעם געוואַלדיקן נחת צו הערן כסדר דעם געשמאַקן דביקות־ניגונדל פון איר מאַנס לערנען און דאַוונען, און אי דעם הילכיקן זיסן קול פון יעקעלעס לערנען אין די שפּעטע נעכט־שעה׳ן. האָט אויך לאה־רבקה זיך קיינמאָל ניט באַקלאָגט אויף איר מערכה. און דאָך האָט דאָס האַרץ געצאַפּלט פון פרייד ביים הערן ווען אַזאַ וואָזשנעם שידוך. איר אַרט ניט אזוי וואָס איר יעקעלע האָט ניט קיין גאַנצע שיך, וואָס זיין איבערגעניצעוועט מלבוש איז מלא־לאַטעס. אָבער אַ בעסער ביסן, טאַקע אַ שטיקעלע פוטער, אַן אייַ, אַ שטיקעלע עוף וואָלט אסור געשאַדט צו דער בלייכקייט פון זיין שיין פנים, צום אויסגעדאַרטן גוף. עס האָט איר דעריבער היפש פאַרדראָסן, פאַרוואָס איר חיים האָט אזוי מאָדנע און קאַלט געענטפערט דעם שדכן, כאָטש זי האָט גוט געקענט זיינע דרכים. און ווער ווייס? אָט דער שכנא קען אַמאָל ברענגען אַהער, אין זייערע פינסטערע דלות־צימערלעך, טאַקע ר׳ שמעלקע לוריען אַליין? אַ דראָזש האָט איר אָנגעכאַפּט ביים געדאַנק — און זי איז אַריין אינעם חדר׳ל, וואו ר׳ חיים איז שוין ווידער געזעסן ביים אָפענעם „ביכל״ חסידות, אָבער זיינע אויגן האָבן איצט ווי געבלאָנדזשעט צווישן די לאַנגע האַלב־קיילעכדיקע שורות.

— וואָס ווערט זיין, חיים?

— ס׳ווערט זיין פונקט ווי דער אויבערשטער וויל! ס׳ווערט זיין גוט בע״ה.

— אָבער, חיים, כ׳פאַרשטיי ניט, וואָס פאַראַ ענטפער דו האָסט אים געגעבן? פאַר־וואָס זאָלסטו ניט מסכים זיין אויפן שידוך? וואָס, דיר געפעלט עס ניט?

ר׳ חיים האָט ווידער פאַרמאַכט דעם ספר מיטן טיכל צווישן די בלעטער:

— חס־ושלום, פאַרקערט, אַוודאי איז עס אַ פיינע זאַך, גאָר אַ וואָזשנער ענין. אָבער טאַקע דערפאַר איז מיר דאָ ניט קלאָר. מ׳טאָר אַ אידן ניט נאָרן אין האַנדל, אין דיני ממונות און אַוודאי ניט אין עניני נפשות. דאַרף ר׳ שמעלקע וויסן דעם אמת?

— וואָס פאַר אַן אמת? — האָט רבקה־לאה געפערעגט.

— ער קען דאָך מיינען, אַז חיים איז נאָר אַ קבצן אין גשמיות — מוז ער וויסן אַז אין רוחניות, אין תורה וחסידות פעלט אים אַ סך, אַ סך מער, השם ירחם! ווער־ווער, דו ווייסט דאָך געוויס דעם אמת, ווער איך בין . . .

לאה־רבקה האָט קוים געקענט איינהאַלטן דעם שמייכל אין די אויגן, ווייל חיימ׳ס פנים איז געוואָרן פול מיט צעבראָכנקייט. האָט זי ערנסט געזאָגט:

— אויב אַפילו ווי דו זאָגסט, אָבער ר׳ שמעלקען געפעלט אונזער יעקעלע און ער איז דאָך אַ טייער קינד, אַ גרויסער ירא־שמים, אַ חסידישער, מיט אַ טייער קאָפּ דערצו! ער איז אַ קלוגער אויך.

— יע? — האָט ר׳ חיימ׳ס ערנסט פנים אַ לויכט געטאָן — דו האַלסט טאַקע אַזוי? ווייל איך ביי זיך טראַכט אַז אפשר קוק איך אויף אים מיט משוחדיקע, פאַרבלענדטע אויגן. אָבער דער עיקר איז . . .

ווידער האָט עמעצער האַסטיק געקלאַפּט אין טיר. שכנא האָט זיך ווידער אַריינגעטראָגן מיט אָנגעבלאָזענע וואָנצעס און מיט אַ צעשוויצט, גלאַנציק פנים:

— כ׳מיין ר׳ חיים, ס׳אַ מעשה־פלא! כ׳האָב פונקט אָנגעטראָפן ר׳ לוריע אין גאַס, ספּור־ספּו! כ׳זע קלאָר אַז ס׳איז אַ זיווג מן השמים, איז עס. ער וועט טאַקע דאָ אַהער קומען פאַרנאַכט און מסתמא ריידן תכלית. או־וואַ. ס׳איז שוין טאַקע שפּעטלעך — שכנא האָט זיך געזעצט אויפן בענקל און געגומען אַרויס־ציען זיין „ציבעלע״־זייגער.

רבקה־לאה האָט זיך געכאַפּט פאַרן קאָפּ:

— אוי, ר׳ שמעלקע קומט צו אונז אין שטוב! מ׳דאַרף דאָך עפּעס צוגרייטן! מ׳דאַרף, מ׳דאַרף . . .

— שאַ, שאַ, מ׳דאַרף ניט מאַכן קיין גע־רודער! ער וועט קומען, וועט ער זיין אַ גוטער גאַסט ביי אונז אָט ווי מיר זיינען און מיט וואָס מיר האָבן — האָט ר׳ חיים אַ זאָג געטאָן צום ווייב.

ער האָט זיך אַ קער געטאָן צו שכנאַן:

— זאָגט מיר, ר׳ שכנא, האָט ר׳ שמעלקע

געזען יעקעלען? כ׳מיין ער האָט אים נאָר געזען זיצנדיק ביים לערנען, אַדער ער האָט אים אויך געזען עטלעכע מאָל, סתם אַזוי, גייענדיק אין גאַס?

— נו, פּטור! ווייסעך וואָס, ר׳ חיים! געווויס קען ר׳ לוריע אייער יעקעלען — און ווער קען עס ניט אָט די טייערע כלי, קיין עין הרע! עפּעס אַ קליניקייט יעקעלע ר׳ חיימ׳ס! טאָ וואָס רעדט איר עפּעס — יעקעלע אין גאַס, סתם אַזוי? פּפּו־פּפּו . . . ווען זיצט עס ניט אייער יעקעלע ביי דער גמרא, אַ לעבן אויף אייך!

רבקה־לאה האָט באַמערקט, אַז איר מאַן וויל עפּעס זאָגן און האַלט זיך אָפּ, און עס האָט איר באַלד אַ בליץ געטאָן אין מוח: „אוי, כ׳פֿאַרשטיי וואוהין ער צילט". האָט זי ניט ווי מיט איר קול אַ רוף געטאָן:

— חיים, וואָס ווילסטו? פֿאַרוואָס מאַכסטו זיך און אונז אַלעמען אַזוי שווער?

— אַ־יאָ, כ׳לעבן, די באַלעבאָסטע איז געוואָרן. אַז ר׳ חיים איז נאָר פֿאַרטראָגן אין וויטע עולמות. אָבער אַז מ׳מוז, מוז מען. דאָ האָנדלט זיך וועגן תּכלית, וועגן אַ גאָלדענעם שידוך. שייך זאָגן, עפּעס אַ שידוך! נו, איז יאָ, אָלץ וועט שוין איצט אי״ה גיין ווי געשמירט. און איך מוז שוין הילוכ׳ן, ס׳איז גוט שפּעט, או־וא, גוט שפּעט! — ער האָט מיט ביידע הענט אַ כאַפּ געטאָן דעם זייגער: — איז האָט מיר שוין אַ גוטינקן . . .

ג.

רבקה־לאה האָט שוין מער קיין מינוט ניט געהאַט צו ריידן מיטן מאַן. זי האָט געוואָלשן דעם דיל, געדעקט דעם טיש מיטן אייניקן שבת־טישטעך, חמצ׳דיק געמאַכט די פּסח׳דיקע וואַזע, געלאָפן קויפן אַביסל פּירות, אויסגעשייערט דעם אַלטינקן סאַמאָווער, און נאָך און נאָך אַזעטיקע ענינים — בעת ר׳ חיים האָט איר מיט אַ שמייכל געפּראוועט באַראָיקן:

— מילא, מה רעש! דו מוזט זיך ניט אויסשלאָגן פון די כוחות צוליב דעם. אדרבא, ס׳איז גאָר ניט כדאי צו מאַכן אַזויפיל אַנשטעל; זאָל ר׳ שמעלקע זען ווי די זאַך איז באמת . . .

אָבער פונדעסטוועגן האָט אויך ר׳ חיים אַליין אַנגעטאָן דעם אָפּגעקראָכענעם שבת־דיקן חתונה־סורדוט, געבעטן ביי רבקה־לאה אַ ריין נאָזטיכל און אַפּילו זיך אויסגעגלעטט די בריסטע באָרד. געפּראוועט האָט ער ווידער זיך פֿאַרטיפן אינעם „ביכל" חסידות, אָבער ס׳איז אים אַנגעקומען שווערלעך. עס האָט ניט קיין סך געהאָלפן וואָס ער האָט זיך אין גענאַנק גוט „אויסגעשייגעצט" פֿאַר זיין קליינקעפּלדיקייט. ער האָט אויפגעמישט דעם גרויסן ראש־השנה׳דיקן מאמר, וואָס פלעגט אים שטאַרק אַ צופּ טאָן ביים האַרץ — ער פלעגט אים תמיד לערנען בעת זיין געמיט איז געווען געפּאַלן. און ווען דער מאמר האָט אים אַנגעהויבן דערנעמען — האָט זיך געהערט אַ פּאַמעלעכדיקער קלאַפּ אין טיר.

ר׳ שמעלקע לוריע איז אַריין מיט אַ גע־לאַסנקייט, מיט אַ פּשוטקייט פון אַ קלוגן לומדישן נגיד, וואָס וויס ווי צו פֿאַרבאַרגן אין זיך דעם חידוש פון דער גרויסער אַרעמקייט אַרום אים. זיי האָבן זיך געזעצט און זיך היימיש פֿאַרפלאָכטן אין אַ לומדישן און חסידישן שמועס. אַז רבקה־לאה איז אַריין מיטן „כיבוד", האָט ר׳ שמעלקע צוגעפּירט דאָס געריידט צום ענין:

— ר׳ חיים, ס׳וועט זיין פון מיין זייט אַן עוולה, ווען כ׳וועל מיט אייך ניט ריידן דברים כהווייתן, צום תוך. אייער יעקעלע געפּעלט מיר, מיר און מיינע בני־בית. דאָס וויסט איר עס שוין מסתמא פון שכנא׳ן. און ער געפּעלט אונז גוט גענוג, אַז מיר זאָלן אים וועלן האָבן אַלס קינד אויך פון אונזער משפּחה. איך האָב אָבער פון שכנא׳ס אַנגע־וואָרפענע ווערטער באַנומען, אַז איר, ר׳ חיים, קוועלט זיך צוליב עפּעס, וואָס איר ווילט קלאָר מאַכן. איז, אדרבא, ר׳ חיים, געווויס וועט איר מיט מיר אויך זיין אָפּן־האַרציק. איז עס עפּעס אין דיני ממונות? אַדער אפשר אין עניני יוחסין? — האָט ר׳ שמעלקע צוגעשמייכלט, ווייל די גאַנצע שטאָט האָט געוואוסט דעם שיינעם יחוס פון די לוריעס.

— דיני ממונות? — האָט ר׳ חיים פֿאַר־קנייטשט דעם שטערן — חס ושלום! ניט כ׳האָב געריידט וועגן דעם און ניט געטראַכט וועגן דעם. וועגן אייער יחוס־אבות איז ניט שייך צו ריידן. נו, און וועגן מיין יחוס אבות — קען איך גאָרניט זאָגן. אָבער פון דער מוטערס זייט איז אויך יעקעלע אַ מיוחס. נאָר וואָס דען, ס׳האָנדלט זיך וועגן „יחוס עצמו". לאָמיך אייך זאָגן פשוט, אָן ענייות: ביז דער איצטיקער מינוט איז יעקעלעס פּאַטער געבליבן אַ פּוסטע כלי, אַ גראָבער חומר — דאָס ביסעלע תורה און חסידות האָט ניט געריכט, ניט ג׳פּועל׳ט. השם ירחם! זייט איר מסכים צו האָבן אַזאַ מחותן?

— אויב איר זייט מסכים צו האָבן מיך פֿאַר אַ מחותן, זיינען מיר קוויט! — האָט ר׳ שמעלקעס אויגן געפּינקלט מיט אייני־געהאַלטענער פּרייד.

— נו, און מיין יעקעלען קענט איר גוט?
— אַוודאי קען איך אים! אויך מיין טאַכטער האָט אים געזען.

ר׳ חיים האָט געזומען ריידן מיט אַ פּאַר־לעגנהייט־טאָן:

— כ׳וואָלט וועלן איר זאָלט יעקעלען איצט, דאָ באַלד, זען. פּאַראַן זאָכן, וואָס מ׳קען ניט אַרויסברענגען אין וועלטער. ס׳איז ניט גרינג און ניט אמת׳דיק. רבקה־לאה, איז יעקעלע דאָ? זיי זשע מוחל, רוף אים אַריין.

— צוליב וואָס? — האָט ר׳ שמעלקע מיט חידוש אויסגערופן.

— חיים, נאָך וואָס? — האָט רבקה־לאה אַ זאָג געטאָן מיט ציטער. זי איז אַבער אַוועק רופן דעם זון, און אין צימער איז אויף אַ ווייל געווען אומהיימלעך שטיל.

יעקעלעס בלייך פּנים האָט זיך צעריטלט ביים אַריינקומען, און זיינע גרויסע סאַמעטענע אויגן האָבן ניט געוואוסט וואו צו קוקן.

— זון מיינער — האָט ר׳ חיים געזאָגט אי מיט האַרץ און אי מיט אַ באַפעלערישקייט — גיי זיך אַדורך איבערן חדר׳ל, אָט אַזוי, פּשוט, אַהין און צוריק . . .

— חיים, וואָס טוסטו? חיים, געוואָלד, ביזט דאָך אַ טאַטע! — האָט רבקה־לאה אַ געשריי געטאָן און זיך אָנגעכאַפּט מיט די הענט ביים קאָפּ.

— ר׳ חיים, וואָס איז מיט אייך? — האָט ר׳ שמעלקע אַ הילך געטאָן מיט אויפגעריסענע אויגן.

יעקעלעס פּנים איז געוואָרן בלייך. ער האָט אַבער זיך גוט באַהערשט, אַ טיפּן בליק געטאָן אין טאַטנס אויגן און געזאָגט:

— טאַטע, וואָס מיינסטו? ווי זאָל איך גיין?

— יע, יעקעלע, כ׳מיין זאָלסט זיך דורכגיין אָט אַזוי ווי דו ביסט געגאַנגען איידער כ׳האָב דיך געלערנט גיין אַנדערש . . . כ׳וויל ר׳ שמעלקע זאָל זען ווי דו גייסט מיט אַן אמת.

יעקעלע האָט ניט אַראָפּגענומען די אויפּ־געהיצטע אויגן פון טאַטן: „טאַטע, כ׳פּאַר־שטיי . . .״ און ער האָט געזומען שפּאַנען פּאַמעלעך, פּאַמעלעך, אונטערהינקענדיק אויף אַ פּוס; ער איז צוויי מאָל פּאַרבייגעגאַנגען ר׳ שמעלקען און דערנאָך פּונקט אַזוי פּאַמעלעך זיך אַרויסגעשאָרט פון חדר׳ל.

ר׳ שמעלקע איז געווען געפּלעפּט.

— ר׳ חיים, זאָגט זשע מיר, ווי קען אַזאַ גרויסער הייסער חסיד אַרויסווייזן אַזאַ, אַזאַ . . . נו, זייט איר ר׳ חיים, אויך אַ בטלן, זאָלט איר מיר מוחל זיין. ניט נאָר איך, אויך מיין טאַכטער ווייסן גאַנץ גוט וועגן יעקעלעס הילוך. און איך זאָג אייך קלאָר: מיר האָבן זיך אין יעקעלען ניט געגאָרט!

— אַזוי, אַזוי! — האָט ר׳ חיים אויס־געפּרופן מיט צעשטראָלטע בליקן — איר האָט געוואוסט? איז זייט זשע מיר מוחל . . . כ׳מיין, רבקה־לאה, האָב אויף מיר קיין פּאַריבל ניט. ס׳איז מיר געווען שווער דאָס צו טאָן, גלויב מיר, זייער שווער — אָבער נאָך שווערער איז עמעצן אָפּצונאָרן. מיין יעקעלע וועט מיר פּאַרשטיין . . . נו, ר׳ שמעלקע, וואָס האָב איך אייך געזאָגט וועגן יעקעלע׳ס טאָטן? האָט אים חסידות אידעלער געמאַכט, קליגער געמאַכט? נאָר אויב איר ווילט נאָך אַלץ מיין יעקעלען פּאַר אַן איידעם און מיך פּאַר אַ מחותן — בין איך מסכים בשמחה ובטוב לבב . . .

— נו, איז מזל־טוב, מזל־טוב!

נס אונאַנדא / סוף פון זייט יד

אַ זין, ערשט דעמאָלט ווירקט דער נס אויף אַ לאַנגער צייט אין דער בריאה. אַ נס — שרייבט דער מהר״ל — זיין ווירקונג איז ניט בלויז אַ צייטווייליקע דערשיינונג פּאַר דעם מאָמענט, וואָס נויטיקט זיך אין אַ נס; זיין רושם בלייבט, ווירקט, אויך שפּעטער אויף אויסערגעווינלעכע אופנים, אויב ער רופט אַרויס אַ שירה־געזאַנג, אויב די מענטשן, ווייטע און נאָענטע, שרייען אויס מיט אַלע כוחות: ה׳ ימלוך לעולם ועד! אויב אַזעלכע קלאַנגען קלינגען אָפּ אין אונזערע מחנות, דעמאָלט ווייסן מיר, אַז אַ נס איז פּאַרגעקומען און אַלע ווערן באַהערשט מיט דעם נס־התלהבות.

פריין 75 סענס

די אידישע היים

אדר־ניסן תשכ"ו, באנד 18, נומער 4, (71)

קאורנסיל נשי ובנות חב"ד
770 איסטערן פארקווייי ברוקלין, נ. י.

אדר־ניסן תשכ"ו, באנד 18, נומער 4 (71)
קאורנסיל נשי ובנות חב"ד
770 איסטערן פארקווייי ברוקלין נ.י.

די אידישע היים

פערטל יאָר שריפט

ניסן, ה׳תשל״ז באַנד 18, נומ. 4 (71)

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

אינהאַלט

— צום יום הבחיר י״א ניסן —
יום הולדת פון כ״ק אדמו״ר שליט״א

כל השביעין חביבין — י. דובראווסקי . . . א

דער כח פון יחידה — הרב יואל כהן . . . . ח

משה און דער דור פון מדבר — צבי יאיר . . יב

די היינטיקע „אנשי חיל״ — ה. חסידאָוו . . יג

אַ בריוו דורך „לופט פאָסט״ געשיקט . . . . טז

דער מוטערס לערע — הרב א. שוויי . . . יט

ניסן — דער „ראש חדשים״ — ה. מאניעוויטש כג

נדפס בדפוס „בלשן״

● יהושע דוברַוווסקי

— צום יום הבחיר י"א ניסן — יום־הולדת פון כ"ק אדמו"ר שליט"א —

כ׳בין זיך מודה, אַז ס׳גייט מיר ניט אַרויס פון געדאַנק אַ באַמערקונג פון אַ חסידישן יונגנמאַן אין צוזאַמענהאַנג מיט מיינס אַ געוויסן אַרטיקל. דער דאָזיקער יונגערמאַן געהערט ניט צו די חסידישע „לייבן", אַדרבה: ער איז אויך אין היינטיקן דור ניט מער ווי אַ געווייגלעכער אַנגעהעריקער צום חסידישן ציבור — און טאַקע דערפאַר האָבן זיינע ווערטער מיך נאָך מער געעגבערט און עגבערן עד היום.

דער אינהאַלט פון זיין טענה איז געווען בערך אַזוי: היתכן? וואו זאַלטן מיר היינט אין דער וועלט פון חסידות און חסידים — אויב ס׳האָט זיך שוין אויסגעוועפט יענע גרונטיקע חסידישע עכטקייט, יענער חסידישער טיפער ביטול, יענער פולשטענדיקער „אַוועקלייג" פאַרן רבי׳ן, וואָס האָט ניט געגעבן קיין שום אָרט צו ריידן און שרייבן וועגן רבי׳ן אויפן שטייגער פון „מעסטן" און „שאַצן" זיין הויכקייט און גדלות . . . אויף וועלכן אופן עס זאָל ניט זיין! חסידים האָבן געבונדן און אַוועקגעגעבן צום רבי׳ן זייער נשמה און האַרץ, זייער לייב און לעבן, זייערע מחשבות, רייד און מעשים; אַוודאי האָבן זיי ניט אויפגעהערט צום טראַכטן און ריידן וועגן רבי׳ן, וואָס איז געווען דער ליכט־זייל פון זייער וועזן אין פאַרלויף פון טאָג און נאַכט — אָבער דווקא די דאָזיקע פולע התקשרות האָט דיקטירט דעם גרויסן ביטול־געפיל, אַז ניטאָ קיין השגה, קיין באַגעם אין אַ התרוממות וואָס איז אַריבער די גרענעצן פון מענטשלעכן שכל. אַוודאי, די נשמה פון חסיד איז טאַקע באַהאַפטן צו יענער איבערנאַטירלעכער הויכקייט פון רבי׳ן, אָבער זיין פאַרשטאַנד, דעם חסיד׳ס, זיינע געפילן אא״וו שעפֿן זייער חיות פון רבי׳נס הוראות, דרכים, מעשים, רייד אא״וו; ער רעדט און טראַכט, דער חסיד, וועגן דער אויסשטראַלונג פון רבי׳נס קדושה־ליכט — אָבער וועגן רבי׳ן אַליין? ווי וואַגסטו, ווי קענסטו, ווי איז ביי דיר דעכט צוצוטרעטן צו אים מיט דיינע פליישיקע לבושים, מיט דיינע ערדישע חושים, מיט דיינע אָרעם־באַגרענעצטע כוחות פון שכל און וואָרט?!

דער חסידישער יונגערמאַן האָט דערביי געוואָלט אַרויסברענגען דעם חסידישן „דערהער", וואָס איז דאָך געבליבן ניט־דערזאָגט אין זיינע רייד. איך האָב אָבער פאַרשטאַנען דעם חסידישן תוך פון זיין געדאַנק (הגם אויך מיר איז שווער עס אַרויסצוברענגען קורץ און שאַרף). ס׳איז אָבער גענוג דאָס געזאָגטע צו שטעלן זיך דעם גרויסן „היתכן": ווי קען איך זיך דערלויבן צו שרייבן עפּעס אַזוינס וואָס קען אויסזען ווי אַ פּרואוו צו געבן אַ בליק־מאָס כלפי דעם רבי׳ן?! ווי מעג איך און ווי קען איך וועגדן מיין חומר׳דיקן שכל צו דער העכסטער אצילות־הויכקייט?! וכדי בזיון . . .

קיין קלאָרע און פֿשוטע פֿאַרענטפֿערונג האָב איך ניט. כ׳האָף אָבער אַז אין אָט דער חסידישער אידעלער הנחה איז פֿאַראַן אַן אָרט צו דן זיין לכף זכות מיין חוצפּה — נעמענדיק אין אַכט אַ סך היינטצייטיקע באַדינגונגען, און באַזונדערס וועג מ׳דאַרף היינט ריידן צו אַ וועלט, וואָס סיי דער ריידער־שרייבער און סיי די הערער־אויפֿנעמער זיינען גאַנץ וויט פֿון קענען קאָמוניקירן זיך אויף יענער איידל־זיידענער חסידישער שפּראַך, פֿון צוזאַמענריידן זיך אויף אַ נשמה־וואונק.

עס זיינען אָבער אויך פֿאַראַן אַזעלכע אמת׳ן וואָס זיינען געגוג בולט פֿאַר זיך אַליין. דעריבער באַטראַכט איך מיין היינטיקן שרייבן בלויז ווי אַן אָנווייז, וואָס דאַרף ציען די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון לייענער.

* * *

הכל מודים אַז דער מאמר „באתי לגני", וואָס דער רבי נ״ע האָט אַרויסגעגעבן צום טאָג פֿון זיין הסתלקות, פֿאַרמאָגט די גרונט צייכנס פֿאַר דער וויטערדיקער תקופה וואָס האָט זיך אָנגעהויבן אין דאָזיקן טאָג. אין דעם מאמר ליגן ליכט־נקודות וואָס באַלייכטן די פֿונדאַמענטן פֿון דער חב״ד־וועלט אין די קומענדיקע טעג, אין נאָכפֿאָלגדיקן נשיאות־דור.

דער מאמר הויבט זיך אָן מיטן מאמר חז״ל אין מדרש אויפֿן פּסוק „באתי לגני וגו׳", וואו עס ווערט געזאָגט, אַז דאָס וואָס דער אויבערשטער זאָגט „באתי לגני" מיינט „למקום שהי׳ עיקרי בתחילה", ד. ה. אַז אין אָנהויב איז דער „עיקר שכינה" פֿון דעם אויבערשטן געווען דאָ אין דער אונטערשטער וועלט. נאָר דורך זיבן פֿאַלן פֿון זינדיקייטן האָט זיך די שכינה כביכול „אָפּגעטראָגן" אַלץ העכער פֿון הימל צו הימל ביז צום זיבעטן הימל. דערנאָך זיינען אויפֿגעשטאַנען זיבן צדיקים און האָבן צוריק „אַראָפּגעטראָגן" די שכינה פֿון אויבן אַרונטער: אברהם האָט „אַראָפּגעבראַכט" די שכינה פֿון זיבעטן צום זעקסטן הימל; יצחק — פֿון זעקסטן צום פינפֿטן; יעקב פֿון פינפֿטן צום פערטן — ביז משה, וואָס איז געווען דער זיבעטער, האָט ממשיך געווען די שכינה פֿון ערשטן הימל אויף דער ערד.

דער רבי נ״ע פֿאַרבינדט אָט דעם אויפֿטו פֿון משה רבינו מיטן כלל וואָס די חז״ל זאָגן, אַז „כל השביעין חביבין" — יעדער זיבעטער איז באַזונדערס חביב, באַליבט. אָט די ג־טלעכע חביבות פֿון משה רבינו ווי דער זיבעטער האָט זיך אויסגעדריקט אין דעם וואָס ער האָט „אַראָפּגעבראַכט" די ג־טלעכע אָנטפֿלעקונג אויך דאָ אין דער נידעריקער וועלט.

די אייביקע אָפּשפּיגלונג פֿון דער תורה קומט צום אויסדרוק אין אַלע זמנים און תקופות. די ג־טלעכע אָנטפֿלעקונג פֿון תורת החסידות האָט זיך אָנגעהויבן מיטן אַלטן רבי׳ן — דער ערשטער, דער „אברהם אבינו", וואָס האָט אָנגעהויבן אַראָפּטראָגן די ליכט פֿון חסידות־חב״ד פֿון זיין אַל־העכסטער פֿאַרהוילנקייט אינעם העכסטן „הימל". די דאָזיקע אָנטפֿלעקונג איז אָבער נאָך אַלץ געווען בעיקר אין דער ספֿערע פֿון הימלדיקער הויכקייט — חסידות חב״ד, ווי זי איז אַראָפּגעטראָגן געוואָרן דורכן אַלטן רבי׳ן, האָט אויפֿגעלויכטן מיט בליציקער דינקייט און הויכקייט; נאָר גרויסע חסידים מיט לויטערע נשמות און איידלסטע מוחות זיינען געווען כלים צו דער השפּעה פֿון תורת החסידות אין יענער ערשטער תקופה.

דער מיטעלער רבי האָט דעם אור פֿון תורת החסידות אַראָפּגעטראָגן צו נאָך א נידעריקערן „הימל". לויטן סגנון פֿון גרויסע חסידישע אויסטייטשער האָט עס געהייסן, אַז דער אלטער רבי׳נס אויפֿטו איז געווען אויפֿן שטייגער פֿון כח החכמה — אַן אויפֿבליק־נקודה, און דעם מיטעלן רבי׳נס דרך צו משפּיע זיין חסידות איז געווען ווי דער כח פֿון בינה: ווי דער חכמה־בליץ קומט אַראָפּ אין „געלאָסענעם" פֿונאַנדערקלייבן און באַנעמען דעם פֿינטל־געדאַנק מיט אַלע אויסגעשפּרייטע פּרטים און איינצלהייטן. אָבער ס׳איז נאָך אַלץ געווען מיט אַ סך הימלען העכער פֿון דער ערד.

דער דריטער נשיא חב״ד, דער צמח צדק, האָט „אַראָפּגעלאָזט" דעם חסידות־ליכט צום שכל־„הימל" פֿון דעת — מער צוגעבונדן און צוגעטראָגן צום פֿאַרשטאַנד־מוח — און

אזוי די וויטערדיקע נשיאי חב"ד, וועלכע האבן שטופנווייז אראפגעטראגן די ג־טלעכע פנימיות פון תורה אלץ נידעריקער אין וועלט. אבער דאך האט עס נאך ניט דערגרייכט די פולע אויסשפרייטונג דא „למטה בארץ"; חסידות האט נאך ניט דורכגעדרונגען אויך די שיכטן פון אידישן פאלק, וואס געהערן ניט צו די איידעלערע און העכערע מוחות און הערצער. די כוונה איז אבער: „יפוצו מעינותיך חוצה", אז די קוואלן פון חסידות זאלן זיך צעפלייצן ביז צו אזעלכע וואס געפינען זיך אין „חוצה", אין דרויסן, אין די שטחים פון „ארץ".

ביז ס'איז אויפגעשטאנען דער זיבעטער נשיא (אין דער צאל נשיאים פון אלטן רבי'ן אן) — און „כל השביעין חביבין!" ער האט דאס ליכט פון חסידות חב"ד צוגעבראכט און געמאכט דערגרייכבאר פאר אלע אידן אויפן ערד־קוגל.

* * *

ס'וואלט זיך געפאדערט א ריזיקע ווערק צו אפשילדערן, אפילו בלויז אויסצורעכענען אלע טיילן פון דער ארבעט פונעם היינטיקן זיבעטן נשיא אויפן שטח פון הפצת תורת החסידות. מ'קען עס קאנצענטרירן און איינטיילן אין דריי אלגעמיינע שטראמען: א) דורך געדאנק און מחשבה — אין דער טיף פון תורה גופא; ב) דורך דיבור און כתב — אין דער לענג און ברייט פון אידישע המונים; ג) דורך מעשה — פראקטישע ארבעט און איבערארבעט אין וועלט־פארנעם.

א זייער בולטער שטריך אין דעם געדאנק־דרך ווי דער רבי שליט"א באלייכט די וועלט מיט תורת החסידות — איז דער וואונדערלעכער אופן צו בינדן אלע חלקי תורה אין אן אויניהייטלעכער שלימות. די פנימיות התורה (חסידות) בלייבט ניט קיין באזונדער אינער־לעכער חלק פון תורה, וואס טייטשט בלויז אויס דעם פנימיות'דיקן מיין פון נגלה שבתורה, נאר די נגלה גופא שטראלט מיטן שיין פון נסתר. ביי פיל הונדערטער ענינים פון נגלה האט דער רבי שליט"א אויף א פלא'דיקן אופן אויפגעוויזן, ווי ס'איז ניט שייך זיי צו באנעמען אן דעם חסידישן אויסטייטש. נאכמער: גאר אפט לערנט אונז דער רבי שליט"א צו זען ווי ביידע טיילן זיינען באמת אומטיילבאר. דער רבי שליט"א שטעלט זיך אפ, למשל, אויף א הלכה אן רמב"ם, וואס איז „פול" מיט קשיות, וואס לויטן דרך פון נגלה איז ניט שייך זיי צו אויסגלעטן — און ערשט דורך א חסידות־אויפקלערונג ווערט ליכטיק־געשמאק יעדעס ווארט אין רמב"ם.

און ניט נאר דער טייל פון נגלה אין הלכה; אויך דער חלק הפשט און אפילו ענינים פון חקירה באקומען זייער שלימות'דיקן טעם דורך א הסברה פון תורת החסידות. א טיפ־זיניקער חקירה־געדאנק אין „מורה נבוכים" קען זיך ווי געהעריק אפלייגן אין פארשטאנד ערשט נאכדעם ווי דער רבי שליט"א באגרינדעט אים מיט א יסוד־באנעם פון תורת החסידות.

שוין אפגערעדט פון חלק הפשט אין תורה, בפרט די פירושים פון רש"י אויף תורה, וואו מ'האט זוכה געווען צו הערן פון רבי'ן שליט"א אומציליקע אויפקלערונגען און אנטפלעקונגען פון „יינה של תורה", פון די וואונדערלעכע עניני נסתר שבתורה, מיט וועלכע א ווארט פון פירוש רש"י איז אנגעלאדן.

אט די אנטפלעקונג פון שלימות'דיקער האמציע פון אלע חלקי התורה, האט דערגרייכט דעם בריטסטן פארנעם דורך דעם נשיא־שביעי־חביבי שליט"א.

* * *

דער אור פון חסידות חב"ד האט היסטאריש געדארפט דורכרייסן א סך פארשטעל־נעפלען אין דער אידישער וועלט. ביים ערשטן נשיא איז אנטשטאנען א כוואליע פון התנגדות. די פינסטערע כוחות פון היפך־הקדושה האבן ניט געקענט פארטראגן אזא ג־טלעכע התגלות פון פנימיות התורה און זיי האבן זיך קעגנגעשטעלט מיט אלע מיטלען, און אפילו געשטעלט

דעם לעבן פון ערשטן נשיא אין סכנות נפשות. דאָס האָט זיך אויסגעווירקט דאָ „אונטן" דורך התנגדות אַפילו פון בני־תורה און גדולים, און דערוועקט קטרוגים אויך „אויבן".

אָבער מיט יעדן דור פון די נשיאי חב"ד האָט דאָס ליכט פון חסידות אַלץ מער דורכגעבראָכן די וועגט פון התנגדות. די חסידישע לערע, געדאַנקען, דרכים און מנהגים האָבן זיך פון דור צו דור אַלץ גרינטלעכער אייגעבירגערט אין לעבן פון אידישע קרייזן. די חסידישע דרושים און תורות האָבן זיך צעשפרייט, בעל־פה און בכתב, איבער אידישע בתי־מדרשים און היימען.

אָבער דעם העכסטן הויכפונקט פון הפצה — אויף אַ פאַרנעם וואָס האָט זיך גאָר קיין ביישפיל ניט — האָט חסידות חב"ד דערגרייכט דורך דעם זיבעטן נשיא שליט"א. און דאָס, דורך יעדן וועג און מיטל, ניט רעכענענדיק זיך מיט קיין שום שווערישקייט, אַבי צו דערגרייכן מיטן וואָרט חסידות צו נאָך אַ אידיש אויג, אויער און האַרץ.

ס'איז שווער צו משער זיין, ווי טייער ס'איז ביים רבין שליט"א די צייט: יעדע מינוט, יעדע סעקונדע זיינע איז שקול, אַפילו כמות'דיק־מאַטעמאַטיש, כנגד מי יודע וויפל שטונדן פון אַ געווייגלעכן בשר־ודם. ניט ריידנדיק שוין וואָס אַזאַ מנהיג ורועה ישראל קען איכות'דיק אויפטאָן אין אַ מינוט אינעם זין פון „הנסתרות". און נעמענדיק אין אַכט זיין אומגעהויערע פאַרנומענקייט מיט אומציליקע ענינים פון כלל־ישראל און אינדיווידועלע ענינים פון יחידים דורך טאָג און נאַכט — איז גאָר באַלערנדיק־בולט דער פאַקט: טראָץ דעם אַלעם איז פשוט ניטאָ קיין שיעור צו די לאַנגע שטונדן וואָס דער רבי שליט"א גיט אַוועק אויף הפצת התורה און בעיקר אויף הפצת החסידות ביי יעדער געלעגנהייט — און טאַקע אויך צו דער צאָל פון די „געלעגנהייטן" גופא!

דעם אופן ווי דער רבי שליט"א רעדט די שיחות ק' — און וויפל ער רעדט — קען מען אָן אַ האָר מליצה אָפמוסטערן מיט אַ פאָר ווערטער: אַ לעבעדיקער שטראָמיקער קוואַל! בלויז איין פאַרברענגען איז אָפט אַזאַ קוואַליקער פלייץ פון געדיכטע ענינים און אַנטפלעקונגען פון תורה בכלל און תורת החסידות בפרט, וואָס גייט אַ סך אַריבער די אויפנעם־כלים פון געווייגלעכע הערער מיט קאָפ און צוטראָג. איז דאָס טאַקע דער בוכשטעבלעכער אויסדרוק פון „יפוצו מעינותיך חוצה" (ווי באַוואוסט, דער וואָרט פון משיח צום בעש"ט): אַ קוואַל־פלייץ וואָס פליסט איבער ביז צו „חוצה" — און דאָס סיי בדיבור, ווי געזאָגט, און סיי „בכתב", דורך דרוקן און פאַרשפרייטן ספרי חסידות.

דער ריזיקער פאַרנעם פון דער פאַרלעגערישער טעטיקייט, פון דרוקן, איבערדרוקן און פאַרשפרייטן די ספרי חסידות, וואָס איז איניציאירט געוואָרן דורכן רבי'ן שליט"א און וואָס ער באַנייט, אַנטוויקלט און פאַרגרעסערט נאָכאַנאַנד — האָט געוויס ניט קיין דוגמא אין דער גאַנצער געשיכטע פון ספרי קודש און ספרי חסידות.

אין אָט די אַלע וועגן פון הפצה — סיי בדיבור און סיי אין דרוק־פאַרעם — מערקט זיך איין שאַרפער מאָטיוו, וואָס איז אַזוי וויכטיק צו וויסן און געדענקען: עס מאַכט ניט אויס, וואָס פיל ספרים, און קונטרסים פון חסידות ווערן ניט געעפנט פון אַ אידיש האַנט, און וואָס מ'קען אַמאָל געפינען אַזאַ ספר קדוש פאַרוואָלגערט אין אַ ניט־בכבודיק אָרט (ח"ו) — ווייל ס'איז אַלץ ווערט אַבי „טראָפנס" פון דעם לעבנס קוואַל וועלן אַזוי אַרום אַריין אין אַ אידיש „מויל" און אָפפרישן זיין האַרץ און נשמה (ווי דער באַוואוסטער משל פון אַלטן רבי'ן וועגן דעם גרויסן דימענט פון קעניגלעכן קרוין, וואָס ווערט צעשטויסן אויף שטויב פאַר אַ רפואה־„פאַראָשאָק", בכדי אַריינצוגעבן כאָטש איין טראָפן דערפון אין מויל פון קראַנקן בן־מלך . . .). זאָל דער חסידות־קוואַל שטראָמען אין „חוצה", אין די אידישע קרייזן וואָס זיינען דערווייל דרויסנדיק, און דאָרט אויפמינטערן אידישע נשמות מיטן שאַרפסטן סם־חיים און סם־רפואה — תורת החסידות!

נו, קען מען זיך פֿאַרשטעלן אַ שטאַרקערן אופן פון אַראָפּטראָגן „למטה בארץ" דאָס ליכט פון חסידות, פון תורה און במילא פון ג־טלעכקייט ממש!

* * *

און דאָך, כ״ק אדמו״ר שליט״א באַנוגנט זיך לחלוטין ניט מיט דער הפצה בדיבור, בכתב ובדפוס אא״וו. אין דער היינטיקער וועלט פון פּראַקטישע אויפטוען, בפרט אינעם צושטאַנד פון „היום קצר והמלאכה מרובה", מוז דער שטח פון הפצת היהדות התורה והחסידות זיין באַזירט אויף מעשים, אויף מעכטיקע מעשים!

און מערקווירדיק ווי אין תוך פון תורה און חסידות האַרמאָנירן די באַגריפן אויף אַ וואַונדערלעכן אופן: דווקא דאָס גייסטיקע מקרב זיין אַ מענטשן צום אויבערשטן וועלט באַצייכנט ווי מעשה — „ואת הנפש אשר עשו בחרן" — דאָס זיינען די מענטשן וואָס אברהם האָט מקרב געווען תחת כנפי השכינה; און ווידער געפינען מיר אַז „תולדותיהן של צדיקים" זיינען „מעשים טובים". די אויפטואונגען פון ר׳ חייא אויף אויפצוהאַלטן תורה ביי אידן, וועלט געלויבט אין דער גמרא מיטן לשון „כמה גדולים מעשי חייא".

וען ס׳האַנדלט זיך אין דער הפצה פון תורת החסידות, וואָס היינט מיינט עס פשוט דאָס אויפלעבן אין אידן די נקודה פון יהדות און קירוב צו תורה, דריקט זיך דאָס אויס אויך (און אפֿיר בעיקר) דורך מעשים בפועל ממש.

די „מעשי חייא", די אויפלעב־מעשים פון דעם רבי׳ן שליט״א, טיילן זיך ערשט אין צוויי אַלגעמיינע וועגן (וואָס מיינט אייגנטלעך דורך אַלע וועגן): ס׳איז דער ברייטער דרך צו דערַאָבערן אידישע קרייזן, ישובים און שטעט, דורך שיקן שליחים אויף צו אויפמאַכערן דעם וויסטן באָדן און פאַרזייען דאָרט די קערנער פון קדושה און יהדות; און ס׳איז דאָס דער „שמעלערער" אָבער דירעקטער שטעג צו באַווירקן און צוציען אַ אידן צו תורה און מצוות דורך — די מצוות גופא, די א״ג „מבצעי מצוות".

עס וואָלטן זיך געפֿאָדערט גאַנצע ווערק און ספרי־זכרונות צו שילדערן די אויפטואונגען פון אַן אייניציקן שליח, וואָס פאָרט אַוועק מיטן כוח, וועגווייזונג און גייסטיקער דערנערונג פון דעם וואָס שיקט אים אין אַ וויטן „מדבר"־ישוב פון אידן; ווי אַזוי די רוחניות׳דיקע וויסטעניש נעמט זיך צעבליען און ווי אַזוי די „עצמות היבשות" הויבן אָן אָטעמען מיט אידיש לעבן. יעדער איד, מיט אמת און אידיש געפיל אין האַרצן, וואָס באַקענט זיך מיט דער אַרבעט און רעזולטאַטן פון אַזאַ שליח — פאַלט אַריין, מוז אַריינפאַלן, אין גרויס התלהבות און זיין האַרץ ווערט פול מיט פרייד אין אָנבליק פון דעם גייסטיקן תחיית המתים, פונעם אָפענעם אויסדרוק פון אידישער נשמה־נצחיות.

ס׳איז אַ פילפאַכיקער וואונדער: ניט בלויז די אומגלויבלעכע איבערראשנדיקע רעזולטאַטן אין שייכות צו די צאָלרייכע אידן וואָס ווערן דערנענטערט צו תורה און אידישקייט; איין שטיק וואונדער איז אויך די אומבאַנעמלעכע אויסדויער־קראַפט פון די שליחים, וויבאַלד זייער גאַנצע טאָג־טעגלעכקייט איז פאַרבונדן מיט אַזויפיל שווערקייטן, שטרויכלונגען און נסיונות פאַר זיך און פאַר משפּחה. פון וואַנען אַזאַ איבערמענטשלעכער כח? דעם ענטפער האָבן שוין די חז״ל געגעבן: אַ שליח האָט אין זיך ד׳ כוחות פון דעם משלח (פון דעם וואָס ער שיקט אים) . . .

און פון דעם צו נאָך אַ דערשיינונג וואָס רופט אַרויס חידוש און באַוואונדערונג: די גאַנצע „ארמיי" פון שליחים איז איין פּרעכטיקע אייגנהייט אויף וועלכער מ׳קען זאָגן מיט אַ פול מויל: „כולך יפה רעיתי ומום אין בך"! געפינענדיק זיך אין ערטער פון מורא׳דיקער גייסטיקער אַרעמקייט, זומפן פון אַנשטעקנדיקע וועלט־מגיפות, פון אַלערליי שעדלעכע ווירקונגען — און טראָץ דעם זיינען די שליחים (מיטן כח המשלח) ווי לויטער־מאַרמאָרנע זיילן צו וועלכע

עס האָט זיך קיין שטויבעלע ניט צוגעקלעפט! ניט נאָר איז גאָרניט געמינערט געוואָרן פון זייער גייסטיקער הויך, נאָר, אדרבה, זיי שטייגן אַלץ העכער אין קדושה און יראת־שמים. וועט קען אָנווייזן אויף פיל אַזעלכע גייסטיקע העלדן — אפילו אין דער געשיכטע פון אַמאָליקע העכערע דורות! — וואָס זיינען פאַרטראָגן געוואָרן אין אַזעלכע תהו־ובהו־פאַר־וואָגלענישן און זיינען געבליבן אַזוי שיין און אַזוי גאַנץ?!

און דער סוד דערפון איז, ווי אָנגעוויזן: אַז מ׳איז גוט געבונדן אויבן, פאַלט מען ניט אונטן! און מ׳קען זאָגן מיט גרויס זיכערקייט, אַז ״י התקשרות, דער ביטול, די טרייהייט און איבערגעגעבנקייט פון די שליחים צו זיבעטן נשיא שליט״א, איז גרויס און שטאַרק, אַז אין אַ באַשטימטן זין שטייגן זיי דערמיט איבער די אַלע פריערדיקע חסידישע דורות. אויך אין דעם דריקט זיך אויס דער ״כל השביעין חביבין״.

און אָט די שליחים זיינען עס דער אָוואָנגאַרד דורכצופירן דעם תפקיד פונעם נשיא השביעי: צו ״אַראָפטראָגן״ דאָס ליכט פון ג־טלעכקייט, פון תורה און חסידות אין סאַמע ״מטה בארץ״, אויף די ״ערדישסטע״ פלאַכן פון אידישן פאָלק אין דער גאַנצער וועלט.

* * *

ס׳איז אויך זייער שווער ״על רגל אחת״ צו געבן אַפילו אַ קורצן איבערבליק פון דעם פאַרנעם און תוצאות פון די אַלע מצוות־״מבצעים״, וואָס דער רבי שליט״א האָט די לעצטע יאָרן אונטערגענומען מיט אַזאַ געוואַלדיקן שוואונג. וויפל אידישע נפשות זיינען דורך זיי צוגעקומען צום תורה־טרייַען אידישן לעבן? ניט ס׳איז מעגלעך און ניט ס׳איז נויטיק צו פירן סטאַטיסטיקעס וועגן דעם. אַוודאי זיינען עס גאָר גרויסע ציפערן; אָבער אַזאַ תורה־חסידישע אויפלעבונג פון אידן איז איבערהויפט ניט אין די ראַמען פון חשבון — דאָס זיינען דאָך דורות׳דיקע וועלטן גאַנצע!

און אויב נאָר דער אויבערשטער וויס זייער צאָל און וועדט, און אויב נאָר ער וויס דעם סכום פון די צוגעצויגענע הערצער און פון שטילע תשובה־טערערן, וואָס דער אויבערשטער האָט איינגעזאַמלט דורך די מצוות־מבצעים — בין איך אָבער אויך זיכער, אַז ווען מ׳וואָלט דאָ געשילדערט אַפילו אַ טייל פון די זייער רירנדיקע מאַמענטן און סצענעס פון אידישער דערוואַכונג דורך די ״מבצעים״, וואָלט אויך געווען שווער צו ציילן די טערערן פון געריטקייט ביי די לייענער.

דאָס איז דער אופן ווי חב״ד, דווקא די העכסטע מדריגות פון שכל אלקי, בינדט זיך מיט מעשה. ניט ווי די וואָס נאַרן זיך, אַז דער דרך פון חב״ד לייגט דעם גאַנצן געוויכט אויף אַן עבודה פון אָפּגעשלאָסנקייט אין דער וועלט פון מוח און האַרץ. אדרבה: דער תכלית הכוונה פון ״אַרבעטן״ מיט קאָפּ און האַרץ איז בכדי צו דורכדרינגען מיט זיי און דורך זיי ביז צו די נידעריקסטע ווירקנדיקע כוחות און חישים; אַז אויך די האָנט וואָס טוט אַ מצוה בפועל ממש, די פוס וואָס לויפט צו מעשים טובים זאָל זיין באַלעבט מיט חסידישן חיות. ערשט חסידות חב״ד גיט גוט צו פאַרשטיין דעם כלל פון ״נעוץ תחילתן בסופן״, אַז דער הויכער אָנהויב דריקט זיך אין סאַמע סוף און ענדציל — ״את האלקים ירא ומצוותיו שמור כי זה כל האדם״.

* * *

דאָז זיינען בלויז, לויט מיין אַרעמען באָגעם, די ראשי פרקים, די אָנדייטונגען און דמזים צו דעם וואָס דער זיבעטער נשיא (און ״כל השביעין חביבין״) האָט אויפגעטאָן אין דער הפצת התורה והחסידות ביז צו ״למטה בארץ״. און דאָס אַלץ רירט אַן בלויז די שטחים וואָס יעדער איינער פון אונז קען עס לערנען און זען, אָבער חס־ושלום צו זאָגן אַז כ׳מיין דאָ צוטרעטן מיט אַ וועלכן ס׳איז מאָס־בליק אין דער אצילות־וועלט פון ״רבי״! ס׳רעדט זיך נאָר וועגן ״הנגלות לנו ולבנינו״, אָבער ״הנסתרות״ . . .

* * *

און ווידער אַמאָל אַ שטיקל באַוואָרעניש פון פערזענלעכן זינען:

ס׳איז דאָ אַן אויסדרוק אין לשון חכמים: „לא נהגו גבן להיות זעיר שאיל בשלמא דרבה" — „ס׳איז ביי אונז ניט איינגעפירט אַז אַ קטן, אַ מינדערוויכטיקער, זאָל זיך וועגן מיט אַ שאילת־שלום (מיט אַ באַגריסונג) צו אַ גדול". דאָס איז געזאָגט געוואָרן אַפילו אין פאַל וועג צווישן קליין און גרויס איז דאָ עפעס אַן ערך. היינט וואָס קען שוין געזאָגט ווערן וועג די גרויסקייט פון דעם גדול איז ממש אומענדלעך אַריבער יעדער מאָס פון אונזער ערך אין גרויסקייט און קליינקייט! טאָ ווי קען דער קלענסטער פון די קליינע אַרויס־קומען מיט אַ וואָרט פון וואונטש און ברכה צום גרעסטן פון די גרויסע?

וויל איך אָבער „אויסנוצן" דעם זעלבן מאָטיוו גופא ווי אַ פאַרענטפערונג פאַר מיין געוואָגטקייט: דאָס גופא, וואָס לגבי דעם נשיא הדור זיינען גרויס און קליין פון זעלבן באַטרעף, ס׳איז „כקטן כגדול" — דווקא דערפאַר קען געמאָלט זיין אַז אויך אַני הקטן מעג זיך דערלויבן אַ שטיקל צוטריט . . . מיט אַ בקשה און תפלה:

געפינענדיק זיך אין דער צווישנצייט פון צוויי וויכטיקסטע טעג אין לעבן פון חסידים און חסידות — צווישן דעם טאָג (י׳ שבט) וועלכן ס׳איז געוואָרן ז״ך שנה צו דער נשיאות פון כ״ק אדמו״ר שליט״א און דעם טאָג (י״א ניסן) פון פינף־און־זיבעציקסטן יום־הולדת פון נשיא דורנו לאורך ימים ושנים טובות עד בג״צ — זאָל אויך מיין ברכה זיין איינגעוועבט אין די אומצאָליקע תפלות און ברכות וואָס שטראָמען אַזוי האַרציק־הייס, אַזוי נשמה׳דיק־טיף פון טויזנטער און טויזנטער אידן בכל קצוי תבל:

השי״ת יאריך ימיו ושנותיו ביחד עם משפחתו תחי׳ בטוב עד בלי גבול ובנעימים עד אין קץ ובנחת עד בלי די — עד כי יבא שילה בב״א!

השי״ת זאָל דערפילן דעם וואונטש וואָס אידן בכלל און חסידים בפרט לאָזן ניט אַרויס פון מויל: „דער רבי זאָל געזונט זיין" — בבריאות הנכונה והמלאה!

ער זאָל במנוחה ושלוה קענען פירן את צאן מרעיתו און דורכפירן דעם העכסטן תפקיד פון רועה ישראל! און אַלס רועה נאמן זאָל ער בעגלא דידן מקרב זיין אַלע אידישע הערצער לאביהם שבשמים!

השי״ת זאָל געבן, אַז פון דעם יום הבהיר אַן זאָלן זיינע חסידים, תלמידים און מקושרים זוכה זיין צו הארת פנים פון זייער נשיא און מנהיג!

השי״ת זאָל העלפן, אַז יעדער חסיד, תלמיד און מקושר זאָל דערפילן דאָס וואָס דער רבי שליט״א פאַדערט פון אים — וועט מען זיכער זוכה זיין צו זען אורה ושמחה וששון אויף זיין הייליק געזיכט!

— „הנשיא הוא הכל" וכו׳ — דעם רבי שליט״א איז טייער אַן אַ שיעור יעדער איד! איז אני תפילה: רבונו של עולם, העלף אויך מיר, בתוך כלל ישראל, אַז איך זאָל האָבן דעם זכות צו זיין אויף אַן אמת און אויף שטענדיק מקושר צום רבי׳ן שליט״א!

דער כח פון „יחידה"

● הרב יואל כהן

ס׳איז אַ באַוואוסטע זאַך, אַז די רביים נשיאי הב״ד אין אַלע דורות, זיינען געווען ניט בלויז די מנהיגים און נשיאים פון חסידות און חסידים, נאָר אויך די מנהיגים און נשיאים פון כלל ישראל.

שוין דער ערשטער נשיא פון חב״ד, דער אַלטער רבי, האָט אָפּגעגעבן אַ סך צייט און כוחות ניט בלויז אויף דער הדרכה פון טויזנטער חסידים (אַז זיי זאָלן דינען דעם אויבערשטן לויטן דרך און שיטה פון חסידות חב״ד) און ניט בלויז אויף דער פאַרשפרייטונג פון חסידות־ליכט צווישן ניט־חסידישע קרייזן („יפוצו מעיינותיך חוצה"), נאָר אויך אויף דער אַלגעמיינער אָנפירונג אין אַ כלל־ישראל׳דיקן פאַרנעם (בנוגע צו זאַכן און געביטן וועלכע האָבן לכאורה קיין שייכות ניט מיט חסידות), סיי אין גייסטיקן זין — ווי, למשל, שיקן שלוחים אין סמאָ־לענסקער גובערניע צו גרינדן דאָרט פאַרשידענע תורה־מוסדות און דערמוטערן די דאָרטיקע אידן, אַז זיי זאָלן זיך פירן בדרך התורה (ווי באַשריבן אין „ספר התולדות" פון אַלטן רבי׳ן ע׳ קלד ואילך), סיי אין גשמיות׳דיקן זין — ווי, צום ביישפיל, דאָס פירן אַ „פראָפּאַגאַנדע" (אינעם עלטער פון בלויז עלף יאָר) אַז אידן זאָלן זיך פאַרנעמען מיט ערד־ארבעט (זע דאָרט ע׳ יא און וויטער), אָדער לייגן גרויס השתדלות צו פּטור ווערן פון אַ צורר ישראל מיטן נאָמען „דערזשאַווין" (זע דאָרט ע׳ קלט), א.א.וו.

די דאָזיקע אַל־אַרומנעמענדיקע פירער־שאפט פון די רביים — צו פאַרנעמען זיך סיי מיט דער הדרכה פון חסידים און מיט הפצת החסידות, און סיי מיט דער הנהגה פון כלל ישראל ברוחניות ובגשמיות — איז פון דור צו דור געווארן אַלץ מער אויסגעשפרייט און פאַרצווייגט. און כשם ווי דער קוואל פון חסידות האָט זיך אַלץ מער פאַרברייטערט מיט נייע צוגעקומענע ביאורים און הסברים אין תורת החסידות גופא און אויך מיטן אַרייַנדרינגען פון אור החסידות אין מערערע אידישע קרייזן, אַזוי האָט זיך גלייכצייטיק אַלץ מער אַנטוויקלט און פאַרברייטערט אויך זייער אָנפירן מיטן כלל ישראל, הן אין אידיש־גייסטיקן לעבן (די פאַרשפרייטונג און חיזוק היהדות אומעטום) און הן אין אַלגעמיין־געזעלשאפטלעכן לעבן (מבטל זיין פאַרשידענע גזירות, א.א.וו.).

די דאָזיקע פאַראייניקונג פון די ביידע אויבנדערמאָנטע געביטן האָט דערגרייכט דעם הויכפונקט און איז גאָר שטאַרק בולט אין דער תקופת הנשיאות פון רבי׳ן שליט״א. במשך דער גאַנצער געשיכטע פון חסידות איז נאָך ניט געווען אַזאַ בליענדיק־רייכע תקופה (אין ביידע געביטן) ווי אין די לעצטע זיבן און צוואַנציק יאָר. און די רייכקייט פון דער דאָזיקער תקופה לאָזט זיך מערקן אין דריי אַלגעמיינע שטחים:

א. אין דער הסברה פון תורת החסידות.

פון זינט די ערשטע נשיאות־טעג האָט שוין דער רבי שליט״א געזאָגט ניט בלויז מאמרי חסידות (וואָס אויך אין זיי זיינען צוגעקומען פיל נייע הסברים), נאָר אויך „שיחות", אין וועלכע ער קלערט אויף די טיפסטע ענינים פון חסידות אין אַזאַ שפּראַך וואָס איז צוגענגלעך אויך פאַר אַזוינע אידן וואָס האָבן נאָך ניט קיין ידיעה אין חב״ד־חסידות.

און אויסער דעם וואָס דער רבי שליט״א „ברענגט אריין" די טיפע ענינים פון חסידות אין נגלה־ענינים, וואָס דאָס גיט די מעגלעכקייט פאַר יעדער בן־תורה (אפילו אַזאַ וואָס האָט ניט געלערנט קיין חסידות) צו

האָבן אַ באַגריף אין תורת החסידות — ברענגט ער אויך אַרויס די טיפע אוצרות פון חסידות ווי זיי ליגן אײַנגעהילט אין גאָר „פשוטע" ענינים: אין „פשוטו של מקרא" וואָס איז צוטריטלעך פאַר אַ פינף יאָריקן קינד; אין אויסטייטשן די „פיר קשיות" פון „מה נשתנה" ווי זיי זײַנען אין אײַנקלאַנג מיטן קינדערשן שכל (אָבער אין דעם גופא אויסגעטייטשט און דערקלערט דעם ענין פון „די פיר עולמות" וואָס זײַנען כנגד „די פיר קשיות"), א.ד.ג.

און נאָך מער: ניט בלויז אין „פשוטע ענינים" פון תורה („פשוטו של מקרא" און „די פיר קשיות"), נאָר אויך פשוטע וועלט-דערשײַנונגען ווערן פון אים אויפגעקלערט אַזוי, אַז אויך זיי צײַגן־אָן און שפּיגלען־אָפּ די טיפסטע ענינים פון חסידות: דאָס אויפֿפאַסן פון אַ בעל־הבית׳טע אויף איר הויז (ווי ס׳איז ביי איר ניטא קיין איין איבעריקע זאַך אין איר הויז) איז אַ ראַי׳ און אַן אויפֿקלערונג אויף דער שיטה פון חסידות אין „השגחה פרטית" ווי יעדע מינדסטע און אומוויכטיקע פאַסירונג אין וועלט (אַ באַוועג פון אַ בלעטל, אַ שטרוי) איז בהשגחה פרטית און איז נוגע צו דער אַלגעמיינער כוונה פון „דירה בתחתונים" (זע שיחת י״א ניסן תשל״); אָדער, למשל, ווי אַזוי די געשעענישן מיט די „אַסטראָנאַטן", וועלכע זײַנען געפלויגן צו דער לבנה, קען דינגען ווי אַ משל צו אויפקלערן אַ זייער אײַדל־דערהויבענעם ענין אין חסידות („מ״ה וב״ן דעתיק"), א.א.וו.

זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, אַז דאָס אויפֿקלערן די ענינים פון חסידות דורך נגלה, ובפרט דורך פשוטע ענינים און אַפילו דורך פשוטע זאַכן פון וועלט, איז אַ גאָר גרויסע הילף אויך פאַר די אידן וואָס האָבן אַ ידיעה אין חסידות, און אפילו פאַר די וואָס האָבן אַ בריטע ידיעה און גרונטיקן פאַרשטאַנד אין חסידות. ווייל סוף־כל־סוף ווערן דורך־דעם די ענינים נעענטער צום מענטשלעכן שכל, און דעריבער ווירקט עס אַז דער באַ־נעם אין חסידות ווערט מוחשית׳דיקער, אַנטאַפּעוודיקער.

ב. אין דער הפצה פון חסידות.

יעדער וואָס איז בלויז אַביסל באַקאַנט מיט תולדות החסידות ווייס, אַז הפצת החסי־דות איז נאָך קיינמאָל ניט געווען אין אַזאַ בריטן פאַרנעם ווי אין דער לעצטער תקופה.

דאָס כסדר׳דיקע דערשיינען פון נייע ספּ־רים, מאמרים, שיחות און פאַרשידענע חוב־רות, וואָס ווערן געדרוקט ניט בלויז אויף לשון־קודש אָדער אויף אידיש, נאָר אויך אויף אַנדערע שפּראַכן: ענגליש, פראַנצויזיש, רוסיש, איטאַליעניש, שפּאַניש, אַראַביש א. א. וו.

ס׳איז היינט שווער צו גלויבן אַז אידישע סביבה וואו ס׳האָט ניט דערגרייכט דער לי־מוד פון תורת החסידות און איר ליכטיקע השפּעה: אין פיל שולן (מיט אַן אָנדער נוסח) חזרט מען חסידות יעדער שבת און יו״ט (אין הונדערטער שולן וואָרט מען יום־טוב אויף דעם לי׳ובאַוויטשער יונגערמאַן וואָס וועט קומען און זאָגן אַ וואָרט חסידות מענינא דיומא); אין פאַרשידענע ישיבות (אין ארץ־ישראל, אַמעריקע און אייראָפּע) וואָרטן פיל ישיבה־בחורים אַ גאַנצע וואָך אויף דעם תניא־שיעור וואָס וועט געלערנט ווערן אין ישיבה (אָדער אין דערבייאיקן בית־מדרש, צי אין אַ פריוואַטער הויז); און אַפילו „קאַלעדזש"־סטודענטן האָבן יעדע וואָך (אָפט עטלעכע מאָל אַ וואָך) אַ שיעור אין חסידות; ביז אַז אין געוויסע אוניווער־סיטעטן איז דער חסידות־שיעור אײַנגע־שלאָסן אין די ראַמען פון דער הויכשול־פראַגראַם (באַגלייך מיט להבדיל אַנדערע קעגנשטאַנדן).

און אויסער דער בריטער הפצה פון חסי־דות, וואָס ווערט דורכגעפירט דורך די שלו־חים פון רבין שליט״א איבער דער גאַנצער וועלט, ווערן פיל מאמרים און שיחות (אין די וואָכעדיקע התוועדות׳ן) געהערט דירעקט פון רבין שליט״א: דורך ראַדיאָ און טעלע־פאָן טראַנסמיסיעס דערגייען די לעבעדיקע קוואַלן פון תורה וחסידות צו צענדליקער טויזנטער אידן, כן ירבו, אין ניו־יאָרק ווי אויך צו פיל טויזנטער אידן אין אַנדערע שטעט אין אַמעריקע און אויסלאַנד, וואָס הערן זיך צו צו די „הוקאַפּס" אין אַלע פונקטן פון לי׳ובאַוויטשער חסידים, וואָס דאָס מיינט פאַקטיש: איבער דער גאַנצע וועלט.

ג. די כלל ישראל פירערשאַפט.

קיין איין נשיא און מנהיג פון חסידים,

ווי פון תורה־אידן בכלל, האָט אויף זיך ניט געזומען די אחריות פון אַ כלל ישראל מנהיג אין אַזאַ פאַרנעם ווי דער רבי שליט״א. ס׳איז שווער צו געפינען איין געביט אין אידישן לעבן (סיי אין גשמיות סיי אין רוח־ניות) וואו ס׳קומט ניט צום אויסדרוק די פירנדיקע השפעה און ווירקונג פון רבין שליט״א. און לאָמיר אַנכאַפן בלויז עטלעכע געביטן לשם ביישפיל: דער קאַמף קעגן דער גזירה פון „מיהו יהודי״; דאָס שיקן שלוחים קיין צפת און ירושלים — נעמענדיק אויף זיך די פולע אחריות: „עלי ועל צוארי״ — בכדי צו שטאַרקן און דערמוטערן די אידן וואָס געפינען זיך אין ארץ־ישראל; די קאַלאַטע אונטערנעמונג דאָ אין לאַנד אַפּצושטעלן דעם הירוס פון בליענדיקע אידישע געגנטן, וואָס ווערט פאַראורזאכט דורכן מאַסן־פסיכאָז צו „אַנטלויפן״ פון אַ געגנט וואו עס קומען אַריין געוויסע גויאישע שכנים; דאָס גרינדן פאַרשידענע תורה׳דיקע מוסדות־חינוך, יהדות־צענטערן פאַר לימוד התורה והיהדות אין אַלע ערטער וואו עס געפינען זיך אידן, בכדי צו מקרב זיין וואָס מער אידן צו אידישקייט; און ועל כולם די באַוואוסטע צען מצוה־מבצעים, און די מצוה־טאַנקען, וואָס האָבן מקרב געווען הונדערטער־טויזנטער אידן צו אידישקייט.

און טראָץ דעם וואָס די אַלע אויבנדערמאַנטע געביטן דאַרפן ניט האָבן קיין אויס־שליסלעכע שייכות דווקא מיט חסידות חב״ד — און אין פריערדיקע דורות האָבן אויך אַנדערע גדולי ישראל (סיי רביים פון אנדערע חסידישע באַוועגונגען, סיי ליטווישע גדולים) זיך דערמיט פאַרנומען — איז אַבער אַ פאַקט, אַז אין איצטיקן דור טראָגן זיי אויף זיך דעם שטעמפל פון „ליובאַוויטש״.

קען מען טאַקע פרעגן און מ׳פרעגט: פאַר־וואָס איז עס אַזוי? מוז מען דען זיין דווקא אַ חב״ד־חסיד בכדי צו קעמפן, למשל, קעגן די גזירה פון „מיהו יהודי״, בכדי צו מקרב זיין אַ אידן צו אידישקייט (דורך לייגן תפילין מיט אים, אדער דורך אַנקלאַפן אַ מזוזה אויף זיין טיר)? — דאָס זיינען דאָך אזעלכע זאַכן וואָס אויך דער „טרוקענער״ שולחן־ערוך איז זיי מחייב צו טאָן!

אַנדערע מיינען, אַז דאָס וואָס דער רבי שליט״א גיט אַפּ אַזויפיל צייט און כוחות אויף די אַלע אויבנדערמאַנטע זאַכן, איז עס טאַקע ניט פאַרבונדן דווקא מיטן דרך פון חסידות, נאָר ער טוט עס פשוט אַלס מנהיג ישראל. עס דאַרף הייסן, לויט זיי, אַז דער רבי שליט״א טראָגט אויף זיך צוויי „קרוי־נען״: אַלס „ליובאַוויטשער רבי״ און נשיא פון חב״ד־חסידות, וואָס גיט זיך אַפּ מיט באַלייכטן אידישע מוחות און הערצער מיטן אור פון חסידות און זיי מדריך זיין אין עבודת ה׳ לויטן דרך פון חב״ד; און אויך אַלס „מנהיג ישראל״ וואָס פאַרנעמט זיך מיט אַלע געביטן וואָס זיינען שייך צו כלל ישראל.

ביי חב״ד־חסידים אַבער איז אַזאַ געדאַנק (אַז די נשיאות פון רבין שליט״א דריקט זיך אויס אין צוויי ריכטונגען וואָס גייען צוזאַמען) אינגאַנצן אויסגעשלאָסן.

איינער פון די הויפט־יסודות פון חסידות חב״ד איז דער געדאַנק פון „אחדות״, אַבסאָלוטע אייניקייט וואָס איז ניט קיין צוזאַמענטעל פון צוויי באַזונדערקייטן. און דער דאָזיקער גרונט־געדאַנק איז ניט בלויז נוגע ווען מ׳רעדט וועגן דעם אויבערשטן (וואָס איז דער אמת׳ער „אחד״), נאָר אין אַ געוויסן זין אויך בנוגע צו אידן, וואָס זיינען דער „גוי אחד״. און כאטש אַז דאָס אידישע פאָלק (דער „גוי אחד״) באַשטייט פון אַ גרויסער צאָל באַזונדערע מענטשן (אידן) — מיינט עס אָבער ניט אין דער אמת׳ן, אַז דער „גוי אחד״ שאַפט זיך דורכן צוזאַמענשטעל פון פיל פאַרשידענע אידן (ווי דאָס ווערט גע־טייטשט, ביי „אלף אחד״ (איין טויזנט), וואָס איז בלויז אַ צוזאַמענהייט פון טויזנט באַזונדערע אייגענס), נאָר דאָס מיינט אַן אמת׳ער אַבסאָלוטער „אחד״: ס׳איז אַן איין־און־אייניקייט מציאות וועלכע ווערט (דערנאָך) צע־צווייגט אין צאָלרייכע פרטים; און ווי דער־קלערט אין חסידות בנוגע אהבת ישראל, אַז אַלע אידן זיינען אין אמת׳ן איין נשמה, וועלכע ווערט (שפעטער) פונאַנדערגעטיילט אויף פיל נשמות.

און כשם ווי דאָס איז בנוגע צו „גוי אחד״, אַזוי איז דאָס אויך (און נאָכמער) בנוגע צו יעדער אידן בפרט. ניט געקוקט אויף דעם וואָס אַ איד פאַרמאָגט אין זיך פאַר־שיידענע כוחות — מיינט עס אָבער ניט אַז זיין נשמה גופא שטעלט מיט זיך פאַר אַ צו־נויפוועב פון אָט די פאַרשידענע כוחות, נאָר

זי איז בעצם איין מהות. דער מהות פון יעדע אידישע נשמה איז: „יחידה לייחדך" — אַ פשיטות'דיקע (אַן אויסגעטאַנענע פון וועל־כע־ניט־איז ציורים און פאַרעמס) פאַראייני־ציקטקייט מיטן אויבערשטן. עס איז מער ניט וואָס די דאָזיקע „יחידה" קומט צום אויסדרוק אין פאַרשיידענע אופנים (דורך פאַרשיידנאַרטיקע כוחות פון דער נשמה): אין פאַרשטיין ג־טלעכקייט (כח השכל), אין אהבת ה' און יראת ה' (מדות), און אין קיום המצוות (כח המעשה).

אָבער די אחדות פונעם „גוי אחד" באַ־שטייט ניט בלויז אין דעם וואָס אין זייער וואַרצלדיקער הויכקייט זיינען אַלע אידן איין מציאות (איין נשמה); נאָר אויך נאָכדעם ווי דער דאָזיקער נשמה־שורש ווערט צעצווייגט און צעטיילט אין פיל פּרטיות'דיקע נשמות, זיינען זיי אַלע פאַרבונדן און פאַראייניקט; און ווי דערקלערט אין חסידות בנוגע דעם דערמאָנטן ענין פון אהבת ישראל, אַז אַ איד דאַרף קוקן אויף אַ צווייטן אידן ניט ווי אויף אַ „צווייטן", נאָר ווי אויף „עצמו ובש־רו הוא".

דאָס זעלבע איז בנוגע דער אייניקייט פון אַלע כוחות וואָס אין יעדער נשמה בפרט: די שלימות העבודה איז, אַז אויך אין באַזונדערע כוחות (שכל, מדות און מע־שה) זאָל זיך שפירן ווי זיי זיינען באמת איין זאַך. וואָרום דער מהות פון יעדער כח איז — דער אויסדרוק פון יחידה: דער עיקר וועזן פון דעם שכל וואָס פאַרשטייט ג־טלעכ־קייט איז (ניט פאַרשטאַנד אַן און פאַר זיך, נאָר) דער „יחידה ליחדך", די אַבסאָלוטע פאַראייניקייט מיטן אויבערשטן, ווי זי דריקט זיך אויס אין פאַרשטיין אלקות; און דאָס זעלבע איז בשייכות צו די מדות און כח המעשה.

הייַנט אויב דאָס איז אַזוי ביי יעדער אידן — איז דאָך על אחת כמה וכמה בשעת עס רעדט זיך וועגן אַ רבין און אַ נשיא, וואָס, ווי באַוואוסט, זיינען די רביים די „יחידה" פון דעם כלל ישראל.

פון דעם איז קלאָר, אַז די אַרבעט פון רבין שליט"א אויף די פאַרשידענע געביטן וואָס זיינען שייך צו תורה־אידן, סתם־אידן און צו כלל ישראל, איז ניט סתם אַ גרויסע ציבור־עסקנות, סתם אַ הרבצת־תורה טעטי־קייט אד"ג, נאָר אַן אויסדרוק פון זיין אמת'ן מהות אַלס „ליובאַוויטשער רבי" און נשיא פון חסידות.

ווי באַוואוסט, איז חסידות די „יחידה" פון תורה. דעריבער איז אויך דער מהות פון רבין — די „יחידה" פון כלל ישראל. און היות ווי „יחידה" איז ניט באַגרענעצט אין אַ געוויסער פאַרעם און קען זיך דעריבער אויסדריקן אין פאַרשידנערליי אופנים — ברענגט טאַקע דער רבי שליט"א אַרויס די „יחידה" פון חסידות אין פאַרשידנערליי אויסדרוקן, אויך אינעם אויסדרוק פון עסק־נות ציבורית.

און דאָס איז וואַרשיינלעך דער טעם פאַר־וואָס די רייד פון רבין שליט"א, בנוגע די אויבנדערמאָנטע געביטן, ווערן געזאָגט אין די חסידישע התוועדות'ן אין וועלכע דער רבי זאָגט מאמרי חסידות און שיחות פון חסידות (וואָרום, ווען זיינע רייד וועגן דעם ענין פון „מיהו יהודי", למשל, וואָלטן ניט געהאַט צו טאָן מיט חסידות — וואָלט דער רבי ניט אויסגענוצט די צייט פון אַ חסי־דות־רבי'שער התוועדות צו רעדן וועגן דעם ענין, ווי וויכטיק עס זאָל ניט זיין). און נאָך עפעס: אין פיל שיחות וועגן דער גזירה פון „מיהו יהודי", האָט דער רבי שליט"א מסביר געווען גאָר טיפע ענינים אין חסי־דות (בנוגע דער מעלה פון נשמות ישראל), וויילע זיינע רייד וועגן „מיהו יהודי" זיינען טאַקע אַן אויסדרוק פון חסידות.

און נאָך מער: ביים אַרויסברענגען חסי־דות דורך אַזעלכע ענינים ווי „מיהו יהודי", צי מצוה־טאַנקען, אדער „החזרת השטחים", ווערט מער אַרויסגעבראַכט דער ענין פון חסידות גופא. אָבער וועגן דעם — אַ צווייטן מאָל אי"ה.

● צבי יאיר

אויף די לוידיקע פוסטקויטן
פון אייערע מדבר־הערצער
שלאָגט אָן רחמנות
די זון פון זיין אמת.

זיין שטראַלנדיקע לויטערקייט
דורכשפּאַלט די כמאַרעס
פון אייער טעמפּקייט;
זי פאַרברענט די שאָטנס
פון אייער אָפּנאַרעריי;
זי דורכלויכט די באַהעלטענישן
פון אייער באַטרוג;
זי אַנטבלויזט די פאַלשקייטן
פאַרשטעקט אין די קרומקייטן
פון אייער זעל.

דער פּעלז פון זיין בטחון
לאַכט פון די גיפטיקע
פיילן פון אייער שפּאָט.

די זאָמען פון זיין אמונה
ווי זאַמד אָן אַ צאָל
פאַרשיטן טאָג־טעגלעך
די גריבער פון
אייער פאַרשוערונג.

די טרערן פון זיינע תפלות
פאַר די בלאָנדזשענדיקע פאַרגאָסן
זיינען די שוצמויערן
צווישן אייך
און דעם שטראָף־מבול
פון אייער פאַרראַט.

און ווען איר וואַרפט
אייערע שטיינער פון האַס —
וואַרפט ער זיך
פאַר אייער רעטונג
פאַר דעם הימלישן טראָן.

י״א ניסן תשל״ז

די היינטיקע „אנשי־חיל"

● ה. חסידאָוו

אין דעם ברכה־נוסח צו אַ בר־מצוה נוצט דער רבי שליט"א די דריי לשונות „חסיד, יראַ־שמים, למדן". פאַרשטייט זיך אַז דאָס זיינען ניט קיין צופעליקע אויסדרוקן פון ברכה; אויך זייער סדר איז מיט אַ כוונה: די ראשי־תיבות פון „חסיד, יראַ־שמים, למדן" איז — חיל — זעלנער! וועלכער אַ איד דערגרייכט און איז ווערט מ'זאָל אים טיטולירן מיט די דריי נעמען, איז ער דעם אויבערשטנס אַ „סאָלדאָט", ער געהערט צו „צבאות השם".

ס'איז פאַרשטאַנדיק דער באַדינג פון יראת־שמים — בכדי צו זיין אַ ריכטיקער זעלנער מוז זיין די מורא פון מלכות; און אַ יהדות־זעלנער, אַ תורה־ומצוות זעלנער מוז אַוודאי האָבן די מורא פון מלכות שמים. אויך איז באַנעמלעך די נויטיקייט פון לערנען בכדי צו וויסן ווי צו זיין אַ ריכטיקער זעלנער; און דאָס לערנען גופא, די איבונגען, זיינען אַ חלק פון די זעלנערישע פליכטן און דיסציפלין.

אָבער פאַרוואָס מוז דעם אויבערשטנס „זעלנער" זיין אויך אַ חסיד? דוכט זיך אַז לומדות און יראת שמים זיינען שוין גענוג צו פאַרזיכערן אַ פאַסיקן פלאַץ אין די צבאות ה'.

אַז מ'טראַכט זיך אָבער אַריין פאַרשטייט מען אַז ס'איז ניט אַזוי. די ספּעציפישע קען־שטריכן פון אַ סאָלדאָט, מיט וואָס ער טיילט זיך אויס פון אַלע אַנדערע אַרבעטער און באַדינער אאַ"וו אין ציווילן סדר החיים, באַ־שטייט אין זיין גרייטקייט צו גיין אין פייער, ניט רעכענענדיק זיך לחלוטין מיט זיין אייגן וועזן. ס'איז ניט גענוג זיין לערנען זיך און איינאיבן זיך ווי צו שיסן; ס'איז ניט גענוג די מלכות־שרעק און די מורא פאַר דער שטראָף מצד די אַרמיי־פירער. אין די דע־ציזירנדיקע מאָמענטן אינעם פייער פון קאַמף מוז דאָמינירן די גרייטקייט צו מקריב זיין זיך אַליין פאַר דעם מלך און זיין מלוכה. אין יענע מאָמענטן שפּרינגט ער אין פייער ניט צוליב מורא פאַרן מלך (נאַטירלעך דאַרף דאָס דער טויט־פּחד זיין מער שפּירעוודיק ווי די מורא פון מלכות), נאָר ער איז דעמאָלט באַ־הערשט פון אַ טיפערן טרייהייט־געפיל, וואו עס פאַרלירט זיך דאָס גאַנצע געוויכט פון זיין אייגן לייב־און־לעבן.

אַלע דעפיניציעס וואָס אונזערע חכמים האָבן געגעבן צום טיטל „חסיד" איניקן זיך אין איין פונקט: דער חסיד איז גרייט צו טאָן פאַר דעם אויבערשטן, פאַר זיינע אָנזאָגן אָדער פאַר אַ צווייטן אידן נאָכמער, נאָך שענער און בעסער ווי דער מינימום וואָס עס פאָדערט די הלכה. אַ חסיד האָט די גרייטקייט, דעם ווילן צו מקריב זיין פון זיך און זיין אייגנס — און דאָס איז ניט אַ זאָך וואָס לומדות אַליין פאַרפליכטעט און ניט אַ געפיל וואָס ווערט דערוועקט פון „טרוקענער" יראת שמים. דאָס איז די מידת חסידות, וואָס האָט אַן אייגענעם וואָרצל אין די רייכקייטן פון דער נשמה.

אַזוי אַרום קומט אויס, אַז דווקא וועלכער איד איז אַ חסיד, יראַ־שמים און למדן איז אַן אמת'ער סאָלדאָט פון דער ג־טלעכער אַרמיי: די תורה לערנט אַ אידן ווי צו „שיסן", וואו און וועלכן צו שיסן און מאָכט אים פאַר אַ גוטן הויכראַנגיקן „סאָלדאָט"; יראת־שמים איז דער סאַמע עיקר ביים מאַכן אים פאַר אַ דיסציפלינירטן, געהאָרכזאַמען „סאָלדאָט"; אָבער אין די סאַמע דעצידירנ־דיקע און אַנטשיידנדיקע מינוטן איז נאָר דאָס חסידות־געפיל די טרייב־קראַפט צו דערפילן די העכסטע און וויכטיקסטע אויפגאָבע פון אַ סאָלדאָט.

* * *

ניט דאָ איז דאָס אָרט צו אַנאַליזירן די אַנגענומענע באַצייכענונג פון „רבי" און „חסיד": אויב דער חסידישער מנהיג און

וועגווייזער ווערט אַנגערופן „רבי", איז ווי שטימט דערביי אַנצורופן די נאַכפאלגער און געפירטע מיטן נאָמען „חסידים". דער באַגריף „חסיד" (ווי „צדיק", „ענין" וכדֿ) ווייזט אויף אַ פאַרזיכדיקער מעלה און ניט עפּעס אַזוינס וואָס ווערט געשעפּט פון אַ צווייטן. אויב דער מנהיג רוחני רופט זיך „רבי", וואָלט מען זיינע „חסידים" געדאַרפט אַנרופן תלמידים, מקבלים, מושפּעים אדגֿ"ל.

ניט אַריינגייענדיק אין היסטאָרישע און שפּראַכלעכע חקירות, ווילט זיך זאָגן אַ פּשוט'ן געדאַנק. ניט געקוקט אויף די אויר־שפּרינגלעכע סיבות און מאָטיוון פון די וואָס האָבן געשאַפן און פאַרשפּרייט אָט דעם צונויפּפאָר פון „רבי־חסיד" — איז דאָ פאַראַן אַ הונדערט־פּראָצענטיקע באַרעכטיקונג פאַר דעם.

דער אויפּטו פון רבי און חסיד איז ניט בלויז אינעם עצם לערנען תורה און חסידות אויפן שטייגער פון רב און תלמיד, משפּיע און מקבל. דאָס איז דער עלעמענטאַרער דרך ווי תורה ווערט איבערגעגעבן פון דור צו דור. אַ גוטער גאונישער ראש־ישיבה שטעלט אויף תלמידים גרויסע בני־תורה, לומדים. דאָס זעלבע בנוגע צו יראת־שמים און מוסר — די גייסטיקע השפּעה פון מוסר און מידות איז אַ באַשטימטע זאַך וואָס פליסט פון גרויסע בעלי־תורה און מוסר צו די אויפּ־נעמער. האָט אַ איד זיך אַנגעזאַפּט מיט אַ סך תורה איז ער אַ למדן, מיט אַ סך ענינים מוסר ויראת הֿ וכדֿ, פּועלט עס ער זאָל זיין אַ ירא־שמים.

אַ רבי „גיט" דעם חסיד עפּעס אַנדערש. דאָס וואָרט „גיט" איז אין געזונפּיסלעך, ווייל מען קען עס ניט באַצייכענען ווי אַ השפּעה וואָס גייט איבער פון דעם צו יענעם. אַ חסיד „נעמט" פון רבין חיות — אָבער חיות, לעבן איז ניט אַ זאַך פון נעמען און געבן: די נשמה באַלעבט דעם גוף, אַ רבי „גיט" ליכטיקייט דעם חסיד — און ליכט, ווי לעבן, ווירקט אין סאָמע וועזן; ס'איז ניט בלויז אַ באַ־ווירקונג פון דרויסן, נאָר אַ שאַפונג פון אינעווייניק. „צדיקים דומים לבוראם" — זיי שאַפן און באַשאַפן.

אין פּראַקטישע ווערטער מיינט עס, אויפן שטייגער ווי אויבן געזאָגט: אַ איד קען זיין אַ ירא־שמים, אַ למדן, אַן אָפּגעהיטער אין תורה און מצוות (סיי דורך אייגענע כוחות און סיי דורך ווירקונג פון גדולי תורה ויראה), אָבער בכדי אַז זיין אינערלעכער מהות זאָל זיך אַ ריר טאָן, אַ „לעב" טאָן, אַז דער וואָרט תורה און די מצוה זאָל דורכלויכטן און דורכ־וואַרעמען אויך יענע געביטן וואָס זיינען דער „חציו לכם", אָט דעם כח צו זיין אַ חסיד קומט פון התקשרות און דביקות צום רבין.

ד. ה. אַ חסיד לערנט פון רבין אי תורה אי יראת שמים און אי חסידות, אָבער דאָס וואָס מאַכט אים פאַר אַ חסיד איז די אינער־לעכע דביקות, ביטול און התקשרות צום רבין. אַז מ'איז באַהאַפטן און פאַראייניקט „נעמט" אויך אַזוינס וואָס לאָזט זיך ניט איבערגעבן פון איינעם צום צווייטן אין באַזונדערקייט.

אַזוי אַרום איז פאַרשטאַנדיק דער צונויפּ־פאָר פון רבי און חסיד, ווייל דווקא די התקשרות צו אַ רבין שאַפט דאָס חסידות־געפיל ביים חסיד און דאָס איז דער אויפּטו פון דער גאַנצער דערשיינונג פון רבי און חסיד אין די לעצטע דורות: אין די רייכערע דורות פון אַמאָליקע גרויסע נשמות האָבן אידן געקענט גרייכן דערצו מיט די אייגענע גרויסע נשמה־כוחות; אין די עקבתא דמשיחא דורות מוז מען האָבן אַ רבין, און דאָן איז מען אַ ריכטיקער „חיל", אַ פּולער זעלנער אין דעם אויבערשטנס אַרמיי.

* * *

אויב ס'איז ריכטיק, אַז די הויפּט־זאַך פון חסיד איז די לעבעדיקע געפיל־גרייטקייט צו געבן פון זיך און זיך אַליין פאַר דעם אויבערשטן — און דאָס קען אַ איד היינט באַקומען דורך התקשרות און דביקות צום רבין, ווייל דורך אַוועקגעבן זיך צום רבין ווערט אַ מסירה ונתינה צום אויבערשטן — מעגן מיר זיך דערלויבן צו זאָגן, אַז אין אַ געוויסען זינען איז דער היינטיקער חסיד מער איבערגעגעבן, שטאַרקער אין זיין טרייהייט, מער „סאָלדאַט", ווי די אַמאָליקע חסידים, וועלכע זיינען געווען גרעסערע חסידים אין רייכקייט און בריטקייט פון חסידות, אין תורה און עבודה.

אַוודאי זיינען די פריערדיקע אידישע דורות געווען רייכער, שענער און העכער אין תורה און יראת־שמים, אין עבודה פון האָרץ און השגה פון מוח; און אַזוי איז עס אויך אין

דער חסידישער וועלט. וואו זעט מען היינט אזעלכע גרויסע משכילים אין חסידות און אזעלכע מורא׳דיקע עובדים מיט חסידות, ווי אמאל! דאס זיינען געווען חסידישע ריזן, „גענעראלן"! וועו עס קומט אבער צום „שיסן" ממש, צום גיין אין פייער פאר זיין חסידיש־אידישן תפקיד, צו דער עצם גרייטקייט און מסירה און התקשרות צום רבין — איז דער היינטיקער „חיל" ווייט פארויס פון אמאליקן „גענעראל".

און ניט נאר פארויס, נאר אויך אנגעלאדן און „באוואפנט" מיט טיפערער נשמה־כוחות. די שטארקע התקשרות און מסירה דערוועקט די העכסטע נשמה־כוחות, וואס זיינען ווייט אריבער די רייכקייטן פון שכל און מדות — מסירת נפש, מסירת הרצון!

וועו אן אמאליקער „גענעראלסקער" חסיד האט, למשל, באקומען א תפקיד פון רבין צו אויפלעבן און מקרב זיין נאך אידן — און די שליחות איז געווען פארבונדן מיט ארונטער־בויגן זיך פון הויכן פעדעסטאל אלס אנגע־זעענער למדן און זייער חשובער פאזיציע אין זיין קרייז און זיך ארונטערלאזן צו דער ראלע פון א פשוטן מענטש — אזא תפקיד האט ביי אים ארויסגערופן גאר א סך אינער־לעכע געראנגלען; ער האט געדארפט דורכגיין א ביטערן קאמף, א גייסטיקן קריזיס בכדי צו אויספאלגן דעם אנווייז פון רבין.

היינט איז עס גאר אנדערש. וועו די גרויסע אלטע חסידים פון פריערדיקע דורות וואלטן פאר זיך געזעען די מוסטערן פון דער חסידישער ארמיי, וואלטן זיי געשטוינט פון חידוש און באוואונדערונג. זיי וואלטן באוואונדערט און . . . מקנא געווען. אזא גרענעצלאזע איבער־געבנקייט און צוגעבונדנקייט צום רבין, וואס קומט צום אויסדרוק ביי א יונגן כולל־יונגערמאן אדער ישיבה־בחור אזוי ווי א נאטירלעכע און זעלבסטפארשטענדלעכע זאך — אזוינס וואלטן אמאליקע דערהויבענע חסידים זיך געוואונטשן צו אויסהארעווען דורך לאנגע יארן עבודה, לערנען און דאוונען.

מיט וואס פארא הייסער עקשנות, מיט וואס פארא שמחה און באפרידיקונג פאר־ציכטן די דאזיקע יונגעלייט אויף בכבודיקע רבנישע פאסטנס, אויף פארטיקע גוט־פראפיטירנדיקע געשעפטן פון זייערע עלטערן, אויף א צוקונפט וואס זאגט־צו, בדרך־הטבע, א רייך, גוט און באקוועם לעבן — אבי צו זוכה זיין אז דער רבי שליט״א זאל זיי ארייננעמען אין זיין שליחים־ארמיי! מיט טיפער בענקעניש וואלטן זיי אויף א רמז, א וואונק פון רבין שליט״א צו טאן דאס וואס וועט בינדן זיי, מיט זייער משפחה, מיטן רבין שליט״א אויפן גאנצן לעבן. און א סך פון זיי וואלטן ניט, נאר מ׳אקערט אליין אויס אזא שליחות־מעגלעכקייט.

אט די חסידישע אנשי־חיל, „אנשי משה", און זייערע שותפ׳טעס אין לעבן, וויסן פון פארויס אז זיין דעם רבי׳נס שליט״א א סאלדאט איז צום אלעם ערשטן פארבונדן מיט אפזאגן זיך פון א סך עלעמענטארע באקוועמלעכקייטן אין טעגלכן לעבן; דאס מיינט ריזיקע גייסטיקע און פיזישע אנשטרענ־גונג דורכן גאנצן מעת־לעת; דאס מיינט צו איבערקומען אומצאליקע נסיונות, שטרויכ־לונגען, און אפילו חוזק־באליידיקונגען פון געווייסע אידישע קרייזן; דאס מיינט אפטמאל א לאנגע צייט פון לעבן אין גרויס עלנטקייט, אין גייסטיקע אידישע מדבריות, וואו מ׳קען גאנץ אפט ניט קריגן קיין כשר שטיקל פלייש און קיין ביסל אידיש מילך און אפילו ניט קיין פריינט מיט מיטלייד און מוטיקונג. ס׳איז דא ניט מעגלעך אויסצורעכענען אפילו בקיצור די אלע שווערע „פראנטן" פון דעם רבי׳נס א „סאלדאט".

און וואס איז זייער באלוינונג? די „אנשי משה" קריגן ניט קיין „מעדאלן" און באקומען ניט קיין „עפאלעטן" פאר זייער ארבעט; און עס איז ליידער אזא וועלט היינט, אז אויך פרומע אידישע קרייזן אנערקענען ניט די אומגעהויערע ווערט פון זייער ארבעט, העלפן זיי ניט און וואס נאך ערגער: עס פעלן ניט קיין פאלן פון קנאה׳דיקן „לייגן שטיינער אין וועג". זייער אינציקע און גאנצע באס־לוינונג איז דער „מלחמה־שלל" גופא: איין אידישע משפחה, א צווייטע א צענטע איז דורך זיי נתקרב געווארן צו אידישקייט; אידישע קינדערלעך לערנען א ווארט תורה, אלף־בית; נאך א איד און נאך א איד הויבט אן לייגן תפילין, היטן כשרות ביז צו פולער

(סוף אין עמוד יח)

● זלמן חיימאוויטש

ווייט, ווייט פון דאַנען,
אין לאַנד פון רויטע טיראַנען,
הינטער גראַטעס „אַנגעדראָלענע",
ווי מיט פלעקן בלוט באַמאָלענע,
אין אַ קאַמער תהומיק־שוואַרץ
שטורעמט אַנגסטיק אַ חסידיש האַרץ.
עס ברויזט דאָס געמיט פון אַ העלד
ווי אין כוואַליעס פון היץ און קעלט —
אָט ווערט עס בראַנדיק צעגליט
ווי אייזן אויף קאָוואַדלע פון שמיד,
און אָט צעזוואַקלט און צעקניט
ווי זאַנגען אין צייט פון שניט...

אָט דער העלד — ווער איז ער, ווער?
אָט דער חסיד — פאַרוואָס זיין גורל איז שווער?

* * *

טאָ הערט: אין לאַנד אין יענעם
פון גרויסן און רויטן גיהנום
איז פרייער אָטעם ס׳גרעסטע זינד
פאַר יעדן, יעדן מענטשן־קינד!
נאָר מער פון אַלעמען געליטן
דאָרט האָבן תמיד פרומע אידן:
צי ס׳איז אַ גרייז־גרויער רב,
אָדער אַ שוחט וואָס שעכט אַן עוף,
אַ מלמד וואָס לערנט „אַלף" און „בית"
מיט קינדערלעך צווישן אָדער דריי,
אָדער סתם אַ איד וואָס וווייס
אַז מ׳מוז דער תורה בלייבן טריי —
זיי אַלע האָט געדופ׳ט אַן אַ סוף
די האַנט פון סטאַלין, פון יעזשאָוו:
אַמאָל אין קעלערן פון פיין און גרויל
זיי גיך „פאַרענדיקט מיט אַ קויל",
און אַמאָל אין וווייטן, קאַלטן סיביר
זיי פאַרפיניקט נאָך מאַטער אַן אַ שיעור.

ב.

נאָר געוואַן זיינען דאָרט חסידים אַ הייפל
וואָס אויך דער גרויסער „רויטער" טייוול
— מיט זיין בלוט־שפריצנדיקן רוט —
ניט געבראָכן האָט זייער עקשנותדיקן מוט.
אין וואַנדער, וואַנדל און טויטלעכער אימה
געבויט האָבן זיי מקוואות און חדרים געהיימע,
און אין פאַרבאָרגעניש האָט אויכעט
געפסקנט דער רב, געשאָכטן דער שוחט;
און ס׳האָט אַ חסיד הינטער געשלאָסענע טירן
געלערנט די קינדער ווי די מלחמה צו פירן...
און וועַן עלטער די קינדער זיינען געוואָרן,
זיי זיינען אין דער ישיבה געהיימער געפאָרן;
געלערנט, געדאַוונט, געלייטערט אין
חסידישע פלאַמען —
האָבן זיי דאָרט געבראָכן צאַמען נאָך צאַמען;
זיך געהיילקט, געאָפפערט אויף אַזויפיל
מזבחות —
האָט געבראָכן זייער נשמה מיט הימלשע
כוחות.
אין פאַרוויס פון די רייען חסידים אין
שלאַכט,
אין שפיץ אין סאַמען פון געשלאָסענער קייט
(כאָטש אַזויפיל געיאָגט פון דער מאַכט

און אין שטענדיקן לויף צעשפּריט און צעזייט)
געשפּאַנט האָט מיט שטאָלציקע טריט
יענער חסיד דער גרויסער, יענער העלדישער איד.
זיין גרויסער קאָפּ, מיט אויגן ווי ליכטער,
באַזוימט איז מיט אַ האָר־קרויז געדיכטער —
מיט פּיאות און באָרד — צעשפּריטע,
מאַסיווע,
אַז געדוכט האָט זיך: ס׳איז אַ לייבישע גריווע.
ס׳האָרץ איז ביי אים אַ וואַרעמער קוואַל
וואָס שפּרודלט מיט חסידישער פּרייד,
— אַ האָרץ וואָס איז בריט
אַ האָרץ וואָס איז אָפן;
און זיין קול — ווי אַ ברום, ווי אַ שאָל
פון גרויסן נצחון, פון מוט און פון האָפן.

ג.

ווען דער בורא האָט וואונדער געזויזן,
דעם „ים" דעם „רויטן" צעשפּאָלטן, צעריסן,
און געגרייט דאָרט פאַר חסידים אַ וועג
ענדלעך צו אַנטרינען פון צרות און שלעק —
דאָן איז דער חסיד אין יאָמערטאָל דאָרט
געבליבן וואָכן אין געפערלעכן „פּאָרט";
אַ פּאָרבליבענער, אַ לעצטער געשטאַנען
איז ער ווי אַ גרויסער העלדישער ברודער,
ווי איינער פון די טרייע קאַפּיטאַנען
וואָס פּאַרלאָזט ניט דעם רודער
פון זיין שיף אין שטורעמס און וויכערן —
און אַזוי ער וואָרט און באַגלייט
ביז צו אַ ברעג אַ זיכערן,
ביז צום האָפן „זיין" שיף עס דערגייט;
אָבער ער אַליין, דער חסיד־קאַפּיטאַן,
ער ווערט פאַרשלונגען אינעם „רויטן אָקעאַן"...

ד.

עס זיינען וואָכן, חדשים פאָרבי,
נאָר ניט לאַנג אויף דער „פּריי"
איז דאָרט פאָרבליבן דער חסיד —
איינזאָם־אַליין קעגן אַ ביטערן עתיד
(אויך זיין פּרוי און קינדער צוויי
שוין אויף יענער זייט געווען זיינען זיי).
עס האָט די רויטע מאַכט „מיט רעכט"
ביי אים געמאַנט אַ חשבון אַ גרויסן:
באַצאָל פאַר זיך, פאַר דיין אייגן „פאַרברעך"
און אויך פאַר יענע וואָס זיינען שוין דרויסן!
און דאָרט אינעם שטייג פון בלוט און שטאָל,
איינער אַליין צווישן פייניקער הונדערטער,
געקעמפט האָט וויידער דער חסיד, און דאָס מאָל
וויי אַ לייב אַ בלוטיק־פאַרוואונדעטער.
אַזוי ווי געשפּענסטער פון נאַכטיקע תהומען
געזוכט האָבן זיי דאָס פּינטעלע ליכט:
ניט בלויז דעם גוף צעקריפלען, צעלאָמען,
אויך דעם גייסט, דעם פונק צו פאַרניכטן.
און אַז דער חסיד דערשפּירט האָט
ס׳שרעקלעכע —
אָט־אָט — און ער ווערט באַלד פאַרשלונגען
פון כוואַליעס יסורים אומדערטרעגלעכע,
האָט זיך זיין האָרץ מיט דערמאָנונג
צעזונגען:
מ׳טאָר ניט פאַרצווייפלען, ס׳אַן עצה פאַראַן
אויך צו זיין איצטיקן לייד און פּיין —
ער וועט שרייבן אַ „פּדיון", אַ „פּ"נ"
צום רבי׳ן שליט"א, געזונט זאָל ער זיין!
ס׳שטייען אינצווישן אַזויפיל טירן
געשלאָסענע,
אַזויפיל וועגט פון ציגל און שטיין
און טויזנטער מיילן פון חלומות פאַרלאָשענע
— ווי וועט דאָס בריוו צום רבי׳ן דערגיין?
נאָר די קראַפט פון אַ חסידיש בטחון
האָט ניט איין מויער שוין געשפּאָלטן,
געבראָכן!
דער פלאָם פון אמונה שוין לאַנג האָט
געקענט
שוועבן אַריבער הויכע טורעמס און וועגט!
...לאַנג, לאַנג האָט דער חסיד געשריבן
מיט פיבער און ציטער און מיט אותיות
קרומע,
ביז ס׳פאַפיר איז געוואָרן צעריבן
און די ווערטער אין טרערן צעשוואומען.
און אַזוי האָט דער חסיד געטראַכט און
באַגומען:
(ווי אַנדערש זאָל אַ חסיד אַזאַ באַנעמען?)
וויבאַלד דער רבי וועט ס׳בריוול באַקומען —
וועט ער אַוודאי אים לייענען „קענען"...

ה.

וויידער זיינען יאָרן און יאָרן געפלאָסן
און פון אַ צווייאיקן נס האָט דער חסיד
געגאָסן
(און יעדער נס אין זיין צייט
געווען איז וואונדערלעך גרויס):
ס׳איז דער חסיד פון טורמע געוואָרן
באַפרייט

און דערנאָך — פון רויטלאַנד אינגאַנצן
אַרויס.
יאָ, געוואונען האָט דער חסיד זיין קאַמף;
און כאָטש ס׳האָבן מחבלים אָן אַ צאָל
פאַרוואונדיקט זיין גוף מיט ווייטיק און
קראַמף —
פאַרבליבן איז זיין גייסט אַזוי גאַנץ ווי
אַמאָל.
גרויס געווען איז די מינוט פון באַגעגעניש
מיט די פון בענקשאַפט פאַרצערטע בני־בית,
וועמען עס האָט איצט ווידער זיין בליק
געזוואַרעמט מיט פרייד, מיט חסידישן חיות
(אַזוי ווי אַמאָל, מיט יאָרן לאַנגע צוריק,
איידער געקומען איז דער טאָג פון
געזעגעניש).
געווויס איז געווען צו ריידן אַ סך,
נאָר ס׳האָט אינמיטן די פרוי דערציילן
געקומען,
אז מיט יאָרן צוריק געשען איז אַ זאַך
וואָס ביז היינט זי האָט ניט באַגומען:
אין יענעם חודש, אין יענעם יאָר
(אין ענגלאַנד געווואוינט האָט זי דאָן)
איז פון „770" אַ בריוו אַ „מאָדנער" געקומען:
געשריבן איז דאָרט דייטלעך און קלאָר,
אַז דעם בריוו (דעם פדיון) פון איר מאַן
האָט דער רבי שליט״א — איצט באַקומען...
מיט געמישטע געפילן, מיט פרייד און מיט
שרעק
האָט זי ביי מענטשן מיט שכל געפרעגט:
וואָס איז דער פשט, וואָס איז דער מיין?

ס׳איז דאָך פשוט ניט צום פאַרשטיין:
פון אַ מענטשן וואָס הינטער טויזנט צאַמען,
הינטער אייזערנע וועגט און בלוטיקע ימ׳ען,
פאַרפאַלן געוואָרן ר׳איז אָן שפור און אָן
צייכן —
און פון אים זאָל אַ בריוו צום רבי׳ן
דערגרייכן?
געוואָרן איז בלייך־וויים דעם חסיד׳ס
געזיכט,
און באַלד דערנאָך — אין צונטער צעהיצט:
ער האָט פאַרהויבן זיינע ברעמען געדיכטע
און זיינע בליקן האָבן מיט פונקען
געשפריצט:
— יאָ, כ׳געדענק יענעם טאָג!
(האָט ער געגעבן אַ זאָג
מיט פייער און ברען)
אַוודאי געשריבן — נאָר ווער דען?
וויז מיר דעם בריוו, וויז מיר אויף גיך...
אַוודאי, כ׳האָב געגוי יענעם זמן
געשריבן צום רבי׳ן שליט״א מיין פ״נ...

* * *

ס׳איז דאָ אַ מעשה אָן אמתע פאַרשריבן
געוואָרן,
(און ניט עפעס אַ מעשה סתם,
כאָטש פאַרצייכנט בלויז דאָס „געדיכטע"
אין אַ בטלנישן אַלטמאָדישן גראָם)
און פאַסירט האָט זי אין אונזער דור;
עס לעבן די „העלדן" פון דער געשיכטע
און לעבן זאָלן זיי לאַנגע לאַנגע יאָרן.

די היינטיקע אנשי חיל / סוף פון ע׳ טו

אידישקייט אא״ו. און אָט די באַלוינונג וועלט
געדאַפלט מיט גליק ביים צוזען דעם נחת
אויפן הייליקן געזיכט פון רבין שליט״א,
בעת אַזעלכע „דערַאבערטע" אידישע נפשות
קומען צו אים ווי גאַנצע פרומע אידן.
אַוודאי איז דאָס ניט דער רעזולטאַט פון
אייגענע כוחות, וואָרעם ס׳איז ניט שייך צו
פאַרשטעלן זיך אַזעלכע איבערנאַטירלעכע
כוחות און אָזאַ אומגעווויינלעכע הצלחה אפילו
ביי גרויסע חסידים ואנשי מעשה. דאָס איז
דער כח און חיות וואָס זיי באַקומען דורך
זייער טיפער התקשרות צום רבין שליט״א;
און דווקא וויל דער דור איז אַזוי נידעריק
און דער גלות אַזוי פינצטער, האָט דער
אויבערשטער אונז מזכה געווען מיט אָזאַ
רועה ישראל, וואָס גיט די נויטיקע כוחות
צו ברעכן די לעצטע און שווערסטע פעסטונגען
פון גלות.

„דער מזטערס לערע"

● הרב א. שוויי

דער באַגריף „מנהג", אַדער „מנהגים", שליסט אין זיך איין אַלץ וואָס ס׳איז אַנגענומען ביי אידן צו פירן זיך אויף אַ באַשטימטן אופן — אין צוגאַב צו מצוות און דינים מן התורה ומדרבנן. ד. ה. אַז מנהגים זיינען ניט קיין מצוות ודינים מן התורה, אויך ניט מדרבנן, נאָר דאָס האָבן די גדולי ישראל און חכמי הדורות, במשך פון דער לאַנגער אידישער געשיכטע, אייגעפירט ביי אידן פאַרשידענע מנהגים צוליב געוויסע טעמים, אומשטענדן און סיבות.

אָט די אַלע דריי סוגים — די מצוות ודיני התורה, מצוות ודינים מדרבנן, און מנהגים — טרעפן זיך אָפטמאָל צוזאַמען. צו דערמאָנען בלויז איין ביישפיל — דער „סדר" אין נאַכט פון פּסח: די מצוה פון אכילת מצה איז מן התורה, עסן מרור איז מדרבנן (בזמן הזה: אָבער וען מ׳האָט מקריב געווען דעם קרבן פּסח אין בית המקדש איז אכילת מרור מיטן קרבן פּסח געווען אַ מצוה מן התורה) און דאָס אייַנטונקען מרור אין חרוסת און כרפס אין זאַלץ־וואַסער איז נאָר אַ מנהג; עס איז זייער אַ אַלטער מנהג, וואָס ווערט שוין דערמאָנט אין משניות, דאָס איז אָבער בלויז אַ מנהג און ניט קיין דין.

די גדולי התורה האָבן אַרויסגעוויזן גרויס חשיבות צו מנהגים און האָבן זיך פאַרנומען מיט באַהאַנדלען זיי ניט וויניקער ווי מיט די דינים און מצוות מן התורה ומדרבנן. ס׳זיינען געווען פּוסקים וואָס האָבן געשריבן ספעציעלע ספרים וועגן מנהגים. אייַנער פון די גדולי הפּוסקים האָט זיין ספר אַ נאָמען געגעבן „ספר המנהיג". במשך פון די שפּעטערדיקע יאָרן זיינען געשאַפן געוואָרן אַ סך ספרים אין וועלכע ס׳זיינען צונויפגעזאַמלט געוואָרן מנהגים פון דער אַדער יענער מדינה אַדער געגנט, וואו אידישע קהילות האָבן זיך געהאַט זייערע מנהגים, אויך מנהגים פון פאַרשידענע רבישע און חסידישע קרייזן — אַרייַנערכנדיק דעם „ספר המנהגים" פון מנהגי חב״ד. טייל ספרים אַנטהאַלטן די מנהגים פון אַ געוויסן גאון און גדול הדור בנוגע פיל ענינים, וואָס זיינען פאַרצייכנט געוואָרן פון זיינעם אַ תלמיד.

דער גרויסער פּוסק ביי אידן, ר׳ משה איסרליש, באַוואוסט אַלס דער „רמ״א", האָט אין זיינע „הגהות" אויפן שולחן ערוך געגעבן גרויס געוויכט צו מנהגים. עס איז פאַראַן אַ סיפּור וואָס דערציילט די סיבה וואָס האָט באַוואויגן דעם רמ״א צו פאַרשרייבן און פאַרשטאַרקן אידישע מנהגים.

פון הלכה־שטאַנדפונקט איז פאַראַן אַ געוויסער אונטערשייד צווישן אַ דין מן התורה און אַ דין מדרבנן, און צווישן זיי ביידע און מנהגי ישראל. בשעת עס האַנדלט זיך אָבער וועגן חינוך, צו מחנך זיין אַ קינד אין אידישקייט, דאַרף מען זיך באַמיען אייַנצופלאַנצן אינעם קינד אַ מנהג מיט דער זעלבער אַנשטרענגונג ווי דינים און מצוות מן התורה ומדרבנן.

און ווי מיר זענען אין לעבן: הגם אַז אַ גרויסער טייל פון די דערוויטערטע אידן היטן ניט אַפּ דעם דרך פון תורה און מצוות, היטן זיי אָבער שטרענג און הייליק אַ סך פון די אידישע מנהגים. און דאָס איז דערפאַר, וואָס די מנהגים זיינען ביי זיי אייַנגעקריצט געוואָרן פון קינדווייז אָן. וואָרום דאָס איז איינע פון די סגולות און אייגנשאַפטן פון אַ מנהג, אַז ער לאָזט איבער אויפן קינד זייער אַ טיפן רושם און אַ שטאַרקע השפּעה, און דערויבער בלייבט עס אין אים אייַנגעקאָרבט אויפן גאַנצן לעבן.

מען קען דאָס אויך דערקלערן פון פסיכאָלאָגישן שטאַנדפונקט, אַז דווקא צוליב דעם וואָס אַ סך פון די מנהגים האָבן ניט קיין אָפּענעם טעם, אַדער ניט קיין גענוג פאַר אונדז פאַרשטענדלעכן טעם (אָלנפאָלס ניט גענוג פאַרן קינדערשן שכל) — דאָס גופא רופט אַרויס ביים קינד אַ געפיל פון טיפן רעספּעקט פאַרן מנהג. די פאַרהוילנ־

קייט פונעם טעם, די מיסטעריזקייט וואס ס׳איז דאָ אין דעם, דערוועקט ביים קינד אַ באַזונדערן נייגער און גלייכצייטיק גיט עס צו אַ געהויבנקייט און מאיעסטעטישקייט צו אָט דעם דאָזיקן מנהג וואס דער קינד זעט און וועלט מחונך אזוי נאָכצוטאָן.

אין אַלגעמיין דריקט זיך אויס אין אַ מנהג דער צוגאַנג צו טאָן אַ זאַך מיט קבלת עול. וואָרום די מערסטע מנהגים האָבן ניט, ווי געזאָגט, קלאָרע טעמים, בעת פול פון זיי האָבן ווידער מערערע טעמים — וואס דאָס אַליין וויזט אויף זייער מיסטעריעזקייט. וען מ׳פרעגט, למשל, וועגן אַ געווּיסן מנהג, פאַרוואָס פירט מען זיך אַזוי און אַזוי, איז דער ענטפער „אַזוי אין דער מנהג" גענוג צו פאַרענטפערן די פראַגע. זעלטן־וען עס קומט נאָכדעם אַ צווייטע פראַגע: פאַרוואָס? וואָס איז דער טעם? — וויל בדרך כלל איז אויף אַ סך מנהגים, ספעציעל די גאָר אַלטע מנהגים, ניט באַוואוסט קיין טעם; דער טעם איז במשך פון יאָרן פאַרגעסן געוואָרן פון אונז.

אָבער אַפילו ביי די מנהגים וועלכע ס׳איז באַוואוסט אַ טעם, אויך ביי זיי הויבט זיך אָן דער ענטפער אויף דער אויבנדערמאַנטער פראַגע אויפן זעלבן שטייגער: אַזוי איז דער מנהג, און דער טעם איז אַזוי און אַזוי. דאָס הייסט, אַז פריער דאַרף מען טאָן וויל אָט אַזוי איז דער מנהג, נאָר אויב מען וויל וויסן אויך דעם טעם, גיט מען צו דעם טעם. דאָס איז אין אַלגעמיין אונזער אוראַלטער צוגאַנג פון „נעשה ונשמע" — פריער דער „נעשה" און נאָכדעם דער „נשמע" — בנוגע גאַנץ תורה און מצוות; עס קומט אָבער אַרויס מער בולט אין דעם טייל וואס הייסט „מנהגים".

* * *

ווי פריער געזאָגט, זיינען מנהגים איינגעטיילט אין צווּיי סוגים: פאַראַן מנהגים וועלכע האָבן טעמים און פאַראַן אַזעלכע וואס מיר ווייסן ניט זייערע טעמים: און דאָס געפינען מיר אויך אין תורה און מצוות, אין וועלכע עס זיינען פאַראַן צווּיי אופני ידיעה: פאַראַן דער אופן ידיעה וואס דער מענטשלעכער שכל האָט אַ באַגריף אין דעם תוכן המצוה, און פאַראַן דער אופן וואס ער וויס בלויז אַז אַזוי איז די הלכה, דאָס איז אָבער העכער פונעם מענטשלעכן באַגריף.

דעריבער וועלט דער באַוואוסטער מאמר חז״ל „מנהג ישראל תורה היא" דערקלערט אין דעם אויבנדערמאַנטן זינען — אַז פונקט ווי אין תורה זיינען דאָ צווּיי אופנים, אַזוי זיינען אויך דאָ צווּיי אופנים אין מנהגים: ס׳איז דאָ דער סוג מנהגים וועלכע האָבן אַ טעם, און ס׳איז פאַראַן דער אַנדער סוג מנהגים וועלכע האָבן ניט קיין באַוואוסטן טעם.

און די ביידע סוגים פון מנהגים האָבן מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ שטאַרקן פונדאַמענט אין אידישן לעבן, זיי האָבן אַריינגעבראַכט ליכטיקייט אין די אידישע היימען און האָבן צוגעגעבן אַ ספּעציעלן חן און שיינקייט אין כלל ישראל׳דיקן לעבן.

באַזונדערס קומט עס צום אויסדרוק אין די מנהגי ישראל ביי אידישע שמחות — ביי אַ חתונה, אַ ברית מילה, פדיון הבן וכדי — וואו די מנהגים גיבן צו אַן אויסערגעווייניקעכע פייערלעכקייט און ברענגען אַריין אַ גייסט פון קדושה׳דיקער שמחה. ס׳איז אַפטמאָל שווער פאַרצושטעלן זיך, ווי אַזוי וואָלט גאָר אויסגעזען אַ אידישע חתונה אָן דעם אַדער יענעם מנהג. און אַזוי אויך בנוגע אַנדערע אידישע שמחות.

דאָס זעלבע, און ווּאַרשיינלעך נאָכמער, קען דאָס געזאָגט ווערן בנוגע צו ימים־טובים, וואו די מנהגים שאַפן דעם געהעריקן גייסט און די יום־טוב׳דיקע שטימונג.

באַזונדערס איז כדאי צו מדגיש זיין די אומגעהויערע גייסטרייכקייט פון מנהגים בשייכות צו אידישע קינדער. עס זיינען פאַראַן פאַרשידענע מנהגים וואס זיינען ספּעציעל געשאַפן געוואָרן פאַר קינדער. די דאָזיקע מנהגים ברענגען אַריין אין באַוואוסטזיין פון קינד דעם גייסט פון דעם יום־טוב אַדער דעם קדושה׳דיקן אינהאַלט פון דער מצוה מיט וועלכער זיי זיינען פאַרבונדן. אַ דאָנק די מנהגים זאָפט אין זיך איין דאָס קינד די קדושה און טהרה פון דעם אַלעם מיט וואס דער מנהג איז פאַרבונדן.

ס׳איז דאָ כדאי צו דערמאָנען לכל־הפחות עטלעכע פון די מנהגים, וועלכע זיינען גע־ווידמעט בלויז פאַר קינדער, אַדער אַזעלכע מנהגים וואו קינדער פאַרנעמען דעם „אויבנ־

אָן״: דער מנהג פון חנוכה־געלט, און דאָס שפּילן חנוכה אין דרייִדל, דער מנהג פון געבן קאָשע צו פּייגעלעך שבת שירה, פּרעגן די פּיר קשיות פּסח צום סדר, שמחת תורה די עלי׳ לתורה פון „כל הנערים״ און נאָך ענלעכע מנהגים.

מען קען זאָגן מיט זיכערקייט, אַז דאָס איינגעוואויען אַ קינד אין אַ געוויסער אויפּפּירונג און דאָס איינוואָרצלען אין אים אַ אידישן מנהג, איז אַ יסוד אין אַלגעמיינעם אידישן קיום, וואָס פאַרדינט גרויס אויפּמערקזאַמקייט און איבערגעגעבנקייט. וואָרום בכדי אַז אָט די מנהגים זאָלן אָנגענומען ווערן ביים קינד אויף אַ געהעריקן אופן; ד. ה. אַז ביים קינד זאָלן זיך דערוועקן די נויטיקע געפילן פון דרך־ארץ, אַכטונג, ליבּשאַפט און שטאָלץ צום אידישן מנהג — דאָס אַלץ פאָדערט אויסערגעווינלעכע געניטקייט און קענטעניש ווי אַזוי צו איינפלאַנצן די מנהגים אין האַרץ פון קינד, זיי מוזן איבערגעגעבן ווערן מיט פיל פאַרשטענדעניש, אַ סך ליבשאַפט און גלייכצייטיק מיט אַ געוויסער מאָס פון שטרענגקייט.

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז מען מוז נעמען אין אַכט און זיין גוט באַקאַנט מיט דער אייגנאַרטיקייט פון יעדן קינד באַזונדער. זיין פּעאיקייט, זיינע חושים און געפילן שפּילן אַ גרויסע ראָלע אין באַשטימען דעם דרך ווי אַזוי איינצופלאַנצן אין אים דעם אָדער יענעם מנהג.

ניט אומזיסט לערנען אונז די חז״ל דעם פּשט פון דעם פּסוק: „שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך״, אַז מיט „שמע בני מוסר אביך״ ווערט געמיינט תורה, און „תורת אמך״ מיינט — מנהגים. וואָרום די „מוטער״ איז, ווי באַוואוסט, די פאַסיקע לערערין און דערציערין אויפן געביט פון איינפלאַנצן אינעם קינד מנהגי ישראל.

זי קען גוט איר קינד, זי ווייס אַמבעסטן זיינע פעאיקייטן, און זי האָט דעם אמת׳ן ליבשאַפטלעכן צוגאַנג און אינטימסטן צוטריט צו זיין איינערלעכער „וועלט״ — דער אויבערשטער האָט די מוטער באַשאַנקען מיט די געהעריקע געפילן וועלכע זיינען נויטיק אין אויספירן אָט די מיסיע.

און צוליב דעם וואָס די מנהגים ווערן הויפּטזעכלעך איינגעוואָרצלט דורך דער מוטער, דערפאַר טאָקע בלייבן זיי איינגעקריצט ביים קינד אויפן גאַנצן לעבן. זיי ווערן איינגעוועבט אין זיין געמיט.

דער אויסדרוק פון „יטוש״ אָדער „תטוש״ ווערט מערסטנס געוווצט וען עס רעדט זיך ווען צוויי זאַכן וואָס זיינען צווישן זיך ענג געבונדן, וואָס זיינען כמעט ווי איינס. אויך דאָ אין דעם פּסוק, ווען ער רעדט ווען ניט „פאַרלאָזן״ „תורך אמך״ — די מנהגים, באַנוצט ער זיך מיט דעם אויסדרוק „ואל תטוש״, וואָס צייגט אויף דער געוואָלדיקער אייניקייט וואָס ס׳איז דאָ צווישן דעם מענטש מיט די מנהגים צו ווען מען איז דערצויגן געוואָרן דורך זיין מוטער. און אין דער צייט וואָס בנוגע צו לערנען תורה באַנוצט זיך דער פּסוק מיטן אויסדרוק „שמע בני״ — ווייל דאָס קינד דאַרף דאָך ערשט פריער „הערן״, אָדער ריכטיקער געזאָגט: „וועלן״ הערן, צו דער זעלבער צייט נוצט דער פּסוק בנוגע צו מנהגים דעם אויסדרוק „ואל תטוש״ — פאַרלאָז ניט, וואָרום עס איז ניט קיין פראָגע פון אָנגענומען מנהגים, ווייל זיי זיינען שוין ביי אים אָנגענומען געוואָרן — אַזוי האָט אים די מאַמע דערצויגן; עס פאָדערט זיך בלויז מ׳זאָל זיי ניט פאַרלאָזן.

ס׳איז מערקווירדיק, אַז אינעם אויספירן אַ מנהג באַגעגענען זיך צוויי קעגנזאַצן: פון איין זייט ווירקט דערביי דער כח פון קבלת עול, ווייל על פּי רוב ווערט אַ מנהג געטאָן מיט קבלת עול, ווייל אַזוי דאַרף מען זיך פירן, און ניט דערפאַר וואָס ער האָט אַ שכל׳דיקן באַגעגענען אינעם מנהג; און פון דער צווייטער זייט זיינען מיר, אַז מנהגים ווערן געטאָן מיט גרויס ליבשאַפט און אַ סך געפיל.

און דאָס גיט אונז נאָך אַן אויפקלערונג פאַרוואָס פרויען זיינען מער צוגעפאַסט און האָבן מער פעאיקייט אייניצופלאַנצן די מנהגים אין לעבן פון קליינע קינדער:

ווי די חז״ל דערציילן אונז, צייכענען זיך אויס נשי ישראל אין די אויבנדערמאָנטע צוויי געביטן: קבלת עול און געפיל. אין חומש ווערט מערערע מאָל אונטערשטראָכן, אַז פרויען האָבן מיט זייער שטאַרקן קבלת־עול־צוגאַנג איבערגעשטיגן די מענער. פרויען צייכענען זיך אויס מיט זייער וואונדערלעכער

אמונה פשוטה. אבער גלייכצייטיק ווייזן אן חז"ל אויף דעם פאקט, אז פרויען פארמאגן אין זיך מער ליבשאפט צו תורה און מצוות; נשי ישראל טוען מצוות מיט מער האַרציקייט און געפיל. און אדאנק דעם, וואס פרויען באזיצן אט די וואונדערלעכע קאמבינאציע־באציאונג צו תורה ומצוות, זיינען זיי טאקע מער צוגעפאסט פאר דער אויפגאבע פון איינפלאנצן מנהגים, וואס דארפן געטאן ווערן מיטן צוגויפגוס פון קבלת עול און הרגש.

די אידישע געשיכטע איז רייך מיט אומ־צאליקע פאקטן און געשעענישן, וואס האבן קלאר ארויסגעבראכט דעם דאזיקן אמת: די גייסטיקע ווערטן, וואס די מוטער האט לויט זיי דערצויגן איר קינד, זיינען ביי אים גע־ווארן אזוי איינגעפונדעוועט, אז קיין שום שטורעם האבן זיי ניט געקענט צעטרייסלען.

* * *

ווי פריער געזאגט, זיינען מנהגים געשאפן געווארן דורך גדולי ומנהיגי ישראל במשך פון אלע דורות. ווייל זיי, די אמת'ע אידישע פירער, האבן גוט געוואוסט ווי אזוי אכטונג צו געבן אויפן אידישן גארטן; זיי האבן געלייגט גרויס אכט און זיך פיל באמיט, אז דער חינוך פון אידישע קינדער זאל זיין ווי ס'דארף צו זיין; זיי האבן צוגעבויט וועגט און אויפגעשטעלט זיילן אונטערצוהאלטן דעם בית ישראל, דעם קיום פון אידישקייט. און דערפאר זיי געשאפן אט די אלע מנהגים.

און בעיקר האבן זיי זיך גאר שטארק באמיט, אז מען זאל מחנך זיין אידישע קינדער מיט די מנהגים; אז קליינע קינדער, ווען זיי ויינען נאך גאר פיצעלעך, זאלן זיי שוין אין זיך איינזאפן די טהרה פון תורה ומצוות און זיך איינגעוואוינען אין מנהגי ישראל.

עס זיינען פארן צענדליקער סיפורים וועגן גדולי הדורות וואס האבן זיך פערזענלעך אפגעגעבן מיטן חינוך פון קליינינקע קינדער־לעך. עס ווערט דערציילט אויפן גרויסן גאון און מקובל דער מהר"ל מפראג — וואס איז פארעכנט ניט בלויז ווי איינער פון די גרעסטע אין זיין דור, נאר איינער פון די גרעסטע אידישע גייסטער במשך פון דורות — אז ער אליין פלעגט זיך אפגעבן מיטן מנהג פון געבן „קאשע" צו פייגעלעך אין שבת שירה; און אז ער פלעגט דערביי צונויפזאמלען אידישע קינדער אין שול־הויף און צוזאמען מיט זיי געטיילט קאשע צו די פייגעלעך.

אויך אין אונזער דור זיינען מיר עדות ווי אזוי דער גדול הדור און מנהיג ישראל, דער ליובאוויטשער רבי שליט"א, גיט זיך אפ ספעציעל מיט אידישע קליינע קינדערלעך.

און גאר גרויס איז די ארבעט וואס דער רבי שליט"א האט איינגעלייגט אינעם געביט פון חינוך פון קליינע אידישע מיידעלעך דורכן „מבצע" נש"ק — הדלקת נרות שבת קודש, וואו ס'איז געלייגט געווארן גרויס געוויכט אויפן ליכט־בענטשן פון די קליינע מיידעלעך; אז אויך זייער ליכט־בענטשן זאל געטאן ווערן מיט אלע פרטים און מנהגים, וועלכע ווערן אפגעהיט אינעם ליכט־בענטשן פון דערוואקסענע פרויען. דער רבי שליט"א האט, למשל, אויפגעפאדערט, אז אויך די קליינינקע מיידעלעך זאל מען מחנך זיין מיטן מנהג צו געבן צדקה פאר ליכט־בענטשן.

דאס ווייזט אונז דעם געוואלדיקן זכות פון די אידישע מוטערס, וועמען עס איז אנפאר־טרויט געווארן אט די הייליקע ארבעט צו איינפלאנצן אידישקייט אין אידישע קינדער, אזוי אז עס זאל ווערן איינגעוואקסלט אין זייערע נשמה'לעך אויף אייביק און קיין בייזער ווינט זאל דאס ניט קענען רירן.

און דערפאר ווערן מנהגים באצייכנט ווי „תורת אמך" — לערע פון דער מוטער, ווייל ווי דער אויבערשטער האט איינגעשטעלט זיין סדר אין וועלט, האט ער די דערציאונג און דאס לערנען די קליינע פיצעלעך איבער־געגעבן אין די הענט פון אידישע מוטערס.

די לערע פון דעם פאטער ווערט דאך גערופן מיטן נאמען „מוסר", שטראף רייד; דאקעגן די לערע פון דער מוטער ווערט באצייכנט ווי „תורת" וואס מיינט „הוראה", אנווייזונג. וואהרום דער דרך און אופן ווי די מוטער לערנט און דערציט דאס קינד איז ניט קיין „שטראף"־לערע, נאר א „לבשאפט"־לערע; זי „ווייזט אים אן" ווי אזוי צו פירן זיך. און בשעת דאס ווערט געטאן אויף אט דעם דרך פון „אנווייזונג" און „איינפירונג", דער דרך פון „מנהג", פון פירן זיך אזוי, האט דאס דעם גרעסטן עפעקט און טיפסטע ווירקונג אויפן קינד, אז דאס זאל בלייבן איינגעקריצט אין דעם קינדס מוח און הארץ און אין זיין גאנצן וועזן אויף שטענדיק.

ניסן — דער „ראש חדשים"

● ה. מאַניעוויטש

דער חודש ניסן ווערט אָנגערופן אין דער תורה „ראש חדשים", „ראשון לחדשי השנה" — ער איז דער „קאָפּ", דער אויסדערווייל־טער (ווי דער „אור החיים" זאָגט) פון אַלע חדשים, דער ערשטער אין חשבון פון חדשים. דער טעם איז קלאָר: דאָס איז דער חודש פון דער ערשטער גרויסער גאולה; אַ גאולה וואָס איז באמת ניט קיין איינמאָליקע גע־שעניש אין דער אידישער געשיכטע, נאָר אין יעדן דור דאַרף זיך אַ איד זען און פילן ווי ער אַליין וואָלט אויסגעלייזט געוואָרן מיט דער גאולה פון יציאת מצרים.

מ׳דאַרף אָבער אַריינטראַכטן: וואָס מיינט פאָרט דער „ראשון לחדשי השנה"? דער פּשט דערפון איז, אַז ציילנדיק די חדשים, ווערט ניסן אָנגערופן דער ערשטער חודש, אייר דער צווייטער, תשרי דער זיבעטער אא"וו — אָבער וואָס פאַראַ חשיבות דריקט אויס אָט די ציילערישע ערשטקייט? באַזונ־דערס, ווען מ׳ווייס אַז דאָס אידישע יאָר הויבט זיך אָן מיט ראש־השנה און אַזוי אַרום איז דאָך תשרי דער ערשטער חודש?

און דאָ זעט מען (ווי די מפרשים זאָגן) וואָס די תורה לערנט אונז מיט אַזוי וואָרט: סיי ביי „ראש־חדשים" און סיי ביי „ראשון . . . לחדשי" באַווארנט די תורה און איז מדגיש: „לכם" — די גאַנצע מעלה און דערהויבנקייט פון חודש ניסן איז שייך צו „אייך", צו אידן דווקא! דאָס הייסט: די באַזונדערע טייערקייט פון „ראש" און „ראשון" דריקט זיך אויס אין אידישן חשבון־גאַנג פון דער צייט, אין די אידישע חדשים, צו וועלכע די דרויסנדיקע וועלט האָט קיין צוטריט ניט.

ווי באַוואוסט, רעכענען אידן זייער לוח, די חדשים (ווי זיי שטעלן צוזאַמען יאָרן וכו׳) לויט דער לבנה. „ישראל מונין ללבנה". נאָכ־מער: אידן זיינען געגליכן צו דער לבנה — „ישראל נמשלו ללבנה". פאַרוואָס ניט ציילן לויט דער זון (ווי ס׳רעכענען די אומות), און פאַרוואָס ניט פאַרגלייכן אידן צו דער זון, וואָס איז אַזויפיל ליכטיקער ווי די לבנה? און גאָר גרויס איז דער וואונדער: טאָקע דאָ, אין פּסוק, וואו עס ווערט אונטער־שטראָכן די מעלה פון חודש ניסן ווי „ראש" ו„ראשון", איז דאָ דאָס אָרט פון דער ערשטער מצוה וואָס מ׳האָט אָנגעזאָגט אידן נאָך יציאת מצרים — און דאָס איז „קידוש החודש" — דער פונדאַמענט פון אידישן צייט־חשבון!

* * *

די לבנה ווערט „געבוירן" (מולד הלבנה), זי באַנייט זיך יעדן חודש און דערפון דער נאָמען „חודש", וואָס האָט דעם טייטש פון באַנייאונג — און דאָס איז אַ יסוד היסודות אין אידישן סדר החיים! די צייט־רעכענונג לויט דער זון שפּיגלט־אָפּ דעם צוגאַנג, דעם בליק, ווי מ׳קוקט אויף וועלט־גאַנג און וועלט־צייט מיט גענאַרטער נאַטור־פאַרבלענדעניש; ס׳גייען טעג, וואָכן, חדשים — אַן קענטיק־ממשות׳דיקער ענדערונג און באַנייאונג אין דער זון גופא און ניט אינעם זון־קאַלענדער. דער צייט־מאַרשרוט פון וועלט רוקט זיך מעכאַניש, כאילו ח״ו עס פירט זיך „אַליין", לויט „אייגענע", סטאַבילע טבע־געזעצן ח״ו. דאָס איז דער צייט־און וועלט־חשבון פון אומות העולם. אויך דער אידישער צייט־חשבון פון דער לבנה גלייכט זיך אויס מיטן יאָר־חשבון פון דער זון, אָבער יעדער טאָג און יעדער חודש פון יאָר איז איינגעראַמט אין דעם לבנה־חשבון; און די לבנה ווערט „געבוירן" און באַנייט יעדן חודש און ענדערט זיך יעדן טאָג. אין אינהאַלטלעכן זין מיינט עס, אַז ס׳איז טאָקע פאַראַן ביי אידן דער חשבון פון צייט ווען מ׳רעכנט פון תשרי און דאָס איז דער סדר ווי דער אויבערשטער האָט אויסגעשטעלט די וועלט־הנהגה לויט דרכי הטבע; און דאָס דאָזיקע יאָר הויבט זיך אָן פון חודש תשרי ווען דער אויבערשטער האָט באַשאַפן די וועלט און איר טבע: און דערפאַר, ווי חסידות גיט צו פאַרשטיין, איז די עבודה פון אידן אין חודש תשרי „פון אונטן אַרויף" — „באַאַרבעטן" די טבע־

וועלט און שטופנווייז אַרויסהויבן זיך פון איר. אָבער פאַר אידן באַוונדערס איז פאַראַן אויך דער סדר פון חדשים, פון ג־טלעכער באַנייאונג און דורכלויכט אין סאַמע טבע — און פון דעם צייט־גאַנג איז ניסן דער „ראש" און „ראשון". אין ניסן האָט די ג־טלעכע אַנטפלעקונג צעריסן די „טבע" פון „אויבן־אַרונטער" אין אַן אופן פון „פסח" — „איבער־שפרינגען" אַלע טבע־פאַרשטעלן.

און דערמיט ווערן וואונדערלעך באַלויכטן די מדרשי חז"ל און ביאורים פון חסידות וועגן דעם געדאַנק וואָס ליגט אין פאַרגלייכן אידן צו לבנה, אינעם טעם פאַרוואָס אידן ציילן לויט דער לבנה. בלויז איין דוגמא: די לבנה האָט ניט קיין אייגן ליכט, נאָר זי נעמט עס פון דער זון — ב"י אידן הערשט דאָס געפיל, אַז ס'איז ניט שייך אין באַשאַף אַזאַ זאַך ווי אייגן ליכט און לעבן — אַלץ ווערט אויסגעשטראַלט פון ג־טלעכקייט, פון „שמש הוי'".

און חסידות פאַרטייטשט עס אין דער טיף: די לבנה נעמט דאָס זון־ליכט פון דערווייטנס; ביי אידן איז עס: „מרחוק הוי' נראה לי" — אויך (און דווקא) אין דער וועלט, וואָס איז אַזוי פינסטער און „ווייט" פון ג־טלעכער אַנטפלעקונג — שפירט און זעט אַ איד די ג־טלעכע פאַראַנענקייט און האָט אַ נשמה'דיקן צי און לעכץ צו ג־טלעכקייט.

וואָרום די לבנה איז דאָך ל„ממשלת הלילה" — זי הערשט מיט איר ליכט ביינאַכט; און אין פנימיות'דיקן זין מיינט עס: צו געווען־טיקן אויף דעם „לילה", צו באַהערשן און באַ־לייכטן די פינסטערניש פון דער נאַכט — און דאָס איז אייגנטלעך די גאַנצע כוונה פון אידישן זיין און לעבן אין וועלט.

קען מען אפשר זאָגן, אַז דאָס איז אָנגע־וואונקען אין מדרש וואָס זאָגט: אַזוי ווי די לבנה זעט זיך בייטאָג און ביינאַכט, אַזוי הערשן אידן „בעולם הזה ובעולם הבא". איז „בעולם הבא" פאַרשטאַנדיק, אָבער וואָס מיינט, אַז זיי הערשן „בעולם הזה"? מיינט עס אפשר די ג'יסטיקע הערשאַפט פון אידן אין עולם־הזה, ס'הייסט צו באַהערשן די עולם־הזה'דיקייט, די פינסטערניש — אָט פונקט ווי די לבנה באַלייכט די נאַכט־פינסטערניש — און דערפון די פולקאַמע הערשאַפט פון אידן אין „עולם הבא".

און דעריבער זעט אַ איד אין וועלט — באַנייאונג, התחדשות, דעם ענין פון „המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית"; און דערמיט הייליקן אידן די צייט דעם המשך און דויערנדיקן קיום פון וועלט.

ויבאַלד אַז די ענדערונגען און באַנייאונגען פון דער לבנה שטעלן מיט זיך פאָר דעם שפיגל פון גאַנצן אידישן בליק אויף וועלט, דער יסוד פון זייער לעבנס־גאַנג דורך טעג, חדשים און יאָרן, וואָס ברעכט די פאַר־בלענדעריש געזעצן פון טבע — מיינט עס פון איין זייט אַז זיי הייליקן די צייט („קידוש החודש") מיט ג־טלעכער ליכטיקייט; און עס מיינט אויך במילא אַן אַרויסרייס, אַן אַרויס־ברוך און אַן אויסלייז פון די טבע־ראַמען וואָס פאַרשטעלן (און פאַרלייקענען אַפילו) די ג־טלעכע שטענדיקע השגחה און התחדשות הבריאה.

וועלט דערמיט גוט פאַרשטאַנדיק פאַרוואָס איז ניסן דער „ראש", דער „קאָפּ" און הויפט־זאַך פון אַלע חדשים: אין ניסן איז געווען די גאולה פון מצרים מיט די מוראדיקע וואונדערלעכע נסים, וואָס האָבן געבראַכן אַלע צוימען פון טבע און געוויזן פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז דער אויבערשטער באַשאַפט און פירט די וועלט נאָכאַנאַנד — איז דער חודש ניסן געבליבן ביי אידן דער זכר עולם, דער קוואַל פון ג־טלעכן כח זיך אַרויסצורייסן פון „מצרים", פון די ענגע ראַמען פון וועלט־טבע; און גלייכצייטיק צו שפירן די שטענדיקע באַנייאונג פון וועלט דורך דעם באַשעפער.

סיון־תמוז ה׳תשל״ז, באנד 19, נומער 1 (72)

די אידישע היים

סיון־תמוז ה׳תשל״ז, באנד 19, נומער 1 (72)
קאלעדזש־נושי ובנות תל־אביב
ZZO אויסטערן פארקווי ברוקלין נ.י.

שמע ישראל...

קאונסיל נשי ובנות חב״ד

פון „היום יום"

. . . אַ חסידישער וואָרט מאַכט קלאָר דעם קאָפּ און ריין דאָס האַרץ; אַ חסידישע הנהגה טובה מאַכט ליכטיק אין שטוב; אַ חסידישער ניגון שטאַרקט די תקוה ובטחון, ברענגט שמחה און שטעלט אַוועק די הויז מיטן הויזגעזינד אין קרן אורה.

(כב תמוז)

* * *

אין חסידות זיינען פאַראַן צוויי זייער כאַראַקטעריסטישע אויסשפראַכן: א) אַ איד דערקענט ג־טלעכקייט און פילט די איבערנאַטירלעכקייט און באַדאַרף אויף דעם קיין באַווייזן ניט האָבן; ב) אַ איד, ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אָפּגעריסן פון ג־טלעכקייט.

דער אמת איז, אַז די צוויי אויסשפראַכן זיינען אין זאַך: אַ איד דערקענט ג־טלעכקייט און פילט דעם למעלה מן הטבע (די איבערנאַטירלעכקייט). דערפאַר איז ניט ער וויל, ניט ער קען זיין אָפּגעריסן פון ג־טלעכקייט.

(כה תמוז)

* * *

אין לערנען איז די איבערגעגעבנקייט פון מענטשן צו אַ זאַך, וועלכע ער וויל פאַרשטיין און פאַרשטייט. אין דאַוונען איז די איבערגעגעבנקייט צו העכער ווי פאַרשטאַנד.

אין לערנען תורה פילט זיך אַ איד ווי אַ תלמיד ביי אַ רבי'ן; אין דאַוונען — ווי אַ קינד ביי אַ פאָטער.

(כו תמוז)

* * *

. . . דעמאָלט ווען משיח וועט קומען בב"א, וועט מען ערשט בענקען נאָך די גלות־טעג. דעמאָלט וועט ערשט פאַרדריסן פאַרוואָס מ'האָט ניט געטאָן אין עבודה (עבודת השם), מען וועט ערשט דערהערן דעם גרויסן וויייטיק פון העדר העבודה (פון ניט טאָן אין עבודה). איצטער, אין די טעג פון גלות, איז די ימי העבודה (די טעג פון עבודה) צוצוגרייטן זיך צו ביאת המשיח בב"א.

(ג מנחם אב)

די אידישע הײם

פערטל יאָר שריפט

פערטל יאָר שריפט

טעמא גוראַרי — רעדאַקטאָר

סיון־תמוז ה'תשל"ז, באַנד 19, נומער 1 (72)

צום יובל־יאָר פון חג הגאולה י"ב תמוז — י. יהודי . . . . . א

וועָן די נשמה קומט אין „בין המצרים" . . . ה

אור החסידות דורך „מבצעים" — הרב יואל כהן ח

אַזוי האָט זיך עס אָנגעהויבן — א. גאָדין . . יא

אַ משוגענער — דוד זאַריצקי . . . . . יד

תחית המתים — הרב א. בר־מרא . . . . . טז

מַצות שילוח הקן — גרשון נוף . . . . . יט

תורה — אַ „מקום מקלט" — ז. יודלסאָן . . . כא

צום יובל־יאר
פון הגר הגאולה י״ב תמוז

● י. יהודי

י״ב תמוז פון דעם יאָר ווערט פופציק יאָר זינט כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע איז אין רוסלאַנד באַפרייט געוואָרן פון זיין אַרעסט דורך דער גרויזאַמער „גע־פּע־או״ (סאָוועטישע געהיים־פּאָליציי). דער אָפּשלוס פון אַ יובל־תקופה איז געוויס די פּאַסיקע צייט צו באַטראַכטן און זיך אַרייַנטראַכטן, וואָס אָט דער גאולה־טאָג האָט געמיינט פאַר אידן בכלל און פרומע אידן בפרט; די באַדייטונג פון דעם טאָג בימים ההם און זיין אויסווירקונג אין דעם פאַר־גאַנגענעם האַלבן יאָרהונדערט, ביז בזמן הזה.

אין דער אַלגעמיינער וועלט ווערט יעדע וויכטיק־היסטאָרישע געשעעניש אויספירלעך פאַרצייכנט מיט אַלע אייַנצלהייטן דורך פאַרשידענע פאָרשער, היסטאָריקער און סתם שרייבער, וואָס גריבלען זיך און אַנאַליזירן און שאַצן דעם גאַנצן פאַרנעם פון דער פּאַסירונג מיט אַלע אין איר פאַרוויקלטע עלעמענטן, פערזענלעכקייט און אומשטענדן.

ווען עס קומט אָבער צו אַזאַ געשעעניש, ווי די גאולה פון י״ב תמוז, איז נאָך עד היום ניט געווען (און וואַרשיינלעך ניט געקענט זיין) קיין שום גרונטיקער און אַרומנעמענ־דיקער אָפּשאַץ פון זיין פולן און אפילו טיילווייזן פאַרנעם. ס׳זיינען אויף דעם פאַראַן געוואָג אָביעקטיוו און סובּיעקטיוו סיבות, וואָס ניט דאָ איז דער אָרט זיי צו באַהאַנדלען. ס׳איז אָבער אַ פאַקט, אַז די בריטע וועלט־עפנטלעכקייט, אויך אינערהאַלב דער אידישער און אפילו פרום־אידישער וועלט, איז גאָר ווייניק באַקאַנט מיט דער אומגעווייַנלעכער און גלאָרריַיכער פּרשה פון ליובאַוויטש אין סאָוועטן־רוסלאַנד, וואָס איר דעצידינדיקער וועגנד־פונקט און דראַמאַטישער הויכפונקט איז אָט דער גאולה־טאָג פון י״ב תמוז. דאָס איז געווען (און דערווייל פאַרבליבן) אַ פּרשה סתומה וחתומה — פאַרהוילן, פאַרדעקט מיט אייזערנע פאָרהאַנגען, מיט שטאָלענע קראַטעס און פאַרחתמעט מיט זיגלען געטונקט אין בלוט און טרערן.

האָט כאָטש די אידישע בריטע וועלט אַן אַנונג פון דעם ריזיקן קוואַל פון הייליקער עקשנות, העכסטן מוט און מסירת־נפש, וואָס דער רבי נ״ע האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט בימים ההם פאַרן פרומען רוסישן אידנטום! — אַ קוואַל פון וועלכן הונדערטער חסידים און טויזנטער אידן און אַ שטיק פאַרפייניקט כלל ישראל האָבן געשעפּט אויסדויער און לעבנס־קראַפט יאָר נאָך יאָר, חודש נאָך חודש — יעדן טאָג און יעדע מינוט!

קען עמעצער פון דער פרייער וועלט באַגרייפן (אפילו נאָך די אַלע שוידערלעכע „אַנטדעקונגען״ וועגן רוצחישן סאָוועטן־רעזשים), וואָס פאַראַ איבערנאַטירלעכע כוחות, וויפל הימלדיק־הייליקן שטאָלץ און וואָס פאַראַ גרענעצלאָזע ענערגיע עס האָט זיך געפאָדערט פון אייגעם וואָס איז אַרויס אין אַן אומקאָמפראָמיסלעכן געראַנגל מיט אַ גיגאַנטישער גזלנישער מאַכט, וואָס האָט דערדריקט און דערשטיקט גאַנצע מדינות און פעלקער און פאַרפייניקט אַזויפיל מיליאָנען מענטשן מיט אַלע מיתות משונות ר״ל! ס׳איז דאָך אפילו שווער צו אָפּ־מוסטערן עס מליצה׳דיק ווי אַ פאַרמעסט פון „דוד מיט גלית״.

וואָלט זיך עמעצער פון דרויסן צוגעלאָזט צו דער פאַנטאַזיע, אַז דער רבי נ״ע האָט געפירט אַ מלחמה מיט דער רויטער סאָוועטן־מאַכט? אָבער דאָס איז דאָך, אַן אַ האָר גוזמא, געווען די אמת׳ע ווירקלעכקייט: ממש אַ קאַמף — און ניט עפעס אַנדערש!

* * *

ס׳איז שוין אַמאָל אויסגעקומען צו דערמאָנען אַ טרעפלעכן וואָרט פון אַ חשובן פּוילישׂ־חסידישן רב ז״ל, וואָס האָט בשייכות צום רבי׳ן נ״ע אויסגעטייטשט די פּסוקים וועגן יוסף הצדיק (וואָס דאָס איז דער ערשטער נאָמען פון רבי׳ן נ״ע), אַז ער איז געווען דער „משביר״, דער „מכלכל״ — דער באַשפּייזער פון די בני ישראל אין דעם פינסטערן און אומווירדיקן לאַנד מצרים. „למחי׳ שלחני אלקים לפניכם״ — דער אויבערשטער האָט יוסף׳ן פאָראויסגעשיקט אויפצוהאַלטן זייער לעבן און עקזיסטענץ אינעם הונגער און זיי דערלעבן „לפליטה גדולה״ — צו דער גרויסער אַנטרינונג פון לעבנס־געפאַר!

אין דעם בלוטיק־ביטערן און אומגליקלעכסטן „גלות־מצרים״ פון די היינטיקע צייטן — אין די דערדריקנדיקסטע ענגשאַפטן (מצרים) פון גרויסן סאָוועטן־לאַנד, איז דער „יוסף הצדיק״ פון אונזער תקופה געווען דער „משביר״, דער גרויסער און דער אינציקער גייסטיקער באַאָרגער און „באַשפּייזער״ אין דעם ערגסטן גייסט־הונגער פון דער אידישער געשיכטע; ער איז געווען דער פון הימל געשיקטער און „פאָרשיקטער״ אין ערגסטן „גלות מצרים״, בכדי צו זיין דער לעבנס־קוואַל פאַר דעם פרומען פאָרפיניקטן אידנטום; ער האָט די דאָזיקע אידן באַזעלט און באַהעלט מיט גרויסע נשמה כוחות אויפצוהאַלטן דעם אידיש־חסידישן פּרצוף און דערלעבן, דורך אַלע שוידער־יאָרן, צו בלייבן די „פּליטה גדולה״ פון חורבן רוסלאַנד.

מ׳מוז אָבער צוגעבן, אַז אין אוראַלטן מצרים איז יוסף הצדיק געווען דער פאַקטישער „שליט״, דער הערשער פון גאַנץ מצרים — בעת דער יוסף הצדיק פון די לעצטע צייטן איז געווען פאַררעכנט ווי דער „שונא נומער איינס״ פונעם העסלעך־קאָמוניסטישן „מצרים״; און דאָס טאָקע דערפאָר, ווייל ער איז גייסטיק געווען דער אינציקער „שליט״ און „משביר״ פון די אמת׳ע תורה־טרייע אידן אין רוסישן „מצרים״. אין אים האָבן די קאָמוניסטישע מושלים געזען דעם עכטן אויסדרוק פון דער אייביק־אידישער אמונה־קראַפט; דעם גרויסן אומבויגזאַמען היטער און אויפהיטער פון רוח ישראל סבא; דעם פעלזן־פעסטן מנהיג פון חסידיש־פלאַמיקער גרייטקייט צו מוסר נפש זיין זיך טאָג און נאַכט פאַר תורה ומצוות — ובכן, דעם סאַמע גרונטיק־שארפסטן אָפּלייקענער פון זייער גאַנצער פאַרקריפּלטער שיטה פון קאָמוניזם און כפירה.

* * *

געוויסע לייענער קענען איראָניזירן: אויף אַזוי ווייט איז דער נשיא און דאָס „ביסל״ חסידים געווען אַ „ביין״ אין קאָמוניסטישן האַלז? האָט טאָקע אַזאַ ריזן־מאַכט זיך אַזויפיל „באַשעפטיקט״ מיטן הייפל חסידים און מיט דער השפּעה פון רבי׳ן נ״ע?! ווי איז עס מעגלעך? דער אמת איז אָבער, אַז ס׳איז געווען (און אין אַ געוויסן זין פאַרבליבן) נאָך מער ווי דאָס! גיי, בלעטער־אויף פאַר דער וועלט די הונדערטער־טויזנטער בלעטער פונעם ליובאַוויטש־קאָמף אין סאָוועטן־רוסלאַנד! גיי וויקל אויף דעם ריזיק־פאַרהוילענעם נעץ־קנויל פון די אומציליקע וואַוונדער־פּעדים, וואָס האָבן במשך צענדליקער יאָרן זיך געשפּרייט דורך אַן אונטערגרונט־וועלט איבער דער בריט פון אַזלכע קאָלאָסאַלע שטחים פון רוסלאַנד; אומציליקע לעבעדיקע „אָדערן־פּעדים״, וועלכע האָבן גערויזלט, געשטראָמט און צוריקגעשטראָמט מיט חיות און וואַרעמקייט, וואָס זיי האָבן נאָכאַנאַנד געשעפּט פון זייער „האַרץ״־קוואַל — פון דעם יוסף הצדיק! — סיי ווען זיי זיינען געווען אויך אין פיזישן זין מיט אים נאָענט און געבונדן (ווען דער רבי נ״ע איז געווען אין רוסלאַנד) און סיי ווען זיי זיינען געווען פאַראייניקט בלויז דורך אינטים־גייסטיקע קנופן.

גיי, שילדער אפילו איין ביישפּיל, לשם אילוסטראַציע, ווי אַזוי ספּעציעלע מחבלים־שלוחים פון נ.ק.וו.ד. האָבן טויזנטער קילאָמעטער נאָכגעשפּירט און נאָכגעיאָגט (מיט באַן און געשפּאַן) בלויז . . . איין איינציקן ישיבה־אינגל, אַן אַנטלאָפענעם פון אַ דורך זיי אַנטדעקטן געהיימען ישיבה־פונקט! גאַנצע שטאָבן, פון מחבלים, אָפּאַראַטן און קאָמוניקאַציע־מיטלען זיינען געווען אינגעשפּאַנט אין אַ מעכטיקן געיעג נאָך אַ פאַרשוואונדן „צווייגעלע״ פון דעם „געפערלעכן שטאָם״, וואָס טראָגט דעם נאָמען שניאורסאָן!

יעדער ליובאַוויטשער איד — און דאָרט האָט יעדער פאַרבליבענער איד דירעקט אָדער אומדירעקט געצויגן גייסטיקע יניקה פון ליובאַוויטש — איז אַ ריזיקער ספר פון אומגעווײנלעכע איבערלעבונגען; יעדער עפיזאָד, יעדער טאָג איז געווען אָנגעלאָדן מיט העכסט געשפּאַנטע געשעענישן, מיט לעגענדאַרן הערואיזם און איבער אַלץ — מיטן פשוטסטן אויסדרוק פון עכטן מסירת־נפש.

* * *

אינעם לאַנגן קאַמף פון רבי'ן נ"ע קעגן דער רויטער סאָוועטן־מאַכט — און די גייסטיקע וועלט האָט דאָך אירע אייגענע מאָסן און באַגריפן — איז דער אמת'ער נצחון געווען אינגאַנצן אויף זײַן זײט. די קרבנות זיינען געווען זייער גרויסע און זייער־זייער טוטוויאיקע. מ'דאַרף געדענקען, אַז דעם רבי'נס אַרמיי איז דאָן באַשטאַנען פון ניט קיין גרויסער צאָל עכט־געטרייע, האַרט־נעקיקע חסידים. די פאַרפירערישע קאָמוניסטישע און אַנדערע שיטות האָבן שוין ליידער געהאַט חרוב געמאַכט דעם יהדות־בנין פון רוסישן אידנטום. דער עיקר: דער רוקן־ביין פון אידנטום איז געווען געבראָכן — כמעט די גאַנצע יוגנט איז ווי דורך אַ טאָטאַלער מגיפה אָפּגעריסן געוואָרן פון איר הייליקן ירושה־וואָרצל.

ביי מיר זיינען נאָך גאָר פריש די קינדער־יאָרן אויף דער אוקראַינע. אין גאַנץ אוקראַינע, וואו ס'זיינען געווען אַמאָל שטעט מיט זיבעציק־אַכציק שולן און בתי־מדרשים, האָט מען די צאָל פרומע אינגלעך געקענט ציילן ממש אויף די פינגער! און נאָך ערגער איז געווען דער מצב אין ווייס־רוסלאַנד און גרויס־רוסלאַנד. נאָך אין יענע יאָרן האָט מען אין אונזער גאַנצער געגנט ניט געקענט קריגן אַ פּיצל כשר רינדן־פלייש — און אני הקטן האָב טאָקע במשך מיין גאַנצער קינדהייט ניט געוואוסט דעם טעם פון אַזאַ מין פלייש . . . כ'האָב אָבער יאָ געוואוסט מיט דער פולער נאַטירלעכקייט אַז נאָך בר־מצוה וועל איך פאָרן לערנען ערגעץ „דאָרט" אין דער ישיבה.

ס'האָט ביי מיר ניט געווען קיין באַזונדער חידוש, פאַרוואָס די פרומע משפּחות זענען אויס אַזוי ווייניק־אויסנאַמיק צווישן אַלע אידן — פאַרגליכן אין דמיון צו די משפּחות פון די אבות אין חומש צווישן (להבדיל) ניט־אידן. ווייל אויך אַ קינד פון ליובאַוויטש האָט געהאַט דעם שטאַרקסטן באַוואוסטזיין וועגן זיין אַנדערשקייט, וועגן דעם טיפן בונד וואָס בינדט אים מיטן רבין זאָל געזונט זיין דורך אַלע ברענענדיקע פייערן און שטורעמדיקע וואַסערן.

און אין דעם זין איז דער נצחון פון יוסף הצדיק פון אונזער דור געווען אַ פולקאָמער און אַ גאַנצער — אָט ווי דער נצחון פונעם הייפּעלע חשמונאים קעגן די מעכטיקע העלעניסטן פון דרויסן און פון אינעווייניק. דאָס קריגעלע הייליקע שמן, געחתמעט מיטן חותם פון חב"ד־ליובאַוויטש, איז געבליבן ריין און לויטער.

* * *

אָבער דער נצחון און נס פון חג הגאולה י"ב תמוז, ווי פון קריגעלע חנוכה־אויל, איז באמת געווען אַ סך ברייטער און טיפער. ניט נאָר האָט דאָס חב"ד־ליכט געפלעמלט דורך די לאַנגע אינקוויזיציע־יאָרן אין דעם אינטימן „היכל"־געביי פון ליובאַוויטש אין רוסלאַנד. די ליכט־שטראַלן (ענלעך ווי די חנוכה־ליכט) האָבן אויך דורכגעבראָכן שטיקער דרויסנדיקע פינסטערניש, ניט געקוקט אויף די פאַרוויסטנדיקע שטורעם־ווינטן וואָס האָבן אַזוי געבושעוועט און געזוכט צו פאַרלעשן דאָס פלעמל צוזאַמען מיט די צינדער און גאַנצן בית ישראל. ס'איז גאָרניט צו פאָרשטעלן זיך ווי ווייט און בריט און בעיקר ווי טיף ס'האָט זיך געגרייכט די השפּעה, די „באַשפּייזונג" פון אָט דעם „יוסף . . . הוא המשביר" צווישן דעם צעשפּרייטן אידנטום אין סאָוועטן־מצרים!

אָבער אַ געוויסן באַגריף דערפון קען מען יע האָבן — אויב נאָר מ׳וועט ניט פּרואוון בייזוויליק פאַרפעלשן דעם אמת. נאָך צענדליקער יאָרן פון נאָכאַנאַנדיקער פאַרוויסטונג (ר״ל) פון אידישקייט אין רוסלאַנד, זיינען גאָר לעצטנס געקומען אידן, מיט יהדות־פונקען אין האַרץ און אַ סך — מיט פולער פרומקייט אין פּראַקטישן לעבן. בעיקר איז די אידישע וועלט געווען אָנגענעם דערשטוינט אין אָנבליק פון אַזויפיל פרומע בוכאַרער און גרוזינער אידן, פאַרוואָס אָבער מאַכן זיך גאָר אַ סך ניט וויסנדיק, אַז שוין אין די ערשטע יאָרן פון דער אומגליקלעכער רעוואָלוציע האָט דער רבי נ״ע געשיקט אין גרוזיע ספּעציעלע שלוחים אויפצולעבן דאָס דאָרטיקע אידישקייט, דעם לעבן פון תורה ומצוות? און ניט בלויז דאָס: אין די ערגסטע סטאַליניסטישע יאָרן פון רציחה־רדיפות אויף אידישקייט איז דאָרט, אין גרוזיע, געווען אַ מקום־מקלט פאַר דער געהיימער ליובאַוויטשער ישיבה; און די השפּעה פון יעדן חסידישן בחור אויף די דאָרטיקע אידן איז געווען אין לשער!

מ׳זעט איצט צענדליקער, הונדערטער פרומינקע בוכאַרישע קינדער, ניט־לאַנג געקומענע פון רוסלאַנד. אָבער אויך דאָרט האָט דער רבי נ״ע געהאַט געשיקט זיינע שלוחים נאָך גאָר לאַנג; און אויך דאָרט האָט שפּעטער (אין די מלחמה יאָרן) געברויזט אַ חב״ד־לעבן, וואָס האָט אַרײַנגעבלאָזן אַ רוח חיים צווישן די בוכאַרישע אידן.

די חב״ד־ישיבה האָט זיך ביים סוף פון די מלחמה־יאָרן צעבליט אין מיטל־אַזיע. אָבער דאָך, פונעם גאַנצן בוכאַרישן אידנטום זיינען דעמאָלט נאָר גאָר געציילטע אינגלעך געווען שייך צו לערנען אין אַ חדר אָדער אַ ישיבה. אָבער אַ פאָר צענדליק יאָר נאָכדעם, ניט געקוקט וואָס אין יענעם קרייז זיינען בלויז געבליבן אײַנצלנע חב״ד־משפּחות, האָט אַ קליינינקע גרופּע פון עטלעכע ליובאַוויטשער יוגנטלעכע דאָרט אַנטוויקלט אַ געהיימע נעץ פון פונקטן, וואו בוכאַרישע קינדערלעך האָבן געלערנט תורה.

דאָס זיינען ברעקלעך מוסטערן פון דירעקטער חב״ד השפּעה — און טויזנט מאָל אַזויפיל וואונדער איז דאָרט געווען. אָבער גאָר אַ באַוונדער וואונדער־קאַפּיטל איז, ווי דער נצחון־נס פון י״ב תמוז האָט זיך „דאָרט״ צענדליקער יאָרן אויסגעווירקט אויך אויף אַן אומדירעקטן אופן; און ערשט דאָס אין פאַרשידענע וואַריאַנטן — ביז צו אַ דערשיינונג פונעם אידישקייט־אויפלעב צווישן אידישע סטודענטן, פּראָפעסאָרן אין אַ מאָסקווע אָדער אין לענינגראַד, וואו די דערוואַכונג האָט זיך געצויגן פון די חב״ד־קאַנאַלן אַזוי געהיים, אַז אָפט האָבן די דערוואַכטע אַליין ניט געוואוסט פון וואַנען דער חיות־ווינט בלאָזט.

און חוץ דעם אַלעם: אַ איד מיט אמונה און תורה־הרגש אין האָרצן וועט מוזן צוגעבן, אַז אויב אין פשוטן פיזישן אָקערן און זייען זיינען פאַראַן „ספּיחים״ און „ספּיחי־ספּיחים״ — בליאונגען וואָס קומען ניט פון דירעקטן זייען, נאָר ווידערוואוקסן נאָך ווידערוואוקסן פון די ווינט־פאַרטראָגענע זוימען — איז אַוודאי און אַוודאי אַז פון דעם אומגעהויערן רוחניות־גשמיותדיקן אָקערן און זייען אויפן אידישן באָדן אין רוסלאַנד, וואָס דער רבי נ״ע האָט דורך לאַנגע יאָרן „באַארבעט״ מיט אַזויפיל אומדערמידלעכע הייליק־מעכטיקע כוחות פון זיין האָרץ און נשמה, מיט אַזויפיל מסירת־הגוף און מסירת־נפש פון אַ נשיא ישראל — פון אַזעלכע פאַרזייטע „קערנדלעך״ מוזן דאָך געווויס אַרויסשפּראָצן צאָלרייכע ווידערוואוקסן און בליאונגען, „ספּיחים״ און „ספּיחי ספּיחים״, אַפילו אין די סאַמע וויסטענישן פון סאָוועטישן אידנטום; ווידערוואוקסן, וואָס אַ זייטיק אויג וויסט ניט און וואונדערט זיך פון וואַנען זיי קומען.

יע, ניט אַלץ לאָזט זיך לייכט זען, און ניט אַלע ווילן עס זען, אָבער דער וואָס ווייל זען דעם אמת, וועט אויך אין די פרישע יהדות־פונקען פון די לעצטע יוצאי רוסי׳, גאַנץ לייכט דערקענען דעם אָפּשיין פונעם אייביקן נצחון־ליכט וואָס דער גאולה־טאָג י״ב תמוז האָט אָנגעצונדן לדורי דורות, לעולם ועד.

ווען די נשמה קומט אין „בין המצרים" — אין גלות פון וועלט

(מיוסד אויף אַ נקודה פון אַ שיחת ק׳ פון כ״ק אדמו״ר שליט״א
וואָס איז געזאָגט געוואָרן שבת מברכים חודש אב, תשכ״א)

אין דער היינטיקער הפטרה, וואָס מ׳זאָגט אין שבת פון די „בין המצרים" (אין די „דריי וואָכן", צווישן שבעה־עשר בתמוז און תשעה־באב), ווערט דערציילט ווען ערשטן אַריינטריט פון ירמי׳ אַלס נביא. די ערשטע ווערטער פון דעם אויבערשטן צו ירמי׳ זיינען געווען: „בטרם אצורך בבטן ידעתיך, ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך" — נאָך איידער כ׳האָב דיר באַשאַפן (אַדער געפורעמט) אין מוטערס בויך האָב איך דיר געוואוסט, געקענט, און נאָך איידער ביסט אַרויס פון מוטערס טראַכט האָב איך דיר געהייליקט, צוגעגרייט — אַלס נביא צו פעלקער האָב איך דיך באַשטימט. און אַז ירמי׳ האָט צוריק געטענהט: „אהה ה׳ וגו׳ נער אנכי" (כ׳בין יונג און ניט ראוי צו דער שליחות פון נבואה) — האָט אים דער אויבערשטער געזאָגט: „אל תאמר נער אנכי וגו׳ אל תירא מפניהם כי אתך אני וגו׳ ראה הפקדתיך וגו׳ על הגוים ועל הממלכות וגו׳ לנתוץ וגו׳ ולהרוס לבנות ולנטוע" — זאָלסט ניט זאָגן, אַז כ׳בין אַ נער . . . זאָלסט פאַר זיי ניט מורא האָבן, ווייל כ׳בין מיט דיר . . . כ׳האָב דיך באַשטימט אויף פעלקער און קעניגרייכן . . . אויסצורייסן . . . און צו צעשטויסן, צו בויען און צו פלאַנצן . . .

יעדער זאָך וואָס ווערט דערציילט אין תורה איז תורה: אַן אייביקע לערנונג און אַ וועגווייזונג פאַר אַלע אידן און יעדער איד אין זיין אידישן לעבן, אין זיין דינען דעם באַשעפער דורכן טעגלעכן לעבן. און וויבאַלד דאָ רעדט זיך ווען דעם סאָמע אַנהויב פון ירמי׳ ווי אַ ג־טלעכער נביא, ווי דעם אויבערשטנס הייליקער „וואַרטזאָגער" און שליח אין וועלט, איז דערפון גופא געדרונגען, אַז דאָס וואָס אַ איד דאַרף זיך דערפון אָפלערנען איז פאַרבונדן מיט עפעס, וואָס איז עיקר׳דיק־פונדאַמענטאַל אין זיין סאָמע אויפגאַבע אויף דער וועלט.

* * *

עס רעדט זיך אין ספרי קבלה, און אויך כ״ק אדמו״ר נ״ע האָט עס אייניקע מאָל אויפגעקלערט, אַז אין די תורה־נעמען, בפרט אין די נעמען פון נביאים און מנהיגי ישראל, איז אָנגעדייט דער אינהאַלט און באַדייט, אַדער דער אויפטו און תפקיד פון די וואָס טראָגן די נעמען. ווען עס קומט, למשל, צו די צוויי גרויסע נביאים ישעי׳ און ירמי׳ איז דער אונטערשייד צווישן די צוויי סוגי נבואות זייערע, אויף אַ וואונדערלעכן אופן מער ווי אַנגעוואונקען אין זייערע נעמען: ישעי׳ איז פון לשון ישועה, הילף און אויסלייז, און מיט טרייסט און נחמה, הערלעכע שילדערונגען פון גליקלעכע גאולה־טעג זיינען אָנגעפילט די נבואות פון ישעי׳ הנביא. אינעם נאָמען ירמי׳ זיינען דאָ די אותיות „מר", ביטערקייט — ס׳איז די ביטערקייט און שרעקלעכקייט פון גלות־יסורים, וואָס קומען אַזוי שאַרף צום אויסדרוק אין דער נבואה פון ירמי׳ הנביא. דאָ האַנדלט זיך ווען דעם סאָמע קריטישן מאָמענט, ווען כלל ישראל האָט געמוזט פאַרלאָזן (צייטווייליק) זיין ליכטיק־הייליקע „הויך" און אַראָפנידערן אין די טיפע טונקלקייטן פון וואָגל און מאַטער אין גלות.

ירמי׳, דער ג־ט געשיקטער נביא פון גלות־תקופה — ער שטעלט מיט זיך פאַר די נשמה פון כלל ישראל און פון יעדן אידן, וואָס ביי איר ירידה אין וועלט־גלות זאָגט זי (נבואה־רייד): „מר לי מר", ס׳איז מיר ביטער! דאָס איז די „ביטערקייט" וואָס יעדע אידישע נשמה לעבט איבער בעת זי קומט אַראָפּ פון דער הויכער ג־טלעכער ליכטיקייט, וואו זי האָט איר שורש־„היים" און נידערט אַראָפּ אין דער פינסטערער וועלט, וואו זי דאַרף זיין באַקליידט און פאַרדריקט אין פליישיקן גוף און זיינע נאַטירלעכע בהמה׳שע זיטן. ס׳איז אַ „ירידה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא" (אין לשון פון חסידות) — פון הויכן באַרג צום נידער פון טיפן גרוב! איז דאָך פאַרשטאַנדיק וויי „מר" ס׳איז אָט דער איבערגאַנג פון דער נשמה.

אָבער די אותיות „מר" אינעם נאָמען ירמי׳ זיינען באַגלייט און אַרומגענומען מיט דעם אויבערשטנס הייליקן שם (י־ה); אויך זיינען די אותיות „מ" און „ר" אויסגעשטעלט אין אַ פאַרקערטן סדר (רם) און דאָס איז מיט אַ טיפער כוונה (ווי ס׳לאָזט זיך אויסדרינגען פון די רייד פון כ״ק אדמו״ר שליט״א). דער תכלית פון דער ירידה איז גאָר די אמת׳ע און גרויסע עלי׳, דערהויבונג! דער ציל איז, אַז דער „מר" זאָל פאַרוואַנדלט ווערן אין „רם" פון נאָמען ירמי׳ — די אמת׳ע ג־טלעכע הויכקייט! און טאַקע ווייל דעם אויבערשטנס הייליקער נאָמען גייט כביכול צוזאַמען מיט דער נשמה: ירמי־ה!

און אָט דאָס ווערט אויסגעדריקט אין די ערשטע רייד פון דעם אויבערשטן צו דער נשמה (ירמי׳) פון יעדן איד: „נביא לגויים נתתיך" — דער צוועק פון דער נשמה׳ס אַראָפּקום אין וועלט איז צו זיין אַ „נביא", דער ג־טלעכער שליח, צו ברענגען הייליקייט און ליכטיקייט אין דער גויאישער וועלט; צו שטאַרקן זיך אויפן חושך פון וועלט און אויף דער גראָבקייט פון קערפּער און פאַרוואַנדלען זיי אין אַ כלי צו ג־טלעכקייט. „גוים" — ס׳איז דאָ דער דרויסנדיקער „גוי", די אַרומיקע פינסטערניש, און ס׳איז דאָ דער אינעווייניקסטער „גוי" — דער „גוי אשר בקרבך", די שטערונגען און נידעריקע נויגונגען וואָס ווירקן ביים מענטשן פון אינעווייניק. וואָס פאַקטיש מיינט עס אַ שטענדיקער שליחות־געראַנגל; ביים עסן און טרינקען, ביי אַלע אַנדערע באַדערפענישן און באַשעפטיקונגען — אומעטום און אַלעמאָל דאַרף אַ איד אויסאיידלען יעדער זאָך פון איר גראָבע שאָלעכץ און מאַכן דערפון אַ זאָך וואו עס שפּירט זיך איר ג־טלעכע ליכטיקייט וואָס איז פאַרבאָרגן אין דעם. אָבער ווי אַזוי וועט זי, די נשמה, דאָס קענען דערגרייכן? מיט וואָס פאַר אַ קראַפט?

און דאָס איז באַוואָרנט אין די פריערדיקע ווערטער פון דעם אויבערשטן, וואָס זיינען אַ הקדמה צו דער שליחות פון „נביא לגויים נתתיך". פאַר דעם ווערט געזאָגט: „בטרם אצורך בבטן ידעתיך" — זאָל זיך די נשמה ניט שרעקן פאַר דער ביטערער ירידה און פאַר דער ריזיקער אויפגאַבע אין וועלט, אין גוף און בפרט אין צייט פון גלות (אַ צווייענדיקער גלות), ווייל וויסן זאָל די נשמה, אַז נאָך פאַרן קערפּערלעכן באַשאַף איז „ידעתיך" (אין חסידות ווערט דאָס וואָרט „דעת" פאַרטייטשט אויך אַלס לשון התקשרות והתחברות — טיפע פאַרבונדנקייט): נאָך איידער אַ איד ווערט געבוירן האָט ער שוין די הייליקע נשמה, די געהעריקע גרייטקייט און הייליקע כוחות פאַר אַזאַ שליחות, ווייל די נשמה איז אַ „חלק אלוקה ממעל ממש", זי איז אַן אומטיילבאַרער חלק כביכול פון דעם אויבערשטן אַליין. און ווייל „בטרם תצא מרחם הקדשתיך" — ווייל נאָך איידער אַ איד גייט אַרויס אין דער וועלט ווערט ער שוין געהייליקט און צוגעגרייט צו דער שליחות, ווי די חז״ל זאָגן, אַז נאָך זייענדיק אין „רחם האם" לערנט מען מיטן אידישן קינד די גאַנצע תורה.

און דערפאַר זאָגט מען אַן דעם אידן באַלד אין אָנהויב, אַז די גרויסע קדושה פון דער נשמה און דער תורה, וואָס ער פאַרמאָגט און טראָגט אין זיך, גיבן אים די נויטיקע כחות צו קענען באַזיגן דעם שווערן גלות פון וועלט און קערפּער. און ווי באַוואוסט דאָס וואָרט פון כ״ק אדמו״ר נ״ע (בעת מ׳האָט אים פאַרשיקט אין קאָנטראָמאָ), אַז נאָר די אידישע גופים זיינען געגאַנגען אין גלות און ניט די נשמות. קען מען דאָך פרעגן: צי קען מען דען אָפּטיילן אַ אידישן גוף פון זיין נשמה? בפרט, אַז, אדרבה, די הויפּט אַרבעט פון דער נשמה איז דאָך דורכן גוף! תפילין דאַרף מען לייגן אויפן פיזישן קאָפּ און האַנט; די גשמיות׳דיקע

האַנט גיט צדקה מיט גשמיות׳דיקן געלט, אא״וו — היינט וואָס קומט אַרויס, אַז די נשמה איז ניט אין גלות, בעת דער גוף איז יע „פאַרשיקט״ אין גלות; און נאָכמער: דער קערפער אַליין איז אַ שטיק אויסדרוק פון גלות! נאָר דער פשט איז, ווי דער אַלטער רבי דערקלערט אין תניא (פרק לב) וועגן די וואָס די נשמה איז ביי זיי דער עיקר און דער גוף אַ „טפל״ — ניט מער ווי אַ נעבן־זאַך — וואָס דערמיט ווערט דער גוף נאָכגעציגן און מיטגעבונדן מיט דער נשמה, ס׳הייסט, אַז אויך דער גוף ווערט באַפרייט פון גלות.

אַ איד קען אַבער ווידער האָבן אַ וויטיקדיקע טענה: וואָס איז די פעולה פון דער גרויסער קדושה, פון דער גאַנצער תורה, מיט וועלכער ער ווערט צוגעגרייט פון פריער — וויבאַלד אַז („בא מלאך וסטרו וכו׳״) — אַרויסקומענדיק אין חלל פון וועלט ווערט עס פון אים פאַרגעסן!?

און דאָס איז וואָס נאָך דעם אויבערשטנס אָנזאָג „נביא לגוים נתתיך״, זאָגט ירמי׳ הנביא — די נשמה פון אַ איד: „לא ידעתי דבר, כי נער אנכי״ — טאַקע אַ ג־טלעכע נשמה און טיפער פאַרבונד מיט גאַנץ תורה פון פריער, אָבער איצט איז פאָרט „לא ידעתי דבר״ — איצט אין גלות הערן זיך ניט אָן, שפירן זיך ניט אָפן אָט די געגעבענע כוחות צו ווערן אַ „נביא״ אין וועלט; „כי נער אנכי״ — אין אָנבליק פון גרויסן העלם והסתר פון וועלט און גלות זעט אויס ווי דער איד וואָלט געוועזן ניט מער ווי אַ „נער״, וואָס איז ניט אַזויפיל בכוח צו באַהערשן זיין אינערלעכן „גוי״ פון זיין גוף און נפש הבהמית; היינט ווער רעדט נאָך צו ברענגען די ליכט פון נבואה און דערמיט דערנעמען די גאַנצע אויסערלעכע וועלט! הלואי זאָל דער איד אַליין בלייבן גאַנץ . . .

ענטפערט אים דער אויבערשטער: „אל תירא מפניהם כי אתך אני״ — דו זאָלסט פאָר זיי, פאָר די אַלע גרויסע שוועריקייטן, ניט מורא האָבן, ווייל „אתך אני״ — ניט נאָר האָסטו פריערדיקע כוחות הנשמה, נאָר אויך איצט בין איך מיט דיר! דאָס הייסט, אַז דעם אויבערשטנס ג־טלעכע כוחות באַגלייטן שטענדיק אַ איד, אין וואָס פאָר אַ ביטערן און פינסטערן גלות ער זאָל ניט זיין. „אתך אני״ — דער אויבערשטער איז מיט דעם איד אין זיין צושטאַנד, די כוחות זיינען אין אייגקלאַנג מיט דער עבודה. אין אַ שווערערן גלות איז דער איד באַאָרגט מיט ספעציעלע שטאַרקערע כוחות.

און דערפאָר איז „ראה הפקדתיך על הגוים ועל הממלכות״ — ווייל „אתך אני״ האָסטו סוף־כל־סוף אומענדלעכע כוחות ניט בלויז צו אויסהיטן זיך אַליין פון גלות, נאָר צו באַווירקן און משפיע זיין מיטן ג־טלעכן ליכט גאַנצענע „גוים״ און „ממלכות״. און דאָס אין ביידע סאָרטן עבודות: „לנתוש״ און „לנטוע״, „להרוס״ און „לבנות״: די אַרבעט פון דער נשמה אין וועלט איז אַ צווייענדיקע — אויסוואַרצלען די אָנגעוואָקסענע שלעכטס, צעברעכן דאָס אָנגעבויטע פאַרשטעלעניש אויף ג־טלעכקייט (סור מרע) — און גלייכצייטיק אייגפלאַנצן און אויפבויען די ענינים און בנינים פון קדושה (עשה טוב).

און נאָכמער זאָגט דער אויבערשטער צו דער אידישער נשמה: „אל תחת מפניהם פֵּן אחיתך לפניהם״ — דו זאָלסט ניט ציטערן פאָר זיי — ווייל אַנדערש, וועל איך דיך איינברעכן פאָר זיי. אַ איד טאָר זיך ניט שרעקן פאָר די אויסערלעכע קעגנערישע כוחות פון וועלט און דערפאָר זיך באַנוגענען מיט באַוואָרענען בלויז זיך אַליין. ער טאָר ניט זאָגן „אני את נפשי הצלתי״ — מיין נשמה האָב איך גערעטעוועט — גענוג פאָר מיר. די אַלע אַנדערע אידן, די גאַנצע איבעריקע וועלט? — ס׳איז ניט פאָר מיינע כוחות, „נער אנכי״.

קומט דעריבער די שארפע וואָרענונג, אַז איינס איז געבונדן מיטן אַנדערן: ווילסטו באַוואָרענען דעם „אחיתך לפניהם״, אַז ער אַליין אין זיין אייגענער עבודה, זאָל חלילה ניט געבראָכן ווערן קעגן די כוחות פון וועלט און גלות, מוז אויך זיין דער „אל תחת מפניהם״ — טאָרסטו ניט מורא האָבן צו טאָן אַלץ בכדי צו מאַכן זיי אַליין פאָר אַ כלי צו אלקות.

אָור החסידות — דורך „מבצעים"

(צווייטער אַרטיקל)

● הרב יואל כהן

אין צוזאַמענהאַנג מיטן מנהג („יש נוהגין") צו לערנען פּרקי אבות אין זומער־שבתים, וועל איך אָנפאַנגען מיין אַרטיקל מיט אַ פּירוש פון בעש"ט (געבראַכט אין לקו"ש ח"ד ע' 1207) אויף דער משנה „ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו" (מ'רעכנט זיך אָפּ פונעם מענטשן מיט זיין וויסן און אָן זיין וויסן — אבות פ"ג מט"ז):

וועג אַ איד טוט אַן עבירה און עס קומט אים דערפאַר אַן עונש, גיט מען אים ניט דעם עונש (זאָגט דער בעש"ט) כל זמן ער אַליין פּסק'נט ניט אָפּ אַז עס קומט אים אָט דער עונש. ווי אַזוי דערפירט מען דערצו אַז דער מענטש זאָל זיך אַליין פאַראורטיילן מיט אָט דעם עונש? — איז דער בעש"ט מסביר, אַז דאָס ווערט דערגרייכט דורך דעם וואָס די השגחה עליונה איז אים מזמין אַ צווייטן אידן וואָס איז באַגאַנגען דעם זעלבן (אָדער ענלעכן) חטא וואָס ער איז באַגאַנגען, און דורך אַרויסזאָגן זיין מיינונג וואָס פאַר אַן עונש עס קומט דעם צווייטן פאַר אָט דעם חטא, גיט ער אַרויס דעם „פּסק" אויף זיך אַליין.

און דאָס — זאָגט דער בעש"ט — איז דער פּשט פון „ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו": דער „נפרעין מן האדם" איז „מדעתו": דוקא מיט זיין דעת, מיט זיין וויסן און „צושטימונג", גיט מען אים אַזאַ עונש; נאָר דאָס איז אין אַן אופן פון „שלא מדעתו", ניט וויסנדיק אַז מיט זיין אַרויסגעזאָגטער מיינונג (אַז פאַר דער עבירה קומט אַזאַ מין עונש) האָט ער געפּסק'נט אויף זיך אַליין.

אויבנאויף קוקט אויס דער דאָזיקער פּירוש פון בעש"ט בלויז ווי אַ שיינער טייטש, ווי אַ פיינער מוסר־וואָרט, וואָס לערנט אונז אויף וויפל מען דאַרף זיין אויסגעהיט צו אורטיילן אַ צווייטן אידן (וואָרום ס'איז רעכט, אַז דערמיט טראָגט מען אַרויס אַן אורטייל אויף זיך אַליין). זאָגט אָבער דער רבי שליט"א אין אַ שיחה (לקו"ש שם ע' 1209), אַז לויטן כלל „העצם כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו" (ד. ה. אַז אַ עצמ'דיקע זאַך איז אומ־טיילבאַר — און נעמענדיק אַביסל פונעם „עצם" ווערט שוין געזומען דער גאַנצער „עצם"), קומט אויס, אַז אויך אין דעם דאָזיקן אייגנטיקן פּירוש פון בעש"ט „דריקט זיך אויס עצם ענינו פון דעם בעש"ט". און דער רבי שליט"א איז מסביר ווי דורך דעם אויבנדערמאָנטן פּירוש ווערט אַרויסגעבראַכט אַ גאָר טיפער ענין אין תורת החסידות, וואָס תורת החסידות איז „עצם ענינו" פון דעם בעש"ט.

* * *

מיט דעם אויבנדערמאָנטן ענין פון דער שיחה בין איך אויסן צו ברענגען נאָך אַ ראי' (כאָטש אַז אין דער אמת'ן פאָדערט זיך דערצו קיין ראי' ניט) צו דעם וואָס איך האָב געשריבן אין פאַריקן אַרטיקל בנוגע דער בריי־פאַרצווייגטער אַרבעט פון רבי'ן שליט"א אויף אַלע געביטן פון תורה און אידישקייט — אַז טראָץ דעם וואָס די דאָזיקע אַרבעט איז אַ פּליכט־זאַך אויף יעדן איד מצד די דינים פון שולחן־ערוך (און מיט אַ דור אָדער צוויי פריער האָבן טאַקע אויך אַנדערע גדולי ישראל, סיי געווויסע חסידישע רבנים און סיי ליטווישע גדולים, זיך באַטייליקט אין אַזוינע פּעולות), איז אָבער אַ דבר ברור, אַז ביים רבי'ן שליט"א איז די דאָזיקע עבודה פון הפצת התורה והמצוות (אויך) אַ דירעקטער אויסדרוק און רעזולטאַט פון זיין עיקר מהות — נשיא פון חב"ד־חסידות.

והדברים קל־וחומר: מה־דאָך אַז אַפילו בלויז אין אייך־און־אייניקן פּירוש פון אַ נשיא (בעש"ט) דריקט זיך אויס דער „עצם ענינו" פונעם נשיא — היינט בשעת עס רעדט זיך ניט בלויז וועגן אַן אייניצלנעם וואָרט אָדער אַן אייניצלנער פּעולה פון אַ נשיא, נאָר וועגן אַן אַרבעט אין וועלכער דער נשיא לייגט אַריין אַזוי פיל כוחות און צייט; און בפרט נאָך וועג זיין אויפפאָדערן צו טאָן די דאָזיקע אַרבעט פאַרנעמט אַזאַ חשוב אָרט אין די חסידיש־רבי'שע התועדות'ן, וועלכע זיינען געווידמעט אויף זאָגן מאמרי חסידות און ריידן דברי חסידות — איז דאָך אַוודאי און אַוודאי אַז די דאָזיקע עבודה שטעלט מיט זיך פאָר אַ שטאַרקער און טיפער אויסדרוק פונעם „עצם ענינו" פון אַ נשיא: די התגלות פון חסידות חב"ד.

חסידות איז, ווי באַוואוסט, אַ געוויסער אָנהויב און אָפּשטראָל פון דעם גילוי אלקות וואָס וועט זיין בביאת המשיח. און דעריבער איז קלאָר (זע באריכות אין קונטרס „ענינה של תורת החסידות") אַז כשם ווי די ג־טלעכע

אַנטפלעקונג נאָך ביאת המשיח וועט זיין אַן קיין שום הגבלות, אַזוי איז אויך דער אור החסידות ניט באַגרענצט אין אַ געוויסער פאַרעם. און דעריבער איז קיין וואונדער ניט, וואָס די ליכטיקייט פון חסידות קענען קומען אויסדרוק אויך אין דער שפראַך פון „מבצעים", פון „מיהו יהודי", א. ד. ג.

און נאָך מער (זע עד"ז קונטרס הנ"ל בסופו): דורך דער דאָזיקער „שפראַך" דריקט זיך אויס דער אינהאַלטלעכער אור פון חסידות אין אַ געוויסן זין נאָכמער ווי דורך דער געווייגלעכער חסידות־שפראַך. ווייל דווקא דערפאַר, וואָס חסידות ווערט אַרויס־געבראַכט אויך אין אַ שפראַך, וואָס לויט איר וועזנטלעכער פאַרעם איז זי ניט פאַרבונדן מיט חסידות — זאָגט זיך דאָ אַרויס דער עצם פון חסידות וואָס איז אומבאַגרענצט און קען דעריבער דורכנעמען אַלערליי זאָכן.

אָט דער דאָזיקער אויפטו (אַרויסצוברענגען דעם אור החסידות אויך אין אַזעלכע כלים וואָס זיינען וועזנטלעך ניט שייך צו נעמען דעם אור החסידות) האָט זיך אייגנטלעך אָנ־געפאַנגען פונעם ערשטן נשיא חב"ד, דעם אַלטן רבי'ן, דורך זיין אַראָפטראָגן דעם אור החסידות אין די ראַמען פון שכל (חסידות חב"ד):

שכל, לויט זיין וועזן, איז ווייט־ווייט פון צו קענען זיין אַן אויפנאַם־כלי צו חסידות. וואָרעם חסידות איז די אַנטפלעקונג פון דער בחינה אין ג־טלעכקייט וואָס איז אומבאַ־גרענצט און העכער באין ערוך פון דעם גאַנצן וועלט־באַשאַף — און שכל (זייענדיק אָפילו די העכסטע גייסטרייכקייט אין וועלט) איז אַ טייל פון וועלט און איז במילא באַ־גרענעצט אַזוי ווי אַלע אַנדערע נבראים.

און דעריבער איז טאָקע דער אָנהויב פון גילוי החסידות, ווי דאָס איז אַנטפלעקט געוואָרן דורכן בעש"ט, געוואָגן אין אַן אופן אַז דער מענטשלעכער שכל האָט עס ניט געקענט באַגרייפן און דער אור החסידות האָט זיך דאַן דערהערט בלויז דורך נשמה־גענילן (ווי אמונה א. ד. ג.) וואָס זיינען העכער פון שכל.

און דער אויפטו פון דעם אַלטן רבי'ן איז באַשטאַנען אין דעם וואָס דורך אים איז עס געוואָרן — חסידות חב"ד: ער האָט דער־מעגלעכט, אַז אויך דער באַגרענעצטער מענטשלעכער שכל זאָל קענען באַגרייפן חסידות, וואָס דאָס מיינט, אַז ער האָט פאַר־בונדן חסידות (ג־טלעכקייט) מיט אַ זאַך פון וועלט (שכל) וואָס איז (מצד עצמה) ניט קיין כלי צו חסידות.

פרעגט זיך דאָך די שאלה: אויב אַזוי, טאָ ווי האָט עס דער אַלטער רבי געקענט אויפטאָן? וועלט אַרומגערעדט אין אַ מאמר (ד"ה פדה בשלום תרפ"ה), אַז דער אַלטער רבי האָט ממשיך געווען דעם „עצם" פון פנימיות התורה, וואָס איז פאַרבונדן מיטן אויבערשטן אַליין; און היות אַז דער אויבערשטער איז אינגאַנצן ניט באַגרענעצט אין קיין שום הגבלות (אויך ניט אין דער הגבלה פון „העכער פון וועלט") איז במילא אויך די וועלט־באַגרענעצטקייט קיין אָפהאַלט ניט פאַר אים — און ער קען דערפאַר אַראָפקומען אויך אין וועלט, אַז אויך דער באַגרענעצטער שכל פון וועלט זאָל אים קענען באַנעמען און באַגרייפן — דורך תורת החסידות.

און אָט דער גילוי וואָס דער אַלטער רבי האָט ממשיך געווען דורך חסידות חב"ד — אַראָפצוטראָגן ג־טלעכקייט וואָס איז העכער פון וועלט אין שכל אנושי — שטעלט מיט זיך פאַר אַ געוויסע התחלה, אַ „מעין" פונעם „ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר", וואָס וועט זיין בביאת המשיח, אַז דער „כבוד הוי'" (אַ בחינה אין ג־טלעכקייט וואָס איז העכער לגמרי פון וועלט) וועט דאַן קומען צו דער אָפנסטער אַנטפלעקונג פון „וראו כל בשר", אַז אויך דער בשר הגשמי וועט זען דעם „כבוד הוי'".

און וויבאַלד אַז חסידות חב"ד (אַראָפצו־טראָגן ג־טלעכקייט אין שכל) איז אַ געוויסער אָפשיין פון גילוי המשיח — דעריבער, איז וואָס מיט אַ דור נעענטער ס'וועט צו ימות־המשיח, אַלץ שטאַרקער קומט צום אויסדרוק דער אָפשיין פון גילוי וואָס וועט זיין לעתיד לבא. ד. ה. אַז פון דור צו דור וועלן די ענינים פון חסידות אַלץ מער אַראָפגעטראָגן אין הבנה פון שכל. און ווי מ'זעט עס במוחש, אַז אין די שפעטערדיקע מאמרים (און שיחות) וועלן די טיפסטע ג־טלעכע ענינים פון חסידות אַרויסגעברענט און אויפגעקלערט אין אַן אופן, וואָס זיי זיינען אַלץ מער צו־גענגלעך אויף באַנעמלעך פאַרן שכל אונשי; ביז אַז אין אונזער דור זיינען גאָר אַ סך פון די איידל־דערהויבנסטע עניני חסידות געוואָרן באַגרייפלעך אויך פאַר מענטשן מיט גאָר איינפאַכער הבנה.

* *

אַבער טראָץ דעם, וואָס דאָס אַראָפטראָגן חסידות אין שכל איז אַ געוויסע אָפשטראַלונג פון „וראו כל בשר" וואָס וועט זיין לעתיד לבא, איז דאָך קלאָר, אַז צווישן דער ראי' מיטן בשר גשמי און דעם באַנעם דורך שכל (די העכסטע און איידלסטע זאָך פון וועלט) איז נאָך אַ גאַנץ וויטער מהלך. ובפרט נאָך, אַז דאָ רעדט זיך ניט וועגן סתם שכל, נאָר וועגן אַ ספעציעל־איידעלן שכל. וואָרום סוף־כל־סוף דאַרף יעדער פאַרשטיין, אַז אָפילו די הסברים פון די מאמרים און שיחות

פון לעצטן דור, הגם אז פיל פון זיי זיינען צוגענגלעך אויך פאר פשוטע מענטשן, זיינען זיי פארט תורה־הסברים, און נאך מער: פנימיות־התורה־הסברים.

און דעריבער איז פארשטאנדיק, אז דער אפשיין פונעם גילוי דלעתיד („וראו כל בשר") אין דער גאר לעצטער תקופה פאר ביאת המשיח ממש, באשטייט ניט בלויז אין דעם גרעסערן אראפטראג פון אלקות אין שכל (וואס ווערט, ווי געזאגט, שטופנווייז פארגרעסערט פון דור צו דור), נאר אין אראפטראגן דעם גילוי אלקות אויך אין ענינים וואס זיינען נידעריקער פון שכל, ביז אין אזוינע זאכן וואס זיינען ענלעך צום גשמיות'דיקן בשר.

ס'איז קיין ספק ניט, אז דאס וואס לעצטנס ווערן עניני חסידות איבערגעגעבן אויך דורך ראדיא און טעלעפאן, איז עס ניט בלויז צוליבן צוועק אז די קוואלן פון חסידות זאלן ווערן פארשפרייט און דערגרייכן צו וואס מער אידן, נאר דא שפיגלט זיך אויך אפ דאס, וואס עס האט זיך שוין אנגעפאנגען דער „מעין"־אפשיין פון דעם „וראו כל בשר": די נייע צוגעקומענע ביאורים און הסברים, וועלכע זיינען היינט צוגענגלעך אויך פאר פשוטע מענטשן, זיינען דאך א טייל פון תורת החסידות, אבער ראדיא און טעלעפאן, אפילו נאך דעם ווי זיי ווערן באנוצט פאר דער הפצה פון חסידות, פארבלייבן זיי א וועזנטלעכער טייל פון וועלט — און בשעת אז אויך דורך אזעלכע וועלט־זאכן ווערט נמשך ג־טלעכקייט איז דאס א הכנה צו „וראו כל בשר".

און ענלעך דערצו קען געזאגט ווערן בנוגע די „מבצעים" (אדער „מיהו יהודי" א. ד. ג.): מיט יארן צוריק איז די „גאס", די „וועלט", נאך ניט געווען מסוגל אזוי לייכט און שנעל צו געבן אן ארט פאר די וועלכע האבן זיך אפגעפרעמדעט פון אידישקייט, אז זיי זאלן זיך ווידער פארבינדן מיט ג־טלעכקייט דורך מצוות: אויב מען האט דעמאלט געוואלט פועלן אויף א אידן אין „גאס" ער זאל מקיים זיין די מצוה פון תפלין, האט עס געפאדערט א לענגערע צוגרייטונג און אויפקלערונג ווען אידישקייט, תורה ומצוות, ביז מ'האט אויף אים געקענט משפיע זיין צו מקיים זיין א מצוה. אבער זינט דער רבי שליט"א איז ארויסגעקומען מיט „מבצע תפלין", און אנדערע מבצעי תורה ומצוות, זיינען מיר עדות פון א נייער וואונדער־דערשיינונג: הונדערטער און טויזנטער אידן, וואס האבן אינגאנצן ניט געוואוסט פון אידישקייט, און דאך, ווען א פרומער בחור אדער יונגערמאן איז צו זיי צוגעקומען אינמיטן גאס און זיי פארגעלייגט ארייצוגיין אין „טאנק" און לייגן תפלין — האבן זיי גלייך געפרעגט אויף ווען לכבר האנט מען דארף לייגן, האבן פאר־קאטשעט דעם ארבל און אויסגעשטרעקט די האנט מיט דער פולשטענדיקער גרייטקייט צו לייגן תפלין!

פרעגט זיך די שאלה: ווי קומט עס אז צענדליקער טויזנטער פון יהדות־דערווייטער־טע מענטשן זאלן ארויסווייזן אזא איילנדיקע גרייטקייט צו טאן עפעס אזוינס אין וואס זיי האבן ניט קיין באגריף און וואס אויס אין זייערע אויגן אזוי „פרעמד"?

איז דער ענטפער אויף דעם, אז דער רבי שליט"א, דער נשיא פון חסידות חב"ד האט (דורך זיין אויפטו פון די מבצעים) ממשיך געווען ג־טלעכקייט ביז צו די נידעריק־פראקטישסטע שטאפלען פון „וועלט", אזוי אז מצוות זיינען אויך דארט געווארן א סך נעענטער און אננעמבארער: פריער זיינען מצוות געווען (אין א געוויסן זין) וויית־אפגעזונדערט פון דער גאסיק־גשמיות'דיקער וועלט; און דער וועג צו דערנעענטערן א „וועלט"־איד צו הנחת תפלין, האט געפירט דורך א בית־מדרש אדער א אידיש הויז, באגלייט מיט א ריי הכנות פון התעוררות־רייד און אויפקלערונג וועגן די יסודות פון אידישקייט אא"ו; אין דער גאס־און־וועלט אטמאספער איז ניט געווען שייך אזוי לייכט צו „בינדן" דעם אידן מיט דער מצוה פון תפלין.

אבער איצט האט דער רבי שליט"א ממשיך געווען ג־טלעכקייט אין וועלט אין אזא אופן, אז אויך פאר די וועלט־ענינים איז שוין ניט מער „פרעמד" דער גייסט פון מצוות. אדרבה: דאס לייגן תפלין און זאגן „שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" איז געווארן א „נארמאלע" דערשיינונג אין סאמע מיטן קאך און שטו־רעמדיקסטן גערויש פון „וועלט" און „גאס".

* * *

מען דארף נאר באמערקן, אז דער ענין פון די „מבצעים", אזוי ווי דער ענין פון חסידות חב"ד בכלל, איז ניט בלויז ווי א תוצאה (אן אויסווירקנדיקער אפשיין) פון דעם נאענטן גילוי דלעתיד, נאר עס איז אויך א הכנה וואס ברענגט דעם גילוי דלעתיד. און ווי באוואוסט אז דער „יפוצו מעינותיך חוצה" (סיי די הפצה פון לימוד החסידות, סיי די הפצה און דער ארבעט פון די „מבצעים" וואס זיינען זיכער אייג־געשלאסן אין באגריף „מעינותיך") איז אויך מקרב און ממהר דעם גילוי פון משיח'ן. אבער ווען דעם — ביי א צווייטער געלעגנהייט אי"ה.

אזוי האט עס זיך אנגעהויבן

● א. גאָדין

איך בין נאָך דאָן געווען אַ יונגער בחור, אָבער אין מיין זכרון איז פריש דער דאָזיקער זונטיק (י״ט סיון), ווען די ריגער אידישע צייטונג „דאָס פאָלק״ האָט אויף דער ערשטער זייט — מיט קידוש לבנה אותיות אויף אַלע פינף שפּאַלטן פון דער צייטונג — געבראַכט די ידיעה פון קאָרעספּאָנדענט פון דער אידישער טעלעגראַפן אַגענטור אין מאָסקווע, אַז מיט עטלעכע טעג צוריק איז אין לעניִנ־גראַד אַרעסטירט געווָארן דער ליובאַוויטשער רבי.

זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, אַז אַלע אידישע צייטונגען אין דער גאַנצער וועלט האָבן געבראַכט די דאָזיקע ידיעה.

אין די זומער־חדשים האָבן זיך ריגער אידן געפונען אויף די דאַטשע־ערטער לעבן שטאָט, און די ערשטע באַראַטונג איז פאָרגעקומען אין דער דאַטשע בולדורי, אין דער דירה פון דעם שו״ב התמים ר׳ מרדכי חפץ הי״ד (אגב, איבערגעבליבענע זומער־חדשים אין בולדורי). נאָכמיטאָג איז פאָרגעקומען אַ בריי־טערע באַראַטונג אין דער דירה פון ריגער ראש הקהל, דעפּוטאַט פון לעטלענדישן פּאַרלאַמענט און הייסן חסיד, ר׳ מרדכי דובין הי״ד.

די ערשטע באַראַטונגען האָבן ניט געבראַכט קיין פּראַקטישע רעזולטאַטן; פּשוט, מען האָט ניט געוואוסט ווי אַזוי און ווער קען ווירקן אויף די הערשער אין קרעמל. איינס איז געווען קלאָר, אַז ניט נאָר איז יעדער טאָג טייער, נאָר יעדע מינוט איז טייער. ווייל נאָר איין ג־ט אין הימל וויס וואָס עס קענען אָפּטאָן די פאַרביסענע שונאים פון אידן און אידישקייט — די יעווסעקן י״ש — וועלכע האָבן צום באַדויערן באַקומען פרייַע הענט צו הערשן אויף דער אידישער גאַס אין דער גרויסער סאָוועטישער מדינה.

דער רוב מנין ובנין פון חב״ד־חסידים האָבן זיך צו יענער צייט געפונען אינגער־האַלב די גרענעצן פון רוסלאַנד. אין די מערב־אייראָפּייאישע לענדער, ענגלאַנד און פראַנקרייך, האָבן עקזיסטירט קליינע חב״ד־קהילות. אין מזרח־אייראָפּע זיינען די חב״ד־צענטערן געווען אין ריגע און אין וואַרשע. אַמעריקע האָט ניט געקענט העלפן אין דעם אויפן געהעריקן פאַרנעם, ווייל צווישן די פאַראייניקטע שטאַטן און סאָוועטן־פאַרבאַנד האָבן דעמאָלט ניט עקזיסטירט קיין נאָרמאַלע דיפּלאָמאַטישע באַציאונגען.

אמת, דער אַרעסט פון רבין האָט אויפ־געבראָיזט ניט נאָר ליובאַוויטשער חסידים; אַלע אידישע עסקנים האָבן אָנגעהויבן טראַכטן און זוכן עצות וואָס צו טאָן. ריגער חסידים האָבן אָבער געזען, אַז די אינציאַטיוו דאַרף קומען פון זיי. ר׳ מרדכי דובין האָט שטאַרק געצווייפלט, אויב ער, ווי אַ דעפּוטאַט פון אַ קליינער מדינה, וועט קענען האָבן די נויטיקע השפּעה אויף די הערשער פון רוסלאַנד (ער האָט עס אין עטלעכע יאָר אַרום דערציילט דעם שרייבער פון די שורות).

צווישן די אייראָפּייאישע מדינות איז דייטשלאַנד געווען די, מיט וועמען רוסלאַנד האָט געהאַט גוטע באַציאונגען. ס׳איז דעריבער באַשלאָסן געווָארן מ׳זאָל זיך וועגן צום דעפּוטאַט פון פרייסישן „לאַנדטאָג״, דר. קאָן, וועלכער איז געווען אַ פערזענלעכער פריינט פון דייטשן אויסערן־מיניסטער דר. שטרעזעמאַן (אין רוסלאַנד האָט מען עס גוט געוואוסט) און ער, דער דייטשער אויסערן מיניסטער, זאָל אינטערווינירן לטובת דעם רבין. דר. קאָן האָט די מיסיע אָנגענומען.

ווי שוין געזאָגט, האָט מען גוט פאַרשטאַנען די טייערקייט פון יעדער מינוט און ריגער חסידים האָבן געהאַלטן, אַז מען דאַרף זיך ניט פאַרלאָזן בלויז אויף דר. קאָן, און זיי האָבן געפאָדערט פון ר׳ מרדכי דובין, אַז ער אַליין זאָל פאָרן קיין מאָסקווע. ר׳ מרדכי דובין האָט מסכים געווען.

די השגחה עליונה האָט געבראַכט צו אַזאַ מצב, אַז דווקא די גרויסע רוסלאַנד האָט געזוכט אַ טובה פון דער קליינער לעטלאַנד. רוסלאַנד האָט אין יענער צייט געליטן פאָ־ליטישע מפלות אין מערב־אייראָפּע. און „אַז מען טרינקט זיך כאַפּט מען זיך אָן אין אַ שטרוי״. און דעריבער האָט רוסלאַנד געזוכט אַ וועלכן ס׳איז פאָליטישן געווינס — זאָל עס אָפּילו זיין דורך דער קליינער לעטלאַנד. רוסלאַנד האָט דאָן פאַרגעלייגט לעטלאַנד אַ האַנדלס־אָפּמאַך אויף זייער גינסטיקע באַ־דינגונגען. אין לעטלענדישן פאַרלאַמענט זיינען געווען הונדערט דעפּוטאַטן — צווישן זיי צוויי פון „אגודת ישראל״ (מרדכי דובין און ראובן וויטנבערג). 49 דעפּוטאַטן זיינען געווען קעגן אָפּמאַך. זיי האָבן מורא געהאַט, אַז אָט דעם אָפּמאַך וועט רוסלאַנד אויסנוצן בכדי צו פאַרשפּרייטן קאָמוניזם אין לעטלאַנד. די אידישע באַפעלקערונג האָט זיך באַצויגן פאָזיטיוו צום אָפּמאַך, ווייל ער האָט געדאַרפט ברענגען צו דער אַנטוויקלונג פון מסחר. די

צוויי שטימען פון די אגודה־דעפוטאטן האבן בכן געהאט אן אנטשיידנדיקע געוויכט. געוואוסט האט מען דערפון ניט נאר אין ריגע נאר אויך אין מאסקווע.

טאקע באלד ביי זיין אנקומען אין מאסקווע, האט ר׳ מרדכי דובין געזען דעם יד ה׳. דער קבלת־פנים איז געווען מיט אזא פארנעם, אויף וועלכן ער האט זיך ניט געריכט. מען האט אים אויפגענומען ווי ער וואלט געווען א פארשטייער פון א גרויסער מדינה. דער גרויסארטיקער קבלת־פנים האט אים צוגעגעבן מוט (ווי ער האט עס שפעטער דערציילט דעם שרייבער פון די שורות).

(אין דער „אידישער היים — באנד 13 נומער 3 — איז אויספירלעך געשריבן געווארן וועגן די נסיעות פון ר׳ מרדכי דובין קיין מאסקווע, וועלכע זיינען געווען פאר־בונדן מיטן באפרייען דעם רבין).

די שתדלנות האט געהאט דערפאלג. די קאטארגע איז פארביטן געווארן אויף „סילקע״ (פארשיקונג) אין דער שטאט קאסטראמא. שפעטער איז אויך די דאזיקע שטראף ארונטערגענומען געווארן.

באגלייט דעם רבין קיין קאסטראמא, האט דער איבערגעבענער חסיד ר׳ אלי׳ חיים אלטהויז הי״ד. דער אידישער ישוב אין קאסטראמא איז תמיד געווען א קליינער. אין צארישן רוסלאנד איז די שטאט געווען אויסערן תחום־המושב און דער קליינער אידישער קיבוץ איז דארט באשטאנען בעיקר פון אפשטאמיקע פון די „ניקאלאיעווסקע״ סאלדאטן און פון דיפלאמירטע בעלי־מלאכות. צו יענער צייט איז אין דער שטאט נאך געווען א בית־הכנסת. שבת האבן די גבאים געפרעגט ר׳ אלי׳ חיים, מיט וועלכער עלי׳ לתורה דארף מען מכבד זיין דעם רבין. ר׳ אלי׳ חיים האט זיי געזאגט, אז דער ליובא־ווימשער רבי איז תמיד עולה לתורה צו מפטיר. אזוי האבן זיי געטאן.

דער רבי האט געדארפט אלע טאג זיך מעלדן אין דער ארטיקער מיליציע (פאליציי). דער רו־טאג איז דעמאלט געווען ניט זונטיק, עס האט עקזיסטירט א פינף־טאגיקע ארבעטס־וואך און דער זעקסטער טאג איז געווען א רו־טאג.

דינסטיק, י״ב תמוז, ווען דער רבי איז אין דער באגלייטונג פון ר׳ אלי׳ חיים געקומען אין מיליציע, האט דער באאמטער מיטגעטיילט, אז עס איז דערהאלטן געווארן א באפעל צו באפרייען דעם רבין פון פאר־שיקונג; אבער אזוי ווי היינט איז א רו־טאג און דער מיליציע־שעף איז דא ניטא, וועט מען ערשט מארגן געבן דעם רבין אפיציעל־באשטעטיקנדיקע באפרייאונגס־דאקומענטן. דער רבי האט די ידיעה אויפגענומען קאלט. ר׳ אלי׳ חיים האט זיך אבער פון גרויס שמחה שטארק אויפגערעקט. בעת זיי זיינען ארויס אין גאס, איז דארט אין א ווינקל געזעסן א שטיוול־פוצער. האט דער רבי געהייסן ר׳ אלי׳ חיים ער זאל זיך לאזן אפפוצן די שיך . . . און אזוי ארום באראיקן זיין אויפ־געברויזטן געמיט.

י״ג תמוז האט דער רבי באקומען די באפרייאונגס־דאקומענטן און האט פארלאזן קאסטראמא.

* * *

פאר דער ערשטער וועלט־מלחמה איז מ. דובין (נאך אלס בחור) אין באגלייטונג פון זיין פאטער, געפארן קיין ליובאוויטש צום רבין דעם פאטער, אדמו״ר הרש״ב זצ״ל. דעם רבין, דעם זון, האט ער אבער ניט געקענט און ערשט בעת דער רבי האט זיך צוריקגעקערט פון קאסטראמא איז פארגע־קומען די ערשטע באגעגעניש צווישן זיי. ווייל דער רבי איז ארויף אויפן כסא־הנשיאות אין יאר תר״פ (1920) און דעמאלט איז שוין לעטלאנד געווען אפגעטיילט פון רוסלאנד.

וועגן דער דאזיקער ערשטער באגעגעניש האט מ. דובין דערציילט, אז דער רבי איז דעמאלט געווען פיזיש צעבראכן, און ער האט אויסגעדריקט זיין וואונטש וואס גיכער צו פארלאזן רוסלאנד; פריער אבער וויל דער רבי פארן קיין ראסטאוו אויפן אוהל פון זיין פאטער — דער רבי רש״ב זצ״ל. ביז דאן האט זיך ניט גערעדט וועגן דעם, אז דער רבי זאל פארלאזן רוסלאנד. בעת מ. דובין איז א קורצע צייט שפעטער ווידער גע־פארן צום רבין, מיט דער פריילעכער ידיעה, אז דער רבי מיט דער משפחה קענען פאר־לאזן רוסלאנד, איז ער געווען איבערצייגט, אז דער רבי וועט באלד מסכים זיין צו פארן.

מ. דובין האט דערציילט, אז בעת דער רבי האט זיך צוריקגעקערט פון ראסטאוו איז ער געווען גאר אין אנדער מצב־רוח. דער רבי האט דערקלערט, אז איצט איילט ער זיך ניט; ער וועט פארן ערשט נאך די ימים־טובים.

דער חודש תשרי תרפ״ח איז אויף לאנגע יארן געבליבן אייניגעקריצט אין זכרון פון חב״ד־חסידים אין רוסלאנד. וויסנדיק, אז באלד נאך יום־טוב פארט דער רבי אוועק קיין ריגע, זיינען פון אלע עקן פון דער גרויסער רוסלאנד אנגעקומען גאר א סך חסידים קיין לענינגראד — וועך אויף ראש־השנה, וועך אויף יום־כפור און וועך אויף סוכות.

באַלד נאָך יום־טוב האָט דער רבי פאַרלאָזן לעניגראַד און שבת בראשית האָט ער שוין פאַרבראַכט אין ריגע.

* * *

זייענדיק אין לעניגראַד האָט דער רבי געפירט אַ בריי־טע קאָנפֿערענץ ניט נאָר מיט חסידים אין רוסלאַנד, נאָר אויך מיט אויסלאַנד. פון אַלע עקן וועלט האָבן זיך איד־ן געוועגדט צום רבין — וועג מיט אַ פֿער־זענלכן ענין, וועג מיט אַ געזעלשאַפֿטלעכן. איינע פון די „געפֿע־אָ־באַשולדיקונגען" קעגן רבין איז טאַקע געווען אין שייכות צו דער בריי־טער קאָנפֿערענץ וואָס דער רבי פירט אָן.

ווי באַקאַנט, איז די הויפּט־זאַך פון רבין געווען דער חינוך פון יונגן דור. און ניט נאָר אין רוסלאַנד, וואו עס זיינען אין געהיים אָרגאַניזירט געוואָרן חדרים און ישיבות, נאָר אויך דער צושטאַנד פונעם חינוך אין דער אַזוי־גערופענער „פרייער" וועלט. אַ נסיעה פון חסידים פון אויסלאַנד צום רבין אין רוסלאַנד איז דעמאָלט געווען אַ זעלטענע דערשיינונג. אַ ריגער חסיד איז אין יאָר תרפ"ה (1925) געווען ביים רבין. אייַנע פון די ערשטע פראַגעס, וואָס דער רבי האָט אים געשטעלט, איז געווען וועגן מצב פון חינוך, און ער האָט געוואָלט אויסהערן אַ באריכות־דיקן באַריכט וועגן דעם.

מיטן רבינס אָנקומען קיין ריגע איז די־שטאָט פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ וויכטיקן צענטער פון אידיש־געזעלשאַפֿטלעכן לעבן אין דער גאָרער וועלט. אין צענטער פון דער טעטיקייט איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן די הילף פאַר רוסישע אידן. מיטן רבינס אַוועק־פאָרן פון רוסלאַנד האָט זיך ניט אָפּגעשטעלט די בריי־טפאַרטווייגטע טעטיקייט צו אונטער־שטיצן די חינוך מוסדות און אַנדערע רעליגיעזע אינסטיטוציעס. צו דעם צוועק איז געשאַפֿן געוואָרן אַ ביוראָ: „רוסלאַנדס־הילף". די ביוראָ איז געשטאַנען אין פאַרבינדונג מיט אַלע ווינקלען פון גרויסן ראַטן־פאַרבאַנד און אַדאַנק דעם געהאַט אַ שטענדיקן בילד וועגן מצב פון אידן אין דער גאַנצער מדינה. אַלע אָנגעזעענסטע עסקנים פון פאַרשידענע מוסדות אין די מערב־לענדער זיינען געשטאַנען אין אַ שטענדיקן קאָנטאַקט מיט דער ביוראָ און האָבן אויך פערזענלעך באַזוכט ריגע, כדי צו טרעפן זיך מיטן רבין. דער בריוו־אויסטויש צווישן רבין מיט דער אידישער וועלט האָט זיך שטאַרק פאַרברייטערט. ניט נאָר חסידים און רעליגיעזע עסקנים האָבן געהאַלטן פאַר זייער פליכט צו קומען קיין ריגע כדי צו טרעפן זיך מיטן רבין, נאָר אויך עסקנים מיט לינקע אַנשויאונגען זיינען געקומען זיך מיישב זיין מיטן רבין.

אין די יאָרן 1929 — 1931 האָט אין אַ גרויסן טייל פון רוסלאַנד געהערשט אַ הונגער. צווישן די אַממערסטן־געלי־טענע זיינען געווען אידן; אַ גרויסער טייל פון זיי זיינען געווען דעקלאַסירטע און האָבן אַפֿילו ניט געהאַט קיין רעכט אויף ברויט־קאָרטעס (אין רוסלאַנד איז דעמאָלט איינגעפירט גע־וואָרן אַ קאָרטן־סיסטעם).

צענדליקער טויזנטער פֿעקלעך מיט שפּייז־פּראָדוקטן און בגדים זיינען דעמאָלט אָפּ־געשיקט געוואָרן קיין רוסלאַנד, און ווי עס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן, האָבן די דאָזיקע פּעקלעך גערעטעוועט דאָס לעבן פון טויזנטער משפּחות.

ר' מ. דובין איז ווידער „מאָביליזירט" גע־וואָרן — און דאָס מאָל מיט אַ שליחות צו פועל'ן מען זאָל אַרײַנלאָזן אין רוסלאַנד מצה אויף פּסח, ווי אויך צו באַקומען אַרויספֿאָר־דערלויבעניש פאַר פּערזאָנען וועמענס פאַר־בלייבן אין רוסלאַנד איז געווען פאַרבונדן מיט אַ באַזונדערער לעבנס־געפאַר.

ר' מ. דובין האָט ווידער אויסגעפירט זיין שליחות מיט דערפאָלג — און גאַנצע טראַנספאָרטן מיט מצה זיינען אָפּגעשיקט גע־וואָרן אין פאַרשידענע שטעט אין רוסלאַנד.

דער רבי האָט זיך פערזענלעך אינטערע־סירט מיט דער טעטיקייט פון דער ביוראָ: „רוסלאַנדס־הילף", און האָט טעגלעך אויס־געהערט אַ באַריכט וועגן דעם גאַנג פון דער אַרבעט.

* * *

קומענדיק קיין ריגע, האָט דער רבי באַלד געפאָדערט פון אנ"ש — און אין דער ערשטער ריי פון תמימים — אַז ניט נאָר די זין נאָר אויך די טעכטער זאָלן באַקומען אַ שטרענג־רעליגיעזן חינוך; און אויב עס געפינען זיך אַזעלכע וועלכע לערנען אין פרייַע שולן, זאָלן זיי גלייך אַריבערגעפירט ווערן אין רעליגיעזע חינוך־אַנשטאַלטן. ווען אַ געוויסער תמים האָט געוואָלט פּועל זיין אַז דער רבי זאָל דערלויבן זיין טאָכטער פאַרענדיקן דעם לערן־יאָר אין אַ וועלטלעכער שולע — האָט דער רבי שריפטלעך געענטפערט: תיכף ומיד אַריבערפירן אין אַ רעליגיעזער שול.

דער רבי האָט זיך ניט באַגנוגט מיט באַ־ריכטן וועלכע מען האָט אים איבערגעגעבן וועגן מצב אין די צענטערן פון אנ"ש אין

(סוף אויף זייט כד)

א משוגענער

● דוד זאַריצקי

— כי . . . כי . . . כי . . . לאַכט ער צו מיר מיט אַ לעקעשוואַטן געלעכטערל, אַ לאַכן אָן לאַכנדיקייט, אַ מין גרימאַסע וואָס מאַכט אים לעכערלעך:

— אַז איך האָב גאָרניט געהאַט — איז מיר אַלץ פאַרבליבן? האָסט געהערט אַ גוט וואָרט פון אַ שרייבער? האָב איך דאָך אַלץ — צעשפרייט ער די הענט און נעמט אַרום די גאַנצע פאַרליזיקטע וועלט זיינע — אַלץ איז מיינס, אַ־לץ! אַפילו דו.

און אַזוי וווי איך דאַרף גאָרניט, האָב איך דאָך אַלץ! און וויפל האָסטו?

ער האָט מיך געגומען אונטערן האַנט, מעשה חבר. עס האָט זיך פון אים געטראָגן אַ ריח פון שווייס און פון שמוץ, פון בראָנפן און פון סיגאַרעטן. די פיס האָבן זיך נאָכ־געבאַמבלט ניט־ווילעגדיק:

— זע ווי דו האָסט גאָרניט און איך האָב אַ־ל־ץ! און איך זוך גאַ־ר־ניט. ווייל מיין זוכן וועט דאָך ניט העלפן, דאָס ווייס איך. דעריבער געפין איך אַלץ, ווען ג־ט שיקט מיר, פאַלט עס מיר ביי די פיס. און דו לויפסט אַרום אַ פאַרשמייעטער איבער די גאַסן און זוכסט עפעס צו קריגן, און קריגסט אַ פייג . . .

שטעלט ער אַרויס דעם גרויסן פינגער און שטופט מיר אין די אויגן: — אַ גרויסן פייג!

— וויפל צימערן האָסטו? דרײַ, פיר, צען? און איך האָב טויזנטער, כי, כי, כיי . . .

גייט אַ רעגן — לויפסטו אין דיין שטוב אַריין, צינדסט אַן דעם אויוון, רוקסט זיך אַרונטער אונטער אַ וואַרעמער פּערענע. און איך? וואו איך געפין זיך, רוק איך זיך אַרונטער אונטער אַ דאַך, אונטער אַ וויטרינע, אין אַן אַרייננאַנג פון אַ הויז. אַמאָל לויף איך אַריין אין אַ שול. אומעטום איז מיין צימער און מיר איז קיינמאָל ניט קאַלט. ווייל איך האָב ניט קיין אויוון און ניט קיין פּערענע, קומט ניט צו מיר די קעלט, פאַרשטייסט?

ניין; דו קענסט עס ניט פאַרשטיין.

איך האָב פיס, יאָ? צו וואָס זיינען זיי געגעבן געוואָרן? כדי צו טאַנצן, ניט סתם אַ ריקוד, נאָר כדי זיך אָנצוואַוואַרעמען. אַוודאי העלפט אַביסל בראָנפן אויך, כאָפּ איך אַריין ביי אַ קידוש אָדער אַ שמחה אָדער אַ סיום. פאַר מיר זיינען געווג די רעשטלעך פון די פלעשלעך, ווייל איך אַליין בין דאָך נאָר אַ רעשטל, שיריים פון אַ מענטשן; למשל, שיריים פון דיר, וואָס מען וואַרפט אונטערן טיש. כי, כי . . .

ס׳טגעלערנט תנ״ך — זיינען געלעגן מלכים, וואָס מען האָט זיי צעשלאָגן, אונטערן טיש פון די געווינער און געכאַפט ברעקלעך. נעכטן אַ קיסר, היינט — אַ ברעקל כאַפער . . . פאַרשטייסט די פילאָזאָפיע פון אַזאַ מענטשן וויי איך? מיט אַ מינוט צוריק בין איך זאַט און מיר איז וואַרעם און טרינק לחיים מיט מלכים וויי איך, און אין אַ מינוט

אַרום וואַלגער איך זיך אונטער אַ טיש. וואָס פאַראַ נפקא־מינה אונטער וועלכן טיש, אַבי עס זיינען דאָ ברעקלעך.

איז דאָס ניט גוואַלדיק? נעכטן אַ קיסר און היינט אַ ברעקל־כאַפער! און דו ביזט קיינ־מאָל ניט קיין קיסר און שטענדיק אַ ברעקל־כאַפער. אָמאָל ליגסטו אונטער דיין אייגענעם טיש און כאַפסט ברעקלעך... פאַרשטייסט מיך? אַז דו ווייסט גאָרניט אַז אויפן טיש ליגט כל טוב און דו ליגסט אונטערן טיש... ביי מיר איז ניט אַזוי. ווייסט וואָס? אַפילו איך ליג אונטערן טיש בין איך אַ קיסר; ווייל מיר אַרט ניט אַז איך קלייב ברעק־לעך...

און טאַמער איז מיר קאַלט, טאַנץ איך אין די גאַסן כדי זיך צו דערוואַרעמען און קינדער לויפן נאָך מיר נאָך און שרייען אַז איך בין משוגע. משוגע זיינען אַלע וואָס שעמען זיך צו טאַנצן אין די גאַסן. כ׳לעבן, וואָס פעלט מיר? אָ אומעטום איז מיין הויז, אַלע שטייענער פון אַלע גאַסן — מיינע בעטן, אַלע בעקעריין — מיין ברויט און אַלע רעסטאָ־ראַנען — מיינע מיטאָגן———

מיינע! דו פאַרשטייסט, ניין, דו קענסט עס ניט פאַרשטיין.

וואָרום דו, אַז דו גייסט אין גאַס ציט זיך אַ פאָדעם, ניין, אַ שטריק, אַ גראָבע שטריק, פון דיר צו דיין הויז, צו דיין צימער, צו דיין טיש. גיב זיך אַ טאַפ כהוגן, וועסטו פילן דאָס שטריק אַרום דיינע לענדן, אַרום דיין האַרץ, דיינע הענט און קענסט ניט טאָן וואָס דו ווילסט און קענסט ניט גיין וואו דו ווילסט און ווען דו ווילסט; און ביי דיר הייסט עס מסירות נפש אַז דו שטייסט אויף פאַרטאָג צו לערנען אַדער דאַוונען.

איך בין פר־י־י, אַן אַ פאָדעם וואָס בינדט מיך צו עפּעס! ניט קיין טיש, ניט קיין צימער, ניט קיין שלאָף. איך כאַפ זיך אַריין אין שול זיך אַנוואַרעמען אַדער סתם אַזוי וועמעצער זאָגט מיר אין דער שטיל:

הער, יאָסקע, אפשר כאַפסטו אַ דאַוון אַמאָל?

גיב איך אַ טראַכט: אַ דאַוון? אפשר טאַקע? און זע ווי מיין גוף גיט זיך אַ טרייסל, ניט ווייל מען טרייסלט זיך, נאָר ווייל מען ווייל זיך אַ שאָקל טאָן. און הער דעם אונ־טערשייד צווישן שאָקל און טרייסל: שאָקלען שאָקלט מען זיך פון וועלן, און טרייסלען טרייסלט מען זיך פון פחד...

אָבער דו וועסט עס סיי־ווי ניט פאַרשטיין.

אַז די שטריק בינדט דיר צו דאָס מויל אויך, איז דאָך אַרויסגעווארפן די רייד.

אַז איך דאַוון, לויפט מיר ניט דורך אַ געדאַנק: וואָס מאַכט דער אַדער וואָס מאַכן יענע. היינט דאַוונט יאָסקע אליין, אַל־י־י־ן, ווי אַן איינזאַמער בוים אין מדבר — אַ גוטער משל, ניין? ער איז דען ניט, כ׳מיין דער בוים, פאַרבונדן מיט עמעצן? ער איז דאָך פאַרבונדן מיט דער ערד, פונדעסטוועגן בעט ער אַליין. און אַזוי איך אויך: כלומרשט פאַרבונדן מיט דער ערד...

אָבער למעשה בין איך אַליין און בעט אַליין, אַפילו ווען איך שטיי אין אַ בית־מדרש צווזאַמען מיט הונדערטער מענטשן און אַלע בעטן און אַלע ווייענען און אַלע שרייען; איך, יאָסקע, בין אַליין, און איך האָב מיין בעטעניש:

— רבונו־של־עולם — זאָג איך — יאָסקע איז דאָ, מיר דאַרפסטו קיין סך ניט געבן, אַן אַלטן מאַטראַץ, אַן אַלטן קאַפעליוש, אַן אַלטן בגד וואָס מען וואַרפט שוין אַרויס און אַ ביסל ברעקלעך אונטער דיין טיש———

כי... כי... ט׳געהערט אַ טענה, אַן עילוויישקייט פון מיר, אונטער דיין טיש, אונטערן טיש פון רבונו־של־עולם; און אין הימל ווייס מען שוין אַז דאָס בעט יאָסקע. ערשט איך גיב אַ קוק, מען גיט מיר ברויט מיט אַ פאָר קאַרטאָפל מיט אַ קרופניק און אַמאָל אַביסל פלייש... מענטשן וואָס איך קען ניט און קיינמאָל ניט געזען און אַוודאי ניט געבעטן ביי זיי———

ברעקלעך אונטערן טיש פון רבונו־של־עולם!

און דו קריגסט עס? אַ פייג!

איך זאָג צום רבונו־ש־עולם: הער צו, מיך טרייבט מען אַרויס פון אומעטום, מען זאָגט אַז פון מיר שפּירט זיך אַ מיאוסער ריח. מען וואַרפט מיר דאָס עסן ווי צו אַ הונט. הערסט, רבונו־של־עולם? אָבער דו שעמסט זיך ניט מיט מיר, און דיר אַרט ניט מיין ריח. דער ריח הערט זיך פון יעדער מענטשן, נאָר ער פאַרגיסט עס — און איך ניט. דו מיאוסט זיך ניט מיט קיינעם, אַפילו מיט די וואָס פון זיי שמעקט מער ווי פון מיר, כאָטש זיי גייען אויסגעפוצט און מאַכן יעדן טאָג אַ באָד; כל שכן מיר יאָסקען, וואָס איז באמת ריין, נאָר די בגדים, דאָס אויסערלעכע...

איז דען ניט בעסער פאַר דיר, רבונו־של־עולם, כ׳זאָל קלייבן ברעקלעך אונטער דיין טיש איידער אונטערן טיש פון פלוני אלמוני, פון וועמען עס שמעקט, אַ פחד ממש? נאָר

(סוף אויף זייט כג)

תחית המתים

● הרב א. ברי־מרא

אַ איד וואָס פאַרטראַכט זיך אַביסל וועגן די אויסערגעווייגלעכע געשעענישן אין פאַרלויף פון די לעצטע פאָר צענדליק יאָר, וועגן דער איצטיקער לאַגע בכלל, וועגן דעם פלאַץ וואָס אידן פאַרנעמען אין דער גאַנצער „וועלט פּאָליטיק" — מוז ער קומען צום באַשלוס, אַז מיר לעבן אין אַ ספּעציעלער תקופה; און אַז ס'איז מער ווי זיכער אַז מיר האַלטן אָט־אָט ביי דער גאולה שלימה בב"א.

אָין דער אמת'ן נויטיקן מיר זיך ניט אין דער איבערצייגונג מצד דעם אַלגעמיינער וועלט־לאַגע און אירע פּאָליטישע פאַסירונגען; פאַר אונז זיינען געווג די פילצאָליקע אַנדייטונגען דערויף אין די שיחות ק' פון כ"ק אדמו"ר שליט"א במשך פון דער לעצטער צייט; און באַזונדערס ווי זיי קומט צום אויסדרוק אין די „מבצעים" און זייער פאַרנעם, אינעם לערנען ענינים וועגן בית המקדש און דווקא אין די בין המצרים, און נאָך און נאָך — דערשיינונגען וואָס זיינען אַ דייטלעכער באַוויז אַז מיר האַלטן גאָר נאָענט צום גילוי המשיח.

און טראַכטנדיק וועגן ביאת המשיח, קומט אויך אויפן געדאַנק דער ענין פון „תחית המתים", וואָס דאַרף פאַרקומען, ווי ס'שטייט אין ספרים, נאָך ביאת המשיח.

תחית המתים מיינט: עס וועט קומען אַ צייט, וואָס איז באַשטימט פון דעם אויבערשטן, ווען די אידן וואָס זיינען „אַוועק" פון דער וועלט במשך פון אַלע דורות, וועלן צוריק לעבעדיק ווערן. ווען גענוי דאָס וועט פאַסירן, ווערט ניט אָנגעגעבן; עס ווערט אַבער יע אָנגעגעבן, אַז דאָס וועט געשען נאָך ביאת המשיח.

וועגן תחית המתים ווערט אַ סך גערעדט און דערמאָנט אין ש"ס און מדרשים — און די חז"ל ווייזן אונז אָן די פסוקים אין תורה שבכתב, וואו עס איז אָנגעדייט דער ענין פון תחית המתים. מערערע איינצלהייטן וועגן דעם געפינט מען אין ספר הזוהר און אין קבלה ספרים.

די אמונה אין תחית המתים איז איינער (דער דרייצנטער) פון די דרייצן עיקרים פון אמונה אין וועלכע אַ איד דאַרף גלויבן באמונה שלימה. דאָס זיינען, ווי באַוואוסט, די דרייצן יסודות האמונה וואָס דער רמב"ם האָט אויסגעקליבן און זיי באַשטימט ווי „שלשה עשר עיקרים". אין מערערע סידורים פון נוסחאות אשכנז און ספרד זיינען די „י"ג עיקרים" אַריינגעשטעלט געוואָרן אין סידור, נאָך תפילת שחרית. אויך די תפלה „יגדל", וואָס ווערט געזאָגט לויט געוויסע נוסחאות ביים אָנהויב דאַוונען, אָנטהאַלט אָט די דרייצן עיקרים.

דער רמב"ם האָט אויך פאַרפאַסט אַ ספּעציעלע „אגרת תחית המתים", וואו ער גיט אַ לענגערע און גרונטיקע אויפקלערונג, ווי אַזוי דער גלויבן אין תחית המתים איז אַ גרויסער און גאָר וויכטיקער יסוד אין אמונה.

עס איז מערקווירדיק, אַז אין תפלת שמונה עשרה איז פאָר דעם באַשטימט געוואָרן אַ גאַנצע ברכה, וואו שוין איצט דאָנקען מיר און לויבן השי"ת פאָר זיין שטאַרקייט, גרויסקייט און רחמים רבים, וואָס דריקן זיך אויס אין דעם וואָס ער איז מחי' מתים.

נעמענדיק אין אַכט, אַז דאָס ווערט געזאָגט דריי מאָל אַ טאָג, און גלייך ביים אָנהויב פון תפלת שמונה עשרה — אין דער צווייטער ברכה — איז דאָס אַליין דער שטאַרקסטער באַוויז, אַז תחית המתים איז פון די סאַמע עלעמענטאַרסטע, הייליקסטע און גרונטיקסטע פונדאַמענטן אין אונזער אמונה.

* * *

פאַרשיידענע שאלות קומען אויפן געדאַנק, ווען מען קלערט אַריין אין אָט דעם וואונדער צווישן וואונדערס — דער צוריק־אויפלעב פון די נפטרים — סיי בנוגע דער צייט, סיי בנוגע דעם אופן, און סיי אויך וועגן פאַרשיידענע אייגצלהייטן אין צוזאַמענהאַנג מיט תחית המתים.

איינער פון די ערשטע, וואָס באַהאַנדלט אַלערליי פראַגן בנוגע תחית המתים, איז ר' סעדי' גאון. אין זיין באַוואוסטן ספר „אמונות ודעות" ווידמעט ער אַ באַזונדער אָפטייל

פאַרן ענין פון תחית המתים. ער שטעלט דאָרט אויס צען שאלות און ער גיט די ענטפערס אויף זיי.

אויף דער פראַגע, צי די לעבעדיק־געווארענע וועלן, נאָך אַן אריכת־ימים׳דיקן לעבן, מוזן נאָכאַמאָל שטאַרבן — ענטפערט ער, אַז נאָך תחית המתים וועלן זיי שוין מער קיינמאָל ניט אויפהערן לעבן.

ער שטעלט זיך אָפּ אויך אויף דער שאלה: וויבאַלד אַז אידן פון אַלע דורות וועלן אויפשטיין צו תחית המתים, וועט דאָך זייער צאָל זיין אומגעהויער גרויס — טאָ ווי וועט ארץ ישראל האָבן גענוג אָרט זיי אַלע אויפצונעמען? און ר׳ סעדי׳ גאון דערקלערט ווי אַזוי דאָרט וועט קענען זיין גענוג פלאַץ פאַר אַלעמען; און ספּעציעל לויט דעם וואָס חז״ל זאָגן אונז, אַז אין משיח׳ס צייטן וועט זיך דאָס הייליקע לאַנד אויסשפרייטן און אויסברייטערן.

ר׳ סעדי׳ גאון באַרירט דאָרט אויך די פראַגן; צי וועלן דעמאָלט די נאָענטע דער־קענען זיך איינער דעם אַנדערן? און די וואָס זיינען געשטאָרבן זייענדיק אַ בעל־מום, אַ קאַליקע אד״ג, צי וועלן זיי אַזוי בלייבן אויך נאָך תחית המתים? און ער ענטפערט, שטיצנדיק זיך אויף דער גמרא, אַז יעדערער וועט לעבעדיק ווערן אינעם זעלבן קער־פּערלעכן צושטאַנד ווי ער איז געווען ביים שטאַרבן; און אויב ער האָט געהאַט אַ פעלער, וועט ער אויך נאָכדעם פאַר אַ קורצער צייט האָבן דעם זעלבן פעלער — ביז אַלע נאָענטע און באַקאַנטע וועלן זיך דערקענען איינער דעם צווייטן. אָבער שפּעטער וועלן זיי אַלע ווערן אויסגעהיילט און דערגרייכן די פול־קאָמע גאַנצקייט פון קערפּער, פון די אברים און פון פיזישן געזונט.

* * *

בדרך כלל געהערט דער גאַנצער ענין פון תחית המתים צו די ענינים נסתרים, פאַר־הוילענע זאָכן. דערפאַר טאָקע איז וויכטיק צו וויסן וואָס עס זאָגן וועגן דעם די ספרים פונעם חלק הסוד פון תורה, וואָס דאָס זיינען דער ספר הזוהר און ספרי קבלה וחסידות, וועלכע באַהאַנדלען פיל פאַרבאַרגענע ענינים.

אין ספר „תשובות וביאורים״ פון כ״ק אדמו״ר שליט״א, איז דאָ אַ לענגערע אָפּ־האַנדלונג וועגן פיל אײַנצלהייטן בנוגע צו תחית המתים. דאָרטן, אין סימן יא, ווערט אַרומגערעדט, אַז נאָכדעם ווי ס׳וועט שוין שטיין דער בית המקדש השלישי און נאָכדעם ווי ס׳וועט פאַרקומען דער קיבוץ גלויות, וועט מיט פערציק יאָר שפּעטער זיין תחית המתים. אָבער געוויסע צדיקים וועלן, ווי אויסנאַמען, אויפשטיין תחית המתים אַ סך פריער, נאָך פאַרן בנין בית המקדש. צווישן אָט די צדיקים וועלן זיין משה רבנו און אהרן הכהן.

אויפן יסוד פונעם מארז״ל „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא״, ווי אָט דאָס ווערט אויסגעטייטשט פונעם רמב״ם און ספרי קבלה וחסידות, קומט אַרויס קלאָר, אַז אַלע אידן וועלן אויפשטיין צו תחית המתים. זיכער וועלן זיין אָן אַ שיעור מדריגות אין דעם אופן פון דער ג־טלעכער אַנטפלעקונג, וואָס יעדער איד וועט עס אויפנעמען לויט זיין מדריגה — אָבער אַלע אָן אויסנאַם וועלן זוכה זיין צו אָט דעם ג־טלעכן וואונדער פון תחית המתים.

בנוגע דעם אופן פון תחית המתים ווערט דאָרטן געזאָגט, אַז ניט אַלע אידן וועלן לעבעדיק ווערן מיט איינמאָל, נאָר ס׳וועט זיין אין דעם אַ באַשטימטער סדר: פריער די וואָס „ליגן״ אין ארץ ישראל, און אין אַ געוויסער צייט נאָכדעם — די פון חוץ לארץ. און אין דעם גופא: פריער — צדיקים און נאָכדעם סתם אידן; תלמידי חכמים וועלן אויפשטיין פאַר בעלי מצוות, און צווישן די ערשטע וועלן אויך זיין די וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט אין דער מדה פון עניוות.

נאָך אַן אונטערשייד וועט זיין צווישן ארץ־ישראל און אַנדערע ערטער: די „ישני עפר״ אין הייליקן לאַנד וועלן דאָרט באַלד אויפן אָרט באַלעבט ווערן דורך זייערע נשמות און וועלן אַרויס לעבעדיקע פון זייערע קברים. אָבער די וועלכע „ליגן״ אין חוץ לארץ, וועט דער מלאך גבריאל אַריבערברענגען זייערע גופים אין ארץ ישראל און ערשט דאָרטן וועט זיך יעדער נשמה פאַראייניקן מיט איר גוף און אים אויפלעבן און באַלעבן. ס׳הייסט, אַז פאַקטיש וועט די עצם געשעעניש פון תחית המתים פאָרקומען דווקא אין ארץ ישראל.

עס רעדט זיך אַזוי — „גופים״. דער אמת איז, אַז תחית המתים איז ניט אָפהענגיק אין דעם צי ס׳וועט זיין עפּעס אַזוינס וואָס קען באַצייכנט ווערן ווי אַ „גוף״. אויך די גופים וואָס פון זיי וועט כמעט גאָרנישט איבער־בלייבן, וועלן אויפשטיין צו תחית המתים: עס איז פאַראַן אינעם מענטשנ׳ס רוקן־ביין אַ קליין ביינדעלע וואָס הייסט „לוז״ — און דאָס דאָזיקע ביינדעלע בלייבט שטענדיק גאַנץ. דער אויבערשטער וועט צום דאָזיקן ביינדעלע צוגעבן „טל תחי׳״ — אַ טוי פון לעבן, אַזוי אַז פונעם ביינדעלע וועט דער אויבערשטער צוריק אויפבויען און אויספאָר־מירן דעם אָרגינעלן גוף; און ניט בלויז דעם גוף, נאָר אויך די קליידער אין וועלכע מען האָט דעם גוף מקבר געווען, וואָרום די טויטע וועלן לעבעדיק ווערן אין די זעלבע

קלידער אין וועלכע מען האָט זיי מקבר געווען.

אָבער טראָץ דעם, וואָס עס וועט זיין אַ פולשטענדיק־פיזישער קערפּער מיט אַלע גשמיות׳דיקע גלידער, וועט דאָך דער מענטש ניט דאַרפן אָנקומען צו עסן און טרינקען; זיין שפּייז וועט ניט זיין קיין גשמיות׳דיקע, נאָר אַ רוחניות׳דיקע. אין חסידות וועלט בריי אַרומגערעדט ווי אַזוי די פיזישע פאָרדייאונגס־אברים וועלן דעמאָלט דורכפירן די פאָרדייאונגס־פונקציע פון גייסטיקער דערנערונג — ענלעך ווי דאָס איז ביי מלאכים.

אַן אינטערעסאַנטע פראַגע וועלט געשטעלט אין באַצוג צו די מענטשן וועלכע וועלן דערלעבן די צייט פון תחית המתים: צי וועלן אויך זיי פאָרזעצן זייער לעבן אין דער אייביקייט, אָדער זיי וועלן דאַרפן דורכגיין אַ געוויסע אומוואָנדלונג אין איבערריס אין לעבן? דעם ענטפער גיט דער ספר הזוהר (געבראַכט אין „תשובות וביאורים"), אַז יענע מענטשן וועלן מוזן אין אַ געוויסן מאָמענט אויפהערן לעבן — זיי וועלן אָבער זאָפּארט צוריק לעבעדיק ווערן. אין אַ צווייטן אָרט אין ספרי חסידות ווערט דערקלערט, אַז דער אופן פון זייער שטאַרבן וועט זיין „אַן דעם טעם פון טויט", אַזוי ווי ס׳איז געווען ביי יעקב אבינו.

* * *

אין אַ סך ספרים ווערט אויפגעקלערט דער ענין פון נצחיות הנשמה, אַז אויך נאָכדעם ווי דער מענטש שטאַרבט און די נשמה שיידט זיך פונעם גוף, בלייבט די נשמה עקזיסטירן פונקט ווי פריער; וואָרום די נשמה איז דאָך אַ גייסטיק ווען; און נאָכמער — זי איז אַ ג־טלעכער פונק, וואָס איז נצחיות׳דיק אין זיין עצם מהות.

דערפאַר באַציט זיך תחית המתים בעיקר צום גוף, אַז דער גוף ווערט צוריק אויפגעשטעלט און באַקומט צוריק זיין נשמה, וואָס האָט זיך מיט אים צייטווייליק צעשיידט. אין דער צווישן־צייט איז די נשמה געוואָרן אַ סך לויטערער און ליכטיקער און אויך דער גוף איז דאָך געוואָרן אויסגעריניקט און אויסגעלייטערט — און נאָך אָט דער אויסלייטערונג פונעם גוף און דערהויבונג פון דער נשמה, שאָפט זייער וויידער־פאַראיניקונג אַ גאָר נייע געשטאַלט פון זעלבן מענטש; אַ מענטש וואָס באַשטייט פון סאַמע העכסטער איידלקייט און סאַמע קלאָרסטער לויטערקייט.

תחית המתים איז ניט בלויז אַ פאַרעם פון „קבלת שכר" — באַלוינונג פאַר מעשים טובים; עס איז די ענדגילטיקע שטופּע צו וועלכער אַ מענטש דערגרייכט און איז גלייכ־צייטיק משלים דעם ציל צוליב וואָס ער איז באַשאַפן געוואָרן. אין דער דאָזיקער תקופה וועט דער מענטש לעבן אין גאָר אַן אַנדער וועלט, טאַקע אַ גשמיות׳דיקע, אָבער ניט קיין חומריות׳דיקע, נאָר דורכגענומען מיט רוחניות׳דיקער ליכטיקייט און גייסטיקע אידעאַלן. דער גאַנצער פאַרנעם און וועזן פון דעם באַשאַף וועט זיין געווידמעט בלויז דער פאַראיניקונג מיט ג־טלעכקייט; ס׳וועט זיין אַ וועלט וואָס ס׳איז אונז איצט שווער פאָרצושטעלן זיך. דער מענטש וועט דערהויבן ווערן צו אַזאַ שטופּע, אַז זיין גאַנצער באַגער און שטרעבן וועט זיין: פאַרגעניגן פון ג־טלעכקייט, פון פאַרשטאַנד אין ג־טלעכקייט, פון זיין וואָס נעענטער צו ג־טלעכקייט. דאָס לעבן וועט דאַן האָבן גאָר אַן אַנדער באַדייט און אינהאַלט.

וויבאַלד אַז דער אויבערשטער האָט געוואָלט אַז דער מענטש זאָל פון זיין זייט עפּעס „טאָן", בכדי צו זיין ראוי צו דער אויסערגעווייגלעכער גייסטיקער אַנטפּלעקונג, דעריבער איז דעם מענטשן געגעבן געוואָרן די געלעגנהייט אויסצואיידלען זיך דורך תורה און מצוות. דער קיום המצוות און לימוד התורה, וואָס ווערט געטאָן דורכן גוף און מיטן גוף, ווירקן אַז צוגלייך מיט דער דערהויבונג פון דער נשמה דורך קיום התורה והמצוות, ווערט אויך דער גוף געאיידלט און געהייליקט.

* * *

אָט די „נצחיות" וואָס איז דאָ ניט בלויז אין דער אידישער נשמה, נאָר אויך אינעם אידישן גוף, וואָס דאָס קומט צום ענדגילטיקן אויסדרוק אין תחית המתים פון אידישע קערפּערס — ווערט גאָר גרונטיק און „געשמאַק" אויפגעקלערט אין די ספרים פון חסידות (בפרט חסידות חב״ד): די כוונה און תכלית פון גאַנצן באַשאַף איז דאָס, וואָס דערמיט ווערט אויסגעפירט דער רצון פון אויבערשטן ב״ה צו האָבן כביכול פאַר זיך אַ „דירה" דווקא אין דער וועלט — „נתאווה הקב״ה להיות לו ית׳ דירה בתחתונים"; ניט די הייליקע רוחניות׳דיקע עולמות, נאָר דווקא דער גשמיות׳דיקער עולם זאָל זיין אַ „כלי" צום העכסטן ג־טלעכן אור. ווי אַזוי ווערט דאָס דערגרייכט? נאָר און בלויז דורך דער עבודה פון אידן אין גשמיות׳דיקע גופים, דורך תורה און מצוות מיט גשמיות׳דיקע זאַכן (תפלין, מזוזה, ציצית, אא״וו). אַזוי אַרום, אַז דווקא אין דעם פיזישן קערפּער פון אַ אידן דריקט זיך אויס די העכסטע פאַרווירקלעכונג פון דער אייביק־ג־טלעכער כוונה און רצון! דער גוף, די האָנט, יעדער קערפּער־טייל פון אַ אידן איז דאָך געבונדן אין אייביקן בונד מיט תורה ומצוות — איז דאָך פשוט און „נאַטירלעך", אַז דער אידישער גוף איז ממש דורך און דורך פאַר׳תורה׳ט, פאַר׳מצוה׳ט

(סוף אויף זייט כד)

מצות „שילוח הקן" און אירע געדאנקען

● גרשון נוף

ביי די תרי״ג מצוות התורה, געפינען מיר ניט, בדרך כלל, אַז די תורה זאָל אויף זיי אָנגעבן אַ טעם אָדער אַ סיבה. שוין חז״ל האָבן אָנגעוויזן אויף דעם פאַקט; און אַזוי געפינען מיר אין מסכת סנהדרין (כא, ב) וואו די גמרא זאָגט אין נאָמען פון רבי יצחק: פאַרוואָס האָט די תורה ניט מגלה געווען טעמי תורה? — וויבאַלד אַז צוויי מאָל האָט די תורה יאָ מגלה געווען דעם טעם, און דווקא ביי זיי איז דורכגעפאַלן גדול העולם: די תורה האָט גע׳אַסר׳ט אויף אַ מלך אַ פאָר זאַכן און גענאָגט דערביי אַז דער טעם פון דעם איז, כדי דער מלך זאָל ניט אַראָפּ פון וועג. שלמה המלך האָט אָבער געזאָגט, אַז ער וועט ניט אַראָפּ פון וועג און ממילא איז דער איסור ניט חל אויף אים.

די תורה זאָגט אויך ניט וואָס ס׳איז דער שכר אויף יעדער מצוה, און חז״ל דערקלערן דאָס מיט אַ משל צו אַ קיסר, וואָס האָט גע־דונגען אַרבעטער צו באַארבעטן זיין גאָרטן, און ער האָט זיי ניט געלאָזט וויסן פאַר וועלכן בוים ער וועט באַצאָלן מער און פאַר וועלכן ער וועט באַצאָלן וויניקער — כדי די אַרבעטער זאָלן ניט באַארבעטן בלויז די בוימער וואָס פאַר זיי באַקומט מען מער באַלוינונג. און אַזוי איז עס אויך אין נמשל: דער אויבערשטער האָט ניט מודיע געווען דעם שכר פון מצוות בכדי מ׳זאָל מקיים זיין אַלע מצוות און ניט נאָר די וואָס פאַר זיי וועלן צוגעזאָגט אַ גרעסערער שכר.

אָבער צוויי מצוות זיינען אין דעם זינען אַן אויסנאַם: כיבוד אב ואם און שילוח הקן. אויך דאָ באַוואָרענען חז״ל אין ירושלמי, אין נאָמען פון רבי אבא בר כהנא, אַז די תורה האָט פאַרגליכן די האַרבסטע פון די האַרבע מצוות צו דער גרינגסטער פון די גרינגע מצוות („די האַרבסטע" — מצות כיבוד אב ואם, און „די גרינגסטע" — מצות שילוח הקן). זייער אויסנאַם און פאַרגלייך באַשטייט אין דעם, וואָס ביי ביידע מצוות זאָגט די תורה דעם זעלבן שכר: „והארכת ימים" (דו וועסט לאַנג לעבן).

ביי די צוויי דערמאָנטע מצוות געפינען מיר אין דער תורה נאָר דעם מתן־שכר פאַר דער מצוה, אָבער ניט דעם טעם אויף זיי. מצות כיבוד אב ואם איז אַ „שכל׳דיקע" מצוה, אָבער שילוח הקן איז אין פלוג אין גאַנצן אָן אַ טעם.

* * *

דער ענין פון טעמי המצוות — דווקא דערפאַר וויל די תורה אַליין האָט זיי פאַר־הוילן — פאַרנעמט אַ סך אָרט אין די פירושי התורה פון חז״ל און ביז אחרוני האחרונים; ס׳רעדט זיך וועגן דעם סיי אין גליא שבתורה און אויך אין קבלה און חסידות. אויך ווערט עס באַהאַנדלט אין די ספרי מוסר און ספרי חקירה („מורה נבוכים" און אַנדערע). דאָ קומט דער ענין פון „שבעים פנים לתורה" צום בולטן אויסדרוק.

אין קבלה און חסידות ווערט אויפגעקלערט דער אינערלעכער דערהויבענער אינהאַלט פון די מצוות און וואָס זיי טוען אויף אין „עולמות עליונים" און אַנדערע מפרשים גיבן צו פאַרשטיין די טיפקייט פון די מצוות — כדי אַ איד זאָל האָבן אַ פנימיות׳דיקן און טיפערן באַגריף אין דעם וואָס דער אויבערשטער פאָדערט פון אים און ער זאָל דורכדעם ווערן איידעלער און העכער. זייער אַ גוטער ביישפיל צו דעם איז טאַקע די מצוה וואָס חז״ל רופן זי אָן — „קלה שבקלות" — די מצוה פון „שילוח הקן" (אַז אַ איד טרעפט אָן אַ נעסט וואו די מוטער־פויגל „זיצט" אויף די קליינע עופה׳לעך אָדער אייעלעך, טאָר ער ניט נעמען די

מוטער מיט די „קינדער" — ער דאַרף אַוועקשיקן די מוטער און נאָכדעם קען ער נעמען פאַר זיך די „קינדער").

די אויספירלעכע איינצלהייטן פון דער מצוה ווערן אַרומגערעדט אין לעצטן פּרק פון מסכת חולין (פּרק „שילוח הקן"). דאָ ווערן אָבער אַרויסגעבראַכט בלויז די הלכה־דיקע פּרטים פון דער מצוה, און ניט די ענינים פון דרוש אָדער אגדה וואָס זיינען פאַרבונדן מיט דער מצוה. אַן אָפּקלאַנג פון די עניני אגדה פון דער מצוה, געפינען מיר דווקא אין מסכת „ברכות" אין די דינים פון . . . תפלה (לג, ב). די משנה זאָגט דאָרט: „האומר על קן צפור יגיעו רחמיך . . . משתקין אותו" (איינער וואָס זאָגט אין זיין תפלה צום אויבערשטן: דו האָסט רחמנות געהאַט אויף אַ „קן צפור" — פאַרשווייגט מען אים, ד. ה. אַז ער טאָר זיך אַזוי ניט אויסדריקן). לויט אַיין אמורא איז דער טעם דערפון: „שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים, ואינן אלא גזירות" (ער נעמט אַן דעם אויבערשטנס מדות (מצוות) אַלס אַן ענין פון רחמים — און באמת זיינען זיי גזירות, אַן אַ טעם). אַזוי געפינען מיר אויך אין ירושלמי, אַז ניט גוט טוען די יעניקע, וואָס מאַכן „מידותיו של הקב"ה — רחמים".

(ס׳איז דאָ וויכטיק צו אָנמערקן — וויי דער „תורה תמימה" קלערט אויף — אַז דער פּשט פון דער משנה איז: מיר מוזן מקיים זיין די מצוות אַלס גזירות, אָבער דאָס מיינט ניט, אַז די מצוה איז כלל ניט פאַרבונדן מיט די רחמים פון דעם אויבערשטן אויף זייַנע באַשעפענישן).

אַן אָנדער ריכטונג אין טעם פון דער מצוה געפינען מיר אין רמב"ן. לויט אים איז דער ציל פון דער מצוה — מחנך צו זיין דעם מענטש צו מידת הרחמנות און אים דערווייטערן פון אכזריות. דער רמב"ן רעדט אָרום דעם ענין מיט אַן אריכות. מיר וועלן זיך אָבער באַנוגענען מיט אַ קורצער ציטאַט: „אָבער דער טעם פונעם אויסמיידן זיך (ניט צו נעמען די „מוטער" פון „קן צפור") איז צו אויסלערנען אונז מידת ה־רחמנות און מיר זאָלן ניט זיין קיין אכזריים. ווייל די אכזריות פאַרשפרייט זיך (דורך אַזאַ טאַט) אין נפש פון מענטשן. ווי ס׳איז ידוע וועגן די וואָס הרג׳נען בעלי־חיים אַז זיי זיינען בלוט־מענטשן, זייער אכזריות׳דיק. און דעריבער האָבן זיי (די חז"ל) געזאָגט: דער בעסטער פון די טבחים איז עמלק׳ס שותף. און אָט די מצוות ביי אַ בהמה („אותו ואת בנו", א. א.) און ביי אַן עוף („שילוח הקן") זיינען ניט קיין רחמנות אויף זיי, נאָר גזירות אויף אונז צו מדריך זיין און לערנען אונז די גוטע מדות . . ."

אויך אין ספר „החינוך" (פון רבי אהרן הלוי) ווערט באַטאָנט, אַז פון דער מצות „שילוח הקן" דאַרף דער מענטש זיך אָפּ־לערנען דעם ענין פון „השגחה" — ווי אַזוי דער אויבערשטער זאָרגט פאַרן קיום פון אַלע ברואים, פון גאָר די קלייַנע ברואים ביז גאָר די גרויסע („מביצי כינים עד קרני ראמים").

אַן אַנדער הסבר אויף דער מצוה ווערט געבראַכט אין ספר „אבני אזל": דער וואָרצל פון שלעכטס אויף דער וועלט שטעקט אין פּריוואַטע נגיעות — דאָס וואָס דער מענטש קען ניט פאַרציכטן אויף זיינע פערזענלעכע ענינים צוליב טובת הכלל. איז אין אַזאַ פאַל, ווען דער מענטש פאָנגט דאָס פייגעלע („די מוטער") און ער קען טאָן מיט איר וואָס ער וויל — זאָגט אים אַן די תורה, אַז ער זאָל ניט צונעמען דאָס פייגעלע, כדי זי זאָל קענען האָבן נאָך קינדער, אַזוי אָרום אַז דורך דער מצוה געוואויזט זיך אין אַ איד צו ברעכן זיין עגאָאיזם לטובת הכלל.

אַן ענלעכן געדאַנק געפינען מיר אין ספר „חזיונות הרמ"ה" — אַז ווען די פייגעלע־„מאַמע" זעט אַז מ׳וויל ביי איר צונעמען אירע קינדער, דאַרף זי שוין אויך מער נישט לעבן אויף דער וועלט — און דאָך זאָגט די תורה אַז זי מוז לעבן, כדי זי זאָל האָבן אַנדערע קינדער און ס׳וועט זיין פון דעם אַ טובה פאַרן כלל.

מיר וועלן ענדיקן אונזער איבערבליק מיט אַ וואָרט פון ירושלימער רב הרב יוסף חיים זאָנענפעלד (נפטר געוואָרן שנת תרצ"ב): אין דרך הטבע איז פאַר אַ מענטשן ניט לייכט צו פאָנגען אַ פויגל, וויבאַלד דער אויבערשטער האָט זי באַשאַנקען מיט פליגלען צום פליען. בשעת אָבער זי זיצט מיט אירע „קינדער", בלייבט זי דאָן וואָכן און היטן זיי אַפילו אויב זי אַליין איז אין געפאַר. דעריבער זאָגט די תורה, אַז מ׳טאָר נישט אויסנוצן דאָס מאַמישע געפיל פונעם פייגעלע בכדי דורכדעם צו כאַפּן זי, נאָר מ׳מוז זי פריי־לאָזן.

מיר האָבן אָנגעווין גאָר בקיצור, ווי אַזוי מ׳קען אַרויסנעמען סיי טיפע השקפה־ענינים און סיי דערהויבענע געדאַנקען און איידעלע הרגשים פון אַיין מצוה וואָס וועלט אָנגערופן אין חז"ל — „קלה שבקלות". פון דעם קען מען האָבן אַ באַגריף אין דעם וואָס דער תנא זאָגט אין פּרקי אבות: „הפך בה והפך בה — דכולא בה!"

תורה — א „מקום מקלט"

● ז. יודלסאָן

די ניו־יאָרקער „סאָבווייס" פון געוויסע ליניעס זיינען ווייט פון אַ באַקוועם־געמיטלעך אָרט. די ענגשאַפט אין באַשטימטע שטונדן, די משונה׳דיקע פאַרשמירעכץ אויף די וועגט, און די אַלאַרמען וועגן באַנדיטישע אָנפאַלן אין די וואַגאָנען אא״ו — דאָס אַלץ פאַרשאַפן וויניק „געגוס" דעם פאָרער אין סאָבווייּ. זיינען טאַקע די מערסטע פנימער פון די פאַסאַזשירן אָנגעכמורעטע, בייזלעכע.

נו, אחינו בני ישראל פילן זיך געוויס ניט היימיש אין אַ געפאַקטן וואַגאָן מיט דורכאויס טונקעלע פרצופים. און אַז מ׳דערזעט דאָרט נאָך אַ פאָר אידישע פאָרער, וועלט לייכטער אויפן האַרצן.

יענעם פרימאָרגן האָבן אין „מיין" פול־געפאַקטן וואָגאָן איינגעשטיגן צוויי אידישע מיטפאָרער. ביידע האָבן זיך פאָרזיכטיק פאַר־שטעקט און איינגעטוליעט ביי די טיר־ווינקלען. ביידע זיינען געווען אידישע אידן, מיט בערד און פיאות. דער עלטערער האָט באַלד פון בוזעם־קעשענע אַרויסגעשלעפט אַ צייטונג. זיינע אויגן האָבן אַ פינקל געטאָן און די פינגער האָבן מיט אומגעדולדיקן אימפעט צעוויקלט די צייטונג און באַלד זיך „אייגעגעסן" מיט די אויגן אין די קליינע שורות. דער צווייטער, דער איינגערער, האָט אָן אָנגעשטרענגטער זיך אַרומגעקוקט אַרום זיך, געשטאַנען ווי אויף שפּיץ פינגער און דערנאָך פאַמעלעך אַרויסגענומען פון קעשענע אַ ספר (וואָס פאָר אַ ספר דאָס איז געווען האָב איך ניט געקענט באַמערקן).

די באַן איז געלאָפן, געטרייסלט — און איך האָב אָבסערווירט די צוויי אידישע פנימער; ס׳איז בפירוש געווען אינטערעסאַנט צו באַאָבאַכטן די מערקווירדיקע ענדערונג אינעם אויסדרוק פון ביידע פאַרטיפטע לייענער:

כ׳בין געשטאַנען נענטער צום אידן מיט דער צייטונג, האָב איך געזען ווי ער איז מיט זשעדנע אויגן אַדורכגעלאָפן אַ צאָל נייס־קעפ — און זיינע ברעמען האָבן זיך געגומען קנייטשן, הויבן. די נאָז פאַרשפּיצט, דער מויל עטוואָס פאַרקרימט. די „קעפ", ווי דער שטייגער איז ליידער, האָבן „געשריען" וועגן משונה׳דיקע אומגליקן, אָנפאַלן, הריגות און סתם ניט־אָנגענעמע נייעסן, וואָס זיינע אָפּט „באַצירט" מיט בילדער וואָס דאַרפן „נעמען" דעם לייענער. נאָכן „אַראָפשלינגען" די „קעפ" האָט זיך דער לייענער אַריינגעלאָזט אין די קליניקע אותיות, וואָס שילדערן די נייעס מיט אַלע אינצלהייטן. האָב איך באַ־מערקט, אַז ניט בלויז זיינע ברעמען זיינען געבליבן פאַרכמורעט, זיין גאַנץ געזיכט איז געוואָרן פאַרוואָלקנט. נאָכן דורכלייענען דעם גאַנצן אַרטיקל, האָט ער אויפגעהויבן אַ פּאָר צער׳דיקע דערשראָקענע אויגן, ווי נאָך אַ בייזן חלום. ער האָט אַ פינטל געטאָן מיט די שוואַרצאָפלען אויף די אַרומיקע פאַסאַזשירן און מיט דערשראָקענע בליקן זיך אָפּ־געשטעלט אויף אַ פּאָר בייזע טונקל־גזלנישע פנימער — ווי ער וואָלט אין זיי מסתמא אָנגעטראָפן דעם אָנפאַלער פון די נייעס . . .

דער צווייטער איד איז געשטאַנען אַן אַראָפּגעבויגענער איבערן ספר אין האַנט, מחמת אַ טונקעלער ריזן־יונג האָט געהאַלטן זיין אויסגעשטרעקטע האַנט איבער זיין קאָפּ. האָב איך זיך ניט „געפוילט" (און זיך ניט געשעמט) און עטלעכע מאָל זיך אויך זייטיקלעך אַ בויג געטאָן כדי צו כאַפּן אַ בליק אויף זיין פּנים. ניין, זיין פּנים איז ניט געווען פון איינעם מיט אַ געבויגענעם קאָפּ, ניט פון אַ צוגעדריקטן, ניט פון אַ דער־שלאָגענעם אין אַ וועלט פון שרעק, גזילה און רציחה. ס׳איז געווען בפירוש צו מקנא זיין! לויט זיין פּנים־אויסדרוק וואָלט מען געקענט מיינען אַז ער זיצט ערגעץ געמיטלעך פאַרטיפט אין אַ בית־מדרש: אַ רואיקייט, אַ שלוה׳דיקע פאַרטראָגנקייט, אַנשטאָט דער פריערדיקער אָנגעשטרענגטער אומהיימלעכ־קייט. ס׳האָט מיר אויסגעזען, ווי אויף זיין געזיכט וואָלט געווען יענע אינגעהאַלטענע נחת׳דיקייט, וואָס קומט נאָכן אַדורכטאָן אַ געשמאַקע סוגי׳ — עפּעס אַזאַ משונה׳דיקער קאָנטראַסט צום פינסטערן, ענג־בייזן אַרום, צום נערווירנדיקן געטראָסק פון די רעדער, צו דער גאַנצער מישענישן און יאָגענישן פון אַלע זייטן.

איך שעם זיך ניט מודה צו זיין: לכתחילה האָב איך געפּרואווט משער זיין וואָס פאַר אַ ספר איז דאָס, וואָס האָט אים אַזוי גיך באַווירקט; דערנאָך האָב איך קנאה׳דיק געגומען זיך פאַרשטעלן, אַז ס׳מוז זיין אַ געהויבענער איד . . . דערנאָך אָבער האָב איך מיט נאָכמער בושה געגומען משער זיין, ווי וויט מ׳איז אַליין געזונקען אין וועלטישן הר־הא, אַז אָט דער שאַרפער קאָנטראַסט פון צוויי בילדער פון די צוויי אידן קען גאָר אַרויסרופן אַ חידוש!

ב.

ניט אַריינלאָזנדיק זיך אין ים פון מאמרי חז״ל, וואָס לערנען און וויזן אונז, אַז די תורה איז דער קוואַל פון אינזער לעבן, אַז תורה־לערנען איז אונזער גליק, וואָס ברענגט שלום און מנוחת הגוף והנפש; און אפילו ניט פּרוואונדיק לערנען פון דער דורות־דערפאַרונג פון אונזערע טאַטעס און זיידעס — וויפל חיות, געשמאַק, לעבעדיקן ברויז, ליכטיקן געמיט, וויפל געזעזונג און פרייד און לעבנס־זאַפט און לעבנס־קראַפט זיי האָבן געשעפּט פון דער תורה, פון אַ מאמר חז״ל, פון אַ דרוש־וואַרט און פון אַ תורה׳דיקן גוט־וואַרט! דער היינטיקער משונה׳דיקער וועלט־גערודער האָט שטאַרק פאַרטויבט די נשמה־„אויערן"; די „העל־בלענדיקע ליכט" פון דער שטאָק־פינסטערער וועלט האָט גאָר שטאַרק פאַרבלענדט, פאַר׳חושכ׳ט די אידישע „אויגן" — הערט מען ניט און מ׳זעט ניט דאָס אַלץ וואָס תורה אַליין וויזט און וואָס די תורה־לערנער דערציילן פון דור־דורות.

אָבער אַפילו ניט זעענדיק די זאַך פון דער ליכטיקער זייט — איז היינט אַזאַ צייט, וואָס מ׳קען עס גריילעך דערשפּירן פון דער פינסטערער זייט! אויך אַ „בלינדער" קען זען, ווי די גאַנצע וועלט האָט זיך אַראָפּ־געקייקלט פון אַלע אינגערעדטע בערג פון גליק און גוטס, ווי די וועלט האָט זיך אויסגעהוילט, אויסגעשעפּט פון אַלע צוזאַגן־דיקע חלומות און וויזיעס.

געווען אַלערליי תקופות פון פאַרשידענע עבודה־זרה׳ס, וואָס האָבן בשעתם פאַר־כישופט, פאַרפירט. פון די פשוטע געצנ־דינסטן ביז די אַלערליי געצנדינערישע אידייען, שיטות, אידעאַלן; פון די אַלע פאָליטישע, מיליטעריש און געזעלשאַפטלעכע גליק־טעאָריעס פון אַמאָל ביז די אומצאָליקע פאַרטיאישע „איזמען" פון דער מאָדערנער צייט; פון די אַמאָליקע וועלטישע פילאָסאָפיש־דענקעריש לעבנס־שיטות ביז צו די מאָדערנע וויסנשאַפטלעכע, סאָציאָלאָגיש־פסיכאָלאָגישע „אויפטוען" — זיי אַלע ליגן היינט ווי אויסגעטריקנטע סקעלעטן און גלאָצן מיט שוואַרצער פוסטקייט ווי די לעכער פון שאַרבנס אין אַן אוראַלטן מלחמה־טאָל.

די וועלט אַליין האָט אַ ווילדן בריקע געטאָן אויפן גאַנצן אַנזאַמל פון אַלע וועלט־היסטאָרישע ווערטן און שליידערט אַראָפּ פון זיך אַלע מענטשלעך־געשיכטלעכע לבושים. די מענטשהייט רייסט זיך צו נאַקעטקייט, ביז אין פשוטן זינען; זי רעווט מיט אַ „געזאַנג" — אַן שיינקייט, אַן מוזיק; זי מאָלט און שרייבט און דיכטעט אויף אַ שטייגער ווי דאָס וואָלטן געטאָן וואַנזיניקע וואַלד־מענטשן... און וואָלד מענטשן פירן היינט די גרענדע אין דער וועלט־פאָליטיק.

לעולם איז ניט נויטיק און גאָר ניט געשמאַק צו מאריך זיין אין דעם. בקיצור קען מען רעזומירן, אַז די וועלט איז דער־גאַנגען צום סאַמע ראַנד פון אַ תהום־שרעק. עס זעט זיך ניט אָפילו, אַז עמעצער זאָל פּרואוון אויספאַנטאַזירן, פאַרויסחלומען עפּעס אַ נייעס וועלט־אינהאַלט פאַר דער מענטשהייט. אָפילו דער סאַמע שפּיץ פון וואויל־טאָג און מאַטעריאַליזם, וואָס געוויסע שיכטן האָבן דער־גרייכט, רופט היינט אַרויס אַ צערודערונג, אַ פסיכישע וואַקלעניש, אַ וועלט־נערוועזיטעט.

די צייטונג, דאָס פובליקירט־געשריבענע און געהערטע וואָרט שפּיגלט אָפּ די שטימונג און געמיט פון דער וועלט — און דאָס וואָס עס ווערט אָפּגעשפּיגלט קען מען דעפיניר־ן מיט איין וואָרט: פּחד, שרעק! דאָס מערסטע וואָס מ׳שרייבט אין די נייעסן, וואָס מען צעשפּרייט אין זשורנאַלן און דורך ראַדיאָ, פאַרנעמט זיך כאילו ווי רק צו אַרויסרופן

שרעק, פֿאַרדאַכט און אומהיימלעכע שפּירונ־גען.

צום אַלעם ערשטן מוז נאָכאָנאַנד געשילדערט ווערן יעדער געשעענער מאָרד, רויבערייַ און סתם קאַטאַסטראָפֿע; און וואָס מער שוידערלעכע בילדער — אַלץ בעסער; נאָכדעם צעלייגט מען אויף טעלערלעך יעדע פּיצל נייַעס אין דערפּינדונג אין מעדיצין וכדומה, און דאָס מיט סטאַטיסטיקס און פּעסטשטעלונגען וואָס ווייַזן, אַז די מערסטע שפּייַזן מוזן אַרויסרופֿן אַלערליי קרענק און פּלאָגן; אַז די לופֿט און וואַסער איז אינגאַנצן פֿאַרגיפֿטעט און דער מענטש שלינגט יעדע מינוט גאַנצע הויפֿנס מחבלים און פֿאַרניכטער; אַז די זון־שטראַלן זיינען אַיין שטיק סכנה, אַז ליכט איז בכלל אומגעזונט און פּינסטערניש איז נאָר ערגער — און וועגן נאָר אַן אַ שיעור געפֿאַרן וואָס לויערן פֿון אינעווייניק און פֿון דרויסן.

„נאָרמאַלערהייט" וואָלט אַ היינטצייטיקער מענטש, נאָכן אַנלייענען זיך און אָנהערן זיך וועגן אַלץ און אַלעם, זיך געדאַרפֿט אויפֿרייסן די אויגן (ווי דער איד אין סאָבווי) און באַטאַפּן זיך, צי ער לעבט און עקזיסטירט; וואָרום לויט די אַלע סטאַטיסטישע כללים און מעדיצינישע סימנים איז אַ פּלא וואָס ער דעכעט נאָך. ווייל חוץ דעם אַלעם, גיבן נאָך צו די פּסיכיאַטאָרן, אַז טאַקע די מורא און צערודערונג מוזן אַרויסשלייַדערן אַזויפֿיל און אַזויפֿיל מענטשן פֿון גייסטיקן גלייכגעוויכט — דאַרף ער זיך ערשט אַ טאַפּ טאָן ביים צוהיצטן מוח . . .

אין קורצן: די וועלט אַליין האָט פֿאַר אונז אידן קלאָר געוויזן, אַז אין לנו שיור אלא התורה הזאת — אין פֿשוטסטן זינען:

וויל אַ איד געפינען אַ מקום־מקלט, אַן אַנטרינונג פֿון אַ צעשויבערטער וועלט, וואָס יאָגט זיך פֿון מיט געבייזער ווי די סאָבווייי אין ערדישע טיפענישן — זאָל ער ווי יענער איד אין סאָבווייי נעמען אַ ספֿר אין האַנט.

וויל אַ איד זיך אַרויסריסן פֿון באַטויבנדיקן הו־האַ און געפינען אַ תכלית, אַ זינען אין דער טאָג־טעגלעכקייט, אַ געשמאַק אין זיין עקזיסטענץ — זאָל ער וואָס אָפּטער לערנען אַ פּרק משניות, אַ בלאַט גמרא.

וויל אַ איד פֿאַרגעסן אין אַלע צרות בכלל און היינטצייטיקע בפרט און דערשפּירן דעם טעם פֿון לעבן, פֿון אמתן לעבן און פֿון מענטשלעכן לעבן אויף דער וועלט — קען ער דאָס דערפֿילן אין אַ וואָרט תורה, אַ פּסוק חומש און רש"י, אַ בלאַט מדרש.

וויל אַ איד געפינען זיך אַליין, געפינען מנוחת הנפש און שלות הגוף — זאָל ער זיך פֿאַרטיפֿן אין אַ חסידישן ספֿר, אין די טיפֿקייטן פֿון תורה.

וויל אַ איד זיך באַפֿרייַען פֿון אַלע פּחדים, פֿון אַלע נייַעסן, געדאַנקען, געוווינטן און פּחדים, מיט וועלכע די וועלט שפּייַזט זיך היינט — וועט ער עס געפינען אין תורה: תורה איז „חרות" (פּרייהייט), תורה איז חיים, תורה איז רפואה.

א משוגענער / סוף פֿון זייט טו

זיי הערן ניט, די מענטשן, מחמת פֿון זיי אַלעמען הערט זיך דער זעלבער ריח. כי, כי . . .

אַווי לאָך איך צום רבונו־של־עולם אויך . . . און אַזוי לאָך איך צו מיר אויך, צו אַלעמען, אויב דו ווילסט קען איך צו דיר אויך לאָכן, אָט זע — — —

און יאָסקע איז אַרויסגעלאָפֿן אין גאַס, אויפגעריסן אַ מויל וויפל עס האָט זיך געלאָזט און זיך צעלאָכט מיט אַלע כוחות וואָס האָבן אין אים געקאָכט; מיט אַלדאָס מענטשלעכע וואָס האָט אין אים איבערגעבליבן האָט ער געלאָכט, מיט אַ געשריי אַזאַ וואָס האָט געלאָכט, מיט אַ געיאָמער וואָס האָט געלאָכט, און אַזוי לאָכנדיק האָט ער זיך צעטאָנצט אין גאַס, צווישן צווויי הייזער און מענטשן האָבן אים געקענט און ניט געלייגט קיין אַכט. אַפֿילו די קינדער האָבן זיך שוין ניט געטשעפּעט מיט אים — — —

אַז איך האָב גאָרניט געהאַט, האָב איך דאָך אַלץ — האָט ער געזונגען.

אַז איך דאַרף גאָרניט, האָב איך דאָך אַלץ — האָט ער טאַנצנדיק געשריגן.

און מענטשן האָבן זיך דאָך צוזאַמענגעקליבן און יעדער אייגער האָט אים אַ וואַרף געטאָן אַ פֿאָר גראָשן, ביז ער איז מיד געוואָרן און געבליבן זיצן אויף אַ טרעפּ פֿון אַ הויז, אַרייַנגעשאַרט דאָס געלט און וועג ער האָט מיר געזונגען, דעם איינציקן וואָס איז געבליבן פֿון אַלע מענטשן, האָט ער אויפגעהויבן שטיל־געוואָרענע אויגן, מיט אַ שוידערלעכער בלויקייט און זיך צעשמייכלט, ניין, ער האָט געלאָכט אַ לעקעשעוואָטן שמייכל, אַ לאָכן אָן לאָכנדיקייט — — —

— זע ווי איך האָב אַלץ — האָט ער געשטשירעט מיט די ציינער צו מיר — אָבער קיינער וועט עס ניט פֿאַרשטיין, דו אויך ניט.

אַוודאי ניט, האָב איך געטראַכט, ווער האָט עס אַלץ? סיידן אַ משוגענער.

אַזוי האָט עס זיך אָנגעהויבן / סוף פון זייט יג

ליטע און אין ווילנער געגענט. דער רבי איז פערזענלעך געפֿאָרן אין יענע מקומות, כדי צו באַקענען זיך מיטן מצב אויפן אָרט (פרטים — אין לקוטי שיחות).

ריגע, וועלכע איז בעת דער הערשאַפט פון די צאַרן געווען אויסערן תחום־המושב און האָט זיך ניט געקענט באַרימען מיט ישיבות, איז מיטן רבינס אָנקומען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ צענטער פון תורה וחסידות. עס איז געגרינדעט געוואָרן אַ חסידישע ישיבה און ביזן אַרײַנקומען פון די סאָוועטן, אין 1940, האָט אין שטעטל גאָסטעני עקזיסטירט אַ „תומכי תמימים ישיבה". דער משפּיע איז געווען דער באַקאַנטער חסיד ר׳ יחזקאל הימלשטיין, הי״ד. אָפּטע געסט אין דער ישיבה זיינען געווען הרה״ח ר׳ יצחק הורוויץ הי״ד (באַקאַנט אונטערן נאָמען „ר׳ איטשע דער מתמיד"); הרה״ח ר׳ אלי׳ חיים אַלטהויז הי״ד; דער ריגער חסידישער רב, הרה״ג הרה״ח ר׳ רפאל כהן הי״ד (וועלכער איז פריער געווען רב אין נעוול) און דעם לעצטן האַלבן יאָר — אויך דער פּערזענלעכער סעקרעטאַר פון רבין, הרה״ח ר׳ יחזקאל פייגין הי״ד.

אויך נאָכן קריג זיינען די חב״ד חסידים אין ריגע און אין אַנדערע ערטער אין רוסלאַנד, געווען די ערשטע וועלכע האָבן „עזאַרגט פאַרן צוריק אויפשטעלן פון די רעליגיעזע מוסדות, וועלכע זיינען חרוב געווארן בעתן קריג.

תחיית המתים / סוף פון זייט יח

פאַרהיילט און פאַרײַביקט! אַנדערש קען מען עס גאָר ניט פאַרשטיין — וויבאַלד אַ איד שאַפט און ווערט אַליין מיט זיין גוף די אייביקע „דירה" לו יתברך!

נאָך עפּעס: חסידות גיט צו פאַרשטיין אַז „אתה בחרתנו" מיינט די אידישע גופים — זיי האָט דער אויבערשטער אויסדערווײלט! טאָ ווי איז גאָר שייך צו דענקען, אַז אַ זאָך וואָס דער אויבערשטער האָט אויסדערווײלט זאָל זיין אַ „צייטווייליקע" דערשיינונג?

* * *

און כאָטש מיר וואַרטן מיט גרויס בענקשאָפט אויף די צייטן פון משיח'ן און מיר לעכצן צו דער גליקלעכער צייט און העכסטגייסטיקער אַנטפּלעקונג אין דער וועלט נאָך משיח'ס קומען און צו דער נאָך העכערער און גייסטיקערער תקופה פון תחית המתים — טראָץ דעם אַלעמען, זאָגן אונז די חז״ל, אַז ערשט דאַן וועלן מיר ווי געהעריק אָפּשאַצן די איצטיקע גלות־תקופה; ערשט דעמאָלט וועלן מיר באַגרייפן דעם גרויסן חסד און דעם געוואַלדיקן גליק וועלכע זיינען פאַרבאָרגן אין אָט די שווערע הונדערטער דורות פון פּיין און פון ליידן. און דעמאָלט וועלן מיר אָפּילו בענקען נאָך אָט די יאָרן, מיר וועלן אויסדריקן אַ ספּעציעלע לויב צום אויבערשטן פאַר געבן אונז דעם גאַנצן פּעריאָד וואָס איז געווען פול מיט צרות און יסורים — אין אונזערע אויגן.

איצט, אין דער תקופה פון גלות, בפרט אין די לעצטע טעג פון גלות, איז די העכסט־פאַסיקע צייט צו אַרײַנכאַפּן און אָנשעפּן זיך מיט וואָס מער תורה און מצוות, תשובה און מעשים טובים. ווייל אין די גלאָרריכע גאולה־יאָרן וועלן מיר ערשט באַגרייפן וואָס פאַראַ אוצרות מיר האָבן זיך געקענט איצט אײַנשאַפן, און ווי פאַרדריסלעך ס׳איז וואָס מיר האָבן ניט אויסגענוצט די געלעגנהייט נאָכמער צו באַרייכערן זיך מיט די אוצרות, וועלכע האָבן אַן אומשאַצבאַרע ווערט. בלויז איין מצווה מער — און מען האָנדלט איין אַן אייגנס וואָס האָט ניט קיין פּרייז. דעמאָלט וועט עס זיין גאָר־שווער צו באַקומען — און היינט איז עס מעגלעך. „היום לעשותם ומחר לקבל שכרם" — היינט איז די צייט פון טאָן זיי (די מצוות ומעשים טובים), און „מאָרגן" וועט זיין די צייט פון באַלוינונג.

* * *

די אמונה אין תחית המתים, דאָס נאָענטע געפּיל צו דעם, דאָס אַריינטראָכטן זיך מער אין דעם גאַנצן ענין, פאַרשטאַרקט און דערמוטיקט דעם מענטשן צו קיום התורה והמצוות. ווייל וואָס מער מען וויס די הויכקייט צו וועלכער מען קען דערגיין, אַלץ טייערער ווערט דער „לייטער" און דער וועג וועלכער פירט צו דעם — דער וועג פון תורה, מצוות ומעשים טובים.

(לזכרון הרה״ח וכו׳ התמים מהו״ר ברוך שלום ע״ה שווייי — נפטר בש״ק, כ״ג תמוז תשל״ד)